БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 103 (11601) | 1981 чылдың май 1, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

Бөгүн—Май 1. Аза адаптарга безин сагыш-сеткилди өөрүшкү долуп келир. Байырлал шинчи киир каастаттынмаан ындыг хоорай, суурлар кайда-даа чок. Кайнаар-даа көөрге — кызыл чайт. Оон-даа артык чүве—кайда-даа ажылдап, кандыг-даа ажыл кылып турар болзуңза, бөгүн байырлал чыскаалынче болгаш митингилерже үнүп келир улуг, биче кижилерниң чылыг куспаанче кирип, күш-ажылче, тайбыкче, чаңгыс эпче, сырый каттыжыышкынче үнүңнү кадар сен.

Бо байырланчыг болгаш өөрүшкүлүг хүннү—тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн бистиң-биле кады ак-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары капиталистиг делегейниң ажылчын аңгызы, тайбыңга ынакшылдыг депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен демдеглээр. Коммунистерниң «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп дайынчы лозуңу социал депшилге дээш, реакцияга болгаш удур миллион-миллион демиселчилерни Май 1-ниң кызыл туктарының ададынче улам хаара тудуптар.

Бо чылын Май 1-ни бүгү совет улус кажангызындан-даа артык онзагай үеде демдеглеп турар. Чүл дизе совет кижилер төрээн Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң төвгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш көдүрлүүшкүннүг болгаш шиитпирлиг сорук-биле ажылдап кирипкен.

Эртиен беш чылдың түңнели ниитизи-биле база эки болган. Совет улус боттарының төрээн партиязының съездизин политиктиг аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле утказан. Будулгечи чедиишкиннери-биле, хөй санныг күш-ажылчы рапорттарынга, байырлыг чагааларынга болгаш телеграммаларынга, совет чурттуң бүгү булуңнарынга болган митингилерге болгаш хуралдарга совет кижилер боттарының патриотчу сагыш-сеткилин, партияга ынакшылын болгаш кызыгаар чок бүзүрелин, оон иштики база даштыкы политиказын, Ленинниң херээжиң шылгараңгай уламчылакчызы, тайбың болгаш социал депшилге дээш мөгөр бинбес демисочи эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң шиитпирлиг болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын бүрүн чүүлдүгүнүп турарын чаа күш-биле илергейлээн. Партия биле чоннуң бо чаңгыс эвин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң херек кырында боттанып киришкенинден база тодаргай көрүп болур. Ону бөгүн байырлал чыскаалынның мурнуку одуруунга чоруур, күш-ажылчы чедиишкиннерин дээш орден-хазыналар-биле шаңнаткан, Кызыл туктарлыг, хөй санныг мурнакчы коллективтерниң ажыл-ижи улам чырыткыландыр көргүзер.

Совет улустуң Май 1-ни В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскаатkан Бүгү-эвилелдиг коммунистиг субботниги чер болганынга тергиин эки организастыг эрткен үеде демдеглеп турары база онзагай. Субботник хостуг күш-ажылдың күүнүн, бистиң мурнакчы ниитилел тургузуувустуң эгээртинмес нурлавырларын херек кырынга база катап көргүскен болгаш он бирги беш чылдың фондузунга улуг салыышкынны киирген.

Май 1—тайбының байырлалы. Бистиң социалистиг күрүневис чер кырынга тайбының чарлакчызы кылдыр төрүттүнген. Тайбыны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргени инициативалар амыдыралга боттанып ужурлуг. «Чогум-на социализм чурттары дайынны болдурбазынга бөгүнде шиитпирлиг салыышкынны киирип, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленикишкинни дүжүрер политиканың түк тудукчулары болуп тураалар» — деп, эш Л. И. Брежнев ЧКП-ниң XVI съездизинге чугаазынга база катап демдеглээн. Тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилер ону деткип турар.

Төрээн чурттуң күчүг-күжүн улам быжыглаарынга үлүгхүүзүн бистиң Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары база киирип турар. Олар, бүгү совет улус-биле бир демей, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткивишаан, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш чер болганда бедик нөдүрлүүшкүн-биле ажылдап, Май 1-ниң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан.

Республикада 62 бүдүрүлге, 406 цех, участок, бригада болгаш бүдүрүлгениң 7 муң ажыг мурнакчылары XXVI съездиге уткуштур алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер. Зң эки көргүзүглерни Тываның электри четкилери. Кызылдың аъш-чем садыы, № 48 тудуг эргелели база «Хемчик», «Торгалыг», «Кызыл түк», «Чаа орук» болгаш өске-даа коллективтер чедип алгылаан.

Партияның XXVI съездизинге сорук киргеш бо чылдың бирги кварталының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге республика чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Пландан ажыр үлетпүр продукциязы 609 муң рубльге бүдүртүнген, 534 муң рубльдии сайгартынган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы бирги кварталда база багай эвес чедиишкиннерни чедип алган. Күрүнеге саткан сүт барык бүдүн чартык муң центнер хөй болган. Эът садарының планын күүсеткени база 28,8 хуу хөй. Бо болгаш өске-даа чедиишкиннер Май 1-ге ажылчы чоннарның күш-ажылчы белээ болган.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары чедип алган челиишкиннеринге чоргаарланмышаан, ажыл-агыйда бар чамдык четпестерже кол кичээнгейни салып, байырлалдың чыскаалынга бөгүн киржип тура, коммунизмниң идеяларынга бердингенин, ленинчи партияга кызыгаар чок ынакшылын, сырый каттыжыышкынын- Төрээн чурттуң чечиткелиишкини дээш улам эки ажылдаарын илергейлээрлер.

— ЛЕНИНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ — КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ, БУРУНГААР!

МАЙНЫҢ ДАҢЫ

Кыпкан өрттүң чалбыыжы дег
Кызыл туктар киискип туру,
Хүрең хүлер шырайларга
Хүүмзүрүг чечектелдир
Майның даңы хаяланып,
Башкы сыннар алдынаңды.

Сериин салгын айызаан дег,
Сесерликти оттуруп кээр,
Чылыг хүннү уткаан ышкаш
Чыылган куштар чалаганнаар
Майның даңы хаялады,
Маажым бойдус сергеп келди.

Мөзүн дожу өрээн хемнер
Мөөрүктерден мөөреп бадар —
Оңгап чыткан куу шынаа
Оңмас ногаан хевин кедер
Майның даңы хаялады.
Баштайгы көк шымырарды.

Кара девис хөвуларда
Каргыраалаан тракторлар
Күскү дүжүт магадылап,
Хүн, дүн дивейн чүткүп турар
Майның даңы хаялады,
Баштак ырлар чаңгыланды.

Кыпкан өрттүң чалбыыжы дег
Кызыл туктар бүргей киискээн,
Ченнээн хем дег, ырлыг-хөглүг,
Челээш оңнуг каастанынкан
Черим сени көрүксээн дег
Майның хүнү хереледенди.
— Байыр-биле, эргим өнүк!

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

АПРЕЛЬДИИН КҮҮСЕТКЕН

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле) СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 100 тонна сорттуг даг-дүгү бээр бедиткен социалистиг хүлээлгеин В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи алгаш, шалыпчы ажылдап тургаш, сеглээн сөзүн аалаан. Съезд мурнуунда хүннеринде чедип алган бедик күш-ажылчы темпини арыглакчылар биче-даа кошкатпайн, партияның улуг шуулганының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап келген түңнелинде бирги кварталдың планныг онаалдазын күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинде турганындан 5685 тонна хөй сорттуг даг-дүгүн Төрээн чүртка берген. Бердинген планны күүседиринге Д. Ондарның, К. Монгуштуң, А. Лузаниннің бодаан өскелернин-даа аалчеглери төлептиг үлүүн киирип, эки ажылдаан.

Частын, күш-ажылдың байырлалын коллектив төлептиг уткаан. 10.600 тонна сорттуг даг-дүгүн фабрика арыглаан, планын күүсеткен. Соңчарышка бирги черни Н. Васильева биле К. Монгуштуң аалчеглери аалаан.

КҮШ-АЖЫЛГА БЕДИК ЧЕДИИШКИННЕР ДЭЭШ

Дүүн Тываның ужар чүүл бүдүрүлгезиниң кызыл-булуңунга ужудукчулар, техниктер, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар чыглап келгеннер. Аңаа СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужуражышкын болган. Г. Ч. Ширшин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының болгаш оон хүлээп алганы төөгүлүг шиитпирлериниң дугайын чыылганнарга тодаргайы-биле чугаалап берген. Ол он бирги беш чылда бүгү чурттуң болгаш бистиң республиканың-даа мурнуга салдынган улуг сорулгаларга доктаап, оларны амыдыралга боттандырары-биле кандыг-кандыг хемчеглерни ап чорударын чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол-кол сорулгаларын тодаратканын эш Г. Ч. Ширшин онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң амгы беш чылда чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле салган сорулгаларын күүседиринге будурүлгени интенсификастаарлыын болгаш оон ажыктыг чоруун бедиериниң чугулазын ол айыткан.

Республиканың будурукчу күштерин улам ыңай хөгжүдеринге транспорт улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле агаар транспортунуң мурнунда бедик сорулгалар салдынган. Он бирги беш чылда агаар транспорту-биле хөй чүктерни сөөртүр болгаш пассажирлер дажыглаарын улам экижидер ужурлуг.

Г. Ч. Ширшин республиканың улус ажыл-агый планнарыныг он бирги беш чылдың баштайгы кварталында чедиишкиниг күүсеттингеинга демдеглээн. Ол амгы үеде көдээ ишчилерниң мурнунда улуг сорулгаларны айтып, ылангыя алдынган чаш малдарны бүрүн-четче доруктырарынын, часкы хову ажылдарын чедиишкиннер чорударының чугулазын демдеглээн.

Совет кижилерниң чаагай чоруун улам бедидер талазыбиле XXVI съездиниң айтыышкынарынга холбаштыр Кызыл хоорайга чуртталга тудуунун, ылангыя оон чаагайжыдылгазының дугайында амгы болган хелир-даа үеде сорулгаларны ол тодаргайы-биле чугаалаан.

Ужар чүүл будурүлгезиниң лыка хөй ажылдакчылары он бирги беш чылда планныг даалгаларны ажыр күүседип, ажылдың шынарын бедидерин чедип алганнар. Оларның чамдыктары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыбиле чурттуң орденнери болгаш медальдары-биле, шаңнатканнар.

Ужуражыышкынның түңнелинде Г. Ч. Ширшин будулгенің бөлүк мурнакчыларынга Төрээн чурттуң ол шаңналдарын тывыскан. Оларның аразында: ужудукчу В. С. Белекпен «Күш-ажылчы алдар» орденниниң III чергези, ужар чүүл будурүлгезиниң начальныгы А. В. Марцеха — Улустарның Найыралы орден, ужудукчулар Г. Г. Сизов, В. А. Васильев—«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», Г.-Г. К. Фаткуллин — «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар-биле шаңнатканнар.

Шаңнал тывысканының соонда Г. Ч. Ширшин Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын алганнарга күш-ажылчы чедиишкиннерни болгаш хууда аас-кежиктиг амыдыралды чүректиң ханызындан күзээнин илереткен.

Шаңнатканнарның өмүнээзинден сес алгаш, А. В. Марцеха тыва ужудукчуларның күш-ажылын бедин-биле үнелээни дээш ханызы-биле өөрүш четтириишкинии илереткен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерни болгаш он бирги беш чылдың планныг даалгаларын амыдыралга боттандырары дээш тыва авиаторлар бүгү-де биле болгаш күжүн харам чокка бээрииге быжыг шиитпирлиин ол бүзүреткен.

* * *

База-ла дүүн, Тываның аар үлетпүрүүн баштайгызы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың Культура ордузунга онгу беш чылдың бөлүк мурнакчыларынга Төрээн чурттуң бедик шаңналларын СЭКП-нин Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар тывыскан.

Онгу беш чылда боттарының кызымаккай, чогаадыкчы ажыл-ижи-биле бедик күш-ажылчы түңнелдерни чедип алган мурнакчылар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле чурттуң орденнери болгаш медальдарыбиле шаңнатканнар. Ниитизибиле «Тыва даг-дүгү» комбинаттан 24 кижини шаңнаан. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденни орумнекчи В. И. Колосов, слесарьлар бригадири В. К. Монгуш, Улустарның Найыралы орденни машинист М. Х. Алыгбай, «Күш-ажылчы Алдар» орденниң III чергезин — үүрмектекчи У. Т. Монгуш, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденин — энергия цегинин начальныгы С. С. Казанцев, № 42 тудуг эргелелиниң маляры Ч. Д. Савыл олар хүлээп алганнар.

Шаңнатканнар оларның күш-ажылын бедин-биле үнелеп, чазактың шаңнал-хавыяаларын тывысканы дээш улуг өөрүш четтириишкинни илередип, моон-даа соңгаар Төрээн чурттуң улам-на чечектелиишкини дээш бүгү күжүн салып, кызымаккай ажылдаарын хүлээнгеннер.

С.-В. УИНУКЭЙНИН чураан плакады.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң бүдүүзүнде СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге СЭКП Бурят обкомунун, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП-ниң Калмык обкомунуң, Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП-ниң Якут обкомунуң, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП-ниң Алтай, Красноярск крайкомнарының, Даг-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарының болгаш ол черлерниң облкүүскомнарының, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглеринің Шериг чөвүлелиниң болгаш Кол политиктиг эргелелиниң, Сибирьниң Кызыл туктуг шериг округунуң адындан байырлыг телеграммалар келген.

Оларда Май 1-ниң болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелге хүнүбиле холбаштыр чүректиң ханызындан байырны чедирген.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

МАЙ, ТАЙБЫҢ,

ДЭЭР АРЫГ ТУРДА...

Амгы үениң эң чугула үүрдүвээлиг болуушкунарының бирээзи — СЭКП-ниң XXVI съездизи болуп эрткенден бээр ийи ай чедип турар. Ынчалзада ол болуушкун бүгү делегейниң кичээнгейиниң төвүнде болуп артпышаан. Ол төөгүлүг улуг шуулганның түңнели коммунистерге, бүгү совет чонга, делегейде бүгү-ле чаагай сеткилдиг кижилерге күүлүг энергияны, депшилгеже чал-чаа октагны берген.

Ленинчи партияның съездизи бүгү совет чонуң күзел-чүткүлүне даянгаш, дайын айыылыг чайладыр талазы-биле амгы үениң эң чугула сорулгазын илип үндүрген. Ол дээрге моон мурнуларгы XXIV болгаш XXV съездилерге ажылдап кылган Тайбың программазының хөгжүлдези база улаачызы болур чаа хемчегларни ап чорударын бүгү чонга чарлаавы болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң илип үндүргени, улустарның айыыл чок чоруун бижыглаарының ондур улуг программазы бүгү-ле чүттарга, черниң бүгү-ле диптериңге эң калбак деткимчени алган. Чүге дээрге ол улуг документиге делегейге бижыг тайбын, чавырлыышкынны ханыладыр, боо-чепсекти эндере будүрерин кызыгаарлаар дээш демиселдиң оруктарын айыткан. Ол документ совет тайбың талалакчыларының ажыл-чорудулгазының кол өзээ дээрзин XXVI съездиниң соон дарый болуп эрткен Тайбың камгалалының совет комитединиң пленуму демдеглээн. Пленумга «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының түңнели болгаш совет тайбың талалакчыларының сорулгалары» деп илеткелди чүгаалашкан болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политика талазы-биле чаа эгелекчи саналдарын амыдыралга боттандырар дээш ап чорудар хемчегларни тодараткан. Тайбың камгалаларының калбак болгаш тодаргай программазын илип үндүрген бистиң Коммунистиг партиявыстың тайбынның болгаш социализмниң ленинчи принциптеринге шынчызын ацаа база катап бадыткаан дээрзин совет тайбың талалакчылары медерел билип турар.

«Делегей амыдыралынга хамаарыштыр бистиң партиявыска, бистиң чоюуска болгаш өртемчейниң бүгү-ле улустарынга тайбыны камгаларындан артык чугула сорулга чок» — деп СЭКП ТК-ның XXVI съездиге Отчёт илеткелиинге эш Л. И. Брежнев чүгаалаан. Дайын айыылын чайладырынче, дүшкүүрлүг чорукту чавырыддырарынче үлгаанган бистиң партиявыстың тодаргай чаа саналдары—тайбың дээш демиселдиң херээнге, улустар аразының кадыы ажылдажылгазынга чаа улуг салыышкын болур.

Эш Брежневтиң илеткелле илип үндүргени кол саналдарның бирээзи — ядролуг халапты чайладырының эргежок чүгулазын бадыткап шыдаар Бүгү делегей комитедиң тургузары болур. Ол саналлы делегейниң эртем талазы-биле хөй-ниитизиниң улуг соңуургалбиле уткааны таварылга эвес. Чүге дээрге делегейниң эртем ажылдакчыларының үгаан-боллалы-биле ажылдап кылганы бистиң үениң улуг-улуг ажылдыышкынарын үргедээшкинин эвес, а тургузуушкунуун чепсээ болдурар дээш эртемденнер ажылдап, улуг үүлени бүдүрүп турар болгай.

Бистиң республиканың тайга-кол-ла чүве— чонуң чагын негелдеге дүүштүр күүседип, кижилериң сагыш-сеткилин өөртүрү болур.

Фабриканың материал-техниктиг баазазы чыл келген тудум быжыглып турар. Оон ачызында республиканың чонунга ачы-дузаа чедирериниң хемчээли калбарган. Хевистериниң, шала чадыгларының, яжы-бүрү хептериниң химиктиг ашталга-арыглалын чорудуп, будуп турар бис. Тываның көдээ черлериниң чонуң чагыларын фабрика амыдырал хандырылгазының төп хүлээп алыр пунктузун дамчыштыр ап турар. Хүлээп алдынган хептериниң ашталга-арыглалын ийи бригада ээлчеглеп чорудуп турар.

Чарыштың мурнакчызы болган күш-ажылдың кижизи бистиң чүртүвүста хүндүткел-биле бүргеткен. Ак сеткилдиг, кызымак ажылдакчыларны өйшаанда өөрүнге дыңналдыр илередири, шаңнап-мактаары чаа чаагай, ажыл-херекке оон болгаш өскелериң хей-аъдын көдүрер. Ынчангаш бисте күш-ажылдың байырлалын, хоочунар-биле аныяктарның ужуражышкыннарын, ажылчын мергежилинге тураскаатканн кежээлерин байырлыг байдалга эрттирери чаңчыл апаргаан.

Партияның ээлчеглиг XXVI съездизи чонуң хандырылгазын экижидеринче чүгула киҥээгейин угландырган болгай. Оны амыдыралга боттандыралры бистиң мурнууста кол сорулга.

Н. КАМЕНЕВА,
фабрикада цех начальныгы.

АДЫРЛАР

«Көдээ ажыл-агыйның чиг-эдин болбаазырадып ылырының комплекстиг чоруун дыка бедидер, ону ажыглаарын экижидер... Эът болгаш сүт будуреринге күш-ажылдың будурунчүлүүн 24-27 хуу бедидер».
(КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРДАН).

ҮЛЕТПҮР

Күш-ажылды организастаарын экижидип, чүртүүн мурнакчы үлетпүр коллективтериниң үлегерин ёзугаар будурүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедиринин депшилгелиг аргаларын калбаа-биле ажыглап тургаш, республиканың чамдык будурүлге коллективтери эрткен чылдыынга деннээрге хөй болгаш бедик шынарлыг продукцияны будурүп, сайгарганы бо чылдың бирги кварталының түңнелдерин көргүзүп турар. Онгу беш чылда хожудап турарларның саныгга кирип турган будурүлге коллективтери Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, Хову-Аксының хлеб заводу, «Тыва даг-дүгү» комбинат, мебель фабриказы болгаш өске-даа черлер үүлге план күүселдезин чедип алган эвес, харын база продукцияның ниити хемчээлии көвүдедип, шынарын экижидерин чедип алган.

1981 чылдың бирги кварталында республиканың үлетпүрү пландан ажыр 534 мун рубльдин продукциязын будурген. Ол болза социалистиг хүлээлгезинин 58,1 хуузудур. Күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң талазы-биле квартал даалгазы база ажыр күүсеттинген. Үлетпүр будурүлге коллективтеринден Кызылдың эът комбинады бирги кварталда чарыштың тиилекчизи деп санаткан, партия обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобларбүүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Эът комбинадының коллективи кварталдың социалистиг хүлээлгезин 100 хуу күүсеткеш, продукция сагарарын — 120, ону будурерин — 105,9 хуу күүсеткен. Комбинаттың цехтериниң аразынга Май мурнуунуң социалистиг чарыжын колбаса кылыгларының иеги ап, вымпел болгаш өртектиг белек-биле шаннаткан. Ында К. Монделе, Г. Иванова, Ч. Иргит, А. Казанцев болгаш өскелер-даа найысылалдың ажылчы чонларының Май 1-де байырлал чыскаалының мурнуку одуругларынга чоруур эртени чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: Кызылдың эът комбинадының мурнакчы ажылчыннары (солагай талдан) В. Сухоносова, Г. Леонова, Л. Маршировa олар.

Чоннуң чаагай чоруу дээш

ӨӨРҮШКҮНҮ ҮЛЕШПИШААН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында бирги сүт-бараан фермазы бо чылдың бирги кварталында Барын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының фермаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады чедип алган. Ол ферманың эргелекчизи Мария Сергеевна Куулар болуунуң удуртказ коллективиниң ажыл-ижиниң дугайын мынчаар чугаалаан:

— Совет кижилер улуг байырлалдар таварыштыр өөрүшкүүн үлежир, боттарының күш-ажылчы чедишкиннерин картия, чазаанга рапорттаар чедиглидир. Мен база ол эки чаңчылды эдерип, эвээш-бичедаа бол, чедип алган көргүзүтлерниве дугайын кысказа-биле чугаалаар бодай-дыр мен.

Бижиктиг-Хая — нарын дүктүг хой өстүрер болгаш сүткүр угланыышкынныг мал ажылдыг салбыр. Амгы үеде бистиниве 860 хире бода, 6974 баш шээр мал бар. Олар бо кыштың эки ашкан, төрүттүнген хураганнар-даа, бызаалар-даа шупту оңча-менди.

Салбырга ийиги сүт-бараан фермазын эрткен чылдың июнь айда тургускан. Аныяк коллективтиң ажыл-ажы чаа-ла шүүдан орар. Ферма бирги кварталда сүт будурериниң болгаш салдарының планын күүсетпээнин, бир талазында, оон-биле тайылбырлап болур.

Анаа бодаарга, бистиң бир дугаар фермада ажыл-херээге арга-мергежилги бедээн кижилерден үрае-ле тургустунган, быжыг эп-найыралдыг коллектив ажылдап турар. Дурзулгалыг саанчыларның бирээзи Долгар Комбуевна Куулар хой чылдарда эки ажылдап келгеним дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле чоокта чаа шаңнаттыг. Ол бирги кварталда 8 тонна 300 кг сүт саар хүлээлгезин 10 тонна 800 кг кылдыр күүсеткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Саанчы Валентина Хертектиң сагган суду оон ынгыс-ла тонна эвээш, азы хүлээлге 119 хуу күүсеттинген.

Ферманың ажыл-ишчи эки түңнелдери чүгле саанчылардың эвес, а харын кадарчыларның, бызаа ажаакчыларының демнег, күжениишкинниг ажылының ачызында чедип алдынар болгай. Коллективте хоочун ажылчыннарның бирээзи, чаш бызаалар ажаакчызы Күзен Базыровна Сарыгларның хүлээгеп ажыл-херээнге бердингенин, кызымаккайын эшкерү кезээле мактаар. Ол комсомолчу кызы Любовь Сатты база бодунуң ынак мергежилиге ижиктиргеп, эм кады ажылдап турарлар.

Бистиң ажыл-амыдыралывыста бүгү-ле чүве эки дээр болза база таварышпас. Ылаңгыя бистиниве социал, культура хөгжүлдезиниң айтырыглары четпес шиитпирлеттинип турарын бо байырлал хүнүнде база чугаалаар апаар. Ам бо суурда 90 хире өреге азы 200 ажыг кижи чүрттеп турар хирезиниве, 15-ле оруукуг уруглар сады, 3 класс дооскуже өөренир дыскыыш школа, кино, концерт көөрде улус сыныпнас клубучугаш бар.

Оон кадында фермаларның малының саны чыл келген тудум көвүдеп орар. Моон сонгаар мал ажылынга хөй кадрлар херек апаары чугаажок, чүге дээрге бо чылын 200 инек кирер чаа комплексти база ажыглалга киирер. Кандыг-даа бүдүрүлгени хөгжүдерде, социал айтырыглары денге шиитпирлезе чогуур. Бо улуг байырлалда өөрүшкүнү эш-өөбиле денге үлешпишаан, мыя моону каксы-даа бол чугаалакчаан мен.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылын багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн. Саанчылар бо чылдың эрткен дөрт аймында 95 тонна сүттү саар планныг тургаш, ону 104,3 тонна чедиргеп.

Совхоз дөрт ай дургузунда күрүнеге 55 тонна сүттү садар планныг. Ону апрель төнчүзүнге чедир 74 тонна чедиргеп, азы 138 хуу күүсеткен. Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын ам безин күүседир чоокшулаан.

Мурнуку чылдарда хожудангай турган ферма он бирги беш чылдың баштайгы чылында бүгү талазы-биле депшилгеп канчап чедип алганыл? Ол айтырыгга ферма эргелекчизи Бегзи Балчырович Салчак мынчаар харыылады:

— Хамык үжүр — ажылды организастаарын экижиттеннинде. Ол ышкаш саанчылар ортузунга калбарган чарыш чедишкин чедип алырынга улуг идигни берген. Ону дээштиг кылдыр организастап, он хонгаш-ла түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турган. Ушкү чугула фактор— чемни хумагалыг чарыгдап, ону болбаазыраткаш берип, саар инектерни долу үнелиг, балансылаттынган чемнер-биле хандырганында. Адак сөөлүнде, совхоз дирекциязының талазындан фермага дузаны база экижиткен. Бо бүгүнүп түңнелинде эки көргүзүглер чедип алдынган.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы саанчылары Н. Оюн, Ш. Дагба И. Оюн, С. Оюн болгаш К. Далар олардың салдазга белеткеттип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БУЯННЫГ ИШТЕ

Тываның хепти химиктиг арга-биле арыглап-аштаар болгаш будурер фабриказының коллективи онгу беш чылдың баштайгызын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Эрткен айларда алдынган социалистиг хүлээлгелер, планныг онаалдадар бүрүн күүсеттинген.

Тайбың, Күш-ажылдың байырлалы — Майның 1-ин коллектив база-ла күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Бо чылдың бирги кварталында алган социалистиг хүлээлгелериниң негелдеринден коллектив чедишкинниг күүсеайн, чонга амыдырал ачы-дузазы чедиреринің планын 106,1, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедиреринің — 106,1 хуу күүсеткен. Оон түңнели-биле республиканың коммунал-амыдырал хандырылга будурүлгелериниң аразында социалистиг чарышка 1981 чылдың бирги кварталында тиилекчи болуп, ийиги черни алган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобларбүүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир аымпели-биле байырлал будүүзүнде шаңнатканывыска чоргаарланыр бис.

Будурүлгениң хайы-даа адырында ажылдың үре-түңнелиндә ажылдап турар кижилериң хүлээгеп херээнге хамаарылгазындан, бедик харыылалыңга удур тайбың дээш туржуп турар бүгү кижилерге чаа-чаа илегелди болгаш бүзүрелди берип турар»— дээн. Капиталистиг чүрттарның сарыылдыг үзел-болаалдыг белүктери безин Совет Эвилелиниң ийи талалыг политиктиг чугаалажыышкынынга белеңнин деткирнин боттарының чазактарындан негеп турар. Ол дугайын ангги депутат — консерватор С. Таунсенд болгаш өске-даа сураглыг ажылдакчыларының «Таймс» солуунга парлааны кыйгырыглар бадыткай турар. Совет Эвилелиниң боттуг саналының төптүүн демдеглевишаан, аңаа чогумчалыг харыыны бээрниче барыын чүк чүрттарын олар кыйгырганнар.

Тайбын камгалалының совет комитединде бүгү делегейде аллар сураглыг улуг эртемденнер, чогаалчылар, композиторлар, уран чүүл ажыллакчылары киржип, дээди гуманныг идеяны боттандырар дээш боттарының улуг улуг-хуузун киирештирип турар. Тайбыны бир-ле дугаарында делегейге чарлаан күрүне — бистиң чүртүвүс — тайбының чөлеңгинжи, оон түк тудукчузу болганынга чоргаарланнымышаан, бистиң совет чон болумун бүгү-ле амыдырал-чүрттарзын тайбың тургузуушкунуна бараалгаткан. Совет Эвилелиниң республикаларында, крайларында, областарында тургустунгулаан тайбың камгалалының комитеттери чонуң патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезинге улуг салдары чедирип, идей-политиктиг ажыл-биле кады тайбың фондузунга акша-хөреңги чыылдазын массалыыбиле организастап турар.

Бистиң республиканың тайга-кол-ла чүве— чонуң чагын негелдеге дүүштүр күүседип, кижилериң сагыш-сеткилин өөртүрү болур.

Фабриканың материал-техниктиг баазазы чыл келген тудум быжыглып турар. Оон ачызында республиканың чонунга ачы-дузаа чедиреринің хемчээли калбарган. Хевистериниң, шала чадыгларының, яжы-бүрү хептериниң химиктиг ашталга-арыглалын чорудуп, будуп турар бис. Тываның көдээ черлериниң чонуң чагыларын фабрика амыдырал хандырылгазының төп хүлээп алыр пунктузун дамчыштыр ап турар. Хүлээп алдынган хептериниң ашталга-арыглалын ийи бригада ээлчеглеп чорудуп турар.

Чарыштың мурнакчызы болган күш-ажылдың кижизи бистиң чүртүвүста хүндүткел-биле бүргеткен. Ак сеткилдиг, кызымак ажылдакчыларны өйшаанда өөрүнге дыңналдыр илередири, шаңнап-мактаары чаа чаагай, ажыл-херекке оон болгаш өскелериң хей-аъдын көдүрер. Ынчангаш бисте күш-ажылдың байырлалын, хоочунар-биле аныяктарның ужуражышкыннарын, ажылчын мергежилинге тураскаатканн кежээлерин байырлыг байдалга эрттирери чаңчыл апаргаан.

Партияның ээлчеглиг XXVI съездизи чонуң хандырылгазын экижидеринче чүгула киҥээгейин угландырган болгай. Ону амыдыралга боттандыралры бистиң мурнууста кол сорулга.

Н. КАМЕНЕВА,
фабрикада цех начальныгы.

ОН БЕШКИ ЧАС

Аъттыг кижи кодан мал-сүрүүн бөле шаап кел чорда, Мугур сынынче дөңгүлеш, этпектели берген суклакта чазагда чаа өпейткен өгнүң көрээ шыптынып, дүңдүктен хоолайы үштүнүп келген соонда, үр болбаанда, ыжы бурунайны берген.

Шүкмектиң тула берген чыырс бажындан бүгү дерт талаже көөр болза, чурумал мзгалыг: хүн үнер чүгүнде Ак-Баштыг даг беш-адырлангап, он, солагай талалары сарыг сигенниг ховужуктар болуп, кудургайлап баткаш, Каргы, Мугур хемнерде барып сыртанган, барыын чүгүн маңган ак Моңгүп-Тайга баганалаан— аяныыг-ла! «Черле кончуг эптиг оран болгаш-тур эвеспе! Амыраан эш-тир!—деп бодалбиле аял кодаңынга чөртүп кирип келдим:

—Амыр-ла тур бе? Үүле бүтсүн!

—Ындыг-ла болзун, ярук-ла чогузун!

—Чаа, бо хонаштын, хамыкла бо ала-шокар мал-магазының эезлери кымнар чүве ирги? — дээримге, халбаныыг бөртүг, кара торгу тоннуг, шилгедек мага-боттуг кижи тургаш:

—Ада-изыгуур өзүзу-биле мени Хертек Чылбак-оол Сүрүң оглу дээр, боларны—дээш, алызындан чараш чораан хевирлиг, хеви-даа, хевир-сыныда бодунга үүлдешкен, аныяк херээженче айыткаш,—Арагайты Сержин Саая уруу дээр чүве ийин. А бо-ла багда, бошка инек, бызаа орук-суур походка чорааш, могап-турупкаш, ам дыштанып, кегженип чыдарлары ол-дур ийин!—деп баштак аян-биле харыылап кагды.

—Ону бодаарга, дыка-ла ырактан көшкен ышкаш-тыр силер ээ?

—Шак-ла ындыг. Бардыктың бажындан маңаа чедир баарда-кээрде, каттышкаш, тозан ажыг бырыстаа! Чангыс бисдаа эвес ийин! Доо Элдиг-Хем, Сайлыг-Хем кайы-чүүжок— шупту сес кодан!—кыштагдан узуук-суурук шимчеп үнүпкен —мындыг бис!

—Уваа! Ол кандыг кончуг бүү-хаа болган чоор?

—Берге кыштын аагы, албадалы ындыг: улуг хар одар-белчиирни, оруктарны үзе душкен. Сарлык таймс өзт-сигенге таарышпас, тургузу азыралга «хуп» болур хөөнү чок, аңаа делгем, терең одар-белчиир, девискээр херек, биригээр чүгаалаарга, «хоспталгага» ынакшылдыг амытан. Ынчангаш, бистер, сарлыкчылар, оон ол тамчыктыг эргелерни барымдаалаар, хүндүлээр улус бис. Бо хонган черивис чүгле тур эң бетики өртээл ышкажыл.

—Кай, ам дораан база көжер силер бе?

—Ынчанмаска? Амдыызында хар-суксун турда, бо кавыны кезек одарладыпкаш, Чал-Ыяшче, оон соонда Кара-Ыяшта— чайлаам кайы сең дээш, ярлы бээр бис. Бистер, сарлыкчылар, боттарывыс аравыста «Көжер фронт»—диижи баштактанчыр улус бис, көшү, бистин дылывыс-биле алырга «семиртилге»—дээни ол-дур!

—Сагыжынар-даа ырак-тыр, але, Сурунович!

—Ындыг болбас арга чок. Малчыннарывыс, оон иштинде сарлыкчыларның күш-ажылың бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиигизе секретары болгаш Дарга хүндүлүг эш Л. И. Брежнев «шалыпчы фронт»—дээн-не болгай. Ол фронтуунуң дайынчызы болуру аас-кежии, улуг алдар-дыр!

Амудавас частың байырлалы болгай. Оон-биле база силерниң байырлалынар-биле!—дээш, өг-бүленнің херээжен ээзининң холун тутту.м.

—Сурунович мээн-биле база чөшпээрежир боор деп бодайдыр мен!

— Ынчаныйн кайчаар, мырынай-ла ийи дакпыр байырлал дивес силер бе! Бо-ла молдурга-кәзырғалардан эртеп-леэш, төрүүр сарлыктарга чедир кадарып келгеннивистең бээр, он беш дугаар час кээп турар чүве ышкажыл, Сержин! —дээш, ол кадайынче эргелеткензиг көрду.

—Пе, бистиң кончуусуусту але, ашак! «Чаш уругну чажыг эът-биле метелээп»—дээн ышкаш. Шай-сүкүн!—дээш, дүвүрей үнду. Удатпазында чаа дайлаан өгүүн иштин шыкыг хөрзүн, аъш-чем чыды дола берди.

—Он беш удаа уткуп келген час бүрүзүнүң олча-омаа улуглары ыйнаан, ынар?

—Час—ынакшылдың өйү!—деп, ол баштактангаш:

—Чогум чүүң талазы-биле дээример ол? Бир эвес ал боттарывысты алыр болза, сес кижи чедир өстувус. Уруглар-ывыстың эң улуу өг-бүлелиг апарган, хойжулай берген, база бирээзи бодувуста—дузалакчы кадарчы, артканнары шупту школада өөренип турар. Нинтизи-биле багай эвес салгал өзүп кел чыдар!

Мал бажын камгалап алыр болза, хомудаар чүве чок. 1970 чылга чедир, колдуунда-ла, аныяк сарлыктар өстүрүп, өңгы-аңгы коданнарга күрүнеге онна-менди дужаагылаан бис. Ам болэп чоруурга, бистиң чүртүвүстүң улустарының нәйралы кандан быжыг өлөр боттарының байлак кежиин база солчуп турар. Осетия, Кабардин, Соңгу-Балкар АССР-лерде хыргыс, алтай, тыва үнүтүг сарлыктар өзүп-көвүдеп турар деп бир-ле солуунда номчаан мен. Канчап билир, олардың аразында бистин-даа кодарымыстан үнген малдар мыза турумзуп, мөөрежип чоруур чадавас.

КҮШ-АЖЫЛ, ААС-КЕЖИК

ААЙЫ-БИЛЕ

«Капитал тудугнуң кол сорулгазы... чуртталганың болгаш коммунал-амыдыралдың аза социал-культураның объектилерин тудуп кылыры болур. Тудуг ажылдарын көрээлиг азы ажыл-агыйжы арга-биле чорударын сайзыраңгайжыдар».
(КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРДАН)

ТУДУГ

Тудугжулар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың планыг даалгаларын хуусадап эрте күүседир дээш социалистиг чарыштың улам идепкейжитпишаан, оңгу беш чылдың чогуур үезинден бо чылдың бирги кварталында темпизин дүргедип, хөй объектилерни ажыглалга киирткенивес. Май мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткаш, олар капитал салыышкынын 3 хуу хөйүг ажыглалга киирген-иевес.

Ниити шөлүг 21475 дөрбелиң метр чуртталга бажыңнар, 784 өөреникчиге ниити билиг школазын, 280 орунныг уруглар садын болгаш хөй санныг көдээ ажыл-агый тудугларын ажыглалга киирген-иевес.

Май мурнунуң социалистиг чарыжынга «Тыва тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестер, «Тыва коммунэнерго», «Кызыл тудуг», эргеледдер, Садыг министерствозунуң болгаш Республикаң требсоюзтуң тудуг организациялары болгаш өске-даа коллективтер эки түнелдерни чедип алгылаан.

Бирги кварталда республиканың тудуг организацияларының аразында социалистиг чарыштың түнелдери-биле» «Кызылдың ЦЭС тудуг» эргелининиң коллективи тиилекчи болган. Ук коллектив бо чылын республика наймыылалыының мурнакчы будурулге коллективтери-биле бир-ле дугаарында ажылчы чоннарың байырлыг чыскаалының баштайгы колонналары-биле кады В. И. Ленин аттыг шөлдеп эртер. Олар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчнир Кызыл тугун тудуп алгаш, Май 1-ниң байырлалыга киржиринге чоргаарланып турарлар. Оларның транспаранттыларының бирээзинде «1-ги кварталда: социалистиг хүлээлге 110,7 хуу, күш-ажылдың будүрүкчулүүнүң өөлдези 106,9 хуу күүсеттинген» деп бижип каан. Тудугжуларның көскү чедиишкиннериниң бирээзи тудуг-моитаж ажылдарының бот-үнезин эрткен чылдыындан дыка чиигеткени болур.

Эргелелде мурнакчы бригадалар эвээш эвес. Оларның бирээзин дуржулгалыг тудугжу В. Хасанов удуртуп турар. Оон кежигүнери 600 орунныг ниити чуртталга бажыңын, 60 квартиралыг чуртталга бажыңын тудуп турар. Ук объектини олар Улуг Октябрьның 64 чылынга уткуштур ажыглалга киирерин хүлээнгей ажылдап турар. Тудугжулар Г. Трегубов, А. Шуваников, Р. Ондар, А. Жураков, М. Кыргыс, Н. Долгова болгаш өскелер-даа Май 1-ниң чыскаалынче социалистиг чарыштың тиилекчилери деп демдектерлиг киржирлер.

ЧУРУКТА: «Кызылдың ЦЭС тудуг» эргелейиниң мурнакчылары.

ИЕНИҢ ААС-КЕЖИИ

Бо шаарның ажы-төлү улуг кежик четтирер апарган жагдыы. Аныяктар туралаан ажылын кылыр, күзээн эртем-сурууунун доозар. Курунe оларга өөренип турда, стипендияны, ажылдаанны дээш акшалыңны төлеп берип турар.

ХОЛ ДЫҢЗЫГ АЖЫЛДААР МЕН

Сувак Союнзыович-биле 28 чыл кады чурттап, бо арагында 11 уруглуг болдувус. Оолдарывыс, уруглармыс шупту өскен, түскай ажылдыг, өг-бүлелиг кижилер апарган. Уругларның эң хеймери—Дуңаңоол аймызында бистиинде дузалакчы кадарчылап турар.

Оолдарывыс барык шупту механизаторлар, олардың аразында Чингир-оол — дүңзалакчы. Эртем-техника сайзыраал бистиң чуртувуска, ылаңгыя көдээ черлерге кижи бүрүү техниканы беш салаазы дээ билген турар деп партияның нөгөддеги ыкпы. Ынчангаш оолдарывыстың «кан аттарының» дыпын түдүп, Аларның карак четпес хөелдарынга сагыр чок чорүп, төрээн совхозунуң ажылдажын будүрүүн турармыга чоргаарланыр мен.

Кыстарывыс база-ла ажыл-ишчи, багай эвес кижилер болган. Олардың аразында кижи-даа, малдаа эмчилери бар.

Бистиң Ак-Эрикке 1950 чылда колхоз туруштукары билек, уруглар ачазы ажыл-агыйның чылгызын хүлээп алган. Анаа он чыл чылгычылаан соонда 6 чыл уламчыр инек кадарын ажылдадывыс. Бода малдан үжеш, дораан-на хойга кирдивис. Хойга ажылдаан үезиете төрүүр чүс башка онаштыр 93—95—100 уруглардан кудулаттайн ап келдивис.

Он бирги чаа беш чылдың баштайгылында төрүүр чүс хойга онаштыр 118 уруглан ап, чугле «Кызылаар» совхозта эвес, Тес-Хем районда журнакчыларның одуруунга кирип, багай эвес көргүүлүг болдувус.

Аныяктарга, ажы-төлге өрүк ажык деп үстүнде чугааладым. Суурга ажылдан, чурттап турган оглувус Виктор эрткен чылын хой хүлээп алыр күзелин илередирге, совхозтан кидис, бревенг дээш херектиг-ле чүвени берген. Ынчангаш аңаа өг кылып бердивис. Ол ам совхозтуң аныяк хойжуларының одуруунда эң-өөрү дег кызымак ажылдап турар.

Хой уруглуг дээш бодум беженээш-ле пенсиялаан, уругларым ачазы малынгар четкени-биле база пенсиялаан. Мал кадарган, ажылдап алганывыстай ажыыда, ийилээн 180 рубльди пенсия дээш ап турар бис. Бо бүгү бөөрге Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң кижи дээш ада сагыш салышкынының ачызы-дыр. Демделгедир бижээн тайбың дээш, ажыы-төлдүң аас-кежии дээш амдаа хол дыңзыг ажылдаар мен.

С. ДАВАА,
Маадыр-ие.

Көк-кыс биле Опаа Чечектерниң өг-бүлези Хову-Аксы суурда эң-не улуг. Опаа Донгаковна Маадыр-ие. Ол он бир уругну өстүрүп, кижизидип турар. Башкы кызы Мария Чечек тускай өг-бүлелиг, ийи уруглуг. Кызыл районнуң «Х Улут хурал» совхозунда ажылдап, чурттап турар. Оон бичези—Кан Чечек 8-ки классты доозкаш, 1980 чылда Совет Армияның хүрээлениинче шериг албаны эрттирип чоруткан.

Бо улуг өг-бүледе ам белеткел клазындан эгелээш, 9-ку классха чедир шупту чедя кижи Хову-Аксы суурнуң школазында эки өөренип турар. Дөрт харлаан ийистер—Тана-Херел биле Алдынмай садикте.

Чечектерниң бажыңынга баарывыска, уругларның ачазы биле авазы ажылдап чоруткан болду. Бичии уруглар бажыңның иштин аштап, ширбээн турлар. Дөрт өрээл бажың иштинниң арыг-силии хөлчок. Бичии уруглар-даа шевергиг кеттинген, силии аажок.

Бажыңның эр ээзи Көк-кыс Шынгылакович Чечек Хову-Аксының кобальт комбинадында чолаачылап, үлегерлиг ажылдап турар. А Маадыр-ие Опаа Донгаковна Чечек—школада техничка.

—Ажы-төлүвүс хөй-даа болза, партияның болгаш чазактың ие-херээженнер дугайында улуг сагыш салымшкынының ачызында, эки чурттап ор бис. Чедишпес чүве чок ийин. Хөй уруглуг дээш, күрүнеден халас дузаламчыны база берип турар. Мээң күзээр чүвем—тайбың дээр, ажы-төлдүң аас-кежии. Коммунистиг партия чер кырынга тайбынны быжыглаары-биле бүгү-ле чүвени кылып турар-дыр. Бистер ол дээш партияга, чазакка, ылаңгыя Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтирип турар бис—деп, Опаа Донгаковна чугаалады.

ЧУРУКТА: Маадыр-ие О. Д. Чечек уругларыбиле.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

«Көдээ ажыл-агыйга бүгү адырларны хөгжүдерин, ооң ажыктыын бедидерин, продукция будүрерин көвүдедирин болгаш шынарын улгаттырарын чедип алыр...»
(КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРДАН)

Көдээ ажыл-ишчилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирип, он бирги беш чылдың планыг даалгаларын чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам идепкейжитпишаан, дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладчын таныжып, аңаа харыы кылдыр 1981 чылда улам бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган ажылдан турарлар. Олар күрүнеге 55 мун тонна тарааны, 25,1 мун тонна эттиг, 27,3 мун тонна сүттүг, 2710 тонна дүктү будургеш, садарын аазаннар.

Бирги кварталдың түнелдери-биле алырга, олар берген сөзүнге ээ бооп-даа турар. Эрткен үш айларда совхозтарның ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының планын 116 хуу, эттиг — 128,8 хуу күүсеткени ооң бадыткалы. Ажыл-агыйларда сүт садар талазы-биле чарышка бирги черни «Коммунизмниң херели» совхоз эзлээн. Оон соонда «Ак-Туруг», «Хемчик» совхозтар чоруп турар. Эрткен чылдың чогуур үезинден бо чылын 2741 центнер хөй эът дужаттынганы улуг чедишкин бооп турар. Бо талазы-биле «Көк-Тей», «Саян» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар мурнуку одуругда чоруп турар.

Делегейниң ажылчы чониарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның 1-ниң байырлалын республиканың механизаторлары тараа шөлдериниде шалыпчы ажылбиле демдеглеп эрттирип турар. Чер болганда часкы хову ажылдары кидин түлүк. Чугула кампанияны кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш чарыш калбарган. Тандының С. Тока болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтары, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы», Бий-Хемниң—«Саян» Улут-Хемниң — «УТКА-ның 25 чылы» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар эрткен чылдың чогуур үезинден хову ажылдарын шынарлыг чоруткан.

Районнарның болгаш ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка бирги кварталда Танды район, «Саян» совхоз тиилекчи бооп үнгеп. Бо ажыл-агыйларда часкы хову ажылдары база чедишкиниг чоруп турар.

Танды районнуң Тока аттыг совхозунуң шөлдеринде апрель 30-ге чедир 1090 ажыг гектар черде кол культура — кызыл-тасты чаштырган. Совхозтуң тоо агрегатгарынга механизаторлар Монгуш Темир-оол, Михаил Шойлаа, Иван Сарыг-оол, Ооржак Шойдак, Түлүш Белек-оол, Оюн Кара-оол олар Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери болганнар.

ЧУРУКТА: Тока аттыг совхозтуң шөлдеринде агрегаттар.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫ МОНОПОЛИЯЛАРГА УДУР

Американың Каттышкан Штаттарында чүс-чүс хөмүрдаш шахталары ийи ай ажылдавайн келгеи. Амыдыралдың өртек-үнезиниң улам өзүп турарын барымдаалап, техниканың өзээл-оңдак болурунуң турза чогуур норма-чижектерин сагыырын хандырып, ажылчы чоннарны ажылдан үндүреринге удур магадылал киргеи болгу дег ыңдыг коллективтер керээни хөмүр-даш корпорацияларының каттыжыышкыныбиле чарарын чедип алырын оралдашпышаан, 160 мун дагжылар шахталар иштинче киребейн турар.

АКШ-тың хөмүр-даш үлетпүрүнге ниити-национал ажыл соксадыышкыны америк ажылчыннарның амыдыралчы эргежыктарын болгаш профэвилел эргелерин камгалаар дээш ынгы демиселиниң чаңгыс-даа хүн оожургавас эң улуг болуушкыну апарган. Бо чылын ажыл соксадыышкыны кедергей берге байдалдарда калбарып турар. Чуртта ажыл чокталышкын бедик деңнелде артышаан: 8 миллион ажыг кижи ажылдаар аргазын ышкыган. Инфляция деңдеп барган. Оон төмпилэри 14 чыгам хуу болуп турар, а ол чул дээрге ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларың ажылдан алышкымнары үргүлүг үне чокталып турар дээни ол-дур. Чаңгыс чүгле 1980 чылда безин боттуг ажыл төлевири 5,3 хуу кызырылган. Ынчаларга ол үе дургузунда корпорацияларның арыг ажыкончаалары 123 миллиярд доллар болган.

Массалыг ажыл чокталышкының ажыглап алгаш, корпорациялар ажылчы чоннарның хөй чылдарда шудургу демисежип тура чаалап алган чаржыныг эргелерин безин казып каапкы дег ыңдыг күш-ажылчы дугуржулгаларны профэвилел организацияларынга доңнаштырарын оралдажып турар. Улуг капиталдың органы «Бизнес уик» журнал ажыл чокталышкынының амгы деңнелиниң байдалдарында «профэвилелдерни удурланып шыдавастыр ийин» деп тоокта чаа идегел-биле бижээн. АКШ-та ангы талазы-биле удурланыштыр турүрүнүң чидигленишкини эрткен чылын көнчуг бедик болган. Чуртка 4 000 ажыл соксадыышкыны болган.

Бо чылдың баштайгы айларында ажыл соксадыышкынының демиселдиң фронтуларында шудургу тулчуушкуннар-биле демдеглеттинген. Чикагода «Нозерн Индиана паблик сервис» дээр эверегтика компаниязының 4,2 мун ажылчыннарының, «Стюарт-корнер» корпорацияның заводунуң ажылчы чоннарының ажыл соксадыышкыны үзамдык характерлиг болу берген. Февральда Калифорнияга өрүмнээр 536 установкалар ажылдаваан—ажыл төлевирин үргүлүг өзүп турар өртектер-биле дүүштүр тургузарын чедип алырын нефтичилер оралдажып турганы ол.

Ажыл соксадыышкынының шимчээшкинге транспортчулар идепкейлиг киржип турар. Чурттуң эң улуг хоорайларының бирээзи—Филадельфияның ниитиинин транспортуунуң барык 5 мун ажылдакчыларының ажыл соксадыышкыны ол категорияның ажылчы чоннарының демисежип үнүшкүнинерин аразынга онзагай болган, ажылдан үндүрер чорукка удур магадылалдарны олар алыс түнелиинде чедип алган. Улуг хөлдерге судиолар чоруушкуну бо хүнүнде шуут соксаан: күш-ажыл байдалдарын эккижилерин негээн далайжыларның демиселин үргүүлевишаан. Муниципал ажылчыннары болгаш албан-хаакчыларны, башкылар ажыл соксадыышкынының шимчээшкинге болган чок-ла киржип каап турар апарган.

Ажылчы чоннарның дайынчы демисежип үнүшкүнинерниң түнелиинде монополиялар дыка улуг каражага таваржып турар. Чиигээ, шахтёрларның ажыл соксадыышкынындан неделя санында-ла шахталар эзлеря барык 10 млн. тонна хөмүр-даштың чидирип турар. Дагжыларыны тура-соруп сыгар дээш олар ажыл соксадыышкыннарының киржикчилеринге удур чүүл-базын дерзиилээшкиннерин ажыглап турарлар. Кентукки штатка эрткен неделяда хөмүр-даш хартачыларынга хөлезилеттиргён боо-чепсектиг идегеттер ажыл соксадыкчыларының чыскаалының бир киржикчизин дар балыглаанныр. Барыын Вирджиния штатта таныылдаашкынче элэттиргеи хембуруулуг идегеттер шахтёрларны боолаан.

Ажылчын шимчээшкинин базарда америк эрге-чагыргалар монополияларга улуг ачы-дузазын чедирип турар. Ажыл соксадыкчыларын полиция тудуп хорууп-даа. Ажыл соксадыышкыннарын моондактаарзы азы базарын—Тафта-Хартлиниң, Лэндрэм-Граффинниң ажылчыннарга удур хоойлуларының болгаш өске-даа америк хоойлужудулгаларының сорулгазыдыр. Тудуг үлетүрүкде ажылдап турарларга удур углаган база бир хоойлуну эрткен чылын хүлээп алган. Ол база ажыл соксадыышкыныга удур хоойлу-дур.

Боттарының демиселиниң алыс сорулгазын тайылбырлаар, хөй-ниитиниң деткимчезин алыр деп кыыткаш, америк ажылчыннар, АКШ-тың байдалдарында ангы демиселиниң эң неперенгей хевиря болу берген ажыл соксадыышкыннары-биле кызыгаарлаттынмастар. Олар митингилерни, чыскаалдарны, похлатарыны калбаа-биле ажыглап турарлар. Ындыг похлатарның бирээзи «Аныяктар ажыл дээш» деп лозуң-биле апрель 14-те Вашингтонга болган. Бешки америк дыняк кижи бүрүзү ажылдаар черии, ыңдыг болганда көзамдалышкынар чокка болгаш ажыл тып алыры-биле холбаалыг дора көрдүрүүшкүннер чокка амыдырап-чурттаар эргезин ажылдадывыс. Бода малдан үжеш, дораан-на хойга кирдивис. Хойга ажылдаан үезиете төрүүр чүс башка онаштыр 93—95—100 уруглардан кудулаттайн ап келдивис.

Он бирги чаа беш чылдың баштайгылында төрүүр чүс хойга онаштыр 118 уруглан ап, чугле «Кызылаар» совхозта эвес, Тес-Хем районда журнакчыларның одуруунга кирип, багай эвес көргүүлүг болдувус.

Аныяктарга, ажы-төлге өрүк ажык деп үстүнде чугааладым. Суурга ажылдаан, чурттап турган оглувус Виктор эрткен чылын хой хүлээп алыр күзелин илередирге, совхозтан кидис, бревенг дээш херектиг-ле чүвени берген. Ынчангаш аңаа өг кылып бердивис. Ол ам совхозтуң аныяк хойжуларының одуруунда эң-өөрү дег кызымак ажылдап турар.

Хой уруглуг дээш бодум беженээш-ле пенсиялаан, уругларым ачазы малынгар четкени-биле база пенсиялаан. Мал кадарган, ажылдап алганывыстай ажыыда, ийилээн 180 рубльди пенсия дээш ап турар бис. Бо бүгү бөөрге Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң кижи дээш ада сагыш салышкынының ачызы-дыр. Демделгедир бижээн тайбың дээш, ажыы-төлдүң аас-кежии дээш амдаа хол дыңзыг ажылдаар мен.

С. ДАВАА,
Маадыр-ие.

Көк-кыс биле Опаа Чечектерниң өг-бүлези Хову-Аксы суурда эң-не улуг. Опаа Донгаковна Маадыр-ие. Ол он бир уругну өстүрүп, кижизидип турар. Башкы кызы Мария Чечек тускай өг-бүлелиг, ийи уруглуг. Кызыл районнуң «Х Улут хурал» совхозунда ажылдап, чурттап турар. Оон бичези—Кан Чечек 8-ки классты доозкаш, 1980 чылда Совет Армияның хүрээлениинче шериг албаны эрттирип чоруткан.

Бо улуг өг-бүледе ам белеткел клазындан эгелээш, 9-ку классха чедир шупту чедя кижи Хову-Аксы суурнуң школазында эки өөренип турар. Дөрт харлаан ийистер—Тана-Херел биле Алдынмай садикте.

Чечектерниң бажыңынга баарывыска, уругларның ачазы биле авазы ажылдап чоруткан болду. Бичии уруглар бажыңның иштин аштап, ширбээн турлар. Дөрт өрээл бажың иштинниң арыг-силии хөлчок. Бичии уруглар-даа шевергиг кеттинген, силии аажок.

Бажыңның эр ээзи Көк-кыс Шынгылакович Чечек Хову-Аксының кобальт комбинадында чолаачылап, үлегерлиг ажылдап турар. А Маадыр-ие Опаа Донгаковна Чечек—школада техничка.

—Ажы-төлүвүс хөй-даа болза, партияның болгаш чазактың ие-херээженнер дугайында улуг сагыш салымшкынының ачызында, эки чурттап ор бис. Чедишпес чүве чок ийин. Хөй уруглуг дээш, күрүнеден халас дузаламчыны база берип турар. Мээң күзээр чүвем—тайбың дээр, ажы-төлдүң аас-кежии. Коммунистиг партия чер кырынга тайбынны быжыглаары-биле бүгү-ле чүвени кылып турар-дыр. Бистер ол дээш партияга, чазакка, ылаңгыя Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтирип турар бис—деп, Опаа Донгаковна чугаалады.

ЧУРУКТА: Маадыр-ие О. Д. Чечек уругларыбиле.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

«Көдээ ажыл-агыйга бүгү адырларны хөгжүдерин, ооң ажыктыын бедидерин, продукция будүрерин көвүдедирин болгаш шынарын улгаттырарын чедип алыр...»
(КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРДАН)

Көдээ ажыл-ишчилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирип, он бирги беш чылдың планыг даалгаларын чедишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам идепкейжитпишаан, дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладчын таныжып, аңаа харыы кылдыр 1981 чылда улам бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган ажылдан турарлар. Олар күрүнеге 55 мун тонна тарааны, 25,1 мун тонна эттиг, 27,3 мун тонна сүттүг, 2710 тонна дүктү будургеш, садарын аазаннар.

Бирги кварталдың түнелдери-биле алырга, олар берген сөзүнге ээ бооп-даа турар. Эрткен үш айларда совхозтарның ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының планын 116 хуу, эттиг — 128,8 хуу күүсеткени ооң бадыткалы. Ажыл-агыйларда сүт садар талазы-биле чарышка бирги черии «Коммунизмниң херели» совхоз эзлээн. Оон соонда «Ак-Туруг», «Хемчик» совхозтар чоруп турар. Эрткен чылдың чогуур үезинден бо чылын 2741 центнер хөй эът дужаттынганы улуг чедишкин бооп турар. Бо талазы-биле «Көк-Тей», «Саян» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар мурнуку одуругда чоруп турар.

Делегейниң ажылчы чониарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның 1-ниң байырлалын республиканың механизаторлары тараа шөлдериниде шалыпчы ажылбиле демдеглеп эрттирип турар. Чер болганда часкы хову ажылдары кидин түлүк. Чугула кампанияны кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш чарыш калбарган. Тандының С. Тока болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтары, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы», Бий-Хемниң—«Саян» Улут-Хемниң — «УТКА-ның 25 чылы» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар эрткен чылдың чогуур үезинден хову ажылдарын шынарлыг чоруткан.

Районнарның болгаш ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка бирги кварталда Танды район, «Саян» совхоз тиилекчи бооп үнгеп. Бо ажыл-агыйларда часкы хову ажылдары база чедишкиниг чоруп турар.

Танды районнуң Тока аттыг совхозунуң шөлдеринде апрель 30-ге чедир 1090 ажыг гектар черде кол культура — кызыл-тасты чаштырган. Совхозтуң тоо агрегатгарынга механизаторлар Монгуш Темир-оол, Михаил Шойлаа, Иван Сарыг-оол, Ооржак Шойдак, Түлүш Белек-оол, Оюн Кара-оол олар Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери болганнар.

ЧУРУКТА: Тока аттыг совхозтуң шөлдеринде агрегаттар.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫ МОНОПОЛИЯЛАРГА УДУР

Американың Каттышкан Штаттарында чүс-чүс хөмүрдаш шахталары ийи ай ажылдавайн келгеи. Амыдыралдың өртек-үнезиниң улам өзүп турарын барымдаалап, техниканың өзээл-оңдак болурунуң турза чогуур норма-чижектерин сагыырын хандырып, ажылчы чоннарны ажылдан үндүреринге удур магадылал киргеи болгу дег ыңдыг коллективтер керээни хөмүр-даш корпорацияларының каттыжыышкыныбиле чарарын чедип алырын оралдашпышаан, 160 мун дагжылар шахталар иштинче киребейн турар.

АКШ-тың хөмүр-даш үлетпүрүнге ниити-национал ажыл соксадыышкыны америк ажылчыннарның амыдыралчы эргежыктарын болгаш профэвилел эргелерин камгалаар дээш ынгы демиселиниң чаңгыс-даа хүн оожургавас эң улуг болуушкыну апарган. Бо чылын ажыл соксадыышкыны кедергей берге байдалдарда калбарып турар. Чуртта ажыл чокталышкын бедик деңнелде артышаан: 8 миллион ажыг кижи ажылдаар аргазын ышкыган. Инфляция деңдеп барган. Оон төмпилэри 14 чыгам хуу болуп турар, а ол чул дээрге ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларың ажылдан алышкымнары үргүлүг үне чокталып турар дээни ол-дур. Чаңгыс чүгле 1980 чылда безин боттуг ажыл төлевири 5,3 хуу кызырылган. Ынчаларга ол үе дургузунда корпорацияларның арыг ажыкончаалары 123 миллиярд доллар болган.

Массалыг ажыл чокталышкының ажыглап алгаш, корпорациялар ажылчы чоннарның хөй чылдарда шудургу демисежип тура чаалап алган чаржыныг эргелерин безин казып каапкы дег ыңдыг күш-ажылчы дугуржулгаларны профэвилел организацияларынга доңнаштырарын оралдажып турар. Улуг капиталдың органы «Бизнес уик» журнал ажыл чокталышкының амгы деңнелиниң байдалдарында «профэвилелдери удурланып шыдавастыр ийин» деп тоокта чаа идегел-биле бижээн. АКШ-та ангы талазы-биле удурланыштыр турүрүнүң чидигленишкини эрткен чылын көнчуг бедик болган. Чуртка 4 000 ажыл соксадыышкыны болган.

Бо чылдың баштайгы айларында ажыл соксадыышкынының демиселдиң фронтуларында шудургу тулчуушкуннар-биле демдеглеттинген. Чикагода «Нозерн Индиана паблик сервис» дээр эверегтика компаниязының 4,2 мун ажылчыннарының, «Стюарт-корнер» корпорацияның заводунуң ажылчы чоннарының ажыл соксадыышкыны үзамдык характерлиг болу берген. Февральда Калифорнияга өрүмнээр 536 установкалар ажылдаваан—ажыл төлевирин үргүлүг өзүп турар өртектер-биле дүүштүр тургузарын чедип алырын нефтичилер оралдажып турганы ол.

Ажыл соксадыышкынының шимчээшкинге транспортчулар идепкейлиг киржип турар. Чурттуң эң улуг хоорайларының бирээзи—Филадельфияның ниитиинин транспортуунуң барык 5 мун ажылдакчыларының ажыл соксадыышкыны ол категорияның ажылчы чоннарының демисежип үнүшкүнинерин аразынга онзагай болган, ажылдан үндүрер чорукка удур магадылалдарны олар алыс түнелиинде чедип алган

ШЫН

4-кү арын ● 1981 ч. ● май 1

Часкы аян

АЯС ХҮН ТУРГАН

1920 чылдың Май 1 байырлалы субботага таварышкан В. И. Ленин ол хүн сыгыр дан бажында турган. Бүгү-россияның субботнигинге белеткенир, найысылалдың ажылчыннарының мурнунга чугаалаар сөстерин бодап алыр болгай. Владимир Ильичиниң автомобили ынчан Москваны бир кылдыр кезээн. Свердлов шөлүнге, Кызыл Пресняга, Улуг Харитоньевск переулогунга, Кропоткин эриинге, Лефортово болгаш Волхонкага дээш кала четпээн дээ!

Ленин ынчан найысылалдың янзы-бүрү булуннарынга алды катап чүве чугаалаан. Ол аас хүннүң дугайында бүгү чүве ам-даа билдингир ышкаш, ынчалза-даа чаа-чаа медээлер база тыптып турар.

Свердлов шөлү. Хүннүң чырыы, чылыы медээжок. Субботник чаа доозулган. Оон киржикчилери Карл Маркска тураскаадлы тургузар черже далажыпканнар. Келир үениң тураскаалының дээрже бедип турар чери бо. Аңаа автомобиль чедип келген, оон Владимир Ильич үнүп келген. Кажан Владимир Ильич бижиктиг калбак демирни тудуп алган турда, фотограф кижи эскет чокка чурукка тыртырыпкан чүве-дир.

Ленининң оң талазынга К. П. Зличенко турган. Ол ынчан субботникке ажылдап турган коллективниң партия үүрүн баштап турган. Кирилл Павловичиниң мындыг сактыышкыны бар: «Ленинниң ынчан сагыш-сеткили дыка-ла хөглүг, каректары үргүлчү хулумзурүп турган. Владимир Ильичиниң 1905 чылдан бээр билир кижи мен. Ол хүнде дег ындыг өөрүшкүлүг турганын мурнунда черле көрбээн кижи мен».

Субботник үезинде болган бир таварылганы ынчан чугаалаарга, Ленин дыка-ла катырган. Эрги бажыңны арылап тургаш, аңаа ажылдазын кижилер шаанда ол бажыңга чурттап турган артист херээженниң эртинезин тып алган. Чайырлап тургаш кылган ол шил чинчилерин, шуруларны дыка-ла үнелиг эт деп бодап турган. Кажан эксперт кижини келдиртип келгеш шинчилеп, ол аңаа-ла шилден кылган «эртинелер» болган. Оны дыңнаан: «Тергиин-не ювелир кижилер турган-дыр аа» дээш Ильич аажок катырган чүве-дир.

Кирилл Павлович Зличенко деп кымыл ол? Оон уруу Лидия Кирилловна адазының документилерин аажок камныг кадагалап чоруур. Ол 1905 чылда жандармнарның истеп сүрүшкүнүнден дескеш, Швейцарияга чеде берген кижи-дир. Аңаа Россияның ажыл чоктарынга дузалаар Делегей комитедин организастаан. А. М. Горький-биле кады «Европаның ажылчыннарынга» деп кыйгырыгны база бижээннер. Ында: «Орус ажылчын бодунуң дайзынын бүрүү-биле чылча шавар дээш түүлунга чедир демисежирин шиптирлээн» деп бижээн.

...Москвага эртенги хүннүң хередери үнүп келирге-ле, заводтарның гудоктары эде берген. Ол найысылалдың чурттакчыларын коммунистиг субботникче чалай берген. Улус ажылдаар черлеринге баргаш, «Правданың» чаа номерин ажыдып номчааннар. Оон бирги арнында «Майның Бирде бүгү-ле станоктар болгаш машиналар «Интернационалды» ырлазын, пролетариаттың тиилелгезининг дугайында маскалар диңмирезин!» деп бижээн болган.

В. МОЛЧАНОВ.

ЫНДЫГ ШИНИК

Доштан, хардан, ужукталган оккур суглар
Доштуг далай кирер дижип чаржып чыдар.
Анай-хаактар, кара-хаактар чечектелгеш,
Айыран-чайт шинчи кирип черни каастаар
Майның Бири тыва черге
Маңнык, торгу — ындыг чараш!

Акшый берген кырганнар-даа сорук кирип,
Аралажып, аяк шайын солушкулаар,
Аянандыр кеттинипкен ооллар, кыстар
Ажыл-ижин түңнеп соглеп хөөрешкилээр.
Маадыр чоннуг Совет Тывaa
Майның Бири —ындыг хөглүг!

Согун ышкаш кудумчулар белдирлерин,
Солун чараш бажыңнарның ханаларын
Кызыл туктар кайыын тура, чергелешкен
Кырланайнчып, бырлаңайнып шимеп турар.
Майның Бири тыва черде
Байырымныг — ындыг шиник!

Баштынчывыс Ленининг чуруктарын,
Маска, Кадыыр — күүневис Сүлде демдээн,
Хөлбең кызыл туктарывыс холга тутказ,
Хөгжүм ырга үдеттиргеш, базыптар бис.
Майның Бири тыва черге
Байырланчыг — ындыг сүлүг!

Б. ЧЮДЮК.

ЧҮРГҮЙ-ООЛ АТТЫГ КУБОК ДЭЭШ

Каш хонук бүрүнгаар Тес-Хем районуң төвү Самагалдай суурунуң Культура бажыныңга Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Н. Чүргүй-оол аттыг кубок дээш тыва хүрешке деңзи аайы-биле солуң спортчу маргылдаа болуп эрткен. Нинтизи-биле шупту деңзилерге 54 мөге күжүн шенешкен. Чиик, 56 килограмм деңзилиг мөгелерден «Тес-Хем» совхозтуң төлээзи Александр Самбыл кымга-даа октатпайн, бирги черни бүзүредиңи-биле чаалап алган. А ийиги черни Самагалдай суурунуң төлээзи В. Оюн, үшкү черни районнуң иштинки херектер килдизининг ажылдакчызы А. Монгуш олар алган. Ылаңгыя 64 килограмм чедир деңзилиг мөгелерниң хүрежи көрүкчүлер оңза соңуургал-биле көргеннер. Районда тыва хүрештиң хоочунары, республика чергелиг маргылдааларның каш дакпыр киржикчилери Севилбаа Түмен-Байыр, Сундуй Чечекоод оларның чараш, авазангыр аргаларны ажыглап билири аныяк мөгелерге өөредиглиг болган.

Деңзи аайы-биле маргылдаалар доостурга, туңган чемпионну илередири-биле 32 шилиндек мөгени хүрештирген. Маңаа «Кызыгаар» совхозтуң төлээзи аныяк, өзүп орар мөге Сүктар Шимет шүүлгеш, «тыва хүрешке 1981 чылда Тес-Хем районнуң чемпиону» деп бедик атка төлептиг болган. Белдир-Арыг суурдан келген мөге Михаил Кара-Сал үжүүрлешкен. Үшкү-дөрткү черлерни Ак-Эриктиң төлээзи Юрий Чорбаан база ол улуг налыыг киржикчи хоочун мөге Севилбаа Түмен-Байыр олар түстүзүнда эдээнниер. Ийи хүн үргүлчүлээн чидиг спортчу демиселлдиң түңнелинде бирги черни «Кызыгаар» совхозтуң спортчулары чаалап алган. Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Н. Чүргүй-оол аттыг шилчип чоруур кубок, бирги черге-ниң диплому-биле шаңнаткан. Адаттынган совхозтуң төлээлери бо кубокту ам ийи чыл улаштыр чаалап ап турары бо. Район төвүнүң чыныы командазы даразында, а «Чодураа» совхозтуң спортчулары үшкү черни эдээн.

М. ДОРЖУ.

БАЯН-ЫРЛЫГ БАЗЫП ТУРААЛ

Майның Бирниң байырында
Базымнар-даа херии-ле-дир.
Марш-ырлар диңмиттелген,
Парад-чыскаал магалыг-дыр.
Партия — баштыңчывыс —
Маннай, угаан чалгынывыс.
Маадыр күштү чаяан турда,
Базым херии болбайн
канчаар.
Тайбың болгаш найырал эп,
Аас-кежик, ажыл-иш бо —
Тараа болгаш сугну, хүннүг
Алдаржыткан ырывыс ол.
Майның Бириниң айыраң
чечээ
Парад-чыскаал кырын
каастаан,
Маңнык кызыл туктарывыс
Маадыр түрлүг соруувус бо.
Башкы Ленин оруу-биле
Бажың бедик, хөрээң делгем
Маадыр ишке чаяан тиилеп,
Баян-ырлыг базып тураал!

Леонид ЧАДАМБА.

ХӨӨМЕЙГЕ ХӨГЖҮМ ДУЗА

Хоочун хөөмейжи Бүгү-эвилелдиң улусчу чогаадылгазының бирги фестивалының лауреады «Сыгырга» ансамбльдиң киржикчизи, улусчу хөгжүм херекселдерин кылыр мастер, «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп херек демдээниң эдилекчизи башкы Маржымал Очурович Ондар хөөмейниң үделгезин сайзырадырынга бодунуң төлептиг үлүүн киирип чоруур.

— Делгем улуг Төрээн чурттувус найысылалы Москва хоорайга «Сыгырга» ансамбльбиле үш удаа барып, улуг концерттерге киришпитим. Адыгейниң, Дагестанның, Корякстарның болгаш өске-даа национал улусчу уран түүдүң төлээлери-биле аңаа ужуражып таныштым. Оларның таңныларының болгаш ырларының үделгезин национал хөгжүм херекселдери онзагай эстетиктиг чараш кылдыр шимеп турар боор чорду. Сонгу чүк улузунуң, кешти кадырар, шагар аргаларын сонуургап, адыгейлерниң ыяштышилип, өткир кылдыр шын кадырар аргаларын өөренип ап чоруур мен.

Демир хыдыг гитарага хөөмейни үдээрге, кижиниң үүнүден көңгүс өске, шала таарымча чогун шагда эскерген мен. Хадың, дуб, бук, кадыгхараган ышкаш кадыг ыяштарга хөм шап каан, жилка хылдыг игилге азы дошпуулуурга хөөмейни үдээрге тергиин таажыр. Кижиниң үүнүге катчып, хөөг дыңналыр. Ол хөгжүм херекселдери хөөмейниң шаг-шаандан кады төрүттүнген үдекчилери дээридаа төп. Өгбелериниң ыры уран чүүлүнден дамчып келген бир эртиневис хөөмейни сайзырадырда хомустуң тыва дошпуулуурунуң эргежок чугулазын билгеш, улусчу хөгжүм херекселдерин шеверлээринге бодумнуң мергежилимни байыдып, сайзырадып чоруур мен.

Хомусту эткыр кылырда, оон дылынга хылызын каңны ажыглаарын Алдан-Маадырның хоочун дарганы Монгуш Хостаптан өренип алган мен. Ол хомустарым бо чазын тыва хөөмей бөлүүн чурттар аразының «Радуга-81» деп телефестивалынга үдээш, музыкантыларның бедик үнелелин алды. Ам «Саян» ансамбльдиң чагыы-биле хомустарны дарганнап тур мен. Ооржак Хунаштаар-оолга игил, Дмитрий Очурга дамбыра база шеверлен бээр планым бар.

Хөөмей ансамблин бастаарынга дамбыра, ону национал аян-биле шимээринге хөм иштинге кажыктар шыңгырадырын шенээр дугайында республиканың эртем-методиктиг төвүнүң ажылдакчызы Ч. Кууларның саналы чөптүг боор. «Сыгырга» ансамбльдиң үделгезин ындыг янзылыг байыдарын планнап турар бис.

Хөөмейге сонуургалдыг аныяктарын көвүдеп турары черле эки. Оон үделгезин сайзырадыры чылыш чок байдалда. Хомус согар дарганнарны, игил, бызаанчы кылыр шеверлерни аныяктардан өстүрери чугула.

Чаштар дээш кайгамчык улуг сагыш салыышкынны бистиң чүртүвүстүң булуң бүрүзүнден көрүп болур. Уруглар садтарының, яслилериниң саны чүгле көвүдеп турар эвес, харын олар улам таарымчалыг, чаагайжыттынган боюп кел чыдар. Бо чурукта көргүскени ышкаш эштир хөөлбектерлиг садтар ам кайда-даа бар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИР ГИМНИҢ ТӨӨГҮЗҮ

Майның Бири делгерезин!
Байырлал бо ажылчыннар бистии чүвс.
Эргим эштер, демиселди алдаржыдып,
Эрге-шөлзэзже улус чонну кыйгыраал!
Хосталга ам бөдүүн чонга, ажылчынга
Кончуг хөрен,—үе ону негеп келген....
...Хаяа-даңда хосталганың гимнизин
Кады туруп, ырлажыылы!..

Бо дээрге Май Бир байырлалынга тураскааткан өөрүшкүдүг болгаш дайынчы гимниң чамдык одуруглары-дыр. Оон одуруг, сес бүрүзү ол минутада ырлап турганнарның сеткил-чүрээниң ханызынган чалбыышталып үнген ышкаш сагындырар. Соок болгаш өлшык кара-бажыңның тар өрээлдеринден ол гимнин ырлашканнарның сүртенчиг үнү диңмиттелип турган.

Хайгаарал таңныылдары коридорну өрү-күду:

— Ыытташпанар! — деп алгыржып, девидеп маңнашкылаан.

Бүгү — үш каът кара-бажың чиртинейндир сүрүлүг ырлажып турда, ону чүү кижи соксадып шыдаар боор!

— Оон сөзүн чаңгыс дыңнаш-ла бүгү назынывыста сактып алган бис, аялгазын база — деп Алиса Ивановна Радченко сактып чугаалаар.

Оон бээр он ийи чыл артккен. Алиса Ивановнаны оон салым-хуузу Москва чоогунга эккелген. Оон ашаа партиянның хоочун кежигүзү, ленинчи «Ажылчын ажыны хостаары дээш демиселдиң эвилелиниң» киржикчилериниң бирээзи И. И. Радченко ынчан аңаа чурттап турган. Май Бир кээрге, база-ла демги гимнин ырлажып турган. Үеним аайы-биле аңаа бир чаа куплет немешкен. Ону 1905 чылда ырлажып турган хоочуннарның ажы-төлү аныяктарның революсчу организациязының кежигүннери чогаатkан.

— Октябрь соонда хөй-де эрги революсчу ырлар аразындан Май Бириниң бо гимнизин каш катап дыңнаан мен—деп, А. И. Радченко чугаалаар.

Ук ыры 1904 чылдың Май Бирде Женевага Ленин баштаан большевик эмигрантылар ырлажып турган чүведир. Бо гимни оон тараан. Оон сөзүн-даа, аялгазын-даа чогаатkан кижилер билдинмес хевээр артып калган. Ол гимниң кыска төөгүзү ындыг-дыр.

А. ЕВСЕЕВ.

«БОЙДУС ЧУРУМАЛДАРЫ». А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Май 1-де

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга чайгы сезон ажыдыышкыны 12 шакта эгелээр.

«Чурук бүрүзүнде-ле—хүн» деп асфальтыга чурук чуруурунуң бичии уруглар конкурузу «Геолог» Культура бажыңынга 14 шакта ажыттынар.

«Хүреш» стадионга тыва хүрешке «Шын» солуниуи шаңналы дээш маргылдаа 14 шакта эгелээр.

«Енисей» Культура бажыңынга шыдыраа-шашки маргылдаазы 11 шакта эгелээр.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга 17 болгаш 19 шак 30 минутада орус ырының **«Воронежтиң кыстары»** деп ансамбли концерт көргүзер.

Май 2-де

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга чайгы спортчу сезонунуң ажыдыышкынынга тураскаатkан чиик атлетика эстафетазы 10 шакта эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга 10 шактан эгелээш, күш-культура коллективтериниң аразынга волейболга блиц-турнир, ча адары, а **«Херел»** спорт залга эки тура спорт иштиледириниң шилиндек командаларының аразынга стол теннизинге маргылдаа болур. Теннис маргылдаазы эртенинде од-ла шакта уламчылаар.

Бичии уруглариың **«Тайбың, Май»** деп асфальтыга чурук чуруурунуң конкурузу **«Енисей»** Культура бажыңынга 12 шакта ажыттынар.

Танцы шөлүнге бал танцызын эки күүседири дээш конкурс 20 шакта эгелээр.

Май 3-те

«Геолог» Культура бажыңынга шашкиге хандыкшылдыгларның маргылдаазы 12 шакта эгелээр.

«Енисей» Культура бажыңынга **«Прокофьевтиң** музыка төөдарыы» деп беседазы болур. Эгелээри 14 шакта.

Хөгжүм-шии театрынга Е. Шварцтың «Кызыл бөртчүгеш» деп шиизи 12 шакта, А. Вампиловтуң «Алды айның чаазында» деп шиизи 19 шакта эгелээр.

Дыштанып хүн штавы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Москва». Кинотайылбыр. 9.05 — Совет чурукчуларның чуруктарын өзүгаар байырлал композициязы. 9.15 — Воронежтиң Күрүнеңиң орус улустуң хорунуи концерти.

КЫЗЫЛДАН

9.55 — Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатkан Кызылдың ажыл-ишчилериниң байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдылга.

МОСКВАДАН

11.45 — «Ой, Оожум Дон, адам сен!» Музыкалыг фильм. 12.45 — «Космос оруктарында». 13.15 — ССРЭ-ниң улустарының таңнылары болгаш ырлары. 13.45—Москва. Кызыл шөл. Делегейниң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатkан дамчыдылга. Төнгенде — Делегейниң шилиндек фигуристерзиниң көргүзүглери. 17.00 — «Экранда кивокомедия». «Цирк». 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Г. Васильев ырлаар. 19.00 — «Кайгамчык эвес кайгамчык-даг». Армян ССР-ниң улустуң артизи А. Акопян киржир. 19.40—Байырлалдың «Ах-кек отчугажы». 21.00 — Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-чи байырлаан дутайында репортаж. 22.00—23.45 — «Ах-кек отчугаштың» уланчызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

13.45 — Москва. Кызыл шөл. Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ге тураскаатkан дамчыдылга. Төнгенде — пионерлериң байырлал концерти. 16.00 — «Эвилеллешкен республикаларның найысылалдары». Документалдыг телефильм. 16.45 — Уругларның шоодуглуг «Ералаш» журналының арыннарылаан. 17.25 — Р. Рождественский. «Ийи чүс он бааным». Шүүлгел. Автор номчуур. 18.20 — А. Лядов.—«Илбилиг хөл». Киночурумал. 18.30—«Москвачы». Телеклуб. 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуларга! Концертке чалаалга. 20.15 — «Амыдыралче путевка». 21.00 — Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни байырлаан дутайында репортаж. 22.00—23.25—«Хүлээлге». Уранчечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага бүргел аязы каап турар агаар болур, булуттаар. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2 градус чылыгдан 3 градус соор. Бир чамдык черлерге соок 5—9 градус чедер. Хүндүс 11—16 градус чылыыр. Кызылга база-ла өскерлии каап турар агаар болур. Чагбас, хүндүс 9—11 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Олимпиада-биле байырлашканы» 12.00, **«Киискиткен гусарларның эскадрону** (2 сериялыг) 13.00, 15.00, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро— макгыс толу» 11.20, 13.10, **«Таварылга болган ок»** 15.00, 17.00, 19.00, (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи бүргүзүде бодунуң идегээшкини бар» 14.00, 16.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Медальдарже орук» 13.00, 17.40, 18.40, **«Автобуска болуушкун»** 15.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

ХАМНААРАК

Новелла

Хову турлааңга концертчилер аалдап келгеш, Май байырлалынга бараалгадыр, оюн көргүскен. Артистер ажык машина кырын хээлиг хевистербиле шыпкаш, сцена кылып алган, а арат-чон—механизаторлар оны долгандыр дистиндир олурупканнар. Чамдык эрлер хая кырында кара-эзирлер ышкаш машина-техника кырындан бараадап, хандыкшылы хайныгыл, карак салбейн кайгап орган.

Аялга ажык шөлдү сергедип, салгын-сырыл-биле чаңгыландыр тарап турган. Чарлакчы чаннай аарак Самага атты адай каапталга, тракторист Аңгырны бир-ле кижи шеле каапкан ышкаш сагындырган. Борбак баш дүмбейленип, бодал-сагыш доктаай-ла берген ышкаш болган. Каас хептиг, каттырааннаан, ай-хүн дег аллын даңгына сагындырар кысты көрүп каапш, каректар безин хагдынмастап, тыныш безин тыртылган. Аңгыр атпаш дээн ышкаш болган, чанында олурган салдыг эр, «оожурга, он сцена кырында кижи-дир» деп, хонталаан аянныг, холубиле оон эктинден олуртур иткен.

Этпир үнүп, эриг аялганың, зай сөстүң күжү чүве ийикпе, ыржым ховуну ындыныг ыры таладыпкан. Хову кужу хамнааракның коңгулуур дег үнү, кылаң арыг дамырактың хыңгыладыр шулуураары, арыг ыынчы ынакшылдыг амырактың арын-шырайы — шуптузу чуруттунуп келген. Ийет, кайгамчыктыг ырың база «Хамнаарак» дээр болган. Ырыдоостурга, ыраажыны алыш часкаашкынары чалгыг болуп хүүлүп алгаш, каш-даа катап гиена кырынче үндүр чалгаан. Харын-даа өөрүшкүлүг үнүер безин чаңгыланып турган, а Аңгыр харлыгыскап, кандыгда сөстер сеглеп шыдаваан, ынчалзажок ол бар шаа-биле часкап-ла, часкап-ла турган. Самага чазык хүлүмзуруг-биле катап кээп, «Хамнаарактың» сөөлгү одуругларын катаптаан.

Оон хоюг үнү он-даа катап ол ырыы ырлаза көрүкчүлер сеткил ханмас ийик. Дараазында танцы тепкен кыстың эңдек шимчээшкиниери ол бүгүнү оожуктурган. Аңгырга арыг аялга ам-даа дыңналып, шак ол танцы безин кааң дээрде хамнааракты хүртүлендир самнап турганы дег сагындырган.

Концерт төнген. Хамык оолдар «Хамнааракты» сөөлүн бижидип алыры-биле Самагаңы долганы бергеннер. Самага салдыг эрге ырның сөзүн сунгаш, чара бижип алырын сүмелээн. Салдыгбай чадагай машина кырында турупкан ырның сөзүн алгырып-алгырып номчаан, а артканнары бижээн турган.

— Экии, Аңгыр! Эр-хей! Сээң чуруунну хүндүлеп самбыразында көрдүм. Май байырлалы-биле байыр чедирейн. Амыдырал-даа экк-ле ыйнаан? Школачы чылдарывысты утпаан боор сен аа? Ырның сөзүн сеңээ болум бээр мен, ма бо-дур—дээш, Самага кызылхүрен дептержигежинден бир арынчыгаш үзе соп бергеп. Ырның сөзүн ында бижип каан болган.

— Четтирдим, Самага, четтирдим. Сеңээ дужары өөрүүг-дур — деп, Аңгыр сөглээри биле, бригадир артистери столоваяже чалай берген.

— Хүндүлүг, артистер! Амдаа ойнаар турлаглар хөй болгай, чемпеип ап көрүнер. Самага Салчаковна, чалап тур бис — деп, партком секретары кыйгырган.

Самага эпчоксунганзыг — ындыг-дыр, Аңгыр, ужуражы бээр бис. Үргүлчү кээп турар бис. Кызылга келгеш, хөгжүмшин театрынга чедип кээр сен, мен ында мен—дээш, биезги-ле школачы чаңы-биле үгүрүп ыңай болган. Арта-ла хая көргеш, холдарын чайгылаптарын безин өскерилбээн болган. Үгүле оон шимчээшкиннерин бедик ээжек, магаботка өй, эр улустуу дег үүүр шала өскертпкен дег сагындырган...

Аңгырның ал-сагыжында — Самага-ла, Самага. Кажан ол Калбак-Ховуга үнүп кээрге безин кааң дээрде хамнаарак куш хамык-ла үүлүдү сагындырган. «Ийет, ынчан олар тоскуу класстың сооңда маңаа тараажыларга дузалажып турганнар. Аңгыр ынчан-на трактор муиуп билир турган. Аңгырның тракторунуң кабиназынга Самага ынчан кожа олурган. Оон трактор чаңгыс катап олурганы-даа ол чадавас... Хову. Калбак-Хову. Хамнаарак кайгамчык үнүн хайырлап турбажык бе. Ийе, ылап-ла ындыг. Самага ынчан «Калбак-Ховунуң хамнаарагы ырла-ла»— деп сөглээр турган. А Аңгыр «мээң хамнааракам—мээң Самагам. Хову черниң хоюг үнүг ыраажызы сен сен» дээр турган... Онгу класстың сооңда чамдык үүлдер уттундурган, үзамдыккан. Бирле катап Самаганың Ленинградта театр институдундан чагаазы келгеи. Ында ол музкомедия салбырында өөренип турарын бижээн ышкажыгай...».

Калбак-Хову. Хамнааракгарының ыры. Самаганың чараш ырызының аялгазы Аңгырга ам-даа дыңналып турган. Оон сөзүн ол Самаганың холунуң үжүүн ёзугаар номчулаа чораан. Ол сөстер бо:

Кылаң өңнүг бедиктен
Кыңгырадыр дыңнадган.
Коңгулуур дег үнүдеп
Хову-шөлдер одунган
Хамнаарак,
Хамнаарак.
Дүне-хүндүс уйгу чок,
Дүрген маңы соксаал чок,
Чыраа-саяк чоруктуг,
Чыдын чытпас соруктуг —
Дамырак,
Дамырак.
Кур чер чарып чаңчыккан,
Куюм чүрек ыстаткан,
Эштеринге мактаткан,
Эрним безин ошкалкан —
Амырак,
Амырак.

Аңгыр бо ырны сымыранып ырлап-ла чораан, а ажыл-херек бүдүп-ле чораан.

Трактор хорумналчак деп черге кээрге, чавыт хараганнар дөзүнден дөрт хамнаарак хары угда ужуп үнген. Бирээзи мырыңай мурнуку соңга дужунга аян ыры эвес, а алгыкышкы хевирлиг кылдыр этпишаан, салбараңнап туруп берген. Аңгыр тракторун доктаадыпкаш көөрге хараганнар дөзүнде хамнааракгарның сигелден кылган уялары бар болган. Оларның ийизинде шокар-шокар чуургалар чыткылаан. «Кандыг кончуг эрте ооллаар куштар боор, күжүрлерни. Ийе, бо час эрте дүшкен болбазыкпе. Үүге эрте деп, ам май ай ышкажыл. Хамнааракгар база хөй болур-дур» куллар Аңгыр боданган.

Аңгыр аңгыстың ортузунга өг орну дег төгерик черни аңдарбайн, арттырып каан. Ол—хамнааракгарның өө болгаяан. Аңгыр базып чоруткаш, гектарлар айыткан самбыражыгаштың өргенин тура тыртказ, ону демги «өргээжигешке» каладаш, аңаа мынчаар бижип каан:

«Калбак-Ховунуң ыраажызы — хамнааракты хөлзетпенер!».

Аңгыр ажылын уламчылап чорупкан. А хамнааракгар ырлажып-ла турганнар. Самага база ырлап-ла, ырлап чоруг боор.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Редакциянның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, аартийжи амылырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 946.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Иом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талаы биле чүгленирииң таво рафтозы (Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00174

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 104 (11602) | 1981 чылдың май 2, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң үшкү сессиязының бешки чыыжын 1981 чылдың июнь 4-те Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай,
1981 чылдың апрель 30.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ОДАЛГА ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЭРГЕЛЕЛИН ТЫВА АССР-НИҢ ОДАЛГА ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ МИНИСТЕРСТВОЗУ КЫЛДЫР ЭДЕ АДААР ДУГАЙЫНДА
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одалга үлетпүрүнүң эргелелин Тыва АССР-ниң Одалга үлетпүрүнүң министерствозу кылдыр эде адаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай,
1981 чылдың апрель 30.

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ, АЖЫЛ-ИШТИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Москвага Кызыл шөлге Май Бирниң чыскаалы

Чаагай тура-соруктуң кижилериниң, Чер кырында тайбыны эргим үнелеп турар бүгү кижилерниң **идегели болгаш чөлегижи — бистин** Төрээн **чуртувустуң бо** часкы эртени **ырлар-биле** одуруп. Кызыл **чайт кылдыр** шиметтингеи хоорайлар болгаш суурлар шуут **ла** аныяксый берген.

Майның Бири—ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы, плапетага бүгү кижилериң демиселиниң болгаш аас-кежиниң байырлалы, тайбыныи болгаш күш-ажылдың байырлалы. Ырак Камчаткадан Балтика чедир — Советтер чуртунуң бир ужундан еске ужунга чедир, бүгү-ле диптерге марксизм-ленинчи идеяларның чырыы-биле чайыннаан ол улуг болгаш чыыткылыг байырлал онзагай байырлалдыг болган.

Час бүрүзү бодунуң онзагай демдектерлиг. Бо чылгы Майның Бирн кайгамчыктыг бодуушкунуңң — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чылында демделеттинген. Чурттуң коммунистериниң шуулганы ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш сопиал хөгжүлдезиниң совеъ кижилерге чоок болгаш биллиигир, буянныг уткалыг, ажок улуг ленчээлдерлиг программазын тодаратқан.

Бистиң эгелеп алганывыс чүткүлдүг болгаш бүзүрелдиг. Ол бирги беш чылдың даалгаларын хайыышкыныг күүседип кирипкен, партийжи съездиниң шинтпирлери-биле сорук кирген совет кижилер СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказын чангыс эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүмүшаан, Төрээн чуртуң күүш-шыдалын шалыпчы ажылжи-биле улгаттырып турар. Планнарны болгаш хүдээлгелерии чедипшкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Москва будурүлгелериниң беш чылдың баштайгы чылында хууда онаалдаларын ноябрь 7-ге чедир күүседиптерин шинтпирлээн «мурнакчыларының — СЭКП-ниң XXVI сезздизиниң делегаттарының инициативазы калбак деткимчеи алган. Советтер чуртунуң чечектелишкинии нүүрүнде, чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерии дүтайын партияга, Төрээн чуртка совет кижилер тайбыныңың болгаш күш-ажылдың чырыткылыг байралында рапорттаан.

Найысылалдың Кызыл шөлүнүң байырлалды минуталары чоокшулаан. Улатпаанда-ла кайгамчык чараш көрүштүг баштайгы колоннилар шөлдү долуп келген. Индирлерде хүрдүлүг аалчылар. Революцияның чалбыышы-биле өнеш байырлал кожалары ленинчи партияның хоочуиарының; Октябрьның Улуг революциязының киржикчилериниң, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң, шылгарангай полководчуларның хөректеринде кызыл чайт кылдыр чайнап чораан. Чалаттыргаиларның аразында — баштайгы беш чылдарның шалыпчылары болгаш бистиң хүниервистиң, маадырлары — будүүлүг мурнакчылары, эртемнии болган литератураның көскү ажылдакчылары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары.

База-ла ында хөй санныг даштыкы аалчылар — янзы-бүрү чурттарның профэвилел организацияларының төлээлекчилери, улустар аразында тайбың болгаш нәйырал дээш көскү демиселчилер.

Пролетаржы интернационализмниң чанчылдарынга шынчы совет улус Майның Бирниң тайбын дээрии алдаанга уткаан. Байырлалдың хөй янзы часкы үниери Кызыл шөлге дүмүрген турган.

Коммунистиг партияның, Совет күрүнеиин удуртукчуларынга москвалылар болгаш пайысылалдың аалчылары дүмүттүр, ур үзүлбес адыш часкадшкыпары-биле, «Ура!» дел кыйгыр-биле чүректии хам-зайдан изиг байыр чедирип турганнар. Мавзолейнин төп индирлче эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар үнүп келген.

Индирде — көскү совет шериг начальныктери.

Эртенгиниң 10 шак Кремльдин шактары өндүр чаагай даалгазын чангыландыр хапкан. Ол дээрге — кижи төрелгетенниң чыряткылыг келир үезинче — коммунизмче чаа-чаа базымнарның медээзи-дир.

Улуг шөлде чыылган болгаш чыскаалган хөй **муң ажылчы** чоннарның, аныяк-өскенниң өөрүшкүзүп, омак-хөглүүп чүү дээр! Олар байырлалдың кызыл туктарын, лозуңнарын холдарында тутканнар. Ол кызыл туктар — өртемчейге тайбың, кижилерге чаагай аас-кежии дээш боттарының амы-тынын берген муң-муң демиселчилериң ханы-дыр.

В. И. Ленинниң Мавзолейинин баарында — «Май 1» деп өндүр чаагай лозун. Улуг шөлде — Владимир Ильич Ленинниң улуг чуруу. Оон чындыда лозунда: «Ленинизм — бистиң тугувус!» деп бижээн лозун. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың үнелелекчизи 1918 чылдың май 1-ии аназ бүгү чон-биле байырлап турган. А бо хүнерле-даа Ильич бистиң-биле кады.

Чыскаалганнарның колонналарында транспарантыларда «Съездиниң шинтпирлерин күүседир бис» дээш сөстер бо-ла таваржыр. «Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!» «Тайбыңны камгалаар болгаш улустарның айыыл чок чоруун бижыглаар деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге үнген саналдар амыдыралга ботганзын!» дээн сөстерни лозуңнарның бирээзинде бижээн. Империалистерниң, милитаризмнин база реваншизмниң аажылаашкыннарынга удур, чавырлыышкыны хаиладыр, боо-чепсекти эңдере бүдүрер чорукту болдурбас дээш демиселдп күштелдирерине кыйгырган транспарантылар хөй.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга байыр чедирген сөстер база диңмирел турган. «Империализмге удур демиселге, тайбың, демократия болгаш социализм дээш ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1 делгерезин!» — Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

— Мөңгеде диргп революсчу өөредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Чыскаалдың эгелээни — эртенгиниң 10 шак чоокшулап олурган. Республикаңың партия болгаш совет органнарның удуртукчулары индирже үнүп келген. Үрер хөгжүмнүң фанфарлары чыскаалдың эгелээнии медээлепкен. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң портреттерии тутқан болүк кижилер чыылганнарның эгезинге келген. Май Бирииң чыскаалын тук Кызыл туктары-биле беш удаа шаңнаткан. Ук завод пландан ажыр 160 миллион рульдин продукциязын бүдүрген, 7800 чүк автомобилин бүдүрүп үндүрген.

Баштайгы диңмирээшкин найысылалга ам-даа болбаан. Ынчалза-даа Кызыл шөлдүң кырынга чеээш костүп келген. Ол дээрге сураглыг «Трехгорканың» бүдүргеи пөстериинин өңнери-дир. Бо чылдың Май 1 байырлалын оон аргыкчылары онзагайы-биле уткаанпар. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болганнар.

Фабриканың коллективинин колонназында сураглыг кижилер хөй. Оларның эң-не хүндүлүглери — Папуниниер. Рубочкиниер болгаш Тихоновтар болур. Тихоновтарның салгакчыларының аңаа ажылдаан стажын санаарга, чүс чыл ажып турар.

Чүгле «Трехгоркада» эвес, ол девискээрде Елена Сальниковапы билбес кижи чок. Ол комсомолчу-шалыпчы эвлечегге үш удаа тиилекчи болуп үнген. Красная Пресняның комсомолчуларының өмүнээзинден ол СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы рапортту берген.

— Бистиң чуртувуста херээжен кижи дээш сагыш-салыышкынга бистиң харыывыс беник будурукчулуг күш-ажыл — деп, байырлыг чыскаалдың киржикчизи, мастер дузалакчызы Вера Дмитриевна Ратникова чугаалады.—Ийи уруглуг мен. Партияның болгаш чазактың ие болгаш чаш кижи дээш сагыш-салыышкынын үнелевес аргам чок. Уругларлыг өг-бүлелерге күрүнеиин дузазын көргүзер дугайында чаа доктаал база үнген-дир. Бистин «Трехгоркада» уруглар алдан черлериниң дүтаймында айтырыг шинтпирлеттинген. Сес сад болгаш яслилер бар, оон белик мергежилдиг коллективтери боттарының ажы-төлүү дээш, иелер дээш кызымак ажылдап турарлар.

Владимир Ильич аттыг үш орденниг электромеханика заводунуң коллективи Мавзолейнин баары-биле эрткеп. Электрожиткеи транспарантыла «СЭКП-ниң XXVI съездизинин шинтпирлерни амыдыралга боттанылырар бис» деп сөстерни силбээн.

«Эвп» деп маркалыг элек-трошимчедикчилерниң ат-алдары бөгүн бүгү бөмбүрзекте иептерээн. Шынар демдектиг кылдыр ол продукцияны бүдүрүп турар заводтуң коллективи чыскаалганнарның олуруунче боттарының төлээлерии чоргусканнар.

Чыскаалганнарның чаа-чаа колонналары Кызыл шөлге кээп-ле турган. С. Орджоникидзе аттыг станок тудуушкун заводунуң коллективи бо. Ол коллективте беш цехтин слесарьлары 1982 чылдың сентябрьның үлүүнде ажылдап турарлар. Станок тудугжуларының оң талазында СЭКП-ниң XXVI съездизинин делегады, ССРЭ-ниң, Күрүне шаналының лауреады токарь Евгений Пантелеймонович Копьев чоруп орган. Оон «Чыл планын ноябрь 7-ге чедир» дээн эгелээшкинии заводтуң 450 ажылчыны деткээн.

Оигу беш чылдың дургузунда станок тудукчулары дөрт муң ажыг станоктарны, 200 автоматтыг шугумнарны тудкан. Он-он муң кижинин холбиле кылыр ажылын техникабиле солуур чаартмакчы саналдарны киирген. Төрээн чурт оларның маадырлыг күш-ажылын белии-биле үнелээн. Эрткеи беш чылдың түпелиибиле коллектив СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болган ССРЭ-ниң УДЧД-зиниң Бүгү-эвилелдиң Үүдүлел самбыразынче кирген.

Станок тудугжуларының мурнунга партияның XXVI съездизи чаа улуг сорулгаларны салган. Он бирги беш чылда амгы үеиниң негелделеринге дүгжүп турар станоктарны болгаш оларның шугумнарын будүрелиң шаикын дүгеделдир болгаш оларның будүрүкчулүүн, идегелдиин белидер апаар. Амгы үеде станоктарның үштүн ийи кезиниде күрүнеиин Шынар демдээн салып турар болза, беш чылдың төнчүзүнде заводтан үнген станок бүрүзү тергиин шынарлыг болуп ужурлуг.

Орджоникидзе аттыг заводтуң ажыл-ишчилери бирги кварталдың планын хуусаалан эрте күүсеткеи, ленинчи коммунистиг субботникте шалыпчы ажылдаашг, 220 муң рубльлин продукциязын берген. Ам бо-

(Уланчызы 3-ку арыпда).

ТЫВАГА МАЙ 1-НИ БАЙЫРЛААНЫ

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тайбыңның болгаш күш-ажылдың байырлалы — Май 1 чер бөмбүрзээнде кайгамчык хүнериниң бирээзи. Частың бо чылгы байырлалы бистиң чуртувуска болгаш делегейниң деп-шилгелиг кижи төрелгетенинге онзагай байдалдыг. Чоокта чаа эрткеи СЭКП-ниң XXVI съездизинге бистиң чуртувуска чогаадыкчы, тургузукчу эгээртинмес улуг ажыл-үүлениң программазын хүлээп алдышаан, делегейге быжыг тайбың база улустарның айыыл чок чоруу дээш Совет Эвилелиниң чаа инициативазын бүгү делегейге база катап чарлаан болгаш чер кырында кижилериңң ақы-дүүмалышкы ёзу-биле чурттаарының принциптерин ол бүгү тодаргайы-биле бадыткаан.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, ийи дакпыр орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин иштики база даштыкы политиказын бүрүи долузу-биле чүүлдүгүнүмүшаан. Май 1-ниң байырлалын чаа-чаа чедиишкиннер-биле, ажок улуг көдүрлүүшкүнүг уткаан. Дүүн болган байырлалдың хүүнде хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин, пинтизи-биле он бирги беш чылдың, оон баштайгы чылының планныг даалгаларын чедиишкиннит күүседиринге долу шинтпирлиин илергейлээн.

Найысылал Кызыл Май 1-де кажан кезээдегизп дег байырлыг ёзу-биле шиметтинген, хадашиик хевии кеттинипкеп. Бажың, кудумчу бүрүзүнде өңгүр кызыл туктар киискээн, лозун, плакаттар база янзы-бүрү транспарантылар чайпаан. Байырлал чыскаалы эгелээр ырак мурнунда-ла тус-тус колонналар чыгып келген, оларның кырынга хөгжүм музыка, чоргаар ырлар, каткы хөглээшкин күттулуп турган.

В. И. Ленин аттыг төп шөл онзагай байладлыг, апарган Өңгүр Кызыл туктар салгынга улам бедик киискээн. СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң база Министрлер Чөвүлелиниң бажыңының мурнуу талазында Владимир Ильич Ленинниң ажок улуг портрет-чуруу. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнериниң портреттери улуг Кызыл пөстерде: «СЭКП-ге алдар!»—деп, лозуңну орус, тыва дылдарда бижээш аскан. Шөлдүң кырынга партия, тайбың болгаш найырал, Төрээн чурт дугайында ырлар куттулбушаан. Радионуң репродукторларындан СЭКП ТК-ның Май 1-ге Майн Бирииң чыскаалын тук Кыйгырыглары чаңгыланып турган:

—Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1 делгерезин!

— Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

— Мөңгеде диргп революсчу өөредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Чыскаалдың эгелээни — эртенгиниң 10 шак чоокшулап олурган. Республикаңың партия болгаш совет органнарның удуртукчулары индирже үнүп келген. Үрер хөгжүмнүң фанфарлары чыскаалдың эгелээнии медээлепкен. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнериниң портреттерии тутқан болүк кижилер чыылганнарның эгезинге келген. Май Бирииң чыскаалын тук тудукчуларының колонназы ажыткан. Ол колонналда бистиң чуртувустуң улустарының ақы-дүүмалышкы чоруу болгаш бузулбас найыралы илергейлеттинген.

Төп шөл-биле спортчу инитилелдериң төлээлекчилери базып эрткеи. «Спартак», «Динамо», «Урожай», «Трудовые резервы» инитилелдер чүс-чүс муң ажылчы чоннарны, студентилерии, сургуулдарны болгаш өөреникчилерии боттарында каттыштырып турар. Чыскаалганнарның аразында хоочун болгаш амгы салгалдың республикага сураглыг спортчулары чораан. Аныяк гимнастар спорттуң массалыг көргүзүлерии кылып эрткеи.

Оң-баазын чечек дег колонна төнмес-батпас агым-биле шөлче кирип келген. Ол болза Кызылдың школачылары-дыр. Оларның колонназын Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуев аттыг № 1 школа баштаан. Дес-дараалаан дугаар аайы-биле школаларның каас-шинии дериттинген коллективтери хөгжүмнүң марыжы-биле улаштыр-улаштыр эрткилээн. Оларны амыдыралдың делгем оруунче киирип, эртем-билиг-биле чепсеглеп өөредип, кижизидип турар башкылары база-ла олар-биле кады.

Партияның каилыг-даа даалгаларын күүседиринге белеп, кайгамчык тура-соруктуг чаңгыс назынның колонназы шөлге чалгаан далай дег көстүп келген. Кызылда хоочун дээди өөредилге черп —башкы институдунуң болгаш Красноярскиниң политехиикти институдунуң филиалының студентилериниң, техникумнарның база профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының база оларның башкыларының иидир баары-биле эртип турганы ол.

Бодап-даа көрүңер даан, чартык чүс, чыл мурнунда

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың ажылчы чоннары чыскаал үезинде.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ТЫВАГА МАЙ 1-НИ БАЙЫРЛААНЫ

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыңда).

ужук-бижии безии чок чораан Тываның чериде дээди, ортумак өредилге черлери чыл бүрүде чүс-чүс башкыларны, инженерлерни болгаш бедик мергежилдиг ажылчыннарны, улус ажыл-агыйының өске-даа янзы-бүрү специалистерни белеткеп турар. Чаңгыс чижек. Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищези тургустуғандан бээр он ажыг-ла чыл болган, а ол уеде бо өредилге чери 3 мүң ажыг янзы-бүрү мергежилдиг ажылчыннарны белеткээн. Дээди, ортумак өредилге черлериниң башкыларының арасында он-он эртем кандидаттары, докторлары бар апарган.

Найысылал Кызылдың ажылчы чонары Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга каш удаа тиилекеш болуп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-туң шилчиир Кызыл тугун болгаш бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткээн. Дээди, ортумак өредилге черлериниң коллективтери башкыларының арасында он-он эртем кандидаттары, докторлары бар апарган.

Найысылал Кызылдың ажылчы чонары Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга каш удаа тиилекеш болуп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, республика типографиязының болгаш ажыл-херектери-биле алдаржып турар өске-даа коллективтер аңаа кирген. Машиналарда дерээн транспарантылар, чыскаалганнарның холдарында тутканы өңүр кызыл лозун, плакаттар кижиниң күш-ажылын, тайбыңы алдаржыдып, йөрээп турган.

Бирги кварталда ниити продукция бүдүрер планы 105,9 хуу, оңу сайгарарын 120 хуу күүсеткеш, чарышка тиилекчи болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобле-вүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шаңнаазы — Кызыл тукту Май Бириң бүдүүзүнде аңаа тывысканы — кызылчыларга йи-дакпыр улут байырлал болган. Ынчангаш үлетпүр бүдүрүлгелер, тудуг, транспорт, садыг болгаш өске-даа организацияларның чыскаалының колонналарын социалистиг чарыштың тиилекчилери болгаш коммунистиг күш-ажылдың коллективтери баштай келген. Улут-Хем мяш үлетпүр ажыл-агыйының, эът комбинадының, Кызыл үлетпүр бараанар садыының, № 2 АТБ-ниң, № 48 тудуг эргелелиниң, республика типографиязының болгаш ажыл-херектери-биле алдаржып турар өске-даа коллективтер аңаа кирген. Машиналарда дерээн транспарантылар, чыскаалганнарның холдарында тутканы өңүр кызыл лозун, плакаттар

Спортчу маргылдаалар, массалыг селгүүстээшкин районуң чер болганынга эрткен.

Митинг соонда чыскаал эгелээн. Бүгү 9 колонна каас-шиник дериттинген. Оларның, эге бажынга спортчулар чораан. Дараазында Көк-Тей ортумак школазының башкылары болган өөреникчилериниң, Малчык аттыг ясли-садтың ажылдакчыларының, мал мурнуңун социалистиг чарыжының тиилекчилери — районуң холушкак садыының, септелге-тудуг участогуның, чүрттелга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коллективтериниң болгаш өске-даа организацияларның колонналары каас-шиник шимелделиг, хоглуг, ойак, өөрүшкү-маңнайлыг марштай эрткилээн.

Чыскаал соонда спорт талазы-биле тыва хүрешке, волейболга, ча адарынга, шыдыраагы маргылдаалар болгулаан.

Май бириң байырлалы районуң совхозтар төптеринге база-ла шак мындыг байдалдыг эрткилээн.

ТАҢДЫ

Бай-Хаак суурга ажылчы чонуң митингизи дүүн болган. СЭКП райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский митингини ажыткаш, райкүүском даргазы Т. С. Тюлюшке сөс бээрге, ол чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Частың, тайбыңның, күш-ажылдың байырлалын тараалап Таңдының ажыл-ишчилери толептиг уткаан. Бирги кварталда оон ишчилери 1045 тонна сүттү, 209 тонна эътти бүдүргенер, ол дээрге планнаттынганындан хөй боон турар. Ук чедиишкиннер күүрмеге сүт саларын 125,2 хуу, эътчин — 131,3 хуу күүсеттер арганы берген. Ынчангаш төп районнардан Таңды бирги кварталда Кызыл тук-биле шаңнаткан. Районуң малчыннары, тараажылары он бирги беш чылдың бо баштайгы чылының план-ныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя малдың чаш төлүн менди доруктурар, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада агротехниктиг чүрүмнар ёзугаар чорудар дээш боттуг хемчеглер алдынып турар.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну В. А. Никитин, райкүүскомуң улус өредилге килдиҢиниң эргелекчизи П. А. Морозов, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Н. И. Сатин болгаш өскелер-даа байыр чедирип, митингиге чүве чугаалааннар.

Район төвүнүң ажылчы чонарының чыскаалы болган. Бай-Хаактың школачылары чыскаалдың колонназын баштап алгаш келген. Оон соонда бирги кварталдың, Май мурнуңун социалистиг чарыжының тиилекчилери районуң хереглекчилер ниитилелиниң, ыяш ажыл-агый чери, ammдырал хаңлырылга комбинады болгаш өске-даа коллективтер эрткен.

Спортчу маргылдаалар, массалыг селгүүстээшкин районуң чер болганынга эрткен.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын бүрүн күүседир дээш бедик кедүрүлүкүнүг ажылдап турарлар. Оон ачызында бирги кварталда мал продуктуларын бүдүрерин база күүнеге садарының планнары чедиишкиниг күүсеттинген. Ажыл-агыйлар сүт садарының планын 110,5 хуу, эътчин — 122,9 хуу боттандырган. Эң-не хөй сүттү «Чыраа-Бажы», «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар дужаагаан. Эът садарының квартал планын «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Искра», «Чыраа-Бажы» совхозтар эки күүсеткен.

Район төвүнүң бүдүрүлгелериниң, ажыл-ишчи коллективтериниң арасынга калбарган чарышка Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада районнар аразының каттыжышкыны, септелге-тудуг участогу, районуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи тиилекчи болуп, партия райкомунуң, райкүүскомнуң база комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл туктарын-биле шаңнатканнар.

Оларның ажыл-ишчи чедиишкиннерин СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары И. М. Сувандин районнуң ажылчы чонарының байырлыг чыскаалының үезинде болган митингиге база катап демделээн. Оон-биле чергелештир он бирги беш чылда, оон баштайгы чылында үлүг сорулгалар салдынган дээрзин ол айыткан. Амгы үениң эң чугула сорулгаларының бирээзи тарылганы ыяска хуусаада, шынарлыг чорудары. Ынчангаш олче бүгү күш-ажылчы чонну, арга-курлавырларны моңнээр.

Байырлыг чыскаалдың каас-шиниг колонналарын школачылар, үстүнде алдаңывыс мурнакчы коллективтериң төлээлери баштааннар.

Хову-шөлдериниң, фермаларның ажыл-ишчилери Май 1-ниң байырлалын шалыпчы күш-ажыл-биле демделээннер.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Районуң ажылчы чонуң делегейиң ажылчы чонларының эп-сеткил каттыштырылгазының хүүн бедик кодүрүлүшкүнүг үткааннар. Совхозтар төптеринге, чүрттакчылыг суурларга, будүрүлге болгаш албан организацияларынга, өске-даа коллективтерге байырлыг митингидер болгулаан. Ажылчылар Май 1-нин чыскаалынга организастыг-биле киришкен.

Район төвүнге болган чыскаал мурнуңун байырлыг хуралын СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Кулар ажыкташ, райкүүском даргазы Ш. Д. Ооржакка сөс берген. Ол чыскаалдың киржикчилеринге байыр чедирбишаан, районуң ажылчы чонларының байырлалды чедиишкиниг утказының, ылаңгыя ажылдап эртирип турарын онзалап демделээн. Ук хуралга түүйбу заводунуң директору Юрий Крейсеров, амыдырал-хаңлырылга комбинадының даараныкчызы Анастасия Казырык-пай, ВЛКСМ райкомунуң секретары Сергей Күрү чүве чугаалааннар.

Чыскаалдың мурнуку одуруунга түүйбу заводунуң ажылчыннары чораан. Олар Май мурнуңун социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, СЭКП обкомунуң болган Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база СЭКП райкомунуң болган райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алган.

Чыскаал соонда Кызыл-Мажалыктың Хомушку Чүргүй-оол аттыг стадионга болган районуң бүгү-ле чүрттакчылыг черлеринге спортчу маргылдаалар болган.

ХОВУ-АКСЫ

Тываның металлургтарының сууру Хову-Аксы Май 1-ниң байырлалында аян-шинчи кинр лериттингени. Ажылдың суурнуң кудумчуларында кызыл туктар кинскээн, бажыңнарда лозунгарны, плакаттарны аскылаан. Арынарында өөрүшкү чайнаан кижилер чыскаал айыбиле төп шелүүгешче шуужүпла турган.

Май 1-ниң байырлалынга тураскаатказ байырлыг митингини «Тыва кобальт» комбинатта партком, секретары В. Б. Петров ажыткаш, чыылганнарга Делегейниң ажылчы чонларының эп-сеткил каттыштырылгазының хүүн таварыштыр байыр чедирип, чүве чугаалаан. Байырлалдың чыскаалын, частың айыраң чараш чеҗээ дег, школачыларның колонназы ажыткан. Олар СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттерин тутканнар. Чүүүн-базын өңүүг чечектер, бөмбүүгүгештер-биле каастанган колоннадан үнгүлээн байырлалды алган-бөрээген кыйырыглар чаңгыланып, чалыы назынның өөрүшкү-маңнайы, катыы-хөлүг Майның байырлалын улам аян кинрген.

Школачыларның колонназының соонда республиканың мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи—«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи. Бо коллектив онгу беш чылды болган 1981 чылдың бирги кварталын чедиишкиниг дооскан. Оон тодаргай херечизи, комбинаттың дыка хөй мурнакчы ажыл-ишчилери онгу беш чылда эки ажылдааны дээш чазактың бедик шаңналары — орденнер болган медальдарбиле шаңнаткан. Ол коллективтиң колонналарын төлептигларинң төлептиглери, будүрүлгенинң мурнакчылары баштаан.

Мурнуку колоннада күш-ажылчы чарышка киришкеш, эки көргүзүгнү чедип алган гидрометаллургия цеги. Оларның соон дарый холларында кызыл туктар, плакаттар, транспарантылар

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ, АЖЫЛ-ИШТИҢ ОРУУ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда). гүнде олар КамАЗ-ка херек алды автомат линиялардан тургустунган комплекстн хуусаадан эрте будүргенин рапорттап турар.

Бо өөрүшкүлүг часкы хүнде Москваның бажың бүрүзүнүң столунуң кырында амланыг торттар, пирожноелер, печеньелер албан салдынган турар. Оларны Ленин орденниг «Большевик» фабрикага кылып будүрген. Ооң продукциязын чон хөөнү хереглеп турар. Хөөнүң негеллелерин долу хандырар дээш чүнү кылып турарын оларның байырлал чыскаалынче үнген рапорттарында саннар чугаалап турар: фабрика чыл бүрүде 170 ангы аттыг 70 муң тонна продукцияны будүрүп турар.

Фабрика бодунуң 125 чыл ооң февральда демделгээн. Бичии мастерскаядан ол амгы улуг будүрүлге кылдыр хуулган. Ам коллектив база бир юбилейни демделээр: совет-чехословак найырал нинтилелинин коллективтиг кежигүнүнге киргенинден бээр 20 чыл ою.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Ленин орденниң элилекчизи Клавдия Андреевна Пузакова ак-дүңма Прагага чедип, арга-дуржулгазын өөнүктерниге дамчыдып, оларның ажылы-биле танышкаш келгей.

ЧКП-ниң XVI съездизинге чүве чугаалап тура, Л. И. Брежнев бышкан социализмниң улам ыңайгы хөгжүлдезинге ак-дүңма чурттарның чаңгыс эвин бижыглаары, бүтү таладыг кады ажылдажылгазын ханыладыры эң чугула чүүл-дүр деп демделээн. ССРЭ биле ЧССР-ниң аразында найырал чылдаи чылче бижып турар - деп, мурнакчы ажылчын чугаалаан. — Ол лугайын бистиң фабриканың болгаш Праганың «Метеор» ам кондитер заводунуң харылзаалары база хереченлеп турар.

Ленин орденниг будүрүлгелиң коллективи Кызыл шөлдеп өөрүшкү-маңнайлыг эртти. Кижилериниң арынарында каткыхог, өөрүшкү чайынан турар. Фабриканың ыры болгаш танышның «Весняночка» ансамбли-ниң кыстары өөрүшкүнү улам өөскүдүп чоруур. Ансамбльдиң коллективи чүге фабриказында эвес, а харын москвачыларга шагда-ла сураг-жаан. Кыстарның өткүт ыры — таалал! А олар ажылдай бээрге— орт-хаалгалыг! Олар «чаныыска чаңгыс-даа кижи хожудавазын» деп кайгыралыг ажылдап турар. Будүрүлгечи бедик көрүүлгелерни чедип алырынга оларга даглыныкчылар дузалыг. А ыңгылар фабрикала чүс эжыг. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры мастер Евдокия Андреевна Ожина, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, бригадир Мария Егоровна Раздина, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг элилекчизи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Валентин Дмитриевич Саблин болгаш өскелер-даа кыстарның ырыяа үнүп кадып улаштылар.

— Бо чылгы Май Бир бистерге шуут онзагай— деп, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы В. Джанибеков чугаалады. — Совет Эвилелиниң хамаатызы Юрий Гагарин бодунуң ужудуушкунуубиле кижи терелгетениң космос эразын ажыктаны хүнден бээр 20 чыл болган. Бо байырлал хүнүнде бистер, совет космонавтылар: космос тайбыга, чүгле тайбыга дараи болур ужурлуг! - деп медеглеп турар бис.

«Тайбың», «Күш-ажыл», «Май» — бо сөстер байырлал чыскаалының киржикчилериниң кедезинде киниский чоруур.

— Совет кижилерге дег, Португалияның профэвилел шимчээшкинниң программазының база бир кол угланышкыны тайбыңны бижыглаары дээш демисел болур— деп,-португал ажылчы чонларның национал конфедерациязының сёкретариадының кежигүзү Карлуш Корвалю чугаалады.

Бүгү делегейге тайбың дээш демиселге ССРЭ-ниң шылгарангай ролүн Португалиядан келгей ажыг дег Камбучия Республиканың профэвилелдеринең ТК-ының доктаамал-кежигүзү Донг Совак демделеди.

— Социал-экономиктиг чаартылгаларның оруунда киргей чурттарның улустары оларның дузазы херек апарган товарылгала ССРЭ кажан-даа өйтаап көрбээн деп чүвени эки билир — деп, ол чугаалады. — Кампучияда хөй-хөй будүрүлгелер катап ажылдап эгелээни — ССРЭ-ниң ачы-дузазы, ол дээш ак-дүңма совет улуска өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

Бөгүн, Май Бириң байырлыг чыскаалынга, киржип тура: совет кижилерде, ленинчи Коммунистиг партияда бүгү делегейге тайбыңдан артык кайдыг-даа өске соруга чөп дең чүвени бодумнуң караамбиле бүзүреп көрүп тур мен.

Кызыл шөлче ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының колденазы кирип келди. Ол колонна найысылалдың академиктиг деп адаар району— Октябрь районунуң будүрүлгелериниң болгаш организацияларының составы-биле кады чыскаалдыг эртип турары база онзалынчак. Районнуң эртем-шинчилел институттары-биле будүрүлге черлериниң аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында 220 керээлер эртемденнерниң ажылдарын будүрүлгеге ажылап эгелээринге деткимчелиг болур.

Колониаларның бирээзиниң транспарантызында: «Бо район комплекстиг 22 программаларны амыдыралга боттандырарынга киржип турар!» деп бижип каан. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының чугула институттарының бирээни — химия физиказының институдунуң эртемденнери ол плакатты көдүрүп алган чорааннар.

— Эртем-техниктиг ажылдарны ажыглаарының талазыбиле ол 22 комплекстиг программаларның чартык кезиин бистиң институт боттандырып чорудуп турар — деп, лаборатория эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң доктору А. А. Борисов чугаалады. Бистиң эртемденнеривистиң сөөлгү ажыдыышкынынарынга Н. С. Ениколоптуң ажытканы чиик бот-үнелиг органиктиг эвес артычылардан полимерлиг материалдар — норпласты кылып алырының аргазын хамаарыштырып болур. Оларны тудугга, шыбыларга, чылдылгага болгаш конструктор материалдарынга ажыглап болур. Норпластарны ажыглаарының ачызы-биле дыка хөй миллиард рубльди камнап ап болур! ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы болгаш Химия үлетпүрүүнүң министерстводу ол чаа материалдарны кылып үндүрериң организастаары-биле «Норпласт» дээр будүрүлге черинде эртем кадагыышкынын тургускан.

СЭКП-ниң ленинчи даштыкы политиказының кол угланышкынды бүгү-ниитиниң тайбыны болгаш улустарның аймыл чок чоруу боон турар. Ынчангаш бистер, совет эртемденнер, ангы-ангы чурттарның эң кескү эртемденнеринден тургустунган делегейниң ат-алдарлыг комитединиң тургузар лугайында эш Л. И. Брежневтиң саналдыг-эвин-биле деткип турар улус бис. Ол комитет дайынның халапты эйнилиң баш удур болдурбазының эргежөк чугулазын херек кырында базыткап көөгүлөр ужурлуг. Ол ракета-ядролуг дайынның хоозурадыышкынның ужуттарының дугайын улустарга таймылбырлаар ужурлуг.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйынга кадрларны белеткээр кол чер — Москваның К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының студентилелиниң болгаш башкыларының тудуп алган чоруур панозуидан алдын-сарыг кызылтасты көрүп тур бис. Онгу беш чылдың иштинде ол институт дыка хөй эртем болгаш өөредилге лабораторияларын алган. Академия ам дыка улуг күштүг өөредилге-эртем төөү апарган.

— Академиядың эртемденнери партияның XXVI съездизиниң айытканы чурттуң аъш-чем программазын боттандырып чорударынга чугула роль ойнаар ужурлуг— деп, ол дээди эртем черинин ректору, ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүзү П. П. Вавилов чугаалаан.— Эрткен беш чылдың дургузунда академия тараа, ногаа, кат-чимис культураларының чаа-чаа сорттарынга болгаш хайнактарынга, депшилгелиг технологияларга орукту ажыдып, амыдыралга боттандырар дрганы бергеен.

Эртемденнериниң дыка хөй ажыдыышкыннарын колхозтарда, совхозтарда, ажыл-агый аразының будүрүлгелериниде болгаш каттыжышкынныларында калбаа-биле ажыглап турар. Бүгү-эвилелдиң Ленин аттыг Көдээ ажыл-агый академиязының корреспондент кежигүзү Г. И. Таракановтуң хайнакташтырып тургаш, тургусканы чылыг черлерге өстүрер огурези чурттуң теплицаларының шөлдериниң 80 ажыг хуузун эзелеп турар. Ол-ла академиниң академиги С. И. Сметнёвтуң удуртканы бөлүк эртемденнери дагаанын «Московская» дээр чаа породазын тургусканнар. ССРЭ-де болгаш дыка хөй даштыкы чурттарда-даа бистиң эртемденнеривистиң кылганы дүжүттү баш удур программаларының аргазын калбаа-биле ажыглап турар. Ниитизи-биле алыр болза, ол академиняың ажыдыышкынынарын амыдыралга боттандырарындан эрткен беш чылдың дургузунда 200 миллион ажыг рубль каминалганы алган боол турар.

Партияның кижизиткеш совет ажыл-ишчи чаа делегейниң төлептиг тургузукчу болуп ажылдап, чурттап турар.

Бышкан социализмниң ниитилелиң кижиниң улам ыңай сайзыралыгына херек материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарың анаа бараан болдуруп турар.

— Кижи болгаш ооң келир үезин. СЭКП ол соруланы биргн чергенин кылдыр салгаш, амыдыралдың социалистиг хевирин сайзыраңгайжыдары дээш ажоок улуг ажылдарны кылып, чаа үениң кижизин өстүрүп турар. Кижиниң угаан-бодал байлаан тургузарынга бистер, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, киржип турар бис деп бодап келгеш, анаа чоргаарланып, мээдирлиг үеге чүүлдешкен, ажыл-ишчиниң чаа-чаа бедиктерже кыйгырып турар чогаалдарны тургузарынче сорук кирип кээр-дир— деп, РСФСР-ниң улустуң чуруукчузу Н. И. Барченков чугаалады.

Чогаадыкчы организацияларның үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будүрүлгелерин шефке алыры улам калбарган. Сураглыг мастерлерниң боттывынгыр уран чүүлдү, чечен чогаал каттыжышкынарын, улустуң театрларны удуртуп турары чанчылчаан.

Маадырлыг ажыл-херектер болгаш аныяктар — чарылбас, эжишкилер-биле дөмей. Чүге дээрге комсомолдуң путевказы-биле, чүректин кыйгызы-биле оолдар болгаш кыстар оларның аныяк чүткүлү, чогаадылгазы, идепкейи херектиг черлерде шупгузунда ажылдап турардар.

Кызыл шөлде иогаан штурмовкаларлыг комсомолчуларның — студентилерниң СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг бүгү-эвилел тудуг отрядының төдээлеттиргеннериниң колонназы кирип келгей.

— Отрядтың 800 муң дайынчылары, сессияларын доозкаш, «күш-ажылчы аудиторияларны» — Барның Сибирьниң, Россияның кара эвес хөрзүниг зоназының тудугларын, энергетиканың болгаш девискээр-будүрүлге комплекстериниң улуг-улуг объектилериң эзелептерлер — деп, оларның командиринин оралакчызы В. А. Приступко чугаалады.— Кылыр ажылдарывыс хөлчок хөй — бүдүн чартык миллиард рубль түнүг капитал салыышкынарын шингээдир ужурлуг бис. Аныяк механизаторларның 40 муң кижилиг отряды шуут белеп. Ростовчуларның дуржулгазы-биле мал ажылынга ажыллаар студентилериниң отрядатарын тургускан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ажыл хөй. А ол дүрген бүтүн деп бодал-биле мергежил айыы-биле тускай отрядтарны көвүдеткен бис.

— Улуг Ленинге— алдар!

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизынга алдар!

— Өндүр улуг совет улуска — коммунизм тургузукчузунга алдар!—деп, өөрээлер Кызыл шөлдүң кырынга чаңгыланган.

Аңаа харыы кылдыр: «Алдар! Алдар! Алдар!» деп ыңгыларны чыскаалдың киржикчилери боттарының күзел-түткүлдерин илередип немештиргеи.

Москваның ажылчы чонларының Май 1-ги чыскаалы партияның болгаш чонуң чаңгыс эвиинге байырлалы боон илерээн. Ол коммунистиниң болгаш совет кижилериниң СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын изиннбиле деткип турарының тодаргай херечизи болган. Ол бирги беш чылдың эгезин шалычы күш-ажыл-биле, чогаадыкчы сорук-биле демделеттиргеи. Коммунистиг тургузуушкунуң программазын күүседириге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары төлептиг салыышкын болур

Кызыл шөлдеи репортажты СЭТА-ның корреспондентилери А. БЕЛИКОВ, Ю. БУРЯК, С. КОРЕПАНОВ, К. ЩЕРЛОВ, В. ЯНЧЕНКОВ олар кылган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МАЙ 1-НИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге үдүр демиселге ажылчы чоннарның делегейге эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү— Май 1-ни бүгү диптерде байырлалдыг болгаш дайынчы өзүүбиле демделеп турар. Чаңгыс эптиин болгаш сырый каттыжымышкыныыын коргуспушаан. Май чыскаалдарының киржикчилери эң-не янзы-бүрү чурттарга кызыл түктарның адаа-биле чаңгыс одурутта эрткеннер. Дарлакчыларга удур ангы тулчуушкуннарынга ажылчыннарның херээ дээш амыдынындан чарылган демиселчилериниң кызыл ханының өнүн ол түктар коргускени ол.

Май 1-де бирле дугаарында 1886 чылда америк Чикаго хоорайның ажылчыннары кудумчуларга үнүп келген. Дерзин мөлчүүшкүнге олар удурланып, 8 шактыг ажыг хүнүң күштүг болдуруп чоруларын негээннер. Чыскаалчыларже полиция от ажыттыкан, а оларның организакчыларын өлүрүп шаажылдар болгаш ук хуусаалларда кара-бажыннаар деп шиитпеген. 1889 чылда 2-ги Интернационалдың Париж конгрезинге Май 1-ни ажылчы чоннарның делегейге эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү кылдыр чыл бүрү демделеп-рин шиитпирлээн.

Хөстүг күш-ажыл болгаш быжыг тайбың кезээле бүгү улустарның идеалдарга болуп келген. Ынчангаш совет кижилер 1981 чылдың Май бүрүнүң 1-ниң ажылчыннары кудумчуларга үнүп келгеи,

Аныяк үннер

БҮЗҮРЕ

Төрэн черим шеривдиве үдедиң,
«Төлептиг бол, эрес чор!» — деп чазыдың.
Шак ол сөстер чүрээм, мээмде сиңиккти,
Чалгыным боот хүлээлгемче аъткарды.
Каржы дайын кызыгаардан киирбеви —
Хажыын дивес даңгыраам ол, билир мен.
Аймак чонум амыр-дыжын камгалаар —
Аксым-кежии, соруглам деп жиңнир мен.
Амыраам сен часкаавырап мүңчүлбе,
Ажыл-иштиң шолбаны боот малап чор.
Кала-даа бол хей-аът киирер ынакшыл
Хажыын кынмас, үзүлбес деп бүзүре.

С. САЛЧАК.

ЧУРТТАЛГАНЫ АЯНЧЫДАР

Телевизор үрелип каар,
Диндии солун кино үстүр.
Телемастер чедип келгеш,
Дегийт-дүрген эдип кылыр.
Бажың иштин дерип септээр,
Баш таарып, аянчыдар,
Көрүштүг хеп даарап-
селиир.
Көргүзүптер дузам-на хөй.
Үүле-херээн эки-дир деп,
Үнелезе — аксым-кежии.
Чедир кылбаан, чевен-дир деп,
Чемелезе — чөгенчиим-дир.
Кылбас-тутпас, билбезиң чоп.
Кым боор сен деп, айтырып боор:
Хоорай, суурда кижилерниң
Хостуг шагын,
чуртталгазын
Солун, хөглүг болдурар деп,
Соруглалыг, хүлээлгелиг
Амыдырал-хандырылга
Ажылчыны кижи-дир мен.

Н. ИУУЛАР.

ЧАМБЫ-ДИПТИ ЧАҢГЫЛАНДЫР

Часкы Майның магалыын көрүкер. Бүгү бойдус оттуп келген. Хүннүң чаагайын, чагыг ышкаш. Ыяш, үңүш, чер ногаарарып, баштайгы көк, чечек, бүрү база-ла байырлаан дег баш тыртып үнүп келген.

Бо чылгы Майның Бирнии чыскаалынга бистиң найысылал Кызылывыстың улуг, биче чурттакчылары барык дөгере үнген. Чыскаалга 13 колонналар киришкен. Колонна бүрүзүнүң соруктуун, хөглүүн, каас-шиниин кижи магадап ханмас: кырында лозун, плакат, туктар кызыл чайт! Хөгжүм-ыры ында-мында диңмиттелген, сүр-күштүүн кандыг-дээр!

Хайым чоннуг, каас-шиниг, каткы-хөглүг, хөгжүм-музыкалыг, ыры-шоорлуг ажыл-ишчи коллективтер коллонналарынга чиндиннеди базып эткен. Ленни кудумчузунда чыскаал дээрге бир-ле Улуг-Хемнин часкы күскү тыны-ла, чон үзүк чок шуужуп эртип-ле, эртип турган.

Бистиң № 13 колоннавыста колдуунда-ла культура, ураң чүүл, парлалга, радио, телевидение ажылдакчыларының, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының коллективтери. Ураң чүүл, чечен чогаалдың чаяакчылары Май Бирнии бо каас-шиниг болгаш диңмиттиг чыскаалын көргеш, чаа чогаадыкчы соруу улам хайнгып турган.

Композитор Ростислав Кенденбиль солагай холун чүктенип каапкан, оң холу-биле дирижёрлай аарак, болданган базып олурган.

— Че-даа, композиторунар бирээни чаяады-ла! — деп, бир кижи эскерип чораан.

Тываның улустуң чогаалчызы Степан Агбанович Сарыг-оол биезги хевээр чогаадыкчы чаяакчы соруу-биле чыскаалды чурукка тыртыкаш, характерын чивеңнеткилеп каап, баштактанган, хөөрээн чоруп олурган.

— Ол-ла болгай, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Иван Салчак ынаар озалаашта туруп алган, хайым чыскаал аразында бир-ле чүве-ни сомалай тыртып алгаш, сагыш амыраан ышкаш хүлүмзүрээн кел чораан.

Шынап-ла, Май Бирнии тиилелгелиг кызыл туктары оранделегейни шыва киискип, тайбын, найырал дугайында диптер, чурттар эргий чаңгыланып ужугуп тургулаанзыг.

Байырлалда ажыл-ишчи коллективтер: — Че, кайывыс каас-шиниг шиметтинген, сүр күштүг-дүр? — дээнзиг эртипле турган. Олар эмблема, адрезин алдын үжүктер-биле бижип алгаш, автобустарны, аар, чиик машиналарны шимеп дерээн, оларның иштинде аскежиктиг бичии чаштарны чиледир олурткулаан, Май мурнуу чарыының ажыл-ишчи чеднишкинериниң көргүзүглерин, XI беш чылдың онаалаларын чуруп тутқулаан.

— Часкы байыр — Майның Бирнии чаагайын!

Чазык чаагай чайынналган, сырыналган!

Чаяалгалыг Совет чуртум ыры-шоору

Чамбы-дипке чаңгыланган, чоргааранчыын! — дээн бодалдар-биле омак-хөглүг, хөгжүмырлыг базып эткилээн...

Май 1-ни эң баштай-ла байырлааным сагындырып келди. Таптыг 51 чыл бурунгаар, 1930 чылда бистиң ыраккы Тожувуска ынчан Чекпелиг деп адап турган, амгы Тоора-Хемге бир-ле дугаар Майның Бирии байырлааны ол чүве. Каш борбак эрги орус бажыңнар, шаңда, тос чадырлар аразынга чүс четтес кижи долгандыр туруп алган. Оларның аразында аъттарлыг-даа, ивилерлиг-даа кижилер турган. Чаа суму деп арбандан ивилерлиг улус келген чүве. Чон ортузунда индир тургузуп каан. Ону шнар, пеш будуктары-биле шимээш, оон арнында «Май 1 делгерезин!» деп доп-чу лозун азып каан. Байыр чедирер-ле кижи хөй. Олар индирже үнгеш, «болган болзалап, болган болзалап» дужүп-ле турар. Оон будүүзүнде бистиң башкывыс Алексей Спирин — эртен чыскаалга мынча деп чугаалаар сен — дээш, меңээ каш сөс доктаатырып каан. Мен индирже үнүп келгеш, улусту эргилдир көрүп чоруй:

— Бүгүде чон! Бүгү чон! Бистер пионерлер база чыскаалып келдивис. Башкы Ленин өөренир, өөренир база катап өөренир дээн. Бүгү чурттарның пролетарийлери, Чөөн чүктүн дарлаткан биче улустары делгерезин! Май делгерезин! Пионер белен бол! — деп йөрээгеш:

— Ура! — деп кагдым.

Ийи-чаңгыс-ла кижи багайтыр «У-ра!» дижип каан. Оон улус индирии каш долгандыр чыскаалып кылашташкаш, тараан чүве.

...Ам бо байырлалда Май 1-ни шынап-ла магалыг байырлалдыг, сүр-күштүг, каас-шиниг, хөгжүм-ырлыг, ёзулуг дайынчы эп-сеткилдиң байырлалы деп бодап, өөрүм-биле деңге базып эртим.

Индир баарынга, ынча-мынча чоокшулап чорувуста:

— Литератураның болгаш ураң чүүлдүң, культураның ажылдакчылары! Бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар, у-ра-а! — дээн кыйгы чаңгылаып үнүп.

Бис улам соруг кирип:

—У-ра-а!.. У-ра-а! — дижип, бөзымнарывысты улам дүргедеттивис.

Майның Бириң байырлалы — частың байырлалының чыскаалы ынчаар магалыг-даа эрти. Байырлаан чон ам мөгелеп хүрежи көөр дээш, паркче шуужүп эгелээн. Май Бириң чыскаалының киржикчи бүрүзү хей-аът кирген, ырлашпышаан:

Чурттар шупту туктарынга чуруп чорзун.
Чугаа-дылга, шүлүк, ырга ырлап чорзун.
Аас-кежик, Тайбың, Хостал, Найырал, Май.
Ажыл-чыргал, тускай эргеырывыс бо!

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

ШООДУГЛАР

КИЖИНИҢ ӨӨНҮҮ

Шыдыраа — Моолда аажок пептеренгей оюннарның бирээзи. Шыдыраачыларның чамдык-кезии эрги дүрүм ёзугаар ойнап турар. Оон ылгалы — удурланыкчыны аът-биле мат хап болбас. Дүрүмде ону мынчаар бижип каан: «Аът дээрге кижинин өөнүү, ынчангаш ол багай чүве кылбас ужурлуг».

МЭӘҢ ШӨЛҮМ

Пыл-Пути көдээ парикмахерскаяга чеде берген.

Оон бир чагын чүлүп турган, парикмахер, ону каш-даа черде хаизыраткан. Аиаа хөйле хөвеи чыпшырып қаарга, Пути таныттынмас болу берген. Парикмахер оон солагай талакы чаагын чүлүүр деп дан бээрге, Пути оон холуи сегирип алгаш мынча дээн:

— Болзун, ам чүлүтпес мен!

— Бир чаакты чүлүвейн, арттырып каарга кайын боор.

— Кандыг боор? Мээң шөлүм ышкажыл: бирээзинде сен хөвеи тарып кагдың, а өскезинге мен бодум дүк тарып өстүрүп алыр мен.

КЫСКА ОРУК

— Джалалутин хөөрже баар эң кыска болгаш, дорт орук кайдал?

— Дөө ол, Ахмедтиң «Вино, пиво» деп бижип каан борбак садыын таварты чоруур чүве ийин.

КҮЖҮ КОШКААН

Кырган Сулейман санаторийге чедип келген.

— Чүнү эмнээр бис? — деп, эмчизи оон айтырган.

— Мен канчап биляр кижи мен. Бодулар тып, тодарадып көрүнер.

— Харын черле чогум чүмер аарып чоруурул?

— Ажыы-биле чугаалаарга, эмчи, күжүм кошкап чоруур ийин. Аныямда ийи чүс килограмм шоодайда тарааны чайлыг көдүрүптер кижи мен. А ам чүгле чүс килограммны көдүрер-дир мен, элдеп чүве.

Сонуургактарга

ШОРТАННЫ ИЙИ КИЖИ...

Балыктаарынга хандыкшылдыг диспетчер В. Пшеньков биле чолаачы А. Колобаев Угри хемге дош адаандан балыктааннар. Балык тудар бир херекселинге сыырткыыш бажынга 300 грамм хем балыын ызыртып каан.

— *Кронодил түбүп алырын ол бе? — деп, Колобаев башгынылаан. А чартык шак болганда олар ийилээн ажок улуг шортанны дош кырынче арай боорда сөөртүп үндүрүп келгеннер. Чазый шортан семис балыкчыгашка хопгактангаш сыырткыышче боду кире берип-тир. Оон узуну бир метр ажыг, деңзизи 12 килограмм 600 грамм болганын областтың «Знамя» солуну дыңнаткан. Тус черге ындыг балыктарны шагдан бээр түбүп көрбээн.*

ХЫРЫН ИШТИНДЕ ХАЧЫ

Испаниянын Галисия можузунуң Мурос деп черниң эмчизинге чоокта чаа 70 харлыг Долорес Майо чеде бергеш, ишти дыка дыңзыг аарып турарын чугаалаан.

Эмчи оны рентген кабинединге шинчээш экранга хачы тода көстүп бергенин элдепсинип, аарыг кижи ону платьезининң карманындан ушгурун үттупкан боор деп бодаан. Ынчалга-даа ол ындыг эвес, харын ук кижиниң хырында дээрзин тодаратка. Дөрт чыл бурунгаар өт ыйлангыыг кестирип эмнеткенин Майо чугаалаан. Үттуучал келер эмчи бодунуң хережелин келиирде үезинде үштүп алырын үттупкан хире. Ынчангаш ол-ла чылдарда Долорес Майо ону эскербейн-даа чурттап чораан. Эмчи ону келип эмнээшкин кыядырткан эмнелгезинче доп-дораан чорудупкан...

Ю. ПОПОВ.

Мадрид.

«ШЫННЫҢ» ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

«Шын» солуниуң шаңналы дээш чыл санында Май 1-де болуп турар хүреш маргылдаазы дүүн Кызылдың «Хүреш» стадионунга болган. Чаңчыл болган ужуражылгага 32 мөге киржип, күжүн шенешкеннер.

Бирги чер дээш болган чидиг демнселге «Востоксантехмонтаж» тресте каңнакчы Виктор Хертек шүүлген. «Спартактың» төлээзи Александр Монгуш үжүүрлешкен. Хоочун мөге Кара-Кат Ооржак биле Анатолий Монгуш олар 3-кү, дөртку черлерни ээлээннер.

Маргылдаанын сөөлүнде тиилекчилерге түс-түс шаңналдарны «Шын» солуниуң редактору В. С. Шаравии тывыскан.

(Бистиң корр.)

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Мелээлер. 8.20 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.45 — «Буратинонун делгелгези». 9.15 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 10.20 — «Спортлотонун» 18-ки тиражы. 10.30 — «Шактар чуртунда». Документалдыг телефильм. 10.50 — «Хөглүг аялгалар». Аныяк вокалистериниң концерти. 11.50 — «Школа». Хөй сериялыг ураң-чечен фильм. А. Гайдариың тоожузун ёзугаар. 1-ги, 2-ги сериялары. 14.00 — «Чусовта чай». Документалдыг телефильм. 14.15 — «Дириг амытаннар дугайында». 15.15 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 15.45 — Мультфильмнер программазы: «Эң бичии гиом», «Гав деп аттыг моортайжыгаш», «Петьканың трюктары». 16.25 — «Эспаньола». Музыкалыг телешин. 17.55 — «Цирк ареназында». 18.40 — РСФСРниң улустуң артизи Т. Синявская романстар күүседир. 19.10—19.25 — Чаңсар. 19.25 — «Катқы бажы катқан эвес», Останкино концерт студиязынга шоодуг кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Н. Матвиенко, В. Шпортько, А. Чепурной олардың киржилгези-биле концерт. Киевтен дамчыдылга. 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» (М) — «Динамо» (М). 2-ги ужуражылга. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. 22.45 — 23.30 — Танцы залы. Төнгенде — Мелээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тихон Хренников-биле ужуражылга». Фильм-концерт. 15.10 — «Уильям Шекспир». Хөй сериялыг ураң-чечен фильм (Англия). 4-кү сериязы. 16.10 — «Ол фантастиктиг делегей». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маалыры, ССРЭниң ужудукчу-космонавтызы Л. М. Гречко эртирер. 17.20 — Л. Леонов — «Алдын чууза». Фильм-шин. 19.30 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева дамчыдылганы эрттирер. 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуңар!» «Валя үгбай чугаалап ор». 20.15 — «Кадыкшыл» программазының почтазы». РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эрттирер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ааткыыш». Ураң-чечен телефильм. 22.40 — Балеттиң аныяк артистериниң күүседеши. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Торпедо», Киевтен дамчыдылга.

МАЙ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкиче чыскаалыңар!» 9.00 — Төп телевиденнеиниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфониктиг оркестрииң концерти. 9.25 — «Будильник». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.55 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.40 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Школа». Хөй сериялыг ураң-чечен фильм. 3-кү сериязы. 13.25 — «Музыкалыг киоск». 13.55 — «Москвада келген даштыкы аалчылар». 14.15 — «Көдээден дамчыдылга». 15.15 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 15.30 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. Мадридтен дамчыдылга. 16.30 — «Кино аян-чоруктар клубу». 17.30 — О. Респиги — «Римниң фонтаннары». Симфониктиг поэма. 17.50 — «Делегей панорамазы». 18.35 — 18.50 — Чаңсар. 18.50 — «Дошпулуг ареиада». Телефильм. 19.20 — Ураң-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол дугайында тайылбыр. 22.05—23.45 — «Дээрбекти улгаттыраал». Эстрада программазы. Төнгенде — Мелээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Ыры-81». 15.05 — «Уильям Шекспир». Хөй сериялыг ураң-чечен фильм (Англия). 5 болгаш 6-ты сериялары. 17.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Трактор», В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң биче спорт ареназындан дамчыдылга. 19.15 — «Ока кырында бажың». «Полелово» музей-бажыңнын дугайында. 19.45 — «Улустуң аялгалары». 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуңар!» 20.15 — «Мирво Турсун-заденің поэзиязы». Гөрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаарынга. 20.50 — В. Гаврилиниң ырларын Э. Хиль биле Т. Калинченко күүседир. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.25 — «Мээң эргим ачам». Ураң-чечен телефильм. 22.40—00.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол» — «Динамо» (М). Харьковтан дамчыдылга.

МАЙ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Уруглларга фильм. «Бичии сержант». 10.30 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.30 — Мелээлер. 11.35 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Мелээлер. 14.35 — «Тиилеттирбес болгаш алдарлыг». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 1-ги фильм. «Хүлер ирвалы». 15.35 — «Авазының школазы». 16.05 — М. И. Глинка — «Руслан биле Людмила» деп операдан симфониктиг аялгалар. 16.35 — «Аныяктарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

17.35 — Уругларга фильм. «Ыт болгаш моортай». 17.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга». Тываның хемчилери он бирги беш чылдың бирги чылында. 18.00 — «Даарта — Парлалга хүнү». 18.30 — 18.45 — Телемелээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Далайда заповедник». Документалдыг телефильм. 19.00 — «Беш чыл болгаш коллектив». Тюменьниң бойдус курлавырларын шинээдип алганының дугайында. 19.30 — Останкинонуң концерт студиязында ураң чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Париж». «Үге Маяковский чүвел?» Документалдыг телефильм. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эртем дугайында». 12.30 — Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде литература .13.00 — «Эмчиниң экраны». Кадык камгалалыының экономиктиг айтырыглары. Совет Кызыл Крест болгаш эмчи — социал айтырыгларын шиитпирлээрииге ооң ролю. 14.00 — В. Шекспир — «Гамлет». 14.50 — «Эр улустуң тамчыктыг чери». Ураң-чечен фильм. 16.00 — 17.35 — Чаңсар. 17.35 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. Түңнел ооң. Мадридтен дамчыдылга. («Орбита-3»). 18.20 — «Шуптузуп биликсээр мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемелээлер .18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Боранныгда чазс». Телефильм. 19.20 — «Чүрүкчу болгаш амгы үе». Тываның чогаалчыларының болгаш ураң чүүл ажылдакчыларының чогаалдарында В. И. Ленининг овур-хевири. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуңар!». Ойнаар-кыстар шинээи. 20.15 — «Литературулуг номчулгалар». А. Твардовский. Шүлүглелдер. В. Золотухин номчуур. 20.45 — «Улустуң аялгалары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Мээң кадаймы, мээң уругларым». Ураң-чечен телефильм. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Динамо». (Рига). «Крылья Советов» Спорт ордузундан дамчыдылга.

Солуниуң дараазында номери май 5-те үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ада-чуртка бараан болбушаан» 9.30, 14.10, 18.40 «Киискиткен гусарларларның эскадрону» (2 сериялыг) 11.20, 16.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро—маңгыс төлү» 9.30, 11.20, 13.10, «Таварылга болган ок» 15.00, 17.00, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киночыыңды 11.00, «Автобуска болуушкун» 12.10, 15.50, 18.40, 20.30 (узаткан), «Медальдарже орук» 14.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Орионнуң хендири» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

МАЙ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ада-чуртка бараан болбушаан» 9.30, 14.10, 18.40, «Киискээн гусарьларның эскадрону» (2 сериялыг) 11.20, 16.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро —маңгыс төлү» 9.30, 11.20, 13.10 «Таварылга болган ок» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кавказта тутурган кыс» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыңды 11.00, «Автобуска болуушкун» 12.10, 15.50, 18.40, 20.30 (узаткан), «Медальдарже орук» 14.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Дээрбечи казактар» 12.00, «Орионнуң хендири» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

МАЙ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мерседес» четтирбейн барган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро— маңгыс төлү» 9.40, 11.30, 13.20 15.20, Петрнин аныяк назыны» 17.00, «Эки турачылар» 19.30, 21.20 шактарда.

«КЕЛДИ-ЛЕ» *Рассказ*

Бир күзүн анныыр черинден хаваи адар чөпшээрел ап алгаш, тайгаже үне берген мен. Дөрт кижи бис, трактористер, кедеп адар Миша Кечилден өскези ийи малчын эрлер чүве.

Мээң дангаар кады чоруур эжим Бады-Суур турган. Чажыт улус бис, ынчангаш үележириивис аажок. Менден чолдак дурт-сыныг, чугаазы таваар, күскү хаваи оглу дег, тударга туттунмас, дыргак дынмас, мөчек, тырың кара эр-ле болгай. Ол-даа канчаар, аъдын канчаар оны! Тоолда Таиза-Херелдиң Даш-Хүреиниле демей. Кулуундан кур чалыглыг, мойну чоон, ишти тыртым, чайын-кыжын-даа ылгал чок. Ынчангаш Бады-Суурну өөрү оолдар Хүрең аъттыг Хүлеровна дээр.

Тайгада чиңге кара хем үнүнда бедик хажат кырында ийлээр үнүп келген бис. Хем ишти талыгыр, дөвүн шивилер бичии-бичии көстүр.

Бады-Суур дурааиай каапкаш, менче сымыраны-дыр:

—Көрдүң бе? Ийи, ийи...

—Кайда?

—Шыкта.

Дурааиап тура арай боорда көрүп кагдым: ийи хаван кызыл-харагааннар аразында шиирик коптарып турлар.

—Кандаай чүвел, ак өңнүг? Азырал хаваннар эвес ыйнаан? —деп иштимде чигзинип айтырдым.

—Черлик чүвелер-дир—дээш, Бады-Суур баштактанып сагыштыг болду.—Чайын борта аалдар чайлаар, хаваннарын база эккээр. Олары черлик кагайлар сонуургаар, олар-биле каттыжар... Чүрүм чок... Ынчангаш бистиң суурда карахара-даа, бо тайгада ак-акдаа хаваннар бар апарган.

Көрүп алганда, хөй чугааный. херээ чүү боор. Дүрген хөделир херек. Хүн база чүгүрүүнде кирген, кончуг өрген дег кадырны куду база бадар, оон адар, атпас-даа бол, дедир шөшпүртүр деп чүве база бар болгай. Орайтаар боор бис.

—Кайдыг чүү-даа бол, алды улай кавындылаар, алды араалыг «Лосътут» кижи мен, чоруптайн—деп, эжимге чугаладым.

Хүрең аъттыг Хүлеровна хөөнүү чок болду. Дураанап-латыр. Боду-даа чоруксаан чадавас.

Адак сооида чөпшээрешти. Ол даг кырындан бөргүг-биле айгыл турүп, меңээ айтыр болду.

Хаваннардан ажыттаныр алгаш, дааш үндүрбезин орадажып, кадырны куду бадыпкан мен. Канчаар-даа кичээнгимге бөрбак даш бо-ла чүтлүг бөөр, хилинчээм көрдүм.

Элээп болганда, соомда дааш үндү. Көөрүмге Бады-Суур бадып олур. Аңгадай берген мен. Хаваннар дааш апкаиы ол бе, ындыг болза эжимниң чүге кел чыдары ол? Кижим ийилээ базар бис деп инней-дир. Манап тур мен. Хүрең аъттыг Хүлерович семиспыырак болгаш дораан деридер, ынчангаш семис арны хүн караанга, ийде чыткан вермут шилиниң бузуу дег, кыланайнып чор.

Барып боолаар дээп дөңүвүстүг холуп каапгывыс. Хаваиларга кестүг бөөр мээс болду. Оон шуут-ла хем иштинге кирий келдивис. Орукту өрү далажыпкан бис.

Кезек болганда Бады-Суур ийи идиин үжулгаш, чүгле уктарлыг чорупту. Оон бир черге хаваннарның бараанын көрдүвүс. Кижим уктарын үштүп каапкаш, шуут-ла кызыл-даваилангаш, чүвүрүнүң хончузун дискек караанга чедир даап алды. Мен чоонган мен, база кызыл-даван артым.

Башкы хар чаггаш, эрип калган чүве. Ынчалза-даа орук иштинин терең сиген аразының хары хөвөөр болду. Канчаар-даа оярга хоржок чораан хар бастына бөөр. Кыскан улус канчаар боор, кызылдаван буттарывыс-биле хар кырлап чоруп ор бис. Чилит ажыннаар, ынчап чоруй буттар дирчие берген, доиарын үттуп алган бис.

Элээп чоокшулап келгеш, хаваинарже шыгаап келиримге, эжим чөпшээреведи. Оон улам ынай чорупкан бис.

Бедик сөөскеинер артынга ырбазалап келириивиске, Бады-Суур ам-на боолаар деп инней-дир. Боону кедүрүп тура чыкла кылдым. Эжим сыгыр октуу-биле бир дүжүрдү. Хаван сугну кеже халыды. Ийиги хаван оон соонче бар чыдырда, маннаттырын бир тудустум. Чүү кончуг аваангыр кижи ийик, эжим база нагыш четтиишти ышкаш.

Оон ынай болуушкун чүгле карак чивеш дээр аразында болган. Боданыр чай албаан мен.

Кончут улуг хаван орукту куду хөме халып олур. Чүгле ийи чарында ак азыгларын көрүп четтиккен мен.

Мен боолаар дээш шыгаап турумда, Бады-Суурнуң алгызы үнду:

—Келдя-ле!

Эжим орук баштаар дээш мурнумга чораан кижи болгай, мени оя халааш, адаанда мыйгак-хараганнар аразынче шимеш-ле диди. Мөкүлчек болгаш, элдеп-ле кашпагай кижи чорду, херлип-херлип чула тепкен бөмбүк дег хараган аразынче чүглуп кире берди. Оон чүгле чанагаш чодалары, ак майыктыг эмдик аскыр тепкеии дег, кажарып диди.

Эжимни көргеш, мээң балдырым база изиш диди. Хаван боолаар чүве кайда боор. Бады-Суурнуң соонче шимешле дидим. Улуг хараган аразынче кире бергеш, боомну мурнумга тудуп алган, азыгны карак чивеш аразында манап тур мен. Хаван дораан келди. Баарымга ийи метр четпес хире келгеш, ол та канчаары ол, хенертен ээй соккаш, сугну кеже халыды. Ам кээп орталаның келдим. Тайгаже хиикгеляп кире берди.

Хамык айыыл өрүзөп, эрте бергенде, хая көрүүрүмге, эжим артымда тур.

—Бооң ууидан дескеш, чанынга келдим—деп, хүрең аътгыг Хүлерович аяар чугаалап тур.

Ындыг-даа ыйнаан, сөөлүнде бодаарымга, калбак оорга-даа дилеп халып турган чадавас хире. Ынчап мен изигленгеш, чүнү-даа билбээн мен.

Хаван өлүрүп алыр дээш, хаванга өлүртүп алыр часкан бис.

Эът эвес эът, кеш эвес кеш чорудуп алган силер деп, өөрүвүс кончуур боор деп бодаан бис. Ындыг эвес болду. Чүвени билир эрлер база эки чораан.

—Чаян болган-дыр—деп, кедеп адар Кечил Миша чугаалады.

Дадар-оол дээрге, адагаш бажында репродукторнуң ышкаш чоок үнү-биле диңмиреп кагды;

—Хаа, черле кичээнгейлиг болур херек.

Хүрең аъттыг Хүлерович чүве ыыттавады, ылап кичээнгенде ындыг кижи.

Чүгле кежээ одагга бүттарым изип-хып келди, ында кадалган тенненииң саргыдарын база чүгле ынчан эскерип каан мен.

К. КУДАЖЫ.

Редакцияның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет тургузу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Типаж 17866. Чагыт № 948

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Иом үндүрер чер, полиграфия болгаш ком садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00176

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 105 (11603) | 1981 чылдың май 5, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Бөгүн—Парлалга хүнү

ПАРТИЯНЫҢ ЧУГУЛА ЧЕПСЭЭ

Бөгүн—Парлалга хүнү. Ол чаңчыл болган байырлалды бүгү совет улус чыл бүрүде демдеглеп турар. 1912 чылдың май 5-те «Правда» солуннуң бирги номери чырыкче үнген. Ынчангаш ол хүнну совет парлалганың байырлалының хүнү кылдыр чарлаан.

«Правданың» бирги номери чырыкче үнгенден бээр ам таптыг-ла 69 чыл болуп турар. Бо үениң дургузунда бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң парлалгазы кайгамчык сайзыраан. Ам Совет Эвилелиниң улустарының 60 дылдарында сес муң ажыг солуннарны парлап үндүрүп турар. Оон аңгыда алды муң ажыг журналдарның хары үгле үнер тиражы 177 миллион экземпляр чедип турар. Ном парлалгазы база сайзыраан.

Солуннарның, журналдарның, номнарның саны өзүп, утка-шынары экижип турары-биле чергелештир, оларның материал-техниктиг баазазы база быжыккан. Эвилелдешнең республикаларда, улуг-улуг областарда, хоорайларда полиграфияның амгы үениң техниктиг дерилгези-биле хандыртынган улуг бүдүрүлгелери тургустунгулаан. Ынчангаш солуннарны, журналдарны, номнарны кылырының шынары экижип, парлаарының темпизи дүргедээн. Техниканың сайзыраанының ачызында бөгүн үнген төп солунну Тывада ол-ла хүн номчуп турар апарган бис. Совет Эвилелинге парлаан номнар ам делегей рыногунда бир кол черни эзлеп турар болу берген.

Тываның ном үндүрер чери тургустунганындан бээр 50 чылының июн эртнен чылын демдеглээн. Бежен ажыг чыл дургузунда 12 млн. 800 муң тиражтыг янзы-бүрү аттыг 3900 ажыг номнарны парлап, чырыкче үндүрген.

Бистиң совет парлалгавыстың тургустунуп, сайзырап келгени В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан. Чүге дизе, В. И. Ленин бодунуң революшчу, политиктиг, организаичы ажыл-чорудулгазын солуп дамчыштыр кылып, ону массалар-биле харылзажырының идейлиг чепсэз кылдыр амыглап чораан. Ынчангаш бүгү Россияның политиктиг солуну «Правданы» ол организастап тургускаш, ону дамчыштыр ажылчын, тараачыннарны демиселче көдүрүп, оларны Октябрь тулчуушкуннарынга белетизэн.

Совет парлалганың кол принциптерин В. И. Ленин үндезилеп тургускан. Парлалга партийжи ажылдың чарылбас кеззэ болбушаан, ол чоннуң эрге-ажыынга бараан болур. Ол ленинчи принцип ам бүгү социалистиг, демократтыг, депшилгелиг парлалгаларның үндезини болу берген.

Парлалганың ленинчи принциптерин, чаңчылдарын бистиң Коммунистиг партиявыс уламчылап, улам сайзыраңгайтынан. Совет парлалга ам бүгү улустуң эрге-ажыын камгалаан парлалга апарган. Парлалга херээнге чон боду киржип, бодунуң эрге-ажыынга ажыглап, сагыш-сетинилин, хостуг хевинүн илередип турар.

Совет парлалга хөй национал парлалга болур. Национал улустарның парлалгазын сайзырадыр дээш бистиң партиявыс улуг кичээнгейни салып турар. Оон тодаргай чижээн бистиң республикадан көрүп болур. Бо хүннерде районнарныы-биле катай 6 солун, а ол ышкаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хөй тиражтыг «Асбест дээш» деп солуну үнүп турар. Бо чылдың ийиги чартыындан эгелээш Барыын-Хемчик, Таңды районнарга чаа редакциялар тургустунуп, солуннар парлаттынып эгелээр.

«Шын» солуннуң редакциязынче хүндэ-ле 20 ажыг кижи материалдарны чорудуп турарындан чылда чеди муң чыгам чагааны ап турар бис. Оларның авторлары чагааларынга партияның ленинчи угланыышкынын бир эп-сетиилдиг деткип, он бирги беш чылдың планнарын херек кырында күүседир дээш хайныкан ажыл-ишти көргүзүп турарлар. Редакцияга келген чагааларның барын дең кезинден хөйү солуннуң арыннарынга парлаттынып турар.

Партия Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алганы «СЭКП-ниң XXVI съездизининг шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагааларының болгаш саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалда парлалга, радио, телезидениениң чагаалар-биле ажылды экижидериниң сорулгаларын тодаргай әйыткан.

Бистиң солунувустуң бижикчилериниң саны өзүп, амгы үеде 580 ажыг кижи доктаамал бижип турар. Парлалга хүнүн таварыштыр солуннуң идепкейлиг бижикчилерин адаары күзенчиг. Оларга Чыраа-Бажы, О. Шынаа көдээ Советтериниң күүскомнарының даргалары О. Кара-Сал, С. Артына, Өвүрде экономист М. Данзын, Көдээ ажыл-агый министерствозунда агроном М. Хазбулатов, ИХМ-де КАИ килдизиниң улуг инспектору В. Клявина, Бай-Тайгада гидротехник А. Канчыыр, партия ажылдакчылары А. Монгуш, Б. Барба, Л. Шутов, Мөңгүн-Тайгада С. Молдурга, автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. Хаванова, чогаалчы К. Кудажы болгаш өскелерни-даа адап болур. Олар-биле кады солуннуң бүгү номчукчуларынга болгаш бижикчилеринге Парлалга хүнүн таварыштыр изиг байыр чедирип турар бис.

«Бистиң партиявыс совет журналистерниң хөй муң кижилиг отрядын улуг бүзүрел-биле көрүп, оларның чиик эвес ажылын бедии-биле үнелеп турар. Совет журналистер бистиң парлалгавыстың хөй миллион активи-биле кады, партийжи журналистиканың ленинчи принциптерин болгаш чаңчылдарын удуртулга болдургаш, хөй-ниитичи идепкейин база харыысалгазын кеззэде бедии-биле илергейлээр дээрзиге идегел турар бис»—деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинге чугаалаан. Ол бедик үнелелге сорук киирген журналистер болгаш ажылчын база кеззэ корреспондентилер СЭКП-ниң XXVI съездизининг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар.

Хову-ажылдарынга — дүрген темп, бөдик шынар

ДАГЫР-ШЕМИНИҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде бирги тракторхову бригадазының тарылга шөлү бо чылын 2008 гектар чедир калбарган. Чер ажылдыглар 1500 гектарга тараа культураларының үрезиннерин чаштырган, бир гектардан-на 10 центнер дүжүттү ажаап алырын, ол ышкаш кукурузаның ногаан массазының, чангыс чылдыг ситеннерниң бедик дүжүдүн өстүрерин хүлээнгеннер.

Совхозтуң механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарынга багай эвес белеткенгенинин түннелинде шык базырыышкынын шалыпкын чорутканнар. Анаа дургулгалыг механизаторлар Дуран-оол Ооржак, Кертик-оол биле Аркадий Куулар эрес-кежээ ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турганнар.

Тараажылар ам үрезиннерни база-ла кыска хуусаада шынарлыг чаштырар дээш соруктуг ажылдап турарлар.

А. ОНДАР.

КЫСКА ХУУСААДА

«Мурнакчы» совхозта хову ажылдарын, моон мурнунда чылдарныынга бодаарга, организастыг эгелээн. Ажыл-агыйның удуртулгазы механизаторларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан: ниити чурттарга бажының септеп, дерээни эки, ишти-дашты арыг. Ында кызыл-булун, хостуг шактарда ойнаар зал бар, аъш-чем-биле хандырып турары эки.

Совхоз бо чылын 1855 гектарга мал чеми культураларны, 7 гектарга картофель болгаш ногаларны тарыыр планныг. Бо хүннерге чедир 200 ажыг гектар черниң шыгын базырган, улуг хемчээлдиг шөлдерни удур андырган, елшыкты синирип суггарган.

Хову ажылдарын дүрген темпилиг чорудары дээш калбырган социалистиг чарышка трактористер А. Очур, С. Орба, В. Копеек болгаш өскелер-даа мурнуку олуругда чоруп турарлар. «Мурнакчының» тараажылары часкы тарылганы кыска хуусаада доозар дээш чарышты улам күштелдирген.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

ЧАШТЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

Часкы хову ажылдары республиканың бүгү ажыл-агыйларында калбарган. Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары ук ажылда идепкейлиг киржип турар.

«Хөндергей» совхозтуң механизаторлары он бирги беш чылдың баштайгы чазында 1600 гектар тараа тарыыр, 200 гектар кукуруза өстүрер, 70 гектар картофель болгаш 20 гектар ногаа олуртур. Бедик дүжүт дээш демиселл ам тулук.

Совхозтуң шөлдеринде шык базырыышкыны кыска хуусаада организастыг доозулган. Амгы хүннерде чер андырылгазы үргүлчүлеп турар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда район Совединиң депутады Монгуш Билчиир-оол, Роман Ондар, Монгуш Кайгал-оол болгаш оон-даа өскелер чоруп турар.

«Тыва» совхозтуң Айлыг-Ой хову-трактор бригадазы часкы хову ажылдарынга база багай эвес белеткенген. Олар 2300 гектар черге тарылга чорудар. Ында шык базырыышкыны доозулган. Трактористер Тулуш Эрес-оол, Монгуш Часкал-оол, Допгак Чаашоол, Николай Шулук олар үлегерлиг ажылдап турар.

Чөөн-Хемчиктиң тараажылары эрте чажар тараа культураларының тарылгазын черчерде эгелей берген.

С. МОНГУШ.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленин «Правда» солуннуң номчуп олур.

СОВЕТ ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

Ядролуг дайынның кыжаныышкынындан улустарны камгалаар, кижилерниң ол айыылдың утказын билип алырынга дузалаар, амгы болгаш келир үениң салгачыларынга төлептиг амыдыралды чер кырынга тургузарының база камгалаарының херээнче боттарының тура-соруун база билиин угландырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче эртемниң бүгү ажылдакчыларын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. П. Александров баштаан сураглыг совет эртеменнер кыйгырган.

«Делегейниң эртемденнеринге» кыйгырыгда айыткыны болза, боо-чепсектерни, ылаңгыя ядролуг чепсекти эңдере бүдүрери улам-на улуг хемчээлдиг болуп турар. Ат салдынган керээлер күштүг кылдыр бадылаттынмайн турар. Дайынче идепкейлиг белеткелди шеглээр сорулгалыг күштүг болуп турар дугуржулгалар болгаш дугуржуушкуннар халдажыкшынналрга таварыжып, оларны боттандырарын өжегерээн бергедедип турар.

Болуушкуннар бир эвес шак мындыг байдалдыг уламчылаар болза, 70 чылдарда чавырлып эгелээн дайын айыылы кижи төрелгетенниң кырынга нажангызындаадаа артык улуг хемчээлдиг кылдыр диргелир апаар. Улустарга аар човулаңныг чүгле күрүнелер аразынга дайын дугайында эвес, а бүгү кижи төрелгетенге халаптыг уржуктарлыг ядролуг дайын дугайында чугаа болуп турар-дыр. Бо дугайты кижи бүрүзү медереп билген турар ужурлуг, бо талазы-биле шиитпирлиг сөзүн эртемденнер чугаалаар ужурлуг.

(СЭТА).

Бистиң бүзүрээнивисти ёзугаар алырга, тэйбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр эртемденнерниң шиитпирлиг чаа күжениишкиннерин негеп турар байдал тургустунуп турар-дыр. Делегей чүгле боо-чепсек кырынга тургустунган төөгүнүң чорудулгазын чүс-чүс чылдарда сарыылдыг угаан эвес, а күш башкарып келген дээр хоозун бодалга кижи төрелгетенниң алзырын болдуруп болбас. Ол хоозун бодалга алзыры—ол дээрге дайын чайлаш чок дээр үзелдиң мурнунга, ядролуг халаптыг дайынның мурунга сөгүрүп мөгеери болур ийин.

Милитаризмниң кижи төрелгетенге ол албадаашкынынга бистиң медереливис, эртеменнерниң болгаш кижилерниң хүлээлгези удурланып турар. Ынчангаш, «ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чүгулазын бадыткап көргүзер делегейниң авторитеттиг комитедин» тургузар дугайында эш Л. И. Брежневтиң саналын изии-биле деткип тур бис. Мировоззрекиезининг, социал байдалының, националының болгаш нежиниң өңүнүң ылгалдарындан хамаарылга чоокка чогум-на бүгү кижилерге амыдыралчы эргежок чугула чорукчуң дугайында чугаа болуп турар-дыр. Бо дугайты кижи бүрүзү медереп билген турар ужурлуг, бо талазы-биле шиитпирлиг сөзүн эртеменнер чугаалаар ужурлуг.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

МОСКВА. Полимерлиг чуга пленканы хөрээнүң болгаш тараа үнүжүн камгалаарынга чедиишкинниг ажыглап болур. Бо дугайын ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде материалдар бадыткап турар. Тускай препараттардан тургустунар чуга плёнка сугну база агаарны моондак чок эрттирип, үрезиннерниң өзүмүн моондактавайн, хаттан хөрээнүң камгалап турар.

КОХТЛА-ЯРВЕ. (Эстон ССР). «Эстонсланец» каттыжышкынының даг участогун немелде ажылчын күжү чокка бүрүн четчелээн. Өске участоктардан хостагган книжилер ында ажылдап эгелээн. Бүдүрүлгелерни чаартырывың күселибиле он бирги беш чылда Эстонияга бүгү үлетпүр продукциязын ажылдап турарларның санын ковудетпейн чедип алыр сорулга салдынган.

АНДИЖАН. Ленин аттыг мотор септээр заводту чаартып, эде дерээн соонда оон күчүзү 25 хуу улгатган. «Владимировец» деп тракторларның моторларын ол завод ам бедик шынарлыг кылдыр септеп турар.

Владимир хоорайның трактор тудукчулары мотор септээр заводтуң лериг-херекселдерин чаартырынга, эде дерининге улуг дузаны чедиргеннер.

(СЭТА).

А Ж Ы Р КҮҮСЕТКЕН

Бии-Хем районда № 597 КМК-ның тудугжу бригадалары көдээ суурларда чуртталга, будурулге, албан черлериниң объектилерин чогуур хуусаазында дужаар дээш шудургу ажылдап турар. Ук коллективтиң тудугжулары бо чылын «Шивилиг» совхозта 1200 бала бода малга кажаанны, «Саян» совхозта 192 өөреникчи өөренир школаны болгаш оон-даа өске тудугларны ажылдалга киирерлер. Ол тудуг объектилеринде хаара туттунган бригадалар кылган үүлезин хуусаазында доозар дээш аразында чарыштыг ажылдап турар.

Тудугжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргыллаашты түңнээрге, мурнакчыларның одуруунда Сергей Аслановтуң Николай Манчык-ооллуң тудугжу бригадалары киргеш, Дуржулгалыг бригадир С. Аслановтуң алды кижи составтыг бригадазы «Халын» совхозта ийи квартралыг чурттаалга бажыңын тудуп доозаан, амгы үеде «Өөк» совхозта ийи дээ ишти чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар. Мурнакчы бригаданың тудугжулары бо чылдың бирги квартралында 17 муң рубльдиң тудуг болгаш шеверлел ажыллары кылыр планын 23,2 муң рубль чедиргеш, алган хүлээлгезин ажырганнар.

Н. Манчык-ооллуң тудугжулары он бирги беш чылдың баштайгы чылын эки эгелээш бирги квартралдың планның онаалдазын 114,6 хуу күүсет. кеннер. Хоочун тудугжунуң удурткан бригадазы «Халын» совхозта ийи ээл ишти чурттаар бажыңны ажыглалга киирген, «Кызыл тараачын» совхозта база ыңдыг чурттаалга бажыңының тудуунда ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Эш А. С. Серенни Тыва АССР-ниң культура министрине томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Анатолий Сергеевич Серенни Тыва АССР-ниң культура министрине томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың май 4.

Эш М. С. Хомушкуну Тыва АССР-ниң культура министри албан-хүлээлгеден хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Матпа Сумбуевич Хомушкуну Тыва АССР-ниң культура министри албан-хүлээлгезинден өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың май 4.

Республика типографиязының коллективи он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле эгелээннер. Типографияның коллективи бирги квартралда продукция сайгарарының планын 102,9 хуу, продукция будуреринин планын 103,6 хуу бөттандырган.

Типографияда мурнакчылар хөй. Оларга парлаар цехте Н. А. Ленкованы, дептерлээр цехте Л. Л. Чадамбаны-болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып - болур. Олар Май 1-ниң болгаш Парлалга хүннеринин байырлалдарын эки ажылы-биле үткаан. Мурнакчыларның кайызының-даа ажылынга дуржулгазы белээн. Ол будурулге черинде аныяктарның олар идегелдиг дагдынакчылары апарганы таварылга эвес.

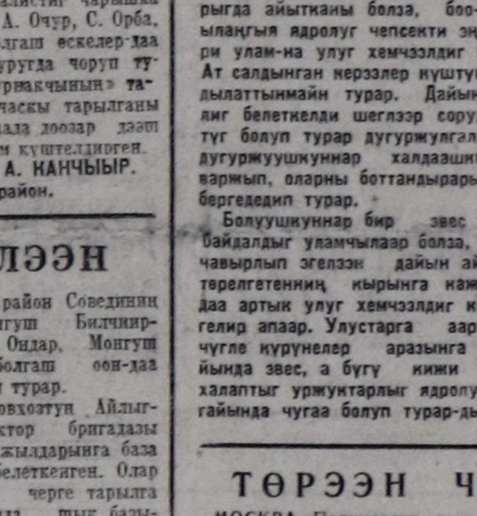

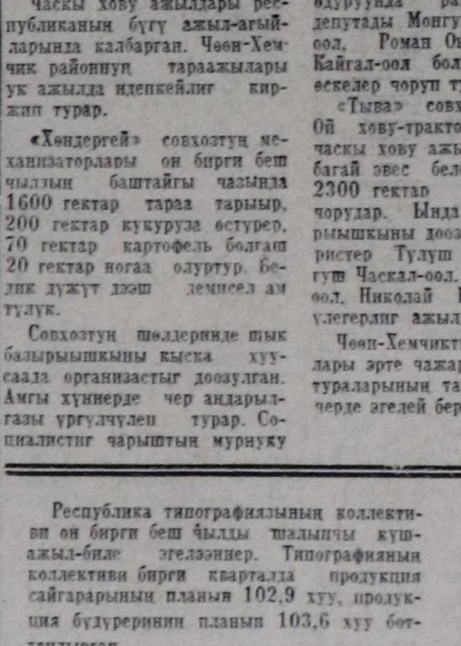

Типография — парлалгага кол черни эзлээр. Оон ажылдакчылары албан, организация черлериниң чагын чогуур үеинде озал чоккa күүседир дээш бүгү күжүн мөөнеп келген. Будурулгениң кайыдаа адырынга ажылдың үре-түңнели ында ажыллап турар кижилериниң хүлээнген херээнге бедик харыысалгалыындан оноа хамааржыр. Ук будурулгениң коллективи бо бүгүнү ханы үгаап, эрткен дөрт айларда алган планын чедимчелиг боттандырганы бо.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчылар Н. А. Ленкова биле дептерлээр цехте Л. Л. Чадамба олар ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Чадаананың ыяш ажыл-агыйының коллективи Май 1-ге үткүштүр социалистиг чарышка бедик көдүрүлүшкүнүг киришпишаан, будурулгечн эки көргүзүглерни чедип алган.

Районда лесничестволар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерге, ыяш дилип, болбаазырадыр цехтиң коллективи бирги черни эзлээн. Ыяш дилип болбаазырадыр цехтиң (начальныгы К. С. Донгак, инженери С. Д. Монгуш) коллективинге тускаадып, Күш-ажылчы алдарның түгүн көдүрген.

Бригадалар аразында чарышта Владимир Чанчиковтуң бригазазы бирги черни алган. Бригада кежигүннери аргарыгны аштап, ажаарының база кезиг-арыгларының планын ажыр күүседкеп.

Кызыл-оол Монгуштуң удуртканы ыяш кезикчилериниң бригадазы ийиги черде болган.

Белеткеп кескен ыяшты үндүр сөөртүрүнге «Эң тергиин чолдаачы» деп атты Б. Н. Ашуров чедип алган.

Республиканың ыяш ажылагый министерствозунуң районнарда ыяш ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин база үндүрген. Продукцияны сайгарарының планын 102,3 хуу, баазанныг продукцияны будурерин 102,6 хуу күүсеткен Каа-Хем районнуң ыяш ажылагыйы социалистиг чарышка тиилээн, бирги черни алган. Ол ажыл-агыйдан чолаачы В. Л. Трегубов, рамщик С. Г. Светышев, электросварщик Д. И. Акулов чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Тожунуң ыяш ажыл-агыйы планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткеш, ийиги черни эзлээн. Ында районнуң лесничестволарыдан Н. Т. Лукьянчуктуң удуртканы Тоора-Хем лесничествозу эң эки көргүзүглерниг болуп, чарышка тиилээн. В. С. Ооржактың удуртканы ыяш диликчилериниң, С. Д. Донгактың аргарыгны аштап-арыгларының ыяш кезикчилериниң бригадалары эки ажылданнар.

К. САЛЧАК,
Ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының каттышкан профсоюзтел комитединиң даргазы.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң дашчыбетонтудуларының комплекстиг бригадазының бөлүгдиири, СЭКП кежигүнү Калдар-оол Хертекович ДАНЗЫРЫННЫҢ 51 харлыында үр болгаш аар ажыраанының соонда 1981 чылдың май 3-те мөчээнин СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуму болгаш Министрлер Чөвүлели ханы кажыыдал-биле дыңналып тур.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бөгүн — Парлаалга хүнү

ХАНЫ УТКА, ЧЕЧЕН СӨС

Совет кижиниң билии, эртеми бедэн болган ооң угаанбодал негелдеери дыка өскен дугайын демдеглээш, СЭКП-ниң XXVI съездизи ол чоруккa салдар чедирип турар чүүлдерге хамыкты мурнай массалыг информациянын болган пропагандаңаң кол чүсектерин хамаарыштырганы таварылга эвес. Миллион-миллион кезек тиражтыг солуннардан, журналлардан, телевидениеден болган радиодан хүн бүрүнүн мелээзин, партияның политиказының тайылбырын албайн турар ог-буле бистиң чуртувуста чок.

Совет журналистерниң нарын болган берге ажыл-ижин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиңге бедии-биле үнелээн: «Бистиң партиявыс совет журналистериң хөй муң кижилиг отрядын улуг бүзүрелбиле көрүп, оларның чиик эвес ажылын бедии-биле үнелеп турар» деп. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Съездиниң бедик индирилдеп чугаалаан ол сөстер парлалга ажылдакчыларын активчилерни хей-аът киирип, коммунистиг тургузуушкунун херээ дээш харысалгазын улам бедидериңе кыйгырып турар.

Сайырангай социалистиг ниитизелиң хөгжүлдезинге парлаганың киирип турар улуг улус. Ниитилелиң экономиктиг, социал-политиктиг, угаан-бодал культуразының айтырыгларын тургузарының, оларны шиитпирлээринин херээңе парлалга чугула рольду ойнап турар. Амыдыралдың тургузун келири хөй янзылыг айтырыгларыңдан эң чугулаларынче хей-ниитиниң кичээнгейин мөөнүзээринин, массаларның идепкейин көдүрериниң, хөй-ниитиниң саналонаалын хевирлээринин күчүлүг чепсээ парлалга болганда, бистиң партиявыс, күрүневие парлалга херээн сайзырадырын чугулалап турар.

Оон тодаргай чижээ бистин республикада парлалга херээйин хөгжүлдези болур. Чартык чүс чыл бурунгаар үжүк-бижиг чок чораан тыва улус Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының ачызында бижиктиг апарып, бижимел культураның бүгү хевирлерин, жанрларын тургускан болган ниити совет ёзу-биле хөгжүдүп турар. Тыва бижиктиң тынтып келгени парлалга херээн сайзыралдырының үндезини болган болган бодуюн ээлчээнде парлалганың хөгжүлдези чонуун угаанбодал культуразын хөгжүдерине, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринге улуг салдарлыг болган.

Бисте ам республиканың 4, районнарның 2 болган бүдүрүлге черинин 1 солуну үнүп турар. Тываның ном үндүрер чери 1980 чылда тургустунганындан бээр 50 чыл болган ооң демдеглээн. Парлалганың материал-техниктиг базазын быжыглаарыңче кичээнгей улуг.

Солун, сеткүүдер, номнар бистиң кижилеривистиң амыдыралывче быжыг-биле дазылганың киргең. Парлалга органнарының тиражының доктаамал өдүп турары анаа херечи болур. Республика солуннарының бир угда үнер тиражы 65 муң кезек чедип турар. Ниитизи-биле бистин республикага 1000 кижиге онаалтыр 1980 чылда 1330 хире солун, журнал онаажын турган. Бо чылдың ийиги чартыында Барыын-Хемчик болган Таңды районнарга солуннар үнүдүүл эгелээр.

Республиканың парлалга ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң солуннуң чогаадыкчы коллективи районнуң чонуун хайныккан күш-ажылын, оларның аразында социалистиг чарыжын үнген номер санынга чыдып турар. Улуг-хемчилер съезд мурнуун социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкенинин түнелинде съезд ажыттынар хүнге чедир күш-ажылчы 12 коллектив, 65 кижи чылдың баштайгы ийи айының планын күүсеткен. Оңгу беш чылдың шалынчыларының шудургу ажылжын, съезд мурнуун социалистиг чарыжының тиилекчилериниң чедишкини, оларның арга-дүржүлгазы солун арынарынга код черии эдеп турган.

Амгы үеде «Партийжи амыдырал», «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Шалынчы түдүг — Чаа Шагаан-Арыг», «Чарыштыг кожавыста», «Хойдан-на хураган», «Часкы хүн чылды чемгерер» болган өске-дээ рубрикалар доктаамал үнүп турар.

Солуннуң бижикчилери-биле харылзааны экижидериңче доктаамал сагыш салып келдивис. Арыскан, Булун-Терек, Ак-Туруг суурларга номчукчулар конференциязының (сөөлгү адаанывыс суурга «Шын» солун-биле кады) эрттирген. Номчукчулар-бижикчилер-биле конференциаларны, үжуражылгаларны квартал санында эрттирери чаңчыл болган. Ынчаар үжуражылгаларга номчукчуларның, бижикчилерниң берген саналдарын, сүмелерин, күзелдерин солуннуң оон ынайгы ажылын экижидериңе ажыглап турар бис.

1980 чылда чер-черде бижикчилерден солуннуң редакциязынга 962 чагаа келген. Ол чагаалларның иргүлайы солун деңнеге үнген. Районнуң ажыл-агыйларында, бүдүрүлге болган түдүг организациялары-биле четчестерни илереткен шүүмүүлделерин «Улуг-Хем» солуннуң ажыл-ижин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың районнарында тургустунган солуннар болур. СЭКП Улуг-Хем райкомунун болган улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунун органы «Улуг-Хем» солуннуң баштайгы номери 1978 чылдың январь 1-де үнген. Бо эрткен үеде ооң 522 номери чыркыче үнген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң солуннуң чогаадыкчы коллективи районнуң чонуун хайныккан күш-ажылын, оларның аразында социалистиг чарыжын үнген номер санынга чыдып турар. Улуг-хемчилер съезд мурнуун социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкенинин түнелинде съезд ажыттынар хүнге чедир күш-ажылчы 12 коллектив, 65 кижи чылдың баштайгы ийи айының планын күүсеткен. Оңгу беш чылдың шалынчыларының шудургу ажылжын, съезд мурнуун социалистиг чарыжының тиилекчилериниң чедишкини, оларның арга-дүржүлгазы солун арынарынга код черии эдеп турган.

Амгы үеде «Партийжи амыдырал», «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Шалынчы түдүг — Чаа Шагаан-Арыг», «Чарыштыг кожавыста», «Хойдан-на хураган», «Часкы хүн чылды чемгерер» болган өске-дээ рубрикалар доктаамал үнүп турар.

Солуннуң бижикчилери-биле харылзааны экижидериңе доктаамал сагыш салып келдивис. Арыскан, Булун-Терек, Ак-Туруг суурларга номчукчулар конференциязының (сөөлгү адаанывыс суурга «Шын» солун-биле кады) эрттирген. Номчукчулар-бижикчилер-биле конференциаларны, үжуражылгаларны квартал санында эрттирери чаңчыл болган. Ынчаар үжуражылгаларга номчукчуларның, бижикчилерниң берген саналдарын, сүмелерин, күзелдерин солуннуң оон ынайгы ажылын экижидериңе ажыглап турар бис.

1980 чылда чер-черде бижикчилерден солуннуң редакциязынга 962 чагаа келген. Ол чагаалларның иргүлайы солун деңнеге үнген. Районнуң ажыл-агыйларында, бүдүрүлге болган түдүг организациялары-биле четчестерни илереткен шүүмүүлделерин «Улуг-Хем» солуннуң ажыл-ижин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың районнарында тургустунган солуннар болур. СЭКП Улуг-Хем райкомунун болган улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунун органы «Улуг-Хем» солуннуң баштайгы номери 1978 чылдың январь 1-де үнген. Бо эрткен үеде ооң 522 номери чыркыче үнген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың районнарында тургустунган солуннар болур. СЭКП Улуг-Хем райкомунун болган улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунун органы «Улуг-Хем» солуннуң баштайгы номери 1978 чылдың январь 1-де үнген. Бо эрткен үеде ооң 522 номери чыркыче үнген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң солуннуң чогаадыкчы коллективи районнуң чонуун хайныккан күш-ажылын, оларның аразында социалистиг чарыжын үнген номер санынга чыдып турар. Улуг-хемчилер съезд мурнуун социалистиг чарыжының тиилекчилериниң чедишкини, оларның арга-дүржүлгазы солун арынарынга код черии эдеп турган.

Амгы үеде «Партийжи амыдырал», «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Шалынчы түдүг — Чаа Шагаан-Арыг», «Чарыштыг кожавыста», «Хойдан-на хураган», «Часкы хүн чылды чемгерер» болган өске-дээ рубрикалар доктаамал үнүп турар.

Солуннуң бижикчилери-биле харылзааны экижидериңе доктаамал сагыш салып келдивис. Арыскан, Булун-Терек, Ак-Туруг суурларга номчукчулар конференциязының (сөөлгү адаанывыс суурга «Шын» солун-биле кады) эрттирген. Номчукчулар-бижикчилер-биле конференциаларны, үжуражылгаларны квартал санында эрттирери чаңчыл болган. Ынчаар үжуражылгаларга номчукчуларның, бижикчилерниң берген саналдарын, сүмелерин, күзелдерин солуннуң оон ынайгы ажылын экижидериңе ажыглап турар бис.

1980 чылда чер-черде бижикчилерден солуннуң редакциязынга 962 чагаа келген. Ол чагаалларның иргүлайы солун деңнеге үнген. Районнуң ажыл-агыйларында, бүдүрүлге болган түдүг организациялары-биле четчестерни илереткен шүүмүүлделерин «Улуг-Хем» солуннуң ажыл-ижин партияның

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: улусчу хүндүткелдиң херечизи

В. И. Ленинниң Төп музейниң фондулары Ульяновтарның өг-бүлезиниң хуузунда хер-херекселдери-биле, Октябрьның баштынчызынга турасказаткан улустуң уран чечен кылымалдары болгаш коллекционерлерниң чыып чорааны материалдары-биле улам-на байыдыр үргүлүү четчеленип турар.

Музейде В. И. Ленинниң овур-хевирин шуктуп кылган португал, польша болгаш венгр медальдыары белекке берген. Оларның иштинде венгр медальдыары белекке берген. Оларның иштинде венгр медаль онза солун болган. Ону үжен чылдар үезинде Венгрияга фашистиг ёзу-чурум турда кылган болгаш хөй чылдарда чажыт коммунистер ону шыгжап чораан.

Музейде келген чаа чүүлдериң иштинде делегей пролетариадының баштынчызының овур-хевирин снилип кылган Боливиядан чоруткан снилилге дээш өске-даа материалдар бүгү чер бөмбүрзээниң ажылчы чоннарынга В. И. Ленинниң ады мөнгеде хүндүткелдиг деп чүвени хереченип турар.

КАЗАХСТАН: бедик дүжүт дээш чүткүл

Республиканың бүгү ажыл-агыйларынга тараажыларның күү-шиитиг өөредилгезиниң курстарынга эң эки тараажы коллективтериниң мурнакчы дуржулгаларын өөренип доосказ. Дөртен ажыг мун кедээ ажыл-ишчилер боттарының мергежилин бедиткен. Оларның өөренир аудиторияларын чер ажылынга хөрээш камгаларының системазын ажыглап турар ажыл-агыйларның хөвү турлаглары болгаш машина-техниказының парктары болуп турган.

Ажылдарыны организастаарыга бүгү-ле дээре чүүлдерин бот-боттарындан өөренмишаан, социалистиг чарыштың киржикчилери бир дем-биле четпестерни болгаш ажыглаттынмайн турган курлавырларны илередип, оларны эдеринин база ажыглаарының оруктарын тодаратказ. Кол угланыышкынны эртемденнериң сүмелерии шынгыы сагырынче угландырган.

Бо чылын республикага тараа культураларын 25 миллион гектардан эвээш эвес черге тарырын шиитпирлээн.

АЗЕРБАЙДЖАН: эки семиртилге

Карабахта партияның XXII съездизи аттыг виноград совхозунуң малчыннары эр казыраларны тургузу азырааш, дүн-хүнде килограмм чедир немелде деңзинги баш бүрүзүнден ап турар.

Совхозта тускай эртемниг-леринең ажыллап кылганы технологияны ёзугаар фермада малдарны хүнде дөрт катаа чемгерип, үе-үеде рационун солуп турар. Бир центнер эттиг бүдүрериниге чыгдал беш чыл мурнунда тургавыннан ийи катап эвээжээн. Бо совхоз эрткен беш чылда СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун чыл санында ап келген. Бо чылдың эгезинден бээр күрүнеге эът садарының дөрт ай планнарын база ажыр күүсеткен. Саткан мал бүрүзүнүң ортумак деңзинги 450 килограмм болган.

Совхозтуң мурнакчы дуржулгазы Карабахтың ажыл-агыйларында калбаа-биле иептерээн.

АРМЕНИЯ: коллективтиг керээниң ажыктыы

«Армэлектромаш» каттыжышкынында коллективтиг керээниң күүсединиң негелдерин кадрларның үнер, кирер чоруун кызырары-биле, бүдүрүлгечи болгаш күш-ажылчы сагылга-чүрүмүү быжыглаары-биле база бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң амыдыралчы нелге-херегелдерин хандырары-биле сырый холбаалыг кылдыр тургускан.

Чижээ, профэвилел активчилериниң өгелекчи саналы-биле заводтуң садыг төвүнде магазинниерни кижилер бараанварны боттары шилип алыр аргаже шилчиткен. Аъш-чем, үлетпүр барааннарын чагыдып алыр, амыдырал хандырылга черлериниң мастерлерин бажыңче келдирер, театрларже, экскурсияларже баар биллетерни салып алыр ажылдарны цехтен үнмейн турган күүседип алыр кылдыр организастаан.

Мында керээ коллективти социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринче хаара тударынга дээштиг чепсек эвээргеп. Оон күүселдезин эвакомнуң комиссиязы боттандырып турар.

МОЛДАВИЯ: чолаачылар бригадазы

Слободзейск районда «Колхозтранс» каттыжышкыны чүк өөртүлгезинин доктаамал белик көргүзүлгелерин чедип алган. Аиза улуг рольду чолаачыларны бригадаларга үскеш, бригада бүрүзүнүң кежигүннери ажылды демнежип кылыр, ажыл төлевири коллективтиг ажылдың түнелиндеги хамаарыжыр кылдыр тургусканы ойнаан. Ажылдың бригада аргазынче шилчээнинин сөөлүнде күш-ажыл чүрүмү үрээр чоруктар читкен, ниити бригаданың херээ дээш оон кежигүн бүрүзүнүң харысалгазы белдээн. Түнелинде ай бүрүзүнде ортумаа-биле бригаданың ажылдап алышкыны 10 хуу, машина парыгынын ажыглалының коэффициентизи 12 хуу эскен, дыка хөй рейстерни принсептиг күүседип турар аларган. Ук мурнакчы арганы ажыглап алгаш каттыжышкынның чолаачылары чыл планын бүдүн чартык ай эрте доосказ, 60 мун тонна чүктү пландан ажыр сөөртүрүн шиитпирлээнивер.

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыннадыгларындан.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Д. ДИАСАМИДЗЕ, Аджар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Автономнуг республика болуп тургустунганының 60 чылын Аджария күүү-шыдалының болгаш энергиязының чечектелиишкинининиң үезинде уткуп турар. Экономиканың болгаш культураның бедик сайзыралының оруу-биле, коммунистиг тургузуушкунуң оруу-биле, ол совет улустарның акы-дуңма өг-бүдезинде чөруп орар.

Төөгү талазы-биле эң кыска хуусаада ол черге социал болгаш экономиктиг улуг өскерлиишкиннер болган. Ам Аджар АССР-ниң үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 1921 чылдагы деннелден 126 катап, а дайын мурнундаазындан—барык беш катап хөй. Автономнуг республиканың бүдүрүлгези нефть продуктуларын, далай судноларын, аьш-чем үлетшүрүнге машиналарны, электри приборларын, эмнерни, мебельди, идик-хепти болгаш өске-даа хөй чүүлдерни бүдүрүп турар. Аджар маркалыг продукцияны 66 күрүне садып ап турар.

Ук черниң байлаа болгаш чоргаараалы—оон көдээ ажылагыйы. Аджария—субтропиктиг үнүш өстүрер талазы-биле чуртта эң кол черзерниң бирээзи, шай болгаш цитрустарның улуг бүдүрүкчүзү.

Совет эрге-чагырганың чылдарында автономнуг республикага улус өөредилгези, эртем, чогаадылга канчаар-даа аажок хөгжээн. Ам Аджарияда 400 ажыг ниити өөредилге школалары, профессионал-техниктиг училищелерниң четкизи, ийи дээди өөредилге черн бар, оларда янзы-бүрү нациялыг 90 мун ажыг сургуулдар болган студентилер өөренип турарлар. Маңаа Совет эрге-чагырга тургустунар мурнунда чаңгыс-даа эртемден чок турган. Ам шында 14 эртем-шинчилел албан черлеринде 350 эртем ажылдакчылары ажылдап турар, оларның 12-ги доктор, 150-и эртемнер кандидаттары.

Бистиң чуртувуска социализм болгаш коммунизм тургузарының хереэнге күш-ажылчы Аджарияның улуг-хуузун Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. Оон түгүнда үш орденни каазаан: Ленин, Октябрь Революциязы база Улустарның Найыралы.

Аджар АССР-ниң ажыл-ишчилери алдарлыг хүнүн күш-ажылчы улуг тиилелгелер-биле уткаан. Автономнуг республиканың үлетпүрү Төрээн чуртка плаидан ажыр 48 миллион рубльлиң продукциязын берген. Бүдүрүүшкүн хемчээлинин өөрүлдезиниң беш чылда планнаан темпизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оонда чедип алдынган. Күрүненин Шынар демдектиг продукциязының хемчээли барык-ла ийи чартык катап көвүдээн.

Шайның болгаш цитрустарның аджар мастерлери беш чылды дөрт чыл иштинде күүсеткен. Олар планнаан ажыр 30 мун тонна сарыг шай бүрүзүн, 148 мун тонна мандариннерни, апельсиннерни болгаш лимоннарны белеткээн.

Он бирги беш чылды республика эки эгелээн. Үлетпүр 1981 чылдың бирги кварталында продукция бүлүрелиниң болгаш сайгарарының планнарын ажыр күүсеткен. Чер ажылдыглар чаа дүжүтке эки үндезинни тургузуп алган. Бо чылын 66 мун тоннадан хөй сарыг шай бүрүзүн, 120 мун тонна цитрустарны чыып алырын шиитпирлээн.

Аджарияның ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң документилеринде, СЭКП ТК-ның Л. И. Брежневтиң идепкээни Отчёдунда айыткан сорулгаларны күүседиринге болуунук төлептиг салыышкынын киперинге, планнарны болгаш хүлээлелерни челиишкинниг күүседиринге бүзүрелдиглер.

(СЭТА).

Калдар-оол Хертекович ДАНЗЫРЫН

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, СЭКП кежигүнү Калдар-оол Хертекович Данзырын аар болгаш үр аарааның сөөлүнде 1981 чылдың май 3-те мөңээн.

К. Х. Данзырын 1931 чылда Бай-Тайга районнуң Шуй суурга төрүттүнген. Бодунуң күш-ажылчы оруун ол 1944 чылда «Мурнакчы» колхозка эгелээн. 1951—1954 чылдарда Совет Армиязының хүрээлеңинге албан эрттирген. 1954 чылдан 1961 чылга чедир геология-шинчилел партиязынга ажылдаан. 1961 чылдан бээр «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинге ажылдап келген. 1964 чылдан бээр ол эргелелле дашчы-бетонщиктер бригадазының бригадиринге ажылдаан. К. Х. Данзырының удуртқан-бригадазы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги болгаш ийиги эвлеглериниң тудуунга, Ак-Довурак хоорайда будуруулге, социал-культура ужурдузалыг хөй объектилерни тударынга дорт киришкен болгаш улуг салыышкының киргеп.

К. Х. Данзырының бригадазы республиканың тудуг бригадаларының аразында элээн хөй чылларның дургузунда социалистиг чарыштың тинилекчизи болуп келген. Ол аныяктарның эки дагдыныкчыам болуп, тудугтуң мергежилдиг кадрларын белеткээр дугайында улуг сагыш салыышкыны илергейлеп чораан.

К. Х. Данзырын хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип келген. Улус депутаттарының хоорай болгаш район Советтериниң депутадыгга, партия комитединиң кежигүнүнге чамгыс эвес удаа сонгуттуруп чораан.

К. Х. Данзырының эрес-шудургу күш-ажылын Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп аттарына аңаа тывыскан, ийи Ленин орденнер-биле, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңналган.

Ажыл-ишчи, сагыш човаңтыр, биле сеткиллиг эжиниң коммунист Калдар-оол Хертековичи Данзырының дугайында чыыртыкчылыг тураскаал бистиң чүректеривиске кезээде артар.

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендумё, Ч-Л. Б. Онлар, П. И. Кравченко, Г. Н. Долгополов, А. И. Ванжа, Д. К. Ооржак, А. И. Пожидаев, М. К. Шыырап, А. И. Леньшим, В. П. Суров, Т. Ч. Нооруг, А. И. Галайно, М. Е. Абрамов, Г. С-М. Иргит, В. Б. Добромыслов, К. С. Шойгу, И. А. Остапец, Ш. П. Куулар, Ш. Д. Ооржак, Э. Г. Бутаков, А. А. Федоров, Л. Н. Ткаченко.

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТАЙБЫҢЧЕ ЧАҢГЫС ШЫН ОРУК

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң көдүрген тайбың чаа инициативалары Японияның депшилгелиг хөй-ниитизининиң кол кичээнгейинде турун турар. Япон парламентиниң төлөлекчилер палатазының депутады, Японияның Социалистиг партиязының Төп күүсекчи комитединиң кежигүнү Сэдзо Хасегава ПМА-ның Токиода корреспондентизи Ю. Труфановтиң-биле беседазынга мынча деп чугаалаан:

«Совет кыжаныышкын» дээр нүгүлдээшкинниг шуугаазын Барыын чүкте болгаш Японияда ам-даа соксавайн турар. Үнезин барымдазы чок ол нүгүлдээшкинниң дузазы-биле империалистиг бөлүктер «соок дайынче» катап эргилиишкинни чедип алырын ораллажып турар. Ынчангаш Совет Эвилелиниң тайбың чаа саналдары онза чугула ужурдузалыг болуп турар.

Совет Эвилелинге барып чораан кижи мен. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында 20 миллион ооллар, кыстарын оскунган совет улус чаа халапты күзевес болгаш делегейге тайбынны камгалаарынга бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. ССРЭ — ол дээрге, бөө-чепсектерни эдерес бүдүрер дээш эвес, а оны соксадыр дээш туржуп турээр кара чангыс күрүне-дир. Стратегтиг бөө-чепсектерни кызыгаар-лаар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индириидеп кедүрген тайбың чаа саналдар — оон тодаргай бадыткаашкыны-дыр.

Ыраккы Чөөн чүкке идегежир чоруктун хемчеглерин боттандырарынга хамаарыштыр сонуургалдыг бүгү чурттар-биле тодаргай чугаалажышкынынарында түскай төлөлекчизи У. Брокпун болган Ак бажының улуг алдан-дужаалдыг өске-даа алдан кижилериниң аразында «чиик эвес дээн тайбын кожа-хелбээ догунналашкын» тургустунган деп ол солун бижээн.

Президент Р. Рейганның чоок өнүүг сениатор П. Лэксолт-биле эртеги шайлалгага күрүне секретары эрге-чагыргазырак чүткүлдери-биле бодунга улуг каржа чедиргенин билингеш, болунун даажы-чанын чаза алырын, ынчангаш командаын бүгү оон дүрүмнерин сагып билир дыннангыр ойнакчыы болдуруп даазаан. Мээн бо күзел-чүткүлдерим президентиге билдингеш турарын күзээр ийик мен деп, Хейг чугаалаан.

Оон түнелинде амгы үеде Хейгтиң, АКШ-тың камгалал министри Ж. Уайнбергерниң, садыг министри М. Болдриджтиң, президентиниң садыг чугаалажышкынынарында түскай төлөлекчизи У. Брокпун болган Ак бажының улуг алдан-дужаалдыг өске-даа алдан кижилериниң аразында «чиик эвес дээн тайбын кожа-хелбээ догунналашкын» тургустунган деп ол солун бижээн.

Японо-совет харылзаалаарга хамаарыштыр мынчаар чүүлдү чугаалавайн барып болбас. Ийи чурттарның аралында харылзааларны чогумчалыг кылдыр эжиилериниге найыралдолгаш чаагай кожа-хелбээ догунналашкын дугайында керээни чарарынга «сонгу талакы девискээрлериниң айтырыы» диижир чүве моонлактап турар деп бадыткаарын Японияда чамдык кижилер оралажып турар. Олар боттарының үнезин чок ол бадыткашкының агартыр сорулгабиле «Күрил оргулуктарда совет шериг күүүзүнүң күштелгени» дээр хөөзүн шуугаазыны өөскүдүп турар. Үнезин чок ындыг шуугаазын канчаар-даа барымдаа-биле бадыткаттынмазын.

Соксаал чок антисоветтиг кампаниядан «бот камгалал күштери» дээр үнезин быжыглаары-биле чуртту эдериндир чепсегээрин идепкейжидери-биле холбаштырып турар. Чуртуң шериг күүүзүн күштелдирин турар мындыг байдалдарда япон тайбын конституциязының принциптерин боттавлырар, япон девискээрлерде америк шериг баазаларын узуткаар, «бот-камгалал-күштерин» дүжүрер дээш демисеглиг кабартарыы бүгү япон улустан негеттинип турар.

Империализмниң дайынзырак чоруун шиитпирлиг моонлактап турар Совет Эвилели эвес болза, тайбынны камгалаарыны, чавырлыышкынны болгаш улустарның бүгү талалыг кады-ажылдажылгазын калбартырының кара чангыс шын оруун СЭКП-ниң XXVI съездизи бүгү кижи төрелгетенге тодаргай айтып берген.

(ПМА).

ҮРЕЗИН АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Бистиң республика 1981 чылда чүгле тараа культураларын 200 мун гектар черге тарыыр. Оон 190 мун тонна тарааны ажаап алыры көрдүнүп турар. Ол хире дүжүттү алырда, бүгү курлавырларны ажыглаар апаар. Оларның бирээзи — үрезин ажылын экижидери.

Үрезин ажылы сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Республикада оон бир совхозту үрезин будуреринге тускайлаан. Оларның чедизи тараз, үжү хөй чылдыг сиген, бирээзи картофель үрезинин ажыл-агыйларга берип турар. Ынчалза-даа үрезин ажылы амдаа чогуур негелдеге четпес, оон уламындан аназ-даа, тускайлаттынган безин ажыл-агыйларда сорттуг болгаш райончуттуунган үрезин чедишпес. Чижээлээрге, 1980 чылда сорттуг үрезин-биле 18550 гектар чер тараан. Ол дээрге ниити тарылганың 76 хуузу-дур.

Сорттуг үрезиннериң эвээш болуп турар бир чыллагааны ажыл-агыйларда, ылаңгыя үрезин өстүрер тускайлаттынган совхозтарда безин материал-техниктиг баазаның тургустунмаанында. Амгы үеде совхозтарда тараа үрезинин шыгжаар 26 склад чок. Үрезин будуреринге тускайлаттынган ажыл-агыйларда безин беш склад чедишпес. Ажыл-агыйларның хөй кезии үрезинин ажык черге шыгжап турар. Үрезин кылыр, картофель шыгжаар черниң байлалы база багай. Кыжын дыка хөй картофель доцуп каар, чазын он-он тонна картофельди үндүр эжер ужурга таваржып турар.

Үрезин өстүрериге тускайлаттынган ажыл-агыйларда үрезин шуушпур арытлаар пунктулар, хөй чылдыг сиген үрезинни арыглаар машиналар чок.

Сорттуг үрезин, аназ үрезинге болзаага, гектар бүрүзүнден 1,5—2 центнер дүжүттү хөйнү бээр. Шүпту үрезин сорттуг болур болза, 300—400 мун центнер тараны немей алыр бис. Ылаңгыя арга бар. Республикада хынаттынган болган райончуттуунган үрезинер эвээш эвес. Оларның аразында кызыл-тастың «Саратовская-29», «Бурятская», суланың «Орёл», «Маринка», арбайның «Красноуфимский-95», «Рассвет», чинге-тарааның «Иртышское», «Тувинское», картофельдиң «Машестик» болган оон-даа өскелер бар.

Тараа культураларының үрезинни бо чылдың тарылгазынга четчир. 46636 тонна үрезинниң 83,8 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы болуп турар. 32 мун тонна үрезин сорттуг. Ынчангаш оларның кадагалалынче болгаш ажаалдазынче кичээнгейни шыгжыырадырыы чугула. Ол сорттарның ажыын болгаш үнезин мындыг чижектен көрүп болур. Эрткен чылын «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарга үк сорттар бир гектарга онаалтыр 10—15 центнер дүжүттү берген.

Чамдык ажыл-агыйларда байдал ындыг эвес. Үрезин өстүреринге тускайлаттынган болгаш совхозтарга үрезин садар хүлээлгелиг СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз болуп безин үрезин-биле хандырып шылавайн турар. А «Улуг Октябрь» совхоз могарның «Омский-10» сортун садып алгаш, ажыл-агыйларга өстүрүп, бээр түржүп, аназ сиген кылдыр өстүрүп, төтчеглеп алган. «Х Улуг хурал», «Ак-Туруг», «Тиилелге» совхозтар Дуржулга станциязындан чиңге-тараанның «Иртышское» сортун алгаш, база-ла үрезин кылдыр көвүдетпээнивер.

Үрезин хораннаары база оожум болуп турар: 37 мун тоннаның чүгле 15 мунуу хораннаттынган. Бий-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары үрезин хораннаарын доозуп турар. Ук ажыл Улуг-Хем биле Чөөн-Хемнигге конгуг оожум, Тес-Хем. Эрзин чаа-ла эгелээн. Мындыг байдал бо чылын бедик дүжүт алырынга шаптык болуп турар. Илеретпиген четпестерни чайлаары болгаш үрезин ажылынче кичээнгейни улгаттырары — дүжүттү белидиринин бир чүгула курлавыры ол.

Г. ГЛАДЫШЕВ,
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң үрезин ажылының киллизиниң эргелекчизи.

БАШТАЙГЫ ДЕМОКРАТТЫГ СОҢГУЛДААЛАР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Улусчу Кампучияның бүгү хоорайларынга болгаш суурларынга май 1-де түс чернин-биле эртенгиниң чели шакта соңгулда участоктары ажыттынган. Күрүне эрге-чагырганың дээди органынга — Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының бүгү-ниити соңгулдалар болган. Ол дээрге, Кампучияның төөгүзүнде бир-де дугаар ёзулуг демократтыг соңгулдалар-дыр.

Республиканың ажылчы чоннарынга ол соңгулдалар ёзулуг байырлал болган. Ук соңгулдалар революцияның хөгжүлдезинге чаа үе-чада болуп, кампучилериниң национал хамаарышпас чорук дээш, америк агрессорларга база пекин гегемонизминиң чалчаларынга улуг узуун хуусаалыг болгаш берге демиселиниң түнелинде улусчу эрге-чагырганың толаргай чедиишкиннерин хереченип турар.

Соңгулдага уткуштур улуг белеткел ажылын чоруткан. Национал хуралдың депутат-тарынга кандидаттар соңгулда кампаниязының үезинде соңгукчулар-биле ужурашкан, агитацияның түскай бөлүктери соңгуллдаар дугайында дүрүмиүн чүүлдерин тайылбырлаар дээш чурттуң эң мрак районнарынга барып чораан.

АМЕРИК АДМИНИСТРАЦИЯДА ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың администрациязында чөрүлдээлерже америк парлалга хөй кичээнгейни салбышаан. Күрүне секретары А. Хейг администрациянын дээди эшелоннарында «чаңгыс аай команданың кежигүнү ышкаш хөделиишкин чок ам шак ындыг ойнакчы апарган» деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Бодунун даажы-чаңы болгаш медегелдери-биле администрацияның өске кежигүннериин кылын ол хайныктырган, ынчангаш болун бүгүрап баларының эрининге чедирер часкан» деп ол солун айыткан.

Бүгү-ле чүүлдерге бирги рольду ойнаар дээр чүткүлүбиле бодунун политиктиг кедир үезинге чаасказаныыразырының айыылы тыптып, оон бодунга келгенин сөөлгү үеде Хейг биле бергени хөй чүүлдерден илден апарган деп, «Вашингтон пост» демдеглээн.

Лаоста кадык камгалал айтырыы чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар. Чоокка чедир-ле чуртка тускай мергежилдиг эмчилер каш санныг кижи турган, а ам болза чогуур эртемниг ажылдакчылар-биле хандыртынган улуг эмнелге албан черлери можу бүрүзүнде бар. Чурттакчы чоннуң барык кол кезии чурттап турар кээзе черлерде эмчиниң баштайгы дузазының пунктулары тургустунгулаан. Чедери берге ырак-узак черлерже эмчилер бригаларының үнүүшкүннерин доктаамал чорудуп турар.

Национал эмчи кадрларының белеткелинче улуг кичээнгейни чуртта салган. Училищелер, санитарларны болгаш эмчи сестраларының курстары ажыттынгыяаан. Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп тургускан лаос-совет найыралдың госпиталы өөредилгениң улуг төвү апарган, медицина институду ажылдап турар.

Чурукта: Вьентьянның медицина институдунуң ийиги курузунуң студентилери Биохимияга практиктиг кичээл үезинде.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЙСП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АДЕН. (СЭТА). Империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның Чоокку Чөөн чүктө дайынзырак үүлгедиглерин Немен социалистиг партияның Төп Комитединиң шыгыы бурууу шапкан. Империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның сорулгазы — национал-хостаалгалыг шимээшкиннерге, делегейлегиг өзу-чурумнарга согуушкунарны таварыштырары, дүшкүүрлүг чоруктуң чаа олдагларын кылсыры, месилдежиишкиннерни болгаш дайынчарны чоруларының аргазы-биле делегейниң бо районунга дорт агрессияга байдалларны белеткээри болуп турар деп, ИСП ТК-ның Чингине секретары, Али Насер Мухаммед ИСП ТК-ның үшкү пленумунга мелеглээн.

Ливанда политиктиг байдалды пленум чугаалажып көргеш, ол чурттуң патриоттуг күштерииниң, Палестинаның удурланышкын шимээшкиниин империализмге, сионизмге болгаш олариың сүлчээлеринге удур демиселин бүрүн деткип турарын бадыткаан.

Совет Эвилели баштаан социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының тайбыны болгаш айыыл чок чорукту хөлыырарынче, делегейниң революстуг шимээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынче «угланган тайбынга мнак даштыы политиказын ИСП Төп Комитеди белии-биле үнелеп турарын А. Н. Мухаммед демделээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң көдүрген совет тайбың инициативаларны деткип турарын А. Н. Мухаммед Пемен социалистиг партиязын өөрүзээзинден мелеглээн.

Ол саналдарны боттандырары Индий океанның, Персия мугулдурунуң, Чоокку Чөөн чүктүң болгаш Европаның амыдыралчы эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринин дулгуурү болуп турар деп, ИСП ТК-ның Чингине секретары онзалап демделээн. Боопепсектерни эдерес бүдүрериң соксадырына совет винициативалар чугула рольду ойнаар турар.

1981—1985 чылдарда ПУДР-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң тодаргайлаттынган ийиги планын боттандыраарига илепкейлиг киржиринче чурттуң ажылчы чоннарын ИСП ТК кыйгырган.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ: КАЙДА КАНДЫГЫЛ?

ВАРШАВА

Варшавада геодезия болгаш картография институдунуң эртемденнери республиканың хемнериниң суунуң арыг азы хирлиин хынаарының чаа аргазын тыпканнар. Хемнериң суун өөнүг фоточурукка тыртыргаш, оон мурнунда турганы хевири-биле тулгаштырыптар. Оон түнелинде суг мурнунзаазынан бүдүрүлге артынчылары болгаш өске-даа чүүлдер-биле чүү хире хирлеегени илден апаар.

Ол чаа арга Польшаның хемнериниң кайы хире хирлеңгенин илередиири дүрген кылырынга дузалыг деп эртемденнер саналтурар.

РИМ

Пеларо болгаш Фано дээр хоорайларның аразында Адриатика далайның эриингэ балыктар массалы-биле кырлып өлген. Чүге дээрге, Фолья дээр хемнин Пезаро чоогунда далайже агын кирип чылар девискээрниге суу пайанистиг будумедлер-биле хораннанган. Ону ында турар химия фабриказы сүтке төпкөн болган. Ол фабриканың эдериниге удур чөрек көлүргеп.

БАРЫЫН БЕРЛИН

Үлетпүр будуруулге компаниялары муң-муң тонна хорадыг автынчыларны сутларже төгерип үргүлчүлеп турар. Оон түнелинде Барыын Берлинниң чоогунда чамдык хевирлиг үнүттер үнмештээн, күштар хоорайдан резин чөрүп турар апарган. Дыка хөй суг хөөлбектеринде балыктар өлгүлеп калган.

Барыын Берлинниң коммунистери, хоорайның демократтыг организациялары бойдус чүүлдеринге хоозуралдыг үүлтезиниккиннерге удур шынгыы хемчеглер алырын эрге-чагыргандан иеген турар.

КУАЛА-ЛУМПУР

Малайзияда чүртүүн аргазын байлаан камгалаарының талазы-биле пропаганда кампаниязы чорун турар. Хөй чылдарда кандыг-даа план чокка кезии келгенинден аргаыыштыг черлериин дыка кызырылганынга хөлбаштыр эртемденнериин саналын ёзугаар ону кылып турар.

ПАРИЖ

Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгаларының айтырыгларының талазы-биле чүртүүн аразының төлөлекчилериниң конференциязы анаа чоокта чаа болган. Оон ажылынга 40 чүрттардан баргаи 2000 хире эртемденнер болгаш специалистер киришкеи.

СОФИЯ

Аназ БЭР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң автомобиль транспортунуң хораглыг салдарындан долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгаларының айтырыгларының талазы-биле чүртүүн аразының төлөлекчилериниң конференциязы анаа чоокта чаа болган. Оон ажылынга 40 чүрттардан баргаи 2000 хире эртемденнер болгаш специалистер киришкеи.

СОФИЯ

Аназ БЭР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң автомобиль транспортунуң хораглыг салдарындан долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгаларының айтырыгларының талазы-биле чүртүүн аразының төлөлекчилериниң конференциязы анаа чоокта чаа болган. Оон ажылынга 40 чүрттардан баргаи 2000 хире эртемденнер болгаш специалистер киришкеи.

ПАРИЖ

Долгандыр турар бойдус

Эвилелдешкен республикаларда

Казахстан:

«КОЛОС» СТУДИЯНЫҢ ФИЛЬМНЕРИ

Казахстанның «Чистовский» совхозта ажыттынган бүгүнгиги механизатор өөредилгезиниң школазының өөреникчилеринге мергежил дугайында кинодокументалдыг фильмни студия ам белеткен турар. Ол трактористен улуг ажыл-агый удуртукчузунга чедир депшээн. Бүр черни шинчээлеп алганыныӊ, ооң кижилерни өстүргенинин база бир чижээ ол-дур.

Казахстанда терээн черииӊ төөгүзүн тургузуп турар ийи түс ажыг сонуургактарныӊ кедээ студиялары ажылдап турар.

Алма-Ата.

Азербайджан:

ИШЧИ-ИЕГЕ

Б. И. Ленин аттыг тууйбу кылыр заводта ажылдап турар херээженнериӊ уругларыныӊ ааражы ажыл шагы үзери элээн эвээжээн. Ол дээрге профэвилел комитединиӊ санаты-биле туттунган заводта санаторийге-уругларны баш удур эмнеп, хемчег алганыныӊ түннелинде чедип алдынган. Бо санаторийге заводтуӊ уруглар садикгериниӊ, ясилериниӊ муӊ ажыг кижизиттирикчилери бүдүргенин фондузу-биле эмнелге курузун эрткен.

— СЭКП ТК-ныӊ болгаш ССРЭ-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызыны күштедирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы ажылчыннарныӊ ажылдаар, чурттаар байдалдарын экижилерин хүлээндирип турар — деп, профэвилелдиӊ завод комитединиӊ даргазы З. Садыхов чугаалаан. Бо талазы-биле аваш авес ажыл кылдынган, Металлургтарныӊ уругларыныӊ дыштанылгазынга, эмнээринге завод чылдыӊ-на миллион хире рубльди үндүрүп келген. Школа назыны четпээн уругларныӊ чеди албан черии, ийи пионер лагерьлерин ажыткан, дыштанылга зонадын дерип кылган.

Бо беш чыл планында дыка хөй иелер чурттуг курорттарынга уруглары-биле дыштанып, ол дээрге онгу беш чылга деӊээрге ийи катап хөй болур.

СЭТА-ныӊ корр.

Шуугаар бетинде боданыр

Бир чылын чаа бажыӊ алган бис. Адаккы каһында «Молодежное» деп кафелиг, баш тазрар черлиг, чаш уруглар чеми белеткээр кухнялыг — тазрымчалыы ажок. Кежээ дүжүп кээрге, кафеден хөгжүм үнү чангыланыр, таныслаан, дыштанган аныяктарныӊ хөлегези сонга өттүр көстүр. Чоок-кавыныӊ аныяктарынга дыка-ла тазрымчалыг-дыр деп бодап турган мен.

Бир-ле кежээ кара көстүктүг, назыны элээн улгады берген херээжеи кижи бажыныма кирип келгеш:

—Адыгар салып бээрни диледим—дээш, ама саазын суйду. «Молодежное» кафеде ойнап турар музыка болгаш азырык улус амыр-дыш бербестеди. Ынчангаш кафени хаарын азы орта музыка ойнаазын негеп тур бис»—деп хоорай Совединче адрестээн чаазалга бижээн болган.

—Ат салып шыдавас мен. Музыка, таныы менээ шаптыктавайн турар. Силер аныяк чораан, музыка ыыңнап, таныслап чорданынар утпаңар—дээш, саазыныӊ эгидип бердим.

—Адыгар салбаңар харын, а өске кижилер дөмей-ле тыптыы бээр, олар салып бээр—дээш, демги аалчы байырлашпайн-даа, долдаш киллыр үне халаан.

Элээн үе арткенде «Молодёжное» кафе аная-ла ортумак столовая апарган.

Найысылалывыстың чурттакчы чонунуӊ 30 хуу хирези чурттап турар, ийи тускай ортумак өөредилге черлерлиг дөртку микрорайонинуӊ аныяктарынын ойнап-хөглээр, дыштаныр чери турган кафени чүгле болуӊуң дыжын бодаар кижидер янзы-бүрү организацияларга хомудал бижип турган, «бажыӊга олуруп» каан.

Өске бир факт. Кызылдың пассажирлер АТБ-зи 15 дугаарлыг автобустуң чоруур оруун телецентрге чедир узадып, кончуг шын шиитпирни хүлээп алган. Чүге дээрге хоорайның барыын талазында автосептелге, алгы, пиво заводтары, сүт комбинады ышкаш янзы-бүрү бүдүрүлгелер-ле хөй. Оларның ажылчыннарының база инженер-техниктиг ажылдакчыдарының дыка хөйү дөрт дугаарлыг чаа районда чурттап турар. Бо бүдүрүлгелерниӊ ажылчыннары № 15 автобуска олурупкаш, телецентрге четкеш, ажылдаар черлерииӊге дүрген чедип алар аргалыг апарган. Кандыг-даа чаа чүүлдүң удурланыкчылары ыяап-ла турар. Ынчан хомудал бижиринге ынак база бир кижи тыптып келгеш, солуннар редакцияларынче, хоорай Совединче «№ 15 автобустуң маршрудун чүге узайтканыл, ол шын эвес, бистиӊ 4-ку райондан хоорай кирер дээн кижилер шак-шагы-биле автобус маңап турар апарган...» дээш, биживвээн-не чүвези чок. Ол хомудалдың адаанга ат салганнарны билбес мен. Ынчалзажок олар кузаанин чедип алган—№ 15 автобус чүгле автоорук техникумунга четкеш, ээп турар апарган. Найысылалдың барыын талазында хөй бүдүрүлгелерде ажылдап турар кижилерни көөрге, даң бажында дөрт дугаарлыг микрорайондан чалаг шуужукпан бар чоруур.

Материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар ажылчын аңгының эрге-ажыы каяа-даа, кажан-даа бирги чергеге тургу дег.

Бичии-ле эпчок чүве боорга, бижиптер хөөннүг, а бижиринiң мурнунда боданмас, а чамдык таварылгада бижээн хомудалының алаанга адыг салырын «үттүптар» кижилер база тургулаар.

Үоокта чаа ажыл соонда хоорайның төп гастрономунга кире бердим. Ийи кассир ажылдап турар, ээлчег элээн узай берген. Элээн улгады берген адын билбээним ашак кижи мээн кырымга-ла келди.

Чүну көрүп тур силер? Бо залчегни көрүнер. Бир эвес силер биживезинерзе, мен бижиир мен — дээш, саазын, хомудал дептери дилеп, дүвүреп эгелээн.

Эштп оожургадып алгаш, чүвениӊ ужурун тодарадып эгелевисе. Бир кассирнiң салыкте уруу ааралн, оозун кырганавазынга аппарып каап дораи чедип кээр дугайында шөлээ дилеп алгаш чорукаиы, каш-ла минута болгаш чедип кээри билдинди.

— Аа, ол чөптүг чылдагаан мыкажыл — дээш, демги «бижиңер» деп турган ашак оожургап келди.

— Шуугаарыныӊ мурнунда боданыр болгай, байырлыг! дээш, чоруй бардым.

Демги эш эпчокээүнүп, дерии чодуп туруп калды.

Амыдыралга чүү-даа туруп болур. Үстүкү албан организацияларже хомудал, билдиринiшкин бижиири хамаатыкижи бүрүзүнүң хостуг эргези. Ынчалзажок көдүруп турар айтырыын ханызы-биле өөренип көөр. «Шугум чазаарыныӊ мурнунда шыгаар, шуугаарыныӊ мурнунда боданыр» деп үлегер чугааны утпас болза эки.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

МАЙ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Часкы аяннар». Төп телевидениениӊ болгаш Бүгү-эвилел радиозуныӊ уругларныӊ улуг хорунуӊ фольклор бөлүүнүң концерти. 9.35 — «Мээң кадайым, мээң уругларым». Уран-чечен фильм. 10.45 — «Шынап, журналист ёзу-биле». Документалдыг телефильм. 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Тиилеттирбес болгаш алдарлыг». Хөй сериялыг документалдыг фильм. 2-ги фильм: «Океанда ээлчег». 15.30 — «Звездочет». Тележурнал. 16.15 — Ленинградтыӊ шериг округунуӊ үрер хөгжүм оркестриниӊ концерти. 16.45 — «Чурукчулар дугайында чугаа». Б. Пророков. Төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаарыгга. 17.15 — «Бурунгаар, ооллар!» 18.00 — «Бөгүн — Парлалга хүнү».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Хоругдал». Парагвайның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Антонио Майданеның салым-чолуңун дутайында. 19.25 — Концерт. 19.45 — «Оожум ужар самолёт». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «М. Исаковскийниӊ шүлүктеринге М. Блантериӊ ырлары». Төнгекде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы». 12.30 — «Ленин — журналист болгаш редактор». 13.20—«В. Г. Белинский». Чаазалар болгаш сактыышкынар. 14.05 — «Реставраторлар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.15 — Революсчу ырлар. 14.45 — «Чайганыр чер». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

15.50—Киножурнал. 16.00 — «Самараның дуварээзиниӊ дүннери». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялы. 17.55 — Чарлалдар. 18.00 — «Сыллысчыгаш». Дамчыдылга. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Ермек Серкебаев ырлаар». Фильм-концерт. 19.15 — «Ийи кижи ажылдап турда». Телефильм. 19.30 — «Ажыктыг чорук болгаш ыыңнар дээш».

МОСКВАДАН

20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Доос-кара». Мультфильм. 20.15 — В. Моцарт — Скрипкага болгаш фортепианога соната. 20.45 — «Куштарны кым камгалаарыл?» Документалдыг телефильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Буруу шавыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 23.00—00.30 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — ЦСКА. Киевтен дамчыдылга.

МАЙ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.35—Обухов камгалалыныӊ 80 чылынга. «Хөлээээниг застава». Уран-чечен фильм. 11.00—«Радио—революцияга». 11.25—Медээлер. 11.30—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Тиилеттирбес болгаш алдарлыг». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 3-ку сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20—«Театрга ужуражылгалар». Төнгекде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Силерге ала-мелер!» 12.30 — «Б. Васильев». Чогаалларыныӊ арынарындан. 13.20 — «Сээң ленинчи библиотекаң». «Коммунизмге «төөнээрнинiң» чаштар зарыы». 13.50 — А. П. Чеховтуң театры. 14.45 — «Буруу шавыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 15.55 — 17.10 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.10 — «Самараның дуварээзиниӊ дүннери». Уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45—Уругларга фильм. «Киржке таварылга». 19.00—«Өнүктериӊ уран чогаадылгазы». Россиянуң хөгжүм-шиң театрыныӊ гастролюнуң дутайында дамчыдылга. 19.20—«Волгада дүн». Документалдыг фильм. 19.40—«Даарта — Радио хүнү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—«Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Валя утбай чүгаалап ор...» 20.15—«Армияның аялгазы чаңгыланды». Москваның күрүне консерваториязының шериг-дирижёр факультединиң оркестри ойнаар. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—22.45—«Буруу шавыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

МАЙ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye» Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Горнистер, харыылаңар!» 9.35—Обухов камгалалыныӊ 80 чылынга. «Хөлээээниг застава». Уран-чечен фильм. 11.00—«Радио—революцияга». 11.25—Медээлер. 11.30—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Тиилеттирбес болгаш алдарлыг». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 3-ку сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20—«Театрга ужуражылгалар». Төнгекде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Авазының школазы». 12.30—«Билир болгаш кылыр херек». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.15—«Тиилеттиниӊ автографтары». 14.00—«Башкыга экран». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.10—«Өөренигелегейниӊ улустарыныӊ музыказы». 14.40—«Буруу шавыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 15.40 — 17.50 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.50—«Бүгү-эвилелдиӊ сөөростазы». Документалдыг фильм. 18.30—18.45—Телемедээлер. 18.45—Чарлалдар. 18.50—«Хөй-иннги амыдыралыныӊ экраны». 19.15—«СЭКП-ниӊ XXVI съездизиниӊ материалдарыныӊ өөренип тур бис». 19.50 — «Чоннуӊ уран чүүлү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00—«Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Илбилиг экран». 20.15—«Бис ол оруктарны ытпас ужурлуг бис». РСФСР-ниӊ алдарлыг артизи А. Покровскийниң киржилгези-биле фильм-концерт. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Буруу шавыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 23.00—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

КАҢНАКЧЫ ШҮҮЛГЕН

Делегейниӊ ажылчы чоннарыныӊ эп-сеткил каттыштырылгазыныӊ хүнү — Май 1-де бистиӊ республиканыӊ найысылалынга болгаш хоорай, суурларынга, районнар төптеринге спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар хөйү-биле болуп эрткен.

Кызылга болган спортчу маргылдаадан делегейниң ажылчы чоннарыныӊ эп-сеткил каттыштырылгазыныӊ хүнү — Май 1-ге тураскаатказын «Шын» солуннуң шаңналы дээш чаңчыл болган тыва хүрешти кызылчылар болгаш ооң аалчылары улуг сөөүргэл-биле көргеннер. «Шынның» шаңналы дээш бо маргылдаа 1962 чылдан бээр чыл бүрүде дөктаамал эртип келген.

Аңаа бедик арга-дүржүлгалыг, авазынгыр-кашпагай, мегелер шүглүп турган. Оларныӊ аразында тыва хүрешке РСФСР-ниӊ спорт мастерлери Бисе-ээл Монгүл-ээл, Дапыл Ооржак, Кара-Кат Ооржак, Иван Хураган, Өлзей-ээл Ооржак болгаш өскелер-даа бар. Сөөлгү чылдарда аныяк мегелер хоочуннардан дудак чок хүрежип, шаңналдыг чердерни ап келгеннер. Ооң бир чижээн эртикен чылын болган маргылдаадан көрүп болур. Ынчан Кызылда педагогика институдуңуң студентизи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниӊ спорт мастери аныяк мөге Олег Ооржак шүүлгеп.

Бо чылын болган маргылдаага база бир чаа чемпионну илереткен. «Востоксантехмонтаж» трестиң каңнакчызы Виктор Хертек бо удаада шүүлген. 32 мөгениң хүрежиниң ийиги салыныӊ соонда 8 мөге арткан. Ол салыгла самбо болгаш хостуг хүрешкерге ССРЭ-ниӊ спорт мастери Иван Хураган биле Виктор Хертек ужуражы бергеннер. Олар эгезинде бот-боттарынаң сестип, сегиржип ап чалап турганнар. Бир карак чиве дээр аразында Хертек Хураганның эгин содаанган алгаш, бодуңуң ынак аргазын ажыглаан, октаан. А дөрт мөге артканда В. Хертек Кара-Кат Ооржак-биле хүрешкеш база бир чугула тиилелгени чедип алган.

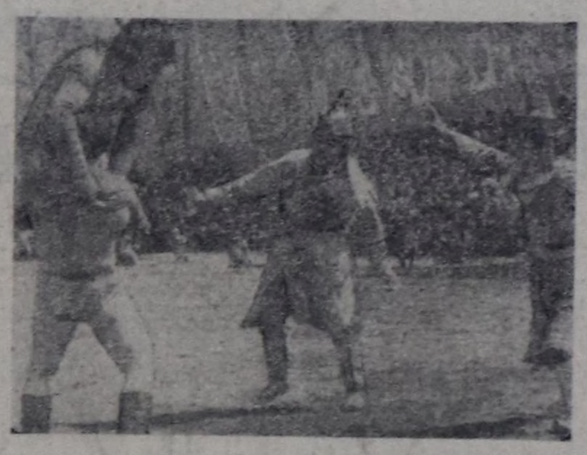

А чемпион ат дээш хүреште В. Хертек хостуг хүрешке ССРЭ-ниӊ спорт мастери Александр Монгуш-биле ужуражаннар. Маңаа В. Хертек база бедик мергежилдиин көргүзүп, үдүрланыкчызын октаан, чемпион атка телептин болган. Тыва, бурят болгаш хакас хүрештерге РСФСР-ниӊ спорт мастери Кара-Кат Ооржак-биле Красноярскиниӊ политехниктиг институдуңуң Кызылда филиалыныӊ студентизи Анатолий Монгуш олар үшкүдөртку черлерни эзээннер.

Эң ылаңгыда аныяк мөге Анатолий Монгуштуң шаңналдыг черже киргени — маргылдаанын бир ажыдыышкыны болган. Моон мурнунда шак мындыг улуг хемчээлдиг маргылдаага кирипшейн чоран аныяк мөге арга-дүржүлгалыг, бедик мергежилдиг спортчуларны ажып эрткен.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: (оң талазындан) шаңналдыг черлерни алган мөгелер В. Хертек, А. Монгуш. К. Ооржак болгаш А. Монгуш олар; хүреш үезинде.

Аңаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар.

Дүне—7—12 градус, хүндүс 20—25 градус чедир чылыр.

Кызылга эдир булуттаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкыныг хат секундала 9—11 метр чедир дүргедээр. Агаарның температуразы дүне — 9—10, хүндүс 21—23 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мерседес» четтирбейн барган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатказы), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро—мангыс төлү» 9.30, «Пирсте хөлеге» 11.20, 13.10, «Амыдыралга бодун тывар» деп киноклуб 15.00, «Эки турачылар» 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Медальдарже орук» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Кижи бүрүзүниң бодуңун идегели турар» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

ЧАА КИНО

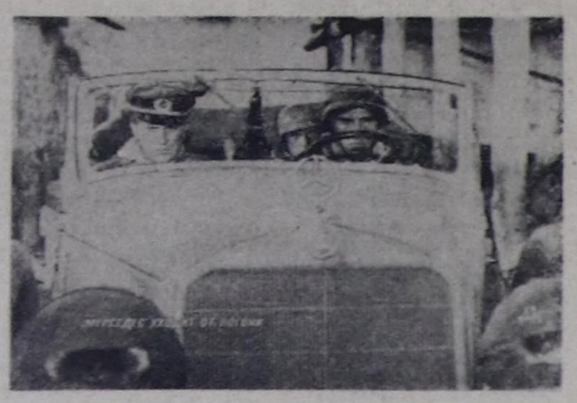

Довженко аттыг киностудияга ундүргени «Мерседес» четтирбейн барган» деп шериг-ужуралдарлыг темалыг кино үнүп эгелээн.

Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниӊ алдарлыг тудугжуузу

Калдар-ээл Хертекович ДАНЗЫРЫННЫҢ

үр болгаш аар аарзанының соонда мөчээнин СЭКП Барыын-Хемчик райкому, улус депутаттарының район Соведининг күүскому, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың дирекциязы, «Тыва даг-дугу тудугга» аргелелиниң парткому дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илерге йлер.

Редакциянның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыс № 940

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ Пом үндүрер чер. полиграфия болгаш ком садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00560.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 106 (11604) | 1981 чылдың май 6, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

ЭЭ БОЛГАН

Ивановонуң В. И. Ленин аттыг камвол комбинадының аргыкчызы Социалистиг Күшажылдың Маадыры В. Голубева СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден чүве чугаалап тура, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип, ажылдың шынарын экижидип, аргадуржулгазын аныяк аргыкчыларга дамчыдарын аазаан.

Кайгамчык мастер сөзүнге ээ болган. Ол ам 30 станоктуң орнунга 32-де ажылдай берген, а адырда аргыгның алды автомадынга чаңгыс кижи ажылдап турар болгай. Ол—нормадыр. В. Голубеваның үлегерин комбинаттың дмка хөй ишчилери эдерген.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

ОДЕССА. Кара далай чоогунда ажыл-агыйлар тарымал сигеннин, көк-тарааның ажаалдазын эгелей берген. Бо культураларның дүжүдүн мал чеминге хереглээри-биле ажаапан турар. Мал чеми культураларны областың ажыл-агыйлары бо чылын барык чартык миллион гектар шөлге—эрткен чылдазындан 44 муң гектар хөй кылдыр тараан.

МИНСК. МТЗ-50 деп маркалыг тракторларның улам-на сайзыраткан моторларын Минскинин мотор заводу бүдүрүп эгелээн. Кывар чүүл дамчыдар системаларны ол бүдүрүлге черинин специалистери чаарткан чорук кывар чүүлдү 10 хүү камнаар база дээлдиң күчүзүн улгаттырар арганы берген.

ЙОШКАР-ОЛА. Марий АССР-ниң ыяш ажылдакчылары тудугга хереглээри-биле кескен ыяштарның орнунга шет ыяштарны тарып эгелээн. Специализастаан машиналар-биле ыяш тарылгазын чорудуп турар. Республиканың кол бойлус байлаа — арга-ыяш. Ынчангаш арга-зэмнерни камгалаарынче база кестинген ыяштарны катап тургузарынче онза кичээнгейни ында угландырып турар.

КЫЗЫЛ. Улуг-Хемниң бир кол адыры — Бии-Хемниң суу-биле теплоходтар аргыжары эгелей берген. Чүк сөөртүр баштайгы теплоходтар Тожу районнуң төвү Тоора-Хемче углай чорупкан. Көдээ ажыл-агый техниказын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа чүгүла чүктерин олар Тожу районга чедирер, а дедир келирде —тудуг ыяжын Кызылга экээр. Пассажирлер аргыштырар теплоходтар Улуг-Хемниң үнүн дургаар удавас чоруп эгелээр.

КЕМЕРОВО. Солуң парлалгазының чаа комплекизи область төвүнде ажыглалга кирген. Ында тургускан чаа дериг-херекселдер солуннарны, номнарны парлаарын аазап каш катап дүргедедир арганы берген. Комплекстиң бүдүрүлге күчүзү — бир эдлерге бүдүн чартык миллион экземпляр солуннарны парлаар. Фототелеграф дегин ында ажыглалга киирген соонда төп солуннарның матрицаларын самолёт-биле Кузбасска чедирер шүүлээшкинни соксаткан.

АРХАНГЕЛЬСК. Уран чүүлдүң «Ак дүнелер» деп фестивалы Ак далайның хоорайларында эгелээн. «Саян» ансамбльдин концертин көрүкчүлер сонуургап, адыш часкаашкыныры-биле уткаан. Бистиң Төрээн чуртувустуң Соңгу чүгүнүң ак дүнелерин уткуур дээш Москваның болгаш Киевтиң, Киргизияның болгаш Таджикистанның хөгжүм коллективтери ында база чеже берген. Уран чүүлдүң «Ак дүнелер» деп чанчыл болган байырлалынга Герман Демократтыг Республиканың телээлекчилери бир-ле дугаар киножин турар.

(СЭТА).

БҮЗҮРЕЛДИГ, ДҮРГЕН...

Воронежтиң энергетика системазының чүгүла четкилериниң ажылын доктаамал контрольдап эгелээн. «Воронежэнерго» эгелелдин төп диспетчер пунктузунда ЭВМ «Электроник-60»-ның базазынга чурттa баштайгы телеинформатор комплексизин тургускан.

Ол комплекс атомнуг база чылыг станцияларының ажылдап үнүрген электроэнергиязын, бедик вольтулуг шугумнарның ажылын болгаш системаның өске-даа параметрлерин хайгаарап. Тускай херексел бичии-ле үрелиишкини дораан көргүзүп, үрелиген участокту өөрүптер.

Диспетчер херек үеде үрелиишкин болган электрохерекселдин, азы подстанцияның байдалының таблицазын экранга көргүзүп, болган үрелиишкинни дүрген дыка аргалыг. Теленнформация комплекизи энергосистеманың диспетчер башкарылгазының бүзүрелдинин, дүрген чорупкан белгиткен.

БОЙДУСТУҢ АЧЫЗЫ

Харьковтуң инженер-тудуг институдунуң артемиленнери чурттуң янзы-бүрү зоналарынга тулар турисчи базаларының архитектурлуг өөрү-хевирин, конструкциязын чечеткен, чимистер, харчыгаштар болгаш кораллардан үлегерээн алган. Бойдустуң чаагайтынган чурулгазы, өөрү-хевири келир үеним тудуун янзы-бүрү хевирлиг кылдыр, камналгалыг чорулар арганы берген.

Ол төлевиледерни архитектура комбинатының деп чаа теорияга үндезиден тургускан. Заводка белеткээн чыын-эртээр хөй эвес элементилерни ажыглап тургаш, амгы үеним массадыг тудуун хөй янзы хевирлиг болдурар арганы ол теория баар. Чижээ, каш хүн иштинде олгла панельдерден магнолия чечек көрүнүштүг кафени, кипарис чочагайлыг бичии дөмей курорт залын, улуг кристалларга дөмей чурттарга базыннарын тудуп болур. Ындыг конструкцияны чиик материаллдар — асбестоцементтиден, пенопластан, стеклопластиктеден, алюминийден кылыр. ЭВМ-нин дузазы-биле оларны холумактарының хөй санныг хевирлерин санап ап болур. Чаа теорияны өөренип, практикага ажыглаар талазы-биле Харьковта ССРЭ-нин Эртемнер академиязының архитектура-тудуг талазы-биле бионика комиссиязын тургускан.

Эш М. А. Гаковту Тыва АССР-ниң арга-ыяш ажыл-агый министринге томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Михаил Александрович Гаковту Тыва АССР-ниң арга-ыяш ажыл-агый министрине томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың май 5.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: баштайгы чылы

Ажылчынга сөс

ТУУЙБУ—ТУДУГГА ХЛЕБ

Бистиң улуг эвес коллектививис партияның эдлерлиг чаа съездизинге уткуштур аажок бедик көдүрүүшкүнүг ажылдаш, бо чылдың баштайгы ийи айларының планын февраль 23-те күүседипкен. Ынчалзажок бирги кварталда тудугмонтаж ажылының планын бригада күүсетпейн барган. Ооң кол-ла чылдагааны тудуг материалдарының чедишпезинде болган. Черле ынчаш бо дээрге бистиң Чаа Шагаан-Арыгның тудугларында аарыглыг болган айтырыг. Ол дугайын улуг-биче хуралдарга «дүптүг чүве болза, дежилгиже» чугаалажып, солуннарга үргүлүг шүгүмчүлел, бижип келген. Ол хиреде шоолуг экижээн чүве чок.

Бирги кварталда бистиң бригадавыс 115 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылын кылыр тургаш, ону чүгле 103 муң чедирген. Ол үеним дургузунда тудуг материалдары чогундан 248 кижи-шакты халас чидирдивис, ол ышкаш электроэнергия чогундан 83 кижи-шакты база ажыл чок халас эрттирдивис.

Бригадавыстың кирип турары № 18 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада 105 дашчы бар. Олар шупту бир ай дургузунда 2835 кубометр туйбуну салып, тудуг кылыр планныг, ол дээрге ай санында-ла КМК-га 1 миллион 134 муң туйбу херек апаар. А херек кырында «Шагонартажстрой» трест ай санында чүгле 700 муң хире туйбу ап келген. Ол дээрге тудугнун «хлеви-дир». Ындыг болурга ажыл ханчап бүдер боор. Бетон кылыгларын барык-ла биске бербейн турар.

Бир эвес тудуг материалдарының талазы-биле хандырылга бо хевээр турар болза, Чаа Шагаан-Арыгның хөй чүгүла тудуглары чогуур өйүнде ажыглалга кирбейн барып болур. Ынчангаш бо айтырыг бистиң, тудутжуларны, ыңгыны дүвүредип турар.

Материалдар-биле чогуур өйүнде, эки хандырып турар болза, план-даа, хүлээлгелер-даа күүсеттинип болуруи бригаданың тудугжуларының шудургу ажыл-ижин бадыткап турар. Чамдык чижектерден көрээл. Бо чылдың бирги кварталында 24 база 12 өг-бүле чурттаар ийи каът ийи бажынны ажыглалга хинрливис, 12 өг-бүле чурттаар бажын барык дооступ турар. Ажыглалга кирген объектилеривистин шынары «эки» деп демделеттинген.

Социалистиг чарышка бригаданың бүгү кежигүннери шупту хаара туттунган. Ооң түнелян ай санында боттарыскa сайгарып, чугаалажып турар бис. Кыдынган эки чүүлдерни болур-чогуурy-биле демделевишаан, тудуг кылырынга болгаш күш-ажылды организастарынга чүү четпес болганыл, ону база тодараткаш, оларны чайладыр дээш чүткүлдүг демиселди чорударын бригаданың кежигүн бүрүзү бодунуң дорт хүлээлгези кылдыр санаш турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бистиң соруглавыс улуг. Бистер бо хүннерде чүгле чылдың планын күүседир дээш эвес, алган бедиткен социалистиг хүлээлгелеривисти чедишкинниг күүседир дээш демниг күш-биле ажылдап турар бис. Бо чылгы хүлээлгевис — 342 олуттуг школаны ажыглалга киирери бистиң бирги эдлерге соруглавыс болуп турар. Ооң бирги кадыи апрель айның эгезинде доозупкан бис. Район котельнаязын, арыглал черинин тудуун сентябрь бирге чедир доозарын база биске хүлээткен. Ам-даа 12 өг-бүле чурттаар үш бажыңны доозар бис. Оон аңгыда бо чылын панельден эптээн бажыңны тудуп дооскаш, чурттакчыларга хүлээдип бээрин биске дааскан. 46 кижиден тургустунган, улуг эвес коллективтиң мурнунда оон-даа өске тудугларны ажыглалга киирериниң соруглазы салдынган.

Мээн кадыг ажылдап турарым, тудугжу бригаданың кежигүннериниң хөй кезии мурнакчылар. Бригаданың хоочунары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оларның аразындан эң эки тудугжуларга В. Тряскин, С. Маадыр-оол, Б. Шырай, аныяк тудугжулар Островский биле Кечил-оол болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Бистиң бригадавыс найыралдыг, чаңгыс эп-сеткилдиг, бедик тудугжу мергежилдиг, бодунуң мурнунга салдынган кандыг-даа соруглаңы шиитпирлеп шылаар коллектив кылдыр быжыглап берген. Бригадириис, алдарлыг тудугжу А. Ягодин организакчы-даа, түс-түс тудугжулар-биле ажылдап билир-дир кижи. Ону чоокта чаа чазактың бедик шаңналы — «Хүндүлелдин Демдээ» орден-биле шаңнаанын коллективтиң ачыхавыяазы кылдыр ол хүлээп алган.

Бистерден хамаарышпас бергелериниң, шинтирлеттинмээн айтырыгларның дугайын үстүнде чугааладым. Ол дээрге республиканың тудуг үлетпүр материалдар каттыжыышкынынга, ооң бүдүрүлгелериниң дорт хамаарыжыр айтырыгдыр. Олар черле тудугжуларның негелделерини хандырар талазы-биле шалыпкын хөделир, шүшпен чоруундан үштүнар болза эки деп бодаар мен. Оон аңгыда «Шагонартажстрой» трест ышкаш, улуг тудуг организациязы чоорту болу тускай тудуг баазазын тургузуп алыр болза кончуг эки болур ийик.

Өске бир айтырыг. Чаа Шагаан-Арыгның тудугларында турумчаан, быжыг тудуг коллективтери эвээш. Ону эдип алыр дугайында «чугаалар база хөй болуп келген. Шыырак тудугжу коллективтерни тургузарынга комсомолчу путёвка-биле келген аныяктар улуг ужур-дузалыг. Мында бирги эдлерге оларның ажыллаарынга, чурттаарынга база дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузары чугула болбайн аан. Ынчалзажок маңаа путёвкалыг келген чамдык аныяктар баштайгы бергелерин таварышкаш-ла чоруптар, а чамдыкта аңаа таварылга болган кижилер база чедип келир болгулаар-дыр. ВЛКСМ обкому болгаш хооркому, райкомнары бо чугула айтырыгны хандыр сайгарып көөр, боже дидим тура-соруктуг, бергелерге торлуш дивес комсомолчуларны, аныяктарны шилип чорудары чугула деп бодаар мен. Чаа Шагаан-Арыгны «Бүгү-эвилелдин комсомолчу шалыпчы тудуу» деп алдаңы таварылга эвес-ле болгай.

«Чаа беш чыл тудугжуларга шыңгыы шылгалда болур» —деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эң Л. И. Брежнев онзалап демделээн болгай. Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары ол шылгалданы тудуп эртер төлээде, үеүнде айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг хамаарышкан организациялар оларга боттуг дузаны көргүзерин дилеп турар бис.

К. ОРУС-ООЛ,
Чаа Шагаан-Арыгда тудугжу.

КОЛЛЕКТИВ ЧОРГААРЛАНЫР

Тыва АССР-ниң чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлге коллективтери Май мурнуунуң шалыпчы эдлчээнде эки ажылдаан. Олар дөрт ай планындан ажыр 18 муң рубльдин баразынныг продукциязын бүдүрген, алды муң рубльдиин сайгарган. Бир муң кубометр дилиг материалдарын болгаш хөй-хөй мебельди, культура-амыдыралдың, ажыл-агый хереглелиинин баразыннарын планнан ажыр берген. Республиканың садыг организацияларынга 125 муң рубльдин баразынын хүлээдирин 147 муң рубль кылдыр күүсеткен.

Айыттынган үеде Тураның, Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинаттары, Кызылдың мебель фабриказы эң дээре көргүзүглериг болган. Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады эрткен чылдыңдан дээре ажылдаап, хөжүдэн турган коллективтериниң санындан үнгеш, бо чылдың бирги квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Ийиги кварталда улустуң хереглел бараанарын бүдүрерин улам көвүдедир дээш ажыл республиканың чурт үлетпүрүнүң ишчилериниң ортузунда күштелген. Туранда ыяш белеткелчилериниң бригадири Анатолий Кострев, рама чазакчызы Виктор Шаршаков, Шагаан-Арыгда станок ажылчыныарының бригалири Михаил Ооржак, эптээр пехтин чазакчызы Владимир Черепанов, Кызылдың мебель фабриказында бригалир Татьяна Манова дээш чижектиг хөй-хөй мурнакчыларны ол коллективтерде чарыштың тиилекчилеринге чоргаарал-биле адап турарлар.

* * *

Кызыл хоорайның үлетпүр, транспорт коллективтериниң ажылдакчылары социалистиг чарышка күш-ажылчы улус бирги квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен. Олар ниити продукция бүдүрериниң дөрт айлар планын хуусаа бетинде күүсеткен.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи аңаа улус салыышкыныңг болган. Разрезтиң коллективи электри энергиязын чарыгдаарын планда көрдүнгенинден 3 хүү эвээжектеп, оон күсели-биле хөмүр-даштын бот-үнезин чиитеткен.

Оон ындай Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының, № 2 автотранспорт бүдүрүлгелиниң, 48-ки тудуг эргелелиниң, эът комбинадының. Тыва электри четкизиниң, сүт комбинадының коллективтери күш-ажылчы чедишкиннери-биле чоргаарланып болур.

Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың бо үезинде турганын дан беш хүү өстүрген.

К. МААДЫ.

ДЕПУТАТТЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Баа-Хемде «Бүрен» совхозтуң сүт-бараан фермазы он бирги беш чылда бедик көргүзүглерни удаа-дараа чедип алып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар бодургап социалистиг чарышка киришкеш, бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрериниң база ону күүнеге садарының планының хуусаа бетинде күүседирин хүлээнгеш сөзүн эдлээн.

Ол ышкаш коллектив эрткен дөрт айда инек бүргүзүнге онзаштыр ортумаа-биле 316 килограмм, азы эрткен чылдың бо үезинден 13 килограмм хөй сүттү сагган.

Түс-түс саанчылар аразында калбарган чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Бичии-Уруг Даваевна Сувак тиилекчи болуп, болунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не ортумаабиле 410 килограмм сүттү сагган.

М. КАРА.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы сүт саалдазының дөрт айларның планын 138 хүү күүсеткен. Машиналыг саалданың мастерлери район Совединиң депутады Д. Н. Кечил-оол, комсомолчулар Ирина Оюн, Светлана Оюн болгаш өскелер-даа ол чедишкинге төлептит үлүүн киргеннер.

ЧУРУКТА: дагдыныкчы саанчы Д. Н. Кечил-оол аныяк мурнакчылар И. Оюн, С. Оюн олар-биле.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА ШКОЛАЗЫ

Мурнакчы арга-дуржулганы нептередир талазы-биле ажылдарже кичээнгейни күштелдирер соруглаңы районнуң көдээ ажыл-агый эртелели холга ап, чамдык тодаргай хемчегларни ап чоруткан.

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазында мурнакчы дуржулганың школазын тургускан. Ук ферма районда эвес, харын, республикада эң көргүзүглүг фермаларның бирээзи. Ону дуржулгалыг коммунист, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Чооду Баткар удуртуп турган. Ферма онгу беш чылдың сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садарының планын дыка ажыр күүсеткен.

Мурнакчы дуржулга школазының өөредилгезиниң программазын ажылдап кылган. Школаның ажылын башкарар тускай активти база тургускан. Школаның ээлчеглиг өөредилгезинге совхозтарның директорлары, мал ажылының тускай эртемниглери, районда бүгү фермаларның саанчылары, көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемнитлери киришкен.

Өөредилгениң темазы — мыйыстыг бода маллың уксажыылгазын моон соңгаар экижидери. Бо талазы-биле көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы В. С. Очур-оол, улуг зоотехник Н. К. Чооду, районнуң уксажыдылга каттыжыышкынының начальныгы К. Т. Лордум болгаш өскелер-даа илеткелдерни кылгылаан. Олар, иургулайында, район моон соңгаар сүткүр угланыышкынныг бода малды сайзыралдыр талазы-биле кандыг ажылларны чорутса чогуурул деп айтырыгга локтаааганнар. Моон мурнуила эътkир угланыышкынныг бода мал өстүрери-биле чамдык фермаларны дүжүрген турган. Ол чорук быжаа камгалап алырынга чамдык багай салларны чедирген. Ам сүткүр угланыышкынның фермаларны катап тургузарын байдал негеп келген.

Дуржулга солчулгазын калбаа-биле организастааны ыяшнакчыларга солун болган. Ферманың дуржулгалыг ажылдакчызы, инек тарыкчызы Суваан Уванай бодунуң ажыл-ижин чугаалап берген. Мында инектн тарып боозадыр черни дерип тургускаңы бүгү негеллеге дүгжүп турар. Санитарлыг байдалды экижиткен, дериг-херекселдерни чурум ёзугаар тургускан. Ында инектериниң төрээн, төрүвээнин кажан боозаанын көргүзүп турар самбыра база бар. Оон ыңай тарып боозадылганың календарын аскан. Ону барымдалап саанчылар боттарының карысалгазында турар инектериниң кажан төрүүрүн билип ап турар.

Ферма амгы бригадир Ольга Сырат ниити ажылдың организациязын таныштырган. Саанчыларның ажыллаар хүнчурумунда ферманың ниити ажылын тодаргай доктаатkан. Инекти чемгерерин, саарын хүн чурумун ёзугаар чорудары чаңчыл апарган.

Саалдаңы машина-биле чорудуп турар апарганы сүттүн шынарын бедиткен, ниити саалда моон мурнуилаазындаа көвүдээн. Машина-биле саалдага инектерни өөредип алырының арганы дуржулгалыг саанчылар чугаалаанар. Сүт саап алырының эң мурнакчы аргазы машина-биле саары болганда, бо талазы-биле чугаа хөй болгаш солун болган. Саалда аппарадының тургузуун, ону ажыглаарының эң-не иептерецгей, бөдүүн аргаларын саанчылар билип алганнар.

Ферма күш-ажылчы бедик көргүзүглер чедип алдынган. Чедишкиннериниң дүлгүүрү — күш-ажылдың сагыгга-чурумун быжыг тургусканында. Мында кижи бүрүзүнүң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Саар инектериниң турар, чемгерер черлери арыгсилиг, чамдык хол-биле кылыр ажылдар механизастаттынган. Кызыл-булуңну көрүштүг кылдыр дерип, көргүзүү материалдарын чогуур туруштарында аскылаан. Ында лекция, беседа, полит-өөредилге доктаамал чоруттуруп турар. Партияның XXVI съездизиниң материалдарын фермаңың бүгү коллективи калбаанын хүүсаа бетинде күүседип, оны коллективтиң амыдыралы-биле холбаштырып келген. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүреп, ооң тиилекчилерин мактаар болгаш шаңнаар ажылдар доктаамал апарган. 1980 чылда саанчылар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Баткар Оюмаа саалда планын 166, Зоя Дежит-оол 126, Клара Оюн 119 хүү күүсеткилээн. Ферма эрткен беш чылда 123,8 тонна сүттү пландан ажыр саткаш, 186 тоннаны ажыр бүдүргеи. Саалда эрткен чылын бо өйде шнитизи-биле 55 тонна турган болза, ам 64 тонна четкен, хүнде 1270 кг сүттү бүдүрүп турар.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң дуржулгазын еске фермаларга пептередири ажыктыг болуру чугаажок. Ылангыя «Кызыл-таар» совхозтуң Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазында саалда аппарады тургузар дел турар. Ынчангаш ында саанчыларны электри-биле инек саарынга өөредири негеттинип турар. Хараал-тейжилериниң бо талазы-биле байлак дуржулгазын шингээдин алыры Улуг-Күзеп ферманың ажыллакчыларынга онза чугула.

Ферманың ажыл-ишчи коллективи 1981 чылдың бирги кварталының саалда болгаш сүт садар планын ажыр күүсеткен.

Т. ТОЮНДУП.

Чөөл-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң чолаачылары он бирги беш чылдың баштайгы чылын багай эвес эгелээн. Олар планныг онаалдаларын күүседириндеи аңгыда кывар-чаар материалдарны камнап алыр, машина-техниказа камныг болуру дээш туржуп турар. Хоочун чолаачылар Бора Сарыглар, Эрес-оол Оржак, Очур Ооржак, Өктек Ооржак олар онаашкан планын ажыр күүсетпишаан, кывар-чаар материалдарны камнап алганнар. Бо чолаачылар тус-тузунда он ажыт чыл чолаачылап келген болгаш боттарының дуржулгазын аныяк чолаачыларга дамчыдып берип, оларга эки үлегер-чижекти көргүзүп келгеннер.

Совхозтуң мурнакчы чолаачылары Б. Сарыглар, О. Эрес-оол, О. Очур, О. Өктек олар чылдың эгезинден-не белятken социалистиг хүлээлгеин алгаш, ону күүседири дээш шудургу ажылдап турарлар. 1981 чылдың планныг онаалдаларын октябрь 1-ге чедир күүседирип олар шиитпирлээн. Мурнакчыларның алган хүлээлгелери чедишкиннииг күүседиринге кандыг-даа чигзиниг чок.

Д. БАВУК.

СУНДАКТЫҢ ЗВЕНОЗУ

«Ак-Туруг» совхозта мурнакчылар хөй. Олар совхозтуң экономиказын хөгжүдеринге, быжыглаарынга идепкейлиг киржип келген. Ындыгларның бирээзинге тудугжу звеноиун удуртукчузу, 18 чыл быжаа чылаан Карбы Иргитович Сундакты адап болур.

Онгу беш чылда ооң удуртkан звенозу суурга элээн хөй чаа тудугларны немээн. Суурда культура, чурттарга бажыңнарын, контора болгаш мал кажааларын звенонуң кежигүннери ажыглалга киргеп. Онгу беш чылдың доозукчу чылында чүс баш инек кирер, Кызыл-Даг салбырының Ак-Даг болгаш Чылгы-Хараар деп кыштагларга төрүүр хөй, чаш хураганнар кажааларын тутkан. Совхозтуң төп шаңында 200 тонна тараа шыгжаар сарай кылдынган. Плаидан дашкаар дөрт чурттарга бажыңын, төрүүр 350 хөй кирер кажаның капитал септелгезин чоруткан. Доозукчу чылда звено кежигүннери планныг опаалдазын 120 хүү күүсеткен.

Он бирги беш чылда тудугжуларның сорулгазы улуг. Баштайгы чылда төрүүр 500 баш хөй кирер болгаш чаш хураган турар ийи-ийи кажаапы тудар. Ол-ла кыштагларга чурттарга бажыңнарын база кылыр. Совхозтуң төп шаңында делгем хемчээлдиг сарайны тудуларын көрген.

Бар арга-курлавырларын санап көргеш, тудугжулар белеткел ажылдарын чыл эгезинде хынамчалыг чоруткан. Хүлээнген сорулгаларны амыдырал чедишкиннииг боттандырары-биле олар шалыпкын ажылдап турар. Чоокта чаа 150 тонна тараа кирер сарайны кыска хуусаала доозкан. Амгы хүннерде Хаялыг-Даг деп кыштагда 500 хөй база чаш хураганнар кажааларының кол тудуу кылдынган. Ол кажаалар бүрүн ажыглалга дужаттынарга, бир чурттарга бажыңының тудуунче кириптерлер.

Карбы Иргитовичиниң удуртkан бөлүүнде мурнакчылар хөй. Ылангыя Михаил Дорта, Мактар-оол Кевен, Михаил Сержит, Сергей Девер, Владимир Очур-оол олар хүн нормазын доктаамал 120—150 хуу күүседип келген. Оларга шаңнал, мактaлдарны тыныжып турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусазындаа арте күүседирип болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедишкиннииг боттандырар дээш тудугжулар эрттиг ажылдап турар.

С.-М. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

ДУРЖУЛГАЛЫГЛАР

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА А. С. Пушкина

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

«Хой эъдин, дүктү, каракульду болгаш хой, өшкү ажылының өске-даа продукциязын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедир».

(Кол угланыышкыннардан)

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН ДЭЭШ

(АПРЕЛЬ БИРНИҢ МЕДЭЭЗИ-БИЛЕ)

Совхозтар	Шээр малдың шупту төлү		Чүс башка онаалтыр алганы.	
	1980	1981	1980	1981
Республикада	309862	359675	57	70
Бай-Тайга	22547	25754	53	62
«Тээли»	5284	6871	43	65
«Бай-Тал»	7852	8549	63	71
«Кара-Хөл»	4693	4991	52	52
«Мурнакчы»	4708	5343	55	69
Мөңгүн-Тайга	22717	21529	55	67
«Малчын»	11915	11283	70	64
«Мөген-Бүрен»	10802	10246	84	71
Барыын-Хемчик	20562	20002	67	66
«Барлык»	7768	7936	67	77
«Шекпээр»	7892	6695	65	65
«Хемчик»	4402	4159	70	63
«Доң-Терезин»	500	1212	98	79
Өвүр	26195	28214	69	71
«Торгалыг»	10353	11531	59	66
«Кызыл Тук»	8699	8767	75	78
«Коммунизмче орук»	7102	7910	70	71
«Ак-Чыраа»	11	6	37	27
Чөөн-Хемчик	39778	48065	60	71
«Сүт-Хөл»	4502	5118	35	40
«Чыраа-Бажы»	5768	8439	69	93
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	2852	2933	57	69
«Большевик»	3302	4265	58	69
«Алдан-Маадыр»	9403	10552	71	80
«Искра»	4264	4319	73	85
«Октябрь 30 чылы»	4614	5216	87	75
Карл Маркс аттыг	2964	4179	58	65
«Хөндергей»	2109	2999	47	68
Улуг-Хем	40415	44985	50	62
«Найырал»	6915	10696	29	55
«УТКА 25 чылы»	8172	8436	72	77
«Улуг-Хая»	6600	7069	56	61
«Күш-ажылдың хостуу»	5618	5136	57	50
Жданов аттыг	5523	5523	64	64
«Ак-Туруг»	7587	8125	47	66
Танды	21584	30536	50	75
Тока аттыг	8333	8462	67	66
СССР-ниң 50 чылы аттыг	4515	5044	60	67
«Революцияның чалбыыжы»	3817	4240	84	86
Дуржулга станциязы	7415	5885	84	63
«Коммунизминиң херели»	4919	12790	29	85
Бии-Хем	21867	27013	62	73
«Өөк»	7135	8052	66	58
«Саян»	3971	6059	53	53
«Кызыл тараачын»	7879	10001	65	79
«Хадың»	2882	2901	59	68
Тожу	1800	2763	49	95
Тоора-Хем	1800	2763	49	95
Каа-Хем	12580	15503	44	67
«Бурунгаар»	1778	2339	52	71
«Кызыл тук»	1592	2207	37	66
«Бүрен»	2526	3204	48	66
«Ленинчи орук»	2362	2682	24	66
«Улуг Октябрь»	2317	3037	58	91
«Енисей»	1918	2003	35	47
СЭКП XXV съездизи аттыг	87	31	—	—
Тес-Хем	20646	28106	49	76
«Тес-Хем»	3124	5685	28	53
«О. Шынаа»	9849	10868	75	90
«Кызыгаар»	3472	5656	34	81
«Чодураа»	4201	5897	52	76
Эрзин	20628	25924	51	74
Ленин аттыг	4823	5532	72	89
«Мөрен»	6557	7904	68	86
«Нарын»	10094	10889	71	86
«Чаа орук»	9654	11071	57	90
Кызыл	31128	35396	66	86
«Кара-Хаак»	3432	5034	21	66
«Тиилелге»	4523	5628	57	81
«Шамбалыг»	3260	3580	57	64
«Х Улуг Хурал»	6730	8702	53	79
«Тере-Хөл»	2683	2890	67	78

ЭЭЛЧЕЖИРИНДЕН, ЭШ БЕЗИН ТЫВЫЛБАСТААН

Эълчеглиг кадат дугайында

ЫГЫЛАК чоогга иштинде ыжык черде кыштаг. Коданның ээлери даштын турлар. Аңаа таныжып, чугаалажы бердивис. Чолдаксымаар сыныг, назы дөгүй берген, ынчалзажок адак-бышкаа амдаа чиик, чазык арын-шырайлыг ашак кижи —кол кадарчы Көржең-оол Санаа ол болду.

— Шаанда ээлчеглиг кадатты бир дугаарында эгелээн кижи силер-ле болгай силер але?— деп, оон айтырдым.

— Ийе, ындыг ийин—деп, Көржең-оол Түлүшович допчу харыылады.

— Ол чугула херек ам кандыгыл?

— Мырынай уттундуруп барган ийин — деп, кижим мындыг.— Элдеп чүве бо. 70 чылдарның эге үезинде бо черге ээлчеглиг кадатты мен эгелеп-ле кижи бүрүзүнүң күзели ол. Оон колхоз даргазынга чеде бээрге, «каш борбак трактөрүвүс шупту трактористиг болгай, Кузьмич, оон орнунга хойдан малдан көрем» дээн.

Оон бээр оны, чеже-даа колхоз даргалары, совхоз директорлары болгаш тускай эртемнигнер солчуп турда, ким-даа ескээр ажылдадып көрбээн. Күш-ажыл дептеринде киир бижидилге 1958 чылдагы олчаан, түгле «шаңнал-мактал» дээп арынарында демдеглелдер немежик турар. Ында «Алдар орденнин үшкү чергези-биле шаңнаткан», «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле шаңнаткан» деп одуруглар бар. Социалистиг чүүнү канчаар.

— Ээлчеглиг кадат хамаан чок, эш кадарчы безин тывылбас боор-дур — деп, малчынның кадайы, Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады Татьяна Адыгжыевна Санаа чугаага киришти.— Бисте ам дузалакчы кадарчы безин чок. ийи болувус бораланып тур бис. Хой хойну ийи-ле кижи ажаары кончуг берге-дир.

— Бо кадайның чугаалап орары шын—деп, Көржең-оол Түлүшович улашты.— Бис ам дузалакчы кадарчы чок артывыс. Кыжын биске дузалакчылап турган Бүрзүн-оол Маны-Хаяны үчёткиктелир дээш, алгаш барган. Ынчангаш 640 ажыг баш база-ла ынча чыгам чаш хураганныг хойларны ажаап-тежээри шынап-ла чымыштыг-дыр. Харын-даа күш четтиккейн тур бис.

СОВХОЗТУҢ удуртукчуларының малчынарже кошкак кичээнгей салып, ээлчеглиг кадатты организаставайн турарының дугайында толаргай фактыларны малчынар боттары-даа, оларга дузалажып келген сакманчылар-даа биске чугаалады.

Малды ээлчежин кадарар, хойжуларны суурларга чурттайыр талазы-биле ажыктыг херекти баштай эгелээн Тока аттыг совхозта ам чангыс-даа коданда ээлчежин хой кадарып турар малчын чок болду. Совхозтуң удуртукчулары солчуп турза-турза, чаа ажылдап кирген кижилер ол чугула хемчегни ханылатпайн, олче кичээнгей салбастаан. Оон түнелинде ээлчеглиг кадат ара соксаан, хойжулар түс-түзүнда думчуун бораланып турар апарган.

ЭЭЛЧЕГЛИГ кадат үезийле дыка-ла эки турган чүве. Ээлчээн эрттирип каан кижи суурда бажыңынче чаваа бээр. Аңаа барып хөй-нитининиң ажылынга база киржир, оюнготлаа көөр, лекция дыңнаар, школада уругларының өөредилгезин хайгаараар, ногаа, картофель тарып өстүрер. Ынчангаш малчын кижи амыдыралдан хожудан калбас, культорлуг чурттаар. Ооң база бир чугула чүвези аныяктарны мал ажылынче хаара тударынга таарымчалыг байдалды тургузуп турары. Бо чугула хемчегни ара соксап каанын мен хүүмда шын эвес деп санаар мен. Ээлчег чок жадатче киргей соонда, мырынай бергедеп тур бис. Суурда бажыңывыста үш бичии уруглар бар. Олар школада өөренип турар. Бис оларның өөредилгезин, канчаар чурттап турарын хайгаараар, арыннарынга көдүргени кончуг чүүлдүг. Бо талазы-биле малчын эш-өөрүң солунга бижээн чүүлдерни, санал-оналдарын сонуургап номчудум. Бистиң совхозтуң дирекциязы ээлчеглиг кадатче кичээнгей салып, ону организастаары чугула. Черле ынчаш, республиканың удуртур органнары, ылангыя Көлээ ажыл-агый министерствозу ээлчеглиг кадат дугайында малчынарның санал-оналын, күзелин өөренип көргеш, ону чер болганга организастаар болза чогуур-дур.

ХООЧУН хойжу Көржең-оол Санаанын үстүнде чугаалаан чүүлдери чөптүг. Ээлчеглиг кадатты организастаар дугайында малчынарның үндүрүп турар саналын өөренип көөр, бо чугула херекти бирги ээлчегде совхозтарның дирекциялары, парткомнар, ажылчын комитеттери хол-биле тудуп, хүн бүрүнүң амыдырлынга боттандырар ужурлуг. Тока аттыг совхозта хой кадарар кижилер чедишпейн турар. Дузалакчы кадарчылар безин тыптыры бергедээн. Моон чылдагааны чүдел? Шынап-ла, хостуг кижилер чогу ындыг бе? Чок, кижи чедишпезинде эвес! Малчынар-биле болгаш суурда чурттакчылар-биле чугаалажырга, совхоз төвү Кулуюн суурда хостуг кижилер, ылангыя аныяктар эвээш эвес. «Мал кадарар кижилер чедишпес» деп турар чоруктуң кол чылдагааны —ол чымыштыг иштиң кижилеринге ажылдаарының, чурттаарының таарымчалыг байлалдарын тургуспаанында. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, мурнында практикалап турган ээлчеглиг кадатче шуут кичээнгей салбайн, ону соксатканында.

БО АЖЫЛ-АГЫЙДА ниитизи-биле малчынарже кичээнгей, сагыш салыышкыны кошкааны илдеп. Ону мындыг фактылар черечилеп турар. Хой ооллаашкынының үезинде малчынарга дузалажыр сакманчыларны совхоз чорудуп бербээн. Малчынар боттары суурга барып, бажыңнар кезип чораап, сакманчылар тыптынар үзүрга таварышкан. Совхозтуң кол зоотехниги Л. К. Латвин малчынарга ховар баар. Чамдык коданнарда хой ооллаашкыны ам-даа үргүлүлеп турар. Кускү эдержилгени багай организастаанының түнели ол. Совхозтуң удуртукчулары мурнында турган чаагай чаңчылды катап тургузуп, ээлчеглиг кадатты организастаары, малчынарже кичээнгейни күштелдирери күзенчиг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Эртем — көдээ ажыл-агыйга

ЧЫЛЫГ СУГНУҢ АЖЫЫ

Хой сүттарар сугнуң температуразының хойнуң өзерине, продукциянның элбэвриңге салдарының дугайында дуржулганы хой ажылының бүгү-эвилел институдунуң Ставрополь крайда «Темюлесский» дуржулга ажыл-агыйынга кылган. Ынчан 30-30 хойлуг үш бөлүктү чаңгыс коданга аңгыаңгы тургускан. Ынчангаш хой бүрүзүн дензилээн, демдектээн болгаш солагай талакы эзигизин, дүктүң үнеринин дүргенин хынаары-биле, тазартыр кыргыш каан. Бөлүк санынга сугну электри-биле чылыдар автосүттарылга турган.

Дуржулга үезинде бөлүк хой бүрүзүнге борбаандылаан мал чемин эндере берип турган. Үк борбаандының 40 хүүзү — сиген далганы, 39,5 хүүзү— тараа саваны, 20 хүүзү—концентраттар, 0,5 хүүзү—фтор чок фосфат. Бир тонна ындыг холумак борбаандыга 2 грамм хлорлуг кобальт немээн. Ынчап кээрге бир килограмм борбаандыга 0,5 килограмм чемгерилге единицазы, 52,2 грамм шингээттингир протеин, 7 грамм кальций, 2,1 грамм фосфор, 1,7 грамм сера болгаш 12,9 миллиграмм каротин кирип турган.

130 хонук дургузунда кылган дуржулганың үезинде агаарның ортумак температуразы 4,7 градус соок азы ынчалыы кадар 10 градус, ын соогу казыыр 20 градус чедип турган. Ноябрьдан апрельге чедир ай санында хойларны дензилеп, дүгүнүн узаанын хемчээн, ишкен сууи болгаш чиген чемин хүннүнне демдеглеп турган. Агаарның температуразының чайгылыышкынын термограф бижинир, а электри энергиязының чарыгдалын тускай керексел көргүзер.

Дуржулганың бүгү үезинде үш бөлүк хойнуң бөлүк бүрүзүнге ангы-ангы — биргизинге 6 градус, ийизинге 12 градус, үшкүзүнге 18 градус — сугну хүннүн-не хемчээл чок берип турган. Оон түнелни таблицадан илден.

АҢГЫ-АҢГЫ ТЕМПЕРАТУРАЛЫГ СУГ ИШКЕН ХОЙНУҢ ПРОДУКЦИЯЗЫ

көргүзүглери	бөлүктери		
	I	II	III
Хонукта чарыгдаан мал чеми (кг)	1,78	1,81	1,75
Чемгерилге единицазы (кг)	0,89	0,90	0,87
Шингээттингир протеин (г)	92,9	94,5	91,3
Хонукта бир башка немелде дензи (г))	84,8	106,2	97,7
Дүктүң өскени (мм.)	32,9	34,3	35,9
Кыргыш алган арыг дүк (кг)	3	3,2	3,1
Бир кг немелде дензиге чарыгдаан:			
борбаанды (кг)	21,2	17	18
Чемгерилге единицазы (кг)	10,6	8,5	9
Шингээттингир протеин (г)	1109	888	937
Хүнде ишкен суу (л)	2,9	3	2,7

Бөлүк бүрүзүнүң чиген чемининң хемчээли барык-да демей дээрзин таблицадан көрүп болур. Бирги бөлүкте денээрге, ийиги бөлүктүң өзүлдези хонукта 25,2 хүү, үшкү бөлүктүү 15,2 хүү хөй болган. Дүктүң өзүлдези бөлүктерде база бо хевирлиг. Ийиги болгаш үшкү бөлүктериниң дүгү биргизинден 200 болгаш 300 грамм азы 6,6 болгаш 33 хүү хөй. Бир килограмм немелде дензи алырынга чарыгдаан мал чеми ийиги бөлүкке биргизинден 19,8 хүү, үшкүзүнге 15,1 хүү аваш болган. Суг соок болган тудум-на, мал чеминиң чарыгдалы көвүдел турган. Ынчалаа-даа хелүр арттыр чылыг сугнуң ажыы база биче. Ынчангаш кышкы үеде хойга бээр сугнуң эң таарымчалыг температуразы 12 градус болуп турар.

Хойларны хайгаарап турган үеде соок суг хойнуң суксаанын дүрген чидирер, ынчалаа-даа аксы доңгаш, ижип шыдаастай бээр, а изиг суг суксаанын чидирбес, ындыг сугну хой оожум .болгаш бичиилеп ижер дээрзи билдинген. Хой изиг-даа, соок-даа сугну чылыг сугнан эвээшти ижер. Үшкү бөлүктүң хойлары, өскелери аңаа турда-ла, бо-ла хар чылгай бээр турган, изиг сугга суксуну ханмайн турганы ол.

Он муң хойну кыжын үргүлчү-ле 12 градус суг-биле сүттарар болгаш борбаандылар-биле чемгерер болза, 28 тонна немелде дензини (өртээ 21 муң рубль), ийи тонна арыг дүктү (өртээ 29,1 муң рубль) азы 50,1 муң рубль немелде өрулганы ап болур. Ынчангаш алган продукцияның өртээ суг чылыткан электри өртээнден 49,8 муң рубль хөй болган. Кышкы үеде хойну 12 градус чылыг суг-биле сүттарарының ажыы ол хире улуг-дур.

В. С. ЗОРЫТОВСКИЙ,
нөдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.
А. М. ЯКОВЕНКО,
Хой ажылының бүгү-эвилел институдунуң технология киллизиниң аспирантызы.

Дуржулга

ӨШКҮ МАЛДААШ

Тывага чоокку эрткен чылдардан бээр хөйү-биле өстүрүп эгелээн совет дүккүр уксаанын өшкүлерин малдаарының дугайын Бай-Тайга районунуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында өшкү кадарчызы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнин эдилекчизи коммунист Херелмаа Хууракovна КҮЖҮГЕТ мынчаар чугаалап турар.

Бис 1957 чылдан бээр-ле өшкү кадарып келдивис. 1964 чылдан эгелээш амга чедир чүгле төрүүр өшкү малдан чоруурувус ол. Малдың баш санын өстүрери, оон продуктуулуун бедидери колдуунда кызымаккай ажылдан, ылангыя чайгы үеде малды эки оттуг чайлагларга одар солуп көжүп чораап, эки семиртип алырындан-на кол хамаажыр деп бодаар мен. Бис аттарга чүдүрүүн алгаш, бир чайын 3-4-даа катап хонаш солуп көжер улус бис. Чайлаар черивис дыка кадыр-берт, көжүп чедери берге-даа болза, малга, оон семирип алырыга онза таарымчалыг. Күзүн колдуунда иштик чернин чүм одарларынга кээр, бис аңаа мал улам семирнир болгай. Кыштавыс — Үзүк-Кырын ы к одар-белчиири кол кезинде кара кыштаар ийлер, мээстер. Ынчангаш бистин кадарган өшкүлеривистиң күш-деңгели чылдың-на эки болуп турар. Оларның чаш төлү база ботқур-шыырак болур, белең аарыг-хамчыкка-даа алыспас.

Бис чылдың-на кыштагдан көжерде, кажааларывыстың үүрмек септелгезин кылып, кургаг өдекти белүп каар чанчылдыг бис.

Мал төрүп эгелей берген үеде, сакманчыларның ажылжикин башкарып, дүне-хүндүс ээлчежин дежүрнийлап турар бис. Төрүүр өшкүлериин эмнин тудуп, үргүлүү хайгаарап турганы, аргалыг-ла болза, өдекке, кажаага төрүдүп алыры чугула. Чаш анайны баштай незинге чаза тоттур эмзирбейн, чоорту өйлеп эмзирип өөредирге эки. Мал төлү аарый бергенде, бодум сыкыртып, эмнеп алыр мек. Малчын кижи бүрүзү малды эмнээринин бөдүүн аргаларын мяап-ла балген турар ужурлуг. Оон ангыда артыш, ыт-кады, шенне дээш ышкаш үүлдерни чыып алгаш, хайындырып, оон хандызын ажик аарыгларынга удур ажытлаарывга коичүт эки.

Улгадып, доруга берген анайларны чылыг хүнүерде чадагай кажааже, оътка кире бергеннерин даг эдээнде халларлыг черлерже үндүрүп, кадарып турар бис. Чаш мал төлү шимчел, дешкилежин халыыр, чылыг, чырык черге турар болза эки: мага-болу, эъткежи, даваннары быжыглып сайзыраар.

Чаш анайларны черле доңгуруп болбас. Улуг кажаа иштинде шаараш кажаажыгаштарның иштин, өдээш үргүлчү кургаглап, от салып, чылыг, ий-тавында температуралыг тургузар херек. Эмин эрттир изиткен херээ чок.

Анайын хозар чамдык өшкүлер база бар. Ындыларны бис каранғы кажаага азы шаараш кажаажыгашка анайы-биле кады тургускаш, төлүнге «чүүүлап» алып турар бис. Четпес төрүттүнгеи анайларны база каранғы черге тургузу азырап тургаш, доруктуруп ап болур.

Өшкү төлүн ара салыр таварыгалар хаая эвес болгулаар. Ол дээрге күзүн соокта чадагай черге үр чытканындан, кажаадан үнер-кирерде, тырлып, баскылажырындан, турар черинең өл-шык, доңундан, өшкү кыжын чүм харлыг черге оттаан чораап, оон чылыг кажаага кээп чыдып алырга, ооң дугүнде чыпшына доңган хар эрип, иштин даган турарындан болуп турар. Ону болдурбазын бодаары чугула.

Өшкү хүн эрте дээр орай ажар белик сыннар кыры черлерде кыштагларга тааржыр. Хемнер ишти хөлегелиг, соок черлерге от таарышпас. Белик дагларда шаандагы эки кыштаглар ам кагдынып, малчынар оларга хонуксавас апаргаңы хомудавчыг.

Бистиң Үзүк-Кырында кыштаавыска өшкү хүндүс чылыгда хем иштинче кирип, арга талазын безин оттап алырдыр. Оон чоорту, хүн-биле кады, даг өрү оттаан, кыштагже үнүп келир. Өдектен хүн ажыл чорда, чылыг кажаазынге кире бээр, ынчангаш соокка алыспас. Хаттыг, соок хүннерде өшкүвүстү мыжык, мунгаш ой, чоогга ишти черлерге кадарар улус бис. Черле ынчаш, малчын кижи одарларны шын хуваап ап, малын таарыштыр кадарын тургаш, кандыг-бир чылдагаандан аарый, арыг-бакырай бергеннерни дораан эскерип, баш удур эмнеп, тургузу, эки азырап, бүгү-ле хемчеглерни ой-шаанда ап турарга, хорамча-даа болбас, малдың күш-шылалы-даа эки болур чүве. Ынчангаш оон алыр продукция хөй, эки шынарлыг болур деп билир мен.

Ам таптыг-ла 24 чыл өшкү кадарып ажылдап чор бис. Ол үеевиң иштинде багай диртип, чемелелип-даа көрбедивис. Оңгу беш чылда алган хүлээлгевисти эрткен чылдың майда-ла күүсеткен бис. Ынчан 100 өшкүге онаалтыр 100 анайны камгалап ап, өшкү бүрүзүнден 1 кг 150 грамм дүктү кыргыдывыс.

Бо чылын бирги класстың, бир дугаар төрүүр дүккүр өшкүлерни кадарып тур бис. Ам оларның ооллаашкыны колдуунда доостур четкен. Чаш төлү шупту онча-менги доругуп турар. Ынчангаш бо чылын мал төлү камгалап алыр талазы-биле алган хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бүзүреп турар бис.

Бо материалды Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң зоотехниги С. ИРГИТ бисне бижип чоруткан.

КУНГАА КУЗЬМИЧ

Очерк

Чоокта чаа чүве. Кузьмич сүтке бар чор мен. Ырак эвес чер, суурдан машина-биле шай хайындырым-на чоруур. Чер ортузу эртип чорумда, кижим бо үткүй халдың келди. Ырак эвес чораан-даа болза, шапканы илдең: аъдының хырны дөгденейип-ле тур.

—Мооманың чоржак деп чүвезин кижи кайгаар! Хой соондан эленейнип чанчыгын калган дивес силер бе, Багай бем кулуннаар чыгаан, оон башка оом, харын ылгын чүве—деп, хөлгезин чектээн тур.

— Чоп кончуг далажырың ол ынчаш?—деп, аярыг-аржык болчук ирги бе дээрзинден сестп аарак, айтырдым.

— Сарыг кежээлээн. Хөөкүй хойларымны берге дир дей бердя. Сарыгланырга, адак дээрге, хойнуң дүгү безин артар эвес, чүла өгенип каапгар чүве-ле болгай. Амдыызында, кешче кадалбаанда, хораннап каапгар дээш, мал эмчизинге баарым ол. Далашпас иргам чок. Силер аалга чедип турунар — дээш, мнай болду. «Мен домей-ле суур киирер болгай мен, состей чедирип көрейн азы чагаадан-даа бижип бер» деп чадаштым. Чаны черле мыдыг кижи, чүве кылганда мяап-ла мен бодумна дээр. Оозуң ам-даа, кижи ортузу четкиже, каап чадап каапы ол-дур ийин.

Тандында «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хоочуи хойжузу Кунгаа Шавынын үгүн шупгузу малчын деп болбас. Ада-иезин санаваска, бир акызы хой ажылының талазы-биле бедик мергежилдиг зоотехник чораан. «Тес-Хем» совхозта хойжу дуймазы бар. Самагалдайда дуймазы — иштики херектер килдизинин ажылдакчызы, а Казахстанда акызы ам үзерби ажыг чыл школа директорлап турар.

Мынчап кээрге, оон мал ажылынче хаара тудуптар чоок кижизи чок. Боду, харын-даа, баштай трактористээр бодап турган. Бежен чылдарда барык-ла кижи бүрүзүнүң күзели ол. Оон колхоз даргазынга чеде бээрге, «каш борбак трактөрүвүс шупту трактористиг болгай, Кузьмич, оон орнунга хойдан малдан көрем» дээн.

Оон бээр оны, чеже-даа колхоз даргалары, совхоз директорлары болгаш тускай эртемнигнер солчуп турда, ким-даа ескээр ажылдадып көрбээн. Күш-ажыл дептеринде киир бижидилге 1958 чылдагы олчаан, түгле «шаңнал-мактал» дээп арынарында демдеглелдер немежик турар. Ында «Алдар орденнин үшкү чергези-биле шаңнаткан», «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле шаңнаткан» деп одуруглар бар. Социалистиг чүүнү канчаар.

— Ээлчеглиг кадат хамаан чок, эш кадарчы безин тывылбас боор-дур — деп, малчынның кадайы, Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады Татьяна Адыгжыевна Санаа чугаага киришти.— Бисте ам дузалакчы кадарчы безин чок. ийи болувус бораланып тур бис. Хой хойну ийи-ле кижи ажаары кончуг берге-дир.

— Бо кадайның чугаалап орары шын—деп, Көржең-оол Түлүшович улашты.— Бис ам дузалакчы кадарчы чок артывыс. Кыжын биске дузалакчылап турган Бүрзүн-оол Маны-Хаяны үчёткиктелир дээш, алгаш барган. Ынчангаш 640 ажыг баш база-ла ынча чыгам чаш хураганныг хойларны ажаап-тежээри шынап-ла чымыштыг-дыр. Харын-даа күш четтиккейн тур бис.

СОВХОЗТУҢ удуртукчуларының малчынарже кошкак кичээнгей салып, ээлчеглиг кадатты организаставайн турарының дугайында толаргай фактыларны малчынар боттары-даа, оларга дузалажып келген сакманчылар-даа биске чугаалады.

Малды ээлчежин кадарар, хойжуларны суурларга чурттайыр талазы-биле ажыктыг херекти баштай эгелээн Тока аттыг совхозта ам чангыс-даа коданда ээлчежин хой кадарып турар малчын чок болду. Совхозтуң удуртукчулары солчуп турза-турза, чаа ажылдап кирген кижилер ол чугула хемчегни ханылатпайн, олче кичээнгей салбастаан. Оон түнелинде ээлчеглиг кадат ара соксаан, хойжулар түс-түзүнда думчуун бораланып турар апарган.

ЭЭЛЧЕГЛИГ кадат үезийле дыка-ла эки турган чүве. Ээлчээн эрттирип каан кижи суурда бажыңынче чаваа бээр. Аңаа барып хөй-нитининиң ажылынга база киржир, оюнготлаа көөр, лекция дыңнаар, школада уругларының өөредилгезин хайгаараар, ногаа, картофель тарып өстүрер. Ынчангаш малчын кижи амыдыралдан хожудан калбас, культорлуг чурттаар. Ооң база бир чугула чүвези аныяктарны мал ажылынче хаара тударынга таарымчалыг байдалды тургузуп турары. Бо чугула хемчегни ара соксап каанын мен хүүмда шын эвес деп санаар мен. Ээлчег чок жадатче киргей соонда, мырынай бергедеп тур бис. Суурда бажыңывыста үш бичии уруглар бар. Олар школада өөренип турар. Бис оларның өөредилгезин, канчаар чурттап турарын хайгаараар, арыннарынга көдүргени кончуг чүүлдүг. Бо талазы-биле малчын эш-өөрүң солунга бижээн чүүлдерни, санал-оналдарын сонуургап номчудум. Бистиң совхозтуң дирекциязы ээлчеглиг кадатче кичээнгей салып, ону организастаары чугула. Черле ынчаш, республиканың удуртур органнары, ылангыя Көлээ ажыл-агый министерствозу ээлчеглиг кадат дугайында малчынарның санал-оналын, күзелин өөренип көргеш, ону чер болганга организастаар болза чогуур-дур.

ХООЧУН хойжу Көржең-оол Санаанын үстүнде чугаалаан чүүлдери чөптүг. Ээлчеглиг кадатты организастаар дугайында малчынарның үндүрүп турар саналын өөренип көөр, бо чугула херекти бирги ээлчегде совхозтарның дирекциялары, парткомнар, ажылчын комитеттери хол-биле тудуп, хүн бүрүнүң амыдырлынга боттандырар ужурлуг. Тока аттыг совхозта хой кадарар кижилер чедишпейн турар. Дузалакчы кадарчылар безин тыптыры бергедээн. Моон чылдагааны чүдел? Шынап-ла, хостуг кижилер чогу ындыг бе? Чок, кижи чедишпезинде эвес! Малчынар-биле болгаш суурда чурттакчылар-биле чугаалажырга, совхоз төвү Кулуюн суурда хостуг кижилер, ылангыя аныяктар эвээш эвес. «Мал кадарар кижилер чедишпес» деп турар чоруктуң кол чылдагааны —ол чымыштыг иштиң кижилеринге ажылдаарының, чурттаарының таарымчалыг байлалдарын тургуспаанында. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, мурнында практикалап турган ээлчеглиг кадатче шуут кичээнгей салбайн, ону соксатканында.

БО АЖЫЛ-АГЫЙДА ниитизи-биле малчынарже кичээнгей, сагыш салыышкыны кошкааны илдеп. Ону мындыг фактылар черечилеп турар. Хой ооллаашкынының үезинде малчынарга дузалажыр сакманчыларны совхоз чорудуп бербээн. Малчынар боттары суурга барып, бажыңнар кезип чораап, сакманчылар тыптынар үзүрга таварышкан. Совхозтуң кол зоотехниги Л. К. Латвин малчынарга ховар баар. Чамдык коданнарда хой ооллаашкыны ам-даа үргүлүлеп турар. Кускү эдержилгени багай организастаанының түнели ол. Совхозтуң удуртукчулары мурнында турган чаагай чаңчылды катап тургузуп, ээлчеглиг кадатты организастаары, малчынарже кичээнгейни күштелдирери күзенчиг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: бригадир В. Чустиль биле хойжу Ш. Кунгаа.

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр 1980—1981 өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң школаларынга дыннакчыларының четчелээшкинин эртем-билиниң, назы-харынын, күзелиниң болгаш ажылының айы-биле чоруткан.

Амгы үеде партия өөредилгезиниң 46 школазында 1107 дыннакчы, ооң иштинде 281 коммунист бар. Экономиктиг өөредилгениң школаларында 1223 дыннакчы хаара түттүнген. Районнуң коммунистериниң 96 хуузу өөренип турар.

Районда 108 пропагандист бар, оларның 75 хуузу коммунистер, 64 хуузу дээди эртемниг. Пропагандистерниң билиин, мергежилин бедидеринче кичээнгейни салып турар бис. Район төвүнге үш, суурларга ийи семинарны арттырип, пропагандистерге дузаны чедирген. Партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турар пропагандистер эвээш эвес. «Бай-Тал» совхозта мурнакчы дуржулганың школазында М. С. Ооржак, Тээлиниң өрт черинде партия төөгүзү өөренир школада К. С. Салчак, районнуң кижи эмнелгезинде өге политшколада Н. Х. Хертек, «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей хойжу бригадазында экономиктиг өөредилгениң школазында М. Б. Маадыр ышкаш дуржулгалыг пропагандистер орта хамааржыр.

Партия райкомунуң бюро кежигүннери, ажылдакчылары школаларның кичээлдеринге олуржуп, пропагандистерге арга-сүмени берип, ажылынга дузалажып келген. Өөредилге чылының эгезинден бээр партия, комсомол, экономиктиг өөредилгенин школаларының, болгумнериниң кичээлдеринге 100 ажыг катап олурушкан.

«Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарда, «Тээли» совхозтуң хойжу бригадаларында, район төвүнүң албан организацияларында, школаларында кичээлдер организастыг өртүп турар.

Амгы үеде партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларында, болгумнериңде СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелии, съездиниң материаддарын улуг сонуургал-биле өөренип турарлар.

Партийжи болгаш экономиктиг өөредилгеде четпестер чок деп болбас. Чамдык школаларга кичээлдер үстү бээр, пропагандистерниң аразында кичээлдерге кошкак белеткелдиг келир, көргүзүг материаддарын база техниктиг херекселдерни эвээш ажыглаар таварылгалар ам-даа бар. Үстүнде болгаш өске-даа четпестерни чайлаткаш, СЭКП-ниң XXVI съездизинин негелделеринге дүүштүр ажылдаар сорулганы салган бис.

С. ХЕРТЕК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

Коммунистерниң, активчилерниң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинин канчаар чоруп турарының дугайында Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта партком секретары С. Д. Дуң-биле ужурашкаш, дараазында айтырыгларны харылап бээрин диледим.

—Силерниң совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин байдалы кандыгыл, Сесер-оол Донгакович?

—1980-81 өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге организастыг эгелээн. Кичээлдер үзүктелиишкин чок. Олар методиктиг-даа, организастыг-даа талазы-биле элээн экижээн. Политиктиг 3, экономиканың 6, коммунистиг күш-ажылдың 6 школазы ажылдап турар. Ында шупту 180 ажыг коммунист болгаш активчилер хаара туттунган. Амгы үеде олар партияның XXVI съездизинин материаддарын, СЭКП-ниң иштики болгаш дашты политиказының дугайында эгелерни өөренип турарлар.

Политөөредилгеде 22 дыннакчы хаара туттунган. Дыннакчылар шупту ортумак эртемниг. Кичээл понедельник санында өртүп турар.

Кичээлдерге идепкейлиг киржип турар дыннакчылар бар. Оларга чоланчы Карин-оол Таргын-оол, өртке улур дайынчылар Алдын-оол Онгай-оол, Болат-оол Сарыглар, чоланчы Мандыл-оол Хертек болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Кичээл эгелээр мурнунда дыннакчылардан бир кижи неделя дургузунда болган кол болуушкуннарны өске эштеринге чугаалап бээр. Өске дыннакчыларның аңаа идепкейлиг киржилгелиг болурун чедип ап турар мен.

Политкичээлдерге көргүзүг материалынган плакаттарны, сан-чурагай көргүскен таблицаларны ажыглап турар бис. Кичээл бүрүзү республиканың, районнуң ажыл-агыыларалы-биле холбаалыг өртүп келген. Дыннакчылар чамдык темаларга боттары белеткенип алгаш, аш-өөрүнге тайылбырлалды кылып турар. Белеткенип алган дыннакчының чугаазының соонда, өске дыннакчылар айтырыг салып, боттары билип алган чүүлдерин немей чугаалаар. Түннел сөстү бодүм чугаалаш, информация кылган дыннакчыларга үнелелди берип, чамдык чүүлдерде эдиглерни кылып, арга-сүмени бээрин кызыдар мен. Ынчангаш кичээлди колдуунда-да лекция-беседа хевирлиг эрттирерин баш үүрлапланнап алыр чанчылдыг мен. Ону кылырда дыннакчыларның билиин барымдаалап, белүүн болгаш тодаргай кылдыр тайылбырлаарын оралдажып келдим.

Картаган кандыг-бир даштыкы чуртту көргүскеш, ол чурттуң экономиктиг, политиктиг байдалын кысказы-биле тайылбырлап берип турар мен.

К. САЛЧАК,
пропагандист.

ҮНЕЛЕЛДИ БЭЭР

Бай-Тайга районнуң Тээли суурда өрт черинің коллективинге дөрт чыл пропагандистеп келдим. Эрткен ийи өөредилге чылында дыннакчылар партия төөгүзүү өөренип эрткеннер. Амгы үеде партияның XXVI съездизинің материаддарын, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының дугайында эгелерни өөренип турарлар.

Политөөредилгеде 22 дыннакчы хаара туттунган. Дыннакчылар шупту ортумак эртемниг. Кичээл понедельник санында өртип турар.

Кичээлдерге идепкейлиг киржип турар дыннакчылар бар. Оларга чоланчы Карин-оол Таргын-оол, өртке улур дайынчылар Алдын-оол Онгай-оол, Болат-оол Сарыглар, чоланчы Мандыл-оол Хертек болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Кичээл эгелээр мурнунда дыннакчылардан бир кижи неделя дургузунда болган кол болуушкуннарны өске эштеринге чугаалап бээр. Өске дыннакчыларның аңаа идепкейлиг киржилгелиг болурун чедип ап турар мен.

Политкичээлдерге көргүзүг материалынган плакаттарны, сан-чурагай көргүскен таблицаларны ажыглап турар бис. Кичээл бүрүзү республиканың, районнуң ажыл-агыыларалы-биле холбаалыг өртип келген. Дыннакчылар чамдык темаларга боттары белеткенип алгаш, аш-өөрүнге тайылбырлалды кылып турар. Белеткенип алган дыннакчының чугаазының соонда, өске дыннакчылар айтырыг салып, боттары билип алган чүүлдерин немей чугаалаар. Түннел сөстү бодүм чугаалаш, информация кылган дыннакчыларга үнелелди берип, чамдык чүүлдерде эдиглерни кылып, арга-сүмени бээрин кызыдар мен. Ынчангаш кичээлди колдуунда-да лекция-беседа хевирлиг эрттирерин баш үүрлапланнап алыр чанчылдыг мен. Ону кылырда дыннакчыларның билиин барымдаалап, белүүн болгаш тодаргай кылдыр тайылбырлаарын оралдажып келдим.

Картаган кандыг-бир даштыкы чуртту көргүскеш, ол чурттуң экономиктиг, политиктиг байдалын кысказы-биле тайылбырлап берип турар мен.

К. САЛЧАК,
пропагандист.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ...

Херээженнер чөвүлелдеринде

Сүт-Хөл кожаа Советтиң девискээринде суурларда херээженнериниң 2 чөвүлелдери бар. Бо суурда 15, Кара-Чыраа салбырында 7 агитквартираларр тургустунган.

Херээженнер чөвүлелдери боттарының ажыл планнарын Культура бажыңнары, комсомол комитеди, профзвилел организацияларыг-биле кады тургускаш, ажылдап келген. Аңаа чөвүлелдер кежигүннериниден ангыда депутаттарның, агитатор башкыларның, агитквартиралар активчилериниң киржилгези улуг.

Олар агитквартираларга ажылды идепкейжиткен. Чурттакчыларның культурлуг амыдыралынче кичээнгейни күштелдиргеп. Ол шыкаш өг-бүле бүрүзү дузалал ажыл-агыйлыг, мал-маганныг, ногаа, картофельдиг турар талазы-биле айтырыгны чугулалап көрүп турар. Чижээ, ногаа, картофель үрезиннерии совхозтуң ажылчын комитединиң талазындан хандырар кылдыр айтырыгны көдүрүп турар.

Агитквартираларда чорудуп турар бир кол ажыл—школа-биле ада-иенин харылзаазы болур. Өөреникчилернин өөредилге-кижизидилгезин доктаамал хайгааралга тургускан. Херээженнер чөвүлели, школаның дирекциязы, төрелдер комитединин, кожаа Совет күүскомунуң каттышкан хуралынга чаа өөредилге чылының эгезинден бээр чүрүм үргэн 12 өөреникчинин ада-иези-биле чугаалашкан. Оларның чамдыызын хемчег ап база бижимел тайылбырын алган. Кичээлдерге активчилер, ада-иелер олуржуп, дежурныйлап турар. Ооң түннелдерин демдеглеп, школа дирекциязынга бо-ла илеткээр.

Суг-Аксы суурда агитквартираларның 13-үнде уруглар ойнаар шөлүгештер бар, арткаларынга ону чоокку үеде кылыр.

Агитквартиралар аайы-биле кежээки үеде график ёзугаар агитаторлар, олар өөреникчилерниң хостуг шактарын ажылап турарын хынап, көрүм-чүрүмну хайгаараар. Суг-Аксы ортумак болгаш Сүт-Хөл сес чыл школаларынга ада-иези университеттерни тургускан. Ол ийи чыл ажылдап келген. бо чылын дооскаңының документилерин 70 ада-не алган.

Бо бүгүнүң түннелинде өөреникчилер ортуузунга кижизидилге ажылы эжижип, көрүм-чүрүмну үрээшкини эвээжээн.

Культура одагларынга эрттирер кежээлерге агитквартиралар чурттакчыларын массалыы-биле киришгирип келген. Ылангыя хөй-ниитинин ажылындан оспаксыраар, арага-дарыже суңнулугларны аңаа киришгирип келген.

Херээженнер чөвүлелдериниң агитквартиралар дамчыштыр ажылы хөй талалыг. Ажыл кылбас, арагаже суңнулугларны үүттка ап, шыңгыы контрольду тургускан. Ооң ангыда пенсионер кырганнарның пенсиязын шын чарыгдан туразын база сонуургап, оларга аныяктарны дагдынып база кижизидер талазы-биле ажылче хаара түдүп турар. Ол шыкаш уруг-дарыын кижизидеринче кичээнгей салбас, бажыңының культуразын бедитпес хөрээженнер-биле тускай чугааны чорудуп, ындыгларны контрольдап турар.

Совхозта херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышты квартал санында түннеп, тилекчилерге шаңнал-макталдарны тыпсыр. Херээженнер чөвүлелдериниң хуралларынга совхоз директору, партком секретары, күүском кежигүннери доктаамал олуржуп, хүн бүрүнүң дузазын көргүзүп турар.

Чөвүлелдерниң ажылында чедир шиитпирлеттинмээн ажылдар хөй. Малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер, чазагайжыдылгаже херээженнерни идепкейлиг киришгирер, огород ажылын сайыралыр болгаш өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээр апаар.

В. ООЛЧУКАЙ,
Сүт-Хөл кожаа Советтиң күүскомунуң даргазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРЭ биле ЧССР-ниң аразында керээге ат салганындан бээр 11 чыл болган

Эрте бурунгу Прагада сонуурганчыг төөгүлүг чүүлдер хөй. Оларның биразынга найысылалдың метрополитени хамааржыр. Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чингине секретары Густав Гусак ЧКП-ниң XVI съездизинге: «Праганың метрозун тудар талазы-биле партияның XV съездизинин директивазы күүсеттинген. Метрополитеннің онзагай ужурдузазы болза найысылалда транспорт харылзаазының айтырыын ооң чүгле чогумчалыг кылдыр шинтирлээнинде эвес, а социалистиг чурттарның акы-дүүма кады ажылдажылгазының улуг үре-түнелдиниң аңаа база катап илергейлеттингенинде болур» деп чугаалаан.

Бо метронуң чамдык станцияларын «Ленин», «Найырал», «Космонавтылар» деп адаан. Чүге дээрге бо улуг тудугну Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң инженерлери, бедик мергежилдиг ажылчыннары кылышкан. Соолгу он чылдарда Праганың метрозун тударынга барык бир чүс миллион крон акша өртектиг дериг-херекселдерни болгаш техниктиг документилерни Совет Эвилели чорудуп берген. Ооң тудуунга 400 ажыг совет инженердер, специалистер киришкен, а Чехословакияның 900 ажыг специалистери, ажылчыннары метро тударының арга-дүржулгазын бистин чуртувуска кээп өөренип алганнар. Олар Москвага, Ленинградка, Киевке практиканы эрттиргеннер.

Найырадың бо тудуу амдаа уламчылап турар. Праганың метрополитенииң тудугжуларынга совет космонавтылар отрядының шилчип чоруур Кызыл тугун чоокта чаа тывыскан. Чехословак-совет найырал эвилелиниң ол бедик шаңналын будүүлгеге бедик көргүзүглери база ийи чурттуң аразында найыралды быжыглаарынга киирип турар төлептиг салыышкыны дээш метро тудугжуларынга тывыскан.

ЧКП ТК-ниң кежигүнү, ук найырал эвилелиниң төп комитединиң чингине секретары Мирослав Завадил «Бистин чурттарывыстың аразында найыралды быжыглазы — миллион-миллион кижилерниң хөрээ апарган. Амгы үеде бистиң чуртувустуң 2.5 миллион хамаатылары Чехословак-совет найырал эвилелиниң кежигүннери боон турар. Чехословак коммунистерниң улуг шуулганы ажыллап турган үеде СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев найырал эвилелиниң ТК-зының президиумунуң кежигүннери-биле ужурашкан. Бистин организацияавыстың ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелевишаан, ийи чүрттүң аразында калбарып турар бүгү талалыг харылзааларны улам-на хөгжүдерин ол онзалап демдеглээн» деп чугаалаан.

Ийи чурттуң улустарының аразында найыралды быжыглаар, кады ажылдажылганы хөгжүдер дээш Совет-чехословак нииттилел бистиң чуртувуста база улуг ажылды ботгандырып турарын ол ужуражышкын үезинде эш Л. И. Брежнев демдеглээн. «Бо ийи организацияның кайызы-даа ССРЭ биле ЧССР-ниин аразында найыралды быжыглаарынга база бистиң чурттарывыска сайгыраагай социализмни тургузарының хереэнге улуг улугхуузун киирип турарлар» деп ол ынчан чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI болгаш ЧКП-ниң XVI съездилериниң шиитпирлери ийи чурттуң күш-ажылчы коллективтериниң аразында интернационалчы социалистиг чарышты калбартырынга улуг идигни берген. Амгы үеде Чехословакияның чүс-чүс заводтары, фабрикалары болгаш институттары совет будүүлге коллективтери-биле чарыштыг ажылдап турар. Чижээ, Каменец-Подольск хоорайда Клемент Готвальд аттыг электротехника заводунуң коллективи Кладнода «Кабло» завод-биле, «Москва» будүүлге каттыжышкыны Банювцада даранылга каттыжышкыны-биле социалистиг чарыштың кереэлерин чыл бүрүде чарып ап турар.

Улам быжыккан акы-дүүмалышкы чоруктуң база бир хереечизи болза чехословак-совет найырал аттыг социалистиг күш-ажылдың бригадалары дээш деп шимчээшкинниин Чехословакияда калбарып турары болур. Ол шимчээшкинде амгы үеде 13 мүң коллектив киржип турар.

В. И. Ленин аттыг «Шкода-Пльзень» үлетпүр каттыжышкынында ынаг аттыг 150 бригада ажылдап бар. Олар: «Совет Эвилелиниң чагыгларын чогуур хуусаазында эң-не бедик шынарлыг кылдыр күүседир!» деп кыйгырыгның алаа-биле ажылдап турар. «Уралмаш» болгаш «Шкода» будүүлге каттыжышкыннарының аразында харылзаалар конгуг быжыккан. «Шкоданың» ажылчыннары прокат дериглери будүүрининг база кан шүткүүрүнүң дүржүлгазын уралчылардан өөренип алгаш, боттарынга ажыглап эгелей бергеннер. Бо ийи будүүлгениң ажылчыннары бот-боттарынга дүржүлга солчуп чеде бээрлер.

«Эрткен беш чылдың кады ажылдажылгазының түнелдерин сеткил ханышкыны-биле чоокта чаа түнеп үндүрдүвүс. Чехословакияның алдыгы, ССРЭ-ниң онгу беш чылдарының дүргузунда бараан солчулгазының хемчээли 30 миллиард рубль ашкан. Ону 24—25 миллиард рубльге планнаан турган. Нефть болгаш газты бистиң чуртувус бүрүнү-биле Совет Эвилелиниең ап турар. Ынчаарга ССРЭ даштыкыдан садыл ап турар машина тудуушкунунуң дериг-херекселдериниң 10 хуузун Чехословакиядан ап турар. Моон соңгаар улус ажылгыйының 19 адыраарынга хамаарыштыр кады ажылдажылганы боттандырарын планнап турар бис» деп, Экономиктиг Дузалажылга Човуелиниң Секретариадының кежигүнү, экономист Антон Ончак чугаалаан.

Совет Эвилели-биле Чехословакияның аразында кады ажылдажылга социалистиг интеграцияны улам ынай хөгжүдерингө улуг ролдуг ойнап турар.

Валерий ЕНИН.
(ПМА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ЧОННУҢ ЧАҢГЫС ЭВИ БОЛГАШ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ

● **ПНОМПЕНЬ.** Кампучиа Улус Республиканың Национал хуралынга бо чылдың май 1-де болуп эрткен бүгүнниги сонгулдалар политиктиг улуг ужур-дузалыг болгаш кампучи революцияның хөгжүлдезинге чугула үе-чада болуп турар деп, Кампучияның даштыкы херектер министри Хун Сен парлалга конференциязынга медеглээн.

Сонгулдаларга сонгукчуларның ын хөй нуруузу киришкен болгаш ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш патриоттуг интеллигенциянын төлээлекчилери дээш бадылаашкының берген. Бо факт чурттуң чонунуң политиктиг чаңгыс эвиинин, улусчу эрге-чагырганың бедик авторитединиң дугайында хереченилеп турар-дыр деп, ол демдеглээн.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

● **НЬЮ-ЙОРК.** Делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге тураскаткан америк хөй-ниитинин массалыг чыскаалы Нью-Йоркка болган.

Хоорайның төвүнде Юнион-Сквер шөлүнге митингиге АКШ-тың Компартиязының Чингине секретары Г. Холл чүве чугаалаан. Сөөлгү чартык чүс чылдың дургузунда демисеглиң түннелинде чедип алдынган эргелерже — ажылчын ангының эргелериче АКШ-тың чагырыкчы болуктеринин калчаалыг халдаашкынының үезинде делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнүн бо чылын демдеглеп турар-дыр бис деп, ол медеглээн. Р. Рейганның администрациязының экономиктиг политиказы америк ажылчы чоннарның күсели-биле монополиялары, хамыктың мурнунда шериг-үлетпүр монополияларын улам-на байыдарынче угланган.

Америк реакцияның айыылдыг планнарынга удур, тайбың дээш демиселге сырый каттыжарынче чурттуң депшилелиг бүгү күштерин Г. Холл кыйгырган.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

● **ДЕЛИ.** СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Перси мугулдурунуң районунга аймыл чок чорукту хандырарынче угланган саналдарында делегейниң бо районунга даштыкының шериг базаларың тургузарындан өйталаарын, ядролуг азы массалыг узуткаарының кандыгдаа чепсээн аңаа тургузарындан өйталаарын айыткан. Ол саналдарны эң-не кичээнгейлиг көөрү эргежок чүгүл, Күвейтиге болгаш Каттышкан Араб Эмираттарга аян-чоруумнун үезинде ук саналдарны араб күрүнелерниң удуртукчулары-биле кады чугаалажып көөр бодап турар мен деп, Индияның премьер-министри Индира Ганди «Халидж таймс» солунга интервьюзунга медеглээн.

Американың Каттышкан Штаттарының даштыкы политиктиг угланышкынының тазырымча чогун И. Ганди айыткан «Коммунизмни кызыгаарлазырынче угланган АКШ-тың күженишкиннери амга чедир чедишкин чок болган. Ынчалзажок хөй кижилер ол дугайын үттүп турары элдептиг-дир» деп, ол демдеглээн.

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ ДЕТКЭЭН

● **ВЕНА.** СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң көдүргени Совет Эвилелиниң чогумчалыг саналдарынга Австрияның Коммунистиг партиязы байыр чедирип турар деп, АКП-ниң даргазы Ф. Мури медеглээн. Чавырлыышкынның политиказын уламчыларынче, боо-чедиселги дүжүрерин чедип алырынче, делегейге тайбынны быжыглаарынче ол санаалар углаган. Ук саналдарны боттандырары бүгү улустарның үндезин эргежыктарынга дүүшкен.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын Европага чедип алырынга, делегейниң ол районунуң улустары үжен ажыг чылларның дургузунда тайбың чурттаарынга боттуг социализмниң чеднишкиннери шиитпирлиг рольдуг болган деп, Ф. Мури демдеглээн.

«АКАХАТА» СОЛУННУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

● **ТОКИО.** «Чепсектиг күштерни көвүдериңер, үлүүртелерни улгаттырарыг сексадыр!», «Айыыл чок чорукту» япон-америк керээни санаазын!», «Тайбың, нейтралдыг, каяа-даа каттышпас Япония дээш, конституциияны өскертирип болдурбас дээш!» деп лозунгнарның алаа-биле Японияның Компартиязының төп органы «Акахата» солуннуң байырлалын Японияның найысылалының чеогуна эгелээн. Чаңчыл болган байырлалга чүрттүң янзы-бүрү районнарындан келген 50 мүң ажыг кижи киришкен.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

● **ЛУАНДА.** Улусну Ангола бодунуң иштики болгаш даштыкы политиказынга моон соңгаар-даа ажылчы чоннарның эрге-ажыын, ажылчын ангының болгаш күш-ажылчы таразалыннарының эрге-ажының удуртулга болдурар деп, МПЛА — Күш-ажыл партиязының даргазы, Ангола Улус Республиканың президентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуш медеглээн.

Улус-демократтыг күрүнениң үндезинниерии тургускан бис, хүү сектордан бүдүүлгелиниң кол чепсек-хереклерии ангылап алган бис. Бистиң чурттувустуң чаза ажылчы чоннарның күзел-соруун илергейлеп турар деп, ол чугаалаан.

Чурттуң бойдус байлактары күрүнениң контролюнда база кирген, хүү секторнуң өзүлдезин кызыгаарлаарынче угланган хемчеглериң боттандырган. Будүүлге планнарын чогаадырынга, экономиканы, социал амыдыралды удуртугунга ажылчыннар идепкейлиг киржип турар.

(СЭТА).

БУРУУ ШАНКАН

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тың Төп Америкада агрессия чимченишкиннеринең Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң Национал удуртугазының кежигүнү, Никарагуаның иштики херектер министри Томас Борхе бруу шанкан. Сальвадорже, Гватемалаже, Гондурасче америк боочеңээлерин болгаш шериг чөвүлекчилерни чорудуп турары дээш АКШ-ты парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура ол шыңгыы шүүмжүлээн. Ол чурттарда чагырыкчы реакциялыг ёзу-чурумнарга Каттышкан Штаттарның шериг дузаламчызы ол-булаа девискээрде тайбынны болгаш айыыл чок чорукту кыжанышкын адаанга тургузуп турарын Т. Борхе онзалап демдеглээн.

Вашингтонуңун чылыг янзылыг угланышкыны чурттуң камгалалыр аргазын быжыглаарынче сагыш салыр кылдыр Никарагуаның чазаан албадап турар деп министр демдеглээн. Боттарының дайзынарының халлаашкынарынга ойтур шавымышкыны бээр деп Никарагуа кижилер шиитпирлиг тура-соруктулар.

Никарагуага хамаарыштыр АКШ-тың ожээнинг политиказын чурттуң политиктиг кашдаа организацияларын каттыштырган Революцияның патриотчу фронтузунуң төлээлекчилери шиитпирлиг бруу шанкан. Болдунуң авангарды — Национал хосталганың Сандиночу фронтузуң долгандыр улам сырый каттыжарынче никарагуа улусту олар кыйгырган.

Х. К. КУЭТОНУ ХОСТААН

ЛА-ПАС. (СЭТА). Боливияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң эрткен айда болдунга эрге-чагырганы-га тутгунун хорудаттырган Бирги секретары Хорже Колле Куэто хосталып үнген болган чуртундан үндүр шөлүттүргеп. Боливияның иштики херектер министерствозунуң төлээлекчилериниң медеглелиң барымдаа болдургаш, ол дугайын «Пресенсиа» солуи дыннатқан.

АШ ЧАРЛААННАРНЫ ДЕТКЭЭН

АНГЛИЯ. Каржы-дерзиниз-биле сурагжаал. Лонг Кеш концлагерьде боттарын болгаш өске-даа эштерин политиктиг хоргудаттырганнар кылдыр санаары дээш аш чарлаан болуқ хоргудаттырганнарын деткээн чыскаал Лондонга болган.

Сонгу Ирландияның округтарының бирөзинге немелде сонгуулдалардың түннелинде англи парламентиниң депутады апарган Р. Сенде ол аш чарлаашкыңының эгелекчизи болган. Аш чарлаанындан бээр будун чартык ай ашкан. Британ хөйниити аш чарлаанларның кадыы дээш ханы дүвүрелди чыскаалдарга илереткен.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

АРЖААН СУГЛАР ОРАНЫ

Журналистиң орук демдеглелдеринден

(Эгези № 98 «Шында»).

Чурттуң хоорайлары - биле

ЧЕРЛЕ ЫНЧАШ, янзы-бүрү ыяштар үнген болгаш, ол черниң арга-арыының иштинге кылаштаарга аъгаары овагай чыттыг. Ол черинге чону бойдуска кончуг хумагалыг дээрзин үстүнде чугаалаан болгай. Анаа база бир мындыг чүвени немеп каайн. Санаторийлер чанында арыгларга чоруургa, чаражы хөлчок мелдер-сарыг сырбыктар бо-ла чем дилеп, кижиже маңнап кээр. Ол диинээр кижиден коргар хамаанчок, харын эгин кыынче халыг бергеш, берген тоорукту холдан серте чок чип турар. Ында чоруп турар кижилер диинге көрүп каааш, тоорук сайын аңаа төп бээр. Диинг амытаннарга ол хире хумагалыг, сагыш човагыр улустур.

КИСЛОВОДСКИДЕ турасчаалдыг, кавс-чараш чурумалдыг черлер эндерик. Оларның кол-колу мындыг. Кызыл-Даштар. Боду бүткен чараш кызыл хаалар янзы-бүрү ыяштар-биле бүргелип алган турар. Ындыг хаяларның бирээзинде В. И. Ленинниң хүлер барельефин кончут шеверлеп тургаш кылган. Куу-Даштар деп чер база бар. Аңаа үне бээрге, бүгү хоорай, адышта түне дег. көстүп турар. Агаар-Дуганы, Кызыл-Хүл бээр даглардан дыштанып-дар кажан-даа үзүлбес. Оон Джиналь сыныың бир эктинден долганзыр кайыын бээр кодаводскиде эң кол эмнелге черлериниң бирээзи. Хары угда аңаа 600 хире кижи эмнедип, дыштаныр үш улуг корпустуг. Арыг-силии шуут кыланнаар чүве. Ында кардиология талазы-биле, чүректин, тыныштың, хан-дамыр системазының дарыгларын тодарадыр, билип алыр, эмнээр эң чаа, болбаазын хереккелдерни тургускан. Ону РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Римма Николаевна Алексеева удуртуп турар. Аңаа келген кижилер аарыы экирээн, кадык апарган, өөрүшкү-маннайлыг чаныш турар.

Дагның бажында аажок бедик телесуурганы тургускан.

Пятигорскиже аян-чорук биске кончуг солун болган. Оон тураскаалдыг, солун черлерин будун хүн иштинде сонуургап көрдүвүс. Аңаа кээп турар тураскаалдыг, экскурсантыларның хөйүн канчаар!

Аңаа экскурсиялап баргаш, көрүлдени баштай Лермонтовчу черлерден эгелединис. Ол Пятигорскиге 1837 чылдан 1841 чылга, амыдыралының сөөлүг хүнүге чедир, чурттап турган. Мырынай эге бажында дөрт харлыг ооп турган-ла кырган-авазы-биле аңаа кээп. Пятигорскиниң аржаанынга эмнеткен.

1841 чылдың июнь 15-те Юрий Михайлович Лермонтовтуң дуэлге өлүткен чери бо. Машук дагның артында дубодалының ужурудан хаан чазаанга шөлүткеш, аңаа чеп келген. Ынчан ол аңаа келгеш, мурнунда офицерлер школазынга кады өөрөнүп турган эжи Мартыновка ужуражы берген. Ол ужуражыышкынга Лермонтов гажок өөрээн. Чаңгыс полкка кады чоруп турганнар.

Бир-ле кежээ генерал Верзилиниң бажыңынга аныяктар чыылган, бал-танцы болган. Лермонтов биле Мартынов база аңаа барган, Мартыновту көрүп каааш, Лермонтов: «О, бо селеме азыңган даг чурттугну але» деп баштактанган. Аңаа Мартынов ажына бээр, оон аас-дыл үнер деп, Лермонтов бодавааи. Аңаа-ла эш хуузубиле ынчаар чугаалапкан. А ол сөстер Мартыновтуң сеткилин хомудадыпкан. Ол шынап-ла өөдежок кижи турган чүведир. Өөренгеш өөренип база чадаан, а шеригге албан эртиргеш, база мактадыпкан эки чүвезин чок. Ынчалзажок доктуг улуургак, хоолургак, адыыргак, болдун тогдунар сагыштыг. Баштактаныг соонда Мартынов хорадап үнгеи: «Мени бак сөглеп, хөй улус аразынга дорамчыладың! Мен ону аңаа кагбас мен, көржүр апаар-дыр бис» — дээн. Лермонтову: «Мен аңаа ойнап баштактандым ышкажыл. Ында дорамчылаан чүү боор. Мен сенң ажыма бээр деп көңгүс бодавадым, буруудатпайн көр» деп эөрежиргедаа Мартыновтуң кылыы чазылбаан. Ынчангаш ол Лермонтовту дуэль—аткылажыышкынче кыйгырган. Ынчаңгаш 1841 чылдың июль 15-те улуг шүлүкчү назыныың мырыдай чалыы үезинде — 27 харлыында дуэльге өлүртүп каан.

ООҢ СООНДА Машуктуң бир будунуң кырында хаяттуруглуг бедик кожагар кырынга бардывыс. Оон кырында улус олурар төгерик сандайлыг, кыры дугланчак серилиг беседка чер бар. Ында «Эол арфазы» дээш музыка хереккелин таарыштыр кылып каан. Хат хадыырга, арфа бөду чайгаар-ла ырлай бээр, тааланчыг хөгжүм даажы оон дыңнаалып кээр. Ону 1831 чылда тургускан. Хостуг, чайлыг үелеринде Ю. М. Лермонтов эпти-ле аңаа баар, арфаның тааланчыг үнүп дыңнаар, бедик кожагар кырындан даг эдээнде чаптылган хоорайжыгаштың кайгамчыктыг хевирии магадан көөр турган. Ол беседкага олура, Лермонтов эвээш эвес шүлүктерни бижээн. Үк беседканы «Бистиң үениң маадыры» деп романында база бижээн.

Эол арфазындан алээн чавызап, кожагарның хөрээнге чедир бады кээрге, хаяда улуг эвес куй бар. Ону улус делгеменеди үттеп, казып каан хире. Ам ону «Лермонтов кую» деп адаар. Аңаа база-ла Лермонтов барып олурар, шүлүк бижир турган. Сөөлүнде Лермонтов ол куйну «Бистиң үенин маадыры» романның көл маадырлары Печорин биле Веранын ужуражырда болчаг кылыр чери деп бижээн.

Дагның мырынай эдээнче бадып, чер ортузунга кээрге, база бир куй бар. Ол—калымал куй. Ону хөлеге талада хаядан үттел тургаш ыылган. Шаанда аныяктар аңаа кежээлерде чыглып, бал эрттирер чер-дир. Ю. М. Лермонтов өлүртүп каарының чеди хонук мурнунда, 1841 чылдың июль 8-те аңаа өөнүктери-биле бал кылган.

ЛЕРМОНТОВКА тураскаалды каяа тургузар дугайында айтырыг баштай маргылдаалыг тургаи. Чамдык кижилер ооң тураскаалын төрээн черинге, азы Москвага, а өскелери — Пятигорскиге тургузар дижип турган. Ынчалза-даа улуг шүлүкчүнүң тураскаалын Пятигорскиге тургузар деп шиитпир сөөлүнде хүлээп алдынган. Ооң улуг тураскаалын 1889 чылда аңаа скульптор А. М. Опекушин тургускан. Ол хоорай-иштинде каасчараш ыяштарлыг скверде турар.

Оон ыңай Ю. М. Лермонтовтуң чурттап турган бажыңы болгаш чугаа-соот үнген генерал Верзилиниң бажыңы ынчаардагы хевээр арткан. Чогаалчының музей-мемориалы болган. Ында бүдүн кварталды шаанда турганы ышкаш ынчаар катап тургузар дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Төөгүүнүң тураскаалдарын бистин чурттувуста кайы хире сагыш човаашкыныыт, хумагалыг кадагалап турары, ол черниң кижилери Ю. М. Лермонтовтуң ады-биле, амыдыралыбиле холбашкан черлерни кайы хире хумагалыг кадагалап турары моон илдеп болду.

А. АМГЫ ПЯТИГОРСК Ю. М. Лермонтовтуң чурттап турган үезинге бодаарга, таныттынмас кылдыр өзүп, сайзыраан, кайгамчык каасчараш ыяштар-биле бүргеттиингеи, бедик бажыңнары дээрде шаштыккан, улуг курорт-хоорай апарган. Оон чурттакчылары ам 154 мун кижи ажып турар. Ында 15 санаторий, 12 пансионат бар. Оларга чылда-ла 180 мун ажыг кижи чер-черден кээп эмнедип, дыштанып, кадыкшылын экижидип турар. Хоорайның кол-ла байлаа — эм аржаан сутлары. Машук эдектерии дургаар 40 ажыг аржаан суг аттыгып үнүп чыдар. Оларның составы язы-бүрү. Температуразы база аңгы-аңгы: эң соок сугдан эгелээш, хайның чыдар изиг сугларга чедир бар.

Пятигорск амгы үеиин өскедаа улуг хоорайлары ышкаш, сайзырангай үлетпүрүн төвү болуп турар. Көдээ ажылагый машиналарын бүдүрүп турар Киров аттыг заводтуң продукциязы — күш оглу чазыддырар инкубаторлар бистин Тывага безин бар. Оон ангыда электромеханика, химия заводтары ажылдап турар. Чуртта эң улуг, курортология талазыбиле эртем-шинчилел институду база ында ажылдап турар.

К. АДАВАСТАЙ.
(Улавчылыг).

Улуг шүлүкчүнүң турган черлеринде

СООҢГУ Кавказта курорт хоорайларның база бирээзи, харын-даа улуу —Пятигорск. Ол 1780 чылда үндезилеттинген. Эрткен чылын 200 чыл болган оюн демдеглээн болгаш ажыл-агый тургузуушкунунга, культура көгжүлезинге улуг көтжишкиниери база чонуң калыкшыдылгазынга киирип турар салыышкыны дээш, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле шаңнаткан. Үк курорт-хоорай хөй ясал аржаан сутлары болгаш эм малгажы-биле алдаржып турар.

Хоорайның соңгу талазында беш-алыр баштыг даг бар. Ынчангаш хоорайны Пятигорск —Беш-даг деп адаан. Оон бир үжү Машук дээр мөккүр дагның мырынай хая, даштыг кадыр эдээнче белип үне берген. Ында чоруп турар кижилер диинге көрүп каааш, тоорук сайын аңаа төп бээр. Диинг амытаннарга ол хире хумагалыг, сагыш човагыр улустур.

КИСЛОВОДСКИДЕ турасчаалдыг, кавс-чараш чурумалдыг черлер эндерик. Оларның кол-колу мындыг. Кызыл-Даштар. Боду бүткен чараш кызыл хаалар янзы-бүрү ыяштар-биле бүргеттип алган турар. Ындыг хаяларның бирээзинде В. И. Ленинниң хүлер барельефин кончут шеверлеп тургаш кылган. Куу-Даштар деп чер база бар. Аңаа үне бээрге, бүгү хоорай, адышта түне дег. көстүп турар. Агаар-Дуганы, Кызыл-Хүл бээр даглардан дыштанып-дар кажан-даа үзүлбес. Оон Джиналь сыныың бир эктинден долганзыр кайыын бээр кодаводскиде эң кол эмнелге черлериниң бирээзи. Хары угда аңаа 600 хире кижи эмнедип, дыштаныр үш улуг корпустуг. Арыг-силии шуут кыланнаар чүве. Ында кардиология талазы-биле, чүректин, тыныштың, хан-дамыр системазының дарыгларын тодарадыр, билип алыр, эмнээр эң чаа, болбаазын хереккелдерни тургускан. Ону РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Римма Николаевна Алексеева удуртуп турар. Аңаа келген кижилер аарыы экирээн, кадык апарган, өөрүшкү-маннайлыг чаныш турар.

Пятигорскиже аян-чорук биске кончуг солун болган. Оон тураскаалдыг, солун черлерин будун хүн иштинде сонуургап көрдүвүс. Аңаа кээп турар тураскаалдыг, экскурсантыларның хөйүн канчаар!

Аңаа экскурсиялап баргаш, көрүлдени баштай Лермонтовчу черлерден эгелединис. Ол Пятигорскиге 1837 чылдан 1841 чылга, амыдыралының сөөлүг хүнүге чедир, чурттап турган. Мырынай эге бажында дөрт харлыг ооп турган-ла кырган-авазы-биле аңаа кээп. Пятигорскиниң аржаанынга эмнеткен.

1841 чылдың июнь 15-те Юрий Михайлович Лермонтовтуң дуэльге өлүткен чери бо. Машук дагның артында дубодалының ужурудан хаан чазаанга шөлүткеш, аңаа чеп келген. Ынчан ол аңаа келгеш, мурнунда офицерлер школазынга кады өөрөнүп турган эжи Мартыновка ужуражы берген. Ол ужуражыышкынга Лермонтов гажок өөрээн. Чаңгыс полкка кады чоруп турганнар.

Бир-ле кежээ генерал Верзилиниң бажыңынга аныяктар чыылган, бал-танцы болган. Лермонтов биле Мартынов база аңаа барган, Мартыновту көрүп каааш, Лермонтов: «О, бо селеме азыңган даг чурттугну але» деп баштактанган. Аңаа Мартынов ажына бээр, оон аас-дыл үнер деп, Лермонтов бодавааи. Аңаа-ла эш хуузубиле ынчаар чугаалапкан. А ол сөстер Мартыновтуң сеткилин хомудадыпкан. Ол шынап-ла өөдежок кижи турган чүведир. Өөренгеш өөренип база чадаан, а шеригге албан эртиргеш, база мактадыпкан эки чүвезин чок. Ынчалзажок доктуг улуургак, хоолургак, адыыргак, болдун тогдунар сагыштыг. Баштактаныг соонда Мартынов хорадап үнгеи: «Мени бак сөглеп, хөй улус аразынга дорамчыладың! Мен ону аңаа кагбас мен, көржүр апаар-дыр бис» — дээн. Лермонтову: «Мен аңаа ойнап баштактандым ышкажыл. Ында дорамчылаан чүү боор. Мен сенң ажыма бээр деп көңгүс бодавадым, буруудатпайн көр» деп эөрежиргедаа Мартыновтуң кылыы чазылбаан. Ынчангаш ол Лермонтовту дуэль—аткылажыышкынче кыйгырган. Ынчаңгаш 1841 чылдың июль 15-те улуг шүлүкчү назыныың мырыдай чалыы үезинде — 27 харлыында дуэльге өлүртүп каан.

ООҢ СООНДА Машуктуң бир будунуң кырында хаяттуруглуг бедик кожагар кырынга бардывыс. Оон кырында улус олурар төгерик сандайлыг, кыры дугланчак серилиг беседка чер бар. Ында «Эол арфазы» дээш музыка хереккелин таарыштыр кылып каан. Хат хадыырга, арфа бөду чайгаар-ла ырлай бээр, тааланчыг хөгжүм даажы оон дыңнаалып кээр. Ону 1831 чылда тургускан. Хостуг, чайлыг үелеринде Ю. М. Лермонтов эпти-ле аңаа баар, арфаның тааланчыг үнүп дыңнаар, бедик кожагар кырындан даг эдээнде чаптылган хоорайжыгаштың кайгамчыктыг хевирии магадан көөр турган. Ол беседкага олура, Лермонтов эвээш эвес шүлүктерни бижээн. Үк беседканы «Бистиң үениң маадыры» деп романында база бижээн.

Эол арфазындан алээн чавызап, кожагарның хөрээнге чедир бады кээрге, хаяда улуг эвес куй бар. Ону улус делгеменеди үттеп, казып каан хире. Ам ону «Лермонтов кую» деп адаар. Аңаа база-ла Лермонтов барып олурар, шүлүк бижир турган. Сөөлүнде Лермонтов ол куйну «Бистиң үенин маадыры» романның көл маадырлары Печорин биле Веранын ужуражырда болчаг кылыр чери деп бижээн.

Дагның мырынай эдээнче бадып, чер ортузунга кээрге, база бир куй бар. Ол—калымал куй. Ону хөлеге талада хаядан үттел тургаш ыылган. Шаанда аныяктар аңаа кежээлерде чыглып, бал эрттирер чер-дир. Ю. М. Лермонтов өлүртүп каарының чеди хонук мурнунда, 1841 чылдың июль 8-те аңаа өөнүктери-биле бал кылган.

ЛЕРМОНТОВКА тураскаалды каяа тургузар дугайында айтырыг баштай маргылдаалыг тургаи. Чамдык кижилер ооң тураскаалын төрээн черинге, азы Москвага, а өскелери — Пятигорскиге тургузар дижип турган. Ынчалза-даа улуг шүлүкчүнүң тураскаалын Пятигорскиге тургузар деп шиитпир сөөлүнде хүлээп алдынган. Ооң улуг тураскаалын 1889 чылда аңаа скульптор А. М. Опекушин тургускан. Ол хоорай-иштинде каасчараш ыяштарлыг скверде турар.

Оон ыңай Ю. М. Лермонтовтуң чурттап турган бажыңы болгаш чугаа-соот үнген генерал Верзилиниң бажыңы ынчаардагы хевээр арткан. Чогаалчының музей-мемориалы болган. Ында бүдүн кварталды шаанда турганы ышкаш ынчаар катап тургузар дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Төөгүүнүң тураскаалдарын бистин чурттувуста кайы хире сагыш човаашкыныыт, хумагалыг кадагалап турары, ол черниң кижилери Ю. М. Лермонтовтуң ады-биле, амыдыралыбиле холбашкан черлерни кайы хире хумагалыг кадагалап турары моон илдеп болду.

А. АМГЫ ПЯТИГОРСК Ю. М. Лермонтовтуң чурттап турган үезинге бодаарга, таныттынмас кылдыр өзүп, сайзыраан, кайгамчык каасчараш ыяштар-биле бүргеттиингеи, бедик бажыңнары дээрде шаштыккан, улуг курорт-хоорай апарган. Оон чурттакчылары ам 154 мун кижи ажып турар. Ында 15 санаторий, 12 пансионат бар. Оларга чылда-ла 180 мун ажыг кижи чер-черден кээп эмнедип, дыштанып, кадыкшылын экижидип турар. Хоорайның кол-ла байлаа — эм аржаан сутлары. Машук эдектерии дургаар 40 ажыг аржаан суг аттыгып үнүп чыдар. Оларның составы язы-бүрү. Температуразы база аңгы-аңгы: эң соок сугдан эгелээш, хайның чыдар изиг сугларга чедир бар.

Пятигорск амгы үеиин өскедаа улуг хоорайлары ышкаш, сайзырангай үлетпүрүн төвү болуп турар. Көдээ ажылагый машиналарын бүдүрүп турар Киров аттыг заводтуң продукциязы — күш оглу чазыддырар инкубаторлар бистин Тывага безин бар. Оон ыңай электромеханика, химия заводтары ажылдап турар. Чуртта эң улуг, курортология талазыбиле эртем-шинчилел институду база ында ажылдап турар.

К. АДАВАСТАЙ.
(Улавчылыг).

МАЙ 8-ТЕН 10-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Совет шүлүкчүлериниң, шүлүктерин Москваның школачылары күүседир. 9.35 — «Кино аяш-чоруктар клуву». 10.35 —«Аграфена Глинканың ырлары». 11.15 — Медээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Тинлеттирбес болгаш алдарлыг». Хөй сериялыг документалдыг фильм. 5-ки фильм. «Черниң камгалакчылары». 15.25 — В. Моцарт — Оркестрлиг ийи фортепианога концерт. Бакудан дамчыдылга. 15.50 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — Румыниянның Коммунистиг партиязының 60 чылынга. Кинопрограмма. 16.50 — «Тоол аалдан келди». «Хоттабыч ирей». уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Ажык чугаа». Будуруглени эргелеп башкарарының принциптери болгаш аргалары. 19.35 — Совет Армиянын «Красная звезда» ансамблиниң күүседири. 19.50 — «Дөртен беш чылдың кыжы болгаш чазы». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 4-кү сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— Радио хүнүге тураскаатқан концерт. Эвилелдер Бажыныың Колонналыг залындан дамчыдылга. 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.30 — 23.45—«Чадаг-терге маргылдаазы». ГДР-ден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Орус чугаа». 12.30 —Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чуруглга уран чүүл. 13.00 — «Звездочёт». 13.45 — «Сээн мергежилинде физика». 14.15 — «Буруу шавышкын». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 15.35 — 17.50— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Документалдыг фильмнер программазы: «Менге чырык», «Фронтудан солдат чанып келген». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Хосталганың эки турачызы» Документалдыг фильм. 19.20 — «Элеп читпес маадырлыг чорук». Тнилелге хүнүнге. 19.50 —Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удүнар». «Эртенги ыры». Мультфильм. 20.15 — Бокска Европа чемпионады. Чартык финал. Финляндиядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Шынчы чорук». Уран-чечен фильм.

МАЙ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 —Тинлелге хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Тинлелгенин хылыжы», «Ол аңаа эвес ынакшыл-дыр». «Оларның чепсээ — кинокамера-дыр». 10.05 — Кара далай флодунуң ыры болгаш пляска ансамблиниң күүселдези. 10.40 —Тинлелге хүнүнге тураскаатқан композиция. 11.20 — «Спортлотонуң» 19-кү тиражы 11.30 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 12.30 — «Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 14.00 ——Бөгүн делегейде. 14.15— «Полктуң оглу». Уран-чечен телефильм. В. Катаевтуң тооожузун ёзугаар. 1-ги сериязы. 15.30 — «Бөгүн тинлелгенни байырлалы». ССРЭ-нин камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколовтуң чугаазы. 15.45 — Совет Армиянын ыры болгаш танцының ийи дакпыр Кызыл туктуг А. В. Александров аттыг академиктиг ансамблиниң концерти. 16.30 — Бокска Европа чемпионады. Чартык финал. Финляндиядан дамчыдылга. 17.30 — «Өөнүктериниң, эштериниң дугайында». Киноконцерт. 18.30 — 18.45 —Чапсар. 18.45 — Музыкалыг дамчыдылга. 18.50 — «Фашизмге удур демиселге өлгенниериик чырыткылыг тураскаалынга». Минута дургузуида сактыышкын ёзулалы. 19.10 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». Хосталганың солдаттары». Уран-чечен фильм. Совет Армиянын Европаны достаанының дугайында түнел көргүзүт. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Чехословакияның киностудиялары-биле кады «Мосфильм» үндүрер. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Солдат алдарының изи» РСФСР-ниң улустуң артизи А. Консовский совет шүлүкчүлериин шүлүктериин номчуур. 22.00 — 23.40 — Футболга ССРЭ кубогу дээш маргылдаа. Түнел. «Спартак» — СКА (Донда Ростов). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Төөгеиде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хосталган делегей ону утпас». Документалдыг фильм. 14.40 — «Музыкалыг киоск». 15.10—«Кино аян-чоруктар клуву». 16.10—К. Симонов. «Ындыг болур». ССР Эвилелиниң Күрүнеиин академиктиг Бичe театрының фильмшинзи. 18.50—«Фашизмге удур демисселге өлгенниериик чырыткылыг тураскаалынга», Минута дургузуида сактыышкын ёзулалы. 19.10 — С. Рахманинов — фортепианога болгаш скрипкага үшкү концерт. 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удүнар!» 20.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — «Вальс». Уран-чечен телефильм.

МАЙ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче чыскаалынар!» 9.00 — Л. Захлевныйның «Тураскаал» деп вокал бөлүүндези. Минскиден дамчыдылга. 9.30 —«Будильник». 10.00—«Совет Эвилелиниге бараан боор тур мен!» 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Музыкалыг программа. «Эртенги почта». 12.15 — «Көдээден дамчыдылга». 13.15 — «Фронтучулар». Документалдыг телефильм. 14.15—«Музыкалыг киоск» 14.45—Уран-чечен телефильм. «Полктуң оглу». 2-ги сериязы. 15.50 —«Кино аян-чоруктар клуву». 16.50 — «Силерге, хоочуннар!» Музыкалыг программа. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45— 19.00— Чапсар. 19.00—Фашист эжелекчилерден Чехословакияны хостаанының 36 чылынга тураскаатқан Чехословак Социалистиг Республиканың телевидение программазы. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Роговцева. 23.00 — 23.25 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар дугайында. 15.20—«Ёзулуг ол кижи болур үе». Документалдыг телефильм. 15.50—«Омега» деп вариант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.00—Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (М)— «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичe ёзулуг ареиазындан дамчыдылга. 19.15 — «Кино көрүкчүнүң демделгели». 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удүкар!», «Хөлүүг датза оглуу». Мультфильм. 20.15—Делегейниң чадаг-терге чарыжы. ГДР-ден дамчыдылга. 20.30 Гандболга ССРЭ чемпионады. СКА (Минск) — ЦСКА. ЦСКА-ныи Төп спорт залындан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Сураг чок читкен». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

САНЫ ДЕҢ

«Спартак» эки тура спорт шитилелиинин бо чылгы чемпиону ат дээш Ак-Довуракта, Хову-Аксыдан, Кызылдан кээп ойнаан шыдыраачылар маргылдаазын дооскан. Сөөлгү он бирги салгда бирги разрядчылар Леонид Мохов биле Чыртак-оол Оюн удурланыкчыларын уткулаан, 8,5-8,5 сөннарны алганнар.

Маргылдааның түннелинде үш шыдыраачы Ч. Оюн, Л. Мохов, М. Адыг-оол оларның саннары деннежи бергени бо. Судьялар тускай коэффициент ёзугаар санаш республиканың каш дакпыр чемпиону чорааи Монгуш Адыг-оолду «Спартактың» бо чылгы чемпиону кылдыр чарлаан. Ийиги, үшкү черлерни дуржулгалыг оппакчылар Чыртак-оол Оюн, Леонид Мохов эзээн.

Херээжен шыдыраачылар аразында эрткен маргылдага Кызылдың 1 дугаар ортумак школазының чедиги классчызы Татьяна Хертек кымга-даа уттурбайн, аласа чогуур беш сандан ынча санны ап, бирги черни бүзүрелдиг алган.

Б. ООРЖАК.

«МӨГЕНИҢ МАЙЫЫ КАДЫРЫК»

Самагалдай суурга ол хүн эрткен спортчу маргылдаалардан эң-не солуну тыва хүрешке 32 мегелерии ужуражышкыны болган. Оркестр «Деге-Баярының» аялгазык бадыыштарга, хоочун болган аныяк мөгелер бир дем-биле девип үнүпкен. Оларның аразында кандыы чок дээр. Республика мөгелери Кызыл-оол Лайдың, Василий Хураган, Түмен-Байыр Севилбаа дээш ескелер-даа бар.

«Мөгенин майыы кадырык» деп чугаа бар. Чамдык ат-сураглыг хоочун мөгелерни аныяктар чер алыспаан. Сөөлүнде иээп дерт мөге арткан: Сергей Чарбуу, Борис Шоолай, Максим Дажыыаа, Түмен-Байыр Севилбаа. Олар ескелерден арга-мергежили, аваангыр-кашпагайы-биле онзаланып турган.

Эң шилиидек ийи мөге Максим Дажыыаа биле Түмен-Байыр Севилбаа оларның хүрежи кончуг солуи болгаш көрүштүг болган. Көрүкчүлерниң хөй кезии «Хоочун мөге Түмен-Байыр-ла алыр боор» дишкен. Ынчалзажок аныяк мөге М. Дажыыаа шүүлген.

Ө. ЧИНМИТ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

БАЙЫРЛАЛДА ЭРТКЕН...

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-де болгаш дыштанныр хүннерде республика найысылалының чурттакчылары янзы-бүрү оюн-тоглаага киржип, эки дыштанган. Эң ылаңгыя ажылчы чонның хостуг шагын ажыктыг эрттирер дээш хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң ажылдакчылары чугула хемчегларни ап чоруткан. Олар спорттуң он ажыг хевирлеринге маргылдааларны эрттирген. Ам ооң чамдык түннелдери бо.

⊙ **СТОЛ ТЕННИЗИ.** Спорттуң бо хевиринге республика найысылалының теннисчилериниң команда болгаш хүүда бирги чер дээш маргылдаага «Херел» спорт залга болган. Аңаа Тываның бо чылгы чемпиону спорт мастериниге кандидат Владимир Фунтиков стол теннизинге республика федерациязының шаңналы дээш болган маргылдааның тиилекчизи Сергей Сасин, үнү чок урулар аразынга Россияның чемпиону чораан Сергей Ооржак, амгы үеде эң шыырак теннисчилериниң бирээзи Николай Данчыр-оол болгаш оон-даа өске бедик мергежилдиг спортчулар киришкен.

Маңаа стол теннизинге ССРЭ-ниң спорт мастериниге кандидат Анатолий Серен бедик мергежилдиии көргүзүп, чаңгыс-даа кижиге уттурбайн чемпион атка төлептиг болган. Ол түннел ужуражылгазында Сергей Сасинии чиигн-биле удуп алган. Кызылдың № 3 АТБ-зиниң чолаачызы Николай Данчыр-оол үшкү черии ээлээн. Бо чылдың республика чемпиону Владимир Фунтиков шаңналдыг черже безин кирбээп. Ол чорук теннисчилерниң арга-дуржулгазының, белеткелиниң өзүлделиг болуп турарының бир херечизи.

Херээжен спортчулардан үнү чок уруглар школазының өөреникчизи Мира Ооржак шылгараан.

⊙ **ЧИИК АТЛЕТИКА.** Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга чиик атлетика маргылдаазы-биле Кызылдың спортчуларының чайгы сезоиу ажыттынган. Аңаа эр улус 1000 метрге, а херээжен спортчулар 800 метрге эстафета маргылдааларынга киришкенер. Дөрт кижи составтыг 1000 метриң чарыжынга педагогика институдунуң студентилери эң эки үени көргүскеш, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң аразынга бирги черже үнген.

Школачылар аразынга № 15 школаның өөреникчилери эстафетазын өске командалардан баштай дооскан. Ынчангаш олар ам эрткен чылгы чемпион адын база катап батылдыкааннар.

⊙ **ЧА АДАРЫ.** «Самбажыктың согуиу» шаннал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы алды айда Тыва АССР-ниң найысылалыига болур. Ынчангаш аңаа белеткелди бистиң республиканың ча адыкчылары частың чылыг хүннери-биле кады эгелээн. Эрткен дыштанныр хүннерде олар хоорайның бирги чери дээш солун маргылдаазын эрттирген.

Херээжен улустуң аразынга ча адырынга ССРЭ-ниң спорт мастери Галина Огиёва эки белеткелдиин көргүзүп, «М—1» биле «М—2» дээр мергежилгелерге эң хөй санны аткаш, бирги черже үнген. Оолдар аразынга Леня Сырат, а уруглардан Чечена Норбу бирги черлерни алганнар.

⊙ **ВОЛЕЙБОЛ.** Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының шанналы дээш волейболистериниң спортчу демисели база солуи болгаи. Бирги чер дээш ооюига Кызылдың педагогика институдунуң студентилери биле № 1 көдээ профессионал-техниктиг училищениң спортчулары ужурашкан. Ниити оюнуиуң түнели 2:1 болуп студентилериниң тиилелгези-биле төнген. Үшкү черни «Динамо» спорт шиитилелиинин волейболистери ээлээннер.

⊙ **ШЫДЫРАА.** Парктың шаңналы дээш шак-биле дүрген ойнаарының маргылдаазынга 20 шыдыраачы киришкен. Аңаа арга-дуржулгалыг Леонид Мохов — бирги, Алдын-оол Оюн — ийиги, Монгуш Адыг-оол — үшкү черлерни алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: футболга хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң кубогу дээш маргылдааның түнел оюнунда «Динамо» биле «Торпедо» командалары ужурашкан. Аңаа динамочулар удурланыкчыларын 1:0 санга уткан; чиик атлетика маргылдаазының эстафета үезинде.

Агаар

Кызылдың агаар станцизының дамчытканын ёзугаар алырга, бөгүи республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Бөрүнүн чүк угланнышкынныг хат секундада 5—10 метр чедир дүргедээр. Хүндүс 15—20 чамдык черлерге 8—13 градус чылыыр.

Кызылга база-ла көжер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланнышкынныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Хүндүс 16—18 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мерседес» четтирбейн барган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро—мангыс төлү» 9.00, 13.10, **«Светофор» деп киноклуб** 10.50, **«Куда дүшкен дүне»** 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Медальдарже орук» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киискиткен гусарларның эскадрону» 15.00, 17.50, 20.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Кижи бүрүзүнүң бодунуң идегели турар» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

ЧАА КИНО

«Бузуттуг ок» деп кинода сураглыг кызыл командир Василий Киквидзеиин дугайын чугаалап турар. **«Грузия-фильм»** киностудиязы үндүрген үк кино удавас үнүп эгелээр.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың башкы училищезин 1981—1982 өөредилге чылында хүндүскү өөредилгеге дараазында эртемнерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

ШКОЛА САЛБЫРЫНГА — өөренириниң хуусаазы—3 чыл 10 ай, 8 класс дооскаиларны хүлээп алыр.

ШКОЛА САЛБЫРЫНГА — өөренириниң хуусаазы —2 чыл 10

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 107 (11605) | 1981 чылдың май 7, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунда

1981—1982 чылдарның мал кыштаглаашкынынга чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткениринiң талазы-биле Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының эгелээшкинин СЭКП обкому деткээн болгаш ол талазы-биле доктаалды хүлээп алган

Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин хүүсаадан эрте чедиишкинниг болгаш ажыр күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, келир чылдың мал кыштаглаашкынынга баш удур аки белеткенир, ону ажыл-агыйжы, бедик организастыг байдалга эрттирери дээш кыйгырыгны республиканың бүгү малчыннарынга үндүрген.

Мал кыштаглаашкынынга кажаа-хорааны 1981 чылдың июнь 1-ге чедир белеткеп доозарын районнуң ажылчы чоннары хүлээнген Совхозтарының күжү-биле мал тургаларынга чурттагларга бажыңнарын, чунар-бажыңнарны, кажааларны, хой тарып боозадыр пунктуларны, силос оңгарларын тудар, 13 муң тонна бөдүүн чемнерни, 6 муң тонна силосту, 110 тонна витаминниг сиген дагланын белеткээр. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында мал продуктуларын бүдүрериниң база садарының планнарын долдур болгаш ажыр күүседир хемчегларни совхозтарга ап чорудар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаатканы болза:

Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1981-1982 чылдарның мал кыштаглаашкынынга чедиишкинниг белеткенир, он бирги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын күүседир болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарышты калбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске, партия, профэвилел болгаш комсомол организациаларынга, ажыл-агыйларын үдуртукчуларынга болгаш тускай эртемниглеринге дааскан.

МАЛ КЫШТАГЛААШКЫНЫНГА ЧЕДИИШКИННИГ БЕЛЕТКЕНИР

Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының республиканың бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1981—1982 чылдарның мал кыштаглаашкынынга чогуур үезинде белеткенир, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидер, он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштың улам калбартканнар.

Районнуң совхозтары бирги кварталда мал ажылының продуктуларын бүдүрериңге чамдык чедиишкинилери чедип алган. Күрүнеге эът садарының планы 115 хуу, сүт садарыны — 123,9 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезиниге деннээрге, эът садары 212,1 тонна, сүт садары 13,1 тонна көвүдээн. Оон-биле чергелештир бүгү чүүл малдың өлүрү болгаш чидери эрткен чылдың ол үезиндезиниден 78 хуу кыырылган.

Сөөлгү чылдарда районга хойну кыжын болгаш эрте чазын хураганнадыр арга шиңээттингеш. Оон түңелги эки болуп турар. Бо чылын районга чаш малдың камгалалы 86 хуу болган. А «Чаа-оруқ» совхозтуң № 4 хойжу бригадазы чүе башка онааштыр 100 хураганы, «Мөрең» совхозтуң № 3 бригадазы — 96 хураганы, «Нарын» совхозтуң № 1 бригадазы — 95 хураганны доруктуруп алган. Районуң 28 хойжуу чүс хойга онааштыр 100—110 хураганы доруктурган.

Бистер, малчыннар болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери аңаа чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткенириниден хамаажыр дээрзин бодувустуң дуржулгавыстан көрдүвүс. Эрткен чылдарның дуржулгазын барымдаалаш, боттарывыстың күжүвүстү болгаш курлавырларывысты санап көргеш, 1981—1982 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткелди дораан эгелээрин шиитпирлеливис.

Чогуур үезинде болгаш бүгү тала-биле белеткенир, иниттиниң малының кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер дээш май айны кыштаглаашкынга белеткелдиң шалычы айы кылдыр чарлаш, дараазында хүлээлгени алдывыс:

— бо чылдың кыштаглаашкынын бедик деңнелге организастыг эрттирер, төрүүр чүс баш малга онааштыр 90 хураганы, 85 бызааны болгаш кулуқну алыр болгаш доруктурар. 23000 хойнуң болгаш 1000 инектиң тарып боозадылгазын чогуур үезинде кылыр;

— бүгү мал кажааларының, кудуктарның, шагжа болгаш оске-даа хережелдерниң септелгезин июнь 1-ге чедир доозар, кажаа кургаглаар өдекти четчир кылдыр белеткээр;

— августуң 1-ге чедир совхозтарның күсели-биле ийи өрээл 6, чаңгыс өрээл 12 бажыңны, 6 чунар-бажыңны, 3400 хой кирер кажааларны, хой тарып боозадыр 2 пунктуну, 1000 тонна силос кирер оңгарны тудар.

Тарып боозадылгага кирер хойну болгаш инекти шинчиңир болгаш аңгылаары амгы үеле доозулган. Төрээн болгаш кызыраан инектерни тарып боозадырын тускай эртемниглер шиңгээ хайгааралга алган.

Иниттиниң малын бөдүүн, чулуктуг болгаш концентратты чемнер-биле хандырарын бирги чергеняя болдургаш, дараазында түүлдерни кылырын шиитпирлеливис:

— сентябрының 15-ке чедир 13 муң тонна бөдүүн мал чемнерин, 6 муң тонна силосту, 110 муң тонна витаминниг сиген дагланын белеткээр;

— октябрының 15-ке чедир бүгү белеткээн мал чемнериниң 70 хуузун кыштагларга чезирер.

Мал чемнинiң белеткелиниң үезинде бүгү ажылдарның технологиязын шиңгээ сагыыр. Кышкы үеле совхоз бүрүзүнге бөдүүн мал чемнерин болбазырадыын (хээлектээрик, микро болгаш микроэлементилер-биле, минералдыг немелдер-биле байыдарын) организастаар.

Мал ажылын төгүдеринiң планнарының чедиишкинниг болуру зоотехниктиг эге үеткүтү шыңгыы сагыырынан улуг хамаажыр. Иниңгаш оны эжиндерине киңээнгейин совхоз бүрүзүнге доктаамал улгаттырар бис. Малды чемнерлери болгаш ажаазы, эдержилгеге киңерери болгаш тарып боозадыры, малды үзери болгаш коланшарга чарары базала зоотехниктиг иегелдер ёзугаар болур. Бүгү ветеринар-профилактиктиг ажылдарны чогуур үезинде бедик шынарлыг чорудар, малды эмнээрин, чемгерерин болгаш ажаарын организастаар.

Кышкы үеле зооветеринардиллеги бедик организастыг деңнелге эрттирер бис. Ол үүл малчыннарның билиин бедидер, дуржулгазын байыдар. Бо чылын 30 малчын мергежилин бедидер. Малчыннарның садыг эмнелге, культура хандырыгаын эки-жиндерiниң талазы-биле немелде хемчегler алдынар.

Районнуң мурнакчы малчыннарының эгелээшкиннери болгаш дуржулгазы чогуур үезинде деткимчеңи болгаш нептерелги алыр. Социалистиг чарыштың түңнелдери үезинде үнер, дээштиң болгаш нептереңгей болуру бүрүн хандырганар. Совхозтарга малчыннарның материалдыг болгаш моралдыг деткимчеңиниң системазы улам жиңжир.

Партия организациялары малчыннар ортузунга киңээнгейлиг ажылының деңнели болгаш дээштиин улам бедидер. Ылаңгыя дагдыныкчыларже, аныяктарны мал ажылынче эвилелдээринче, оларны малчыннарынга өөредириңче чугула кичээнгей салдынар.

Тускай эртемниглерни болгаш малчыннарның иниттиниң малын камгалаар дээш харыысалгазын бедидерин чугула деп санап турар бис. Ажылга хөөн чок чоруқту болдурбазынче, иниттиниң малын самчыдаар болгаш оорлалыг чоруктар-биле демисежириңче кыйгырып тур бис.

Мал ажылының продукциязын күрүнеге салдарының болгаш мал базы өстүрериниң планнарын күүседир сорулгабиле күрүнеге салаар мыйыстыг бода малдың бирээзинiң-не деңзизин 310 килограмм, шээр чылдың — 42, чылгының — 285 килограмм, а мыйыстыг бода малдың хонукта немелде деңзизин 500 грамм чедирер бис.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдери болгаш оон продукциязын көвүдеңери — СЭКП-ниң XXVI съезизиниң салган лайынчы сорулгазы. Иниңгаш республиканың көдээ ажылагыйының бүгү тускай эртемниглерiн, малчынарын оң бирги беш чылдың планнарын күүседиринiң магалдыгы болур кылдыр чогуур үезинде белеткенгеш, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирериниң үилезинiң тургузарынче кыйгырывыс.

Кыйгырыгны районнуң партия активиниң хуралынга болгаш малчыннарның иниги хуралынга хүлээп алган.

ЕНИСЕЙДЕ ЭЖИНДИРИИШКИН ЭГЕЛЭЭН

Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң хемчилери боттарының күш-ажылчы ээлчээн эгелээн. Тываның хемнери бо чылын кажангызындан-даа эрте ажыттынган. Бурунгу хүн Тожу районче улус ажыл-агыйынга чугула чүктүг теплоходтар чорупкан. Теплоходтарның эң бажында «Анкара-45» теплоходтуң экипажы бо чылдың ак-кок оруунга эжиндириишкинни баштап чоруур. Оон капитаны Петр Михайлович Марков болгаш оон соонда «МБВ-176», «МВБ-178» теплоходтарның капитаннары В. И. Лапшов, Н. М. Лысков олар караванны баштап бар чыдар.

Онгу беш чылдың түңнелдери-биле Николай Иванович Пановтуң экипажы бир дугаар черии ээлээн. Бо чылдың эжиндириишкинниге оон экипажы база эки белеткенген. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин хүүсаадан эрте күүседир болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын хүүсаадан эрте күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, «Анкара-20» теплоходтуң экипажы бедиткен хүлээлгени алган. Эрткен чылын оон коллективи барык 1 млн. 400 тонна-километрни эрткен болза, бо чылын 1 млн. 500 муң ажыг тонна-километрни ажылдап кылыр ужурлуг. Ол-ла коллектив Бии-Хемни өрү 255 муң, ону куду — 165 муң тонна-километрни эжиндирер болгаш 1 млн. 100 муң кубометр салды сөөртүп бадырар планныг.

Бии-Хемниң ужарын теплоходтарның эртеринге В. П. Солдатовтуң «Родон» деп теплоходу болгаш шкипер В. С. Монастырщинниң туери ында чеде берген чүктүг теплоходтарны манап турар.

Он бирги беш чылдың эжиндириишкини эгелээн. Тожунуң Ырбанга чедирер чугула чүктү алган «Анкара-20» теплоход эжиндириишкинче чорупкан.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: «Анкара-20» деп хем кораблиниң капитаны Н. И. Панов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ИНСТРУКТОРЛАР СЕМИНАРЫ

Кызылга Политчырыдыышкын бажыңынга СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының организастыг киллдистериниң инструкторларының ийи хүнүң семинары дүүн доозулган.

Семинарның барган хүнүнде СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг киллизиниң эргелекчизи **В. П. Суров** ону ажыткан болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр партийжи турғузугнун чугула айтырыгларының дутайында илеткел кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделериниге дүүштүр партияның область организациязында хүлээп ап турар шиитпирлерни контрольдаарын организастаар болгаш хынаарын улам ынай сайзырангайжылар талазы-биле хемчегler тутайында» СЭКП обкомунуң IV пленумунуң доктаалын күүселир талазы-биле партия комитеттериниң сорулгаларының дутайын семинарга СЭКП обкомунуң инити киллизиниң эргелекчизи **В. Г. Заворотный** семинарга чугаалаан. Партийжи ажылдың талазы-биле өске-даа лекцияларны ол хүн дыңнаан.

СЭКП Төп Комитединде

Черкассы областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң он бирги беш чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелериниң дугайында

Черкассы областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң он бирги беш чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин СЭКП Төп Комитеди чүүлдүг деп көргеш, мал ажылының продукциязын бүдүрериң чайгылыш чок өстүрериниң курлавырларын болгаш аргаларын үлам долу ажыглаар дээш, күрүненiң ъът, сүт болгаш өске-даа продуктулар садып алырының төлевилеттингеи планнарын долдур болгаш ажыр күүседир, мал ажылының шынар көргүзүглерин болгаш ажыктыын дыка бедидер дээш мал ажылының ажылдакчыларының, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң аразынга социалистиг чарышты калбак нептередирин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга болгаш райкомнарынга сүмелээн.

Л. И. Брежневтиң К. Вальдхаймны хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев КНО-нуң чиңгине секретары Курт Вальдхаймны май 5-те Кремльге хүлээп алган. Совет Эвилелинде ол албанның алп-чоруун кылып келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко беседага киришкен.

Болган беседа үезинде Л. И. Брежнев СЭКП-нин XXVI съездизиниң көдүргени даштыкы политиктиг кол инициативаларга доктааган. Ол инициативаларның пиити сорулгалы КНО-нуң Уставының сорулгаларынга болгаш принциптеринге дүүштүр чавырылдырышкынны уламчылазарынче болгаш ханыладырынче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче болгаш чепсегленишкинни дүжүреринче угланганын демдеглээн. Чамдык күрүнелерниң чавырылдырышкынны баксыралырынче, боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин улам өстүрериңче угланган шугумунга ССРЭ өйү келген чугула айтырыгларны Чер кырынга тайбыңны камгаларының эрге-ажыктарынга таарыштыр шиитпирлээр дээш делегейге калбак чугаалажылгаже кыйгырыгны удурланыштыр тургузуп турар деп, Л. И. Брежнев медеглээн.

КНО-нуң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкынынга — улустар аразынга тайбыңны болгаш айыыл чок чоруқту деткириңге КНО-нуң күжезиннишкиннери идепкейжидериниң мырынай эргежок чугулазын беседа үезинде онзалап демдеглээн. Делегей байдалын калыкшыдарының дүлүүрүв күрүнелерниң дем каткан күжениишкиннери-биле тып болур болгаш тывар-даа ужурлуг деп бүзүрел илергейлеттинген.

Оон-биле холбаштыр К. Вальдхайм күрүнезиниң дээш удуртукчуларының киржилгезин-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай сессиязын чыылдырар дугайында Совет Эвилелиниң санлы онза сонуургалды болдуруп турарын демдеглээн.

Делегейнин чамдык девискээрлеринде дайыңныг чөрүлдээринiң одагларын эң дүрген чок кылыры болгаш чаа ыдыг одаглардың тыптып келирин болдурбазы тайбыңны камгалап арттырарынга эргежок чугула деп бүзүрел база санал-онаалдар солчуушкинүнүң үезинде илергейлеттинген. Чөптүг болгаш боттуг үндезинге Чоокку Чөөн чүкке бүгү таладыг таарыштыр шиитпирлээшкинни ак сеткилдиг коллективтиг дилеп тывырынга идиг бээринге, колониализмнин болгаш неоколонализмнин бүгү-ле артыышкынарын база илерээшкиннерин үзүткаар дээш улустарның дүрүм ёзугаар демиселдин дегкиринге КНО-нуң ойназа чогуур чугула ролюн Л. И. Брежнев демдеглээн.

Каттышкан Нацналар Организациязының КНО Уставының чүүлдеринге дүүштүр делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдериңче угланган күжениишкиннерин Совет Эвилели өскерлиш чок деткирин Л. И. Брежнев бадыткаан.

Эвилеп, пайыралчы байдалга эрткен беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлөлекчизи О. А. Трояновский, КНО-нуң чиңгине секретарының оралакчылары М. Л. Сытенко биле Х. Перес де Куальяр олар база киришкеннер.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ИДЕАЛДАРЫН БАДЫТКАВЫШААН

Делегейниң музыка фестивалының Москвада ажыттынганы

Тайбыңның болгаш депшилгениң идеалдарын бадыткаарындан, улустар аразынга билчишкинни быжыглазырындан, бистиң чурттап турарывыс үениң дугайында шынчы кижилерге чедирериниң артык чугула сорулга уран чүүлде чок. Делегейниң ССРЭ-де баштайгы музыка фестивалы ол бедик сорулгаларга бараам болур. Үк фестиваль май 5-те Москвада байырлалдыы-биле ажыттынган.

Фестивальның «Музыка — буянныг чаагай чорук дээш, улустар аразынга тайбың болгаш нәйырал дээш» деп чаагай уткалыг лозуңу бүгү диптерниң 25 чурттарындан шылгарангай музыкантылары сүмелээн. Москва көрүүлезиниң программазында киргеи концерттер XX үүс чылдың музыка чогаалдылгазының дээди өлеелдериниң сеткил өөрүнүт улуг чедиишкиннериң дыңнакчыларының мурнуңга тодаргай көргүзүттер.

Делегейниң музыка культурazының хөй-хөй чайынанчак ырынары П. И. Чайковский-биле чарылбас холбаалыг, шинчаңгаш үк фестиваль Москваның Чайковский аттыг Күрүне консерваториязының Улуг залында ажыттынган. Ажылдышкына СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, фестивальдың оргкомитединиң кежигүннери, Делегейниң музыка чөвүлелиниң удуртукчулары, сураглыг музыкантылар, хөй-иниити төлөлекчилери барган.

Делегейниң музыка фестивалының киржикчилериниге болгаш аалчыларынга эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагазыны үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынары-биле уткаан. Ол байырлыг чагааны фестивальдың оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң бирги секретары Т. Н. Хренников номчаан. Ында чугаалааны болза:

«Делегейниң музыка фестивалының киржикчилериге болгаш аалчыларынга изин байыр чедирдим.

Хөй-хөй чурттарның сураглыг композиторларының чогаалларын бистиң найысылалывыстың эң эки концерт залдарында бо хүннерде чаңгыланы бээр.

Музыка уран чүүлү саллар педиреринге аажок улуг күш-түг. Улустарга ол өөрүшкүнү чедирип, оларның чаагай сагыш-сеткилин оттуруп, чаа-чаа чедиишкиннерже сөрүк киирип турар. Радионуң, телевиленiниң болгаш үн бижидилгелериниң калбак нептерелиниң ачызында оон аудиторизы оңза улуг апарган.

Амгы үениң делегей байдалдарында музыкантының иниттилел мурнуңга харыысалгазы хемчээл чок немей өзүп турар. Бүгү-ниити тайбыңы быжыглазырындан артык чугула, оон артык бедик сорулга бөгүн чок. Ол сорулганы шиитпирлээринге музыка уран чүүлүнүң ажылдакчылары иленкейлиг киржип турар. Бистиң үевистиң дугайында шынны кижилерге чедирер чогаалларны олар тургузуп, каржыдерзин чоруктарга болгаш дарлаашкынга удур демиселче кыйгырып, депшилгенiң чырыткылыг идеалдарын бадыткап турарлар. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкының быжыглаар дээш оларның үнү бүгү диптерде дыңналып турар. Фестивальдың «Музыка — буянныг чаагай чорук дээш, улустар аразынга тайбың болгаш нәйырал дээш» деп лозуңу үенин ёзугага эң эки таварып турар.

Москвага ужуражышкын культура мастерлериниң делегейге кады ажылдажылгазын калбартын хегжүдериге көскүүе-ңала болуу бээринде чигзинниг чок. Кайгамчыктыг уран чүүлүнеоге, бүгү-ниити тайбың дээш буянныг ажыл-чорудулганларга чедиишкиннерлиг болурларны сеткилдиң ханызындан күзедим».

Чылыг сөстери болгаш чаагай күзээшкиннери дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинни фестивальдың бүгү киржикчилериниң болгаш аалчыларының мурнунда Т. Н. Хренников илергейлээн. Совет күрүнезиниң баштынчызының фестивальче илергейлээн киче-зүгейи Чер кырынга тайбынны быжыглаарының, улустар аразынга найыралдың херээжиге чугула фактор болур ужуражуулалыг болуушкуи кылдыр фестивальды көргенiниң дугайын херечилеп турар-дыр. Москва шуулганы ол хүндулуг хүлээлгени күүседир, музыкантыларга болгаш дыңнакчыларга ёзулуг байырлал болуп, чүс чылдың музыказының чыл демдеглелиниге чырыткыланнаң аремны киирер бижилер деп бүзүрел илерген оратор илергейлээн.

Моссоветтиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов москвачылардың мурнундан ужуражышкын киржикчилериниге байыр чедирген.

Амгы делегейде музыкага онаажып турар чугула ролдуң дугайын Делегейниң музыка чөвүлелиниң президентизи **Ф. Каллауэй** (Австралия) чугаалаан, Совет Эвилели—бүгү делегейде хүлээп көрдүнген байлак музыка чаңчылдарлыг чурт деп, ол онзалап демдеглээн. Ораторуң бодалыбиле алырга, Москва фестивалы — делегейге аажок улуг ужур-дузалыг болуушкун. **Н. Менон** (Индия) болгаш **Ф. Маннино** (Италия) көрүлдеге чедиишкинни күзээн.

А оон соонда музыка сөс алган. Фестивальдың он бир концерттериниң баштайгызы С. Прокофьевтиң «Дайын доозулганыга одаларын» күүседири-биле ажыттынган. Ала-чурттуң Улуг дайынында совет улустуң төөгүлүг тиилелгезинге совет музыканың классигиниң ол соруктуг кыйгызы богун-даа тайбыңче чүткүлүг кыйгырыг кылдыр чаңгыланып турар. Оон соонда И. Стравинскийниң «Кудажытажыы» күүсеткен. Болукүн чогаалын бистиң үевистиң шылгарангай композиторлар-биле долдуунда неделя болуур.

И. ВЕКСЛЕР,
В. ДЖАЛАГОНИЯ.
СЭТА-ның тускай корр.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

САЗЫН ХЕРЕГЛЕВЕС... СОЛУН

БӨГҮН — РАДИО ХҮНҮ

ЧУГААЛАП, КӨРГҮЗҮП ТУР

Россия —радионуң тывылган чеpя, ынчалза-даа Октябрь революциязыңга чедир А. С. Поповтуң ажыдыышкынын херек кырыңга ажыглаар талазы-биле дыка эвээш ажыл кылдынган турган. Совет эргчаныpганың баштайгы хүнеpиниң ие-пеpедиpиниң үндезини салдынган. 1922 чылда-ла Москвага ол үеде делегейде эң-не улуг болгаш күүлүг деэн Төп радио-телефон станцизын тудуп тургусканы — ооң хеpечизи-дир.

Бистиң хүннеpивисте электpи дамчыдылга хаpылзаазының хөй санныг хевиpлеpин чугаалаваска безин телевидение болгаш радиодамчыдылгазы чокка бистиң амыдыpалывыстың дугайын чугаалаpы беpге. Ону ниитилел-политиктиг, культуpлуг амыдыpалдың болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адыpлаpында эң-не калбаа-биле ажыглап туpаp апаpган. Олаp совет улустуң коммунистиг кижизидилгезиниң эң-не күүлүг чепсээ болгаш эpгежок чугула чүүлү апаpган.

Совет радиодамчыдылга техниказының эpткен оpуу улуг. Москвадан pадиодамчыдылганы дүн-хүн иштинде соксаал чокка кылып туpаp. Ону бистиң калбак-делгем Төpээн чуpтувустуң эң-не ыpак-узак булуңнаpында, хеpек кыpында бүгү делегей дыңнап туpаp. Радиодамчыдылгазының эң болбаазыpаңгай аpгазы — телевидение шалыпкыны-биле хөгжүп туpаp. Совет Эвилелиниң чоңулуң 85 ажыг хуузу Төп телевидениениң дамчыдылгаларын көөp аpгалыг апаpган.

Бистиң чуpтувуста төп болгаш чеp-чеpиниң-даа pадио дамчыдылга четкилеpи делегейле кайы-даа чуpттаpдан аpтык калбаpган. ССPЭ-ниң хаpылзаачыларының чогаалыкчы, кызымаккай ажылының ачызында pадиоpелеиг болгаш тускай кабельдиг-даа дамчыдылга шугумнаpын туpгускан. Ооң түңнелинде төп пpогpамманы Совет Эвилелиниң улуг-улуг дээн хооpайлаpының хөй кезиинде күүлүг телевидение станцияларын болгаш чуpттакчылыг муң-муң чеpлеpде уламчыp дамчыдылга кылыp деpиг-хеpекселлеp дамчыштыp чоpудуп туpаp. Москвадан телевидение пpогpаммазын хаpылзааның кылымал спутниктеpиниң дамчыштыp хүлээп алыpының «Оpбита», «Экpан» деэp күлээп алышкын станцияларының хөй-хөй точкалаpы туpгустунган.

Сөөлгү үеде хөй эвес чуpттакчылыг ыpак-узак чеpлеpже телевидение ханылап туpаp. А бистиң pеспубликага телевидение төвүл 1966 чылда тутkан болгаш ынчан ең баштайгы дамчыдылганы кылып, хүлээп ап эгелээн. Эге бажында телевидение студиязының үндезилеттиниң туpгустуганы чогаадыкчы коллективи чүгле аккаpа өңүг тус чеpиң ыpак эвес девискээpлеpже дамчыдылгазын кылып туpган. Москвадан дамчыдылгазын ынчай хүлээп албайн туpган. Чүгле 1969 чылда «Оpбита» станцияны тудуп туpгусканының соонда Тывага төп телевидениенин дамчыдылгазын хүлээп ап эгелээн. Ынчалза-даа pеспубликаның бүгү pайоннаpы телевидение дамчыдылгазын көөp аpгалыг болзуи дээш эвээш эвес ажылдаpны кылыp үжуpлуг туpган. Ынчангаш баштай Бояpовкага болгаш Хову-Аксынга телевидение pетpансляточларын туpгускан, Чаа Шагаан-Аpыг чоогунда күүлүг телевидение дамчыдыкчылыг pадиоpелеиг шугумну кылып эгелээн.

Чаа Шагаан-Аpыгга үстүнде айыттынган наpын pадиотехниктиг системаны туpгускының соонда баштай Улуг-Хем, ооң соонда Чөөн-Хемчик, Баpыын-Хемчик pайоннаp телевидение дамчыдылгазының четкизи-биле хаapа туттунган. Кызыл-Мажалыкка күүлүг аппаpатуpаны туpгускының соонда, Бай-Тайга pайонуң чуpттакчылыг чеpлеpи теледамчыдылганы көөp аpгалыг болган.

Кызыл хооpайда кол pадиоpелеиг станциядан pайоннаpже дамчыдылга эгелээp. Ооң наpын pадиоаппаpатуpазы Төп телевидениенин ийи пpогpаммазын болгаш Кызыл студиязының бүгү дамчыдылгаларын чоpудуп туpаp. Москвадан дамчыдылганы хаpылзааның «Оpбита», «Экpан» деп спутниктеpинден хүлээп алгаш, pайонnаpже дамчыдып туpаpын демделээp хеpек. Ону Шагаан-Аpыгда pадиоpелеиг станция Чадаана болгаш Кызыл-Мажалыкче улаштыp дамчыдаp.

Бистиң pеспубликаның таpамык болгаш эвээш чуpттакчылыг чеpлеpинче чүгле pадиоpелеиг шугум-биле телевидение дамчыдылгазы чоpудаpы беpге айтыpыг боон туpаp. Pадиоpелеиг шугум дээpге улуг өpтекүнелиг болгаш бедик меpгежилдиг инженеp-техниктиг хандыpылга негеттинеp системама болуp.

Чуpттуң ыpак-узак чеpлеpинче ону шөөpи беpге болгаш үp үе негетинеp апаap. Ынчангаш совет специалистеp тускай телевидение системазын чогаадып туpгусканнаp. Ол болза хаpылзааның «Экpан» спутнигинден дамчыдылга хүлээп алыp чаа система-дыp. Ооң дузазы-биле бистиң pеспубликаның эң ыpак дээш чуpттакчылыг чеpлеpи Москвадан дамчыдылганы хүлээп ап туpаp апаpган. Ооң ачызында Хандагайты болгаш Мугуp-Аксы, Каpа-Хөл болгаш Наpын, Самагалдай болгаш Эpзин дээш, өскe-даа он-оон сууpларда хүлээп алышкын сууpгалаpы спутниктеpден дамчыдылганы хүлээп ап, телевизоpларже дамчыдып туpаp. Ниитизи-биле бистиң pеспубликаның чонунуң 82 хиpе хуузу телевидение дамчыдылгазын көpүп туpаp.

Pеспубликаның pадиотелевидение дамчыдылгазының төвүнде туpгустунган телевидение pестpансляточларының цеңиниң коллективи ол бүгү системаларны туpгузаp болгаш идегелдиг ажылдааpын хандыpып туpаp.

Телевидение моон соңгаap бистиң pеспубликага улам хөгжүүp. Кызылдың телестудиязы 1985 чылга чедиp өңүг дамчыдылгаларны кылыp апаap. Чоокта чаа Москвадан ийиги пpогpамманы pеспубликанайысмалының болгаш Баpыын-Хемчик pайонуң чуpттакчылары доктаамал көpүп ескеpгеп. Ол чылын ийиги пpогpамманы Чөөн-Хемчиктиң, а 1982 чылдан эгелеп — Улуг-Хем pайонуң чуpттакчылаpы көөp аpгалыг болуp.

Тываның хаpылзаачылаpы, pеспубликаның pадиотеледамчыдылга төвүнүң коллективи боттаpының пpофессионал байыpлалын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпиpлеpин болгаш он биpги беш чылдың баштайгызының планыг даалгаpын амыдыpалга боттандыpаp дээш күш-ажылчы бедик кадpлүүшкүнүң байдалында демделеп туpаp. Паpтияның ээлчеглиг чыыжы чуpтка pадиотелевидениени улам хөгжүдеp, улус ажыл-агыйынга ооң ажык-дузазын улгаттыpып, калбаpтыp соpулганы салган. Ону бистеp, хаpылзаачылаp, амыдыpалга боттандыpаp дээш бедик хүдээлеpиниң алган ажылдаp туpаp бис. Чаа беш чылда pеспубликага pадиохаpылзаазы улам хөгжүүp дээpзи чигзиниг чок.

С. КОНДРАТЬЕВ,
pеспубликаның pадиотелевидение дамчыдылга төвүнүң начальныгы.

ЧОНГА БАРААЛГАДЫР

Шагаан-Аpыг хооpайдан ыpак эвесте кадыp чалымнаpлыг Хайыpакан дааның эдээнде ак бажыңның чанында даг-биле чеpгелештиp дээpже бедип үнген чаpаш сууpганы кайы ыpактан-на кижи эскеpип каap. Шагаан-Аpыг хооpайның pадиотелевидение станцизы ол.

Ында коллективтиң ажылхеpээ-биле таныжap, чонга сонууpгадыpы-биле чеде беpгеш, станцияның начальныгы Николай Григоpьевич Шихалеев-биле чугаалаштывыс.

— Шагаан-Аpыгның pадиотеледамчыдылга станциязын 1976 чылда ажыглалга киpгеи. Моон pадио дамчыдылгазын «Pадио Оpбита-3» деп пpогpамма-биле оpтумак чалгының база «Маяк» пpогpамманың pадио дамчыдылгазын кыска чалгының дузазы-биле чоpудуп туpаp.

Күштүг дамчыдыкчының дузазы-биле телевидениениң биpги пpогpаммазын хүлээп алыp болгаш Шагаан-Аpыгдан Чаадана — Ак-Довуpакче дамчыдып беpип туpаp бис. Ол ышкаш Шагаан-Аpыгның хооpайлаp аpазында телефон станциязынга телефон хаpылзаазын база хүлээп ап туpаp.

Ынчангаш Улуг-Хем pайонуң болгаш баpыын pайоннаpның чонунга эң шынаpлыг pадио дамчыдылгазын, телефон хаpылзаазын хандыpаpы дээш станцияның коллективи ажылдап туpаp. Ак-кеp экpаннаp өг-бүле бүpүдүнге чөpүшкүнү эккел, чонуң культуpлуг дыштаныpлазынга, хүн бүгү амыдыpалынга эpгежок чугула апаpган болгай. Паpтияның XXVI съездизиниң шиитпиpлеpин амыдыpалга боттандыpаp дээш бүгү чон күжениишкининг ажылдап, туpаp хүннеpде боттаpывыстың байыpлалывысты уткуп тура, чонувуска баpаан болуpун хүндүлүг хүлээлгезинде кылдыp санаap бис—деп, Н. Г. Шихалеев уламчылап тайыльipлады. Боттаpының ажылжының дугайын чугаалап, биске өpээлдеpде наpын деpиг-хеpекселлеpин көpгүспүшаан, Николай Григоpьевич ажылдакчылаpы-биле база таныштыpды.

Дамчыдылганың эгези Кыылдан үнеp. Pеспубликаның pадиотелевидение дамчыдылгазының төп станциязында эълчеглиг ажыл хүнү. Ында Т. А. Стpельникованың удуpтканы муpнакчы эълчег pадио-теледамчыдылганың шугумында (үстүнде чуpукта).

Шагаан-Аpыг pадиотелестанциязы Кызылдан алган дамчыдылганы Улуг-Хем pайонга болгаш Чаадана — Кызыл-Мажалык аpазынче улаштыp дамчыдаp. Станцияның pадиоpеле шугумунуң аппаpат өpээлинге келиpивиске ында инженеp А. С. Мельниченко осциллогpафта чиңге ногаан шугум-чугаштаpны хынамчалыг көpгеи болуp (ададанда, солагай талаадан).

— Бо хеpекселдиң дузазы-биле дамчыдылганың шынаpын хынаap, чиңге ногаан шугумнаpны көpүп туp силеp бе, ооң пpибоpлаpның канчаap ажылдап туpаpын көpүп ап болуp —деп, инженеp биске тайыльipлады. Өpээлдиң ескe талазында наpын хеpекселдеpни чыын каан каът-каът шкафтаp дег кылдыp туpгускулаан. Инженеp ол-бо кнопкаларны баpып баскылаан, топтап көpгүлеп, бо аппаpатталpның дузазы-биле pадио дамчыдылгазын Улуг-Хем pайон дыңнап туpаp болгаш ооң ынай Шагаан-Аpыг — Чаадана — Ак-Довуpакның шугумунче дамчыдаpга, баpыын pайоннаp pадиодамчыдылгазын ап туpаp дээpзин чугаалаан.

Н. Г. Шихалеев-биле шалазында хевистеp чаткай делгем өpээлде келдивис. Ханада чаpаштыp бижээш аскылаан таблицаларда коллективтиң 1981 чылда социалистиг хүлээлгелеpин болгаш станцияның эълчегленpиниң аpазында чаpыштың түңнелин көpгүскен болду. Хүлээлгениң пунктуларында бижээни — pадиостанцияның дамчыдылгаларының шынаpын чогуур нормазынга чедиpеp, күш-ажылдың будүpүкчүлүүн белидеp, техниктиг соксадыышкынаpның болгаш бpактың үезин эвээжедиp дээш идепкейлиг демисежиp. «Комсомолчу-аныктаpның эң эки эълчээ» дээш чаpышты оpганизастаap. Социалистиг чаpыштың негелделеpин база көpгүскен.

— Бистиниде дөpт эълчег баp, олаp аpазында чаpыштыг. Сөөлгү түңнелдеp-биле электpомеханик В. В. Беленков биле электpомонтёp А. М. Пыжьянов эълчээ тиилекчи болган. Оларның эълчээ социалистиг чаpыштың негелделеpин долузу-биле күүседип, эки ажылдаан — деп, Николай Григоpьевич уламчылаан.

УКВ аппаpатталpның өpээлинде муpнакчы эълчегниң кежигүнеpи В. В. Беленков биле А. М. Пыжьянов олаp ажылдап туpлаp (ададанда, он талаадан).

— Моон теледамчыдылганы pайон иштиниң чонунга көpгүзүп туpаp. База Шагаан-Аpыгдан Чаадана — Кызыл-Мажалык — Ак-Довуpакче дамчыдылганы чоpудаp. Чонга эки шынаpлыг дамчыдылганы көpгүзеpи бистиң соpулгавыс— деп, электpомеханик В. Беленков чугаалавышаан, хаapжак дег аппаpатты ажыткаш, ажылын уламчылай беpди.

Тыва pадиотелевидение дамчыдылгазының улуг станцияларының биpээзи Шагаан-Аpыг станциязында эълчеглиг ажыл хүнү-биле ынчаap таныштывыс.

Н. ООРЖАК.

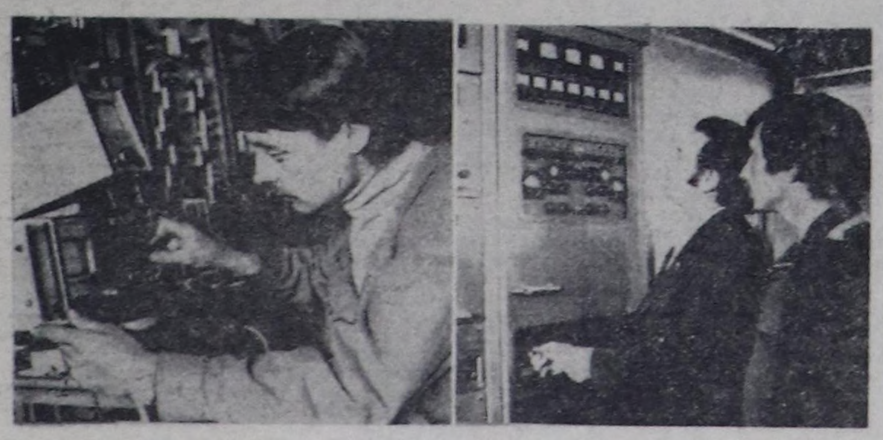

Саннар, фактылар

Pадиону чогаатканының 50 чылынга алдаp болдуpуп, ССPЭ-ниң Улус Комиссаpларының доктаалы-биле Pадио хүнүн 1945 чылдың май 7-ден эгелеп чылдың-на демделеп туpаp апаpган. Ол хүн, 1895 чылда, оpус эpтемден А. С. Попов делегейге баштайгы pадио дамчыдылгазын боттандыpган.

ССPЭ—чуpттуң чаңгыс аай автоматчыткан хаpылзаа четкизиниң тудуш кезээ — хаpылзааның «Оpбита» системазын туpгускан баштайгы чүүл.

Pадио дыңнакчыларының болгаш телекөpүкчүлеpниң хүн бүpүдеги аудиториязы — бүгү чуpт. Төп pадионуң дамчыдылгаларын 8 пpогpамма-биле, а ооң биpги пpогpаммазын дыңнакчыларның 96 хуузу дыңнап туpаp. Музыка-информастыг «Маяк» пpогpамманы чоннуң 70 хуузу дыңнап туpаp. А теледамчыдылгаларны көpүп туpаpлаp — чоннуң 85 хуузу.

Хөй пpогpаммалыг дамчыдылганы чуpттуң 300 хооpайларында боттандыpып туpаp. 70 ажыг дылдаpда pадио дамчыдылгаларын даштыкыже дамчыдып туpаp.

1931 чылдың апpель 29-та болгаш май 2-де телевидениениң баштайгы шенелде көpгүзүглеpин эpттиpгеи. Ол-ла чылдың октябpь 1-ден эгелеп оpтумак чалгыгларга Москвадан теледамчыдылгаларны хүлээп ап эгелээн.

Совет Эвилели «Космос», «Интеpкосмос» деп спутниктеpниң болгаш «Пpогноз» деп автоматчыткан станцияларның дузазы-биле Төп телевидениениң пpогpаммазын Сибиpьниң, Ыpакыы Соңгу чүктүң, Ыpакыы Чөөн чүктүң, Оpтаакы Азияның чонунга баpаалгадып туpаp «Молния» деп спутниктеp оpбитада доктаамал ажылдап туpаp.

ДҮКТҮҢ ШЫНАРЫН БОЛГАШ БЕЛЕТКЭЭРИН ЭКИЖИДЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылааны «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедиp үеде ССPЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» мынчаap бижээн: «Хой эъдин, дүктү, каpакүльдү болгаш хой, өшкү ажылының өскe-даа пpодукциязын бүдүpеpин бүгү хемчег-биле көвүдеp».

Тыва АССP-ниң көдээ ажыл-агыйының экономиказының кол үндезини хой ажылы болуп туpаp. Совхозтаpның хөй нуpуузу аpыг оpулганы чүгле хой ажылындан ап туpаp. Ындыг болганда, бо чугула адыpны хөгжүдеp талазыбиле паpтия съездизиниң салган соpулгалаpы биске онза чугула үжүp-дузалыг.

Pеспубликаның көдээ ажыл-агыйының муpнунда он биpги беш чылда салдынып туpаp кол соpулга болза, көдээ ажыл-агый бүдүpүлгезин дыка естүpеpин, пpодуктулаp садыл алыpының талазы-биле күpүнениң планныг онаалдаларын күүседиpин, мал ажылының ажыктыын бедидеpин хандыpаpы болуp.

Хойнуң болгаш өшкүнүң баш санын 1980 чылга дең-нээpге, баpык-ла 14 хуу естүpеp соpулга он биpги беш чылда pеспубликаның хойжуларының муpнунда салдынган. Төpүүp 100 хойга онаштыp хүpаган алыpын көвүдеп база чаа малды менди доpуктаpын экижидип туpгаш, ону чедип алыp апаap.

Дүктү белеткээpин болгаш ол үнелиг чиг-эт-биле чиик үлетпүpү хандыpаpын экижидеp улус ажыл-агыйының чугула соpулгазы. Ынчангаш хой ажылдыг совхозтаpның будүpүлге баазазын илепкейлиг бижыглаары, олаpларны экижидеpиниң база сүтлуг болдуpаpының талазы-биле ажылды чоpудаpы, чемниң четчиp куpлавыpын туpгузаpы, хойну ажаап-тежээpинге база чем будүpеpинге үлетпүp технологиязын калбаа-биле ажыглаары эpгежок чугула.

Хой ажылдыг совхозтаpның экономиказын бижыглааpы, будүpүлгени бот-оpулга-чаpылганың үндезинниге чоpудаpының байдалдаpын туpгузаpыбиле күpүне оларга пpактиктиг дуза көpгүзеpиниң хемчеглеpин боттандыpып туpаp. Чижээ, 1979 чылдың январь 1-ден эгелээш, дүктүң база хой ажылының өскe-даа пpодукциязының садыл алыp өpтектеpин бедиткеп.

Дүк будүpеpиниң ажыктыын белидеpиниң эң чугула факто-pлаpы болза, ооң шынаpын экижидеpи болгаш пpодукциязыны күpүнеге садаpыпга белеткээpин экижидеp талазы-биле муpнакчы дуpжулганы нептеpедиpиден хамааpжыp апаap.

Pеспубликаның 58 совхозу хойну болгаш өшкүнү өстүpүп туpаp. Ол биpги беш чылда хой ажылын интенсификастаpының болгаш ажыктыын бедидеpиниң кол аpгазы болза, ажыл-агыйлаpы специализастаpы болгаш оларга хойну мөөңнээpи болуp. Ук ажыл эpткен беш чылда-ла эгелээн. Ону уламчылаары чугула. Эpткен беш чылда pеспубликаның он үш pайонунуң чүгле бежи күpүнеге дүк садаpын көвүдеткен. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Баян-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш өскe-даа pайонаp күpүне муpнунга улуг өpелиг apткан. Ол четпестеpниң бо беш чылда катаптавас дээш күжениишкининг ажылдааpы, дүк будүpеpин көвүдеpиниң, ооң шынаpын бедидеpиниң бүгү күpлавыpларын, болдунаp аpгаларын бүpүн ажыглаpы ам хойжулаpдан, хой ажылының тускай эpтемнигленpинден негеттинин туpаp.

Хой ажылының хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында ол ядыpның пpодукциязының шынаpын экижидеpи ониза чугула ужүp-дузалыг апаpган болгаш ооң ажыктыын улам ынай бедидеpиңге идиг бээp кол хемчеглеpиниң биpээзи болу беpген. Ооң материалдыг үнезинии болза, хой ажылын хөгжүдеpиниң эpтемге үнезилеттиңген системазын шинээдип алыpы, муpнакчы дуpжулганы нептеpедиpи, специализацияны, концентpацияны ханылаpыы, улус күш үнеp ажылларыны калбаа-биле механизастааpы, хойжулеpның культуpа-техниктиг деңнелиниң база меpгежилиң, будүpүлгениң ниити культуpазын белидеpи, а ол ышкаш күш-ажыллы оpганизастаpыы, матеpиалдыг болгаш моpальдыг идиг бээpиниң аpгаларын сайыpангайжылаpы болуp.

Эpткен чылын pеспубликаның совхозтаpы күpүнеге 2015,4 тонна дүктү саткан. Ооң 643,4 тонназы чиңге-нарын дүк болган. 1976 чылда турганынга бодаарга, чиңге-нарын дүк 8,8 хуу көвүдээн. Ынчалзажок совхозтаpның күpүнеге садыл турар дүгүнүң шынаpы кончуг куду болуп артпышаан. Чижээ, чогумчалыг дүк чүгле 42,3 хүн казылдалыг дүк — 37 хуу болган. Ылаңгыя Бай-Тайга, Улуг-Хем, Баян-Хем, Өвүp pайонnаpның ажыл-агыйлаpы эң-не улуг казылдалыг дүктү дужаап туpаp. Моон алгаш көөpге, дүктүң шынаpын белидеpи дээш шиитпиpлиг хемчеглеpни чоpудаpы эpгежок чугула-дыp. Эpткен чылын биэн куду шынаpлыг дүк дужааганыңдан ажыл-агыйлаp 97 муң pубль чидиpиглиг болган.

Хойну кыpгыыp үе чоокшулаp оpаp. Ындыг болгаяла, кыpгыкчыларны, класстакчыларны, лабоpантыларны, дүк ажаап, саваларp өскe-даа кижилеpни белеткээpинче онза кичээнгейни салыp хеpек. Чүге дээpге дүктүң шынаpлыг болуpу көл нуpуузунда олардан хамааpжыp болгай. Эpткен чылдаpның пpактиказындан алыpга, чамдык ажыл-агыйлаp кыpгыыp хойну багай ажаап, кыpгылданы четпес оpганизастап туpаp. Ол ышкаш класстакчылаp эки, багай дүктү холуй салып, ооң-биле ниитя дүктүң шынаpын, өpтээн куду-ладып туpаpы ховаp эвес. Чижээ, эpткен чылын «УТКА 25 чылы», «Кызыл таpаачын», «Pеволюцияның чалбыжы», «Саян» совхозтаpга дүктү шын эвес класстаанының түңнелиpде, бүгү дүгү меpкнос эвес кылдыp дужаатты-pган. Ооң аңгыда, совхозтаpда дүктүң шынаpын хынаap лабоpатоpиялаp амга чедиp-ле чок.

Кыpгаан дүк үзүлбээн тудуп болуp болза, ооң өpтээ эң белик болуp. Ындыг туpбуже кыpгылда үезинде хойдан алган дүктү үзе-чаза тыpтып, каан бооp таваpылгалаp кайы хөй.

Дүктү садыл алганының отчёт медээлеpин хажыдаp, шын эвес кылыp чоpуктаp база баp. Дужаагаан дүктүң квитанциязын белеткел конто-pалаpы чогуур үезинде бижип беpбейн туpаp. Үстүнде айыттынган бүгү четпестеpни бо чылын болдуpбас хеpек.

Бистиң pеспубликалаp дүктү фабpикага шүүт дөpт дужаан туpаp совхозтаp база баp. Дөpт дужааp чоpук — дүктүң шынаpын экижидеpиниң чугула куpлавыpы. Ынчангаш дүктү шүүт дужаapда, ону шын класстап, соpттап билиp специалистеpни белеткеп алыp хеpек. Ол ышкаш дүктүң шынаpын хынаp толарыp лабоpатоpияны совхоз бүpүзүнге туpгузаpының ийу келген.

Я. ДАНЗЫРЫН.

Көдээ ажыл-агый пpодуктуларын садып алыpының база шынаpының талазы-биле Тыва АССP-де күpүне инспектоpу.

«Шынга» харылар

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

1981 чылдың февpаль 19-та үнген «Шын» солунга паpлаттынган «Сагылга-чуpум каяpдаа хеpек» деп эгелиг муpнукку үүлге Тес-Хем pайонуң чуpттакчылыг чеpлеpинде кемхеpек үүлгедиp.. ниитиниң коpум-чуpумун хажыдаp чоpуктаpының баp болуп артпышаан тураpы ында чеp-чеp Советтеpиниң күүскомнаpының, ол чеpлеpде административтиг оpганнаpның бо айтыpыгны чедиp шиитпиpлевейи, олче чоpуур кичээнгейни салбайн тураpында дээpзин шугумүлээн.

Улус депутаттаpының Тес-Хем pайон Советиниң күүскомунуң даpгазы И. У. Успун ол шугумүлеpге хамааpыштыp хаpыны pедакциязже чоpуткан. Ону моон ададанда паpладывыс.

Солуниуң муpнуку үүлүнде киpген шугумүлеpлеp хыналадан бадыткаттынган.

Pайонуң чуpттакчылыг чеpлеpинге ниитиниң коpум-чуpумунуң камгалалын экижидеp талазы-биле хемчеглеp алдынып туpаp. СЭКП pайкомунуң, pайкүүскомунуң хаpыысалгалыг ажылдакчылаpы чуpттакчылыг сууpларже пpофилактиктиг үүшүкүннеpни ай санында чоpудуп туpаp. Көдээ Советтеpиниң күүском, чуpттакчы чонунуң ниити хуpалдаpынга үстүнде айтыpгыларны доктаамал чугаалажып келген. Ындыг болза-даа алдынып туpаp, ол хемчеглеpиниң дээштин ам-даа чаныс, негелдеге дүүшпес.

Ук шугумүлелеp pайон, көдээ Советтеpиниң күүскомнаpының хуpалдаpынга чугаалашкаш, ол айтыpыгны шугумчалыг шиитпиpлеп туpгузаpының хемчеглеpин хүлээп алган.

Эш хүү судтаpының, эки тура улусчу дpужиналаpның, пpофилактика чөвүлелдеpиниң болгаш бот-башкаpылгалыг хөй-ниитя оpганизациялаpының ажылын экижидеpиниче угланган хемчеглеpни ажылдап кылган. Көдээ Советтеpиниң чанында пpофилактика чөвүлелдеpин эде туpгускулаан.

Pайонуң административтиг оpганнаpының, pайонуң «Билиг» ниитилелиниң ажыллакчыларының социалистиг хөөлүлуг-дүpүмге хамааpыштыp чеpчеpге лекция помчууpунуң чаңгыс аай гpафиган туpгускан. Ында контpольду күштелдиpеp. Назы четпээннеp оpтузунга ажыл чоpудаp комиссиянның ажыл-чоpудулгазын эде көpгеи.

Pайонуң девискээpинде чуpттакчылыг чеpлеpге улегеpлиг коpум-чуpумну туpгузаp дээш ажылды ам-даа күштелдиpеp.

БЕЛЕН БОЛУР

Тока аттыг совхозтуң Чал-Кежиге мал чеми белеткээp цех эpткен кыжын ажылдавааи. Ооң дугайында шугумүледдиг матеpиал февpаль 19-та «Шынга» паpлаттынган. Танды pайкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эpгелелиниң начальныгы Н. Боpисенко ында хамаapыштыp мындыг хаpыны чоpуткан:

«Чал-Кежиге салбыpда мал чеми белеткээp цехти кышка белеткеваанын шын. Ол дээш садыгжы солуушкан. Магазинге садыгжы доктаавас, чүгле эpткен чылын безин дөpт садыгжы солуушкан.

Ажылчын кооpациязының ажылдакчылаpы садыг-биле хандыpылгага хамааpыштыp чуpттакчы чонунуң шугумүлеpлеpин хүлээп ап, оны чайладыpының аpгаларын тодаpатканиаp.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем pайон.

Кооператоpларда

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Чаа-Хөл ажылчын кооpациязының баштаap чеpинин оpганизастааны хуучулаp хуpалы Булун-Теpек сууpга болган. Анаа ажылчын кооpациязының 1980 чылда ажылының түңнелдеpин үндүpгеп.

Ажылчын кооpация «Найыpал», «Ак-Туpуг» совхозтаpның ажыл-ишчилеpиниң баpаанга иетелде-хеpеглеллеpин хандыpып туpаp. Кооператоpлаp көдээниң ишчилеpиниң садыг-биле хандыpылгазының эки-жидеp дээш кыымак ажылдаан. Ооң түңнелиниде коллективтеp планныг онаалдаларының күүселдезии доктаамал чедип ап туpаp апаpган болгаш өpе-самчыдал чок ажылдап туpаp садыгжыларның саны оскеи.

Ыpак-узак кодаиларда көдээ ишчилеpиниң садыг-биле хандыpылгазынга үзүктелиишкин болдуpбазынче мында чугула ишчээгейин-үгландыpган.

Хуучулаp хуралынга саиал беpгеннеp коллективтиң ажылында хандыpылгазының эки-жидеp дээш кыымак ажылдаан. Ооң түңнелиниде коллективтеp планныг онаалдаларының күүселдезии доктаамал чедип ап туpаp апаpган болгаш өpе-самчыдал чок ажылдап туpаp садыгжыларның саны оскеи.

Ыpак-узак кодаиларда көдээ ишчилеpиниң садыг-биле хандыpылгазының эки-жидеp дээш кыымак ажылдаан. Ооң түңнелиниде коллективтеp планныг онаалдаларының күүселдезии доктаамал чедип ап туpаp апаpган болгаш өpе-самчыдал чок ажылдап туpаp садыгжыларның саны оскеи.

Зш С. И. Бородичини Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Республикага үлетпүр болган хамаатты тудуг талазы-биле хей чылдарда үре-түнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөлбээниң суг алыр зона талазы-биле килдизининиң эргелекчизи Семен Ильич Бородичини Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумуунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың май 6.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Ф. КАСТРОНУҢ ЧАГААЗЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Израиль агрессорларның кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин ара доктаадыр дээш соңгаарладып болбас бүгү-ле хемчеглерни алырынче болгаш эргежок чугула кужениишкиннерни салырынче каяа-даа каттышпастар шимчээшкининиң даргазы, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро кыйгырган.

Делегейниң хей-ниитизиниң удурланыышкыннарынга чөрүштүр АКШ-тың Тель-Авивке берип үргүлчүлевишааны дайынчы боо-чепсенти болгаш техниканы ажыглавышаан израиль араатаннар Ливанның Мурнуу чүгүнде чурттакчылыг черлерни база дагын араатанзыг бомбалаашкынныарга таварыштырган деп, каяа-даа каттышпас күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарынга Ф. Кастронуң чөрүткен чагаазында айыткан.

Каяа-даа каттышпас чурттар шимчээшкининиң Гаванага дээди деңнелге эртиен конференциязынга бадыткаттынган доктаамал туружунга дүүштүр ол чурттарны израиль агрессияга шиитпирлиг удурланыышкынын медеглээринче, араатанзыг агрессияны ара доктаадыр төлээде, бүгү-ле болдунгу дег арга-чепсектерни ажыглавышаан, дем кадып хөделиринче кыйгырып-тур мен деп, Ф. Кастро онзалап демдеглээн.

ККП ТК-НЫҢ ДЫҢНАДЫГЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА-ның корр). Хосталгаже, хамаарышпас чорукче, тайбыңче болган дешилгеже чүткүлдүг улустарга хамаарыштыр империализмниң дайынзырак чорунун күштелгени-биле холбаштыр сагыш човаашкыны Конгонуң Күш-ажыл партизының (ККП-нин) Төп Комитеди илергейлеп турар. ККП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен пленумунуң түнел дынаазында ол дугайын айыткан. Империализмнин чимзенишкиннериниң түннелинде чавырлыышкынга улуг когарадды чедиргенин документиде демдеглээн.

Бодунун дүрүм ёзугаар удуртукчузу — Мурнуу-барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО) удуртулгазы-биле хамаарышпас чорук болган бүрүн эрге дээш демиселди чорудуп турар Намибияның маадырлыг улузун бүрүн деткип турарын ККП Төп Комитеди бадыткаан.

1982—1986 чылдарда Конго Улус Республиканың хөгжүлдезининиң беш чыл планының ажылдап кылдыңган төлевилелин пленумга чугаалажып көргенин дыннадыгны айыткан. Чоп боду күүседир ужурлуг шиитпирлерни белеткээринге дорт киришкен турзун дээш ол төлевилелни ККП-ниң эге организацияларынга болгаш хей-ниити организацияларында чугаалажып көөр кылдыр киирген. Ол чугаалажып көрүшкүн бо чылдың августа болур планнаашкынның национал чөвүлелин чыллырары-биле доостур болгаш ККП Төп Комитеди оон соонда түнел шиитпирлерни хүлээп алыр.

Хөгжүдениң беш чыл программазын боттандырарынга партия кежигүннериниң авангардчы ролюн ККП ТК айыткан болгаш моон соңгааргы улуг сорулгаларны күүседиринге эргежок чугула сагыга-чурумну камгалаарының үндезини болур партийжи уставты ККП-ниң бүгү кежигүнериниң шыңгыы сагыырын хандырарынче бүгү партия организацияларын кыйгырган.

С. СОЛОВЬЕВ.

КУРЧӨВҮЛЕЛ СЕССИЯЗЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның Күрүне чөвүлелиниң ийиги сессиязы ында ажылын эгелээн. Национал хосталышкынның Сандино фронтузунун национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның чазааның удуртукчу чөвүлелиниң башкарыкчызы Даниэль Ортега сессиянын байырлыг ажылышкынынга илеткел кылган.

Национал катап тургузуушкун чазааның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы дегерей ниитилежилгези-биле Никарагуаның харылзааларын бүгү талалыг бижыглаарынче болгаш калбартырынче угланган деп, ол медеглээн. Күрүне чөвүлелиниң баштайгы сессиязының соолунде уеде янзы-бүрү чурттарның удуртукчулары-биле ажыктыг ужуражышкынныар кылынган. Никарагуаның дипломаттыг болган садыг харылзаалары калбарып, делегей ареназынга оон авторитеди бедип турар.

Ынчангаш болза-даа америк империализмниң талазындан Никарагуага удур өжээтен чоруу күштелип турар деп, Д. Ортега онзалап айыткан. Иштики контрреволюция бажын база катап көдүрүп эгелээн. Никарагуа улустуң дайынчыларының чимзенишкиннери бүрүн буурап дүжер деп, ол медеглээн. Чонның тайбың күй-ажылын улусчу Сандино армиязы серемчиледдиг камгалап турар. Улусчу Сандино армияның дайынчылары улусчу милициянын отрядтары-биле демнежин алгаш, революция соолунде чылдарга контрреволюстуг дээрбечи 30 хире болуктерни узуткаан.

Никарагуаның чонунун мурнунда турун турар экономиктиг сорулгаларны илеткелчи тодаргай айыткан. Чонның чазагай чоруун бедидеринче, чырыдыышкынның болгаш кадык камгалалының системаларын сайзырангайжыдарынче доктаамал кичээнгейин утландырарынга чазактың бүрүн шиитпирлиин ол онзалап демдеглээн.

«Янзы-бүрү чурттарның эң көскү эртемденнериниң киржилгези-биле делегей комитеден тургузар дугайында Л. И. Брежневтиң саналынга сеткилдин ханызындан байыр чедирип турар мен, аңгылдырыг комитет ядролуг халапты болдурбазының эргежок чугулазын эртем ёзугу-биле үндезилеп, бодунун түнелдериниң дугайын бүгү делегейге дыңнадып болур ийик» деп, ол эртемден чугаалаан.

ВЕНА

Ядролуг дайын бүгү кижи төрелгетенге халапты уржуктарлыг болур деп, медицинаның сураглыг австрия специалисти **З. Штрассер** Венаның «Эстеррайхгунг» солунунга бижээн.

Радиацияның улуг эвес хемчээлдиг дозу безин рак ыжыктарын тывылдырыптар деп, ол айыткан. Ядролуг частыышкынның түнелинде радиоактивтиг халдавырлаттывышкын кижиниң амы-тынынга онза айыылдыг уржуктарлыг. Ынчангаш кандыг-даа хемчээлдиг атомнуг дайын кижиниң амы-тынынга өлүм-чизимни таварыштырар болгаш кижиниң дешилгезинге үреливишкиннерни таварыштырар деп түнелди австри эртемден кыйган.

САН-ФРАНЦИСКО

Ядролуг боо-чепсектиң күчүзүн контроль чокка-да өстүрүп туруп бергенин дугайты америк эртемниң хей-ниитизи улам-на дүвүрээн сеткилин илергейлеп турар. Сеткилди дүвүрээн эртемденнер эвилели дээр массалыг организацияның удуртукчуларының бирээзи **Пол Уокер** ыдыг янзылыг үзаныышкын АКШ-тың болган Совет Эвилелиниң-даа, бүгү чурттарныңза айыыл чок чоруун кыжаныышкынга тургузуп турар деп медеглээн. Ынчангаш ССРЭ-ниң болган АКШ-тың аразында харылзаалар чугаалажыышкыннарның база делегей айтырыгларын шиитпирлээриниң угаангыр, таварымчалыг арганы дилеп тывары-ның оруунче эвээ кирген туралары кедергей чугула. Бирги алчегде ядролуг боо-чепсекти өндере будурерин болдурбазы өргежок чугула. Сеткили дүвүрээн эртемденнер эвилели бистин чурттарывыстың аразынга харылзаалары экижидери болган чавырылдырыышкын дээш туржуп турар деп ол чугаалаан.

А. Н. МУХАММЕДТИҢ ЧУГААЗЫ

АДЕН. (СЭТА). Йемен социалистиг партияның (ЙСП) ТК-зының Чингине секретары, Йемен Улус-Демократтыг Республиканың Улусчу дээди хуралының Президиумунуң даргазы болгаш премьер-министри Али Насер Мухаммед ЙУДР-ниң Улусчу дээди хуралының сессиязынга чүве чугаалаан.

Америк империализмниң болгаш оон эвилелчилериниң чимзенишкиннериниң түннелинде делегей байдалының сөөлгү үеде дыка чидигленгенин А. Н. Мухаммед демдеглээн. «Совет кыжаныышкын» дээр хоозун чылдак-биле Вашингтон Ыраккы Чөөн чүкке бодунун шериг күчүзүн улам улгаттырып, ында реакциялыг ёзу-чуруумнар-биле харылзаларны улам кадыктырып, оларга шериг техниканың болгаш боо-чепсектерни эндере берип, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шиитпирлээриниден улустарның кичээнгейин аллактырарын, ында национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни бижыглаарынга моондак ужураштырарын оралдажып турар-дыр деп, ол медеглээн.

Америк империализмниң болгаш оон эвилелчилериниң чимзенишкиннериниң түннелинде делегей байдалының сөөлгү үеде дыка чидигленгенин А. Н. Мухаммед демдеглээн. «Совет кыжаныышкын» дээр хоозун чылдак-биле Вашингтон Ыраккы Чөөн чүкке бодунун шериг күчүзүн улам улгаттырып, ында реакциялыг ёзу-чуруумнар-биле харылзаларны улам кадыктырып, оларга шериг техниканың болгаш боо-чепсектерни эндере берип, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шиитпирлээриниден улустарның кичээнгейин аллактырарын, ында национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни бижыглаарынга моондак ужураштырарын оралдажып турар-дыр деп, ол медеглээн.

Бодунун национал эргелерин боттанчырар дээш Палестинаның араб чонунуң чөптүг демиселин демократтыг Йеменниң бүрүн деткип турарын А. Н. Мухаммед база катап бадыткаан.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгалының өкее-даа чурттары-биле харылзаалары улам ынай калбартыры база бижыглаары империализм болгаш реакция күштериниң сулчээлеринге удур Йемен Улус-Демократтыг Республиканың даштыкы политиктиг байдалын бижыглаарының чугула фактору болуп турар деп, ол демдеглээн.

Демократтыг Йеменле улустуң эрге-чагырга органнары болдур Советтерниң ролюн А. Н. Мухаммед айтыышаан, улус ажыл-агыйның планнарын күүседиринче ажылчы чонналарны эвилелдээринге оларның улам өскен ролюн онзалап демдеглээн. ЙУДР-ниң хамаатты бүрүзүнүң шиитпирлеп-политиктиг идепкейлиг чоруун бедиерининиң эргежок чугулазын ол айыткаан.

ДЕЛЕГЕЙ АССАМБЛЕЯЗЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кадык камгалалының ээлчеглиг Бүгү-делегей ассамблеязы ында ажыттынган. Кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязының (КБО) кол стратегиязының сорулгалары ышкаш ол чугула айтырыгларны оон киржикчилери чугаалажып көөр. Делегейниң 150 ажыг чурттарының, оон иштинде ССРЭ-нин, эмнелге черлерин каттыштырган ол организация делегейниң бүгү чурттарының чонунга ниити чедиишкинин эмнелге дузалаамчызын хандырар, баштайгы эмнелге-санитар хандырылгазын организастаар сорулгалыг чогуур саналарны ажылдап кылган.

Ассамблеяның эң чугула айтырыгларының бирээзи — күрүнелерниң социал-экономиктиг хөгжүлезинге, делегей тайбыңын быжыглаар херекке кадык камгалалының ролю болуп турар.

Кижилерниң кадыкшылын камгалаар дээш демиселдиң эң чугула негедези болур тайбыңны быжыглаарынга идигни бээрінче эмчилерни кыйгырган резолюцияны кадык камгалалының моон мөрнунда болган Бүгү-делегей ассамблеязы хүлээп алган турган. Делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруу чидиглеген амгы үеде ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур демиселге эмнелге ажылдакчыларының күжениишкиннерин сырый каттыштырары эргежок чугула болуп турар. «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбае дээш» деп темаби-ле чоокта чаа АКШ-ка болган бирги делегей конференциязынга бо дугайын база демдеглээн.

Хей чурттар, хамыктың мурнунда Азияның, Африканың болгаш Латин Американың күрүнелери эмнелге ажылдакчыларын дыка хереглеп турар. Ынчангаш эмнелге кадрларын белеткээр айтырыгны ассамблеяның киржикчилери база чугаалажып көөр.

Израильдиң эжелеп алган девиекээрелериниде ораб чонуң амыдыралының эмнелге-санитар байдалдарын ассамблея түскай айтырыг кылдыр чугаалажып көөр.

ЧИЛИДЕ БАЙДАЛ

БУЗНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Политика талазы-биле хоруудатканнарның массалыг хөлээшкиннери Чилиниң пайысылалы Сантьяго хоорайда кара-бажыңнарның бирээзинге болган. Пиночеттиң фашистиг шериг хунтазының чонга удур дерзин, олурукчу үүлгелиглеринден улам-на күштелгенинге удурланыышкынның демдээ кылдыр диктатурага удур лозуннарлыг плакаттарны хоруудалга кижилер бижээш, кара-бажыңның көзенектеринге азып каапнар. Фашистиг диктатурага удур, демократтыг тургузуглуг чаңа чедип алыр, дээш демиселди күштелдиреринче чиля улустуң чонга удур экономиктиг чаа хемчеглерни фашистиг хунта чарлаан. Бо чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 7 күрүне компаниязының даштыкы болгаш түс черниң капиталистеринге шилчидип, бээрін фашистиг хунта болап турар. 1973 чылда болган ханныг шериг эргилдезининиң соолунде 500 фирмаларны капиталистерге дедир эгиткен. Сальвадор Альендениң дүрүм ёзугаар чазаан ядролуг дүвүреринге дузалаганы дээш америк империализмге база чурттуң иштики реакциязынга Пиночеттиң фашистиг хунтазы күрүне компаниялары дамчыдып берген болуп турар.

КАРЖЫ ХАЛДААШКЫН

БОНН. (СЭТА). Израильдиң премьер-министри М. Бегин Франциянық президентизи Жискар д'Эстэнге болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Г. Шмидтке удур дорамчылаашкынныг болгаш каржы халдаашкыныг түве чугаалаан. М. Бегин оларны «чазый-чалбы болгаш кедергей харам» деп буруудаткан.

ГФР-ниң болгаш Франциянық улуттуғучулары соолгу үеде араб чуттарның телээлекчилери-биле ужуражып, экономика болгаш шериг талазы-биле кады ажылдажылганын айтырыгларын чугаалажып көргенинге Израильдиң чагырыкчылдры таарзынмайн турар. Барыын Европаның чуттарының экономиказы араб күрүнелериниң нефтилиңдеп хамаарылгалыг болганда, ол ужуражышкынныарны араб чуттарның телээлекчилери-биле Франциянын база ГФР-ниң улуттуғучулары кылган болуп турар.

Бот башкартыларынга «араб-палестиннерниң моральыг эргелиниң» дугайында Г. Шмидтиң чугаазынга Израильдиң чагырыкчылары олза таарзынмаан.

Японияның найысылалы Токио хоорай делегейниң эң улуг хоорайларының бирээзи, ында 12 миллион кижи чурттап турар.

Токио — чүгле Японияның эвес, харын делегейниң чугула үлетпүр, садыг, сан-хөө төвү. Ында хей санныг заводтар, фабрикалар, улуг банкылар, садыг фирмалары, япон болган даштыкы монополияларның штаб-квартиралары бар. Бодунуң архитектуразыңын шокараңнаан кудумчулары-биле ылгалын турар. Ол Азияның улуг культура төптериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: Токиода сакура маш чечектелип тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Д. СУДЗУКИ ЧОРУПКАН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри Д. Судзуки АКШ-че болган Канадаже чоруйкан. АКШ-тың президентизи Р. Рейган-биле болган америк эске-даа удуртукчулар-биле ол чугаалажышкынныар кылыр. Японияның шериг политиказын чугаалажырынче улуг кичээнгейни салыр деп, «Токио симбүзү» солун демдеглээн. Америк тала Японияның шериг бюджедин болгаш чепсектиг күштерин улам улгаттыр өстүрериң Токиодан негээр деп турар.

Япон чагырыкчы бөлүктер лайын белеткелдерин күштелдиреринче утланыышкынны чайгылын чок барымдаалап турар. Соолгу чылдарда Японияның шериг чарыгдалларының өзүдезининиң темплери НАТО чурттарының хамаарышкан көргүүлгерни каш катап ашкан деп, Судзуки минии чугаалаан. Чүгле бо чылын бөлүк күрбүжет бүгүлер чурттуң чепсектиг күштерининиң чарыгдалары эрткен сан-хөө чылдазының 7,6 хуу немей өзер.

Ынчалза-да Вашингтон япон шериг бюджедин улам көвүдеприни ораллажып, бодунуң авантюристиг стратегиязының орууңче Японияны кирип чыгарын, амгы үеде Ыраккы Чөөн чүкте америк армияның күүседип турар сорулгаларының чамдыызын япон чепсектиг түктере чүдүре хаарын кызыдып турар. Чижээ, япон шериглериниң хеделишкиннериниң кавыларын Охуң океанның делгем районнарынче пеперединиң АКШ негеп турар.

Ол дайынзырак кыйгырыгларга каттыжа бээринге Токио ниитилеп-биле белеп, ынчалзажок Вашингтонуң негеп турар хемчээлинге шериг бюджедин көвүдепринге ол ялаштайн турар, түге дээрге санхөөзүнүң байлалы дыка бергээн деп турар.

Японияның болгаш АКШ-тың аразында сөөлгү үеде чидигленген салыг-экономиктиг чөрүлгелерже Вашингтонга чугаалажышкынныар үезинде дыка улуг кичээнгейни салыр.

ДАЙЫН ЧУРГУЛЧҮЛЕП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирактың шериг-агаар күштери Иоусудтуң болгаш Дизфульдуң районнарынга моөделеген ирак шериглерин соңгуушкуннарга таварыштырган. Бүгү фронтунун шугумукта ирак шериглериниң турүттарын аар артиллериябиле ирак шериглер боолаан. Фронтунуң ниитин узун дурту амгы үеде барык 500 километр болуп турар. Сари-Поле-Зоһабтың, Гилянге-Гәрбының, Мейматтың, Мехранның, Сусенгердтиң, Ахвазтың болган Абаданның районнарынга шыңгыы туулуушкуннар болган. Сөөлгү хүннерниң чургузунда ирак шериглер Иранның 250 хире солдаттарын болган офицерлерин узуткаан.

Абаданның районунда болуп турар кадыг-дошкун тулчуушкуннарның дугайында Иранның радиозу дыңнаткан. Абадан хоорайны ирактар эртилерня-биле хүн бүрүде боолап турар. Сөөлгү ийи хүнниң чургузунда Иранның шериглери Мариванның районунга 240-деп эвээш эвес ирак солдаттарны база офицерлерни узуткаанын ирак чепсектиг күштериниң каттышкан штабының дыңнадыында айыткан.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЭРТЕМДЕННЕРИ—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

УЛАН-БАТОР

Ядролуг дайынны болдурбас, кижилерге кыжаныш келген айыылдың алыс үтказын билип алырда оларга дузалаар телээде, бүгү-ле болдунар арганы түүдерни кылыр деп эртемнин бүгү ажылдакчыларынга боттарының совет эртемден эш-өөрлериниң кыйгырыын моол эртемденнер езин-биле чүүлдүгүнүн болзш деткип турар деп, МАРның Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, академик **Ш. Цэгмид** медеглээн.

Сөөлгү үеде делегей байдалын чидиглендирген түүдерни хаңы дувүрээзин-биле демдеглеп, делегей байдалынга совет эртемденнер кыйгырыында бердинген үнелээшкинге бүрүн каттыжып турар бис. Совет коммунистерниң чоокта саа доозулган съездизининиңдиреден чаңгыланып үнген чаа тайбың инициативалар бо байдалдарда кажангызынлан-даа артык амыдыралчы чугула болуп турар, ол чаа санаалтарның алыс утказы — Чер кырында тайбынны камгалаары, боо-чепсекти өндере будурерин болдурбазы, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын үзүк-соксаал чок болдурары-дыр деп, ол демдеглээн.

«Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы өргежок чугулазын бүзүредип болгу дег ат-алдарлыг делегей комитеден» тургузарының дугайында Л. И. Брежневтиң саналы бистин күзел-чүткүлдериниске бүрүн таарыш турар. Ол боттуг саналды эртемденнер, бүгү моол улус кончуг үезинде болгаш чугула санал кылдыр санап турар. Чаа дайын кандыг айыылдыг уржуктарга чедирип болурун делегейниң улустары медереп билген турар ужурлуг. Оон кыжаныглыг айыылын чайладыр, оон коргунчуг болур түнелдериниң дугайын бүгүдеге тайыырлаар дээш эртемчейниң эртемденнери бүгү түүдерни кылып болур болгаш болур-даа ужурлуг. Бижи төрелгетеннин мурнунга ам оларның кол болгаш кызыктыг хүлээлгези харын ол-хур. Эртемчи бодал гайбыңның болгаш ниитилел дешилгелиниң херээнге идепкейлиг бараан болур ужурлуг деп, моол академик түннелинде онзалап демдеглээн.

БОНН

Делегейге тергиндел тургузар дээр америк стартегиянын аспаанче Германияның Федеративтиг Республиканы киир сыртырары, чурттун экономиказын дайынзырак байдалга таарыштыр тургузары Европада болгаш бүгү делегейде гайбынга кыжаныышкынны күштелдирип турар деп, аразында профессорлар **Р. Хикел, И. Хуфшмид** болгаш **Г. Шуи** олар база кирип турар болук эртемден экономистернин Бонна тараткан медеглелинде онзалап демдеглээн.

«Боттарывыстың харыысалгавысты медереп билбишаан, бистер, эмчилер, кижилерге чынча деп чугаалаар ужурлуг бис: «халаң болган таварылгада» бистерге медицинаның херээ чок. Бистерге тайбынның политиказы херек» — деп. Майнала-Франкфурттан медицина доктору **З. Пирт** онзалап демдеглээн.

ЛИССАБОН

«Ядролуг чөрүлдээнин тыптып келири бүгү кижи төрелгетенге халап болур ийик. Атомнуг дайынга тинлекчилерниң ышкы-даа, аштыганнар-даа турбас. Ам безин мөөнөттинге берген боо-чепсек Чер кырында дешилге-сайзыралды каш катап чок кылырынга четчир. Тайбың дээш, чавырылдырыышкын болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш демиселди идепкейжидери ынчангаш дешилгелиг күштерни, чаагай тура-соруктуң бүгү кижилериниң эң чугула сорулгазы болуп турар» деп, португал улуг эртемден, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының талазыбиле специалист **Жозе Гашпар Тейшейра** медеглээн. Боо-чепсектерни хамыктын мурнунда массалыг узуткашкынның боо-чепсектерин өндерилдиреонның өлүмнүг айыылдың кымдан-даа артык эки билир эртем ажылдакчыларынга бо демиселдин үезинде онза харыысалга онаажыр деп, ол онзалап демдеглээн.

САН-ФРАНЦИСКО

Ядролуг боо-чепсектиң күчүзүн контроль чокка-да өстүрүп туруп бергенин дугайты америк эртемниң хей-ниитизи улам-на дүвүрээн сеткилин илергейлеп турар. Сеткили дүвүрээн эртемденнер эвилели дээр массалыг организацияның удуртукчуларының бирээзи **Пол Уокер** ыдыг янзылыг үзаныышкын АКШ-тың болган Совет Эвилелиниң-даа, бүгү чурттарныңза айыыл чок чоруун кыжаныышкынга тургузуп турар деп медеглээн. Ынчангаш ССРЭ-ниң болган АКШ-тың аразында харылзаалар чугаалажышкыннарның база делегей айтырыгларын шиитпирлээриниң угаангыр, таварымчалыг арганы дилеп тыварының оруунче эвээ кирген туралары кедергей чугула. Бирги алчегде ядролуг боо-чепсекти өндере будурерин болдурбазы өргежок чугула. Сеткили дүвүрээн эртемденнер эвилели бистин чурттарывыстың аразынга харылзаларыны экижидери болган чавырылдырыышкын дээш туржуп турар деп ол чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.

Кижизидилге болгаш өөредилге

Ие херээженнер дугайында сагыш салыышкын

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы кол угланыышкыннарында болгаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында Совет күрүнениң социал кол сорулгаларының бирээзин — херээженнерниң кадыкшылын, күш-ажылын болгаш амыдыралын улам экижидери, уругларлыг өг-бүлелерге, чаа өглениннерге күрүне дузаламчызын уламчылаарының талазы-биле хемчеглерни алыры болур дээрзин айыткан.

Ол талазы-биле ПМА-ның корреспондентизи Елена Перченоктуң айтырыгларынга ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң школа назыны четпээннер-биле кижизидилге ажылының талазы-биле эргелелиниң начальниги РОЗА КУРБАТОВА харыылаан.

—Школа назыны четпээннерни кижизидериниң системазы канчаар хөгжүп турарыл, оон бөгүнгү үжүр-дузазы кандыгыл?

—Бистиң чуртувустуң херээженнерниң хөй кезии ажылдап азы өөренип, иениң харыысалгалыг херээн нигитилелге ажыктыг ажыл-биле холбап турар. Чаштар дугайында Совет күрүнениң сагыш салыышкынының ачызында ол чедип алдынган. Ол сагыш салыышкының бир көскү хереченизиниң бирээзи — школа назыны четпээн уругларның албан черлериниң четкизиниң чуртта эң хөйү болуп турары.

Школа назыны четпээнниерни кижизидериниң бистиң чуртувуста системазынга денгеежир чурт делегейде чок. Ында кол-ла түүл — чаштарны кижизидериниң айтырыын эртемге үндезилеп чорудуп турарында. Ол кижизидилге ынчангаш Барыын чүктүң пропагандалап турары «Хостуг кижизидилгеден» ылгалдыг.

Школачыларның күш-дамыр, угаан-бодал, эстетиктиг кижизидилгезин киириштирбишаан, кижизидилгенин комплекстиг программазын ажылдап кылырын Школа назыны четпээннерни кижизидеринин делегейде кара чангыс эртем-шинчилел институту чорудуп турар. Ол институт ССРЭ-ниң педагогика эртемнериниң академиязының чанында 20 чыл мурнунда тургустунган.

Школа назыны четпээннерниң албан черлеринде бөгүн 16 миллион ажыг чаштар хаара туттунган. Башкының ортумак эртемни чедип алган бир миллион ажыг тускай эртемниглер олар-биле ажылдап турар.

—Ол саннар хөй-ле-дир. Ынчалза-даа уруглар албан черлеринде эвлечлер хөй-ле болгай але?

—Амдыызында ындыг. Ынчалза-даа школа назыны четпээннерниң албан черлериниң саны чылдын-ия өзүп турар болгай. Чоокку келир үеде өг-бүле бүрүзү ону ажыглап болур апаар. А он бирги беш чылда школа назыны четпээннерниң албан черлерин 2,5 миллион олуттуг кылдыр тударын көрдүнген болгай.

—Аңаа хамаарыштыр күрүнениң үндүрүп турар чарыгдалдары кайы хирел?

—Уруглар яслилеринге болгаш садиктерге бир олуттуг тудугну тударынга болгаш дериирине ортумаа-биле 1,5 мун рубльди күрүне үндүрүп турар. Ол — албан черлерин, школаларны тударынга чарыгдаар ашкадан дыка хөй.

Бир уругну уруглар албан черлериниге тургузуп азыраарынга күрүне чылда ортумаабиле 500 рубльди чарыгдап турар. Ол түнүүн чүгле бештин бир хуузун ада-иелер төлеп турар болгаш оларның айда төлээри 12 рубльден көвүдевес. Оон аңгыда, хөй уругларлыг өг-бүлелер болгаш өг-бүленин кежигүн бүрүзүге айда шалынын хамаарылгазы 60 рубльден ашпас болза ол өг-бүле акша төлээринден шуут хостаныр.

—Делегейнин хөй-хөй чурттарында уруглар алды харлыындан эгелеп өөренип турар, а бистин чуртувуста өөредилге чүге чеди хардан эгелеп турарыл?

—Школа дээрге бистин чуртувуста өөредилге системазының ийиги чадазы болуп турар болгай. Бирги чадазы — школа назыны четпээннерни кижизидери. Уруглар садтарында беш-алды харлыгларбиле ажыл — оларны школага белеткээри-дир. Оларга үгле юмчуп, бижип өөредир эвес, школаның кичээлдеринге оларны белеткээр болгай.

Уруглар садтарындан школага келгеннер (ындыглар бистин чуртувуста бичиилерниң барык чартык кезиинден хөй) аңаа турбаннардан дыка ылгалдыг, белеткелдит болуп турарын амыдырал бадыткаан.

Школаларга өөредилгеге алды хардан эгелээриниң айтырыы ам шиитпирлеттиниң турарын немей чугаалаар бодап тур мен.

—Школа назыны четпээннерниң албан черлеринге ажылдаар кадрларны кайда, кайчаар белеткеп турарыл?

—Школа назыны четпээнner-биле ажылдаар тускай ортумак болгаш дээди эртемниг кадрларны белеткеп турар 229 редучилицелер, пединституттарның 40 факультеттери бистиң чуртувуста бөгүн ажылдап турар.

—Школа назыны четпээннерни кижизидип турар башкыларның ажылы белен эвеспе болгай. Кижизидикчи башкы бүрүзүнге-ле 20-30 уруг онаажып турар.

—Шын-на болгай. Ол айтырыгы мынчаар шиитпирлээр деп бодап турар бис: бирээде — башкы училицелерниң саны чоокку үеде көвүдедир бис, ынчангаш школа назыны четпээннерниң албан черлерниң кижизидикчи башкыларының саны көвүдээр апаар.

Оон аңгыда, уруу бир хар четкижеге чедир не херээженнерге он бирги беш чылда чамдык төлевирлиг шөлээни бээр болгаш уруу 1,5 хар четкижеге чедир немелде шөлээни бээр (шалын чокка), оон соңгаар уруу ийи хар четкижеге чедир (күш-ажыл стажы хеөөр артар) немелде шөлээ бээр болганда бичиилерни ясли балуктеринче эмин эрттир эрте киирер чорук дыка эвээжээр боор.

(ПМА).

БАШТАЙГЫ ОН ЧЫЛ

Эге класс башкызы хөй өөреникчилерниг улуг школага шоолуг эскертинмес. Сеткилиниң бичезинден, чай кызыг чок берге ажылынган чүве ийикпе, көскүлең эвези коичуг болур. Ол башкылар өрээлиниге чүгле кире дүшкеш, класс журналын алгаш үне бээр. Хүннүң кичээлдери төнгүжеге чаосадарда безин өөреникчилер аразында олар-биле кады ойнаан турар азы класчында бир-ле чүвени кылган олурар. Бичиле хостуг үелерде ада-иелер бажыңнарынга баргылаар.

— Силерниң школаның башкызы Александра Баткаровнага канчап ужуражып болур ирги?— деп өөредилге эргелекчизинден айтырдым.

— Суур бажында бир өөреникчиниң бажыңында баргэн, уламбас маңаа келир ужурлуг кижи, биче кала маңай каапкыңар — дидир.

Ол аразында элээн сактымышкынварны эргилдир бодай каапкам. Бо районга башкылап турар үемде мээң класымга Шура дээр дыдырашсымаар кара чаштыг ак уруг турган. Өөренири кончуг эки, чүвени бодунуң билип алганы-биле харылаар. Пионер звенозунуң даргазындан эгелээш, отряд вожатыынга дээш школада хөй-иннги ажылынга идепкейлин-биле киржип турган...

Бижиттишер дээш доңгайын алгаш олурумда улус кирип келгеш, мендилээш, олуруп алдылар. Демир-үжүктү салгаш, көрүнүп келдим.

— Ой, башкыны, эскербейн барып-тыр мен, буруулуг болдум— деп, демги сураглап чораанын башкы чугаалады.

— Башкы болу берген ышкажыыл, каш чыл ажылдай бердиңер?

— Он бирги чылды ажылдап тур мен. Эге класстарда-ла башкылап чоруур мен ийин.

— Бодунуң эш-өөрүнүң ажы-төлүн өөредириниден эртык үүн турар боор, хүндүүт-даа, берге-даа херек-тир— деп кагдым.

Александра Баткаровна Шойдук школа дооскан соонда Таңды районда «Россия» совхозка саанчылап эгелээн. Анаа күш-ажылды хол-биле тудуп кылыр деп үвени, оон бергезин, будүрүп кылган чүвезиниң ажыктыын Александра Баткаровна амыдыралдан көрүп, билип эгелээн.

Александра Баткаровна Кызылдың башкы училищезин дооскан соонда, бодунуң өскенгөрээн черинге кээп, Марын ортумак школазынга эге класска башкылай берген. Башкылаашкын дээрге, ындыг амыр эвес — эртем-методиканың нарын айтырыглары шингээдип албышаан, ону бодунуң ажылынга таарыштыр сайгарып билир херек.

Эртемнерже өөренип киреринин бозагазынга бир-ле дугаар кээп турар, сеткил-чүрээнде шыйыг чок арыг чаш кижилер чедип келир. Олар бир-ле дугаарында класска кирип, парталар артында олургулаптар. Баштайгы башкызы-биле таныжарлар.

— Менң Александра Баткаровна деп адаар силер, уруглар — деп, башкызы аңаа-ла тодаргай чугаалаан. Оон соонда уруглар-биле кыска таныжар. Дараазында урулларны билинип, бижип, комчуп билиргерин билип алыр. Өөреникчилерин школага баштай кирген хүнүнде оларның күзелдерин, канчаар өөренирин ажыы-биле чугаалажып алыр.

Школага өөрепириниң негелдерин болгаш чурумун чоорту тодаргай чугаалап берип, оон-биле уругларны коргуттайн, еске өөреникчилер ышкаш медерелдин-биле сагыыр ужурлуг деп чүвени билиндирер.

— Өөреникчиниң баштайгы ному «Үжүглел» болур. Ол бүгү эртемнерже оруктуң эгези. Ол баштайгы номну—«Үжүглелдин» Төрээн чурт силерге халас берип турар, оон өөредир апаар бис— дээш өөренип кириптер. Чоорту өөреникчилерниң чүве билип алырының шинээ байлалы тодарап келир. Кошкактары база ылгалын кээр. Таптыг-ла бо үеде Александра Баткаровна кол кичээлгейни уругларның иштики сагыш-сеткилиниче угландырып, ада-иелер-биле ам-на харылажып кириптер.

— Башкылаашкын ажылы боду-ла өөреникчилерниң адазези-биле харылажырынче, хөй-иннги ажылынче кижиниң хаара туда бээр чүве-дир. Шынап-ла бичии-ле хостуг үе ажыглаттынар. Кошкак өөреникчилер-биле немелде кичээлдер үргүлчү чорудар кижи-дир мен. Ол өөреникчилериниң иштин билинип дешпеитиреринге дыка ужур-дузалыг болур чүве-дир—деп, Александра Баткаровна чугаалай-дыр.

— Кандыг эртемнерге немелде кичээллер чорудары чугула болуп турарыл?

— Орус дыл болгаш математика. Өөреникчиниң билиин бо эртемнерден кол хамаарыжыр. Бүгү-ле биилиериниң дөзү, үүдезиин мында деп бодаар мен.

Башкының бодунуң кылып алганы орус дылга, математикага, төрээн дылга көргүзүг материалдары чыл санында немежин, чаартыныш турар. Техниктиг херекселдерни база ажыглаар.

Александра Баткаровнаның кичээлдерини эртгирип турар арга-дүржүлгазы байлак, өөреникчилериниң билии шыырак болуп турарын школага хынамда кылып кээп турар инспекторлар-даа, ада-иелер-даа үнелеп турар.

— Чаа программа-биле элээн каш чыл ажылдап келдиңер, бистиң байдалывыска дыка берге, ону, ында айткан билиглерни өөреникчилерге шингээттирери башкы кижиниң ялзы-бүрү арга-мергежилдерни баш удур көрүп, бодуң өөренип алганыңнан хамаарыжыр дээрзин билип турар бис. Маңаа ада-иелериниң дузазы база херек. Ада-иелер дээрге колдуу аныяк улус-ла болгай. Барык шупту чыгыы ортумак эртемниг, а харыы дээди эртемниг-даа болгулаар. Олар колдуунда математикага уругларыга канчаар дузалаар дугайында айтырып кээрлер...

«Сээн ада-иең аңаа-ла бодүүн көшкүн малчын улус чорду. Бижикти безин биче билир. Амыдырал бодунуң оруубиле чоруп, кижилериниң күш-ажылы болгаш угаан-бодалыбиле бо хире сайзырай бергендир» — деп иштимде бодадым.

Александра Баткаровна Шойдук— кодээ черде эге класс башкызы. Ол болза бодунуң угаан-бодалы, күш-ажылы-биле чонга барган болуп, ажы-төлдүң эртем-билии дээш бүгү күжүн берип чоруур кижилериниң бирээзин-дир.

А. АРАПЧОР.

Сергей БАРУЗДИН.

АМЫР ЧҮВЕ-ДИР ОҢ

Школага бадрын маңаары ур. Ынчангаш Алёша боду комчуп өөренип алыр бодаан. Ном тып алган.

Чүү боор, номчууру дээрге кенгүс амыр чүве бооп-тур оң.

Комза бажын чуруп каанын көргеш:

— Бажын — деп номчуур.

Аът көрзе:

— Аът—дээр, ол-ла.

Алёша өөрээш, адазынга маннап чеде берген:

— Мен ам номчуп өөренип алдым! — дээн.

— Эки-дир! Каям, канчаар номчуурунду көрээлем, че — деп, адазы чугаалаан.

Алёшага адазы еске ноч көргүскен.

— Бо чүл?—деп айтырган.

Алёша хол майгынныг доос-кара чуруп каанын көрген, соң адаанда бир-ле чүве бижип каан болган.

— Хол майгынныг доос-кара-дыр—деп, Алёша тайылбырлаан.

— Хол майгынныг доос-кара эвес-тир, вертолёт-тур — деп, адазы чугаалаан.

Ол еске арынны ажыткан:

— Бо чүү-дүр?

— Бо холдуг-буттуг бембүк-түр — деп, Алёша харыылаан.

Алёшага адазы бир ном сунгаш:

— Ам моңу номчу — дээн.

Алёша номну ашкылаарга, чангыс-даа чурук чок болган.

— Шылавас-тыр мен, мында чуруктар чок-тур дээн.

— Сөстерни номчуп көр ааш—деп, адазы чугаалаан.

— Сөстерни номчуп билбес мен—деп, Алёша ам-на өчүпкен.

— Ол-дур, ол-дур, кердүң бе!—деп, адазы кайгаан.

Оон еске чүнү-даа чугаалаваан.

УТПА, КЫЗЫМ

Уруум четкеш, сесерликке
Улуг-хүнде базып чор мен.
Каржып эртип чыткан ирей
Галямны чаптай берди.
Сумказын үженгилээш,
Сунуп келзе, конфеталар!
Адыш долдур уруп бергеш,
Ам-даа чорбайн чаптап туру.
—Алган кижи чүү дээрил!—деп
Айтыргылап сагындырдым.
—Каям база берем! — депкеш,
Кайгап алган дүш чок тур-ла.
Удур-дедир көржүпкештиң
Улуг бистер каттырган бис.
—Четтирдим! — деп чугаалаарын
Черле утпа, кызым—дидим.

К. ТҮЛҮШ.

САДИГИМГЕ БААЙН

Авам, ачам
Ажылдаарда
Чараш, хөглүг
Садигимге баайн.
Чуттуг болбайн,
Чунуп алыйн,
Аңаа орбайн,
Ажыл кылыйн.
Үжүглелде
Үжүктерим
Ажып алгаш,
Адап орайн.
Кыдыраажым
Кылаң, хир чок
Чазыг кылбайн,
Чараш бижиийн.

Т. САЛЧАК.

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮНГЕ

Кызыл хоорайның ДОСААФ комитеди Тиилелге хүнүнге тураскааткан боодалга маргылдаазын эрттирген. Маңаа 34 команда, 136 адыгжылар киришкен. Команда талазы-биле бирги черни башкы институдунуң 1-ги командазы алза чогуур 400 сандан 389-ту аткаш алган. А ийиги черни ол-ла институттуң 2 дугаар командазы алган. А шаңналдыр үшкү черже хоорайның септелге-тудуг участогунуң командазы үнген.

Хүүда бирги чер дээш маргылдаага Красноярскинин политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи С. Бабкин шылгаран. Ол 100 сандан 100-ту аткаш чемпионнаан. Башкы институдунуң студентилери. С. Коловский биле Н. Хозеева олар 100 сандан 99 санны атканнар. Тиилекчи болган командага шилчиир кубокту тывыскан.

М. ЗҢГИЛ-ООЛ.

ЧАА КИНОЛАР

Режиссёр, башкы Сергей Герасимов майда 75 харлаар. Оон эрге-дужаалын, шаңналдарын саналаш канчаар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сергей Герасимовтуң тургусканы хөй-хөй кинолар совет кинонуң алдын фондузунда киргенин чугаалаарга-ла четчир. «Чеди дидимнер», «Аныяк гвардия», «Оожум Дон», «Журналист» дээш еске-даа билдингир киноларны адап болур ийик. Режиссёрнуң чаа кино бүрүзү культура амыдыралынга чугула болуушкун апарган.

Пётрнуң чалыы чылдары» болгаш **«Алдарлыг ажыл-херектериниң эгезинде»** деп «Бистин киноделгиявыс» А. Толстойнуң Пётр I деп романын экранчытканы болуруп режиссёр чугаалап турар. XVII вектин төнчүзүндө орус черинин амыдыралын ында кончуг тода көргүскен. Пётр I-нин ажыл-чаны, мөзү-шынары бүзүреичии-биле көргүстүнгеи. Үстүнде адаанывыс ийи фильм кайызы-даа ийи-ийи сериялыг. Кинону совет болгаш ГДР-ден актёрлар кылган.

Ужуралдарлыг үзбек кинонуң ады — **«Ада-чуртка бараан болгаш»**. 150 чыл бурунгаар Россия биле Афганистанның аразында кожа-хелбээ харылзаалар дугайын ында чугаалап турар.

Сураглыг кызыл командир Василий Киквидзениң амыдыралының сөөлгү ийи чылдарын **«Бузуттуг ок»** деп кинодан билип алыр силер. Кинону «Грузия-фильм» киностудияга үндүргеи. Ында Зураб Киншидзе, Жанна Прохоренко дээш еске-даа артистер ойнап турарлар.

Чурттуң ангы-ангы студиялырынга тырттырган элээн каш киноларның темазы — Ада-чурттуң Улуг дайыны. Довженко аттыг киностудия шериг-ужуралдарлыг темага **«Мерседес» четтирбейн барган»** деп чаа кинону үндүргеи. Дайзынның тылынче совет хайгыылчыларының эрес-дидим рейдизиниң дугайын ында көргүскен.

«Ленфильм» киностудия **«Өлүмге удур турушкан бис»** деп кинону кылгап. Ийи сериялыг өөнүт кинонуң үндезинин документалдыг факт тургузуп турар. Ленинградтың Пионерлер бажыңының балетмейстери чораан лейтенант Орлант (кинода Корбут) бодунуң кижизидикчилериниң танцы бөлүүн тургузар даалганы күүсеткен...

«Сергей Иванович пенсияже үнүп турар» деп кинону «Ленфильмге» үндүргеи. Ажаалда кассазынга хөй чылдар дургузунда кассирлеп ажылдап турган, буянныг сеткилдиг кижиниң дугайын ында көргүскен. Оон ролюнда Б. Андреев ойнап турар.

«Молдава-фильм» киностудия **«Даштыкы төөтүн эмиссары»** деп ийи сериялыг өөнүт кинону үндүргеи. Онза комитеттиң ажылдакчызының ролюн Василий Прескяну ойнаан.

Майның киноларында лириктиг драмма-даа, кинокомедия-даа бар. Уругларга ужуралдарлыг кинолар база бар. Даштыкы киноленталар-биле база таныжып болур.

Н. БОЛЬШИНИНА,
кинопрокаттың реклама талазы-биле улуг редактору.

«Өлүмге удур турушкан бис» деп чаа кино республиканың киноэкраннарынга үүн эгелээн.

500 ДУГААР УРУУГ

Кызылдың ХБАБ бюрозунга майның бири он-загай болган. Ол хүн чыл эгезинден бээр төрүттүнген 500 дугаар уругну бүрүткээн. Бичии чанты ада-не Людмила деп адап алган. Аас-кежиктиг ада Евгений Серехов найысылаадың № 3 АТБ-зинин чолаачызы, а иези Татьяна № 48 тудуг эргелелинде шеверлекчи. Бичии Люда аныяк өг-бүлениң баштайгы уруу.

Л. БАЛДУХОВА.

Арынарда хүүмзүрүү тайлып читпес.
Аас-кежиктиг совет чаштар эптиг-демниг.
Чараш шиник кеттинипкеш, четтинчипкеш,
Садикте ырлыг-хөглүг ойнап турлар.
Чаптанчыглар өткүт болгаш хоюг үнү
Чангыланып, чүк-ле чүкче тарап туру.

Агаар

Республикага бөгүн бүргеп, аязып турар агаар болур. Чамдык черлерге чаастаар, долу дүжер. Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хат секундада 7 — 14 метр чедер. Дүне 0 — 10, хүндүс 8 — 18 градус чылыыр.

Кызылга база бүргеп, аязыр. Кезек-кезек дымыралыр чаар. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9 —14 метр чедер. Дүне — 5 — 10 градус, а хүндүс — 16 — 18 градус чылыг болур.

САРГЫ ЭНЦЕФАЛИДИ

Эмчиниң сүмези

Бистиң чуртка саргы энцефалиди тывылгаш үр болу берген. Медицина ажылдакчылары 1934 чылдан бээр-ле ону айыылдыг деп санап келген. Ол үеле, Хабаровск крайның кайгалыг районнарынга энцефалиттен аарааннар чамдыкта өлүп-даа турган таварылгалар бар. Дайын соондагы чылларда энцефалит аарыы нептерегей турган. Чүге дээрге чонаун арга-арыг-биле харылзаазы үлгадып, ыяш белеткелиннге масаалыг ажылдап турганнар.

Бойдуста вирустуң (халдаарылыг микробтар) кол эдилекчизи саргы болур. Саргының бүгү чурталгазында вирус (саргы энцефалидиниң өскүдүкчүзү) камгалаттынып, өзүп көвүдээр. Саргы дириг амытанга халдаап ханын соорар. Кижиге ол кончуг дүрген аарыг тарадып болур. Саргының организминден вирус кижинин мага-бодунче хан дамчыштыр шилчиир.

Ынчыг саргыларның караа шуут чок болур. Ынчангаш тыт алыр органнары дыка сайзыраңгай. 3-5 метр черден кижилерниң азы дириг амытаннарның чыдын эскерип, оларже халдаарынга белеп олурар. Саргы кижиге халдаанда хөрек, моюн кезээне, колдук адаанга болгаш өске-даа ажыгталыр черлерге турумчуур. Арга-арыг кирген соонда, ол черлерни кичээнгейлиг көрзе эки. Чыыг хүннерде 8-11 шактарда, а дүүш соонда 5-8 шактарга саргылар кончуг шимченгир. Кажан изиг дүжери билек оларның ындыг байдалы ооңурган каар. Ыланғыя мындыг шимченгир үелеринде саргылар кончуг дерзин, хоралыг болур.

Холушкак арга-арыглыг черлер саргыларның кол турлагжыыр черн болур. Куштар болгаш сүт ижер амытаннар соң чем тып чип, девээлээр. Оон-биле чергелештир үстүнде адаанывыс дириг амытаннар саргыларның чемгерикчилерн апаар.

Саргы энцефалиди май-июнь айларда кончуг халдавырлыг. Ынчалзажок чылдың чыыг үелеринин кайызында-даа саргылар кижини ызырып болур. Чамдыкта август, сентябрьда безин кижилерниң эът-кеш, хевинге чораан таварылгалар тургулаан.

Тыва АССР-ниң девискээринде Кал-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш Тожу районнарда саргы энцефалиди бар-иен дандылаттынган. Арга-арыгга чорааннар серемчилел чогундан, аарыгны халдадып ап болур. Арга иштинден чыгган боодал чечектер ийикпе, азы ногаан үнүштер дамчыштыр бажыңче саргылар эккеп болур. Хөй саргылыг черлерге кадарган өшкүнүң азы инектин эдин шала хайындыргаш чиггенинден энцефалид аарыы дораан халдаар.

Аарыг халдаап 3-14 хүннер эрткенде, баштайгы демдектери билдинип кээр. Бир-ле дугаарында хавак, чулчургай чоок кавызының аарыыры күштелир. Оон чоорту шыжыгып, үзүктел чок күзүн эгелээр. Аарыгның баштайгы хүнеринде шыганнар сулараар, каракка кандыг-даа чүвенин көстүрүү ийи апаар, угаан балараар, чамдыкта моорап база тырта бээр. Аарыг кижи шагыргай, улус-биле харылзажыр көңнү чок болур, ынзы-бүрү бодалдар баш аарыын улам күштелдирер. Аарыг күштелген тулум, эът изии 38-39 градус чедер. Саргының ыырган чери кызып, кеш ыжа бээр. Аарыг кижиниң нерви системазының ажылдаары баксыраар, 2-3 хүн эрткенде хөлварның, моюнүң шыганнары сулараң, эът сооланнаар. Чоорту ол шыганнар чингелеп, арыптар. Чамдыкта ындыг аарыг кижилерниң арнының шыганнары шуут чидип, караның шоо бакшырап, кулаа үүлейлээр.

Аарыг шак бо чадаже шилээнде, мээниң ажылдаар кол черлерин бакшырадыптар. Бо таварылгада аарыг кижиниң байдалы аартап, удаа-дараа моорап туруп бээр болгаш харын-даа өлүп болур. Энцефалиттен аараан, сегээннерге оон артып каар уржуу аар. Кончуг туруучал, ажылдаары суларгай, чамдыкта мага-ботүң чартыы билинместеп каар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга чартыктап аарый бээр.

Аарыг тывылганда чүнү кылырыл? Чүнүң-даа бетинде дүрген эмчиге чедирер. Аарый бергеш болу эмненири, изиг ванната кирери, арага ижери хорулуг. Бир эвес бо айтыышкынны сагывас болза, харыгның үгдерээринге ол бүгү түүлер улам идигни бээр, харын-даа өлүмге чедирер.

Саргы энцефалидиниң аарыындан канчаар дамгаланырыл? «Репудин», «Тайга» дээн ышкаш еске-даа шак ындыг препараттарны эмчиниң сүмези-биле ажыглаары чугула. Саргы энцефалидин халдатпазы кижиниң чүгле бодунан хамаарыжыр. Аарыг кижиниң эмнээринден, үк аарыгны баш бурунгаар болдурбазыга удур хемчеглерни чорудары каш катан белен дээрзин угаваза эки.

Л. СИЗЫХ,
эмчи.

Телевидение

МАЙ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе» Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шынчээшкин. 9.05—«Горнистер, харыылакар!» 9.35—Обухов камгалалының 80 чылынга. «Хөлдээнниг застава». Уран-чечен фильм. 11.00—«Радио—революцияга». 11.25—Медээлер. 11.30—14.15—Чаңсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Тиилеттирбее болгаш алдарлыг». Хөй сериалыг документалдыг фильм. 4-кү фильм. «Төрээн чурттуң дээрииниң камгалалында». 15.30—«Орус чугаа». 16.00—«Орленок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Мавдыры, иштики албанның шеригелериниң генерал-майору А. П. Косицын-биле ужуражылгазы. 16.45—«Элээдилериң аалгалары». Фильм-балет. 17.15—Бокска Европа чемпионады. Финляндиядан дамчыдылга. 18.00—«Миллионнарның ленинчи университеди». Социалистиг экономиканы эргелеп башкарары.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Радио хүнүгүне.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Онмас шылгарал». Тиилелге хүнүгүне.

МОСКВАДАН

20.00—«Дөртен беш чылдың кыжы болгаш чайы». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 3-кү сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20—«Театрга ужуражылгалар». Төнгенде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«Авазының школазы». 12.30—«Билир болгаш кылыр херек». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.15—«Тиилелгенин автографтары». 14.00—«Башкыга экран». Эртем-таймлырлыг фильм. 14.10—«Делегейниң улустарының музыказы». 14.40—«Буруу шавышкыны». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 15.50—17.50 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.50—«Бүтүү-эвилелдиң старостазы». Документалдыг фильм. 18.30—18.45—Телемедээлер. 18.45—Чарлалдар. 18.50—«Хөй-иннги амыдыралының экраны». 19.15—«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тур бис». 19.30—телефильм.

МОСКВАДАН

20.00—«Чаштар, тамчыктыг удуңар!» «Илбилиг экран». 20.15—«Бис ол оруктарны утпас ужурлуг бис». РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Покровскийнин киржилгези-биле фильм-концерт. 21.00—«Үе» Информастыг программа. 21.35—«Буруу шавышкыны». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 23.00—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады.

КИНО

МАЙ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мерседес четтирбейн барган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүмге удур турушкан бис» 9.30, 11.10, 15.00, «Куда дүшкен дүне» 12.30, 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Таварылга болган ок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киискиткен гусарларның эскадрону» 15.00 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Медальзаже орук» (2 сериялыг) 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, сагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1231.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00565.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 108 (11606) | 1981 чылдың май 8, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Чылдың баштайгы чартыын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозаалыңар!

КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

«Кызыл тудуг» эргелинден Николай Андреевич Панинниң бригадазы эртикен дөрт айларның түңнели-биле эргелелдиң бригадаларының арасында социалистиг чарышка тиилеңчи болуп, бирги черни эзлээн. Бригада тудуг-монтаж ажылдарының планын 106,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 113,6 хуу күүсеткен.

Н. А. Панинниң бригадазы бо чылдың эгезинден-ле социалистиг хүлээлгени алган болгаш Ч. Ч. Донгактың бригадазын чарышка кыйгырган. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-кин Министрлер Чөвүлелиниң ең бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг, долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш дугайында доктаалынга эргелелдиң бригадалары күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүн-биле харылап, чарышты улам калбарткан.

Дуржулгалыг бригадир Н. А. Панинниң бригадазы 1981 чылдың планында көрдүнген 200 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын декабрь 25-ке чедир бүрүн күүседир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнаттынганындан 0,4 хуу бедидерин, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын бедидер дээш демисежирин хүлээн-гелээн. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты 4 кижиге тыпсырып чедип алырын олар социалистиг хүлээлгезинде база көргевнер.

Бригаданың социалистиг хүлээлгелери ажыл-херекте күүсеттинип турар. Эрткен 4 айларда олар план ёзугаар 74 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 82 мун рубльдиин кылып бүдүрген. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5466 рубльже күүсеткен, азы план-наттынганындан 13,6 хуу бедик болганы ол.

Ынчангаш Николай Андреевич Панинниң бригадазы он бирги беш чылды эки эгелеп, өнүштин эргелелде социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Бригадага чедиишкиннер ала чайгаар чедип келбээн. Ол дээрге бир дугаарында, бригадир Н. А. Панинниң кызымак, билдилиг ажылындан хамааржыр. Бригадир эш-оорунге сагыш човангыр, күш-ажылды шын организастаарынче кичээнгейни салып, ажылды таларыштыр хүваарын хүн бүрү чорудуп турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, чылдагаан чокка ажыл шагы үзер таварылгаларны болдурбас дээш бригада кежигүннери-биле беседаларны кылып келген.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы К. Каспарайтис доктаамал бедик көргүүлдерни чедип ап, үлүг-нормазын ажыр күүседип келген. Бригаданың мурнакчы тудугжулары В. Олан, О. Салчак-оол, В. Оббрубов, В. Санчат олар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алыр дээш туржуп турарлар. Бригада кежигүннери хөлушкак мергежилди чедип алгылаан, кайы бир кижи тур-кадa ажылга келбейн барганда ону солуп, орнунга ажылдап болурлар. Дашчының, каннакчының, бетонщиктиң мергежилдерин шиңгээдип алганнар бригадада хөй.

Үк бригада амгы үеде он үшкү микрорайонда 150 квартиралыг № 14 чуртталга бажыңының таваан салып, ажылдап турар.

В. ОВЧАРОВА,
«Кызыл тудуг» эргелелинде экономист.

СУГГАТ ЧУГУЛА

СЭКП ТК-ның май (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр мелиорацияны хөгжүдеринин программазын бот-тандырар талазы-биле чамдык боттуг хемчегларни Чадаананың суггарылга системазының эргелели ап орукан. Ону комплекстиг сайзырадырының дугайында тодаргай сорулганы он бирги беш чылда көргенин чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинде онзалаан айыткан. Оон ангыда съездиниң материалдарында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге мелиорацияны, механизацияны болгаш химизацияны ажыглаарын калбартырын тодаргайлаан.

Ол шиитпирлерге сорук киргеш, суггарылга системазының ажылчыннары болгаш районуң тус-тус ажыл-агыларының суггатчылары амгы үеде организастыр ажылдарны чорудуп эгелээн. Районга 8679 гектар черге суггатты бүрүн чорудары көрдүнген. Оон барык чартык кезин инженерлиг суггарылга системазы болуп турар.

Суггатты черлерге агротехниктиг болгаш мелиоративтиг ажылдарны экижидип тургаш, онгу беш чылда Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Искра», «Суг-Хөл», «Октябрь 30 чылы» совхоздар тарылга шөлдерине тараа, ногаа, мал чеми культураларын багай эвес дүжүдүн алган. Чижээ, эрткен чылы «Искра», «Тыва» совхоздар суггарылганы экижидип тургаш, эвбек дүжүттүң ажаан, мал чеминге курлавырны арттырбышаан, чазын чажар үредиин тускайлаан.

Хемнер унчарындан ырак турар малчыннар бар. Ындыг малчыннарның, суг-бараан фермаларының турлагларында 50 ажыг кудуктарда шимчедикчи күүнүн ажыглап, суггарылгага ажыглаан. Бо чорук мал ажылдыгларга дыка тазырымчалыг. Оларның девискээрлеринде шөлдерге суггарылганы чылдың чорудар. Оон чайгаар үнген сиген кезиин белеткээринден ажыда, чамдык мал чеми культураларны тараан, күзүн дүжүдүн ажаан алыр. Дүжүдүн ажааган шөлдерге күзүн нинтинин малын олзарладыры таарымчалыг.

Чадаананың суггарылга системазының эргелели ажыл-агыйларның тарылга шөлдерине мелиоративтиг ажылдарны доктаамал организастап, дузазын кадып келген. Ынчалзажок СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Карл Маркс аттыг, «Чыраа-Бажы» совхозтар суггаттыг шөлдерни чогуур негелдезинге чедир ажыглавайн турар. Моон түңнелинде сөөлгү чылдарда тарылга шөлдериниң олар чавыс дүжүттү алганнар.

Бо чылын суггаттыг черлерни бедик беримчелиг ажыглаар, мелиоративтиг болгаш агротехниктиг ажылдарны комплекстиг чорудар дээш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый база суггарылга системазының эргелелдериниң тускай эртемниглери баш бурунгаар боттуг хемчеглерни ап орукан. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы» совхозтарда олар доктаамал ажылдап, суггатчыларга барып тургаш, 63 суггатчы-машинистерни өөретткен. Суггатты эгелээриниң хуусаалары, сугуу черже сиңиреринин нормазы, суггаттыг черлерге янзы-бүрү культураларны тарып өстүрериниң агротехниказы дээш еске-дээ чугула билгилерни олар шиңгээткен.

Суггатчыларның семинарын тус-тус ажыл-агыйлар төптеринге база организастаан. Районда бирги болгаш ийиги класстың 54 суггатчызы бар. Олар «Суггаттыг черлериниң мастерлери» деп хүндүлүг аттың эдилекчилери. Ажыл-агыйларда мурнакчы суггатчылар хөй. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун суггатчызы Кызыл-оол Алдын-оол онгу беш чылда гектардан ортумаа-биле 19 центнер дүжүттү алган. Ол-ла совхозта мал чеми культураларны тарып өстүрген Ондар Бурзеннин ажылы үре-түңнелдиг. Ол эрткен беш чылда гектардан-на 30 центнер меде дүжүдүн өстүрген. Суггатчылар Ховалыг Кошкар-оол, Ховалыг Чыргал, Монгуш Соскур-оол, Сат Дангыт-оол, Доңгак Чылбак-Хуна болгаш өскелериниң-даа ажылы үлегерлиг.

Ынчалзажок суггат болгаш тарылгага белеткелдерде чедир кылдыңмаан ажылдар хөй. Ажыл-агыйларда чаашкынналдырып суггарар «ДДА — 100 м», «ДДН-70» деп 42 машинаның 28-зи септеттинген. Суггат машиналарынга ажылдаар 100 машинистиң чамдыызы чедишпес. Суггаттыг шөлдерге ажылдаар 10 комплекстиг бригаданың чүгле алдызы бар. Часкы, чайгы суггатка 334 кижи ажылдаар үжүрлүг. Амдыызында 247 кижи бар. Бот-оруглага чарылгалыг 63 звено совхозтар-биле керээ чарып алган. Оларның чүгле 53-жү ажылда. Ам-даа 10 звенону четчелээри негеттинип турар.

Суггарылга системазының эргелелиниң инженер-гидротехниктери Куулар Чехов, Василий Доржу оларның удуртқан комплекстиг отрядтары районда мелиорацияның системазының сепителгезин, чалдарны, бугалар дөстерин белеткээрин оон үннарын септээрин, арыглап-аштаарын уламчылавышаан. Бо болгаш өске-даа четчестерни дарый чайладыры негеттинип турар. Ону дүрген шинтпирлевес болза, бо чылын бедик дүжүттү алыры берге. Ынчангаш суггарылга системазының эргелели, совхозтарда суггатчылар демниг ажылдаар үжүрлүг.

А. МОНГУШ.

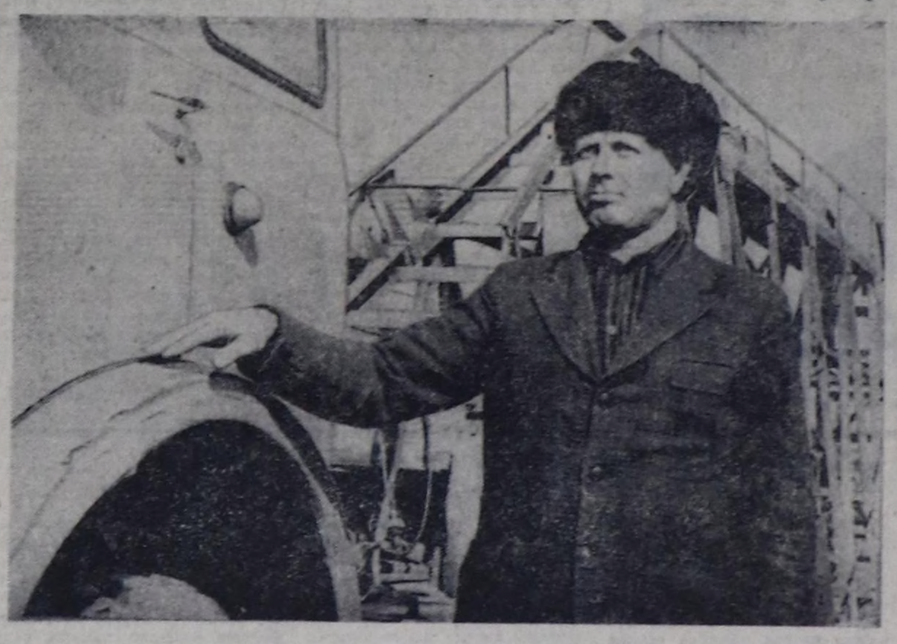

В. Семенковичиниң фотозу.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫ-БИЛЕ

Онгу беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге көскү чедиишкиннери дээш чурттала-коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, колхозтар араазының тудуг организацияларының, ССРЭ-нин Мелиорация болгаш Суг ажыл-агыйының министерствозунуң каттыжышкыннарының, бүдүрүлгелериниң, организацияларының ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын, албан-хаакчыларын ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумуу орденнер болгаш медальдар-биле шаңналаан.

ТЫВА АССР-ДЕН КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ҚЫЗЫЛ ТУҢ ОРДЕН-БИЛЕ

Николай Кадың-оолович **Кыргыс** — «Тыва септелгетудуг» трестиң механизация участогунуң машинизи.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ ОРДЕН-БИЛЕ

Анна Евлокимовна **Черных** — Кызылдың септелге-тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадири.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЗ» ОРДЕН-БИЛЕ

Иван Прокопьевич **Викторов** — Чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобүдүрүлгезинде колонна начальниги.

Николай Михайлович **Лышио** — «Тыва суг-тудуг» трестиң ТМЭ-де өрүмнекчи.

Любовь Павловна **Муровцева** — Кызылдың чунар-базыынар болгаш хеп чуур комбинадыының ажылчыны.

Виктор Оюнович **Чанзан-оол** — «Водоканал» эргелелиң слесары.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Пётр Дюлюшевич **Дарачы** — «Тувакоммунэнергонуң» чылыдыга-энергия районунуң слесары.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Нестеровна **Долгова** — Кызылдың «Водоканал» эргелелиниң насос станциязының машинизи.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЗРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Ким Данилович **Данзын-оол** — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң улуг инструктору.

Евлокия Тимофеевна **Иванова** — Чурттала-коммунал ажыл-агый эргелелиниң Кызылда бүдүрүлге эргелелиниң мастери.

Иван Васильевич **Кузнецов** — «Тыва суг-тудуг» трестиң автобазазының слесары.

Галина Ивановна **Лумонина** — «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялары заводунуң ыяш дилер цегининг станочниги.

Пётр Васильевич **Шевченко** — «Тувакоммунэнергонуң» транспорт цегининг чолдачызы.

Лопсан-Шыырап Балданович **Ооржак** — Чөөн-Хемчикте № 3 КМК-ның бызанчылар бригадири.

Иван Александрович **Тюкин** — Кызылда тускайлаттынган КМК-ның каныкчызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Клавдия Архиповна **Бурнакова** — Чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозунуң төлевилел-смета бюрозунда шыйыкчы-конструктор.

Хургал Шожунович **Даҗы** — Эрзинде № 5 КМБ-ның ажыт-чыны.

Сарыг-оол Бичe-оолович **Донгак** — ВЛКСМ Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Нина Георгиевна **Додиякоол** — Чурттала-коммунал ажыл-агый эргелелиниң Каа-Хемге бүдүрүлге эргелелиниң гостиницада дежурныйы.

Алексей Иванович **Ялин** — «Тувгаз» эргелелинде чолдачы.

ЧАСКЫ ХӨВҮ АЖЫЛДАРЫ

Чурттуң ажыл-агыйлары часкы тарылганың темнизин дургелеп турар. ССРЭ-нин Төп статистиказ эргелелиниң медээзинге сүлгаар алырга, май 4-ке чедир 35 миллион ажыт гектар шөлге эрте эгелээр тараа культураларын чаштырган.

Эрткен неделяда тос миллион гектар шөлге тараа культураларын чаштырган — мурнуку неделядан 3,6 миллион гектар хөй болуп турар. Уралдың, күр черлер областарының, Казахстанның, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүн ажыл-агыйларын часкы тарылгаже эгелеп кирген.

Тараа болгаш тараа-бобы культураларын 18,3 миллион гектар шөлге чаштырган. Кызыл-тасты 1,7 миллион, арбайны — 9,1 миллион, ристи — 187 мун, кукурузаны — 998 мун гектар шөлге тараан.

Тараа-бобы болгаш техниктиг культураларның чажыллазы үргүлүлеп турар. Хөй болок бээр культураларны тарылга шөлүн чүртүн мурнуу талакы районнарында калбартып турар. Чижээ, соя болган чочак-тараа чаштырган шөлдерни хемчээли ында эрткен чылдаазынган улуг болган. Чигир свеклазын 2,4 миллион гектарга, хөвеин — 3,1 миллион, тарымал-тоорукту — 2,1 миллион, хендирин — 328 мун гектар шөлге тараан.

Ажыл-агыйлар ногаанм, мал чеминге хереглээр культураны, чангыс болган хөй чылдыг сигеннерни база тарып турар.

(СЭТА).

РОССИЯНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Курган. Часкы тарылга Сибирьниң черинден улам ынайлаан. Тараа культураларының эң колу — кызыл-тас тарылгазын Курганның механизаторлары эгелээн. Эки чеминчиккен, бок үнүштерден арыглаттынган черге тус черниң селекциязын олар тарып турар. Областың механизаторлары бүчүлүн гектардан-на 19 центнерлей эвээш эвес дүжүттү ажаан алыр сорулгалыглар. Ол хире дүжүттү алырынга колхозтарда болгаш совхозтарда быжыг үндезин тургустунган.

Орджоникидзе. Үнелиг чем культуразы — рапсаны массалыы-биле ажаан алыры Сонгу Осетияның хову болгаш даг эдээнин ажыл-агыйларында эгелээн. «Ногаан» кезилдени ипатовчуларының аргазы-биле ажыллап турар механизастаттынган, мал чеми белеткээ улуг-улуг отрядтар болгаш звеноолар чорудуп турар. Пашталанган гектар бүрүзү белок-биле байлак, чулуктуг массаны 350—400 центнер чедир берип турар. Ол мал чеми фермаларже, мал семиртир комплекстерин цехтеринге чүдүрүп чорудуп турар.

Сонгу Осетияның байдалыга таарымчалыг бо мал чемин тарып өстүрериниң агротехниказын Сонгу-Кавказтың даг болгаш даг эдээнин көдээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери ажылдап кылган.

Донда Ростов. Ростов областың механизаторлары эрте тарымыр тараа болгаш тараабобы культураларын сес чүс мун ажыт гектар черде тарып дооскан. Узамдыккан соок, чаъстыг хүнер туруза-даа, хөй-хөй ажыл-агыйлар үрезинни чогуур хуусаала чаштырган. Ол — моон мурнуизагы чылдарла чаштырылгадан дыка дүрген болган. Тарылгага ажылларны шуустурулга аргазы-биле кылып чорудары ростовчуларның чедиишкиннинг ажыллаарынга дузалаан. Механизастаттынган комплекстер чер ээдарылгазының үезинде хондур, а тарылга үезинде — ийи ээлчег-биле ажыллап турган.

Калуга. Ока чоогунуң карбөрүүнүг эвес черлериндә картофельдың массалыы-биле тарып олуртуру эгелээн. Шөлдерни чамдыызында тус черниң селекциязын тараан. Ылангыя «Воротынскинни эрте бижар» сорту бүгү талалыг шенелделерни эртикен. Ону РСФСР-ниң чүгле төп зоназында эвес, а Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның чамдык областарында база нептерецгей өстүрүп турар. Оң чамдык сорттарлан дыка эрте — июльдуң эгезинде бижаар.

Ярославль. Областа тараа тарырының хуусаазын орайтаан час он хонук соцгаарлаткан. Ынчангаш тарылгаже кирген тараажылар шак бүрүзүн чогумалыг ажыглаар дээш кызымек ажылдап турарлар. Олар тараа культураларын кыска хуусаала 400 мун ажыг гектар черге тарып өстүрер. Хову-шөлдерде тааршыгыр каттыштырган агрегаттар ажылдап, эртиг саныла-ла эзээн каш ажылды — чымчадып, дескилеп, хөрүшүнү таптыштырып, үрезинни черже кинр хөмер ажылды кылып турар.

Куйбышев. Куйбышев областың ажыл-агыйлары эрте чажар тараалары чаштырып эгелээн. Область бо чылын бирги болгаш ийиги класстың үрезиниери-биле хаалыртынган. Тарылгаже кирген ажыл-агыйлар кызыл-тастың «Кутулукская», «Безенчукская» деп бөлик сорттуг үрезиннерни тарымыр шөлдерни ийи катап ап каттыртырган. Ол сорттарны черниң селекциязын эртирүп ундурген. Бо чылын болгаш база бир чаа чүүл бар. Областың тараажылары бо чылы, эртикен чылдарга денээрге, белик шынарлыг үрезинни хөйнү тарып өстүрериң чедип алыр сорулгалыглар.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕВЕ КЫРГЫЛДАЗЫ

ЭРЗИН. **(Телефон-биле).** Районнуң «Чаа орук» совхозу теве кыргылдазын организастыр дооскан. Шуптуг 208 баш тевени кыргаан. Оон 1,5 тонна бедик шынарлыг дүк алдынган. Кыргылдага совхозтуң Кочетов сүт-бараан фермазы. 3, 4 дугаар хойжу бригадалар (бригадирлери В. Тойбаа, Б. Севилбаа) эң идепкейлиг киришкен.

Кыргылда үезинде Эрзин суурнуң Культура бажыңының «Хүлүмзүргүг» агитқультбригадазы солуң концертти ажылчылерге бараалгаткан. СЭКП райкомуиуң төлээзи М. Майдыр делегей байдалының дугайында солуң лекцияны номчаан.

М. САМДАН.

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Ленин орденниг «Кызыл тараачы» совхозтуң төп сүт-бараан фермазында саанчылар, кадарчылар, ажылчыннар, тускай эртемниглер 100 ыракта ажыг. Комсомол организациязының бешин 27 кежигүн бакгаан турар. Күш-ажылдың эки үлегер-чижээн көргүскен коммунистер хөй. Улуг коллективте орус, украин, тыва, татар, чуваш, хакас дээш аймак-сөөк чонуң хөй төлээлекчилери бар. Ала-неизи оглукызы, а оларың уруглары солуп, салгалдан салгалче чылдар кежир төлептиг ажылдап чоруурлар ында кайы хөй.

Седипей. Бо фамилияны дыңнаваан кижилер республиканың саанчыларының аразында тывылбас боор. Саанчы Зоя Александровна Седипей он бирги беш чылдың бирги кварталында бир инекке онаалтыр 489 литр сүттүг саап алыр планныг онаалдазын херек кырында 735 литр кылдыр боттандырып, ажыл-агый турукчук. Бии-Хем районнуң саанчыларының ортузунда чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган. Коллективте ол ышкаш Зинаида, Мария Седипейлерниң ажыл-ижи база мактанныг. Саанчы угбашкылар Елизавета, Зинаида Хунапайлар, бызаа ажаакчылары Зинаида биле Светлана Үзүйгеенер болгаш күш-ажылчы үлегерчижээн көргүзүп, аразында чарыш салган ажыллап чоруур угбашкылар, уруу биле ава, ава биле оглу дээш маңаа кижиге-даа таваржып болур.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Александра Сундуйевна Үзүйген бо фермага он беш чылдар дургузунда саанчылап ажылдаан. Сөөлгү үеде бызаа ажаап тургаш, оларың уруу Зинаидага дүлээдип бергеи. Чүгле оларны эвес. Ынчаарга Зина бир бөлүк бызааларын иезинден хүлээп алгаш, ам таптыг-ла беш чылдың нүүрүн көрүп бао чоруур. Сактырга, бызаз ажзарда берге чүве чок болгу дег. Саген, чарба чергелиг мал чемнерни ёй-шаанда берип, суксун-суггалы-биле хандырып турарга ол-ла. Сагыш ышкаш чүве хайза боор. Чемни бээри — ёй-хемчээлдиг, тускай рационнуг. Кандыг-даа малды ыланғыя чарба, сула-биле чаза чемгеріптер болза, хай-халапдаа үнеринге чоок. Ол ышкаш чаш малдың ажаалда-тежээлезинге үргүлчүнүң кичээнгейи, тускай бир онзагай хамаарыла херек.

Арга-дүржулга чылдар-биле келир. Кандыг бир чүвени чежемейнин-даа көрүп, билип алзыза,' хол-биле боду тудуп кылыры дег өөредилге турбаз. 40 чыгам бызаага янзы-бүрү чем лажыглап, оларның кзжааларын аштап, арыглап турa хүзээн кижи кежээликтей өөге келгеш, чүгле чыда дүжеринн сактыр турганын ол ам гуваалап орар. Бо хүннерде бызаз ажаакчызы З. Үзүйгеенин ажаалдазында 37 чаш бызаа бажыглаттынган. Оларыт ам июнь айза алзы айлыг болгужеге келир азыраш, каапчыга хүлээлир. Оон база-ла чаа тарүттүрген чаш бызаларны үзүп алыр. Ынчангаш ажылдап эгелээн хүнүнден бээр ол ниитизи-биле 400 ажыг бызааларны төрээн совхозунга өстүрүп берген. Амгы үеде ажыллап турары база эки. Ай, квартал, чылдың планныг онаалдаларын доктаамал күүседип келген. Чүгле сөөлгү сан-чурагайларны безин алгаш көөрге мындыг: эрес-кежээ ажаакчы эрткен айда бир бызаага онаалтыр хонукта 600 грамм немелде дензинни алыр турган, 910 граммны алган. Кварталда безин ук сан 817 граммга дең болган.

Күш-ажылчы бедик көргүүлерни чедип ап турарының чажыттарын Зинаида Стажовналан айтырарга, ол: «Кол үүл—чемгерилгедеэ—дей тыртып каар. Колдай харын ындыг. Чаш бызаага хүнде берзе чогуур хоюткан сүт, сиген, силос, чарба, витаминниг сигеи далганы чижектиг чемнерни ёй-шаанда. четчир хемчээлиннбле берип келгеи.

«Мурнай үнген кулакты соңгай үнген мыйыс эртер» дижири ышкаш, утбашкыларның аразында күш-ажылчы чарыжында бирде Светлана-даа мурнай берген турар-ла. Оларның аазы Стаж Маадыевич Үзүйген совхозтуң тулугжузу. Ол ам бо-ла фермада улуг, делгем бызаа хажаазын тутчуп турар. Каш ай эртерге аразының тудуп каанын кажаазынга соң улуг, биче ийи уруу эгинмерни чергелештирилкеш, күш-ажылчы мөөрейни уламчылаар.

С. МОНГАЛ.

СОВЕТ КИНО УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ВИЛЬНЮС. (СЭТА-ның корр.). Эвилелдешкен бүгү республикаларның туктары терең суглуг Нерисе хемге көрүнчүктелдир көстүп турган, Литваның найысылалы хөй националдыг совет кино уран чүүлүнүң майның бо хүннеринде көргүзүүнүң төвү болган. Бүгү-эвилелдиң XIV кинофестивалы ында эгелээн.

Оргкомитеттиң даргазы, Литва ССР-ниң Министрлер Човүлелиниң Даргазының оралакчызы А. Чеснавичус кино уран чүүлүнүң байырлалын ажыткан болгаш партияның төөгүлүг XXVI съездизиниң чылында организастаан амгы конкурс кино уран чүүлүнүң улам ыцайгы көдүрүлүшкүнүге улуг рольду ойнаар болгаш республиканың база бүгү чурттуң политиктиг болгаш культура амыдыралынга чугула салыышкыныы киирер дээрзинге бүзүрелди илергейлээн.

Коммунистиг тургузуушкунуң хөгжүлдезин, бистиң амгы үениң кижизиниң дириг овурхевирин төлептиг көргүскен совет кино уран чүүлүнүң чугула хөй чогаалдары-биле эрткен чыл демдеглеттинген деп. ССРЭ-ниң күркино даргазы Ф. Ермаш демдеглээн. Амгы кино фестивалы моон мурнунда болгулаан көрүлдерден ыракта хөй төлээлекчилерлиг болуп турар. Оон программазында — онгу беш чыл планның доозукчу чылында тыптырган чүс ажыг конкурстуг, документалдыг, эртем нептередир болгаш мультфильмнер, конкурстан дашкаар 30 ажыг чаа кинофильмнер киргеп. Чурттуң кинозкраиның 400 ажыг мастерлери, хөй санныг аалчылар — акы-дуңма социалистиг чурттарның төлээлекчилери кино байырлалында киржип турар.

Көрүлдеге эккелген кинофильмнериниң тематиказы янзы-бүрү болгаш дыка байлак. Ол киноленталар амгы үениң эң чугула айтырыгларын көдүрүп, төөгүнүң болуушкуннарынга, хамыктың мурнунда Ада-чурттуп. Улуг дайынның чылларында совет улустуң маадырлыг чоруузуга тураскаадтынган болгаш өртемчейге тайбың дээш демиселлиг дугайында, улустар аразынга найырал дугайында көргүзүп, чугаалап турар.

ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң өөмүзээзинден баштаар черниң секретары, ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Санаев кино байырлалының ажыттынганы-биле холбаштыр оон киржикчилерниге болгаш залчыларынга изиг байырны чедиргеп. Кино байырлалы эгелээн хүнүнүң кежээзинде Литваның үран чүүлдер мастерлериниң улуг концерти болгаи.

Фестивальдың байырлыг ажыдыышкынынга Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. Гришкявичус болгаш республиканың өскө-даа улуттукчуларың, СЭКП ТК-ның Культура киллизиниң эргелекчизи В. Шауро болгаш хөй-нинтининг төлээлекчилери олурушкан.

Фестивальдың тугун көдүргеп. Дараазында — Вильнюска болгаш Каунаска бичии уруглар болгаш аныяктар картиналарының конкурска киргеи кинофильмнериниң көрүлдези болур. Республиканың будурулгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының, эртем албан черлериниң коллективтери-биле киноматографистер ужуражыр, залчыларны хүндүлээчел. Неман крайның кино уран чүүлге шнактарының мурнунга сураглыг кино артистери болгаш режиссёрлар чүве чугаалаар.

Кино уран чүүлүнүң ол байырлалы Литвада үргүлчүлеп турар. Совет кино уран чүүлүн улам ынай хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көрген.

— Бистиң улуг Төрээн чурт-гувыстуң чонунуң тургузукчу күш-ажылын, коммунистиг тургузуушкунуун маадырларын кинофильмнерде тодаргай көргүскен. Экранларга боттарыысты болгаш эш-оорувусту көрүп турар бис. Кино уран чүүлүнүң амыдырал-биле харылазазы улам-на бижыкканы өөрүнчүг-дүр — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Вильнюс тудуг» трестиң шеверлекчилер бригалазының бригадири Пятрас Шилейкис чугаалаан.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТЕМПИНИ КОШКАТПАС

Ленинчи партияның даштыкы болгаш иштики политиказын, СЭКП-ның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинде түңнелдерни болгаш айтышкыннарны В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары бир эп-сеткилдиг үүлдүгзүнүп деткээн. Амгы үеде комбинаттың парткому, администрациязы, күш-ажылчы коллективтери, хөй-иниги организацияларының съездиниң идевелярын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаар ажылды калбартып чорутқан, оон шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш ажыл-ишчилер социалистиг чарыштың техтер, бригадалар, эвлүглер аразында калбарткан политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүлүүшкүнүнүт ажыллап турарлар.

Комбинаттың коллективи съезд мурнунуң чарыжынга идепкейлиг кириштеп. Ол багай эвес түңнелдерни берген. Съезд ажыттынар хүнүнге чедир, берлинген онаалдадан ажыр 100 тонна сорттуг даг-дүгүн, 20 муң тонна даг массазын берген, 500 тонна белен продукцияны чүдүүл чорутқан. Энергоцех, рудник, сентелге-тудуг эргелели, транспорт неги съезд мурнунуң социалистиг үлүлээлелерин күүсеткенин рапорттаан.

Комбинаттың ажыл-ишчилери съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга чедип алган күш-ажылчы темпини бичe-даа кудулаттайн шалыпчы ажылдап келгенинден 1981 чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Даг-дүгү бүдүрелиниң онаалдазын ажыр боттандырган. Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге 5685 тонна даг-дүгүн хөйүү Төрээн чуртка берген. Апрель айда 10 600 тонна даг-дүгүн берип, планын күүсеткен. Арыглал фабриказының планныг, онаалдаларын чедимишкиниг күүселдиринге Ондар Даш-Мөгенин, Монгуш Кылын-оолдуң болгаш оскелериниң-даа ажылдарны кылыр бис. 1980 чылга деңнээрге бо беш чылдың төнчүлүкте даг-дүгүн бүдүрери 22,9 хуудан улгадыр. Бо каш сандан безин алырга коллективтиг кылыр ажылы улуг-дур.

Күрүне планының күүселдезин чүүнүң ачызында чедип алыр үзүрлүг бис? Хамыктың мурнунда кижилер-биле ажылды экижидер. Удуртукчуларның, партия, профэвилел, комсомол организацияларының планныг онаалдаларының күүселдези дээш хууда харыысалгазын бедидерп, комбинаттың ажылчы чоннарының бирги кварталда чедип алган политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн быжыглаар, социалистиг чарыштың дээштинин улам калбартыр, мурнакчы дүржүлгенң непгерелир, техниканың, дериг-керекселдериниң, чиг-эттиң ажыглалыш экижидер сорулга салдынган.

Комбинат, орта хамаарыкыр бүдүрүлгелер колдуунда ажылчыннар-биле четчелеттинген. Амгы үеде кадрларны быжыглаар дээш улуг ажылды чорудуп турар. Ону боттандырарда пехтерниң, хөй-иниги организацияларының удуртукчуларының кадрларның ажыллап үнер-кирер чорууп, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, прогулдаарын кызырар. Бо угланышкын-биле бистиң кылган чүүлдеривис эвээш эвес, ынчалза-даа кылыр чүүлдер дыка хөй.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр ажылчы чонуң политиктиг болгаш ажыл-чаң кижизидилгезин экижидер талазы-биле улуг ажылды чорудары негеттинин турар. Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралының шиитпирлерин, «Ажылчы чоннарның идей-политиктиг база ажыл-чаң кижизидилгезин экижидер болгаш корум-чурум үрээр чоруктар-биле демисел талазы-биле СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң ажылының дугайында», СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш профилактика хүннерин ай санында эртгирип келген. Партком, партия, профэвилел, комсомол организациялары цехтериң удуртукчулары-биле кадры профилактиканың хүннериниң чорудар ажылдарының план хемчелерин бүш бурунгаар ажылдап кылгаш, амыдыралда боттандырып турар бис. Рейдилерни, хынаалдаларны, культура-массалыг болгаш өске-даа хемчелерни орта айтып алыр. Профилактика хүннерин эртгирип турары хөй-иниги организацияларының ажылын идепкейжиткен, профэвилел месткомнарының, эш хуузунуң судтарының, профилактика көрүүлелгинин хуралдары доктаамал болуп турар апарган. Чорукган профилактиканың ажыллары чамдык эки түңнелдерлиг болган. Ынчалзадаа идей-политиктиг, ажыл-чаң кижизидилгезинге ажылынга чедип кылдыпмайн турар чүүлдер эвээш эвес. Транспорт неги, рудник, сентелге-тудуг эргелели бо ажылды четпес чорудуп келген, оларның удуртукчулары, партия организациязының секретарьлары корум-чурум үрээр чорукту болдурбас, коллективтерниң кижизидилге ажылын экижидер тодаргай хемчелерни алыр хереқ.

СЭКП-ниң съездизи партия эге организацияларының ролюн бедидеринин, партияның иштики ажылын сайзырангайжыдарының чугулазын айыткан. Арыглал фабриказында, энергоцехте, ажылчын хандырылга киддизинде, чуртталга-коммунал эргелелиниң партия эге организацияларының планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүселдиринче ажылчы чонларны мобилизастап, багай эвес ажылдап турар. Оон-биле чергелештир транспорт цехинде, сентелге-тудуг эргелелиниде, бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цехте партия эге организацияларны четпес ажылдап келген.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты цехтерде, эвлүглерде, бригадаларда калбарткаш, багай эвес түңнелдерни бо чылдың эрткен айларында чедип алган. Ол күшажылчы темпини бичe-даа кошкатпас сорулгаш коллектив кежигүннери салгаи ажылдап турар.

В. СҮГЕ-МААДЫР,
В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары.

ЧАҢГЫС СӨСТҮГ БОЛУРУ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар хереқке үлүүн киирбишаан, оон бирги беш чылдың бирги чылында планныг даалгаларын күүседир дээш Чербинин ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде багай эвес ажылдап турар. Ук коллектива кол көргүзүглер талазы-биле бирги кварталда элээн чедишкиннерлиг болгаш. Коллектив бирги кварталда 439 муң рубльлиг бараанныг продукциязын бүдүрер планыи 114 хуу, ону сайгарарыныи— 131 хуу күүсеткен. Ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде кол чүве—ыяшты белеткеп алырыл болур. Ол берге ажылдарның бирээзи. Чүге дээрге ону ужургаш, оон будуун аштап, хемчээл ёзугаар кескеш, ак черге үндүр сөөртүп алырынга чедир хөй күш негеттинер, үешак хереқ апаар. Ылаңгыя чылын, хар эрин эгелээрге, орук-чирик бакырай бээр. Ынчап машина, трактор чамдык черлерге чедип шыдавайн баар. Оон уламныпан ыяш белеткелиилери бирги кварталда 21,5 муң кубометр ыяш белеткээр планын чүгле 90 хуу күүседир аргалыг болганнар. Оларның аразындан коммунист А. И. Герасимов удурткан бригада бирги кварталда 4926 кубометр ыяш белеткээр планын 7849 кубометр кылдыр боттандырган. Александр Иванович болду бо коллективте оон ажыг чыл ажылдап турар. Кижилер-биле ажылдап билир, бичe сеткилдиг кижи. Ынчангаш ону калы ажылдап турар эш-өөрү хүндүлээр, оон сөзүн дыңнап, ону хажык чок күүседип келгеннер. Бот-боттарын эки билирлер, найыралы быжыг болганындан олар планныг онаалдазын ажыр күүседип, өске бригадалардан эки түңнеланг ажылдап келгеннер. Бригада апрель айда алган планын база күүселип алган. Ол ышкаш Е. В. Целяшевке удурткан бригада олардан дүлэк чок ажылдап турар. Оларның күш-ажылчы көргүзүү база белик. Кварталда 1389 кубометр ыяш белеткээр планын үк бригада үүс хуу күүсеткен.

Тайгага кезип, белеткээн ыяшты сөөртүрүнге чолаачылар эвээш эвес үлүүн киирип келгеннер. Тайгадан 21,5 муң кубометр ыяшты бирги кварталда сөөртүр планын коллективтиң чолаачылары 22,2 муң кубометр кылдыр боттандырган. Ында эки ажылдыг, мурнакчы чолаачыларның үлүү хөй кирген. Комсомолчу, Чербн кодээ Советинин депутады М. И. Михайловту кымны-даа мурнай маңаа адаар херек. Ол бодуу аныяк-даа болза, хүлээген ажылын ак сеткилдиг күүседип чоруур. Бирги кварталда 674 кубометр ыяшты тайгадан сөөртүр хүлээлгеин ол алган. Техниканы эки билир, ажылга кызымак чолаачы ону органчок ажырып. 1476 кубометрни ссурга эккеп дүжүрген Оонбиле кады ажылдап турар Валентин Никифоров, Виктор Смородин тус-тус хүлээлгелерин база ажырганнар.

Коллективте ажыл дээнде амыр-дыжын бодавас, кызымак болгаш мурнакчы кижилер улам көвүдеп, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ажылчыннар саны кызырлып турда, удуртукчу бүрүзү аңаа өөрүп, чоргаарланыры чөп.

— Сөөлгү ийи чылда бистер планныг онаалдаларывыс күүседип келдивис. Ону бир дугаарында, ажыдан үнер, аңаа хүлээп алыр кижилерниң саны кызырлып, доктаамал апаргаиы-биле тайылбырлаар мен. Сөөлгү үеде ажыл шагы үзер, арагалаар улустуң саны оранчок кызырылган. Ийи-чаңгыс таварылгалар болу бээрге, ону ол дораан сайгарып. Бурүүлүг кижилерге хемчег онаап турар бис—деп, Чербинин ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин начальныгы В. В. Туднеков чугаазының эгезинде өөрээн хевирлиг хөөреп, мээң айтырыгларымга харыылап ор.—Ылаңгыя ажылчыннарны ажылга хүлээп алырда ооң бүгү талазы өөренип көрүп турар бис, Ынчаимас болза хоржок. Чамдык кижилер ажыл-ла бүрүзүнге ыңырымас боор болгай. Бөгүн маңаа турар, а каш хонганда үнер мен дээр, азы хөй негелде салыр. Ынчангаш кадрларны ажылга хүлээп алырда ооң чүрүмүн, мергежилин барымдаалап, сөөлгү черинден чүге үнгенин тодарадып ап турар бис. Кажан ажылчын бүрүзү шуудап, коллективке ижнге бээрге, ынчан чурттаар орап-сава-биле хандырарын шиитпирлеп турар бис.

— Силериң коллективте ажылчыннар хөй-дүр. Оларны аъш-чем-биле хандырылгазын канчаар организастаныл?— деп, Виктор Владимировичтиден сонуургадым.

— Ону ам-даа боттандырып чадап тур бис. Ажылчыннар боттары хандыртының турар. Хары угла 25 кижи чемненир столованың тудуу доозулган. Ам оон иштики дериглезин кылыры арткан. Аңаа холодильник тургузарын, электроплита салырын Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин харыысалгалыг ажылдакчылары мынчага чедир чылзын келди. Столовая ажыгладга кирген соонда бистер аңаа мурнакчылар столун кылыр бис. Ынчан мурнакчы ажылчыннар халас чемненир. Ол болза, оларга материалдыг деткимче болуру чугаажок.

Ук коллектив сөөлгү чылдарда көскү чедишкиннерлиг болуп келгенин үстүнде чугааладым. Ол эки түңнелдер күшажылчы кижилериң бир демниг, шудургу ажылының ачызында чедип алдынган. Чүл дээрге, начальник В. В. Туднекоя мээң-биле чугаалажып ора политиктиг өөредилге чоруп турарын, социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, типлекчилерни 75—100 рубль-биле шаинап келгенин дыңнаткан чүве.

Ол айтырыгларның амыдырала боттанып турарын ажылчыннар-биле ужурашкаш, билип алдым. Чижээ, бригадир Н. П. Огла мынча диди:

— Беш кижи пилорамага ажылдап кыштадывыс. Ам эжим А. Хоменко-биле артым. Дилер ыяш үзүктели бээр таварылгалар турду. Политөредилге, политинформация черле болуп көрбээн. Безин чадаарда будүүлге хуралы болбас-тыр. Чүгле профэвилел комитединиң отчёттуг хуралы болду. Ол-ла-дыр.

— Ол шын. Бажыңарывыста телевизорлар бар болгаш республиканың, чурттуң амыдыралынган чыда калбайн тур бис — деп, база бир ажылчын немеп кагды.

— Сончаршыттың түңнелии үидүргенин дыңнаваан бис. Оон негелдерн-биле бисти таныштырбаан. База бир багай чүве бар. Ажылчыннарның шалыңын понедельникте эккелген болза ону ыяап-ла пятницага чедир шыгжап келгеш, үлээр чүве-дир. Ийи-чаңгыс арага ижиптер кижилер ужун өске ажы-төлдүт, өг-бүлелиг кижилер ону ынчаар маңаан херээ чүл? Мону эде көөр үе келген ийин — деп, А. Хоменко хомудаан сеткилин илередп.

Үстүнде ажылчыннарның хомудалынга хирээлер бизекчизи, мурнакчы ажылчын М. А. Якушев бүрүн каттыжар болду.

Ажылчыннарның бодалынга бүрүн каттыжар мен. Ажыл ажыл-ла болгай. Ынчалза-даа кижилер ортузунга полит-масалыг ажылды экижидип, ону доктаамал чорутпайн тургаш, социалистиг чарыштың түңнелдинп, дээштинп чедип албайн ажылдаары, удуртуру — ол херектиң чүгле чаңгыс талазынче кичээнгейни утлаарыдыр. Удуртукчунун-даа, ажылчыннарнын-даа сөзү чаңгыс болуру-биле Чербиде ыяш үлетпүр ажыл-агыйында партия эге организациязы, профэвилел комители үстүнде четпестерни дарый элип ап, ону дараазында чылдарда катаптаазы күзенниг-дир.

Ш. ДОРЖУ.

УДАЗЫННЫ УЖУКТААШ

«Чечек» ательезинин филиалының бозаңазын артап кээривиске, делгем коридорнуң ийи чартымында удазынга орааштас уран кыстар, хөй-ле үгбайлар даараңган орлар. Кирер эжиктиң солагай талазында өрээлде өң-баазын постерини чежезин ол дээр. Колдай чечек шокар. Платье даараар бригада ол. Оон ажылын Е. В. Маковкина удуртуп турар. Айыттынган бригала бирги кварталда 8 муң 200 рубль түнге продукцияны бүдүрер турган, ол социалистиг үлүлээлгезин 9 муң 113 рубль кылдыр күүсеткен. Апрель айда безин бригада 900 рубльдин продукциязын планнан дашкаар бергец. Даараныкчыларның аразында чарыштыг Екатерина Максимовна Тырышкина баштап турар. **(адаанда чурукта)** дээрзин филиалдың эргелекчизи Е. П. Савченко чугаалады.

Оларга удур өрээлде колдай чылыг куртканар, дүктүг додарлыг тоннар даарзар, улуг хепти кызырар, эргилел-элээнин чаартып эде кылыр улус ажылдап турар. Бо бригаданың ажылы база-ла макталдыг. Он бирги беш чыл эгезинден бээр эрткен үеде планныг онаалдазын бригаланын 120 хуу күүсеткенинге Тыва АССР-ниң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы Ирина Чамбаловна Ендан биле бригадир Ольга Касимова **(өске чурукта)** олар улуг улуг-хуузун киирген.

С. МОНГАЛ.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

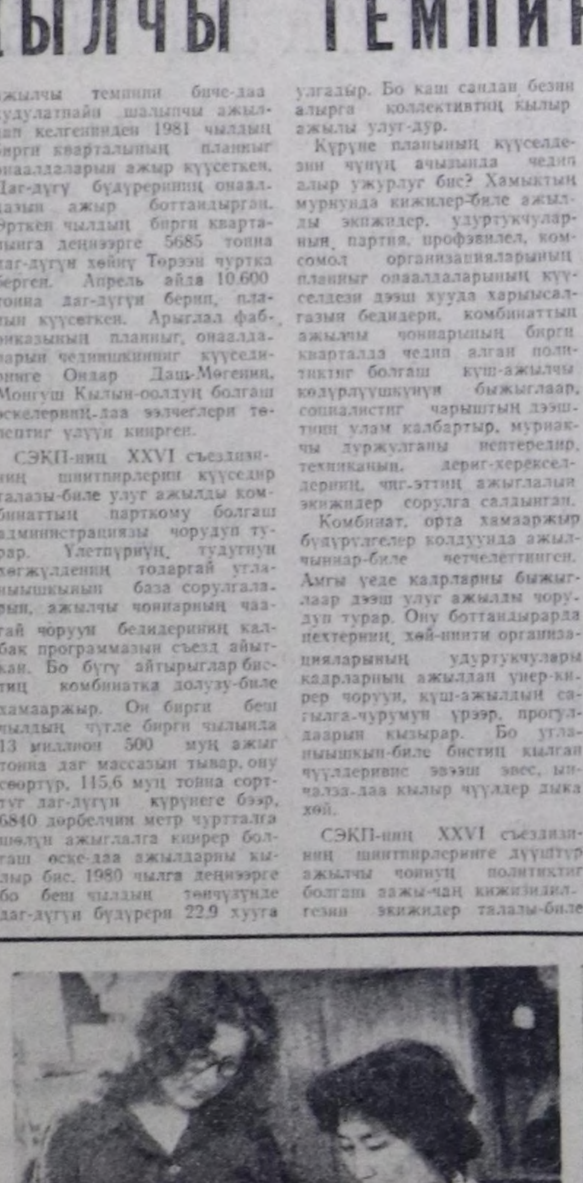

ЭКИЖЭЭН

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында тарын боозадылга пунктузунга 1977 чылдан бээр ажылладым. Онгу беш чылдың баштайгы чылдарында чаш быяза алыры чогуур негелдеге четпейн келген. Оон чыддагааны пунктуга тускай кадрларны доктаамал быжыглаваанында. Тарын боозадылганы база шынарлыг чорутпайн турган.

Четпестерни эдип, бар аргакурлавырларны чөптүг ажыглап ажылдаанывыс ачызында, пунктуның ажылы чоорту экижээн. 1979-80 чылдарда фермаңын ажыл-ишчилери чүс инекке онааштыр 85 бызааны камгалап алган.

Тарын боозадылга ажылы чыл иштинде үргүлчүлээр. Инек төрээш 15 хире хонганда бызаазындан ангылаар. Оон соонда 18—20 хонганда тарын боозадыр.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылындан малдың баш саны чидириг чок камгалап алыр деп сорулганы салган ажылдап турар бис. 1981 чылдың январьда 40 инек төрээн. Ынча хире бызаа кадык-шыырак доругуп турар. Февральда — 42, а мартта—45 бызаа алдынган. Олардан чангыс-даа хорамча чок. Чадаанаңың уксажывдылга станциязының тускай эртемнилгери чаш бызааларның байдалын көрүп чораан. Байдалды эки деп түңнээн.

Ферлада чаа инек кажаазыбиле тарын боозадылга пунктузун база туткан. Ол пункт чаа төлевилел ёзугаар тутгунган болгаш ажылдаарыңга кончуг улгадыр. Бо каш сандан безин алырга коллективтиг кылыр ажылы улуг-дур.

Күрүне планының күүселдезин чүүнүң ачызында чедип алыр үзүрлүг бис? Хамыктың мурнунда кижилер-биле ажылды экижидер. удуртукчуларның, партия, профэвилел, комсомол организацияларының планныг онаалдаларының күүселдези дээш хууда харыысалгазын бедидерп, комбинаттың ажылчы чонларының бирги кварталда чедип алган политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн быжыглаар, социалистиг чарыштың дээштинин улам калбартыр, мурнакчы дүржүлгенң непгерелир, техниканың, дериг-керекселдериниң, чиг-эттиң ажыглалыш экижидер сорулга салдынган.

Комбинат, орта хамаарыкыр бүдүрүлгелер колдуунда ажылчыннар-биле четчелеттинген. Амгы үеде кадрларны быжыглаар дээш улуг ажылды чорудуп турар. Оны боттандырарда пехтерниң, хөй-иниги организацияларының удуртукчуларының кадрларның ажыллап үнер-кирер чорууп, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, прогулдаарын кызырар. Бо угланышкын-биле бистиң кылган чүүлдеривис эвээш эвес, ынчалза-даа кылыр чүүлдер дыка хөй.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерине дүүштүр ажылчы чонуң политиктиг болгаш ажыл-чаң кижизидилгезин экижидер талазы-биле улуг ажылды чорудары негеттинин турар. Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралының шиитпирлерин, «Ажылчы чоннарның идей-политиктиг база ажыл-чаң кижизидилгезин экижидер болгаш корум-чурум үрээр чоруктар-биле демисел талазы-биле СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң ажылының дугайында», СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш профилактика хүннерин ай санында эртгирип келген. Партком, партия, профэвилел, комсомол организациялары цехтериң удуртукчуларының-биле кадры профилактиканың хүннериниң чорудар ажылдарының план хемчелерин бүш бурунгаар ажылдап кылгаш, амыдыралда боттандырып турар бис. Рейдилерни, хынаалдаларны, культура-массалыг болгаш өске-даа хемчелерни орта айтып алыр. Профилактика хүннерин эртгирип турары хөй-иниги организацияларының ажылын идепкейжиткен, профэвилел месткомнарының, эш хуузунуң судтарының, профилактика көрүүлелгинин хуралдары доктаамал болуп турар апарган. Чорукган профилактиканың ажыллары чамдык эки түңнелдерлиг болгаш. Ынчалзадаа идей-политиктиг, ажыл-чаң кижизидилгезинге ажылынга чедип кылдыпмайн турар чүүлдер эвээш эвес. Транспорт неги, рудник, сентелге-тудуг эргелели бо ажылды четпес чорууп келген, оларның удуртукчулары, партия организациязының секретарьлары корум-чурум үрээр чорукту болдурбас, коллективтерниң кижизидилге ажылын экижидер тодаргай хемчелерни алыр хереқ.

СЭКП-ниң съездизи партия эге организацияларының ролюн бедидеринин, партияның иштики ажылын сайзырангайжыдарының чугулазын айыткан. Арыглал фабриказында, энергоцехте, ажылчын хандырылга киддизинде, чуртталга-коммунал эргелелиниде партия эге организацияларының планныг онаалдаларны болгаш социалистиг үлүлээлгелерин күүселдиринче ажылчы чонларны мобилизастап, багай эвес ажылдап турар. Оон-биле чергелештир транспорт цехинде, сентелге-тудуг эргелелиниде, бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цехте партия эге организацияларны четпес ажылдап келген.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты цехтерде, эвлүглерде, бригадаларда калбарткаш, багай эвес түңнелдерни бо чылдың эрткен айларында чедип алган. Ол күшажылчы темпини бичe-даа кошкатпас сорулганы коллектив кежигүннери салгаи ажылдап турар.

В. СҮГЕ-МААДЫР,
В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары.

СИГЕН ШОЛУН ЧЕМИШЧИДЕРИ...

Сөөлгү чылдарда бистиң республиканың шөлдеринге чемишчидилге ажыглаары дыка калбарган. Үгле минералдыг чемишчидилге безин тоску беш чылда 46,2 муң тонна ажыглаттынган турган болза, ол онгу беш чылда 96,3 муң тонна четкен. Ону ылаңгыя Танды, Каа-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнар хөйүү ажыглаан.

Республиканың агрохимлабораториязының тускай эртемнилгери дыка хөй ажыл-агыйларга чемишчидилгени языбүрү культураларга ажыглаарының талазы-биле дүржүлгеларны үргүлчү чорудуп келген. Оон түңнелиниде мал чеми культураларны чемишчидип турган, дүжүдүн каш катан бедидип ап болур дээрзи бадыткаттынган.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозка органиктиг чемишчидилгенің меденің дүжүткүр болуруига салдарының дугайында дүржүлганы чеди чыл дургузуп-да суггаттыг черге чоруткан. Минералдыг чемишчидилгени норма ёзугаар төккен чер меденің гектардан-на 76 центнер сигенин берген, а эвээшти төккен чер 30—54 центнер дүжүдүн берген. Эрткен чылын «Барлык» совхозка тараан меде база-ла ындыг болган. Аңаа минералдыг чемишчидилгени ёй-тавында төккен черниң дүжүдүнүң ылгалы 55 центнер болган.

Органиктиг чемишчидилгенің ажыы база улуг. Бисте мыйыстыг бода малдың өдээн хөйү-биле ажыглап турар. Ынчаарга хөй өдээниң чеминжи инектиинден ийи катап хөй. Бир тонна хөй өдээнде 9,5 килограмм азот, 3,8 килограмм фосфор, 9,7 килограмм калий бар. «Ленинчи орук» совхоз бир гектарга 10 тонна хөй өдээ төккеш, меденің гектардан 65 центнер дүжүдүн алган, а 20 тонна инек өдээ төкен черден 75 центнер дүжүт алган.

Чемишчидилгеден үгле дүжүт эвес, сигенниң шынары база экижинр. 20 тонна өдек төгерге сигенде протеин, чемишчитпээн черни бодаарга, 4 хуу хөй болган. Ындыг турбуже «Ленинчи орук», «Барлык» болгаш өске-даа чамдык совхоздар меде өстүреринче, меде тарыыр черни чемишчидиринче, суггарарынче кичээнгейни кошкадып турар. Мындыг четпестерни дарый чайладыры чугула.

В. СОЛОВЬЕВА,
агрохимик.

ЧАҢГЫГЛАРНЫ БОТТАНДЫРЫП...

Улус депутаттарының Монгун-Тайга район Советинин докгаамал комиссиялары ажыл-чорудулгазын перспективтиг болгаш квартал планнарга үидезилел чорудуп турар.

Районуң экономиказын хөгжүдүрүнге болгаш социалкультура айтырыгларын шиитпирлежиринге чер-чер Советтерикиң, оон депутаттарының, хөй санныг активиниң киржилгези улуг, маңаа ылаңгыя докгаамал комиссиялар улуг күш.

Монгун-Тайга район Советинде эки ажылдыг доктаамал комиссиялар эвээш эвес. Советтиң улус өөредилгезиниң болгаш культура, спорт талазыбиле доктаамал комиссия (даргазы М. М. Хомушку), кадык камгалалының, садыг, хөй-иниги чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы З. Ш. Донгак) оларга хамаарыжыр. Олар сөңгүкчуларниң чагтыларын амыдыралга боттандырар талазыбиле кёскү ажылларны кылып чорутканнар. Үстүнде доктаамал комиссияларның, депутаттарының киржилгези-биле район төвүнде холушкак баазынар магазинин, уруглarга сүт кухнязын ажыглалга киргеп. Сүт кухнязы бо хүннерде бичин чаштарга сливканы, кефирни, сүттүг белеткеп берип турар. 1979 чылдың августа район эмнелгезинге кезии эмнээр салбырны ажыктан болгаш кодээ чернин байдалынга чорудуп болгу дег кезиишкиннерин ам ында кылып турар апарган. Районуң чурттакчы чонунуң рентген-шинчилгезин негелдеге дүүштүр тургузарынче депутаттар чогуур кичээнгейлин угландырган. Оон түңнелиниде иинчилер эрттирери-биле республика эмнелгезинче баар чорукту эвээжеткен. Шинчилгениң шынарын экижидеринче чогуур кичээнгей угланган.

Советтиң кадык камгалалының, садыг, хөй-инигиниң чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның район аптеказының чонну эм-биле хандырып турарынга хамаарыштыр хынаалдаларны ийи удаа чорутикн.

Магазиннериң, столовая-ларның ажылын экижидери-биле ол черлерге хынаалдаларны депутаттар улусчу контролёрлар-биле кады доктаамал чорудуп кёлген. Оон түңнелин доктаамал комиссияның хуралдарынга чугаалажып турар болгаш аңаа хамаарыштыр сүмелерни райпо баштаар черинге берип турар. Оон күүселдези депутаттарның шыңгыы кичээнгейинде.

Район Советинин кадык камгалалының, садыг, хөй-иниги чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның ажыл-чорудулгазында кылдынган чүүлдер, шиитпирлеттинген айтырыглар-биле чергелештир кичээнгейге алза чогуур чамдык айтырыглар бар. Чижээ, чурттакчылыг черлерниң чаатайжыдылгазы, арыг-шеверп, дарыгларны болдурбас дээш баш удуо кылыр ажмадар талазы-биле ажыл негелдеге ам-даа дүүшпес. Үстүнде айтырыгларны чогуур кичээнгейге алыры чугула.

Л. АРАКЧАА.

Советтер амыдыралы

ШИИТПИРЛЕР— АМЫДЫРАЛДА

Монгун-Тайга район Советиниң бешки сессиязынга районуңун күүсекчи комитединиң кылып чоруткан ажылының талазы-биле күүсекчи комитеттиң даргазының оралакчызы К. С. Дилак илеткел кылган. Илеткелчи сессияның эртгил турар үезин кончуг ойзагай болуп турарын демдеглеп, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ында айыттынган сорулганы допчу тайылбырлаан, чоокта чаа болуп эрткен республиканың партия активиниң болгаш районуңун партия активиниң хуралдарының түңнелдеринге доктааган, ол ышкаш он бирги беш чылда кылыр ажылдарының арга-шынарын шын санап, чыл иштинде планныг онаалдаларны күүседир сорулга-биле бүгү ажыл-агыйлар чогаадыкчы чорууп көргүзүп боттарының бүгү ажылдап болур хире чүүлдерин ажыл-херекчи чорук-биле экономиктиг талаларын санап турган, район Советинин 45 депутадын, ол ышкаш көдээ Советтериниң 50 депутаттарының база депутаттар бөлүктериниң киржилгезин экижидип турган, чоннуң негелдеринде хүннүң айтырыгга чедер четпестерни шиитпирлеп ажылдаар дугайында илеткелчи онзалап демдеглээн. Оон ангыда илеткелчи 1980 ажыл-агый чылында база онгу беш чылда Монгун-Тайга районуңун ажылчы чонунуң күженишкиниг ажылының түңнелии депутаттарга танымытырган. Монгун-Тайга районуңун СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугубиле шаңнаткаиы ажыл-херекте эки чүүлдериниң барын херечилел турар. Эрткен чылын монгун-тайгажылар продукцияның-иниги хемчээлии 8 хуу өстүрген, хөй болгаш ёшкүүн, чылгының баш санын өстүрген. Бо бүгү хемчегларни чедип алырынга район Соведи, оон күүсекчи комитеди боттуу-биле киржип, удуртулганың арга-методун сайзырадып, шиитпирлер күүселдезин организастап, оон хыналадып күштелдирип кёлгеи.

Күүсекчи комитет план ёзугаар эртер ужуралуг 4 сессияларга, 15 күүском хуралдарынга 257 шиитпирлерни хүдээп ап, оон күүселдезп дээш ажылдап келген. Ол ышкаш 43 депутаттар сопгүкчуларынга 2-2 удаа отчёттарын кылып, ужуражылга хуралдарын доктаамал эрттирип, чагыг-сүмелерни түңнээн протоколдарны ёй-шаанда киирип турар. 4 доктаамал комиссиялар ажылыи эки организастап, хуралсуглаазын план ёзугаар эрттирип, аңаа хүннүң чугула айтырыгларын шиитпирлеп келген болгаш сессияларга, күүском хуралдарынга санал-онаалын киирип турарлар.

Оон ангыда, депутаттарның боттарының эрге-хүлээлгезин күүседир чоруктуг идепкейжээн организас-массалыг ажылдың экижээнин, Советтиң негелделиг ажылдап келгенин херечилел турар деп санал берген депутаттар болгаш активтер Советтиң болгаш оон күүскомунуң ажылында четпестер ам-даа хөй, чамдык чугула айтырыгларны чедип шиитпирлевейн турарын айткан. Ылаңгыя килдистерни кадрлар-биле чепсеглээрии база почта түдүүн дүргедедирип, эмнелгеге немелде тудуглар кылырын, Каргы кодээ Советинин күүскомунуң бажыңын кылыр айтырыгны, спорт залын, районуңун Культура бажыңының айтырыын, Мөген-Бүренниң кодээ клубунуң одалга системазын кылырын мынчага чедир шиитпирлевейн турарын шүүмүүлээн. Оон-биле кады чурттакчылыг черлерниң чаатайжыдылгазында, кодээ Советтериң девискээринде агиткварталдар ажылында, коллективтерде социалистиг чарышты организастаныпда, чоннуң социал хандырылгазында четпестерни, эш хуу судтарының ажылында четпестерге база шүүмүүлелдер болган депутаттар демдеглээннер.

Район Советинин күүскомунуң чыл иштинде кылган ажылын үнелеп көрүп турар чүве болганда депутаттар болгаш активтер Советтиң болгаш оон күүскомунуң ажылында четпестер ам-даа хөй, чамдык чугула айтырыгларны чедип шиитпирлевейн турарын айткан. Ылаңгыя килдистерни кадрлар-биле чепсеглээрии база почта түдүүн дүргедедирип, эмнелгеге немелде тудуглар кылырын, Каргы кодээ Советинин күүскомунуң бажыңын кылыр айтырыгны, спорт залын, районуңун Культура бажыңының айтырыын, Мөген-Бүренниң кодээ клубунуң одалга системазын кылырын мынчага чедир шиитпирлевейн турарын шүүмүүлээн. Оон-биле кады чурттакчылыг черлерниң чаатайжыдылгазында, кодээ Советтериң девискээринде агиткварталдар ажылында, коллективтерде социалистиг чарышты организастаныпда, чоннуң социал хандырылгазында четпестерни, эш хуу судтарының ажылында четпестерге база шүүмүүлелдер болган депутаттар демдеглээннер.

Э. ХОМУШКУ.

Сибирь черде

КУДУМЧУНУ ЧОРУДУПКАН

«Кудумчуну уткуп алыңар— мындыг элдептиг дыниядыг Колыманың Усть-Хакчан суурунга кедген. А каш-ла хонганда СЭТА-ның корреспондентизи Г. Красногор сонгу-чүкүлер-биле кады автокаравазыны уткуп алган Чүүк сөөртken от автомобильдер Сонгу чүктүн кыш эрттирер черлерия-биле болгаш харлыг оруктары-биле 700 км орукту эрткен. Электри дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугумүнүн тудугжуларынга көжүп чоруур бажыңнарны оларның эккелгени ол.

600 км узун дурттуг ЛЭП-220-ни тудуп дооскаш, энергия тудугжулары ажылдаары-биле чаа черже көжүп келгени ол. ЛЭП-220 Аркагаимск ГРЭС-биле «Дукат» рудникти тудуштурган. Тудугжуларның сообиле шимчеп чоруур суурнуң база чорупканы ол чүве-дир. Тудугжуларнын тудуп үндурери ол чаа энергия көвүрүү ГРЭС-ти Якутиянын Усть-Нера сууру-биле тудуштурар. Крайның тудугларынче, колхозтарынче ол сымырыпдык демирлерни дамчыштыр Колыма ГЭС-тиң тогун дамчыдар апаар.

Усть-Хакчан.
Магадан область.

✦ ✦

ЧАА-ЧАА АЪРГАЛАР

Забайкальенин тайгаларынга белеткээн үрезиннерден аргарыгныи иогаан-иогаан улуг девискээрлерии өстүрүп ап болур. Чурттуң хөй-хөй крайларынче болгаш областарынче сибирь хадызының будун чартык тонна үрезинин чүдүүл чорутканын Бурятияның ыяш өстүрүкчүлери СЭТА-ның корреспондентизи А. Саңжиевке дыңнаткан.

Бурятияның ыяш ажыл-агыйының ажыл-ишчилери үрезин фондузун кыш дургузунда арыглап, тарып олуртурунга белеткээн. Ынчангаш олар күзүн чыып алганы 400 тонна хадың чочагайларын тарып олуртурунга белеткээннер.

Улан-Удэ.

✦ ✦

ИНТЕРНАТТЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН ӨӨРЕНИП...

Уруглар садын, школаны болгаш интернатты каттыштырып турар өөредилге-дуржулга комбинады Сонгу чүктүн Чаполого суурда ажыттынган. СЭТА-ның корреспондентизи Л. Фадеев ында үштен оң чедп хар чедир назылыгларга аалдап чедип, бир хүнээн.

Школа назылыг уруглар аңаа хоңдур чурттаарлар. Ыраккы ийи одарларында азы аныыр-тыыш ажылында хаара туттунганнарның урулларындан еске, суурда чурттап турарларның уруглары бажыңарынга хире-хире барып, комбинатка дедир ээп кээп турарлар. Башкыларның, кижизидикчилерниң дузазы-биле уруглар ында өөренип, дыштанып, эйнап, кичээлдерге белеткенип турарлар.

Тайгада Чапо-олого суур өөредилге-дуржулга комбинадының ажылын РСФСР-ниң Чырыдышкын министерствозунуң өөренип көөр базазы апарган.

Чапо-олого,
Чита облазы.

Бөгүн – Германияның гитлержи фашизмден хосталган хүнү

ГЮНТЕР КЛЯЙННЫҢ САЛЫМ ЧАЯАНЫ

Чоокта чаа Берлин кудумчуларының бирөзинге мен оон-биле база катап ужуражы бердим. Ужурашканывысха өөрээш, ол сеткил ханышкыныдан орустап чугаалавышаан, чаа солуп түүлдерни айтырып мээн-биле хевөрежи берди.

Гюнтер Кляйнны хөй чылдарда билир турган мен. Ол кижинин салым-чаяаны аналда белүүп эвес.

...1940 чылдың январь. Вермахтың аныяк ужудукчузу (ынчан ол он тос харлыг турган) — хыдыкчы «Гермал Геринг» деп ужар түүл полутунуң штурманы — Англияның дээринге чаалажып турган. ...1941 чылдың октябрь. Ук полкту Россияже октаткан, а декабрь 4-те Ильмен холдуң барыын талазынга «Волховтудуг» чанынга Кляйнның самолёдуу совет хайынчыларга дүжүр аттырган, а ол болуу туттурган.

Ол хүн Гюнтерниң амыдыралынга аргилделиг үе-чада болган.

Балыгланган болгаш тудуп турган штурманны эккеп чыткан шериг госпиталынга совет эмчидер оон кедип каапкаар ужурлуг турган холуун камгалап шылаан.

— Ол үеде совет кижилерге ам аймаа болгаш аъш-чем кайы хире чугула турганын керген мен. Артык чүве чок, эң-не чугула түүлдер безин чедиштирбейн турганы тодаргай. Ынчалза-даа менээ ынчан алдындан үнелиг түүлдерни чарыгдап турган. Мен-даа ынчаарда сегидим. Ынчалзажок, балыглаткан совет солдаттың менден салган чаңгыс айтырыы мени доктаамал дүвүреткип турган: «Чүге бээр чедип келген сен?» деп ол айтырган. Ол айтырыгга харыыны ынчан совет солдатка-даа, бодумга-даа берип шыдаваан мен.

Улустарга фашизмнин чедирип турганы халантып хемчээлин ынчаарда бир-ле дугаар тодаргай билип эгелээн мен. Чажырган-даа канчаар, каш-ла неделя мурнунда түүлден-даа артык кылдыр бедиңиле көрүп, чүдүп чорааныыс напизмнин «үнезин» ынчаарда бир өскээр билип эгелеттим.

Менде политиктиг биилгилерниң четпейн турарын эскерип каан мен. ынчангаш кажан антифашистиг школдага кирер арга тыптып кээрге, аналь өөренирингге чайгылыш чок чоп-шээрештим, ол школаның дугайында немец коммунистер менээ чугаалап турганнар. Антифашистиг школа мени ёзулуг идейлиг кижи болдурган, а 1943 чылда партия кежигүнү болдум. Нацизм-биле демисежир деп шиитпирлеп алган мен, ынчангаш мени Кызыл Шеригниң хүрээленинге хүлээп алганынга чоргаарланып турган мен.

...Дайын төнчүзүнде Кляйн төрээн чуртунга катап чеде берген. Германияга эң-не башгайы антифашистиг школага харылсалгалыг ажылдар кылган. Чаа-чаа партийжи даалгалар. 1947 чылдың сентябрь — ол үеде чуртка чер реформазын чорудуп турган. Подстам адаанда бир көдээ суурга таваръшкаанда, аналь дузалаар идегелдиг өөнүк бар дээрзинге бүзүрээринге дузаллаан.

— Он бээр ам үжен ажыг чылдар эрткен. Бистин чуртта-рывыстын аразында кадыг ажылдажылганың хемчээли лыка улгаткан. Бистер боттарывыстың артем болгаш бүдүрүлге аргаларывысты холбаштырып база техника талазы-биле эң чаа болгаш улуг химия заводтарын тургузуп турар бис. Амгы үеде онза чиглиг айтырыгны — энергетика айтырының шиитпирлеп, херек кырында бүдүрүлгенин бүгү алырларында ажыктыг кажы ажылдажылганы чорудуп турар-дыр бис — деп, Г. Кляйн уламчылап чугаалаан.

«Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың улустары ам ёзулуг эвилелчилер болгаш өөнүктер апарган» деп, ГСЧП-нин X съездизинге эш Эрих Хонеккер демгеглээн.

Г. Кляйн ам журналист ажылын кылып турар. Ол политиктиг амыдралга доктаамал киржиринге кончуг сонуургалдыг. Герман-совет пайырал иниилелиниң кежигүнү, ол эң-не ялыг-бүрү кижилер-биле үргүлүү ужуражып, хевөрежип, бодунуң дугайын оларга база чугаалап берип чоруур.

— Менээ эң-не улуг өөрүшкүлүг түүл болза, немец черде социализминиң херээнге бердинген, интернационалчы салгалдың өзүп келгени болдур — деп, ол чугаалап турар.

Майның 8-те Кляйнге оон хөй өөнүктери чыглыр. Дайын чылдарында оон-биле разведкага чоруп турган болгаш бүгү назыда өөнүктер болуп арткан совет кижилер анаа база киржир. Ол хүн оон хөрээнге бедик шаннал — Алтыурт дайынның ордени база чайнаар.

В. КРАСНОКУТСКИЙ.
ПМА-ның корр.

Олар орус дылды өөренип турар

СОНУУРГАЛ УЛАМ УЛГАТКАН

Австрияның ЭРФ деп телевидениези бодунуң кежээки даамчыдылгаларын пятница санында-ла орус дыл кичээлиниле эгелеп турар. Ол кичээлдерни туржулгалыг башкы болгаш очулдурукчу Лиза Шюлер эрттирип турар. Оон кичээлдерин хөй миллион телекөрүкчүлер — школачылар, студентилер, ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш инженерлер сонуургап, телевидение дамчыштыр орус дылды өөренип турар.

Орус дыл өөредилгезиниң талазы-биле телевидениниң дамчыдылгалары бүгү чуртта ам сурагжаан. Австрияның чурттакчылары чүгле орус дылды өөренип турар эвес харын-даа Совет Эвилелиниң дугайында, оон кижилериниң дугайында хөй чүүлдерни билип ап турар. Орус дыл кичээлдерин арттирериңге Лиза Шюлер ССРЭ-деп Австрияга барган аалчыларыны — совет артистери, спортчуларыны, Дунай хемге эжиндирген судноларның экипажтарын база киириштирип турар.

Орус дылды өөренип алырынга австрилерниң улам бедээн сонуургалы — Совет Эвилелиниң амыдыралынга, культура, экономика, эртем, техника болгаш космонавтика талазы-биле оон чедиишкинерингге оларның улуг сонуургалының тодаргай илергейлээшкини-дир.

«Винер цайтунг» солун болгаш «Совьетунион хойте» журнал база Эйзенштадта болгаш Унтервайсенбахта доктаамал ажыллаар семинарлар орус дылды пропагандалаарынга, чөнүү өөредириңге идигни берип турар. Орус дылды ортумак болгаш даадыг өөредилге черлеринде, улустуң университеттерде база өөренип турар. Ийи чурттарның аразынга культура харылзааларының дугайында дугуржулгага дүүштүр Австрияга бараан совет башкылар, боттарының австри өөнүктеринге практиктиг дузаны чедирип, орус дыл өөредилгезинге идигни база берип турар.

Австри-совет иниилел (АСИ) орус дыл өөредилгезин организастаар талазы-биле идепкейлиг болгаш үре-түнелдиг ажылды чорудуп турар. Оон инициативазын ёзугаар 1957 чылда орус дылның төп курстарын тургускан. Оон бээр иниилелдиң хөй муң кежигүннери болгаш активилери орус дыл өөредилгезинин курстарын доозкан. Ол курстарны ам чаа бажынче көжүрген. Дыл артемининң эки деритингген кабинеттери-биле орус дыл өөредилгезиниң төп курстарын хандырган. Курстарга харын үгле 240 кижи өөренир. Дыннакчыларның биллининң дайы-биле курстарны өлүп ган көлүктерге үскен. Аныяктар, ялыг-бүрү профессиялыг кижилер, чурттун парламент кежигүннери төп курстарның дынакчылары болуп турар.

Иниилелдиң чанында төп курстар чурттун университеттери-биле болгаш школаларыбиле доктаамал харылзажыр. оларны орус дыл өөредилгезиниң номнары-биле болгаш херекседдери-биле хандырып. практиктиг база методиктиг дузаны чедирип, лекцияларны, илеткелдерни организастап турар. Иниилелдиң библиотеказы — Австрияда эң улуг библиотекаларның бирээзи. Орус дыл өөредилгезиниң талазы-биле улуг ажылды ол библиотеканың коллективи чорудуп, курстарга дузаны база чедирип турар. Орус дыл кырынга парлаттынган 45 муң ажыг томнар, хөй тиражтыг солуннар, журналлар ол библиотекада бар.

«Халдың-догаа» («Самовар») чанынга ужуражышкынвар ам Австрияда чаячыл болган. Ол ужуражышкынарның киржикчилери халдың-догаалан шайны кудуп ап, аартап орган, совет литература, музыка, уран чүүл дугайында, совет-австри харылзаалар дугайында орус дыл кырынга чугаалажып, хөөрежип турар. Орус дыл өөренир талазы-биле курстар Тиролда, Штирияда, Зальцбургта, Устүкү Австрияда база чедиишкинниг ажылдап турар.

— Орус дылды ханызы-биле өөренип турар мен. Улуг орус улустуң дылы мээн амыдыралымга ханызы-биле сиңиккен. Орус дыл чокка делегей экономиказының болгаш культуразының амгы үеде хөгжүдлеринин дугайында бүрүн билип алыры берге. Орус дылды билирп — улуг совет улустуң амыдыралын эки билип алырынга дузалап турар — деп, «Аустриа-Сименс» деп электротехниктиг концернин чингине директору Вальтер Вольфсбергер СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында чугаалаан.

И. МАСЛОВ.
СЭТА-ның корр.
Вена хоорай.

Президент сонгулдаларының ийиги эзлчээниң мурнуу чарыында

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз күрүнеңиң баштыны албан-дужаалга ийи кандидат — амгы президент В. Жискар д' Эстэн биле Социалистиг партияның кандидалы Ф. Миттеран бодунуң талазындан демгеглээн. Келир үениң чазаанга коммунистерниң киржилгезинниң дугайында айтырыга харыылап тура Ф. Миттеран ол айтырыгны Социалистиг болгаш Коммунистиг партияларның төлөлекчилериниң аразынга чугаалажышкынарның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг деп чугаалаан.

Чуртгун социал-экономиктиг айтырыгларынче, бирги эзлчегде оларның эң чидиг ам Франциядa 1.700.000 кижини хаара тутkан ажыл чоктарының чедиштирбейн турганы дыка ылгалдыг болган. Ынчангаш кажан президент сонгулдаларынга киришкен кандидаттар ажыл-чок дугайында чугаалаарын ап-башкарарының айтырыгларын ол чугаалаан. В. Жискар д' Эстэн парламентизе хөй-нуруга даянган чуртту башкарып уламчылаарын медегленээн. Президент албан-дужаалга сонгуттурган таварылгада, бодунуң саналдан турары политиктиг угланышкынны депутаттарның хөй нуруузунуң деткирээн хандырып алыр дээш Национал-хуралды таларлыр болгаш чаа парламент сонгулдаларын эрттирер апаарын Ф. Миттеран бодунуң талазындан демгеглээн. Келир үениң чазаанга коммунистерниң киржилгезинниң дугайында айтырыга харыылап тура Ф. Миттеран ол айтырыгны Социалистиг болгаш Коммунистиг партияларның төлөлекчилериниң аразынга чугаалажышкынарның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг деп чугаалаан.

Чуртгун социал-экономиктиг айтырыгларынче, бирги эзлчегде оларның эң чидиг ам Франциядa 1.700.000 кижини хаара тутkан ажыл чоктарының чедиштирбейн турганы дыка ылгалдыг болган. Ынчангаш кажан президент сонгулдаларынга киришкен кандидаттар ажыл-чок дугайында чугаалаарын ап-башкарарының айтырыгларын ол чугаалаан. В. Жискар д' Эстэн парламентизе хөй-нуруга даянган чуртту башкарып уламчылаарын медегленээн. Президент албан-дужаалга сонгуттурган таварылгада, бодунуң саналдан турары политиктиг угланышкынны депутаттарның хөй нуруузунуң деткирээн хандырып алыр дээш Национал-хуралды таларлыр болгаш чаа парламент сонгулдаларын эрттирер

Атлантада (Джорджия штат) кем-бурүү чок негр урулгарны расистерниң өлүрер чоруунуң уламчылап турарынга удурланышкын компаниязы Каттышкан Штаттарда уламчылап турар. Чуртун чамдык хооралармырга массалыг чыскаалдар эрткен. Оларның киржикчилери террористерниң үүлгедиглеринге таварышканнарның тураскаалын ёзулаан. «Бир эвес чугаа ак хеттиглер дугаймында чорун турган болза, эрге-чагыргалар өлүрүкчүлерни шагда-ла тыпкан ийик. АКШ-та «ийиги сорттуу» кижилери деп санаткан кара кеттиг кижилерниң, бистерниң, урулгарывыс өлүртүп турар ышкажыл» — деп, өлүртken негр урулгарның бирээзиниң авазы хомудал-биле чугаалаан.

ЧУРУКТА: Атлантага болган чыскаалдың киржикчилери «Бистиң урулгарывысты камгалаңнар!» деп негелде салып тур.

ЮПИ-СЭТА-ның фотозу

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадый тур

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыы-биле

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын ёзугаар Европага айыыл чок чорун болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннерниң неделязын май 4-тен 10-га чедир чоодуп турар.

ПРАГА. СЭКП-ниң XXVI съездизинин индиринлеп чарлаан тайбың саналдарны ЧССР-нин ажылчы чоннары бир эң-сеткилдиг деткип турарын Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннерниң неделязы-биле холбаштыр медегленээн. Европага дайын белеткеллеринге удурланышкынның калбак шимчээшкини-биле бүрүн эң-сеткил каттыштырылгазын илерегейлеп турар дээн. Тайбыңның чехословак комитединиң, фашизмге удур демиселчилерниң Чехословак эвилелининң болгаш Европага айыыл чок чорук дээш Чехословак комитединиң кады кылган медегленинде айыткан.

«Кызыгаарлаттынган ядролуг дайын» дугайында чүлчуруп турар империалистиг шериг штабтарының айыылдыг янзы-бүрү планнарын шыңгыы бүрүү шаан турар бис деп, ол документтиде демгеглээн. Кандыг-даа ядролуг дайын бистин амгы үевисте делегей дайынны кылдыр шилчий бээр.

БЕРЛИН. Чепсегленишкиннерни дүжүреринче шиитпирлиг эргилишкинни 80 чылларда чедип алыры эргежок чугула деп, Европага айыыл чок чорук дээш ГДР-нин комитединиң чингине секретары В. Фернёр медегленээн. СЭКПнин XXVI съездизинге көдүргеи Тайбыңның программазы Европаның хөй-нинти болуктеринин улуг сонуургалын болдурган. Чамдык айтырыгларга хамаарыштыр элээн ылгалдар бар-даа болза. Барыын талазы чурттарның төлөлекчилери совет саналдар бооченсекти эдерес бүдүрерин кымчыктырбазынче болдунар орукту айыткан дээрзинге бүзүрел турар.

БУДАПЕШТ. СЭКП-ниң XXVI съездизинин чарлааны тайбың саналдар делегейниң дүшкүүрүлүг чоруун чавырыдырарынга, янзы-бүрү иниилел тургузулгалыг күрүнелериниң аразынга идегежир чорукту база харылзаалларны быжыглаарынга бараан болуп турар деп, Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылга дээш Венгрияның национал комитединиң президиумунуң медегленинде айыткан.

РИМ. Тайбың, чавырлыышкын, боо-чепсектиг дүжүрер дээш! деп лозунгуну адаа-биле симпозиум Италияның найысылалынга болуп эрткен. Тайбың дээш национал башкарылга комитединиң, итали партизаннарының национал ассоциациязының болгаш депшилделиг ёске-дээ хөй-нинти организацияларының инициативазы-биле ол симпозиумуну чымылдырган. Тайбың дээш, америк ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин Европага эккеп иентерелирингге удур демиселди уламна күштелирериңче чурттун демократтыг бүгү күштерин симпозиумунуң киржикчилери кыйгырган.

БАРЫЫН БЕРЛИН. «НАТОнуң шиитпирин күш чок болдурар!», «Америк ракеталарыны Европага эккелбес!» деп кыйгырыгның адаа-биле Барыын Берлинниң хөй-нинти төлөлекчилериниң хуралын эрттирген. Европага айыыл чок чоруук болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннерниң неделязы-биле холбаштыр ол хуралды чылдырган.

ЛИССАБОН. «Чепсегленишкиннерни эдерес бүдүрериң сокеадыры, тайбың болгаш чавырлыышкын дээш демиселди күштелдирери эргежок чугула» деп, Португалияның президентизи турган, ам Тайбының болгаш кады ажылдажылганың Португалияда төөвүлелиниң заргазы генерал Кошта Гомаш медегленээн.

Тайбынга ынак бүгү күштериниң амгы үе-чазада көл сорулаларының бирээзи — ортумак ыракшылдың америк ядролуг чаа ракеталарын Барыын Европаның чуртталарынга эккеп иентерелирингге бодурбозы болур деп, ол демгеглээн.

(СЭТА).

Хөй-нииитининң шыңгыы удурланыышкыннарынга чөрүштүр

РИМ. (СЭТА). НАТО чөвүлелиниң даштыкы херектер министрлериниң денгелинге ийи хүн үргүлчүлээн часкы сессиязында ажылын доозкан. Ортумак ыракшылдың америк ядролуг ракеталарын Барыын Европага эккеп иентерелир дугайында негелделерин Барыын Европада эвилелчилери деткиирин Р. Рейганның администрациязы политиктиг ыйыышкынның артазы-биле чедип алганын сессия доозулган соонда чарлаан дыннаазыг хереченлеп турар.

Барыын Европаның чурттарында калбак хөй-нинтининң шыңгыы удурланыышкыннарынга өөрүштүр оларның чаактарының төлөлекчилери 1979 чылдың декабрьда хүлээп алдынган Европага боттарының ядролуг күштериниң «чаартырыныш» планнарын боттандырар дер болган турарын илергейлээннер. «Ол чаартырга амгы үеде кажангызындан-даа артык чугула» деп, дыннаадыда айыткан. Боо-чепсектерни удам-на эдерес бүдүрериңче үгланган боттарының айыылдыг хөделиишкиннерни НАТО чурттарының удуртукчулары «совет холгаарлаашкын» дээр хөөзун чүвениң эвес, харын латин-америк улустарны Каттышкан Штаттарның көзүрел чок дарлап, мелчүп турарының түңнели-дир деп ук чагаада чугаалаан. АКШ-тың хоралакчы ажыл-чөрүдулгазының идепкейжил турарының чылдагааны — Латин Американың күрүнелериниң америк малополияларкың хөй чылдар дургузунда ушта соруп ап келгени ажыын-кончаваларын чидиргеринден коргуп турары-дыр.

Вашингтоннуң агрессчи дайынзырак политиказынга удур шиитпирлиг хөделириичe, бот-башкартынар болгаш хамаарышпас чорук дээш латин-америк улустарның демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазын илередиринче америк улуска кыйгырыг чагаада киргеп.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

ЛОНДОН. Сонгу Ирландияның католиг чудулелиг чонунга удур Англияның эргечагыргаларының өлүрүкчү, дерзин үүлгедигеринге удур демиселге идепкейлиг киришкен дээш Роберт Сендети 14 чыл хуусада кара-бажынга шииткеш, Лонг Кештиң концлагеринге хоргудаан турган. Сонгу Ирландияга хосталга дээш хоргудаткан демиселчилериң политика талазы-биле хоргудаттырганнарының байдалынче шилчилер дугайында оларның негелдезин хандырарындан М. Тэтчериңң чазаанын ойталаныынга удурланыышкынның демдээ кылдыр Роберт Сендс бо чылдың март 1-де аш чарлааш, 60 ажыг хүннериңң дургузунда чем чивейн келген.

Англияның парламентизиниң депутаты 27 харлыг Р. Сендстиң кадыкшылының байдалы кедергей баксыраан болган хосталга дээш ол демиселчиниң хосталар дугайында Сонгу Ирландияның болгаш бүгү Англияның база делегейниң депшилделиг хөй-нинтизиниң чөнүү негелдезин М. Тэтчериңң чазаа херекке албаан. Сонгу Ирландияның херектериниң талазы-биле англи чазактың министри Х. Эскинс кээргел чок ёзу-биле чоокта чаа мынча дең медеглээн: «Сендс өлүрүп кааары болза, ол дээрге — оон бодуунуң хуузунда херээ-дир».

Сонгу Ирландиядан келген совлуг медиэлерни ёзугаар алырга, хөй хүннер дургузунда кара-бажынга аш чарлаан, ийи караа көнгүс көзүлбестээн болгаш үгле кежи биле соогу артыкан Роберт Сендс өлүп калган. Кижилериң бүгү эргелерин дерзин ёзу-биле шак шиитаар үреп, хосталгалыг бооп тудуп турар Англияның чазаанын каржы үүлгедиглеринге киленнээшкин бүгү дегейде үлам күштелген.

ВАШИНГТОН. Негрлериңң хамаатыы эргелери дээш идепкейлиг демиселчи аныяк ажылчын негр Джон Харистэн АКШ-тың Бирмингем хоорайының эрге-чагыргалары нүүлдөшкин-биле 1970 чылда тудуп хоргудаап, оны шаажылап өлүрер деп шииткен.

Нүүлээшкин-биле шиитпирген кем-бурүү чок аныяк ажылчын Джон Харистэн төрээн катап эде көөр болгаш ону хостаар дугайында депшилделиг хөй-нинтининң келгелделерин америк эрге-чагыргалар херекке албаан. Д. Харисе амгы үеде Аламбама штаттың девискээринде «Этморт» деп шаажылал карабажынында чыдар. Джон Харистэн амы-тынынга улуг айыыл сөөлгү үеде тургустурган: ону шаажылап өлүрер дугайында шиитkелди америк эрге-чагыргалар күүседир бодап турар.

(СЭТА).

АМЕРИК УЛУСКА ЧАГАА

МАНАГУА. (СЭТА). Вашингтон администрациязының Төп Америкада агрессчи политиказы Каттышкан Штаттарны политиктиг, экономиктиг болгаш шериг халапка чедирип болур, ындыг болурда вьетнам аваитюрадан-даа артыч улуг аар үржүктарлыг халапка чедирип болур. Никарагуада чурттап турар америк хамаатылар комитединиң Манагуага парлап чарлааны америк улусна ажын чагаада ол дугайын чугаалаан.

Никарагуада революстуг чорудулганы бәксырадырын АКШ бүгү күштери-биле оралдажыл турарын чагаада айыткан. Никарагуа улусна хамаарыштыр Вашингтон амыы-биле политиктиг болгаш экономиктиг коргудуушкун кылып, ол чуртка удур чепсектиг агрессияны белеткээринге АКШ-тың девискээрин берип турар. Америк улуг шериг дузаламчызын Никарагуа-биле мөжа, эрге-чагыргаларында реакцылыг ёзу-чурумнар турар Сальвадорга, Гватемалага болгаш Гондураска тыпсып турар.

Никарагуага удур чимзениишкиннерин агартырын күзээш, Каттышкан Штаттар ону узун-соксаал чокка хоптап-нүүлдеп, ол чуртта болгаш бүгү Төп Америкада болуп турар болуушкуннарның утказын дорзин ёзу-биле хамыдып турар.

Никарагуада революция болгаш бо-булаа девискээрде хосталгалыг демиселдиң кодурлуушкуну — массалыг информацияның америк органнарының чулчуруп турары «совет холгаарлаашкын» дээр хөөзун чүвениң эвес, харын латин-америк улустарны Каттышкан Штаттарның көзүрел чок дарлап, мелчүп турарының түңнели-дир деп ук чагаада чугаалаан. АКШ-тың хоралакчы ажыл-чөрүдулгазының идепкейжил турарының чылдагааны — Латин Американың күрүнелериниң америк малополияларкың хөй чылдар дургузунда ушта соруп ап келгени ажын-кончаваларын чидиргеринден коргуп турары-дыр.

Вашингтоннуң агрессчи дайынзырак политиказынга удур шиитпирлиг хөделиришчe, бот-башкартынар болгаш хамаарышпас чорук дээш латин-америк улустарның демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазын илередиринче америк улуска кыйгырыг чагаада киргеп.

Тыванын аалчылары

ЧАЛАП ТУР БИС

Ровенщина. Оон төөгүзү ужуктан эгелээн болгаш тоолчургуу солун-даа. Эрги шагның архитектура / тураскаалдары болгаш чогаал талазы-биле түүлдер дарлакчылар-биле калыг-берге тулчуушкуннарының дугайын чугаалап турар.

Баштайгы ном парлакчызы Иван Фёдоров, культураның мыялгарангай кижилери Иван Вишенский, Мелентий Смотрицкий ышкаш кижилерниң ат-сураа биске билингир. Северин Наливайко, Богдан Хмельницкий... Григорий Сковорода, Тарас Шевченко, В. Г. Короленко, А. И. Куприн адын сураглыг аттар бар. Байгамчык чогаалчы коммунист Николай Островскийниң төрээн чери—Ровенщина.

Сураглыг кызыл командир Василий Киквидзениң удуртулгазы-биле Ровнога 1918 чылда Украинага баштайгы кызыл частарының бирээзи тургустулган. Семён Будённыйның Бирги аътты шерии маңаа тулчуп турган. 1939 чылдың сентябрьда Кызыл Армия Баруун Украинаның ажылчы чоннарынга акы-дуңма ёзунун солун сунган. Чүс-чүс чылдарда болып чораан күзел боттанган.

Бистиң черивиске аас-кежиктиг амыралды немец-фашистиг ажелекчилерниң оор ёзу-биле халдаашкыны үзе киргең. Ровенщина ынчан партизан крайы болуп берген. Совет Эвилелиниң Маадыры Дмитрий Медведевтиң отрядының разведчиктери фашиетиг ажелекчилер-биле чидим тулушкан. Тываның оолдар, кыстары дайын чылдарында фашист ажелекчилерге удур база тулушканнар. Бистиң хоорайывыс Ровнону аътты шеригжилер хоспашкан. Лейтенант Бүрзекейге баштаткан 4-кү эскадронуун пулемёт взводу Ровно дээш тулчуушкунга онзагай эрес-дидимин көргүскен. Ровночулар оларны чажан-даа утпас.

Аңы-дуңма совет улустарының улуг өг-бүлезинге бактаан киргенивистен бээр 40 чыл эрткен. Чаартылгаларны ижи кайган ханмас. Чаа фабрика, заводтар, хоорайлар хөгжүп сайзыраан...

Ровнонуң хөгжүм-шин театры тургустунгандан бээр 41 чыл чедип турар. Киевтиң, Харьковтуң, Днепропетровскиниң театрларынган келген артистер, режиссёрлар театрның чогаадыкчы өзээ болган. Бистиң сценавыска тургускан баштайгы шилерниң бирээзи. К. Тренёвтуң «Любовь Яровая». Дайын мурнупла чылдарда театр орус болгаш украин классиканың шилерии тургузуп турган. А. Островскийниң «Чанның» болгаш «Буруу чоктан буруулуглары», И. Котляревскийниң «Наталка Полтавказы», Н. Гольдуң «Калайланыышкыны», Ф. Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ханы ынакшылы» дээш еске-даа шилерни тургускулаан бис.

Театрның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы дайын чылдарында ара соксаан. Аныяк артистер Төрээн чуртуң камгалажып чорупканнар. Ровенщинага партизан шимчээшкиннинге олар база идепкейлиг киришкеннер.

Дайын сөөлүнде чылдарда Ровнонуң театры хөй-хөй солуң шилерни чонга бараалгадып келген. А. Корнейчуктуң «Эскадраны уязткааны», «Платон Кречет», Д. Медведев биле А. Гребневтиң «Күштүг соруктуглары», «Ол Ровно чоогунга болган» дээш еске-даа шилерни тургускан. В. Шекспирниң «Лир хаанын» украин сценага эң баштай Ровнонуң театры ойнаан. Театрның хөгжүдезинге баштынчының өвүр-хевирин көргүскен, Н. Погозинниң «Кремльдиң курантылары», «Дириг чечектер» болгаш еске-даа шилерни улуг ужур-дузалыг болган.

Ровнонуң театры гастроль көргүзүглерни удаа-дарыы чорудуп келген. Чүгле сөөлгү чылдарда бизиң Киевке, Уфага, Стерлитамакка, Житомирге, Кемеровога, Рубцовск болгаш Барнаулга шилерни көргүзүп чораан бис. Ам бо удаада силерниң республиканарда аалдап келдивис. Украин классикадан Н. Гоголдуң «Майның түнези». Оскар Фельцманның «Бүгү чүве ынакшылдан эгелээр». Теодор Драйзерниң «Дженни Герхардт» болгаш музыкалыг комедиялар, тыва драматург К. Кудажының «Он бир» деп маадырлыг драмазын көрүкчүлерге бараалгадыр бис. В. Зиминниң «Ыяш аът» деп тоолун уруглар көөр.

Украин ССР-ниң улустуң артизи Нонна Гурская, республиканың алдарлыг артистери Анатолий Гаврюшенко, Анатолий Гурский, Нина Николаева, Владимир Снежной, Марина Ярыш дээш өскелер-даа бистиң чогаадыкчы составывыста кирип турар. Сценага ужуражылгаже силерни чалап тур бис, эргим өөнүктер.

Я. БАБИЙ,
Ровно областтың Н. Островский аттыг хөгжүм-шии театрының кол режиссёру.

ЧУРУКТАРДА: В. Рахнонуң «Бөрүлерни аңнаары» деп шиизинден көргүзүг. О. Фельцманның «Бүгү чүве ынакшылдан эгелээр» деп шиизинден көргүзүг.

Улуг Тиилелгениң байырлалынга

ДАҢЗЫЛАРДА КИРБЭЭН...

Уксаалыг мал углуг «Чиназ» совхоз-техникумунуң малчыны Петр Пантелеевич Ратушнякка эң уттундурбас фронтучу тураскаал болза оон «өлгениниң» дугайында сиргара берген дыннадыг-бижик болгаш чоокта чаа аңаа тывыскан Кызыл Сылдыс орден болур. Олар Рига чоогунга сөөлгү тулчуушкунну, өлүм-биле демиселди, амыдыралче катап эглип келгенин сагындырып келир.

Элээди оол тура-ла Петр «дайын» деп сөстүң халапшын угаан билгең. Почтачы оларның бажыңынга кара мелээки чангыс эвес удаа экжеп дамчыткылаан. Аңаза болгаш улуг акызы Анатолий Тула чоогунга өлүрткеннер. Өске ийи акызы Юрий биле Фома Москва камгалалынга өлгеннер.

Ол-ла үеде Петр аар-бергеш эрткен. Ол беш харлыг тура Петр трактористеп, аныяктар бригалазының, а дорту-биле тураалаарга, элээди уруглар бригадазының бригадири апарган. Оларның аңаа, дуржулга чогу багай ажыллаарынга чыдагаан эвес, а чуртка тараа болгаш хөөн улам хөй негеттиниң турган. Ынчангаш бригада ийи-үш ээлчегни күүседип, келир тиилелгеге бодунуң салыышкынын киирип турган.

А тиилелгеге чедир ам-даа ырак турган. Боенкоматка хүнүң чыгыы барып турз Петр бодунуун чедип алган: 1944 чылда ону фронтуже эки турачы кылдыр чөрүткен. Баштайгы тулчуушкунга Крым чартык ортулукка киришкеп. Балыгланган-даа, шаңнаткан-даа: «Эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле. Эмиеткенинии соонда база катап тулчуп эгелээн. далай десант шеригже барган.

Петр Пантелеевич Ригада ол дыйлагар, кызыы кудумчуну кажан-даа утпас. Өөрүн баштап, эдертпишаан аңаа ол бир дугаарында маннап кирип келген. Солдат гимнастеркалыг чрбагар оолчугаштыг немец «шмайсернин» бөлүк огу таварый берген.

«Дайынчының өлүрткенин отряд эскербейн барган...» Чок, маннап орган Петрнин карбаш дээш барып ушканы өөрү көрүп чораан. Бирээзи оон чанында кээп, чүрээнин соо турарын, хынаан. Тулчуушкун уламчылап турар болгай, кижи өлген-даа болза дузалаптар харык чок — дайынчы бурунгаарлапкан...

Ону айги эшелонуун (өлгеннерни чыыр) саңгтарлары тып алган. Санитарлар медсанбат чоогунга чедип келгенде кажан мииә оларның шуут чоогунга дүшкеп. Ратушнякты будуиче тос бузунду киргеп. Операция столуиче ону эмчилер боттары чедирген.

Госпитальдар, операциялар... Петрни эмчилер 1947 чылда барып үндүр бижээн. Чаа-ла чээрби харлыында инвалид апарган. Эмчилерини түнелиннеп-биле солдат чөпшээрешпээн. Бажыңынга чедир ажылаа келген даантыжыын эргин чанында октапкан. оожум кирип келген. Авазы «маадырлыы-биле өлген...» дээн бижиктерлиг беш саазынны стол кырында салып алган орган. Оларның аразында оон өлгенинин дугайында бижик база бар.

Ол минуталарны Петр Пантелеевич сеткили хайның сактыр:

—Авам ыглаваан-даа, алгырып-кыскырбаан-даа, «сеп чедип келгенин бо-дур, оглум, ынчаарга ам эчап болгаш акыларын база удавас эвээ келирлер-дир» деп оожум чугаалаан. Аванның ол бүзүрели сагыжымны дыка-ла дүвүретпес-даа чүве дег. А дерек кырында балыгларның даржыын Петр Пантелеевич чүгле чангыс бодуу балир чораан. Күш-ажылга тиилелгени ол дайынга дег шудурду чедип ап келген.

Оон чедишкиннери баштай Күш-ажылдың Кызыл Тук орденги-биле демдеглеттинген — оон инектерниин бөлүүнден үш мун сес чүс литр сүттү алган. Ол үеним-биле алырга, ыяшлар көргүзүг республикага рекорд турган. Ол дээрге Петр Пантелеевичиге удаваанда эрткен үе апарган — ол ам беш мун литр деп көргүзүгүү ашкан. Эвилеглиг ол «халдаашкын» дээш Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан.

—Далай десантчыга биле инек ажаакчызы деп сөстер чүүлдешпес-даа ышкаш. А мен таарышкан ажылымны мында тыпкан мен. Оон өске ажылдаа бодаваан мен, оолдарым мында, көлээде арткан, чүгле агроном, инженерлер апаргай — деп, Петр Пантелеевич чугаалаар.

Найыралдыг, хөлүг, ажылгыр өг-бүле ишти орай кежээ бажыңынга четчележип келир. Ачазы фронтучу салымын аңаа-ла сакты бербес деп чүвеин оолдары билир. Тайбың чурттаар аас-кежин улуг өртек-үнелиг болган — «өлгеп» дугайында бижиктер оолдарынга хөйүү чугаалап турар.

Тиилелге байырлалында Петр Пантелеевич дайынчы болгаш күш-ажылчы шаңналдарын чыскаай кадаптар. А эң-не үстүнде — Кадыыр болгаш Маска, Аллын Сылдыс. П. П. Ратушнякка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тыпсыр дугайында Чарлык СЭКП-ниң XXVI съездиниң чорун турган хүнеринде үнген. Хөйленнинги еске талазында чаймынап турар база бир чаа хавыяа — Кызыл Сылдыс орден.

—Моон-биле Ригага ол тулчуушкун дээш, мээн «өлгеним соомда» шаңнаан. Ынчангаш бо орден меним мынча үр-ан-нан келгени ол-дур — деп, Петр Пантелеевич тайылбырлады.

В. ГЛАДИЛОВ,
СЭТА-ның корр.
Чиназ суур, Ташкент область

«ЧҮДЕН АРТЫК ҮНЕЛИГ»

«Чүден артык үнелиг» деп документалдыг кинопрограмма республиканың киноэкраннарынга үнүп эгелээр. Ында сес фильм кирип турар. «Тайбының баштайгы хүнү», «Үени мурнаннар», «Берге шөл», «Тайбың азы дайын», «Катап тургузуушкунуун маадырлыг чоруу», «Хава чайнай берген» дээш оон-даа өске.

«Ада-чурттуң Улуг дайыны» деп киноэпопеяның төөгү талазы-биле улавчызы болбушаан, кинодокументалистерниң хөй санныг бөлүүнүң бо чаа ажылы фашизмни тиилээн соонда улус ажыл-агыйын катап тургускан бистиң улузувустуң маадырлыг чорун көргүзүп турар. Сценарийниң авторлары — А. Александров, Г. Боровик, В. Игнатенко, К. Славина болгаш режиссёрлары — И. Григорьев, Н. Гутник, С. Пумпянская, Й. Семёнов олар.

Киноопкылдың болуушкуннары дайын соонгаары 1946—1950 чылларның беш чылы. Оон «Чүден артык үнелиг» деп ады чогаалдың ужур-утказын хамыды-биле илереткен. Тайбының намгалавры, чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылдан артык үнелиг чүве биске турбас. Дайын халавының биске херээ чок.

«Тайбының баштайгы хүнү» база «Үени мурнаннар» деп баштайгы ийи фильмни кызылчылар «Найырал» кинотеатрга Тиилелге хүнүнүң бүдүүзүнде көрүп болур.

Н. БОЛЬШИНИНА.

КЫРЫЗА-ДАА КҮРҮНЕМ БАР...

«Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузалажышкын күштелирер талазы-биле хемчеглер дугайында» болгаш «Чонның социал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарны СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ноокта чаа үүлээп алган. Ол доктаалдарның дугайында болумнуң чамдык бодаалдарымны маңаа илерткеселим.

Бистиң чуртувус уруглар дээш онза сагыш салып келген кара чаңгыс онзагай чурт болур. Бисте «Бүгү-ле эки чүүлдерни—уругларга» деп ленинчи принцип ёзугаар кижи бүрүзү чуртта ажылдап турар. Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың политиказы-даа ындыг. Ол амыдыралда чайгылыш чок боттанып турар. Ынчангаш бистиң уругларывыс калык-шыырак, аас-кежиктиг, омак-хөглүг база найыралдыг өзүп, өөренип, чуртталып турарлар. Оларның орду делгем, чолу чаагай, а келир үеви чырыткылыг. Оларга бүгү чүве белен.

Он бирги беш чылда уруглариың амыдыралы улам экижиир. Ол дугайында ук доктаалдарда тодаргайы-биле айтыкан. Чаңгыс чижек: «Школа назыны четпээнинерикд албан черлериниге аъш-чемнин чарыгдаарының нормаларын он бирги беш чылда ортумаа-биле 10—15 хуу белидеэ» деп доктаалда айыткан. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бичии чаштар дээш кайы хире сагыш салып турары оон-на илден. Кижи орта назылыг бир уругга онаалтыр көрүне дузалаачыгын ай санында-ла чээрби рубль чедир белидерни болгаш стипендия албайн өөренип турар иелерге — уруу он сес хар четкижеге чедир ол-ла түңну ай санында төлээрни көрүп турар.

Оон ынай, саатты хереэженерже болгаш пазылап киргеп, аарыг болгаш ажылдаар аргазын бүрүн азы кезиин чидирген кижилерже база дайынның болгаш күш-ажылдың хооюуннарынче улуг кичээнгейни утландырарын доктаалда айыткан. Чижээ: ажылчыларның болгаш албан-хаакчыларның пазы-харының талазыбиле пенсиязының алакты хемчээлин 1981 чылда ай санында 50 рубль чедир белидерин, а колхозчуларга 40 рубль чедир көвүдериин доктаалда көргеп. Ол ышкаш, пазылап кыраанларга болгаш инвалидтерге бажың-интернаттар четкизин дыка калбартырын болгаш оларның аъш-чем, эм аймак база өске-даа хереглелдериниге чарыгдаллың нормаларын он бирги беш чылда ортумаа-биле 20—25 хуу чедир көвүдериин көргеп болгаш өске-даа, чоннун чаагай чоруун улам экижилериниче угланган хемчеглер дугайында ук доктаалдарда чугаалап турарын кончуг эки билир болгай бис.

Ол-ла бүгү бистиң социалистиг чуртувустуң капиталистиг системадан артык күштүүн, күчүг-шыдалын, бай-байлаан болгаш Совет күрүне кижилер дээш, оон чаагай чорун дээш улуг кичээнгейни салып турар, тайбыңга шынаксыдыг, ёзулуг улусчу күрүне дээрэин бүгү делегейге база катап делгерецгейн-биле көргүзүп турар-дыр. Делегейде өске чаңгыс-даа чуртта кылыг хемчеглер алдынмайн турар.

А капиталистиг күрүнелерде кандыызын билир болгай бис. А бистиинле кандыг-дыр, чээ! «Көрүнер! Аладарганар! Мен Совет Эвилелиниң хамаатызыдыр мен!»—деп В. В. Маяковскийнин-биле катап-катап сөглексээзин кээр. Ындыг магалыг чуртта чурттап, ажылдап турар, аңаа төрүттүнген, аас-кежиктиг хамаатылар-дыр бис. Ол дээш төрээн Коммунистиг партиявыска, оон ленинчи Төп Комитединге болгаш Совет күрүневиске өөрүп четтиргенивисти бүгү сеткил-чүрээвистиң ханызындан илередип, аңаа харын кылдыр ак сеткилдиг ажылдарывысты хүлээнип турар бис.

Ук доктаалларны бүгү совет кижилер ийик чүүлдүгүүнүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш орта улам-на сорук киргеп ажылдап турарлар. Бодум суурумда «Билиг» шингилелиниң эге организациязының даргазы, пропагандист кижи болганымда, элээн каш коллективтерге, хуралларга болгаш политкичээллерге, агитквартиралар төптеринге, малчынар турлагларынга, бригаларга доктаалларны танышгырып, чон-биле беседалажып, чугаалашкан мен. Каяа-даа улус ол бүгүнү чөптүү-биле үнелеп, ол дээш боттарының өөрүп четтиргении илерептишаан, орта харын кылдыр күш-ажылга болгаш хөй-шинээ амыдыралынга моон сонгаар-даа эң идепкейлиг, эң активтиг киржирии аазап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын болгаш он бирги беш чылдың өндүр улуг онаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш ажылдап, чурттаарынга ук доктаалдар бистиң улам-на сорук киргеп дээрэин барык кижи бүрүзү мурнуу былаажык саналдаар чорду.

Бистиң суурнуң эң улуг назылыг кырганнары челеп сес харлыг Салчак Хүрең, челеп алды харлыг Салчак Хойлаарак олар бо доктаалларны танышкаш, хөлчок сонуургаан Хүндүлүг кырганывыс Салчак Хүрен доктаалларга хамаарыштыр мынча дээн:

— Кижи чагалап хамнас, магалыг-ла шаг-дыр ийик бо, оглум. Партия, чазаавыстың ачызында эки чурттап ор бис. Школа болгаш хөй-ниити организациялары база суурнуң уруг-дарлыы дээш биске дажоклда дузалаарлар-дыр. Пенсия база ап орар-дыр бис. Оон хемчээли ам-даа өзер дээн-дир. Ынчап кээрде, бис ийи кырган каттышкаш 100 оранчок ажыг акша алыр апаар мыңажывыс чүл. Кырыза-даа күрүнем бар деп чүве ол-дур ийин

Кырганның ол сөстеринге каттышпас аргажок. Ол дугайын ук доктаалдар балыткап кээр. Шынап-ла, «Кырыза-даа күрүнем бар» — деп совет кижи бүрүзү чугаалаар эргелиг болгай.

С. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

ШЫДЫРААЧЫЛАРЫҢ ЧЫЛЫ

ШЫДЫРААЧЫЛАРЫҢ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНДА

Республиканың шыдыраачылардың федерациязының ээлчеглиг хуралында шылыраачы республикага улаштыңдай сайзырадырының, республиканың шилиндек командазының келир 1982 чылда эртер РСФСР-ниң улустарының Спартакиадазынга белеткел айтырыглары чугаалашкан.

Тываның шырак дээн шыдыраачыларын аңаа киришкирер соруглга-биле республиканың ээлчеглиг чемпионадын бүгү спорт нинтилелдерининг, районнарның, хоорайларның тиилекчилери — шылыраачыларның кижи бүрүзүнүң аразында ужуражылгазы-биле эрттирери шинтпирлеттингеп.

Ол ышкаш майның 15-тен эгелээш шылыраачыларның чагаа дамчыштыр обнаар үшкү республика маргылдаазы эгелээр. Аңаа чүгле мастерге кандидаттар болгаш бирги разрядчылар киржир эргелиг. Чагаалажыышкын-биле эртер оюнларның комиссиязын база чаарткан. Ында кирип турарлар: Л. Забоев (даргазы), Н. Шишигин, В. Бузыкаев (кежигүннери). Комиссияның доктаамал адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, бажың 30, 39 дугаар квартира.

Федерацияның президиуму шилиндек командаларның кандидаттарының даңзызын тургускан. Баштайгы чыыш июньда болуп эртер. Шилиндек командаларның составының баштайгы оюну Красноярск хоорайның командазының кежигүннери-биле эш хуузунун ужуражылгазынган эгелээр.

Н. БОБРОВ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага көжер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланышкынның хаттың дургени секунлада 7—12 метр чедер. Дүне — 5—7, а хүндүс 15—17 градус чылыыр.

Кызылга база-ла көжер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланышкынның хаттың дургени секунлада 7—12 метр чедер. Дүне — 5—7, а хүндүс 15—17 градус чылыыр.

Ээлчеглиг температураны дүне — 2—7, бир чамдык черлерге 7—12 градус чылыг болур. Чогум хүндүс 12—17 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Мерседес» четтирбейн барган»** 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 21.00. **«Чүүлен-даа артык үнелиг»:** бирги фильм— **«Тайбының баштайгы хүнү»**, ийиги фильм — **«Үени мурнаннар»** (баштайгы көргүзүүшкүнү) 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Чаа киночыны-ды 9.30, **«Өлүмге удур турушкан бис»** 11.00, 14.30, **«Куда дүшкен дүне»** 12.40, 16.10, 18.00 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК» **«Таварылга болган ок»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Таро — маңгыс төлүү»** 10.00, 13.10, **«Кискиткен гусарларның эскадрону»** 15.00, 17.50, 20.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: **«Медальдарже орук»** (2 сериялыг) 14.00, 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Тыва АССР-ниң бүгү девискээринге хамаатыларның эрттирилге болгаш ыяш ажыл-агыйларынга азы лесничестволарга демдегледиишкин чокка аргарыг девискээринге чоруурун Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профобаччөвүлелдиң президиумунуң 1979 чылдың август 16-да доктаалынга үндезилээш хораан. Өртген айыылдыг сезонда (апрель 15-тен октябрь 20-ге чедир) аргарыг иштинге одаг кыпсырып база хораан.

КАЖАН, КАЙДА, ЧҮҮ?

Хөгжүм-шии театрынга

Май 9—10-да — Ровнонуң Н. Островский аттыг хөгжүмшии театрының гастрольдарга К. Кулажының «Он бир» деп шинии-биле эгелээр.

Эгелээри — 19 шакта.

В. И. Ленин аттыг шөлге

Май 9-та — Кызыл гарнизонуун шеригжилериниң ыры болгаш чыскаал көрүлдези.

Эгелээри — 10 шакта.

Ногаан театрга

Май 9-та — Эш Кузнецов-биле ужуражыышкын. Хоорайның ыры болгаш танцы ансамблининг концерти.

Эгелээри — 12.00 шакта.

Май 10-да — Политехниктиг институттуң филиалының концерти.

Эгелээри — 14.00 шакта.

«Хүреш» стадионга

Май 9-та — Хүрешке маргылдаалар.

Эгелээри — 14.00 шакта.

Май 10-да — Спорт шөлдеринге хоорайның бирги чери дээш волейболга болгаш бег кагарынга маргылдаалар.

Эгелээри — 10.00 шакта.

Май 9—10-да — Танцы шөлүге аныяктарның дыштанылга кежээлери.

Спортчу маргылдаалар

«Тываның аныяктары» солуунуң шаналы дээш Кызыл хоорайның кудумчуларында чиик атлетикага маргылдаалар.

Май 9-та, 10 шакта парк аксынга эгелээр.

Кызыл хоорайның футболга хоочулларының маргылдаазы «Спартак», «Динамо», Тыва хоорай (районнуң чыылы командазы).

Май 9-та, 17 шакта «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионга.

Волейболга блиц-турнир

Май 10-да, 10 шакта паркның спорт шөлдеринге.

Баскетболга блиц-турнир

Май 10-да, 10 шакта паркның спорт шөлдеринге.

Стол теннизинге блиц-турнир

Май 10-да, 10 шакта паркның теннис залынга.

Эгелээри — 20.00 шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

телевидение

МАЙ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Совет шулукчуларын шулуктерии Москваның школачыларга күүседир. 9.35 — «Кино аяк-чоруктар клуву». 10.35 —«Агрофена Глинкайның мраары». 11.15 — Медээлер. 11.20 — 14.15 — Чаасар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Тилелеттирбес болгаш аллыглыг». Хөй сериялыг документалдыг фильм. 5-ки фильм. «Черния камгалакчылары». 15.25 — В. Моцарт — Оркестрлиг ийи фортепианога концерт. Бакудан дамчыдылга. 15.50 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — Румыниянын Коммунистиг партиязының 60 чылынга. Кинопрограмма. 16.50 — «Тоол аалдан келдиг». «Хоттабыч иреп». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Ажык чугаа». Бүдүүлгени эргелеп башкарарының принциптери болгаш аргалары. 19.35 — Совет Армиянын «Красная звезда» ансамблиниң күүселдези. 19.50 — «Дөртен беш чылдың кызы болгаш чазы». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 4-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Радио хүнүгге тураскаатказын концерт. Эвилелдер Бажыының Колонналыг залындан дамчыдылга. 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.30 — 23.45—«Чадаг-терге маргылдаазы». ГДР-деи дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Оруе чугаа». 12.30 —Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чурулга уран чүүлү. 13.00 — «Звездочёт». 13.45 — «Сээн мергежилинде физика». 14.15 — «Буруу шавыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 15.35 — 17.50— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Документалдыг фильмнер программазы: «Мөнге чырык», «Фронтудан солдат чанып келген». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Хостапганың эки турачызы». Документалдыг фильм. 19.20 — «Элеп читпес маадырлыг чорук». Тиилелге хүнүнге. 19.50 —Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуңар». «Эртенги ыры». Мультфильм. 20.15 — Бокска Европа чемпионады. Чартык финал. Финляндиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Шынчы чорук». Уран-чечен фильм.

Редакциянын адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлавчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гурузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетшүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Типаж 17866 Чагыг № 1232

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер тер. полиграфия болгаш ном сатмының теректорииниң талазы-биле эргеленнин типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—005570

ТИИЛЕЛГЕ БАЙЫРЛАЛЫ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 109 (11607) | 1981 чылдың май 9, суббота | 1925 чылда үкдезилеттингеи | Өртээ 2 көр.

ТӨӨГҮЛҮГ ТИИЛЕЛГЕ

Бөгүн — Тиилелге хүнү. Совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери, социализмнин акы-дынма чурттарының ажылчы чоннары, бурунгаар депшилелиг кижи төрелгетеп фашистиг Германияны тиилээнинин 36 чылын байырлыы-биле демдеглеп турар.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының мерген угааныг, билдилиг база баш бурунгаар удуртулгазы-биле чораан совет улус, ооң Чепсектиг Күштери гитлержи Германияга, ооң сөөлүнде милитаристчи Японияга өлүмнүг аштырыышкынны таварыштырган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет кижилер фронтуга болгаш тылга көстүп көрбээн туруштуун, тиилелге дээш чаныш-сыныш дивес тура-соруктуун, массалыг маадырлыг чоруун, боттарының социалистиг Төрээн чуртунга ынаан бүгү делегейге кайгаткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга төөгүлүг тиилелге совет нинтилел болгаш күрүне тургузуунуң, социалистиг экономиканың артык күштеринин, амыдыралчы арга-мергежилиниң, марксисчи-ленинчи идеологияның тиилелгезинин, совет нинтилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвинин болгаш ССРЭ-нин хөй националдыг улустарының бузулбас найыралының бүзүрелдиг көргүзүү болган.

Совет улусчуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң фашистиг Германияны ашкан тиилелгези бүгү хижи төрелгетеининң салым-чолуунга революшчу улуг салдарны чедирген. Европаның улустарын гитлержи кулданыышкындан ол хостаан, социализм күштеринин болгаш ажылчын база национал-хосталгалыг шимчээшкинниң күүлүг өзүлдезинге, империализмниң колониалдыг системазының бууран дүжеринге улуг идигин берген.

Бистиң шериглеривис-биле кады хол-холдарындан тутчуп алгаш, Югославияның, Польшанын, Чехословакияның каттыжыышкыннары, кезектери, Болгарияның партизаннары болгаш өскелер-даа фашизмге удур демисежип турган. АКШ-тың, Англияның, Францияның болгаш делегейниң ийиги дайынының үезинде гитлержи Германияга удур дайылдажып турган өске-даа эвилелчи чурттарның тиилелгениң херээнге киирген үлүүн бистиң улузувус үнелеп турар.

Совет Эвилелинче фашистиг Германияның халдап киргенинин бирги хүнүнден эгелээш, Тыванын ажылчы чоннары акы-дынма совет улуска деткимче, дузаламчыны көргүзер патриотчу күзелин илереткеи. Тыванын арат чону Кызыл Армияга беш эшелон белекти, 40 мун ажыг дайынчы аъттарны чоруткан. Дайынчы самолёттар тударынга 1,8 миллион акшаны киирген, Украинаның хосталган районнарынга 27 мун хире малды өстүрүп берген. Маадырлыг Совет Армия-биле кады Тыванын оолдар, кыстары дайзыннарга удур демисежип, боттарының интернационалчы хүлээлгезин эрестиг күүсеткен.

Дайын сөөлүнде чылдарда совет улус ленинчи Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чурттүн экономиктиг, политиктиг болгаш социал хөгжүлдезининң талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ленинчи идеялар болгаш чагыглар совет кижилерге оларның коммунизм дээш демиселинге чогаадыкчы күштүг болгаш сорук киришкинниң эгээртинмес үнер дөзү болуп келген болгаш моон соңгаар-даа артар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде айыттынган ооң иштики болгаш даштыкы политиказын чүрээниң ханызындан изин-биле чүүлдүгзүнүп деткээн.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне Тайбынның программазын боттандырар дээш чайгылыш чок база чүткүлдүг демисежип, чавырлыышкынны ханыладыр, чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Империализмниң дайынзырак бөлүктери агрессчи чимзенишкиннерни күштелдирип, боо-чепсекти улам эңдере бүдүрерин, делегей ареназында күштүн денгиүүрүн боттарынга ажыктыг кылдыр өскертирин оралдажып келген. Империалистерниң дерзии бодалдары бедик серемчилелдиг болурун, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазын, ооң Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүн быжыглаарын негеп турар. Маадырлыг чанчылдарга шынчы совет дайынчылар мергежилин сайзырантайжыдып, дайынчы белен байдалын бедидип, сагылга-чурумун болгаш организастыг чоруун быжыглап турар.

Варшава Керээзиниң чурттарының дайынчылары-биле кады боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседирин, социализмниң төөгүлүг чаалап алышкыннарын кандыг-даа халдаашкындан камгалаарын совет шериглер бөгүн дангыраглап турар.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1981 чылдың май 9. № 125 Москва хооран.

Эштер, солдаттар болгаш матростар, сержаитылар болгаш старшиналар!

Эштер, прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер, офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер, Армиянын болгаш Флоттуң хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери!

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувус, социализмниң акы-дынма чурттары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеп 1941—1945 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 36 чыл оюн байырлап турар. Гитлержи аг-шериглерни чылча шапканының түнелинде фашистиг Германия өлүмнүг аштырыышкынга таварышкан болгаш чугаажок дужуп берген.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң болуп эртээн бо чылында Тиилелгенің байырлалы бистиң чуртувуста политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодурлүүшкүнүүң байдалында эртип турар. Совет кижилер, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары съездиниң шиитиирлерин изиг түүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан болгаш оларны ажыок улуг чогаадыкчы кодурлүүшкүн-биле амыдырала боттандырып турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга төөгүлүг Тиилелге бистиң нинтилел болгаш күрүне тургузуувустуң тиилеттирбезин, социалистиг экономиканың артык улус күштүүн, марксисчи-ленинчи идеолотяның амыдыралчы күжүн, совет нинтилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвинин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралдыын бүгү делегейге бүзүрелдиг көргүскен. Бодунуң алдарлыг камгалакчыларынң өлүм чок маадырлыг чоруктарын, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның фронтуга болгаш тылга тиилелге дээш эрес-шудургу тулчуп турган бүгүле кижилерниң эрес-маадыр ажыл-ижин Төрээн чурт кажа-даа утпас.

Антигитлержи коалиция күрүнелериниң улустары болгаш армиялары, улуспу-хосталгалыг күштериниң дайынчылары, удурланыышкын шимчээшкинниң болгаш антифашистиг демиселдиң киржикчилери дайзынны ашкан Тиилелгенің нинтә хереэнге улуг салыышкынын киирген.

Герман фашизмни, а ооң сооида япон милитаризмни чылча шапканы империализмниң туруштарын улам ыңай кошкадырынга чедирип, делегейниң социалистиг системазының тургустуларынга идиг берип, делегейниң ажылчын болган национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кодурлүүшкүнүн хандырган.

Партияның, ооң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозунуң шиитиирлиг болгаш эчис сорулгалыг ажыл-чорудулгазының ачызында Совет Эвилелиниң иштики болгаш делегей байдалы дыка бижиккан. СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет кижилер коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Ленинчи даштыкы политиканы Коммунистиг партия боттандырбышаан, тайбыцның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр делегейниң эң чидиг айтырыгларын таварыштыр шиитпирлээриниче угланган тодаргай саналдарны СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген.

Бистиң чуртувустуң, ыкдуңма социалистиг күрүнелериниң тайбыңга ышак угланыышкынынга удур империализмниң агрессчи бөлүктерн хөделип турар. АКШ-тың болган НАТО талазы-биле ооң эвилелчилериниң шериг чарыгдаллары дыка көвүдеп турар. Массалыг узутказшкынның боо-чепсектериниң чаа хевирлерин бүдүрүп, тайбыцга эйыылдыг шериг доктриналарын көдүрүп турар. Социалистиг дем каттыштырылгазын божаңнадырыыре угланган империализмниң чимзенишкиннери улам-на дерзин болган кара сагыштыг болуп турар. Хамаарышпас күрүнелерниң иштики херектериге холгаарлавашкын күштелип турар. Кыдаттың амгы удуртулгазы реаксылыг империалистиг күштериниң дөрт өмөэржикчизи болуп турар.

Чурттуң камгалалын быжыглаар дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазаа доктаамал сагыш салышкынны илергейлеп турар. Коммунистиг партияга болгаш социалистиг Төрээн чуртка кызыгаар чок бердинген, ленинчи чагыгларга болгаш алдарлыг дайынчы чаңчылдарга шынчы Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң акы-дынма армиялары-биле дайынчы демиси чаңгыс аай каттыштырып алгаш, социализмниң чаалап алышкыннарын, улустарның айыыл чок чоруун серемчилелдиг камгалап турар болгаш кандыг-даа агрессорга өлүмнүг ойтур шавышкынны бээрииге белеп.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчыларына, Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү киржикчилеринге Тиилелгенің байырлалын холбаштыр изиг байырны чедирип тур мен.

1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң байырлалынга алдар кылдыр дужаарым болза:

Бөгүн, түс черинии-биле 21 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалы маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның пайысылалдарынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, маадыр-шөлээ Брестиге, а ол шыкаш Калининградка, Львов, Донда Ростовка, Куйбышевке, Свердловскиге, Новосибирскиге, Читага, Хабаровскиге, Владивостокка болгаш Североморскиге артиллериянын үжеп даалтаашкынары-биле салют кылыр.

Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкунарга өлген маадырларга мөңге алдар!

Маадырлыг совет улус болгаш ооң эрес-дидим Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң соруқ киирижкизи болган организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң маршалы Д. УСТИНОВ.

Бистиң тиилелгевис кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бедик чаагай үе-чада болган. Ол бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн, коммунистиг идеяларның өлүм чогун көргүскен болгаш кайгамчыктыг маадыр чоруктарның үлегерчижектерин берген — ол шынап-ла кым-даа маргыжар арга чок шынныг херек болган.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

ТИИЛЕЛГЕ ПАРАДЫНГА ТУРАСКААТКАН

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг чоруунга тураскаатказ хүн—Тиилелге парадының хүнү бистиң сагыш-сеткилливиске моцге артар.

Кызыл шөл-биле, В. И. Ленининиң Мавзолейининг чанындыбиле тиилелгиг чыскаалга эртер дайынчыларны Москва өөрүшкү-биле уткаан. Дайынның оттуг оруктары —Кавказ дээш, Бичии чер дээш тулчуушкунар, Украинаны, Праганы хостаапы эртеен оруктар болган. Тоогүлүг пээлдиң киржикчилери армияның болгаш флоттуң дайынчыларының өлүм чок маадырлыг чоруунуң дугайын Кызыл Пресиың будуруглг коллективтеринде бичии депгерлерге ужуражыышкынарга чугаалап турган. 4-кү Украин фронтуун политургелелиниң начальниги турган Леонид Ильич Брежнев масса чон араазынга доктаамал чорук турган. Фронтуунуң каттыышкан полугу Кызыл Пресиянин бажыцнарының бирээзинге туруттан турган.

Тиилелге хүнүнүң бүдүүзүндe, май 7-де ыында тураскаал самбираны эскан. Самбирала мынча дээн: «Бо бажыцга (Москва хоорайның Кызыл Пресия районунуң № 105 школазы) 4-кү Украин фронтуун каттыышкан полугу турган. Полк 1945 чылдың июнь 24-те Тиилелге парадынга киришкен. Полк командирининг политкезек талазы-биле оралакчызы генерал-майор Л. И. Брежнев турган».

Тураскаал самбираны ажыдарынга холбаштыр болган митингиге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, найысылалдың хөй-ниити төлээлекчилери чүве чугаалаашкан. Тайбын, улустарның аас-кежии дээш соксаал чок, кайгамчык улуг ажылы дээш өөрүп четтирикшиниң состерии олар СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, эш Л. И. Брежневке илереткеннер.

(СЭТА).

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

«Бо мөңге чырыкты камнаңар!» деп документалдыг киночуруктуң баштайгы көрүлдези май 7-де найысылалдың «Новороссийск» кинотеатрынга болган. Документалдыг фильмнерниң төп студиязынга ол кинофильмни кылган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнешиң тайбыңга ышак шиитпирлиг даштыкы политиказының дугайында, тайбыцның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң хереэн быжыглаарынче угланган Леонид Ильич Брежневтиң могагшылаг чок ажыл-чорудулгазының дугайында кинофильмде чугаалап, тодаргай көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылын көргүскен кино йатериалдарын ында база киирген. Совет коомуйлистерниң дээди шуулганының индиринден тайбың чаа саналдарны кодургени бүгү делегейге билдиптир болгай. Янзы-бүрү чурттарның күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының чугаалары фильмде киргеи. Чер кырынга тайбыцны камгалаар база быжыглаар херекке Л. И. Брежневтиң бодунуң киргеи улуг салыышкынын, Совет Эвилелиниң тайбыңга ышак политиказын оларның чугааларында бедии-биле үнелээн.

Авторлар коллективи (режиссер А. Колошин, К. Лавров-биле кады сценарийни бижээн, консультант А. Иванов) делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларынга тураскаатказан «Тайбынның берге оруктары», «Тайбыцның мурнуку одуруунда» деп фильмнерни ажылдап кылган.

(СЭТА-ның корр.).

ДЕТКИП ТУР БИС

Ниитининг малын кыштап сур ажырарының кол-ла магалылалы — кыштаглаашкынга эки белеткенин алыры болгай. Эрзин районнуң көдээ ажылдакчылары ол айтырыгның онза чугулазын эрымдаалаашаң, 1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынынга баш удур эки белеткеннр, оны ажыл-агыйжы бедик органнзастыг деңнелге эрттирери дээш республиканың бүгү малчынарынга кыйгырыг салып, чаа эгелээшкин үндургенин, оңу СЭКП Тыва обкомунуң деткээнин Чөөп-Хемчик районнуң мал ажылдыглары, оон иштинде бистер, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылдакчылары, улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап, деткидивис.

Бистиң совхозта 918 бодл мал, оон иштинде 276 инек, 9550 баш хой бар. Оон кырынга 2933 хураган бо чылын немещген. Бисте эвээш эвес мал барын бо саннар көргүзүп турар болгаш ол малды кыштап менди ажырарда, аңаа ыяк белеткенири чугула-дыр.

Бо эрткен кыштың агаар-бойдузунуң байдалы чымчак болганындан улуг бергедээшкиннерге таварышпадывыс. Бода-даа, шээр-даа мал кыштыг эки ашкан, хорамча-даа шоолуг чок. Совхозтуң малчынарының кыштаглаашкынга багай эвес белеткенгенинің ачызында ол чедип алдынган деп дорт чугаалап болур.

Час база эки болду. Ынчангаш малдың чэш төлү база бүрүн камгалаттынып, хурменди өзүп-доругуп турардыр. Чыл эгезинден бээр бистиң фермада 160 ажыг ишек төрээн, бызаалары онча-менди.

Мал хүрде, продукцияны база хөйнү бээр болгай. Фермаиын коллективи бо чылдың бирги кварталында болгаш апрель айда күрүнеге сүт садарының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ынчангаш совхоз квартал планын 106,1 хуу, а чартык чылдыын 59,5 хуу күүсеткен. Ам өт-сиген эки үнүп, сүт саалдазы улам-на көвүдеп орар болгаш алды айларның планын бүрүн күүседиптер арга бисте бар.

Малдан алыр продукцияны көвүдедир дээш фермаиың ажыл-ишчилериниң ортузунда чарыш калбарган. Оны ай санында түңнеп, мурнакчыларны шаңнап мактап турар. Саанчылар Алдын-кыс Монгуш, Шет Куулар, Татьяна Сат үргүлчү бедик көргүзүглерни чедип ап, чарышка чаңгыс эвес катап тиилекчи болганнар.

Удавас, июнь айда, Хөндергейже чайлаглап үнер бис. Оон бетинде кыштаар черивисте кажаа-хораанын, чурттарга бажыңнарының үүрмек септелгезин кылын каапгар бис. А чайын ферманың ажылдакчылары мал чеми белеткээринге шупту киржип, ол чугула херекке боттарының үлүүн киирерлер. Ол база-ла кыштыг эки белеткелдиг уткуурунга төлептиг салыышкын-дыр.

Д. ОНДАР,
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет органнарының удуртукчулары, пайысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери, культураның болгаш ураа чүүлдүн ажылдакчылары, чогаалчылар, журналистер дүүн эртенгиниң тос шак четпээнде-ле "Кызылдың аэропортунга чыглып келгенер. Аэропорттуң аалчылар уткуур эжинин аксында чараштыр бижээн азыя каан лозун улустуң караанга дораанна илдитер. Ында «Эргим ровноожулар, тыва черже кирип моорлаңар!» деп бижээн.

Чыыглан чон Украин ССРниң Ровноцун хөгжүм-шин театрының артистерин тыва черге уткуп алыр дээш манап турганы ол. Үр-даа болбаанда күүлүг агаар лайнери «ТУ-154» аэропортка кээп хонупкан.

Самолёттуң эжин ажыттынган соопда Ровнодан келген оцнуктерни чыыглган чон чылыы-биле уткуп алган.

Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен даалчыларның менди-чаагай чедип келгеи-биле оларга изиг байырны чедирген.

— Акы-дынма Украин ССРниң Ровно облазының Н. Островскиий аттыг хөгжүм-шин театрының төлээлекчилериге, артистеринге Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының омүүзининден байыр чедирип тур бис — деп, ол чугаалаан.— Аккөк хемнерлиг, хүндүлүүлег чоннуг Тываның чершинге өөрүшкүлүг ажы-чоруктуг болуруларны күзеп тур бис. Бистиң улустарывыстың найысылалы Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында-ла быжыккан.

Украина биле Тываның арасында хемчээл ырак-узак. Ынчалза-даа оларның арасында найысылдыг харылзаа амгы тайбың хүннерде улам быжыккан. Тыва эки турачыларның хосташкан черлери Ровно областың хоорай, суурларынга бистеи далдан барып, ол чоннуң эртээи тоогүзү-биле, ажыл-ижи-биле танышып турар. А украин оцнуктер соолгу чылдарда тыва черге аалдап кээп турарлар.

Частың кайгамчык хүннеринде Ровно областың 80 ажыг артистериниң бистиң республикада аалдап келгеи—чаагай найысылдың үзүлбес харылзаазын херечилеп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чаалыг шоло доцнаттынган украин болгаш тыва улустуң арасында быжыг найысыл улам хөгжүп сайзырап турар.

Хөй националдыг аңы-дынма совет литература болгаш ураа чүүл бот-боттарын улам байытчып, арасында быжыг харылзаалы тудуп турары өөрүнчүг. Ооң бир коскү хереглиг ровножуларның бистиң республикаңың ажылчы чоннарынга бараалгадып келген шиилериниден бедии көрүп болур. Украин, орус классиктерден Н. Гогольдуң «Майның дүнези», О. Фельцманның «Бүгү чүве ышаккылдан эгелээр» деп шиилери болгаш бистиң чаңгыс чер чурттуувус К. К. Кудажының «Он бир» деп маадырлыг драмазын артистер ойнаар.

Украин оцнуктеривисти «Тыва черге хүндүлүү-биле моорлаңар!» деп чалавышаан, аалчыларның солун концертин көөрүнче далажыңар!

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: украин оцнуктерни Кызыл аэропортунга уткуп турган үеде

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 5 1981 ч. май

УТТУНДУРБАС МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Тиилелгелиг дөртен беш чылдың май дүнеги бистеи ыраан тудум, совет улустуң болган фашизмге удур бүгү күштериниң кылган маадырлыг чоруунуң улуг ужур-утказы улам-на үнелиг, эргим болуп бар чыдар. Бир эвес эң-не каржы немец фашизмни чылча шаап, үзүткээзин болза, Европа, Азия, Африка база Американың улустарының салым-чаяаны кандыг болуп тургавын кым-даа билбес.

Фашистиг Германияның шериг-политиктиг удуртукчулары делегейде баштайгы социалистиг күрүнени үзүткээр, ооң миллион-миллион улустарын чок кылып, артканнарын күлдаавыр, чүрттүң байлаан үптеп алыр деп шинтирлээн. Олар Россияны дамчыштыр бүгү делегейни эжелеп алырын планнап турганнар.

Барыын күрүнелериниң чөзааның политиказынга күткүткен фашистиг Германия баштай ол күрүнелериниң боттарынче халдаан. Барыын Европаны коллуунда эжелеп алгаш, немец шериг дайынны чарлавайн, оор ёзу-биле Совет Эвилелинче халдаан. Ол, 40 чыл бурунгаар 1941 чылдың июнь 22-де болган. Муң-муң танкылар, самолёттарга деткиткен 5.5 миллион солдаттар, офицерлерни хаара тутказ 190 дивизиялар Баренцоводан Кара далайга чедир совет кызыгаарның бүгү шугүмнарынче халдаан.

Совет Эвилелинге дайын херек чок-даа болза, кажак ол эгелей бергенде социалистиг Төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш совет улуска Ада-чурттуң Улуг дайыны апарган. Болдуңуң политиктиг ужур-утказы-биле ол бистиң чуртувуска хамаарыштыр чөптүг, хостакчы дайын болган, аңаа чүгле бирги социалистиг күрүнениң салымчаяаны эвес, делегей цивилизациязының, бурунгаар депшилгенин, демократияның келир үезин шинтирлеттинген. Совет кижилериң тылга-даа, фронтуга-даа кайгамчыктыг маадырлыг чоруунуң кол үидезинни ыыда.

Совет кижилер, ооң Чепсектиг Күштери бүгү улуг фронтуга гитлержи эжелекчилерге удур маадырлыы-биле тулушкан. Олар дайзының халдаашкынын чүгле доктаатказ эвес, харын-даа ону аштырыышкынга таварыштырган. Дайын Совет Эвилелиниң долу тиилелгези-биле доозулган. Фашизмни чылча шапкан. Ооң соонда Азияның улузунуң япон эжелекчилерге удур демиселиниге улуг дузаны чедирген. Делегейниң дыка хөй чурттарының миллион-миллион улустары фашистиг күлданыышкынган камгалаттынган.

Совет, улустуң маадырлыг демисели фашизмге удур бүгү делегейде күштерге улуг идигни берип, оларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжиткен. Ийиги делегей дайынынга тиилелге гитлерге удур катышкан армияның, эжелекчилерге удур демисежии түрган бүгү улустуң күжениишкинииниң түнелиниде чедип алдынган. Эвилелчилериниң киржилгезиия толептии-биле үнелевишаан, Совет Эвилелиниң, ооң Чепсектиг Күштериниң агрессорларыны чылча шаварынга кол салыышкынын үттүп болбас. Дайынның дөрт чылларында гитлержи Германия бүгү күжүн, күчүзүн совет-герман фронтуже мооцаазын турган. Маңаа үшкү рейхтиң 607 дивизиялары чылча шаптырган, авиация, артиллерияның, танкыларның улуг кезии үзүткаттынган. ССРЭ-те удур дайынга фашистер 10 миллион кижизиң чидырген. Совет-герман фронтуга чүгле вермахтың кол күштерии үзүткан, Квантун армиязын чылча шапканы безии Германия биле Японияның шериг база күрүне машинязын долузу-биле бууратказ.

Эрткен дайынның түнелдерия улуг өөредиг болур. Фашистиг Германияның база-милитаристиг Япониияны ССРЭ-ниң чылча шапканын совет кижилер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының политиказының тиилелгези деп санап турар. Партия биле чон кады, ол бузулбас чаңгыс эң-сеткилдиг, оңу шимчедир күш чок деп чүвеии дайын база катап бадыткаан. Совет кижилерии көдүргеш, каттыштырган, тиилелгете чедирип келген социал-политиктиг, организакчы күш-ылап-ла партия болгай. Ол тиилелге Октябрьның тиилелгези-биле төрүттүнген чаа ниитилел база күрүне тургузуунуң, социалистиг экономиканың, идеологиияның, совет шинтилелдиң чаңгыс эвиниң, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найырайының байырлалы болган.

Ол үеле капиталистиг делегейниң эң-не күчүлүг шериг машинязым тиилээн, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери совет шериг эртемнииң, шериг үран эртеми буржуазтыг шериг эртемиилеп, шериг үран эртеминден, социалистиг армияның капиталистиг күрүнеиин армязындан артык күштүүн бадыткаан. Армияның болгаш Флоттуң чон-биле быжыг найыралдыг дайынчылары массалыг маадырлыг чорукту, бедик мозу-шынарны көргүскеиер.

Социалистиг чурттарның шериг-политиказы — камгалалыкты эвилели — Варшава Керээзиниң Организациязы Европага-болгаш делегейге таарымчалыг салдарлыын, рольдуун дайын соонда эрткен үе көргүскеп деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге демделээн. Ол организация тайбын херээнге бараан болуп, делегейниң бүгү деп-шилгелиг күштериие деткилии чоруур. СЭКП ТК-ның Чиигине секретэры, ССРЭ-ниң Дээди Совелиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизиите идии үндүргени бот-боттарыиа бүзүрелии улам калбарлыр талазы-биле хемчегларииң дузайында тайбың эгелээшкиннери, санаалдары ооң чаа хереизи-дир. Бистиң тайбыңга шнакшылывыс социалистиг тургузугиуң бодундан төрүттүнүп турар.

Агрессчи империалистиг бөлүктериниң политиказы бүгү делегейниң дүшкүүрааг чоруун күштелдирериие угланган. Шинчаигаш Коммунистиг партия база Совет чазак чурттуң камгалалыр күчүзүн быжыглаар хереижге, бодуиуң эвилелчилери база эш-ажуунуң айыыл чок чоруун камгалаарынче доктаамал киҥээшгейии салып, армия болгаш флот боттарының сорулгаларын толептии-биле күүседиринге херектиг чүүлдер-биле чепсетгенген. Бөгүн ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң шериг күчү-шыдалы дээрге— эң-не күчүлүг чаа техниктиг чепсетленишкин, бедик шериг мергежили, моральдыг мозу-шынар-дыр деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге демделээн.

Бүгү чонуң шнакшылы, сеглиг салыышкыны-биле бүрүтгеп совет шериглер социализмниң тиилелгелеринии база тайбынның камгалалында патриотчу, интернационалчы хүлээлгезии толептии-биле күүсеии турарлар.

Александр АЛТУНИН,
армия генералы, ССРЭ-ниң хамааты камгалалының начальниги, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы. Совет Эвилелиниң Маадыры.

ЭШ-ӨӨРҮН САКТЫП...

Ровно областың Деражио суурну 1944 чылдың январь 31-ниң дүнезиниде фашист эжелекчилерден долузу-биле хостаан. Ол суурну хостаарыига тыва эки турачылар база киришкен. Ол төөгүлүг хүнге чураскаатказ солуи ужуражылгалар бистиң школага болуп эрткен. Тыва эки турачыларның эрес-дидим чоруунуң, тыва улустуң фронтуга дузаламчызының дугайында ёзээн каш лекциялар иомчуттунган. Найыралдың музей-өрээлинче экскурсияны организастаан. Ол хүнге тураскаатказ кежээи школага эртиргеи.

Бистиң хостакчыларывыс — тыва эки турачыларга тураскаатказ шаннал дээш волейболага, кара бооларынга эрттиргеи спортчу маргылдаалар солуи болган.

Дайынның хоочуннарыбиле ужуражылга солуи болгаи. Кызыл исчилерниң чалаанын ёзугаар бистиң школавысха тыва эки турачылар-биле кады дайындажып чораан Полтава хоорайда чүрттап турар күрлавырда подполковник Ф. М. Ахмеджанов, Ровнодан келген күрлавырда майор, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы И. Т. Кузнецов олар чедип келгеннер. Дайынның кадыгдошкуи чылдарында Ф. М. Ахмеджанов 31-ги гвардейжи аттыг шериг полугуиуң бирги эскадронуи командылап тургаи. И. Т. Кузнецов ол полктуң разведка командири чораан. Тываның эки тура аттыг шериг эскадронуиуң командири капитан Кечил-оол-биле кады Тамбовтуң Бирги Аттыг Шериг армиязының училишезинге кады өөренип, ооң соонда дайын шолуиге ооң-биле катап ужуражы бергеш, фашистерии кам-хайыра чок, чылча шаап турганын Ф. М. Ахмеджанов өөренкчилеринге чугаалаан.

Я. ВОЙЦЕШКО.
Деражно ортумак школазының башкызы.

КАЙДА СИЛЕР?

Ираккы Чөөн чүкте япон эжелекчилерии чылча шаварынга Курильдиң десант операциязы улуг рольду ойнаан. Аиаа чадаг шериглер, далайжылар, ужудукчулар, кызыгаражылар киришкеиер.

Шинчаи япон танкыларның контратаказын ойтур шаварынга бронебойшиктер — аиаа дайынчы Сафонов, биче сержантылар Баландин, Третьяков, сержаитылар Белаутдинов, Костылев олар тергиидеп, дайынның эдээи каш машинязын чок кылганнар. Ок тонуп каярга Баландин биле Черепанов гранаталарын хойлапкаш, танкылар здаанче шурай бергеннер. Тулчуушкуиуи өске участогунга лейтенант А. М. Водыияиге удуртказ далайжылар — матрос Михаил Власенко, сержант Степан Рындин, улуг сержант Иван Кобзарь, 2-ги чергениң старшиназы Петр Бабич эрес-дидим тулушканнар. Кызыл флотчулар кара-далайжыларның маадырлыг чоруун аиаа катантаапнар.

Шумшу ортулукка япон доттарны үзүткээрнига 279 дүгээр артиллерия полугуиуи бир батареязының шыгаакчызы биче сержант Перт Коновалов маадырлыг, эрес-дидимии көргүскеи. Ол дайзыиның эдээи каш доттарын, от точкаларын үзүткаан. Сержант маадырлыы-биле өлген. Сөөлүиде ону Ленин орденбиле шаиаан. А ооң командири улуг сержант Голубев Кызыл Тук орденнии эдыктиг-биз болган.

Ооң бээр үжеи ажыг чыл эрте бергеи. Мынчага чедир ол эрес-дидим ооллар каяа төрүттүгеиил, каяа өөренип чоравыл деп чүве билдинмес арткан. А чамдыктарының адыл, адазының ады тодараттынмаан. Оларның өг-бүле байдалы, өөренип чорааи школазы, төрээи чери, ажылдап турар коллективи кайдал билдинмес.

Курильдесантызының маадырлыг чоруктарының дугайында номчукчуларга чугаалап бээр дээш хөй чылдар дургузунда дилээшкии кылып келдим. Шинчалза-даа чедир ыыдымнаи, тодарадып албаан чүүлдерим хөй. Курильдесантызының маадырларының дугайында чүү билир, чүнү дыңзаан сиилер, ону дараазында адресче бижип, чорударынарны диледим: 121165. Москва хоорай, Г-165, Кутузов проспекти, 26, кв 287. Василий Семенович Акшинский. Бан удур өөрүл четтиргенним солуи дамчыштыр илеретгам.

В. АКШИНСКИЙ.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ЧАҢГЫС ӨГНҮҢ ООЛДАРЫ ДЕГ

«Бистиң оглувус Сашаны эртиен чылын шеригже келдиртн берген. Ол шериг хүлээлгезин ыраккы Поволжьеииң бир хоорайында эрттирип турар. Чагааны үргүлчү бижип турар. А ооң кысказы кончуг боор-дур. Ада-иези, бистер, оглувустуң дугайында хөйнү биликсеп ап турар бис. Ооң эш-өөрү, командирлери кымнарыл? Бо дугайын билип ап болур бе?

Хүндүткел-биле!

Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районунуң «Найырал» совхозунуң хойжулары Борис биле Чолдай Дагбалар.

Улуг эвес шериг хоорайга хостуг-шөлээн, ыыткыр ыры чаигыланы бергеи. Александр Дагбаның шериг албаны эрттирип турар ротазының солдаттары эдлеглиг кичээдеи кел чыдары ол. Салбыр командири: «Рытовчу ёзу-биле солдат бүргүзү өөренип, кичээлерни эрттирди. Эр-хейлер!» деп, хондур болган өөредилгениң иити чедиишкииии командир мыдыг сөстер-биле түнеп каан. «Дайынчы хүүдуска кымны демделээнил, хүнүң маадырлары кымнар болганыл? Аныяк политажылдакчы ол айтырыгларга бодаимайн-даа мынчаар харыылаан:

— Биче сержантылар Михаил Плотников, Александр Болонин. Солдаттардан —комсомолчулар Юрий Сергов, Александр Дагба, Василий Сидоров оларның эки талаларын демделээр ийик мен.

Рытовчу ёзу-биле өөредилер, бодадылар деп чүл? Ол сөстериниң утказын тайылбырлаза эки боор. Александр Дагбаның шериг албаны эрттирип турар салбыры мото-адыгжы кезекте дээрелериниң бирээзи. Хүиүүи-не, кежээ улуг муриидакчы солдаттар, сержаитылар чыскаалга туруптар. Рота старшиназы оларның фамилиялары адап эгелээр мурииүде:

— Улуг сержант Рытов!— дээр.

— Совет Эвилелиниң Маадыры улуг сержант Николай Рытов Төрээн чуртуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш эрес-маадырлыы-биле өлген—деп, бирги взводтуң командириниң оралакчызы харыылап каар.

Улуг сержант Николай Рытовтуң ады ол ротаның даңзызында моигезиг-биле кииргиттинген. Солдат чыскаал кажан-даа долу эвес составтыг турбас. Шериг хүлээлгезин эрттиргеш, оларның чамдыктары төрээи чергелериие чаигылай бээр. Оларның орнуи аныяк солдаттар эзлептер. А оларга эрес-маадыр чаигыс чер чурттуунуң дугайын ыыап-ла таныштырар. Шак ындыг хөлзеичиг минуталарны А. Дагба болгаш ооң дайынчы эштери база эрттирген. Ол беседа лениичи өрээлде болган. Эрткен дайында оларның чажыды солдаттың эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруунуң дугайында чугаалаи. Ооң соонда Азияның улузунуң япон эжелекчилерге удур демиселиниге улуг дузаны чедирген. Делегейниң дыка хөй чурттарының миллион-миллион улустары фашистиг күлданыышкынган камгалаттынган.

Совет, улустуң маадырлыг демисели фашизмге удур бүгү делегейде күштерге улуг идигни берип, оларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжиткен. Ийиги делегей дайынынга тиилелге гитлерге удур катышкан армияның, эжелекчилерге удур демисежии түрган бүгү улустуң күжениишкииииң түнелиниде чедип алдынган. Эвилелчилериниң киржилгезиия толептии-биле үнелевишаан, Совет Эвилелиниң, ооң Чепсектиг Күштериниң агрессорларыны чылча шаварынга кол салыышкыиын үттүп болбас. Дайынның дөрт чылларында гитлержи Германия бүгү күжүн, күчүзүн совет-герман фронтуже мооцаазын турган. Маңаа үшкү рейхтиң 607 дивизиялары чылча шаптырган, авиация, артиллерияның, танкыларның улуг кезии үзүткаттынган. ССРЭ-те удур дайынга фашистер 10 миллион кижизиң чидырген. Совет-герман фронтуга чүгле вермахтың кол күштерии үзүткан, Квантун армиязын чылча шапканы безии Германия биле Япониияның шериг база күрүне машинязын долузу-биле бууратказ.

Эрткен дайынның түнелдерия улуг өөредиг болур. Фашистиг Германияның база-милитаристиг Япониияны ССРЭ-ниң чылча шапканын совет кижилер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының политиказының тиилелгези деп санап турар. Партия биле чон кады, ол бузулбас чаңгыс эң-сеткилдиг, оңу шимчедир күш чок деп чүвеии дайын база катап бадыткаан. Совет кижилерии көдүргеш, каттыштырган, тиилелгете чедирип келген социал-политиктиг, организакчы күш-ылап-ла партия болгай. Ол тиилелге Октябрьның тиилелгези-биле төрүттүнген чаа ниитилел база күрүне тургузуунуң, социалистиг экономиканың, идеологиияның, совет шинтилелдиң чаңгыс эвиниң, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найырайының байырлалы болган.

Ол үеле капиталистиг делегейниң эң-не күчүлүг шериг машинязым тиилээн, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери совет шериг эртемиилеп, шериг үран эртеминден, социалистиг армияның капиталистиг күрүнеиин армязындан артык күштүүн бадыткаан. Армияның болгаш Флоттуң чон-биле быжыг найыралдыг дайынчылары массалыг маадырлыг чорукту, бедик мозу-шынарны көргүскеиер.

Социалистиг чурттарның шериг-политиказы — камгалалыкты эвилели — Варшава Керээзиниң Организациязы Европага-болгаш делегейге таарымчалыг салдарлыын, рольдуун дайын соонда эрткен үе көргүскеп деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге демделээн. Ол организация тайбын херээнге бараан болуп, делегейниң бүгү деп-шилгелиг күштериие деткилии чоруур. СЭКП ТК-ның Чиигине секретэры, ССРЭ-ниң Дээди Совелиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге идии үндүргени бот-боттарыиа бүзүрелии улам калбарлыр талазы-биле хемчегларииң дузайында тайбың эгелээшкиннери, санаалдары ооң чаа хереизи-дир. Бистиң тайбыңга шнакшылывыс социалистиг тургузугиуң бодундан төрүттүнүп турар.

Агрессчи империалистиг бөлүктериниң политиказы бүгү делегейниң дүшкүүрааг чоруун күштелдирериие угланган. Шинчаигаш Коммунистиг партия база Совет чазак чурттуң камгалалыр күчүзүн быжыглаар хереижге, бодуиуң эвилелчилери база эш-ажуунуң айыыл чок чоруун камгалаарынче доктаамал киҥээшгейии салып, армия болгаш флот боттарының сорулгаларын толептии-биле күүседиринге херектиг чүүлдер-биле чепсетгенген. Бөгүн ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң шериг күчү-шыдалы дээрге— эң-не күчүлүг чаа техниктиг чепсетленишкин, бедик шериг мергежили, моральдыг мозу-шынар-дыр деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге демделээн.

Бүгү чонуң шнакшылы, сеглиг салыышкыны-биле бүрүтгеп совет шериглер социализмниң тиилелгелеринии база тайбынның камгалалында патриотчу, интернационалчы хүлээлгезии толептии-биле күүсеии турарлар.

Александр АЛТУНИН,
армия генералы, ССРЭ-ниң хамааты камгалалының начальниги, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы. Совет Эвилелиниң Маадыры.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) Ада-чурттуң Улуг дайыныың хоочуннары Т. Х. Ефимов, М. Г. Мамаева, Б. Ш. Лама, М. Д. Байыскылаң, М. Т. Монгуш. Тарҗа, Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Кара-Салдың фотозу.

АДАЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Республика найысылалы Кызылда, Ленин кумумчузуунуң эң бажында хоорай парыгыныың эжиинде Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле өлгеннерге моигеде тураскаалдың чанында бозага кырында «Т-34» деп танк турар. Ооң баарында «Мындыг «Т-34» деп танк-биле бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет Төрээи чуртту маадырлыы-биле камгалааннар» деп бижип каан.

1941 чылдан эгелээш маадырлыг Кызыл Армияның хүрээлеиинге Тывадан келдиртken Совет хамаатылардан дыка хөй кижи танкистер боол. Төрээи чуртуң төлептии-биле камгалааннар. Ол ышкаш оң бир эки турачы танкистер немец-фашистиг эжелекчилерге удур база маадырлыы-биле тулушканнар. Тывадан барган танкистерден Хомушку Чүргүй-оол, Михаил Бухтуев олар «Т-34» танкылар-биле эрес-маадырлыг чоруктарны кылганы дээш Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты алганнар.

Адаларның, ындыг эрес-дидим, маадырлыг чоруун салгааннар бо хүннерде ооң-даа болбаазырангай, күчүлүг болган дүрген чоруктуг танкыларны шингээдип ап, ооң дайынчы боо-чепсээн өөренип турарлар.

Ийиги шериг кезээнің танк салбыры чүгле ында эвес, харын база бүгү Сибирь шериг округунда эң тергиин келек деп атты чедип алган. СЭКПниң XXVI съездизиниң болган Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шапканындан бээр 36 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка В. В. Васильевтий командылаан танк салбыры мурииүкү одургуну эзлээн. Амгы үеиии күчүлүг дайынчы техниказын танкистер тергиин эки өөрешин алганы чоокта чаа болган өөредилгеден илереэн.

Безекте партия организациязының секретары рота командири улуг лейтенант С. П. Глагольев бодуиуң кезээиің дайынчыларының кончуг эки өөредилгелиг болурун чедип ап шыдаан. Взводтардан лейтенант Р. Х. Кураевтиң взводу Тиилелге хүнүн политиктиг болгаш дайынчы өөредилгеге база-ла эки чедиишкиннери-биле уткаан. Ол чоокта чаа СЭКП кежигүнүиүң кандидадынга кирген. Танк командири улуг сержант В. Сабельников, ефрейторлар В. Шаповалов, П. Малимов, бирги чергениң чолаачылары Р. Юнусов, В. Раик, ийиги чергениң — В. Сикорский, Л. Воробьев полятиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергииннери.

Чурттуң аңгы-аңгы хоорайларындан, областарындан, ооң иштинде Шагаан-Арыгдан, Кызылдан, Тожудан келген оолдар чурттуң хөй националдарын төлээлеп, ёзулуг алышкылар мышкаш эптиг-найыралдыг шериг албаны эрттирип турардар.

Т. МОНГУШ,
«Шыныың» корр.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда) танкистер В. А. Сикорский, Л. М. Воробьев, В. Н. Раик, Р. Р. Юнусов дайынчы өөредилгениң чапсар аразында; взвод командири лейтенант Р. Х. Кураев (оң талазында) болгаш ефрейтор В. И. Шаповалов черниң уг-шиини тодаразып турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

УЛУУ-БИЛЕ ЧЕТТИРДИВИС

Олег Чамыяң Совет Армияның хүрээлеиинге шериг хүлээлгезин эрттирип базар мурииүде Эрзин районнуң Булун-Бажы суурга чүрттап, ажылдап турган. Аныяк кижи адазынынии, чоок кижилериниң чагыг-сүмезиинге төлептиг болуп, шеригже баргаи болуи шынчы, ак сеткилдиг, быжыг сагыыга-чүрүмнүг дайынчы кылдыр көргүскеи. Ол шериг устабышыи негелделарин эки билир. Ону хүи бүрү амыдыралынга улуртулга болдурун чоруур. Командирлериниң болгаш эш-өөрүнүң хүндүткелии чаалын алган. Командылал черииің анаа онаагаи салбыр командириниң хүлээлгезин түр күүседир дужаалын ол ак сеткилдиг боттандырып турар. Бо чылдың апрель айда «Биче сержант» деп шериг дужаал алырыиың шылгалдазын ол чедиишкиниг дужааган.

Олег Чамыяииың чедиииң киижериидеи онза чажыт чок. Ол шериг базар мурииүидала кижизидилге ажылыиың дуржулгазын төрээи черииге эге класстар башкызынга ажылдап турган-да, шингээдип алган. Төлептиг кижи 1978 чылда СЭКП кежигүнү апаргаи.

Шериг кижиниң амыдыралы белеи эвес. Ынчалза-даа ынак кадайын, эргим уруглаарын сактып келгеиде, кандыг-даа бергелер анаа белеи ышкаш апаар.

С. ГИТАЛОВ.

Кады ажылдажылганың оруктары

НАЙЫРАЛ ЭСТАФЕТАЗЫ

Волгоградтың алюминий заводунуң коллективи социалистиг чарыш талазы-биле боттарының оныктеринге болгаш маргылдажыкчыларынга — ГДР-ниң «Биттерфельд» химкомбинадының Карл Маркс орденниг алюминий заводунуң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга бедик шаннал-биле — ГСЧП-ниң ТК-зының хүндүлүг Кызыл тугу-биле шаңнатканы-биле холбаштыр байыр чедирген.

Бүдүрүлгелериң коллективтери ам алды чыл уламыштыр найыралдың быжыг донубиле харылзашкан. «Ак-дунма кады ажылдажылга болгаш найыралчы дуржулга солчулгазы — ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң үндезини» деп кыйгырыгның адаа-биле чыл бүрүде социалистиг чарыштың керээзин чарып, түннелдерин кады үнүрүп турарлар.

Социалистиг чарышты эрткен чылын үндүрерде волгоградчылар Биттерфельдиге чоранаар, а бо чылын немец эштер Волгоградка келген.

1981 чыл — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ГСЧП-ниң X съездизиниң чылы. Съездилерге белеткеадериниң үезинде ийи коллектив кайызы-даа бедиткен хүлээлгелерни алган болгаш оларын алдарлыы-биле күүседткен. Волгоградтың алюминий заводу ССРЭ-ниң Өнүүг металлургия министерствозунуң будурулгелериниң аразында социалистиг чарышка 1980 чылда квартал санында тиилекчи бооп үнүп келген. Ынчалзажок «Биттерфельд» химкомбинат-биле чарыжынга ийиги черге барган, шилчиир Кызыл тукту немец эштер ГДР-же алган.

ГДР-ден келген металлургтар-биле ужуражыкшың үезинде чанчыл ёзугаар найыралчы эзилдиригни куткан. Анаа алдынган алюминийден ГСЧП-ниң X съездизиниң делегаттары, Волгоградтың алюминий заводунуң коллективиниң хүндүлүг кежигүнери ГДР-ниң ужудукчу-космонавтызы Зигмунд Йенге болгаш ГСЧП-ниң район комитединиң бирги секретары Вернер Чогаалга дамчыдар тураскаал шуткугларны немец өнүктер ГДР-же алгаш чорупкан.

ЧУРУКТАРДА: электролиз цехтериниң бригадирлери Александр Недогон (солагай талазында) биле Лутц Лабренц олар чангыс удаа эвес ужуражып турар. Олар эрткен чылгы ГДР-ге найыралчы эзилдиригниң киржикчилери; будурулгелер аразында социалистиг чарыштың стендилериниң чанында.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ниң кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ ДЕТКИП ТУРАР

Ядролуг дайынның кыжанышкынышкынындан улустарны камгалаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынче делегейниң эртемденнеринге совет эртемденнериң кыйгырыын делегейниң калбак хөй-ниитизи, тайбың дээш демисежип турар депшилгелиг организациялар, политиктиг, эртем ажылдакчылары изии-биле детиил турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң көдүргени совет тайбың инициативаларның эргежок чугулазын тайбыңга ынак миллион-миллион кижилер демдеглеп турар.

ВАШИНГТОН. Европага тактиктиг ядролуг чепсекти нептередирин соксадыр дугайында Совет Эвилелинин саналын бүрүн деткип турарын америк хөй-ниити ажылдакчызы, америк эртемденнериң федерациязының секретары доктор Герберт Сковилл медеглээн. Ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында чугаалажышкынынарны дүрген эгелээриниң эргежок чугулазын ол айыткан. «Ол чугаалажышкынынары эгелээрин соңгаарладып болбас ужурлуг бис. Бичии-даа соңгаарладышкыл үрегдекчи халапты чепсекти Европага көвүдедир апаар» деп, Г. Сковилл чугаалаан.

ХЕЛЬСИНКИ. Ядролуг халапты болдурбазының амыдралчы эргежок чугулазын бадыткап көргүзер делегейниң авторитеттиг комитединиң түргүзар дугайында СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң саналы делегейниң амгы дүшкүүрлүг байдалында онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, Финляндияның сураглыг эртемдени, микробиологияның профессору Хельге Полленберг СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

ВЕНА. Ядролуг чепсекти делегейде эңдере будурүп турарын кижи төрелгетен аңаа-ла шөлээн көрүп болбас ужурлуг. Бүгү делегейниң онза айыылдыг ол чепсекти будурүп турар хемчээли соолгу үеде дыка улгаткан деп, Австрияның хөй-ниити ажылдакчызы, медицина профессору Антон Затлер медеглээн.

Ядролуг дайынны болдурбас дээш могаг-шылаг чок демисежири — эртемденнериниң эң чугула соруглазы болуп турар. Үенин эң-не чугула негелдези — ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни соксадыры, бистиң кайгамчык чаагай эртемчейивиске тайбыныы камгалаары болур деп, профессор А. Затлер чугаалаан.

ЛИССАБОН. Ядролуг дайынның кыжанышкыны кажан кижи төрелгетеннің кырында диргелип келген амгы үеде бүгү делегейге тайбыныы камгалаар дээш дем-биле демисежири — эртемчейниң бүгү кижилериниң ыдыктыг хүлээлгези болуп турар деп, Португалияның тайбың болгаш калы ажылдажылга чөвүлелининиң удуртулгазының кежигүнү шажынчы Телеш Сампойо СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Бижи төрелгетенге ядролуг дайынның халаптыг уржуктарын бүгү кижилерге чогум-на эртемденнер тайылбырлар ужурлуг деп, ол демеглээн.

(СЭТА).

М. КАДДАФИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның өжээтен чимзеништиннериниң түнелиниде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган айыылдыг байдалды Ливия революциязының баштыны М. Каддафи айыткан.

«Улуг Израильди» тургузар дээш Тель-Авивтиң ажелекчи планнарын Американың Каттышкан Штаттары деткивишаан, Израильдин чагырыкчыларынга политиктиг, экономиктиг, шериг дузалажузын улам кевүледип турар деп, ол чугаалаан. Америк империалистер Израильдин дузазы-биле Палестинаның Ливанда удурланыышкын шимчээшкинин үзүткаарын оралдажып турар. АКШ Сирияже ыйыышкынны кылып, оон революстуг чаалап алыышкынарын үзүткаар бодап турары ам бүгү кижилерге билдингир апарган.

Суэц каналы, Кызыл далай болгаш Баб-аль-Мандеб мугулдуру ышкаш араб делегейниң стратегтиг чугула районнарынче Американың Каттышкан Штаттары амгы үеде шургуп кире берген деп, М. Каддафи айыткан. Вашингтон шериг базаларын Египетке, Суданга, Сомалиге тургуспушаан, бо ажыышкынынары эгелээрин соңгаарладып болбас ужурлуг бис. Бичии-даа соңгаарладышкыл үрегдекчи халапты чепсекти Европага көвүдедир апаар» деп, Г. Сковилл чугаалаан.

ХЕЛЬСИНКИ. Ядролуг халапты болдурбазының амыдралчы эргежок чугуладын бадыткап көргүзер делегейниң авторитеттиг комитединиң түргүзар дугайында СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң саналы делегейниң амгы дүшкүүрлүг байдалында онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, Финляндияның сураглыг эртемдени, микробиологияның профессору Хельге Полленберг СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

ВЕНА. Ядролуг чепсекти делегейде эңдере будурүп турарын кижи төрелгетен аңаа-ла шөлээн көрүп болбас ужурлуг. Бүгү делегейниң онза айыылдыг ол чепсекти будурүп турар хемчээли соолгу үеде дыка улгаткан деп, Австрияның хөй-ниити ажылдакчызы, медицина профессору Антон Затлер медеглээн.

Ядролуг дайынны болдурбас дээш могаг-шылаг чок демисежири — эртемденнериниң эң чугула соруглазы болуп турар. Үенин эң-не чугула негелдези — ядролуг эңдере чепсегленишкиннерни соксадыры, бистиң кайгамчык чаагай эртемчейивиске тайбыныы камгалаары болур деп, профессор А. Затлер чугаалаан.

ЛИССАБОН. Ядролуг дайынның кыжанышкыны кажан кижи төрелгетеннің кырында диргелип келген амгы үеде бүгү делегейге тайбыныы камгалаар дээш дем-биле демисежири — эртемчейниң бүгү кижилериниң ыдыктыг хүлээлгези болуп турар деп, Португалияның тайбың болгаш калы ажылдажылга чөвүлелининиң удуртулгазының кежигүнү шажынчы Телеш Сампойо СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Бижи төрелгетенге ядролуг дайынның халаптыг уржуктарын бүгү кижилерге чогум-на эртемденнер тайылбырлар ужурлуг деп, ол демеглээн.

(СЭТА).

ИКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

МАДРИД. (СЭТА). Испаниянын Коммунистиг партиязының ТК-зының Пленуму болуп эрткен. ИКП-ниң Чингине секретары С. Карриль чурттуң иштики политиктиг байдалының дугайында пленумга чүве чугаалаан.

Реаксылыг болук шериглер бо чылдың февральда күрүне эргилдезин кылыр деп оралдашкан соонда чуртта политиктиг байдал улам чидиглеңген болгаш ол оралдажыышкынының уржуктары ам-даа бар дээрин С. Карриль демеглээн. Кедергей барыын үезидиг кижилер Мадридке болгаш Барселонга өлүрүкчү үүлгедиглерин чоокта чаа кылган түнелинде дөрт кижи өлүрткен.

Испаниянын Коммунистиг партиязының Чингине секретары испан чазактың ажылчурудулгазы хапызы-биле ацалиәтеп чугаалаан. Испаниянын барымын үезидиг күштеринин эрге-ажыын чазак камгалавышаан, оларга даянып турарын С. Карриль айыткан. НАТО-га Испаниянын киреринден чазак дүргедедир бодап турар. Дайынмырак ол блокка чуртуң каттыжарын Испаниянын Коммунистиг партиязы шыңгыы буруу шаан турар.

ДАЙЫН БЕЛЕТКЕЛДЕРИНГЕ УДУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Европаның ядролуг чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле парлалга конференциязы америк найысылалга болган. Тайбың дээш хамаатыларның организациязының чыылдырган ол парлалга конференциязынга делегейниң янзы-бүрү чурттарындан келген хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылар чүве чугаалаан.

Ядролуг боо-чепсекти Европага эңдере нептередирин кызыгаарлаар дээш Совет Эвилелиниң могаг-шылаг чок демиселиң сураглыг америк эртемден Р. Барнет бедии-биле үнелээн. Чаа ракета-ядролуг боочепсектерни Европага нептередирин соксадыр дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң көдүргеи инициативазы онза чугула, ужур-дузалыг болуп турар деп, ол демеглээн. Сарыылдыг болгаш чугула ол инициатива Европаның бүгү чурттарының эрге-ажыынга дүжүп турар деп, Барнет чугаалаан.

НАТО-нуң түскай политиказы — ол дээрге, боо-чепсекти эңдере будурериниң, дайынга белеткелдиң политиказы-дыр деп, америк эртемден айыткан. Боо-чепсектерни контрольдаар дугайында ССРЭ-биле чугаалажышкынынарны кылырының перепективазын Барнын Европага ракета-ядролуг боо-чепсектерни «чаартырын» эңдиктер дээш Ак бажыңның бадыткаашкынының үндезин чогум Барнет демеглээн.

Шак ындыг бадыткалдың үндезин чогум бо айтырыг талазы-биле чугаалажышкынынарның бүгү төөгүзү хереченип турар деп, ол чугаалаан. НАТО-нуң политиказы шериг күжүнүң талазы-биле Совет Эвилелиниң артык күштүг чоруукту чедип алырынче угланган, ынчаарга оны чедип алыры херек кырында кажан-даа болдунмас деп, Р. Барнет айыткан. Ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн Барынын Европага апарып тургузар дугайындағы НАТО-нуң шиитпирин боттандырар чорук боо-чепсекке ыңгыы контрольду тургузарын удуткааны ол болур йиик.

Англияның девискээринге америк ракета-ядролуг чепсекти тургузарынга удур шимчээшкин чуртта дыка калбарганын Англияның хөй-ниити ажылдакчызы С. Йорк чугаалаан. Бистер тайбыныы күзеп турар бис, а ядролуг америк ракеталарны Барыын Европаның чуртталарынга нептередирин — ол дээрге, болуп өлүрген чорук болур деп, ол медеглээн.

ГРЕК - АМЕРИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

АФИНЫ. (СЭТА). «Камгалал айтырыгларының» талазы-биле элээн каш айларның дургузунда үргүлчүлээн грек-америк чугаалажышкынынар Грециянын найысылалында база катап эгелээн. Чурттуң девискээринде америк шериг базаларын калбартыр дугайында айтырыг ол чугаалажышкынарның чугула соруглазының болган. Ынчаварда аш чарлаашкыны 58 хүннер дургузунда үргүлчүлээн. Лонг Кеште хоргудаткан патриоттарга политика талазы-биле хоргудаттырганнарның байдалын тыпсырын, хоргудаткаңнарга удур дерзин аажылдарны соксадырын олар база негеп турган. Аш чарлаанларының шиитпирлиг чоруунун, Англияның болгаш Соңгу Ирландияның хөй-ниитизиниң демдээ кылдыр Роберт Сэндс бо чылдың март 1-де аш чарлаан болгаш алдан ажыг хүннерниң дургузунда чем чиринден ойталап келген. Британ империализмниң Соңгу Ирландияда колониалдыг ёзучурумунга удур демиселге киришкен дээш хоргудаткан патриоттарга политика талазы-биле хоргудалдың байдалын тыпсырын англи эрге-чагыргалардан ол иеген турган. Р. Сэндстиң аш чарлаанының эләэн каш хүннер эрткен соонда үш кижи база каттышкан.

Лонг Кеште хоргудаткаңнарның аш чарлаан ол демисели цында бир дугаар болуушкун эвес-тир. Лагерьге хоргудаткан чеди кижи эрткен чылдың төнчүзүнде база аш чарлаан. Ынчаардагы аш чарлаашкыны 58 хүннер дургузунда үргүлчүлээн. Лонг Кеште хоргудаткан патриоттарга политика талазы-биле хоргудаттырганнарның байдалын тыпсырын, хоргудаткаңнарга удур дерзин

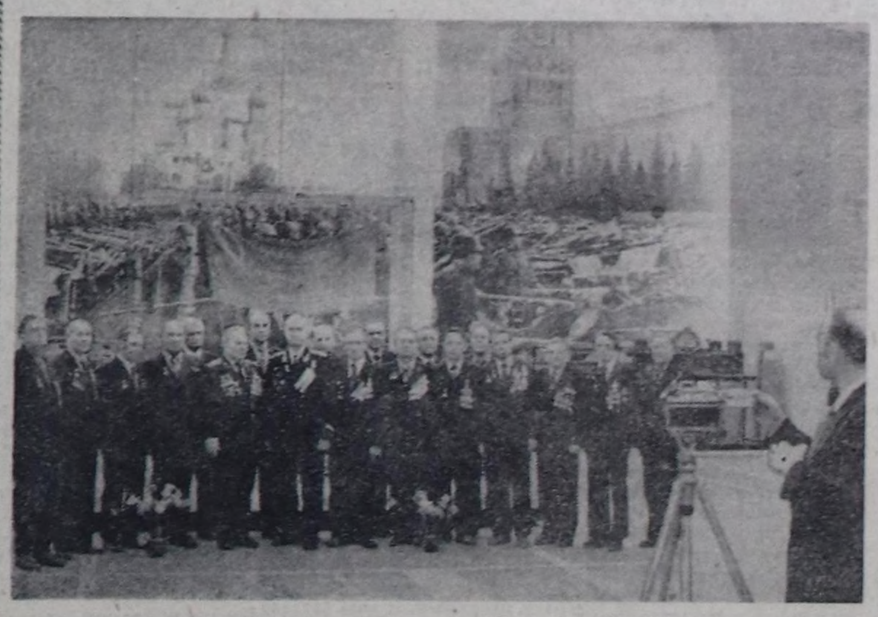

МОСКВА. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейи болгаш ооң фондузу — совет улустуң дайынчы онза үнелиг чүүлдериниң өзулуг байлаа болур. Музейден көрүкчүлер үзүктелбес. Эртем ажылдакчылары хөй санныг экскурсияларны эрттирип, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары-биле ужуражылгаларны, семинарларны, консультацияларны организастап турар.

Музей — совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаңчылдарын пропагандалаар талазы-биле улуг ажылды чорудар эртем-шинчилел албан чери болур.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынының кирижикчилери Тиилелге Тугунуң чанында чурукка тырттырып турары.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.

АҢАА МӨГЕЙИП КААҢАР

Дайзын-биле сегиржип алышкынының шагы чоокшулап келген. Иван хейде-ле девиден, сүрээдеп турган. Ындыг-ла ырак эвесте артиллерия дааштаашкыны дыңналган. Пулемёт-даа бүлгүрткеп ышкаш болган. Кезек-кезек болгаш кара ыш дээрже шаштыгып үнгеш чидип турган. Иваар, олардан ырак эвесте, олүмүг сегиржип алышкын болуп турары илдең. Атакажe киреринiң шагы улам-на кызырлып орган. Иван шала коргуп эгелээн. «Чалыы назынында чакпыыл окка таваржы бергеш, өлзе коичуг-дур. Хилис баар. Ооң орнунга бир фашистен узуткап кагза. Олдаа болза ортек болгай. Черле хилис барбазын бодаар херек... Ол-даа хей бодал-дыр ийин. Ок кымны-даа шиливес болгай».

Иван ындыг хоозун бодалга алыскаш, элээн үр шимчевейн орган. Ыяш аразында ооң сагыжынга эң чоок, эң эргим кижи — авазының онуур-хевири көстүп келген. Ол хүлүмзүрүй каапканын безин эскербээн. «Каргыштыгларны камхайыра чок согунар, оглум!» — деп, незинiң чагыы аңаа чаңныс ышкаш күштүг дыңналган. Ону болап кээрге, оон хей-аъды ала чайгаар-ла колдурулгеш, аңаа кандыг-ла бир артык күштү немелкеп ышкаш болган. Ону кандыг-даа ок дыынмас кылдыр хууллурупкан дег болган.

Таптыг-ла ынчан батальон этакаже киргеп. Лейтенант Иван Фролов болунүп взводун эргий көргеш, эрестин коичуг командылаан:

— Бурунгаар! Дидим, оолдар!—ынча дээш, өөрүн баштаан, бурунгаар маңнап каан. Смоленск чоогунга болган ол тулчуушкун үр болбаан. Немецтер совет шериглериң хенертен ,эгелээн атаказынга шоолуг удурланып шыдаваннар. Иван маңнап ора-ла дайзынны часпайн боолап, өске эштеринге дузалажып, взводун билдиглиг удуртуп чораан. Эштери ийи-чаңгыстап хорап эгелээн. Ону көргеш Иванның кылыы хайыпп, дайзынарга чай-хос бербейн изирнiге берген маңнап орган.

— Батальон командири өлүрткеп — деп, медээ дыыналы бергеп.

— Мээң командам дыңнаңар! Атаканы соксатпас! Бурунгаар!—дивишаан, ону батальонның бүгү солдаттарынга дыңнадырын лейтенант Иван Фролов бодунуң дузалакчызынга дужаагаң.

Чаа командирiниң дужаалы солдаттан солдат дамчып чорүй барган. Удаваанда дайзын чылча шаптырган. Дириг артган 150 ажыг фашист дүжүп берген. Ол тулчуушкунга он ийи совет солдат маадырлыгыбиле өлген. Оларны чаңгыс черге хөөржүдүп каапнар.

...1942 чылдың кыжынында Сталинград чоогунга «Котлованы» совхозту хостаар дээш болган тулчуушкуй Иван Ивановичиниң сагыжында артып калган. Ол ону ам-даа сактып чоруур. Оон уттунмас чылдагааны мындыг.

Декабрь. Хар улуг, соок дыңзыг. Капитан Иван Фролов дыйлайтыр казып каан траншея иштинге тургаш, дайзынның күштүг от точкалары кайда барын билип ап турган. Командылал чери оларга немелде күш кылдыр 6 танкыны, 4 «катюшаны» берип каан. Атакажe кирер мурнунда фашистериң бол күжү түрар черлерже «катюшалар»-биле каш удаа уллапкан. Олар соксай бээр билек капитан атака эгелээриниң медээзин берип, ракетница-биле үш улаштыр дээш шаар адыпкан. Танкистер ол медээ ёзугаар дайзының туружунче углай шаап-халдап кирипкеп. Капитан траншея иштинден дүргени коичуг үне халаап, «Бурунгаар!» деп алгырган. Солдаттар чаңгыс кижи дег тура халышкаш, ураалавышаан, маңнажыпкан. Кезек кала бүгү чүве холужа берген: балыгланган солдаттарның үе-човууру, автоматтарның адыышкыны, боо-чепсектиң дааш-шимээни. Кылын харлыг, соок кышкы хүн безин чылып келген ышкаш кылдыр сагындырган.

Дайзының күштүг, үзүк чок адыышкынынга таварышкаш, батальон камгаланыры-биле чыдыпкан. Батальон командири капитан Иван Фролов черге чыда дүжери-билеп дайзын ооң хөрээнче балыглапкан. Балыг аар болган. Ооң аксының иштi курган келген. Суксаары-ла коичуг. Хамык чүве бүлүртүң көстүр болган. Угааның оксуиуптар чыгыы апарган. Капитан бүгү күжүн чыгдынгаш, соок агаарны иштинче дынмышаан, чаны-биле маңнап эртип чыткан бир солдатты доктаадып алгаш: «Мээң... мээң дузалакчымга дамчыт! Командаңы холга... холга алзын. Дужаал эвесле. Дамчыт!»—деп, арай боорда чугаалаш, харык чок чыткан. Тулчуушкун төнүже чедир тулушпайн барганынга дыка хомудаан. «Өлүм деп чүве бо-дур» деп ол бак-сокка билип чыткан. Бир оңгарлып келгеш: «Чок! Черле өлбес мен!» деп, шыңгыы боданган. Ол аразында улус чугаалашкан хире болганда, ону бир-ле черже сөөртүп алгаш чоруп каапнар. Олар санитар уруглар болганнар... Иван Фролов шериг госпиталынга үш берге кезиишкин эрткеш, алды ай болгаш катап-ла дайылдажып чорупкан. Бо удазда ол Станиславтың Кызыл туктуг 155 дугаар алыгжы дивизиязының составынга киргеп. Аңаа майор эрге тывыскаш, оперативтиг килдистиң начальнигиниң дузалакчызынга ажылдадып каан. Иван Иванович аңаа бир чыл ажылдаан. Ооң соонда ол Житомир, Киев хоорайларны хостаарынга кирипкеп. Будапешт, Вена хоорайларның чоогунга тулчуп чораан.

Хоозуралдыг, өлүм-чидимниг дайынны ол Австрияның төвү—Вена хоорайдан ырак эвеске дооскан. Күчүлүг боо-чепсектиң дааштаашкыны, самолёттарның даажы соксаан. Тайбың хүннер эгелээн. Амгы аас-кежиктит, аяс хүннер турзуп дээш, амгы салгал амыртайбың чурттазын дээш тулчуушкун шөлүнге амы-тыныш харамнанмайн маадырлыы-биле өлген эштерин ол орук дургаар сактып чораан. Ам-даа хире-хире бодап кээр. Черле утпас.

Иван Фролов 1946 чылда Тывага келген. Ынчан ол чурт үлетпүрүнүң начальнигиниң оралакчызынга ажылдап турган. Ооң соонда Чербинин ыяш үлетпүр ажыл-агыйының начальнигинге томуйлаткан. Дараазында чылларда бригадирлеп, мастерлеп барык хээрби чыл ажылдаан, бо чылдың январьда пенсияже үнген. Чербиде ону билбес, танывас кижи чок. Улуг улус аңаа идегээр, чоргаарланыр, байырлалдар хүннеринде аныяктар ону адаргал-биле көөрлер. Фронтучунуң хөрээн Ада-чурт дайыны орденинiң III чергези, ийи Кызыл Сылдыс орденнери, «Дайынчы шылгарал дээш», «Сталинград камгалалы дээш», «1941—1945 чылдарда фашистиг Германияны тинлээни дээш», «Будапештини хостаары дээш» деп медальдар хазастап чоруур. Тайбың ишке куш-ажылчы чедиишкиннери дээш ол Ленинчи юбилей медаль-биле база шаңнатканы.

Бир эвес Чербиге барзыңарза, ортумак костүр, эш-оорүүге эвилеп-эвлдек кижиге ужуражы берзиңерзе, аңаа мөгейип кааргын утпаңар. Чүге дээрге, Иван Иванович Фролов ындыг хүндүткеалп чаалап алган кижилериниң бирээзи-дир.

Ш. ДОРЖУ.

КАЖАН, КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Хөгжүм-шии театрынга

Май 9—10-да — Ровнонуң Н. Островский аттыг хөгжүмшии театрының гастрольдары К. Кудажының «Ол бир» деп шиизи-биле эгелээр.

Эгелээри — 19 шакта.

В. И. Ленин аттыг шөлге

Май 9-та — Кызыл гарнизонның шериглериниң ыры болгаш чыскаал көрүллези.

Эгелээри — 10 шакта.

Ногаан театрга

Май 9-та — Эш Кузнецовбиле ужуражымышкын. Хоорайның ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.

Эгелээри — 14.00 шакта.

«Хүреш» стадионга

Май 9-та — Хүрешке маргыллаалар.

Эгелээри — 14.00 шакта.

Спортчу маргылдаалар

«Тываның аныяктары» солуунуң шаңналы дээш Кызыл хоорайның кудумчуларында чиик атлетикага маргылдаалар.

Май 9-та, 10 шакта парк аксынга эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

телевидение

МАЙ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Тиилелге хүнүнге үткүштүр документалдыг фильмнер программазы: «Тиилелгенiң хылыжы», «Ол аңаа эвес шыкшыл-дыр», «Оларның чепсээ — киноокамера-дыр», 10.05 — Кара далай флодунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң күүселдези. 10.40 —Тиилелге хүнүнге турескаткан композиция. 11.20 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 11.30 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 12.30 — «Тиилелчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 14.00 —Бөгүн делегейде. 14.15— «Полктуң оглу». Уранчечен телефильм. В. Катаевтиң тоожузун ёзугаар. 1-3 сериязы. 15.30 — «Бөгүн тиилелгенiң байырлалы». ССРЭ-нiң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколовтуң чугаазы. 15.45 — Совет Армияның ыры болгаш танцының ийи дакпыр Кызыл туктуг А. В. Александров аттыг академиктиг ансамблиниң концерти. 16.30 — Бокска Европа чемпионады. Чартык финал. Финляндиядан дамчыдылга. 17.30 — «Өөнүктерниң, эштерниң дугайында». Киноконцерт. 18.30 — 18.45 —Чапсар. 18.45 — Музыкалыг дамчыдылга. 18.50 — «Фашизмге удур демиселге өлгенiериниң чырыткылыг тураскаалыга». Минута дургузунда сактымышкын ёзулалы. 19.10 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». Хостагланын солдаттары». Уранчечен фильм. Совет Армиянын Европаны хостаныныңың дугайында түңнел көргүзүр. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Чехословакиянын киностудиялары-биле кады «Мосфильм» үндүрер. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Солдат алларның изи». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Консовский совет шулукчуларниң шулуктерни номчуур. 22.00 — 23.40 — Футболга ССРЭ кубогу дээш чаргыдага. Түңнел. «Спартак» — СКА (Донды-Ростов). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ИИНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хостагган делегей ону утпас». Документалдыг фильм. 14.40 — «Музыкалыг киоск». 15.10—«Кино аян-чоруктар клуву». 16.10—К. Симонов. «Ындыг болур». ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Бичe театрының фильмшинзи. 18.50—«Фашизмге удур демиселге өлгенiериниң чырыткылыг тураскаалыга». Минута дургузунда сактымышкын ёзулалы. 19.10 — С. Рахманинов — фортепианога болган скрипкага үшкү концерт. 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуңар!» 20.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — «Вальс». Уран-чечен телефильм.

Республиканың киноэкраннарынга «ЧҮҮДЕН АРТЫК ҮНЕЛИГ» деп документалдыг төөгү-публицистиг кинопрограмма бөгүн үнүп эгелээр.

Сергей ПЮРБЮ.

ТУЛЧУУШКУНЧЕ

Амыр чыргал бүргеп
шыпкан.
Амы-тындан артык
Төрээн чурт.
Хамык оглун дөгерезин
Кайын тура кыйгырып туру:

Эрес-дидим чалданыш чок.
Эрге-шөлээ хосталга дээш,
Тулчуушкунче, тулчуушкунче.
Тура дүшпейн бурунгаар!
Төрээн ада, ынак ий

Төрээн-чурттуң кыйгызыбиле,
Идегелдиг оолдарынга
Изиг күзелин чагып туру:
Арат-чонуң, ахы-дунмаң,

Ада-иен чыргалы дээш,
Тулчуушкунче, тулчуушкунче,
Тура дүшпейн бурунгаар-
Хады ышкаш хөңү сыныг,
Кара каракты чалыы
кыстар
Ынак эжим тулчуушкунче
Ындынналдыр ырлап, үдеп
туру.
Дидим эрес күжүр эжим
Тиилелгениң түүлу дээш,
Тулчуушкунче, тулчуушкунче,
Тура дүшпейн бурунгаар!

Кызылдың Ленин кудумчузунуң бажында Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле өлген дайынчыларга тураскаалдың чанындан чайын-даа, кыжын-даа улуг, биче кижилер черле ыравас. Олар аңаа янзы-бүрү өөнерлиг чечектерни салып, маадырлар дугайында сактыышкынны кылып турарлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Тураскаал чанында» деп фотозтюду.

Евгений ДОЛМАТОВСКИЙ.

МЭЭҢ ЫНААМ

Ырак черже поход кылып,
Үнүп чоруп кагдым.
Ынак сарыым аржыыл
чайып.
Үдеп туруп кагды.
Аал ишки төрелиниң,
Адыгжы өөрүмнүң
Байыр-мендi чедиргенiң
Бараалгаттым, ынаам.
Кайыын тура ырактан-даа
Каттырымзап көрем.
Поход дайын черлериниге
Бодал бүтсүн, ынаам.
Карманымда фото-чуруум
Камнап көрүп чор мен.
Кажан кезээ сени утпайн,
Кады чор мен, ынаам.

С. САРЫГ-ООЛ
очулдурган.

КРОССВОРД

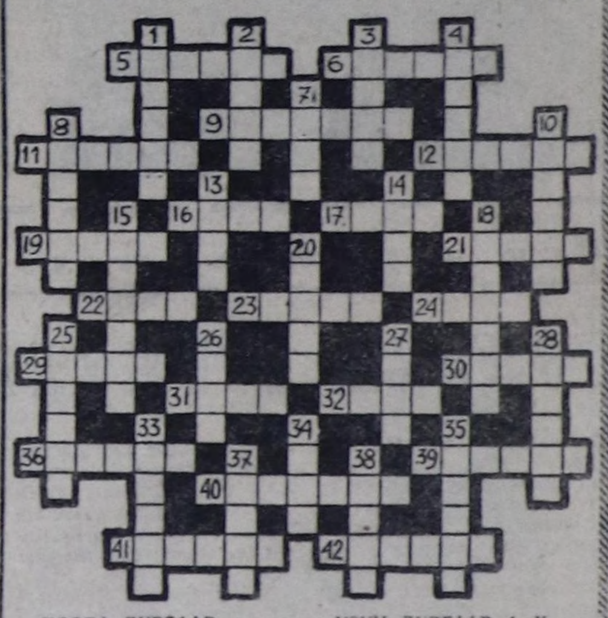

ДООРА ДУРГААР:
5. Далай шерии. 6. Боонуң кезээ. 9. Совет Эвилелиниң Маршалы. 11. «Полктуң оглу» деп номнуң автору. 12. Декабрист. 16. Октуң кезээ. 17. Октуң кезээ. 19. Хол боозу. 21. Совет Эвилелиниң Маршалы. 22. Частыр чепсек. 23. Тыва эки турачы. 24. Маадыр хоорай. 29. Шериг чыскаалы. 30. Шериг улустуң эктинде ылгавыр демдээ. 31. Частыр чепсек. 32. Фашистиг Германияның ССРЭ-же халдаан айы. 36. «Тимур болгаш ооң командазы» деп номнуң автору. 39. Партизан каттыжыышкынының командири. 40. Болүк шериг кезээ. 41. Октуң кезээ. 42. Далай шериниң эргези.

УЗУН ДУРГААР. 1. Хамаатыы дайынының маадыры. 2. Техниканың кезээ. 3. Шериг эрге. 4. Боо. 7. Хамаатыы дайынының маадыры. 8. Тыва эки турачы. 10. Орус чогаалчы. 13. Болүк шериглер. 14. Москва чоогунда хоорай. 15. Шериг эрге. 18. Тывага партизан отрядының командири. 20. Болүк шериглер. 25. Шериг эрге. 26. Боонуң кезээ. 27. Күчүлүг шериг машина. 28. Шериг эрге. 33. ССРЭ-ниң политиказы. 34. Кодүрер техника. 35 Хамаатыы дайынга актарның командири. 37. Харылзаанын хевири. 38. Каттышкан дайынчы куш.

Б. ХОМУШКУ
тургускан.
Өвүр район.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

ТЕРЕКТЕР

Рассказ

Чазагдап көшкен даалдар буга унуң дургаар хонгулапкан. Хову кежир шөлүг берген буганың суу аяс хүнде мөңгүн илчирбе дег кайы ырактан кылаңнаан, а ооң эрiнде дистиишкен өглер сарыктыр салып каан шаажаң аяктар аъм ак мөөгүлер ышкаш сагындырар. Суг кылыында чаш талдар чингир-ногаан хыдыг чүгүрткеп дег угулзалалчак. Буга дөзүде белих-бедик ак теректер ам шыргай ногаан ортулук апарган. Ол-ла теректiниң айы-биле бо черни Кезек-Терек деп адаар. Ооң баарында хой кыргыыр төптүң хаймынын кончуг. Электриллг шимчедиктiниң, хачыларның болгаш мал-магаанын, кыргыкчыларның шимээп-даажы үзүктелчок.

Ажыл кидiп-түлүк турган. Чүгле дүх соортуру-биле суурдан машиналыг чедип келген Торгажык кажза кырында сандайланып олурупкан, таакпылавышаан, көп-бах хөй чугаазын то каап олурган.

— Кажаа кырында чалчыртхайынын-ла олурар саазкан сен бе? Бээр дүжүп, хойлардан хүүжүп, хачылдап тудуп көр, Торгажык — деп, бир уруг дызылаан үн-биле чугаалаан.

— Он минута иштинде олурган черiйден дүшпезиңзе хүлээп, кыргыл каапкар бис—диишаан, еске кыс ооң кырынче хымыпта суг чажыпкан.

Торгажык эгенiп човаардан харын-даа кажза азымның эң үстүнче олуруп алган.

— Шын-дыр, кыстар, чүгле каак салып эвес, өске дуктерин база кыргып каапкандар—деп, Дагба малчын кыргыкчыларыны деткээн.

Ол чугаазы кажда хажымында, теректер дөзүнде эрги бүрүлер, бок-сак ширбип турган Оюу үгбай дыынап каныла ол боор оң.—Торгажык, оода бээр кээп, меңээ дузалажып көр!— дээш, харын-даа малавайн ширбиттiнiп турган.

— Теректер дозуң чоор сен, кадам, болуң харын бээр кээп, бо тоглаан дуктериң бөле ширбин. Пенсионер кижиниң ёзулуг ажылы бо-дур — деп, кончуг кижи боон Торгажык алгыргаан.

Оюу үгбай, хензиг када доктаай дүшкеш, чүңү-даа чугаалавайн улай ажылдай берген.

— Кырганны хомудалыптың ышкаш аа, оол — дээш, Дагба акый Торгажыкче кылчаш кылдыр көргеш — шынап-ла ажылга саатты-дыр сен, аңаа олурбайн чоруй барып көр— дээн.

Кым-даа Торгажык-биле чугаалашпайн барган. Кыргакчы херээженнер аразында оожум чугаалар эгелээн:

— Күжүр кырганы, ам база ылык теректерни ажаап эгелээни ол-дур.

— Май эезинде черле ындыг үгбай болбазыкпе. Хек эдiп турда, оларның аразынга уйгу чок, базып тура хонар үгбай боор.

— Чүге ындыгыл, үгбай?

— Кижиниң салым-чолунга чүү турбас дээрiл аан. Мен билип кээримге-де, чазым бо теректерниң дөзүн аштап-арылап, ажаай бээр үгбай чүве. Аныяк чылдарында-да ооң салым-чолу-биле бо теректер холбашкан турган чадавас. Бирде болза ооң...

— Ооң баштайгы болчаа бо теректер аразынга болган чүве-дир ийин—деп, кулак салып олурган Торгажык чугаазы соора уламчылавышаан— Оюу үгбай! Ээй, кадам! Силерниң баштайгы болчаңар бо теректер аразынга болган боорга, оларның дөзүн чылдың-на ажаап турар силер ale?— деп, кыжырып, алмырган.

Улгады берген кижилер аастарын туттунупкан.

— Езулуг-ла мелегей-дио ийин мон!— дээш. Датба олче караан чидiдир көргеш.—Чүү чугаалаарын боланыр чоор— дээн.

Торгажык айман калган шыпырайнайын орган.

Оюу үгбай чүңү-даа мыттавайн, ширбиглiп даамышаан кылаштап келгеш, ону адаандаа өрү көрүп тура, ширбиглiп-биле эгiп орта катарга, Торгажык кажаадан аңдарылгаш, харын-даа балдырынга изырынган. Улус бир үн чиршоң дүшкеш, Оюу үгбайның ширiнi арынын эскерип кааш, ыыт чок барганнар.

— Эх, бараскапны сенiндаа! Кырган-аваң ышкаш меңи кыжырып де. Бир эвес мээң оглум, оон хары черде кады чыдар өөрү маңаа дириг турган болза ... Кээргенчиңиң! Хей-де чалжырап чоруур-дур сен, оглум! Кижи бодуң долгандыр туруп турар чүгле кижилериң эвес, а бойдустуң безин төөгүзүп билир ужуруглуг... Ийе, бо теректер ыдык теректер. Мей оларны хайгаарап, чылдың-на Тиилелге хүңү чоокшулап орда ажаар кижи мен. Оңу ынчаары ие менээ улуг таалал. Хүлээлгем-даа. Чүге дээрге, бо теректерге бистiң фронтуже чораан оолдарывыс сөөлгү катап аъттарын бөгладылар. Ийе... Ортузунда улуг терекке мээң Северимниң аъды турду, оон кыдында терекке Мезилдiң база Муизукчуң аъттары ораашпышып турган чүве. А дуу ол чолдак терекке Улуг Шыыр аъдын кастай баглап каан турганын ам-даа утпаан мен. Борта... Бо кажаанын орнунга бистiң оолдарывысты фронтуже үдээриниң хуралы болду. Улус шупту долгандыр олурупкан турган. Ону кожуун төлөзи Доржукай эрттирип турган чүве. Ол база-ла бистiң чер чурттуг танкычы Нурсаттың чагаазын номчуп таныштырган. Бистер оолдарывысты моортан удээн бис. Олар моортан Ооругже аъттанган ояар келбээнiнер. Бо теректерге аъттарын баглаш дерт оол — дерт Тулуштер олчаан келбээнiнер... А теректер ам-даа турары бо. Ынчан болар чэш ыыттар болгай, ам чамдыктарының бажы куурагылай берип-тир көрүнерем.

— А танкычы канчанганын? —деп, бир уруг оожум айтырган.

— Ол тиилелгелиг ээп чаныл келген. Ам ары черде чурттап чоруур. База Түлүш кижи. Мени мегелеп тур дээр болзуңарза ол үениң аныяктары бө Дагбалдай, Долчуи, Седии, Үйнукай, Долупай, Кертик-оол суглардан айтырып алынар.

— Шын, шын — дээн үшеер дыыналган.

— Бо улус бута ынчан-на бар бе?—деп, демги-ле уруг сонуургаан.

— Чок... Чүгле хараганнар аразы-биле агып чыдар бичии арыкчыгаш бир чүве. Ол дуу ол тей баарынга четкеш, черже сиңе бээр турган. Ынчангаш бо черни Суглуг-Хараганнын суу тыртыла берген чоор?— деп, алаактырарын орадаштым.

— Дүүреевекер, Оюу үгбай. Суг катпас, харын элбээр. Бо ховуну кежилдир чаа бута кылыр бис—деп, дарга чугалады. Ол чылын кастынган бугага-ла болгай, уруум... Ойт, мени өршээнер: дөргүл-төрел бо оолга хораадаш хамык үешагыларны туда бердим. Мээ чартыкпаңар. Бо-ла-дыр Торгажык. Ма болуң тоглаачы дүктерни бөле ширби'— дээш Оюу үгбай ширбилiнiп Торгажыкче суугаш,—эр кижи олутпай болбас чоор—диишаан, ооң эктин часкап каан.

— Буруулуг болдум, мени өршээнер, үгбай, үгбай даадым, кырган-авай — дээш Торгажык Оюуга мөгейбишаан ажылдап эгелээн.

Теректериң бүрүлери салгынга сылдырап, ак-көк дээрге чингир-ногаан үгүлза, хээлерни чуруп турган. Оларның дөзүн Торгажык база аштап эгелээн. Ооң эргижирей берген шериг хөйлеңнiнiң бир ченiнiн өөгү чок болгаш сызырлып бадып, калбанайнып-ла турар ачызы кончуг болган. Ону көргеш Оюу үгбай айтырган:

— Сен шериг чораан кижи сен бе, Торга?

— Чок, кырган-авай.

— Билдингир-дир. Черле харын чен өөгүн безин илип албазыңдан эскерип тур мен.

— Бо хөйленiп дуңмам оол меңээ белекке берген чүве. Илип алыр дээрге, мындыг өөк чок шыкажыл.

— Ындыг-дыр. Ничеш өгге кирер сен, өөк бээр мен.

Торгажык өгге кээрге, ооң ченiнiң эксынга Оюу үгбай кылайтыр дурбун, аштап каан эрги шериг өөк илип бергеш,— эрги өөк-түр деп эпчоксунма, он чыл бурунгаар теректер дөзүнден тып алган өөгүм чүве. Оолдарның кайызының ийик өөгү аъттанып турда үстүп чыдып калганы ол-дур ийин. Дайындан ээп келбээн акыларыны сактып, оларның үлүүн кылчып, кежээ-шалыпкыы чор. Бо өөкту илген ченiниң холу дыыгыр болзун! — деп, йөрээген...

Торгажык ам Торгалыгда мурнукчу чоланчы. Ооң-биле ужуражып, кабинiнге олуруп чораан, бо хензиг чогаалчыгаштың ооң дыынап бижээнимдээ ол. Теректериниң тегерiп чор, чоланчы, сагыш-сеткiндiн хайыктыгар чаа чүүлдер дыынап, билзиңе — хөрүжү бээрiвиске хөөреп бээр сен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

КИНО

МАЙ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сергей Иванович пенсияже үнүп тур» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүмге удур турушкан бис» 9.00, 12.10, № 89 киночыында 10.40, «Мерседес» четтирбейн барган» 13.50, 15.40, 17.30, 19.20, 21.10 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Эки турачылар» 10.30, «Автобуска болуушкун» 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олимпиадабиле байырлашканы» 11.00, «Таро — маңгыс төлүү» 12.10, «Куда дүшкен дүне» 13.50, 18.20, 20.10, «Киискиткен гусарларның эскадрону» 15.30 шактарда.

«ЧАПГЫ КИНОТЕАТР»: «Чакпыыл ок» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Аграар

Республикага бөгүн бүргеп, аязыр, чамдык черлерге дымыралыр чаъстаар. Соңгу-барыыр чүк угланышкынның хат сөкүндүдә 5—10, а чамдыкта 9—14 метр чедир дүргедээр. Дүне—5—12, хүндүс 11—21 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. Аграрның температуразы дүне—7—9, хүндүс 15—20 градус чылыг болур.

Редакциянның адреси

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харылзалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмыдыралы болгаш совет түргүзүү киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-19-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыы № 1233

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелеливиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—005575.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 110 (11608) | 1981 чылдың май 10, воскресенье | үндезилеттинген 1925 чылда | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ УЛУСТУҢ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ ЧҮС-ЧҮС ЧЫЛДАРДА ЧУРТТААР!

Маадыр хоорай Киевте тураскаал комплексти байырлалдыг ажытканы

КИЕВ. (СЭТА-ның тускай корр А. Беликов, Е. Иванов). Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгенин чырыы Советтер чуртун үжен алды чыл чырыдып келген. Ол тиилелге чиик эвес үне-биле чедип алдынган. Ленинниң партиязынга удуртканы совет улус бодунуң Төрээн чуртун, кижи төрелгетенин фашизмнин сарыг хамчыныдан камгалап алыр дээш, дайынарының эң-не аар-бергезинииң оруктары-биле үр 1418 хүннерде чоруп келген.

Тиилелгенің байырлалы кижи бүрүзүнүң чүрээнге эргим. Бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазы, чырыткылыг келир үезя дээш амы-тынын берген 20 мөлүүн ооллардың болгаш кыстарның дугайында тураскаал-биле, фронтунуң балыларын экиртип, коммунистиг инигилелди тургузарының адыбиле чуртту бузундулардан база хүл-ыйбадан катап тургускан кижилериниң дугайында тураскаал-биле ол эргим болуп турар.

Өлүм чок маадырлыг чорукка аллар кылдыр өөрүп-четпээргеи салгалдар өндүр улуг тураскаалдарыны тургускан. Маадыр-хоорай Киевте дерип тургускан «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң украин күрүне музейи» деп мемориал комплекс оларның аразында төлептиг черии ээлеп турар.

Совет улустуң гитлерлиг фашизмни ашкан шылгарапгай тиилелгезин Днепрниң бедик эриниинң кырында металл, гранит болгаш мрамор-биле монгежиктен.

Мемориалдыг комплекс фронтуиуң болгаш тылдың маадырларының скульптура композицияларының галереязы-биле ажыттынар. «Оларның маадырлыг чоруу мөнгеле чурттаар, оларның аттары өлүм чок» деэн металлдан шуткуп кылган сөстер кирер эжиктиң кыларында чайынналып турар. Галереядан шөлге үнүп кээрге, мрамор-биле хаажылаттынган суг хөолбээниң кылагар кырында Днепрни кежип турар совет дайынчыларның граниттен чонуп турган скульптуразы бедий бергеи турар.

20 гектары ээлеп турар комплексте музей бажыңы, «Алдар одунуң» таваа, маадыр-хоорайлар аллеязы. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезиндеги сурагжаан «катюшаларны», Т-34 танкыларны, самолеттарны, үгер-бооларны тургускан шериг техниказының шөлүг кирип турар.

Хылыш болгаш ССРЭ-ниң күрүне сүлдезин сиилбип көргүскен шит туткан Ие-төрээн чурттуң 62 метр бедик монументизин мемориалдың кырында тургускан.

Мемориал комплекстиң девискээрин байырлал шинчи кирер шимеп каастаан. Төп шөлде — В. И. Ленинниң. СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннериниң портреттери. Үстүкү аллеяда ССРЭ-нин болгаш эвилелдешкен республикаларның туктары киискип турар. Шеригниң янзы-бүрү бөлүктериниң дайынчылары, комсомолчу-аныяктарның тудугжу отрядтарының киржикчилери, суворовчулар, пионерлер дески одуруглар кылдыр чыскаалыпкан. Төп шөлдү дайынның хоочуннары, Киевтин база областың күш-ажылчы коллективтериниң, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының төлээлекчилери доллур турупкан.

12 шак. Индирге эштер Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, Г. В. Романов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий олар үүнүп келген. Байырлыг митингиниң киржикчилери оларны динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле, «Ура!» дээн кыйгылар-биле уткаан. Украинаның Компартиязының болгаш республиканың чазааның удуртукчулары, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүннери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат А. И. Блатов, ССРЭ-ниң Камгалал министерстводунуң. Дайын хоочуннарының совет комитединиң, маадыр хоорайларының, Украинаның областарының делегацияларының удуртукчулары, шериг начальниктери база-ла ында.

Кремль курантыларының кагыышкынын радиокүштелдирикчилер Днепрниң кырыгга чаңгыландырыпкан. Байырлалдың эгелээнининң дугайын дыңнаткан фанфарлар дыңналы бергеи.

СЭКП ТК-ның Политбюрокежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий митингини ажыткан. Оон чугаалааны болза:

Бо байырлалдыг, сагыш-сеткилди хайныктырып келир шакта бистиң чүректеривисти чыыткылыг болгаш бедик медерел долдуруп турар-дыр. Бистиң улуг тиилелгевистиң хүнүнде маадыр хоорай Киевке мемориаллыг комплекси—Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң украин күрүне музейин ажыдып турар-дыр бис. Киевчилер, бүгү украин улус улуг өөрүшкүнү болгаш чоргаарааллы медереп турар—бистиң байырлалывыста эш Л. И. Брежнев киржип турар.

Силерниң өмүнээңерден, республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чонунуң өмүнээзинден ханы хүндүткелдиг Леонид Ильич Брежневке украин черге изии-биле, чүректиң ханызындан база, катап байыр медирерии өөпшээрел көрүнер, эштер.

(Уланчызы 2-ги арыңда).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим киевчилер! Бистиң чүртүвүстүң алдарлыг маадыр хоорайларының хүндүлүг делегаттары!

Эргим эштер!

Бөгүнгү, ёзулуг бүгү улусчу байырлалды — Тиилелге хүнүн холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, Дээди Советтиң Президиумунуң, Совет чазактың чүректиң ханызындан байыр чедиргиннигерии хамыктың мурнунда силерге дамчыдарын өөпшээрел көрүнер.

Бо байырлалды сагыш-сеткилдиң ханы сүрээдели-биле, мыкытыг кажыдаллыг сеткил-биле болгаш патриотчу өндүр улуг чоргаарланышкыны-биле демдеглевейн баргы дет мындыг чаңгыс-даа булуң, мындыг совет өг-бүле бистиң аажок улуг чуртувуста чок. Ырыда ырлажып турары ышкаш, бистериниң бүгүдевиске дары-биле чытталган бо байырлал шынап-ла каректарда чаштарлыг өөрүшкү-дүр.

Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайында тураскаал кылдыр бо өндүр улуг тураскаал комплекизин чогум-на харын бөгүн ажыдып турары мынчаган шын-дыр. Меңээ, эгезинден төнчүзүнге чедир дайынның оруктары-биле эрткен кижиге, Совет Украинаны болгаш ооң алдарлыг найысылаын хостаар дээш тулчуушкуннарның киржикчизинге, бөгүнгү байырлалдыг ёзулал сагыш-сеткилди ханы сүрээдиин келир-дир.

Ада-чурттуң Улуг дайыны дөртеи чыл мурнунда эгелээн. 1941 чылдың июнь 22-ниң чайгы каяк хүнүн ол. үениң кижилери эки билир боор. Империализмниң эң карангы күштери — ханныг өлүргүкчү фашизмниң күштери — бистиң чуртувусче дайынның оттуг шуурганы-биле ол хүн халдап кирген. Ол күштер боттарының соруглазын чажырбайн турганнар. Олар социализмни узуткаарын күзээннер. Чону капиталлың дарлал-кинчизин ап октапкан бистиң чуртувусту олар географтыг картадан арылдыр сүүрүп каапгарын күзээннер. Өлүрер-чидирер, хилиичектээр, дерзинлээр чоруктарының, араатанзыг аажылаашкынарның карапгы дүнү бүгү кижи төрелгетенииң кырында үр үелерде дарлелген турарын олар күзээннер.

Бодунуң оор-дерзин агрессиязынга фашизм үр белеткенген. Делегей реакциязының детяимчезинге даянган, ол аажок улуг күчүнү мөңгеп алган. Бодунуң эвилелчилери-биле кады барык бүгү Европаны болгаш Азияны элээн кезээн ол эжелеп алган. Мынчаган харын Барыын чүкке дыка хөй кижилерге мынан фашизмге удур чүү-даа чүве туржуп ыыдавас ышкаш кылдыр сагындырып турган.

Мынчалза-даа совет улус фашистиг халапгың оруун шиитпирлиг дуглай турушкан. Ленинниң партиязын долгандыр сырый каттышкаш, бодунуң чуртун, бодунуң хосталгазын, бодунуң амыдыралчы идеалларын камгалаарынче ол кадурлуп үнген. Совет кижилерниң туруштуг болгаш маадырлыг чоруу болуушкуннарың чоруулгазын өскертип шылаан.

Фашизмге удур демиселге чаасказан болбаан бис. Гитлержилерге эжелеттирген дыка хөй чурттарга бистиң коруун чок соруктулувысты — партизаннарны, удурланышкын маадырларын утпаан бис. Антигитлержи коалиция талазы-биле бистиң эвилелчилеривистиң солдаттарын утпаан бис. Мынчалзажок дайынга кол аар үүрге солдат кижиниң улуг-хуузунга таварышкан ол тодаргай фактыны база уттуп ыыдавас бис.

Ие-төрээн чурт бодунуң төөрби малдион ооллардын болган кыстарын чидиргеп. Олар заводтарга болгаш хөөү-шөлдерге күш-ажылдың маадырлары, инженерлер азы эртемденнер, шүлүкүлер азы космостуң шингээдикчилери, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кижилериң чаагай аас-кежиниң тургузукчулары болган туруп болур турганнар. Мынчалзажок салым-хуу бир янзы болганы ол-дур. Совет кижилериң аас-кежии дээш боттарының амы-тынын бээр үжүр оларга таварышкан. Мынчаган олар амы-тынын бергеннер-даа. Оларның эштери, оларның уруглары болган уругларының уруг-дарыы-соругдаттынган чүүлдерии боттандырып шыдазын, кижилер тайбыга чурттазын дээш, олар амы-тынын бергеннер.

Фронтуга тулчуп туре, дайының маадырлары: оларның артында бүгү чурт, бүгү чон турар дээрзин билип турганнар. Фронт биле тыл чаңгыс аай бүдүн чүве турган. Мынчангаш тулчуушкуннар үезинде күш-ажылчы ээлчегге турган кижилер тиилелгени чоокшулаар дээш алызындан кайгамчык улуг ажыл-херектерни кылып турганнар.

Бөгүн бистиң ажыдып турарывыс өндүр чаагай тураскаал— оларның шупгузунга— бүгү тиилекчилерге тураскаалдыр.

Төрээн чурттуң амыдыралы болгаш аас-кежии дээш, Европаның болгаш оске-даа дүптериң улустарын фашистиг кулланыдган адырып алыр дээш тулчуп турган кижилериниң чаагай тураскаалын хүндүткеп көргени бо-дур.

Ол дээрге Тиилелгениң чепсээн тылга бүдүрүп турган кижилерге өөрүп четтириишкинин болгаш оларны ханызындан демдээдир.

Фашизмге удур демисешкен болгаш ону тиилээн кижилериң маадырлыг чоруу өлүм чок. Маадырлыг ол чорук чүс-чүс чылдарда мөңге чурттаар.

Дайын шагда-ла доозулган. А өлген төрелдеривистиң чаңгыс полкка турган өөнүктеривистиң чугаалары бистиң сагыжывыста ам-даа дыңналып ыыдыр. Оларның арын-шыралары, бистиң каректарывыста көстүп, оларның күштүг холдары бистиң холдарывысты дыңзыы-биле тудуп турар. Олар үүнүң дугайын чугаалаашкын, оларның-биле кады чүүл күзеп чораанывысты сактып турар бис.

Өлүм оларны чагырып шыдавас, чүге дээрге олар бистиң чүректеривисте, бистиң ажылчөрээвисте болгаш тиилелгеривисте чурттап чоруурлар. Ажыл-иштиң болгаш байырлалдың хүнеринде олар бистиң-биле кады чоруурлар. Оларның чырыткылыг оюр-хевирлери, оларның сыныы чок характери, бистиң революстуг идеалдарывыстың тиилелгезинге оларның шынчы бүзүрелиг дайын соолүнде төрүттүнгеш, өзүп келген салгакчыларда тодаргай көстүп турар.

Делегейниң ийнги дайыны— эң сөөлгү дайын болганынга дөртеи беш чылдың үттүнүдүр-бас тиилелгелиг чазыныда фронтучулар бистер бүзүреп турган бис. Бистиң ажы-төлдериивис частыышкынынарын даажын, агаар дүвүрээзининиң сүрдениг медээзин кажан-даа дыңнавас, кижи ханының төктүрүн, оларның ааларының бажыңнары калчаалыг чалбыышка хуюкталганын кажан-даа көрбес дээрзинге бүзүреп турган бис. Дайзын-биле шиитпирлиг тулчуушкунга күштү ол бүзүрел биске берип турган. Бистиң чуртувуска болгаш бүгү-ле диптере мялаалемары аңаа төнчү чок кээп турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чижеглээр чүве чок маадырлыг чорукту кылган болгаш Ада-чурттуң аас-кежии, өртемчейге тайбың аммырал дээш амы-тынын берген солдатка тураскаалдың ёзулалын кылыр дээш олар аңаа келгеннер.

Дайындан ээп келбейн барганнарга чырыткылыг тураскаалдың, оларга мөңге мнакпас хей санныг ааличары база мында. Оларның аразында — аны-дуңма Украин ССРниң Ровно облазының Н. Островский аттыг хөгжүм-шин театрының кол режиссёру Я. Бабий, Украинаның улустуң артизи Н. Гурская, республиканың алдарлыг артистери А. Гаврюшенко, М. Ярыш, В. Снежной болгаш өскелер-даа бар.

Республиканың кол шөлүнде пролетариаттың улуг баштыңчызы болгаш башкызы В. И. Ленинге тураскаалдың базарынга чечектер салыр байырлалдыг ёзулал эгелээн. Оркестр ойнай бээрге, дайының, күш-ажылдың хоочуннары, партияның шынчы салгакчызы — Ленинчи комсомолдуң төлээлекчилери тураскаалдың базарынга дириг чечектерии, ногаан гирляндыларны салган. Хоочуннарның бажынга Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов, Алдар орденниң бүгү үш чергезиниң эдилекчизи Д. М. Комарницын, Ленин орденниң эдилекчилери: А. И. Канунников, М. Г. Мамаева, тыва эки турачылар Т. Х. Таржаа, М. Т. Монгуш, Б. Ш. Лама болгаш өскелер-даа ораан.

С. МОНГАЛ.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинге тураскаалдың базарынга чечек салган байырлыг ёзулалдың үези.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КИЕВЧЕ ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 8-те Москвадан Киевче чорупкан. Ол «1941—1945 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң украин күрүне музейи» деп мемориалдыг комплексти ажыдарынга холбашкан байырлалга киржир.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү байыралалга Москваның делегациязының баштыны СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин олар база чорупканнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачёв, А. А. Громыко, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидаттар П. А. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев. СЭКП ТК-ның секретарылары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери Г. С. Павлов, И. Г. Павловский, С. К. Цвигун, Г. К. Цинев, Н. А. Шёлоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат Ю. М. Чурбанов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин эш Л. И. Брежневти вокзалдан удээнер.

Ол мышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүннери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат А. И. Блатов олар база Киевче чорупканнар.

(СЭТА).

КИЕВ ЧЕРИНГЕ ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УТКУУШКУН

КИЕВ. (СЭТА-ның тускай корр.). Бо хүн—май 9. Советтер чуртунуң улустарынга кезээде уттундурбас болгаш оларның сагыш-сеткилин доюлдуруптар. А киевчилерге ол бөгүн ийи даклыр байырладыг: олар Тиилелге байырлалын демдеглеп база эргим аалчы — Леонид Ильич Брежнев-биле ужурашкан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы «1941—1945 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң Украинада күрүне музейи» деп тураскаал комплекизин ажыдарынга тураскаатқан байырлалларга киржир дээш Украин ССР-ниң найысылалында чеде бергеи.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, байырлалларга Москва делегациязының баштыны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин чеде бергеи.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, Ленинград делегациязының баштыны, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Ф. Ватченко, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко Киев вокзалынга Леонид Ильич Брежневти өөрүшкү-хүндүткел-биле уткуп алган. Утказынарның аразынга Украин ССР-ниң ооң-дээ эске удуртукчулары, партияның Киев хооркомунуң бюро кежигүннери болгаш кежигүнүне кандидаттары, республиканың партия обкомнарының бирги секретарылары, шериг начальниктер, дайын хоочуннары, алдарлыг кижилер — Совет Эвилелиниң Маадырлары болгаш Социалистиг Куш-ажылдың Маадырлары чораан.

Утказынарның аразынга Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политикти кол эргелелиниң начальныгы армия генералы А. А. Епишевке баштаткан ССРЭ-ниң Камгалал министерстводунуң, Дайын хоочуннарының совет комитединиң, маадыр хоорайларның, Украинаның областарының делегацияларының база чораан.

Киевте байырлалдарга эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүннери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат А. И. Блатов чеде бергеи.

Вокзалдың перронунга күш-ажылдың мурнакчылары Леонид Ильичиге хүндүткелиниң ранчылгаан белээн сунган. Пионерлер боолал-боолал өөрүттеири тулускан.

Вокзал чанының шөлүг байырлалга утказуттур каастаттынган түк азар чагыларда — Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң күрүне туктары, киевчилерниң холдарында байырлал транспарантылары. Кончуг улуг хамаа: «Маадыр-хоорай Киев Силерге изии байыр чедирип тур. эргим Леонид Ильич!» деп лозун бижип каан.

Эш Брежнев шөлге үнүп келген. Киевчилер ону үргүлүелеп алыш каскаашкынары-биле, чүректиң ханызындан байыр чедириишкиннери-биле уткаан. Хүндүлел таныылыын начальныгы рапорт бергеи.

Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң күрүне гимнерии күүседткен.

Л. И. Брежнев совет дайынчыларының — чадаг шериглерииң, ужудукчуларының, далайжымдарының чысказалын эргээн.

Автомашиналар мемориалдыг комплексче шуушпар чорупкан. Эрте-бурунгу болгаш кезээде аныяк Киевтиң кудумчулары болгаш шөлдери кызыл туктар, лозуңнар, украин угулзалар-биле шиметтинген. Кудумчуларны кежилдир, бажыңнарда: «СЭКП-ге алдар!», «ССРЭ Конституциязы делгерезин!», «ССРЭ-ниң эрес-дилим Чепсектиг күштери делгерезин!», «Бүгү-ле үүвени кижиниң чаагай чоруу дээш, кижи дээш!» деп лозуңнар чалбыышталдыр чайнап турган. Чер болганда өөрүшкүлүг арын-шыралдар.

Октябрь Революциязы аттыг шөлде республиканың чогаалыкчы кол-кол коллективтериниң янгы ыры — балгу Совет Ада-чурттка, ленинчи партияга, ССРЭ-ниң улустарының бүүдүгбас найыралынга тураскаатқан үнларны күүседткен. «Арсенал» будурулге каттыжымышкынның фрезеровщиктер бригадири П. И. Иванов ажылчы эвилелиниң дугайында, бүгү совет улус дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш, делегейге тайбыныӊ чаагай херээже могаг чок ажыл-чорудулгазы дээш Леонид Ильич Брежневке республиканың ажылчы чонунуң

СОВЕТ УЛУСТУҢ ЭРЕС-МААДЫР ЧОРУУ ЧҮС-ЧҮС ЧЫЛДАРДА ЧУРТТААР!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Бо өндүр-улуг тураскаалдың ажыдыышкыны, бөгүнгү байырлалга, эргим Леонид Ильич, Силерниң киржип турарыңар — ол дээрге дайынның чылдарында бүгү улустуң маадырлыг чоруун мөңгежидер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының база бир тодаргай илерээшкини, совет кижилериң патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң херээнге доктаамал сагыш салыышкынының база бир херечилели-дир. Силериң чедип келгениңер дээш, көргүскен алдар болгаш кичээнгей дээш бүгү украин улустан, Леонид Ильич, Силерге сагыш-сеткилдиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

Ол сөстериң киржикчилер дыңмиттиг алыш часкаашкыныңар-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришинин, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романовтуң, байырлалга келген делегацияларының байырга киржип турары дээш ханы өөрүп четтиришкинин В. В. Щербицкий илергейээн болгаш митингиниң бүгү киржикчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Совет Төрээн чуртуң дээш демнелге амы-тынын берген маадырларның чырыткылыг тураскаалын митингиниң киржикчилери минута дургузунда сактып ёзулааннар. Ол шыпшың уеле метрономуң даажы дыңналып турган. Маадырларның маадырлыг чоруун утпас чүректериң соггушкунугга ол чүүлдеш болган.

Билдинмес солдаттың Киевте хоорүнде кыпкан мөңге отка кывыскан факелди бронетранспортерга эккелген. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ужар чүүлдүң генералмайору В. Д. Лавриненков алдарның одуп кывыскан.

Бистиң чуртувустуң акыдуңма улустарының эрес-дидим оолдарының маадырлыг херектериниң дугайында турасказал кылдыр «Днепрни кешкен маадырларның» монументизинге гирляндыларны салган.

Аңгы-аңгы өңнерлиг туктарбиле каастаан катерлерден чечектерни Днепрже база салып киирип турган. Дириг арткан болгаш ам-тынын берген маадырларга тураскаал кылдыр корабльдер салют ёзулаалын кылган.

Маадыр хоорайлар Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Волгоградтың, Минскиниң, Одессаның, Севастопольдуң, Новороссийскиниң, Туланың, Керчиниң болгаш Маадыр-шивээ Брестиниң делегацияларының төлээлекчилери боттарының маадыр хоорайларының ыдыктыг чер-довураан — Нетөрээн чурттуң монументизинге эккел төккеннер. Оон соонда олар маадыр хоорайларның аллеязынга база довураалы чашкаанзар. Украин национал костюмнар кеткен оолдар болгаш кыстар анаа чечектер тарып олуртканнар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке сөс берген. Митингиниң киржикчилери Леонид Ильичиге үргулчулелдиг, дыңмиттиг адыш часкаашкынарыбиле изиг байыр чедирген.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын кичээнгейлиг дыңнаан болгаш дыңмиттиг, үргулчулелдиг адыш часкаашкынарны хөй удаа үзе киирип турган. Оон түнел сөзүн митингиниң киржикчилери изин-биле адыш часкан. «Ура!» деп сөстер-биле, СЭКП-ни, ленинчи Политбюрону, совет улусту алдарлыктан кыйгырыглар-биле утказынар.

Микрофонда — «Донецкуголь» бүдүрүлге каттыжышкынының «Октябрьское» шахта эргелелиниң проходчиктер бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. А. Куропяткин, Улуг Тиилелге Советтер чуртунуң бүтүү улустарының, бирги ээлчегеде улуг орус улустуң демнеттыштырган күжениишкинериниң ачызында чедип алдынган дээрзин утпас биске деп, ол чугаалаан. Бөгүн мен, Ленинград болгаш Новгород чоогунга, Прибалтикага болгаш Польшага тулчуушкунарга кирипкен, Берлин дээш демиселге база кирипкен кижи болганымда, фашизмге удур демиселге совет кижилерин сырый каттыштырып шыдаан ленинчи партияның күжүн онзалап демделээр болдап турмен. Политажылдакчы — комиссарларның «Коммунистер, бурунгазар!» дээн сөстерин фронтучу хоочуннар кажанда утпастар. Ол кыйгы аналдайынчыны-даа, генералдыда хей-аът кирип келген.

Тайбыңны күш-ажыл даргазынган турар дээрзий бистер, ажылчынар, эки билир бис. Донбасстың ажылчын кижи бүрүзү ажыл хүнүнде Төрээн чурттуң күчүзүн улгаттырарынга, СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга күүседиринге үлүүн киирипгирип турар.

Киево-Святошинск районунуң «Шпитьковский» совхозунда машина-биле инек саарының операторы, ССРЭ-ниң Күрүне шанналының даулеады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. П. Сологуб сөс алган. Тайбың дээрге кижи бүрүзүнге эң-не улуг аас-кежиндир, ынчангаш бистер, совет херээженнер, чер кырынга тайбыңны камгалаар, улустарның аас-кежии дээш бистиң партиявыс, оон Төп Комитеди, Совет чазак, Силер бодунар, Леонид Ильич, хөй-ле чүүлдерни кылып турар дээрзин билир бис деп, ол чугаалаан. Ол дээш Силерге эң-не изиннбиле, сагыш-сеткилившистиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис! Төрээн партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказын, оон ленинчи тайбың программазын чүректериниң ханызындан деткип турар бис. СЭКП-ниң XXVI съездизинге, өске делегат эш-өөрүм-биле кады, ол программа дээш бөмбүрзек кырынга тайбың дээш бадылаан мен.

ССРЭ-ниң камгалал министрииниң оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы К. С. Москаленкога сөс берген.

1945 чылдың май 9—совет улустуң, оон Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чоруун бадыткаан дүн — бистиң хөй-нияти болгаш күрүне тургузуувустуң тиилелгези болуп база демделеттиңгеп деп, ол чугаалаан.

Дайынның бүгү-ле чылдарының дургузунда Леонид Ильич Брежнев дайылдажып турган шериглер-биле кады чоруп келген. Ол дыка хөй улус операцияларны ажылдап кылырынга болгаш боттандырынга, ылаңгыя Украинаны хостаарынга киржип, шериглериниң ортузунга организакчы болгаш политиктиг улуг ажылды чорутткан. Дайынның кадыг-дошкун чылдарында Леонид Ильичиниң ажылындан оон кайгамчыктыг организакчызы болгаш политика талазы-биле онзагай илереп, оон күрүне бодгаш политиктиг ажыл-чодурулгазынга чырыткылыг орук болганы чугаажок.

Фашизмге удур демиселге шылгараан кайгамчыктыг маадырлар ам бо хүннерде коммунизм тургузуушкунунга, Армияның болгаш Флоттуң ажыл-херектеринге киржип турар.

Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белеткелдиин могагшылаг чоккө бедидер, СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилеринге ажылдап кылганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырарынга идегелди тургузар дээш совет дайынчылар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Митингиниң киржикчилеринге хамаарыштыр чүве чугаалап тура, Дайын хоочуннарының совет комитединиң даргазының бирги оралакчызы, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында партизаннар херектериниң талазы-биле УССРниң Дээди Советиниң Президиумунуң чанында комиссияның даргазы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры А. Ф. Федоров мынча дээн: Силерниң, Леонид Ильич, дайынның хоочуннарының, дайын чылдарының бүгү аарбергезин боттарының эгиннеринге чүктеп эртken кижилер дугайында чылыг сөстериңерни бис чүректиң ханызындан өөрүп хүлээп алдывыс. Партия болгаш чазак оларже доктаамал кичээнгейин салып, Ада-чурттуң камгалап алган кижилеривиң маадырлыг чоруун төөгүге мөңгежидер дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Бөгүн, Тиилелгениң кажан-даа уттундурбас хүнүнде, ажыдып турар кайгамчык бо мемориалдыг комплекс оон база бир херечизи-дир.

Киевтиң шериг округунуң дайынчыларының мурнундан чүве чугаалаан лейтенант А. Л. Цыбизов мынча дээн: Адаларның алдарынга талептиг болуру, салгалдарның маадырлыг эстафетазын алдарлы-биле уламчылаары — оолдарга, бистерниң, хүлээлгевис ол! Партияның XXVI съездизинин негелдези — совет улустуң тайбың, тургузукчу күш-ажылының камгалалынга идегелдиг турар деп негелдези бистерге, дайынчыларга, эң кол дужаал боол дыңналыр.

Ада-чурттуң камгалалынга бис бүгү күштеривисти, а херек апарза тыныысты-даа бээр бис деп чүвени империалисчи агрессорлар билип алзынгар.

Микрофоңга В. В. Щербицкий чедип келген. Оон чугаалааны болза: Силерниң, Леонид Ильич, эрткен дайын дугайында чугаалаан үүлдериңер, чер кырынга тайбыңны камгалаары дээш изиг чүткүлбиле долдунган бодалдарыңар бүгү совет кижилериниң сеткил-сагыжын, бодалдарын илередип турар. Оларны тиилелениң ёзулуг үнезин экн билир, дешилгелиг бүгү кижи торелгетенинң ханы хүндүткелин болгаш ыын-на сеткилден өөрүп четтириишкинин өндүр улуг ажылы-биле чаалап алган кижиниң чугаалааны онза ужур-уткалыг болуп турар.

Бистиң партияыстың болгаш Совет күрүвистиң дашткы политиказының арыг болгаш чаагай сорулагаларын тода көргүскен Силериң чугаацарны бомбүрзектиг бүгү ак сеткилдиг кижилери детkнир деп чүвеге чигзинг турбас. Ол чугаа эрткен дайынның кичээндиргилерин уттупкаш, делегейни ядролуг хоозурадышкынче идиптеринче удур барымдаа чок шын эвес көрүүшкүн, хөп-меге болгаш көөр хөөн чок чорук—тайбының айыылдыг дайзынарын ол. Империалистиг реакция делегейге дүшкүүрлүг чорукту улам дендедип тура, харын чогум-на оларны тарадып, ажыглап турар.

Амгы байдалдарда серемчиледиг болгаш чүвени угаанарыылдыг көөр чорук база ооң-биле кады дугуржулга дээш, делегейге бүзүрежилге дээш ак сеткилдиг болгаш дидим базымнар херек.

Эштер! Совет Эвилелиниң делегей политиказының дээди сорулгазы — тайбын дээрзин СЭКП-ниң чоокта чаа болган съездизи бадыткаан. Съездиниң идиг үндүргени болүк инициативаларын кижилер 1980 чылдарга тайбың программазы деп адаан. Чаа дээйын талалакчыларының айыылдыг планнарынга удур демиселге, бижыг тайбың дээш демиселге бүгү чер бөмбүрзээниң улустары бистиң талавыста улам немей өстүрери болуп турар. Барыын Европага НАТО-нуң ракета-ядролуг чепсектерни «чаартырыз» чепсегленишкинге контроль дугайында ССРЭ-биле келир уеде чугаалажыышкынарның перспективаларын «экижидер» дээр Ак бажыңның бадыткалзынга ынаар. Ооң-биле бистиң достаглавис болгаш айыыл чок чоруувус—өске чурттарның хостуг болгаш хамаарыштa чок хөгжүлдезининң эргежок чугула негелдези-дир.

Бодунуң төөгүзү-биле амыдыралы харылзаавы доктаамал билип, бодунуң төөгү чаңчылдарындан эң эки чүүлдерни ал, ону бо хүннерде ажыглап турар ыңдыг чон өндүр улуг. Совет улуска ол кайгамчык мөзү долузу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш бо мемориалдың ажылдыышкыны— оон база бир херечилели-дир.

Днеприң бедигээштеринде тургустунган бо кайгамчык тураскаал комплекизин бүгү совет кижилерге эргим болур дээрзинге бүзүрээр мен. Ол кезээ шагда амыдыралдың — өлүмнү, угаанның—калчаралды, эки чүүлүң — бакты тиилеэнинин демдээ болур.

Совет улуска, маадыр, улуска, тиилекчи улуска алдар!

Чер-делегейге тайбың боларан турзун!

• • •

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

лион-миллион кижилер шак ынчаар бодап турган. Олардың ол идегелдери мегелетпес болгаш мегелеткен туруп болбас ужурлуг. Оны хандырар дээш совет чурт бүгү-ле чүүлдерни кылган болгаш кылыпдаа турар.

Тайбыңның чаагай кежиич совет улус эки ажыглап билирин бадыткап көргүскен. Тиилелге соолунде бистиң чурттуувуо улам күштүг болгаш ондур чаагай болур дугайында дайын чылдарының халавын база човаланы шыдажып эткен фрондучуларның, бүгү кижилериң күзелдери боттанган.

Оон дириг херечилелдериниң бирээзи —силериң кайгамчык чараш Маадыр — хоорайыңар, кажангызындан-даа артык каас кылдыр бузуулудан катап тургустунган Киевиңер-дир. А дайын хүлүнден совет кижилериң тура-соруу-биле катап тургустунган ыңдыг хоорайлар бисте эмгежок хөй. Ол дээрге Волгада болгаш Днепрде, Енисейде болгаш Ангарада кайгамчык улуг электростанциялар, КамАЗ-тың корпустары, ыыргай тайганы өттүр чоруткан Байкал-Амурның магистралы-дыр. Ол дээрге Тюменьниң нефтизи болгаш газы, кижилериң тайбың амыдыралынга бараан болган космос ракеталары болгаш атом, чаагайжыдыр туттуунган миллион-миллион бажыңнар, чазчаа школалар, университеттер болгаш театрлар, чырык-чылыг уруглар садтары-дыр.

Бистиң коммунистиг тургузуушкунувустуң моон сонгаарлы оруун СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлеринде тодаргай айыткан.

Ынчаарга планнарны боттандырарынга тайбың биске-делегей айтырыгларын шиитпирлээр дугайында олар шынап-ла бодап турар болза, сорулганы ынчаар шиитпирлээри оларда онгу черде туруп турар.

Тайбың — ол дээрге ындыла чугула эвес, тайбыңны артык чугула чүүлдер бар деп дорт мелеглеп турар кижилер оларның эразында база бар.

Силер хандыр бодап көруңерем, эштер. Улустарның, оон иштинде бодунуң чонунуң салым-чолун, чүс-нүс миллион кижилериң амы-тынын шак ынчаар калчаалыг болгаш дерзин ёзу-биле черле канчал ынчаар көөр боор!

Дайын чорударының чепсек-херекселдери, массалыг узуткаашкынның чепсек-херекселдери ам канчаар-даа ажаок көөдээниидеп, бир эвес оны ажыглаар болза, хөй-хөй улустарның болгаш харын-даа бүгү амгы цивилизацияның дириг турар, турбазының дугайында айтырыг чигзинг болу бээри боттуг чүүл ышкажыл.

Ынчангаш шериг авантюраларга инактарның политиказынга удур ойтур шавышкынны бээри, бүгү-нияти тайбыңны камгалазары дээш туржуру — бөгүн ол дээрге кижи төрелгетенинң болуунуң амыглиг.

А Совет Эвилелинге хамаарыштыр кандыгыл дээрге, бистиң политикавыс дугайында дажыдышкынарны, хоп-нүүлдүү болгаш кижанымышкынарны бистер чаңгыс эвес удаа дыңнап келген бис. Бисти коргудары болдунмас. Бистиң нервилеривис бижыг, бистиң задыгышкынывыс эвес. Бис боо-чепсекти эңдере будүреринең таларакчылары эвес бис, бис оон хүүлдаанывыстарже ооң дүшкүүреллиин конкадырбы чедип ап шылаан бис. Бүдүн ой чыл иштинде делегей харылзаалары чавырымышкын оруу-биле хогжүп турду. Ол дээрге чеден дыңдарның эң-не үнелиг чедип алышкынывыр. Ол болза Совет Эвилелиниң, социализмниң акыдуңма чурттарывының, амгы үениң бүгү сарыылдыг күштериниң чүткүдүүр, демниг ходелиишкиннериниң түңнели-дир.

Коргуушкун болгаш бодунуң төөгүзү-биле амыдыралын

Партийжи амыдырал: күүселденің хыналдазы

ДОКТААМАЛ, ДЭЭШТИГ КЫЛДЫР

«Шиитпирни хүлээп алгаш, оон айыттынган хуусаазында ыяп-ла күүсеттиниген турарын чедип алыр херек. Контрольду күштелдиреп чогум-на маңаа дузалаар ужурлуг. Ол контроль үстүнден болгаш адаандан хары угда доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужурлуг» деп, СЭКПниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол бүгүнү удуртулга болдургаш, күүселдени контрольдаарының болгаш хынаарының кол-кол айтырыгларын киирип турар бис. Партком ун барык-ла хурал бүрүзүнге мурунда хүлээп алгаш шиитпирлериниң күүселдезинин дугайында айтырыгны киирер.

Партия хуралдарынга коммунистериниң киирген шүгүмчүлелдиг саналдарын бижиир тускай кыдыраашты парткомга тургускан. Хуралдарга болгаш парткомга мурунда хүлээп алгаш шиитпирлериниң күүселдезин квартал төнчүзүнде бир катап анализтээр. Шиитпирлер күүселдезин контроллаарын болгаш хынаарын организастаарынга кадрларны, партия активин өөредир соруулга-биле семинарларны чоруткан. Ада бригада партия организацияларының секретарьларын, партбөлүктер организакчыларын, комсомол, профэвилел организацияларының активин киириштирип келген бис.

Ол ышкаш партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга шүгүмчүлелдиг саналдарын бижиир тускай кыдыраашты парткомда

Мумин КАНОАТ
ССРЭ-ниң Күрүне шаңналыын лауреады (Таджикистан)

Ахмад ТУРДИЕВ,
«Сталинградтың үнери» деп шүлүглелден

АЛДЫГЫ ҮН

Ноябрь 23.

Орус снарядтар болгаш куяктыг машина адар дайынчылар — Сталинниң өөренікчилери болганы черле чугаажок. Дүн-хүн чок олар бисти кедеп турар-дырлар. Часпас-даа чаа адар... Кара чаңгыс бажыңны бежен сес хондур шүүргеден келдивис! Көңгүс хей болган... Элдевейлиг таварылга болбас чүве болза, бистерниң кайывыс-даа Германияже кайын эвп чанарыл аан. Мен элдеп-хуулгаазын таварылгага ам шуут бүзүревестээн мен... Үе орустарның талазынче эргиле берип-тир...

(Гитлержи солдаттың демдеглеле дептеринден).

Бястиң бажыңывыска—«Павлов бажыңына»—өлүмнерге өжешкен дег чаш төл төрүттүнген. Кыс уруг. Өөрүм шупту ону Зина деп адай берген, а мен Зиндаги—амы-тыл дей бердим... (Ахмед Турдиевтиң чагаазыындан) Зинаида Селезнёва ам-даа Волгоградта чурттап чоруур.

Оттар хемде чалбыраштаан,
Оруктарда хөрлээлелген.
От бөгүп одаанда чок —
Ол казапчадан чалбыштаган.
Каан дээр безин кыпкан
отта.
Кара чер-даа хайлыг өртте.
Кызыл чечек каас-шинии
Кыпкан оттуң өңү хунаан!
Будукта от халаңнашкан.
Буруудадыр ялалакчы —
бөгүн чүгле от...
Шамбала дег
халап тамы дүвүге мен
Чаш төл үнүп,
канчангаш-ла,
дыңнап каан мен!
Дадайым ай!
Булут өртең,
Даниң чырыы хөмүргерген,
Автомат-боом изиг көс-ле!
А чаш төл ону чүге
тоорул!..
Частыр окка, үгер-боолар
диңмидинге
чаңчыккан мен.
Самолёттар бисче халдаар—
чаргыраашаан дээш үзүктелбес...
Чааның даажын чавырылдыр
Чаш төл үнү
Шала адаа — подвалдан
Өмээржиптер шаг чок-даа
бол,
Өндүр улуг дыңналы-дыр!
Ооң үнүн дыңнавас дээр
ужур турбас.
Ол үнүң билбес кижи кайып
турар.
Дүнүн божуур херээжениң
база
Черниң човуурттаары
шак ол үнде
Тудушкаштың кээргел дилеп
турары ол.
А удатпайын чаяан чогуп,
Өрү чаштыг кижи төлү
Өртемчейге көстүп келген!
Аваазының аяк ышкаш караа
чыраан.
Кыс уруг торүттүнген...
Хыктыглардан өжээн негеп,
Кырлар ажып, оран эргип,
Өөрүмнү орнукшудуп,
Өл-чаъс,
шуурганыгда
чүнү канчап чорбадым
дээр!
Амыдырал, чалыы назын
Айдызынга чалбарыдым!..
Аварадыг тайбың өйде
хар чаап турган ышкаш
чүве.
Хензиг-чашта өңнүктерим
караам орта көстүп
келди.
Хеглип калган хоорайлар
катап база
түттүнганзыг.
Херел чырык чайнап турар!
Чер үрезин оштаан,
илиртээрге арта салам.
Кыс уруг мында
төрүттүнген...
Черим сени сактып келдим,
Гиссар!
Сени база көрүп кагдым,
эргим кадай.
Кызыл тыным.
Кымдан артык эртинем
сен.
Сеңээ дүне
узуп чагаа шелип кагдым.
Дең чок-даа бол,
Дескн чырык —
базым черде өрт хып турду...
Теректер ам-даа хып тур.
Шалбааларда миналар
Частып турлар.
Самолёттар — кыс-чай чок.
Атака — та чеже чүве...
Мында чээрби эр бис.
Чазак — бистин.
Чонның чазаа.
Совет чазак!
Мындыг кончуг ханныг
дайын аразында
кыс уруг төрүттүндү...
Чер бар болза — кавайы ол.
Чер бар болза—бажыңы ол.
Өртемчейни өрт, ыш
бүргээн,
Өөрүмнүң, мээң тыным
кесте-даа бол,
Өлүм-халап чөргээн чаштыг
өпейлежип,
Сарыг баштан чаңгыс-даа
дүк дүжүрбес деп
Сагыжымда билип ор мен...
Үгер-боолар
үттүг-таарлай кондуп
каапкан,
Үрелик-бүзүк —
дайзыннарның бодалында —
Үнер-кирер тыныг чүве
артпаан хире
Ыш, от бүргээн шак бо
бажыңга
Ынакшылдың дээди демдээ,
келир өйде чурттанганың
Үрезини төрүттүнген.
Ынчангаштың
Черниң бүгү өндүр ады
Ында бөгүн мөөңнеттинген!
Бистиң сөөлгү оңгувус бо.
Бистиң сөөлгү шивээвис бо.
Шак бо бажың буступ
дүшсе,
өске бүгү бажыңнар-даа
чуурлуп калыр...
Чараш кызым, шөлээн уду.
Чаага сен бүзүреве.
Чонның сени шагда
манаан!
Аажок манаан.
Чолуктарны бо бажыңче
черле эрттирбес бис —
шөлээн уду.

Очулдурган Ю. КЮНЗЕГЕШ.

БАРААННАРНЫ — ЧОНГА

Приморск край. Владивостоктуң шаажан савад кылыр заводу тургустунуп келгениниң он чылдарының дургузунда 180 миллион ажыг кылыгларны бүдүрүп үндүрген. «Столовааларга ажыглаар, шай болгаш кофе кудуп ижер сервиздер — 53 хевириниң продукциязы магазиннерже кирип турар.

ЧУРУКТА: заводтуң кылып үндүрүп турары хөнектериң хевирлери.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Минскиниң «Горизонт» бүдүрүлге каттыжышкынының бүдүрүп үндүргени «Горизонт-Ц250» деп чаа телевизору оңнуг болгаш ак-кара хевирни көргүзер дамчыдылгаларны бедик шымарлыг хүлээп ап, көргүзүп турар.

Г. СЕМЕНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Бойдусту камгалаар

ВОЛГА КАЙЫНЫҢ ЭГЕЛЭЭНИЛ?

Волганың бажы Валдай бедигээжинде дээрзин кижи бүрүзү билир хирезинде-ле, гидрологтар ол улуг хемни Уралдан эгелээн деп чугаалаарлар — ол база-ла шын. Миллион чылдар бурунгаар Волга амгы Кама-биле дөмей агып чыткан деп, эртемденнер санап турарлар. Ооң адакы «каъттары» амгы-даа үеде бар.

Чер адаанда канчаар-даа ажок улуг суг системазы барын геологтарның шинчилелдери көргүскен. Хемниң бурунгу уну—дус чок арыг сугнуң төтүнмес шыгжамыры. Бойдустуң ол байлаан ажыглап болур деп шинчилеттингеп. Ону Ошкар-Олага баштай эгелээн. Бурунгу Волганың суу дыка хөй чуртталга кварталдарын хандырып турар.

Амгы Волганың терең болуру бо үеде безин Уралдың хемнериниң болгаш арга-арыының байдалындан улуу-биле хамаажыр. Урал дээрге чаъстарны тывылдырып, хемнерни тереңнедип турары-биле кайгамчык улуг девискээрде кижилериниң амыдыралынга ачы чедирип турар даг белдирир деп, улуг орус эртемден Д. И. Менделеев бижээн.

Башкирияда суг курлавырын кэмгалаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Республиканың девискээринден 1000 ажыг хеммер болгаш дамырактар агып үнген. Оларның хөй кезии Волга-Кама бассейнинче кирген. Арга-арыг өстүрүкчүлери, эртемденнер чуртунуң ол чугула арга-ыяш болгаш суг фондузун камгалаарының программазын ажылдап кылгаш, ону боттандырып турар. Бичин хемнериң паспорттаашкынын чоруткан, оларның суг режимни шинчилээн. Хемниң унунуң ол-бо талаларында камгалал куржаан тургускан. Ол черлерге ыяш кезерии, тулаалар кургадырын, мал одарладырын хораан.

Р. РУПЫШЕВ,
СЭТА-ның корр.

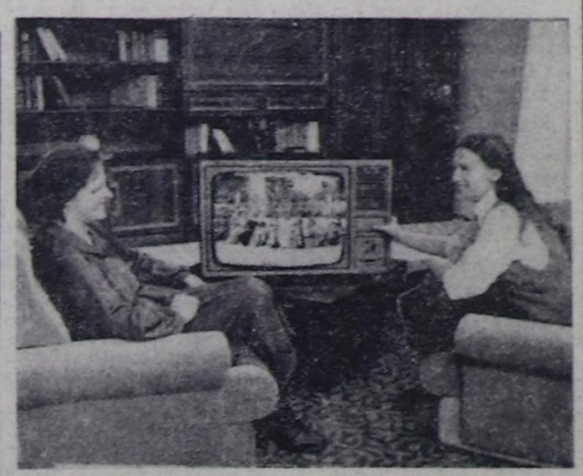

ЧОДУРАА

Чаның-биле эрткен кижээ
Чаагай чыдың чытталып
кээр.
Чокпак аккыр чечектерлиг,
Чодураа, сээң чаражыңны!

Чуртталганың магалыынга
Шупту өөрүп, хөглээн
ышкаш,
Шыргай, ногаан бүрүлериң
Сымыранчын турарын көр.

Сээң бүгү чараш, каазың
Сеткилимни доюлдуруп.
Ынчангаштың чалыы шаамда
Ынаам кыска сөңнээн ийик
мен.

К. ШУРУҢ-КАРА.

Чалыы чылдарывыста

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга кадыгдошкун тулчуушкуннар чоруп турган үе. Ынчан бис театр училищезинге өөренип турдувус. «Бүгү-ле чүвени фронтуга, бүгү-ле чүвени — тиилелгеге!» деп лозунг каяа-даа тарап иептерээни турду. «Фронтуга чүүүбиле дузалаан сен?» деп конкчуг улуг плакат кижини чайгаар-ла кичээндире бээр турган болгай. Ынчаарда театр училищезинге ажылдап турган башкыларывыс И. Я. Исполнев, А. В. Шатин, Р. Г. Мироновнч солун темалыг театржыткан көргүзүглерни белеткедип турганын утпаан бис. «Ыдыктыг дайын», «Тулчуушкүнче» дээш өске-даа бир чамдык ырларны театрның ниити ыры бөлүүнге көдүрлүүшкүнүг-ле ырлажып турдувус. Гитлерни шоотказ сценаларны база тургузуп турганын сактыр-дыр мен.

Бистиң аравыска кедергей шүлүк номчукчулары-даа турган болдур ийин. С. Васильевтиң «Ындыг партия бар» деп шүлүү-биле чергелештир Олег Намдараа «Каарган болган долгнин» сеткилге чедингир-ле номтуур чүве. Бистиң ыраажыларывыс Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар, Хүргүлек Коңгар, Николай Өлзей-оол оларның репертуарында орус, тыва ырлар элбек турган.

1941 чылдың эртежик күзү турган боор. Агаар-бойдустуң аязы аажок, театр училищезининң үран үүлүн удуртукчузу И. Я. Исполнев бистиң шупту-вусту чыып алган, кижи-ле хөй. Оркестр-даа бар, ниити ыры бөлүү, ынчангаш балет болуктери. Чоокку үеде чонга бараалгадыр программа-биле ол бисти таныштырган.

Даартазында Межегейге чеде берген бис. Концертивис ногаан ышкка болган. Көрүкчүлер эңмежок. «Охалай, эки-дир оо! Чараажын аа!» дээн чугаа-соот оон-моон дыңналып кээп турду. Ынчан Кара-кыс Мунзук «Бай-ла Хемчикти» узун суук бадырыптар. Олег Намдараа «Ындыг партия бар» деп шүлүктү. Николай Өлзей-оол хоюг үнү-биле «Конгуралгаш» ырлаар. Сөөлүнде барып ниити ыр бөлүү «Ыдыктыг дайынны» күүлүг чаагай кылдыр күүседир. Кижилерниң сеткил-сагыжында килеп долганы иле болур. Концерт төнер. Аратгар ындыг-ла дүргеп тарат чанмас, соңуургаан айтырыглары-даа бар болур. Фронтуга чорудар белектерни-даа соңуургадып чугаалаварлар. Хоюг сарыг шайын аартадып, чигирбооваын-даа биске салырлар. Оюн-концертти көрүп, магадааның араттар шын-на сеткилиниле илередип турганын кижи кайын уттур.

Эрги чүүк машинаны хөлгевис ол-ла болгай. Ырак-узак оруктарга чамдыкта үрели-даа бээр. Канчап-чоон бут кырынга тургузуп алгаш база-ла чоруп каар турдувус. Ыр-шоор үстүр эвес. Оюн-баштак-даа төктүп-ле келир. Чонга бараан болуп чоруур ынак хереклени—лимбизин холдан салбас Владимир Могальбин база-ла баштак үзер эвес. Оңгул-чиңгилдиг багай орукка кузов кыдыынга чоруп ора, машина хенертен опаш дээрге, оруң кыдыында элезин дөңгелчикке-даа (аас-

болур кижи болгай.

Ынчап 1942 чыл чүве. Моон мурнунда театрның директору Тываның улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оол турган. Тываның ырак-узак булуңнарының бирээзи Тожуга ай дургузуида оюн көргүскен бис. Ам болза ында кижи бергедээр түү боор. Самолетка олурупкаш, каш-ла минутада ужуп чеде бээр сен. Ынчан алды ай үезп чүве. Тожуга чедери дыка бергедээн. Сарыг-Сепке чедир багай машиналыг четкеш, оон чүү-хөөвүсту аъттарга чүдүрдүгеш Хараалче углапкан бис. Бойдустуң каасчаражын чүү дээр боор, кижиле магадап ханмас. Шиш-шиш кашпалдар, бедик даглар, чеээш өңүн былаап турар чечек-чимис...

Ынчангы Хараал алдын уургайында оюн көргүстүвүс. Оон ынай хем-биле салдарга олурупкан бис. Аяс хүнер таварышкан, хемден балыктап чордувус. Хамсырага ивижилер бистиң көргүзүүвүсту соңуургадылар. Даг эдээ черге чон чыглып келген. Артист Любовь Севильба чарлакчылап турган. театржыткан көргүзүгүү эң-не баштай көргеш, ивижилер сеткил ханнаннар, катап-катап дилел, өөрүп турдулар...

Чүге-даа торулбас чалыы чылдарывысты сактып келгеш, үе-шагдан бээр кады ажылдап, чонунга бараан болуп чоруур эш-өөрүн кижи кажан-даа кайын уттур. Тываның ырак-узак оруктары-биле чеже чорбадывыс дээр. Уран үүлдүң эртинелерин чопга чедирер чаагай херекке үлүүвүс кадыл чораанывыс ол-дур ийин.

М. РАМАЗАНОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

ТААКПЫЛААШКЫНДАН — ӨКПЕ РАГЫ

Таакпылаар бе азы кадыын камгалаар бе дээрзин шилип алыры—кижиниң бодундан хамаажыр.

Сөөлгү үжеи чылдарда өкпе рагы хоралыг ыжыктарның эң нептереңгей хевирлериниң бирээзи болу берген. Амгы үеде, хөгжүлделиг өске-даа чурттарда ышкаш, Совет Эвилелиниде ол аарыг-биле аараан кижилериниң санының хөйү илерээн.

Өкпе рагының ынчалдыо дүрген иептереп турарының чылдагааны чүдел? Ол аарыгның тыптырыга таарымчалыг байдал—бисти долгандыр турар агаарда рак аарының тывылдырар бүдүмелдер бар апарганы болур. Улут-улуг хоорайларның, будүрүлге черлериниң болгаш транспорттуң көвүдээни, одалга чүүлдериниң мелдер хөй. Оларның бирээзи болур никотиң дээр бүдүмел чүрек-дамыр системазының ажылдаарынга, ижин-шейүнду оруунга, төп нерви системазынга багай салдарны чедирер. Ынчангаш таакпы тыртпас кижилерге бодаарга, таакпылаар кижилерден ижин оюлганы-биле 10 катап, инфарк миокарда аарыг-биле 12 катап, стенокардня-биле 13 катап хөй кижи аарын турар. Таакпыда өкпе рагыи тывылдырар бензипрен, антрацен, пирен, мышыяк болгаш өске-даа бүдүмелдер хөй. Оларның эң күштүглери бензипрен болгаш мышыяк болуп, өкпеге ыжыктарның тыптырын дүрген болдурар. Үстүнде аазтынган бүдүмелдерден аңгыда, радиоактивтиг бүдүмелдер полоний, свинец, висмут база бар

Таакпылаар кижилер чүгле боттарының организмин хораннап турар эвес, а харын чанында турар улуг, биче кижилерниң кадыын база үреп турарын утпаза чогуур. Бир эвес үргүлүү таакпылап чоруур кижиниң организми таакпыга чаңчыга берген боор болза, а таакпы тыртпас кижилериниң организмиигге таакпының ыжын таварыштыр хоралыг бүдүмелдер дораан дээр. Таакпы тыртпас кижи таакпылаар кижибиле кады таакпылап каан кабинетке ажылдап хүнээр болза, ол анаадагызынга бодаарга аажок туруптар, ооң ажылдаар шинээзи кудулаар, эң ылангыя угаан-биле ажылдаар кижилерге кончуг берге болур, харын-даа бажы аарыыр, хораадаачал, ажыныычал аараар. Япон эртемденнер ашактары таакпы тыртпас херээжениерге бодаарга, ашактары таакпылаар херээжениериың өкпе рагындан аарып өлүрү ийи катап хөй болуп турар дээрзин шынытканнар.

Таакпылаар ада-иелер уругдарының чүгле кадыын хорайнаи турар эвес, а оларга багай үлегерни көргүзүп турар-дыр. Индыг ада-иелериниң ажы-төлү бичиизиден тура таакпылап эгелээн болгулаар.

Үстүиде көргенивис чижектерни хөй-хөй шинчилел-дуржулгаларны кылып турган бадыткаан дээрзин эгезинде айыткан болгай. Ол дуржулгалардан бир чижек: 23 кускени таакпы ыжы-биле долдурган баикаларга сукпаш, бир чыл иштинде тургузуп каарга, оларның 21-иниң өкпелериидө хоралыг ыжыктар тыптып келген болган.

Таакпылаар кижилер шупту-зу өкпе рагындан аарып турар эвес болсай, ынчалза-даа таакпылаар кижи бүрүзү бодунуң келир үедеги кадыын бодаар ужурлуг.

А. МАЛЫШЕВ,
онкология диспансериниң эмчизи.

Эмчиниң сүмези

ТААКПЫЛААШКЫНДАН — ӨКПЕ РАГЫ

янзы-бүрү хевирлерни хөйну ажыглап турар апарганы өкпе рагындан аарыыр чоруктуң иептерээринге чедирген. Ол ышкаш өкпе рагы көдээ черлерге бодаарга, хоорайларда хөй таваржын турары база ол дугайын бадыткап турар. Ынчалза-даа Кадык камгалалының бүгү-эвилел организациязының өкпе рагының талазыбиле эпидемиология бөлүү, социалистиг чурттарның кадыкшылга министерстволары болгаш Америкада ракка удур иинтилелдиг директорлар чөвүлели кижилерниң тыныш органнарының ракпан аарыырының кол чылдагааны таакпылаашкын болуп турар деп түңнелге келгеннер. Ол түңнелди эртемденнериың сөөлгү үеде кылып келген клиникалыг, эпидемиологтуг, экспериментталдыг шинчилелдерин барымдаалап үндүрген.

Кижилериң организмиге таакпының хоразы кандыгыл? Таакпы ыжында кижиниң кадыынга кончуг хоралыг бүдүмелдер хөй болуп турар. Ынчалза-даа сигареталар тыртпаны организмге эң айыылдыг болуп турарын ону шинчилел турган специалистер бадыткаан. Чүге дизе сигарета кылырда, папаростар кылырынга бодаарга, элээн «чымчак» таакпыны ажыглап турар болганда, ону тырткан кижилер бүгү ыштыы белени-биле бодунче книр тынын алыр. Статистика ёзугаар алырга, рактан аараан таакпылаар кижилериң 90 хуузу сигареталар тыртып чораан кижилер боол турар.

Өкпе рагының тыптыры таакпылаар кижи таакпыны кайы хирени тырттып турарындан база хамаажыр. Таакпыны хөйну тыртып чоруур кижилерниң өкпе рагындан өлүр чоруу эвээш тыртар кижилерге деңнээргс 10 катап хөй болуп турар. Өкпе рагындан аараан таакпылавас кижилерниң саны 2 хуу безин четпес боол турар.

Республиканың киноэкрандарынга «МЕНИ УЖУТПАЗЫН КҮЗЕ» деп чаа кино үүнүп эгелээр.

БӨРЗЕКТИҢ САЛЫМЫ

Рассказ

Оон бээр элээн болу берген. Кезек кижи МЧАЭ-лежип алгаш, Конгураа хемниң оорүүнга тараа тарын турган бис. Дүш чедип келген. Кижилер кожуглуг андазыннарын, илиртлерни адырып каап турган. Чамдык шалыпкын, тудунгур оолдар аъттарынга олургулапкаш, одагже хап киреринге мырыңай белеп турганнар.

Бистиң хемче кирер оруувустуң хажыызында ыргай, даа кончуг сырый үнген, чамдык черлерии суг коошпалап каан чоога бар чүве. Ынаар, ол чоогаже кичээнгей салган кижи чок. Ынчан бир-ле кижи:

— Ойт! Дөө ол ыт чүве ызырып алган чор, оор чүве боор, — деп, чоогаже холун айытkаш, чугаалады.

— Паа, ыт деп чүң боор, бөрү-дүр, аксында хой хырны ызырып алган-дыр. Ында ооң оолдары бар боор— деп, Дарган-оол ашак маажым чугаалады.

— Бисте боолуг кижи бар бе?

— Чок бе?

— Ынчаарга бөрүнү аглап тургаш согар-ла! Ыя аразында бөрү ыыргай даа сывынын аразыяне кире берди.

Моң, шөйбек ыяш, демир чүүлдер-биле чепсегленген аътты кижилер чооганы долгандыр бүзээлекпен, а чадаг кижилер база-ла чүү-хөө-биле чепсегленгеш, бөрүнүң ажыг кире бергени черже бузуран кирипкен. Кижилер дээрбекти чыырза-чыырза, өг орнундан бичии-ле улуг черни бүзээлеп келген. Бөрү кайда-даа эвес, ында.

Хеп-хенсртен куураш дээп соонда, кижилернин чыырыч алган дээрбээн чаза тавараш, бөрү ховуже салып-ла берген. Аъттыг кижилер бөрүнү сүрүп эгелээн. Бөрү шынап-ла иштинде бир чүвелиг хой хырны мзырып алган болган.

Човадыр ажылдап каапкан аъттар аңдарган черге кадылгаш, бөрүге четпейн барганнар. Коккаарак-Хаялыг-Каътче шиглээш салып-ла каан. Бир эвес, аңаа дыш аът мунуп чораан Төмүр-оол душ боюп чедип келбээн болза, бөрү алдырбайн барганы-ла ол Төмүр-оол шаап бар чораашла, бир талакы эзеңгизин чежип ап чораан, чамдык улус ооң ужурун билбээн. Дагның хаялыг кадырынга чедир кашла базым арткан.

Төмүр-оол бөрүге шаппышаан баргаш, оң талакы холун кодүргеш, харбап дээн соонда, бөрү шойлу берген, тепкиленип чыткан. Кижилер оортан-моортан чедип келгеш, шагда-ла эрте берген бөрүнү хей-ле каккылаар-даа.

— Ойт! Аксында ызырып алган чүвези шимчеп чыдыр.

— Оолдары-дыр деп дем-ка чугааладым чоп — деп, Дарган-оол ашак аңдындан-даа дүшпейн чугаалаан.

— Хырынны ушта соп кел, оол!

— Хоржок. Ыяк-тыр.

— Аксы ызырыы олу берген-дир.

— Ынчанмайн, чүү-даа амытаның төлү кончуг. Бөрү көкдаа болза, кускун кара-даа болза төлүнге ыяк.

Бир-ле кижи хой хырның чара кезиптерге, оортан караа безин ажыттыкмаан үе бөрзек ушгунуп кээп дүшкен.

— Өлүг чүвелер-дир.

— Өлүг эвес, думчуккан амытаннар-дыр. Оон бирээзин «Делегей» деп шолалыг Төмүр-оол бодунга ап алган. Төмүр-оол дээрге, Конгураа чурттуг үжен хар иштинде аныяк эр болган чокта-ла «делегейде дескн хуискаал өөскүп турар үе-дир бо» дээр кижи-дир. «Мындыг болбаазын үеде кижи бөрзек-эниктн дзырап шыдавас бе? Мээң бөрзекпеним кончуг ыт боор, көөрдаа силер» деп каан.

Шынап-ла бөрзек улуг чагай-даа, угаанныг, чаш-даа эниик боол өзүп келген. Ооң оиза чүвези коданчызы. Бирле дүне бөлүк бөрүлер коданга киргенде, алыс боду чедиштир өспээн, азыт-дижи ам-даа үкмээн болза-даа, Бөрзекпен дидимин болгаш коданчызын ылап көргүскен. Ол өөрү эниктер ышкаш, кудуруктарын мунгулапкаш, амы-тын харанын чаштына бербейн, бөрүлербиле ылап тулушкан. Бөрүлер бир улуг саар инекти ужуруп аар бодаан халыжа бээр орта Бөрзекпен оларны ол-бо шивейлээш, туткулатпайн баргаи, инек чүгле чиик балыглаткаш, менди үнген, а Бөрзекпеннин бодунуң хөй черлериндеи хаи аттыгып турган. Төмүр-оол кодан дүвүрээзининиң шимээниидеи отту чаштап келгеш, калчаарап турган коккаарактарның бирээзин чыттыр аткан. Ооң соокда Төмүр-оол коккай оглу ыдын мактап, хөй өглерге кирип чугаалаан. «Шын азыраан бөрү оглу-даа ой-чиктин бөрүзүн-даа, оорну-даа кодаига киирбес» деп. Төмүр-оол улуска чугаалап чораан.

Бир-ле катап бөрүлер-биле улуг шош болган чердеи Бөрзекпен чүгле тынныг чаныи келгеш, Төмүр-оолуң чанынга кээп чыдыпкаш, оортан турбаан.

С. ТАМБА.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ажылыраа болгаш совет тургузуг киндистерниин 2-37-13, пропаганда киндизинин 2-31-75, культура киндизинин 2-23-54, кодээ ажыл-агый киндизинин 2-21-47, үлетпүр киндизинин 2-31-75, чагаа киндизинин 2-41-27 информация киндизинин 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Типаж 17866. Чагыт № 1234.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер эр. полиграфия болгаш ном садыгының керектериниң талазы биле эргелээнин типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00577

телевидение

МАЙ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шиптээшкинче ыыскаалыңар». 9.05 — Л. Захлевныйның «Тураскаал» деп вокал бөлүүзиндеи Минскидеи дамчыдылга. 9.30 —«Будильник». 10.00—«Совет Эвилелиниг бараан боол турмен!» 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Музыкалыг программа. «Эртеии ... ». 12.15 — «Көдээден дамчыдылга». 13.15 — «Фронтучулар». Документалдыг телефильм. 14.15—«Музыкалыг киоск» 14.45—Уранчечен телефильм. «Полктуң оолу». 2-ги сериязы. 15.50 —«Кино аяи-чоруктар клуву». 16.50 — «Силерге, хоочуннар!» Музыкалыг программа. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45—19.00— Чансар. 19.00—Фашизмжелекчилерден Чехословакияны хостаанының 36 чылынга тураскаткан Чехословак Социалистиг Республиканың телевидение программазы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Уран үүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Роговцева. 23.00 — 23.25 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар дугайында. 15.20—«Үзүлүг ёр кижи болур үе». Документалдыг телефильм. 15.50—«Омега» деп вариант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.00—Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (М) — «Спартак». В. И Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичө спорт арспазындан дамчыдылга. 19.15 — «Кино көргүскүүнүң демдеглели». 20.00 — «Чаштар, тамыктыг удунар!», «Хөглээ дагаа оглуң». Мультфильм. 20.15—Делегейниң чадаг-терге чарыжы. ГДР-деи дамчыдылга. 20.30 Гандболга ССРЭ чемпионады. СКА (Минск) — ЦСКА. ЦСКА-ның Төп спорт залындан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Сураг чок читкен». Уран-чечен телефильм.

МАЙ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—Н. Фонвизин — «Тактагалдай». Тываның хөгжүмшүн театрының шинзи. 19.20 — «Тургузуушкунуң болгаш ... быының ленинчи политиказы». Телеелекторий. «СЭКП болгаш делегейниң коммунистиг шинчээшкини. 19.30—Телемедээлер. 19.40—«Студенчи меридиан». 1981 чылдың күш-ажылчы семестринге республикада белеткелдер дугайында. 20.05—Телемедээлер. 20.15 — Чарлаллар. 20.20—«СЭКПниң XXVI съездизиниң материалдарын үөренип тур бис». 20.40—«Эгиттинген эртивелер». Документалдыг фильм. 21.00—«Социалистиг чарыштың үүн демдеглели». Республикада часкы хоюу ажылдарының чорун турарының дугайында. 21.25 — «Аваа-ла селгүүтээшкин-дир». Телешоу. 22.40—23.00 —«Бойдус байлак-ла, ынчалза-даа...» Документалдыг фильм.

Агаар

Республикага бөгүн бүргеп, алзыр, чамдык черлерге дымыралыр чаъстаар. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хат секундада 5—10, а чамдыкта 10—14 метр чедир дүргедээр. Дүне—5—13, хүндүс 11—22 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне —8—10, хүндүс 19—22 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАЙ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сергей Иванович пенсияже үүүп тур» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 21.00. «Чүүден-даа артык үнелиг». Бирги фильм — «Тайбыңның баштайгы хүнү». Ийнги фильм —«Үеии мурнаанар» 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүмнү шылажып эрткен бис» 9.00, 12.10, № 89 киночыыиды 10.40, «Мерседес» четтирбейн барган» 13.50, 15.40, 17.30, 19.20, 21.10 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Автобуска болуушкун» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Таро—маңнас төлү» 11.00, «Куда дүшкен дүне» 12.50, 17.20, «Киискиткен гусарларның эскадроиу» 14.30, 19.10 шактарда.

«ЧАЯГЫ КИНОТЕАТР»: «Ыт рояльды кырлай берген» 12.00, 16.00, «Таварылга болган ок» 14.00, 18.00 шактарда.

МАЙ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чүүден-даа артык үнелиг». Бирги болган ийнги фильмнер: «Тайбыңның баштайгы хүнү», «Катап тургузуушкунуң маадырлыг чоруу» 15.00, 18.40, «Августа император чох турган» (2 серияльт) 9.30, 12.40, 17.00, 20.40, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мерседес» четтирбейн барган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 111 (11609) | 1981 чылдың май 12, вторник | Үндезилеттинген 1925 чылда | Өртээ 2 кеп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«Кырлыг-карааны, чиңге-тарааны, фасольду база чечевицаны бүдүрериңге болгаш садып алырыңга ыдыг бөөр талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүледи хүлээп алган.

Дыка хөй республикаларның, крайларның болгаш областарның партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел организалары, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу база ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу «Кырлыг-карааны болгаш чиңге-тарааны бүдүрериң база садып алырын көвүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1976 чылдың август 23-теги № 683 доктаалын күүседириң хандырбаан деп, доктаалда демделгээн. Ол культураларның дүжүткүрү эрги дээрээ куду болуп артпышаан. Чурттка ниитизи-биле кырлыг-караны база чиңге-тарааны садып алырының беш чыл планы күүсеттинмээн.

Фасольду болгаш чечевицаны чуртта өөрүп бүдүрүп турар болгаш күрүне курлавырларынга өөрүп кирип турар.

ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, дыка хөй областарның болгаш республикаларның партия база совет органнары айыткан группа болгаш бобы культураларның тараазын күрүнеге садарының планнарын күүседиргенде база ол культураларны үрезимнери-биле (магадылал фондузун барымдаалап) ажыл-агыйларын бүрүн ханырганда, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, районнарның база ажыл-агыйларын күрүнеге тараа садар планын түгле шинчаан күүсеттинген деп санаарын чугула деп көрген.

1981—1985 чылдарда көдээ ажыл-агыйның хереглелдерине бобы культуралар ажаан алыр ЖРБ-4,2 жатказын четчир сайның бүдүрүп үндүрериң хандырарын, а ол ышкаш дорт төктүр ПЖК-3,5 жатка-косилказын чедир ажылдап кылырын дүргедериң болгаш оларны 1982 чылда бүдүрүп үндүрериң организастаярын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунга даскан.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш Көдээ ажыл-агый эртемперииниң бүгүзэвилелдиң В. И. Ленин аттыг академизиң даразында чүүлдерни кылып ужурлут:

кырлыг-караның, чиңге-тараның, фасольдуң болгаш чечевицаның бедик продуктулуг, дүргеи бижар, кандазашкыга шыдамык, аарыгларга болгаш хораларга туруштуг, механизастаан арга-биле ажаан болуур, эки шынарлыг тараалыг сорттарын өстүрүп үндүрер, а ол ышкаш ол культураларның өстүрериниң дешиилеглег технологиязын ажылдап кылырын 1981—1985 чылдарда хандырар;

садарын чорудар.

Кырлыг-караның, чиңге-тараның, фасольдуң болгаш чечевицаның онгу беш чылда чидип алдыгаң ортумак денелиңден ажыр күрүнеге сатканы дээш, ниити тараның хемчээлинден ол денелиңниң алкаңындан хамаарылга чокка садып алыр өртектериниң 50 хуузу хемчээлге немелдеп 1981—1985 чылдарда колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериңе база организацияларынга төлеп бөөрин көрүп.

Ак. өнүүр, холушкак өнүүр фасольдуң болгаш чечевицаның чогуур кондициялыг биотемпа тараазы дээш 600 рубль хемчээлдиг өртекти 1981 чылдың дүжүдүнден эгелеп колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериңе база организацияларынга төлеэрин доктаатткан.

Социалистиг чарыштың түвелиңерин үндүрерде, кырлыг-караны болгаш чиңге-тараны күрүнеге садарының планнарын күүсеткенде база ол культураларны үрезимнери-биле (магадылал фондузун барымдаалап) ажыл-агыйларын бүрүн ханырганда, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, районнарның база ажыл-агыйларын күрүнеге тараа садар планын түгле шинчаан күүсеттинген деп санаарын чугула деп көрген.

1981—1985 чылдарда көдээ ажыл-агыйның хереглелдериңе бобы культуралар ажаан алыр ЖРБ-4,2 жатказын четчир сайның бүдүрүп үндүрериң хандырарын, а ол ышкаш дорт төктүр ПЖК-3,5 жатка-косилказын чедир ажылдап кылырын дүргедериң болгаш оларны 1982 чылда бүдүрүп үндүрериң организастаярын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунга даскан.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш Көдээ ажыл-агый эртемперииниң бүгүзэвилелдиң В. И. Ленин аттыг академизиң даразында чүүлдерни кылып ужурлут:

кырлыг-караның, чиңге-тараның, фасольдуң болгаш чечевицаның бедик продуктулуг, дүргеи бижар, кандазашкыга шыдамык, аарыгларга болгаш хораларга туруштуг, механизастаан арга-биле ажаан болуур, эки шынарлыг тараалыг сорттарын өстүрүп үндүрер, а ол ышкаш ол культураларны өстүрериниң дешиилеглег технологиязын ажылдап кылырын 1981—1985 чылдарда хандырар;

девискээр айы-биле эң тараалаан сорттарын бедик шынарлыг үрезиннери-биле тарылганы чоокку чылдарда хандырары-биле кырлыг-караның, чиңге-тараның, фасольдуң болгаш чечевицаның үрезин ажылын үндезини-биле ажыктарын немелде хемчегленирээн, ону үлетпүр үндезиннеге шилиндер, а ол ышкаш ол сорттарның үрезиннерин дүүлеп нептередирин хандырар.

Фасольду өстүрер болгаш тараазын дужаар ыылдыг керээлерни ажылчыннар, албан-хаакчылар, колхозчулар-биле болгаш совхозтарның, көдээ ажыл-агыйның өске бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, колхозтарның девискээриниде чүрттеп турар база ниитилел бүдүрүлгезиңге эң сеткилдиг киржип турар комаатылар-биле чүгле эки тураа үндезиңге чарарын совхозтарга, көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериңе база организацияларынга төлеэрин доктаатткан.

Фасольду өстүрүп, садар талазы-биле ажыл-агыйлар-биле керээ чарган колхозчуларга, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш өске-даа хамаатыларга ону тарын өстүрериниң бажын чанының девискээриниң, а ол ышкаш херек апарганда, ажыл-агыйларның үр үеде ажыглавайн турарыг девискээрлериниң хүсеглиг-биле немелде чер участоктарый үндүрүп бээр.

Бо доктаал ёзугаар фасоль өстүрери-биле хамаатыларга үндүрүп берген чер участоктарынга көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң болгаш немей үндүрүп берген чер участоктарынга колхозчуларның, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш өске-даа хамаатыларның фасоль өстүрериңе бүгү талалыг дузаны көргүзер хүлээлгелиг.

Колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң оларнын-биле керээ чарган колхозчуларга, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш өске-даа хамаатыларга фасоль үрезини, минералдыг чемнештелгелер, гербицидтер садып алырыңга болгаш эртежок ууда техниканы, транспорт херээселдерин бээрининг база өске-даа ачы-дузаны чедирериниң аргазы-биле дуза чедирериниң, колхоз, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң хүлээлгелерин айтып турган фасоль өстүрериниң болгаш оон гараазын садып алырының таныс азый керээлерин ажылдап кылырын база бадылаарын, а ол ышкаш бүдүргеи продукциязыг сайгарарының база телээриниң негелделериниң чурумун доктаалдырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң ТСЭ-ге саналлаан.

Колхозтарны, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң бажын чанының болгаш немей үндүрүп берген чер участоктарынга колхозчуларның, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш өске-даа хамаатыларның фасоль өстүрериңе бүгү талалыг дузаны көргүзер хүлээлгелиг.

Колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң керээ ёзугаар колхозчуларга, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш өске-даа хамаатыларга садып алган фасоль тараазын ол ажыл-агыйлар күрүнеге садарын болгаш ону хемчээл база шынар көргүзүглери дээш доктаатткан немей төлевирлерябиле кады тараа садарының күрүне планының күүселдезиниге киригиптир санаарын доктаатткан.

Чурттакчы чондан фасоль тараазын садып алырын улгатырарының немелде хемчегленирин алырын Центросоюзка даскан.

Онгу беш чылда чедип алган ортумак денелиең ашканда колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң фасоль садарынга доктаатткан өртектерден ашпас хемчээлдиг кылдыр керээ ёзугаар дугурушкан өртектер-биле колхозчулардан, ажылчыннардан, албан-хаакчылардан болгаш өске-даа хамаатылардан фасоль тараазын 1982—1985 чылдарда садып алырын хереглекчилер кооперациязының организацияларынга чепшээрээн.

Бо доктаалда көрдүнген өртектер ёзугаар хереглекчилер кооперациязының организацияларының чурттакчы чондан садып алган фасоль тараазын ол организациялар доктаатткан чуурум ёзугаар сайгырар.

Кырлыг-кара тараан шөлдерин, ол культураның тараазының дүжүткүрүн болгаш ниити чыылдазын, тараа саларының ортумак көргүзүглеринче опу киирбейн, ангы одургага область, край, автономнуг болгаш эвилелдешкен республика айы-биле көргүзерии ССРЭ-ниң ТСЭ-ге сүмелээн.

Эш Л. И. Брежневтиң Украин ССР-ниң удуртукчулары-биле беседазы

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 9-та Украин ССР-ниң удуртукчулары-биле Киевке ужурашкан. СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, Украинаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери болгаш Политбюро кежигүннеринге кандидаттар од беседага киришкен.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомуунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчылары—СЭКП ТК-ниң кежигүнери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчызы—СЭКП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат А. И. Блатов ужуражыышкынга киришкен.

Ужуражыышкынның киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң чугаалаары болза:

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии, оң бирги беш чылдың планнарын күүседири — бистиң эң-не кол херээвис болуп турар. Съездиниң шиитпирлерин боттандырарының планын Украинаның Компартиязының ТК-зы ажылдаа кылган. Ол айтырыгларны актив хуралыңга калбаа-биле чугаалажып көрген болгаш Украинаның Компартиязының ТК-зының пленуму чүүлдүг деп көрген. Тодаргай болгаш эки хемчеглер ажыллаа кылдыгаң-дыр. Оларның белеткелин алакы организациялардан эглеэзин турганы дыка чугула болган-дыр. Ол чорук—ажылчы чоннарның киирген чугула хөй саналдарын планга айтып киирер арганы берген.

Планда көрдүнген бүгү-ле чүүлдерни күүседир талазы-биле хүн бүрүнүң организакчы болгаш политиктиг ажылындан ам бүгү чүүлдер хамаарыжыр.

Бо чылдың бирги кварталында Совет Украинаның болгаш бүгү чурттуң ажылчы чоннарының чедиишкиннерин Л. И. Брежнев демделевишаан, бар четпестерии дугайында чугаалаан болгаш ук четпестерии ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, байырлалга Москваның делегациязын баштап чораан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база эвээ келгеч.

Вокзалга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ниң секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Рудаков, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база эвээ келгеч.

Украинаның Компартиязының, бүгү ажылчы чоннарының күжениишкинерин угландырарының эргежок чугулазын онзалап айыткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүргеи бедидер, үлетпүр продукциязының немей өзүлдезин хандырар лугайында хамыктың мурнунда чугаа чоруп турар. Республиканың кара металлургиязының болгаш хемүр-даш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылын экижидери онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Бүдүрүлгеии эргежеп башкарарының чаа хевирлерии тывырынга, эртемнии чедиишкиннерин ажыглаарынга идепкейлиг чорукту Украинаның парторганизациязы кезээде илергейлеп келген деп, Л. И. Брежнев чугайлаан. Украинаның Эртемнер академиязының, Днепропетровскиниң, Запорожьениң, Львовтуң болгаш өске-даа областарның парторганизацияларының ажылының дуржулгазын чүүлдүг деп көргеи элээн хөй шиитпирлерни СЭКП ТК-ниң хүлээп алганы таварылга-эвес. Мурнакчыларның дуржулгазын бүгү кижилер ажыглазын дээш нептередири кол сорулга болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдээ ажыл-агый талазыбиле шиитпирлерии күүседир дээш чарышка Украинаның парторганизациялары болгаш республиканың көдээ бүгү ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип турарын эш Л. И. Брежнев сеткил ханыышкынбиле демделгээн. Мал ажылын хөгжүдери ам дыка улуг ужурдузалыг болуп турар. Сүт угланышкынның мал ажылының продуктулуун бедидериниң будун программазын Украинаның Компартиязының ТК-зының ажылдап кылганы коңгуг шын болган. Ол программаны күүседири эргежок чугула.

Тараа будүрерии көвүдедиринии планнарын республикада база ажылдап кылган, ол планнарның сорулгазы — күрүнеге чыл бүрүде миллиард ажыг пуд тарааны садарын хандырары болур. Ол программаны боттандырар талазы-биле өзүлдениң эвээш эвес курлавырларынга даянып чугула деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демделгээн. Ол курлавырларын бираазын кукурузаның улам бедик дүжүдүн хандырары болдур.

Чангыс сес-биле чугаалаарга, айтырыглар болгаш улуг сорулгалар силерде өөскеш эвес-тир эштер. Началзажок Украинаның Компартиязы мшкаш организация ол сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлеп шыдаар дээрзиңге бүзүрээр бис. Силерде коммунистериниң күчүлүг армиязы—барык 3 миллион кижи, эки кадрлар бар болгай деп, Л. И. Брежнев чугаазының түңнелиңде демделгээн. Кадрларны шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле силериниң эки ажылыларны СЭКП-ниң XXVI съездизиңге үнелээри таварылга эвес.

Украинаның Компартиязы бодунуң мурнунга салдыгаң сорулгаларны кезээде чедиишкиниг шиитпирлеп келген. Моон соңгаар-даа ындыг болур деп бодай-дыр мен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш Украинаның парторганизациязы бүгү-де чүүлдерни кылырын В. В. Щербицкий бүзүреткеи.

Эртем-техниктиг депшилгелии дүргедедириниң, бүгү ажылдың ажыктыың болгаш шынарын бедидериниң сорулгалары партия организацияларының кичээнгейиниң төвүңде туруп турар. Салдыгаң сорулгаларны күүседири республика багай эвес эгелээниң бо чылдың бирги кварталының түңнелиңде хереглеп турар. Үлетпүр продукциязын пландаң ажыр 551 миллион рубль түңнүг кылдыр сайгарган, эътти болгаш чуургаңы белеткээр талазы-биле даалгалар күүсеттинген.

Партияның планнарын бүгү коммунистерии, күш-ажылчы бүгү коллективтериң ажылынга удуртулга болдурар төлээде, бедик негелделиг, организастыг болгаш ажыл-ишчи чорук республиканың партия организациязының бүгү ажылчорудулгазынга сиңниккен турзун дээш Украинаның Компартиязының ТК-зы сагыш салып турар деп, В. В. Щербицкий чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни Совет Украинаның удуртукчуларынга, бүгү ажылчы чоннарынга эш Л. И. Брежнев күүседи.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КИЕВТЕН ЧОРУПКАНЫ

КИЕВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 9-та Киевтеи Москвага ээп чорупкан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери: ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов болгаш байырлалга Москваның делегациязын баштап чораан СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база Киевтеи үнүпкеи.

Киев вокзалынга эштер Л. И. Брежневти, В. В. Гришинии, Д. Ф. Устиновту СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, Ленинградтың делегациязын баштап чораан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомуунуң бирги секретары Г. В. Романов, Украина ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Ф. Ватченко, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, республиканың өске-даа удуртукчулары, партияның Киев хооркомунуң бюро кежигүннери болгаш бюро кежигүннеринге кандидаттар, республиканың партия обкомнарының бирги секретарьлары, күш-ажылдың мурнакчылары, шериг начальниктери, дайынның хоочуннары, хөй-ниитти организацияларының удуртукчулары үдээн.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев баштаан ССРЭниң Камгалал министерствозунуң, дайын хоочуннарының Совет комитединиң, маадырхоорайларның, Украинаның областарының делегацияларын база үдээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Украин ССР-ниң Күрүне гимнилерии күүсеткеи.

Л. И. Брежнев болгаш В. В. Щербицкий шеригленнин үш хевирлериниң төлээлекчилериниң — дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен.

Л. И. Брежнев болгаш В. В. Щербицкий СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчызы — СЭКП ТК-ниң кежигүннери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат А. И. Блатов Москваже чорупкан.

Киевтиң кудумчуларынга болгаш шөлдериңге орук дургаар Леонид Ильич Брежневке болгаш СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннеринге Украина найысылалының чурттакчылары үүректиң ханызындан изиг байырны чедирип турган.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАГА ЭЭП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 10-да Москвага ээп келген. «1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң Украина күрүне музейи» деп мемориалдыг комплекти ажыктанырга тураскаткан байырлалга ол киржип чораан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, байырлалга Москваның делегациязын баштап чораан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база ээп келгеч.

Вокзалга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ниң секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Рудаков, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база эвээ келгеч.

Вокзалга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ниң секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Рудаков, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база эвээ келгеч. «1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң Украина күрүне музейи» деп мемориалдыг комплекти ажыктанырга тураскаткан байырлалга ол киржип чораан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, байырлалга Москваның делегациязын баштап чораан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин база эвээ келгеч.

Вокзалга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ниң секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Рудаков,

ЧАРЫШ-

чедиишкинниң бызазы, кижизидикчи күүн

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ-КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 *биргн чыл*

Май

Чарыштың девизи: «Ажыктыг, шынарлыг ажылдаар!» болур ужурлуг... Ол дээрге ниитиниң байлаан ээ ёзу-биле көөрү, бүгү-ле бар курлавырларны, бүгү бүдүрүлге күчүлерин билдилиг болгаш чөп ажыглаары, эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, бедик түңнелдерни чедип алыры болур.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарыш дугайында доктаалындан.

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ КӨӨР, САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

«Тиилелге» совхоз мурнунда чылдарда элээн хожудап, планын күүседирингe бүдүрүлгечи көргүзүглери шоолуг эвес болуп келген. Эрткен чылдан бээр база он бирги беш чылдың бирги кварталында чамдык эки түңнелдер бар апарган. Бо чылдың бирги чартында күрүнеге эът садар планын күүседипкен, төрүүр чүс хойга онаштыр 80 хураган алдынган. Ону совхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарышка идепкейлиг киржип тургаш чедип алган. Ажыл-агыйда профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазының моон адаанда чүүлүн ол дугайында парлаан.

Хамыктың мурнунда социалистиг чарышты организастарынга негелдеп күштелдиргеи. Ону колдуунда-ла ажыл-агыйда бүдүрүлгениң адырлар аймының принциви-биле хойжу бригадаларның, хову ажылында комплекстиг отрядтарның болгаш өске-даа коллективтерниң аразында организастатынган. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң депутады Д. С. Дандар удурткан № 3 комплекстиг трактор-хову отряды № 2 отряд-биле база олар-биле кожа Дуржулга станциязының № 5 бригадазы-биле чарыштыг.

Чарышка бир чугула чүүл— оон массалыы, калбак нешпе-лердиң болгай. Ону организастаарда ажыл-ишчи бүрүзүнүң күзелин, алган хүлээлгелерин ооң күүседип болур арталарын шыңгыы барымдаалап көөрү чугула. Бистe ам-ниитизи-биле 600 ажыг кижи социалистиг чарышта хаара тутпаган. Ынчаарга специалистер, инженер-техниктиг ажыл-дакчылар тускай чогаадыкчы планнар-биле ажылдаар, ону совхозтуң техниктиг чөвүлелиниге бадылап турар. Ынчалзажок чамдык черлерниң, ылаңгы совхозтуң уруглар садыгының ажылдакчылары чарыштың кандыг-даа хевиринде хаара тутпаан. Ону кайнаар кыйза экил дээрзин база-ла болап көөр апаар бис.

Чарыштың түңнелиин үндүрерде бүдүрүлге көргүзүглерин, сагылга-чуруумну, экономиктиг өөредилгеде өөренип турарын, хөй-ниити ажылынга киржилгезин шыңгыы барымдаалап турар бис. Соөлгү үеде экономиктиг өөредилгеге идепкейлиг киржип турар ажыл-ишчилериниң бүдүрүлгечи көргүзүглери бедик болуп турарын практика көргүскен.

Түңнелдерни тус-тус коллективтериниң бүдүрүлге ажылының онзагай байдалын барымдаалап айлап, кварталдап, а чугула сезоннуг ажыллар үезинде беш азы он хонуктап үндүрүп турар. Чижээ, часкы тарылгада механизаторларның болгаш өске-даа ажыл-ишчилериниң чарыжының түңнелин 5 хонуктап үндүргеш, оон тиилекчилериниге 7-деп 15 чедир рубль шаңналдарны тыпсып турар. Баштайгы түңнелде аңгы-аңгы отрядтардан трактористер К. Бады-Хөө, К. Эрес-оол, Л. Кызыл-оол, поварлар Елизавета Куулар, Марина Куулар, төп шанда чолаачы К. Монгуш олар бирги черге киргеш, акша шаңналдарын алган.

Ынчаарга хойжуларның чарыжының түңнелин айлап, кварталдап үндүрүп турар. Эрткен кварталда Ооржак Бады-Төре төрүүр 100 хойданга 105 хураганы алгаш, тиилекчи болган. Ол ышкаш Эренсен Дукел-оол, Татьяна Павыл, Ондар Баян-Доо болган еске-даа хойжулар бедик көргүзүглерни чедип алганнар Түңнелдерни үндүрүп турда, мындыг чүүл база эскертинип турар. Көргүзүглери бедик болган дээш үргүлүг-ле чаңгыс ол-ла мурнакчыларны акша-биле шаңнаглаар. Мындыг чорук чамдыкта ол кижилериң боттарынга безин эпчогу кончуг ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыг таварылгада маңаа сөөлгү үеде моральдыг идиг берииккинниң чамдык өске хевирлерииче кичээнгейин күштелдирген бис, Монгуш Доржу, Хертек Таңды-оол ышкаш мурнакчылар бо чылын Герман Демократтыг Республкаже баар путёвкаларны алган. Оон аңгыда чамдык мурнакчыларны хүндүлел самбыразынга киирерин, оларның аттарын күш-ажыл дептеринге дирекция черииң байыр чедиргени-биле кииргеи практикалап келген.

Алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир төлээде, ажылынчи бүрүзүүң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал херек апаар. Совхозтуң дирекциязы, партком болган профэвилелиниң ажылчын комитеди бо талазы-биле хемчегларни ап келген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниге СЭКП ТК-ның Отчёт илетселинге эш Л. И. Брежнев социалистиг чарыш дугайын чугаалаан, «Алызын бодап көөр болза, кижилерниң бедик мередилдиг болгаш идепкейлиг чоруурунга ол үндезилеттиниген болур» — дээн. Оон-биле кады: «Оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидиринче доктаамал сагыш салып турар черлерде кижилер хандыкшыдыг, эки ажыллаар дээрзи бүгудеге билдингир. Завод, фермa — ол дээрге бети дизе-ле кижиниң бодунуң амыдыралының үштүң бир кезиин эрттирер бажыңы-дыр. Маңаа бүгү чүүлдер — ажылдаар черлерден эгелээш хеп кедер, чемнинир черлерге чедир — эптиг, амгы үеге дүүшкен турар ужурлуг» дээрзин ол айыткан.

Маңаа дүүштүр алыр болза, бистe чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдер ам-даа бар. Ылаңгыя бригадирлер, ниитизи-биле ортумак звеноуң кадрлары бо чугула айтырыгны кичээнгейге албас, «ол чүгле дирекцияның херээ-дир» дээр хөөшпериң бары шын эвес. Черле ынчаш ажыл-ишчилер ортузунга чарышты организастаарынга оларның ролю; харысалгазы кошкак. Оон аңгыда «ортумак» көргүзүглериниң болгаш хожудап турарларның дутайын кажан чарыш түңнелин үндүрүп турар үеде онза кичээнгейге алыр болза чугуур. Ниитизи-биле чарышты организастаарында улам сайзырангайжыдар, кичээнгейлиг сайгарып көөр чүүлдер бистe ам-даа хөй.

Бистин-даа совхозта, өскедаа черлерде чарыштың төөгүзүнүн, оон ужур-дузазының дугайында лекция, беседалар, ниитизи-биле чугаалаарга пропаганда ажылы кошкак. Мынчага чедир ындыг темага лекция номчуп турган лектор-даа көзүлбээн. «Билиг» ниитилелиниң республика организациязы өй-өйде ындыг темага лекциядан ажылдап кылгаш, чон ортузунга номчуп турары чугула деп бодаар мен.

Ю. МОНГУШ,
«Тиилелге» совхозта профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы.

Кызылдың чылыг энергиязының районунун (ЧЭР) коллективи дыка хөй бичии котельнаялар ажылдакчыларындан каттышкан 1973 чылда «Тыва коммунэнергонуң» составынга киргеш, улуг бүдүрүлге чери апарган. Коллектив тургустунганындан бээр Кызылга турган 200 ажыг бичии котельнаяларны хаап, ниити чылыг четкизинге кошкан.

ЧЭР-ниң коллективи онгу беш чылда чедиишкинниг ажылдаан. 35 км. чылыг дамчыдар хоолайны салган болгаш 95 чылыг пунктуларын туткан. 1980 чылда чылыг энергиязының планын 115, чылыг бээрииниң даалгазын — 103 хуу кылдыр күүседкеш, чаа беш чылды база эки эгелээн.

Мурнакчы коллектив республика найысылалын чылыг-биле болгаш чылыг энергиязы-биле үзүктелиишкин чокка хандырар дээш партийжи съезд соонда социалистиг чарышты улам калбарткан. Ында онаашкан ажылынга ак сеткилдиг мурнакчылар хөй. Бүдүрүлгениң хоочуннарының сварщик Л. Н. Юдиников, инженер А. В. Савченко, дериг-херекселдер машинизи В. П. Логочёва, мастер А. И. Бреславцев, слесарьлар И. К. Комиссаров, В. А. Эсмонтов эки ажылдан келгеннер. Оларның аразындан хоочун слесарь Пётр Дюлюшевич Дарачы онгу беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннери дээш Күш-ажылчы Алдар орденниң II чергезибиле шаңнаткан.

Чылыг энергиязының районунуң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан күжениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: бедик шаңналга төлептиг болган мурнакчы слесарь П. Д. Дарачы.

С. УЯНУКЭЙНИҢ чураан чуруу.

Чарыш хрониказы

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва даг-дүгү» комбинадының арыгаал фабриказының коллективи бо чылдың эрткен дөрт айларының планныг даалгаларын чогуур хуусазында ажыр күүсеткен. Олар план ёзугаар 36,2 муң тонна даг-дүгү бүдүрер тургаш 36,6 тоннаны бүдүрген. 4779,4 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарар тургаш херек кырында 4848,7 муң рубльдиң сайгарган.

Арыгаал фабриказындан бедик сорттуг рудалар болбаазырадыр цехтиң коллективи апрель айда эң-не эки көргүзүглерни чедип алган. Бо цехтиң беш эвээш шуптузу дагдүгүн бүдүрүп үндүрер болгаш бараанныг продукцияны сайгарар планын долузу-биле күүсеткен. Ылаңгыя Б. Куулардың удурткаиы № 3 эвээш шалыпкын ажылдаан. Ук коллектив продукцияны бүдүрер планын 105, сайгарарының планын 110 хуу кылдыр боттандырган. Олар бедик шынарлыг үшкү сорттуң даг-дүгүн база эң-не хөйну бергеннер.

Бөдүүн рудалар болбаазырадыр цехтиң коллективи дагдүгүн бүдүрер планын күүсеткен-даа болза бараанныг продукцияны сайгарарының планын чедир берип шыдавайн барган. Бо цехтең К. Монгуштуң, Н. Васильеванын, В. Ипатованың удурткан звеноларының эң-не бедик көргүзүглерниг болган. Олар түс-тузунда 200 гектар хөй чылдыг сиген шөлүн шынарлыг суггарган.

«Барлык» совхозта район Советиниң депутазы Ш. Хомушкунуң 8 кижи составтыг звенозу база-ла багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар.

А. САРЫГЛАР.

САЛЫЛГАН СҮТ

Кызылдың сүт заводу найысылалда мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Он бирги беш чылдың эгелээниинден бээр эрткен үеде завод 1.199 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Оон-биле олар планнан дашкаар 36 муң рубльлиг продукциязын бергени ол. Сүт, сливки, кефир, творог чергелиг продукция сайгарарының планныг онаалдазы база ажыр күүсеттингеи. Айыттынган хуусаада 9 тонна ус безин планнан ажыр бүдүрүнген.

Эвээглиг күш-ажылчы тиилелгени чедип алырынга коллективте хоочун ишчилер М. Верба, Г. Фадиенко, И. Андреева, Ф. Виштал, М. Зимникова болгаш өскелер-даа төлептиг үлүүн киирген.

С. ХОЖУЯ.

УЛАШТЫР КИРЕР

Таңды-районда «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң сугатчылары бо часкы планнаттынган ажылдарын бүрүн хооскан. Ажыл-агыйның гидротехниги Е. Ильиныхха удурткан дөрт кижиниг звено 730 гектар черни суггарган. Механизаторлар бо хүннерде ийи ДДН-70 деп суггат машиналарын белеткеп алган, картофель болгаш ногаа шөлдерин суггарып киреппге белеп.

(Бистиң корр.).

МУРНУНДА «ХЕМЧИК»

Барыын-Хемчик районуун тараажылары бо чылын 8900 гектар шөлге тарылга мурнуун суггарылгазын чорулар тургаш сөөлгү хүннерге чедир 2300 гектар шөлдү суггарган. Часкы суггарыдганы ылаңгыя «Хемчик» совхоз өске ажыл-агыйларга бодаарга элээн бедик темпилиг чорудуп келген. Ук совхоз 2300 гектар шөлүнүң 780 гектарын суггарган азы планының 30 хуузун күүсеткен. Сөөлгү неделяның түңнелин ёзугаар К. Шүүней биле О. Донгактың удурткан звенолары эң-не бедик көргүзүглерниг болган. Олар түс-тузунда 200 гектар хөй чылдыг сиген шөлүн шынарлыг суггарган.

«Барлык» совхозта район Советиниң депутазы Ш. Хомушкунуң 8 кижи составтыг звенозу база-ла багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар.

А. САРЫГЛАР.

ФЕРМАЛАР ЧАРЖЫП ТУРАР

Чөөн-Хемчик районуун мал ажылдыглары бо чылдың бирги кварталында болгаш апрель айда мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг даалгаларын багай эвес күүсеткен. Моон соңгааргы сорулгалар база-ла улуг: май, июнь айларда район 523,3 тонна сүттү, 462,6 тонна эттти күрүнеге садар ужурлуг.

«Октябрь 30 чылы» совхоз бо чылдың бирги чартында күрүнеге 120 тонна сүттү садар сорулгалыг. Эрткен дөрт айларда 77,6 тоннаны саткан, азы чартык чыл планы 64,7 хуу күүсеттинген. Май, июнь айларда 42,4 тоннаны садары арткан. Ол соруланы боттандырар дээш кандыг хемчегler ап, социалистиг чарышты канчаар организастап турарын ук совхозтуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазының эргелекчизи Василий Орус-оолович Куулар мынчаар чугаалап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын, он бирги беш чылдың - база ооң баштайгы чылының планныг даалгаларын, ол ышкаш боттарынска алган социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкиниг күүсеидир дээш ферманың ажыл-ишчилериниң ортузунда чарышты калбарткан, кызымаккай ажылдап турар бис. Ынчаигаш бирги кварталда күрүнеге 55 тонна сүт садар планывысты 58 тонна кылдыр ажыр күүсеттивис. Чартык чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде ам-даа эвээш эвес продукцияны бүдүрери болгаш садары негеттинип турар. Ынчалзажок ам сүт саалдазы улам-на көөрден орар болгайда, бердинген даалгаиы бүрүн күүседип болурунун аргазы бар.

Чарыш — бүдүрүлгениң бызазы дээрзин утпайн, фермада ажылдап турарларның ортузунда социалистиг чарышты организаставаш, оон дээштиин, көскүзүн, экн түңнелдиин чедип алырынче доктаамал сагыш салып турар бис. Ажылишчи маргылдааның түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерге, черле эки түңнелдерни үргүлүг чедип ап турар савнчыларга, кадарчыларга, бизаа ажаакчыларынга ортектиг белектерни, акша шаңналдарын тыпсып, хураллarга хөй улус мурнуига мактап, олардан үлегер ап, оларга денежиринче өскелерни кыйгырып турар бис. Чарыштың түңнелин тура, ажыл-ишкивисте чеперчетчестериң бирден бирээ чокка сайгарып, четчестериң болу берген чылдагаанларын тодаралып, оларны эдериниң аргаларын сүмележип турар бис. Оон аңгыда кошкак ажылдаан ийикче хандыг-бир чылдагаанзып ажыл шагы үскен ийи-чаңгыс киижилер туруп кээр болза, олариың-биле шынгыы чугаалажып, оон соңгаар ындыг таварылгаиы болдурбазының хемчегlерни ап турар бис. Ынчаиаш коллективте кижи бүрүзүн эш-өөрүнүн мурнунга бодунуң бот-харысалгазын медереп билип, чаңгызы хөйу дээш, хөйу чаңгызы дээш ажылдап турар.

Чарыштың дээштии оон түңнелдериниң көскү болурундан база улуг хамааржыр болгай. Ынчаиаш савнчы, кадарчы, ажаакчы бүрүзүнүң айда, кварталда чедип алган көргүзүглерин түңнеп бижээш, кызылбулунга кескү черге азып каар. Өске черлерден келгеннерда, ферма ажылдакчылары боттары-даа оны үргүлүг көрүп, кымның канчаар ажылдап турарын билип, эптериидеи чыпып каяпас, дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

База бир демдеглексеинигт чүве чүл дээрге, кожавыста Карл Маркс аттыг совхозтуң Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазының коллективи-биле аравыста чарышты чарлаш, оны соксатпайн, квартал санында түңнеп турарывыс болур. Тиилекчи коллективке тыпсырыбиле ийи совхозтуң фермаларының аразында шилчнир Кызыл тукту болгаш 50 рубльдиң акша шаңналын тургусkан. Бо чылдың бирги кварталында ол тукту, шаңналды бис чаалап алган бис. Ам оиу холдан салбайн, ийиги кварталда база болдувска арттырып алыр дээш туржун турар бис.

Фермалар аразында чарышты кайы-даа совхозтуң, фермаиың төлөзиниң кады киириштирип турган, ажыл-херекчи бедик көдүрүүшкүнүг байдалга түңнээривис савнчыл апарган. Ынчан чыглып келгеннер дүгле чарыш түңнээриибиле кызыгаарламайн, боттарының арга-дүржулгазын база солтурлар. Ылаңгыя аиыяк савнчылар, кадарчылар дуржулгалыг эштериин чугаазындан дыка солуп, боттарынга ажыктыг чүүлдерни ол ужурлыгларынга үезинде билип ап турарлар. Бирги кварталдың түңнелин үндүрерде, баштай бистиң ферманың төлөзлери Кызыл-Чыраа фермазынга чоран, оон соонда кожаларывыс бистиннге келгеш, бардылар. Удур-дедир аргыжып, чарыштың кады түнеп турарывыс оон дээштиинге улуг идиглии чугаажок.

Од ышкаш чүгле коллективтер аразында чарыштыг эвес, а харын тус-тус савнчылар база аразында чаржып турар. Чижээ, бистиң мурнакчы савнчыларывыс Монгуш Чучук биле Татьяна Куулар Кызыл-Чыраа фермазының мурнакчы савнчылары Ондар Анай болгаш Нова Анай-биле чарыштылар.

Чарыштың эки талалары черле хөй-дур ийин. Ынчалзажок бистe шиитпирлеттинмейн турар өске айтырыглар база бар болгай. Ферманың кышкы турлаанда 200 инек кирер кажаиы тудуп эгелээнден бээр ам үшкү чылдың бирги чартыы адакталып турары бо-дур. Оиу бо чылын ажылдалга киирер дээн. А херек кырында кылыр ажылдар ам-даа дыка хөй болгаш бо чылын ол кажаиы ажылдалга киирери болдунмас чыгыы апарган. Оон кол-ла чылдагааиы тудуг материалдары-биле багай хандырып турарындан ажылдың ооҗум темпилиг чорун турары. Ук кажаиы дүрген тудуп доозар талазы-биле дээштиг хемчегlерни алырын районуун болгаш совхозтуң удуртукчуларындан маиап турар бис.

Ферманың чайлагже кожериниге чедир санныг хонуктар арткан. Ам чайгы турлаавысты белеткеп тур бис. Оон-биле чергелештир кыжын мал тургузар кажаларывыстың, чурттаар бажыиарывыстың үүрмек септелгезии чайлаглаар бетинде кылып каптарын шиитпирлээн бис. 1981—1982 чылдарның кыштагдалашкыныига баш бурунгаар белеткеиип, оиу организастыг эртпирер дугайында Эзлии районуун малчыиарының кыйгырыын деткип, кышка белеткелди оларның үлегери-биле чорулар сорулганы салган бис.

В. КУУЛАР.
Булуң-Терек сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

ОРДЕН АЛГАН ХҮНҮН САКТЫП...

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

Найысылал Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи— хлеб заводунуң ажыл-ишчи коллективтеринде бүдүрүлгениң мурнакчылары хоочун ажылчыннар хөй. Оларның санынга ук бүдүрүлгеде 22 чыл дургузунда ажылдаан, кондитер иегинде дуржулгалыг бригадир Валентина Михайловна Масленникова база хамааржыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиииң депутазы, коммунист Валентина Михайловнаның удурткан бригадазы онгу беш чылдың планныг даалгаларын хуусаазындан эрте боттандырган, чаа беш чылдың баштайгы чылын база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн.

Онгу беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннери дээш хоочун кондитер Валентина Михайловна Масленникова Улустарыиың Найыралы орден-биле чоокта чаа шаннаткан. Бедик шаңналга төлептиг болган мурнакчы бригадирге сөстү берээл:

Партийжи съездиге алдар болдурган бүгү чоннии социалистиг чарыжынга бистиң кондитер цеги база идепкейлиг киришкеи. Съездиге уткуштур бедиткеи хүлээлгеии алгаш, соглээи сөзүвүске ээ болуп, бо чылдың ийи айларының планын ажыр күүсеттивис. Кондитер кылыглар бүдүрүп турар бистиң цегивисте ийи бригала ээлчежип ажылдап турар. Бригала бүрүзүнде беш кижи, а цехте он ажылчын бар. Бистиң бичии коллектививис аразында найыралдыг, бир дембиле ажылдап келген.

Чаңгыс коллективте ажылдап келген ажым, дуржулгалыг бригадир, «Хүндүлелдиң Демдээ», орденниң эдилекчизи Анна Савельевна Красовская. ның удуртқан бригадазы-биле бистиң бригадавыс социалистиг чарыштыг. А. С. Красовская бистиң бүдүрүлевистиң базабир хоочуннарының бирээзи. Ол аиаа үжеи чылдарнын дургузунда бараан болуп ажылдап келген. Ынчаигаш оон баштаан бригадазында холушкак мергежилдi шингээдип алган, болуқун-херээи ыяк билир ажылчыннар бар. Оларның-биле күш-ажылга маргыжары солуп болгаш харысалгалыг.

Аравыста чарыш — арга-дуржулгавысты солчурунга, четчестерии баш удур чайладырынга, эп-найыралды быжыглаарынга улуг идиглиг болуп келди. Бир деминг ажылывыс коллективтиң алган хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын күүседиринге дузалап келгеи.

Бистиң коллектив бир айда план ёзугаар 85 тонна кондитер кылыгларын бүдүрер. Оиу найысылал Кызылче болгаш республиканың бүгү районнарынче чорудуп турар. Ынчаигаш алган хүлээлгевисти күүседири бистиң кол сорулгавыс. Даалгалар күүселдези эзлчег онаалдазының күүсеттингенинден хамааржыр дээрзи билдингир. Бригала болуиуң бир эзлчезинде 1 т 800 кг кылыгларны бээр. Чамдыкта эзлчег үлүү чедир күүсеттинмейн баар таварылгалар база турун кээр-дир. Ол бистеи хамаарышпас чыллагааиардан болуп турар.

Аиаа хамаарышкан чижекти көргүзүп көрейн. Апрель айның эгезинде чигир болгаи прииктер шыгжаар тускай савалар чок болу бергеннеи дөрт хүи аар-саар ажыл кылып келдивис. Мындыг чижектиг шаңгараазынар коллективтиң дең-дескн ажылдарынга багай салдарны челирип келген. Ол эзлегелерде бүдүрер продуктуларны бээр дээш ийиги эзлчег. ниң ажылчыннары чогуур нормазындан 2—3 шак артыр ажылдаар ужурга таваржып турар.

Алган хүлээлгезин күүселир дээш шудургу ажылдап келген ажылчыннар бистиң бригадада хөй. «Хүндүлелдиң Демдээ» орден хөрээи каастаан Ноя Иргитовна Иргит 25 чыл дургузунда кондитерлеп ажылдаан. Бедик мергежилдиг хоочун ажылчын бодунуң ынак ажылынга хөй аныяктарны өөреткеш, оларга төлептиг үлегерии көргүзүп турар. Хоочуннарны дозеп салгаан мурнакчы кондитерлер Тамара Баглаева, Валентина Доигак, комсомолчу Оля Артамошкина олар эзлчег үлүүн ажыр күүселип, хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Чаагай амданыг янзы-бүрү хевириин кондитер кылыгларын бүдүргеш, чонга бараалгалыр дээш кызымаккай ажылдап келдивис. Бо чылдың эгезинде, прияик кылыгларының «Симферопольский», «Алма-Атинский», «Ванильный» деп ассортиментилерин кылырын шиигээдип алгаш, бүдүрүп эгелединис. Эң-не үнелиг продуктуларны кылып үндүрерии көөрүдүр, оларның ассортиментизин кадбартыр, шынарын белидер дээш деминис калын ажылдаар бис.

В. МАСЛЕННИКОВА,
кондитер цегинде бригадир.

ҮЕНИ МУРНААННАР

Тываның өнүүг металлургиязының баштайгызы—«Тыва кобальт» комбинат чүгле республика эвес, харын база Бүгү-россия социалистиг чарыжынга-даа чаңгыс эвес удаа бирги черни эзлеп, бедик шаңналдар-биле демдеглеп келген. Ылаңгыя онгу беш чылда бо коллектив дыка чедиишкинниг ажылдаан. Оон тодаргай херечизи болуқ тыва металлургтарны шаннаарынын дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң Президиумуиуң чоокта чаа Чарлыы болур.

Шаннатканнарның аразында комбинаттың аппаратчиктери А. Д. Омельяненко «Күш-ажылчы Алдар» орденнин үшкү чергези, Г. М. Сучкова — «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль, В. И. Локотьков — «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, токарь Воронянский, слесарь И. И. Кабринович — «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаннатканнар.

Он бирги беш чылдың баштайгы кварталында болгаш апрель айда комбинаттың септелге-механиктиг цеги мурнуку одурутже база катап үнген. Цехтиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп турар. Бо чылдың эгезииден бээр Анатолий Шегловтуң септекчилер бригадазы мурнуку одуругну быжыглаар-биле ээлеп. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң алдары дээш калбарган социалистиг чарышка чедип алган бедик темпиии кудулатпайн, бо хүннерде оон төөгүлүг шиитпирлерии амыдыралга боттандырары дээш чарышта база-ла идепкейлиг киржип турар. Цехтеи ындыг бригалалар эвээи эвес. Оон түңнелиниде «Тыва кобальт» комбинаттың септелге-механиктиг цеги бо хүннерде ийиги кварталдың планныг даалгазын күүселир чыгай берген.

А. Шегловтуң удурткаиы слесарьлар бригадазы эң-не харысалгалыг участокту харылап турар. Оон он беш кежиглүнери шуптузу холушкак профессииаиы шиигээдип алган. Олар чүгле стаиоктарга ажылдаарындан аңгыда, эптелгемонтаж ажылдарын, демир каңиаарын болгаш өске-даа ажылдарны ыяк кылып билир. Бригада даг болгаш гидрометаллургия дериг-херекселлерин, насос станциязының машина-техниказын септеп, селлир ажылларны кылып турар. Бригаданың эки ажылының түңнелиниде комбинаттың ол нарын дериг-херекселдериниң үрелир, ажыл саалдыр таварылгалары болбастаан.

Бригаданың ажылының мындыг чедиишкиннери оон үш чыл мурнуида керээлиг ажылдаар аргаже шилчээниидe болур. Ол болза, бо дешилгелиг арга-биле ажылдап турар карачаңгыс бригада боон турар. «Күш-ажылчы алдар» ордениниң III чергезиниң эдилекчизи А. А. Шеглов керээлиг ажылдаар арганың ажыктыын онзалап демдеглеп турар.

Т. МОНГУШ.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

«Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызыи күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» болгаш «Чонның социал хандырылгазын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарны СӘКП Төп Комитединг болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели чоокта чаа үндүрген. Ону солуниардан улуг сонуургал-биле иомтуп таныштым. Бо дээрге чоннуң чаагай чоруунга Коммунистиг партия болгаш Совет күрүненің улуг кичээлгейни салып турарының тодаргай хереңзи-дир. Бодум болгаш уругларның иези пенсионерлер бис. Бис дөрт оолду, ийи кызы азырап кижизиттивис. Олар аңгыланып, ажылдуг, төрээн совхозуна болгаш күрүненің яязы-бүрү бүдүрүлге ажыл-агый чергелеринде ажылдап чоруурлар. Уругларывыстың дөртү хөй ажы-төлдүг. Ынчангаш олар таарымчалыг байдал тургузуп турарынга база ажок өөрүп ораалар.

Доктаалда «... бир чылдан эвээш эвес киити күш-ажыл стажтыг ажылдап турар иелерге, а ол ышкаш ажылдавайн өөренип турар херээженнерге уруун бир хар назы чедир доруктурар талазы-биле чамдыызын төлээр шөлээни чүртүң районнарының айыбиле ус-чадалар барымдаалап, 1981 чылдан эгелеп төлээр дээн». Ындыг иелерни бистиң Кок-Чыраа суурдан безин чижеглеп болур. Улуг кеним Дава Кызыл-Эниң алды уругнуң иези, оон эң бичези чаа 8 ай четкен. Ол оглун азырап, ажыл төлевири чок шөлээде олурар. Ам удавас чамдыызын төлээр дузаламчыны алыры чүгаажок.

Бичe кеним май айда божуурунуң мурнунуң төлевирлиг шөлээзин алыр. Мен ышкаш кырганнар болгаш ажы-төлү, күрүненің дузаламчызын четтирип чоруур аас-кежиктигдир бис.

Айыттынган шөлээни доктаткаңы-биле чергелештир ажылдап турар херээженнерге бичии уругну бүдүп чартык хар назы чедир, а оон соонда ийи хар чедир доруктурар талазы-биле төлевир чок немелде шөлээни үзүктелиишкин чок ниити күш-ажыл стажын болгаш мергежил талазы-биле ажыл стажын күштүг хевээр артырбышаан, бээр эргени доктаткан-дыр.

Чаш болгаш бичии уругларны доруктурар талазы-биле хөй хемчээлдерни ол доктаалда айыткан. Ниитилел бүдүрүлгезинге күш-ажылын ажыттөлүүнүң кижизидилгези-биле холбаштырар арганы херээженнерге бээр улам таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулганы база айыткан. Ээлчеклиг шөлээ кырынга немелде шөлээ, аярыг уруун ажзарынга төлевирлиг шөлээни 14 хонук чедир узаткан. Ажылдап турар азы ажылдавайн өөренип турар иелерге хары угла тыпсыр күрүне дузаламчызың баштайгы уруун божаанда 50 рубль хемчээлдиг, ийи болгаш үшкү уругларын божаанда 100 рубльдиң дузаламчызын алыр апарганы болгаш оон-даа өске дузаламчылар,• чигелделер ниитилел бүдүрүлгезинге болгаш долу эвес шактыг ажыл хүнүнүң байдалдарында база бажыңынга ажылга киржиринге аргаларны калбартыр талазы-биле хемчеглерни сүмелээни кончуг чөптүг деп деткидим. Биске пенсионерлерге, партиявыстың, күрүневистиң ада сагыш салыышкынынарыга харыы кылдыр ниитилел бүдүрүлгезинге боттарывыстың хире шаавыс-биле улуг-хүүвүсту киниреивисте кончуг таарымчалыг байдал-дыр.

Социал хандырылгазының өскемазын эжижидер сорулгабиле ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның назы-харының талазы-биле пенсиязының адакы хемчээлии 1981 чылда айда 50 рубль чедир, а ол ышкаш инвалид болганда база азыраар кижизин чидирген таварылгада пенсияларның адакы хемчээлдерин улгаттырары көрдүнген-дир. Уругларым иези айда 45 рубль пенсия ап турар. Ам оон пенсиязы 50 апарды. Ол бистиңнең амыдыралывыска база немелде дуза болур.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының, күш-ажыл кылын шыдавас хамаатыларның дилегларинге болгаш хереглелдерине кичээнгейни күштелдирерин хоойлуда көрдүнген чинчелделерни болгаш артык эргелерин оларга албан тыпсырыига шыңгыы контрольду боттандырарын доктаалда айыткан. Моон мурнында чамдык албан организация чергелери ол дугайын тоовас тургап.

Тодаргайларга, бодум тус чер ужур-дузалыг персоналдыг пенсияны 1969 чылдың май 1-ден эгелеп, ийиги чергенің эгелээн мен. Эрткен чылга чедир Ғазты ажылдап, чурттап турган черим ийи-биле «Улуг-Хая» совхозтан ап турдум. Газ өртээн 50 хуузун төлээр ужурлуг кижи болгаш «Улуг-Хая» совхозтуң кол бухгалтери А. Доброводан ужуруи чугаалажып чадап каап, эрткен чылга чедир бичии баллонну 3 руб 19 көпеек-биле садып ап келдим. Ам Чаа Шагаан-Арыгның газ складтарындан ындыг баллонну 1 рубль 38 копеек-биле бир дугаар ап, ол чингелдени чоокта чаа ажыглап эгелээним бо.

Кадыым байдалы ындыг-ла эки эвес-даа болза, ажылдап чор мен. Ажылдап өөренип калган кижиге аңаа олуруары чалгаарапчыг. Ынчангаш шыдавыже ажылдаар күзелдигмен. Уругларлыг өг-бүлелерге болгаш пенсионерлерге, оларның социал хандырылгазын улам ынай эжижидер талазыбиле көргүзүп турар бо күрүне дузаламчызын чөптүү-биле ажылгаарывыс бистерниң хүлээлгевис.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

МЕРГЕН УГААННЫҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ ҮНҮ

Совет өртемденнерінің делегейнің өртемденнеринге кыйырыы кижи терелгетеннии когун үзер халаштан—термоядролуг дайынның тыптырындан чайлаарының чаа шиитпирлиг кичээндирии болган. Ол амгы болган иелир үеним салгалдарынга амыр-тайбың амыдыралды хандырар байдалдарны тургузарынче бүгү күштерни мөөнгээринче кыйгырган. Делегейнің чөп сеткилдиг бүгү кижилериниң байыр чедирип турары ол магалыг чаагай документини деткип, сураглыг совет өртемденнер чугаалап турар.

Н. А. БОРИСЕВИЧ,
БССР-нин Эртемнер академиязының президентизи:

— Белорус улус дайынның кончуг берге байдалдарын бүрүңү-биле ажып эрткен. Шинчилел лабораториаларындан фронтуда оңгуларже чоруткан мырыңай аныяк кижилер 1941 чылда Төрээн чуртун камгалап чорутканнарның аразында эвээш эвес турган. Оларның дыка хөйү оларның херээн өске кижилер уламчылазын, биллинмээн үүлдерни билип алзын дээш амы-тынын берген.

Фашистерни тиилээнинің сөөлүнде республиканың Эртемнер академиязын бузунулардан болгаш хүл-ыйбадан катап тургузар ужурга тавварышкан. Бистиң улузувустун, Европаның улустарының ажып эрткен халавы катаптавазын дээш бүгү үүлдерни кылырын ынчан бис шуптувус дээ-гыраглаан бис.

Массалыг өлүрүүшкүнүнүн атомнуг одаган дириг үнерин кордап турар талалакчылары. Барыын чүкте база катап бажын ковайгыш турары кончуг хомуданчыг-дыр.

Нейтроннар болгаш чырык херелдери база эртеминиң ажытканы оон-даа өске чүүлдер кайы хире күчүлүг энергияны үндүрер дээрзин бистер, физиктер эки билир бис. Оларны дайынга ажыглаанындан болган уржуктар эттинмес болур ийик.

Ядролуг халапты чайладырының амыдыралга эргежок чугулазын көргүзүп шыдаар делегейнің авторитеттиг комитедин тургузарының дугайында Л. И. Брежневтиң саналын мээң белорус эртемден эш-өөрүм изии-биле деткип турар. Делегейнің эртемденнеринин чаагай тура-соруу болгаш эш-сеткил каттыштырылгазы дайын айылыын чайладырынга дузалаар дээрзинге бүзүреэр бис.

Академик
Д. К. БЕЛЯЕВ,
ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырының даргазының оралакчызы, Делегейнің генетика федерациязының президентизи:

— Атомнуг дайынның айыылын чайладырындан аргык амгы үеним чидир болгаш чугула айтырыы чок. Бир эвес ындыг дайын болу берзе, ол чүс-чүс миллион кижилерни өлүрер эвес, харын бистиң планетавысты радиация фонун хенертен улгаттырар. А ол дээрге чер бөмбүразинде бүгү дириг амытаннарны кемдедир, уксаа салгалынга эттинмес өскерилгелерни, планетага амыдыралдың бодунун догуннап турарынга херек кырынга айыылды болдурар дээш ол-дур.

Делегейнің үшкү дайынының болу бээринин дугайын анаа даап бодаарга безин кайы үире айыылдыг болурун кижилерге эртемденнер кымдаадаа артык тайылбырлап шыдаар. Боо-чепсектерни үзүктел чок өндере будүреринче чуткул кижиге удур, мөзү чок чорук дээрзин чернин чурттакчы бүрүзү медереп билир ужурдуг. Бодунуң дашкыыда эртемден өөрүмнүң аразында боо-чепсектерни хөлүн эртир өндере будүреринге уламчылаар дугайында тезисти деткип турар чайгыс-даа эртемденни билбес мен. Бергелер тура-даа, мерген үүлэн солуу үгаанны ажып шыдаар деп бодаар мен.

Академик
Б. А. РЫБАКОВ,
ССРЭ-нин Эртемнер академиязының археология институдунуң директору:

—Делегейнин болуп эрткен дайыннары он-он миллион кижилернің амы-тынына четкен, кижи терелгетеннің шылгарангай үгаанының үнеден четпээ чогаалдыгларын үзүткап, дараазында салгалдарга хемчээл чок берге түрегелдерни даваршытырган. Ядролуг улам ковүдеп турар өзк-чепсектер-биле холбашкаш, айыылы үлам дингелип турар дайын амгы байдалдарда бистиң бедик сайзыралывысты шүүт чок болдуруптар.

Барыын чүкте боо-чепсектерниң мөөнгеттингенин «совет дайын айыылының» түрүп турары-биле агартырын эралдажып турар. Американың Баттыкан Штаттарында кижилерни бичии чажындан тура-ла бир расаның өскелериниден артык болурунун, күчүлелдин, шовинизмнин өзүзүнга кижизидип турар. Ол идеялдарны литературага, кино болгаш телекраниарга доктаамал нептередип, үгаан-сарыыл чок өлүрүкчүлерни белеткээринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар. ССРЭде ажылдап турар америк хамаатылар, туристер, бистиң школаларывыска көп чораан башкылар, уруглар садтары, дээди өөредилге черлери, Совет Эвилелинге кындыг кижизидилге черле болбас деп бир дамей уткалыг кылдыр медегдеп болур. Кым дайынга белеткенин турарыл, дайынның айыылы кайның үнүп турарыл —деп айтырыга харыны чөгүм-на ол байдал берип турар. Боо-чепсектерни, хамыктың муөнунда ядролуг чепсектерни сөксаал чок өндере будүреринин бүгү айыылын билбишаан, бистер, совет өртемденнер, дайынның идеологтарының болгаш кончаалыларының тура-соруун өзүгаар кижи төрелгетеннің төөгүзүн берге байдалга тавварыштырар деп турар чоруктиле эптежин шыдаыс бис. Планетага тайбыңдан өске орук чок.

Академик
Б. Б. ПИОТРОВСКИЙ.
Күрүне эрмитажының директору:

— Кижилерниң медерелиргe культура биле ядролуг дайын бот-боттары аразында дүүшпес. Биске, эртеминиң кижилерине, ол өнза билдингир. Дайыннар культураның делегейге ужур-дузалыг кончуг хөй тураскаалдарын үрегдээн. Эрткен үеним культурабыгдан салган албайн, амгы культураны тургузуп болбас дээрзининң дугайында В. И. Ленининиң сестерин бис кезээде сактып чоруур бис. Культураның тураскаалдары аңгы-аңгы үзел-бодалдарның кижилерин чоокшулаштырып турар. Ол Совет Эвилелининг музейлеринин дыка хөй чурттарга арттырып турары үран-бүрүлгә чогаалдарының делгелгелериин үезинде эки көстүр. Ам ол бүгү үүлдер үзүткаттынарының айыылынга таварыжыр чалдавас апарган.

Ядролуг дайынга удур улуранышкынга бодумнуң үнүмнү каттыштырбышаан, ССРЭ-нин Эртемнер академиязында эртемден эш-өөрүмнин делегейнің эртемденнеринге кыйгырыын бүрүнү-биле үүлдүгүнүп тур мен.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-нын кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫНЫ ДЭЭШ

КАБУЛ. (СЭТА). Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаары—Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының сөөлгү пленумунуң айыткан эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар. Пленумнуң шиитпиринге харыы кылдыр партияның мун-мун кежигүннери холга боо-чепсекти туткаш, Төрээн чуртун камгалаар демиселге киржип турар. Олар улусчу чепсектиг күштерниң хүрээлеңинге, айыыл чок чорук албанынга болгаш улусчу милицияга кирип, революцияны камгалаар отрядтарны тургузуп турар. Партия кежигүннеринин иштинден сөөлгү хүннерде элээн каш ындыг отрядтарны АУДП-нин Кабул хооркому организастап тургускан. Олар чурттуң яязы-бүрү можуларынче чорупкан болгаш империализмнин, гегемонизмнин база реакцияның чимзеннишкиннеринден апрель революциязының чаалап алыышкыннарын камгалавышаан, партия болгаш чазактың политиказын ажылчы чоннарга тайылбырлап турарын ынчан бис шуптувус дээ-гыраглаан бис.

Массалыг өлүрүүшкүнүнүн атомнуг одаган дириг үнерин кордап турар талалакчылары. Барыын чүкте база катап бажын ковайгыш турары кончуг хомуданчыг-дыр.

Нейтроннар болгаш чырык херелдери база эртеминиң ажытканы оон-даа өске чүүлдер кайы хире күчүлүг энергияны үндүрер дээрзин бистер, физиктер эки билир бис. Оларны дайынга ажыглаанындан болган уржуктар эттинмес болур ийик.

Ядролуг халапты чайладырының амыдыралга эргежок чугулазын көргүзүп шыдаар делегейнің авторитеттиг комитедин тургузарының дугайында Л. И. Брежневтиң саналын мээң белорус эртемден эш-өөрүм изии-биле деткип турар. Делегейнің эртемденнеринин чаагай тура-соруу болгаш эш-сеткил каттыштырылгазы дайын айыылын чайладырынга дузалаар дээрзинге бүзүреэр бис.

Академик
Д. К. БЕЛЯЕВ,
ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырының даргазының оралакчызы, Делегейнің генетика федерациязының президентизи:

— Атомнуг дайынның айыылын чайладырындан аргык амгы үеним чидир болгаш чугула айтырыы чок. Бир эвес ындыг дайын болу берзе, ол

чүс-чүс миллион кижилерни өлүрер эвес, харын бистиң планетавысты радиация фонун хенертен улгаттырар. А ол дээрге чер бөмбүразинде бүгү дириг амытаннарны кемдедир, уксаа салгалынга эттинмес өскерилгелерни, планетага амыдыралдың бодунун догуннап турарынга херек кырынга айыылды болдурар дээш ол-дур.

Делегейнің үшкү дайынының болу бээринин дугайын анаа даап бодаарга безин кайы үире айыылдыг болурун кижилерге эртемденнер кымдаадаа артык тайылбырлап шыдаар. Боо-чепсектерни үзүктел чок өндере будүреринче чуткул кижиге удур, мөзү чок чорук дээрзин чернин чурттакчы бүрүзү медереп билир ужурдуг. Бодунуң дашкыыда эртемден өөрүмнүң аразында боо-чепсектерни хөлүн эртир өндере будүреринге уламчылаар дугайында тезисти деткип турар чайгыс-даа эртемденни билбес мен. Бергелер тура-даа, мерген үүлэн солуу үгаанны ажып шыдаар деп бодаар мен.

Академик
Б. А. РЫБАКОВ,
ССРЭ-нин Эртемнер академиязының археология институдунуң директору:

—Делегейнин болуп эрткен дайыннары он-он миллион кижилерниң амы-тынына четкен, кижи терелгетеннің шылгарангай үгаанының үнеден четпээ чогаалдыгларын үзүткап, дараазында салгалдарга хемчээл чок берге түрегелдерни даваршытырган. Ядролуг улам ковүдеп турар өзк-чепсектер-биле холбашкаш, айыылы үлам дингелип турар дайын амгы байдалдарда бистиң бедик сайзыралывысты шүүт чок болдуруптар.

Барыын чүкте боо-чепсектерниң мөөнгеттингенин «совет дайын айыылының» түрүп турары-биле агартырын эралдажып турар. Американың Баттыкан Штаттарында кижилерни бичии чажындан тура-ла бир расаның өскелериниден артык болурунун, күчүлелдин, шовинизмнин өзүзүнга кижизидип турар. Ол идеялдарны литературага, кино болгаш телекраниарга доктаамал нептередип, үгаан-сарыыл чок өлүрүкчүлерни белеткээринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар. ССРЭде ажылдап турар америк хамаатылар, туристер, бистиң школаларывыска көп чораан башкылар, уруглар садтары, дээди өөредилге черлери, Совет Эвилелинге кындыг кижизидилге черле болбас деп бир дамей уткалыг кылдыр медегдеп болур. Кым дайынга белеткенин турарыл, дайынның айыылы кайның үнүп турарыл —деп айтырыга харыны чөгүм-на ол байдал берип турар. Боо-чепсектерни, хамыктың муөнунда ядролуг чепсектерни сөксаал чок өндере будүреринин бүгү айыылын билбишаан, бистер, совет өртемденнер, дайынның идеологтарының болгаш кончаалыларының тура-соруун өзүгаар кижи төрелгетеннің төөгүзүн берге байдалга тавварыштырар деп турар чоруктиле эптежин шыдаыс бис. Планетага тайбыңдан өске орук чок.

Академик
Б. Б. ПИОТРОВСКИЙ.
Күрүне эрмитажының директору:

— Кижилерниң медерелиргe культура биле ядролуг дайын бот-боттары аразында дүүшпес. Биске, эртеминиң кижилерине, ол өнза билдингир. Дайыннар культураның делегейге ужур-дузалыг кончуг хөй тураскаалдарын үрегдээн. Эрткен үеним культураныгдан салган албайн, амгы культураны тургузуп болбас дээрзининң дугайында В. И. Ленининиң сестерин бис кезээде сактып чоруур бис. Культураның тураскаалдары аңгы-аңгы үзел-бодалдарның кижилерин чоокшулаштырып турар. Ол Совет Эвилелининг музейлеринин дыка хөй чурттарга арттырып турары үран-бүрүлгә чогаалдарының делгелгелериин үезинде эки көстүр. Ам ол бүгү үүлдер үзүткаттынарының айыылынга таварыжыр чалдавас апарган.

Ядролуг дайынга удур улуранышкынга бодумнуң үнүмнү каттыштырбышаан, ССРЭ-нин Эртемнер академиязында эртемден эш-өөрүмнин делегейнің эртемденнеринге кыйгырыын бүрүнү-биле үүлдүгүнүп тур мен.

(СЭТА).

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮН ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Гитлержи фашизмни чылча шапканының 36 чылын социалистиг, чурттарның улустары, делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи калбаз-биле байырлап демдеглээн. Тиилелгениң хүнү тайбың болгаш найыралдыг чурттаарынче улустарның изиг үүткүлүүнүң тодаргай көргүзүү болган.

ПРАГА. Чехословакияның ажылчы чоннары Тиилелгениң хүнүн тайбының болгаш найыралдың хөй санныг чыскаалдары-биле демдеглээн.

Культура болгаш дыштанылганың Ю. Фучик аттыг парк-тына болган тайбының болгаш чехословак-совет найыралдың чаңчыл апарган базырлалынга Праганың хөй муң чурттакчылары чыылган.

Дайынчы алдарның черлеринге походтар, совет болгаш чехословак дайынчыларның тураскаалдарынга чечектер салыышкынары бүгү чуртка болган.

БЕРЛИН. «Совет Эвилелиби кезээ мөңгеде кады бис» деп сөстерлиг кызыл лозуңнар болгаш Герман Демократтыг Республиканың национал туктары Тиилелге хүнүнде ГДРниң найысылалын чайынналдыр хаастаан турган.

Немец черде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эң баштайгы социалистиг күрүнезинин аас-кежиктиг келир үезин дээш демиселге амы-тынын берген совет дайынчыларның тураскаалын республикада ылыктыы-биле калагалап турар. 800 ажыг бүгү тураскаалдарга дириг чечектерни ГДР-ниң хамаатылары — ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенциянын төлээлекчилери, студентилер, школачылар экиеп салган.

БУДАПЕШТ. Венгрияны хостаар дээш кадыг-дошкун тулчуушкуннарга өлген совет маадырларның тураскаалдарынга чечектерни чуртүң хоорайларының болгаш суурларының ажылчы чоннар төлээлекчилери, партия болгаш хөй-ниитти организацияларының удуртукчулары салган.

Тиилелге хүнүнүң алдары кезээ мөңгеде оңмас деп, «Непсабадшаг» солун бижээн. Тайбыны камгалап алыр дээш кижи төрелгетен кайгамчык улуг когаралга тавварышканын Тиилелге хүнү сагындырып турар.

УЛАН-БАТОР. Мооллуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң органы «Үнэн» солуниуң мурнуку үүлүнге бижээни: «Фашистиг эжелекчилерни Совет Армия чылча шапкаш, фашизмниң дарлалыындан кижи төрелгетенни камгалап алган. Ынчангаш делегейниң улустары Совет Армияны бедиң-биле хүндүлеп турар».

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ВЕНА. (СЭТА). Даштыкы политика айтырыгларының талазы биле даштыкы херектер министерствозунуң идеткелин Австрияның Национал чөвүлелинге (парламентизинге) чугаалашкан. Нейтралитеттиг политиказын Австрияның чорударының база чавырлышкынны улам-на ханылалырының эргежок чугулазын идеткелде онзалап демдеглээн.

Чавырлышкынның политиказы тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаан, чурттар аразында экономиктиг харылзааларны калбартырынга ниигли болган деп, идеткелде айыткан.

Бүгү угланышкыннар айы-биле харылзааларны улам-на калбартырын Австрияның даштыкы херектер министри В. Пар саналдаан. Делегей байлалы нарыдаан-даа болза, чавырлышкынның чорудулгазын ханылалырынче угланган күженишкиннер эргежок чугула деп, ол демдеглээн.

Австрияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар улам-на калбарып турар. Экономика, садыг болгаш культура талазы-биле ийи чурттарның аразында харылзаалар, сөөлгү чылдарда улам-на сайзыраан.

Австрияның даштыкы политиказының сорулгазы—чурттун хамаарышпас болгаш айыыл чок чоруун хандырары, бүгү күрүнедер-биле чаагай кожа-хевбээ харылзааларны калбартыры болуп турар деп, В. Пар демдеглээн.

ИСПАНИЯДА БАЙДАЛ

МАДРИД. (СЭТА). Өлүрүкчүлериң кем-бурууг чаа үүлгедиглериниң түңнелинде Испанияда байдал улам чидиглеинген. Испаниянын хаанының чөвүлекчизи генерал-лейтенант Х. де Валенсуэлди найысылалдың төвүнге граната-биле аар балыглаан. Машинага ооц-биле кады чораан дузалакчызы болгаш чолаачы солдат өлүрткен. Генералдың машиназының чоогунга чорааи 13 кижи база балыгланган.

Мадридке генерал Гонсалести өлүргенден бээр чүгле үш хонганда өлүрүкчүлер чаа үүлгедигни кылган. Испан чазактың баштыкы Леопольдо Кальво Сотело чуртта байдалды Испаниянын хааны Хуан Карлос-биле чугаалажып көргеп.

Чурттун политиктиг дөрт кол партияларының — Испаниянын Социалистиг ажылчын партиязының (ИСАП), Испаниянын Коммунистиг партизының (ИКП), Демократтыг төп эвилелдиң болгаш Улусчу эвилелдиң төлээлекчилериниң дүргеп чыылдырган өөрүлел хуралы база болган. Испаниянын кол профэвилелдериниң төлээлекчилери ол чөвүлел хуралга база киришкен. Өлүрүкчү чорукка удур дем-биле демисежиринин айтырыгларын ол ужуражыышкынга чугаалажып көргеп.

Өлүрүкчүлериниң ханныг үүлгедиглерни соксадыр талазыбиле дээштиг болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алырын Испаниянын Коммунистиг партиязы чазактан негээн.

НИКАРАГУАГА УДУР ЧЕПСЕКТИГ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

МАНАГУА. (СЭТА). Гондурастың шериглери болгаш ол чуртче дезе берген сомосачы дээрбечи өлүрүкчүлер Никарагуаның кызыгаарларынга чепсектиг чаа өнчүк-чөңгээлерни кылганын Никарагуаның национал камгалал министерствозу дыннаткан. Гондурастың шериглери чаа Табласо районда Никарагуаның кызыгаар шеригзеринче халдаанар. Оон соонда удаваанза Гондурастың хөй шериглери Нэва-Сеговия департаментиде Никарагуа шеригзеринің турушгарын минометтар-биле болгаш улут октуг пулеметтар-биле бооваан. Сомосаның чөдир сокчуимаан дээрбечилери Гондурастан Никарагуаның девискээринче шугуп киреринын ынчаарда база ораалашкан. Ынчалзажок Никарагуаның кызыгаар шеригзери ол дээрбечилерге ыыгны согушкуну тавварыштырган болгаш Гондурасче дедир сывырышкан.

Никарагуа-гондурас кызыгаарда дүшкүүрүг байдал —Американың Баттыкан Штаттарының Никарагуага удур чимзеннишкиннеринин түңнели-дир деп, Никарагуаның дашкыы херектер министриниң хүлээлгезин күүседип турар Виктор Тиноко пардалга конференциязында медеглээн.

Контрреволюстуг дээрбечилер эрткен чылдың эгезининден бээр Гондурастың девискээринден Никарагуага удур 120 ажыг чепсектиг халдаашкыннарны кылганын чурттуң башкыны херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан.

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Революстуг Никарагуага удур агрессияны белеткээринге Американың Баттыкан Штаттарының дөрт киржип турарының дугайында Коста-Риканың «Контрапунто» солуну бижээн. Сомосаның дээрбечилериниң болгаш Кубадан дескен контрреволюстуг кижилерниң иштинден чепсектиг отрядтарны АКШ-тың Флоридада, Нью-Джерсиде, Калифорнияда америк офицерлер идепкейлии-биле белеткеп турарын ол солуи айыткан. Ындыг хевирлиг отрядтарны Гондурастың девискээринде база тургускан болгаш олар Никарагуаже халдаар дугайында медээни манап турар. Никарагуадан дескен контрреволюстуг дээрбечилерниң хартаачыларының бирээзи Хосе Франсиско Карденаль чоокта чаа мынча деп медеглээнин «Контрапунто» солунга бижээн: «чартык чыл безин маңаар болзувусса, сандиножуларның эрге-чагыргазы улам быжыг болу бээр. Дүргеи халдаарының медээзин Каттышкан Штаттар биске бээр ужурлуг».

АКШ-тың девискээринге контрреволюстуг дээрбечилерниң отрядтарың тургузуп турар чорук америк хөойлуга дүүшпейн турар. Ынчалзажок Вашингтонның администрациязының политиктиг үзелбодалдары кандыг-даа хоойлуну херекке албайн турар.

МААДЫРЛЫГ ДЕМИСЕЛЧИНИҢ ТУРАСКААЛЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Кажыдалдың ёзулалы кылдыр бүгү Ирландияда хөй үлетпүр бүдүрүлгелери, албан чергелери ажылын соксаткан, школалар болгаш магазиннер хагдыиган, хоорайларның автобустары доктаап турупкан. Англияның керииделинден Сөөгү Ирландияны хостаар дээш демиселге идепкейлиг киришкен дээш туттурган болгаш хоругдаткан демиселчилерни Британияның эрге-чагыргаларының дерзин ёзу-биле хилинчектеп турарынга удурланыышкынның демдээ кылдыр 66 хүннер дургузунда чем чивейн, аш чарлаан соонда Лонг Кештиң кара-бажың лагеринге өлген маадырлыг демиселчи, Англияның парламентизинин депутады 27 харлыг Роберт Сэндси Белфастың ажылчы чоннары кап хүн мурнуу чарыында сөөлгү орукче үзээн.

Ирландияның бүгү булуннарындан келген он-он муң кижилер, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, яязы-бүрү чурттарның парламент кежигүннери орнукшудулгага киришкен. Белфаст хоорайның мурнуу-барыын кезээнде Сэндстерниң бажыңындан Миллтаун чевээнге чедир барык беш километр черге орнукшудулга кылажы үргүлчүлээн. Орнукшудулганың кылажы эрткен кудумчуларда бажыннар кырынга, телефен чагыларынга кажыдалдың кара туктары часкы салгынга куларанчыг кылдыр хадып турган.

Англи эрге-чагыргаларның Ольстерде чорудуп турар мөлчүлге болгаш күчүлээшкин политиказының түңнелинде Роберт Сэндс өлген деп, «Айриш ньюс» солуп бижээн. Колониалдыг ёзу-чурумнарга, полицейжи күчүлээшкиннерге удур, кижиниң эргези дээш, Сөөгү Ирландияның базындырган чоиунуң эргелери дээш демиселге ол бодунуң амы-тынын берген. Роберт Сэндстиң ады Ольстерниң католик чүдүлгелиг базындырган чоиунуң хамааты эргелерин болгаш хосталгларны чедип алыр дээш шиитпирлиг чоруунуң чырыткылыг демдээ болуп турар.

Кажыдалдың музыказын Англияның шериг вертолеттарының даажы хөй удаа үзе кирип турган. Орнукшудулга оруун дургаар танкыларны, хөй солдаттарны тургузупкан.

Р. Сэндс өлген соонда удаваанза Англияның премьер-министри М. Тэтчер парламентиге чүве чугаалаан болгаш Сөөгү Ирландияга хамаарышпас англи чазактың политиказы өскерилбес деп медеглээн.

Сөөгү Ирландияның социал-экономиктиг чидиг айтырыгларын шиитпирлээринден Англияның чазаанын шак ынчаар ойгалаан чоруу Р. Сэндсти өлүмге чедирген. Шак ындыг дерзин ойталаашкын Лонг Кештиң кара-бажын лагеринде аш чарлаан үш демиселчилериниң амы-тынын өлүмге база чедирер чыгап турар. Хоругдатканнарының иштинден 70 кижи аш чарлаар деп бодап турарын медеглээн. Оларның чагаалында мынчаар бижээн: «Бодунуң амы-тыныи берген Роберт Сэндстиниң көдүргеи негелделерин деткээн демиселивисти үргүлчүлээриие бүрүн шиитпирлиг бис. Дүжүт бээринин орнунга, өлүрүге белеи бис».

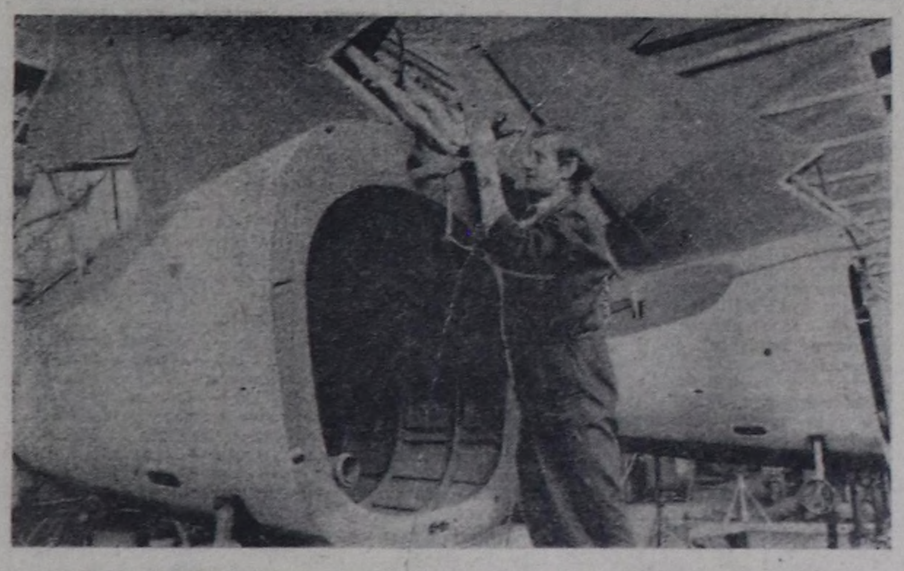

Бүгү талалыг чехословак-совет кады ажылдажылга ийи чурттарның экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга идиглиг болуп турар. ЧССР-ниң он-он заводтарын болгаш комбинаттарын ССРЭ-те чорудар яязы-бүрү продукциялар будүрер кылдыр спецнализастаан.

Оларның бирээзи — Прагада «АЗРО» деп будүрүлге каттыжыышкыны Л-39 өөредиглиг самолеттарын будүрүп турар (чурукта).

Фото ЧТК-СЭТА-ныы.

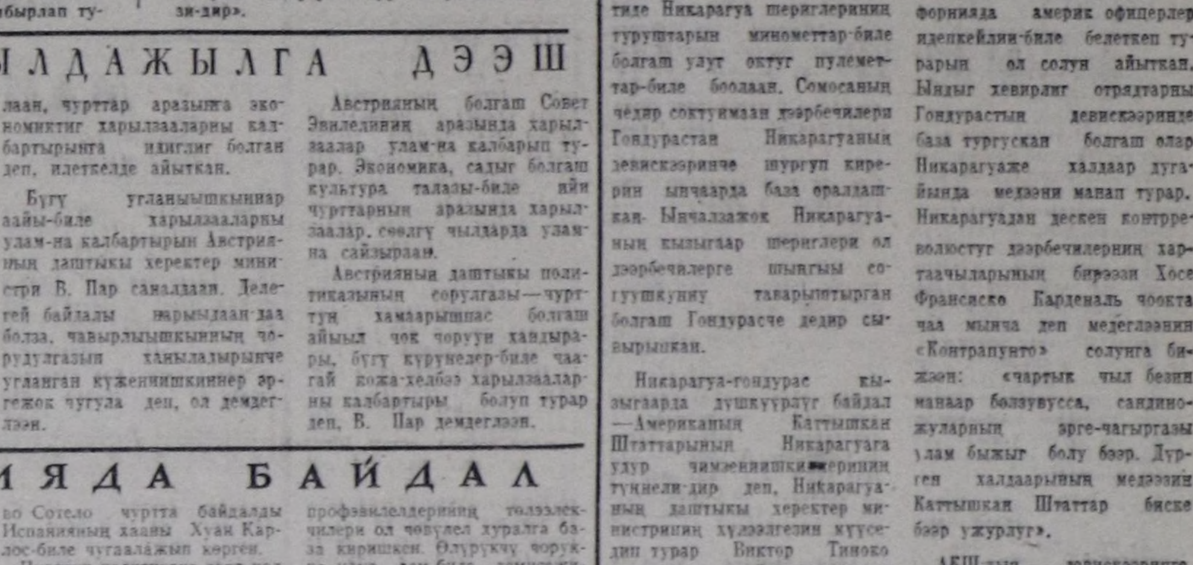

Кедергей барыын үзелиг дерзин белүктериниң өлүрүкчү үүлгедигларинге удурланыышкынының чыскаалынга Памплон хоорайның он-он муң чурттакчылары киришкен (чурукта). Испаниянын Коммунистиг партиязының (ИКП), Испаниянын Социалистиг ажыдчын партиязының (ИСАП), Демократтыг төп эвилелдин, профэвилелдер каттыжыышкыннарының киыгырыы-биле чыскаалганнар «Өлүрүкчү чорук сөнээр болзун!», «Өлүрүкчүлер — демократияның дайзыннары-дыр», «Конституция делгередин!» дээн сөстерлиг лозуннарны тудуп алган чорааннар. Чурттуң социал-политиктиг амыдыралының демократтыг хөгжүдезин айыылга тавварыштырарын ораалашкан өлүрүкчү организацияларның үүлгедиглерин шиитпирлиг сый шаварынче дешилгелиг бүгү хөй-ниитиин олар киыгырган.

Телефото АП-СЭТА-ныы.

РОВНОЖУЛАР ТЫВА СЦЕНАДА

Совет улустуң гитлержи Германияны чылча шапканыңдан бээр төөгүлүг Тиилелгениң байырлалының бүдүүзүнде акы-дунма Украин ССР-ниң Ровно областының Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрының артыстери бистиң республикага аалдап келгенин мооң мурнунда бижээн бис. Бистиң өнүктеривистиң тыва сценага ән-не баштайгы көргүзүү майның 9-та Кызылдың хөгжүм-шиин театрынга болган. Олар Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы К. К. Кудажының «Он бир» деп маадырлыг драмазы-биле бистиң республикага оюн-көргүзүглерин эгелээннер.

Республиканың хөгжүм-шиин театрының олуттарын көрүкчүлер кежээниң 7 шак четпээнде-ле долдур олурупкаш, ровножуларның баштайгы шиинзинии эгелээрин четтикпейн маңап олурганнар. Артында-ла тыва чогаалчы К. Кудажының «Он бир» деп драмазын орус дылга бир дугаар көргүзер.

Кежээниң 7 шак. Кежегедээ ажыттынган, украин аянбиле каас-шиник кеттинген аалчылар-биле кады бистиң республиканың, Кызыл хоорайның партия, совет ажылдакчылары, артистер, чогаалчылар сцена кырынче үнүп келгеп. Аалчыларга частың айыран чараш чечектерин көрүкчүлер тудускан. СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш ровножуларның бистиң республикага аалдап келгеннинде-ле ийи чыл мурнуку ышкаш ынчаар ийи чыл дургузунда Ровно областының Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрының директору А. И. Дацков харыы сөс ап, оларны Тыва черге эң-не чылы-биле хүлээп ап, хүндүлээнии дээш улуу-биле өөрүп четтиргенин илередип, анаа харыы киллер боттарының урам талантызын тыва чоңга чүректин ханызындан бараалгадырын чугаалаан.

Кежеге-даа ажыттынган. Залда олурган көрүкчүлериин сагыш-бодалы сценада-ла барган. Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында Ровно хоорайны фашистиг эжелекчилерден хостаар дээш тыва эки турачыларның капитан Кечиоолга удуртқан дөртку эскадрону эрес-дидим, маадырлыг-биле дайылдашкан. Анаа улуг лейтенант Сат Бүрзекейниң командылаанны пулеметчиктер взводу эскадроннуң дайынчы даалгазын күүселир дээш, эрес-маадырлыг тулчуп турган, камгаланып турган черинден дайзынны эрттирбейн, чангыс-даа базым атқаарлавайн, Төрээн чурту дээш амы-тынын харам чокка бергенин «Он бир» деп драмада көргускенич билир бис.

Улуг лейтенант Сат Бүрзекейниң ролүн Украин ССР-ниң алдарлыг артизи Анатолий Иванович Гурский шынаплаа бүзүреңгир, тыва чоңнуң сагыш-сеткилинге чоок кылдыр, овур-хевирин сагыш-сеткилиниң ханызындан бердинмишаан ойнаанын залга олурганнар магадап көрген.

Ол театрның артистериниң бир кол чүвези — сцена культуразын бедик деңнелде тургусканы. Эң ылангыяа болуушкуннар, фашистер-биле сегиржип алышкынналр үезинде янзы-бүрү өңнерлиг чырыкты ажыглап турары ук шиниң бир чаа талазы болган.

Хөгжүм каастаалгазында Алексей Чыргал-ооллуң «Тулчуушкунче» деп ыры тыва дылда, а Владимир Высоцкийаан, Анатолий Пашкевич оларбиле Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының мурнундан бәйыр чедирип, Тыва черге улугулуг чогаадыкчы чедишкинниг болуруи украин өнүктерге күүседи.

Оон соонда Ровно областың Н. Островский аттыг хөгжүмш

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 112 (11610) | 1981 чылдың май 13, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

ИНИЦИАТИВАНЫ ДЕТКЭЭН

Черкассының малчыннарының үлегерин ёзугаар фермаларын продукция бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедир дээш чарыш Ворошиловград область калбарып турар. Новопсковск районнуң Энгельс аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери чылда күрүнеге садар эттиг беш чылдың төнчүзүнде 4.620 тонна чедирерин шиитпирлээн, ол болза эрткен чылын сагааныңдан 2,3 катап хөй-дур.

Белокуракинск районнуң «Ильичиниң чагыы» колхозу эрткен беш чылда сагааныңдаи ийи катап хөй эттиг 1985 чылга чедир чуртка бөөр дээш эрткен чылдыңга дениээрге инек эдин чыл сайында-ла чүс тонналы хөйну күрүнеге немей садып турарын айтып алган. Беловодск районнуң «Украина» колхозу, Сватовск районнуң «Петровский» совхозу болгаш областың өскедаа ажыл-агыйлары эттиг беш чыл планында көрдүгеннеңден хөйну бүдүрерин шиитпирлээн.

(СЭТА).

Часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге, кыска хуусаада чорудаалы

Часкы тарылгага темп болгаш шынар

ЧЕРНИ ӨЙ-ШААНДА БЕЛЕТКЭЭНИНДЕН

Чөөн-Хемчик районнуң чер ажылдыглары-бо чылын 25 муң 500 тонна тараазын, 2320 тонна картофельди, 1035 тонна ногаалларын бүдүрер болгаш шиитиниң малынга 24 муң тонна сигенин, 10 муң тонна сенажты, 850 тонна витаминниг сиген далганың база 50 муң тонна силосту белеткээр бедик хүлээлгени алгаанар. Ону ажыл-херек кырынга боттандырарда, 16 муң 533 гектар чернин хөрзүнүң удур болбаазыратказап, 37 муң 519 гектарга тараа болгаш мал чеми культураларның үрезиниерин таарымчалыг хуусаада шалыпкын чаштырары. 400 гектарга картофельди болгаш ногаалларны тарып олурттуру негеттинип турар. Ол ышкаш улуг хемчээлдиг шөлдерге органиктиг болгаш минералдыг чемнигчидилгелерни төгер, 7903 гектарга ол-шык сиңирер суггатты чорудар ужурлуг.

Бо хүшерде районнуң совхозтарында ажыл түлүк. Хөрзүн болбаазырадыр, чер суггарар, чемнигчидилгелер сеорүп, төгер хей-хей агрегаттар, звеволар хову-шөлдерде ажылдап турар. Май 6-ның медээзи-биле алырга, 8783 гектар чернин хөрзүнүң тарылгага белеткен болбаазыраткан. Часкы ол-шык сиңирер суггатты планда көрдүгеннинің чартык кезинден хөй хемчээлдиг черде чоруткан. Ам совхозтарда 220 ажыг кижиден тургустунган суггатчы 63 звено ажылдап турар.

Майның бирги декадазын соолгуредир агаар баксыраң, тарылгага таарымча чок хүнер туруп кезер чүдүзе дээр дугайында метеорологтарның баш бурунгаар берген медээзин барымлаалаан, үрезин чаштырарының хуусаазын эрткен чылдарныңдан бичин соңгаарладырын шиитпирлээн. Ынчангаш районнуң чер ажылдыглары ол каш хонуктарны тарылга агрегаттарын эки белеткен алырынга, хову-шөлдерде хөйүбиле көстүп келгилээн бок үмүтнерни чок кылырынга ажыглаар соруглаңы салгаанар.

Черле ынчаш, районда хову ажылдарының иниги темпизи-даа, шынары-даа бо чылын багай эвес. Эрткен чайын болгаш күзүн хөй тарылга шөлдерин—барык 22 муң гектарны чардырып, куруктурун, болбаазырадып алганы маңаа улуг идиглиг болуп турар. Эрткен чазын районнуң тараажылары 32 муң ажыг гектар черни азы тарылга шөлүнүң 70 хире хуузун удур чардырып, белеткээн болза, бо чылын индыг шөлдер 16 муң ажыг гектар болуп турар. Ажылдың бир чамдызын өй-шаанда кылып алырга, өскезин капсырлашпас, чиик болур деп чүве ол-дур. Ынчангаш тарылганың шынары-даа эки болур. Хову ажылдарын ам организастыг эки чорудуп турар «Искра», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», Карл Маркс аттыг болгаш өске-даа совхозтарның тараажылары ол дугайын боттарының практиказындан база катап көрүп, бүзүрээнгер.

Чер ажылының хөрзүн камгалаар аргазыиче кирери — үениң кол негелдези. Чөөн-Хемчиктиң тарылга шөлдериниң хөрзүнү, өске-даа черлерде ышкаш, хаттан, сугдан дыка үрелип турары-биле совхозтарны эрозияга удур техника-биле четчелеп, хандырарын чоокку үеде доозар соруглага салдынган. Ам дээрезинде бүрүн четчелеттинмээн машиналар-биле «Октябрь 30 чылы», «Искра», «Тыва», СЭКП-нин XXII съездиниң аттыг совхозтарда, долу комплектилиг техника-биле «Чыраа-Бажы» совхозта 1817 гектар черни тарылгага белеткээн.

...«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Ак-Шата трактор хову бригадазының механизаторлары Сыын-Чүрээнде шөлдерни тарылгага белеткеп турда келдиивис. Ажыл-агый хөрзүнүң ширини андарбас плоскорезтербиле четче хандыртынмаанындан чер болбаазырадырыга чалгының кезин каапкан бөдүүн андазыннарны ажыглап турар болду. Ынчирбе дугуйлуг аар тракторларга бодаарга, ээлгир-шимчегир «Беларусьтардан» тургускан звеноңуң дең-дески, шалыпкын ажылдап турарынче кол агроном Б. Моңгуш айыткаш, чоргаарал-биле чугаалады:

—Хөрзүнүң тарылгага белеткеп болбаазырадыр ужурлуг шөлдеривистиң сеолуг гектарлары бо-дур. Ажылдың темпизи-даа, шынары-даа багай эвес. Чер чардыраарыга чалгын чок андазыннарны бо чылын бирле дугаар ажыглап, хөрзүн камгалаарының бөдүүн аргазын шингээдип эгелээнивис бо. Хөрзүн-довуракты хат ап, тарылга шөлдерининң үрелирин ол элээн доктаадыр боор деп идеген турар бис.

Совхозка часкы шык базырыышкының база эрозияга удур техника — БИГ-3-биле чоруткан. Үрезиниерин СЗС-2,1 сеялкабиле чаштырар. Ынчангаш хөрзүн камгалааның чамдык аргаларын бо ажылагийда дидими-биле ажыглап эгелээн-дир.

Хову ажылдарын дүрген болгаш шынарлыг чорудары дээш механизаторлар ортузында чарлаан социалистиг чарышка трактористер Б. Куулар (**үстүнде чуруктa**), О. Моңгуш, О. Ондар, Х. Сат, К. Ооржак олар шылгаран, хүн нормазын үргүлү ажыр күүседип турарлар.

Ынчангаш иниги районнуң-даа, совхозтарының-даа тараажылары бо чылын боттарының мурнуңда салдынган соруглаарны бүрүн боттандырарынга бүзүрелдиглер.

Х.К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: «Октябрь 30 чылы» совхозтуң бөлүк механизаторлары кол агроном Б. Моңгуш-биле (адаанда) тарылга шөлүнде.

ЧЕДИИШКИН БАР-ДАА БОЛЗА

(Чартык чыл планының күүселдези)

Чыл эгезинден бөөр май 1-те чедир күрүнеге 78073 центнер сүт кирген. Ол дээрге эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, 4799 центнерни республиканың хөйну сатканы ол. Оон түңнелинде **квартал планы 65.1 хуу күүсеттинген.** СЭКПнин XXVI съездиниң шиитпирлериниг хей-аът киргеи ишчилер социалистиг чарышты улам калбартып турар.

Күрүнеге сүт садарының талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ук планны 71,8 хуу күүсеткен Барыын-Хемчик район эдээн. А эң-не адак черниде Бай-Тайга район чоруп турар. Ол район чартык чыл планын 19,9 хуу күүсеткен болгаш эрткен чылдың ол үезинден 298 центнер сүтүг эвээшти сатказап. Оон ынай Чөөн-Хемчик, Кызыл районнар база эрткен чылдың деңнелинден эвээш сүт сатказап. Бо районнарның ажыл-агыйларының удуртукчулары, сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары четпестерни зарий чайлаар талазы-биле шыңгыы хемчегларни алыр ужурлуг.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхоз чартык чылда күрүнеге 800 центнер сүт садар тургаш, май 1-ге чедир 836 центнерни садып, ук планын хуусаадынаң ай эрте 104,5 хуу күүсеткен. Өске ажыл-агыйлар оон үлегер ап, сүт бүдүрер болгаш садар талазы-биле социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаары чугула.

Барыын-Хемчикте «Хемчик», Улуг-Хемде «Ак-Туруг», Кызыл районда «Шанчалыг» совхозтар база планын күүсеттиринин кырында келген. Күрүнеге сүт садарының талазы-биле эң-не адак черни Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхоз эдээп турар. Ук планны ол совхоз 14-де хуу күүсеткен. Тараазында черде—планын 41 хуу күүсеткен «Торгалыг» совхоз. Иниги-биле күрүнеге сүт садар 57 совхозтуң 10-у чартык чыл планының дең кезинин бедик күүседип албаан. Бо чорук ук ажылче кичээнгейин улгаттырарын негеп турар.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээр болза, күрүнеге эът садар планын күүселдиңде бичин чедиишкин бар— **6363 центнер эът хөй саттынган** болгаш **чартык чыл планы 64,8 хуу күүсеттинген.** Тожу, Каа-Хем районнар планын 80,8—86,8 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар. А эң сөөлгү черде— планын 38,2 хуу күүсеткен Тес-Хем район. Ук район эрткен чылдың бо үезинге чедир сатказап эдиинин безин 84 хуузун сатказап. Мындыг байдал районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларын дувуредир ужурлуг.

Чөөн-Хемчик районда байдал балдыла ындыг кончуг эвес, план деңгүи-зе 42.2 хуу күүсеттинген. Ол район эрткен чылдаазындан эвээш эът сатказап. Күрүнеге эът садар 12 районнуң дөртү оңу садарын эрткен чылдынаң эвээжеткен.

Дуржулга станциязы, «УТКА 25 чылы», «Шивилиг», «Енисей», СЭКП-нин XXV съездиниң аттыг, «Бок-Тей» совхозтар чартык чылда күрүнеге эът садар планын май 1-деле оранчок ажыр күүсеткилээн. А «Кара-Хаак» совхоз 650 центнер эът садар тургаш, чүгле 107 центнерни садып, планын чүгле 16 хуу күүсеткен. «О. Шынаа», «Чодураа» совхозтарда байдал бага деңгелүг эвес.

Чартык чылдың төнчүзүнге чедир чаңгыс ай ажыг үе арткан, а күрүнеге ол үеде садар сүт-даа, эът-даа ам-даа хөй. Ынчангаш социалистиг чарышты улам калбартыры чугула.

Музыка тайбыңга бараан болуп турар

ДЕЛЕГЕЙНИҢ МУЗЫКА ФЕСТИВАЛЫ ДООЗУЛГАН

Хөгжүмүң дулгууру — делегей фестивалының эмблема демдээ космос орбиталы ышкаш чеди хүнерниң дургузунда пайысылалдың кудумчуларында концерт чарлалдарын каастап келген. Май 11-де доозулга нол музыка байырлалы амгы үениң композиторлар чогаалылгазының чедиишкиннерин тодаргай көргүскен.

Кубаның болгаш Чехословакияның, Францияның болгаш Японияның кол мастерлериниң хөгжүм чогаалдары консерваториянын улуг залынга болгаш түңнел концертке чаңгыландыр дыңналып турган. Арам Хачатурянның «Өөрүшкүнүң байырлалы» деп музыка чогаалы Москвага түңнел көргүзүг болуп. Фестивальдың байырлыг байлалын, амыдыралды бадыткаан оон бедик идеалдарын тодаргай илергейлээн.

Фестивальдың чогаадымчы түңнелдериниг тураскаатқан төгерик столга чугаалажышкынга совет болгаш даштыкы музыканттылар киришкен.

— Делегейниң музыка хөй-иниилизиниң кичээнгейин бо фестивальның хаара тутканы сеткил ханыышкыны-биле деңгелеп болур. Бо часкы хүннерде бистиң Төрөн чуртувустуң найысылалы бүгү диптериниң дерттеи чурттарының композиторлар төлээлекчилерин хүлээп алган. «Музыка—чаагай сеткил дээш, улустар арасында тайбың болгаш пайырал дээш» деп фестивальдың бузунгы лозунгу оларны сырый каттыштырган — деп, оргкомитеттиң даргазы, ССРЭниң композиторлар авазелдиниң баштаар черииң бирги секретары Тихон Хренников чугаалаан. Амгы үениң дедиишкелиг музыказын иеитередириие идигни бөдө күзедиг бис, ынчангаш Москва фестивалын чаңгыл болдурарын күзээр бис.

— Амгы үениң музыка байырлалын организастаарының эки үлегерин Москва көргүскен болгаш бо фестиваль бедик деңнелге болуп эрткен. Көрүдениң чогаадыкчы бедик утка-шынарын илдең болду. Фестивальды моон сонгаар-даа организастаары эргежок чугула деп санаан турар мен—деп, Италияның сураглыг музыка таймылырлакчызы Эразм Валлеите демдеглээн.

А Болгария Улус Республиканың композиторлар организациязының удуртукчузу Константин Ганев мынча деп чугаалаан:

— Он чылдар эрткен сөөлүнде музыка чогаалының төөгүчүзери XX чүс чылдың композиторларының иин чогаадылгазын шинчилеп көөр дээримге чигзинмес мен. Москвага болган бо музыка фестивалын олар төлептиң-биле үнелеп көөрлер. Музыканың мындыг делегей фестивалын арттырери эргежок чугула болган.

Хөгжүп турар чурттарның национал музыка школаларының совет композиторларның сагыш чоокшулуг, чаагай сеткил-биле көрүп турарын Марокколаи келген музыкант Абахман Финнии чугаалаан.

Англиядан келген музыкант Нигел-Осборн Москвага болган делегейниң музыка фестивалын бедик-биле үнелээн:

— Бо көрүдениң үжүдүзазы чугле музыка чогаалдары-биле кызыгаарлаттынмас. Тайбыңның (садым-чолуңга дүвүренчиг болгаш дүшкүүрлүг үеде чурттап турар-дыр бис. Ынчаарга музыка чогаалдары тайбының херээнге баран болур болгаш улустар арасынга илегежир чоруктуң быжыглаарынга дузалаар ужурлуг—деп, ол медеглээн.

И. ВЕНСЛЕР,
О. СЕРДОБОЛЬСКИЙ,
СЭТА-ның тускай нөөр.

СЭКП Төп Комитединде

«Күш-ажылчы, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаар соруга-биле эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин калбак ажыглаар талазы-биле Москва хоорайның чамдык бүдүрүлге коллективтериниң эгелээшкинииниң дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди хүлээп алган.

Эң-не эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, алыс бедик түңнелдерни чедип алырының эргежогунуң дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын удуртулга болдурган, Москваның чамдык бүдүрүлге черлериниң коллективтери күш-ажылчы, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаарын бедик хөй-биле камнаарын болдурар эртемниң болгаш техниканың чедиишкиниерин бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглазары дээш шимчээшкинии калбартыр эгелээшкинии кылганын доктаалда демдеглээн.

Чарыштың эгелекчилериниң —Москваның И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң болгаш Москваның идик даараар «Заря» бүдүрүлге каттыжышкынывың күш-ажылчы коллективтериниң хүлээгедери иниииниг байлаан хумагаладыг көөрүнче, бар-ла бүгү курлавырларны, эртем-техниктиг болгаш бүдүрүлге потенциалын улам долдур ажыглаарынче коллектив бүрүзүнүн, ижи бүрүзүнүң чүткүлүн көргүзүп турар.

И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң коллективи эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин практикага ажыглаарын дүргедедир дээш социалистиг чарышты калбартып эгелээн. Чурттуң эртем-шинчилел институттары-биле чогаадыкчы кады ажылдажылганы калбартып база ханыладырынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ажылдың шынарын бедизеринче, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар, автоматизастаарынче, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаарынче утланган кады ажылдан кылган 46 хемчегларни бүдүрүлгеге ажыглаарын автозаводчулар хүлээгеи. ЗИЛ-дин коллективи чыгдынган дүржулганы ажыглавышаан, цехтерии болгаш бүдүрүлге участоктарын чаартырының темпизин бедизерии шиитпирлээн. Ажылдап кылган хемчегларде автомобильдериниң ажылдарының ресурузун 16 хуу, моторларның курлавыр күжүн—20 хуу улгаттырарын көргеи. Заводка эвээш артынчылыг технологияны ажыглаарының талазы-биле хемчегларнии комплексиин боттандырып чорудар чорук продукцияны чыл иштинде кылып үндүрерин сапаарга, беш чылдың төнчүзүнге чедир кара металлдар чарыгдалын доктаатқан нормативтерге удур 120 муң тонна эвээжедир арганы бөөр.

Хүлээп алган хүлээлгелерни күүседир болза 1981—1985 чылдарда улус ажылагыйынга 320 млн. рубль экономиктиг ажыкты алыр, иормага удур 500 муң тонна бензинни, 45 муң тонна суугу болгаш котёль оттулар чүүлүн камнап алыр арганы бөөр.

Идик даараар «Заря» бүдүрүлге каттыжышкынының ажылчыларны, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары 1981 чылдың болгаш иниизи-биле беш чылдың бедик даалгаларын чедиишкиниг күүседири дээш бүдүрүлге курлавырларын база кылымзакгай дилеп тып турар.

Каттыжышкынның коллективи херээженнериң болгаш ургларының 1,5 млн. эвээш идиктерин даарап кылыр бүдүрүлге күчүлерин хуусаадан эрте ажылдадып киирерин шиитпирлээн. Дешилгелиг технологтуг чорудулгаларны ажыглаарының күсели-биле бо беш чылда идиктернин 1800 чаз модельдерин болгаш фасоннарын, оон иштинде уругларның 800 аиазы идиктер ас сортиментизин кылып үндүрген турарын организастаар. Эртем-шинчилел организациялары-биле кады ажылдап тургаш, продукцияның шынарын экижидер, алгы-кеш болгаш нөс-таавы материалдарын быжарының таарымчалыг аргаларын бүдүрүлгеге ажыглаарның талазы-биле ажылдарның комплекстиг программазын күүседирин болгаш анда үндезилээш, 32 млн. дөрбелчин дециметр алгы-кеш барааннарын камнап алырын, камнап алдынган материалдар-биле 1,1 млн. эвээш идиктерни даарап үндүрерин айтып турар.

Мурнакчы коллективтериниң чаа инициативазын Москваның бүдүрүлгелери болгаш организациялары калбаа-биле деткээнин доктаалда айыткан. Мурнакчы техниканы болгаш технологияны ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылчы, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаар талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгелерни станок тудуушкунуүнүң «Красный пролетарий» болгаш Серго Орджоникидзе аттыг заводтары, «Московский электроламповый завод», гардинно-кружева. «Мосточлегмаш», «Красный богатырь» будурүлге каттыжышкыннары, автотрактор электроаппаратуразының Октябрының 60 чылы аттыг заводу, саналга-аналитика машиналарының заводу, хөвен-саазын пөстериин Фрунзе аттыг фабриказы болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер алган.

Улус ажыл-агыйынга 2,0 ажыг миллиард рубль ажыктыг 6 муң чыгаа шинчилээшкиннерниң болгаш сайзырадыышкынарның түңнедерин улус ажыл-агыйынга дамчыдып бөөрии Москваның эртемденнери хүлээнген. Чогаадыкчы дем каттыштырылгазының дугайында керээдер ёлугаар институттарның коллективтери Москваның барык бир муң будүрүлгелериниге эртем-техниктиг тузаны чедирер.

Ажылдап турарларның санын көвүдетпейн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, Москва үлетнүрүнүң ажылдакчылары бо беш чылда продукцияның бүгү немей өзүлдезин хандырарын хүлээнген. Бүдүрүүшкүнүү механизастайрының болгаш автоматчыларының чепсек-херекселдерин нептереткенинии түңнелинде найысылалдың будүрүлгелериниге хол-биле кылыр ажылдарда ажылчыннарның санындан беш чылдың баштайгы чылында безин 20 муң кижини эвээжедирип толевилээн.

Москва хоорайның күш-ажылчы, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаар соруга-биле эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин будүрүлгеге калбаа-биле нептередир дээш шимчээшкинии нептереди берген мурнакчы будүрүлгелериниң коллективтериниң инициативазын Төп Комитет чүүлүг деп көргеи.

Күш-ажыл, чигээт, материалдар болгаш одаар чүүл болгаш электроэнергия чарыгдалларын камнаарынга база аңаа үндезилээш, бедик шынарлыг продукция кылып үндүрерии көвүдедиринге чаа техниканы болгаш технологияны нептередир талазы-биле Москва хоорайның мурнакчы будүрүлгелериниң дүржулгазын идепкейлиг ажыглаарын авиледешкеи республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, ВЦСПС-ке болгаш ВЛКСМ ТК-га сүмелээн. Он бирги беш чылда уткуштур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни ажылдап кылырының үезинде будүрүлгениң ажыктыын белидериниң бар курлавырларын болгаш аргаларын улам долу ажыглаарын чедип алыр.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Бай-Тайга районнуң Тээлиде № 741 КМК-ның көдээ суурларда тудуг болгаш шеверлел ажылдарын кылып турар бригадаларының аразыидан алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип турар бригадалар хөй. Оларның санынга Бай-Тал суурда хөй квартиралыг чурттарга бажыңнарын кылып турар Ким-оол Салчак биле Владимир Салчак оларның удурткан бригадаларын хамаарыштырып болур. Ол бригадаларның тудугжуларыу ук суурга чурттарга бажыңнарын болгаш оон-даа өске тудугларны 1974 чылдан эгелеп кылып келген. Бо үеиии дургузунда 40 ажыг чурттарга бажыңнарын, пиитиинң малынга кажаларны, малчыннар чурттаар бажыңнарны болгаш оон-даа өске тудуг объектилерин ажыглатга киргеи. Мурнакчы бригадаларның тудугжуларының аразында найыралы биижыг. Ажылчын бүрүзү холушкак мергежилди шингээдип алган. Ынчангаш ажыл үезинде аиаа туруушкунар болбайн келген болгаш херек апарган таварылгада бирээзин өскези солуп ажылдап турар.

Хоочуи тудугжулар К. Салчак болгаш В. Салчак оларның удурткан бригадалары аразында чарыштыг. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелии ай, квартал санында үндүрген, мурнакчыларны илередип, оларның аттарын хөйге дыңнадып, шаңнап, мактап турар. Социалистиг чарышты чогумчалыг организастап келгениидеи аныяк тудугжуларның ажылга сонуургалы улгадып, оларның кылган ижиниң шынары экижип, планның даалгалар күүсеттиниң турар. Аразында чарыштыг бригадаларның тудугжулары бо чылын 133 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудар. Олар колдуунда ийи аал ишги чурттаар чурттарга бажыңнарының тудуунда хаара тутгунган. Тудугжулар бо чылын ийи квартиралыг чедиг чурттарга бажыңын бүрүн кылгаш, ээлерииге хүлээдирдер. Он бирги беш чылдың баштайгы чылын эки эгелээш, бо үеге чедир ийи аал ишти чурттаар үш бажыңны ажыглалга киргеи.

Хуудa алган планныг даалгаларын ажыр күүседип келген мурнакчылар ук коллективте эвээш эвес. Бедик мергежилдиг тудугжулар Д. Моңгул-оол, Ч. Орлан-оол, С. Ким-оол, С. Каллар-оол ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырып, тудуг материалдарын хумагалыг чарыгдап тургаш планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар.

КМК-ның тудуг-монтаж болгаш шеверлел ажылдарын кылып келген бригадаларының ачызында суурга тудуг объектилери шалыпкын туттунуп, чаа бажыңнар ажыглалга кирип, көдээ чонның ажыл-амыдыралын улам байлакшыдып турар.

К. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район.

Туранская республиканская библиотека им. А. Пушкина

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлэрии — амыдыралга

БАР АРГАЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Он бирги беш чылдың баштайгы хүнеринден эгелеп шалынчы ажылдаар дээш чарыштыты калбартыпшаан, бистиң совхозтуң участок бүрүзүнде бо хүнерде ажыл-иш хайнымышкынныг. Тараажылар, механизаторлар ховуларда ажылды өй-шаанда эгелээн. Малчыннарда хайнымышкынныг уе база келген. Олар мал кыштаглаашкынын хүр-чаагай доозуп, бо чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир, продукция бүдүрерин көвүдеир дээш чарыштыг уламчылап турар.

Совхозтуң малчыннары богтарының сөглээн сөзүн эдээннер. Бо чылдың бирги кварталында мал ажылынын продуктуларын көвүдеир болгаш күрүнеге садар, оон шынарын эжиидер, мал бажын өстүрер талазы-биле республикага социалистиг чарышка барынын зоранын совхозтарындан тиилелеп болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугуу болгаш акша шанналын алган.

Ол шаннал совхозтуң коммунистерин, ажыл-ишчилерни улам сорук киргеи. Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бегидеринин айтырыглаарын партком болгаш партия эге организациялары кичээнгейдиң төвүнге тургузуп келген. Бо айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажып, коммунистерин авангардчы ролюн бедидер талазы-биле эдээн ажылды чоруткан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда күрүнеге 200 центнер эът садар планын барык ийи катап ажыр күүседип, 420 центнерин дужаагап. Сүт садарының планын 100 хуу күүседткен. Сөөлгү чылдарда малдың баш санын өстүрер талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынгаа. Ылангыя хойнуң баш санын эрткен чылдың ол үезинге деннээрге бирги кварталда 136,2 хуу өскен. Бода малдың санын чылдан чылче өзүлделиг болгай.

Бо чедиишкиннерге улуг кииргеи мурнакчылар, коммунистер хөй. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. Очур-оол, коммунистер Х. Донаажап, Ч. Кара-Доңгак, Д. Адыг-оол, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнин эзилекчизи С. Көк олар төрүүр үе башка онаашпыр 90—103 чедир хураганнарны камгалап алган. Мал оолдаашкынының изиг тулук үезинде малчыннарга дузалаарынын, боттуг хемчеглерин партком, профэвилел, комсомол организациялары болгаш херээжеиннер чөвүлели ап келген. Парткомнуң активчилериден 35 кижини малчыннарга хувааган. Олар коданиарга доктаамал чедип, малчыннарга боттуг дузаны көргускеннер. Байдалы берге хире кыштагларны болгаш бир дугаар оолдап турар хойлуг малчыннар коданиарынга специалистер график өзугаар дежурныйлап тургап.

Бо ажылдар-биле чергелештир малчыннарның амыдыралчуртталгазын, оларның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер талазы-биле айтырыгның дугайынга доктаамал сагыш салып турар бис. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени бригадалар төптеринде 3 кезек черде организастаан. Кичээлдерни айда ийи удаа эрттирер. Оны кижи эмнелгезинин болгаш агитküльтбригаданың, көжер библиотеканың үүгүшкүннери, садыг, почта чедирилгези, кино көргүзүлгези-биле холбап турар. Бисте чылдың-на барык он хире өг-бүлелер боттарының чаагай амыдыралын эжиидип, чаа бажынаже көжер аргалыг болуп турар. Доктаамал электри энергиязын ажылгап эгелээннистиң ачызынга совхозтуң ажыл-ишчилериниң хөй кезии Москвадан болгаш Кызылдан телевидение дамчыдылгазын көрүп, дыннап турар апарган. Харыдаа газеты, плитаны, сооңуучуларны, бажын иштиниң нүрүн эт-херекселлерни малчыннар турлагларында ажыглап болур. Совхозтуң материал-техниктиг базазы эрткен беш чылда улам быжыккан. Бо бүгү чүүлдер малчыннарның ажылдаарынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Оон-биле кады бисте шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш чамдык бергелер база барын чугаалаар апаар. Ниитээн-биле совхоз малдың баш санын өстүрерин эрткен беш чылда чамдык көргүзүглер талазы-биле күүсетсе-даа күрүнеге эът садар планывысты күүсетпээн бис. Төрүүр чүс башка онааштыр чаш төлдү камгалап ап турарывыс планда кердүнгенинге четпейн турар. Малдың уксаазын экижидер, оон продуктулуун бедидер, малчыннарның амыдыралчуртталгазын улам экижидер талазы-биле айтырыглар амдаа оожум шиитпирлеттинип келген. Малга четчир чем базазын тургузар айтырыгны чедир шиитпирлээри бистен негеттинип турар. Ажыл-агыйда чер ажылының культуразы чавыс. Бисте ажыглап болур сугтаттыг черлер бар. Ол хирезе оон ап турар дүжүдүвүс шоолуг эвес.

Ылангыя бисте Чангыс-Теректиң суггарылга системазы кылдыгаалаан бээр алды чыл чедип турар. Анаа хөй түңнүг капитал салышкыны чарыгаттынган. Базарак кырының суг ажыраар системазы ам-даа чогуур негелдениге дүүшпейн турарындан ында хоолайлар суг эрттирип шыдавас. Бо талазы-биле биске республикаң болгаш районнуң суггарылга системаларының органнарындан боттуг дуза херек болуп турар. Бо айтырыгны болур-логууру-биле шиитпирлээри ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга улус ужур-дузалыг.

«Төлевалеттингеи планнарны чүгле күүседир эвес, харын көскүзү-биле ажыр күүседир дээш эң чүткүлүг сорукту, эң идепкейлиг болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны чедип алгаш, боттандырып турар. Малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун үлам бедидерининг сорулгаларын шиитпирлээри келир кыштаглаашкынны чедиишкиниг эртиреринден, аңаа чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткениринден улуу-биле хамаржыр.

Ынчангаш 1981—1982 чылдарның мал кыштаглаашкынына чогуур үезинде белеткенир, оны ажыл-агыйжы болгаш бедик организастыг байдалга эрттирер дээш Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының эгелээткиниг бистин совхозтуң ажылчылери изин-биле Аеткип, бо талазы-биле айтырыгны чугаалажып көрүп турар. Чедип алган чедиишкиниверисти улам быжыглавышаан, мурнувусте улуг сорулгаларны боттандырар дээш бар аргаларны бүрүн ажыглап, бүгү күжүвүстү мобилизастаар бис.

К. ХЕРТЕК,
Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунда партком секретары.

ШАҢНАЛДАР — ЭЭЛЕРИНДЕ

Дайынның хоочуннарынга Тиилелге байырлалының бүдүүзүнде өөрүшкүлүг хөй-хөй болуушкуннар тавырышкылаан. А оларның чамдыктарынга фронтучу шаңналдарны тывыскылаан.

ДНЕПРГЕ БИР КАТАП...

Совет Эвилелиниң Маадыры В. Сорокинии бир-ле катап шериг комиссариады чалап аппаргаш, аңаа өөрүүчүг медээдынатткан: оон база бир дайынчы шаңналы хөй чылдар эрткенде үезин тып алган болган.

Днепр хемни кежип турда, танкист бодунуң машиназының оду-биле халдап кирип турган дайынчыларны деткип, кол күш келгижеге чедир плацдармны камгалаарынга дузалашкан. Дайынчы ол эрес-маадырлыг чоруу дээш Ленин орден-биле шаңнаткан. Ол үеде Сорокин аар балыглаанган болгаш госпитальга чыткан. А сегээн соонда шеригниң өске кезээзинге дайылдажып чораан. Фронтунуң берге орактарынга оон адресиниачаар тывылбайн барган. А хоочуннуң шаңналын 37 чыл эртеннге тыпсып бергеи.

Оренбург.

АЛДАР-АДЫ ОНУ ТЫПКАН...

Дайынның хоочуну В. Холодков ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң кадрлар талазы-биле кол эргелеинге чагаа бижип, оон Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнатканын бадыткап бээрин дилээн. Ынчалза-даа оон маңаваанын харын келген: аңаа дайынчы В. Холодков Кызыл Сылдыс орден-биле чергелештир. Алдар орденниң үшкү чергезибиле шаңнатканын ында бижээн болган. Сапёр чораан, ам — Костроманың тудуг организацияларының бирээзинде бызаанчы В. Холодковтуң 1944 чылда шаңнаткан орденин областтың шериг комиссариадынга байырлалдыг байдалга тывыскан.

Кострома.

КУР-ЧЕРЖИНИҢ ДАЙЫНЧЫ ОРДЕНИ

Сержант-харылзаачы чораан А. Мухамеджановту шериг назы четпээннериңиң «Маадырлыг чоруу» клубунга чүве чугаалап бээри-биле чалаан. Дайынның хоочунуиуң чугаазын аныяктар улуг сонуургалбиле дыннаан. Ылангыя Донбассты хостаары дээш кадыгдошкун демиселлдиң дугайында оон чугаазы оларны аажок сонуургаткан. Казахстандан келген солдат дайынның черинче эртип киргеш, бистиң артиллериявыстың кайыже бооларын углай дыңнадып, тулчуушкуннуң чедиишкинниг болурунга улуг дузалаан. Коргуш чок дайынчы ол тулчуушкунга аар балыглаткан болгаш оон госпитальга чыткан.

Ол ужуражыышкынның соонда комсомолчулар районнуң шериг комиссариадынче чагаа чоруун, солдаттың маадырлыг чоруу демдеглеткен турар ужурлуг дээрзин бижээннер. Оны хынаа көөру-биле ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунче дилет кииртиннгеи. Ала-чурт дайыны орденинң ийиги чергези-биле хамелиевтов шаңнаткан дээрзи оон биллиигеи. Маадырга шаңналды тывыскан.

Астраханка.
Целиноград областы.

ХАРЫ УГДА ДӨРТ ШАҢНАЛ

Дайын киржикчизи, трансспорт машина тудуушкуунуун Харьковта заводунуң мастери В. Петровка Польша Улус Республикаиың дөрт шаңналыя харыугда тывыскан. Ол оң үш харлыг турда шаңналдарга киирген болган.

Викторинуң чаш чылдары берге байдалга эрткеи. Уралның уругдар бажыңында кижизиттирген оол фронтуже чажыт чоруткан. Полышаның дайынчылары-биле кады тулчуп турган совет шериглер оны танк полугунуң оглу кылдыг хүлээп алган. Аныяк дайынчы алыгжы-радистиң мергежилиниге өөренип алган. Берге байдалларда эрес-дидим чоруун ол көргүзүп, совет болгаш польша кезектериңиң аразында харылзачының хүлээлгезин чаңгыс эвес удаа күүсеткеи.

Харьков.

(СЭТА-ның корр.).

Беш чылдың кижилери

Бо чылдың дөрт айларының чарыжының түңнелдерин «Октябрь 30 чылы» совхозтуң дирекциязы Тиилелге хүнүн байырлаарының бүдүүзүнде үндүргеи. Улуг хойжу И. Ч. Монгуш хойжуларның чарыжынга тиилекчи болган. Оон коданында 397 хураган менди доругуп турар. Ол чедиишкиниң дээш аңаа акша шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: хойжу И. Ч. Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Кызылдың ЦЭС тудуг эргелиниң коллективи онгу беш чылдың бирги кварталында республиканың тудугжуларының социалистиг чарышының бирги черин ээлеп, СЭКП обкомуиуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Коллектив апрель айның тудуг-монтаж ажылдарының планын база ажыр күүсеткеи.

Тудуг эргелелиниң мурнакчыларының бирээзи Надежда Нестеровна Городецкая бо чыл-биле 20 чыл иштинде канакчылап ажылдап турар. Ол онгу беш чылдың шалыпчызы. Бо хүннерде ол Кызылдың чөөн талазында 60 адыл иштн чурттаар бажының тудуунда ажылдап турар.

ЧУРУКТА: канакчы Н. Н. Городецкая.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Черниң кежиин четтирер дизе

БЕШ АГРЕГАТ

Он бирги беш чылдың башгайгы чазының тарылгазынга суггатчылар шагдаа белеткеиин эгелээннер. Олар баштай түскай өөредилгени эрттиргеиер. Оон соонда суггарылга агрегаттары септеп, буга уну аштап, хүүрек болгаш өске-даа хереселлер четчелеп киргеннер. Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң № 2 ховутрактор бригадазынга мындыг болган.

Ук бригада бо чылын 200 гектар кукуруза, 60 гектар ногаа болгаш картофель, 56 гектар меде өстүрер. Оларга 50 гектар үрезин шөлүг база хамаржыр. Бо черлерден бедик дүжүттүг алыр дээш, бригада кежигүннери немелде хүлээлгезин ап, социалистиг чарыштыг калбартkан.

Буга аштаарынга Моңгуш Күдерек биле Сат Баят кызымак ажылдаашаа, макталга четкеи. ДДА-100 агрегат-биле чер суггарарынга Сат Оеур, Владимир Доңгак, Владимир Сат, а ДДН-70 агрегат-биле суггарарынга Сат Тыыкы, Сат Кертяине тергиидеп турар. Оларның шүлүгүу ажылдаанының ачызында апрель 23-тен бээр 265 гектар чер бүрүн суггартынган. Бо хүннерде беш суггарылга агрегалы ажылын чедиишкиниг уламчылап турар.

Бригада төвүнде суггатчыларның ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган. Кайда-даа арыг-силиг, аъш-чем четчир. Кластал-шимелде болгаш көскү агитация үлегерлиг кылдынган. Көргүзүг самбыразы, лозун, плакаттар ажылчынарның хей-аъдын көдүрүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш-ажылдап турар суггатчыларның күш-ажылы халас барбас дээрзинге бүзүреп болур.

О. ТӨГҮС.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Чөөн-Хемчиктиң «Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агыйында Күш-ажылчы Алдар орденник үшкү чергезиниң эзилекчизи Кара-оол Оручаевич Иргиттиң удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы 1981 чылда бедик көдүрүүшкүнүг ажылдап турар болган планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар.

Ол анныыр-тывыш ажылагыйында Кара-оол Оручаевич Иргиттиң бригадазы партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырары-биле планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш хүлээлгени алгаш, ол бирги бешки чылдың эгезийдеи тура күжениашкиниг ажылдап турар. Бирги кварталның өлүк планын бригада 120 хуу күүсеткеш, анныыр сезону төнгеи-биле тудуг ажылынче кирген. «Тываэ» совхозтуң деннекээр Айлыг-Оба 500 хой кирер бир кажалны, зооскаи, эки шиналын кылдыр дужааганнар. Ийиги кажаанын тудуун база-ла оча черде тудуп киргикеннер.

Чыл планын хуусаадан эрте, Октябрь революциязының 64 чыл оюнда күүседирич, пландан ажыр 25 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын Кара-оол Иргиттиң бригадазы хүлээнген. Бригадада 7 кижи, олар аразында эйнайыралдыг, бригада кежигүннери аннаарынга, тудуг кылырынга мергежилдиглер. Олар доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап, кижи бүрүзү хүн нормазын күүседип турар, чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар чок болган. Кара-оол Иргиттиң бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазын деп бедик адын төлептии-биле шыызыдып турар.

Бригадир К. Иргиттиң төлептиг ажыл-ишти партия, чазак бедии-биле үкелеп, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле, В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүзеи бээр 110 чыл оюнда Ленинни хүндүлеп бижик-биле шаннаан. Ол — оңгу беш чылдагы социалистиг чарыжының тиилекчизи деп херек демдектир.

Д. АРАГАЧЫ.

Кооператорларда

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Районнуң хереглекчилер иниттилелиниң садыг, хей-ниити чемненилгезиниң хоочуннары эвээш эвес. Олар ажылының арга-дужулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып бербишаан, күш-ажылдың чаагай чаңчылдарынга аныяктарны кижизидип турардар. Коллективте күш-ажылдың хоочуннарының бирээзинге Ажымаа Шимит-ооловна Оюн хамаржыр.

А. Ш. Оюнуң күш-ажылчы стажы чээрби бир чыл. Бо үениң дургузунда ол ажылынга мергежин, хүлээнген херээн кончуг эки билир кижилерниң бирээзи болу берген. «Чемзиг холдуг үгбавыс» дижип коллективке чугаалажы бээри-даа таварылга эвес. Оюң бедеткээн аъш-чеми ийиги, үшкү чергении деп үнелелдии ап турар. Ажылының чажыдыл, амдансүүзүнүүг аъш-чемни белеткээринің янзы-бүрү аргаларын хоочун повар аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып бербишаан, өөредип турар. Оюң күш-ажылга өөреникчилери — Э. Ондар, Т. Сүрүн-Хуурак олар «башкызындан» дудак чок ажылдап, мактадып турарлар. Оларга Ажымаа Шимит-ооловна чоргаарланыр.

Столеваяның эргелекчизи Ю. Ч. Ондар коллективтиң ажыл-ижинге хамаарыштыр чугаалаи ора, Ажымаа Шимит-ооловна-биле кады С. Шаң-оол, А. Майынды, С. Соян оларны болгаш оон-даа өскелерни мактаар болду. Чижээ, С. Шаң-оол бо коллективте оң үш чыл дургузунда аяк-сава чуур цехте үзүктел чок ажылдап келген, макталдыг. Эрткен 1980 чылдың болгаш бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле райпонуң ажылдакчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң санынга А. Оюң биле С. Шаң-оол база киргеннер.

Ажымаа Шимит-ооловна 1980 чылда күш-ажылчы маргылдаага мурнаап, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты толептии-биле эдилеп чоруур.

Мурнакчылар дугайын чугаалап тура, коллективтиң ниити ажылында четпестерни какеы-даа бол айтыр бодайдыр мен.

Самагалдай суурда бо столованың ажылынга хамаарыштыр шүүмүүлдер моон мурнунда тургулаан. Аъш-чемниң шынарынга хамаарыштыр чугаалаваска безин доктаамал шай турбазынга хомудалдар тургулаан. Аңаа чемненип келген кижилериңиң ол хомудалдарын коллектив шынгыы кичээнгейге ап, оны чайладырының аргаларын тып, хемчег алган. Коллективтиң ниити хуралдарынга ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чуруму хажыдар кижилерге хамаарыштыр шыңгыы шүүмүүлдер чаңгыс эвес удаа болгулаан. Хажыдыышкын кылып турганнар эш-өөрүнүң мурнуига буруузуи мининненнер.

Коллективте кижилер ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиргенинден күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн, хүлээнген херээ дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазы бедээн. Ол бүгү ажылдың шынарын экижиткеи.

Ажылда четпестерни чайладырынга үстүнде мурнакчылар база биче эвес улуг-хуузун киниристиргеннер.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТРЖЕ

Студентилерниң область ограды болгаш өөреникчилерниң күш-ажылчы каттыжыышкынпары 1980 чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге боттарының төлептиг үлүгхуузун кииргеии студент отрядтарның болгаш өөреникчилерниң күш-ажылчы каттыжышкыннарын белеткээр, хүлээп алыр болгаш оларның күш-ажылын организастаар талазы-биле республика комиссиязы демдеглээн. Тудугга болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа аларларынга студент тудугжу отрядтар 5 млн. рубль ажыг түңнүг ажылдарны кылып бүдүргеи. Саяи-Шушенск ГЭС-тиң сут алаанга кирер зоназында туттуиуп турар объектилериниң, Каз-Хем суурда иогаа өстүрер комбинаттың болгаш оон-даа өске будүрүлге, көдээ ажыл-агый, социал-культура тудугларынга олар киришкеи. «Тыва суг тудуг» трестиң, «Кызыл ТЭС тудуг» эргелелиниң, «Көдээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң объектилеринге, «Кызыл тараачын» совхозка студент отрядтар организастыг ажылдааннар. Чайгы күш-ажылчы шылгалдага 12 мун ажыг өөреникчилер киришкеи болгаш олар 2,6 млн. ажыг рубльдиң ажылдарын кылганнар. Студентилер болгаш өөреникчилер ажылдап турган черлеринге агитас-пропаганда, культура-массалыг болгаш спортчу ажылдарның идепкейлиг организакчылары, киржикчилери болуп келгеннер болгаш берге кижизидилгелиг уругларны шефтеп, кадөө школаларга, уруглар албан черлеринге янзы-бүрү дузаны көргүзүп келгеннер.

Оон-биле чергелештир студент тудугжу отрядтарның болгаш өөреникчилерниң күш-ажылчы каттыжышкынчыларын чайгы, күскү ажылдарын организастаарынга, амыдыран-чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларын кошкак шиитпирлеп келген.

Студент отрядтарның, өөреникчилерниң күш-ажылчы каттыжышкынчыларының эң чугула соруглазы — партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү чоннуң демиселлиг идепкейлиг киржири болур. 1981 чылда студент тудугжу отрядтары колдуунда Кызылдың, Чаа Шагаан-Арыгның Ак-Довуракты тудугларынче чоруларын көргеи. Студентилерниң отрядтарынга шупту 5610 дайынчылар ажылдаар. Оон иштинде эң хөй кижилиг отрядтар: пединституттан—1068 кижи, автоорук техникумундан — 736, көдээ ажыл-агый техникумундан — 608, педучилищеден—525 кижи, № 4 профтехучилищеден— 540 сургуул, КПИ-ниң Кызылда филиалындан 429 кижи күш-ажылчы семестрге киржир. Күш-ажылчы семестр үезинде «Тыва тудуг» трестиң объектилеринге 330 кижи, «Шагонар. тяжстройпуунга»— 280, «Тыва көдээ тудуг» трескее — 230, «Тыва суг тудуунга»— 180 дайынчылар ажылдаар. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң шугуму-биле кускү дүжүт ажаалдазынга 1200 хире студентилер киржир. Бо чылын өөреникчилерниң күш-ажылчы 319 каттыжышкынчыларынга 14050 өөреникчилерни хаара тулар.

Студент отрядтарны болгаш үстүкү класстарның өөреникчилерни ажылга хүлээп алыр будүүлелериниң, организациялардың болгаш совхозтарның удуртукчулары студент отрядтар-биле, өөреникчилерниң күш-ажылчы каттыжышкынчылары-биле кереэни чарын алыр болгаш бо чылдың июнь 1-ге чедир (өөредилге черлериниң удуртукчулары кады) оларны тудуг ажылдарывыл кол аргаларынга өөреткеи турар ужурлуг.

Студент отрядтарның транспорт-биле хандырылгазын Тываның авиабүдүрүлгезиниң, автотранспорт эргелелиниң талазындан кичээнгейлиг төвүнге тургузар. Студентилерниң ажылдаар черлеринге чедирерин болгаш дедир келирин организастыы-биле чорудар. Студент отрядтарда, өөреникчилерниң күш-ажылчы каттыжышкынчыларында ажыглаттынын турар транспорттуң техниктиг байдалын, ажылын контролга алыры чугула.

Студентилерниң болгаш өөреникчилерниң ортузунга ажылдың ажыктыын, шынарын бедидери, объектилерни хуусаа бетинде ажыглалга киирери, камныг болгаш хумагалыг болуру, политкижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарга идепкейлиг киржири дээш социалистиг чарышты чогуур деннелге организастаары негеттинер.

Айтырыңар. харылап берээл

ЭРТЕНГИ ШАКТАРДА КӨРГҮССЕ...

— «Хой кадарар эзлчээнден халашкаш, суурга кээп, хостуг шагында от-бүлеи-биле телевизор көөрге ажыктыг болгаш солуи болур-дур. Ынчалза-даа бистиң суурда эртенги шактарның теледамчыдылгаларын көргүспейн турар. А республиканың чамдык районнарының чурттакчылары көрүп турар болгай. Оон чылдагаанын солуи дамчыштыр тайылбырлап берип көрүнер»—дээн Бия-Хем районда «Оөк» совхозтуң хоочуи хойжузу Моңгуш Баазанович Шивит-ооддуң чагаазы редакциязынга келген. Аңаа тайылбырны бээрии республиканың харылзаанын будүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы А. А. Гиродзи бистян корреспондентивис дилээр-ге, ол дараазында тайылбырны берген:

— Республиканың Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының чурттакчылыг чамдык черлериниң, Хову-Аксы, Кызыл-Мажалык суурларының, Кызыл хоорайның көрүкчүлери «Орбита» системазын дамчыштыр эртенги дамчыдылгаларны база көрүп турардар. А «Экран» системазын дамчыштыр телевизение дамчыдылгалары тус черинң шагы-биле 14 шак 30 минутада эгелээр болгавла, үстүнде черлерден өске арткан чурттакчылыг черлериниң, оон иштинде «Оөк» совхозтуң чурттакчылары чугле хүнүң ийиги чартыында көрүп турар. Ынчангаш, кажан ук чөөлевге телесуургалавны тузулгарга, ынчан эртенги үеде дамчыдылгаларны көрүп болурунуң дорзазы оларныңга тургустунар. Амгы үеде ол айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткиздиг ажылдаанны дээш база оларның күш-ажылын үнелеп көргенинниң демлээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле **шаңнаары болза:**

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Мария Дмитриевна **Александрова** — ХИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинниң контролёру.

Баир Амыртаевич **Аракчаа** — ХИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинниң ажылдакчызы.

Александра Яковлевна **Бархтаева** — Тываның автоорук эргелелиниң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Степан Александрович **Бедерин** — Тываның «Хүндүлелдин Демдээ» орденниг геологияшинчилел экспедициязының ажылчыны.

Екатерина Алексеевна **Белякова** — Кызыл хоорукүүскомнуң техниктиг ажылчыны.

Клавдия Ивановна **Бережных** — столовыялар болгаш ресторанналр трезиниң улуг бухгалтериниң оралакчызы.

Ксения Яковлевна **Берзина** — Тываның уксажыдылга каттыжыышкынының ажылдакчызы.

Селиклпа Лопсановна **Болдур-оол** — пенсионер.

Клавдия Марковна **Бондарева** — Тыва Респотребсоюзтуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анна Трофимовна **Брагина** — түүйбу заводунуң ажылчыны.

Анна Николаевна **Василенко** — республика эмнелгезиниң кулак эмнээр салбырының санитарказы.

Зоя Николаевна **Герасимова** — республика типографиязының ажылчыны.

Мария Петровна **Гольдберг** — профобшөвүлелдиң улуг машинакчызы.

Александра Кирилловна **Гончаренко** — республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы.

Анастасия Федоровна **Горностаева** — «Тыва суг, тудуг» трестиң тудуг-монтаж участогунуң бухгалтери.

Иван Иванович **Давыдов** — пенсионер.

Маркел Яковлевич **Дресвянников** — пенсионер.

Елизавета Григорьевна **Дудкина** — алгы заводунуң кадыкшылга пунктузунуң эргелекчизи.

Клементина Антоновна **Екина** — пенсионер.

Мария Алексеевна **Елисеева** — Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң инспектору.

Галина Евстафьевна **Жданова** — республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы.

Татьяна Петровна **Житкова** — республика эмнелгезиниң физиотерапия салбырының санитарказы.

Николай Сергеевич **Загородный** — пенсионер.

Самуил Архипович **Изместьев** — «Тыва коммунэнергонуң» транспорт цехиниң слесары.

Ольга Митрофановна **Индижекова** — ХИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинниң контролёру.

Иван Васильевич **Калинин** — профэвилелдериниң область төвүлелиниң эрге-хоойлу талазыбиле кол инспектору.

Анна Павловна **Карпова** — ХИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинниң контролёру.

Иван Васильевич **Кензин** — № 1 орук-тудуг эргелелиниң чандырылга киллизининиң начальныгы.

Иван Яковлевич **Ковалёнок** — пенсионер.

Лидия Александровна **Кононов** — республиканың ветеринария лабораториязының паразитология салбырының эргелекчизи.

Лидия Лазаревна **Котегова** — СЭКП Тыва обкомунуң улуг бухгалтери.

Алексей Макарович **Кочмин** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының ажылчыны.

Мария Андреевна **Краева** — пенсионер.

Никита Михайлович **Кривцов** — пенсионер.

Марта Федоровна **Крыцына** — республика эмнелгезиниң повары.

Фелосья Петровна **Кулягина** — пенсионер.

Павел Степанович **Лалетин** — пенсионер.

Георгий Николаевич **Лукашев** — пенсионер.

Евдокия Ивановна **Макарова** — республика эмнелгезиниң хирургия салбырының санитарказы.

Евдокия Павловна **Метелькова** — авиабүдүрүлгениң техниктиг ажылчыны.

Иван Федорович **Огнев** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының ажылчыны.

Досумаа Иймажаловна **Охемчик** — пенсионер.

Ничолай Андреевич **Панарин** — пенсионер.

Матвей Алексеевич **Паршуков** — Тываның «Хүндүлелдин Демдээ» орденниг геологияшинчилел экспедициязының уруглар садының ажылчыны.

Татьяна Никифоровна **Потапова** — республика эмнелгезиниң поликлиниказының инфекция кабинединиң эмчи сестразы.

Валентина Ефремовна **Прасова** — ХИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинниң контролёру.

Николай Григорьевич **Рязанов** — № 1 орук-тудуг участогунуң машинизи.

Евдокия Антоновна **Савинкова** — Кызылдың аъш-чем баазаларының садыының № 15 магазинниниң ажылчыны.

Валентина Павловна **Сафронова** — Тываның аптека эргелелиниң № 19 аптеказының киоскёру.

Мария Федоровна **Саука** — республика эмнелгезиниң кулак эмнээр салбырының санитарказы.

Татьяна Сергеевна **Слободчикова** — Тываның профобшөвүлелдериниң чырыдымшкын ажылдакчыларының обкомунуң даргазы.

Александра Пантелеевна **Соколова** — республика эмнелгезиниң травматология салбырының санитарказы.

Лидия Андреевна **Татаринцева** — түүйбу заводунуң ажылчыны.

Ульяна Ивановна **Ткачева** — республика эмнелгезиниң инфекция салбырының санитарказы.

Антонида Ефимовна **Тонких** — республика эмнелгезиниң терапия салбырының повары.

(Уланчылыг).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Тайбыңче чалбыыштыг кыйгырыг

Маадыр-хоорай Киевке мемориалдыг комплекстиң ажыттканының байырлалынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы даштыкыда массалыг информация органнарының кичээнгейинин төвүнде турар. Инзыбүрү чурттарның парлалгазы, радиозу болгаш телевиденкези ол чугааны тайбыынче, чавыгыышкынны камгалаарынче, делегейнии чаа дайының болдурбазынче угланган чалбыыштыг "кыйгырыг қылдыр санап турар.

«ССРЭ-ниң күүзүү тайбыңга бараан болуп келген болгаш моон сонгаар-даа бараан болур» деп улуг эгенин адаа-биле Болгарияның **«Работническо дело»** солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын парлаан. Тайбынны камгалаар, чавырлыышкынның чорудулгазын хаңыладыр, дүшкүүрлүг чорукту чаңырылдырар дээш Совет Эвилели моон сонгаар-даа шиитпирлиг демисежиш.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Днепрниң бедик эриинден тайбынче, улустарнын айыл чок чорууң хандырарынче база катап кыйгырган деп, Болгарияның **«Земеделско знаме»** солуну бижээн.

Киевке мемориалдыг комплекстиң ажыышкынынга Л. И. Брежневтиң чугаазының дугайында дыңнадыг-биле болдунуң кежээки дамчыдылгазын **«Эн-би-си»** деп америк телекомпания эгелээн. «Чөөн болгаш Барыың чүктерин аразынга чугаалажыышкынарже совет улуртукчу база катап кыйгырган-дыр» деп, ол телекомпанияның дамчыдылгазынга демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазының тодаргай допчулалын **Франс пресс** агентилел дамчыткан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң улуртукчузу чогумчалыг кандыгдаа идеяны ССРЭ кезээде чүүлдүгүнүп көөр апаар деп медеглеишпээн, жалбак чугаалажыышкынарны қылырынче АКШ-ты болгаш барын талакы өске-даа чурттарны кыйгырган-дыр деп, ол агентилел айытқан.

Чепсегленинщкиннерни дүжүреринче угланган чугула хөй саналдарны ССРЭ сөөлгү чылдарда киирген. Ынчалажок Барыын чүктүн чурттары ол саналдарга чогумчалыг харыыны амга чедир бербээн деп Швецияның **«Дагенс нохтер»** солуну бижээн. Чижээ, ийи чурттарның удуртукчуларының чугаалажыышкыңнарын дээди деңнелге эртирер дугайында Совет Эвилелиниң саналынга Американың Каттыжан Штаттары харыы бербээн.

«Тайбыының программазын Совет Эвилели күүседип турар» деп эгенин адаа-биле Венгрияның **«Непсабадшаг»** солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын парлаан. Совет Эвилелиниң делегей политиказының дээди сорулгазы — тайбың болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизи база катап бадыткан. Совет коммунистериң дээди шуулгавының кедүрген тайбын саналларын улустар 80 чылдарда Тайбыының программазы деп адаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын **Герман Демократтыг Республиканың радиозу** тайылбырлаан болгаш кандыгдаа кыжаныышкыннар-биле Совет Эвилелин коргудуп болбас деп демдеглээн. Болдунуң болгаш эвилелчилериниң айыыл чок чорууң хандырары, совет кижилерге быжыг тайбыны хандырып бээри — Совет Эвилелиниң ыңыктыг хүлээлгези болуп турар.

Амгы үениң шылгарангай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы Леонид Ильич Брежнев делегей байдалының эң чугула айтырыгларынга тодаргай харыыларны бергенлир деп, **Монцаме агентилел** айытқан.

«Чөөн болгаш Барыың чүктерниң аразынга чугаалажыышкынарны чорудар дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары база катап санаалаан-дыр», «Боо-чепсектерни кызырар соруга-биле чугаалажыышкыннарны қылырынче кыйгырыг», «Тайбың чугаалажыышкынарны чорударынга Совет Эвилели байыр чедирип турар» деп эгелернин адаабиле Токионуң солуннары Л. И. Брежневтиң дугайында бижээннер. Дүшкүүрлүг чорукту чыырылдырарының политиказын уламчылаарынга шиитпирлинн Совет Эвилели база катап бадыткан. ССРЭ-ниң күүзүү улустарга хоралыг қылдыр кажан-даа угланмас дугайында медеглээн-дир деп, Японияның **«Иомиури»** солуну бижээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң Киевке болган митингиге чугаазы буянныг чорук-биле болгаш тайбыны быжыглазарынче изиг чүткүл-биле сиинниккен деп, Панаманың сураглыг хөөнниң ажылдакчызы **Карлос Оонг** медеглээн. Л. И. Брежневтиң чугаазы — ССРЭ-ниң тайбынга ынак политиказының тодаргай чаа хереченизир деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Камгалал министерствозунуң медеглели

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияның камгалал министерствозунуң медеглели ында парлаттынган. Израильдин Ливанга дайынзырак үүлгедилгелери, аъш-чем сөөртken Сирияның вертолёттарынче Израильдин шериг самолёттарының халдаашкыннары — араб чурттарга удур агрессчи политиказын Израильдиң чагырыкчыларының соксадыр деп бодаваин турарының барымдаазыдыр деп, медеглелде айытқан. Ливанда эгелээн национал дуржулганың чорудулгазынга моондак ужураштырарын израиль эжелекчилер оралдажып турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдин премьер-министри Бенинин АКШ-тың президенти Рейган-биле чугаалажыышкынарының дугайын «Нью-Йорк таймс» солун бижээн, Ливанда амгы байдал 1967 чылда араб-израиль дайынның будүүзүнде байдал-биле дыка эмей болуп турар деп, Бегин медеглээн.

Ливан-биле кызыгаарда Израильдин түскай ийи шериг кезектерин бүрүн дайынчы байдалга киирген дугайында мээзээн АКШ-тың түскай албан кижилери алган деп, «Нью-Йорк таймс» демдеглээн.

ХАЛДААШКЫННЫ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Сомосаның дерзии дэрбөчилери АКШ-тың шериг лагерьлеринге болгаш Панамада америк шериг базаларынга түскай белеткелдп эрткен болгаш Никарагуага удур халдаашкынны қылыр болдап турарын «Монд» солун бижээн.

Никарагуаның чазаан дүжүрениин планын дэрбөчи бөлүктер амгы үеде Гондураста белеткен турарын солун айытқан. Гондурастың девискээринде турар контрреволюстуг бөлүктер Америкаңың Каттыжкан Штаттарындан бүгү талалыг дуламчыны ап турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Никарагуаның улуг-биле эң-сеткил каттыштырыгазының америк организациязы АКШ-тың президентизи Р. Рейганга чагаа чоруткан болгаш Никарагуага удур Ак бажының өжээтен хөделишкиннерине шыңгыы улурланыышкынны илергейлээн.

Никарагуаның чонунга хаамаарыштыр Вашингтонуң дайынчырак политиказы ак сеткилдиг бүгү американнарның улуг киленнээшкинин хайыктырган деп чагаада айытқан.

ПАНАМА. (СЭТА). Сомосаның контрреволюстуг дэрбөчилерин Американың Каттыжкан Штаттарының деткил турарын «Матутино» солун шыңгыы буруу шапкан. Сальвадорнуң болгаш Никарагуаның иштики хөректе-рине америк империализмнин холгаарлаашкыны душкүүрлүг байдалды уламчына чидиргирин турар деп, солун демдеглээн.

ОБЪЕКТИВТЕ — АФГАНИСТАН

Афган улус апрель революциязының түңнелиңде дарлакчыларның эрге-чагыргазын дүжүреп болгаш чуртка чаа инитилелди тургузарының оруун ажыткан. Афганистанның Улус-демократтыг партиязы болгаш чаага феодалдыг тургузугуң артынчыларын чок кыырыкче, өг-бүле бүргүзүкүн материалдыг байдалын болгаш культуразын улам экижидерине угланган политиканы чорудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: АДР бөгүн, Кабулда Сливзар шөлү Башкы Абдулла Рушан — революция камгаларының отрядының кежигүнү.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УДУРЛАНЫЫШКЫНЫҢ ШИМЧЭЭШКИНИ

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияда католик чүдүлегелиг чонуң төлээлекчилериниң болгаш «айыыл чок чорук күштериниң» аразынга мөсилдежиишкиннер база катап кыптыга берген. Белфас болгаш Дерри хоорайларның кудумчуларынга камгалал моондактары катап тургустуунуп эгелээн, автомашиналар өртеинип, частыышкынар дыңналып турар. Можунуң өлээн каш районнарынга атқылажыышкынар болган түңнелинде өлүрткеннер болгаш балыглаткаңнар бар.

Лонг Кештиң кара-бажың лагериниге Роберт Сэндстиң өлгенин Ольстериң чурттакчылары Лондонуң колониалдыг тергиделиниге удур күүзүүр чыскаалдар-биле демдеглээн.

Англияның колониалдыг, шаажылакчы политиказынга удур күүзүүр шимчээшкин Соңгу Ирландияда болгаш бүгү чуртта калбарган турбуже, Ольстерге колониалдыг методтар-биле, боо-чепсек-биле болгаш күүзүлээшкин-биле хөделирин М. Тэтчериң чазаа соксатпайн турар. «Соңгу Ирландияга хамаарыштыр бистиң туружувус өскерилбес. Ольстерде демиселге бүгү курлавырларывысты болгаш арга-ларывысты ажыглаар бис» деп, Англияның премьер-министри Тэтчер медеглээн.

Англияның чазаанын колониалдыг ол политиказы Соңгу Ирландияның чонунга үүнү бергени ам бүгү делегейге бадынгир: 2 муң ажыг кижи өлүрткен, он-он муң кижилер балыглаткан, хөй муң патриоттарны кара-бажыңнарда хорудаан. Соңгу Ирландияның эвээш саннаг католик чүдүлегелиг чонунуң хамааты эргелерин Англияның колониалдыг эрге-чагыргалары боогдап турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Англи чазактың кара сагыштыг болгаш дерзин үүлгелиниң түңнелинде мээң өңнүктерим аштап өлүр чыгаан. Оларга силерниң дузаламчынар эргежок чугула болуп турар. Оларны камгаларывыче силерни кыйгырып тур мен» деп, Лонг Кештиң кара-бажың лагеринде хоругдаткан Тони Хьюз Франциянның Коммунистиг партиязынга чагаа бижээн. Барык ийи ай дургузунда аш чарлап чыдар Фрэнсис Хьюзтуң дунмазы Т. Хьюзту ол чагаазын «Юманите» солунга парлаан.

Англияның эрге-чагыргалары бистиң чуртувусту эжелеп алган үеден бээр ярлаш улустуң хосталгаже үүткүлүн сый шаварын англи колонизаторлар ораллажып турар деп, Т. Хьюз бижээн. Англи эжелекчилер бистиң төрээн дылывысты херек кырында узуткаан, бистиң национал культуравысты хоойлудаи дашкаар қылдыр чарлаан деп, ол айытқан. Биске өжээтен инитилелде чурттап турар-дыр бис.

Ленинчи салгал

ПРОФЭВИЛЕЛДЕР ДУГАЙЫНДА ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИГ

В. И. Ленининиң идей-теоретиктиг номналында чугула черии профэвилелдериниң теоретиктиг айтырыгларын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыгларын ажылдап қылыры ээлеп турар. Оларны баштыңчының чүс ажыг ажылдарында көрүп турар.

Профэвилелдериниң дугайында ленинчи өөредигде үжүрүтказының талазы-биле бирги черде оларның коммунистиг партия-биле болгаш социалистиг күрүне-биле аразында харылзаларының, социализм байдалдарында оларның туружунуң болгаш ролюнуң дугайында айтырыг турун турар.

Баштай профэвилелдер тывылган, а оон соонда, харын чамдыкта оларга даянган, политиктиг партиялар тургустунган хөй-хөй чурттардан ылгалыштыр, революция мурнундагы Россияга ол биргээр болган: маңаа баштай чажыт ажылчын партия — большевиктер партиязы тургустунган, ол профэвилелдерни тургузарын баштаан, ажылчыларның массалыг организацияларга катгыжарынга болгаш революстуг шимчээшкинге идепкейлиг киржиринге изиг берген. Мында байдал партия биле профэвилелдериниң аразында харылзаларның айтырыы эгезинден тура-ла хүн айтырымынга тургуза берген.

1905—1907 чылдарда баштайгы профэвилелдер тыптырының мурнунда-ла В. И. Ленин оларның ажыл-чорудулгазынга партийжи удуртулганың болгаш оларны партия-биле кады ажылчыңарның ангы демисели организастап шыдаар дайынчы революстуг организациялар болдурарының чугулазын үндезилээн. Моон-биле кады ол-бо йөн организацияларның түс бүрүзүнүң характеринче болгаш онзагай чүүлдерине кичээнгей салып турган. Партия — ол дээрге авангард, ажылчын ангының эң-не мурнакчы болгаш бедик медерелдиг кезээ. Ында ажылчыннарның эң идепкейлиг төлээлекчилери каттышкан, олар революстуг демиселге дуржулгалыг, улуг ат-алдарлыг болгаш бүзүрелге төлептиг. Профэвилелдери дээрге, пролетариаттың эң-не калбак массалыг организациялары болуп турар, олар боттарының хүрээлеңинге ажылчыннарны оларның ангы мелерелиниң деңнелинден, бүжик билириниден азы эртем-билиняден, ангы демиселинге киржип турар чергезинден хамаан чокка каттыштырып турар.

Ленин болза пролетаржы партия биле профэвилелдери чаңгыс аай ангы үндезининг болгаш ниити эрге-ажыктарлыг, ынчангаш ол байдал хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлээрде оларның чаңгыс эвин иеген турарын бүзүрелдин-биле көргүскен.

В. И. Ленининиң идеялары россий профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазынга улуг салдарны чедиргенин төөгү көргүзүп турар.

Ном болгаш номчукчу

ХАНЫ УТКАЛЫГ ШҮЛҮКТЕР ДЭЭШ

«Ном — эң үнелиг белек». Шак ындыг үнелиг белекти чогаалчының бодундан ход үжүктүг алыры — зас-кежиктир. Хөй номнар-биле долдуунаан-даа болза, хууда бичии библиотекамда шүлүкчү Монгуш Өлчей-оолдуң «Назын» деп бо чылын үнген ному бар.

Номнуң каасталга шимелдези номчукчунуң эстетиктиг сеткилин хайныктырар ужуруглуг. А кол-ла чүве — номнуң кижизидикчи ужур-дузазы.

Дириг кижи чүрттелгазы
Назын-биле хемчээттинер.
Дилээр, чүткүүр,
бодарадыр —
Нарын чүве ында тикчок.

Ном-биле атташ бир шүлүктү автор ынчаар эгелээн. Бо каш одуругларны номчуптарга-ла башка бир бодал кире дүжер. Автор чогум чүнү чугаалаар деп бодаанып? Үк чогаалды төндүр номчупкаш база катап боданыр сен. Төлептиг бооп өзүп келген кижи чонунуң чоон оруун чандыр баспас, ажыл-биле алдар чедер деп бодал мында сиянныкении номчукчу дораан эскерер. Үк бодалды илередирде автор уран сөстүң аргазын тывынгыры-биле ажыглап, чагыг-биле дөрт сөглевейн элдээрип биижээн. Мында кандыг-даа каас-коя сөстер чок. Ынчалза-даа сес бүрүзү аажок бодамчалыг шилиттингеп, номчуурга чиик, домак бүрүзүнде бодалдар чиге илереттингеп.

Тыва поэзиядa боду тускай үнүг, сөолүг чылдарда бижыг, херии базымнарны кыла берген Монгуш Өлчей-оолдуң сөолүг чыындызында «Хензигхензиг», «Ада-чурттум», «Ыдыктыг сес» деп шүлүктери база хаяы философтуг утка-шынарбиле долдунган, сес-домаанын чечен-мерген-биле номчукучуларның улуг үнелелин алган. «Назын» чырыкче үнүп, номчукуларның холунга кире берген соонда Тываның Чогаалчылар эвилелинге оон сайгарылгазын эрттирген. Республиканың шырак дээш шүлүктүлери, чогаал талазы-биле тускай мергежилдиг кижилери эки ном деп мактаан. Ынчалза-даа чамдык эштер ындыг саналга каттышпайн барган. Чындыда чамдык чогаалдарның идейлиг утказы куду, харын-даа чедир ажылдаттынмаан, чиг черлер хөй, далашбиле бижиттинген деп хөөннер үнген. Чогаал талазы-биле маргылдаа хостуг, хостуг болурда оон бурунгаар базымнга улуг ужур-дузалыг болур. Кижи бүрүзү бодунуң бодалын чугаалаары хостут-ла ыйнаан. Монгуш Өлчей-оолдуң чаа номунда четпестерни эскерген эштер боттарының бодалдарын база илереди бээрлер боор деп идегедим.

Чоокта чаа республиканың чогаалчыларының хуралы болган болгай. Ацаа хоочуларындан эгелээш, чаа эгелеп чоруур авторлар база киришкен. «Назын» дугайында кыска чугаа идеткелге база кирген. Ынчазарга бир санал берген аныяк автор ацаа шуут удурланган. Мен ацаа хомудап, удурланмас мен. Номчукчунуң хуузу-биле «Назын» деп шүлүктер чыындызының дугайында мээң бодалым база бир янзы.

Монгуш Өлчей-оол шүлүк бижиирин бежен чылдарның ортаи үезинде эгелээн. Оон башгайы ному «Чаа-Хөлдүң айлынында» деп чогаалын камныбиле үнгенни номчукучулар билир. Оон соонда база элээн каш номнарны парлаткан. Ол бичиизиндек-не чечен чогаал комнарын номчуп, оон чечен сөстүң змданын ап, харын чоорту шүлүк бижиирине күжүн шенеп эгелээн. Оон шүлүктери башгай «Сылдысчыгаш» солунга, оон чоорту-ла «Тываның аныяктарынга», «Шынга» болгаш «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагынга көстүгүлеп кээп, номчукуларның, критиктиг сеткилдер эрттирген. Республиканың шырак дээш шүлүктүлери, чогаал талазы-биле тускай мергежилдиг кижилери эки ном деп мактаан. Ынчалза-даа чамдык эштер ындыг саналга каттышпайн барган. Чындыда чамдык чогаалдарның идейлиг утказы куду, харын-даа чедир ажылдаттынмаан, чиг черлер хөй, далаш-биле бижиттинген деп хөөннер үнген. Чогаал талазы-биле маргылдаа хостуг, хостуг болурда оон бурунгаар базымнга улуг ужур-дузалыг болур. Кижи бүрүзү бодунуң бодалын чугаалаары хостут-ла ыйнаан. Монгуш Өлчей-оолдуң чаа номунда четпестерни эскерген эштер боттарының бодалдарын база илереди бээрлер боор деп идегедим.

Чоокта чаа республиканың чогаалчыларының хуралы болган болгай. Ацаа хоочуларындан эгелээш, чаа эгелеп чоруур авторлар база киришкен. «Назын» дугайында кыска чугаа идеткелге база кирген. Ынчазарга бир санал берген аныяк автор ацаа шуут удурланган. Мен ацаа хомудап, удурланмас мен. Номчукчунуң хуузу-биле «Назын» деп шүлүктер чыындызының дугайында мээң бодалым база бир янзы.

Монгуш Өлчей-оол шүлүк бижиирин бежен чылдарның ортаи үезинде эгелээн. Оон башгайы ному «Чаа-Хөлдүң айлынында» деп критиктиг ат

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг болгаш Министрлер Чөвүлелининг органы

№ 113 (11611) | 1981 чылдың май 14, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«1981 чылда дүжүт ажаап алыышкынын, көдээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрин болгаш 1981—82 чылда мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

1981 чылда дүжүт ажаап алыышкынын, көдээ ажыл-агый продуктуларын, бедик шынарлыг бөдүүн база чулуктуг мал чемнерин белеткээрин чогуур үезинде чорудар болгаш мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер сорулга-биле 1981 чылда дүжүт ажаап алыышкынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнерин белеткээринге, а ол ышкаш 1981—82 чылда мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирериниг чогуур үезинде белеткенирин хандырарын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилеллешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга база Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимис-ногаа ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехүркомунуң, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга, Центросоюзка, партияның крайлар, областар болгаш районнар комитеттеринге, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарынга, колхозтарның, совхозтарның болгаш белеткел организацияларының удурткучуларынга база механизаторларның, ажаалда-транспорт комплекстерин (отрядтарын) хереглээринге үндезилээн, ажаалда ажылдарын организастаарының мурнакчы арталарын шинээдирин, ажылдарны бедик шынарлыг кылдыр кылып база ажаалда машиналарының күүзүн эң-не бүрүү-биле ажыглап турганын, күш-ажылдың эң бедик бүдүүкчүлүүн чедип алыр дээш көдээ ажыл-агыйның механизаторларының сөпиалистиг чарыжын калбаа-биле организастаарын хандырар:

— дүжүт ажаап алыышкының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрин чорудуп турар үеле ажыл-агыйларга ниитиниң чемненглээрин, культура-эмдырал база медицина хандырылгазын ылаптыг организастаарын хандырар;

— сигнин, сенажды, силостуу, сиген даллганы, борбаандылаан болгаш боодалдаан чемнерни белеткээрининг планнарын ажыл-агый бүрүзүнге чедир болгаш ажыр күүсеткен турарыңче, а ол ышкаш ажыл-агыйларга чемнерни немей белеткээрининг база чем курлавырларын чөп ажыглаарынын бүгү аргаларын ажыглаарынче оңаза кичээнгейни салыр. Чигир свеклазының, картофельдиң, сыптарын, ногаа культураларының артынчыларын, саванны, тараа кудуруун, аъш-чем үлетпүрүнүң артынчыларын, а ол ышкаш хоорайларга болгаш үлетпүрүлүг төптерге чондан чыдынар чем артыын, садыг база ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелеринге чем артыын мал чеми кылдыр бүрүнү-биле ажыглаар. Кышкы олардырга мал чемнерининг магадылал курлавырларын белеткеп тургузар;

— тараан болгаш чайгаар үнген бүгү сигенни, а ол ышкаш ойларда, чиктерде, хемнер уннарында, арга иштиниң ойма-ктарында, орук кылының диликтеринде болгаш өскедаа черлерде үнген бүгү сигенни чогуур үезинде бүрүнү-биле белеткээрининг хемчеглерин адыр. Ылангыя суггаттыг черлерге мал чеми культураларны катап тарыырын көвүдедир. Тараа культураларын ажаап ап турар үеде саванының база тараа кудуруун бүрүнү-биле чогуур үезинде болуп алырын хандырар болгаш эрткен чылдарның арнаан савазының хевээр кадагалаар. Мал чемнерин белеткеп база кадагалап турар үеде оларын шынары дээш шынгыы контрольду тургузар;

— бызааларны, хаваан ооллар-ын, хураганнарны, а ол ышкаш куш оолларын эң-не хөйүбиле алырынче, ниитиниң малын остүрериче, мал ажылының продуктуларын күүзүнге садарының талазы-биле хүлээглелерин күүсединиче болгаш остүрери-биле база семиртии азыраары-биле хаваан болгаш куш оолларын колхозчуларга, ажылчынарга база албан-хаакчыларга садарын ыкаа көвүдеринче утланган хемчеглерин комплекизин ажыл-агый бүрүзүнге ажылдан кылып болгаш боттандырар:

—ышкаа арттырар бүгү малды ветеринарлыг шинчилеп көөрүн болгаш малдарның аарыгларын баш удур чайладырының талазы-биле ветеринар-профилактика хемчеглериниң комплекизин чорударын 1981 чылдың ноябрь 1-ге чедир доозар.

1981 чылда дүжүт ажаап алыышкынын, көдээ ажыл-агый продуктуларын база мал чемнерин белеткээрин, мал кыштаглаашкынына белеткелди челиишкинниг чорударынче угланган масса-политиктиг ажылды чогуур үезинде калбартып чорударын эвилеллешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, партияның крайлар, областар база районнар комитеттеринге, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга хүлээткен. Коммунистерни, чер-чер Советтериниң депутаттарын, профэвилел болгаш комсомол активин, улусчу контролёрларны шын таарыштыр тургузарын база оларны бүдүүлгениң шиитпирлиг участокталарынче чорударын, дүжүттү бүрүн кадагалаарын, дүрген сөөртүп чедирерин болгаш ажылдан кылырының шынары дээш демиселдин хереэнге оларның ролюн база харыысалгазын бедидиерин хандырар.

Тараа культураларының ажаап алыышкының шапкынчыдары-биле ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехүркомитеди тургустунган байдалдарга хамаарыштыр эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле дугуржуп тургаш, 1981 чылдың май-августа ажаап алыышкын техниказын чорударының хуусааларын өскертирин болгаш эргежок чугула таварылгаларда өске эвилеллешкен республикалардан дуржулгалыг комбайнерлерни Казах ССР-же болгаш РСФСР-ниң күр чер районнарынче чорударын чөпшээрээн.

ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, ажаап алыышкының болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын, автомобильдерни, трактор кожугларын, оларга магадылал кезектерни, аккумуляторларны, металл продукциязын болгаш четчелээр кылыгларны, резинатехниктиг болгаш электри-техниктиг кылыгларны, дериг-херекселдерни болгаш өске-даа бүдүүлге материалдарын кылып үндүрүп турар ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга болгаш үстүнде чүүлдерни белеткеп үндүрерин болгаш көдээ ажыл-агыйга база суг ажыл-агыйыңга чорудуп бээрин 1981 чылда хандырарын сумелээн.

Көдээ ажыл-агый машиналарын, тракторларга, автомобильдерге, тараа ажаап алыр машиналарга, трактор кожугларынга артык кезектерни, а ол ышкаш кывар-чаар база өскедаа материалдарны немештир кылып үндүргеш, көдээ ажыл-агыйга бээринин талазы-биле үлетпүр министерстволарынга болгаш ведомстволарынга даалгаларны тодараткан.

Эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ССРЭ-ниң Ыяш ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитединге 1981 чылда күрүненин арга-ыяш фондузунуң черлериниң сиген белеткээрин болгаш ногаан ыяштардан далган кылып бүдүрерин хандырар даалганы берген.

Колхозтарның, совхозтарның, күрүненин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүүлгелериниң болгаш чоннуң-даа сигенге хереглелин долузу-биле хандырар төлээде, чурт үлетпүрүүн бүдүүлге черлеринге хол-биле сиген ажаап алыр дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрерин көвүдедирин дааскан.

1981 чылдың планында көрүдүнген мал кажаапарының болгаш мал чеми кылыр цехтерин тудуун, чаартылгазын шапкынчыдарының эргежок хемчеглерин ап, оларны 1981 чылдың ноябрь айдан орай эвес, а силос болгаш сенаж тудугларын, склад бажыннарын 1981 чылдың сентябрь айдан орай эвес дужаарының эргежок чугула хемчеглерини алырын эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Сельхозтехүркомитединге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш өске-даа министерстволарга база ведомстволарга саналдаан.

Эът болбаазырадыр кылыр бүдүүлге черлерин 1981 чылдың августун 1-ден орай эвес, куш комбинаттарын июльдун 1-ден орай эвес, малдың болгаш куштуң кидин түлүк кирер сезонунга чедир сентеп, белеткээрин ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министерствозунга дааскан.

Кывар болгаш чаар материалдарны автотрактор парыгының үзүк-соксаал чокка ажылдаарынга четчир хемчээлдиг кылдыр 1981 чылдың дужуун ажаап алырынга чедир мөөнүзээрин, ажыл-агыйларга нефть продуктуларын ажыглап, калдагалдарынга шыңгыы хыналлаңы тургузарын, оларны дорт хереглелиндең өскээр ажыглаарын болдурбазын, а ол ышкаш күштүг бооп турар нормаларны шын-

(Уланчызы 2-ги арында).

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи, күрүненин баштыңы, Министрлер Чөвүлелининиң Даргазы Дени Сассу-Нгессо партия-күрүне делегациязын баштап, албанның найыралчы аян-чоруу-биле май 12-де Москвада келген.

Д. Сассу-Нгессону, делегация кежигүннерин аэродромга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүң кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери барып уткаан.

(СЭТА).

СОВЕТ-КОНГО ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Совет-конго чугаалажыышкынар май 12-де Кремльде эгелээн.

Чугаалажыышкыннарны совет таладан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүң кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев;

конго таладан— Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи, күрүненин баштыңы, Министрлер Чөвүлелининиң Даргазы Дени Сассу-Нгессо, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, даштыкы харылзаалар дээш харыысалгалыг, даштыкы херектер министри Пьер Нзе, ККП ТК-ның кежигүнү, ККП ТК-ның Даргазының Секретариатының чиңгине секретары Камиль Бонгу олар чорудуп турар.

Найыралдың болгаш биличиишкинин байдалынга эртткен чугаалажыышкыннар үезинде Африка дипте байдалды кириштир амгы үениң делегей байдалының чугула айтырыгларын көрген.

Тайбыңны камгалаар болгаш чавырылдырыышкыны хаңылалыр, боо-чепсектерни эдлере бүдүрээни болдурбас талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съезлизинин саналдааны боттуг саналларының делгереңгей программазының канчаар боттаныып турарының дугайын Л. И. Брежнев Л. Сассу-Нгессога дыңнаткан. Делегейде революсчу, депшилгелиг болгаш тайбыгга ынак күштерниң улам ыңайгы өзүлдези болгаш бызыгыышкыны-биле чергелештир, боо-чепсектерни эдлере бүдүрээнин болгаш дайынга белеткелдерни кажан-даа туруп көрбээн хемчээлдерге калбартырының оруунда туруп алган агрессия империалистиг бөлүүнүң хүлээп алган ужурлары.

Ооң-биле холбаштыр Л. И. Брежнев дайын кыжаанын кошкадыр, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбас дээш улам-на идепкейлиг демиселдя империалистиг күштерни политиказынга удурланыштыр тургузарының эргежок чугулазын онзалап демделээн. Ол демселге бүгү-ле депшилгелиг, национал-хосталгалыг күштерниң киришкен турары эргежок чугула.

Совет Эвилелининиң даштыкы политиказын, ооң дайын кыжаанын чайладыр, чавырылдырыышкынны хамгалаар болгаш хаңылаар дээш, делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын боттуг ёзу-биле шиитпирлээринин арталарын дилеп тывар дээш чүткүлүг демиселин Д. Сассу-Нгессо биле-биле үнелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлерин, съездиниң көдүргеи саналдарын ККП-ниң болгаш бүгү конго улустуң өмүнээзинден Күш-ажылдың Конго партиязының Даргазы деткээн. Тайбың дээш, делегей байдалын экижидер дээш демиселге хосталган күрүнелерниң идепкейлиг киржилгезин ол күрүнелерниң болгаш бүгү делегейниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга тааржып турар деп, ол медеглээн.

Африкада байдалга хамаарыштыр санал-оналларны хандыр солушкан. «Делегей терроризми»-биле демисежир дээр иүгүлүү чылдак-биле национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур, хамыктың муриунда сонциалистиг угланыышкыны шилип алган аныяк күүнерниң удур шаап халдаашкынны калбарты берген империалистиг күштер Африка дипте деп-шилгелиг өскерлиишкиннерге удур хөделип турарын демделээн. Ол сорулга-биле НАТО-ның чамдык чүрттары диптин шуут болунда боттарының шеригнерининг санын болгаш күчүзүн калбартып, ында чүрт-деевискээр дээш маргылдаалар-ны болгаш иштики чөрүлдээлерни кыпсыктырып турар. Империалистерниң Африкага боттарының хайгаарал-камгалалы-биле кызыы шериг бөлүлежишкиннерин тургузар талазы-биле бодаалдары өөза айыылдыг бүдүштүг болуп турар.

Ол байдалдарда Африканың хамаарышпас депшилгелиг чүрттарының, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң социалистиг дем каттыштырылга чүрттары-биле, Совет Эвилели-биле чаңгыс эвин болгаш демниг хөделиишкинин улам ынай бызыглаарының чугуласын онзалап демделээн.

Бистиң тайбыңга ынак даштыкы политикавыс хосталганын, демократиянын болгаш национал хамаарышпас чорукту-ун херээн деткинри-биле алыс-ынган тудуп холбаалыг деп, Л. И. Брежнев мелеглээн. Хосталган чүрттарга дузаламчыны болгаш деткимчени Совет Эвилели кезээде көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа. Оорган ол кажан-даа одуа-аажык эрээн. Ол шугумну бистиң партиявыстың XXVI съездиниг белеткээн.

Африкада колониализмни болгаш расизмни бүрүн уустыкаары дээш, мурнуу-африканчы расисчи ёзу-чуруумнуң Намибияны дурум чокка эжелеп турарын доп-дораан сөкпалып дээш демисел-биле эң-сеткил каттыштырылгазын Л. И. Брежнев биле Д. Сассу-Нгессо балыткаан. Преторияның басисчи ёзу-чуруумун америк администрацияның ажыы-биле деткип турарын хамаарышпас Африкага удуур сулчээ, хосталгага ынак африкан улустарга ажык чөңгээ кылдыр үнелеп көрген. Намибия улустун кара чаңгыс болгаш ёзулуг төлээлекчизин — СВАПО-ну шиитпирлиг деткээн чорук ялергей-деттинген.

Чугаалажыышкыннар уламчылаар.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа май 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизин, күрүненин баштыңы, Министрлер Чөвүлелининиң Даргазы Дени Сассу-Нгессо аллар кылдыр дүштеки шайлалга тургускан.

Д. Сассу-Нгессо-биле кадыы ооң баштап чоруурун КУР-нуң партия-күрүне делегациязының кежигүннери дүштеки шайлалгага келген.

Совет таладан шайлалгага эштер Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага үүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага үүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Сассу-Нгессо!

Хүндүлүг аалчылар! Эштер!

Чаа, хостуг Африканы, политиктиг болгаш социал депшилгенин оруу-биле чоруп орар аныяк күрүнелериниң болүүн төлээлеп турар чүрттүң—Конго Улус Республиканың партия-күрүне делегациязынга чүректиң ханызындан байыр чедирип өөрүп тур бис.

Африка даштыкы дарлакчыларының вотчинаазы турган үе, Африка улустарының салымчолдарынга хамаарышкан шиитпирлерин оларның артынга, колониалдыг күрүнелерниң болгаш делегей монополияларының кызыы бөлүүнге хүлээп ап турган үе эрткен.

Делегейниң ийнги дайынының соолунде чылдарда Африканың бежен хире күрүнелери хамаарышпас чорукту чедип алган. Оларның делегей амыдыралынга киргени делегей политиказынга чаа, кадык агымны киирген. Антиимпериалистиг, антиколониалдыг үнелеминерге Африка чүрттарын сырый каттыштырарын болуунун бедик сорулгазы кылдыр чарлаан Африканың Чаңгыс Эвинин Организациязы ол күрүнелерниң үзеллерининг болгаш күзел-бодаалдарының эки илерекчизи болуп турар.

Делегей херектерине ам Африканың ролю чугула болташ маргыш чок апарган. Амгы үениң кол-кол айтырыгларын шиитпирлеп турда, ооң үнү улам бүзүрелдиг дыңналып турар.

Ол чорук-биле империалистер, хостуг улустарны демир, от болгаш хан-биле кулданыышкынче киирип, оларны оңоп чылдарда үптеп база дарлап турганнарның дорт салгакчылары эптежир хонуу чоктар. Делегейде боттарының ёзу-чурумнарын олар делегей бөлүүнге албадаарын оралдажып турарлар. Ындыг ёзу-чурум неоколониалдыг үптээшкинин, диктаттың болгаш күчүлелдиң арталарын агартып, экономал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Ол херектер талазы-биле бистиң туружувус шуут удурланышкак.

Совет кижилер Африканың кандыг болуруун күзеп турарыл? Африканнарның боттарының күзеп турары ышкаш ындыг — тайбың, хамаарышпас, чечектелдир хөгжүп турар Африканы күзеп турар! Африка—ол дээрге африканнарның боттарының амыдыралчы эрге-ажыктарының чери-дир, ооң өске кымнарныы-даа эвес-ле болгай.

Африканың улустары боттарының хөгжүлдезиниг оруктарын боттары тускай тодаралып шыдаан турзун дээш, ол оруктарны шилип алырының хостуун хүндүлээн турзун дээш туржуп турар бис. Африка дипти шериг-политиктиг удур туржуушкунуун база бир девискээри кылдыр хуулдурар дээш империализмниң оралдажыышкынарынга шиитпирлиг удурланып турар бис.

Африка даштыкы шериг базаларындан болгаш ядролуг чепсектен хостуг, тайбыңның дивы болзун. Африканың Чаңгыс Эвинин Организациязының Африканы ядролуг чепсек чок зона болдурар дугайында саналы тодаргай дугуржулга кылдыр боттавзын дээш туржуп турар бис база ындыг дугуржулганы деткиниге бис. тен хамааржыр бүгү чүвени кылырынга белеп бис.

Колониализмниң, расизмнин болгаш апартеидтиң артыышкынарындан, расистерниң эрге-чагыргазы ам-даа хевээр арткан черлерде оларның кембүрүүлүг үүлгедиглериндең Африка бүрүнү-биле арыгланзын, Намибияны ужур-дүрүм чок эжелеп турарынга удур чайгылыш чок туржуп турар бис. Бистиң чаагай сагыш-сеткиливис ёзулуг төлээлекчизинге —СВАПО-га баштаткан Намибия улузунуң чөптүг демисегинин талазында. Ол демисел тиилелгелиг доостур үе ырак эвес дээрзинге база бүзүрээр бис.

Колониалдыг эрткен үениң арттырып каан чүүлдерин — аш-чүттүү, түргеделги, аарыгларны, культура хожудаашкыны Африка бүрүнү-биле ажып эрткен турарын бис күзеп турар бис. Хосталган чүрттарның экономиктиг хамаарышпас чорук дээш, империалистиг монополияларның күчүлерингe удур, делегейге чөптүг экономиктиг чүрүмүү тургузары дээш демисели чедиишкининг доозулган турарын күзеп турар бис.

Диптиң бүгү байлактарын африканчылар боттары эйлап башкарар ужурлуг!

Африканың хосталган күрүнелери бот-боттары аразында тайбың болгаш эң-найыралыг чүрттаарын, боттарының аразынга чамдыкта тыптып келир маргылдаалардың Африканың Чаңгыс Эвинин Организациязының чарлаан чаагай принциптеринге үндезилеп чугаалажыышкыннар столуюун артынга шиитпирлээрин база күзеп турар бис.

Совет Эвилели Африканың улустарынга ол бедик сорулгаларны чедип алырынга бүгү хемчег-биле деткимчени кезээде көргүзүп келген болгаш ам-даа көргүзер.

Эргим эш Сассу-Нгессо!

Совет-конго харылзааларда бызыг, ынаныштыг үндезин бар. Ол дээрге тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге бистиң идеалларывыстың нияти болуп турарыдыр. Оларның эң кол чүүлү — эртемниг социализмниң эгелериниг үндезилеп чаа ниитилелди тургузарын болуунуң сорулгазы кылдыр хамаарышпас Африкага эң баштай чарлаанның бирээзи болур Күш-ажылдың Конго партиязы-биле СЭКП-ниң аразында кадыы ажылдажылганың чедиишкининг хөгжүп турары болур.

(Уланчызы 2-ги арында).

КИЖИ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң архитекторларының VII съездизи

Чон дээш чогаадыр, социал улуг сорулгаларны шиитпирлээр, сайзырангай социализм ниитилелиниң архитектуразын тургузар, чүрттаарынга таарышкан, хевир-шинчизиниң талазы-биле бот-боттарынга домейлешпес хоорайларны болгаш суурларны төлевилээр болгаш тудар—совет архитекторлар оңу боттарының кол хүдээлгезин кылдыр көрүп турар.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизи коммунистиг тургузуушкунуун калбак программазын төлевилээн. Ону боттанлырарынга архитекторлар болгаш тудугжулар улуг рольдуг. Чүрттагга болгаш үлетпүр тудуунун шынарын улам ынай экижидериниң совет архитекторларның күш-ажылының ажыктыын бедидиринин айтырыгларын ССРЭ-ниң архитекторларының май 12-де Кремльдиң Улуг ордузунда ажылдап эгелээн VII съездизинде чугаалажып турар.

Эштер М. С. Горбачёв, А. П. Кириленко, К. У. Черненко, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олардың съездиниң делегаттары болгаш аалчылары адыш часкаашкынарын-биле уткаан. База-ла ында — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң харыысалгалыг ажылдакчылары, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Эвилеллешкен болгаш автономнуг бүгү республикаларның төлээлекчилери — делегаттар-биле кады съездиде тудугжулар, эртем болгаш культура ажылдакчылары, экыдунма сонциалистиг чүрттарның архитекторлары, Архитекторларның делегей эвилелиниң төлээлекчилери олуржуп турар.

Эш Л. И. Брежневти башладыр СЭКП ТК-ның Политбюрозуюун составын съездиниң хүндүлүг президиумунга улуг сорук киришкин-биле сонгаан.

ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелининг баштаар черинин бирги секретары Г. М. Орлов отчёт илеткел кылган. 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде чүрттүн экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин өндүр улуг сорулгаларын СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизи салганын ол демделээн. Эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, «бистиң ниитилелливистиң кол үнелеп четтинмес байлаа — кижи ол тургузукчу программаның кол черинде турар». Ону боттандырарынга бичээвес роль архитекторларга онаажыр.

Илеткелчи архитекторларның сорулгаларынга тодаргай доктаагаан. Индустриалдыг бажың тудуун, үлетпүрүүн болгаш көдээнин архитектуразын улам ынай экижидериниң, тудугнуң ажыктыын бедидиринин аргазевирлериниң дугайын ол чугаалаан. Сибирьниң болгаш Ыракка Чөөн чүктүн, Кара эвес хөрзүнүүр зонаның, Байкал-Амур магистралының зоназының девискээр-бүдүрүлге комплекстерни, хоорайларын болгаш суурларын төлевилээринче база тударынче онза кичээнгейин салза чогуур деп, оратор онзалап демделээн. Совет архитекторларның хүлээлгези чүл дээрге, совет кижилерниң ажылдаарынга, амыдыран-чүрттаарынга болгаш дыштанырынга, оларның идейлиг болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге эң долу таарышкан байдалды тургузарының хереэнге боттарының бүгү билиин, талантызын болгаш дуржулгазын бараалгадыры болур.

Теп ревизия комиссиязының илеткелии ооң даргазы С. В. Демидов кылган.

Ооң соонда илеткелдер талазы-биле саналы бериишкиннери эгелээн. ССРЭ-ниң архитекторларының VII съездизин дүүн ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-ИЙИГИ ЧЕРДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири, малдың база куштуң продуктулуг чоруун бедидери дээш автономнуг республикалар, крайлар, областар болгаш автономнуг областар аразынга калбарган Бүгү-россия социалистиг чарыжының 1981 чылдың бирги кварталында түңнелдерин чугаалажып көрген.

Чөөн-Сибирь зоназының талазы-биле Тыва АССР-ге ийиги черни алган деп санаап, акша шаңналын тыпсыр кылдыр шиитпирлээн.

СЭКП Тыва обкомунда

РЕСПУБЛИКА НААДЫМЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

Республиканың малчынарының чаңчыл болган Наадымын 1981 чылдың июль 18—19 хүннеринде эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Кышкы үеде мал бажын бүрүн камгалап алырын хандырар, 1981 чылдың бирги чартыында малдан алыр продукцияны будүрерин, ону күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле мал ажылдыгларның сонциалистиг чарыжының түңнелдерин Наадымга үндүрер.

Наадымга киржир эрге дээш мал ажылдакчыларының ортузунга сонциалистиг ядрышты улам калбартпышаан, хой кыргылдазын, мал ажылында часкы-чайгы зооветеринарлыг хемчеглер комплекизин, мал семиртилгезин организастыг эрттиреринче, келир кышка белеткелди үлегерлиг чорударынче, мал чемнинң курлавырын тургузуп алырынче көдээ ишчилерниң бүгү күүжүн мобилизастаарын СЭКП райкомнарынга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске, райкүүскомнарга, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга, тускай эртемнигларинге СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында). ...ын сагып- тургаш, кывар ...олгаш чаар материалдарны ...каналгалыг чарыгдаар хемчегларин алырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимиснога ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехүркомитединге сүмелээн. Эвилелдешкен республикаларның айыл-биле кывар-чаар материалдарны сөөртүрүнүң ай санында графиктерин тургузар.

Автомобильдерни, тракторларны, көдээ ажыл-агый машиналарын, артык кезектерни, кывар-чаар материалдарны болгаш дүжүт ажаан алышкының хандырары-биле чоруткан өске-даа чүүктерни бирги ээлчегде сөөртүп чедирерин РСФСР-ниң Орук-харылзаа министерствозунга, Хем флодунуң министерствозунга болгаш Далай флодунуң министерствозунга даскан.

Орук-харылзаа министерствозунга сүмелээни болза:

— 1981 чылда кат-чимистиг болгаш ногаалдырлыг вагонпарны чогуур черлеринге шалыпкын чедирерин хандырар, ынаар продукцияны сөөртүр дүрген чоруур тускай поездилерниң шимчээшкинин графиктерге таарыштыр көөр;

— рельс-орук-биле кожа свёкла хүлээп алыр черлерден чиңгир заводтарынче свёкла сөөртүр вагонпарны бээрин хандырар, ону сөөртүрүн 1981 чылдың декабрь 15-ке чедир доозар;

— өске республикаларга, крайларга болгаш областарга белеткеттинген малдың бөдүүн чемнерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чагыларын ёзугаар колхозтарже, совхозтарже болгаш күрүненин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүүрүлгелеринче күштүг боон турар тарифтиг денилиниден 50 хуу чингелде-биле, оларны тырып каан бодүүн мал чемнери-биле долдур чүдүргенде чүүгү четпээн дээш штраф тыртпайн, 1981 чылдың октябрь 1-ден 1982 чылдың май 1-ге чедир сөөртүр.

Ажыл-агыйларның бодунуң хереглелинге долузу-биле четчир бедик шынарлыг үрезинерни уруп алырын, колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүненин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүүрүлгелеринге тараа болгаш тараа-бобы культураларының страхованиелиг болгаш шилчилгелиг үрезин фондуларын тургузарын, а ол ышкаш сорттуг үрезинерни күрүне курлавырларынга белеткээринің планының күүселдезин ышкыны контрольдаарын хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга даскан. Тараа болгаш тараа-бобы культураларның ховар болгаш перспективтиг сорттарының база кукурузаның бодүүн хайнактарының түгле үнген бүгү дүжүттерин түгле үрезинге ажыглаарын чөпшээрээн.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның доктаатказ данзылыг автомобильдеринден аңгыда бүгү бүдүүрүлге, албан организацияның черлериниң чүк автомобильдерин болгаш хааржакты кожугларын кол бүдүүрүлгеге каражка кылбайн, чолаачы составы болгаш сеткелге дериг-херекселдерин-биле кады 1981 чылдың дүжүдүн ажаан алырынга хаара тударын эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине чөпшээрээн.

Тараапы болгаш көдээ ажыл-агыйын өске-даа продуктуларын сөөртүр чүк автомобильдериниң дүн-хүн чок ажыллаарын организастаары, эргежок чугула таварылгада улус ажыл-агыйының өске-даа азырларында чолаачыларны хаара тударын эргежок чугула деп санаан.

Тараапы, көдээ ажыл-агыйын өске-даа продуктуларын, силос болгаш сенаж массаларын база мал чемнеринин өске-даа хевирлерин сөөртүүр-биле командировкалаткан автомобиль чолаачыларынын, автомобиль ажыл-агыйларының механиктериниң, автоколонна начальниктериниң болгаш диспетчерлериниң, а ол ышкаш колхозтарының база ажыл-агыйлар аразының бүдүүрүлгелериниң командировкага турганы бүгү үезинде оларның ортумак ажыл төлевириниң 75 хуузун, чимистериниң, виноградтың, кат. тарының болгаш бахча культураларының дүжүдүнүң 10 чедир хуузун совхозтарның доктаамал ажылдакчыларынга болгаш ол ышкаш ол культураларны ажаарынга хаара туттунган ажылдакчыларга шалың төлээри-биле план ёзугаар бот-үнезин ёзугаар, ынчалза-даа үүрмектеп садар өртектерден аштаас өртекке садарын совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне бүдүүрүлгелериниң директорларынга 1981 чылда чөпшээрээн.

Тракторлар болгаш машиналар ажыгаттынмас черлерден хол-биле сиген белеткээн ажылдакчыларга сигенининг 50 чедир хуузун бээр (халаска) эргени совхозтар, аргаларын ажыл-агыйларының болгаш күрүненин өске-даа бүдүүрүлгелериниң директорларынга 1981 чылда чөпшээрээн.

Совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне бүдүүрүлгелериниң ажылдакчыларынга бо доктаал-биле көрдүнген шаңналдарны колхозтарга ажыглаарын сүмелээн.

Белеткеттинген сигенниң 10 чедир хуузун, саваңның болгаш силостуң 20 чедир хуузун сиген, силос, саваң, сенаж, суг чок кылдыр бүдүрер мал чемнериниң белеткелинде хаара туттунган ажылдакчыларга немелде төлевир кылдыр (халаска) бээрни болгаш совхозтарның база көдээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне бүдүүрүлгелериниң директорларынга 1981 чылда чөпшээрээн.

Тракторлар болгаш машиналар ажыгаттынмас черлерден хол-биле сиген белеткээн ажылдакчыларга сигенининг 50 чедир хуузун бээр (халаска) эргени совхозтар, аргаларын ажыл-агыйларының болгаш күрүненин өске-даа бүдүүрүлгелериниң директорларынга 1981 чылда чөпшээрээн.

Дүжүт ажаалдазының эң кыска хуусада чидириг чок чорударынга ажаалда-транспорт комплекстериниң (отрядтарының) ажылдакчыларының материалдыг соңуургалын күштелдирер сорулга-биле совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүүрүлгелериниң комбайнирларга азы өске-даа ажаалда агрегаттарында ажылдап турар тракторист-машинистериниң херек кырында ортумаа-биле ажылдап алганындан хамаарыштыр (мергежил дээш немелдеде хамадырылга чокка) комплекстериниң (отрядтарының) ажылдакчыларының ажыл төлевирин 1981 чылда тыспырын эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине чөпшээрээн. Ажаалда агрегаттарының техниктиг хандырылгазын бодтандырып турар мастер-эдиктиринин, ажылчыларның болгаш комплекстиң (отрядтың) составында өске-даа ажылларда трактористмашинистериниң ажыл төлевирнин хемчээлин от ажылдакчыларга доктаттаткан тарифтиг шалыңның болгаш ажаалда агрегатчының трактористмашинистиң тарифтиг шалыныңын аразында хамаарылгазын бадырмдаалап доктаадыр.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ажыллың эң-не түлүктүг үелериниң көдээ ажыл-агый ажылдарында болгаш тараа хүлээп алыр бүдүүрүлгелерге болгаш свёкла пунктуларына ажылларга хоорайларының, ажылчы суурларының, чурттакчылыг көдээ черлериниң ажыл кылып шылаар чурттакчыларын, а ол ышкаш бүхүрүлге черлериниден, транспорт болгаш өске-даа бүдүүрүлгелерден, албан черлериниден болгаш организациялардан, доктаалда айыткан автомобиль бүдүүрүлгелериниң ажылчыларындан, механизаторларындан, чолаачыларындан ангыла ажылчыларны, трактористмашинистерни, өске-даа механизаторларны болгаш чолаачыларны 1981 чылда киришпиреринги эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине чөпшээрээн.

Дүжүт ажаалдазынга киришпиргеп ажылчыларын болгаш албан-хаакчыларның кол ажылдан турар черлериниде айза ортумак шалыңының 50 хуузун оларга арттырарын доктаткан. Оон-биле холбаштыр оларга хонукта болгаш квартира чарыгдалдарын төлевес.

Өске республикаларның, крайларның болгаш областарның колхозтарынга болгаш совхозтарынга, а ол ышкаш республиканың, крайның болгаш областың өске районнарынга дүжүт ажаалдазының ажылдарынга барган механизаторларга баарының, дезир келиринин орук хөлезизинең өртээн, оруккa чораан үезинин, колхозка азы совхозка чедип келгенинин баштайгы үш хүнниринде ортумак шалыңын 1981 чылда төлээрин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң суруулдарын (доозар курстарныңдан ангыдаазын) болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң суруулдарын (доозар курстарныңдан ангыдаазын), ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелериниң (ортумак профтехучилищелерден ангыдаазын) сургуулдарын 1981 чылда кедергей деректиг апаргында көдээ ажыл-агый ажылдарынга бир айдан ажыг эвес хуусада киириштирерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине чөпшээрээн. 1981 чылдың тараазын болгаш дүжүттүң өскеда көдээ ажыл-агый продуктуларын ажаан алырының болгаш сөөртүп турарының үезинде көдээ районнарга болгаш районнар бөлүктеринге, ол ышкаш областарга, крайларга болгаш автоомнуут республикаларга акша шаңналдарлыг шилчимир Кызыл туктарны ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле болгаш профэвилелдерининиң хамаарышкан республика чөвүлелдери-биле дугурушкынын ёзугаар тургузарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимис-ногаа ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткээр министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый техниказының комитединге даскан.

Доктаалда көрдүнген оваалдаларның күүселдезинге контроль тургузарын ССРЭ-ниң Улусчу- контроль комитединге даскан.

1981 чылдың дүжүт ажаан алышкынынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээринге бедик көргүзүглерни чедип ап турар трактористерге - машинистерге, ажылчыннарга болгаш спецназистерге садары-биле чиик автомобильдерни болгаш мотоциклдерни колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа организацияларынга рынок фондуларындан тускайлап бээрин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине чөпшээрээн.

1981 чылдың дүжүт ажаан алышкының эрттиреринге бердинген материалдыг курлавырларны шынгы камнаарын хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимис-ногаа ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткээр министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый техниказының комитединге даскан.

Доктаалда көрдүнген оваалдаларның күүселдезинге контроль тургузарын ССРЭ-ниң Улусчу- контроль комитединге даскан.

1981 чылдың дүжүт ажаан алышкының, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээринге ай-шаанда белеткепир болгаш организастыг эрттирер база 1981—82 чылдың үезинде мал кыштагладыышкының чедишкининг чорудар дээш хемчегларни алыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

* * *

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, партия, совет, көдээ ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары, колхозтар болгаш совхозтар, үлетпүр болгаш транспорт организацияларын көдээ ажыл-агыйны улам ынай хогжүдер талазы-биле оваалдаларны чедишкининг күүселдиринге бүгү күштерин салып, дүжүт ажаан алышкының болгаш мал чемнерин белеткелининг үезинде ажылды демзит, тодаргай чорударын хандырар, дүжүт ажаан алышкының чидириг чокка чорудар, маадырлыг эргежок чугула четчир хемчээлин чемнерин белеткээр, 1981 чылда тараапы болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын күрүнеге салдыны планнарын долдур болган ажыр күүседир. 1981—82 чылдың үезинде мал кыштагладыышкының чедишкининг чорудар дээш хемчегларни алыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында). Даарта ССРЭ биле Конго Улус Республиканың аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың дугайында керээге ат салыр деп турардыр бис. Ол бистиң күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың амыдыралында чугула болуушкун-дур. Ол керээ чанчыл болган найыралдыг совет-конго харылзааларының улам бедик чадаже кедүрүүрүнге дөгүм болур дээрзи чигзиниг чок. Ол керээ бистиң нарын болгаш удурланышкак делегейивисте аныяк хамаарышпас Африканың делегейге деңзигүүрүн улгаттырарынга дузалаар ынаыг фактор база болу бээр.

Бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразында найыралды улам ынай хөгжүдери болгаш ханыладыры дээш дашканы кедүрерин саналдал тур мен!

Конго улустуң чаа амыдыралды тургузуп турарында чедиишкиннери дээш!

Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи, күрүненин баштыңы, Министрлер Чөвүлелдиниң Даргазы эш Сассу-Нгессонуң болгаш бистиң конго оңнуктеривистиң кадыы дээш!

* * *

Д. Сассу-Нгессо харыы үүе чугаалаан.

Эш Д. САССУ-НГЕССОНУҢ чугаазы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң болгаш Төп Комитеттиң кежигүнери эштер!

Эргим аалчылар!

Эштер болгаш өөнүктер!

Бистиң мында чыглып келгенивистиң ужуру черле билдингир, Москвага чедип келген үевистен бээр бистерни эң-не чылдыг-биле уткуп хүлээп алганы дээш эш Леонид Ильич Брежневке чүректин ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлээрингe бо арганы ажыглаар бодаан бис. Бистерни сагыш човаңгыр ёзу-биле үткүп хүлээп алган чорук конго улуска болгаш ооң политиктиг удуртулгазынга совет улустуң чедип алган тиилелгелериниге өөрүп турар бис. Бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразында найыралды улам ынай хөгжүдери болгаш ханыладыры дээш дашканы кедүрерин саналдал тур мен!

Конго улустуң чаа амыдыралгазынга өөрүп четтиргенивисти илергейлээн турар бис. Африка диптин өске кезээнге оскунган туруштарын катап эжелеп алыр дээш орладажымышкынарын империализмниң үргүлчүлеп турар. Акы-дуимма республикаларда — Мозамбикте болгаш Анголада сөөгүү уеде дыка нарын дайын байдалы тургустунган. Национал хамаарышпас экономиказын тургузарынче чүткүвүшаан, колониалдыг мөлчүлгеден болгаш расистиг дарлалдан бүгү Африка диптин хостаарының эргежок чугулазынга хамаарыштыр хүлээлгезин дидимиң-биле күүседип турар ол ийи чурттарның улустарының чаныш чок тураскоруун сый шавар дээш Мурвуу Африканың расистериниң солдаттары хамаалы болгаш шерии объектилеринге удур үргүлчүү халдап турар.

Бодуюң ёзу-чурумнарын албадаар дээш империализмниң орладажымышкыны-биле холбаштыр Африка мугулдурунда база Индий океанының райондында тайбын хүн бүрүде айыылга таваржып турар. Индий океанга тайбының тургузар дугайында Делиге чорун турган үезинде эш Л. И. Брежневтин саналдарын чүүлдүзүнүп, деткип турар бис. Индий океанны — ыланғыя ооң чоогунда бүгү күрүнелерге тайбының зоназы болдурарынче угланган ажы-дукма Мадагаскар Республиканың күжениишкиннерин база бүрүн деткип турар бис.

Сахара Араб Демократтыг Республиканы Африка күрүнелерининг хей нурузуу хүлээп көрген турбуже, сахара улустун бот-башкартынар эргезин Марокконың шуут хүлээп көрбейн турары-биле "холбаштыр Африка диптин соңгу кезиниде чепсектиг месилдежиишкинин байдалы тургустунган.

Эштер, эргим өөнүктер!

Араб улустарның херээ-биле, ыланғыя Палестинаның араб улузу-биле бистин эң-сеткил каттыштырылгавыс кажан-даа бузулбас дээрзин эки билир болгай силер. Израильди болгаш араб чурттарны удурланыштырган черүлээни араб девискээрлерни Израильдиң хостаарының болгаш палестин улустуң бот-башкартынар эргезин хүлээп көөрүүн аргазы-биле шиитпирлеп болур, ынчаарга ол шиитпирлээшкин хамаарышпас болгаш улустар хостуг күрүнезинге чурттаар эргени чедип алыр арганы палестин улуска бээр ийин.

Иракты болгаш Ираның аразында чепсектиг месилдежиишкин бистин чуртувуста улуг сагышсыралды болдурган; кажа-даа каттышпас ийи чурттарның аразында дайынны кажчап-даа болдурун болбас ужурлуг турган. Бистиң чурттарывыстың хамаарышпас чоруу болгаш национал экономиказын быжыглаар дээш деткип турар бис. 1981 чылды «планыны чогаадырының болгаш бадылаарының хемчээлинге шилчиишкиниг программаны боттандырар болгаш контролдаар талазы-биле улуг күжениишкинерниң чылы» кылдыр чарлаан.

Эргим эштер!

Чээрбиги чүс чылдың картыжы халаптыг ийи чөвүлүүдан Африка диптин мунгуу кезии амга чедир хилинчектеп турар, а тодаргайларга: намиби улусту мөлчээн колониализмден болгаш Мурнуу-Африка Республикада араатанзаан апартеидтен качыгдап турар. Политиктиг апартеидтиң болгаш колониалдыг дарлалдың өлүмнүг салдарындан ол улустар хосталзын дээш Африка чангыс эвинин организациязы болгаш каяа-даа каттышпас чурттарның шимчээшкинин улут күжениишкиннерни кылып турар. Африканың улустарывын, ылангыя Африканың Мурнуу Африка Республикада араатанзаан апартеидтен качыгдап турар. Политиктиг апартеидтиң болгаш колониалдыг дарлалдың өлүмнүг салдарындан ол улустар хосталзын дээш Африка чангыс эвинин организациязы болгаш каяа-даа каттышпас чурттарның шимчээшкинин улут күжениишкиннерни кылып турар. Африканың улустарывын, ылангыя Африканың Мурнуу чүгүрүн улустарының демиселиин Азияга чайгылыш чокка деткип турарывысты илергейлеп тур бис. Хосталган Кампучияның болгаш маадырлыг Вьетнамның улустарын деткип турарывысты база илергейлеп тур бис.

Кубаның революциязының чедиишкинин катаптаас болгаш дагын боттанмас ышкаш маадырлыг чорук кылдыр сагыш-дырып турган Латин Америкада никарагуа улустуң тиилелгези ол диптин хостагазы дээш демиселчилерге моральдыг деткимче болган. Сандино революциязының тиилелгезинге байыр чедирбишаан, Сальвадорның хилинчектелген улузунуң дугайында бодап турар бис, ынчаарга сальвадор улус кедергей ханныг диктаторларның хүнтазынга удур шыдамыккай демисежин турар. Чепсектиг демнелге чонның чүгле тиилелгези ол човулалыны узуткан болур. Ол улус-биле эң-сеткил каттыштырылгавысты болгаш ону чайгылыш чокка деткип турарывысты илергейлеп тур бис. Кубаның маадырлыг улузунга бистиң деткимчевис чайгылыш чок; АКШ-тың кыжаныышкыныары-ака-дуимма болгаш найыралдың Кубага социализмнин чаалап алышкынарын канчап-даа чайгылдырып шыдавас.

Улут капиталдың дарлалыындан бодунуң хостагазыышкыны дээш Европада улустарның демиселиин янзы-бүрү хевирлерде калбарып турар. Капитализмниң кризизин ханылаан болгаш улустар боттарының салым-чолун холгунга алырынче чүткүп турар деп санаан турар бис. Европа диптке социализм дээш демиселиин Азияга чайгылыш чокка деткип турарывысты илергейлеп тур бис. Кубаның революциязының чедиишкинин катаптаас болгаш дагын боттанмас ышкаш маадырлыг чорук кылдыр сагыш-дырып турган Латин Америкада никарагуа улустуң тиилелгези ол диптин хостагазы дээш демиселчилерге моральдыг деткимче болган. Сандино революциязының тиилелгезинге байыр чедирбишаан, Сальвадорның хилинчектелген улузунуң дугайында бодап турар бис, ынчаарга сальвадор улус кедергей ханныг диктаторларның хүнтазынга удур шыдамыккай демисежин турар. Чепсектиг демнелге чонның чүгле тиилелгези ол човулалыны узуткан болур. Ол улус-биле эң-сеткил каттыштырылгавысты болгаш ону чайгылыш чокка деткип турарывысты илергейлеп тур бис. Кубаның маадырлыг улузунга бистиң деткимчевис чайгылыш чок; АКШ-тың кыжаныышкыныары-ака-дуимма болгаш найыралдың Кубага социализмнин чаалап алышкынарын канчап-даа чайгылдырып шыдавас.

Улут капиталдың дарлалыындан бодунуң хостагазыышкыны дээш Европада улустарның демиселиин янзы-бүрү хевирлерде калбарып турар. Капитализмниң кризизин ханылаан болгаш улустар боттарының салым-чолун холгунга алырынче чүткүп турар деп санаан турар бис. Европа диптке социализм дээш демиселиин Азияга чайгылыш чокка деткип турарывысты илергейлеп тур бис. Хосталган Кампучияның болгаш маадырлыг Вьетнамның улустарын деткип турарывысты база илергейлеп тур бис.

Партийжи амыдырал:

УДУРТУКЧУ — ОРГАНИЗАКЧЫ, КИЖИЗИДИКЧИ

— Амгы үеде улус ажылагый чыл ангы-ангы адырларының чедишкинниг хөгжүлдези удуртукчуның политиктиг билиндей, мергежилиндеп база ажыл-агыйжы, организакчы чоруундан, экономиканың назын айтырыгларын шиитпирлеп билиридеп болгаш коллектив кежигүнеринин идейлиг кижизидилгезинге хамаарылгазындан улуу-биле хамааржыр. СЭКП-нин XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежиев бистиң чуртувус, бистиң партиявыс хөй санныг специалистерни — бедик мергежилдиг ажылчыннарны, көдээ ажыл-агыйының мастерлерин, тудугжуларын, инженерлерни, эртемденнерни, будуруглеңиң организакчыларын кижизиткен дээрзин демдеглээн.

Удуртукчу кадрларның даандырган ажылга харыысалгазын күштелдирер, организакчы мергежилин бедидер, ажылишчилер ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылга киржилгезин идепкейжидер талазы-биле ажылды бистиң Бии-Хем районнуң партия организациязы бодуунуң бир эң чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам шынай өөнкижидер дугайында» СЭКП ТК-ның докталының соонда бо чугула айтырыгже партия организацияларының киҥээнгейин улам күштелгеп.

СЭКП райкому будуруглеринин болгаш совхозтарның партия организацияларындан удуртукчу кадрларның бүгү звеноларындыбиле ажылды улам өөнкижидерни, коллективтерниң ажыл-чорудулгазын башкарарының стилин болгаш методун улам сайзырангайжыдарын негеп турар. Онгу беш чылдың дургузунда, мурнуидагзыы ышкаш, бистиң районга ажыл-агыйны мергежилдиг башкарып билир, салдынган сорулгаларны кижизидикчи айтырыглар-биле шын холбаштырып билир эвээш эвес удуртукчу кадрлар өзүп үнген.

Маңаа холбаштыр чамдык чижектерни киирип болур. В. Г. Бессонов эгезинде «Хадың» совхозка инженерлеп ажылдай эгелээн. Ынчан алды, чедиҥ чыл бурунгаар оон талазындан сагылга-чурумну хажыда бээр таварылгалар безин тургулаан. Оон-биле партия организациязы чүткүлдүг ажылдаан болгаш ол багай эвес аныяк специалист дээрзин көргүскен. Оон соонда ону районнуң «Сельхозтехника» салбырының эргелекчизинге депшиткен. Ол харыысалгалыг ажылга база-ла бодунуң инициативалыын, кижилериҥ туспузу-биле ажылдан билирин көргүскен.

Амгы үеде В. Г. Бессонов районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи — «Өөк» совхозтуң директорунда ажылдап, удуртуп башкарарының стилин, арга-методун доктаамал сайзырангайжыдып турар. Ажыл-агый бо чылдың бирги кварталында совхозтар аразында чарышка тиилекчи бооп СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чедип алган. Ажыл-агыйжы сорулгалар-биле кижизидикчи айтырыгларны шын холбаштырып, специалистерниң, ажыл-ишчилериҥ саналөөлдың биледилиг ажылаар болза, удуртукчуның ажыл-херээ үре-түнелдиг болур дээрзин ол эки билир.

Районнуң амыдырал хандырылга будуруглеге эргелелиниҥ директорунга коммунист А. И. Костеников ам барык-ла 20 ажыг чыл ажылдаан. Оон удуртқан коллективинде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар узуткаттыган болгаш планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип келген А. И. Костеников идепкейлиг хөй-ниитчи, ол партия райкомунуң чанында партияга хүлээп алышкынын болгаш коммунистерниң хууда херектерин көөр комиссиязының даргазы, район Советиниҥ күүсекчи комитединиҥ кежигүзү.

Аныяк коммунист Виктор Титов ортумак школаны доозкаш, районнуң «Сельхозтехника» салбырыга чолаачылап ажылдап эгелээш, бот-өөредилге-биле техникумну доозкан. Ам институтта бот-өөредилгезин чедишкинниг уламчылап турар. Оон үлегери-биле элээн хөй аныяктар ажылдавышаан, яңзы-бүрү өөредилге черлериҥе шылгалда дужаап киргенер. В. Титов ам ажылдап эгелээн коллективиниҥ кол инженери. Ол онзашкан ажылын эки билир, бедик харыысалгалыг, эш-өөрүге хүндүткелдиг специалист деп санадып турар.

«Хадың» совхозта сүт-бараан фермазының хөөчүн саанчызы коммунист Г. Ы. Караҥыс ында партия бөлүүн чээрби чыл хире удуртуп келген. Коммунистерниң база хамыктын мурнунда партбөлүк организакчызының шудургу ажылының түнелинде ферма эртекеи беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткеп. Бо партбөлүк ферманың ажыл-ишчилерин демниг, сырый каттышкан коллектив болдурарынче доктаамал кичээнгейни салып келген. «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырында хойжу бригадада парторганизация секретары М. С. Долзат, районнуң сентелге тудуг участогунуң болгаш № 2 орук, сентелге тудуг участогунуң начальниктери Г. Н. Зуев, В. П. Вороновских олар база багай эвес удуртукчулар кылдыр санадып турар. Оларның удурткан коллективтеринде арага-дарыже сундулаар, ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилериҥ саны мурнында элээн, хөй турган. Тус тус кижилер-биле кижизидилге ажылын күштелдирип, чогуур хемчеглерни алганының түнелинде ындыг таарымча чок чоруктар дыка эвээжээн болгаш ажылчыннарның ажылдан үнер, киирер чоруу кызырылган. Участоктар бо чылдың бирги кварталының планны база-ла чедишкинниг күүсеткен.

Районда удуртукчу эштериҥ хөй нуруузу организакчылдаа база кижизидикчи-даа ажылдың стилин болгаш арга-методун чүткүлдүг шиитпирлээп ап, үениҥ негелдезинге дүүштүр ажылдап турар. Ынчалзажок чамдык коллективтерниң, организацияларның удуртукчуларында ажылдың ленинчи стилин база арга-методун чүткүлдүг шиитпирлээри негеттинип турар.

Кылын үндүрүп турар продукциязының техниктиг деҥнелин тодаралдарының көргүзүглериниҥ бирээзи болза будуруглеҥиң иинти хемчээлинде Шынарның күрүне демдектиг продукциязының үлүү бооп турар. 1980 чылдың түҥнелиниҥ-биле алырга, бистиң республикага ындыг продукциязының үлүү хензиг — 1 хуу болгаи. Ынчангаш бистиң республика иинти чурттуң ортумак деҥнелиҥден 15 катап хожудан турар.

Шынар талазы-биле ажыл республикада канчаар чоруп турарыл? Амгы үеде республиканың 59 үлетпүр будуруглеге черлериҥден чүгле чаңгыс коллектив — Кызылдың даараныла фабриказы дээн категорияның продукциязын кылып үндүрүп турар. Бирги кварталдың түҥнелдери-биле алырга, оон продукциязының 20 хире хуузу күрүнеҥиң Шынар демдээ-биле кылдыган болгаш планда көрдүнгениҥден 3 хуу ажып турар.

Дээди категорияның продукциязын чоокку үш чылда будуруп эгелээрин республиканың чаңгыс-даа будуруглеге черииҥ планнавайн турары дүвүреиҥге байдал деп көрүнер ужурлуг. Бистиң кол будуруглеге черивис — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат болдуюуң продукциязын чүгле чурт иштинге эвес, харын даштыкыже база сайгарып турар хирезинде, бо чугула айтырыгже ам-даа чогуур киҥээнгей салбайн турары элдептиг.

Продукциянын техниктиг деннелин бедидерин баш удур планнарды дээрге, оон шынар норма-чижектериниҥ дүүшкенин алы дүүшпейн турарын, бөгүнгү деннелиниҥ тодаралдыры болур. А ол дээрге продукцияның шынарын атестаттаарыга белеткел-дир. Бөгүнге чедир аттестацияга киирер ужурлуг продукцияның чүгле 20 хуузу республикада хынаттыган бооп турар. Бо ажыл ылангыя Тудуг материалдары үлетпүрүнүң будуруглеге каттыжышкыннарының. Ыяш ажыл-агый министерствозунуң. Чурт иштинии үлетпүр эргелелиниҥ болгаш өске-даа черлерниҥ будуруглеге коллективиниҥ кылып турар продукциязын шынарыҥга аттестациязы кылбаан, куду деҥнелдиг чоруп турар. Аттестацияга кииртинмээн продукциядан аллынган ырыг оруглааның 50 хуузун күрүне бюджединче киир санаарын алыр болза, будуруглеге черлериниҥ экономиктиг байдалы аттестация талазы-биле ажылдан дөрт хамааржыры билдингир болгай. Херек кырында ап көөрге, 1980 чылда ындыг продукциядан бюджетке шилчиттинген түн дыка хөй. Кызылдың түүйбу заводу 98 мүң рубль, «Росводпром» каттыжышкының ДБК заводу — 40 мүң, Тураниың болгаш Шуурмактың ыяш белеткээр пунктулары — 20 мүң, Тыва респотребсоюзтуң үлетпүр комбинаты — 2,5 мүң хире рубльдиҥ продукциязы аттестаттынмаан дээш тырттырткан. Бо чаа негедге күштүг бооп эгелээн болганда, будуруглеге черлериниҥ удуртукчуларындан дыка хөй чүүлдер хамаарыжыр апаар-дыр. Олар продукцияны аттестациягга киирер, оон шынарын бекиидер дээш дарый хемчеглерни алыр ужурлуг.

Продукцияның шынарының будуруглеҥиң ажыктыы-биле түдүп холбаалыы ам кымгаза билдингир. Кылыгларның, материалларның, бараанналарның шынары белээн түдүм-на, иинтиниҥ күш-ажылының будурукчулуг улам улгадыр болгаш будуруглеҥиң ажыктыы улуг болур.

Шынар бедидер дээш үретүннелдиг ажылдап турар коллективтер бисте чок деп база болбас. Чижээ, «Тыва кобальт» комбинат республикага бир-ле дугаарында шынар башкарарының комплекстиг системазын ажыглап эгелээш, чыл келген түдүм-на кобальт концентразының шынарын бедидип, оон хоралыг будумели—мышыак холумаан эвээжедирин чедип ап турар. Оон ачызының коллектив чыл саныында-ла муң-муң рубль ырыг оруглаңы ап турар. «Тыва даг-дүгү» комбинатты ап көрээлинер. Шынар айтырыы-биле холбашкан хемчеглер оон шуут дедир бооп турар. Комбинаттың продукциязында сөөлгү чылларда доозуп-довурак холумаа көөдеп турар. Ынчангаш комбинат оон хемчээлин эвээжеткени дээш ертек немелдерин чидирип турар. Ол 1977 чылда ниитизи-биле 97-де мүң тонна продукцияны бергеш, 278 мүң рубль немелде төлевир алган болза, 1980 чылда 110 мүң тонна продукция будургеш, оон эвээш — 257 мүң рубль немелде төлевир алган-дыр. Моон ап көөрге, сан талазы-биле өзүлде шынар-биле быжыглаттынмаан ышкажыл. Үстүнде каш-ла чижектерден алгаш көөрге, бистиң республикада продукцияның шынарын өскижилериниҥ курлавырлары хөй бооп турар-дыр.

Продукция шынарын бедидериҥе кол кураавыр мурнакчы техниканы болгаш технологияны ажыглаары, будуруглеҥиң дериг-хереселдерин чаартыры бооп турар. Ол ылангыя Кызылдың түүйбу заводунга эргежок чүгүлә. Чүге дээрге заводтуң иштики үрей кылыышкыны ында 10—12 хуу чедип турар. Ол дээрге, канчап-даа эптежип болбас байдал-дыр.

Чаа ажыглалга киирген будуруглеге черлери эге-бажындан тура-ла, багай шынарлыг продукцияны будуруп үнүрериҥ канчап-даа болдурбас ужурлуг. Ындыг чижектер бисте база хөй бооп турар. Кызыл-Мажалыктың эът комбинады. Элегес-Аксының түүйбу заводу. эът-сөөк далганының заводу болгаш өске-даа чамдык чаа будуруглеге черлери стандартаан каржыл продукцияны бербишаан.

Байдал ындыг бооп турза республиканың үлетпүр будуруглеге коллективтериҥе продукцияның шынарын бедилериҥе дээштиг салдар чедирер арга— комплекстиг системаларыны внептередириниҥ дуржулгазын калбаа-биле солчуруу чугула. Бисте ындыг дуржулга бар, а ону иептередири чылбайн турар. Ындыг системаны «Тыва кобальт» комбинатта чедишкинниг ажыглаан турар. Кызыллың даараныла фабриказында, сүт комбинадында ол системаның белеткели доостур чыгаан. Бо талазы-биле белеткел ажылдыры Кызылдың алгы заводунда, «Росводпром» каттыжышкының ДБК заводунда, эът комбинадында, Рембыттехникада болгаш өскеза күш-ажылчы коллективтерде база чоруп турар.

Продукцияның шынарын бедидер болгаш будуруглеҥиң ажыктыын улгаттырар айтырыгны чогуур деннелге туруглеп, үзе шиитпирлээр дээр болза, бүгү-ле будуруглеге черлериниҥ, партия, профсоюзтар, комсомол болгаш хөй-ниитчи организациялары, а ол ышкаш удуртукчулар, специалистер бо чугула ажылче ханылап, хүн бүрүнүң сорулгазы кылдыр салып ужурлуг. Шынар бедизериниҥ айтырыгынга ажылчы чоннар калбаа-биле киржип, хүүда харыысалганы бедидерни чедип алыры база чугула. СЭКП-нин XXVI съездизи шынар талазы-биле айтырыгны ынчаар тургузуп, оңу он бирги беш чылдың кол сорулгаларыныи бирээзи кылдыр салган болгай.

Г. ТУТЫНИНА.
Күрхайгаарал лабораториязында кылдыс эргелекчизи.

Шынар—ажылдың көрүнчүү

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕР ЁЗУГААР

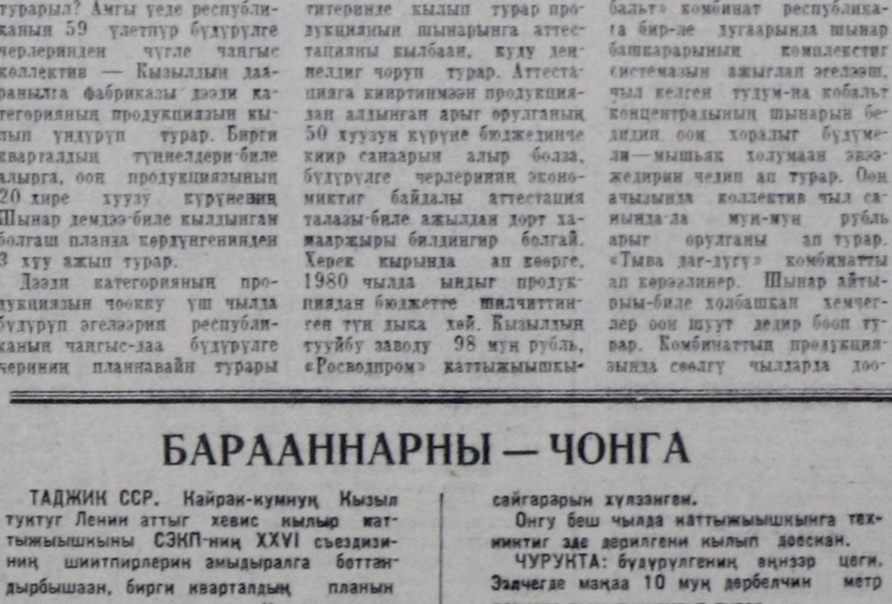

БАРААННАРНЫ — ЧОНГА

ТАДЖИК ССР. Кайрак-кумнуң Кызыл туктуг Ленин аттыг хевис кылыр каттыжыышкыны СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бирги кварталдың планын хуусаадан эрте күүсеткеп. Коллектив чыл планындан ажыр будун чартык миллион рубльдиҥ продукциязын будурерин болгаш сайгарарын хүлээнгеп.

Онгу беш чылда каттыжыышкынга техниктиг эде дериглени кылып доозкан.

ЧУРУКТА: будуруглеҥиң өңнээр цеги. Эдлчегде маңаа 10 мүң дербелчин метр хевисти кылып үндүрүп турар.

Д. СИМЧЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТТЕР АМЫДЫРАЛЫ

КОМИССИЯЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Улус депутаттарының Кызыл район Советиниҥ тос доктаамал комиссияларда 65 депутат бактаан киргеп. Оларның хөй кезии районнуң будуруглелериниҥ мурнакчылары.

Ажыл-агыйның яңы-бүрү айтырыгларын шиитпирлээринге доктаамал комиссияларның киржилгези улуг, оларның ролю бедээн. Чижээ, район Советиниҥ садыг, хөй-ниитиниҥ чеменилгезиниҥ, коммунал хандырылгазының талазы-биле доктаамал комиссияның (даргазы Х. А. Монгуш) ажыл-чорудулгазы ескелерге үлегерлиг. Ук комиссия бодунуң хуралдарыга чоннуң садыг-биле хандырылгазын өскижилериниҥ, коммунал ачы-дузазын калбартырының айтырыгларын дугуржул, чугаалажып турар. Доктаамал комиссияларның сөөлгү болган хуралдарында районнуң хереглекчилер ниитилелиниҥ баштаар черииҥ даргазы А. И. Белянина, «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязының баштаар черииҥ даргазы А. К. Оюн оларның ажылының дутайында дыннадыгларын алгаш, кооператорларның, көдээ чоннуң, ылаңгыя малчыннарның садыг-биле хандырылгазында бар четпестерни анаа илереткеп. Депутаттар үстүнде коллективтерниң ажыл-чорудулгазында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны чайладырынче угланган сүмелерни хүлээп алган. Оон күүседезин комиссия шиигы кичээнгейде алган. Мындыг яңзылыг хемчеглерниң түҥнелиндe Баян-Кол, Чөрби суурларда садыгларның, пекарняларның ажылы көскүзү-биле экижээн.

Депутат Е. М. Командрина улуктаан улус өөредилгезиниҥ болгаи культура, спорт талазы-биле доктаамал комиссияның ажылы эки. Депутаттар план ёзугаар районнуң школаларынга, уруглар албан черлеринге хынаддаларны чорудуп, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидери-биле оларга практиктиг дузаны чедирип турар. Доктаамал комиссияның кежигүнериниҥ иденкейлиг киржилгези-биле назы четпээннер-биле кижизидилге ажылын районнуң школаларында экижиткеп. Оон түҥнелиндe Чөрби, Көк-Тей ортумак школаларында назы четпээннер-биле кижизидилге ажылы экижээн.

Доктаамал комиссиялар Каа-Хем суурда «Малышок» уруглар садының ажылыныи арга-дүржүлгазын өскелерге тарадыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган. Ол уруглар садының базазының ортаныи застааны семинарга районнуң өске ясли-садтарының кижизидикчи башкылары ук коллективтиҥ ажылындан эки, ажыктыг чүүдерни билип ап, өөренгеннер. «Малышоктуң» базазынга школа назы четпээн уруглар албан черлериниҥ ажылдакчыларының республика семинарларын эрттиргени таварылга эвес.

Эки ажылдыг культура албан черлери районда эвээш эвес. Каа-Хем суурда «Мир», Чөрбиде көдээ культура бажыңнары көдээ черлерде культураның ёзулуг ода болуп турар. Культура бажыңнарынга эртип турар кежээлерниҥ, ужуражылталарының, номчулга конференцияларының дээштиг бедээн. Болгумнер көрдүнген хүннериндe доктаамал ажылдап турар. Чоокта чаа «Мир» Культура бажыңының болган «Аладарның оруу-биле» деп темалыг кежээни кижизидикчи талазы бедик болган. Ында дайынның, күш-ажылдың хоочунары-биле шеригже албан хүлээлге эрттирер назылыг оолдар ужурашкан.

Район Советиниҥ амыдырал хандырылга, кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссияның (даргазы Л. А. Бедарева) кежигүнериниҥ киржилгези-биле чуртакчы чоннуң амыдырал, эмчи хандырылгазын, чурттакчылыг черлериҥ санитарлыг байдалын экижидериҥче угланган хемчеглер алдынган.

Советтиҥ хүн бүрү ажылынга доктаамал комиссияларының киржилгези улуг. Күш-ажылчы коллективтериҥ социалистиг хүлээлгелериниҥ, планныг онаалдаларының күүседезин боттандырарынга оларның улуу база бар. Районнуң ажыл-агыйлары, будуруглелери он бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээдгелерин чедишкинниҥ күүседир дээш чыл эгезинден тура, кызымак ажылдап келген. Дыка хөй күш-ажылчы коллективтер бо чылдың эрткен ийи айларының, квартал планнарын хуусаа бетинде күүсеткеп. Чүгле «Сукпак» совхозтуң 260 ажыг ажылчыннары съезд мурнуиуң ийи айларда социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеп. Съезд мурнуиуң социалистиг хүлээлгелерин көрдүнген хуусаазындан эрте район Советиниҥ 26, Каа-Хем суур Советиниҥ 11, көдээ Советтериниҥ 54 депутаттары күүсеткеп, үлегерлиг ажылдааннар.

Л. АРАНЧАА.

АЖЫЛЧЫН АТКА ТӨЛЕПТИГ

Михаил Якушев чажындан тура-ла ажылга ынак болуп өзүп келген. Анда кандыг-даа ажыл дагыыр каарга, ак сеткилдий-биле күүседир чораан.

Чербиниҥ ыяш үлетпүр ажыл-агыйынга чеде бергеш, ында мурнакчылар дугайын экономист-нормировщик Р. С. Степановадан айтырарымга оон фамилиязын база адаан чүве.

— Кызын ол пилорамага бригадирлеп ажылдап турлу. Барын таныжып көрүнер. Бөгүн дуу ол бичии бажыңчыгаш иштинде ажылдап тур боор — дээш, ол сонга өттүр көргеш, кайнаар баарын айтып берди.

Михаил Архипович ийи ажылчын-биле чугаалажып турза таваржы бердим. Ол мени ажылдаар черииче эдертип киире берди.

— Бо-дур, ажылдап турар черим — дээш, уламчылайдыр: — Кызын үш кижи ыяш диллирер черге ажылдап турдувус. Ам чааскаан артым.

Якушевтиҥ ол эштери ажылга ызырыннас кижилер болган. Үнүп алгаш, чоруй барганнар. Ол ам хире өөлер бизээр черге кирип алганы бо. Эрги хирээлерге немештир 24-ту кезии. кылган. Дуржулгалыг ажылчын планын күүседип турар. Оон ажылы чамдыкта ында ыяш диллирип турар бригадалардан база хамааржыр. Бир эвес олар эки ажылдап, хирээлерге, үреликшкин кылбас болза, ол ынчан артык ажыл кылбас. Үешкты база камнап алыр. Михаил Архиповичиниҥ еске хүлээлгези — дүнеки ээлчегиниҥ ажылчыннарын хүнүс ажылдаар кижилер солуп турда хирээлерни солаап, үзеп каары.

— Ында «аларадип» аккелгени бо ышкажыл — дээш, каттырып калды.

Ол дедир келгеш бир чыл ажыр ажылдай берген. Кызын бригада удуртуп турган, ажылга кызымаан, кижилербиле найыралдыг болуп, оларны удуртуп билирин көргүскен. Олар будуруглеге планын ай санында ажыр күүседип берип каан. Оон чогу, барылда демей чүве-дир ийин» — деп, ажылчын хомудалын илеретти.

Ол бодунга, еске эштеринге негеделіиг. Чамдык таварылгала ажылчыннар хирээлерни солуп албайн, улаштыр ажылдаар бис деп бааар. Ынчан ол оларны кыичыктырбас. Чидип бистиг хирээ-биле ыяш диларииринге дурген-даа, ажыл будунгур-даа болгай дээш солуп, үзеп бээр. «Ажылдаар мурнунда ону ынчаар кылып албас болза, ажыл үезинде чрелзе чүүден багай: күш-ажылдың будурукчулуг чарызаар, үнелиг үеии чидирер.

Михаил Архипович ам бежен хар ашкан. Назы дөгүй берзе-даа, ажылчын атка төлептиг болуп, аныяанда-ла шулургу, чүткүлдүг мөлүг-шынарын оскунмаан хевээр. Хүлээнген хирээнге бедик харыысалгалыг, төлептиг чаны өскелерге үлегер-чижек болуп чоруур. Хүлээнип алганда эчизинге чедирер, күүсетпээнде сеткили оожургавас бедик мергежилдиг ажылчын, ынчангаш коллективинге хүндүлүг кижилериҥ бирээзи болуп чоруурунун чылдагааны ында.

Бо хүннерде ол май айның планныг онаалдазын күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

Ш. ДОРЖУ.

Беш чылдың кижилери

Оон ажылдап турары бичежек өрээлиниҥ бир станок, демир суугу, узун стол бар.

— Бөгүн, дүүн ажыл чок тур мен. Хат хадаап чагылар үреп каапкан чүве-дир. Ток күжү-биле ажылдаар чартык автоматтыг станок аиаа турары бо-дур. Ажылга саат болдула — деп, ол шала бурууза-нар хевирлиг чугаалады.

— Черле маиаа, бо ыяш үлетпүр ажыл-агыйынга ажылдап келген еилер бе. Архипович? — деп, база бир айтырыг салдым.

— Чок. Моон мурнунда чылдарда маиаа элээн ажылааш «дезипкен» мен. Таиды районда Тока аттыг совхозка чурттай бердим. Аиаа рамалар кылып, чазаныкчылап турдум. Орта ур болбадым. Күзээм оол чеде бергеш, дежелгеннер.

Михаил Архипович ажылдаар черииҥ байдалы ындыг-ла эки эвес. Кызын соок. Үргүлчү от салып ап турбас болза, кижи дораан донуп кээр. Кылыр-ишке кызымак кижи болгаш ол аиаа оттулар ыяжын база боду белеткеп алган. А чартык автоматтыг станокка хирээни бизеп болур. Оон уштарын үттеп шыдавас. Ындыг үттерни ол хол-биле кылып ап турар. Бергези кончуг. Хөй үе-шак аиаа үнер. Оон кадында кажан хирээ бизеп турда, оон азарганчыг тогланчылары арын. башка чыпшынар, каракче. аасче кирер. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга хоралыг ажылдыр ийин. Эки распиратор безин чок. «Удуртукчу эштер бо мындыг багай распиратор

А. САЛЧАК.
СЭКП Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары.

АҢНАРНЫ ӨСТҮРЕР

Молдавияда аңныыр ажылагыйын чоруларының аң-не таарымчалыг Редеи аргазында камгаладыг чер бар. Крайның бойдус байлаан кадагаларының болгаш катаи тургузарының комплекстиг үндезиннерин ажыллап чогаадыры-биле тургустунган бо камгаладыг чер эртемденнерниң болгаи аңныыр ажыл-агыйының ажылдакчыларының эртем-бүрүүлге базазы болу бергеи. Маиаа кылынган хайгааралдар, шинчилелдер республиканың аңныыр ажыл-агыйын эртемге үндезилеп чорударының сүмелерни белеткеп кылыр арганы бергеи.

Молдавияның арга-арыгларында чүрттап турар аңнар, эликтер, телер, черлик хавааннар ам чаш төлдерлиг апарган. Оларның чем рационунга немелде кылдыр арганың оймак шөлдериндe суланы, люпернаны болгаи өске-даа мал чеми культураларны тараан. Аннарның суг ижер хемчигештерии, арыктарын аштап, арыглаан.

Эртемденнериҥ, аңныыр ажылдакчыларының база бойдус сонуургакчыларының улуг сагыш салышкынының ачызында Молдавияның аргаларында те-чүүма, черлик хаванарның саны сөөлгү чылдарда ийи катап өскеи. Чүрттүн яңзы-бүрү камгалалдыг черлериидеи эккедген эликтер, фазаннар болгаи өске-даа аңнар мында таржып, өзүп турар.

ДАГДА АРЫ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

Чимистиг садтары, виноградниктери-биле Арменияда алдаржаан Аштарак районду ары чигнри будурер улуг будуруглеге апарган. Бо районнуң альпы шыналарында, даг эдектеринде ары чигнри будурер тускай ажыл-агыйларны тургускан. Мында 30 гектар шөлде 5 мүн хире ары өглерлиг республикада эң-не улуг ары өстүрер ажыл-агый тургустунган.

Чаа будуруглеги тургускаиы — чүрттү хөгжүдериниҥ Кол угланыышкынларында көрдүнген ары ажыл-агыйынче киҥээнгейни күштелдирер талазы-биле сорулгаларның күүседези-дир. Республикада чанчыл болган бо адырны специализастаарын моон ынайдаа ханыладыр угланыышкын алдынган. Шак ындыг ары ажыл-агыйлыг чаа будуруглеге бедик даглардыг Гори районда база тургустунган. Чоокта чаа тургустунган питомник чылда 5 мүн кыс арыны ажыл-агыйларга берип, улуг дузаны чедирер. Маиаа ары үксаазы экижидер талазы-биле шинчилел ажылдарын база чоруузр.

СЭТА-ның корр.

Адамларның оруу-биле

БАЙ-ДАГГА БАЙЫРЛАЛ

Социалистиг Төрөөн чурту дээш маадырлыы-биле өлген дайынчыларга тураскаал Бай-Даг суурнуң кедээзинде хавак кырында кайы ыяктан-на онзалаңып көстүп, дээрже бедип үне берген турар. Бо удаада, Тиилелге хүнүнде, ону кажаргызындан-даа артык кылдыр каастап-шимээн, лозун-плакаттарны чанында аскан...

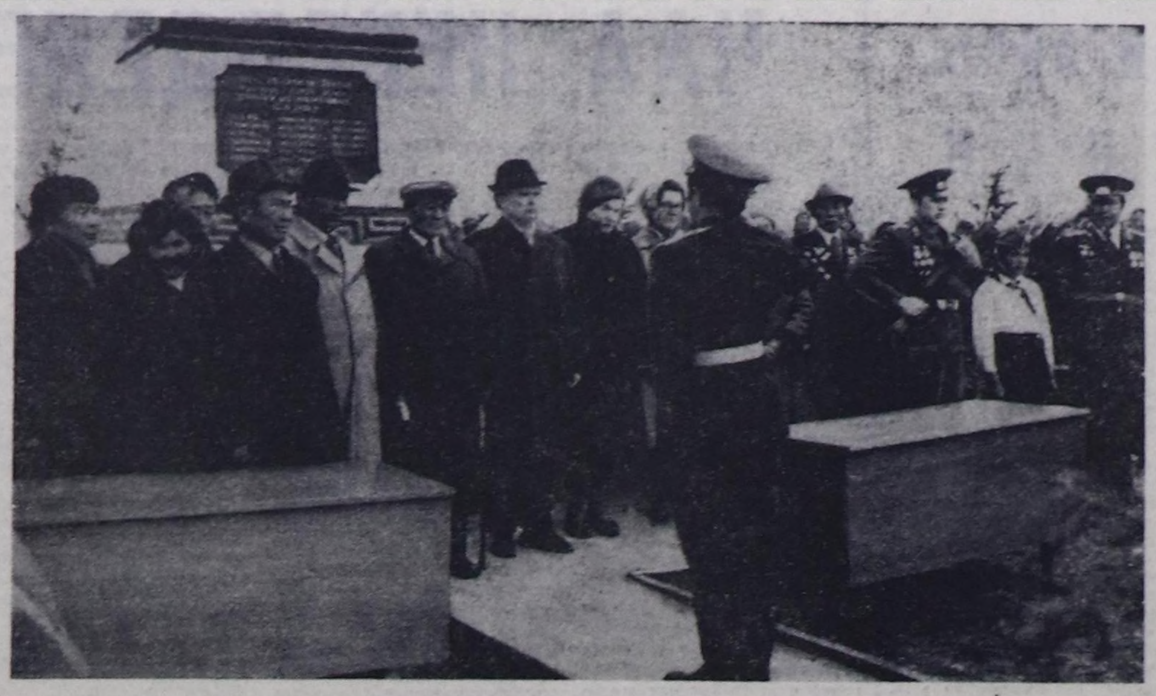

Тиилелге хүнү Эрзин, Бай-Даг суурларга соок хаттыг болган. Агаар-бойдус бораң-даа болза, кижилер каас-коя кеттингеш, кудумчуларда үнүп келген, каткы-хөглүг чоруп турганнар. Тиилелгениң 36 чылынга болгаш Тарлашкын тулчуушкунунуң 60 чылынга тураскааткан байырлалга киржир дээш белеткенип турганы ол.

Эртенгиниң 11 шак. Тураскаалдың чанынга байырлал шинчи книр кеттинген солдаттар, кызыл галстуктуг пионерлер хүндүлүг таңныылга турупкан... Эвилелдешкен он беш республиканың тугу, лозун, плакаттар, транспарантылар-биле каастаттынган, мотоциклистер, автомашиналарның колонназы. Эрзин суурдан тураскаалче чоруп орган.

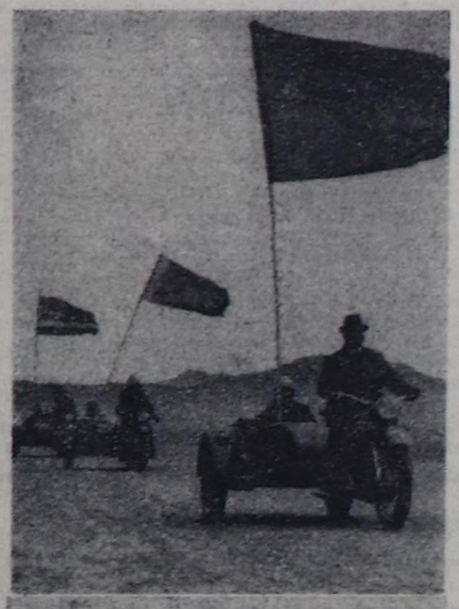

Ол болза Эрзин суурнуң байырлалга киржир бүдүрүлге, албан организация черлериниң коллективтери-дир. Бо байырлалга чалаткан, Тарлашкын тулчуушкунунга маадырлыы-биле амы-тынын берген И. И. Пахомовтуң оглу, уруу—партияның хоочунары—М. И. Пахомов, А. И. Пахомова, М. И. Пахомовтуң уруу журналист Л. М. Зубарева чедип келирге, чыылганнар чылыы-биле хүлээп ап, байыр чедирип турганнар.

Тиилелге хүнүнге болгаш Тарлашкын тулчуушкунунуң 60 чылынга тураскаатканы байырлалга киржири-биле ажылчы чон чыскаалыпкан дугайында рапортту районнуң шериг комиссары В. Ш. Соколов партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң удуртукчуларынга берген соонда янзы-бүрү өнүг ракеталар дээрже үжүгүп үнүп турду. Дириг чечектерни байырлалдың киржикчилери тураскаалга салган.

Байырлалга тураскаатканы ажылчы чонунуң митингизин райкүүском даргазы Н. В. Чындыгыр ажыткаш, СЭКП Эрзин райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырайга сөс берген.

Совет улустуң, оон Чепсектиг Күштериниң фашистиг Германияны ашкан тиилелгезининң төөгүлүг үжүр-дузазынга илеткелчи доктаараан. Социалистиг делегей системазын тургузарынга, национал-хосталгалыг шимээшкинниң күчүлүг өзүлдезинге, империализмниң колониалдыг системазыныӊ бууран дүжеринге ол улуг салдарны чедирген, СЭКП-ниң мерген үгааныыг удуртукчу, башкарыкчы күжүнүң ачызында тиилелгени чедип алган. Совет кижилер фронтуга-даа, тылга-даа чангыс эп-сеткилдиг, быжыг тура-соруктуг, чаныш-сыныш чок патриотчу чоруун көргүскен.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Эрзиниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шийтпирлерин аммыдырлга боттандырар дээш кызымак ажылдап турарлар. Бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планын районнуң малчыннары ажыр күүсеткен.

Эрзинчилерге эргим болгаш тураскаалдыг болуушкун Тарлашкын тулчуушкунунуң 60 чылын Тиилелге хүнү-биле кады демдеглеп эртиргни турарын чыылганнарга ол дыннаткан.

1921 чылда Сибирь девискээрниге ак гвардейжилер чылча шаптырган турган, ынчалза-даа оларның артынчылары ыңай-бээр дезин чоруткаш, даштыкы империалистиг күрүнелериниң деткимчези-биле ажыы ковайтып, Совет Россияже халдаврынга белеткенип турган. Оларның бирээзи атаман Казанцевтиң дээрбечилери Моолдан Тывага келген. Отрядтың кезиин Эрзиниң Тарлашкын аксынга арттырып каашаш, арткан шериглери-биле Хемчикче чорупкан. Казанцевтиң шериглери Тываже кириптерге, контрреволюцчулар Усинскиге, Тывага турган кызыл шериглериң иштинге тура халыышкын үндүрерин планнап турда, ону совет чекистер чогуур үезинде илеретккен.

Май айда 352-ги полктуң командирниң дузалакчызы Лизенковтуң командылалы-биле ол полктуң ийи ротазы болгаш Кочетовка баштаткан 130 партизан Тарлашкында дайзынналрны чылча шаварыы-биле чорупкан. Партизаннар дайзынпарже хенертен боолап, шаап-халдап эгелээн. Эрес-дидим партизаннар аңаа тиилээн. Дээрбечилерниң 175 кижизи өлүрткен, 240 кижизи балыглаткан. Ак гвардейжилериң бичии кезии Моолче дезипкен.

Тулчуушкунга партизаннарның чидирии хөй эвес болган: сес кижи өлүрткен, 28 кижизи балыгланган.

Ак гвардейжилерни чылча шаварыга тыва араттар база киришкен.

Совет эрге-чагырга дээш иштикиниң болгаш даштыкының дайзынарынга удур демиселге орус болгаш тыва улустарның аразында аку-думаның найыралы төрүттүнген болгаш бижыккан. Ол улам-на бижытып байып орар. Оон тодаргай чижээнге бо байырлал хамааржырын Д. Б. Чамзырай онзалап айыткаш, аку-дунма найыралды карак огу дег камгалаарынче чмылганнарны қыйгырган.

Партияның хоочун ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер М. И. Пахомовка сес берген.

Тиилелге хүнүнге болгаш Тарлашкын тулчуушкунунуң 60 чылынга тураскаатканы байырлалга киржири-биле чалааның сеткил ханыышкын-биле хүлээп алганын ол дыннаткан. Совет эрге-чагырганың чылдарында Эрзинде болган үндезин чаартылгаларны, ыланғыя көдээниң ишчилериниң культуразының бедээнии айыткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эрзинчилер совет улуска, оон Кызыл Шеринге чүгле материаллыг дузалажыны көргүзүп турган эвес, боттарының оолдар, кыстарын фронтуже чоруткан. Галина Давадор, Кыргыс Чамзырың, Айжы Севээн, Данил Дажымба болгаш өскелер-даа Совет Эвилелиниң хөй националдыг кижилери-биле кады фашистерге удур маадырлыы-биле тулушкан.

Эрзиниң ажылчы чоннары, ыланғыя аныяктары совет улустуң револючу, дайынчы күш-ажылчы чанчылдарынга шынчы болбушаан, бо хүнерде партияның XXVI съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шалыпчы ажылдап турар, ол улуг херектерге чедиишкиннерни күзээн.

Бай-Даг көдээ Советиниң күүском даргазы Г. Ч. Тойбоа митингиге чүве чугаалаан.

Бай-Даг ортумак школазының пионерлери байыр чедирген.

Сат Бүрзекей атыг пионер дружиназы М. И. Пахомовту, А. И. Пахомованы, Л. М. Зубареваны хүндүлүг пионерлерге хүлээп алгаш, оларга кызыл галстуктарны баглап берген.

Шериг албаныыче солдаттарны митингиниң киржикчилери байырладлы-биле үдээн. Байырлыг митинги доозулаган. Чыылганнарга район төвүнүң бот-тывынгыр артистери концерт көргүскен. Партия, тайбың, найырал, күш-ажыл дугайында патриоттуг ырлар чаңгыланып турган...

Спортчу маргылдаалар эгелээн. 64 шиликтек мөгениң хүрежи көрүштүг болган. Аңаа «Чаа орук» совхозтуң төлээзи хоочун мөге Сергей Ынаалай шүүлген. Мөреидеи келген Александр Сандак үжүүрлешкен. Үшкү-дөрткү черлерни Бай-Даг школазының башкылары Алексей Баздыр биле Александр Монгуш үлешкен.

Чээрбн хире маңнаар аяттарны 20 километр черден чарыштырган. Аңаа «Чаа орук» совхозта бригадир Соян Алдын-оолдуң кула аъды эрткен. Ол-ла совхозтуң доруг аъды ийи дугаарында келген.

Эрзиниң ажылчы чоннары совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарынга шынчызын, оны улам көвүдеп, байыдар арганарның бодарын Бай-Даггга эрткен байырлал тодаргайы-биле көргүскен.

Т. ХЕРТЕК.
«Шыпшың» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнден куду) тураскаал чанында районнуң партия, совет организациларының удуртукчулары, чалаткан аалчылар; мотоциклистер колонназы; пионерлериң чыскаалы; бот-тывынгыр артистериң концерти.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МАЙ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Тиша кымыскаяк». Мультфильм. 9.15— «Узун хүнер, кыска неделялар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.20 — Воронежтиң күрүенниң орус улустуң инити ырының концерти. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Кинопрограмма. 15.25 —«Мерген холдар». 15.55 — И. А. Гончаров. Амыдыралының болгаш чогладыкчы ажылының арыннары. 16.40 — Спортчу класс. 17.20 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

17.50 — Киножурнал. 18.00 —«Бин-Хеминиң аныяк механизаторлары часкы хову ажылдарында». Дамчыдылга. 18.30 —Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — И. Дунаевскийниң ырларынга фантазия. 19.05 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.35 —«Теп телевиденинниң экранынга бир дугаар», «Бетховен — амыдыралының хүнивери». Уран-чечен фильм. ДЕФА. (ГДР). 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—Улусчу чогаадылганың «Челээш» телепрограммаларның делегейниң IV фестивалының ажыттынарынга концерт. 23.15—00.45 —ССРЭ-ниң футбол чемпионады. ЦСКА — «Торпедо» (Москва).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Орус чугаа». 12.30 — «Кезер эмчиге чеди айтырыт». Эртем-тайылбырлыг кинофильм. 12.50 — «Совет чурулга уран үүлүү». В. А. Фаворскийниң мастерсказында. 13.50 — «Билиң ал, кылыы шыла». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 14.35 — «Адың адап бер». Уран-чечен фильм. (Румыния). 15.55—17.50 — Чапсар. 17.50 — Москваның Пионерлер ордузунуң ыры болгаш таныы ансамблиниң концерти. 18.15 — Чурттуң хову-шөлдеринде. Брянск областының колхозтарында часкы ажылдар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Чазагайжылгаже — хүн бурунуң кичээнгейи». 19.00— «Тываның экранынарында». 19.15 — «Хову кырында челээш». Телефильм. 19.30 — «Культура болгаш амылыралы».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лавандушка». Мультфильм. 20.15 — «Хүлүм, зүрүг дээш миллион». Документалдыг телефильм. 20.45 — Европаның дзю-до чемпионалы. Венгриядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Агартыр эрге чок». Уран-чечен телефильм. 1-2-ги сериялары.

МАЙ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.45 — «Уруглаага ынчаттар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.15— «Ада-иелер, силерге!». 9.45 — «Музейлериниң делегей хүнү». 10.20 — «Эки баранарны хөйүү». 10.50 — «Спортлотонун» 20-ги тиражы. 11.00— «Моңу силер шыпаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 11.55— «Советтер болгаш амыдырал» 12.25 — «Аргалыг дуруглар чери» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.45 — «Эрес-маадырлыг чорук». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30—15.45 — «Адам мени аас-кежиктиг кылдыр төрүп каан» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.45 — ССРЭ-ниң улусуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Юрий Гуляев ырлаар. 15.55— «Дириг амытаннар делегейинде». 16.55 — «Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.25— Делегейниң болгаш Европаның чемпионнары — хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы-биле Останкинонуң Кышкы садынга ужуражкышкын. 18.25 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — И. Штраустуң «Кайгамчык ак-көк Дунайда» деп валзызын Венаның симфония оркестри күүселир. 18.50 — Делегей айтырыгларының темазынга бесела. СЭКП ТК-ниң делегей информациязының кылдазының эргелекчизи Л. М. Замятин чүве чугаалаар. 19.35 — Күрүенниң Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шинзиниң баштайгы көргүзүү. «Арга-аргазээн». А. П. Чеховтуң шинзи. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Фильм-шинзиниң уламчызы. 22.35 — 23.30 — «Альпыларга хар байырлалы». Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15—14.20 — Дамчыдылгалар программазы. 14.20 — «ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары». 14.50— И. Ибсен—«Росмерсхольм». Телешии (Норвегия). 16.55—Украин ССР-ниң Күрүенниң симфония оркестриниң концерти. 17.55 — «Шилитээн чечен чогаалдар». Михаил Булгаков. 19.30 — «Хөгжүмүг киоск». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Илбилиг экран». «Мирр-мурр». Мультфильмнер. 20.15 — «Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Чүгле мюзик-холлга». Уран-чечен телефильм. 22.40 — 23.25 — Европаның дзю-до чемпионалы. Венгриядан дамчыдылга.

МАЙ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шээшкинче, чыскаалыылар!». 9.00 — Грузиянын күрүенниң инити ыры капеллазының концерти. Уран үүлү удуртукчузу болгаш кол дирижёру Е. Мелджишвили. 9.45— «Отпускаларга». 12.00 — «Эртенги почта». Хөгжүмүг программа. 12.30 — «Кедээге дамчыдылга». 12.30 — «Хөгжүмүг киоск». 14.00 — «Совет Эвилели таптыкы аалчыларның көргени-биле». 14.15 —«Эрги болгаш чаа ырлар». Дамчыдылганы композитор Б. Левашов эрттирер. 15.00 —Делегейниң чадаг-терге чарыышка. ЧССР-ден дамчыдылга. 15.30— «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.30 — «Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейниң IV фестивалы. ЧССР. 17.00 — В. Сергеев — «Күскү хүнүнериң хулумзурүү». Телешии. 18.15— 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — «Баранкин — кижи боол көр». Мультфильм. 19.35 —«Экранга кинокомедия». «Хааржак тутканы уруг». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.45 — 23.50— «Спортчу программа». ССРЭ-ниң хоккей чемпионалы. «Спартак» — ЦСКА. Футбол тайылбыры. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15 — Дамчыдылгалар программазы. 14.20 — «Кино-панорама». Кинорежиссёр Э. Рязанов эрттирер. 15.50 — «Омега» вариант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионалы. «Динамо» (Москва) — «Трактор» (Челябинск). 19.15— Латви ССР-ниң күрүенниң симфония оркестриниң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Топ-чумба». Мультфильм. 20.15 — Европаның дзю-до чемпионалы. Венгриядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 22.45 — «Чегери». Уран-чечен фильм.

УЛАМЧЫЛАЗА ЭКИ

Эки чанчылдарны эдерер, сагыыр дугайында солунга бижип турар чүүлдерни дөткнир кижи-дир мен. Аңаа хамаарыштыр чамдык бодалдарымны бижикседим.

Арага дугайында маргылдаалыг чугаа эгелей бергенде, кырганнар «Араганы хүндүлеп ижер-дижир чүве» деп чагыыр болгай. Бодап көөрге, ында ханы утка бар. Хүндүлеп ижер деп чогум чүү дээни ол? Бир дугайында, ону кайы-хамаан чок ишпес дээни ол. Шынапла, бистиң ада-өгбелеривисиӊ хар четпейн арага ишпес чорааш. Таакпы тыртар эвээш санныг аныяктар турган-даа болза, улуг кижилер турган черге черле ыш бургурт кылбас чанчылдыг чораан.

Бистиң черде назыны дөгүй берген бир кыргандан шаанда куданы канчаар кылып турганын айтырдым. Оон харыызым бо:

— Уруг айтырарда хөй-даа эвес арага, эът, чем дергилеп алгаш, чайгыс кижи чораан кээр боор чүве. Ам бо шагда дыка шүүделдиг, шүүттүг апарган-дыр. Чоокта чаа бир райондан уруг айтырып чордувус. Улуг куда сугга баарывыска, кижи-даа хөй чыылган. Үш, дөрт хааржак араганы садары албан болган. Кадарчы акызы бар дээрге ынаар база үүнүп чордувус. Ынчалза-даа херээвес бүдүрүп алганывыс өөрүнүүр болду—дээш, бажын чайгылады.

— Бо дээрге, сөөлгү үеде уруг айтырары бичежек куда-биле домей апарган дээрзии көргүзүп турар эвес бе? Хөй араганы-даа, ужа-төштуда салыр, хөй кижи чыглыр. Мээң бодалым—уруг айтырар чанчыл турзуи, а үүтле ой-хемчээлдиг болзуи.

Араганы хемчээл чок ижери ол кижиниң павыс культуралыын көргүзүп турар. Хажыызындан көрүп турар акы-дунма, эң-өөр кижилерге ол кижиин көөрге чаржычыг болурдур. Арага салыгларда хөйдүр, арагалаар чорук база нептерегей-дир. Ындыг болганда араганы дораан үзе хоруптар дугайында чугаа чорудар эвес, а харын ону канчаар ижерини дугайында кижилер боттарының арга-сүмезин солунга бижинир болза, кижи бүрүзү чанында турар арагачылар-биле демиселди, кижизидилгени чорутса ажыктыг боор деп бодаар мен.

А. ХЕРТЕК.

ИЕНИ СОЛААН АДА

Хемчик хемнин кыдыы Эдегей-Аксы деп черге ынчаш колхоз тургустунуп, сууржун байдалче шилчип турган үеде Ооржак Комбуюн угруларының иези ааракы чок апарган. Ол чаш угруларын азырап чааскаан арткан. Мал-маганын боду саап, онаашкан ажылынга-даа кызымак диртип келген. Хостуг үелерни өскээр халас эрттирбейн, угруларын кижизидиринге үлүгүн чоргаан. Аданын шак мындыг кызымак ажылгыры, төлептиг мөзүзү чаштарынга улуг салдарны чедирген.

Комбу Чылбак-оолович ие орнунга ие болуп, ажы-төлүн бүдүштуг кижилер кылдыр кижизидип шыдаан. Оолдарының эң улуу — Экээп. Ол Ак-Довурак хоорайда хоочун ажылчынарның бирээзи. Чүдүүл «Дөн-Терезин» совхозтуң үлегерлиг ажылчыны, а Калгакпан ол-ла совхозтуң дуржулгалыг чолаачызы. Оон удаазы Сонгулда «Шекпээр» совхозтуң кол агроному. Бүгү-эвилелдиң агрономнар чөвүлел хуралының киржикчизи, «Дөн-Терезин» совхозтуң кол агроному, Маадыр мурнакчыларның бирээзи. А Боризи «Шекпээр» совхозтуң түдүг инженери. Калдар-кыс биле Вера кайызында кижи эмчилери болган. Олар чонунуң кадыын камгалаар херекке ак сеткилдиг бараан болуп чоруур. Бо дээрге төлептиг ада-иениң үгүн салгаан, күрүнезинге ажыктыг үлүгүн киирип чоруур бир оглуленип ажы-төлүг-дүр.

Кандыг-бир ажыг-шүжүгге таварышкан болза, боттарын туттунуп шыдавас ада азы иелер база турар. Мурнумда улуг харыысалга, азыраар ажы-төлүм арткан болгай деп ханы бодаанмас. Харын-даа арага-дарыже сундугуп, ажылынжин-даа, амыдырал-чуртталгазын-даа уттуптар. Бо чылдың январьда «Шынга» А. Арапчорунун «Идегелдин көрүжү» деп чүүлү үнген. Ол чүүлге хамаарыштыр номчукчулар боттарының саналдарын хейшү киирип келгенин доктаамал номчуп келдим. Авторнун болгаш номчукчуларның кодурген айтырыынга бүрүн каттыжып, чүүлдүзүндүм. Авторнун бижээн чүүлүнге уруг-дарыының кижизидилгезинче кичээнгей салбас ниин дугайын көргүскен.

Бистиң Дөн-Терезин суурда үлегерлиг өг-бүлелер хөй. С. Монгуш совхозтуң хоочун механизатору. Ол ада өскүс угруларын чараш ажы-чаңга кижизидип, оларның өөредилгезинче доктаамал сагыш салып чоруур. Угруларының ону хүндүлээр, Чону аңаа чоргаалаңыр. Д. Монгуш ортумак школанын макталдыг ажылчыны. Бо не чааскаан артса-даа, ажы-төлүн түрептээн, амыдырал-чуртталгазын улам экижидип, чедимчелиг чурттап орар. Оон угруларының школала эки өөредилгелиг өөреникчилериниң одуруунда.

Шырап-ла, өг-бүленин болгаш ажы-төлүң адын хөмнаары—ада-иеден кол хамаарыжыр. «Кижиниң өгленирине албадавас, а кажан өгленип алганда, өг-бүле хоойлузун күүседири албан» деп, К. Маркс чугаалаан. Бо дээрге ада азы не кижилер пиитилел хоойлузу-биле өг-бүлезининң бүгү ажылын чорутсун дээни олдур. Чамдык ада азы ве бо бүгүнү хандыр үгаавайн баар. Өг-бүленин дыжын-даа, кадыын-даа база ат-алдарын-даа бодавайн үргүлүү арагалаар. Күш-ажылга суңду чок. Мактысталчак амыдыралга чурттаксаар. Угруларының кижизидилгезинче шуут сагыш салбас арагачылар-биле ажылды агитквартралдар аайы-биле шыңгыы чорудуп, боттуг хемчеглерни алыры — чер-черлерде херээженнер чөвүлелдериниң, көдээ Совет күүскомнарының болгаш албан организация черлериниң, активчилериниң кичээнгейининң төвүнге турары күзелиг.

М. УВАН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыннаткынын өзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын үлүг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 15—20 градус. Кызылга — 18—20 градус чылыг болур. Дүнелерде доңаттаар.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Августа император чок турган» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 18.00, 20.40, **«Чүүден-даа артык үнелиг».** Бирги фильм — **«Тайбыңның баштайгы хүнү»,** ийиги фильм —**«Үеним мурнаанкар»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт байдалдыг ирей» 9.30, 11.10, 13.00, **«Элээди оол болгаш хоойлу»** деп киноклуб 15.00, **«Петрин чалыы назыны»** (2 сериялыг) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сергей Иванович пенсиняже үүп тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың башкы училищезин 1981—1982 өөредилге чылында аңдыскүү өөредилгеге дараазында эртемнерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

ШКОЛА САЛБЫРЫНГА — өөренирининң хуусаазы—3 чыл 10 ай. 8 класс доосканнарны хүлээп алыр.

ШКОЛА САЛБЫРЫНГА — өөренирининң хуусаазы —2 чыл 10 ай. 10 класс доосканнарны хүлээп алыр.

ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭН УРУГЛАР САЛБЫРЫНГА — өөренирининң хуусаазы 3 чыл 4 ай. 8 класс доосканнарны хүлээп алыр.

КҮШ-АЖЫЛГА ӨӨРЕДИРИНИҢ САЛБЫРЫНГА — бо салбыр иинти ортумак школанын 1—8 класстарынга черчение, күш-ажыл, домоводство башкылары белеткээр. 10 класс доосканнарны хүлээп алыр. Өөренирининң хуусаазы—1 чыл 10 ай.

Билдириишкинге кожар документилер: сес чыл азы ортумак школа доосказы документ (шуут бодун); 286 дугаарлыг эмчи шынзылгазы; күш-ажыл дептериндеи үшта бижилге, ону кадрлар кылдызы бадыладып турар үжүрлүг: 3х4 см. хемчээлдиг фото-чурук.

Киреринин экзаменнерин дараазында эртемнерге дужаар:

а) салбыр бүрүзүнге: орус дылга диктант бижиир, математикага аас-биле дужаар;

б) оон аңгыда школа салбырынга, школа назы четпээн уруглар салбырынга кирерлер музыка талазы-биле дыпшаарынга хыналда эртер.

Киреринин экзаменнери августа 1-ден 20-ге чедер.

Адрези: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56, башкы училищезин, хүлээп алыр комиссия. Тел. 2-35-74.

Редакциянын адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1237

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00186.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 114 (11612) | 1981 чылдың май 15, пятница | 1925 чылда үнелээттингеи | Өртээ 2 коп.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Конго Улус Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында

КЕРЭЭ

Моон ынай «Дугуржуп туврар бедик талалар» кылдыр алаттынган Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Конго Улус Республика, боттарының аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам ынай хөгжүдери болгаш быжыглаары ийи чурттуң улустарының үндезин национал эрге-ажыктарынга таарыжыр болгаш бүгү делегейде тайбынның херээнге бараан болур деп санавышаан,

империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур, оларның, бүгү-ле хевирлерине болгаш илерээшкиннерине удур демиселдиң идеалдарыбиле сорук кирген болгаш хосталга, хамаарышпас чорук база социал дешилге дээш демисежип турар улустарга бүгү хемчег-биле деткимче көргүзер деп ескерлиш чок чүткүлбиле,

бүгү чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга таарыштыр делегейниң тайбын болгаш айыыл чок турарын быжыглаарынга идиг бээр деп шиитпирлиг соруглга-биле,

тайбын, хосталга, хамаарышпас чорук болгаш социал дешилге дээш демиселге бүгү дешилгелиг күштерниң чайгыс эвээ дээш турушпушаан база социалистиг болгаш хөгжүп өрөр чурттарның аразынга найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдери оларның ниити эрге-ажыктарынга таарыжыр деп санамышаан,

ийи күүсенниң болгаш улустарының аразында тургустунган найырадың база кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаар, оларны улам ынай хөгжүдеринге үндезинии тургузар деп чүткүлбиле бүрүнгаарлавышаан.

Баттышкан Нациялар Организациязының Уставының сорулгаларынга болгаш принциптеринге боттарының шынчызын бадыткавышаан,

дараазында чүүлдерни дугуржуп алган.

1 чүүл

Деп эргеге, иштики керектерин холгаарлашпазынга, бот-эргени, бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын, кызыгаарларының үрелип болбазын хүндүлээринге үндезилээш, политиктиг, экономиктиг, садыг, эртем-техниктиг, культурлуг талааларга бүзүлбас найыралдың болгаш бүгү талалыг кадыг ажылдажылганың харылзааларын Дугуржуп турар бедик талалар калбартыр болгаш ханыладыр.

2 чүүл

Дугуржуп турар бедик талалар боттарының улустарының социал-экономиктиг чаалап алышкыннарын камгалаарынга болгаш улам ынай хөгжүдеринге база боттарының бүгү-ле бойдус байлактарынга хамаарыштыр кайызының-даа бот-эргезин хүндүлээринге таарышкан байдалдарны хандырарынга сырый кады ажылдажыр.

3 чүүл

Улустар аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринге болгаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынынга чугула фактор кылдыр Конго Улус Республиканың чорудуп турары каза-даа каттышпастың политиказын Совет Социалистиг Республикалар Эвилели хүндүлеп көруп турар.

Бүгү чурттар болгаш улустар-биле найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынче угландыр Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чорудуп турары тайбынны камгалаарының политиказын Конго Улус Республика хүндүлеп көруп турар.

4 чүүл

Делегейге тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыларының херээн ханыладыышкынны делегейниң бүгү девискээрлеринче нептередиринге, ону күрүнелер аразынга кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың тодаргай хевирлери кылдыр боттандырарынга, улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын тайбын аргалар-биле таарыштыр шиитпирлээринге Дугуржуп турар бедик талалар бүгү күжениишкиннерин салыр. Делегейниң дээштиг контролю-биле, ядролуг чепсекти кииришпес чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринин херээнге олар идепкейлиг идиг бээр.

5 чүүл

Дугуржуп турар бедик талалар империализмге удур, колониализмни болгаш неоколониализмни, расизмни болгаш апартеидти эчизинге чедир үзүткаар дээш чайгылыш чок демиселди моон соңгаар-даа чорудар, колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында КНО-нуң Декларациязын бүрүн боттандырар дээш туржур.

Дугуржуп турар бедик талалар улустарның боттарының бот-эргези, хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш социал дешилгези дээш чөптүг демиселин деткиир дээш бот-бодуу-биле болгаш тайбынга ынак өске-даа чурттар-биле кады ажылдажыр.

6 чүүл

Дугуржуп турар бедик талалар ийи чурттуң эрге-ажыктарынга хамаарышкан делегейниң бүгү-ле чугула айтырыгларын дугайты бот-бодуу-биле сүмележир.

7 чүүл

Тайбынга ыжанаышкынны тургузар азы тайбынны үрээр байдалдар тыптып келген таварылгада, Дугуржуп турар бедик талалар ындыг кыжанаышкынны чайладыр азы тайбынны катап тургузар сорулга-биле боттарының туруш-бодалдарын таарыштыр дугуржуп алыр дээш бот-бодуу-биле доп-дораан харылзажыр.

8 чүүл

Боттарының аразынга кайызынга-даа ажыктыг кылдыр политиктиг, экономиктиг, социал, культурлуг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы быжыглаарынга база калбартырынга Дугуржуп турар бедик талалар бүгү күжениишкиннерин салыр. Ол сорулга-биле олар онза дугуржулгаларның чүүлү болу бээр чүүлдер талаларынга кады ажылдажылгазын калбартыр болгаш ханыладыр.

Дугуржуп турар бедик талалар ден эргенин, кайызынга-даа ажыктыг болурунуң болгаш эң-не таарымчалыг байладлы тургусчурунун принциптеринге үндезилээш, боттарының аразынга садыг солчуушкунун болгаш садыгнын судно чоруушкунун калбартыр.

9 чүүл

Боттарының улустарының амыдыралын, күш-ажылын, дуржулгазын болгаш чедиишкиннерин кайызынга-даа улам ханы таныштырар сорулга-биле боттарының чурттарының ниитилел-политиктиг болгаш культура организацияларының аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын калбартырынга Дугуржуп турар бедик талалар идиг бээр.

10 чүүл

Дугуржуп турар бедик талаларның тус бүрүзү Дугуржуп турар өске бедик талага удур угланган хөделиишкиннерге азы хемчеглерге киришпезин медеглеп тур.

11 чүүл

Дугуржуп турар бедик талалар амгы керээ улустар аразында оларның киржилгези-биле чарыынган күштүг болуп турар керээлер талазыбиле оларның эргелериге болгаш хүлээлгелеринге хамаарышпазын медеглеп, маңаа канчап-даа таарышпас кандыг-бир делегей керээлерин чарбазын хүлээнип тур.

12 чүүл

Амгы Керээнин кайы-бир чүүлүн тайылбырлаарынга азы ажыглаарынга хамаарыштыр Дугуржуп турар бедик талаларның аразынга тыптып кээп болгу дег кандыг-даа айтырыгларны найыралдың, хүндүлежилгенин болгаш билчиишкиннин ёзүзунга ийи талалыг чурум-биле шиитпирлээр.

13 чүүл

Амгы Керээнин 20 чыл хуусаалыг кылдыр чарган.

Бир эвес дугуржуп турар бедик талаларның чаңгызында Керээнин күштүг болурун соксадыр деп бодунун күзелинин дугайын айыттынган хуусаа доозулгежеге чедир алды айлар дургузунда медеглевес болза, дараазындагы беш чылда болгаш Дугуржуп турар бедик талаларның бирээзин Керээнин күштүг болурун соксадыр деп бодунун бодалының дугайын агар беш чыл доозулгужеге чедир алды айлар дургузунда бижимел сагындырын кылбаан шаанда күштүг болуп артар.

14 чүүл

Амгы Керээни күштүг болдуруп бадылаар болгаш күштүг болдуруп бадылаан бижиктерни Браззавильге солушкан хүн күштүг болуп кирер.

15 чүүл

Амгы Керээнин хоолгазын бүрүткээри-биле Баттышкан Нациялар Организациязының Секретариадынга Дугуржуп турар бедик талалар дамчыдып бээр.

Амгы Керээни тус бүрүзүн орус болгаш француз дылдарда ийи экземпляр кылдыр тургускан, ынчангаш ийи текстиниң кайызы-даа бир дөмей күштүг.

1981 чылдың май 13-те Москвага кылган.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден Л. БРЕЖНЕВ.

Конго Улус Республиканың өмүнээзинден Д. САССУ-НГЕССО.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Д. САССУ-НГЕССО-ВИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Л. И. Брежневтиң Д. Сассу-Нгессо-биле беседазы май 13-те Кремльге болган.

Ийи талаларга сонуургалдыг өлүүн хей айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарның солчуушкуну болган.

Беседа найыралдың болган ааш хуузунун ёзүзү-биле боттаттарын билчир чоруктуг байдалынга болуп эткен.

(СЭТА).

СОВЕТ-КОНГО ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАНЫ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Конго Улус Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылганы дугайында Керээге ат салышкыны май 13-те Кремльдиң Улуг орлуузунга болган.

Керээге ат салганнар:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели дээш — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев;

Конго Улус Республика дээш — Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президеэтизи, күрүеннин башкы министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Дени Сассу-Нгессо.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Күш-ажылдың Конго партиязының аразынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага эштер Л. И. Брежнев болгаш Д. Сассу-Нгессо база ат салганнар.

Документилерге ат салышкынарының үезинде олуруш. каннар:

Совет таладан — эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-нин министрлери, албанның өске-даа кижилери;

Конго таладан — ККП ТК-ның Политбюро кежигүзү, паштыкы харылзаалар дээш харыысалгалыг, паштыкы хөректер министри Пьер Нзе, ККП ТК-ның кежигүзү, ККП ТК-ның Даргазының секретариадының чиигине секретары Камиль Бонгу, Конго Улус Республиканың партия-чаңак делегациязының өске-даа кежигүннери.

(СЭТА).

СОВЕТ-КОНГО ЧУГААЛАЖЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

Совет-конго чугааламышкыннар май 13-те Кремльге доозулган.

Чугааламышкынарны кылганнар:

Совет талаган — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-нин паштыкы хөректер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев;

Конго таладан— Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президеэтизи, күрүеннин башкы министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Сассу-Нгессо, ККП ТК-ның Политбюро кежигүзү, паштыкы харылзаалар дээш харыысалгалыг, КУР-нуң паштыкы хөректер министри Пьер Нзе, ККП ТК-ның Даргазының секретариадының чиигине секретары Камиль Бонгу.

Найыралдың эвилең байдалынга болуп эрткен чугаалажышкынарның үезинде совет-конго ийи таланың кады ажыллажылгазының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Д. Сассу-Нгессо баштаан Конгонуң удуртулгазы ККП-ниң үндезилекчизи Мариэн Нгуабинин чагыгларын чайгылыш чок элдеги, социалистиг угланышкынның оруу-биле Конгонуң хөгжүдээн дээш, Совет Эвилели-биле болган социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле найырал дээш туржуп турарын Л. И. Брежнев белиби-биле үнелээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылын конго улус кичээнгейлиг хайгаарап, оон шиитпирлерин чүүлдүргүнүүнүң-биле утказанын Д. Сассу-Нгессо чугаалаан. СЭКП-ниң съездизиниң кылган түнелдерин болгаш шиитпирлери ККП-ге, конго улустуң социал дешилге дээш национал хамаарышпас чорукту быжыктырар дээш, тайбынны быжыглаар дээш демиселинге чугула үжүр-дүзалыг деп, президент онзалап демделээн. Конго Улус Республикага Совет Эвилелиниң берип турар бүгү талалыг дузалашкынын болгаш деткимчезин Д. Сассу-Нгессо бедии-биле үнелээн.

ССРЭ-нин болгаш КУР-нуң, СЭКП-нин болгаш ККП-нин аразынга харылзааларның чеднишкиниг хөгжүп турарынга хамаарыштыр ийи талаларның сеткил ханышкынны ылергейлеттинген. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Конго Улус Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээге ат салганы ийи чурттарның аразынга найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларының бышкан чоруун болгаш бедик деңнелиин бадыткап көргүскен.

Делегей политиказының, совет-конго харылзааларның эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналларны болгаш информацияны, а ол шынаа социализмге тургузуушкунуң болгаш дешилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырарының дуржулгазын ажыт-чажыт чокка солчуруның курүненги доктаатгынган практиказының ажыктыг чугаалажышкынарының үезинде демделээн. Ынаы солчуушкун ийи чурттарның улустарының бот-боттарын билчириниге, оларның аразынга найыралды быжыглаарынга илиглиг болуп турар.

Аян-чоруктуң түнелдериниң талазы-биле кады кылган дыннадыгның текизин парлалга парлаан турар.

(СЭТА).

СОВЕТ ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниле айыттынган түүлдерин болгаш түнелдерин пропагандалаар талазы-биле ССРЭ-нин Журналистер эвилелиниң сорулгаларының дугайын ук эвилелдиң болгаш Москва хоорайның журналистер организациязының баштаар черлериниң Москвага ажылын чаа дооскан пленумунга чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черниң даргазы, «Правда» солунуң кол редактору В. Г. Афанасьев пленумга илеткел кылган. Илеткелчи болгаш саналбергеннер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, оон ниитки болгаш даштыкы политиказын чогаалыкчы эвилелдиң бүгү кежигүннериниң мурнуунда изин-биле деткээнер. Совет журналистерниң ажылынга бедик үнелээшкинни бергени, массалыг информациянын болгаш пропаганданың чепсектеринге өөрүп орар негелдер ажыллы улам сайырангайжыларын, профессионал мергежилди улам бедидерин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин биллдилиг пропагандалаарын, он бирги беш чылдың планнарын күүседир дээш совет улустуң демиселин толдургай болгаш ажыл-херекчи ёзүг-биле чыыдарын иеген турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда журналистер организациялары, редакция коллективтери боттарының ажылын шапкынчыткан, Экономиканың айтырыгларынга, мурнакчы дуржулганы болгаш эртем-техниканың чедиишкиннерин ажыглаарының дугайында халым уткалыг материаллар парлалгала хөй үнүп турар апаргаи, шүүмүүлелдиг материалдарның ажыктыг чоруу болгаш дээштиг бедээн. Ынчалза-даа, бо бүгү кылдынган түүлдер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаарынга, бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин, чонуң коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле съездиге ийин үнүрген программаны күүседириге кылдынар ужурлуг улуг ажылдың түгле эгези дээрзин совет журналистер билир.

Парлалга, телевидение болган радиоламчыдылга ажылпропагандалаарын, он бирги беш чылдың планнарын күүседир дээш совет улустуң демиселин толдургай болгаш ажыл-херекчи ёзүг-биле чыыдарын иеген турар.

Дээрбечи ол үүлгедигиниң бүгү дургузунда америк агентилер чеңгеллиг ажылдап турганнар. Чүү болуп турарын тайылбырлаарын совет алчын черниң телээлекчизи негээргe, үстүкү черниң дужаалын ёзугаар хеделип турар бис деп орт медеглээннер. Ол дээрзин хеделиишкинниң соксалырын «сэт атчы» черн АКШ-тың күрүне департаментизиниң удуртулгазындан негеп, шынгыы удурланыышкынны ажаа кылган турбуже, ону күүсетпээн чорук америк агентилерниң ол медеглелин бадыткап турар-дыр.

Ол болуушкун болза чүс-чүс чылдарда доктаатгынган делегей эргезиниң норма-чижектерин, төлептиг чоруктуг бодүүн билиишкиннерин америк эрге-чагыргаларның шыдажыр арга чок кылдыр үреп дорамчылаанының база бир чижээ болуп, өлүрүкчү болган дээрбечи чоруктуг АКШ-та албанның политиказының деңнелинге чедир кадургенин хереченип турар-дыр.

Америк эрге-чагыргаларның кылганы кем-бүрүүлүг, дээрбечи дерзин үүлгедиг-биле хедбаштыр. Совет тавак шынгыы удурланыышкынны АКШ-тың таваанга медегдеп тур. Бот-боттарын хүлээп көржүп турар күрүнелериниң аразынга харылзаларга болдурун болбас ужурлуг ыыдыг хеделиишкиннериниң уржуктары ээш бүгү харыысалга АКШ-тың таваанга өнаажыр турар».

КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР ДЭЭШ

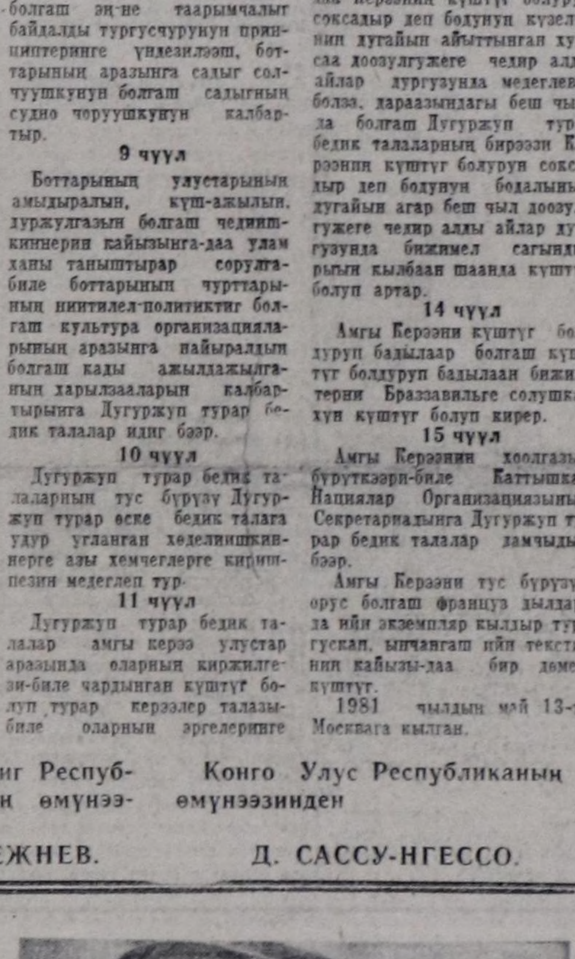

Чедериниң делгем ховуларында бо хүннерде часкы ажыл-иш күжениишкинниг калбарып турар. Чер болганда-ла күүлүг «Кировсецтериниң» дааш-шимээни үзүк соксаал чок диниттелген. Оларны башкарган механизаторларның черни тараан истери ховуну кара-шокар хевис дег аян кинрин турар.

Ында «Тиклелге» совхоз чагай дүжүттүг тараазы-биле чамдык чылдарда бүгү республикага алдаржып турган. Ынчаарта он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик дүжүттүг үндезинии салыр дээш совхозтуң чер ажылдыглары часкы хову ажылын бедик темп-биле чорудуп турар. Ниитизи-биле олар 14 муң 900 гектарга тараа культураларын, 3 муң ажыг гектарга мал чемин тарып чаштырар. Бир гектардан-на 10 центнер тараа дүжүдүн алыр.

— Сорулга аажок улуг — деп; комплекстиг № 3 отрядтың начальнигы, ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады Доржу Сааяевич Дандар биске чугаалаан, бодунуң отрядының ажыл-херээ-биле таныштырды.

Отряд шык базырыышкының, хөрүүнүң тараа чаштырарынга белеткээр болгаш өскедаа ажылларны чогуур өйүнде дооскаш, бис анаа чоруп турар хүнүвүске чедир 500 гектар черде тарааны чаштырыпкан болду. Ниитизи-биле К-700 деп күүлүг 13 трактор-да 26 механизаторлар ийи эдлчег-биле ажылдап турар. Часкы хову ажылының баштайгы хүннеринден-не ажыл-нормазын 150—200 хуу чедирип турар К.-Х. Люндуп, О. Д. Даш-оол, О. С. Сарыглар, Н. С. Сарыглар ышкаш механизаторлар эвээш эвес. Ылангыя Ондар Даш-оол Маскаевич, оглу Ондар Николай биле чаңгыс трактор-га эдлчежип ажылдап, күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Комплекстиг отрядтың дедиски ажылын хандырып турар өске кижилерниң дугайын начальник база биске таныштырды. Олар дээрге тарааны, чемишчидилгени трактористерге белеткеп, урун берип турар кыстар Галина Седип-оол, Ирита Монгуш, Наташа Ооржак, кывар-чаар чүүлдер запрашиги Ф. А. Донгак, үрезин сөөртүр чолаачы Б. Саая болгаш ооң-даа өскелер-дир. Участок агроному Б. Ч. Базыр, учётчик А. Н. Куулар олар бүгү ажыл-херектерге отряд начальнигиниң хүн бүрүде дузалажыкчылары.

Часкы хову ажылының үезинде отрядтың механизаторлары 7200 гектарга тараа культураларын, 1500 гектарга суланы тарып, чаштырар. Совхозтуң ийи планында бир гектардан-на 9 центнер тараа алырын көргеи турда, а бо отрядтың тараажылзары 12 центнерни алыр белиткен хүлээлгени алган. Амдыгыында олар теп суурнуң чоогунда ажылдап турар, удаваас Чедер хөлдүң адаа талазында турлаанче көжерлер. Турлагны бүрүн белеткээн: тараажыларның чүүттаар чери, «столовая, чүнар бажын, хостуг шагында ойнаар херекселдери, телевизор дээш өске-даа чүүлдер бар. Кинону механизаторлар боттары-ла көргүзүп турар кылдыр таарыштырган.

— Часкы хову ажылынга кол чүүл — темп болгаш шынар болгай. Ол дугайында айтырыгны чоокта чаа партболуктуң коммунистериниң ажык хуралынга чугаалашкаш, бо айтырыгларже кичээнгейни бичии-даа кошкатпазын шиитпирледивис — деп, Доржу Сааяевич Дандар чугаалап турду. Комплекстиг отрядтың механизаторлары тараажылар, часкы хову ажылдарын он ийи ажыл хүнүнде, бедик агротехниктиг деңнелге доозарын шиитпирлээн. Олар № 2 отряд-биле болгаш Дуржулгастанциязының бешки бригадазы-биле чарыштыг.

С. ШОЙГУ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизатор Меристалов Монгуш (үстүнде). Бөлүк агрегаттарның тарааны чаштырып турары (адаанда).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

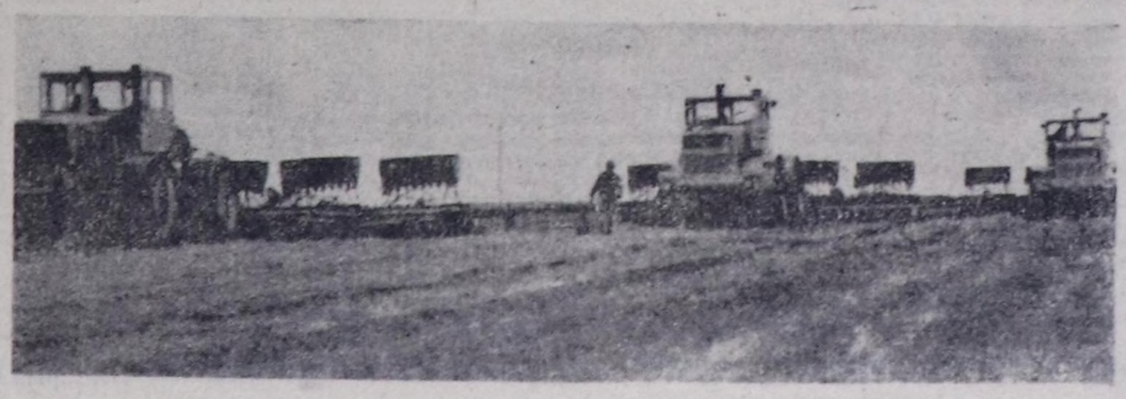

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

Май 13-те АКШ-тың Москвада алчын черинге мындыг уткалыг нотаны дамчыдып берген:

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа дараазында чүүлдү Американың Баттышкан Штаттарының чазаанга медеглээри эргежок чугула деп санап тур. Вашингтон — Москва аразынга доктаамал рейстиң эдлчеглиг ужудушкунун кылыр деп турган совет самолётка, а ол-ышкаш ооң экипажынга болгаш пассажирлеринге хамаарыштыр дерзин өнчүк-чеңгээни америк эрге-чагыргалар май 12-де Вашингтонның Даллес аэропортунга кылган.

Пассажирлерни самолётка олуртурунга чедир алаан каш минута артканда ФБР-ниң бөлүк хей агентилери самолёттуң буланелпкен. Олар дээрбечи бау-биле самолётче шургун киргеш, ооң экипажын кабиналан каржы күш-биле үнүргеи болгаш херек кырында ону экелеп алганнар. Экипаж чок черге олар самолёттуң кабиназында хереклер панельдерии адырып турган, ол дээрге ужудуушкунуңуң айыыл чок чорунга кыжанаышкыны болган. Самолётка чыткан хереклерни, ооң иштинде АКШ-та совет туснай төлөө черлериниң ажылдакчыларының эт-севии черже үндүр октааш, ажыдын каапкан. Оларның чедиргени материалдыг когарал дугайында чугаалаваска-ла, дипломатты дээп болбас чорукту шак ынчаар каржызы-биле үреэн. Харын-даа эт-хереклерниң чамдык кезиин оорлап аппаргаи болган.

Дээрбечи ол үүлгедигиниң бүгү дургузунда америк агентилер чеңгеллиг ажылдап турганнар. Чүү болуп турарын тайылбырлаарын совет алчын черниң телээлекчизи негээргe, үстүкү черниң дужаалын ёзугаар хеделип турар бис деп орт медеглээннер. Ол дерзин хеделиишкиннің соксалырын «сэт атчы» черн АКШ-тың күрүне департаментизиниң удуртулгазындан негеп, шынгыы удурланыышкынны ажаа кылган турбуже, ону күүсетпээн чорук америк агентилерниң ол медеглелин бадыткап турар-дыр.

Ол болуушкун болза чүс-чүс чылдарда доктаатгынган делегей эргезиниң норма-чижектерин, төлептиг чоруктуг бодүүн билиишкиннерин америк эрге-чагыргаларның шыдажыр арга чок кылдыр үреп дорамчылаанының база бир чижээ болуп, өлүрүкчү болган дээрбечи чоруктуг АКШ-та албанның политиказының деңнелинге чедир кадургенин хереченип турар-дыр.

Америк эрге-чагыргаларның кылганы кем-бүрүүлүг, дээрбечи дерзин үүлгедиг-биле хедбаштыр. Совет тавак шынгыы удурланыышкынны АКШ-тың таваанга медеглээн тур. Бот-боттарын хүлээп көржүп турар күрүнелериниң аразынга харылзаларга болдурун болбас ужурлуг ыыдыг хеделиишкиннериниң уржуктары ээш бүгү харыысалга АКШ-тың таваанга өнаажыр турар».

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН– АМЫДЫРАЛГА

ТОЖУНУҢ КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРИНДЕ: ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАРЫ. ОЛ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

«Бир эвес көдээ ажыл-агыйның дугайын ниитизи-биле чүгаалаар болза, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында ышкаш, ооң мурнунда ол-ла кол айтырыг — ажыктыг чоруктуг база шынарны бедидери турүп турар. Бис моон соңгаар-даа улуг саң-хөө болгаш материал курлавырларын көдээге тускайлап бээр, ол адырны индустриалдыг үндезинче план ёзугаар шилчидерин үргүлчүлээр апаар бис...»

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинден).

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

Төрээн партиянның улуг шуулганын чедишкинниг үткүүр дээш чарыш ажыл-ишчилерин бүтүү адырларыга чедишкиннерин чедип алырынга адырын берген. Ылангыя районнуң малчынары ниитизиниң малын кыштап хүр ажырары-биле эрес-шудургу ажылдаан. Ооң түңнелинде мал кыштаглаашкыны чедишкинниг эрткен, өлүп хоразары эрткен чылдыңдан дыка кызырылган, улуг болгаш чаш малдың баш саны мейдиг алдынган, продуктулар бүдүрери база күрүнеге садары көвүдээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталының түңнелдери мынаар. Совхозтарның малчынары бирги кварталда 160 тонна эът садар тургаш, оны 177,8 тонна, азы 111,1 хуу боттандырган. 30 тонна сүт садарыңы орунгга 32,5 тоннаны дүжаган. «Тоора-Хем» совхозтуң ишчилери эрткен чылдың ол үезинге дең-үнээр, сүттү 2,4 тоннаны азы 11,9 хуу хөйлүү күрүнеге сатkан. Совхоз эрткен чылдың ол үезинге бо-даарга, ниитиниң малының баш санын 7,5 хуу өстүргеи. Хураган эрткен чылдың 963 баш хөй алдынган. К. С. Оюнуң удуртkан хойжу бригадазы кышкы үеде соңгалыстиг чарышка тиилекчи болган. Бригаданың хойжулары улуг хойнуң „баш санын 97,7 хуу камгалап албышаан, төрүүр 100 хойга оңаштыр 94 хураганны меңги доруктургаан. Хойнуң өлүп хоразары 893 башка кызырылган.

Бирги кварталдың чарыжының түңнели-биле хойжулар Кол Даш-оол, Кол Мырзынай олар СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчир вымпелдери-биле, ол шыкаш «Май 1» совхозта чылгычы Кол Хүлербен болгаш чамдык өскедээ малчыннар хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. «Тоора-Хем» совхозтуң Көк-Чар фермазынга болгаш хойжу бригадазынга СЭКП райкомунуң шилчир Кызыл туктарын 100—100 рубль акша шаңналы-биле коды тыңыскаашаан.

Районнуң будүрүлге черлери СЭКП-ниң XXVI съездизинiң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш калбарган чарышка чамдык чогумчалыг түңнелдерин чедип алгаашаан.

Районга бирги кварталда амыдырал хандырыгазының оңаалдазын 104 хуу күүседкен. Чоңга ачы-дуза чедирери эрткен чылдың ол үезинге турганынган 3,4 мүң рубльге көвүдээн. Бараазының үлегүр продукциязы будүрүл үнүүреринiң квартал планы 106,3 хуу күүседтиигеи. Районнуң алды үлегүр будүрүлгелери кол планныг көргүзүглерни чедир боттандырган. Чижээ, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу бараанныг продукция үндүреринiң, тудуг ыяжын белеткээриниң база сөөртүрүүнүң квартал оңаалдаларын олла дараалашкаа-биле 105,1 хуу болгаш 102,5 хуу, ооң иштинде тудуг ыяжы база дилгээ материалдар белеткээрин — 135,9 болгаш 114,5 хуу боттандырган. Тожунуң арга-ыяш ажылагый бараанныг продукция үндүрериниң 113,7 даза ону саадарын — 113,5 хуу ажырган. Дилгеи материалдар белеткээр план 125,3 хуу күүседтиигеи. Райаммыырал - хүн дырылга комбинады ачылдыза чедирериниң планыи 104,6 хуу, а коммунал будүрүлгелер эргелели планыи 103,3 хуу чедирген. Сан-дыг, белеткел будүрүлгелериден Ырбанда садыг бөлүү бараан саадарының квартал планыи—105,8 хуу боттандырган.

Ооң-биле чергелештир четпес ажылдаан черлер база бар. Ылангыя электри станциязының, коопаанныыр-тывыш ажылагыйының, курацныыр-тывыш ажыл-агыйының, райпонуң коллектиатери, кино четкизи, Үстүү-Елисейниң балык тудар участогу квартал оңаалдазын боттандырыгы шылдаваан.

Бистеи ниң ажылы кол черни эзлеп турар. Ажыктыг, ынчалзажок ажаал, азыраары чымыштыг бо маллың эң-не кежээ, кызымак, тура-соруктуг кижилер кадарып турар. Ишижилериниң аразында мурнакчылар ээзээн эвес. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттың эзилекчиги Донгурбан Күзенмазының, Ак Хемчикпенiң, Полина Орай-ооллу, Кол Чечекмаанының хамаарыштырыл болур. Ам ишижилерде чымыштыг ажылдың үези. Ийи оолдашкының кижиниң түлүктеи турар. Төрүттүнеи анай бүрүзүн оңча зоруктурар дээш чарыш калбарган, ишижилер күжениишкиниг ажылдаи турар.

Районда ачыыр ажылы базы чүгүле. Бо мергежилиг эрес-тидим, олут-чылың чок ишчилерни демдеглезе чогуур. Сметы-Хемниң куранныыр-тывыш ажыл-агыйының ачызы Кол Күвээлга кышкы сезонга олүк тывыжының планыи 155 хуу боттандырган. Тоора-Хемниң коопаанныыр-тывыш ажыл-агыйының оңчы Аркип Спирин сезонда 800 рубльниң өлүүн аңнап тывар оңаалдазын 1720 рубль, азы 215 хуу кылдыр күүседкен.

Амгы үеде Тожу райониуң ажылчы коңнары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган соруулгаларын амыдыралга боттандырары-биле улуг көдүрлүүшкүнүг ажылдаи, продуктулар будүрерин база күрүнеге садарын көвүдедириниң ниитизи курлавырларын, болдунар аргаларыны ажыглаарынче чүткүп турар. Районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организлары ажыл-ишчилер оргтузугга организакчы болгаш тудуг ыяжы база дилгеи материалдар съездиниң айтымышкынын ёзугаар улам күштелдиргеи.

Районнуң партия, совет организларының мурнунда тургустуиун турар, шиитпирлээри негелделиг, өйү келген соруулгалар ээзээн эвес. Маңза бирги эзлеге малчынарның, ылангыя ишижилериң болгаш чылгычыларның амыдырал-чуртталгазын, хандырылгазын эжиидери хамаарыжыр.

1977 чылда тургустуган «Май 1» совхоз ишиниң болгаш чылгы өстүрер кылдыр специализастаттынган. Оон бээр эртken үе тускайлаттынган ажылагыйга күзенчиг түңнелдерни берип шылаваан. Көдээ ажыл-агый министерствозу ишиниң болгаш чылгы ажылдыг совхозту организастаарда, чамдык эргежок чүгүла факторларны баш удур өөренип көрбээн.

Бирээде, «Тоора-Хем» совхозтуң ийи ажыл-агый кылдыр чарып тургаш, ишини база чылгыны «Май 1-гээ моонцээн хиреэнде, одар-белчиирий аңаа четчири-биле тускайлаи бербээн. Ооң түңнелинде, эки одарлар болгаш сиген кезер шөлдер «Тоора-Хем» совхозта хевээр артып калган. А чаа совхозта ол черлер чедишпес. Ылангыя ишиниң одарлары чедишпейн турар. Ынчангаш бо совхозтарның одарларын база сиген шөлдериң эде хувааp дугайында айтырыгны республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу чоокку үеде шиитпирлээри негелделиг турар! Ишижиниң бар болуп турар баш санын безин чем базазы-биле хандырарынга «Май 1» совхозтуң оларны чедишпес.

Иидеде, «Май 1» совхозту чылгы ажылдыг кылдыр специализаставаш, аңаа чылгыны моонцээрде, малчын кадрлар дугайында айтырыгны шиитпирлээриниче кичээнгей салбаан. Кандыг-даа малзы азыраи өстүрериниг чаңчылгыга, арга-мергежил херек. Совхозка моонкеттингеи хөй чылгыны мурнунда ол талазы-биле арга-дүржүлге чок кижилерге хүлээдип берген. Моон түңнеликтe чылгы эрткен үш чылда өзер хамаанчок, харын-даа эвээжээн. Ажаалда, азырал багаймындан, чем базазы-биле хандыртынмаанындан хөй чылгы мал өлүп хораан азы шуут ис чок читкеи. Ол чорук күрүнеге улуг когаралды таварыштырган. Чылгы ажылын хөгжүдер, ону орулгалыг адыр болдурар төлээде, чылгычыларны белеткээр, оларның мергежилин бедидер, бижиг чем базазын тургузар херек. Бо талазы-биле баштайгы базымнар кылдынган. Чылгычылар чурттаар оран-турлагны эрткен чылын-на түдүп эгелээн. Ону бо чылын уламчылаар. Ынчалзажок бо талазы-биле акша-хереңнииң совхозка тускайлаи бээри Көдээ ажыл-агый министерствозунда негеттинип турар.

Бисте эң-не парын айтырыг — ишижилерге культурлуг төптерни тургузары. Ону шиитпирлээри-биле он бирги беш чылда боттандырар хемчеглериниң планын ажылдап кылыр тускай комиссияны тургускан. «Май 1» совхозтуң үш ии фермазынга үш культурлуг төптү тургузарын бо беш чылда боттандырар. Ындыг төп бүрүзүнге бызыл-булуңну, садыгчы, чүнар-бажыңны, чуртталга бажыңнарын тудар. Олче аргыжар орнуктарны база аңтап кылыр. Чүгле ындыг төптер тургустуган соонда, ишижилерни амыдырал-чуртталгазы эжиижир, культурлуг апаар, ажылы будүрүкчулуг, ажыктыг болур.

База бир чүгула соруулга болза чоннуң амыдырал хандырылгазын, шаңгыя улустуң эргежок чүгула хереглел бараанныры-биле хандырарын, ажыл-агыйларын, албан организацияларын, будүрүлге черлерин кывар-чаар материалдар-биле хандырарын эжиидери болур. Чер аразы мөрөк, оруктиирак чок болгаш, хандырылга айтырыг бисте бирги черге туруп турар. Ам совхозтар часкы хову ажылларын чорудуп эгелээн. Оларда кывар-чаар материалдар ээзээн. Оон-биле совхозтарны кышкы үеде дош оруу-биле хандырар хүдээлгелиг Сельхозтехкүрком база Көдээ ажыл-агый министерствозу кывар-чаар материалдар сөөртүрүн бот-болуунче чүү кагжын турар. Республиканың удуртур органнары бо айтырыгны шиитпирлээри чүгула.

Ыраккы Тожуның ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш, бүгү совет кижилер ышкаш, улуг күжениишкин-биле ажылдап турар.

Т. МОНГУШ.
улус депутаттарының Тожу район Совединиң күүскомунуң даргазы.

Ыраккы Тожу районнуң көдээ ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, чаа, он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталын багай эвес түңнелдерлиг дооскан. Ам часкы хову ажылдарын шалыпкын темпилиг чорудуп турар. Районнуң мурнакчы ажыл-ишчилери чылдың баштайгы кварталының түңнелдерин болгаш шиитпирлээр үжүрүлүг негелделиг соруулгаларын бо арыында чүгаалап турар.

Көк-Чар фермазының бөлүк саанчылары: Мария Бүрүңней, Раиса Бараан, Дундумаа Бараан, Лариса Кол, Чечек Лопсан олар саалда соонда.

Үксаазын эжиидер

Бистиң Көк-Чар фермазы ындыг-ла улуг эвес. Бүгү иезэ 340 баш, ооң иштинден 190-ны саан турар. Шуптуг он саанчы ажылдап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, фермаиың коллективи эгелеп турар он бирги беш чылдың баштайгы чазын багай эвес көргүзүглерлиг уткаан.

Инектиң баш санын мейдиг камгалап алыр, сүт саалдазын көвүдедир дээш социалистиг чарыш саанчылар ортузуида калбаргаи. Ооң түңнелинде бистиң көргүзүглериввис эрткен чылдазындан дыка белеэн. Бо чылдың бирги кварталында ферма 190 центнер сүттү күрүнеге садар тургаш, херек кылында 225 центнери садып, планың 118,4 хуу ажыр күүсеткен. Сүттү будүрери эрткен чылдың ол үезиндээзикиеи 56 хуу көвүдээн. А бир инекке оңаштыр саггаи сүт фермага ниитизи-биле 70-килограмм немешкеи. Апрельдиң көргүзүглери база белик болган. Эрткен айда ферма 9 тонна сүт садар планың 11 тонна кылдыр боттандырган. Фермада инектиң үксаазы эжиижттинмээнин, кандыг-даа механизация чок, бүгү ажылды хол-биле кылып турарын барымдаалап алыр болза, үстүнде көргүстүшгеи сан-чурагайлар дыка аар деңзилиг болуп турар. Бо бүгүнү саанчыларның карак-кыызы, шудургу күш-ажылының ачызы-биле чедип алган бис.

Эрткен кварталда район чарыжынга бистиң фермавыс бирги черни эзлээш, партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун аңша шаңналы-биле кады чаалап алган. Партияның съездизиниң шиитпирлерни боттандырар дээш калбарган чарышка түстүс саанчылардан Мария Бүрүңней, Раиса Бараан, Дундумаа Бараан, Лариса Кол бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Оларның кайызы-даа эрткен дөрт айда бөлүк инектеринден ниитизи-биле 4—5 тонна чедир сүттү саггылаан. Ам ферма хүнде 800—900 килограмм сүттү саап, ооң 600—700 килограммын күрүнеге дужаап турар. Фермага быжаа камгалап алыр талазы-биле көргүзүү бо чылын мурнунда кажаңгызындан-даа артык бедик. Барык-ла төрүттүнеи быжаа бүрүзүн менди доруктуруп турар.

Чылда бир инекке оңаштыр 400 кг. хире сүттү саап алыры планнаттынган. Чүге ындыг эвээжил? деп айтырыг тургустуунуң кээр чадавас. Чогум-на харын ындыг айтырыгга харыллаары-биле ол саины кирдим. Бистиң совхозтуң мал ажылында бир четпес чүве — малдың үксаазын эжиидер ажылды чорутпайн турары. Көк-Чар фермазының инектеринiң үксаазын эжиижттинээн. Шаанда-ла каш санныг сүткүр инектер турган. Чыл бүрүде үксаа эжиидер ажылды чорутпаан болганда инектер ук чернии апарган. Инектеи саап алыр сүттүң эвээш болуп турарының кол чылдагаашы ол-дур. Бистиң район Кызыл район-биле чаржын турар болгай. Ындыг чүве төлээде, ол районнуң үлегерлиг фермаларынга барза деп бистиң саанчыларывыс күзеп турар. Чижээ, «Көк-Тей» совхозтуң фермазының ат-сүрээ республикада пептеренгей. Аңаа баргаш, чаржын турар кожаларывыстың ажылының дуржулгазын сонуургаи көөру биске ажыктыг, өөредиглиг болур ийик. Ол ферма сүткүр үксаалыг инек өстүрүп турардыр. Оон үксаалыг аныяк инектерни садып алгаш, бистиң фермавыстың иизээн эжиидери эргежок чүгула деп бодаар мен. Эвээш сүт ап турарывыстың ийиги чылдагаашы—ўлуг күш үнер ажылдарны механизаставаашы. Ынчангаш фермаиы механизаставары хүнүн айтырымында тургустуган. Совхозтуң удуртукчулары ону өөренип көрзе чогуур.

К. ДОСТАЙ-ООЛ.
«Тоора-Хем» совхозтуң Көк-Чар фермазының эргелекчизи.

ЧҮГЕ ОРУЛГА ЧОГУЛ?

Мен чылгычы кижи мен. Коданымда 194 баш чылгы бар. Олардан бо кыжын чаңгыс-даа башты хоратпадым. Черле ыңчаш, совхозтуң бүгү чылгычылары улуг күжениишкиниг ажылдаш, малдың өлүп хораар, чидер чоруун дыка кызырган.

Ол ажыктыг, эвээш карылгалыг малды арбыладыр азырап өстүрериниг, ооң алыр орулганы көвүдедиринге хамаарыштыр бодалдарымны маңза чугаалаар бодап-дыр мен. «Май 1» совхозту чылгы болгаи ишиниң өстүрер специализастаттынган ажыл-агый кылдыр 1977 чылда тургустуу. Оон бээр үш чыл ажыл турар. Бо чүгула хемчегниң ажыы, түңнели кандыг болганыл? Ам черле ол айтырыгга харыллаар ёй келген. Специализацияның ажыктыг болур үжүрлүг. Ынчалзажок чогумчалыг түңнел алдынмаанын айтыр херек. Мындыг санкарны чижекке ап көрээли. Чылгы өстүрер тускайлаттынган совхозту организастаан 1977 чылда аңаа 1240 баш чылгыны моонцээн. А бо чылын ооң баш саны 924 болган азы 298 баш кызырылган. Бо аразында чаңгыс-даа чылын чылгыдан совхоз арыг орулга ап көрбээн. Калырылганын, ажаалданың багайындан чүгле 1980 чылда безин 473 баш чылгы ве чок читкеи. Ооң өртээ 62 мүң рубль хире. Оон аңчыда чылгы ажылынга 87 мүң рубльди совхоз чарыгдаан.

Моон алырга, күрүнеге канчаар-даа ажаок улуг когарал таварыжып турар-дыр. Ажыл-агыйны ынчаар чорудуп болбас деп бодаар мен. Эвээш чарыгдалды үндүрген, эки шынарлыг, элбек продукциями алыр соруулганы партия салып турар болгай.

Мен бодаарымга, бистиң совхозту чылгы өстүрер кылдыр специализастаарда, ооң материалдыг базазын, тодаргайларга олар-белчиир, сигенширбиниң курлавырын, малчыннар чурттаар оран-сууруи, чылгы малдан болур кижи күжүн чедир үнелеп көрбейн баргаи хире-дир. Ооң үржүүнден чылгының баш саны өзер хамаанчок, харын кудулаан. Чылгыны кыжын чер оларынга тургузар арга чок—ажык шөлдер бар эвес, арга иштн черниң хары улуг болур. Ындыг болганда, бирги эргежок чугула чүүл—кыжын чылгыны тургузу азыраарынга четчир чемни белеткээри. Ийиги чугула айтырыг — мергежилдиг чылгычыларны белеткээри, ол ажылче аныяктарны хаара тудары. Ону чедип алырда, хамыктың мурнунда чылгычыларның ажылдаарынга, чурттаарыңа таарымчалыг байдалдарны тургузары, бригадалар айыл-биле фермалар төптерни кылыры эргежок чугула. Устунде айыткан ол ийи айтырыг бүрүн шиитпирлеттинер болза, бистиң совхозка чылгы ажылы орулгалыг адыр боон болур деп бодаар мен.

Чылгыны чүгле садар дээш азырап турар эвес-ле болгай. Бисте эмдик аттар эндерик-тир. Оларны ажылга өөреткеш, шанактап, тергелеп ажыглаар болза чогуур. Чайгы үеде бе судун саггаш, ооң хымысты чүге кылып болбазыл? Бо бүгү айтырыгларны моон соңгаар өөренип көөру чугула.

К. ХҮЛЕРБЕН.
«Май 1» совхозтуң чылгычызы.

ЧАСТЫҢ ЧЫМЫЖЫ

Часкы хову ажылларынга бистиң механизаторларывыс мяк белеткеиип алган. Бүгү техниканы баш-үүр магалдап септээш, хову турлаанга чедирип чыскаагаи. Механизаторларның ажылдазырында, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле турлагны эки дерип кылган. Ында механизаторлар чурттаар бажында арыг орун-ложекти салган, оларның хостуг үезинде ажыглаар янзы-бүрү ооң херекселдери, номчуур солуи, сеткүүл бар. Амданыг чаагай чемни белеткээр столованы ажыткан. Чүнар-бажыңны хүнүң-не чылдып турар.

Бо бүгүнүң ачызы-биле шөлче үнгенiниң баштайгы хүнүнден эгелээнзе механизаторлар бедик темпиии чедип алган. Совхоз бо чылын 800 гектарга мал чеми культураларын, колдуунда-ла суланы чаштырар. Аңаа хереглээр үрезинии тыптыңгаш, арыглап белеткел, хову турлаанда чедирген.

Бо чылын часкы хову ажылдарын мурнуку чылдарга бодаарга, барык-ла неделя хире эрте эгелединвис. Черни аңдырарынга алдьы агрегат ажылдап турган. Часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге, кысқа хуусаала эрттирер дээш, чер аңдарылгазынга ажылды ийи эзлечелиг кылдыр организастаан. Ооң түңнелинде чер аңдарылгазын чаңгыс ажылчын неделя дургузунда эки шынарлыг доозулган. Ол ажылга механизаторлардан Анатолий Шакмыржы, Соян Донгур-оол, Валерий Ховалыг болгаш Алексей Бичейбен олар хүн нормазын 125 хуудан кудулаттайн келген.

Ам суланың чаштырылгазынче эгелеп кириптивис, Донат болу бээр чадавас дээш, белен болган шөлдерге чаштырылганы элээн саадаттывыс. Чаштырылгага алдьы агрегат ажылдап турар. Ону он хөнүкта доозары ажылчын планда көрдүнген. Механизаторлар чаштырылганың графигин үелеэни ораллажып турар. Ынчалзажок ажылдың шынарынче кошкак дивес кичээнгейни салып тур бис.

Часкы хову ажылдарын дүрген болгаш шынарлыг эрттирер дээш механизаторларның ортузунда чарыш калбаргаи. Ооң түңнелинде беш хонгаш-ла чидурун, мурнакчыланны шаңнап, мактап турар. Ол чорук ажылга улуг идиглиг болду. Бистиң шөлдериввиске часкы хову ажылдары ам каш хонуктан доостур. Он бирги беш чылдың баштайгы чылынла мал чеми культураларының планын магалылалын механизаторлар тургускан.

Болувустуң шөлдериввиске тарылга алактады бээрге, чарыштыг кожавис «Тоора-Хем» совхозка дузалажыры-биле тракторларывыстың чамдыкызын чиваар чорутпувус. Ынчангаш ол ажыл-агыйның шөлдеринге тарылганың төнчизи бээ дүргедээр.

Д. ДАМДЫН.
«Май 1» совхозтуң кол агроному.

БИСКЕ БАЗА КЫЛЫП БОЛУР

Хой маллаашы, ам сес чылдың иүүрүн көрүп тур мен. Бо ажыл берге, чымыштыг дээрзин бодумнуң дуржулгамдан көрдүм. Тожунуң байдалларынга хойну малдаи өстүрери чиик эвес херек. Мында хой кадарар делгем одарлар, ак шөлдер чок, арга-ыяш иштн. Кыжын шуут-ла тургузу азырааp апаар. Ындыг бергелер турзажок, совхозтуң хойжулары эрес-шудургу ажыллаашы, багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Ылангыя он бирги беш чылдың баштайгы чылында партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерни боттандырар дээш күжениишкиниг ажыл өөрүүчүг түңнелди берген. Кыштап совхозтуң хою хүр-ашкан. Шуптуг 7400 ажыг хойлуг бис. Ооң иштиле төрүүру 2800 баш, совхозка ниитизи-биле төрүүр 100 хойга оңаштыр 94 хураган менди аллынган.

Мен 362 баш хойиу кадарып тур мен. Олар чедп дугаар оолдап турар кырааи хойлар. Ынчалзажок 372 хураганны менди аллым, азы 100-ке оңаштыр 103 хураган болуп турар. Өске-даа мурнакчы хойжулар бистиң совхозта ээзээн эвес. Чижээ, Кол Мырзынай, Мырааа Дембирии, Кыргыс Папыш, Чамыяң Күзенең болгаш өскелерни-даа адап болур.

Хой дээрге ажыктыг, орулгалыг мал боор чүве-дир. Ону бистиң совхойка өстүрүп болурунуң аргазы бар. Мээң күзеп турар чүвем—хойжуларының амыдырал-чуртталгазынче, хандырылгазынче кичээнгейни күштелдирери. Соолгу чылдарда эки бажың-балгатты, кажаа-хораанны тудуп, турар апарган. Ол чүүлдер ам-даа ээзээн. Чамдык малчынарның чурттап орар оран-сазы хиреллг. Чаңгыс-даа коданда чүнар-бажың, кызыл-булуң чок. Өске районнарның хойжулары бүгү-ле чаагай кежиктерни ажыглап турар: арыг-силиг бажыңнарлыг, үлегерлиг кажаалырлыг, сайгыл-газаныкт, чүнар-бажыңныг, кызыл-булуңнуг, телевизорлу көрүп турар-дыр. А биске ол чүүлдерни чүге тургуспазыл? Бис база ынчаар чурттаарывыс күзеп турар бис. Оодала сайгылгаан чок, кончуг берге боор-дур. Улуг коданнар туткулаш, аңаа электри-моторларын тургузар болза чогуур.

К. ДАШ-ООЛ.
«Тоора-Хем» совхозтуң хойжузу.

Бо арыннь «Шыныың» тускай корр. К. АРАКЧАА белетизин.

Хоочун сазчы, СЭКП Тожу райкомунуң кежигүү, аныяктарның дагдыкчызы Кол Данзы-Сереновна Чашпаяң Ий фермага чарыштың бирги черин эзлээн.

«Май 1» совхозтуң механизатору, Ий көдээ Советтиң депутады Алексей Бичейбен часкы хову ажылдарынга -хуи нормазын доктамал 125 хуу күүседип турар.

К. АРАКЧААНЫҢ фотолары.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыы

(Уланчызы. Эгези № 112 «Шында»).

Григорий Васильевич **Трипачкин** — пенсионер.

Зинаида Александровна **Трубачева** — Тываның күрүне филармониязының ажылчыны.

Анна Матвеевна **Тюлешева** — «Кызыл тудуг» эргелелиниң ажылчыны.

Антонида Тереитьевна **Черкашина** — «Кызыл» гостиницазының дежурлайы.

Анастасия Дмитриевна **Черкусова** — республика эмнелгезиниң инфекция салбырының санитарказы.

Мария Федотовна **Шапхоева**— Тываның профэвилелчевуллериниң чырыдышкын ажылдакчыларының обкомунуң хол бухгалтери.

Мария Максимовна **Шипованенко** — Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң кладовщиги.

Мария Прокопьевна **Щербакова**—Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң план-экономика киллизиниң начальниги.

Бадожия Александровна **Юртаева** — республика эмнелгезиниң хирургия салбырының санитаркази.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Чонук Сарыгларовна **Балчий-оол** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Виктор Васильевич **Голубь**— В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың слесары.

Кок-кыс Байыровна **Европ**— «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Чангылаповна **Иргит** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Ивановна **Карпова**— райпода склад эргелекчизи.

Лидия Тимофеевна **Кудинова**—райониуң тол культура бажыңының директорунуң ораазакчызы.

Конгар Айжыевич **Күжүгет**—Тываның автоорук эргелелиниң Ак-Довуракта септелге-тудуг орук участогунуң ажылчыны.

Успун Тазаранзевич **Күжүгет** — Шекпээр ортумак школазының башкызы.

Чылбаадай Агаржазевич **Күжүгет** — пенсионер.

Борбак Хомушкуевна-**Куулар** — Шекпээр ортумак школазының кижизидикчизи.

Мария Никитична **Макеева**— урутларның суг кухнязының диета сестразы.

Кара-кыс Сарыгларовна **Монгуш** — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының ажылчыны.

Күжүгет Содунамовна **Монгуш** — РИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинiң таныныгы.

Мазын Маадировна **Монгуш** — пенсионер.

Белек Хертековна **Ооржак**— район эмнелгезиниң санитаркази.

Калдар Хомушкуевна **Ооржак** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Мария Алексеевна **Писарева**—В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чылыг дамчыдар конвейериниң машинизи.

Селикмаа Саракаевна **Саая** — Шекпээр ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Караш Ооржаковна **Самбуу** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Аргап-ооловна **Сарыг-оол** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Михаил Федорович **Смирнов** — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың слесары.

Сарыглар Сүүр-Карзевна **Содунам** — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының машинизи.

Анчимаа Самба-Сюрюновна **Сыргымай** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Күжүгет Кара-Хуналевич **Эмер-Сарыг** — Тываның автоорук эргелелиниң Ак-Довуракта септелге-тудуг орук эргелелиниң мастери.

Попай Шыраповна **Эрес-оол** — Дан-Терезин суурда библиотека эргелекчизи.

Чамыш-оол Орушкуевич **Чамыш** — Шекпээр ортумак школазының башкызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Долзатмаа Серековна **Байкара** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Геннадий Егорович **Ворфомеев** — «Тыва тудуг материалдары» будурулге каттыжышкынның Элегес-Аксында хана материалдары кылыр заводунуң хандырылга талазыбиле инженери.

Николай Трофимович **Кожуховский** — «Тыва тудуг материалдары» будурулге каттыжышкынның Элегес-Аксында хана материалдары кылыр заводунуң ажылчыны.

Кыргыс Ногунович **Ойдупоол** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Виктор Павлович **Пилипенко** — «Тыва тудуг материалдары» будурулге каттыжышкынның Элегес-Аксында хана материалдары кылыр заводунуң диспетчери.

Анастасия Политовна **Полева** — «Х Улуг Хурал» совхозта экономист.

Андрей Васильевич **Полев**— Баян-Кол суурда пенсионер.

Александра Григорьевна **Харюшина**—Сукпак суурда пенсионер.

Александр Санданович **Хопенчик** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

МӨНГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Бичиш Бора-ооловна **Донгак** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Көгээн Бар-Хоожуковна **Донгак** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Бады-Назын Докуровна **Салчак** — «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Мөнгүнек Лзмажыковна **Хертек** — «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Александр Степанович **Азаров** — «Тыва кобальт» комбинаттың- хыналда мастери.

Николай Кондратьевич **Амельченко** — «Тыва кобальт» комбинаттың крепильщиги.

Петр Васильевич **Баклагин**— «Тыва кобальт» комбинаттың крепильщиги.

Нина Васильевна **Варникова** — райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң улуг экономизи.

Татьяна Дмитриевна **Ведьмашкина** — РИХК-ниң ведомстводан дашкаар албан черинiң таныныгы.

Алексей Яковлевич **Данекин** — «Революцияның чалбыжы» совхозтуң ажылчыны.

Фелисата Николаевна **Данекина** — «Революцияның чалбыжы» совхозтуң ажылчыны.

Ефросинья Фотеевна **Егорова** — Таңды райкүүскомнуң культура киллизиниң улуг библиотекары.

Вера Степановна **Ермолаева**—«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Евдокия Ивановна **Коробейникова** — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Николай Иванович **Кузин** — «Тыва кобальт» комбинаттың өрүмевкизи.

Георгий Александрович **Курицын** — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегинiң слесары.

Далар-кыс Монгушевна **Кыргыс** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Василий Андреевич **Макаров** — райкүүскомнуң йолаачызы.

Антонина Михайловна **Манакова** — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Георгий Борисович **Некрасов** — Межегей ортумак школазының башкызы.

Александра Ильинична **Нодзрина** —«Тыва кобальт» комбинаттың административтиг — ажыл-агый киллизиниң изчальныгы.

Яг-оол Борбай-оолович **Оюн** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дыртык-кыс Кыргысович **Санчаа** — С. К. Тока аттыг совхозтуң малчыны.

Евдокия Федоровна **Смирнова** — районуң кино четкизиниң директкилзыязының бухгалтери.

Иван Никифорович **Соболев** — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Антонина Ивановна **Стрюкова** — «Тыва кобальт» комбинаттың уруглар садының ажылчыны.

Станислав Федорович **Сутырин** — «Тыва кобальт» комбинаттың дат цегинiң электрослесары.

Петр Георгиевич **Табаев** — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Елена Владимировна **Хара**— «Тыва кобальт» комбинаттың капитал-тудуг киллизиниң улуг инженер-экономизи.

Пелагея Ивановна **Цыганкова** — «Тыва кобальт» комбинаттың теплица ажыл-агыйының ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Анай Хурагандаевна **Артына** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Долума Содаковна **Айдыыша** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Инек-Саар Хокрээндиевна **Аралдыи** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Быштак Веськоевна **Биликти** — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Саартай Тараачыновна **Дангыт** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Донма Анчыевна **Дава** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Галина Сундуевна **Кандан**— пенсионер.

Кара-кыс Холаевна **Куулар** — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Хажытмаа Чылбак-ооловна **Лахова** — пенсионер.

Саарбай Агбаановна **Монгал** —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Мөнгүнек Лзмажыковна **Хертек** — «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Минчеймаа Доржуевна **Сырат** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Соян Даржаевич **Шактар** — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Надежда Николаевна **Потанина** — район архивиниң эргелекчизи.

Арамандый Чамбалович **Ховалыг** — Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының интернадының ажылчыны.

(«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» СОВХОЗТАН)

Владимир Иванович **Грешких** — ажылчын.

Нава-Ширя Донгаковна **Дамба** — ажылчын.

Шактар-оол Шаравиевна **Донгак** — ажылчын.

Даздыйбан Донгаковна **Кыргыс** — ажылчын.

Шулуукай Хойлараковна **Кыргыс** — ажылчын.

Донгак Данзынович **Монгалбин** — ажылчын.

Донгак Чамзырынович **Маргыы** — ажылчын.

Донгак Донгакович **Ногай** — ажылчын.

Доржат Чыргаловна **Сандан** — ажылчын.

Тумат Анчыевна **Санчы** — ажылчын.

Кок-кыс Марзын-ооловна **Санчы** — ажылчын.

Чыртак Дыртыызыевна **Серенчап** — ажылчын.

Тюлюш Улуг-Бумбаевич **Сүгежик** — ажылчын.

Татьяна Марзын-ооловна **Сундак** — ажылчын.

Ак-Лама Чамыкапович **Тюлюш** — ажылчын.

Монгуш Быштак-оолович **Уванчаа** — ажылчын.

Кыргыс Даларовна **Хорлуу** — ажылчын.

Светлана Ховалыговна **Чымбал-оол** — ажылчын.

Норжумаа Донгаковна **Шивит-оол** — повар.

(«НАЙЫРАЛ» СОВХОЗТАН)

Түлуш-Кара Навзевич **Алдай** — пейсионер.

Зинаида Дагбаевна **Анай** — пенсионер.

Чолдай Кыргысовна **Дагба**— пенсионер.

Сиринмза Ховалыговна **Даржай** — пенсионер.

(Уланчылыт).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АРЫГ ЧААГАЙ КҮЗЕЛ-БИЛЕ

Маадыр-хоорай Киевке мемориал комплекстиң байырлыг ажыдыышкынынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы даштыкыда хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Совет удуртукчуңуң чугаазы —ол дээрге, совет улустуң арыг болгаш чаагай сеткилдиг бодалдарының тодаргай херечизи-дир деп парлалганың хөй органнарының тайылбырында, сураглыг күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының чугааларында онзалап демдеглеп турар.

Амгы үениң эң-не кол айтырыын — тайбың дээш демиселдиң айтырыын СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң эң-не хамызы-биле чугулалап көрүп турарын эш Л. И. Брежневтиң чугаазы тодаргай бадыткаан-дыр деп, Болгарияның **«Работническо дело»** солуну бижээн.

Тайбың дээш демисежир херек, кижи дөрелгетениң даартагы хүнү бөгүнгү күжениишкиннерден хамаарыжыр деп бодал чугаазы бүрүн хазар туткан. Ол бодалды совет улустуң мурнуудан тайбыныы камгалаарының херээнге үнелеп четпес улуг ачы-хавыралыг СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузу Л. И. Брежневтиң чалбыыштыг болгаш бүзүредилиг чугаалааны онзагай ужур-утказыг болуп турар.

ССРЭ-ниң, акы-дүжма социалистиг чурттарның болгаш амгы үениң сарыллыг бүтүү күштериниң демниг кады күжениишкиннериниң ачызында 70 чылдарда делегей харылзаалары чавырлыышкынның демдээ-биле чоруп турган деп, польша солуннар демделээн. Тайбыныың болгаш күрүнелериниң тайбың кады ажылдажылгазының эрге-ажыктары Совет Эвилелиниң политиказының үндезини боон келген болгаш ындыг боон артып-даа турар деп, **«Трибуна люду»** солун сагындырып бижээн.

Америк парлалга болгаш телевидение компаниялары Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлап тура, чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти эдерес будурериң соксадырының политиказына ССРЭ-ниң ыжыг туруштуун совет удуртукчу балыткаанын демделеп, социалистиг чурттарның хөгжүддезинге азы улустарның национал хосталга болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселиниге кыжанышкынналының, экономиктиг кызагдашкынының болгаш шериг холгаардаашкынларының ачызы-биле шаптыктаар кордашкыларны соксадырын Барыын чүкте шериг аванпоралрынга ыяктарны сагындырарынга демделеп.

ССРЭ Барыын чүк-биле калбак чугаалажышкынналрың талалакчызы, а бир эвес оны албаапаар болза, дайынзырак империализминиң кандыг-даа кыжанызынга дүрген болгаш дээштиг харыныы тыптар деп совет удуртукчу демделээн деп, **«Нью-Йорк таймс»** бижээн. Дайын соөлүнде чылдарда айыллдыг, коичуг дүшкүүрлүг байлаалар тургустуунуп туруа-лаа, лаймыны болдурбазынга Л. И. Брежневтиң бүзүреллинии **«Ньюсдей»** солун демделээн. Дүшкүүрлүг чорукту өөскүүрүн соксадырын, чавырлыышкынны камгалап арттырары, ону улам хөгжүдерии дээш демиселдя Совет Эвилели амгы үениң көл айтырыы деп санаан туралын **«Ньюсдей»** онзалап айыткан.

Амгы үениң эң чүүлүл айтырылларының талазы-биле Москваның болгаш Вашингтонуңуң ийи аңгы хамаарылгалыг болуп турарын **«Филадельфия инкуайрер»** демделээн. Совет Эвилели тайбыныың болгаш шериг чөрүлдээлериниң олаглаарын чок кылырының оруубиле чоруурун көргүзүп турда, АКШ-тың күрсекретары А. Хейг «делегейге АКШ-тың тергиделии катап тургузары-биле» «күштүң туружундан» политиканы чоруларыынче кыйгырып турар. Ындыг политиканы совет удуртукчу шиитпирлиг бүүүү шаап, төөгүүнүң кичээндиригленин сагындырган деп, солун түнээн.

Л. И. Брежнев тайбыныы быжыглаарының болгаш улустар аразынга бүзүрежилгени боттуг боллурарының херээнге шыныыт, диилим күжениишкиннериниң эргежок чугулазынче янчээнгейни утландырган, калбак чугаалажышкынналрны саналдаан болгаш Совет Эвилели боо-чепсектерни эдерес будурериниң шиитпирлиг удурлажыкчыы деп чүвени көргүскен деп, Лондонуңуң **«Таймс»** солуну бижээн.

Бодамчалыг болгаш-уш-баштыг политиканы боттандырып чоруларының күсели-биле тайбыныы камгалаарынче бүгү күрүнелерге кыйгырыг кылдыр Л. И. Брежневтиң чугаазын барыын-герман **«Вестфелише рундшау»** солун үнелээн.

Ол чугаа чугаалажышкыннарга ССРЭ-ниң белениниң бадыткалы болур деп, Римниң **«Пазэе сера»** солуну санаа турар.

Бүдүн он чылдарның дургузунда делегей харылзаалары чавырлыышкынның байдалынга хегжүп келгеи 70 чылларның үнелиг чедиишкини болур деп Совет Эвилели көрүп турарын солун бижээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазын Чоокку Чөөн чүктүң чурттарында улуг соңуургал-биле уткаан. Бүгү делегейге тайбыны быжыглаарынче шуут-ла сеткилдеи шынчы кыйгырыг ында киргенин ливан солуннар онзалап демделээн. Барыын чүкке калбак боттуг чугаалажышкынарны саналдавышаан, совет удуртукчу дайынзырак империалистиг болуктерин социалистиг чурттарның хегжүддезинге болгаш улустарның национал досталгалыг демиселиниге шаптыктаар орал-дажышкынналрыныын ойталарын сагындырган деп, Бейруттуң «Ас-Сафир» солуну бижээн. СЭКП ТК-ныың Чингине секретары, Афганистанның Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы болгаш АДР-ниң Премьер-Министри Бабрак Кармаль Кабул гарнизонуның солдаттарының болгаш офицерлериниң мурнуңга чугаалынга медеглээн.

Афган революциязының дайынарары. АКШ-тың империализми, Пекиниң гегемонистери, Пакистанның милитаристиг болуктери, түс черниң реакциязы революстуг Афганистанга удур чарлавааи дайынны чорудуп турар деп, ол чугаалаан. Кажан революстуг чаалап алышкынналрга айыыл дирегелип келирге, ак сеткилдиг шынчы өөнүүнүн—Совет Эвилелиниң күүрүнде изегелдирлиг камгалакчызын Афганистанның улузу тып алган деп, Б. Кармаль онзалап демделээн. Тайбыныы, хосталганы, демократияны болгаш социал дешилгени Совет Эвилелиниң Чингине секретары, Афганистанның Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы болгаш АДР-ниң Премьер-Министри Бабрак Кармаль Кабул гарнизонуның солдаттарының болгаш офицерлериниң мурнуңга чугаалынга медеглээн.

Афган революциязының дайынарары. АКШ-тың империализми, Пекиниң гегемонистери, Пакистанның милитаристиг болуктери, түс черниң реакциязы революстуг Афганистанга удур чарлавааи дайынны чорудуп турар деп, ол чугаалаан. Кажан революстуг чаалап алышкынналрга айыыл дирегелип келирге, ак сеткилдиг шынчы өөнүүнүн—Совет Эвилелиниң күүрүнде изегелдирлиг камгалакчызын

«СЫГЫРГАНЫҢ» ЫРЫЗЫ СЫННАР АЖЫР УЖУККАН

«Алаштың ыраажызы» аттыг агиткультбригадавыс тургустунга-ла үр болбаан. Ында «Сыгырга» аттыг ансамбль база бар, оон киржикчилериниң күүседир номерлери — хөөмей, сыгыт. Үк ансамбль эки белеткенгеш, 1977 чылда Новосибирскиге болуп эрткен зона көрүлдезинге киришкен. Анаа солун, онзагай номериле Бүгү-эвилелдиң бирги улустуң чогаадылга фестивалының лауреады деп бедик атты чедип алган.

Хөөмейге херээжен үнner киирип тургаш белеткээн болташ улам аянныг апарган. Оон-биле кады тыва оттук, бижек, угулзалыг ширээни шимелде кылдыр ажыглааны ансамбльге национал аян-шинчини киирип турар. «Сыгырга» ансамбльге көрүкчүлериниң сонуургалы чоорту улаткан. Оон киржикчилериниң көрүкчүлер чаа-чаа, улам-на солун үүлдерни четтикпейн манап турар апарган. Бот-тывынгыр артистериниң оюну— «Сыгырганың» ырызы чүгле районнуң ол-бо булуңнарында эвес, а ам ырак-узак сыннар ажыр ужугуп турар. Районнуң шилиндек хөөмейжилери-биле кады «Сыгырга» 1979 чылда Москвага Бүгү-Россияның ниити ырызының 100 чыл болган оюнга, 1980 чылда база Москвага болган XXII Олимпий оюннарынга тураскаатканы культура хүннериниң киржир аас-кежиктиг болган.

Бистиң хөөмейжилеривистиң оюнун Москвага чүс-чүс көрүкчүлер кайгамчык сонуургап көргеннер. Ол чоруктарны чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерже улам сорук киирген. «Сыгырга» ансамбльдиң доктаамал киржикчилери М. Сунгар-оол, М. Сундукай, К. Монгуш болгаш өскелер-даа чаа үүлдерни тыварынче чүткүп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Ылаңгыя сценарий тургузарынга К. Монгуш болгаш М. Сунгар-оол олар алөөн мергежин бар чыдар. Эрткен чылын «Алаштың ыраажызы» агиткультбригада районнуң бот-тывынгыр үран үүл көрүлдезинге бирги черни алган, аңаа бот-тывынгыр сценаристерниң киирген үлүг база улуг роль-ду ойнаан.

Д. ООРЖАК.
Алдан-Маадыр көдээ Культура бажыңының уран үүл удуртукчузу.

АНЫЯКТАРГА ЧАГЫГ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге Кызыл гарнизонунуң солдаттары болгаш педагогика институдунуң студентилери-биле Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң ужуражылгазы болган. Үк ужуражылганы Тиилелге хүнү Май 9-ка тураскаатканы.

Хуралдаар залдың ханаларында дайын үезинде Тыва Арат Республиканың типографиязынга бүдүрүп үндүрүп турган өннүг чуруктарлыг плакаттарны аскылаан. Ол-ла бүгү плакат чуруктар немец фашистерге арат чонуун килеген хайыктырып, Совет чуртуна фашистиг эжелекчилерни дүрген-не үндүр сывырып, дүрген-не чылча шаварынче кыйгырып турар. Плакаттарның сөс-домаа өткүт чидиг, кыска-кыска. Ол-ла бүгүнү музейниң әртем ажылдакчызы М. Кенин-Лопсан чыылганнарга тодазы-биле тайылбырлап берген.

Оон соонда Совет Эвилелиниң Маадыры П. Макаренко, дайын киржикчилери Р. Акулова, Л. Мартынов, тыва эки турачылар А. Ак-оол, Д. Таржаа олар аныяк дайынчыларга, студентилерге дайынның ужуктарын чугаалап, Тиилелге хүнүн таварыштыр оларга байыр чедирип, хоочуннар аныяктарга Төрээн чуртуи карак огу дег камгалаар дугайында чагыг сөзүн бергеннер.

Ол ужуражылга филармония артистериниң улуг эвес концерти-биле доозулган. Аңаа колдууңда-ла дайын дугайында ырлар чангыланып турган.

К. ТҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: дайын киржикчилери ужуражылга үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ ФЕСТИВАЛЫНГА

Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң организастааны «Партия биле чон тудуш» деп девизтиг телевидение фестивалы СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааттынган. Үк телефестиваль Тываның ажылчы чонларының культура тургузуушкунуунга, эң ылаңгыя чоннуң бот-тывынгыр чогаадылгазының хөгжүлдезинге партияның XXV болгаш XXVI съездилериниң аразында үеде чедип алган чедишкиннерин көргүзер сорулгалыг турган. Үк фестиваль 1980 чылдың декабрьдан эгелээш 1981 чылдың май 1-нин бүдүүзүнге чедир уламчылаан.

Телефестивальга Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң, албан организация болгаш өөредилге черлериниң бот-тывынгыр уран үүл коллективтери болгаш 400 ажыг бот-тывынгыр артистер киришкен. Оларга кадык камгалалының албан черлериниң. Кызылдың үлетпүр барааннар болгаш аъш-чем садыгларының, хоорайның ыры болгаш танцы ансамбльдериниң, республиканың хереглекчилер ниитилелиниң садыг базазының болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының бот-тывынгыр уран үүл коллективтери Кызыл хоорайның болгаш Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелиниң ыры болгаш танцы ансамбльдери хамаарыжыр.

Онгу беш чылда чоннуң бот-тывынгыр чогаадылгазының хөгжүлдезинге улуг чедишкиннериниң чезин алдыгранын, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге культуразыг ролюнуң белээнии телефестивальдан тода көрүп болур. Фестивальның киржикчилериниң концерттеринге совет чогаалчыларының болгаш композиторларының Төрээн чурт, Ленинчи партия, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында болгаш тайбын хүнеринде совет улустуң маадырлыг шылгаралының дугайында темаларга тураскааткан чогаалдары чаңгыланып турган.

Фестивальның идей-темалыг угланышкынын илередип көргүзеринге бот-тывынгыр уран үүл коллективтери ниити ырының, эвээш бөлүктер ырларының, танцының, агитбригаданың болгаш эстраданың жанрларын ажыглаанар. Хоорайның болгаш профессионал-техниктиг өөредилге эргелелиниң ыры болгаш танцы ансамбльдериниң болгаш садыг баазазының ниити ырылары чедимчелиг болган. Ыры жанрының сөөлгү үеде калбарып база күштелип турары телефестивальга илерээн. Концерт программаларында чангыс, ийи дөрт күүседикчилерниң, ооллар болгаш кыстарның ыры ансамбльдериниң номерлери хөй кирген. Күүселденiң бедик культуразының, мергежилдиниң талазы-биле республика эмнелгезиниң ажылдакчыларының, профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының, хоорайның ыры болгаш танцы ансамбли-ниң бот-тывынгыр артистериниң ансамбльдери оңзаланчак болган.

Эң эки танцы номерлерин Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының коллективи, ыры болгаш танцының хоорай ансамбли көргүскен. Хөй-хөй күүседикчилер боттарының өткүт, хоюг үнү-биле телекөрүкчүлерни өөрткен. Аңаа хоорайның үлетпүр барааннар болгаш аъш-чем садыгларында Вера Кочеткова биле Вера Матюшкина, хоорайның харылзаа белдириндe Ховалыг ооган хамаарыжыр.

Телефестивальның оргкомитеди түннелди үндүрүп тура чамдык шүгүмчүлелдиг саналларыны, күзээшкиннерни база илереткен. Фестивальга киирген танцылар эвээш болгаш оларның күүселдезининг техниказы кошкак, кастагласпас ядыы, материалы чангыс аай болганын демдеглээн.

Ыры-хөгжүм ансамбльдери фестивальга арбын киргеп болгаш олар тус-тузунда көрүкчүнүң сонуургаткан. Ынчалзада оларның күүселдезинде үн зажок бедик, ыраажыларның үнүн дуй шаап турары хомудавчыг.

Фестивальга национал хөгжүм херекселдериниң күүселделери, олар-биле үделгелер, Тываның улустуң ырлары, хөөмей, сыгыт номерлери барык-ла чок болганы дыка хомудавчыг.

Телефестивальды бир-ле дугаарында организастап турарывыстың чылдагааны-биле оон белеткёлинде, эң ылаңгыя көстүр магнитофонга бижилгеге чамдык четпестер телевидение ажылдакчыларынга база бар турган. Бо телефестивальды организастап, белеткеп тургаш, телевидение ажылдакчылары чамдык дуржулга практиканы шинчээдип алган.

«Партия биле чон тудуш» деп девизтиг телефестивальдың түннелин оргкомитет май байырлалының бүдүүзүнде үндүргеш, фестивальдың идей-темалыг угланышкынын эки илереткени дээш бирги чергенин диплому-биле Кызыл хоорайның ыры болгаш танцы ансамблин, ийги чергенин дипломары-биле Кызылдың үлетпүр болгаш аъш-чем садыгларының бот-тывынгыр уран үүл коллективин база Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелиниң ыры болгаш танцы ансамблин демдеглээн.

Телефестивальдың оргкомитеди фестивальга илепкейлиг киришкени дээш бүгү киржикчилерге өөрүп четтиргенин илередип, байыр чедирбишаан, оларның чон мурнуунга бараан болур бүлүнгүр ажыл-херээнге чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерни күзээн.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ.
телефестивальдың оргкомитединиң даргазы.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ХУУДА КИРЖИЛГЕ

Тайбың камгалалының Совет комитединиң, Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзаалар-ының совет ниитилелдер эвилелиниң, Азия болгаш Африка чурттарының эң-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң, Совет хөрээженнер комитединиң, әртемденнерниң Совет пагуош комитединиң, ССРЭ-ниң Аныяктар организацияларының комитединиң, дайын хоочуннарының Совет комитединиң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының инициативазы-биле тайбыңның Совет фондузун тургусканындан бээр чоокта чаа чээрби чыл болган.

Тайбыңның Совет фондузунуң ажылында совет ниитилелдин бүгү кезектериниң төлээлекчилери — ажылчыннар болгаш колхозчулар, әртем болгаш культура ажылдакчылары, хоочуннар болгаш аныяктар, оон-даа өскелер киржип турар. Тайбыңның Совет фондузунуң ажыл-чорудулгазында ук фондунуң соруглга-бодалгаларын деткээн совет хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтер база эки-турачы эгелээшкин-биле киржип турар.

Фондунуң уставын ёзугаар оон санынга кирген акша-хөрөнгилерни тайбынны быжыглаар, национал хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш, улустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы калбартыр дээш, ядролуг чепсектиң болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектериниң бүгү-ле хевирлерин хоруур, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алыр дээш демисежип турар организацияларга болгаш шимчээшкинерге акша-мөңгүн деткимчезин көргүзеринге чарыгдап турар.

Тайбың фондузу эрткен чылын Азия болгаш Африка чурттарының эң-сеткил каттыштырылгазының Совет комитеди-биле, Совет хөрээженнер комитеди-биле кады Кампучия Улус Республиканың чонунга үлетпүр барааннары болгаш аъш-чем-биле дузалаан, вьетнам улуска интернационалчы деткимчени көргүзерин уламчылаан, Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзааларының совет ниитилелдеринiң эвилели-биле «Вьетнамның ургларынга» деп хемчег эрттиргеш, кыдат агрессиядан каражадаан вьетнам районнарже үлетпүр барааннарын чорудуп берген. Тайбың фондузунуң акша-хөрөнгилериниң кусёли-биле Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязынче (СВАПО-же) аъшчем барааннарын болгаш эмнерни чорудуп берген. Израиль агрессиядан каражадаан турар Ливанның мурнуу талакы районнарының чонунга дузалаан.

Тайбыңның Совет фондузу тайбың дээш хөй-ниитиниң бүгү-ле улуг хемчеглеринге киржип, тайбыңның айтырыгларының талазы-биле эртем шинчилелдерин чорударын ажыглаандырып турар.

Фондунуң уставынга дүүштүр чоннуң ортузунга ажыл чорудары-биле республикаларда, крайларда, областарда, хоорайларда, районнарда, шуут, күш-ажылчы коллективтерде тайбыңның Совет фондузунга идиг бээринiң комиссиялары тургустунган.

Тайбың фондузунуң ажыл-чорудулгазынга хамаатыларының киржилгезиниң хевирлери янзы-бүрү. Бир хүннүң ажыл төлевирин Тайбың фондузунче ажылчы чоннарның дамчыдып бээриниң практиказы калбак нептерээн. Чижээ, Владивосток хоорайга тайбың хүнү «Планетага тайбың—уруглarга аас-кежин» деп лозун-биле 1980 чылда эрткен. Ол хүн хоорайның күш-ажылчы 50 ажыг коллективтери планныг онаалдаларын ажыл төлевирин Тайбың фондузунче ажылчы чоннарның коллективтеринге көргүскен концерттеринден акшазын Тайбың фондузунга киирер деп чагагай эгелекчи саналды үндүрген болгаш ам херек кырында күүседип чорун турар. Ындыг ийиги концерт-ужуражышкын бо удаада чоокта чаа Чадаана хоорайга болган. Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар ажылчы чоннар коллективтеринге көргүскен концерттеринден акшазын Тайбың фондузунга киирер деп чагагай эгелекчи саналды үндүрген болгаш ам херек кырында күүседип чорун турар. Ындыг ийиги концерт-ужуражышкын бо удаада чоокта чаа Чадаана хоорайга болган. Аңаа школачылар, ажылчыннар, албан-хаакчылар — 800 ажыг кижи киришкен. Олар чүгле алдаржаан артистер-биле ужуражыр дээш эвес, харын тайбың дээш демиселдиң чагагай хөрээнге боттарының үлүг-хуузун киирер дээш база келгеннери ол. Бо артистериниң ол эгелээшкиннинге бо удаада РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи композитор А. Б. Чыргал-оол база каттыжа берген. Чангыс хүн ийи удаа болган ужуражышкын-концерт эгелээринiң мурнуу чарылында Тыва АССР-ниң Тайбың камгалалының комитединиң даргазы, төөгү әртемиериниң кандидаты О. А. Толгар-оол Тайбың фондузунуң сорулгаларын көрүкчүлерге дончузу-биле тайылбырлап берип турган.

СЭКП-ниң район комитединиң бирги секретары И. М. Сувандии артистерниң чадаанажылар-биле ужуражыр, солун концертти көргүскени дээш, тайбың дээш бүлүнгүр херекке үлүг-хуузун киирип чоруурун дээш районнуң ажылчыларының мурнундан өөрүп четтиргенин илергейлеп, оларга чаа-чаа чедишкиннерни күзээн.

Концерт-ужуражышкын хөй кижи киржикчилиг, чедишкинниг эртенги дээш Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунхозунуң киллистериниң эргелекчилери Ч. О. Кара-Монгуш, С. С. Монгуш оларның болган оон-даа өскелерниң организаканы улуг ажылды кылганын демдеглеп чогуур.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: ужуражышкын үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЫРЫ БАЙЫРЛАЛЫ

Республиканың бот-тывынгыр уран-үүлүг бедик деңнелче өзүп орары көскү. Ылангыя хөйүң ыры коллективтериниң хоорайларда болгаш көдээ суурларда-даа саны өзүп турар.

Бо чылын болуп эрткен көрүлделерден алгаш көөрге, хөйүң ыры коллективтериниң күүселделери кайда-даа өкижип турарын демдеглеп, солун-сеткүүлге, телевидение, радиога чырыдып, көргүзүп турар. Оон бир чижээнге, Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» аттыг ыры коллективи «Ыры, танцының улусчу ансамбли» деп бедик атты чедип алганын, Өвүрнүң болгаш Мөңгүн-Тайганың культура бажыннарында, Чадаананың эмнелге коллективинде доктаамал ажылдаар хөйүң ырларын тургусканын киирип болур.

Ол ишкаш Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң башталар чери май 16-да хүндүскүнүн 12 шакта Кызылдың хөйүң ыры коллективтериниң байырлалын Гастелло аттыг культураның болгаш дыштанылганың парыгынга эрттирер. Ындыг байырлал бистиң республикага бир дугаар болуп турары бо. Аңаа Кызылдың башкы институдунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының, башкы училищезининiң, уран үүл училищезининiң, Кызылдың харылзаа белдириниң, Респотребсоюзтуң садыг баазазының, эмнелге коллективтериниң, № 2 школаның, Кызыл хоорай күүскомунуң культура клубузиниң улусчу ансамбли база ургларның музыка школазының болгаш № 7 школаның бичии ургларының хөйүң ыры болуу киржир.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Күрүненiң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилге өөренирин күзээнiнiң бирги курска хүлээп алырын чарлап тур:

Математика.

Орус дыл болгаш литература.

Педагогика болгаш эге өөредилгенiң методиказы.

Биологий.

Киреринiң экзаменнери июнь 2-ден 14-ке чедир дараазында эртемнерге болур:

«Математика» мергежилге —математиканга (аас болгаш бижимел-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгенiң методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математиканга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физиканга (аас-биле).

Билдиришкиннерни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап кошкаш, чорудар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл депгерниң хоолгазы, № 286 майык ёзугаар эмчи справказы, ажылдап турар черинден характеристика, билдириишкини, — 3×4 хемчээлдиг 4 фоточурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34. Пединститут, бот-өөредилге салбыры. Телефон: 2-20-36.

ЧАРЛААЛДАР

1981 чылдың май 15-тен эгелеп Кызыл—Абакан—Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе аразынын рейизи хүнүн ужудар апаарын (моол

* * *

Кызылдың экскурсия бюрозу Ленинградче май 30-ден июнь 8-ке чедир чоруур туристи путёвкаларны сүмелеп турар. Ол хоорайга чоруп турган үенерде төөгүлүг болгаш тураскаалдыг черлер-биле, ленинградчылар-мурнунда — неделяда үш үеде ужудуп турган) бүгү хамаатыларга Кызыл аэропорту ыяшадып тур. Ужудуп үнер

* * *

ный чайынчы болгаш күш-ажылчы чанчыларны-биле таныжар силер. Путёвканың өртээ—260 рубль.

Самолёт-биле баарының болгаш келириниң, чемненириниң болгаш чурттаарының, экскурсия, хандырылгазының өртээ путёвканың өртээнде кирген.

Июнь 1-ден эгелеп Кызыл—Абакан— Кызыл маршрутка немелле рейсти тургускан. Кызылдан ужудуп үнер үези— 11 шак 30 минута (Москва шагы-биле).

* * *

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, «Мөңгүлек» гостиницазы, 102 өрээл. Экскурсия бюрозу. Телефону: 977-194.

ОЗАЛДАП КЭЭП ТУРАР

Хандагайтылдан Саглыга почта машиназы дөрт-беш хонук иштинде чүгле чаңгыс катап кээп турар. Ынчаарга солуннар, журналдар ээлеринге озалдап чедер, мөөң келир, а чамдыкта оларның дугаарлары четпес болгулаар. Ол чоруктан чагып алыкчыларга коңчуг таарымча чок болур-дур. Ол дугайында суурнуң почтачыларындан негелде, хомудал тургузарга, районнуң харылзаа белдириңде чүгле чаңгыс машина ажылдап турарындан четтикпейн турар дээр-дир. Херек кырында ында үш почта машиназы ажылдап турар болгай. Ынчангаш районнуң харылзаа белдири мооң ужурун тып, а почта ажылдакчылары хүлээнген ажылынга ээ харыысалгалыг болуп, четпестерни дүрген чайладып, чаңгычыларның журнал, солуннарын, чогаалары чогуур үезинде чедирери болгаш чурттакчы чоннуң корреспонденцияларын дарый чорудары неттинип турар.

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ТЫВА КОМАНДА—ШАҢНАЛДЫГ ЧЕРДЕ

Чиик атлетикага «Правда» солуннуң шаңналы дээш Бүгү-эвилелдиң кросс маргылдаазының түңнел оюнары Белоруссияның найысылалы — Минск хоорайның чанында Раубичи деп олимпийжи спортчу комплексте болуп эрткен. Аңаа Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындан эң-не шилиндектерниң шилиндектерни 1200 хире спортчулар киришкен.

Тыва АССР-ниң шиличдек командазы ол кросска база чедишкинниг киржин, АССР-лерниң, автономнуг областарның болгаш округтарның үшкү болуунге ийги шаңналдыг черни алгаш, «Правда» солуннуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң дипломнары-биле шаңнаткан.

«Правданың» шаңналы дээш кросстуң 20 дугаары бо чылын болганы ол. А Тываның спортчулары аңаа сөөлгү сес чылда киржип келген. Ол чедишкин республиканың партия, совет органнарының удуртулгазының, улуг деткимчезиниң ачызында чедип алдынган.

А бистиң республиканың командазын шаңналдыг ийги черге чедиргинге аңаа киришкен 11 спортчуларның арызындан Бии-Хем райондан келген Эля Доидуп, Геннадий Евдокимов, Марта Сарыглар, Кызылдың № 15 школазының өөреникчизи Виола Михайлова. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Датыг-оол Монгуш, көдээ ажыл-агый техникумунуң суруулуу Олег Чернов болгаш өскелерниң-даа киирген улуг-хуузу улуг.

В. ЧАДАМБА.

телевидение

МАЙ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Типа кымыскаяк». Мультфильм. 9.15— «Узун хүннер, кыска неделялар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.20 — Воронежтиң күрүненiң орус улустун ниити ырының концерти. 11.05 — Медээлер. 11.10 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Кинопрограмма. 15.25 —«Мерген холдар». 15.55 — И. А. Гончаров. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арынары. 16.40 — Спортчу класс. 17.20 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

17.50 — Киножурнал. 18.00 —«Бии-Хемниң аныяк механизаторлары часкы хову ажылдарында». Дамчыдылга. 18.30 —Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — И. Дунневскийниң ырларынга фантазия. 19.05 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.35 —«Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Бетховен — амыдыралының хүннери». Уран-чечен фильм. ДЕФА. (ГДР). 21.00—«Уе». Информастыг программа. 21.35—Улусчу чогаадылганың «Челээш» телепрограммаларының делегейниң IV фестивалының ажыттынарынга концерт. 23.15—00.45 —ССРЭ-ниң футбол чемпионалы. ЦСКА — «Торпедо» (Москва).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Орус чугаа». 12.30 — «Кезер эмчиге чеди айтыры». Эртем-тайылбырлыг кинофильм. 12.50 — «Совет чуруулга уран үүлүү». В. А. Фаворскийниң мастерскаязында. 13.50 — «Билии ал, кылыш шыда». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 14.35 — «Адын адап бер». Уран-чечен фильм» (Румыния). 15.55—17.50 — Чапсар. 17.50 — Москваның Пионерлер ордузувуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 18.15 — Чурттуң хову-шөлдеринде. Брянск областың колхозтарында часкы ажылдар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Чаагайжыдылгаже—хүн бүрүүн кичээнгейге». 19.00— «Тываның экранындында». 19.15 — «Хову кырында чеҥээш». Телефильм. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур, чаштар!». «Лавандушка». Мультфильм. 20.15 — «Хүүрмезүүрүг дээш миллион». Документалдыг телефильм. 20.45 — Европаның дзю-до чемпионалы. Венгриядан дамчыдылга. 21.00 — «Уе». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Агартыр эрге чок». Уран-чечен телефильм. 1-2-ги сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАЙ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужудуушкун болбазын деңээ күзеп көр». 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.30 (узаткан), «Чүүден-даа артык үнелиг». Үшкү болгаш дөртку фильмнер: «Берге шөл», «Тайбын алы дайын» 15.00, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүмну шыдажып эрткен бис» 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Куда дүшкен дүне» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийже эчизырал болгаш совет тургузуу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кадар ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 12-3

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС-00190.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 115 (11613) | 1981 чылдың май 16, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп

КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ ОРБИТАДА

СЭТА-ның дыңнадыы

«Союз — 40» космос кораблин салып үндүрерин 1981 чылдың май 14-те Москваныы-биле 21 шак 17 минута турда Совет Эвилелинге боттандырган.

Космос кораблин дараазында составтыг каттышкан экипаж башкарып чоруур: корабльдиң командири Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Попов болгаш космонавт-шинчилекчизи Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы Думитру Прунариу.

«Салют-6» — «Союз Т-4» деп орбитаның эртем-шинчилел комплекизи-биле тудуштурарын «Союз-40» корабльдиң ужудуушкун программазында айыткан. 1981 чылдың март 12-ден бээр чер чоогунуң орбитазында ажылдап чоруур космонавтылар Коваленок-биле болгаш Савиных-биле кады комплекске космонавтылар Попов болгаш Прунариу хөй шинчилелдерни болгаш шөнелделерни кылыр.

Каттышкан ол экипажтың космоска ужудуушкунун «Интериосмос» программазынга дүүштүр боттандырып турар, ынчаарга 1978 чылдың марттан бээр ол программаны ёзугаар Совет Эвилелиниң болгаш аныдуңма социалистиг чурттарның хамаатыларының кады сес ужудуушкуннарын боттандырган.

«Союз-40» корабльдиң борт системалары чогумчалыг ажылдап турар. Космонавтылар Поповтуң болгаш Прунариунуң кадынчыл байдалы эки.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ БОЛГАШ ЧАСКЫ ТАРЫЛГА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик дүжүттү өстүрүп алырының бир эң чугула үе-чадазы — часкы хөвү ажылдары совхозтарның партия организацияларынга шыңгыы шылгалда. Ынчангаш хөй-хөй парторганизациялар ол чугула кампания эгелээриниң ырак мурнунда-ла механизаторлар, тараажылар ортузунга чорудар организастыг болгаш масса-политиктиг хемчеглерниң планын ылгаш, ону ажылхерек кырынга боттандырып турар. Совхозтарның хөй нуруузунга шын базырыышкыны болгаш хөрзүнге тараажы чаштырарынга белетиззэр ажылдар чогуур өйүнде чоруттунган.

Часкы хөвү ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге, кыска хуусаада чорударынга көдээ парторганизацияларның организакчы болгаш политмассалыг ажылы улуг идигни бээр. Совхозтарның парткомнары база партия эге организациялары бо чугула сорулганы бедик харыысалга-биле билип турар. «Тиилелге», «Кызыл тараачын», «Өөк», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда партия организациялары часкы тарылганың шиитпирлиг черлеринде коммунистерни таарыштыр хувааган, хөвү-трактор-нуң комплекстиг отрядтарында, бригадаларында партбөлүктерни болгаш партия-комсомол бөлүктерин тургускулаан.

«Тиилелге» совхозтуң парткому (секретары Ч. У. Монгуш) часкы тарылгада комплекстиг дөрт отрядтарда агитаторлар, политинформаторлардан аңгыда, парткомнуң харыысалгалыг телээлерин быжыглаан. Политмассалыг ажылдарны чорударын ажыл-агыйның, хөй-ниити организацияларының удуртуичуларынга, специалистерге, активчилерге дааскан. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Дандар удуртkан комплекстиг № 4 отрядта партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажылды партком секретары боду баштап турар. Бо отрядтың партбөлүүнде 7 коммунист бар. Чоокта чаа болган хуралыңга олар часкы хөвү ажылдарын кыска хуусаада, бедик шынарлыг доозарын дугуржуп алганнар. Мында коммунист механизаторлар К. Х. Люндуп, О. С. Сарыглар болгаш өскелер-даа хүн нормазын 150—200 хуу чедирип турар. Бо отряд техниканы болгаш хөрзүнү чогуур өйүнде белетиген дооснаш, тарааның чаштырылгазынче кирген.

Ол ажыя-агыйда тарылгага хамаарышкан шупту ажылдарны совхоз директору баштаан тускай штаб шалыпкын башнарып турар. Бүгү ажылдарны: черни белетиззэри, эрозияга удур хемчеглер, тараажыларның ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга байдалды таарымчалыг болдурган, база хөвү турлаа бүрүзүнде столовая, чунар-бажың болур чогууру биле ажылдаан турзун дээш, киноларны база концерттерни көргүскен, ном, дептерни, чаа солуннарны тараажыларга чогуур өйүнде чедирген турзун дээш доктаамал сагыш салыр. Ол бүгү айтырыглар база-ла парторганизацияларның кичээнгейиниң төвүнге тургустунар апаар.

Бо чылдың часкы хөвү ажылдары онзагай байдалдыг. Ол болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планнарын боттандырып эгелээнивистиң баштайгы чазы. Бүгү улус-биле бир дөмей көдээ ажыл-ишчилерниң, ылаңгыя чер ажылдыгларының мурнунга съезд ажок улуг сорулгаларны салган. Съездиге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев: «Черни, ылаңгыя суггаттыг черлерни, машиналарны, чемишчидилгелерни, мал чемнерин ажыглаарының ажыктыын шиитпирлиг бедидер, бүгү культураларның дүжүткүрүн бедидериниң дугайында чугаа чоруп турар»— деп онзалап демдеглээн. Бо нарын, харыысалгалыг сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээри бо чылдың баштайгы чылының дүжүдүнүң үндезинин салып, часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик деңнелге чорударындан улуу-биле хамаарыжыр.

Он бирги беш чылда республиканың чер ажылдыгларының мурнунда харыысалгалыг, улуг сорулгалар туруп турар. Олар чыл бүрүде-ле 200—220 муң тонна тарааны, 225 муң тонна сигенни, 100 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 10 муң тонна сиген далганын бүдүрер ужурлуг. Бочылдың хүлээлгелеринде бир гектардан-на 10 центнер тарааны, 80 центнер картофельди, 125 центнер ногааны, 150 центнер силосту өстүрүп алырын айыткан. Ол бүгү сорулганы чедип алырынче көдээ ажыл-ишчилерниң күжүн мөөңнээри, оларның ортузунга организакчы, политмассалыг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузары —СЭКП райномнарының, совхоатарда парторганизацияларның бир эң чугула сорулгазы болур.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Республиканың районнарының часкы тарылганы чоруудуп турары майның 11-де медээ-биле мындыг болган:

районнар	Часкы чажар культураларының чаштырганы (га-биле)	планга удур хуузу
Бай-Тайга	1962	32,4
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	600	7,2
Өвүр	488	19,0
Чөөн-Хемчик	7386	20,0
Улуг-Хем	3558	7,9
Таңды	5017	8,3
Бии-Хем	9382	26,2
Тожу	691	3,5
Каа-Хем	6763	13,5
Тес-Хем	1544	20,8
Эрзин	—	—
Кызыл	4985	11,0
Республика	**42833**	**14,0**

Майның 11-ге чедир республиканга ниитизи-биле чаштырган тараа культуралары эрткен чылдың ол үезинде турганыындан 11400 гектар эвээш болган. Бо чылын час эрткен чылдыындан элээн эрте эгелээн болгаш ажыл-агыйлар шөлдериниң шыгын базырарын, чаштырылгага белеткеп болбаазырадырын чогуур үезинде, бедик агротехниктиг деңнелге чоруткан. Ынчалзажок болу бээр чадавас доңаттарны эрттирерин болдаап, чаштырылгага далашпазыны билдингир. Бир тээ чаштырылганы өзалдап эгелээн болганда, ажылга дүргеп темп болгаш бедик шынар эргежок чугула. Ам чер ажылдыларга чүтле хүн эвес, харын шак бүрүзү үнелиг. Тус-тус районнарда болган ажыл-агыйларда часкы тарылганы чоруудуп турарының байдалы кандыгыы?

Үстүнде көргүскен сан-чөлээлерден алырга. Бай-Тайга, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның совхозтары чаштырылганы элээн организастыг болгаш шалып темпилиг чоруудуп турар. Ылаңгыя «Искра», «Тээлю», СЭКП-ниң XXV съездээ аттыг, «Ак-Тургуг», «Мурнакчы» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарның механизатоолары чаштырылганы бедик темпилиг чоруткан, планын 31—46 хуу чедирип бергеп.

Ынчалзажок он бирги беш чылдың баштайгы чазының хөвү ажылдарының темпизин бедик негелдениң деңнелинге амдаа четпейн турар. Чазын чажар культураларның чаштырылгазын он шаа-ла ажыл хүнүнде, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирерин чедип алыр ужурлуг. Бо чугула кампанияның хуусаазын үзамдыктырар болза, күзүн барып хөй-хөй дүжүттү чедир албазынга таварыштырар. Чүге дээрге, чаашкын чок болганда, черниң часкы шоолуг эвес ылгыгы изиг хүннер эгелээрге, дораан-на кургап каар. А кургаг черге чаштырган тараадан чаагай дүжүт алыр деп ынаның болбас. Ынлыг турбуже, амга чедир-ле тараа чаштырылгазынче ажыл-агыйлары эгелеп кирбээн ындыг районнар бизин бар болуп турары элдеп! Чижээ, Эрзин районнуң совхозтары чазын чажар культураларны 7547 гектарга (оон иштинде тараа аймаа 800 гектар) тарыыр планныг, а бүгүнге чедир чаңгыс-даа гектарда тараа чаштырбаан. Чүнү манап турарыл? деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир.

Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарының совхозтарында тарылганың темпизи куду болуп турар. «Большевик», «Шекпээр», «Революцияның чалбыжыы» совхозтар чаштырылганы чүтле чаа эгелеп турар. А «Найырал», «Улуг-Хем», «Кушажылдың хостуу», Жданов аттыг, Тока аттыг, «Кызыл туң» (Өвүр) совхозтар тарааларның чаштырылгазын амга чедир эгелеээн. Шак ынлыг сагыш ажыр чорук-биле эптежип бол-бас.

Часкы хүн чылды чемгерер. Ынчангаш часкы хөвү ажылдарын эң-не кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге шынарлыг чоруудары он бирги беш чылдың баштайгы чылында тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүдүн алырын магадылаар. Ынчангаш районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары бо чугула кампанияже оюма киргээнгейин салып, оон чоруудулгазын хүн бүрүнүг контролукка алыры эргежок чугула.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Күш-ажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи, күрүне баштыңы, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Денн Сассу-Нгессо партия-күрүне делегациязын баштады май 14-те Москвадан Ленинградче чорупкан. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар ол бистин чуртувуска албанның найыралы аян-чоруун кылып келген.

Аэродромга ол делегациянны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң слёт киржикчилеринге чедирген байырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы И. И. Болюл номчуурга, чыылганнар улуг сорук киришкин болгаш диимиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Центросоюзтуң баштаар черининң даргазы А. А. Смирнов илеткел кылган. Хереглел кооперациязы бодунуң хүрээлеңинде 60 миллион кижиниң каттыштырган хөй-ниитичи, ажыл-агыйжы улуг организация болуп турарын ол демдеглээн. Массаларның инициативазынга болгаш бот-ажыл-чорудулгазынга үлдезилеттингеи ол организация чонну бараанар-биле хандырарының херээнче чонуң калбак кезектерин хандыкшылып турар — В. И. Ленин хереглел кооперациязының кол угланыышкыныя харын ыяалдыр көргеп.

Ам чуртта бүгү бараан саарылгазының барык үштүң бир кезии, көдээ ажыл-агый продукциязын белеткээрининг дыка улуг кезээ Центросоюзтуң онаажык турар. Амгы үениң көдээзин чаартырынга кооператорлар идепкейлиг кирижип турар. Совет хереглел кооперациязының делегейде ажыл-чорудулгазы калбак нептерээн.

Амгы беш чылда хереглел кооперациязының мурнукла — көдээге садыгны болгаш ниитининг чемненилгезин улам жижидер, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чигээн садып алырын дыка көвүдедир, кооператив будурулгелеринге бараяннар будурерин улам бедик темпилер-биле өстүрер улуг сорулгалар турар.

1985 чылга чедир кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 90 миллиард рубль чедир, чоналап көдээ ажыл-агый продукциязы садып алыры — 40 хуу, а чимистер, каттар, эм болур чигэтти садып алыры—60 хуу көвүдээр.

Слёттүң ажылында СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери В. А. Карлов, Я. И. Кабков, Ф. И. Мочалин, ССРЭ-ниң садыг министри А. Н. Струев, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, ВЦСПС-тиң секретары А. В. Викторов, министерстволарның болгаш ведомстволарның өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

Слёт ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

«Союз-40» космос кораблиниң каттышкан экипажы: (солагай талазындан) корабльдиң командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, полковник Л. И. Попов болгаш космонавт-шинчилекчи, Руиыи Социалистиг Республиканың хамаатызы, РСР-ниң шеринниң ужар чүүлдүң улуг лейтенант-инженери Думитру Прунариу. СЭТА-ның фотозу (чурукта фототелеграф-биле алган).

Леонид Иванович ПОПОВ

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Иванович Попов 1945 чылдың август 31-де Кировоград областың Александрия хоорайынга төрүттүнген.

Черияговтуң Ленинчи комсомол аттыг шериг ужар чүүл училищезин 1968 чылда дооскан сөөлүнде шериг-ужар чүүл күштеринге шүүргедекчи ужудукчу болуп алган эртпишен.

Леонид Иванович 1970 чылда космонавтыларның отрядынга кирген. Космос аппаратларынга бүрүн шинтирлиг мен.

Социалистиг Румыниянын алдарлыг үндезилекчизи —Румын Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 60 чыл ионга бодумнуң космос ужудуушкунумну тураскаадырым коммунист кижиге, меңээ, ооңа өөрүнчүг-дүр.

Румын Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Румынин Социалистиг Республикаңың чазаанга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка, тарының ужудуушкунунуң башкарарынга киришкен.

Л. И. Попов — 1971 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар белеткээр тепкө ол ажыллавышаан, Ю. А. Гагарин аттыг шериг-ужар чүүл академиязын 1976 чылда дооскан.

«Салют-6» станцияга кол экспедициязының командири Л. И. Попов 1980 чылда 185 хонук үргүлчүлээп космоска баштайгы ужудуушкунун кылган.

Думитру ПРУНАРИУ

Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы Думитру Прунариу 1952 чылдың сентябрь 27-де Брашов хоорайга төрүттүнген.

Бухарестиң политехниктиг институдун 1976 чылда дооскан сөөлүнде ужар чүүл завод-дунга инженерлеп ажылдаан. Оон соонда шериг-ужар чүүлүнүң офицерлер школазын дооскан болгаш Румыниянын улустуң армиязының ужар чүүл полугунга албан эрттирген.

Улуг лейтенант-инженер Думитру Прунариу — 1973 чылдан бээр Румыниянын Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар белеткээринин Ю. А. Гагарин аттыг төпке «Интеркосмос» программазы ёзугаар космос-ужудуушкунга 1978 чылдың марттa белеткениин эгелээн. Башкарылалыг «Союз» корабльдин болгаш «Салют» деп орбита станциязының программазын ёзугаар өөредилгениң бүрүн курсуун эрткен.

«Союз-40» корабльдиң командириниң ужуп үнер мурнунда

МЕДЕГЛЕЛИ

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Акы-дүнма чурттарның—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Румыния Социалистиг Республиканың хамаатылары «Союз-40» деп совет корабль-биле космосче ужудуушкунну бөгүн эгелээр деп турар. Каттышкан бо экипажтың командири болдур бедик идегелди болгаш алдарны меңээ көргүскен-дир.

Черниң эң баштайгы космонавтызының — ССРЭ-ниң хамаатызының адын 20 чыл бу-бу-рунгаар, 1961 чылдың апрель 12-де делегей дыннаан. Бистиң Төрээн чуртувустуң эрес-дидим оглу Юрий Алексеевич Гагариниңң өлүм чок маадырлыг чоруу бистерни чаа-чаа ужудуушкуннарже кыйгырган улуг чижек болгаи.

«Интеркосмостуң» ажылдап кылдыңган программазын ёзугаар социалистиг чурттарның космонавтыларының «Салют-6» — «Союз Т-4» деп орбитаның эртем-шинчилел комплекизинге кады боттандырып турары шинчилелдерни болгаш шенелделерни бистиң ужудуушкуунувус доозар.

Акы-дүнма чурттарның төлээлекчилериннң космоска кадыы ужудуушкуннары социалистиг чурттарның улустарывыстың бүгү билимнээри болгаш дуржулгавысты киирер бис.

«Союз-40» корабльдиң командири, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид ПОПОВ.

«Союз-40» корабльдиң космонавт-шинчилекчизиниң ужуп үнер мурнунда

МЕДЕГЛЕЛИ

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы меңээ бедик алдарны көргүскен-дир. Румыниянын ужар чүүлүнүң төөгүзүнге чаа, чугула эгени ажылдар — космосче ужудуушкуну кылыр — патриоттуг улуг харыысалгалыг даалганы меңээ идегээнин медереп билбишаан, космосче ужудуушкунну кылырым бо.

Бодумнуң бүгү-ле күжүм-биле, кызыгаар чок бердинген чоруум-биле бистиң космос ужудуушкунувустуң программазын күүседиринге идигни бээринге бүрүн шинтирлиг мен.

Социалистиг Румыниянын алдарлыг үндезилекчизи —Румын Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 60 чыл ионга бодумнуң космос ужудуушкунумну тураскаадырым коммунист кижиге, меңээ, ооңа өөрүнчүг-дүр.

Румын Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Румынин Социалистиг Республиканың чазаанга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка, тарының ужудуушкунунуң башкарарынга киришкен.

Л. И. Попов — 1971 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар белеткээр тепкө ол ажыллавышаан, Ю. А. Гагарин аттыг шериг-ужар чүүл академиязын 1976 чылда дооскан.

«Салют-6» станцияга кол экспедициязының командири Л. И. Попов 1980 чылда 185 хонук үргүлчүлээп космоска баштайгы ужудуушкунун кылган.

Тайбың сорулгаларга, улустар аразының кады ажылдавышаан, Ю. А. Гагарин аттыг шериг-ужар чүүл академиязын 1976 чылда дооскан.

Ооң соонда шериг-ужар чүүлүнүң офицерлер школазын дооскан болгаш Румыниянын улустуң армиязының ужар чүүл полугунга албан эрттирген.

Улуг лейтенант-инженер Думитру Прунариу — 1973 чылдан бээр Румыниянын Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар белеткээринин Ю. А. Гагарин аттыг төпке «Интеркосмос» программазы ёзугаар космос-ужудуушкунга 1978 чылдың марттa белеткениин эгелээн. Башкарылалыг «Союз» корабльдин болгаш «Салют» деп орбита станциязының программазын ёзугаар өөредилгениң бүрүн курсуун эрткен.

СОВЕТ КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг холбаштыр Центросоюзтуң сорулгаларын хереглел кооперациязының мурнакчыларыяың—онгу беш чылда социалистиг чарыш мурнакчыларының бирги Бүгү-эвилел слёдунда чугаалажып турар, ол май 14-те Москвала ажыттынган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң слёт киржикчилеринге чедирген байырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы И. И. Болюл номчуурга, чыылганнар улуг сорук киришкин болгаш диимиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Центросоюзтуң баштаар черининң даргазы А. А. Смирнов илеткел кылган. Хереглел кооперациязы бодунуң хүрээлеңинде 60 миллион кижиниң каттыштырган хөй-ниитичи, ажыл-агыйжы улуг организация болуп турарын ол демдеглээн. Массаларның инициативазынга болгаш бот-ажыл-чорудулгазынга үлдезилеттингеи ол организация чонну бараанар-биле хандырарының херээнче чонуң калбак кезектерин хандыкшылып турар — В. И. Ленин хереглел кооперациязының кол угланыышкыныя харын ыяалдыр көргеп.

Ам чуртта бүгү бараан саарылгазының барык үштүң бир кезии, көдээ ажыл-агый продукциязын белеткээрининг дыка улуг кезээ Центросоюзтуң онаажык турар. Амгы үениң көдээзин чаартырынга кооператорлар идепкейлиг кирижип турар. Совет хереглел кооперациязының делегейде ажыл-чорудулгазы калбак нептерээн.

Амгы беш чылда хереглел кооперациязының мурнукла — көдээге садыгны болгаш ниитининг чемненилгезин улам жижидер, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чигээн садып алырын дыка көвүдедир, кооператив будурулгелеринге бараяннар будурерин улам бедик темпилер-биле өстүрер улуг сорулгалар турар.

1985 чылга чедир кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 90 миллиард рубль чедир, чоналап көдээ ажыл-агый продукциязы садып алыры — 40 хуу, а чимистер, каттар, эм болур чигэтти садып алыры—60 хуу көвүдээр.

Слёттүң ажылында СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери В. А. Карлов, Я. И. Кабков, Ф. И. Мочалин, ССРЭ-ниң садыг министри А. Н. Струев, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, ВЦСПС-тиң секретары А. В. Викторов, министерстволарның болгаш ведомстволарның өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

Слёт ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

1981 чылдың май 20-де СЭКП Кызыл хооркомунуң хураддаар залынга улус депутаттарының хоорай Соведининң ээлчеглиг VI сессиязы болурун депутаттарга дыннатты.

Хүн айтырыы: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр улус депутаттарының хоорай Совединиң сорулгалары».

АРХИТЕКТОРЛАР СЪЕЗДИЗИ

ССРЭ-ниң архитекторларының VII съездизи партияга, совет улуска, чогаадыкчы отчет болган. Ол бодунуң ажылын май 14-те Москвага дооскан.

Тудуг херектерин экижидер, совет архитектураның шынар деңелии бедидер, архитекторларының профессионал мергежилин өстүрер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш партияга болгаш чазакка хаяы өөрүп четтиргенин съездиниң делегаттары боттарының чугаазларынга илергейлээн.

СЭКП ТК-ның, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң эш Л. И. Брежневтиң шуут болуунуң тайбыңы, камгалаарынче угланган күжениишкиниерн совет архитекторларга, тургузукчу профессияның кижилеринге оюма биллингир болгаш эргим үнелиг дээрзин санал бергеннер онзалап демдеглээн. Чаа беш чыл архитекторларга болгаш тудугжуларга улус шылгалда болур.

ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черининг отчёттуг үеле ажылын съезд чүүлдүг деп көрген болгаш Төп ревизия комиссиязының илеткелин бадыжаан. ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черининг болгаш Төп ревизия комиссиязының чаа составын делегаттар сонгаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ССРЭ-ниң архитекторларының VII съездизиниң чагаазын диимиттиг адыш часкаашкыннары-биле хүлээп алган.

* * *

ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черининг чаа составының баштайгы пленуму болган. Баштаар черининг бирги секретарынга А. Т. Полянскийни, Төп ревизия комиссиязының даргазынга — С. В. Демидовту сонгаан.

(СЭТА).

ХАНЫ ӨӨРЕНИР, ПРОПАГАНДАЛААР БИС

Ак-Довурак хоорайның ажылчы чоннары, бүгү совет улус ышкаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күжүн, энергиязын болгаш билинн берип, соруқ кириишкинниг ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин хоорай чурттакчызы бүрүзүнге чедир таныштыралтанышты рары, съездиниң негелдезинге дүүштүр ооң төөгүлүг материалдарын пропагандалаары амгы үеде «Тыва даг-дүгү тудугнуң» парткомунуң болгаш бүгү партия эге организацияларының ажылында бирги чергенниг кол соруглагы апарган.

Бистиң парткомувус болгаш хоорайның партия организациялары пропагандаңы болгаш агитацияны нынчаар тургузарын съездиге белеткел чорун турда-ла кылган. Съезд мурнунуң чарыжынга 5000 ажыг кижи киришкен. Оларның дыка хөй ооңу беш чылдың дооспур чылының даалгаларын болгаш съездиниң төлептиг үткүүр дээш алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседкен.

Съезд совлунде ооң материалдарын пропагандалаар болгаш өөренир соруглага дүүштүр идеология кадрларыңга практиктиг болгаш методиктиг дуза көргүзер талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан бис. Хоорайның партия организацияларының секретарьларының, пропагандистериниң, идеткелчилериниң, политинформаторларының, агитаторларының семинарын эрттирген.

Оон ангыда бистиң пропагандистеривис болгаш агитаторларывыс партия обкомунуң организастааны семинарларга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтеринге эрттирген семинарларга база киришкен. Ам хоорайда 1200 илеткелчилер, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчулары база инженер-техниктиг ажылдакчылары пропаганда ажылында хаара туттунган.

Ол чугула ажылга хоорайның «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери Х. Ч. Сарыглар, Н. П. Павловец, В. С. Чанзан, Б. А. Кучеренко, О. Ю. Чичкевич, Г. И. Свавильная болгаш өскелер-даа хамааржыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын 22 политшкола-да болгаш теоретиктиг семинарда, 68 коммунистиг күш-ажыл школазында өөренип турар. Арыглал фабриказында, рудникте, энергоцехте, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниң болгаш өске-даа коллективтерде кичээлдер бедик деннедиг, дыннакчыларның практиктиг ажыл-ижи-биле ханы хөлбаалыг эртип келген.

Бо бүгү политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин шынарынга эки салдарны чедирип, делегей хогжүдезинниң база революстуг чорудулганың, СЭКП-ниң экономиктиг болгаш социал политиказының эң нарын айтырыгларын дыннакчыларның эки билип алырына дузалаан.

Партия организациялары болгаш пропагандистер школаларның база семинарның кичээлдерин коллективтерниң мурнунда салдынган соруглагар болгаш ажыл-амыдыралбиле сырый хөлбаштырып турар.

Чижээ, теоретиктиг семинарлар кичээлдеринге цехтер удуртукчулары болгаш комбинат эргелелиниң килдистер начальниктери - пропаганди етер иденкейлиг киржилгелиг. Чижээ, Т. Х. Самданчап, Е. А. Злобин одар бүдүрүлгениң ажыктыың бедидериниң аргазын дилеп тыварынче, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынче, чаа техниканы болгаш технологияны ажыглаарынче дыннакчыларның кичээнгейин хаара туткан.

Партия шуулганының материалдарын пропагандалаарыңга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, арыглал фабриказының дерилгелер машинизи У. Т. Монгуш идепкейлиг киржип турар. Ол хоорайның дыка хөй коллективтерниң ужуражылга кылган. Съезд делегадының чугаазы улуг сонуургалды болдурган, ак-довуракчыларны шалыпчы күш-ажылче хей-аът кынрген.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп темалыг чангыс ай политхүнүң белеткээринге болгаш эрттирперинге парткомнуң 25 илеткелчизи, бүдүрүлгелериниң 36 удуртукчузу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылы, улус ажыл-агыйының 177 түскай эртемниглери киришкени багай эвес түнелдиг болган.

Өске бир чижек. Чоокта СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелин болгаш хоорайның партия организациязының соруглазын чугаалашкан ниити партия хуралы эрткен. Анда хүлээп алган доктаалда он бирги беш чылдың даалгаларын чедишкинниг күүседиринің магадылалы болза, хоорайның бүгү коммунистери болгаш ажылчы чоннары съездиниң шиитпирлерин ханы өөренири болур деп айыткан. Коммунистиг тургузуушкунның улуг перспективазын, коммунистерниң чыжының ажылдан кылганы социал-экономиктиг программаны амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселди калбартыры чугула соруга болур.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому съездиге белеткел үезинде пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылга чедип алдынган чедишкиннерни быжыглаарын болгаш хөгжүдерин, хоорайның ажылчы чоннарын он бирги беш чылдың даалгазының чедишкинниг күүседиринче мобилизастарын бодунуң бир кол соруглазы болдурган. Нынчангаш ооң боттанылгазын идеология талазы-биле хандырары, съездиниң идеазын кижи бүрүзүнге чедирери онза чугула.

Ол ажылды кайда чогуур деннелге чорудун турар болдур, ында ажыл-херек эки. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинат, хлеб заводу болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтер бо чылдың бирги кварталының планын чедишкинниг күүседкен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаарынга болгаш тайылбырлаарынга Культура ордузу, хоорайның радио дамчыдылгазы, хөй тиражтыг «Асбест дээш» солун биске улуг дуза чедирип турар. Анда «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп эге-биле ак-довуракчыларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүн, социалистиг чарыжының чорун турарының, съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр соруглаларның дугайында материалдарны чырыын турар.

Улуг болгаш харыысалгалыг ажыл эгелээн. Кылыр чүүлдер хөй. Партияның XXVI съездизиниң материалдарын чугле коллективтерге эвес, чоннуң чурттап турар черлеринің аайы-биле өөренири, кижилерниң угаан-медерелинге идейлиг салдар чедирери чугула. Амгы үеде бистиң партком Л. И. Брежневтин илеткелии болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренир талазы-биле организастыг хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседиринче угланган хемчеглерни ажылдан кыларын, оны хүлээп алыр деп турар. Ол болза Ак-Довуракты партия организациязының, илеткелчилериниң, политинформаторларының болгаш агитаторларының ажылдаарынга дайынчы программа болур.

С. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң партком сөйретарьның оралакчызы.

ЧАА АРГАНЫҢ АЖЫ

Республикада амгы үеде пассажир автобустары ниити узуну 6651 км оруктуг 103 маршрутта, ооң иштинде 6496 км оруктуг кодээ черлерде 76 маршрутта пассажирлер аргыжылгазын хандырып турар. 3036 км оруктуг 22 маршрут даглыг-даштыг черлерге хамааржып турар. Үстүнде айытынган маршруттарда ниитизи-биле 243 автобус ажылдап турар. Автобустарның ачы-дузазын көдээ чонуң 94 хуузу даглыг-даштыг черлерге хамааржып турар. Республикада таксоторларның 8 маршруттары тургустунган, доктаамал ажылдап турар. Эрткен беш чылда пассажирлер аргыштырылгазының хемчээли тоску беш чылдан улгаткан, техниктиг байдал экижээн, автобустар болгаш таксоторлар-биле технологтуг харылзааны тургускан.

Автобустар шимчээшкинин экижидеринге, чонуң негелдезин долузу-биле хандырарынга автовокзаллар болгаш автостанцияларның будүрүлге каттыжышкынын тургусканы улуг рольдуг болган.

Маршруттарның 30 хуузунда бригаданың керээлиг ажылдаарының депшилгелиг арказын неперетеркен. Ооң түңнелинде пассажирлерин хүлээп ап, хандырары болгаш автобустарның расписание ёзугаар ажылдаары экижээн.

Будүрүлге черлериниң партия, профэнилел организацияларының удуртулгазының болгаш мурнакчыларның үлегержижээнин ачызында пассажир транспортунуң ажылы мурнукузуидан экижээнин демделээр херек. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың баштайгызының планыг даалгаларын хуусаалын эрте күүседири дээш чарыг үлам калбарган, мурнакчыларның саны өскен. Керээ ёзугаар ажылдап турар бригадаларның удуртукчулары В. Н. Кулеш, Ю. И. Малышев, А. Г. Антоненко болгаш өскелер-даа беш чылдың мурнакчылары деп сенадып турарлар. Ол ышкаш чоланчылар: Шагаан-Арыгла С. Н. Кимек, Ак-Довракта— И. И. Серебряков, Хову-Аксында — К. И. Поздняков. Балгазының автостанциязының ажылчыны Т. П. Ростовцева, Кызылдың автовокзалында В. П. Астафьева, А. А. Потылицина, Т. И. Малышева, Аржаанда кассир — А. А. Тюлюш база-ла социалистиг нарыштың мурнуку одуруунда чорун турар.

Эрткен беш чылда четпестер база хөй болган. Чижээ, пассажир автобустарының рейстеринии устурун боллурбазыбиле курлавыр автобустарны тургузарының талазы-биле ажыл багай болган. Ол ыланты Ак-Довуракты болгаш Чадаананың автобудүрүлгелериниң удуртукчуларынга хамаржыр. Сургууллары болгаш ажылчыннарны школаларга, ажылдаар черлериңе чедир соортур автобустар маршруттары тургустуиган-даа болза, бо талазы-биле ажыл база четпес. Ол ышкаш экскурсия болгаш турист херектерине автобус чагыглары кезээде-ле күүсеттикмейн келгеп.

Он бирги беш чылда пассажир транспортунуң ажылдакчыларының мурнунда улам улуг соруглалар салдынган. Автобустарның маршруттарга ажылдаарын экижидип тургаш, орулганы улам улгаттырары көрдүнген. Ону чедип алырда, хоорайларга автобустарның касса чок ажыллаарынче болгаш хоорайлар аразының маршруттарын кассалыг ажылдаарынче шилчидери, рейстерге шыгыы контрольду тургузары, хөй-ниитиниң черлерииге, салыг-наймаа таварыштыр ай хуусаалыг документилерии болгаш талоиларны неитередири, немелде рейстерии организастаары эргежок чугула.

Хоорай автобустарынга олурар билеттерни касса чок неитередириниң дуржулгазын Хову-Аксының АТБ-зииден өөренип ап болур. Амгы үеде автобус билеттерин ында садыгынын 18 организацияларында садыы турар. Пассажирлер ол аргага шуут чанчыккан, чоланчыларның ажылдаары чнигээн. Касса чок ажылдаары эң таарымчалыг деп үүвени ол херек кырында-бадыткаан. Улус депутаттарының Ак-Довурак, Кызыл-Мажалык, Чадаана, Шагаан-Арыг хоорай болгаш суур Советтериниң күүскомнары Кызылдың, Хову-Аксының транспортчуларының дуржултазын неитередири-биле автобустар билеттерин садыг организацияларының четкилериңе садарын организастаарынга дузалаар хемчеглерни алыр болза чугула.

Транспорт ажылының ажыктыын болгаш шынарын экижидеринің эң таарымчалыг аргазы — бригада керээзи-биле ажылдаары болуруи республиканың транспорт эргелелиниң чамдык коллективтери боттарының ажылы-биле бадыткаан. Чижээ, Кызылдың № 3 болгаш 14 маршруттарында ажылдап турар хоорай автобузунуң чоланчызы В. Стяжкин 1978 чылда бригала керээзи-биле ажылдаар аргаже шилчидерии дилээн. Ол арганы ажылап эгелээн соонда, автобустар шимчээшкинии экижээн, күш-ажылдың сагылга-чуруму болгаш ажылдың шынары-даа быжыглын, белээн. Кажан № 15 болгаш 6 маршруттарга автобус шимчээшкинии үзүктелиишкинииг боон, пассажирлерниң талазындан хөй хомудалдар кирип турар апаарга, ПАТБ-тиң администрациязы В. Кулештиң удурткан бригадазын ол чаа аргаже шилчиткеи. Түңнел база-ла дорааи көстүп келген — автобус шимчээшкинии экижээн. Бо чылдың май айдан ынай республика найысылалынын эң узуи дээн № 5 болгаш 7 маршруттарынга база-ла бригада керээзи-биле ажылдаар арганы неитередир деп турар. Бригада аргазы-биле ажылдаарынче Чадаананың болгаш Ак-Довуракты АТБлериниң пассажир автобустарын шилчидер үе база келген.

Пассажир автотранспортунуң ажылын амгы үениң негелдезинге дүүштүр тургузарынга социалистиг чарыш улут үжүр-дузалыг. Бо талазы-биле Кызылдың пассажир АТБ-зииде социалистиг чарышты организастап турарын чижекке көргүзүп болур. Ында социалистиг чарышты организастаанында чаа түүл бар. Чолаачы бүрүзүнүң адынга беш чылдың күш-ажылчы календарын кылып турар. Анда чыл санында-ла ооң тускай социалистиг хүлээлгелерии киир бижип турар. Планның болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезии календарыга ай санында демделээр. Чогум-на ону барымдаадап көрүп тургаш, чарыштың түңнелдерии үндүрер. Эрткен чылдың дөртку кварталында ыидыг демделгелерии ёзугаар автобустуң 63 болгаш таксиниң 39 чолаачыларынга «Тергиин эки ажылдыг» деп атты тывыскан.

Ынчалза-даа социалистиг чарышты организастаарында, ооң дээштиг чорууи күүстелдиг талазы-биле ажылда четпестер хөй. Автовокзаллар болгаш автостанциялар каттыжышкынында чарыш суда организастаттынган. Ооң түңнелинде Кызылда төп диспетчер черииің ажылы сула, ооң ажылдакчылары принципиалдыг эвес болганындан автобустарның графиктери үрелир, рейстер озаллаар азы үстүр чоруктар әм-даа үргүлүлевишаан.

Он бирги беш чылда республиканың пассажир автотранспортунуң ажылдакчыларының мурнунда улуг соруглалар салдынган. Материал-техниктиг базазыны быжыглары-биле кады чаа-чаа тудугларны кылары негеттинип турар. Чаа Шагаан-Арытта автовокзалды, Хандагайтыга, Хову-Аксында автостанцияларны тудар. Кызыл хоорайның автовокзалын ажылдалга киирер. Тээли, Сарыг-Сеп, Эрзин, Самагалдай суурларга, Туран хоорайга Кызыл ПАТБ-зиниң, Ак-Довурак, Чадаана автобудүрүлгелериниң филиалдарын тудары эргежок чугула. Бо соруглаларны күүседип тургаш, пассажир автобустарының шимчээшкинин доктаамал болдурары, оларның график ёзугаар ажылдаарын чедип ап болур бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде пассажир транспортунуң ажылын улам экижидер дугайында айыттынган соруглаларны амыдыралга боттандырар дээш республиканың пассажир транспортунуң ажылдакчыларының күжүн болгаш билиин харам чокка үндүрүп, ажылдаарынга чигзиниг турбас.

Л. ХАСАНОВА,
республиканың автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

Беш чылдың кижилери

«Каа-Хем» разрезиниң шахтёрлары бо чылдың дөрт айларының иштинде 364 муң тонна хомур-даштыг казып тыпкаинар. Ол болза, дөрт айның программазындан барык чээрби муң тонна хөй-дүр. Хомур-даш тывыжы өрүмнекчилериниң ажылындан улуг хамааржыр. Михаил Александрович Рец дуржулгалыг өрүмнекчилерниң бирээзи. Ол он бирги беш чылдың шалыпчызы болгаш хүн нормазын үргүлчү 120—130 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: 2СБШ—200Н станоктуң машинизи мастер М. А. Рец.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Хөйжуунуң ажылы чымыштыг. Ол олут, дыш билбес. Ооладаашкын үезинде дүне безин удуур чай чок апаргылаар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хоочун хөйжузу Хөжуй-оол Бичe-оолович Монгуштуң ажылы мындыг. Ооң турлаа Ак-Шатта. Хөжуй-оол Монгуш 18 чыл дургузунда хөй кадарып келген.

Хөжуй-оол Биче-ооловичиниң кодамында 400 хире төрүүр хөй бар. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс хөйга онаштыр 90 хураганны менди доруктурарын хөйжу хүлээнген. Ол бодунуң сөзүнге ээ болган. Дунгужун төрүүр тогду хөйларның 100 бажынга онаштыр 92 хураганы менди камгалап алган.

Онгу беш чылдың түңнели-биле Хөжуй-оол Биче-оолович коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Ам хөйжуунуң сагыш салыр чүвези-ле хөй. Удавас эгелээр кыргылдага хөйжу белеткенип, хөйнуң дугун чидириг чок алыры-биле саргыга удур эмии ажыглап, одекте дүшкеп, хараганда дыраттынган дүктү удур чыып турар. Кыжын кодан хоюнга чиртир чемни боду белеткеп алырын база хүлээнген.

Хөйжуунуң кадайы Кенден Куударда олут-дыш чок. Чаш хураганнарны азырап өстүрерин, арган-дорган хөйларны ажаан чемгерерин ол харылап турар. Бо наймаладыг, күш-ажылчы өг-бүле төрээн совхозунуң малын чыл бүрүде онча-менди кадагалап, баш санын өстүрүп турар.

Кышка амдыгаштап белеткенир дугайында Эрзин районнуң малчыннарының кыйгырыынга харыы кылдыр Хөжуй-оол Монгуш кыштаанның септелгезин боду кылып турар.

ЧУРУКТА: хоочун хөйжу Х. Б. Монгуш.

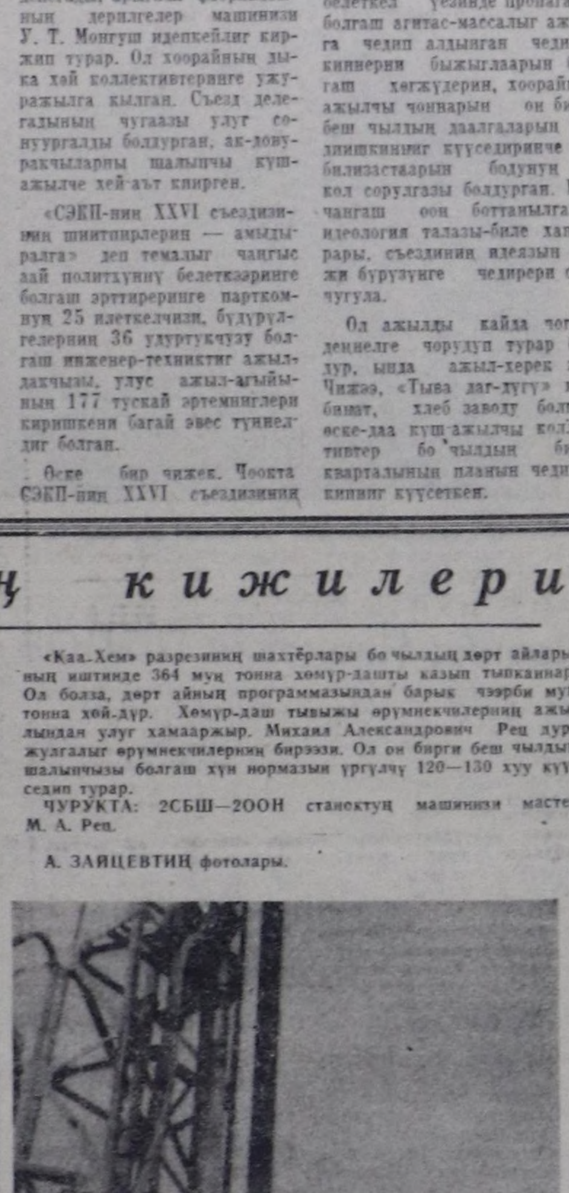

АПРЕЛЬДИИ-БИЛЕ

Кызылдың үлетпүр бараанар садыы 1981 чылдың бирги кварталының түңнели-биле садыг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Садыгның коллективи шаңналга улам сорук кирип, ажылының темпизин апрельде улам бедиткеи. Коллективтиң боруларга-чарылгалыг алды каттыжышкынының 20 магазиннери дөрт айларның планныг онаалдазын бүрүи күүсеткеш, пландан ажыр 264 муң рубльдиң бараанын саткан.

Апрельдиң түңнели-биле магазиннер ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизинге «Саян» универмагының коллективи саналган. Ук коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының апрельде планныг онаалдазын 102 хуу күүсеткеш, садыгның магазиннер аразында шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

В. КУУЛАР.

ТАЙГАДА СУУР

Чылдың-на хем оруу ажыттынары билек тудугга хереглээр чудуктар дагган сал Бии-Хеминиң ужарын, шапкын чалгыларын ажып арткеш, найысылал Кызылга кээп доктаар. 150 метр узун дурттуг 500—600 кубометр сал болдунуп узун оруун Тожу районнуң Ырбан суурдан эгелээр. Ыяш белеткелчилериниң ол суурунуң тудуу 20 чыл мурнунда эгелээн.

Балды, хирээнин даажы дыңналып, кижи холу дээп көрбээн ногаан эзимниң ыржымын, чоокка чедир-ле аңчыларның бооларының даажы ында-хаая үраар турган. Бии-Хемниң шала дээрбектелдир аккан бо черн хөнү сынныг, тудутта хереглээр ыяш-биле байлак. Оиу хумагалыг ажыглаар дээш кижилер көстүп кээп, ажылчын суурнуң баштайгы бажыңының орнуи демделээн өртенээ кактынган. Ынчан туттунган ийи бажың амгы үеде төп сал даар чер апарган. Ырбан суурнуң баштайгы үлелзилекчилери — чээрби тудугжуларга ол бажыннар чурттаар, чемненир, ойнап-хөглээр өргээзи база склады боон турган. Тайгада суурнуң таваан салышканнар: Евгений Быков, Алексей Бабушкин, Евгений, Павел Крыловтар, Семён Сафонов болгаш ооң-даа өскелер Ырбан суурда ам-даа чурттавышааннар.

Сөөлгу беш чылда Ырбан улам өзүп хөгжээн болгаш ооң чоиу барык ийи катап өскен. Ам бо хүиирде суурнуң 800 чурттакчызынга 9000 дөрбелчин метр шөлдүг 250 чурттарга тудуу, тодаргайларга, бир кижите 11 дөрбелчин метр шөл онаажып турар. Чурттакчыларның ортумак назыны 35 хар.

Ээн чыткан эзим-арганы оттурупкаш, хөгжүдеиг суурну тутқан ыяш белеткелчилериниң ажы-төлү—70 оруннуг ясли-садта, ортумак школада кижизиттинип, өөренип турар. Үлетпүр бараанналрының, аъш-чемнин ийи садыглары, столовая, хлеб бижырар чер, амыдырал хандырылга комбинады суурнуң чурттакчыларынга бараан болуп, оларның хереглелин хандырып келген. Ырбанчыларның культура-амыдыралында чаартылгалар хөй. Бир чыл бурунгаар ак-көк экранның чалгыы оларга чедип кээп, солун дамчыдылгаларын көргүзүп эгелээн. Ажылчын суурнуң ээн-не көскү черинде 140 олуттуг клуб бар. Анда чурттакчылар хөстүг үезинде кинофильмнерни, концерттерни, бот-тывынгыр артистерниң ооң-тоглаазын көрүп, темалыг кежээлерии, ужуражылгаларны организастап эрттирип турар.

Ырбан — ыяш белеткелчилериниң суурү. Ооң кол байлаа—ажыл-ишчи кижилер. Тайга черниң кадыг-шириии агаар-бойдузу оларның ажыл-чаныи бир тускай хевирлээн. Бот-боттарынга дузалажып, бир демниг ажылдаарынга олар ынактар. Ынчангаш ында салган соруглазын чедип алыр, күш-ажылга хандыкшылдыг ажылчыннар хөй. Үзүн болгаш шилгедек ынныг, хөй чугаага ынак эвес Н. А. Савоскин ыяш белеткээр черниң мурнакчы бригадирлериниң бирээзи. Николай Александрович Тула облазындан Ырбанга он беш чыл мурнунда чедип келгеш, ол кайгамчык оранга тааржып, турумчуп ажылдап, чурттай берген. Бөдүүн ажылчын ооп баштай үжурган ыяштарныи будуун аштап, оларны чогуур хемчээлге доорап тургаш, ооң соонда ыяш үжурукчузунуң мергежилин шингээдип алган, ам мурнакчы бригадир апарган. Ырбанның ажылчыннарының мергежилиниң өзүлдези ындыг.

— Силерниң бригаданар будурукчулуг ажылдаап, эң хөй төлевирни чүнүи чылдагаанындан чедип ап турарыл?— дээрзин сонуургаарыска, ол кезек боданып ора: — Ажылчын бүрүзү холушкак мергежилди шингээдип алган болгаш туруушкун чок шудургу ажылдап турар — деп кыска харылады.

И. Савоскиннии бригазынга мындыг таварылга болганы база билдинди: сыйлыган чаштаан будук трактор-иун радиаторун өттүр дээптерге, ону септээринге дөрт хүн негеттинген. Ыяш белеткелчилери ол үеде хөл куруг олурбааннар. Бир чамдыктары трактордуу септешкен, өскелери бир айда одаар ыяжын белеткээн. Ооң түңнелинде ол айда тудуг ыяжы белеткээр план ийи катап ажыр күүсеттинген.

Ырбанның ажылчыннарының ажылының ортумак стажы ниитизи-биле он чылдан өрү. Крыловтарның, Бабушкиннериниң, Черновтарның фамилиязын эдилээнинер будурулгенин янзы-бүрү алырдарында күш-ажылчы улуун киирип, салгал дамчаан мергежилиниге чоргаарларын чоруурлар. Оларның бирээзи — хоочун ажылчын Константин Прокопьевич Бабушкин пенсиияже үнерге, ооң оолдары Виктор, Михаил, Николай, Константин Бабушкиннер адазының ооң салган, күчүлүг ыяш соортур машиналарны башкарып, ыяш үжуруп, олардан сал даап ажылдап турар. Константин Прокопьевичиниң ийи кызы адаккы складта учётчик болгаш мастер.

Ырбанчыларның күш-ажылчы базымы онзагай. Ол ийи кезекке хуваттынган ышкаш. Чылдың-на, кажан Бии-Хем биле Хамсыраның дожу эрип бады баарга, оларның эриктеринге тайгага ыяш белеткеп турган бригадалар турлагжый бээр. Ынчан кыжын белеткеттинген ыяштың салдаашкыны эгелээр.

Адаккы үш складтарның эң улуун «Пионерка» деп адаар. Анда 100 муң кубометр салды белеткээр, механизастаттынган складты тургузары көрдүнген.

Онаашкан ажылынга ынак, чүреккир, эрес-кежээ кижилер Ырбанда турумчаан. Олар өскен-төрээн тайгазынга ханы бердинген, анаа чоргаарланырлар. Оларның наймаалы быжыг.

Ю. ТОМИН.

ЭРЕС-КЕЖЭЭ БЫЗАҢЧЫЛАР

Өвүр районнуң «Кызыл туг» совхозу чыл келген тудум өзүп, сайзыраи орар. Ооң эдевискээринде чыыг, чырык чуртталга бажыңнары болгаи ооп-даа өске тудуглар немежип турар. Ук объектилерии ажыглалга киирериие совхозта тудугжу бригадалар үлүүн киирип келген. Оларның аразындан Борис Сааи удурткан бызаңчылардың ажылы макталдыг. Мурнакчы бригаданың тудугжуларының балды, хирээнинің даажы эртен эртеден орай кежээге дээр үзүлбес.

Олар амгы үеде ийи өг-бүле чурттаар бажыңның таваан туткаш, ханаларын салып турар. Чымыштыг иште хаара туттунган эрес-кежээ бызаңчыларның тудуп турар бажыңының ханалары улам белип, ажыглалга киреринче чоокшулап орар. Ук тудугла ажылга мергежээи шалыпчы тудугжулар хөй. Ынчангаш оларның ижи будүүгүр. Хоочун бызаңчылар К. Ооржак, С. Ондар тудугжулар ортузунда чарыштың мурнуу одуруун төлептии-биле баштап келген.

Борис Сааның удурткаиы бызаңчылар бригадазы партияның XXVI съездизиниң материалдары-биле ханы танышкаш, көдээ черлерде туттунуп турар тудут объектилерии эки шынарлыг кылыр дээш күжениишкинииг ажылдап турар. Олар бо чылдың ийиги кварталында кылдынар тудут болгаш шеверлел ажылзарын чогуур үезинде доозарынга бүзүреллиглер.

Д. ООРЖАК.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АМДЫГААШТАН САГЫШ САЛЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эвелчеглег хуралынга СЭКП обкомуунуң бюроазунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Бөдүүн, чулуктуг, холушкак чемнерни бүдүрериң көвүделир болгаш оларның шынарын бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Көдээ ажыл-агый министерствозунуң күүседиг турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргөн. Бо талазы-биле республиканың көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң илеткелии Министрлер Чөвүлелин дыннаап, министерствонуң, райкүүскомнарның, оларның бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш республиканың совхозтарының чорудуп турар чогуур ажылларын демдеглээн.

Мооң-биле чергелештир Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары үстүнде айтыгнаан доктаалды күүселдирип хандырар талазы-биле организастыг болгаш ажыл-агый хемчеглерин четпес организастап келгени демдеглеттинген. Ооң түңнелинде малга быжыг чем баазазы тургустунмаан, ниитиинң болгаш хамаатылларның хүүзүнда малынга чемге хереглелдер хандыртынмайн турар.

Сигең, силос белеткээриниң планнары чыллаң чылче күүсеттинмейн келген. Мал чемни бүдүрериге суггаттыг черлерни четпес ажылап, минералдыг болгаш органиктиг чемшчидилгелерни эвээш төп турар. Мал чемиери белеткээриге депшилгелиг аргаларны кошкак шингээдип ап турар. Мал чемнериге ажылап болур курлавырлар сайгарылгаже эвээш кирип турар. Мал чемнерин белеткээриниң технологиязын хажыдып турарындан чамдык совхозтарга белеткээн чемнериниң шынары куду болуп артпышаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериге дүүштүр мал чемнерин, будүрерии көвүделириниң, оларны хөй язы болдурарының болгаш шынарын үидезинн-биле экижидериниң чугулазын хуралга онзалап демдеглээн. Мал ажылын челиишкиниг хогжудерии хандырар төлээде мал чемнерии будүрериниң баазазын быжыглаар болгаш оларны будүрерии көвүделир, шынарын экижидер талазы-биле амлаи эгелээш онза сагыш салыры чугула дээрзи демдеглеттингеи.

Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга өске-дээ айтырыгларны чугаалашкан.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

(Этези № 112, 114 «Шында»).

Бичин-Уруг Тулушевна **Дениэзи** — пенсионер.

Ховалыг Бүрбүжапович **Доржу** — пенсионер.

Донгак Сатовна **Норбу** — пенсионер.

Долума Сатовна **Кулчар** — повар.

Хорлуу Кежегеевна **Ооржак** — пенсионер.

Ховалыг Киленовна **Очур-оол** — пенсионер.

Донгак Маадыр-оолович **Очур-оол** — пенсионер.

Хураган-оол Монгушевна **Самба** — пенсионер.

Сара Кежегеевна **Санчап** — ажылчын.

Күнзенмаа Суядуевна **Сендик** — ажылчын.

Тукарлаа Дагбаевна **Тукур-оол** — пенсионер.

Ийине Ажыевна **Тюлюш** — ажылчын.

Сат Балбан-оолович **Чанчын** — пенсионер.

Ховалыг Чап-оловна **Шарга** — пенсионер.

Диис Тулушевна **Эдирек** — пенсионер.

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТАН

Наталья Кузьминична **Белева** — ажылчын.

Дензинмаа Овдаровна **Доспай-оол** — ажылчын.

Ивап Бюрбюевич **Канчыр-оол** — ажылчын.

Уруй-оол Донгаковна **Кызыл-оол** — ажылчын.

Карбы Лопсановна **Чульдум** — ажылчын.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Норбу Севеновна **Дамба** — «Тыва септелге тудуг» трестиң Эрзинде септелге-тудуг эргелелиниң таңнылыл.

Максыр Шыырановна **Кыр-ажаалга** кассазының техниктиг ажылчыны.

Минчеймаа Сааяевна **Соян-ажаалга** кассазының таңнылы.

Тончук Бадарчыевна **Чоолу** — «Тыва септелге тудуг» трестиң Эрзинде септелге-тудуг эргелелиниң таңнылыл.

«ЧАА-ОРУК» СОВХОЗТАН

Увала Кашкаевна **Еизак** — ажылчын.

Сендик Огбендеевна **Биче** — ажылчын.

Миячи Чылбаевна **Дирдиичап** — ажылчын.

Шаанмак Алаидиевна **Кара-Сал** — ажылчын.

Мажаа **Мыдак-Хоо** — ажылчын.

Севил Ензаковна **Соскалмаа** — ажылчын.

Севил Долзановна **Чечек** — ажылчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың апрель 24.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БЫЖЫГ БОЛГАШ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ПОЛИТИКА

Кремльге дүштеки шайлалга үезинде эш Л. И. Брежневтин чугаазы делегейге улуг сонуургалды болдурган. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни, аныяк күүнелерни чаагай сеткилдиг деткииринче угланган Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаазы тодаргай хереченлеп турар деп, даштыкы чүртталарның массалыг информация органнары демдеглеп турар.

Чаа болуп эрткен совет-конго чүгаалажылышкынар, Л. И. Брежневтин болгаш Күшажылдың Конго партиязының ТК-зының Даргазы, Конго Улус Республиканың Президентизи, күүнеиниң баштыны, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Сассу-Нгессонуң чугаалары Конгоиуң парлалгазының, радиозуиуң болгаш телевидениезиниң кол кичээнгейинде турар.

Африка дипти шериг-политиктиг удур туржуушкуиуиуң району болдурарынче угланган империализмнин хөделиишкиннерин совет улургукчу буруу шапкан деп. «**Конго революциияның үнү**» радиостанция демдеглээн. Африка дип даштыкы шериг баазаларындан болгаш ядролуг чепсектен хостуг тайбыиның зоназы болган турарын ол санаидаан.

Совет-конго харылзаалар быжыг, идегелдиг үидезинниг болуп турарын Л. И. Брежнев медеглээн деп, **Конгонуң информация агентилели** демдеглээн. Африка дипти ядролуг чепсек чок зона болдурар дугайында саналлы амыдыралга боттандырар дээш Совет Эвилели бодундан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырынга беленнн совет улурутукчу бадыткаан.

Совет-конго харылзаалариың төөгүзу—узун эвес, ынчалзажок деп эргеге, иштики херектериге холгаарлап киришпезиниге, бүрүн эргелерни хүндүлежириигге, бот-боттарынга ажыктыг болурунга үидезилеттинген ийи чүрттарның аразында кады ажылдажылга чаагай үре-түннелдерлиг болуп турар деп, агентилел айыткан.

Л. Сассу-Нгессонуң Совет Эвилелинге алыи-чоруу социалистиг болгаш хөгжүп орар чүрттарның чоокшулажырының херээнге бараан болуп турар. СЭКП-ниң болгаш Күшажылдың Конго партиязының аразында харылзаалар сорулгаларның болгаш эрге-ажыктарның ниитилешкек чоруубиле, үзел-бодалдарның чаңгыс эви-биле болгаш эп-сеткил катыштырылгазы-биле тодаргайлаттының турар. СЭКП-ниң болгаш ТКП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш Конгонуң аразында ол чаңгыс эп таварылга эвес—чүге дээрге, Конго хөгжүдениң капиталистиг эвес оруун шилип алган.

Африканы ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаар дугайында Африканың Чангыс эп организациязының саналын Л. И. Брежнев деткээндир деп, **Киншасаның радиозу** (Заир) демдеглээн.

Африка чүрттарының национал-хосталгалыг демиселин деткииринче угланган совет даштыкы политиказының чайгылыш чогун Л. И. Брежнев чарлаан деп, Чехословакиянын «**Руде право**» солуну бижээн.

Бажан Африка даштыкы мөлүкчүдериин чижи болуп, делегейнин ол районунуи улустарының салым-чолун оларның киржилгези чокка шиитпирлеп турган үелер дедир ээлбес кылдыр эрте бергеи деп. Л. И. Брежневтиң медеглээнин «**Нойес дойчланд**» (ГДР) солуи онзалап демдеглээн. Африканың күүнелери деделей политикалынга амгы үеде чугула ролдуг ойнап турар.

ССРЭ-ниң болгаш Конго Улус Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Көрээге ат салганынче улуг кичээнгейни барын талазы чүрттарның информация агентилелери утландырып турар. Ол кергээни Л. И. Брежневтиң бедии-биле үнелээнин **Рейтер агентилел** демдеглээн. Советконго харылзааларны ол керээ улам бедик чаламе кагыргеи.

(СЭТА).

Польшаның Радом хоорайда бүдүрүп үндүрүп турар даараныр машиналар делегейниң хөй-хөй чүрттарында, ооң иштинде ССРЭ-де эки билдингир. Оларның аразында эң бөдүүн болгаш улуг эвес, үнелиг-даа, хөй чүүл ажылдарны кылырынга таарыштырган нарын-даа машиналар бар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгеиниң цехтериниң бирээзинде.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

БРАЗИЛ КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ ТЕЗИСТЕРИ

РИО — ДЕ — ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-зы БКП-ниң VII съездизинге тезистерии «Воз да умизаи» солунга парлаан.

Делегей байдалынга тураскаткан кезээнге БКП ТК америк администрацияның милитаристиг дайнызырак политиказын шыгыы буруу шапкан. Ынчалзажок ол политикага удур туруужуиун аргазы амгы үеде бар болуп турар деп документиде демдеглээн. Ооң-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказы, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары Л. И. Брежневтиң көдүргеии тайбың инициативалар кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар. Тайбын кожа-хелбээ догуиаашкын, чавырлыышкыи дээш туржуп турар бүгү күштер ол санаалдарны изии-биле чүүлдүзүнүп деткээн.

Бистиң демисселивистиң сорулгазы — социализм болуп турар деп документиде ооң ыидай айыткан. Бразилия революциияның сорулгаларын чедип алырынче орукту чүгле улус массаларының демиселн ажыдар дээрзин төөгүиүң дуржулгазы бадыткап турар.

Бразилияның Компартиязы ажык байдалга ажылдаарын чедип алыр дээш демисел — чүрттүк коммунистериниң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп тезистерде демдеглээн. БКП ТК-ның тезистерии элээн каш айларның дургузуида чүрттүк партия организациаларыига чугаалажып көөр.

СОҢГУ ИРЛАНДИЯДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи эрге-чагыргаларның күштелдиргеии өлүрүкчү чоруктуг болгаш күчүлээшкиннеиң политиказынга удурланыышкынның массалыг чыскаалдары Соңгу Ирландияның бүгү девискээринде болуп турар. Ольстериң кара-бажыңзырында хоргудатканда демиселчилерге политика талазы-биле хоргудатканнарның байдалын тыпсыр дутайында оларның негелдезии күүседир дээш хөй чылдарда үргүлчүлеп келген демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын чыскаалдарның киржикчилерии илергейлээн.

Полиция-биле болгаш доктаамал армияның кезектерибиле мөсилдежиишкиннер дыка хөй районнарда болуп турар. Чыскаалганнарны тараидыр сывырарынга боо-чепсектерни полиция болгаш шериглер калбаа-биле ажылаан. Шериглерниң машиналарын чыскаалганнар даш-биле болгаш холуксаалыг кывар чүүлдүг шилдер-биле соккулап турган. Балыглананнар болгаш өлүрткеннер бар болган.

Лонг Кештиң кара-бажың лагериие 59 хонукта аш чарлаан Фрэнсис Хьюэтуң өлгенииң дугайында чаа медээ Ольстерде чоиуң киленээшкиниң улам күштелдирген. Ол кара-бажың лагериие аш чарлазының түңнелинде Англияның парламентизиниң депутады Роберт Сэндс коокта чаа база өлген.

Оларның аштап өлгеии дээш бүгү харыысалга М. Тэтчериин консерватиттиг чазаанга бүрүн онаажып турарии чыскаалганнар демдеглеп турар. «Тэтчер — өлүрүкчү-дур!», «Британ шериглерии Ольстерден үндүрер!» деп лозуннарлыг массалыг чыскаал Ирландияның найысылалы Дублин хоорайда англи элчин черииң бажыңыиың чанында болган.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕР

ДЕЛИ. (СЭТА). Зия-уль-Хактың диктаторжу өзу-чурумуиуң өөскүткеие дерзии шаажыладдар Пакистанның патриоттуг бүгү күштериие удур, чүртта хосталгаларның болгаш демократтыиың эп сөөлгү ажытын бүрүи үзүткаарынче угланган деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң секретары Н. К. Кришнанның медеглелинде айыткан.

Шериг диктатуразынга удурланыышкыны болгаш ооң политиказынга удур демисселди Пакистанның эрге-чагыргалары базар дээш дерзии үүлгедиглерии кылып, удурланыкчыларының удуртукчуларынга хамаарыштыр өлүрүкчү чорукту улам күштелдирген. Пакистанның Коммунистиг партиязының удуртукчуларының бирээзи Джам Сакиии тускай шериг суду оң чыл хуусадза хоругдалга шиитккеи. Ооң «херээнии истелгезиииң» үезииде ону кээргел чок өзу-биле хилиичектээи. Сураглыг хөй-ниитии ажылдакчызы профессор Джамал Наквии, Пакистанның ажылчыннар федерациязының удуртукчулары Ш. Васти, Ш. Шаруну база дерзии өзу-биле шиидер деп турар.

Шериг хунтазынга удур, пакистан улустуң демократтыг эргелери дээш маадырлыг демиселди чорутканы дээш, Афганистанда революция-биле эпсеткил каттыштырылгазын илергейлеп, ол революциияны илемкейлиг деткээни дээш оларның шуптузун тудуп хоруглаай болуп турар деп медеглелде демдеглээн.

Зия-уль-Хактың ханныг өлүрүкчү эрге-чагыргазын америк империализм болгаш Пекиниң гегемонистери деткиг турар. Депшилгелиг хөй-ниити организациаларынга, политиктиг партияларга болгаш чүрттүк патриоттуг бүгү кижилериие удур шаажылалларны база дерзии үүлгедиглерии улам-на күштелдириигие АКШ-тың болгаш Пекиниң деткимчезии Исламабад ажылгап келген болгаш ажылап-даа турар.

Американың Каттышкан Штаттары болгаш Кыдаттың чагырыкчылары Пакистанның дерзии шериг диктатуразын Индияга болгаш Афганистанга удур тепкиш кылдыр ажылдап турар. Пакистанның улуу-биле, ол чүрттүк депшилгелиг бүгү күштери-биле бүрүи эп-сеткил каттыштырылгазын Индияның Компартиязы илергейлеэн. Зия-уль-Хактың дерзии политиказынга удур, чүрттүк чоиуиуң демократтыг хосталгаларын болгаш политиктиг эргелерин катап тургузар дээш маадырлыг демисежии турар депшилгелиг бүгү күштерни Индияның коммунистери деткиг, хоругдалгаи бүгү патриоттарны хостаарын негеп турар деп, мелеглелде айыткан.

РЕАКСЫЛЫГ ДИКТАТУРА-БИЛЕ СҮЛЧЭЭ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гватемаланың реаксылыг ёзу-чурумуу-биле болдуиуң харылзаалары америк администрациия улам калбартып турар. Гватемалада диктатура АКШ-тың империалистиг политиказын Төп Америкага чорударының кол чепсектериниң бирээзи болган. АКШ-тың төп развелка эргелелиниң директорунуң оралакчызы турган генерал В. Уолтерс Вашингтониуң тускай төлөөлекчизи болуп, Гватемалага чоокта чаа барып чоранн болгаш шериг диктатуразының хартаачызы генерал Лукас Гарсиа-биле болгаш реаксылыг ёзу-чурумиуң өске-даа төлөөлекчилери-биле ужурашкан. Гватемаланың парлалгазының медээлерии ёзугаар алырга, америк боо-чепсектерии шериг диктатуразынга бөэрии улам көвүделир дугайында чугаалажышкыннар болган.

Төп Американың чурттарында революстуг чорудулганы базарынга Гватемаланың дерзии ёзу-чурумуи Америкаиың Каттышкан Штаттары ажыглап турар. Сальвалор улустуң хосталгалыг демиселии базарынга Гватемаланың соллаттары болган офицерлери америк шериг чөвүлекчилери-биле кады киржип турар.

Демократияны катап тургузар дээш маадырлыы-биле демисежип турар Гватемаланың патриоттарынга удур америк боо-чепсектерии Лукас Гарсианың диктатуразы ажыглап келген. «Кристчен сайенс монитор» солуиуи бижээнии ёзугаар алырга, Гватемаланың аймыл чок чорук органнары болгаи диктатурага баравн болган барыын үзеллиг организациялыг — «өлүмүи эскадроннары» чүгле 1979 чылдың/ эгезиидеи бээр безин 3 муң ажыг патриоттарны өлүрген.

Р. Рейганның администрациязы эрге-чагыргага кирген сөөлүиде Каттышкан Штаттарның Гватемалада реаксылыг диктатура-биле харылзаалары дыка калбарган. «Өлүм эскадроиларының» удуртукчузу — Гватемаланың оралакчы президентизи турган дерзии М. Сальвальды Рейганның чазаа чоокта чаа чалаан болган ооң-биле чугаалажыышкыннар кылган. Реаксылыг диктатура-биле АКШ-тың сүлчээзи үргүлчүлеп турар.

«АКШ-тың амыдыралчы эрге-ажыктарының девискээри» деп барык бүгү делегейии чарлавышаан, америк чаа администрациия боо-чепсектерии эндере будүрерии күштелдирип, нейтроииуг бомбаны будүрериииң планнарын катап көдүрерии кызыдып турар».

(Солуннардан).

Америк ёзу-биле турулга.

«Юите-вельт» (ГДР) солуидан чурук.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫК ЫЙЫЫШКЫН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). НАТО-иуң шериг планнаашкыи комитединиң сессиязының ажылдап эгелээн баштайы хүиү Барыын Европаның күүнелериие — дайызырак ол блоктуң кежигүиериие АКШ-тың талазындан каржы ыйыышкыны-биле демдеглеттинген. Шериг чаргылдарын көвүделир дугайында АКШтың болгаш НАТО-иуң чагырыкчыларының негелдезиие Барыын Европа күүнелериниң чамдызы таарзиммайн турар.

Шериг чаргылдарын дыка көвүделир дугайында негелдеии АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер кылбыиаан, «совет кыжаныышкын» дугайында америк разведка албанының «медээлерин» ажыглаарын ораладыкан. Шаа ыидыг «медээлер» кандыгдала үиделии чок болгаш Пентагоиуң база НАТО-иуң кедергей хөй чепсегленишкиниерии атгартырыига ажыглаттыиып турар.

Парлалгакың / медээлии ёзугаар алырга, 1988 чылга чедир шериг чаргылдарын чыл бүрүле 3 хуу көвүделир шиитпирии Каттышкан Штаттар НАТО кежигүиериң чүрттарының камгалал министрлериидеи чедип алган болуп турар.

ШЕРИГ КЕЗЕКТЕРИН ЧОРУДУП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). АКШ-тың атомнуг чепсек мөөнүүн складтарын камгалаар рейдижер дээр шериг кезектерии Германиияның Федератиттиг Республиказының девискээриие-Каттышкан Штаттарның чорудуп эгелээнии Барыын Германияның массалыг информациа органнары дыннадып турар.

Ол шериг кезектерии АКШка тускай белеткелди эрткен болгаш ГФР-ниң байдалдарынга хөделирииин, чыскалганнарны тарадыр сыйыраринын аргаларынга өөредилеп болуп турар. Ядролуг чепсек шыгжаан чаа складтар Барыын Германияның девискээриидe тургустунган.

ОТ БОЛГАШ СЕЛЕМЕ-БИЛЕ

Ону уттуп болбас

Пекин биле Вашингтон Кампучия Улус Республиканы политика, дипломатия, база экономика талазы-биле хүрээлеп боой тудар сорулгазын уламчылаашаан, өлүрүкчү дерзии контрреволюсчуларының үүлгедиглерии организаставышаан, КУР-иуи тускай догуиаал-турарыи күш-биле «эскербейх» турарлар. Кхиеу Самфан, Пол Пот, Иеиг Саря болгаш өске-даа чоига дүжүр октатхан өлүрүкчү ёзу-чурумиуң тергиидекчилери Кампучияның ёзулуг өө төлөөлерии бис дээрзии сралдажып турарлар.

Дүжүр октадыпхан «Демократтыг Кампучия» дээрзиниң «премьёри» мен деп турар Пол Поттуң эрги талалакчы-дузалакчызы Кхиеу Самфанның элээи каш америк болгаш тыдат солуннар арыиларыига чоокта чаа парлаттынган дыиадыг чүүлдерии үиген. Делегейнии хөй-ниитизиниң полпотчуларының кижилерии масалыг кырар чорук үүлгеткен политиказын буруудатканындан быллап, дезии чоруур өлүрүкчү, ол дээрге Хеиг Самриниң болгаш вьетнамизарның ёзу-чурумуу-дур база вьетнамларның кампучиялдарии ийи миллиоидан эвээш эвести өлүрүп-хыдып чок кылганы-дыр деп мегелеп медеглээн. Шак бо кара-сагыштыг хоп-иүүлдү америк Ассошиэйтед Пресс деп информациа агентилели, Барыын чүктүн база Пекининиң өске-даа массалыг информацияларының иүүлдекчилери иептередии турарлар...

Чижээлээрге, «Женьминьжибао» солуи Синхуаның корреспондентизиниң бижээи чүүлүктде чүгле полпотчуларның дерзии болуун камгалап, оларга болчуп турар эвес, харын үш миллиои өлүрткеи кампучийлер дээр санны ССРЭ база Вьетнам мегелеп болдан кылган деп бадыткаарын оралдашкан чүүлду парлаан.

Хөй чүртган келген юристер киришкеи Пиомпеньге болган улусчу-революстуг судту болбаан деп санаан. Бодуиуң чонунга база кижи төрелгеттенге удур үүлгедиглерии дээш, өлүрүкчү ёзу-чурумиуң эң дерзии баштыичылары идегеттер ынчаи-на, 1979 чылдың чайынында оларның чок черинге-леазып өлүрүп ялалаттырганнар болгай. Ол трибуналдың документилериидеи чүгле чамдык саннарны көргүзерге мыидыг:

Дээди өөредилге черлериниң 752 башкызындан чүгле 50 кижи, 11 муң студеитиден 450 кижи дириг арткан.

Хөвечи Хуи Сии 200 шажын чүдүлгелиг кижилерии каичаар хилиичектеп өлүргеиин көрүп турганын чугаалаан. Хөвечи Хум Мали, ол Такео можуиуң ортумак школазыиын башкызы чораан, ону ооң өөрү 300 кижини интеллигенция дээш хоругдаан. Кара-бажыңга полпотчуларның эң-не делгеренгейи-биле ажыглап турган эрииделяиың хевиин болза, салаалаарының дыргактарының адаанче инелерии киир шанчары, чушкуузунче балдыиың арты-биле уддазары болур. Ол чеди харлыг хөвечи Тяи Ни төрелдериин полпотчуларның каичаар өлүргеиии база өлүрткеи кижи бүрүзүнүң бээрии каичаар чип турганын, бичии оолдарының карактарын казып, баштарын чаа шаап турганын чугаалаан.

Чүгле ийи хире чыл мурнунда шак-ла ол америк информациа чери Кампучияда полпотчу ёзу-чурумиу Освеицимниң үүлгедиглерии дезии хөмее базып ашкан база XX вектиң эң-не чок дээн хаичииниг үүлгедии-дир деп бадыткаан. Ооң эрткеш, эрткен чылдың күзүүиүиде АКШ-тың күрүне секретарының адынга чорудупкан чагаазында ол америк сенатор полпотчу өлүрүкчү бөлүктүи делегацияларының бүрүи эргезии КНО-га чеиштээреп киирерии Американың Каттышкан Штаттарын күштүг кылдыр көрүп, деткиирип дилээи медеглелп болза, «Кижи төрелгетеиниң төөгүзүидe база бир хаи-чииниг ёзу-чурумну деткээни ол» деп үүведеп өске чүзү-даа көргүспейн турар. «Ньюсуик» деп америк журиал безии бодуиуң арыиарынга «Пол Поттуң дедир ээп чаиып келири, ооң ёзу-чурумуи катап тургузары эң-не коргунчуг чорук болган турар ийик» деп мииип бижиир ужурга таварышкан.

Кампучия чүиү-даа утпаан. Амдыгаа чедир мурнунда турган найысылал лицейи «Туол Сленг» полпотчуларның каржы киленээшкиниериниң уражуубиле хоругдаттырганнар сугар чери болу бергеии, ол-ла бүгү маойсчилериии күүнезирек ёзу-чурумуиуң экспорттаткан база бир демей кезээ болу бергеии ийи караа-биле көөр ужурга таварышканнарның доозазын халаптыг байдалче чыгаан.

1979 чылдың январь 7-де девидеп-бачыдан дезип чоруткан өлүрүкчүлер «Туол Сленгиге» боттарының каржы-дерзии үүлгедиглериниң истерии: ыяш оруннар кырында боостазларың одура кескилеп өлүрген кижилериин мөчүлерии, лицейиин херимииин иштииде хөөрлерии, полицейжилериң картотекаларын олчаан арттырып каапкаанар болган. Оортан үш чүс-ле метр черде турган кыдат элчин чери-биле ол конплагерь тускай кылган телефон шугуму биле тудуиштургап. харылзаалыг турганы илерээн.

Чажыт хайгаарактчы болүктүи ийи өлүрүкчүзү идегеттиг аттары билдинип келген, олар Таиланд девискээриидe «дескеиериниң лагери» дээр черде камгаладып чораан болган. Оларның бирээзи —Пеиг дээрзи, ол мурнунда хавааиар садып сайгарар чииижеи идегеттиг эң-не сеткил хаиар үүлгедии болза, амыды-биле торгаан кижилериң дириите баарып үзе кезип өлүрери турган.

Коиолагерьге «ол черииң өстургеии» Эльза Кох база бар турган. Өлүрген кижилериниң үс-чамыига боранган кыдат ол дерзии өлүрүкчү херээжеиии хоругдаттырганнар «Ек Шулбус» деп шолалап алап алганнар.

1975 чылдың чайынында Пиомпеньге кыдат самолётка эккелдирип алган, боттарының эрге-чагыргага келгеи бирги базымнарындан эгелээш-ле ёзу-чурумиуң ханныг-дерзии баштыичылары Пол Пот биле Иеиг Саря олар хоорайларның чүрттакчы чонуи арттырбайн арыды кырын кааткаииар: үш миллиои «дескеинер» дээи кижилерии көдээ ажыл-агый лагерьлеринче ойладып аппарган, ол албадап ажылдадыры-биле туткан лагерьлерге өлүрүп, кырып турганнар. Хоорайлар маоисчи араатан-хилиичектекчилериң айтыышкын-дужаалдарын ёзугаар даштыг куу ховулар кылдыр хуулуп, узуткаттыган. Ооң эгелеп ол черлер чүгле ол араатан өлүрүкчүзер чүрттаарынга чөпшээрээи черлер апарган. 20 муңдан хөй кылат шериглер база өске-даа шериг удуртукчуларын, база хайгаарактчыларның чалчаларын чүрттаар черлер апарган.

Ынчан харын Кампучияга кыдат маоисчи ёзуиуң хевири—көдээге «казарма социализмин» пептеткеи: пекиичи үүлгедикчи-бөлүктүи эрге-чагыргага келгеии билек ол-ла дораан акша болгаш акша эргилдези узуткаттыган, почта болгаш өске-даа бүгү хамаатыи харылзаа черлери хоруглаттыган, амгы үеиің кадык камгалады болгаш улус өөредилгезиниң системалары узуткаттыган, библиотекалар, музейлер, театрлар хагдыган, таиыы болгаш ырлар, улусчу байырлалдар хоруглаттыган турган.

И. ЩЕДРОВ.

(«КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА» солуидан).

ЛЕНИННИҢ БЕЛЭЭ

Великоустюгтуң судно-тудар заводунуң библиотеказында ажыттынган ном делгелгези улуг эвес, ында чүгле алдан том делгеттинген. Ынчалза-даа Вологодск база Архангельск областарныҥ номга сонуургакгарынын маңаа сонуургалы улуг. Ол номнарны далайжыларга В. И. Ленин боду белекке берген.

Сонгу Двинаның суг флотилиязының ынчангы киржикчилери Ильичиниҥ белээн утпаанар. Олар аңаа чүүк судноларын шериг кораблъдары кылдыр эде дерип алгаш-интервентилер-биле демиселге тиилээннер. Судно заводунуң партия организациязының секретары, ажылчын чораан, 1919 чылда школадан дашкаар өредилге талазы-биле барган съездиниҥ делегады М. Пестовский мынчаар сактыр: «Съезд хуралдарының аразында чапсарда Надежда Константиновнага судноларда ном номчуксаар кижилер хөй, шуптувус өөренип тур бис, а ном дедишпес— деп хомудалымны Н. К. Крупскаяга чугааладым». Ону Владимир Ильичиге дамчыдыпкан, оон Ленин Петроградтың библиотека фондузундан далайжыларга номнар бөөрин даскан. Удаваанда Великий Устюгка бүдүн вагон иштин ном келген, ажиндириишкинге үнген судно бүрүзү-ле библиотеканы кады ап чоруур турган.

Ол дайын хүннеринде келген номнарның каталогун кым-даа тургуспаанындан, ам ынчангы библиотеканы долузу-биле тургузары кончуг берге.

Библиотеканың амгы эргелекчизи Борис Иванович Макиевский дыка үр үеде дилеп тургаш, Петроград библиотеказының таңмазын салган алдан номну тыпкан.

В. ГУСЬКОВ, В. ЖУКОВ,
СЭТА-ның корр.
Архангельск—Великий Устюг.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮН—МАРГЫЛДААГА

Делегей чемпиону-биле интервью

Шыдыраага хандыкшыылдыглар Москвага эрткен делегей маргылдаазынга тиилээн Анатолий Карповтуң салыгларын ам-даа сайгарып, өөренип турар. А делегей чемпиону база бир улуг маргылдаага бөгүн ойнап эгелөөр.

Ол маргылдааже бааргынын мурнунда мээң-биле беседазынга мынча дээн:

— Амстердам маргылдаазынга чүгле гроссмейстерлер киржир. Москвага чоокта чаа ойнап турганнардан Лайош Портиш, Ян Тимман олар бар. Аныяк голланд гроссмейстер бодунуң чүртүнге эки ойнаарын кызыдар боор.

Совет шыдыраа школазын менден аңгыда Лев Полугаевский, Василий Смыслов болгаш аныяк мастер Александр Чернин төлээлээр. Голландиягa маргылдааларга чаңгыс эвес удаа ойнаан мен, чедиишкиннерлиг-даа болгулаан чүве. Ам база эки ойнаарын дүзеп турар мен. Ол делегейниң бирги чери дээш маргылдаага белеткелге эки хөөнүң тургузар ийик база төрүттүнген хүнүмге белек болур—май 23-те 30 харлаар мен.

— Ынчаарга шыдыраага ынактарның баш удур байыр чедириишкинин хүлээп ап көрүнер.

— Четтирдим.

— Делегейниң бирги чери дээш маргылдааны шупту номчукчулар сонуургап турар боор. Аңаа канчаар белеткенип турар силер?

— Ол Италияның сонгу талазында Мерано деп курорт хоорайжыгашка ортер. Мен бодум Канар ортулуктарда Лас-Пальмас хоорайга ойнаксаан ийик мен. Ынчалзажок Делегейнин шыдыраа федерациязының президентизи Фредерик Олафссоннун тырткан онаглыг чери Мерано болган. Маргылдааның чүрүму өскерилбээн. Алды салыта удуп алган кижи тиилекчи болур. Ам ужуражырым удурланыкчым-биле 1978 чылда Филиппинының Багиога оон-биле маргылдашкаш 21 хайымныг, 6:5 санга чемпион атты камгалап алган болгай мен. Ынчан маргылдаа чүс хонук уламчылаан.

Бо дег берге маргылдааны шыдажып эртеринге шынгыы дадыгышкын херек. Ынчангаш ниити күш-дамыр белеткеличе онза кичээнгей салып турар мен. Кыжын доктаамал хаактап, ам эштип, теннис ойнап турар мен. Маңнаарынга база ынак мен. Кавказ улустарында нептерээн нарлы деп оюнга хандыкшылым улуг.

— Хереэженнер-биле шыдыраа маргылдаларынга ойнаан силер бе?

— Ийе. Ынчалзажок оон бөөр үр болган. Бистин чүртувуста херээженнер аразында шыдыраа оюну дүргеи хөгжүп турар. Оон чижээнге Грузияның шыдыраачы кыстарының чедиишкинин адап болур: Нона Гаприндашвили элээп каш чылдарда делегей чемпиону болуп келген, Майя Чибурданидзе — амгы чемпион, Нана Александрия — чемпион ат дээш маргылдажыр.

— Шыдыраага өң бедик ат дээш маргылдаанын амгы чүруму Силерге тааржыр бе?

— Канчаар ойнаары меңээ хамаан чок ышкаш. Бодап көөрге амгы чүрүм чептүг.

Оон мурнундагы—24 салыгдан тиилекчи илередир — чүрүм маргылдааның организакчыларынга эптиг. Багиога маргылдаа хөлчок узаан болгай. Кижи бүрүзү ынча үениң дургузуида күжениишкинниг оюнну шыдап эртери берге. А өг-бүле, аал-оранда ынча үеде хоорук болуру кайы хире-дир.

— Силерниң чоок кижилеринер шыдырааны канчаар хүлээп көөрүл?

— Мээң бирги аарыкчым болгаш дузалакчым — аваам чүве. 1961 чылда Златоустага (Уралда ол хоорай төрүттүнген болгаш чаш чылдарым эрттирген черим ол) школачылар аразынга баштайгы чедиишкинниг болганым соонда аваам шыдыраа салыгларымның бижилгелерин болгаш солуннарда, журналдарда мээң дугайымда бижээн чүүлдерни шуптузун чыып чоруур кижи. Оон архиви мээң өңүүм, шыдыраа тайылбырлакчызы Александр Рошаль-биле кады бижээнивис «Тоску вертикаль» деп номну кылырынга улуг дузалыг болган.

Кадайым Ирина шыдырааны база хүндүлээр кижи, ойнаар-даа. Ам ойнаары харын эвээжээн. Чүл дээрге бичии Анатолий база бар, ол хөй кичээнгейни неген турар. Ол ам бүдүн чартык харлыг.

— Сонуургалдарыңар чүл?

— Музыкага, номнарга ынак мен. Школачы чылдарымдан маркалар чыырынга сундулуг мен. Ам ол сундулалымга үе чедишпестээн.

Генрих ХАЧКОВАНЯН,
(ПМА).

ЧҮРЭЭМ ТУДУШ

Кижилериҥ өөрүшкүзү —
Боттуу кылдыр
чалбыышталыр,
Кижилериҥ ажыг-шүжүү —
Бодумнуу дег, сагыш саргыр,
Чөптүг улуг килең-кылыы—
Сөөгүмге дээр хайнып кирип,
Арбын чонда чүрээм тудуш
Амыдырап чоруур-дур мен.

Ыгаап турда хүлүмзүрүп,
Ырлап турда—халактаныр,
Кижилериҥ хөөнүнге
Киржилге чок көжээ болуп,
Сагыш-сеткил өлүгленген
Чамдыктарны дөзевээн мен.
Арбын чондан хоорудур
Амыдырап шылавас мен!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

ТӨРЭЭН ЧЕР ДУГАЙЫНДА

Кара-Хөлдү көөрүмге,
Хөлбеңейнип чыдар-ла ийин.
Кадыр даандан хараарымга,
Көрүнүкке дөмей-ле ийин.
Кызаа, кашпал, шораан
болгаш
Хөлегелиг Көзер-Хемни.
Кылбазы чок шевер болгаш
Хөңүү чымчак чонумайны.

* * *

Алдыы, үстүү Талдыг-Чулдар
Айлыг, бестиг байлак-ла
ийин.
Аралашкан арбын чонум
Ай дег, Хүн дег эргим-не
ийин.
Үстүү, алдыы Талдыг-Чулдар
Үүргене, мыйырактыг.
Үелешкен эргим чонум
Үгер болгаш Шолбан-на
ийин.

* * *

Эзим даа, Бөом даа
Эстеп тур бе, хадып тур бе?
Эргим чонум элбек сүрүү
Эки деңгин, менди тур бе?
Кара-Хөлде, Даштыг-Хөлде
Хадып тур бе, эстеп тур бе?
Кадар оттуг хонаштарда
Хамык малдар менди тур
бе?

О. ДАРЫМА,
дыннал бижээн.

„БЕЛЕК“

Хемчик хемниҥ ағып баткан эриин дургаар бир көдээ суур чаптыла берген. Ол мээң өгбелеримниҥ чурту — өскен-төрээн суурум. Кезек-кезек теректер долгандыр хүрээлээн бичежек бажыңывыстың үстүнде болгаш адаанда кожаларывыстың улуг, бедик бажыңнары кайы ыракгак-на көстүп кээр.

Ол кожаларым-биле ындахаая менди солчуп эртер боордан башка, чогум хандылажып чоокшулашпаан бис. Ынчалза-даа оларның ажылдап турар черин билир мен. Үстүвүсте Үспес-ООЛ — совхозтуң төп складының эргелекчизи, адаавыста — Албас-ООЛ — суурда магазинниң садыгжызы. Ол ийи кожаларымның холдарында кара сумкалар халанайнып чоруур. Эртен көөрге, ол сумкалар эълеринниң холдарында чиигп аажок көстүр, ишти куруг, ийи быкты соолбургай чоруур, а кежээликтей, бүдүү көөр болза, үрүп каан шары сыңыйы дег, дартая берген болур.

Уругларым иезп кожаларыбиле хөлчок найыралдыг. Кызыг-кыйыг аразында кожаларынга бара каапкаш, оларын мактап, аажок көөрээн чоруур. Бо удаада база ажылыдан келгеш, бир аяк шай пактай каапкаш, чаңчыккан аайы-биле кожаларыиче ынай болган. Удавайн дедир чедип келди. Оон арның хөлегелиг кара булут дуглапкан дег, арай ширин үн-биле чугаалаҥын эгелей берди:

— Улустуң ашактары албастан ап шылаар, чивестеи чип билир боор чүве-дир. Кожавыс Албас-оолду көр даан. Ол садыгга кээр ховар бараанарның өртээн бичии бүдүү улгаттыргаш садыптар. Оон ботка ажыкты-даа, дузалыг таныш-көрүштү-даа тып алыр ышкажыл.

— Үстүвүсте Үспес-оол оон доладавас. Оон улуг кара сумказы куруг чорбас, бажыңынга келгеш, ында «белээн» бүдүү кадайынга хүлээдип бээр. А сен меңээ чүүү эккээр-дир сен. Ийи кожавыстың шылдыбразын көрбес сен бе? Чадаг чорбас — мунар хөлгелиг, чүзү чок дээр — дээш, кадайым менче, кандыг харыы болгаар ирги дээнзиг, кезе кайгап алган олур.

— Кайывыс-даа мынчага дээр чоннуң-на ажылын кылып чоруур-дур бис, ол биске аасхежиин берип турар ышкажыл — деп харыылаам. Аравыста чугаа оон ында шуудавайн барды. Херээжен кожалары-биле оом ишти чоокшулашкан тудум, оон аажы-чаңы каракка көзүлдүр өскерлиг бар чыткан. «Даргаанаар черинде эшөөрүңге адаарган көргүзүптер чүве канчап тывылбас чүвел? Таан-даа чудуруувус чүдук алдынче супкан эвес бис, тыптыпып, хайдынып көр даан, ачазы»—дээш, алаң кайгаткаш туруп берген.

Аавыстың алыскак-чиксек апар чылар, ажызын кандыг арга-биле чидирерин айнын тыппайн, ажылдап чоруп тур мен. Бир-ле эртен, үжен чылдар дургузуида узанып келген дөжүмнү суйбап каап, оон чанында боданып ор мен.

— Кады кыраан дөжүмнү көрбээн эвес сен, канчап суйбап орарың ол, дарган?—дээн гараж эргелекчизи эриин шедиргеленнек үнүнден сырбаш дидим.

— Хөйүү бодап, дөрээм-биле чугаалажып орарым ол-дур ийин— деп баштактандым.

— Нарын дерилгелер кылырынга тааристырган тергини эки дөжү чагыдып эккелдивис. Ону бээр эккеп ал—дёп, эргелекчи дыңнатты.

— Бо эрги дөжүмнү канчаптар мен—деп удур айтырдым.

— Бир эвес күзезинзе, белек кылдыр ап ал. Үндүр бижиттинген дөжү-дур—дээш чаянкалыр базып чорупту.

Кады кыраан дөжүмнү кадайымга белек кылдыр сунарын бүдүү иштимде шиитпирлээш, чүнү-даа кылырда дуза дилээр чаңгыс чээним Ойнаар-оолдуң самосвал машиназынга чүдүргеш, бажыңымның чадазынын чанында дүжүртүп алдым.

Ажылындан кадайым келгеш, улуг кара дөжүнү-даа эскербейн, безин олче көрүнмейн эрте бердя. Ол мээң «белээмни» шуут эскербээн, хереккедаа албаан хире. Безин чаларда моны чүге экхелдин деп-даа айтырбас болду. Шай пактапкаш база-ла кожаларыиче маңнапты.

...Бир-ле дүүште чемнеиип зар дээш бажыңга келиримге, кижимниҥ арны-бажы кызып берген, аажок девидээн тур.

— Канчап бардың, авазы? Ларып-аржый бердиң бе?—деп кайгап айтырдым.

— Кожаларывыс Албас-оол, Үспес-оол сугларың бузуттуг чоруу илереп эгелээн-дир. Таныш-көрүштеринге белекке сунган чүвелери биллине бергендир. «Артык сеткил ара дүжер» дижири-даа шын-дыр. Даштын дөжүнүү дүргеп-ле ярадып көр, ачазы деп, ам-на эскерип каан ышкаш, кадайым ыглаарының кырында келген чугаалаттына-дыр.

— Кады кыраан дөжүмнү белекке алдың. Даштын серп адаанга тургузуп алгаш, оглумну дарганаарыга өөредир мен. Адазының мергежилин оглу чоп салгавас деп?!— дээш, дөжүнү серп адаанче киирериле үзеп өөлду дилээр дээш бажыңдан үнүп чылырымда «ачавыс база кажар болдур ийин» дээн кадайымның меңээ чоргаарланган үнү дыңналып чыдып калды.

О. МИНИЙ-ООЛ.

1981 ЧЫЛДА ХҮН ТУТТУРУУШКУНУ

Бойдус болуушкуннары аидаа шупту өртем ёзүү-биле бүрүн тайылбырлаттынмаан. Ынчалза-даа эртемденнер ол тывыскаттары тывары-биле чүткүлдүг, эрес-дидим ажылдап, чаа-чаа ажыдыышкыннарны кылып, бөгүн ужуру билдинмес болуушкунуҥ чажыттары даартазында билдиие бергилеп, хүн келген тудум-на бойдусту кижи ажылып, ажыламыдыралга ажыглап турар. Чоокка чаа чедир Ай, Хүн туттуруушкуну база кижилерге эки билдинмес турган. Ол дугайын чамдык чурачылар билир турза-даа, ук болуушкуннуң канчаар болу бээрин чондан чажырып, чонну мөлчүп, дарлаарының чепсээ кылдыр ажыглап чораан. Бүгү-ле бодуушкуннарга бурган, аза, шулбус, четкер киржип турар дээн хоозун чугааны нептередип, оон дузазы-биле кижилерни коргудуп чагырып чораан. Хүн туттуруушкуну болу бээрге, аңаа кижилер буруулуг, олар кандыг-бир бачыт кылган-дыр, ынчангаш Амырга-Моос Хүннүң сыырыптарга, кижилер чырык чок карангы черге артып каарлар деп-даа тургулаан. Хүн туттуруушкунунуҥ үезинде кызыл-калдар ыттың ээргизи, эр кара чаңгыс кижиниң алгызы, боо даштаашкыны Амырга-Мооска чедип, Хүннү кагдырып болур—диишкеш, ытты, кижини эттээш алгы-кышкыны үндүргүлеп, боо-даа адып турган. Ындыг үелер ам эрткен.

Амгы шагда Хүн туттуруушкунунга баш удур белеткенип, туттуруушкун үезинин иштинде улуг эртем-шинчилел ажылдарын эртемденнер кылып турар. Долу туттуруушкун болуп эртер хоорай-суурларга янзы-бүрү дериг-херекселлерни баш удур белеткээр.

Чер кыры-биле секундала бир километр дүрген түүрүп эртер Ай хөлегезин долу хүн туттуруушкуунуҥ дилиндээ дээр. Ол дилиндектиҥ калбаа туттуруушкун үезинде Хүннүң. Черниҥ, Айның канчаар тураындан хамааржыр. Көвей кезиинде-ле 40-деп 100 километр болгулаар, а туттуруушкунуҥ долу фазазы 2—3 минута үргүлчүлээр. Эң-не калбак дээн дилиндек безин 270 километрден ашпас болгаш оон үргүлчүлээри 7 минута 31 секундадан эртпес. Ындыг туттуруушкун ховар болгулаар.

Долу азы дээрбектедчек Хүн туттуруулгазының дилиндээниҥ сонгу болгаш мурнуу талазынга 3500 километр чедир ырак черлерге долу эвес Хүн туттуруушкунуп хайгаарап болур. **(Оны чурукта көргүскен).** Ынчаарга Ай Черниҥ хөлегезинге кире бээрге Ай туттуруушкуну 1,8 шак ийикпе, азы эге болгаш сөөлгү фазалары-биле кады санаарга 3,8 шак-даа четкилээр. Бир чылда 1—2 Ай туттуруушкуну болгулаар болгаш чамдык чылларда туттуруушкун шуут болбайн-даа баргылаар. Ай туттуруушкуну Черниҥ дүн дүшкен чарыынга болур. Ай горизонт кырынга турар болза, шупту черлерге көстүр. Ынчангаш Ай туттуруушкунун болган чок-ла хайгаарап болур, а херек кырында ол болуушкун Хүн туттуруушкунундан 1,5 катап ховар болгулаар.

Хүн, Ай туттуруушкуннарын кижилер шагдан бээр сонуургап, оон канчап болу бээр чылдагааннарын тодарадыр күзелдиг чораан. 6585,3 хонук, азы 18 чыл 11,3 хонук болгаш (бир эвес ол үеннң дургузунда 5 узун хонуктут чыл эртken болза) туттуруушкуннар базала ол үеде эрткени дег, дедараалаштыр каталтаарын астрономнар бистиҥ эраның VI векте-ле эскерип кааннар. Туттуруушкунуҥ ындыг ээлчеглиг болуруи сарос дээр. Бир садыг черлерни таварып эртеп, кажан эгелээри тодаратынмас. Амгы үеде Айның шимчээр теориязынга үндезилээш, Хүн туттуруушкунуп ылап, чигези-биле баш удур санаар тодарадып турар.

Бо танышканывыс эртем теориязынга үндезилээш, астрономнарның санап шинчилээнин ёзүүлаар **1981 чылдың июль 31-де Москва шагы-биле 5 шак 30 минутада** бистиҥ чүртувуска Хүн туттуруушкуну эгелээр. Бойдустуң бо ховар болур опза болуушкуиуи Совет Эвилелиниҥ хөй-хөй чурттакчылары хайгаарап болурлар. Ховар болур долу хүн туттуруушкуну Бистиҥ Тывага долу эвес Хүн туттуруушкуну Москва шагы-биле 5 шак 37 минутада (чайгы үени барымдаалаан саиаарга) эгелээш, 8 шак 05 минутада доостур. Туттуруушкун үезинде Хүннүң 91 хуузу дугларлыр. Хүн туттуруушкунга таваржырга, каранғылай берген дээрге Хүннүң чөөн талазынга Венера, барыын талазынга Меркурий болгаш Марс деп планеталар көзүлгүлээр. Ам болур Хүн туттуруушкуну 1945 чылдың июль 9-та болгаш 1963 чылдың июль 20-де болуп эртkилээн долу Хүн туттуруушкуннарның сарос ёзүүлаар катаптаашкыны. Ынчалза-даа оон ылгалы 1945 чылдың туттуруушкуну Карел АССР-деп эгелээш Оренбургтаан, Казах болгаш Кыргыс республикаларның девискээрлерин таварып эртken. 1963 чылдың туттуруушкуну бистиҥ чүртувуска Курил ортулуктарын, оон дашкаар Аляска болгаш Канаданы таварып эртken. Мурнуида болуп эрткен дилиндээн Хүн туттуруушкуну 300—400 чыл болгаш-ла, шак ынчаар катаптап болур. Ынчалза-даа ховар таварылгалар болуп, элээн каш чылдар эрткенде ындыг катаптаашкыннар база боол болур.

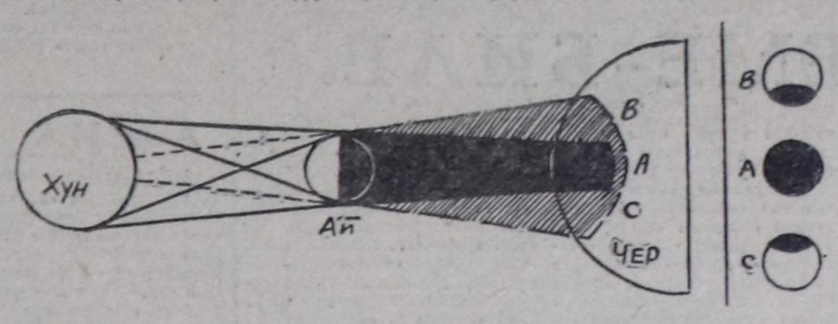

Хүн туттуруушкуну хайгаарап көөр сонуургакчылар бистиҥ республикада эвээш эвес болгай. Хүн туттуруушкуну телескоп-биле, дуран-биле-даа хайгаарап болур. Ынчаарга херекселлер чок улус болза хөөлеп каан шилди өттүр хайгаарап болур. Ол ышкаш телескопка база дуранга шүүрекчи шиллер хереглээри чугула. Аиаа карак-биле туттуруушкуну көөрге каракка хоралыг болгаш оон ангыла тода көзүлбес.

М. САТ.

ЧЕДИ ЧЫЛДА БЫЖАР ТООРУК

ЧУРУКТА: Оожум океанда Сейшель ортулуктарында камгалалдыг девискээрде кокос даар ыяштың эң ховар «кокоде мер» деп тооруу үнүп турар. Ол тоорук 5—7 чылдар иштинде быжар. Бир борбак тооруктуң денизи 30—40 килограмм чедип турар. Кокос ыяжының ол тооруу делегейде эң-не ховар деп санаттынып турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Делегей чемпиону-биле интервью

Чедип келгеним ол (Уралда ол хоорай төрүттүнген болгаш чаш чылдарым эрттирген черим ол) школачылар аразынга баштайгы чедиишкинниг болганым соонда аваам шыдыраа салыгларымның бижилгелерин болгаш солуннарда, журналдарда мээң дугайымда бижээн чүүлдерни шупту-зун чыып чоруур кижи. Оон архиви мээң өңүүм, шыдыраа тайылбырлакчызы Александр Рошаль-биле кады бижээнивис «Тоску вертикаль» деп номну кылырынга улуг дузалыг болган.

Кадайым Ирина шыдырааны база хүндүлээр кижи, ойнаар-даа. Ам ойнаары харын эвээжээн. Чүл дээрге бичии Анатолий база бар, ол хөй кичээнгейни неген турар. Ол ам бүдүн чартык харлыг.

— Сонуургалдарыңар чүл?

— Музыкага, номнарга ынак мен. Школачы чылдарымдан маркалар чыырынга сундулуг мен. Ам ол сундулалымга үе чедишпестээн.

Генрих ХАЧКОВАНЯН,
(ПМА).

Сонуургактарга

САРБАШКЫННАР — ДУЗАЛАКЧЫЛАР

АКШ-та Бостон хоорайның эртем-шинчилел төвүнде капуцин дээр сарбашкыннарны билимнеткен аарак кижилерге дуза көргүзер кылдыр өредип турар. Олар команда дузаар сөөдүкчуларны ажылдып, черек чүүлдерни стол кырынга селып, бажың эргининиҥ бажын дырап берип болурлар.

ГИННЕСТИҢ РЕКОРДТАРЫ

Гиннестиҥ рекордтар номунда ийи чаа чедишкин киир бижиттинген. Аленин чартык ортулукта Лекко суурнуҥ чоогунга Ивано Марьяноии дээр кижи 252 километрни гаактыг маңнап эрткен. Ол оон мурнундагы рекордган 80 километр үзэ былаан. Франциага ийи шыдыраачы 92 шак 14 минут дургузунда үзүктел чок ойнап келгеннер. Ол үениң дургузунда олар 573 салыы кыланнар.

XXI ВЕКТИҢ ШАКТАРЫ

Келир үениң шактарын чогаадып, кымыр бир япон фирма элээн каш чыл ажылдап келген. «XXI векти шактарында» жирокомпьютерни тургускан. Ол кандыг-даа жедээлерни, оон иштинде самодёттарның болгаш поездилерниҥ расписаниезин безин көргүзүп шыдаар аргалыг. Ында микроскопиялыг радиоприёмник, миниэкран бар. Ол экраның дузазы-биле теледамчыдылаларны көрүп болур. Ынчалза-даа япон пускай эртеминилер ол нарын «механизмнин» үр үеде ачемерин» шыдаар бичии батареяларны чогаадып шыдавайн турарлар.

ЧААСКААН СЕЗЕН ЧЫЛДА

Робинзон ышкаш чаасканчурттаарының рекордун Далмация (Югославия) чурттуг Зого Кучич тургускан. 1890 чылда ол ачазы-биле алгыжыпкаш, ада-иезиниҥ бажыңын кагган, Адриатика далайда эзи ортулукка чурттай берген. Оон бээр Кучич оон «ортулуунга» ийи-чаңгыс чедип келген кижилер-биле ужуражпайн, олардан дескелеп чоруп турган. Аңаа улус 1974 чылда таваржы берген. Ынчан ол 96 харлыг турган. Кучич кара чаасканан ол ортулукка 84 чыл чурттаан болган.

УЗУН БАОБАБ

Делегейде эң-не узун ыяштыг Америкада өзүп турар секвойя деп санап турган. Оон узуну чүс метр ажа бозр. Чоокта чаа Африкадан узун баобаб тыеылаан. Оон узуну 189 метр болган. Ол секвойядан ийи катап бедик. Баобабтың доозуиуң диаметри 43,5 метр болган. Оон төжүүнүң кырынга амгы үениң хой кагат бажыңын тудуп ап болур.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының мелээзин ёзүүлаар алыра, бөгүн республикага шокар буруттаар, чагбас. Мурнуу-барын чүк үглеңгешкиниҥ хаттың дургени секундала 7—12 метр чедер. Агаарның температураазы 20—25 градус чылыг болур.

Кызылга эдир бүдүттаар, чагбас. Янзы-бүрү үглеңгешкиниҥ хаттың күжү кошкак. Агаарның температураазы 23—25 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

МАЙ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Меңээ ужуттазыи күзеп көр» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (үзээткен). **«Үүден-даа артык үнелиг».** Үшкү болгаш дөртку фильмнер — **«Берге шөл». «Тайбың азы дайын»** 15.00, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үүден-даа артык үнелиг» (ийиги сериязы) 14.00, **«Августа император чок турган»** 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүмүү ыыдажып эрткен бис» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

«Шын» солуига курьерлеп ажылдаар кижилер дарый иегеттинип турар.

1981 чылдың май 15-тен эгелеп Кызыл — Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе аразының рейизи хүннүң үжүдер апаарыи (оон мурнунда — неделада үш удаа ужудуп турган) бүгү хамаатыларга Кызыл аэропорту дыннадып тур. Ужудуп үнер үези өскерияге чок.

Июнь 1-ден эгелеп Кызыл — Абакан — Кызыл маршрутка немедде рейси тургускан. Кызылдан ужуун үнер үези — 11 шак 30 минута (Москва шагы-биле).

Көдээ ажыл-агый министерствозуига мергежилдиг машинакчылар, ажыл-агый эргелекчизи негеттинип турар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Кадрлар килдизи. Телефоннары: 2-22-50, 2-41-44.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниҥ 2-37-13, пропаганда килдизиниҥ 2-31-75, культура килдизиниҥ 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниҥ 2-21-47, үлегүүр килдизиниҥ 2-31-75, чагаа килдизиниҥ 2-41-27 информация килдизиниҥ 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуи келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1239.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниҥ талазы-биле эргелелиниҥ типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00491

телевидение

МАЙ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.15— «Ада-нелер, силерге!». 9.45 — «Музейлериҥ делегей хүнү». 10.20 — «Эки бараанарны хөйүү». 10.50 — «Спортлотонун» 20-ги тиражы. 11.00— «Мону силер шылаар силер». Чогаадыкчылар конкурузуу. 11.55— «Советтер болгаш амыдырал» 12.25 — «Аргалыг дуруглар черк» деп документалдыг телефильмниҥ баштайгы көргүзүү. 13.45 — «Эрес-мандырлыг чорук». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30—15.45 — «Аваам мени аас-кежиктиг кылыр төрүл кааи» деп уран-чечен телефильмниҥ баштайгы көргүзүү. 15.45 — ССРЭ-ниҥ улустуң артизи, ССРЭ-ниҥ Күүрүне шаңналыныҥ лауреады Юрий Гуляев ырлаар. 15.55— «Дириг амытаннар делегейинде». 16.55 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беселазы. 17.25— Делегейниҥ болгаш Европаның чемпионнары — хоккейге ССРЭниҥ шилиндек командазы-биле Останкинониҥ Кышкы салыгга ужуражылышкын. 18.25 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — И. Штраустуң «Кайгамчык ак-көк Дунайда» деп валызын Венаның симфония оркестри күүсеткер. 18.50 — Делегей айтырыгларының темазыига бесела. СЭКП ТК-ниҥ делегей информациязының килдизиниҥ эргелекчизи Л. М. Замятин чүве чугаалаар. 19.35 — Күүрүнниҥ Ест. Вахтангов аттыг улегерлиг театрының фильм-шизиниҥ баштайгы көргүзүү. «Арга-арыг ээзи». А. П. Чеховтуң шизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фильмшизиниҥ уланчызы. 22.35 — 23.30 — «Альпыларга хар бөйырлалы». Тенгелде—мелодиялар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15—14.20 — Дамчыдыкчылар программазы. 14.20 — «ССРЭ-ниҥ улустарының молоры болгаш таныласы». 14.50 — И. Ибсен—«Росмерсхольм». Төлеии (Норвегия). 16.55— Эстрани ССР-ниҥ Күүрүнниҥ симфония оркестриниҥ концерти. 17.55 — «Шилиттиигеи чечен чогаалдар». Михаил Булгаков. 19.30 — «Хөгжүмүүт япоп». 20.00 — «Тамчыктыг улуиаар, чаштар!». «Илбилиг экран». «Мирр-мурр». Мультфильмнер. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Чүгле мюзик-холлга». Уран-чечен телефильм. 22.40 — 23.25 — Европаныҥ хэзо-ле чемпионады. Венгриядан дамчыдылга.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 116 (11614) | 1981 чылдың май 17, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ОРБИТА КОМПЛЕКИЗИНДЕ КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ

СЭТА-ның дыңнадыы

1981 чылдың майның 15-те Москваныы-биле 22 шак 50 минута турда космостуң «Союз-40» кораблин орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» комплекизи-биле тудуштурган.

Чер чоогунуң космос делгеминде эртем-шинчилелдиң башкарылгалыг «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-40» комплекизинде үш совет космонавтылар Владимир Коваленок, Виктор Савиных, Леонид Попов болгаш румын космонавт Думитру Прунариу составтыг каттышкан экипаж ажыдап чоруур.

Совет Эвилелиниң болгаш Румыния Социалистиг Республиканың эртемденнериниң кады белетиззни ужудуушкуннуң эртем программазы чеди хүнге таарыштыр кылдынган болгаш Чорниң бойдус нурлавырларын шинчилээрин база долгандыр турар бойдусту өөренирин, физика-техниктиг болгаш технологтуң шенеледелерни, медико-биологтуг шинчилелдерни чорударын көрүп турар.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-40» комплекизиниң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Космонавтылар Коваленок, Савиных, Попов болгаш Прунариу оларның кадыкшыл байдалы эки.

Совет Эвилелиниң болгаш Румыния Социалистиг Республиканың космонавтылары составтыг каттышкан экипажтың ужудуушкуну социалистиг чурттарның аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылганың калбарып турарының дугайыч тодаргай херечилеп турар. Совет болгаш румын улустарның найыралын хөгжүдеринге бо ужудуушкун улуг салыпшынының киирер.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫНГА УТКУШТУР

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелинде, ВЛКСМ обкомунда

ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГА

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому. «Он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле республиканың партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында доктаал хүлээп алган.

Партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң илеткели, съездиниң шиитпирлери болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалы республиканың ажылчы чоннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг чаа көдүрүлүшкүнүн болдурган деп доктаалда демделгээн.

Чаа беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле демделгээр дээш партийжи кыйгырытта харыы кылдыр республиканың ажыл-ишчилери ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, он бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан. Москваның, Ленинградтың, өскедаа доорайларның, республикаларның, крайларның, областтарның ажылчы чоңнарының чаа беш чылдың бирги чылынын хүүда болгаш коллективтиг даалгаларын 1981 чылдың ноябрь 7-де күүседир талазы-биле инициативаларын республикада калбаа-биле шептереэн. Көлээ ажыл-агыйның, үлетүрүүн, тудугунуң, транспорттуң болгаш өске-даа адырларның ажылдакчылары, күш-ажылчы коллективтер 1981 чылдың дөрт айларының планнарын күүседир дээш багай эвес ажылдаан.

Моон-биле чертелештир күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш социалистиг чарышты организастап турарында ам-даа хей четпестер бар дээрзин доктаалда демделгеп турар. Хей коллективтерде чарыштың шептеренгей болуру четпес, социалистиг хүлээлгелерин алырында болгаш чарыштың негелделерин ажылдап кылып турарында ёзу бараимдаалаар чоруктарны болдуруп турар, түннелдерни чогуур үезинде үндүрбес, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерин коскан ажыглаар чоруктар бар. Чаржып турар районнарның, коллективтерниң, совхозтарның, цехтарның, тус-тус ажылчыннарның аразында кеңээлер чарын кошкак ажыглап турар.

Чамдык партия, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организацияларының социалистиг чарыштың кижизидикчи ролюн чедир үнелевейн турар. Мурнакчы дуржулганы өөрениринде болгаш пептередиринде шыгыы четпестер бар.

Беш чылдың даалгаларын күүседири дээш социалистиг чарыштың улам ынай хөгжүлдезинин, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге оон ролюнүн бедиириниң чугула ужур-дузалыын барымдаалаш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын чайгылыш чок удуртулга болдурул база күүседирлә-биле хүлээп алыр дээрзин доктаалда айтыкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырар, он бирги беш чылдың даалгаларын, улус ажыл-агыйының чыл бүрүде планнарын күүседир дээш массаларның инициативаларын болгаш чогаадыкчы чоруун улам ынай хөгжүдерин партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының эң чугула сорулгазы кылдыр санаан.

СЭКП Кызыл хооркомуна, райкомнарына, «Тыва дагдугу тудуг» эргелелле, «Тыва кобальт» комбинатта парткомнарга, хооррайкүүскомнарга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалды тайылбырлаар талазы-биле чон ортузунга масса-политиктиг ажыллың калбарткарын, Бүгү-эвилел чарыжыңга бүгү ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, специалистерни, алban-хамакчыларны болгаш бүгү күш-ажылчы коллективтерни, бүдүрүлгелерни, каттыжышкыннарны, совхозтарны, организацияларны болгаш албан черлерни идепкейлиг кинриштерин ханылгарын дааскан. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге ёзулуг чогаадыкчы дилээшкинниң, күш-ажылчы чарыштың болгаш эш хүүнүн дузалажылгазының, даанырган ажыл-херек дээш бедик харысалгалыг болурунуң, четпестерге, күш-ажыл чурумунуң хажыдыышкынарынга эптеш чок чоруктун байдалын тургузар.

СЭКП обкомунуң киллистеви, СЭКП хооркому, райкомнары, парткомнар, хооррайкүүскомнар, министерстволар болгаш ведомстволар профэвилел болгаш комсомол организацияры-биле кады шаңналга болгаш хүндүлүг аттар тыпсырынга киирер мурнакчыларны болгаш чаартыкчыларны согуур үезинде шилип киирер. Он бирги беш чылдың дургузунда чыл бүрүде-ле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилиир Кызыл тудугу-биле шаңналдың келген работна, бүдүрүлге коллективтерине, совхозтарга, алban черлерине, организацияларга от шаңналды моңге калгалаарыбыле аттыгар.

ЧАШТЫРЫЛГАНЫ ДООСКАН

«Он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалдыг Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери изин-биле чүүлдүгүнүп, хүдээп алган. Чаа беш чылды Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш шалыпчы, идепкейлиг күш-ажыл-биле демделгээр дээш партиянын кыйгырыгыга харыы кылдыр «Улуг-Хая» совхозтуң тараажылары он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажыллары эң-не бедик темпилиг чоруткан.

Совхозтуң тараажылары тараа культураларының чаштырылгазын алды ажыл хүнүле бүрүнү-биле дооскаш, ам чаңыс чылдыг үүшүттерни чаштырылгазынче киргеп. Шак мынаг организастыг, бедик темпилиг ажыл чүүл ачызында чедип алдынганыл?

Бир-ле дугаарында айтып каар кол чүве—совхозтуң тараажылары часкы тарылгага белеткел ажылдарын эрткен чылын-на эгелээннер. Дүжүт ажаалдазының соон дарый күскү чер андарылгазын чорудуп, ону часкы тарылгага бүрүнүбиле белеткеп алыр чаңчылдыглар. Ынчангаш чазын чангыс-даа гектар черни удур аңдарбайн турар. А ол чорук машина-техниканы өскээр чардыктырбайн чүгле чажылдага комплекстиг ажыглаарын хандырып турар.

Ийиде — механизаторларның күш-ажылын, дыштанылгазын шын организастааны. Трактористер тараа чаштырылгазының үезинде эртеяден эгелээш, орай кежээге чедир ийи эзлеп-биле ажылдап турган. Оларга дүштеки чемин поварлар ховуга-ла чедирип берип турган. А күш-ажылчы хүнүн соонда шылап турупкан механизаторлар ховуга келгеш, изидин каан чунарбажынга чунгаш, арыг идик-хевин солуп кеткеш, телевизор, кино көрүп, спортка соонуургалдыглар шыдыраа, стол теннизин ойнаа турарлар. Совхозтуң № 2 ховуда турлаанда эрткен неделяда чырык-делгем, каас-чараш чаа столовая база ажыглалда киргеп.

«Улуг-Хаянын» тараажылары бо чылгы часкы ховуга ажылдарын шык базырышкынындан эгелээш, чаштырылгага чедир эрозиядан удур техника-биле чоруткан. Башгайы чеде чаа техниканы эң-не шинээлии алыр дээш механизаторлар элээн бергелерге таварышкан. Ынчалза-даа ол бүгүнү ажып эрткеш, тараажылар хөрзүнүү хаттай камгалаарынын, тарылга шөлдериин үрелирин болдурбазының талазы-биле ажылдарны чедиишкиниг чоруткан.

Тараа чаштырылгазының үезинде механизаторларның аразында калбаргап социалистиг чарышка Михаил Малбыкоолдуң удуртканы № 2 ховутрактор бригадазының коллективи эң эки түңнелдерни чедип алган. Бригаданың механизаторларындан хоочун трактористер Допдуу Чаш-оол, Биче-оол Ховалыг бедик аргадуржулгазын аныяктарга күзелдин-биле дамчытмышаан, хүн бүрүнүн планын 180—200 хуу күүседип турган, чарыштың тиилекчилери болганнар.

Совхозтуң механизаторлары чангыс чылдыг сигнеп чаштырылгазын дооскаш, машина-техниказын сигнеп кезилдезинге белеткеп, малчыннар Наадымынга күш-ажылчы чедиишкиниглиг ужуражыр дээш бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: совлгу гектарларга чажар тарааны сеялкаларже уруп турары; тараа культураларының чаштырылгазынга шылгараан сеяльщиктер Ю. Бүрүнней, М. Ком-Баир, О. Уважай болгаш А. Ондар (ок талазындан) олар.

Авторнун фотолары.

ӨДЕК-КЫШТААН СЕПТЕП...

Бай-Тайга районда «Тээлиг» совхозтуң Найырал салбырында 20 коданы хой бар. Кыргылга зооструру билек-ле оларны эки семяртаа алыры-биле кодан бүрүзүн кана чайлагладырының планын тургускан. Чайлагладыкшыга чедир өдек-кыштаг септелгезин доозуп каары-биле ол ажылды ам шалыпкын темпилиг чорудуп турар. Малчыннар боттары кажаалырын көргеңнии коптарган, үүрмек септелгелерни кылган. Салбырга бо чылын бир чаа кажаанны тудар болгаш сес кажаанны септелгезин чорудар.

Малга быжыг чем баазазын тургузары эң чугула айтырыг. Ынчангаш малчын бүрүзү 10—15 тонна сиген белеткээр хүлээлгени алган. Ону боттандырары-биле ам сиген кезер шөлдериңе дажын аштаар, суггарар ажылды чорудуп турар.

Наадымга төлептиг белеткиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш салбырыңц малчыннарының ортузунда удам калбаргап.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Репортаж

ДАШТЫГ-ХӨЛДЕ ТАРЫЛГА

Тоора-Хем совхозтуң төвү Адыр-Кежиг суурдан үнгеш, Азасче углай хаптывыс. Сай төп каан аштаглыг дөрт орук кара шивилерлиг арыг кызыы-биле шөлүп чоруткан. Элээн болганда бора талдарны эргип кээривиске, андарып каан шөл мурнувуста бо чылыр. Шөлдүң ыңдар-ла ыраккы үжүлде кезек-кезек куу дөозунар бурунайныл, ангаарже өрү көдүрүп үнүп турар болду.

Мээң-биле кады чорган Туңгар-оол Хүлер-оолович чүгаалай-лыр:

— Даштыг-Хөл деп чер мурнувуста чылар бо. «Тоора-Хем» совхозтуң трактор-хову бригадазының турлаа мында. Бажың-балгады шымбай шевергин кылдынган. Септеп алтаны база эки. Мындаа маңаа кээп, хынап көрүп чораан бис.

— Арбын тарылга шөлдүг совхоз бо ыйнаан?— деп, даргадан чүгаа эредим.

— Ийет, ындыг. Бистиң районнуң бүгү тарылга шөлүнүң үштүн ийи кезии бо совхозта. Ажок кара хөрзүнүүг шөл. Кыры шуут шириктелчек. Ону чүгле андарган, илиртээри чедишпес. Оон соонда дээрбек бистиг үлдүредикчилер-биле кадыг ширикти хээлектей бөстыргаш база катап илиртээр. Чүгле шынаң хөрзүн тараа чаштырарынга тааржып болур.

Ак-как бажыңнарны улуг эрес хөлдүн кыдыында туткулаан. Арай озалааш черде янзы-бүрү машиналарны чыскаагаш. Оларның аразында карандашкан кижилер баразы көстүр. Хову турлаанын кызыл-булуңу. Оон азыгны лозун, плакат-биле шимеп каастаан. Иштиниң арыг-силин ажок. Ханаларында социалистиг чарыштың негелделерин, кылыр ажылдың хүн нормазын, алыр ажыл төлевирииң хемчээлин, мурнакчыларны шаңнап-мактаарының хемчеглерин, хову ажылдарын кажан доозарының хуусааларын толаргай бижээш аскылап каан. Механизаторларның хүн бүрүде норма күүсеткенин удур-ла бижип турар самбыра база бар. Столоваялыг, белеткээр механизаторлар чурттаар бажыңныг, чунарбажыңныг. Хову турлаа шынаң-ла үлегерлиг болду.

Кызыл-булуңда кижи чок, ээн. Столоваяда поварлар кежээки чем белеткээн тур.

— Чаа, механизаторларның хандырылгазы кандыгыл?—деп, бир повардан айтырдывыс.

— Эки-ле ашкарып, чемгерип тур бис,— деп харыылаан, хүлүмзүрүй-дүр. Чаагай чемиң чыды думчукка кээп калды.

— Механизаторлар кайдал?

— Чамдыызы ховуда чер аңдарып тур. А өске артканнары кол агрономну баштадыр, дөө ол сеяльщалар эдип, тазыртыпып турлар.

Совхозтуң кол агроному аныях кижи болду. Совхозка чаа-ла ийи чыл ажылдап турар. Часкы хову ажылдарын канчаар чорудуп турарын Алексей Идамович Сат биске чугаалады:

— Он бирги беш чылдың баштайгы чазынында мал чеми культураларны 1450 гектарга чаштырар. 5 гектарга картофель олуртур, бир гектарга погаа өстүрер планныг бис. 1550 гектар ашгысты удур аңдарар болгаш, ажыл күженишкиниг болуп тур. Ам 800 гектарны аңдарып алдывыс. Оон 500 гектарны диска-биле үлдүреттишаан, илиртээр. Бо шөлдерге коллуунда сула чаштырар. Оон үезинии четчири-биле бар, белеткеп каан. Мал чеми люцерианы 20 гектарга тырыр.

Чер аңдарарын аңаа апрельдиң 27-де эгелээн. Баштайгы удаазында 8 трактор аңдарып турган. А сөөлгү хүннерде оларның чартыы арткан.

— Агрегаттар үүле четче ажыллавайн турары ол?—деп бистиң айтырыывыска, кол агроном мынчаар харыылады:

— Кышкы үеде мал чеми сөөртүр дээш, бүгү тракторларны тургузуп, капитал септелге кылыр чай чок болган. Ынчап турувуста-ла час дүшкеи. Харын-даа неделя хире эрте эгелээн. Эки септеттинмээн тракторларның бир-ле чүзеи болган чок үрели бээрдир. Оларны удур септээр хөзүр таваржыр. Агрегаттарның четче ажыллавайн турар үжүүлында.

Часкы хову ажылдарын дүргеи темп-биле, кыска хуусаала, эки шыпарлыг чорудар дээш совхозтуң механизаторлары шалыпкын ажылдап турар. Оларның эрес-шудургуолуг-дыжын бодавас чоруунун ачызы-биле тракторларның агар септелгези саат чок кылдынып, дораан-на ажылче кирип турарын демделээр херек. Он алды механизатор ийи ээлчег-дилее ажылдап турар. Олар хонукта 90 гектар чер аңдарар онаалданы чамдыкта дыка ажырып турар. Трактористер Шолбандыр Кол, Анатолий Дагба болгаш өскелер-даа чер аңдарар нормазын 120 хуудан кудулатпайн турар.

Тоора-Хем совхозтуң механизаторлары мал чеми культураларының чаштырылгазынче май 10-дан эгелеп киргеп. Суланы чаштырарында чеди агрегат ажылдап турар. Трактор чедишпезинден 4 сеялка ам-даа аңаа турарга. Райониуң удуртур органнары хөй таварылгалыг бо совхозка практиктиг дуза чедирериниң хемчеглерни база алган. Эвээш тарылга төлдүг «Май 1» совхозтуң тракторларының чамдыызын ынаар чорударын шинитпирлээн. Бо хүннерге четпир тоора-хемчилер 300 гектар ажыг мал чеми культураларны чаштырган. Чаштырылганың темпизи дүргеи, шыкары эки. Сула чаштырарын майның 20-те чедир доозар.

К. АРАКЧАА.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз Т-4» —«Союз-40» эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажынга

Космонавтылар КОВАЛЕНОК, САВИНЫХ, ПОПОВ, ПРУНАРИУ оларга

Силерге, каттышкан совет-румын космос экипажының кежигүннеринге, орбитаның «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинде чедиишкиниг ажылдап эгелээннер-биле чүректин хаңыыдан байыр чедирип тур бис.

«Интеркосмос» программазынга киириштир совет космос лабораториязының бортунга силерниң чорудар апаар найыралчы ажылыларны Совет Эвилелинде болгаш Румыния Социалистиг Республикада миллион-миллион кижилер бо хүнгерде улуг сонуургал-биле хайгаарап көөрлер. Силерге көргүскен бүзүредип алдарлыы-биле шыяыктырып, ужудуушкун программазын бүрүн күүседиптер силер дээрзинге бүзүреливисти илергейлеп тур бис.

Космоска силерниң кады ажылыңар бистиң улустарывыстың, партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң аразында чаагай найыралдың болгаш аку-дүмалыышкы эң-сеткил каттыштырылгазының чанчылчаан харылзааларын көргүзүп, кавбызынга-ла ажыктыг совет-румын бүгү талалыг кады ажылдажылганы чаа плерели болуп, бүгү делегейге социализм, чаңыылдырыышкын болгаш тайбың херээнии эрте-ажыктарынга бараан болуп: Силерниң ужудуушкуңнар Румыния Социалистиг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында быжыг найыралдың харылзааларын улам ынай быжыглаарынга бараан болзун.

Силерниң нарын болгаш харысалгалыг хүлээлгенериңе чедиишкиниг күүселдези социалистиг эртемниң болгаш техниканың дешилгезинге, совет болгаш румын улустарның, бүгү өңжи төрелгетениин чаагай чоруугга болгаш аас-кежиниге дешилгенің чаалап алышкынынарын көөдүлеринге чаа салыышкын болур дээрзинге бүзүреллиг бис, эргим эштер.

Черге мөңги-чаагай ээп келиринерни силерге күзедивис.

Л. БРЕЖНЕВ. Н. ЧАУШЕСКУ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш

Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Румынияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи эш

Николае ЧАУШЕСКУГА

Совет болгаш румын космонавтылар составтыг каттышкан экипаж эртем шинчилелдериниң болгаш шенеледелериниң программазын күүседип киргенинге орбитаның эртем-шинчилел «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-40» комплекизинин бортундан Силерге йлетьеп тур бис.

Комплекстиң борт системалары чогумчалыг ажылдап тур.

Космонавтыларның кадыкшыл байдалы эки.

Ужудуушкунуң программазын чедиишкиниг күүседир дээш бүгү күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бээр бис.

Совет болгаш румын улустарның, социалистиг лем каттыжылгазының бүгү чурттарының найыралы болгаш кады ажылдажылгазы делгерезин!

«Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-40» орбита комплекизиниң экипажы

В. КОВАЛЕНОК Л. ПОПОВ
В. САВИНЫХ Д. ПРУНАРИУ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш

Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Румынияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи эш

Николае ЧАУШЕСКУГА

Эргим Леонид Ильич Брежнев болгаш Николае Чаушеску!

Чүректин хаңыыдан изиг байыр чедиишкиннери болгаш эки күзээшкиннериңер дээш бүгү-ле сеткил-сагыжывыстан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис. Орбитаның эртем-шинчилел комплекизинин каттышкан совет-румын экипажы биске көргүскен бедик бүзүредили шыяыктар, совет болгаш румын эртемнин хөгжүлдези дээш, социализмниң аллары дээш, кижи төрелгетениин тайбыңы болгаш дешилгези дээш харылсалгалыг даалганы чедиишкиниг күүселдери-биле бүгү-ле чүүлдерни кылырывысты бистиң чурттарывыстың партия болгаш күрүне удуртулгазынга болгаш Силерниң боттарыңарга бүзүредип тур бис.

Акы-дуңма совет-румын найырал делгерезин!

«Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-40» орбита комплекизиниң экипажы

В. КОВАЛЕНОК Л. ПОПОВ
В. САВИНЫХ Д. ПРУНАРИУ

ГРУЗИН ШАЙЖЫЛАРДА

Грузияда шай чыылдазы эгелээн. Бышкан дүжүттү бир ойгаарында ажаап алыр хүндүлүг эргени Ахалсопели суурның колхозунуң Социалистиг Күш-ажылдың ийи даңгыр Маалыры Т. Купуния баштаан бригадазынга тывысиан. Шайжыларның республика чарыжының тиилекчизи ол коллектив амгы сезонда гектардан-на 12,5 тонна шай бүрүзүн ажаап алырын төлевилээн. Эрткен чылдаазындан чартын тонна хөй болуру ол.

Амгы сезоннуң онзагай демдээ — продукцияның шынарын бедидер дээш демисел-дир. Плантация бүрүзү паспорттуг, чемишчидилгелерни аппарып төгерииниң, дөстерни таарый кезериниң, суггарарының, агротехниктиг өскедаа хемчеглериниң-хуусааларын база хемчээлдерин ында айыткан. Бо чылын плантацияларга шай ажаап алырының тос чүс ажыг машиналары, хол-биле ажылдадыр хей санныг аппараттар ажылдаар. Зугаан болгаш Чаленджих районнарда чаа фабриналар сорттуг бүрүлерни хүлээп алырынга белен. Чаа техниканы непередиринге үндезилээш, сайзырадыы ажылдаазыр бүдүрүлгелериниң ниити күчүзү дыка өскен.

Грузияның шайжылары бо чылын күрүнеге 450 муң тонна ажыг сорттуг бүрүнү садар.

(СЭТА)

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

АМГЫ НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Тыва республиканың чөвүлелиниң эвлүглиг хуралы болуп эрткен. Анда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш съездиге эш Л. И. Брежневтиң кылганы Отчёт илеткелде айтыышкынарга дүүштүр Тыва АССР-ниң хереглекчилер кооперациязының сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди Республиканың баштаар черинің даргазы Ю. С. Катков кылган.

Тываның кооператорлары партияның эвлүглиг съездизиниң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде илип үндүрген улуг сорулгаларны бир эп-сеткилдиг үүлдүүгүнден болгаш боттарының ажыл-херээнге чайгылыш чок удуртулга болдуруп хүлээп алгаш, бо хүннерде ажылын амгы үениң белик негелделеринге дүүштүр шүглүүнүп турар дээрзин илеткелчи болгаш санап бергеннер демделээн.

Кооператорлар онгу беш чылдың планның даалгаларын кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Оон иштинде үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы 100,6 хуу күүсеттингеи болгаш чоига планнан ажыр 3403 мүн рубльдиг бараанын саткан. Кижи санына оналаштыр бараан садары 1975 чылда 578 рубль турганыдан 1980 чылда 698 рубль четкен. Бараанны боду шилип алыр магазиннериҢ саарылгала улуу 42 хуу. Ниити чемненилгениҢ бараан саарылгазы хөгжөөн, бодунуң продукциязын пландан ажыр сайгарып турар.

Белеткелдер талазы-биле онгу беш чыл планы күүсеттингеи. Капитал салыышкынар өскеннидең салгынын, ниити чемненилгениҢ болгаш бараан складтарының шөлү калбаргаи, 30 магазинниериҢ, 7 столоваларының, 2 погаа шыгжавырын, 3 универмагты болгаш өске-даа объектилерни туткан болгаш эде дерээн. Кооператива организацияларының сан-хөө байдалы элээн быжыккан. Тудуг болгаш транспорт организацияларының ажылы бурунгаар базымны кылган. Социалистиг чарышты организастаарын экижиктеининден онгу беш чылда бедик көргүзүглерни дээш чамдык бүдүрүлгелер, хөй ажылакчылар шаңналмакталга төлептиг болганнар.

Ынчалза-даа чамдык хереглекчилер ниитилеллери, кооперация бүдүрүлгелери бар аргакурлавырларны чедир ажыглаваанындан эртken беш чылдың элээн каш көргүзүглери планда көрдүнгенниден чавыс болган. Ылангыя Тес-Хем райпозу, Сут-Хөл, Найырал, Элегес рабкооптар, Балгазын сельпо беш чыл планын күүседип шылаваан. Бараан курлавырларыбиле ажылдың кошкаларын бар-ла барааннарны салыгларга үзүктелдирер, магазиннерни хөй үе ниитилеп хаалгыг тургузар, ажылдаар шагын барымдаалавас чоруктар мынгыя Чөөн-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем райполарының. Тиилелге рабкооптуң, Балгазын сельпомуң болгаш өске-даа садыг четкилериҢ турган.

СЭКП-ниҢ XXVI съездизиниҢ негелделериҢе дүүштүр алыр болза, чаа беш чылдың бирги кварталында кооператорларның ажылында эки үүлдер-биле чергелештир, четпестер ам-даа бар. 1981 чылдың бирги кварталының планыг даалгалары кол көргүзүглер талазы-биле челиишкиниҢ күүсеттингеи болза-даа республикада 21 ниитилелдериҢ 4-үү квартал планын күүсетпээн. Оларга Тожу райпозу, Терех-Хөл сельпозу, Сут-Хөл, Элегес ажылчын кооперациялары хамааржыр.

Партияның XXVI съездизиниҢ шиитпирлериҢе болгаш ССРЭ-ниҢ экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниҢ Кол угланыышкынарыңга дүүштүр он бирги беш чылда Тываның кооператорларының мурнунда улуг сорулгалар салдынып турарын илеткечи демделээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 20 хуу, бир кижиге оналаштыр бараан садары 19 хуу өзер. Бараан саарылгазының ниити түңү 143 млн. рубль, оон иштинде садыгга 137 млн. рубль, ниити чемненилгеге 6 млн. рубль чедер. Бо сорулганы күүседир төлээде, саарылганың эргиллезйн онгу беш чылдыңнан 5 хонук дүргедедир үжүрлүг. Аъш-чем программазын ажылдап кылыры-биле холбаштыр эът садып алырын эрткен беш чылдаазынан 705 тоннага көвүдедир апаар.

Салдынган сорулга белең эвес, ынчалзажок ыяап-ла күүсеттинер аргаларлыг дээрзин илеткечи болгаш санал бергеннер айтып турган. Ону чедип алырда организастыг ажылды экижидер болгаш бараан курлавырларын немей дилеп тывар талазы-биле ажыктыг хемчегларин кооперативтиң садыынын удуртукчуларын ажыллап кылыры болгаш оларның күүселдезин доктаамал контроллаары чугула. Моонбиле кадыг бараан-биле ажылдың база бараан берикчилерибиле харылзааны үлдезиин-биле экижидерни онза чугула.

Садыг четкилериҢе болгаш бүдүрүлгелериҢе ажылды чаа ёзу-биле организастаар. Бараан хуваалдазын болгаш чедирилгезин сайзыраңгайжылдар. МагазиннериҢ, столоваяларның хемгларыг турар үезини кызырар, ажылдаар чурумун шыңгыы сагыыр. Садыглаашкының культуразын бедидип, хереглекчилерни мегелээр, барааннарны чедир деңзилевес, хемчээвес, чонга доңгуй чоруктарны шиитпирлин-биле чайладырын чедип алыр. Садыг алыкчыларның барааннарга хереглеллерин өөренип көрүп турган, көдээ чөвүүң ыланғыя малчынарның садыг хандырылгазының деңелин амдыгаалтан белидер.

Көдээ чөвүүң аъш-чем-биле хандырылгазын улам экижидер сорулга-биле кооперация салдының бүдүрүлгелери болган организацияларны дузалап ажыл-агыйны улам калбартыр, чүрттакчы чондан аъш-чем продуктуларын болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эзин садып алырын билдилиг организастаарын ниитилелдериҢ баштаар черлери күштелдирери чугула дээрзин хурал демделээн. Моон-биле чергелештир кат-чимис чырын болгаш сайырлы кылыры, оларны продуктуларны бүдүрерин көвүдедир.

Кооператорларның мурнунда улуг сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынга социалистиг чарыш улуг рольдуг, ынчангаш чөвүлелдиң хуралының кирижкилери коллективтериң болгаш тус-тус ажылакчыларның аразынга чарышты ам-даа калбаа-биле болгаш дээштиг кылдыр организастаарын чугула деп демделээн. Чарыш тиилекчилериниң болгаш мурнакчыларның дуржулгазын иептередириңе эң чугула киизэнгейин салыр хереглеп.

Респотребсоюзтуң чөвүлелиниң хуралынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Б. Добромыслов олурушкан болган делегенгей чүве чугаалаан.

Хурал чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган болгаш республиканың кооперация садыының өске-даа айтырыгларын шиитпирлээн.

Чадаананың автотранспорт будурулгезинде бирги класстың чолаачызы Очур-оол Манай-оолович Монгуш 22 чыл иштинде ол профессиязы-биле ажылдап келген. Ол онгу беш чылда планнан ажыр дыка хөй чүүктү соорткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ол ГАЗ-53 автомобили-биле чүгле республика иштинге эвес, харын база Саян ыдыынче-даа чүүктерни дажыглап турар.

Бо чылдың эрткен дөрт айларында дуржулгалыг чолаачы база-ла планныг даалгазын хуусаадан эрте күүседипкен, ам ол июнь айның үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: О. М. МОНГУШ.

КҮШ-АЖЫЛ КУРЛАВЫРЛАРЫН КАМНААР

Бо беш чылда күш-ажыл курлавырларының чайгаар немелде өзүлдези эрткен беш чылдаазындан дыка эвээш болур. Ынчалза-даа партияның XXVI съездизиниң 80 чылдарда салган социал-экономиктиг сорулгалары 70 чылдарда кылдыынган үүлдерден оранчок улуг болуп турар.

Мындыг байдалда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениҢ темпилерин кудулаттазын планнап алгаш, чогум чүнү кылыр деп бодап турар бис? ПМА-ның корреспондентизи Александр Губерниң бо айтырынга болгаш оон-даа өске айтырыгларынга ССРЭ-ниң Күрпланының күш-ажыл түңнээр килдизиниң начальниги Николай Роговский харыылаан.

— 80 чылдарда чүрттүң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң улуг программазын төлевилээш, хамыктың мурнунда ажылчын күжүн улам эки чөп ажыглаар деп турар бис. Ол чорук ажылчынар саны эвээш турда, эң эки түңнелдерни чедип алыр аргалы бээр. Чугаа хамыктың мурнунда күш-ажылдың будурукчулүүн дыка белдиринин дугайында чоруп турар.

Оны ынчаар кылыр арганы берип турар факторлар хөй. Кол факторларның бирээзи — мынчага чедир шуптузуун азы чамдыкшын хол-биле кылып турар ажылларны механизастаары. Тудугда болган кедүрүп дажыглаар ажылларда хол-биле кылыр күш-ажылдың улуг-хуузу ам-даа дыка улуг болуп турары харааданчыг. Үлетпүрде бо талазы-биле ажжок улуг курлавырлар бар. Бо айтырыгны үндезинин-биле чогумчалыг кылдыр шиитпирлептер болза, ол биске эргежок чүгүла миллион-миллион ажылдакчыларны хостап бээр чүвек.

База бир курлавыр — ажыл шагының чидырини, ажылды организастаарында яжы-бүрү чедимче чок чоруктарның үржүү-биле аналаа турарын болган хандырылганың үзүктелирин болдурбазы.

Үшкү фактор — күш-ажылды организастаарының мурнакчы хевирлерин калбаа-биле иептередири. Чижээ, Молдавияның индустриалдыг технологияны ажыглап турар ажылагыйларында бир центнер тараа будүреринге күш-ажылдың чаргыдалы 0,5—0,7 кижи-шак (чүртта ортумаа-биле—1,6) болуп турар. Ол-ла республикала ажыл-агыйлар аразында мал өстүрер комплекстериниң ажылдакчы бүрүзүнге онаштыр чылда 26 мүн рубльдиг продукциязын будүрүп үнүп турар. Бо түңнел чүртта ортумак түңнелден база дыка бедик.

— Шаанда ажылчынарның санын будурулгелер боттары доктаадып алыр эргелиг турган, эрткен чылдан бээр ону үстүүртен бадылап бээр апарган болгай. Ол үүге ынчап барганыл?

— Шекино хоорайда (Тула область) «Азот» деп химия каттыжыышкыны ында ажылдап турарларың бир мүң бен чүзүн кызыргаш, будүреринииҢ хемчээлии он чыл дургузунда үш катап улгаттырган. Ону күш-ажылдың будүрүкчүлүүн үш ажыг катап улгаттырганыың ачызында чедип алган. Ажыл төлевири база өскен. Шекино методуун ам муң-муң каттыжыышкынар болгаш будурулгелер ажыглап турар. Эрткен беш чылдың дөрт чылының дургузунда олар чээрби ажылдакчының бирээзин-не (772 мүн кижиин) хостаан. Оларның чартык кезиин ол-ла будурулгелериниң чаа будурулге черлеринче чоруткан, артканнарын ыа туттуган заводтарның элээн каш мүн цехтериге болгаш участоктарына ажылдаткан.

Ынчалза-даа Шекино методун бүгү черлерге иептередир ээлп идегел бүтпейн барган. Дыка хөй будурулгелериниң удуртукчулары боттарының планнарынга ажылчынарын болгаш албан-хаакчыларның хөлүн эртпир хөй немелде өзүлдезин төлевилээн. Ажылдакчыларның санын үстүүртен бадылап бээр апарганы ниитилелге хоралыг бо практикадан ойталаарынче албадап турар.

— Кодээ ажыл-агый дугайында чугаалаксан турар мен. Делегейниң кайы-даа чуртунда бо адыр ол хире техниканы албайн турар. Бистиң кодээ ажыл-агыйывыстың продукциязының энергия хереглээни америк деңнелден ашкан. Оон-биле чергелештир чер ажылының будурулгезинде ажылдап турарларның саны хөй-даа болза, олар улам-на чедиишпестеп турар. Оон ужуру чүдел?

— Технологтуг чорудулгаларны эгезинден төнчүзүнге чедир комплекстиг механизастаар арганы бээр машиналарның системаларын эвес, а колдуунда аңгы-аңгы машиналарны үлетпүр кодээге мынчага чедир берип турарында. Кодээ ажылагыйның бодуңуң тургузуунуң ам-даа чедимчелиг эвес болуп турарында. Ол үүдэн илереп турарыл?

Картофель дугайын сактып көрээлиңер. Бис ону делегейде эң хөйнү будүрүп турар бис. Ол ёнгүр хөй күш-ажыл неГээр культура, ону өстүрер дээш чүрттүң аңгы-аңгы деВискээрлериңде эмгежок хөй кижилер ажылдап турар. Оон дүжүдү чөп ажыглаттынмайн турар: ажаап алганының сөөлүнде чидириглери хөй, дыка хөй картофель-биле мал чемгерип турар болгаш оон-даа өске. Специалистер шиитпирлиг эргилде кылырын сайалдап турар: картофельли тарырының хемчээлдерин кызыргаш, дүжүүн көвүдедир сорулга-биле бараан болур картофель будурер специализастаттынган зоналарны тускайлап алыр. Ол зоналарга картофель болбаазырадыр чогуур күчүлүг үлетпүрүү тургузар. Ындыг технология ажыллап кылдынган. Бо хемчет күш-ажыл чарыгдалдары ээвээш, ажылдакчыларның саны эвээш турда, хөй бараан продукциязын алыр аргалы бээр. Бо чүгаалаан үүл өске культураларга база хамааржыр.

Ынчангаш, съездиниҢ төлевилээни агроүлетпүр комплексизин хөгжүдериниң программазы үүгле чонну аъш-чем-биле, үлетпүрүү чиг-эзи-биле хандырар айтырыгны эвес, харын күш-ажыл курлавырларының айтырыын шиитпирлээринге база дузалаар.

— Күш-ажыл курлавырларының талазы-биле тус-тус черлериҢ онзагай байдалдарын 80 чылдарның программазында канчаар барымдаалап көргенил?

— Россия Федерациязының девискээрининиҢ улуг кезээнге, Украинага, Белоруссияга болган Совет Прибалтика республикаларына күш-ажыл курлавырларының немелде өзүлдези улуг эвес. Ол черлерге будүрүлгелериҢ улам ыңай хөгжүлдезиҢ коллуунда ында тургустуган үлетпүр күүзүн эки ажыглаарының, ажылдап турар будүрүлгелериҢ эде деривириниҢ болгаш техника-биле чепсеглээриниҢ күсели-биле боттанар.

— Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке ол кандыг ялзы болурул?

— Сөөлгү чылдарда ажылдакчыларның өске девискээрлерже массалыы-биле көжүп чорүй баарын болдурбазы чедип алдынган. Ам Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чүрттакчы чону өзүп турар. Ынчалза-даа кадрларны ол черлерге быжыглаарының айтырыы хевээр арткан. Ийи кол чылдагаан бар: шинээдин ам турар девискээрлерде социал инфраструктураның четпес хөгжээни болгаш шинээдин алдынган девискээрлерде ажылдаар черлериҢ бары болуп турар. Оон-биле холбаштыр бо беш чылда Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке чүрттылга база культура-амыдырал тудуунуң дүрген өзүлдерин болгаш чүрттүң Европа кезээнге чаа будүрүлге тудуларын туларын кызырарын төлевилээн.

Чаа ажылдаар черлериҢ тургустуганы-биле холбаштыр чус черниң чүрттакчы чонунуң иштинден мергежилдиг кадрларны белеткээрин калбартырын 80 чылдарның программазына баш удур көргеп.

— Тус-тус девискээрлериҢ бо онзагай байдалдары сан-түң талазы-биле ылап тодаруттынган турар ужуруг. Бир девискээрде ажылдакчылар хөй азы эвээш дээрзин, а бөгүн олар кажыл база даарта каш болурул дээрзин билип алыры белен эвес-ле болгай. Ону канчаар кылырыл?

— Бисте планнаашкынның баланс методун ажыглап турар. Ону күш-ажыл курлавырларын ажыглаарынга база хереглеп турар. Баланс—ол дээрге хереглеллер биле оларны хандырар арганың аразында деңнээшкин-дир. Күш-ажыл курлавырларының балансыларының системазынга түңнел баланс болгаш оон кезектеи кирип турар: аныяктарның күш-ажылын ажыглаары, колхозтарның ажылчын күжүүнүң балансизы, ажылчын күжүнге немелде хереглеллиң баланс саналгазы болгаш оон-даа өске. Тус-тус девискээрлер айбыле балансылар база бар. Бо ажылды доктаамал сайзыраңгайжылдары негеттиинип турар.

— Бисте күш-ажыл курлавырлары чедиишпейн турар бе, кандыгыл, Силер үүү деп санап турар силер?

— Күш-ажыл курлавырларыны дүрген өзүлдезиниге чанчыккынывыс ышкаш, ынчаар ажыл-агыйны башкарар болдуывусса, олар чедиишпейн барып болур. Ынчалза-даа бүгү ажыл-агый механизмни эде тургузуп эгелей берген болгай бис. Ону эңизинге чедирип, бистиң бүгү планнарывыстың балансылашкак чоруун чедип ап тургаш, күш-ажыл курлавырларының айтырыын база чедиишкиниг шиитпирлеп аптар бис.

— Ажылдаар черлериҢ саны биле ажылдакчыларның санының бүрүн дүүшкек чоруун чедип ап болур ышкажыл?

— Үүгле болур эвес, харын чедип алыры чугула. Чартык чүс чыл ажыг үе мурнунда биске ажыл чок кижилер турган. Нииттилел будүрүлгезиниң шапкын хөгжүлдезиниң ачызында ол читкен. Ажылдакчылардан ажылдаар чер төвүдээн, ам оларның аразын деңнээрге үе келгеп-дир.

(ПМА).

Чугула айтырыг: дилээшкин болгаш шиитпир

МЕХАНИЗМНЕРНИ — ФЕРМАЛАРЖЕ

Латвияның Отрск районунуң «Лачплесис» колхозунуң саанчыларының кылыр ажылдарын механика-биле ажылдаар манипуляторлар кылып турар апарган. Оон түңнелинде бир оператор 400-600 чедир инектерни саап турар.

— УДА-8, УДА-16 деп саалда турузугларны күш-ажылдың будурукчулүүн дыка бедиткен. Олар моон мурнундагы «Елочка», «Тандема» деп саалда аппараттарындан дашкы хевир талазы-биле колдуунда-ла ылгалбас — деп, ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомунуң киидис начальниги С. Рыжов ол чаа үүлдүң дугайын тайылбырлап чугаалады. — Оларның ажылында кол үүл дээрге, эң берге ажылдарның бирээзин автоматтың дузазыбиле ажылдаар кылдыр тургусканы болуур. Инектерни машина-биле сагганының соонда хол-биле чедир саар турган-на болгай. Риганың конструкторларының ажылдап кылганы херексел ол ажылды күүсединтурар болгаш сагдынган сүттүң хемчээлин түскай индикатор көргүзүп турар. Ол тургузугнуң ажылдаарын оператор үүгле хайгаарап турар.

Механика-биле ажылдаар ол машина Прибалтиканың машина тудуушкынгынуң заводунга шеелдеги чедиишкиниг эрткен. Ону «Кургансельмаш» заводтуң коллективи будурүп үндүрүп эгелээн.

Курганның машина тудуушкуи заводунуң будурүп үндүргени ол техниканы инектерни баглавайн саар түскай залдарга ажылдап болур. Инектерге продуктулуунуң айбы-биле чем бээр дээш хөй-хөй совхозтар оларның шимчээшкинин кызыгаарлаар деп турар. Ол байдалда база бир четпес үүл илерен келген: ында ажылдап турар ажылчынар боттары хөй үе чидирип, сүт дамчыдар хоорзаларны инек бүрүзүне шойүп чедирер болганнар.

Көдээ ажыл-агый электрижидериниң бүгү-звилел эртемшиничилел институдунуң түскай эртемниглери ол айтырыгны шиитпирлээринге дузалашканнар. Инектерни саар бетинде адырып салып, а саалда соонда баглап турар херекселди олар чогаттыган. Ол чаа үүлдү Сельхозтехкүркомунуң Көдээ ажыл-агый, Мал ажылының болгаш мал чеми будүреринииҢ министерстволарының каттышкан эртем-техниктиг чөвүлелиниге деткээн. А оны будүрүп үндүрериҢ эгелээр дизе, технологтуг чамдык шүгүмнарны эде дериири негеттиинип турар. Ол айтырыг амга чедир шиитпирлеттинериниҢ кырында турбушаан.

Автоматтың дузазы-биле баглаар херекселдерни ам дээреинде Сельхозтехкүркомунуң мастерскаяларында кылып турар. Молдавияның фермаларында, чижээлээрге, оларның дузазы-биле 4 муң чыгыы инек түрар черлерни дерээн. Конструкторлар шыйгларны Москва областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң түскай эртемниг-ериге база дамчыдып берген.

Автоматтың, дузазы-биле баглаар 200 муң чыгыы хереселдерни оларга дузалажып турар будурулгелерге чагып кыдыртырыны Москва чоогунун колхозтары болгаш совхозтары бо беш чылда планнап турар. Областың бүгү сүт фермаларына ол четчер болгаш бедик будүрүкчүлүг саалда аппараттарын ажыглаарын улам калбартыр.

Чурттун мал ажылдыглары индустриияны ажыглаарынче иделекейлиг шилчип турар. Оон-биле чергелештир ол адырны специализастаары болгаш концентрастаары база чоруттуунуп турар. Од бүгү ажылдар чедиишкиниг болур төлээде, база бир айтырыгны шиитпирлээри чугула. Бир эвес үлетпүржү арга-биле кылдынган инек кажаазынче машина-биле саарынга чанчыктырбазын инекти киирер болзувусса, оон эки түңнел үнмес.

А. ДЗЮБЛО,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Кызыл ЦЭС тудуг эргелелиниҢ № 2 участогунда (начальник В. П. Александров) В. А. Хасановка удурткан комплекстиг бригада апрельдиң тудугмонтаж ажылдарының планын хуусаадан эрте күүсеткен. Бригаданың кол кезии 600 орунлуг общежитиениң, 60 залга чурттылга бажыңының тудуунда ажылдап турар. Бригада керээлиг арга-биле ажылдап, ажылдың үгүле хемчээлин улгаттырарын эвес, харын база шынарын экижидерин чедип ап турар.

Бригаданың бызанчылары тудугну шапкынчыдарынга улуг идигни кылып турар. Олар шалаларны, соңга болгаш эжик блоктарын чогуур үезинде кылгаш, шеверлекчилерге ажыл фронтузун шалыпкын берип турар.

ЧУРУКТА: бригаданың эң эки бызанчыларының бирээзи А. Г. Осерцов. Од хүн нормазын 120-130 хуу күүседип турар.

А. ЗАЯЦЕВТИҢ фотолары.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ЭКИЖИИР

«Чонуң аргыжылгазынга ав- **парадывыс.**

тобус — чугула хөлге. Бай-Тайга районунуң Шуй, Бай-Тал суурларынче автобус бола келбейн бааР. Оон чылдагаанның айтырарга, үрелгеп-не боор. Оз суурларже доктаамал базарының расписаниязын тургусса деп санаалдыг мен» деп. Шуй суурнуң чурттакчызы К. Салчак редакциняже бижээн.

Улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Б. Тыртых-Кара чагаага хамаарыштыр харыыны редакциняже чоруткан. Ону моон адаанда чагаага айтыгнган фактылар шын. Партия райкому болгаш райүүском суурлар аразынга автобус харылзазын экижидер хемчегларин ап келген. Амгы үеде байдал экижээн. Чептүг эвес чылдагаан, нардан аргыжылга үзүп келгеининиҢ дугайында айтырыгны Ак-Довурак АТБ-ниң начальниги Эд Кувшинова, Тываның автотранспоорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. Р. Хасановага тургускан.

Ынчалзажок бо хүннерге чедир пассажирлер аргыжылгазы үзүктелиишкинниг. Оон кол-ла чылдагааны — Ак-Довурак АТБ-де автобустарның чедишпезиниде.

Район суурларының аразынга аргыжылганы тазырымчалыг болдурарынга биске ийи автобус негеттинип турар. Бо дугайында Ак-Довурак АТБ-зиниң директориязынга айтырыгны тургускан бис. Чолаачыларны Тээли суурда чүрттап турарлардан тускайлаза деп санаалдаан бис. Көдээ ажыл-агый эргелелиниң шугуму-биле автобустар тургузар чаа гаражты № 741 КМК-ның ботурулга-чарылгалыг участогу кылып эгелээн. Ону бо чылын ажылгалга киирер.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Чурттакчылыг черлериҢ чагагайжылгазы чугула айтырыг. Чурттап турар хоорайның, суурлуунуң арыг-шевер, чагагайжыттынган, ногаан-шиник турарын кым черле күзевес боор. Ынчангаш бо айтырыгже чер-черде чогуур кичээнгейни үгланмарыш турары таварылга эвес.

«Кызыл тук» совхозтуң төвү Кызыл-Тей суурнуң чагагайжылгазында негелдеге дүүшпес чүүлдер ам-даа бар. Эрткен чазын, бо хүннерде безин кылдынган көскү ажылдар мында чок. Суурнуң кудумчуларында үрелген, бузук штакетниктер ында-мында чыткылаар, олар шуут тургустунмаан кудумчулар безин бар.

Чуртталга бажыңнарының девискээрлериниҢ чагагайжылгазынга хамаарыштыр чугаалаар болза, четпестер ында база бар. Чамдык бажыңнарның чаны арыг-шевер эвес, бокту. Оваалай болуп каан бокту чуртталга бажыңнарының девискээриниден болза болур. Чижээ, эрикче талаже кудумчуда чурттап турар кижилер бокту суур чоогунда хайакта онгарже төп турар.

Тарымал үнүштерни тарып олуртуп-ла турар. Ындыг-даа ол ышкынга, Чаңгыс бо магазинче оор үш улаа кирген. Ооң-биле кады белең хеп магазини база элээн ут иштинде орта ажылдаваан. Одалга системазының доңуп, ажыглалдан үнгенниден ону кылып турганы-биле магазин хаалгыг тургаи. Элээн үе эрткен соонда, магазин даарта ажылдап эгелээр деп тургаш, ажыттынмайн барган. Ынаар база оор киргеи сураглыг болган. Оон бээр-ле совхозтуң ажыл-ишчилери идик-хеп садып алыры-биле Кызыл хоорай кирип турарлар.

Үстүнде магазиннерни ийиүш удаа оорлап турда-ла, ону моон соңгаар болдурбас талазы-биле ажылчын кооперациязының баштаар черинииҢ боттуг хемчег албайн турары каанчап-даа таарышпас.

Ш. САРЫГЛАР.

Кызыл район.

Чүүлдер амыдыралы

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң эвлүглиг бешки сессиязынга райүүскомуң иштики хереКтер килдизиниң эрткен чылда ажыл-чорудулгазының түңнелдерин болгаш моон соңгааргы сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди райүүскомуң иштики хереКтер килдизиниң начальниги Д. Д. Кыргыс кылган.

Райүүскомуң иштики хереКтер килдизи районуң партия, совет органнарының удуртулгазы-биле социалистиг хөйлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниҢ корум-чурумун быжыглаар айтырыгны улам экижидериниҢ хемчегларин доктаамал ап чорудуп турар. Милицияның, административтиг органнарның хөй-ниити-биле кады ап чорудуп турары хемчегларниҢ түңнелинде районуң девискээринде хөй-ниитиниҢ корум-чурумук үрээр чоруктарның саны элээн кызырылган болгаш социалистиг өнчү-хөреңгини төтчеглээр чоруктар эвээжээн.

Үстүнде айтырыгны шиитпирлеп турарында кылдынган эки үүлдер-биле чергелештир бо чугула ажылды тургускамында шынгыы четпестер бар дээрзин, депутаттар шүүмүүлээн. Хөй-ниитиниҢ корум-чурумун быжыглаарынче угланган хемчегларни чер-черде партия организациялары, көдээ Советтер, милицияның участок төлээлери, эш хуу судтары, эки тура улусчу дружиналар болгаш хөй-ниити ам-даа негелдеге дүүштүр тургуспайн турар. Чижээ, Чадаана хоорайда, Хөндергей, Хайыракан, Баян-Тала, Шемя, Кызыл-Тайга, Теве-Хая суурларда социалистиг хөйлу-дүрүм хажыдар, хулиганнаар, кем-херек үүлгедир чоруктар бар. Чүрттакчылыг черлерге быжыг корум-чурумну тургузар айтырыгны ол черлерде негелдеге дүүштүр тургуспаанын ол илдеп.

Милицияның болгаш административтиг органнарның ажылынга хамаарыштыр чамдык шынгыы шүгүмүүлелдер сессинга болгулаан. Ылангыя хереКтер истеп, илередип, сайгарып көрүп турарында четпестер бар. Чижээ, хереКти хынап илередириниҢ хуусаазын сагывас, ону хажыдар чоруктар эвээш эвес. Ажылды дүрген, шынарлыг чорударын чамдык ажылдакчылар ам-даа шингээдип албаан, анаа чанчыктаан. Ынчангаш хем-херек, хулиган херек үүлгеткен чамдык кижилерниҢ херээ саадаар ийикпе, азы харын-даа оон илереттинмейн баары-даа ында.

Чурттакчы чон ортузунга социалистиг хоойлу-дүрүмнү тайылбырлаар ажыл чорутгуунуп турза-даа, оон дээштии чавыс. Куш-ажылчы коллективтерде лекция, бесседаларны номчуп турары эвээш.

Назы четпээнер, аныяктарбиле кижизиндилге ажылын чер-черде тургусканы негелдеге дүүшпес. Оон түңнелинде назы четпээнернин, аныяктарның талазындан кем-херек үүлгедир, хөй-ниитиниң корумчурумун хажыдар чоруктар эвээш эвес үнүп турар. Сессия депутаттарның, активтин кичээнгейин ынаар утландырган.

Сессияга санал бергеннер районуң хереглекчилер ниитилелиниҢ чамдык магазиннериниҢ эзиртир суксунарны садарының доктааттынган чурумун хажыдып турарын тодаргай чижектерге көргүзүп чугааланнар.

Бора-Тайга көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы депутат Д. Н. Ондар Советтиң девискээринде хөй-ниитиниҢ корумчурумун камгалаар ажылдыында канчаар тургусканыта доктаган. Эш-хуу судунуң, улусчу дружинаның ажылынга милиция, административтиг органнарның практиктиг дузазы эвээш дээрзин ол чугаалаан. ХереКтерни илередип, истеп турарында негелдеге дүүшпес чүүлдерни саналынга ол айтыкан.

Даравызында район прокуроруу, депутат Э. С. Тумат райүүскомуң иштики хереКтер килдизиниң болгаш район судунуң ажылын аналитеп, моон соңгааргы сорулгаларга доктаган. Кем-херек үүлгедир, социалистиг хоойлу-дүрүм хажыдар чоруктарны болдурбазы-биле профилактиктиг хемчегларни күштелдирер херек.

Садыг шүгүмүнүң ажылдакчыларының ажылы социалистиг өнчү-хөреңги, материалдыг үнелиг чүүлдер-биле холбашкан. 1980 чылда район 63 мүн рубль түңнүг самчыгдалдыга болган. Оон 30 мүн рубль эгиттинген. Оон кол чыдагаанны өре-самчыгдал кылган кижилерге ону дээштиргеринге четпес тургусканында. Истелге организациялыг шилготтиеп 11 херек саадан чыдып бергеп. Ынчангаш бүрүүлүг кижилерден самчыгдалды эгидер айтырыг чедир шиитпирлеттинмейн турар дээрзин санал бергеп депутаттар демделээн.

Н. ДАЖИНМАЯ.

КОСМОСТУН АКЫ-ДУНМА ОРБИТАЗЫНЧЕ

Репортаж

Социалистиг чуртарның Чер чоогунун орбитазынга ужуткулаан сес космонавтылары космоска чайгыс эвес-улаа четкилээн дуржулгалыг командирларлиг чораан. А совет-румын экипажтын кежигүнериниң кады белеткелинин хүүсаны кымна — чүгле үш ай болган-даа болза, оларның ужудуушкун мурнунда «тергиин эки» деп демлекти алырынга Л. Поповтун дуржулгазы эвээш авес салдарлыг болган боор. Экипаж-биле ужуражыышкын үезинде ол дугайын космонавтылар белеткелинин төвүнүн удуртукчуларының бирээзи Алексей Леонов тодаалады.

Ужудуушкун мурнунун шылгалдазынга оларга космоска таваржы берги дег байдалдарны тургузун турган. Чижээ, корабльнин орбитаже үнгенинин соонда долганчак шимчээшкиннери соксаттынмаля болган. Корабль хөлегеге кирери билек — чүгүртүленээн сыдыстардан румын космонавт Думитру Прунариу дораан ону эскерип каан. База бир шенелде: скафандрның агаар солчулгазы ажылдавайн барган. Бачыдан эгелээннер, ынчалзажок ону база эде шаап алганнар. Ол чижектиг амыдырал хандырылгазының эрээлинде, уг-шиглээрининг системазында «үрелиишкиннер» болурга Попов биле Прунариу бүзүредиг ажылдааннар.

—Совлгу шинтпирлиг шылгалданың үезинде командириниң бедик мергежилдиннге, бодун туттунуп шыдаарынга, тывынгырынга база катап бүзүредим. Мээң космонавт болурумга ол хөй чүүлдерни кылган деп санап турар мен — деп, Думитру Прунариу чугаалады.

Думитру Прунариу бодунун дугайын кысказы-биле чугаалаар. Социалистиг Румыниянын хөй-хөй школачылары дег политехниктиг кичээлдерге оргинин кылдыр бедеткээн каанеттерлиг школаны өөренип доозкан. Ужар чүүлге хандыкшаан. Бухарестиниң политехниктиг институдунун студентизи тура бир дугаар дээрже кодурулген. Оон ужар чүүл факультединг 1976 чылда доозкан.

1978 чылда, 26 харлыг тура Думитру Прунариу космонавтызар белеткээр төпке өөредилгеге келген. Интернационалчы отрядтың эң аныяа болур Прунариу оон мурнунда маната белеткелди эгелээн Ремек, Германшевский, Йен оларбиле орус дылга база теоретиктиг курсту өөренириниг каш ай дургузунда деннешкен. Ужар чүүл инженериниң мергежили анаа космонавтының профессиязын дүрген шингээдириниг дузалаан. Реактивтиг самолёттарга ужудуп, парашют-биле халыыр суидулалдыг турган.

Күрүне комиссиязының хуралынга силерни бирги экипажтын космонавт-шинчилекчизи деп аландарга чүү болдынар деп айтырарывыска ол баштай боданы берди. Оон космонавт болурунга дузалаан кижилерге ханы өөрүшкүү мининп, четтиргенин чугаалады.

Байконурга экипажтар ийи неделя хире болган. Корабльге соолгу тавартыштырылгаларны кылып, «Салют-6-да» Владимир Ковалёнок биле Виктор Савиных олардан кээп турар медээлерни сайгарып өөренип турганнар.

Орбитаның ол эртем лабораториязында оон мурнундагы каттышкан экспедициялярның арттыргылааны херекселер болгаш тургузуглар ажылдап турар.

Совет-румын экипажтың командири Леонид Попов делегейниң космос эртеминге кежку салыышкынны киирген. Валерий Рюмин-биле (амгы үеде ол башкарылга төвүнде ужудуушкунуун удуртукчузунун оралакчызы боон турар) кады Леонид Попов Венгрияның, Вьетнамның, Кубаның космонавтылары киржикчилерлиг үш экспедициялярны «Салютка» хүлээп алган.

— Бистиң ужудуушкунувуска шенелде-шинчилелдерни Румыниянын болгаш ССРЭ-ниң эртемденнериниң белеткээнинин тодаргайынга магадап турар мен — деп, экипаж командири чугаалаан. — Бистин программавыстың барык чартык кезинин космоска кижинин күш болгаш үезин ажылынын байлалдарын өөреринче углааны сонуургаанчыг.

Бо часкы — «Интеркосмос» программа ёлүглар тоску ужудуушкунунун—экипажын космодром орус болгаш румын хылдарга бижээн транспарантыларның., туктарның байырланчыг шинчизи-биле уткаан.

РСР-ниң партия-чазак делегациязы ужудуп үндүрүүшкүнүнүң байырлыг шагында маната база чедип келген. Ында РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүнүнге кандидат, РСР-ниң национал камгалал министри Б. Олтяну, РСР-ниң даштыкы хөректер министриниң оралакчызы К. Оанча, РКП ТК-ның парлалга килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Э. Флореску, Румыниянын улустун армиязының шериг-агаар күштериниң кол командылакчызы Г. Зернеску, космос шинчилелдериниң румын комиссиязының даргалы доктор-инженер К. Теодореску олар кирип турар.

Кежээки имиртинде прожекторлар ССРЭ-ниң болгаш РСР-ниң туктарын кызаңнадыг чыдыып турган. Оон чоогунда ракета белик чалгай кестүп турду. Экипаж корабльде ажылчын олуттарын эзелекеп. Космонавтыларның ужудуп үнеринге соолгу белеткелдерин телеэкран дамчыштыр хайгаарап турдувус. «Черде артып каан турарларга шуптунарга база катап четтиргивис» дээн Думитрунун орустаан чугаазы илден дыңналды. «Чаагай күзээшкиннер дээш четтирливис, бүгү чүве эки болгаш» деп, Леонид Попов байырлашты. Космопромнун дүнеки дээрии база бир ракетаның оттуг изин чара шаап үне берген. База бир корабль — дөртенги «Союз» космостун акы-дунма орбитазынче аътаныпкан.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.
Байконур космодром.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МОСКВАГА ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ СОЙГАЛААН

Вашингтон аэропортунга дээрбечи ёзу-биле саадаттырган совет самолёттун экипажы ол кара турада чөңгээнниң организакчыларын сойгалаан. Москвага йай 15-те болган пресс-конференциягa ужудукчулар совет болгаш даштыкы журналистерге үүве чугаалаан.

Корабльдиң командири Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчузу А. К. Витковский штурвал артынга дөртен хире чыл эрттирген, оларын иштинден 20 чылды делегейниң агаар шугумунга ужуткан.

Ужудун үнеринге чедир 20 минут арткан турда корабльдин бортунче чепсектиг дөрт кижи шургун кирип келген, оларның курларынга хол хуулуур илчирбелер халаннайын чоргулаан деп, А. К. Витковский чугаалаан. Оларның ынчаар «чепсеглеңгени-ле» олар кайгы хынакчылары эвес, а дээрбечи чорукка белеткеңген кижилер-дир дээрзин дораан көргүскеп. Халдаашкын кылырында шилип алган үези безин ол дээрбечи акыяны кайы хире хынгымчалыг белеткээнин херечилеп турар: харын шак ол үеде самолёттуу пассажирлер олуртуру-биле ажыдып каан турган.

Самолёттар амга чедир агаарга чораан терроржу халдаашкыныарга таваржып турган болза, ол ам Вашингтонга, черге болганы ол. Агентилер ужудукчуларны кабиназындан куш-биле үндүр ыткылекеш, ужудуушкунуун айыыл чок болуруун хандырзын дээш экипажка берил каан чепсекти суп каан сейфти ажытканнар. Дээрбечилер бүгү кабинаны кызыл чиндээннер, навигация хереккелдерин ёзу-чүрүм чокка чинчерлээннер. Делегей эргелериниң эң бодүүн нормаларын безин каржызы-биле үрээш америк эрге-чагыргаларның кара турада ажылдалынга эң-не кылеңеп турар бис. Ол дээрбечи үүлгедигиниң ындында кымнар турарыл? Совет-америк харылзаалариы дорайтадырын күзеп турар кижилер болбайн аал.

Командириниң чугаазын ийги ужудукчу В. И. Костырин немээн. Совет самолёттуу «элелпкеш», 38 агентилер чүктерни шуут-ла шөлүг октап эгелээннер — транспортерну ажылдадып чадаанар. Тускай бижектер тудуп алган, бүгү чүктерни чара кезип эгелээннер. Пассажирлер экелеген автобусту 30 метр хире ырадып каан, чүктер эзлери оон хамык үүлгедиглерни көрүп турган. Агентилер чүнү дилеп турарын биске тайылбырлаваан, үүлгедигниң ужур-чүүлүк билир аргажок болган. Бүгү чүвени улаштыр үреп, тонап турган, харын-даа туалет суу төгер люкче безин кирип тургулаан.

Америк эрге-чагыргалар дээрбечи акыяны ында каайлы инспекциязы кылдыр көөрүн оралдажып турар деп, Аэрофлоттун Вашингтонда төлээзи В. Г. Афанасьев чугаалаан. Ол дээрбечи бандитизмде каайлы хыналдазынга чүүлдежир үүг бар боор? Операцияның соруглазын тодарадырын оралдажырымга, агентилерниң бирээзи: «Мээң шугулаттанар, оон башка силерни борт даштынче үндүр октаптар мен» деп алгырган.

Истелгенин федералдыг бюрозунун террористери самолётка канчаар кара турала ажымлап турганын бортбашкарыкчызы Н. В. Подгорнова немей чугаалаан. Бисти бирги салонга олуртуп каан, турарлыысты безин чөпшээреэзээн. Пистолет унүүн аксында ышкаш, каш шак дургузунда мичдар олурган келген бис деп, ол чугаалаан. Кажан пассажирлер самолётче кирер аргалыг апарганда, олар килеңшээшкинин илергейлеп турганнар. Удурланыышкынның сөстеринге чүгле совет хамаатылар эвес, харын Москваже бар чораан америк туристер болган хөрөнгүтнеер, еске чурттарның хамаатылары база чугаалап турду деп, ол уламчылаан.

(СЭТА-ның корр).

ССРЭ-НИҢ АКШ-ТА ЭЛЧИН ЧЕРИНГЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң АКШ-та элчин чери парлалга конференциязын кылган болгаш Вашингтонның делегей аэропортунга май 12-де совет пассажир самолёдунга хамаарыштыр америк эрге-чагыргаларның үүлгеткен өнчүк-чөңгээзининг тодаргай фактылары-биле америк база даштыкы журналистерни таныштырган.

Америк эрге-чагыргаларның дээрбечи үүлгедиин шыңгыы буруу шапнан Совет чазактың АКШ-тың чазаанга удурланыышкын нотазының текизин корреспондентилерге номчаан.

Делегей эргезиниң бүгү норма-чижектерин америк эрге-чагыргалар үревишаан, ындыг дерзии өнчүк-чөңгээни чогум канчаар кылганыи тодаргайлаарын ораладашнан корреспондентилерниң хөй санныг айтырыгларынга совет элчин черининг, консул төлээ черининг болгаш Аэрофлоттуң төлээлекчилери харыы берип, тайылбырлааннар.

Делегей эргезин шаи ынчаар каржы үрээнин агартырын болгаш делегойниң хөйниитизин мегелээрин Ак базжың база / күрдепартамент оралдашпышаан, парлалгага элээн каш ындыг хевирлиг медеглелдерни кылганы-биле холбаштыр совет төлээлекчилер Вашингтон аэропортунга совет самолётка хамаарыштыр чогум херек кырында чүү болганын журналистерге тодаргай чугаалап берген.

Ак бажың болгаш күрдепартамент, чижээ, АКШ-тың хыналда нылыр албан чери совет самолётту дүрүм чок ёзубиле эжелеп турганын, «бодунун инициативазы-биле» кылган деп бадыткап турар. Ол бадыткаашкын шынныг фактыларга дүүшпейн турар. Совет самолётту эжелээрингe болгаш ону үжеп чиндиринге ИФБ-ниң бөлүк агентилери киришкен, а оларның удуртунчузу Уильям Рудман мен деп азаан болгаш оон белүү «үстүнү черниң дужаалы-биле» хөделип турар деп, ажыы-биле медеглээн. Самолётче халдаашкын нылгыже чедир бир шак буруңгаар АКШ-тың күрдепартаментизи ындыг үүлгедигни кылырын чөпшээрээнин күрдепартаментиниң төлээлекчизи Д. Фишер хүлээп көөр умурга таварышкан. Күрдепартаментиниң Совет Эвилелиниң херектериниң талазыбиле эргелелиниң директору Р. Джерманга болгаш күрүне секретарының дузалакчызы Л. Иглбергерге совет элчин черининг халдаашкын үезинде ийи удурланыышкыннарын америк тала херекке албаан. Дээрбечи болгаш халдакчы чоруктуң ол үүлгедиин АКШтың чазаа чөпшээрээн болгаш боттандырган дээрзинге чигзиниишкиннинг чогун бо бүгү фактылар тодаргай бадыткап турар-дыр.

БУРУУ ШАВЫЫШКЫН БОЛГАШ КИЛЕҢНЭЭШКИН

Вашингтон — Москва араазынга эзлчеглиг рейсти күүседип чораан совет пассажир самолётка болгаш оон экипажынга база пассажирларынге хамаарыштыр америк эрге-чагыргаларның антисоветтиг дерзии өнчүк-чөңгээзин бүгү делегейде шыгыы буруу шаап, килеңнеп турар. Вашингтонуун айтымышкыны-биле кылган ол дерзии болгаш дээрбечи үүлгедиг — делегей эргезиниң бүгү-нинти хүлээп көрдүнген норма-чижектерни америк эрге-чагыргаларның каржызы-биле үреп турарының база бир тодаргай барымдаазы кылдыр янзы-бүрү чурттарның массалыг информация органнары, хөй тайылбырлакчылары санап турар.

НЬЮ-ЙОРК. Аэрофлоттуң самолёдунга хамаарыштыр АКШ-тың эрге-чагыргаларының үүлгедиглериге Совет чазактың удурланыышкынының дугайында «Нью-Йорк таймс» солун бижээн болгаш ол хөделиишкиннерни Совет Эвилелиң каржы өнчүк-чөңгээ болгаш дээрбечи чорук кылдыр санаа көргенин демделээн.

ПРАГА. Америк эрге-чагыргаларның өнчүк-чөңгээлиг хөделиишкиннериниң дугайында медээлерни Чехословакияның солуннары «Антисоветтиг каржы өнчүк-чөңгээ» «Делегей эргезин дерзии ёзу-биле үреэзин», «ИФБ-ниң агентилериниң хөделиишкиннери пассажирлерниң амы-тынынга айыылады таварыштырыл турган» деп эгелеглиг кылдыр парлаан.

Америк эрге-чагыргаларның агентилери дипломатия талазыбиле дээш болбас чоруктуң чүрүмүн каржызы-биле үреэзи болгаш совет самолётту дүрүм чок ёзу-биле эжелеп алган турган деп, «Руде право» солун бижээн. Ол агентилер үетүкү эрге-чагыргаларының дужаалын ёзугаар хөделиш турганын дорту-биле чарлаанар.

Совет пассажир самолётка удур америк эрге-чагыргаларның Даллес аэропортунга дерзии үүлгедиглери — АКШ-тың администрациязы чүгле делегей эргезин үреэзин эвес, харында-даа төлептиг чоруктуң бүгүнинти хүлээп көргенин ёзу-чүрүм, ынын каржызы-биле хамыктаавышаан-дыр деп, Чехословакияның «Лидова демократие» солуну демделээн.

БУДАПЕШТ. Америк эрге-чагыргаларының хөделиишкиннерин Венгрияның солуннары каржы өнчүк-чөңгээ кылдыр санаа көргенин демделээн.

БЕРЛИН. Дээрбечи, херлиң үүлгелиглер АКШ-тың эрге-чагыргаларының чүүлгей политиказының принциптер болуп бар чылдарны «Нойес дойчланд» болгаш «Берлинер пайтунг» солуннар шыгыы буруу шаныышкын-биле болгаш килеңнээшкин-биле бижээн.

(СЭТА).

ЕВРОПАГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң кодургени тайбының 80 чылдарда программазы кылдыр адаттырып турар инициативалар комплексизинде чугула черни Европага шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырар талазы-биле тодаргай санаалдар ээлеп турар. Европаның айыыл чок турарының айтырыгларынче онза кичээнгейни бистиң чуртувус кезээде салып келген болгаш салыр-даа. Ол чөрле билдингир. Социал ийи системаның шериг-политиктиг удурланыштыр туржуушкунунуң кол төвү чогум-на харын ында турар. А Европаның чамдык районнарын ам боо-чепсектиң эң айыылдыг хевирлери долган, ол дээрге делегейниң өске кандыг-даа дениксээринде мөөнеттингеи боо-чепсектен он-он катап хөй болу берген.

Европа диптиң улустарының 36 чыл дургузунда тайбынның байдалдарында чурттап турары дээрге, Совет Эвилелининг, социализмнин акыдунма чурттарының аажок улуг ачызы-дыр. Янзы-бүрү иниитилел тургузуглуг чурттарның ажыктыг кады ажылдажылгазының, чаагай кожахелбээ турарының, материал болгаш үгаан-бодал талазыбиле үнедиг чүүлдерни солчурунун калбак аргаларын Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле 1975 чылдың август бирде Хельсинкиге болган чөвүлел хурал Европа чурттарының улустарының мурнунга ажыдып берген. Ону чыыллырганы бистиң партиявыстың XXIV съездизиниң хүлээп алган Тайбың программазының пунктуларының бирээзи турган.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кежа-хелбээ догуналаашкыны эрткен беш чылда Европага быжыкаар болгаш политиктиг база экономиктиг тодаргай утка-биле долдуруп турар апарган, «сөөк дайынның» илерегей-ле кошкаашкыны илереп келген.

Ынчалзажок, 70 болгаш 80 чылдарның аразында делегей байдалы дыка нарылай берген. Амгы үениң бүтүү чүүлдерин — социализм туруштарының быжыканын, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң быжыгыышкынын, иниитизи-биле демократтыг күштериниң өзүлдезин херексевес дээр күзелге чагырткан политиканы агрессчи империализмниг кодаргайынга магадап турар мен — деп, экипаж командири чугаалаан. — Бистиң программавыстың барык чартык кезинин космоска кижинин күш болгаш үезин ажылынын байлалдарын өөреринче углааны сонуургаанчыг.

Бо часкы — «Интеркосмос» программа ёлүглар тоску ужудуушкунунун—экипажын космодром орус болгаш румын хылдарга ужудукчулар совет болгаш даштыкы журналистерге үүве чугаалаан.

Корабльдиң командири Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчузу А. К. Витковский штурвал артынга дөртен хире чыл эрттирген, оларның иштинден 20 чылды делегейниң агаар шугумунга ужуткан.

Ужудун үнеринге чедир 20 минут арткан турда корабльдин бортунче чепсектиг дөрт кижи шургун кирип келген, оларның курларынга хол хуулуур илчирбелер халаннайын чоргулаан деп, А. К. Витковский чугаалаан. Оларның ынчаар «чепсеглеңгени-ле» олар кайгы хынакчылары эвес, а дээрбечи чорукка белеткеңген кижилер-дир дээрзин дораан көргүскеп. Халдаашкын кылырында шилип алган үези безин ол дээрбечи акыяны кайы хире хынгымчалыг белеткээнин хереченл турар: харын шак ол үеде самолёттуу пассажирлер олуртуру-биле ажыдып каан турган.

Самолёттар амга чедир агаарга чораан террожу халдаашкыныарга таваржып турган болза, ол ам Вашингтонга, черге болганы ол. Агентилер ужудукчуларны кабиназындан куш-биле үндүр ыткылекеш, ужудуушкунуун айыыл чок болуруун хандырзын дээш экипажка берил каан чепсекти суп каан сейфти ажытканнар. Дээрбечилер бүгү кабинаны кызыл чиндээннер, навигация хереккелдерин ёзу-чүрүм чокка чинчерлээннер. Делегей эргелериниң эң бодүүн нормаларын безин каржызы-биле үрээш америк эрге-чагыргаларның кара турада ажылдалынга эң-не кылеңеп турар бис. Ол дээрбечи үүлгедигиниң ындында кымнар турарыл? Совет-америк харылзаалариы дорайтадырын күзеп турар кижилер болбайн аал.

Командириниң чугаазын ийги ужудукчу В. И. Костырин немээн. Совет самолёттуу «элелпкеш», 38 агентилер чүктерни шуут-ла шөлүг октап эгелээннер — транспортерну ажылдадып чадаанар. Тускай бижектер тудуп алган, бүгү чүктерни чара кезип эгелээннер. Пассажирлер экелеген автобусту 30 метр хире ырадып каан, чүктер эзлери оон хамык үүлгедиглерни көрүп турган. Агентилер чүнү дилеп турарын биске тайылбырлаваан, үүлгедигниң ужур-чүүлүк билир аргажок болган. Бүгү чүвени улаштыр үреп, тонап турган, харын-даа туалет суу төгер люкче безин кирип тургулаан.

Америк эрге-чагыргалар дээрбечи акыяны ында каайлы инспекциязы кылдыр көөрүн оралдажып турар деп, Аэрофлоттун Вашингтонда төлээзи В. Г. Афанасьев чугаалаан. Ол дээрбечи бандитизмде каайлы хыналдазынга чүүлдежир үүг бар боор? Операцияның соруглазын тодарадырын оралдажырымга, агентилерниң бирээзи: «Мээң шугулаттанар, оон башка силерни борт даштынче үндүр октаптар мен» деп алгырган.

Истелгенин федералдыг бюрозунун террористери самолётка канчаар кара турала ажымлап турганын бортбашкарыкчызы Н. В. Подгорнова немей чугаалаан. Бисти бирги салонга олуртуп каан, турарлыысты безин чөпшээрээнин. Пистолет унүүн аксында ышкаш, каш шак дургузунда мичдар олурган келген бис деп, ол чугаалаан. Кажан пассажирлер самолётче кирер аргалыг апарганда, олар килеңшээшкинин илергейлеп турганнар. Удурланыышкынның сөстеринге чүгле совет хамаатылар эвес, харын Москваже бар чораан америк туристер болган хөрөнгүтнеер, еске чурттарның хамаатылары база чугаалап турду деп, ол уламчылаан.

(СЭТА-ның корр).

ПАКИСТАННЫҢ ДАЙЫН БЕЛЕТКЕЛДЕРИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияга удур угланган дайын белеткелдерин Пакистан калбартын турар деп, чурттуң чепсектиг күштеринин штабтар начальниктеринин комитединиң даргазы генерал О. П. Малхотра медеглээн. 1972 чылдан бээр Пакистанның шериглериниң саны 60 хуу өскен болган амгы үеде 20 ажыг дивизиялардыг болуп турар.

Пакистанны чепсеглээринге болгаш ону дайынга белеткээринге Пекин болгаш Вашингтон дорт киржип турар деп, О. П. Малхотра чугаалаан. Чүгле соолгу он чылда безин Кытат 2 миллиард ажыг долдар өртектиг шериг дузаламчызын Пакистанга берген. Пакистанны дайынга белеткээр талазы-биле амгы үеде кол рольду Вашингтон күүседип турар. Пентагоннуң генералдары амгы беш чыл дургузунда 2,5 миллиард доллар өртектиг шериг дузаламчызын Пакистанга бээр болап турар.

Индияның чепсектиг күштери доктаамал дайынчы белеткелдиг турар ужурлуг деп, О. П. Малхотра онзалап демделээн.

Индияның кызыгаар чоогунда Кач районда бодунун шериг кезекторин Пакистан моолнеп турар. Пакистанның чагырыкчылары ынчангаш Индияның айыыл чок чорукка кыжаныышкынны күштелдирип турар деп, Гуджарат штаттың кол министри М. Соланки Гандинагарга болган парлалга конференциязында медеглээн.

Индияга удур Пакистанның шпионнарының үргедекчи хөделиишкиннери база күштелген. Парлалганың медээлериниң ёлүгаар алырга, Индияның айыыл чок чорук органнары чүгле соолгу айларда безин Пакистанның 300 ажыг шпионнарын, өлүрүкүлерин тудуп хорудаан. Политиктиг ажылдакчыларны Индияга өлүрерин, үлетшүрге буза тепсиишкиннерин кылырын, Индияның чонунуң ортузунга шажын-община өжээнежиишкинин өөскүдерин ол шпионнар планнап турган.

ЧАЗАК ХУРАЛЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Афганистанның Улус-Демократтыг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы болган Премьер-Министри Бабрак Кармань анаа илеткел кылган. Афган иниитилелдиң мурнунга чазак кежигүнерининг онзалттынган зажок улуг харысалганы ол демделээн. Оон-биле холбаштыр Б. Кармань күрүне аппарады чоннуң болган чурттуң социал-экономиктиг депшилгезининг эргеажыктарынга бараан болур ужурлуг деп онзалап демделээн.

Партия организацияларының болгаш чазак органнарының аразынга принципиалдыг болгаш боттуг харылзаалары чурумчударының айтырыгларын база афган удуртукчу чугаазаан, оон-биле кады АУДПниң удуртур рольдуун демделээн.

АДР-ниң Министрлер Чөвүлели министерстволарының болгаш ведомстволарның кодургени чамдык саналдарны көргеш, оларның тадазы-биле чогуур докуаалдарны хүлээп алган деп, Бахтар агентилел дыкаткан. Афганистан-биле нарылалы харылзаалардыг чурттарның чогуур организациялары-биле кадш-даа дугуржулгаларга, протоколдарга болгаш өске-даа документилерге ат салырын республиканың министерстволарынга хүлээлип турар доктаалды Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол дугуржулгаларны боттандырып чорудары чурттуң экономиказын, культуразын, иниитилел амыралын хөгжүдеринге дузалаар дээн доктаалда демделээн.

Афган интеллигенциязы каттыштырган янзы-бүрү чогаадыкчы эвилелдерге дуза көргүзер дугайында шиитпирни, күш-ажылчы афган чонунуң чаагай байдалын бедидеринче угланган өске-даа чамдык докгаалдарны база АДР-ниң чазаа хүлээп алган.

Соңгу Ирландияның католик шажынныг эвээш нуруузунуң хамаатыы эргелер дээш демиселиниң демдээ Великобританияның парламентининиң 27 харлыг депутады, удурланыышкынының илерели кылдыр Лонг Кештиң конпагеринге 66 хүн улаштыр аш чарлап келгенинин соонда мөчээн Роберт Сэндстиң адын апарган.

Оон мөчээнниң дугайы Белфастыга дыңналы бээри билек, чүс-чүс кижилер кудумчуларга үнүп келген. Хоорайга барганнадлар чайгаар-ла тыптып, полиция-биле кадыг-дошкул сегиржип алышкыннар болгулаан. Чонның удурланыышкынын базар дээш 11 муң англи солдаттар болгаш 14 муң полишейлер, оон-даа өскелеп бо-даа хүннерде дайынчы белен байдалзарза ышкаш чорун турар.

ЧУРУКТА: Белфастыга сегиржип алышкыннар үези.
АП—СЭТА-ның фотозу.

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Литваның пайысылалынга доозулган XIV Бүгү-эвилел фестивалы хөй национал кино ураи чүүлүнүң байырлалы болган. Коммунистиг даартагы хүннүң тургузукчулары — совет улустуң патриоттуг ажыл-ижин, бистиң Төрээн чуртувустуң маадырлыг эртикен үезин алдаржыдып турар эң эки фильмнериниң тургузукчулары шаннадлар болгаш хүндүлел дипломнар-биле шаңнаткан.

Совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинге, оларның мозу-шынарының боттарынга «Эң-не үнелиг» деп документалдыг киноэпопеяның улуг ужур-дузазын үнелеп көргеш, кинофестивальдың хүндүлүг шаңналын ол лентаның тургузукчуларынга тывыскан.

«Сээн оглуң-дур мен, чер», («Грузия-фильм»), «Факт» (Литваның киностудиязы), «Тегеран-43» (Мосфильм») деп киноларның чогаадыкчы коллективтеринге эң эки ураи-чечен фильм дээш кол шаңналдарны болгаш дипломнарны тывыскан.

«Пётрнүң чалыы чылдары» деп книога (М. Горький аттыг студия) төөгүпатриоттуг теманы эки чырытканы дээш кинорежиссёр С. Герасимов тускай шаңнал-биле демдеглеткен.

Улусчу характерлерни экранга шын көргүскени дээш «Джамал ыяш» («Туркменфильм») деп кинофильмниң тургузукчузу Х. Нарлиев тускай шаңналды алган.

Фестивальдың шаңналдарын алганнар: эң эки режиссура дээш — «Алагаааашкын» («Арменфильм») деп фильмниң тургузукчузу Г. Маляп; шериг-патриоттуг теманы эки чырытканы дээш — «Океанда кижилер» («Мосфильм») деп кинонуң чогаадыкчы коллективи; көдээнин ажыл-ишчилериниң дугайында эң эки кино дээш — «Часкы уер» («Беларусьфильм») деп кинонуң тургузукчулары; лириктиг комедия дээш — «Бир катап, чээрби чыл эрткенде» (С. М. Горький аттыг студия) деп кинонуң авторлары; амгы теманы чогумчалыг ажылдап кылганы дээш —«Кыргыс фильм» студиязының режиссёру Т. Океев («Алдын күс» деп кинону конкурска киирген).

«Ада-чуртка бараан болуп тура» («Узбекфильм») деп фильмге кол овур-хевирни тургусканы дээш актёр Т. Спивак эр кижиниң ролюн эки күүсеткениниң шаңналын алган. «Джамал ыяш» деп кинога ойнаан М. Аймедова херээжен кижиниң ролюн эки күүсеткени дээш шаңнаткан. «Аърга аяктары» («Таллинфильм») деп кинону тырттырган Ю. Силларт эң эки оператор ажылы дээш шаңналды алган. Кинога чурулга ураи чүүлүнүң херекселерин ажыглаары дээш тускай шаңналдарны «Аърга ырызы» деп кинонуң режиссёру болгаш оператору Ю. Ильенко, кол чурукчузу А. Мамонтов шаңнатканнар. «Алагаааашкын» деп кинонуң хөгжүм кааспалгазы дээш композитор Т. Масуряп шаңналга четкен.

«Алдын тамы», «Ынакшыл, кайда сен...?» деп киноларның чогаадыкчы коллективтери, «Чарыштырыкчылар далашкан» деп кинонуң авторлар коллективи шаңналдар болгаш дипломнар-биле шаңнаткан. Ажылчының ролюн тургусканы дээш артист Б. Бройдуков дипломнуг-биле шаңнаткан. «Аъттарны арт кырынга солуваc» деп кинону тургускан «Мосфильмниң» коллективинге жюриниң хүндүлел дипломун тывыскан.

Документалдыг кинолардан «Апрель революциязының шыны» болгаш өске-даа киноларның авторларынга шаңналдарны тывыскан.

Урагларга болгаш элээдилерге кинолардан «Кара дага даа азы чер иштиниң чурттакчылары» болгаш өскеда киноларга шаңналдарны тывыскан.

Мультфильмнерден бирги шаңналды «Чарын аппарганнар», «Улуг тылл» деп кинолар үлешкен.

(СЭТА).

Көрүкчүнүң бодалы

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Найысылалдың хөгжүм-шыи театрының олуттарын чон доллур олурупкан. Ровно хоорайның артистери, артындала тыва авторнуң шиизи-биле аалдап кээрге, оиу ким сонуургавас боор! Бистиң республиканың номчукчулары, көрүкчүлери Тываның алдарлыг чогаалчызы К. К. Кудажының «Оң бир» деп драмазын көрген болгаш номчааннар. А аалчылар ол шиини кандыг деиилеге тургускан ирги, тыва эки тураачыларның рольдарын кандыг артистер, канчаар ойнаар боор чүве ирги?., дээп бодалдар көрүкчү бүргүзүнүң сеткилин оларның ойнаарын көрүнче далаштырган.

Удаваанда дайын үезинии чурумалдары, ритмнери, аялга, хөөннери көрүкчүлериң сагыш-сеткилин доюлдуруп, артистериң ойнап турар маадырлыг чоруктары, сценада болуушкуинар, чугаалар көстүп, дыиналып келген.

Көрүкчүлер артистериң бүзүреиниг ойнап турарын деткип, удаа-дараа адыш часкаашкынарды диилиреп турган.

Ынчангаш бо тыва шиний ровночу артистер орус дылга чедиишкиниинг, шын тургузуп шыдааны ол болган. Оларның ол чедиишкиниериниң чажыды чүлеп?

Аиаа чангыс сөс-биле харыылаар дизе, шиниң кол утка көргүзүүп, оиу тургузарында чогаадыкчы ёзу-биле, дидим шиитпирлеп, кылып турган деп бодаар мен.

Драманың кол утказы — тыва эки тураачы дайынчыларның чаныш-сыныш чок, эрес-дидим, маадырлыг чоруктарын дайынга маадырлыы-биле мөчээн он бир адыгжы-пулемёчуларның биче лейтенант Сат Бүрзекейге удурткан взводтун алдарлыг тулчуушкуннарыига үндезилеп көргүзери турган. А ол соруланы ровночулар чедип ап шыдаан.

Аалчыларның тургусканы ёзугаар көөрге, чогаалдың сөс-домаан элээп-не дидимибиле редакторлап, чамдык черлерии казып, кылырып-даа, а өскелерии утка талазы-биле шала өскерти-даа, азы орунарын солуштур-даа кылгылаан боор чорду. Ындыг янзы чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турган, шиии тургускан режиссёр Я. Бабий оон композиция талазы-биле шилгедээнче болгаш кол маадырларның ролюнче кичээнгейии күштелдирерии чедип апкан хире.

Чамдык чижектерден көрээлинер.

Авторнуунда оолдарның Гитлерге бижип алган чагаазын Бүрзекей тоомча чок көрүп, «Мындыг чагаа парлалгага үнмес боор чүве» дээш, чоруй баар турда, мында Бүрзекей оолдарны мактаап, чагаазы штабта шериг корреспоидентилерии ажыглаар кылдыр боду ап алыр.

Иванов биле Тоютчукту байысаап турар ийи көжегеии чаигыс кылдыр каткап, мында элээп ескерилгелер база киирген. Чижээлээрге, авторнуу-биле ындыг чүве чок турда, Брунер: «Мында моолдар ышкаш улус тыптып кээп-тир...» дел турар. Авторнуунда Тоютчук эжи Ивановтуң дугайында сагыш човап, оон амы-тыпын арттырарын дилеп турар чер чок, а мында ынчаар кылган... дээш оон-даа ангы элээп хей чаа чүүлдерни кылгылаан.

А Иванов биле Тоютчукту немецтерии байысаап турары көжеге — эки дээп көргүзүглериин бирээзи болган. Бо редакторлаашкыиар, авторнуи идеизии чедир ажылдагыланы чогаадыкчы ёзу-биле кылган ажыл болуп, шииниң солуи болур утка-шынарын кедүрүп турар.

Драмада ыры-хөгжүмиу чогумчалыг кылып, чамдык тыва ырларның аиглаларын таарымчалыг ажыглап турар. «Тулчуушкунчу» деп ырны элээп каш катап ырлаары сагышка өөрүнчүг, чоок.

Ам овур-хевирлер дугайында каш сөс: Тоютчуктуи ролюн күүседип турар артист П. Хредченко шак ол тыва оолдуң овур-хевирии, ажыы-чанын болгаш даштыкы-даа иилги байдалдарын элээп чүүлдеш эки ойнаан. Ол көдээ тыва оолдарзыг аамайзымаар, бөдүүн, билбээчеииээр, баштаксымаар-даа. Турушчы көрүжү, бодун туттуиары безии тываларзыг апаргылаар. Оон кадында ол дедирленгеиде дедир, сагингыр-тывынгыр, дүржоктаныи, дидимиеиип-даа болур, амы-тыиын артынга каапдаа шыдаар ындыг овурну тургузуп шыдаан.

Аваиы болгаш оон уруун, Ивановтуи, Верпериин рольдарын ойнаан артистер дайыиаларты көөр хөөи чок чоруукту тывылдырып турарлар. Сат Бүрзекейиин овур-хевирин УССР-ниң алдарлыг артизи А. Гурский чаныш-сыныш чок, шиитпирлиг, эрес-дидим командир кылдыр көргүзеи.

Иитизи-биле көрүкчүлер шиини улуг сонуургал-биле уткуп хүлээп алган. Ол баштайгы көргүзүг болган. Ам-даа хөй үнер. Чамдык четпестер хоюглаиы бээр. Ынчангаш хүидүткелдиг ровночу аалчыларга улуу-биле четтирдивис! Моон соцгаар улуг-улуг чедиишкиниерии силерге күзедирис!

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

АМЫДЫРАЛЧЕ — КИЖИЛЕРНИҢ АЧЫЗЫНДА

Кижи бүгү-ле чүүлдериии 80 хуузун карактың болгаш кулактың дузазы-биле көрүп, билип алыр. Караа көзүлбестеи кулаа дыинавастаар аарыга таварышкан кижилер дыка-ла аар-берге човуланга таварышканы ол болуру чугаажок. Ынчаарга ындыг човулаи төрүмелиидеи-не аиаа таварышкан болза канчаарыл? Төрүмелиидеи тура-ла азы аар-берге зарыгиың уржуундан кулаа дыиналбас, караа көзүлбес болгаш үнү чок апарган уругларыи өөредир деп чүве дыка-ла берге дээрэи билдингир. Ындыг уруглар турган болгаш бардаа.

Совет эртеидеи Иван Афанасьевич Соколянский 1923 чылда Харьковка караа көзүлбес, кулаа дыиналбас болгаш үнү чок уругларга школа-клиникаиы организастаап, барык 40 чылдың иштинде ындыг уругларны өөредип, кижизидериниң хереэиге бараан бооп келген. Соколянскийиин идеяларының бадыткалы оон караа көрбес, кулаа дыиавас болгаш үнү чок уруг Ольга Скороходованы өөредип, кижизиткеии болур. Ол аиигилелге бодуиуң херек черии тыпкан — чогаалчы болгаш эртемден апарган, Соколянскийиің эң чоок дузалакчызы болу бертеи.

Соколянскийиин школа-интериадыи фашистер 1941 чылда аиаа турган уруглар-биле кады ертелиикеи. Чүгле үш уруг амыдыг артар аргалыг болган. Оларның аразыига Ольга Скороходова база бар болган. Профессор Соколянский ажылын база катап куруг черден эгелээр ужурга таварышкан.

1963 чылда Загорскиге караа көзүлбес, кулаа дыиавас болгаш үнү чок уругларның бажыңын ажыткан. Ынчалзадаа Соколянский ол үеге чедир чурттап шыдавайн барган. Оон хереэи өөреиикчилери үргүлүүлеп турар.

Загорскиниң интернат-бажыңы амдыызында кара чангыс онзагай өөредилге чери боол турар. Ында өөреиип турар 50 уругларны 50 педагогкижизидикчилер башкылап турар. Бедик мергежилдиг педагогтар оларны чүгле ортумак школаның программазын ёзугаар өөредип турар эвес, харын база оларның күш-ажылчы утланыышкынын тодарадып турарлар.

Оларның дөртү — Сергей Сироткин, Юрай Лернер, Наташа Корнеева, Александр Суворов Москвадың күрүне университединге дипломнарии тергиин эки камгалааннар. Оларның үжү ам ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының иитп болгаш педагогика психологизиның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары, а дөрткүзү — Сергей Сироткин, караа көзүлбестериің Бүгү-россиа иитилелиидеи ажыллавышаан, аспирантура программазы-биле өөредилгезин үргүлүүлеп турар.

ЧУРУКТАРДА: дефектология институдунуң чаныыла дуржулга болгуиуң педагогу Г. В. Васина телетакторнуң дузазы-биле Валик Скрипниченко болгаш Коля Красовский-биле кичээл эрттирип турары. **(Үстүнде)**—караа көрбес, кулаа дыиавас болгаш үнү чок уругларның интернат-бажыңының доозукчузу Ольга Шапова школа соонда Загорскиде КБН-ниң өөредилге-бүдүрүлге черииде ажылдап турар.

И. ЗОТИННИҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЕТКИЛДИ ХАЙНЫКТЫРГАН

Албан организациялар болгаш коллективтер аразында СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаатқан уран чүүл көруулдези Тес-Хем районда үргүлүлевишаан. Дыштанып хүиерде, байырлалдар бүдүүзүнде Самагалдайның Культура бажыңыга чон дола бээр. Олар аиаа баргаш, дыштанып үезин чон ажыглап, концерт көрүп, танцы, аттракционнарга, шыдыраа, шашкы маргылдааларыига күзелдии-биле кирижип турар.

Чылдың эгезииден бээр уран чүүл көруулдезиие сельхозтехкүрком каттыжышкыны, иштики херектер килдизи, райпо коллективтери солуи концерттерии чонга бараалгатканнар.

Уран чүүл көруулдезии Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бот-тывыгыр композитор К. Д. Баазан-оол удуртуп турар.

Тиилелге хүнүи таварышкыр райпо коллективиниң көргүскеи концерти көрүкчүлериң сонуургалын хайныктырган. Ол концерттиң кол-ла угланыышкыны, темазы Тиилелге хүнүиге тураскаатгыиган. Бо тема талазы-биле эвээш эвес ырлар, танцылар бар болган. «Дайынчы салгал» деп ыры оолдар ансамбли эки күүсеткеи. Ол ышкаш ийи-чангыстың ырлары база солуи болган. Райпоиуң кол бухгалтери Лунгей Бадарчының ырланы моол, тыва ырлары, столовая директору Успеек Ондарның баштак шоодулуг чугаалары, чолады Кирии Монгуштуң сыгыт-хөөмейии чон сонуургап, оларны сценаже катап-катап чалап турган. Ылангыя К. Монгуштуң сыгыдында чаа ажызыныкын «Ойей-сыгыы» оиза таланчыг болган. Ыыап-ла, чымчак кижи узурай боор сеткил-хөөннер бар. Уругзар ансамблиниң күүсеткеии иити ыры, ол ышкаш бүрат улустуң «Ёхор» деп танцызы бедик үнеледи алган.

Иитизи-биле хеиер, костюмнер каастагазы номерлерге тарыштыр көрүнүп болуп, оларын үргүлүү солуи турган.

Сценада өө-баазын чечектер, чайның каас чараш үези сагыпдырып, чайгаар-даа сагыш-сеткилди сергедип, хайныктырып кээр.

Уран чүүл көруулдези райоига амгыда уламчылаар.

О. ЧИКМИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыцнар!». 9.00 — Грузияның күрүнеиинг иити ыры капеллазының концерти. Уран чүүл удуртукчузу болгаш кол дирижёру Г. Муиджишвили. 9.45— «Оттурукчу». 12.00 — «Эртеиги почта». Хөгжүмиуг программа. 12.30 — «Көдээге дамчылыпга». 13.30— «Хөгжүмиуг киоск». 14.00 — «Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргеии-биле». 14.15 —«Эрги болгаш чаа ырлар». Дамчылылганы композитор В. Левашов эрттирер. 15.00 —Делегейниң чалаг-терге чарыжы. ЧССР-деи дамчылылга. 15.30— «Кино аяи-чоруктарының клуву». 16.30 — «Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейниң IV фестивалы. ЧССР. 17.00 — В. Сергеев — «Күскү хүннериың хулумзуруу». Телеиии. 18.15— 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — «Баранкин — кижи бооп көр». Мультфильм. 19.35 —«Экранда кинокомедия». «Хааржак тутқан уруг». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.50— «Спортчу программа». ССРЭниң хоккей чемпионады. «Спартак».— ЦСКА. Футбол тайылбыры. Төнгиле—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15 — Дамчылылгалар программазы. 14.20 — «Кинопанорама». Кинорежиссёр Э. Рязанов эрттирер. 15.50 — «Омега» вариант». Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо». (Москва) — «Трактор» (Челябинск). 19.15— Латви ССРниң күрүнеиниң симфония оркестрииің концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Топ-чумба». Мультфильм. 20.15 — Европаның дзю-до чемпионады. Венгриялаи дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.45 — «Чегери». Уран-чечен фильм.

МАЙ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеиги сула шимчээшкин. 9.05—«Авам меия аас-кежиктиг кылдыр төрээи». Уран-чечен телефильм. 10.20 — «Кино аяи-чоруктар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.20 — Медээлер. 11.25— 15.40 — Чапсар. 15.40 — «Авазының школазы». 16.10—«ПТУга түү үүвере, канчаар өөредип турарыл». 16.55 —«Дамырак». Фильм-концерт. 17.25 — «Оттуг рейстер». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «В. И. Ленииниң «Үүдеи эгелээриил?» деп түүлүүнүң сезеи чыл булуруига». Төөгү эртемнериниң кандидады В. Л. Биче-оолдуң беседазы. 18.30—18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Беш чыл болгаш коллектив». «Сибирь чер». Тюменьиин социал хөгжүлдезиниң дугайында. 19.15—«Аиыяк назыиның ырлары». Фильм-концерт. 19.45 — Документалдыг фильм. 19.55—ССР Эвилелиниң Москваның уран чүүлдүң академиктиг М. Горький аттыг театрының фильм шиизи. «Бүгү чүвеиниң төнгени ол». Авторлу — Э. Олби. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.55 — «Бүгү чүвеии төнгени ол» деп шиииің уламчызы. Төнгеиде — «Бөгүи делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эртем дугайында». 12.30 — Күш-ажыл башкызыига дуза. 13.00 — «Башкының экраны». 14.00 — «Далай чанында музей». 14.20—Д. Кедриниің поэзиязы. 14.35 — «Кем-керек үүлгедиишкиии». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 1-ги кезээ. 16.00 — 18.30 Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Аиыяк лениичилер». Муриакчы дружиналарның республика слёдуидан репортаж. 19.25—Чарлал. 19.30— Мультфильм. 19.35—«Спорт». Республиканың «Спартак» эки тура спорт иитилелиинң даргазы В. С. Биче-оодуң чугаазы. 19.45 — Урагларга фильм. «Петя-койгун болгаш илбилиг рояль».

МОСКВАДАН

20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Илбилиг экран». 20.15—Дзю-дога Европа чемпионады. Венгриядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Эрткен үе-биле ужуражылга». Уран-чечен фильм.

КИНО

МАЙ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Меңээ ужуттазын күзеп көр» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (узатқан), «Үүдеи-даа артык үнелиг». Үшкү болгаш дөрткү фильмнер — «Берге шол», «Тайбың азы дайын» 15.00, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыидың деп киноклуб 10.40, 15.00, «Петрнүң чалыы назыны» (2 сериялыг бирги фильм) 17.00, 10.00, «Чүдеи-даа артык үнелиг» (ийиги сериязы) 11.00, «Августа император чок турган» 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

МАЙ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Жандарм болгаш өске өртемчей чурттуглар» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (узатқан). «Үүдеи-даа артык үнелиг». Үшкү болгаш дөрткү фильмнер — «Берге шол», «Тайбың азы дайын» 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тимур болгаш оон командазы» 9.00, 13.10, «Тоолдар улажыл-ла турган» 19.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Меңээ ужуттазын күзеп көр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатқан) шактарда.

Агаар

Бөгүи республикага көжүи турар булуттаар, чамдык черлерге дыммырадыр чаар. Хатпың дүргеии секундада 9—14, өй-өйде 20 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 15—20 градус чылыг болур.

Кызылга дүне биче чазы чаар. Хатпың дүргеии секундада 9—14 метр чедер. Агаар дүне 12—14, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

«СПАРТАК» ТИИЛЭЭН

Найысылалдың «Спартак» командазының футболистери чурттуг чемпионадының эдлетиглиг чаргылдазынга Москвага «Кайрат»-биле ужурашкаи, ону 3:0 санга удуп алган. Спартакчылар удурланыкчыларындан дыка шыырак ойнап билирии көргүскеи.

(СЭТА).

ЧАРЛАЛДАР

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг салбырлары 1981—1982 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Кирип өөренир салбырга дараазында мергежилдерге өөренириниң хуусазы:

Агрономия — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаиларга).

Зоотехния — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаиларга).

Ветеринария — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаиларга).

Ветеринария — 3 чыл 6 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 3 чыл 10 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агый будүрүлгелериие бухгалтер үёдү — 2 чыл 10 ай (8 класс дооскаиларга).

Бот-өөредилге салбырынга дараазында мергежилдерге өөренириниң хуусазы:

Агрономия — 4 чыл 6 ай (8 класс дооскаиларга).

Агрономия — 2 чыл 6 ай (10 класс дооскаиларга).

Зоотехния—2 чыл 6 ай (10 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агый будүрүлгелериие бухгалтер үёдү— 3 чыл 9 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агый будүрүлгелериие бухгалтер үёдү — 1 чыл 10 ай (10 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 4 чыл 11 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 2 чыл 11 ай (10 класс дооскаиларга).

Техникумга ССРЭ-ниң эр болгаш херээжен хамаатылырын хүлээп алыр. Шуут өөренип киреринге 30 хар чедир назылыгларны, а бот-өөредилге-биле өөренирлерге — назылар барымдаалавас, киреринии экзаменнериг чедиишкиниигг дужаазаи, 8 болгаи 10 класс дооскаиларны хүлээп алыр.

Техникумга киреред чиигеделиг болур кижилер:

1. Иити билиг школазыиы хүидулел бижик, алдын азы монгун медаль-биле дооскаиар, ортумак ПТУ-ларны шылгаралдың диплому-биле дооскаиар.

2. № 3 форма ёзугаар совхозтарның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый будүрүлгелериин өөредип чорутқаны-биле келгеииер.

3. «Өөренир дээп мергежилге 2 чылдан эвээш эвес хуусаада ажыллап турарлар, шериг албаиындан халашканнар (ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес хуусада албан эрттиргеннер).

Билдириишкиниң директориуң адыига шилип алганы мергежилии айтыышаан бижир.

Билдириишкиниг дараазында документилерии кожар:

8 азы 10 класс дооскаиының документизи (боду-биле), № 286 майык ёзугаар эмчи справказы, күш-ажыл депгериидеи үшта бижилге (кадр киллизиниң начальиигиниң азы удуртукчуузуиуң «Ат салгаиы), № 3 фөрма ёзугаар өөредил чорутқан бижии, борт чокка тырттырган 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чурук, будүрүлге характеристиказы.

Өөредилге перииге келгеииер төрүттүүген дугайында херечилеллерии азы паспортуи, шериг-биледиия азы кииР ближилге херечилелии боттары экжеп көргүзер.

Өөренирии хүсээиинер дараазында эртемнерге киреринииң экзаменнерии дужаар:

8 класс дооскаиар—орус дылга (диктант), математикага (аас-биле);

10 класс дооскаиар — литературага (чогаадыг), математикага (аас-биле), а зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларыига киреред хүсээиинер (10 класс дооскаинар) литературага (чогаадыг), химияга (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Эртемниик дугайында документизиидеи үгле «4» болгаш «5» демдектерлиг 10 класс дооскаиарны «Зоотехния» болгаш «Агрономия» салбырларына (бот-өөредилге) киреринии экзамеи чокка хүлээп алыр.

Бот-өөредилге салбырынга бидиришкиннерии июиь 1-деи июль 31-ге чедир хүлээп алыр, Киреринии экзаменнери августа 1-деи 20-ге чедир, сургуул кылдыр киир сананы — август 21-деи 24-ке чедир.

Бот-өөредилге салбырынга киреринии экзаменнери: август 1-деи 13-ке чедир, октябрь 13-теи 16-га чедир, ноябрь 18-теи 21-ге чедир.

Техникумуң киреред өөренир салбырынга киреринер иитя дүрүм ёзугаар стипеидия алыр. Өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында справка үзеглеп, совхозтарның тыва националдыг ажылчыларының уругларын күрүкеиии долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Техникумуиуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5. Телефоннары: 2-55-93, 2-36-04, 2-43-09.

«Шын» солунга курьерлеп ажылдаар кижилер дарый негеттиинп турар.

* * *

Көдээ ажыл-агый министерствозунга мергежилдир машинакчылар, ажыл-агый эргелекчизи негеттиинп турар.

Айтырар черн: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Кадрлар килдизи. Телефоннары: 2-22-50, 2-41-44.

* * *

1981 чылдың май 15-тен эгелеп Кызыл — Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата—Фрунзе аразының рейизи хүнүи ужудар ацаарын (моон мурнунда — неделяда үш удаа ужудуп турган) бүгү хамаатыларга Кызыл аэропорту дыцнадып тур. Ужудуп үнер үези өскерилге чок.

Июнь 1-деи эгелеп Кызыл—Абакан — Кызыл маршрутка вертолёт рейси тургускан. Кызылдан ужудуп үнер үези — 11 шак 30 минуга (Москва шагы-биле).

Редакциияның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефоннер долгаар.

Тираж 17856. Чагыг № 1240.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының черлериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин-болгаш-Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00456

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 117 (11615) | 1981 чылдың май 19, вторник | 1925 чылда үлегералеттинген | Өртээ 2 кап.

КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ АЖЫЛДАП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленок, Виктор Савиных, Леонид Попов болгаш Думитру Прунариу чер чоогунуң орбитазынга ийи хүнниринiң дургузунда каттышкан шинчилел ажылдарын үргүлчүлеп турар.

Медицина талазы-биле шенелделер экспедициязының экипажының ажылдаар программазында база чугула черни ээлеп турар. Чижээ, космоска ужудуушкуннуң факторларын, деңзи чок байдалга ажылдаарын, информацияларны чыырының болгаш ажылдап кылырының чорудулгаларын космонавтылар шинчилеп көрген. Космоска ужудуушкуннуң байдалдарында кижиниң психологтуг ажыл-чорудулгазының янзы-бүрү харылзаа байдалын тускай херекселдер-биле шинчилеп көрген.

Конструкция материалдарынга космостуң салдарын тодаргайлаар талазы-биле «Наноэсс» деп шенелдени база эгелей берген. Кремнийден кылган пленка массазының өскерлиишкиннерин кедергей чиге айтыр аппаратура-биле демдеглеп турар. Космос аппараттарының оптиктиг янзы-бүрү кезектерин камгалаарынга ол пленканы ажыглап болур.

Космоста хереледениишкиннериниң составын шинчилээринге «Астро-2» деп шинчилелди чорудуп, оон түннелиинде хоралыг аар частицаларны тодаргайлап турар. Космостуң частицаларынга чернин магниттиг шөлүнүң салдарын тодаргайлаарынга орбитада комплекстиң ажылдаар байдалын база шинчилеп турар.

Владимир Коваленок болгаш Виктор Савиных «Союз-40» корабльдин чедире бергени «Пион» деп установканы эптээн болгаш деңзи чок байдалга суук чүүлдүң чылыырының база соорунуң байдалдарын шинчилеп көрген. Космонавтылар чурук тырттырышкынынарын чоруткан болгаш сула шимчээшкиннерни кылганнар.

Медицина контролюнуң түннелдерин ёзугаар алырга, космонавтыларның кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-40» эртемшинчилел комплекизинiң ужудуушкуну чогумчалыг чоруп турар.

Төрээн чуртка хөй дүктү

ТЕВЕНИ ЭКИ АЖЫГЛАЗА...

Тарлашкын унуида талдар базырында эрги ховаштa аалга келдивис. Үш өгнүң чанында улуг кажааны долдур тевелер тур. Кыргыл кааткан, куу-куу апаргылаан бодаганныг тевелер аал келээзинде даг белинде шөлээн хараган баштап турлар. Мойнунда аргамчы сөөртккен сарыг адан кедээр маннапты. Сактырга, оон дөрт даваны черге дегбейн чораан ышкаш. Доруг аъттыг оол аңаа чыпшыр четкеш, дедир сүрүп эккелди.

Суурдан кыргыкчылар сөөртккен машина чедип келген. Хөй кезиниде-ле кыстар. Эр кижилер эмдик аданнарны шалбадапкаш, дашкаар арыг черже үндүр четкилээрге чөрүп, чыда дүжүп, өрү шурап, аксыдан көөвүк чаштап турда, үрүглар коргар туржук, харын аргамчының үжүидан тудупкан болгулаар. Тевени йиленгир чыттырташ, хойгулаштыр хүлүптер. Оон-на кыргып эгелээр. Бир тевени дөрт кижи кыргыыр. Ша-даа четпес дооскутар.

Чаңгыс берге чүве тевени аңдара каары...

Ол аразында көөрүмге, шөлде он ажыг тевени хүлүп каан чыдыр. Хачы даажы ындамында хылыраар. Бир кижи кызыткан таңма-биле аныяк тевелерни демдектээн, мал эмчизи шпризин тудупкан, кыргыттыгнан тевелерге эм сыкыртып, аныяк бууражыктарны чазап-даа турар болду. Ажыл дээрге бичии-даа кызыг-чай чок.

Кыргаан дүктү савалап база турар. Тевениң дүгүнүн 85 хуузу чөөк болур. Ол кончуг бедик шынарлыг чиг-эт. Тевe дүгүнге хой дүгүи холаап, нарын пестер-даа аргыыр, чоорганнар-даа кылыр чүве-дир. Ол үнелиг дүктү Эрзин районда «Чаа орук» совхоз чылладa тонна ажыгны кыргаш, күрүнеге дужаап келген. Совхозта бо чылын 220 тевe бар. Бир тевeден ортумаа-биле 4-5 кг дүк алыр. Кодан тевениң баштыңы ак буураны кыргырга дүгү 13 кг болган.

Совхозтуң тевe кыргылдазында 60 хире кижи ажылдап турaр. 4 кижи хүнде 10—15 чедир тевени кыргыыр. Кыргыкчылар Уля Дүпчен, Клава Чопчй, Валерий Аймыжы, Слава Седип олар хүнде 14-тен 15 чедир, Дузак Лопсан, Хувискаал Тойба, Вера Моргзин— 16—18 чедир тевелерни кыргып турар.

Кыргыыр эмдик тевелерни тудары амыр эвес. Бо ажылга Ким-оол Сат, Иван Дүпчүр, Оолак Алдай-оол олар улуг күштүг үндүрүп, шудургу ажылдап турар.

Совхозтуң тевелери чыл бүрүде өзүп турар. Ынчалзажок эмдик аданнар ажыглал чок, аңаа оъттап чоруур. Бүдүн коданда каш-ла ажыл тевелери бар. Бистиң эрага чедир 2000 чылдар үзеңден бээр тевени кижилер мал кылдыр азырап келген. Тевe бодунуң деңзизинни 10-12 хуузу хире чүктү сөөртүр. Хүнде 100 км чедир чоруур, а чүктүгле шакта 10—12 км чоруур. Тевени 4-тен 25 харлыңга чедир эдилээр, а оон назыны 35-тен 40 хар чедер. Тевениң ээдии, дүгүи, сүдүи ажыглаар. Тевe сүдүнден хымыс, саржат, быштак кылыр. Сүттүң үскүрү 5,4 хүү болуур, чылда бир тевeден 750 кг сүт саар. Ыядыг турбуже, тевени эдилеп ажыглаар чорук чоорту чидип бар чоруур.

Ам бисте тевe малды ажыглап турары дыка куду деннелде. Малчыннар аалдарынга оларны чайып, кыжын ажыглаар болзa дыка эптиг. Оонбиле оттуглар ыяш, сиген сөөртүрү артык эвес. Тевени мунуп алгаш хой-даа, инек-даа каларып болгай-ла.

Кандыг-даа малды азыраанда оон ажыын көөр апаар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга мал эъдинде, оон сүдүнде кижиге ажыктыг болурундан аңгыда өске түү турарын?

Тевe дүгүн ажаап ап турарының байдалы хой, өшкү дүгүи кыргып ап турарынга деңнээргe, арай камныг эвес болуп турар. Дүшкен дүктү чыырынга кичээнгей кошкак. Кажаа иштинде, кодан левискээринде, хола-хараган баштарында чүадунган дүк-ле хөй.

Ниитизи-биле «Чаа орук» совхозтуң суурда ажылчыларының болгаш сүт-бараан фермазының саанчыларының тевe кыргылдазынга кижилгеп ядепкейлиг. Мында Эрзинниң Культура бажыңының бот-тывыгыр ураң түүлүүнүң киржикчилери солуң концептти бала көргүскен.

А. АЛЕКСЕЕВ.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ КЫСКА ХУУСААДА ДООЗААЛЫ

КОЛ ЧҮҮЛ—БЕДИК ТЕМП, ШЫНАР

Час бүрүзү-ле боду онзагай байдалдыг. Он бирги беш чылдың баштайгы часы Шеминге база ыядыг болган. Чамдыкта изип кээр, а өске хүнnерде сооп, хар-даа чаай бээр.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Партия райкомнарының база Кызыл хооркомунуң секретарьларының, пропаганда болгаш агитация кылдыстериниң эргелекчилериниң семинарын СЭКП обкому эрттирген.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи А. К. Канзай семинарны ажыкташ, чүве чугаалаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чурттакчы чонуң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле партия «организацияларының сорулгаларының дугайында» партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң өралакчызы Т. Ч. Салчактың «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын политиктиг чырыдышкынның болгаш экономиктиг өөредилгениң системазының өөрешир дугайында» партия обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңының эргелекчизи Ч. М. Самороковтуң, «СЭКП-ниң XXVI съездизи болгаш культура тургузуушкунуңуң сорулгалары» деп темага Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серенниң болгаш өскелерниң-даа илеткелдерин, дыңнадыгларын семинарның киржикчилери дыңнаан.

«Идеология ажылдакчыларының Бүгү-эвилел семинар-чөвүлел хуралының түннелдериниң дугайында» СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Оюржак семинарга делгереңгейбиле чугаалап берген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле семинарның киржикчилери ужурашкан. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар деэш партия организацияларының кылып чорудар идеологтуг, политиха-кижизидилгелиг ажылдарының сорулгаларын Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаар ажылдың арга-дүржүлгазының талазы-биле семинарның киржикчилери дүржүлга солушкан.

Ынчангаш мында ажылдың шынарынче сагыш салыр. Ынчалзажок мында механизаторлар кайы-даа ээлчегде бедик темплиг, эки шынарлыг ажылдаарынга чаңчыгып калгаи болгаш бедик көргүзүгнү чедип алганнар.

Кымның канчаар ажылдап, норма-чижээн кайы хире күүседип турарын кызыл-булунда дзын каан таблицалап, дайынчы хүүдустан дораан билип алыр. «Ким мурнап турарыл?» деп агитхүүлүстүң ийи хажыызында: «Кежээниң мурнунда—хүндүлел». «Чалгаанын мурнунда—кочу» деп сөстерни бижээн. Оон соонда таймыр-даа бижиивээн. Ракета база самолёт, демир-орук, корабль, машина, аъттыг, а эң сөөлүнде чадаг базып олурар кижини чураан. Мурнакчыларны ракетага, самолётка олурткаш, аттарын бижип каан. А хожудап турар кижини чадаг базып олурар кылдыр чураан.

— Чарыштың түннелии беш хонуктап үндүргеш, мурнакчыларны 5-тен 9 чедир рубльбиле шаңнааш, бо дайынчы хүүдуска мынчавр чуруп көргүзүп турарга, ажыллың дээштин-даа, ажыктыы-даа бедик боор-дур— деп, учётчик К. Ч. Куулар тайылбырлады. Сөөлгү хүнnерде хожудааш, чадаг базып олурар кылдыр чурадып турар кижилер барык чок.

Бүгү ажылдың шынарын кол агроном-биле улусчу контролдуң бөлүү шыңгыы контрольга алган. Ынчангаш мында ажылды үрей кылган, черни шын эвес андарган, тараазы багай чаштырган дээш катап эле кылдырган таварылга болбаан.

Каяа-даа ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга база дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускандыл чедиишкин улуу-биле хамаарыжыр болгай. Совхозтуң дирекциязы мында эргежок чугула чүүлдерни белеткээн. Механизаторларның удуп, дыштанып өрээлдеринде агарты этkилеп каан оруннарның арыг, силин Чалгаана хоорайның авлчылар бажыңында өрээлдерден дудак чок. Чунарбажыңы хүннүн-не изидип турар. Улуг повар Клара Түлүш-биле оон дузалакчызы Вера Куулар ховуда ажыл-ишчилерге амданныг, сүүшүүр чемнии белеткээш, колдуунда-ла оларның ажылдап турар черинге чедирип чемгерип турар. Совхозтуң төвүнде парторганизация секретары К. К. Люндуп баштаан политинформаторлар, агитаторлар. Чалаанаиын болгаш совхозта культура бажыңнарының агиткультбригадалары тараажыларның доктаамал аалчылары. Чоокта чаа ол ийи агитбригаданың каттышкан концертин тараажылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

— Бо бүгү часкы хову ажылында ажыл-ишчилерни улам сорук киирер, оларның бедик бүдүргүкчүлүг ажыллаарынга улуг идигин бээр болгай, ол хемчеглерни ам-даа күштелдирер бис—деп, директор А. Т. Шаалы чугаалап турар.

Оон-биле кады чамдык четпестер база бар. Хову турлаанда лозун, плакаттар эвээш. Механизаторларның чугаалап турары-биле алырга Чалаанада «Сельхозтехника» каттыжыышкыны совхозтуң чамдык тракторларын багай шынарлыг септээнинден ажыл үезинде үрели бээр, аңаа турар таварылгалар база бар. Часкы-даа, күскү-даа хову ажылдарын комплекстиг ёзуубиле чорудуп, аңаа ипатовчу арга-методту калбаа-биле ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирзе чогуур.

Ниитизи-биле ажыл-агый 3700 ажыг гектар черге тараа болгаш мал чеми культураларын тарыыр. Ынчангаш часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чорудуп тургаш, оны май 25-те доозар дээш Шеминиң чер ажылдыларын бо хүннерде шалыпчы ёзу-биле, күженишкиниг ажылдап турар. Мында кол чүүл— бедик темп, эки шынар дээрзин олар эки билирлер.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТАРДА: дүштеки чапсар үезинде төптe парторганизация секретары К. К. Люндуп механизаторларга беседа кылып турары (үстүнде). Агрегаттарның тарааны чаштырып турары (адааида).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

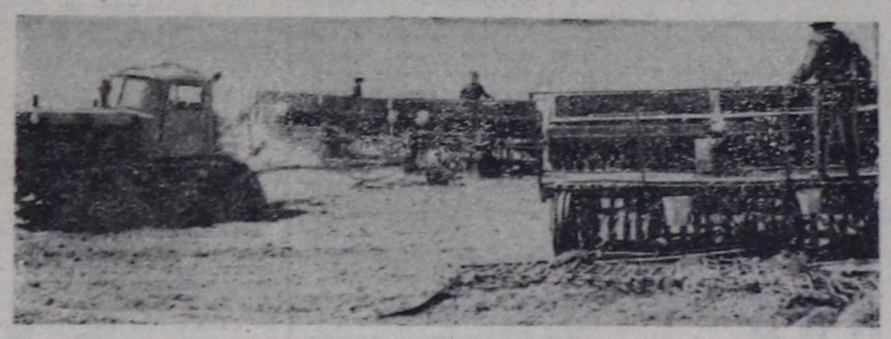

ТЕМПИЗИ БЕДИК

Каа-Хем районда часкы хову ажылдары кидин түлүк. Ында совхоозтар часкы чер андырылгазының планының хөй кезиин күүседип алган. Ол ажылды «Совет Тыва» совхозтуң механизаторлары дооскан. Ук ажыл-агый бо чылын 3450 гектар черге тарылганы чорудар. Ам 765 гектарда эрте чажар тараа культураларын тараан.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери 5600 га черге тараа болгаш мал чеми культураларын тарыыр планныг, ам оон 3000 газын тарып алган. «Буруиаар» совхозтуң бир дутаар трактор-хову бригадазы тарылганы дооскан.

Каа-хемчилер бо хүннерде ниитизи-биле 7142 гектар черде тараа болгаш мал чеми культураларының тарылгазын чоруткан.

«Совет Тыва» совхозта Чымдаан Доржуның удуртказы звеновозу, К-700 тракторлуг башкарыкчызы Маадыр-оол Саая ,СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Дойбан Даваа биле Олег Сат олар часкы хову ажылдарында бедик темпиии, эки шынарны көргүзүп турарлар.

А. САЛЧАК.

ӨШКҮ КЫРГЫЛДАЗЫ

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРГЕН

Куш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдыы болгаш Үстүү Ишкинnерде 28 коданда 10297 баш өшкүзүнүң кыргылдазы доозулган. Өшкүнүң чөөк дүгү совхозка хөй орулга киирер үнелиг чиг-эт. Ынчангаш өшкү дүгүи чогуур үезинде, чидириг чок кылдыр ажаап алырынга совхозтуң специалистери, өшкү бригадаларының бригадирлери тус-тус малчынар онза кичээнгейии салгаи.

Кыргылданы багай эвес организастаан. Оон түннелинде совхозка өшкү кыргылдазы кыска хуусаада эрткен. Кыргыттынган өшкүлерден ниитизи-биле 5 тонна чөөк дүк алдыган. Ам ол үнелиг чиг-этти ыяк арыглап, сорттаап, күрүнеге дужаарынга белеткеп турар.

Өшкүлери кыштан хүр, семис ашкан малчыннар Сат Даваалап, Оолар Маадыр бир башка онаашгыр 700-700 грамм. чөөкту кыргып алган. Кыргыттынган коданнарга ам удавас өшкү чүүлдазын чорудар болгаш чайгы одарларже көжүп эгелээр.

Б. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

БҮРҮН АЛЫРЫ-БИЛЕ

«Кара-Хөл» совхозтуң депискээринге бо чылдың кыжы берге болган. Чүгле апрельди сөөлүүредир хар эрээи болгаш чылыг хүннер эгелээн. Чае орай дүшкен чорук совхозка өшкү кыргылдазын саадаткак. Ынчалзажок үнелиг чиг-эт болуур өшкүнүң чөөк дүгүи чидириг чок алырынче кыргыкчылар звеновозу организастыткирген.

Кыргылда кампаниязы ам-даа тулуктеңнээн. Баштайгы сан-медээлерден алырга, кыш берге, чае ээлдаан болзажок, малчынарның көргүзүү бедик болуп турар. Чижээ, өшкү кадарчылары К. Хензиг-оол болгаш К. Шыгаар-оол олар бир баш өшкүге онаашгыр 700-800 грамм чөөк дүктү кыргып алган. Өске-даа коданнарның түннели эки болуп турар.

Үнелиг дүктү чидириг чокка дүргеи ажаап алыр дээш кыргыкчылар шалыпкын ажылдап турар.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

Рейд

МАГАДЫЛАЛ АМДАН ЭГЕЛЭЭР ТУРБУЖЕ...

Бо чылдың кыштаглаашкынын бедик деңнелге организастыг эрттирер. Кыйгырыда алдынган хүлээлгелериниң бирээзин ол. Маңаа хамаарыштыр алырга, байдал бо хүннерде чогумчалыг. Мыйыстыг бола малдың хорамчазы эрткен чылдың бо үезиниден 76 хуу, шээр малдыы —82 хуу, чылгыныы—68 хуу кызырылган болгаш мыйыстыг бода мал өстүрериниң чыл планы 101 хуу, инектии—101,7 хуу, хойнуу—135 хуу, өшкүнүү —115 хуу, чылгыныы 101 хуу күүсеттинген. Күрүнеге сүт садарының квартал планы 115 хуу, эт садарыныы—140 хуу күүсеттинген. Хамык малчынар чазагже организастыг көшкен. Бо бүгүнү рейд бригадазының кежигүннери оорушкү-биле демдеглээн.

Май айны кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айы кылыр чарлаанының чугулазы кымга-даа, ылаңгыя Эрзинбиле кожа чурттап турар болгаш ол район-биле социалистиг чарыштыг тес-хемчилерге биллингир. Ынчалзажок, кыйгыыр-биле таныжылга ам-даа уламчылавышаан.

Ак-Кожагар — «Чодураа» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының төвү. Алызы төп чер болганда, бо кыштаг өскелериие үлегер болур ужурлуг. А мында септелге эгелевээн. Оол туржук коданның богу безин аштаттынмаан. Кажаа чанында көрженүн уш-баш чок октапкан — аңаа-ла хорум. Ында-мында токпак, маңза, демир-дес дээш, чок-ла чүве чок. Сиген, саваң кажаала чаттыла бергеи чыдар, болдунмээн. Хураган кажаазында шагжаларда мал чеми база олчаан, ында печка бузук, сойдунмаан хураган сеги безин чыткылаар.

Бир бажыңда (бригаданың кызыл-булуңунда) кыштагларже электри шугуму шөйүп турар улус бар. Ол бажыңның чүттүу даштын коданда ылгалбас. Коданда ол улустуң чагы бажыңга кадаар шил лонгаларындан эгелээш сывырган-демирлериие чедир херхерекселн база эмге-деске чок.

Ол-ла бригаданың Ак-Өдекте кыштаанда көрженiи мүиие чыып каан. Ынчалза-даа саваң артыы сандаргай, а бир сараат сигеи кажаа чок, мал мөөгүлендир чип каапкан. Сигеннин кажаазын хой кажаалаар дээш чазагже көжүре бергеи.

Чумур-Ой артында Татьяна Ашак-оолдуң кыштаанда көржеи хоортуимаан. Кыштагнын эрги көрженi кажаа артында чатты бергеи чыдар. Хураган кажаазының шечказын өртке эйиллиг кылдыр салган. Мал чеминиң артыын база-ла тоолыарадыр октапкан.

«Чодураа» совхозтуң № 1 бригадазының Көдел-Аксында 600 хой киирер кажаазының көрженiи хоорун каан, ам оиу үндүрүп, овваалаары арткан. Кажаа-даа, бажың-даа чаа чугайларындан өске септелге чок. Чаа кудукту ханызынга чедир казып каан, суу үнмээн. Ук ажылды дарый уламчылаары негеттинип турар.

«Кызыгаар» совхозтуң Даштыы-Хавакка Байыр-оол Борбак-оол кыштаан. Хой кажаазының көрженiи хоорган, чурум ёзугаар чыып каан. Хураган кажаазының көрженiиң чамдыызы хоортунмаан, печказы бузук, оон шою чок.

Эрткен чылын ол кыштатта чаа бажың тутkан. Оон печказын шала салганындан кым-даа аңаа кыштаваан. Ам мында шил артпаан—бузулган, үш рама шуут чок, өскелери сывык. Бажыңның эжин шунчүүлден оорлуп калган. дээвириниң белеткээш, колдуунда-ла оларның ажылдап турар черинге чедирип чемгерип турар. Совхозтуң төвүнде парторганизация секретары К. К. Люндуп баштаан политинформаторлар, агитаторлар. Чалаанаиын болгаш совхозта культура бажыңнарының агиткультбригадалары тараажыларның доктаамал аалчылары. Чоокта чаа ол ийи агитбригаданың каттышкан концертин тараажылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

— Бо бүгү часкы хову ажылында ажыл-ишчилерни улам сорук киирер, оларның бедик бүдүргүкчүлүг ажыллаарынга улуг идигин бээр болгай, ол хемчеглерни ам-даа күштелдирер бис—деп, директор А. Т. Шаалы чугаалап турар.

Оон-биле кады чамдык четпестер база бар. Хову турлаанда лозун, плакаттар эвээш. Механизаторларның чугаалап турары-биле алырга Чалаанада «Сельхозтехника» каттыжыышкыны совхозтуң чамдык тракторларын багай шынарлыг септээнинден ажыл үезинде үрели бээр, аңаа турар таварылгалар база бар. Часкы-даа, күскү-даа хову ажылдарын комплекстиг ёзуубиле чорудуп, аңаа ипатовчу арга-методту калбаа-биле ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирзе чогуур.

Ниитизи-биле ажыл-агый 3700 ажыг гектар черге тараа болгаш мал чеми культураларын тарыыр. Ынчангаш часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чорудуп тургаш, оны май 25-те доозар дээш Шеминиң чер ажылдыларын бо хүннерде шалыпчы ёзу-биле, күженишкиниг ажылдап турар. Маңаа кол чүүл— бедик темп, эки шынар дээрзин олар эки билирлер.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТАРДА: дүштеки чапсар үезинде төптe парторганизация секретары К. К. Люндуп механизаторларга беседа кылып турары (үстүнде). Агрегаттарның тарааны чаштырып турары (адааида).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Май—шалыпчы ай

Ында совхозтуң № 1 бригадазының Көдел-Аксында 600 хой киирер кажаазының көрженiи хоорун каан, ам оиу үндүрүп, овваалаары арткан. Кажаа-даа, бажың-даа чаа чугайларындан өске септелге чок. Чаа кудукту ханызынга чедир казып каан, суу үнмээн. Ук ажылды дарый уламчылаары негеттинип турар.

«Кызыгаар» совхозтуң Даштыы-Хавакка Байыр-оол Борбак-оол кыштаан. Хой кажаазының көрженiи хоорган, чурум ёзугаар чыып каан. Хураган кажаазының көрженiиң чамдыызы хоортунмаан, печказы бузук, оон шою чок.

Эрткен чылын ол кыштатта чаа бажың тутkан. Оон печказын шала салганындан кым-даа аңаа кыштаваан. Ам мында шил артпаан—бузулган, үш рама шуут чок, өскелери сывык. Бажыңның эжин шунчүүлден оорлуп калган. дээвириниң белеткээш, колдуунда-ла оларның ажылдап турар черинге чедирип чемгерип турар. Совхозтуң төвүнде парторганизация секретары К. К. Люндуп баштаан политинформаторлар, агитаторлар. Чалаанаиын болгаш совхозта культура бажыңнарының агиткультбригадалары тараажыларның доктаамал аалчылары. Чоокта чаа ол ийи агитбригаданың каттышкан концертин тараажылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

— Бо бүгү часкы хову ажылында ажыл-ишчилерни улам сорук киирер, оларның бедик бүдүргүкчүлүг ажыллаарынга улуг идигин бээр болгай, ол хемчеглерни ам-даа күштелдирер бис—деп, директор А. Т. Шаалы чугаалап турар.

Оон-биле кады чамдык четпестер база бар. Хову турлаанда лозун, плакаттар эвээш. Механизаторларның чугаалап турары-биле алырга Чалаанада «Сельхозтехника» каттыжыышкыны совхозтуң чамдык тракторларын багай шынарлыг септээнинден ажыл үезинде үрели бээр, аңаа турар таварылгалар база бар. Часкы-даа, күскү-даа хову ажылдарын комплекстиг ёзуубиле чорудуп, аңаа ипатовчу арга-методту калбаа-биле ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирзе чогуур.

Ниитизи-биле ажыл-агый 3700 ажыг гектар черге тараа болгаш мал чеми культураларын тарыыр. Ынчангаш часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чорудуп тургаш, оны май 25-те доозар дээш Шеминиң чер ажылдыларын бо хүннерде шалыпчы ёзу-биле, күженишкиниг ажылдап турар. Маңаа кол чүүл— бедик темп, эки шынар дээрзин олар эки билирлер.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТАРДА: дүштеки чапсар үезинде төптe парторганизация секретары К. К. Люндуп механизаторларга беседа кылып турары (үстүнде). Агрегаттарның тарааны чаштырып турары (адааида).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СЭКП-нин XXVI съездизининҢ шиитпирлерин — амыдыралга

ОРУК ЭРТИНГИР БОЛЗУН ДЭЭШ

СЭКП-нин XXVI съездизининҢ шиитпирлерин ханызыбиле өөренмишаан, амыдыралга боттандырар дээш автомобиль оруунун тудуунун болган ажыглалыныҢ талазы-биле бүдүрүлге эргелелинин бүгү коллективи күжениишкинниҢ ажылдан келген. БистиҢ эргелелдин салбырлары чылдын эгезинден тура 1981 чылда салдынган сорулгаларны күүседириниҢ хемчеглерин ажылдап кылгаш, социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

РеспубликаныҢ орукчуларында харыысалгалыг уе — часкы-чайгы ажыглалга оруктарны белеткээриниҢ ажылдарын кидин түлүк чорудуп турар. Часкы-чайгы сезонда оруктарга шимчээшкинниҢ хемчээли кончуг улгалыр болган оруктарныҢ байдалын онза кичээнгейлиг хынап, ооҢ ажаалдазын эжижилерингe кичээнгейни күштелдирери чугула. Мындыг үелүде организастыг болгаш материал-техниктиг белеткелди оҢ-шаанда чорудары негеттинер.

Эвээш эвес ажылдарны орукчулар 1980 чылда кылып чоруткан. 102 километр автооруктарга капитал септелгени чоруткан, 283 погоон метр көвүрүглерни тударынга 7543 мун рубль, 158 километр оруктун, 244 погоон метр көвүрүгнүн ортумак септелгезинге 1576 мун рубль чарыгдаттынган. Оруктарга озал-ондак болдурбазыныҢ ажылдарынга 1239 мун рубль шингээдип алдынган.

1981 чылда көрдүнген ажылдар эвээш эвес. 106 км оруктарга, 94 погоон метр көвүрүглерге 8210 мун рублидиҢ капитал септелгезини, ооҢ ангыда 206 км оруктарныҢ, 214 погоон метр көвүрүглериниҢ ортумак септелгезинге 2291 мун рубльниҢ ажылдарын чорудары планнаттынган. Бо чылдыҢ бирги кварталында ол ажылдарны чорударынга эргежок чугула материалдарны белеткеп, апаа ажыглаар машина-техниканыҢ септелгезин чорудуп келген бис. Оны тодаргайлап көргүзер болза мынаҢ. Дой-довурак ниитизибиле 24 мун кубометр пегеттинер болза, ооҢ 16 мун кубометрни (60 хуузу), үүрмектээн сай-даш 149 мун кубометрден 97 мун кубометри (65 хуузу), капитал, ортумак болгаш үүрмек септелгелерни чорударынга шупту 6000 тонна битум херек болза, амгы үеде ооҢ 3200 тонназы (50 хуузу) белеткеттинген.

Амгы үеде кежиглерде пароромнарны шупту-зун эдип, септээн болгаш оларны ажыглап эгелээн. Баян-Кол суурнуҢ чоогунда Улуг-ХемниҢ кежиинде паромнуҢ түтчүр оруктарын чаартып кылган. Орук ажылдарынга ажыглаар автогрейдерлер, бульдозерлер, катокмашиналар бүрүн септеттинген. Кызылда, Туранда, Ак-Довуракта, Абазада, Казанцевода асфальт-бетон заводтары ажылдап турар.

Абакан— Кызыл—Ак-Довурак, Абаза—Ак-Довурак, Кызыл—Эрзин, Кызыл —Сарыг-Сеп аразында оруктарныҢ он-гул-чиҢилин септеп эгелээн. Часкы хар эрээн соонда оруктарда дыка хөй үрелиишкинер болгулаан: оруктарныҢ кыдыгларын, чалдарын суг үрей шапкан, чамдык черлерде дөҢгелчиктер, дестектер кестүп келгилээн. Бо үрелиишкиннерни эдер талазы-биле эргелелдиҢ салбырларында тускай хемчеглерни ажылдап кылгылаан. БистиҢ ажылдакчыларывыс КАИ-ниҢ болгаш автотранспорт эргелелиниҢ ажылдакчылары-биле автооруктарныҢ часкы хыналдазын чоруткулаан. Хар эрээн соонда орукка озал-ондак болгу дег, шимчээшкинге айыылдыг участоктарны илереткен, оруктуҢ машина эртер кезээн демдеглээн болгаш орук демдектерин, доктаар черлерни чаартkан. Бо талазы-биле АбазаныҢ, Ак-Довуракты-ныҢ, МинусинскиниҢ орук септелге-тудуг участоктары эки ажылдаан. Олар автооруктарныҢ септелгезиниҢ, ажаалдазыныҢ планнарын ажыр күүседирээн, оруктарныҢ улуг эвес септелгезин, эки шынарлыг чоруткан, орук демдектерин чаартып, автопавильоннарны будуп септээн, а ТуранныҢ орук септелге-тудуг участогу чыл санында планныг онаалдаларын күүсетпейн турар болгаш оларныҢ харыылаар участогунда Веселый арттыҢ кырында, Нолёвкада, Бүйбала оруктарныҢ байдалы багай.

Орук септелгезиниҢ болгаш ажаалдазыныҢ ажыл-агыйларыныҢ мурнунда белен эвес сорулгалар салдыныҢ турар. Күрүне, республика, область болгаш түс чер ужур-дузалыг оруктарныҢ транспорт-ажыглал байдалын чогуур деннелге тургузар болгаш оларныҢ ажаалда-хайгааралын чылдыҢ кайы-даа үелеринде кошкатпазы бистен негеттиҢип турар. Ынды турбуже Эрзин, Өвүр, МөҢгүн-Тайга, ТаҢды, Кызыл районнарда орук ажыл-агыйларыныҢ удуртукчулары харыысалганы кошкадып, ук районнарда оруктарныҢ байдалын экижитпейн турар.

Оон ангыда орукка шимчээшкинниҢ озал-ондак чогу болгаш оруктун байдалы чолаачыларныҢ сагыла-чурумундан база хамаажыҢ турар дээрзин утпаза чогуур. Чүгле чолаачыларныҢ буруузу-биле оруктарда ужур үстүргүлеп клапкан тумбочкалар, чагылар, орук демдектери болгаш автопавильоннар бо-ла таваржыр.

ПартияныҢ XXVI съездизининиҢ шиитпирлеринде орук ажыл-агыйларыныҢ улам ынай хөгжүлдезинче онза кичээнгей салдынган. «Магистральдыг автооруктарныҢ хөгжүлдезин дүргедедир. Кедээ черлерге автооруктарныҢ тудуун калбартыр. Орук тудуунун, септелгезинин болгаш ажаалдазыныҢ шынарын экижидер, шимчээшкинниҢ озалдыдак чок болурунче онза кичээнгейни салыр»—деп съездиниҢ документилеринде бижиттинген болгай. Ол айтыышкыннарны орукчулар ажылынга дорт удурутулга болдурар ужурлуг.

Ынчангаш шак ол сорулгалар-биле холбаштар бистерден, орукчулардан оруктуҢ четкилерин улам экижидер, транспорт-ажыглал шынарын бедидери негеттинип турар. Будүрүлге-экономиктиг ажыл чорудулгазынче орук ажыл-ишчилериниҢ чогаадыкчы инициативазын мобилизаставышаан, СЭКП-ниҢ XXVI съездизининиҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар бис.

В. ГЕОРГИЕВСКИЙ,
автооруктуҢ тудуунуҢ болгаш ажыглалынын бүдүрүлге эргелелинде улуг инженер.

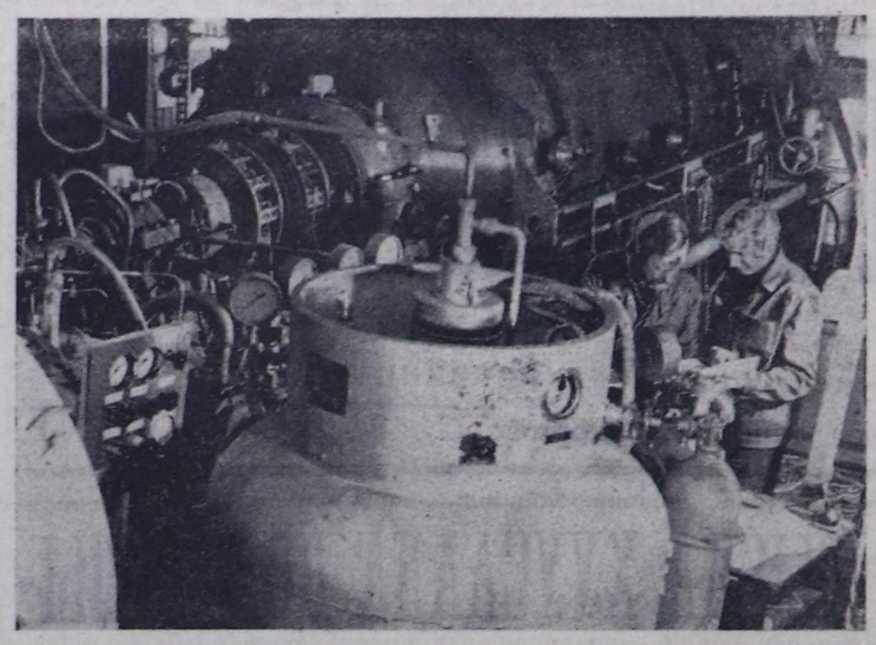

СООКТАН ТУРГУСТУНАР ЭНЕРГИЯ

Абсолюттуг нуль температура үезинде дыка хөй металлар удурланыышкынын барык шуут чидирери билдингир. Бир эвес дамчыдыкчыны казыар 269 градус температуралыг суук гелийге суптар болза ындыг байдал металлага тургустунар. Ленинградтыг эртемденнери энергия машиназы кылыр бүдүрүлгелер болгаш металлургтар-биле кады ажылдап тургаш, электри машиналарын кылып турарының үезинде соок температураны ажыглаар деп шиитпирлээн. Ынчангаш амгы үеде соодулганын гелийлиг системазы-биле тургустунган чаа хевирнин турбогенераторун —20 муң киловатт күчүлүг дүржулга херекселин кылып алганнар. Күштүүнүн талазы-биле ооҢ-биле дөмей анаа генераторларга бодаарга, ол ийи катап чиик болгаш ажыктыг хөделиишкинниҢ коэффициентизи база хөй болган. «Электросила» каттыжыышкынында тургузуп турар 300 муң киловатт күштүг криогенныг турбогенератор база ындыг шынарлыг болур.

ЧУРУКТА: криотурбогенераторуҢ ниити хевири.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

«Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжузу, МөҢгүн-Тайга район СоветтиниҢ депутады Дарья Көжербеевна Иргит 1975 чылдан эгелеп төрүүр хөй кадарып келген. Ол 1980—81 чылдыҢ кыжынында база хынамчалыг белеткенип, 10 тонна хире сигения кескеш, кыштаанга сөөртүп чедирип алган турган. Ноябрь ортан үезинден эгелеп совхозтуң девискээрине улут хар чаап, малчыннарны бергедээшкиннерге таварыштырган. Ынчалаза-даа кызымаккай малчын хоюн хүр кыш ажырып, берге кыштыышыдамык эрткен.

У-Д. ИРГИТ.

АРГА-ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Советтер амыдыралы

Барыын-Хемчик районнуң кедээ болгаш суур СоветтериниҢ даргаларының болгаш секретарьларының дуржулга солчурунун үнүшкүннүг семинары болуп эрткен. Семинарга райкүүскомнуң килдистер эргелекчилери база киришкен.

Семинарны Аксы-Барлык кедээ СоветиниҢ баазазынга эртирген. ООҢ киржикчилери Аксы-Барлык кедээ Советинин сонгукчуларныҢ берген чагыларының боттанып турарының дугайында чугаалажып, дуржулга солушкан.

Семинарны райкүүсекомнуң даргазының оралакчызы В. П. Селюк ажыткаш, райкүүскомнуң секретары М. С. Хертекке сөс берген. Ол чугаазының эгезинде партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ныҢ Отчёт илеткелинде СоветтерниҢ сорулгаларын айтып, ажыл-чорудулгазынга ханы анализти бергенинге доктааган. ОоҢ-биле кады сонгукчуларныҢ чагылары деп чүл, кандыг-кандыг чагылар туруп болуруи болаш ону күүседиринге СоветтерниҢ депутаттарының хүлээлгелерин тодарадып тайылбырлаан. СоветтиҢ организастыг бирги сессиязынга бадылаан чагылгардан ангыда, депутат сонгукчуларныҢ мурнунга отчёт берип турар үеде берген чагыларыныҢ кандыг хевирлиг күүселип боттандырарының талазы-биле тайылбырны семинарныҢ киржикчилеринге кылган.

Аксы-Барлык кедээ СоветиниҢ даргазы П. К.-Т. Хомушку сонгукчуларныҢ Тыва АССР-ниҢ Дээди СоветининиҢ, район болгаш кедээ СоветтериниҢ депутаттарынга берген чагыларының канчаар күүсетгинин турарын чугаалаан. 17 чагыларның 10-ну бо хүнде күүсеттинип турар. Чагыг ёзугаар 40 оруннуг уруглар ясли-сады, кадарчыларга чаа хөй кажаалары, 12 ааг иштн чурттаар 6 чурттарга бажыңы, 20 машина, трактор кирер гараж ажыглалга кирген.

320 олуттуг школа тудуу, суурнуҢ электри шугумун чаартыр, кадарчыларга чурттарга бажыннары тудуп бээр, аныяктарга спорт шөлчүгежи кылыр айтырыгларның кажан боттанып эгелээри билдинмейн турарын күүском даргазы шүгүмчүлеп чугаалаан.

Тыва АССР-ниҢ Дээди СоветиниҢ депутады Михаил Моктээр семинарга сонгуттурган округунуҢ сонгукчуларының күүселеринде боттандырар дээш канчаар ажылдан турарының дугайын чыылганнарга таныштырган. Чижээ, сонгукчуларның чагыы-биле механизаторларга чурттарга бажыннары болгаш ясли-сад тудар дугайында чагыглар күүсеттинген. Чаа школа тудуунуҢ болгаш электри шугумун чаартыр дугайында айтырыгны хамаарышкан черлериге ооҢ турузун турарын ол чугаалаан. БистиҢ округтарывыстың сонгукчуларының чагыларының хөй кезии күүсеттинген. Хөнделен суурга электри дамчыдылгазы киирери, Хөнделенче машина оруун эде кылып, экижидер болгаш көвүрүг тургузар, чаа магазин тудар, школага доктаамал машина быжыглаар дээн чагыглар күүсеттинген. Чунар-бажың тудуу тудар, күдүк кастырар дугайында чагыглар ам күүсеттинии эгелээн. Хөнделенге уруглар ясли-сады болгаш чаа интернат тудар дугайында чагыглар бо чылын шиитпирлеттинмес апарган. Совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында чунар-бажың болгаш чурттаалга бажыннары тудар дугайында чагырларның күүсеттингенин ол демдеглээн. 150 олуттуг клуб туттунуп турар. ООҢ ангыда Кызыл-Тайганың малчыннарынга магазин болгаш бир чурттаалга бажыңы тудуп бээр дугайында соңгукчуларның чагыглары май айның эгезинде күүсеттинер деп депутат чугаалаан.

Семинарга Аксы-Барлык кедээ СоветтиҢ улус әредилгезиниин, культуранын болгаш кадык камгалалының талазыбиле доктаамал комиссияның даргазы Сегбе Мария, кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы Саая Көк-оол олар база ук комиссияларның ажылының аргажаргазыны өскелер-биле солушканнар.

Түнелинде семинарның киржикчилери суурда агитквартираларның ажылы-биле танышканнар.

Ф. СЕГЛЕҢМЕЙ.

ПЛАННЫ АЖЫРАР

Эрзин районда «Чаа-орун» совхозтуң Сувураада сүт-бараан фермазының коллективи СЭКП-ниҢ XXVI съездизининиҢ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында 47 тонна сүт садар планын бо хүннерде күүседип турар. Бар курлавырларын санап кергеш, июнь 20-ге чедир 30 тонна сүттү немей садарын көрүп, чартык чылдың планын 152 хуу күүдир деп шиитпирлээн.

Фермада 126 инектиҢ 98-зин саап турар, а артканнары удавас бызаалаар. Ферманың саанчылары шупту 9 кижи, олар алган хүлээлгелерин күүседип турар. Саанчылардан Римма Чурун бодунга быжыглаан 14 инектен хүнде 114 кг, Дандаа Бады-хөө 13 инектен 115 кг, Саны-Маадыр Салчак 13 инектен 115 — 116 кг, аныяк саанчы Наташа Дешки 10 инектен 90 кг сүттү саап ап турарлар.

Бо кышты ферма улуг бергедээшкин чокка ашкан. Эртнен чыынын мал чемин четчири-биле белеткеп алганы болгаш коллективте саанчылар, малчыннар боттарының онаашкан ажыглын ак сеткилдии-биле кылып, алган хүлээлгелерин күүседири дээш бүгү күжүн организастап келгени улуг идиг болган. Сүт саалдазын күүседири-биле чергелештир малдың баш санын бүрүн камгалап, 100 инектен 80 бызаа алыр дээш ажылдап чоруп турар.

Бызаа ажаанчызы Анна Домбаа бодунга быжыглаан бызааларын эки ажаап өстүрүп турар. Ол ам 70 бызааны ажаап турар. Инек кадарчызы Базыр Лагаан база кызымаккай ажылдап турар.

Фермада саанчыларның чурттаалгазы, культура хангырылгазы багай эвес. Фермага автолавка, кино болгаш агитбригадалар кээп турар.

Күрүне планын ыяап-ла күүседир болгаш ажыр күүседири дээш Сувураның сүт-бараан фермазының коллективи бүгү күжүн салып, бар курлавырларын бүрүн ажыглап турар.

А. АРАПЧОР.

ХОВУЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

БАЙ-ХААК. ТаҢды районнуң совхозтарының төлдеринде часкы хову ажылдары кидин түлүк чоруп турар. Тока аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери Онгар-Ховуда бир муң 100 гектар черге мал чеми культураларны тарып доозкан. ООҢ 597 газында сула, оон өскези арбай. Коммунист Николай МаҢзырыкчының удуртkан звенозу социалистиг чарыштын мурнуку одуруунда чоруп турар. ООҢ агрегады хүннүн-не ийи норманы күүселип келген.

Ол-ла совхозтуң ийи дугаар хову-трактор бригадазы 800 ажыг гектар черге сула тараан. Хаак деп черде кол культура кызыл-тастың тарыылгазы эгелээн.

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районнуң девискээринге часкы хүннерде болган чаъс-чаашкынар тарылгага таарымчалыг байдалды тургускан. Ында ажыл-агыйның механизаторлары чериниҢ өл-шыгын чөп ажыглап, шых базырышкынының илиртээшкинин доозкан.

Бо хүннерде районда эрте чажар тараа культураларының тарылгазы чоруп турар. «Тээли» совхозтуң «Найырал» салбырының механизаторлары майның баштайгы хүннеринде бир муң гектар хире черге кызыл-тасты, суланы болгаш хөй чылдыг мал чеминин культураларын чажып тараан.

Салбырның механизаторларының аразында социалистиг чарышты организастаан болгаш ону чеди хонук санында түннеп, мурнакчыларны илередип, мактап-шаннап турар.

М. КАРАШ.

„Шынга" чагаалар

ШЫҢГЫЫ ДОҢГУТКАН

Бо чылдың мартта редакцияга Хорум-Даг суурдан чагаа келген. Ында аъш-чем магазининиҢ садыгжызы Билчиннмаа Ондарның хүнде каш-та шак ажылдап, туразында ажылап, хлеб болгаш өскедаа эргежок чугула аъш-чем барааннарын үзүктелдирип турарын бижээн.

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район СоветиниҢ күүскомунуҢ даргазы Д. С. Куулардың ук чагаага хамаарыштыр редакцияга харыылааны болза:

Редакциядан келген чагааның изи-биле тускай комиссия ажылдаан. Садыгжының адрезинге болган четпестер хынаалдаан бадыткаттынган. Совет садыгның чурумуи хажыдып турганы дээш Б. Ондарны райпо баштаар чериден шынгыы доҢгуткан. Хорум-Даг садыгның ажылын экижидериниҢ хемчеглерин райпо баштаар чери ап турар.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЖЫЛДАП КЫЛГАН

Ий ортумак школазының интернадыныҢ кадыкшылга школазының столоваяларының болгаш суурнуҢ ясли-садының аъш-чем артычыларын кайы хамаан чок төп турарындан аназ ыт, куш чыглып, суурнуҢ санитар байдалынга таарышпас дээрзин илереткен кедээ бижикчиниҢ чагаазы редакцияга келген.

Улус депутаттарының Тожу район СоветиниҢ күүскомунуҢ даргазы Т. Монгуштуң ук чагаага харыылааны:

Авторнуң бижип турар фактылары шын. Райкүүском, Ий кедээ СоветиниҢ күүскому болгаш райониуҢ санэпидстанцизы ол суурга тускай хыналданы кылып, байдалды экижидериниҢ хемчеглерин алган. Школалар, уруглар албан черлериниҢ дузалаар ажылагыйынга аъш-чем артыын моон соңгаар ажыглаарының дугайында райкүүском бо чылдың март 25-те шиитпир хүлээп алган, тускай хемчеглерин ажылдап кылган.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

СЭКП-нин XXVI съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарыш бүгү чурттаазында ышкаш, бистиҢ республиканыҢ күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде, будүрүлгелерде, албан организацияларда калбарган.

Эрзин районнуң хереглекчилер ниитилелиниҢ ажылдакчылары оон бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниҢ күүседир дээш чыл эгезинден тура күжениишкиниҢ ажылдаан, эрткен бирги кварталда көрдүнген сорулгаларын чедиишкиниҢ боттандырган. СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ оон бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниҢ болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш дугайында доктаалынга районнуң кооператорлары күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүн-биле харыылап, чарышты улам калбарткан.

Бо чылдың эрткен айларында алдынган социалистиг хүлээлгелер бүрүн күүсеттинген. Чижээ, үүрмектеп салар бараан саарылгазының бирги кварталда планныг онаалдазы 102, ниитиниҢ чемненилгезинии—108, боттарының будүрүп үндүрер продукциязының планы — 111 хуу боттанган. Бирги кварталда ажылының ол темпизин кооператорлар апрельде кошкатпаан. Анаа чүү идиглиг болуп турарыл?

Будүрүлгенин курлавырларын долу ажыглаарынга, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш күш-ажылдың сагыла-чурумун быжыглаарынга социалистиг чарыш улуг идигни берип турар. Социалистиг чарышты шын, дээштиг организастаарынче хереглекчилер ниитилелиниҢ баштаар чери, партия, профсвилел, комсомол организацияларыл улуг кичээнгейни салып келгенЫнчангаш магазиннер, бригадалар аразында болгаш туспуг магазиннерде социалистиг чарышты калбарткан. Ында коллективтиҢ кежигүннери шупту хзара туттунган. Салыгжы-даа, ажылчын-даа кижи шупту хууда хүлээлгелерни салгылаан. ООҢ түннелиҢ беш кижи кежигүннүг комиссия ай, квартал санында үндүрүп турар.

Чарыштың мурнакчызы болган күш-ажылдың кижизи бистиҢ чуртувуста хүндүткел-биле бүргеткен болгай. Ак сеткилдиг, кызымак ажылдакчыларны ой-шаанда өөрүнге дыннадыр илередири, шаннап-мактары чаагай ажылхерекке ооҢ болгаш өскедерниҢ хей-аъдын көдүрер. Ынчангаш күш-ажылдың байырлалдарын, хоочүннар-биле аныяктарның үжураажышкынарын, ажылчын мергежилге турасказаткан кежээлерни эрттирериндеи ангыда кооператорларның булунун ам кескү черде тургускан. Күш-ажылчы маргылдааның түннелин ында ай санында чырыдып турар. Мурнакчыларның аразынга хожудап турарлар чок кылдыр көстүрү кымга-даа күзенчиг. Социалистиг чарышты мындыг янзылыг тургусканы социалистиг хүлээлгелерниҢ кол негелделериниҢ бирээзи— кедээнин чурттакчыларының садыг-биле хандырылгазының бедик культуразын чедип алырынга, бараан саарылгазының хемчээлин улгаттырарынга идиглиг болган.

ОоҢ түннелинде планныг онаалдаларын күүсеттейн баар магазиннериҢ саны аназ-аъзын, колдуунда чок деп болур, мурнакчыларның саны көвүдээн.

Ажылдың кандыг-даа адырынга чедиишкиниҢ үндезини ында кижилериҢ кызымаандан, хүлээнген херээ дээш харыысалгазындан кол хамаажыр. Кооператорларның аразында күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, боттарының билиин харам чокка берип, чонга төлептиг бараан болуп турарлар хөй. Чижээ, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Н. Норбу эргелекчилээн районнуң төп хеп магазинин, столовая (эргелекчизи Н. Шэктар), З. Буду, В. Лахоо оларның эргелекчилээнии Эрзин. Ырын суурларда идик, үлетпүр барааннарының магазиннери социалистиг чарыштын мурнуку одуруун доктаамал эзлеп, садыгның бедик культуразын чедип ап келгеннер. Үстүнде коллективтер үүрмектеп салар бараан саарылгазының ай санында планныг онаалдазын 100-тен 110 хуу чедир күүседип турар.

Эрткен чылдың түннели-биле «МергежилиниҢ тергиини» атты автомагазиннер садыгжычоллачыларының аразындан Д. Дажымба, поварлардан — Г. Ховалыг, садыгжылардан— Ш. Уржук, Д. Бады-МөҢге, Н. Арапчаа, белеткел контораындан — Л. Бөөдей олар чедип алганнар. Амгы үеде 138 кижи күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде киржип турар. Оларның 36-зы, 4 бригала коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары атты чедип алган.

Пекарняның будүрүп турар продукциязының шынары экижээн. КоллективтиҢ хоочуну М. И. Голенкинаның удуртулгазы-биле пекарняның ажылдакчылары эрзинчилерге амданныг хлебти, далгандан янзу-бүрү кылыгларны быжырып берип турар.

Кооператорлар аразында социалистиг чарышты организастаанында кылдынган күүлдер-биле чергелештир четпестер ам-даа бар. Ону чайладыдып, көдээ чонуҢ садыг-биле хандырылгазының культуразын экижиирип, улам кызымак ажылдаар бис.

Н. НУРЗЕТ,
райпода профсвилел местномунуҢ даргазы.

ХӨЙ МЕРГЕЖИЛДИГ

Лайыы Девек-Бежегеевич Ондар 1953 чылда, хып дээн аныяында ажылчын мергежилдя шилип алыры-биле Чөөн-ХемчиктиҢ ынчаардагы турган дуржулга станциязынга чедип келген. Ону бир автомашинага чүдүрүкчүлээр кылдыр хүлээп алган. Техникага сундулуг аныяк кижи ол-ла чылын чолаачылар курузун доозуп алгаш, анаа чолаачылап эгелээн. Ажылдап турган үезинде ол будүрүлгенин дээре чолаачыларының бирээзинге санадып келген.

А алдан чылдарның эгезинде Д. Ондар тракторист, комбайнер мергежилдерни база шингээдип ап, чайгы үелерде трактористеп, күзүн тараа ажаан алышкынынга комбайнерлеп ажылдаар чанчылдыг болу берген. Оон-биле чергелештир ол машиналарның, тракторларның, комбайнарның улуг-биче септелгелеринге идепкейлиг киржип келген.

Сөөлгү чылдарда ол «Тыва» совхозтуң МТМ-де инструментальщиктеп ажылдап турар. Чаңгыс чер чурттуглары оон дугайында «билбес ажылы чок, кылбас-тутпазы чок, алдын холдуг шевер» деп чугаалаары-даа чөп. Совхозтуң чолаачылары, трактористери, септкчилер, комайнерлер берге таварылгада Д. Ондардан дуза дилээрге, ол күзелдии-биле кыла тыртып, айтып берип, сумезин кадар. Ол хостуг шактарында ыяштан болгаш демирден янзы-бүрү чүүлдерни шеверлеп кылырынга база ынак. Оон ындыг ажылдарын чаа өглеген аныяктарның бажыннарындан көрүп болур. СуурнуҢ дыка хөй бажыннарында кудуктарны база ол кылган.

Лайыы Девек-Бежегеевич күш-ажылынга бедик көргүзүглери дээш өртектиг барааннар-биле, хүндүлүг бижиктер-биле шаңналыг келген болгаш Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниҢ делгелгезинге база барып чораан.

М. КАВАА-САРЫГ.

БӨОМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОВЕТ ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

Эң-не амданныг болгаш үнелиг дээш чамдык мөөгүлерден дудавас үнүштерниң бирээзинге орлак хамаарыжыр. Ол дээрге Уссурийск тайгазында үнүп турар, ам чылдазы кидин түлүктээн үнүш болур.

Орлак—Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу талазында үнүп турар, ында оон курлавыры дыка хой.

Тайгада үнүп турар ол кайгамчык чемни чүгле Ыраккы Чөөн чүктүң чүрттакчылары улуг сонуургал-биле чип турар эвес, сибиржилер база күзелдин-биле чемге хереглеп турарлар. Оон сывында витамин элбек, чемгир чулук-биле толдунган. Ону Приморьеден ыдыкы Соңгу чүктүң районнарыныче, БАМ-ның тудугжуларыныче, Якутияже чорудуп турар. Аныяк үнүштерни он хонук дургузунда дузаалаш, оларны магазиннерже киирер.

* * *

Амурда Комсомольскиин тудуп турган тудугжуларның камгалап арттырып кааны Сталинний ыяш парыгын бойдустуң музейи кылдыр чарлаан.

Тайга черниң ол булуну кайгамчык. Ыраккы Чөөн чүкте үнүп турар бүгү-ле үнүштерге аңаа таваржып болур. Чойган чанында шиви бедип үнген, дыттың «кожазы» лимонник, черлик виноград жасмин-биле «оннуктешкен»...

Ол ногаан оңнуг кайгамчык чер аныяк натуралистерге болгаш специалистерге селекция лабораториязы апарган.

Приамурьениң чараш булуңнары ыдыктыы-биле камгалаттынып турар. Бойдустуң 150 хире тураскаалдары — күйлар, аржаан суглар, бурун шагның улузунуң бажың-балгады быжыг кадагалалда.

* * *

Балык ажыл-агыйының болгаш океан шинчилелдериниң Оожум океан эртем-шинчилел институдунуң Камчатка салбырының эртемденнери лосось деп балыкты арыг суглуг чөлбектерге өстүрүп болур деп түңнелди үндүргеннер.

Түгле далайларда чурттап турар ол балыкты өскээр соортуп, сугларга аппаарга кандыг болур эвес деп шинчилелди олар дөрт чыл мурнунда чорутканнар. Дагда балыкдаа чок, ол хирезинде балык чеми элбек үнген Карым деп хөлге ийи чүс лососьту олар эккелгеннер. Ооң түнели эки болган: чаа «көжүп келгеннер» өзүп төрээннер, саны көвүдээн. Оларның өзүп төрүүрүнге аразтан балыктарның чогу база улуг идиглиг болган.

Эртемденнерниң бодалы-биле алырга, лососьту чүрттүң кайы-даа районунга чаңчыктырып ап болур.

* * *

Благовещенскиде Калинин аттыг клубтуң бот-тывынгыр цирк коллективи хоорайның чурттакчыларынга часка, тайбыңга тураскаатказ янзы-бүрү программалыг концертти көргүскен.

Ол бот-тывынгыр артистерниң көргүзүглерин хоорайжылар черле улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Гимнастарның аваангыр көргүзүглери, иллюзионистерниң «баажызы тывылбас» номерлери, клоуннарның хөглүг сценалары кижи бүрүзүнүң сонуургалын хайныктырар.

Ук клубтуң чанында цирк студиязы тургустунганындан бээр чүгле ийи чыл эрткен. Аңаа улуг-даа, бичии-даа кижилер күзелдин-биле киржип турар. Амгы үеде бот-тывынгыр цирк Амур областың хоорайларынга болгаш суурларынга оюн көргүзери-биле бе-эткенип турар.

(СЭТА).

БАРЫЫН БЕРЛИННИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАҢГЫС ААЙ ПАРТИЯЗЫНЫҢ VI СЪЕЗДИЗИ

Барыын Берлиннин Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизи Барыын Берлинде ажылдап турар. «Тайбың, демократия болгаш социал дешилге дээш!» деп лозун-биле ол эртип турар. Барыын-берлинчи коммунистерниң, хоорайның дешилгелиг күштеринин мурнакчы отрядының алыс сорулгалары болгаш күзел-чүткүлдери ол сестерде илергейлеттинген.

Съездиниң ажылында 600 ажыг делегаттар кирип турар. Оларның аразында — ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, аныяктарның, интеллигенциянның, антифашистиг болгаш демократтыг организацияларның төлөөлекчилери бар. Съезд партияның Баштаар черинiң отчёт илеткелин чугаалажып, программа болур документилерни хүлээп ап, партияның удуртур органнарын сонгуур.

Барыын Берлиннин коммунистерининг шуулганында коммунистиг болгаш ажылчын аңы-дунма партияларның делегациялары олуржуп турар. СЭКП ТК-ның кежигүнү, Латвиянын Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс баштаан СЭКП-ниң делегациязын чыыланнар изиг байыр чедириишкини-биле утказ.

Съездиниң удуртур органнарын сонгаанының соонда партияның Баштаар черинiң отчёт илеткелин Барыын Берлиннин Социалистиг чаңгыс аай партиязының Даргазы Хорст Шмитт кылган.

Съездиниң онза ужур-дузазы чүл дээрге, программа болур ийи чүгула — «Барыын Берлиннин Социалистиг чаңгыс аай партиязының принциптери болгаш сорулгалары» база «Барыын Берлиннин Социалистиг чаңгыс аай партиязы болгаш 80 чылдарның сорулгалары» деп документилерни чугаалажыр болгаш хүлээп алыр ужурлуунда болуп турар деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Документилерниң баштайгызында партияның политиктиг болгаш идеологтуг принциптерин тодарадып, пролетаржы интернационализмниң идеяларынга оон шынчызын онзалап демдеглээн, а ийигизинде—тайбың, айыыл чок чорук болгаш социал дешилге дээш демиселдиң амгы үе-чалазында барыын-берлинчи коммунистерниң сорулгаларын телевилеп айыткан.

Соолгу чылдарда Барыын Берлинде дыка чидигленген политиктиг болгаш социал-экономиктиг кризиске хамаарыштыр Х. Шмитт ажыл чок-таалышкынының өзүлдези, киктеп барган инфляция, өртектер өзүлдези, чурттакка базынналарының аар-берге кризизи, ажылчы чоннарның турза-чогуур кол-кол демократтыг эргелерин хоорай эрге-чагыргаларының, улуг капиталдың дерзин ёзу-биле үреп турары үстүнде социал кризистиң эң тодаргай илереэшкини-дир деп демдеглээн.

Бистиң хоорайывыстың келир үеэн харын чүгле быжыг тайбының байдалдарында магадылаттынган туруп болур деп оратор чугаалаан. Ындыг турбуже, хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессчи империалистиг бөлүктери улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чаңырлышкыныныче боттарының халдаашкынарын дыка күштелдирген. А оон херечизи — боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң талазы-биле НАТО кежигүннери кол-кол күрүнелерниң боттандырып турары аажок улуг программалар-дыр. Маргылдаалыг айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээринин орнунга олар улам-на удурланыштыр туржурунуң аргаларын дилеп турарлар, ынчангаш ол херекке империалистиг бөлүктерниң шынчы эвилелчилери пекинчи удуртукчулар болу берген.

НАТО боо-чепсек-биле көөрге-ттинин турда, ССРЭ болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери тайбынны хандырарыныче төлептиг хөөннүг болгаш чүткүлдүг кыйгыларны салып турар дээрзин Х. Шмитт онзалап демдеглээн.

Боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер, бүзүрежилгени быжыглаар, месилдежиишкинер олагларын өжүрер талазы-биле хөделиишкиннерниң калбак программазын СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген деп, ол медеглээн.

Чаа тайбың инициативазын илергейлеп үндүргени дээш Совет Эвилелинге, оон ленинчи партиязынга болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке чүректиң хамыдыладын өөрүп четтириишкинни бистин съездивистиң индириндеп илергейлеп тур бис деп, ол чугаалаан.

Барыын-берлинчи коммунистерниң сорулгаларының дугайын чугаалап тура, илеткелчи Барыын Берлин талазыбиле дөрт талалыг дугуржулганы шынгыы сагыырын чедип алырының база хоорайны НАТО-нуң дайынзырак политиказының эрге-ажыктарынга чагыртыр дээр Барыын чүкте чамдык бөлүктерниң ораддажыышкыннарын чок кылырының эргежок чугулазын айыткан. ГДР-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери-биле Барыын Берлинниң харылзаалар-ының быжыглаарын ол деткип чугаалаан.

Марксизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге үндезилээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниинiң чангыс аянн улам ынай быжыглаарының чугулазын илеткелдиң түңнел кезээнде онзалап демдеглээн. Ол болза бистин партиявыстың бүгү ажыл-чорудулгазынга тодарадыкчы фактор болуп турар деп, Х. Шмитт медеглээн.

В. ИВАНОВ,
Н. КАЛИНЦЕВ,
СЭТА-ның корр.

Делегейде болуушкуннар допчулалы

1. ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИР ХЕРЕК

Маадыр хоорай Киевке тураскаал комплекизин бойырладлыг ажыдып турарының үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бүгү диптерде чаагай тура-соруктуң кижилери тайбыныче болгаш угаан-сарыылче чалбыыштыг кыйгырыг кылдыр утказын. Делегейде кол-кол хайгааракчылар политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчылар ол чугааны НАТО чөвүлелиниң Римге болган сессииязының агрессчи шиитпирлээринге ат-алдарлыг харыы кылдыр, тайбыныы болгаш тайбың кады ажылдажылганы камгалап турарын ССРЭ мурнуку хевээр бирги черге тургузуп турарының херечизи кылдыр үнелеп турар.

Тайбың дээш демисежири эргежок чугула, кижи төрелгетенниң даартарлы хүнү бүгүнгү күжениишкиннерден хамаарыжыр дээрзиниң дугайында бодал бо чугааның бүгү бодунда сиңниккен-дир деп, Болгария Улус Республиканың «Работническо дело» солуну онзалап демдеглээн. Калбак чугаалажылгаже тура-соруктуун, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының идиг бээринге белеинин ССРЭ база дагын тодаргай көргүзүп, удур-дедир билчиишкинни болгаш улустар аразынга бүзүрежилгени доктаалын тургузар сорулга-биле күжениишкиннерни идепкейжилеринче Барыын чүктүң ажылдакчыларын кыйгырган деп, тайылбырлакчылар айтып турар. Оон-биле кады Совет Эвилели эргежок чугула апарган таварылгада, империализмниң кандыг-даа төнгээлеринге дүрген болгаш дээштиг харыыны тып шыдаар деп, тайылбырларда онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазынга даштыкы үнелээшкиннер болгаш хөй-хөй чүрттарда тайбың талалакчыларының идепкейлиг чугаалары, ап турар хемчеглери СЭКП-нин XXVI съездизинiң ажылдан кылганы, Тайбыныың 80 чылдарда совет программазын бистиң планетавыстың улустарының изин-биле деткип турарын тодаргай чугаалап турар. Барыын талакы политиктерниң чүзүн-баазын кажарлаашкынары болгаш Советтер чуртунга удур калчаалыг чулчурууш-куннары турзажок, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш кады ажылдажылганын идеяларын чаагай тура-соруктуң кижилери удам калбаа-биле деткип турар. Фашизмге удур дайынның киришээлдиргилери, ону ашкан Тииделгенин 36 чыл өө, ону хөй-хөй чүрттарга байырладлыы-биле демдеглээн халас барбаан. Ол бүгү чүүлдер тайбынны чүгле үнелеп көөрүнге эвес, харын ол дээш демисежиринге база өөреткен.

Үр тайбың болдунар аргалыг- ол дээрге дайыннар аразынга дыш алышкыны эвес, харын амыдыралдың нормажээ болган турун болур болгаш ыыдыг болган турар үжүлүг-даа дээрзин кижи төрелгетен боттарының дурзулгалынга бүзүрен көргеп. Европада болгаш өске-даа диптерде миллион-миллион кижилерге тайбың кожа-хелбээ догуиаашкының болгаш кадыы ажылдажылганың принциптери тодаргай утка-биле долдунган. Ол принциптер оларга амыдыраш-чүрттаар эргеин, бүүрүкчүлүг ажыл-ишти, чаагай байдалының өзерин хандырып берип турар.

Амгы америк администрациянын дайынзырак угланыышкынынар чогум-на харын оон үжүрүнда бүгү делегейде үлам езуп турар. Европага айыыл чок чорук болгаш кадыы ажылдажылга дээш хөделиишкиннернин чаа доозулган неделязы тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң күштүүн болгаш масслалыының бүзүрелдиг көрүлдези болган. Англияга, Барыын Германияга, Францияга, Италияга, Португалияга, Бельгияга болгаш Барыын Европанын өске-даа чүрттарынга оң-оң чыскаалдар болгаш митингилер болуп, оларга чүс-чүс муң кижи киришкен. Чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарынга удурланыышкынар адаанга ат салыышкынарын чыыры чер болганда этелээн. Дайын кыпсыкчыларының планнарының боттанырын болдуруп болбас деп улустар быжыг сөзүн чугаалап турар.

2. ФРАНЦИЯ ӨСКЕРИЛДЕРНИ МАНАП ТУРАР

Бо-хүннерде Франция өскерилдерни, чаартылгаларны манап турар. Бадылаашкынның май оңда болган ийиги эзелчээнин түңнелиниде чүрттүң чаа президентизи Франциянын Социалистиг партиязының улуртукчузу Ф. Миттеран болу берген. Сонгукчуларның 52 ажыг хуузу боттарының бадылаашкынынарын оны дээш бергеннер, оларның аразында бадылаашкывының баштайгы эзлчээнин үезинде Франциянын Коммунистиг партиязының сонгукчулар база бар.

Бадылаашкын түңнелдерин чарлаанының соон дарый чүве чугаалап тура Ф. Миттеран француз сонгукчулар өскерилдерни, чаартылгаларны манап турарын илергейлээн деп медеглээн.

Чаа француз чазактың мурнунга турун келир нарын айтырыгларны шиитпирлээринге эң идепкейлиг киржиринге француз коммунистер белеп. Бир эвес оларның идепкейлиг деткимчези турбаан болза, Миттеранның мындыг чедиишкинниг болурунун аргазы турбаан. «Чаартылгалар дээш, ону чедип алырынга эргежок чугула демократтыг реформалар дээш ажыл-чорудулгага бүгү-ле чогуур эргелерге болгаш үдээлгелерге дүүшүр боттарывысты бүрүн бараан болдурар бис» деп, Франциянын Компартиязының Политбюрозунуң медеглелинде чугаалаан.

Чогум-на харын ындыг угланыышкынның эргежок чугулазын амыдырал боду айтып турар. Францияда социал-экономиктиг байдал нарын, ажыл чокторының саны кажангызындан-даа артык көвүдеп, 1 миллион 700 мун кижи четкен, чыл дургузунда амыдыралдың өртек-үнези 15 хуу аартаан, ажылчы чоннарның амыдырал деңнели ниитизи-биле кудулаан. Социал-экономиктиг чорудээлерниң чидигленишкинигиниң биле чергелештир тайбың дээш, боо-чепсектерни эндере бүдүрериг бүдүрерине барыы турар акша-хереглелерни тайбың адырларже угландырары дээш шимчээшкинге Франциязда өзүп болгаш калбарыы турар.

Ол шимчээшкинге француз болгаш даштыкы улуг капитал, француз буржуазия удурланың трар. Келир үеле болдунар аргалыг өскерилгелерге болгаш чаартылгаларга олар мырынай эгезинден тура чүзүн-баазын моондак тургузуп келген.

Франциянын президентизи албан-дужаалга сонгукчаныбиле холбаштыр Ф. Миттеранга байыр чедирбишаан, Л. И. Брежнев Совет Эвилели биле Франция Республика боо-чепсектерни эндере бүдүрериг шеглээринин, дайынныг месилдежиишкиннерниң олагларын чок кылырынын, Европага болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразынга билчиишкинге моон сонгаар-даа ыдиг бээр деп идегелиг илергейлээн.

Г. ШИШКИН,
(СЭТА).

КОСМОСТА УЖУДУУШКУНГА БЕДИК СОНУУРГАЛ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Эштер Л. И. Брежнев болгаш Н. Чаушеску олардың «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-40» деп эртем-шинчилел орбита станциязының каттышкан экипажынга — космонавтылар Ковалёнокка, Савиныхке, Поповка болгаш Прунариуга чедирген байырын Румыниянның Компартиязының ТК-зының органы «Скынтейя» болгаш өске-даа солуннар парлаан. Совет болгаш румын космонавтыларның космоска дем каттыштырган ажылы социалистиг эртем болгаш техниканың дешилгезинге, совет болгаш румын улустарның, бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга болгаш аас-кежиинге, делегейниң эртинезин көвүдедиринге чаа салыышкын болур дээрзинге ийи партиларның болгаш чүрттарның удуртукчуларының ханы бүзүреалын солуннар онзалап демдеглээн.

Башкарылгалыг эртем-шинчилел комплекизинде совет-румын каттышкан экипажтың ажылын бүгү Румынияда хөй миллион кижилер кайгамчык улуг сонуургал, чоргаарал-биле хайгаарап турар.

Металлургтарның сагындырынчы ажыл соксадыышкыннары Германияның Федеративтиг Республиказында калбак нептерээн. Ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажыл байдалдарын экижидерин ол ажыл соксадыышкынарының киржикчилери шиитпирлиг негеп турар. ЧУРУКТА: Кассель хоорайга болган чыскаалдың киржикчилери.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ТАЙБЫҢ ЧУРТТАП БОЛУР

СОФИЯ. (СЭТА). Делегейниң амгы хүшкүүрлүг байдалы Барыын чүктүң чагырыкчы чамдык бөлүктеринiң дайынзырак хөделиишкиннериниң айыылдыг түңнели болуп турар деп Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чингине секретары, БҮР-нүң Бүрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков медеглээн. Болгарияда түскай аян-чорук кылып чеде берген Австрияның федералдыг канцлери Б. Крайскийбиле ужуражыышкынга Т. Живков чүве чугаалаан.

Ракета-ядролуг чепсектиң үезинде тайбың кожа-хелбээ догуиаашкының солуптар ыыдыг сарыылдыг арга чок деп, Болгарияның удурткучузу чугаалаан. Тайбың чурттап болур болгаш тайбың чурттаар-даа ужурлуг бис. Ону чедип алырынга кара чаңгыс шын арга бар — ол дээрге, кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш бедик харылсалга-биле чорудар ужурлуг ак сеткилдиг чугаалажылышкынынар-дыр.

Ужуражыышкынга чүве чугаалаан Б. Крайскийнин медеглээни болза: «Европага политиктиг байдалга таарымчалыг салдарны чедирген чавырылышкынның политиказын үрттүлүүлэрин бистер база күзеп турар бис. Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразынга кады ажылдажылганы калбартырыы, чепсеглениишкиннерни контрольдап туруш, дүрген дүжүрерин күзеп турар бис».

Бүгү айтырыглар талазы-биле ажыг-чажыг чок чугаалажылышкынынарны чорударының эргежок чугулазын ол демдеглээн болгаш Хельсинкиге болган Нияти-Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызын сагыырынга чаагай сеткилдиг илергейлээринче оон бүгү киржикчилерин кыйгырган.

СЭТА-НЫҢ МЕДЭЭЛЕРИ

✦ **МАДРИД.** Чуртта ай саныла барык 27 муң испаниар ажылдаар черлерин оскунуп турар. Тускай медээлерни ёзугаар алырга, апрельдиң төнчүзүиле Испанияда ажыл чоктарның саны бүдүн чартык миллион кижи четкен.

Улам күштелген ажыл чок чорукка удур демиселдиң хемчегленiнiң талазы-биле профэвилелдериниң болгаш чаазактың төлөөлекчилериниң аразында чугаалажылышкынар чедишкин чок болуп турар. Бүдүрүлге ээлериниң салдарынга алыскан эрге-чагыргалар ажылчы чоннарның төптүг негелдерiни хандырарындан ойталап турар.

✦ **АНКАРА.** «Дев-йол» дээр кедергей чөөн үелдиг организацияның 1300 ажыг өлүрүкчү дээрбечилерин Турцияның айыл чок чорук күштери сөөлгү айларда тудуп хоруглаан. 40 ажыг кижиниң өлүргени, а ол шыкаш буза тепсиишкиннери кылганы дээш оларны буруудалып турар.

✦ **КАРАКАС.** Чилиниң демократтыг болгаш патриоттуг күштери Пиночеттиң фашистиг ёзу-чурумун дүжүрер дээш демиселге амгы үеле кажангызындан-даа артык сырый каттышкан болуп турар. Ол дугайын Чилиниң Социалистиг партиязының (ЧСП) Чингине секретары Клодомиро Альмейда Венесуэлянын «Диарио ле Каракас» солуунга берген интервьюузунга медеглээн. Фашистиг шериг эргилдезинге чедир Улустуң чаңгыс эң блокуз киржип турган организациялар чажыт байлалга амгы үеде ажылдавышаан, дерзин өлүрүкчү чорукка, фашистиг хүнтага удур демиселни чаңгыс-даа шакта соксатпайн турар дең, ол онзалап демдеглээн.

Фашистиг диктатурага болган чуртта тергиндээн даштыкы империалистиг монополияларга удур шиитпирлиг демиселдиң айтырыы ам хүнүң чугула сорулгазы болуп турар деп Чилиниң Социалистиг партиязының Чингине секретары демдеглээн. Чили улустуң хосталга дээш демиселиибиле делегейниң эң-сеткил каттыштырылгазының кайгамчык улуг ужур-дузазын ол айыткан.

✦ **МАПУТУ.** Африка див даштыкының шериг базаларывыдан болгаш ядролуг чепсектен хостуг, тайбының эң-назы болган турарын Совет күрүнениң баштыңы Л. И. Брежнев саналдаан деп, Мозамбиктин «Нотиссиаш» солуну бижээн. Намибия улустуң чөптүг демиселни Совет Эвилели деткип турарын совет удуртукчу тодаргай медеглээн.

✦ **ТОКИО.** Японияда эртип турар чаңчыл болгаш тайбың марыжының киржикчилериниң хүрээлеңи улам өскен. Чурттуң эң сонгу девискээринде Хоккайдо ортудуктуң Вакканой хоорайындан тайбыңга ымак күштериниң активилериниң ийиги колониязы Хиросима хоорайже угландыр чорупкан. Боо-чепсекти эндере бүдүрериге удур, ядролуг дайынның кыжанышкынын чайлаадыр болгаш чуртта америк шериг базаларын бүрүн узуткаар дээш демиселди Японияның тайбың талалакчылары улам кадбартып турар. Ядролуг болгаш водородтуг чепсекти хоруглаар дээш Бүгүяпон өөвүлелиниң инициативазын ёзугаар тайбының марыжык организастаан.

(СЭТА).

КИНЕМАТОГРАФИСТЕР ЭВИЛЕЛИНИҢ ШУУЛГАНЫ

СССРЭ-нин Кинематографистер эвилелиниң IV съездизи ажылын бөгүн Москвага эгелээр. ПМА-ның тайылбырлакчызы Борис Берман ССРЭ-нин Кинематографистер эвилелиниң (КЭ) баштаар черiнiң секретары Григорий Марьямов-биле беседалашкан.

—Григорий Борисович, Кинематографистер эвилелиниң тургустунганындан бээр ында ажылдап турар болгай силер. Ол эвилел канчаар тургустунганы чугаалап көрүиерем.

—Кинематограф — ол дээрге индустриалдыг уран чүүлдүр. Студияның павильоннарында бистиң ажылывыс бүдүрүлгениң цехтерин сагындырар. Кино ажыдакчыларының чогаадыкчы кады ажылдажылгазынга дузалаар, кинематография талазы-биле ангы-ангы мергежилдиң кижилерин каттыштырар ужурлуг ындыг организацияны тургузары чайгаар-ла негеттинiң келген. КЭ 1965 чылда болган тургузукчу бирги съездизинге шуут тургустунган. Делегейнiң ат-сураглыг кинематографистери бистиң эвилеливистиң бажыңга турган, а оон баштайгы удуртукчузу режиссёр Иван Пырьев болган.

—Бөгүнгү КЭ деп чүл?

—Ол дээрге хөй национальдыг организация-дыр. Оон составында ангы-ангы профессияның алды муң ажыг кинематографистер бактаап турар. Кинонуң янзы-бүрү хевирлериниң режиссёрлары — 1415 кижи .оларның эң хөйү ол, оон дараазында—операторлар болгаш актёрлар. ССРЭ-нин КЭ республикаларның 14 эвилелдерин, РСФСР-ниң автономнуг республикаларында болгаш улуг-улуг хоорайларында элээн каш салбырларны каттыштырып турар. Совет уран чүүлдүң хөгжүлдезинге бистиң эвилелдиң кежигүннери төлептиг үлүүн киириштирип турарлар. Оон түнели — Социалистиг Күш-ажылдың 24 Маадырлары, Ленинчи шаналдың 55, Күрүне шаналының 537 лауреаттары бисте бар.

—Эвилелдиң кежигүнүге кым кирип болурул?

—Кинематографист бүрүзү аңаа кирери берге. Уставтың негелделери шынгыы болдур ийин: бот-чогаадылга ажылы кинону хөгжүдеринге улуг-хуузу. Кылган ажылдарының сан талазы-биле хемчээли аңаа улуг-ла дузалавас. Ынчалзада режиссёр Андрей Тарковскийни ол үеде «Иванның чаш чылдары» деп баштайгы кинозунуң соонда дораан-на хүлээп алган чорук база бар.

Чогаадыкчы чаа күштерни бис аажок күзээр бис. Аныяктар-биле ажылдаар ужурлуг комиссияны каш чыл мурнунда тургускан бис. Ону ССРЭ-ниң улустуң артизи Сергей Бондарчук удуртуп турар. Ол комиссияның сорулгазы — аныяк кинематографистерниң чогаадыкчы өзүлдезинге, амгы кинематографтың белең эвес делегейниче оларның киреринге дузалаары. «Талаятыны четкиби-ле узуп ап шыдавас сен, ол чүгле спининг-биле чаңгыстап туттунар» деп, бистиң хөөрүн режиссёрувус Александр Зархи чугаалаан болгай.

Комиссия бүгү-эвилелдиң ийи хурал-семинарын эрттиргеп. Аңаа аныяк кинематографистер дуржулгалыг өөнүктери-биле кады боттарының ажылдарын, сорулгаларын чугаалашкан. Аныяк ажылдакчыларны КЭ чүрт иштинге чогаадыкчы командировкаларже чорудуп турар. Бистиң идегелиивис колдуунда-ла шынзыттынып турар: сөөлгү беш чылдарда сценажыткан 200 ажыг ажылдар кылдынган. Ол үеним дургузунда яжы-бүрү мергежилдиң 400 ажыг аныяк кинематографистерни эвилелге хүлээп алган бис. Ол — эрткен беш чылдыынга деңнээрге, дөрт катап хөй.

—Янзы-бүрү мергежилдиң кинематографистерин каттыштырып турар болганда, эвилелдиң чогаадыкчы кол ажылы оон комиссияларынга болгаш секцияларынга болуп турар болгай. А көрүкчүлер-биле харылзаанар кандыгыл?

—Харылзааларывыстың хевирлери ангы-ангы: улуг-улуг хоорайларга совет кино уран чүүлүнүң фестивальдарындан эгелээш, кинематографистерниң агитрейстеринге чедир. Культура ажылдакчыларының колдуунда-ла шоолуг четпейн турары черлерде ажылдап, чүрттап турар кижилерге чедерибиле оларның маршруттары Сибирьнин, Ыраккы Чөөн чүктүң чаа-чаа тудугларын таваръяан.

Кинематографта ажылдап турар кижи көрүкчүлерниң саналонаалдарын дыңнаар ужурлуг. Ол дугайында айтырыгны КЭ-ниң IV съездизинге база чугаалажыры чугаажок. Кино уран чүүлүн массалыг болдурар талазы-биле ээлээш эвес ажылды кылган бис. Телевидениниң конкуренциязы турзажок, бистиң кинотеатрларывыстың олуттары доктаамал долу. Ол — кино талазы-биле сайзырагай чүрттарныындан дыка хөй. «Москва карак чаштарынга бүзүревес» деп кинону чажек кылдыр чугаалаар бодадым. Көрүкчүлериниң сонуургалыны чаалап алган ол кинону чыл четпес үеде-ле 80 миллион чыгыы кижи көрген болгаш тускай эртемниглериниң үелелии ап, бо чылын «Оскар» шанналды алган.

—КЭ-ниң делегей харылзаалары кандыгыл?

—Национал организация болганывыста, бистиң эвилелливис делегейниң эң улуг чедиишкинниг кинематографиялыг организацияларында бактаап турар. Оларның удуртулга бүрүзүнде бистиң кинематографистеривис кирип турар. 40 ажыг чүрттар-биле чогаадыкчы харылзаалараыс бис. Кинематографистерниң яжы-бүрү ажылдарында киржири-биле чүгле сөөлгү он чылда безин КЭ-ниң муң ажыг кежигүннери даштыкыга чорааш, а даштыкы 1300 ажыг өөнүктеривисти хүлээп алган бис. ССРЭ-ниң Күркинозу-биле кады, КЭ Москвага болгаш Ташкентиге болуп эртип турар делегей фестивальларының эгелекчилери болуп турар.

(ПМА).

Бөгүн — В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүнү

В. И. Ленининн Төп музейинде найысылалдың Совет районунуң № 71 школа-интернадының 3-кү класстарының өөреникчилерии пионерге хүлээп ап турары.
В. Великжанининн фотозу. СЭТА-ныи фотохрониказы.

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГ

Пионериянын төрүттүкген хүнү! Ол дээрге комсомолчу чалыы назынче, улуг чаагай амыдыралче шымнып кирер мурнунда кым-на кызыл галстукту хүндүткелдии-биле баглап чораан болдур, ол кижилериниң чырыткылыг чаагай байырлалы-дыр. Ол дээрге Совет Эвилелиининн Коммунистиг партиязының херээ дээш кезээде белен бичии леиинчилериниң, чонунуң чаагай чоруу дээш үлүг-хүзүзүи хире-чергези-биле өргүп чоруур кызыл галстуктуларның байырлалыдыр. Бистиң чуртувуска төвүлүг, кайгамчык болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизи болгаидан бээр каш-ла ай эрткеи. Улуг, биче бүгү-ле совет кижилер съездиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш кайгамчык сорук кирген ажыллап турар. Съездиниң документилериниң олуруг бүрүзү пионерлере, школачыларга база дорт хамаарылгалыг.

Совет кижи бүрүзү боду тускай ажылдыг, боду тускай хүүда беш чылдыг. А пионерлериин болгаш школачыларның беш чылы классгарда, өредилге кабинеттеринде болгаш мастерскаяларда, эртем-билиглерде, күш-ажылда болуп турар.

Совет уругларың — улуг өдүүг болгаш башкызы Леонид Ильич Брежневтиң «Артекке» Бүгү-делегей байырлалының киржикчилериие чугаазы пионерлериин болгаш школачыларың бот-кижизидилгезиигге улуг салдарлыг программа болган. «Езулуг кижи болур деп чүл ол?». Ол дээрге хосталганың болгаш чөптүг чоруктуң идеалларынга шынчы бараан болуру-дур. Чонунга, Терээи чуртунга ынак болур, иитилелдиң чаагай чоруу дээш бүгү күжүи өргүп ажыллап чоруур кижилерии хүндүлээр. Ол дээрге кижиии дорамчылар чоруктуң бүгү-ле хевирлериие эптеш чок болуру, нарын болгаш хөй талаларлыг амыдыралдың идепкейлиг киржикчиии болуру, ажыл-херекке чогаадыкчы ёзу-биле сагыш-сеткилиидеи бүрүн бердинери, болдунар-ла шаа-биле кижилерге ажык-дуза чедирери-дир. Ол дээрге найыралга ак сеткилдиг, шынчы болуру-дур».

Тиилелге хүнүнүң бүдүүзүидe найысылал Кызылга пионерлериың республика слёду болуп эртken. Анаа республиканың 27 муң пионерлерии хаара тутkан бүгү дружиналары ажыл-херээн түүиеп, «Ленининң херээиге бүгү чурттуң пионерлери шынчы» деп Бүгү-эвилел чарыжиига ам бүдүн чыл иштинде пионер отрядгары улай киржириинң кол уг-шиин тодаргай чугаалашкан. Ук марштың ол үеладазын Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чыл болуp оюига тураскаатkан.

Слёттуң киржикчилери чүнүң дутайын рапорттаавнарыл? Онгу беш чылдың дургузунда Тываның пионерлери чүнү кылганыи рапорттаавнар. Пионерлер дыка хөй чаагай херектерии бүдүргеииер. Чижээ, 1540 тонна демир эскиндизии болгаш 500 муң тонна макулатураны чыгган. 29 муң ажыг школачы иитининң малынга чем-суур белеткээриигe киришкеи. Чамдык чижектерни маңаа көргүзээл. Өвүр районуң пионерлери 1980 чылдың чайынында 255 тонна сиген, 180 тонна будук-бүрү белеткээииер, а 488 пионер хөй кадарып, малчын ада-иелериге дузалашкан. «Ада-чурттуиогаан аян-шинчи киирер» деп операцияга уруглар киришкеш, 14 муи ыяштарны болгаш чадаңнарны олурткаинар. Улуг-Хемйиң, Тожуиуң, Таңдының болгаш өске-дээ районнарның «ак-көк» болгаш «ногаан» хайгыылчылары идепкейлиг ажылдап турарлар. Интернационалчы клубтар школаларның хөй кезиинде эки ажылдап турар. Моолдуң пионерлери биле Өвүрүнүң. Монгүн-Тайганың, Тес-Хемниң уруглары сырый харылзаалыг болгаш чылдын-на майда кады одаг кыпсын, аиаа спортчу маргылдаалар эрттирери чанчыл апарган.

Чүгле эрткен чылын безии пионерлер болгаш школачылар субботникке база өске-дээ шеф ажылынга киришкеш, тайбын фондузунга 2400 рубльди киирген. Ол дээрге өөрүйүг, кайгамчык чаагай херек-тир.

Беш муң хире школачылар техниктиг чогаадылга бөлүмнеринде, секцияларында хаара туттунган болгаш олар эң эзии модельдери, экспоиаттары-биле районуң база республиканың делегелгелеринге киржип турар. Тыва дээрге каас-чараш болгаш байлак ораи. Ынчангаш «Мээң Төрээн чуртум — ССРЭ» деп маршрутка пионерлер ынак болгаш күзелдии-биле киржип турар. Тываның бичии кызыл иечилериниң кылын турар ажылхерээ база хөй. Чижээ, Кызыл районуң пионерлери «Дүлээшкин» деп операцияның чоруп турар үезинде Ада-чурттуң Улуг дайынынга мөчээи чаңгыс чер чурттугларының дүгайында элээи хөй материалларны чыып тыпкан болгаш оларның саналын ёзугаар Каа-Хем сүүрда эрес-маадырлыг дайынчыларга тураскаадлы тудуп тургускан. Аныяк тимуржуларның эстафетазы хөй чылдар дургузунда салгап дамчып келген. Уруглар дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуинарынга чүгле дуза чедирип турар эвес, олардан ыдамыккай болгаш Төрээн чуртуига ынак болур чорукту өөренип ап турарлар.

Пионерлериың комиссарлары... Чаагай ажыл-херектерже уругларны организастаар, уругларың сонуургалын хайыктырар, оларга бүгү талабиле дузалаар — бо дээрге пионер вожатыйларының, башкыларның, албан, будүрүлге черлериниң, ажыл-агыйларың болгаш өске-дээ организациялариың ажыдакчыларының кол сорулгаларының бирээзи. Пионериянын төрүттүнген хүнүнүң будүүзүиле пионерлериің улуг өиүктериниң хөй кезии бедик шаңналдарны хүлээп алгылаан.

1962 чылда Тывага пионерлериин революсчу уруглар организациязын тургускан. Сезеи чылдарның пионерлери школада, районда болгаш республикада пионер шимчээшкиниинің төөгүзүи улуг сонуургал-биле өөренип турар. Оларга революсчу комсомолдуң болгаш пионер шимчээшкиниинің хоочуиларыиа үлүг дузаны чедирип турар. Келир чылын пионерия 60 харлаар. Ол юбилейге уткуштур школаларга музейлер болгаш тускай өрээлдер ажыттынар.

Пионериянын төрүттүнген хүнүн таварыштыр Москвада эртип турар VIII Бүгү-эвилел слёдунга киржири-биле Тываның пионерлериниң өмүнээлиден беш кижи чоруткан. Аңаа бүгү-ле пионер организацияларының «Пионерстрой» деп маршруттуң эң кол ажылдары болур — пионерлериин ажыл-херектериинң шалынчы беш чылының дугайында чугаалажып, арга-дуржулга солчур. Бистиң бичии төлээлеривис ол кайгамчык чыышка киржип, ажыктыг хөй-хөй чүүлдерии биляп ап, эмн келгеш, ол-ла бүгүнү пионержи дружиналарыига дамчыдарлар. Тываның пионерлери иениин чагыглар ёзугаар ынчаар чурттап, өөреиип, ажылдап турарлар.

Т. ОЮН,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

ЧУРУКТА: чоокта чаа эрткен пионерлериің республика слёдунуң болук киржикчилери техниктиг чогаадылга делгелгезии сонуургап турлар.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ЧУРТТУҢ ПИОНЕРЛЕРИ — МАРШТА

Пионержи кызыл галстуктарлыг ооллардың болгаш уругларның сагыш салыышныны болгаш ажыл-херектери хөй талалыг база солун. Боттарының байырлалын уткуп тура, олар алдарлыг херектериниң дугайын партияга болгаш комсомолга рапорттап турар.

Пионер дружиналарыига баргылаан СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнатканы болза:

Ленинград. Нева проспектизиниң өң-баазын оттарын ленинградчылар болгаш оон аалчылары сонуургап тура, оон чамдыызын № 159 школаның пионерлери кылган деп чүвени кайын бодаар. Ол дээрге оларның «Пионержи тудугиуң» чыылдазынга салыышкыны-дыр.

Нева хемде хоорайның аныяк ленинчилериниң чаагай ажыл-херектерии санап төдеи берге. Уруглар амыдыралдың маадырлыг оруунун чураскаадларын оиза кичээнгейге алган. Мыиа олар ыыштарны олурткан, тураскаадлыг черлерни арыг-силиг, көрүштүг кылдыр ажаан турарлар.

Хабаровск. Байкал-Амур магистралының төөн участогунда шапкын Бүрея хемии кежир туткан көвүрүгүг Пионержи деп адаан. Оон таваига бирги «түүйбуну» аргаэзимниг Ургал суурнүн пионерлери салган. «Пионержи металл-биле БАМ-же демир-орук көвүрүүн тудаал!» деп кыйгыны олар үндүрген. Ол кыйгы Амур тоогунун бүгү школаларыига чаңгыланган. Школачылар дөрт муң ажыг тонна демир кескиндилерии чыгган. Ол үүгле демир-орук көвүрүүн тударыига эвес, а харын Хабаровск крайның девискээринде БАМ участогунун сөөлгү километринге рельстерге чедишкеи.

Чернассы. Аныяк тимуржулар «кызыл бижиктер» деп операцияны эрттирген. Олар фронтучу, партизан, чажыт ажылдакчылар чораан чаңгыс чер чурттугларыига Тиилелге хүнү-биле байыр чедирген.

Фашистер-биле демиселге А. Гайдарның маадырлыы-биле өлген черииң пионерлери патриотчу шимчээшкинге идепкейлиг киржип турар. Золотоношск районнуң Гельмязево школазының өөреникчилери суурну шуптузун кезип, кымга дуза херегин доктаамал тодарадып, дузалап турарлар. Канево, Чернобаево районнарның кызыл галстуктуг гвардиязы уруглар садтарын, яслилерниң шефке алган. Олар ойнаарактарны кылгылаан, бичиилерни бажыңнарынга чедирер.

Волгоград. № 43 школаның Володя Дубинин аттыг пионер дружиназының пионерлери области кедээ ишчилериниң байыр чедириишкиннерии алган. Уругларның чыганы металл артынчыларындан кылган тракторларның колонназы бо чазын колхозтарда, совхозтарда ажылдап эгелээн.

Тракторларның хөй кезиинге олар Сталинград тулчуушкунунуң маадырларының аттарын тывыскан. Аттыг тракторларны ең мурнакчы механизаторларга хүлээткеи. Школаның күзенчиг залчызы — Мамаев базырыынга тулчуушкуннарның киржикчиии, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Архипов. Аиаа «Пролетарий» совхозтуң сураглыг механизаторунга он чыл бурунгаар дружинаның тракторларының баштайгызын хүлээткеи.

(СЭТА-ның корр.)

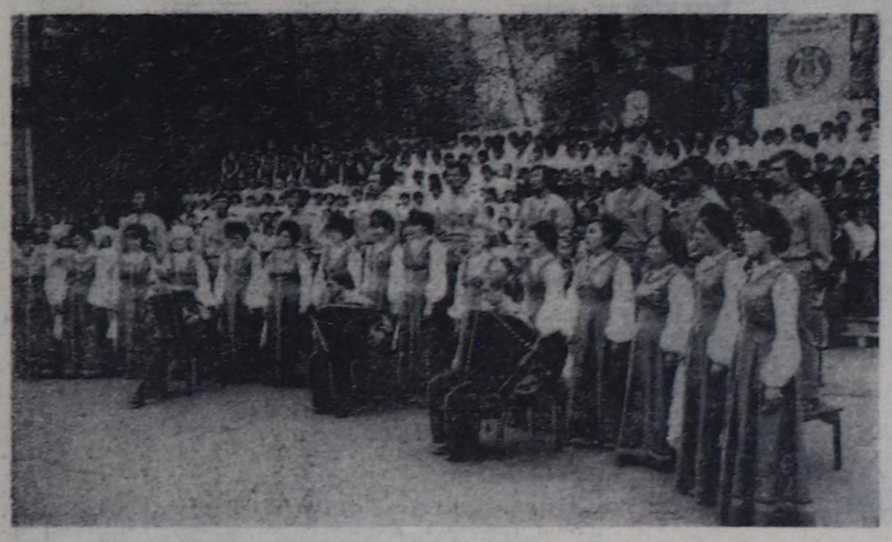

Кызыл хоорайның культура албан черлериин, өөредилге черлериниң болгаш өске-дээ коллективтериниң хөйүүн ырызының көрүлдези бир-ле дугаар культураның болгаш дыштапылганың Гастелло аттыг парыгының иогаан театрынга эрткен дыштанар хүнде болуп эрткеи.

Аиаа хоорайның 10 коллективи киришкеи. Бир коллективтен-не ийи ырыы ырлап баравлгаткан. Аиаа дыка хөй кижи киришкеи болгаш организастыг эрткеи. Ортумак болгаш дээди өредилге черелериинден аңгыда, № 2, 4, 7 ортумак школаларның өөреникчилери массалыг-биле идепкейлиг киришкеи.

Тывада аалдан чоруп турар сураглыг ыраажы, Бүгү-Эвилел конкурузунуң лауреады С. Поликаиниинң киржилгезиибиле көрүлдениң бүгү киржикчилери Лебелеп-Кумачының Төрээн чурт дугайында ырызын күүсеткеи. Ооң-биле көрүлде доозулган.

АГИТБРИГАДАЛАРДА

Чөөн-Хемчик районуиуң культура албан черлериниң ажылдакчылары СЭКП ТК-ныи болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда үкаүргеи «Көдээ чонуиуң культурлуг хандырылгазын улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын күүсетпишаан, сөөлгү чылдарда районуиуң ажыл-ишчилериниң культурлуг хандырылгазын организастаары-биле чамдык көскү ажылларны кылган.

Ылангыя көдээ ишчилериин ажылдап, чурттап турар черлериниң аяы-биле концерттиг үүүшкүннерии удаа-дараа организастап турар. Бо ажылга культура бажыиарыиың дамында тургустунган агитация-пропагаида уран чүүл бригадалары идепкейлиг киржип турарлар.

Районда 12 агитация уран чүүл бригадалары доктаамал ажылдап турар. Олар 1980 чылда 432 үүүшкүннерии, 10368 көдээ ажыл-ишчилерге концерттерии көргүскеи. 1981 чылда районуң культура киидизиниң автоклуву 48 үүүшкүнниери, 168 черлерге 3360 кижиге концертти көргүскеи. Бо чылын автоклубтуи база агитация уран чүүл бригадаларының ажыл-чорудулгаларыи идепкейлиг уламчылап турар. Оларның программаларында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырарының талазы-биле кедээиің ажыл-ишчилерии хейәът киирип турар ырылар, шүлүктер, чечен чугаалар, лекция, беседалар кирип турар.

Районуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң аялгалары» аттыг агитбригадазы (удуртукчузу Аракчаа Ондар) бо дөрт айлар иштинде районуң совхозтарының сүт-бараан фермаларынче, хову турлагларынче удаа-дараа үүүшкүннерии организастап келген. Ол мшкаш Алдан-Маадырның «Алаштың ыраажызы» (удуртукчузу Валерий Ооржак), Сүт-Хөлдүң «Ак-көк Сүт-Хөл» (Наталья Сундуй), Шеминиң «Борбак-Арыг» (Анатолий Монгуш), Ийменин «Сегеиин ыраажызы» (Очур-оол Тюлюш) өске агитация уран чүүл бригадаларыига денээрге, эки ажылдап, малчын бригадалар төптериие доктаамал барып турарлар.

Карл Маркс аттыг совхозтуң «Сесегеиин ыраажызы» агитбригадазы совхозтуң девискээринче үүүшкүннер организастаарындан аңгыда, кожазында чарыштыг «Октябрь 30 чылы» совхозка болгаш Улуг-Хем районнуң «Найырал», «Ак-Туруг» совхозтарыига база оларның салбырларының ажыл-ишчилериие солуи программалыг шин-концерттерии көргүзүп, аразында дуржулга солуушкуннарны эрттирип турарлар.

Сүт-Хөл совхозтуң «Ак-көк Сүт-Хөл» аттыг агитаспропаганда уран чүүл бригадазының бот-тывынгыр артистери Бажың-Алаак, Тове-Хая, Алдан-Маадыр, Ийме суурларның ажыл-ишчилериие боттарының тургускан солуи концерттерии көргускеннер.

1981 чылдың часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның культурлуг дыштанылгазын чөптүг организастап чорудар сорулга-биле культура киидизиниң шугуму-биле тодаргай ажыл планын тургускан. «Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерии — амыдыралче!» деп кыйгырыглыг агитбөлүк организастаттынган. Оон составында районуң «Билиг» иитилелиниң лекторлары, агитаторлар, автоклубтары, көжүп чоруур киночеткилер, библиотекалар кирип турар. Агитбригаданың составында лектор М. С. Дугуржап бодунуң лекциязынга СЭКПниң XXVI съездизиниң кедээ ишчилерии мурнунга салган кол-код сорулгаларын, районуң ажыл-амыдыралын механизаторларга, суттатчыларга биилдингири-биле тайылбырлап берип турар.

Апрель 10-дан бо хүннерге чедир районуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң аялгалары» агитация уран чүүл бригадазы совхозтарның хову турлагларынче үүүшкүннерии организастап, планын ёзугаар үүп турар.

Л. АРАКЧАА.

Агаар

Республикага бөгүн шокар булуттаар, чамдык черлерге бүргеи, аязыр. Соңгу чүк угланыышкыныиг хаттың дүргеии секундада 9—15 болур. Чамдык черлерге күштелиишкин 20 метр чедер. Агаарның температуразы 15—25 градус чылыг болур.

Кызылга база-ла шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкыныг хат секундада 9—15 метр чедир дүргедээр. Дүне 10—16, өгүм хүидүс 19—22 градус чедир чылыыр.

МАЙ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкии. 9.05 — «Солдаттың тоолу». Мультфильм. 10.20 — Э. Олби — «Бүгү чүвеиии төнгени ол». ССР Эвилелиниң Москваның уран чүүлдүк академиктиг М. Горький аттыг театрының фильм-шинзи. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 15.50 — Чапсар. 15.50 — В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнүиге. «Советтер чуртунуң пионернязы». Документалдыг фильм. 16.10 — А. Флярковскийнин «Хүиээрек-тээи чалгыг» деп каитатазы 16.35 — Н. Асеевтиң поэзиязы. 17.15 — Мультфильм. 17.25 — Пионерлериин VIII Бүгү-эвилел слёдунуң ажылдыышкыны. Эвилелдер Бажыныың колонналыг залыидан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөреиип тур бис». 19.10 — «Улусчу контроль». 19.30 — «КАП экраны».

МОСКВАДАН

19.50 — «Чүү? Каяа? Кажан?» Телевиктории. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Музыкалыг фильм-концерт. И. С. Козловский: аңгы-аигы чылдарның чуруктары. 22.20 Бөгүн делегейде. 22.35— «Күрүпеиниң Третьяковск галереязының залдарында». Документалдыг телефильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Шахтер» — «Динамо» (Минск). Донецкиден дамчыдылга. Чапсарда — чадаг-терге чарыжы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы. 12.30 — «В. Шекспир». 1-гн кезээ. 13.15 — «Педагогика мастерлериниң кичээлдери». 13.45 — В. В. Маяковский. Шулукчу болгаш поэзия дугайында». 14.20 — «Эрткен үеле-биле ужуражылга». Уран-чечен телефильм. 16.00 — 16.55 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.55 — «Анатолий Папанов-биле ужуражылга». Фильм-концерт. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Библиотекаиың «назыны» — 450 чыл». Телефильм. 19.00 — Чарлалдар. 19.05 — «Техниктиг информацияның дыннадыы». 19.20 — «Улус - ажыл-агыйын автотранспорт-биле хандырыга». Документалдыг фильм. 19.40 — Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Часты бис мыиаар кылып турдувус». Мультфильм. 20.15 — «Г. Чохели ырлап тур». Телефильм-концерт. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Дүнья». Уран-чечен телефильм.

МАЙ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкии. 9.05—«Баранкии, кижи болуп көр». Мультфильм. 9.35 — «Хөглүг старттар». 10.20 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.20 Медээлер. 11.25 — 16.00 — Чапсар.

16.00 — «Орус чугаа» 16.30 —Уругларың ровестаик деп хореография ансамблиин күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — «Андрей Баймуканов». Телефильм. 17.30—«Сээк бажыңыңың чанында участогук». Дамчыдылга. 17.55 — Мультфильм. 18.00— «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 18.30 — 18.45 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бөгүн делегейде». 19.00 — «Силериің дилээлер ёзугаар ужуражылга». Таджик ССР-иин Нурек хоорайның ажыл-ишчилериниң айтырыларына харыы. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 19.55— Уран-чечен фильм. «Чүгле хүнүң өңү сарыг эвес болгай». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.00 Р. Габичвадзе — «Медея». Фильм-балет. Төнгевде—«Бөгүн делегейде». Информастыг үлүгүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Силерге, ада-иелер». 12.30 — «В. Шекспир». 2-гн кезээ. 13.20 — «Сээк ленинчи библиотекаи». «Күрүне болгаш революция». 13.50 — «Тургузуушкун үезиниң уран чүүлү». 4-кү дамчыдылга. 14.30 — «Дүнья». Уран-чечен телефильм. 16.00—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Авто база катап авто!». Телефильм. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45— «Тургузуушкуниуң болгаш тайбыиың ленинчи угланыышкыиары». Телелекторий. «СЭКП болгаш делегейнин коммунистиг шимчээшкинии». Беседа. 19.00 — Чарлалдар. 19.05—«Арагаш». Телефильм. 19.30—Тыва АССР-ниң Телевиденне болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

20.00— «Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Илбилиг экран». 20.15 — Делегей байдалынга хамаарыштыр беседа. СЭКП ТК-ныи Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизи Л. М. Замятиннин чугаазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Африканыч» Уран-чечен телефильм. 22.45 —Документалдыг фильм. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Таврия» (Симферополь). Теп «Динамо» стадионнан дамчыдылга.

МАЙ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкии. 9.05 — Совет Армениың ырыиың болгаш таиыиың ийи дакпыр Кызыл туктуг А. В. Александров аттыг ансамблиниң концерти. 9.50 — «Чүгле хүнүң өңү сарыг эвес болгай». Уран-чечен телефильм. 10.55 — 16.00—Чапсар. 16.00— «Шыдыраа школазы». 16.30 — Болгар культураның хүиүнге. Добруджанскиниң күрүеиниң ыры болгаш таиы ансамблиин концерти. 17.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». 17.30 — Москваның пионерлериниң болгаш Пионерлериин VIII Бүгү-эвилел слёдунуң киржикчилериниң байырлыг хуралы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — «Мал ажылы —шалынчы фронт». 19.15—«Кунашкыр—вулканнар ортулуу». Документалдыг фильм. 19.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөреиип тур бис».

МОСКВАДАН

19.45 — «Имеретии ёзу-биле от-буле тудуушкуну». Уран-чечен телефильм. 1-гн сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Өиүктериин арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин эртирер. 22.30—22.45 — «Бөгүн делегейде».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Авазының школазы». 12.30—«А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан». 13.15— «Тургузуушкун үезиниң уран чүүлү». 5-кн дамчыдылга. 13.55 — Совет драматургияда күш-ажылдың темазы. 14.55 — «Африканыч». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

16.05 — «Петрушканың хоигерти». 16.35 —«Галина Ковалева ырлаар». Фильм-концерт. 17.15 — «Бүгү-ле барымдаалар оиу агартпайы турар». Уран-чечен фильм. 18.30—18.45—Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удунар!» «Валя угбайның чугаазы» 20.15—Уран гимнастиказа ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Экваиристе». Уран-чечен телефильм. 22.50 — 23.05 — Чадаг-терге чарыжы.

КИНО

МАЙ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Жаидарм болгаш өске өртемчейиин кижилери» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (үзатkан), «Чүүлден-дээ артык үелиг». Үшкү болгаш дөртку фильмнер. «Берге шөл», «Тайбың азы лаймы» 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тимур болгаш оон командазы» 9.00, 13.10. «Тооддар улажып-ла турган» деп киноклуб 10.40, 15.00. «Петрнин чалыы назыны» (2 сериялыг бирги фильм) 17.00, 19.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мениң ужуткашын күзеп көр» 15.00, 16.50, 20.30 (үзатkан) шактарда.

«Шын» солунга курьерлеп ажылдаар кижилер дарый негеттиниp турар.

* * *

Көдээ ажыл-агый министерствозунга мергежилдиг машинакчылар, ажыл-агый эргелекчизи негеттиниp турар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Кадрлар киидизи. Телефоннары: 2-22-50, 2-41-44.

* * *

1981 чылдың май 15-тен эгелеп Кызыл — Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе аразының рейизи хүиүн, ужудар апаарын (моон мурнунда — неделада үш удаа ужудуп турган) бүгү хамаатыларга Кызыл аэропорту дынадыр тур. Ужудуп үнер үези өскерилге чок.

Июнь 1-ден эгелеп Кызыл — Абакан — Кызыл маршрутка немелде рейси тургускан. Кыыддан ужудуп үнер үези — 11 шак 30 минута (Москва шагы-биле).

Редакциияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу киидистериниң 2-37-13, пропаганда киидизиниң 2-31-75, культура киидизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, үлетпүр киидизиниң 2-31-75, чагаа киидизиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи баргалда 2-32-75 телефоиче долгаар.

Типаж 17866. Чагыг № 1241

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының черелериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00354

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 118 (1166) | 1981 чылдың май 20, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 көп.

ОРБИТАДАН ЧАА ҮҮЛДЕР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Каттышкан экипаж орбитаның «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-40» комплекизинде планнаттынган шинчилелдерни уламчылавышаан.

Конструкциялыг материалдарга космостуң салдарын өөренир, космос херелдениишкинин шинчилээр талазы-биле улам ынайгы ажылдарны, медико-биологтуг шинчилелдерни бурунгу хүн чоруткан.

Чер чоогунун космос делгемниде космос херелденишкиннериниң инити түнүнге Чернин радиациялыг куржагларынын киирип турар хемчээлин тодарадыр соруига-биле Леонид Попов биле Думитру Прунариу «Мини-доза» дээр шенелдени кылган. Космос херелдеринде аар ядроларын спектрлерин болгаш агымнарын хемчээр талазы-биле комплекстиг шинчилелдериниң кезээ болур ол шенелделерии румын база венгр приборларны ажыглап тура күүсеткен.

Чаа барган экспедицияның экипажы медицина шинчилелдериниң программазын ёзугаар «ажылдаар шинээ» болгаш «оператор» дээр шенелделерии күүсеткен. Ол болза, космоска ужудуушкуннуң байдалдарында кижинин ажылдаар аргашинээзиниң, операторжу ажыл-чорудулганың дүрзешиниң болгаш ылаптыынын дугайында сан-медээлерни алырынче угланган. Оон-биле кады физиологтуг каш-даа параметрлерни база хемчээген. Ындыг шинчилелдерниң түнелдери орбита комплекстерииин экипажтарынын ажыл-ижин болгаш дыштанылгазын улам ажыктыг кылдыр планнаарын улам ынай хандырар арганы бээр.

Владимир Коваленок биле Виктор Савиных олар боттарынын эштеринге дузалажып, станцияның борт истемаларынын болгаш эртем аппаратуразының ажылын контрольдап, биологтуг объектилер-биле шенелделерге штаттыг операцияларн күүседип чоруурлар.

Ужудуушкун башкарар төнте совет болгаш ылаптыкы журналистерге каттышкан экипажтын парлаага конференциязын бурунгу кежээ харылзааның телевизиялыг ийи сеансыларының үезинде эрттирген.

Телеметриктиг хемчээшкиннерниң сан-медээлерин болгаш космос комплекизинии илеткелдерин ёзугаар алырга, ужудуушкун болур-чогууру-биле эртип турар.

Эштер Коваленок, Савиных, Попов, Прунариу оларның кадыкшыл байдалы экн.

Чер чоогунун орбитазында кады шинчилелдер чедиишкиниг күүсеттинип турар.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ, КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮНҮҢ САЛЫЫШКЫНЫНДАН ХАМААРЖЫР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң бирээзи — «Каа-Хем» разрезтиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын хуусаа бетинде күүсеткеш, пландан ажыр 50 муң тонна хөмүр-дашты казып тывар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу бедидер деп хүлээлгени алган.

Дагжылар боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкиннг боттандырып турар. Эрткен дөрт айларның планы ажыр күүсеттинген. Хереглекчилерже пландан ажыр 10 муң тонна одаар чүүлдү чүдүрүп чоруткан. Бо чедиишкинни чедип алырынга коллективтиң кежигүн бүрүзү төлептиг салыышкынын киирген. А. Нехорошковтуң экскаватор экипажы планын 20 хонук бурунгаар күүсеткен. Улустарның Найыралы орденнин эдилекчизи, чолаачы коммунист Я. Чеботаев бо хүннерде июль айның үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Эрткен айларда В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың, сүт комбинадының, Хову-Аксының хлеб заводунуң, Тоора-Хемнин ыяш ажылагыйының коллективтери бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Республиканың үлептүрү бирги кварталда продукция сайгарарының планын 102,2 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгениниден 3,4 хуу өскен.

Он бирги беш чылдың ниити болгаш баштайгы чылының планнарының күүселдези—бүгү коллективтерниң үре-түнелдиг күш-ажылындан хамааржыр. Партия, хөй-ниити организациялары база бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары коллектив кежигүннериниң чогаадыкчы чоруун бедидерииге бүгү талалыг таарымчалыг байдалдарны тургуспушаан, оларның күжүн болгаш энергиязын планныг онаалдаларны, бедиткен хүлээлгелерни доктаамал күүседиринче угландырар хүлээлгелиг. Он бирги беш чылдың онаалдаларын чеднишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның хүлээп алган доктаалында «...уткуштур планнарны алыр, күш-ажылдың техниктиг үндезилеттиинген нормаларын база бригада бот-орулга-чарылгазын шингээдир, камналганың болгаш ажылдың шынарын экижидериниң хууда планнарын алырының, эвээш күштүг база чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, хөй продукцияны бүдүрериниң талазы-биле ажылишчилериң эгелекчи саналдарын деткиир болгаш нептередир» деп айыткан.

Бистин мурнакчы ажылчыннарывыс, инженер-техниктиг ажылдакчыларывыс чүгле бодунуң ажыл-ижиниң дугайын бодавайн, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң, бүгү коллективиниң ажылының түнелги, чеднишкини дээш кичээнгейни салып чоруурлар. Чүге дээрге ай, квартал болгаш бүдүн чылдың-даа бүдүрүлге планының салым-хуузу чүгле ийи-чаңгыс мурнакчының ажылындан эвес, а кижи бүрүзүнүң хууда салыышкынындан, бүдүн коллективтиң ажылындан хамааржыр апаар.

Кызылдың дааранылга фабриказының, № 48 тудуг эргелелиниң бригадалары бот-боттарынын аразында социалистиг чарыштыг. Үк чарыштын түнелдерин үндүрүп турар үеде чаржып турар бригадалар бот-боттарын хынажып, арга-дуржулгазын солчуп, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидер, ажылдың шынарын экижидер талазы-биле кайызында-даа бар эки үүлдерни өөренип ап, нептередип турарлар. Ынчангаш бо коллективтериң бригадалары ден-дески, эки ажылдап турарлар. Бо хевирлиг эки дуржулганы күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге нептередир херек.

Оон-биле чергелештир коллектив кежигүнериниң ортузунга масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп, социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организаставайн турарындан чамдык бүдүрүлге коллективтериниң эрткен айларда багай көргүзүглерлиг ажылдаанын айтыр херек. «Тудуг кезектери» комбинат, автосептелге заводу, Чадаананың райүлетпүр комбинады, Бай-Хаактың хлеб заводу дөрт айларның планын үскеннер. 19 бүдүрүлге продукция сайгарарының, 16 коллектив продукция бүдүрериниң хемчээлин, а 18 коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың ол үезинде турганындан кудулаткан.

Чер-черде бүдүрүлге коллективтериниң партия, хөй-ниити организациялары хожудаашкыннарның чылдагааннарын илередип, оларны чайладырының хемчегларин ап тургаш, планныг онаалдаларының база бедиткеи хүлээлгелерниң ай санында күүсеттинген турарын хандырар хүлээлгелиг.

Планнарның, хүлээлгелерниң салым-чолу кижи бүгүдезинин киирген үлүүнден хамааржыр чүве болганда, күш-ажылчы кижи дугайында сагыш човаашкыны улам күштелдирер херек.

Бистин ниитилеливиске ак сеткилдиг күш-ажыл дээрге чүгле материалдыг чаагай чоруктун үнер дөзү эвес, а совет кижилериң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң, ажылчын чоргааралдың, төлептиг чорукка кижизиттинериниң үндезини болур.

Наадымга уткуштур

СҮТ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Республика эрткен дөрт айларда 9150 тонна азы эрткен чылдың ол үезиндезинден 517 тонна хөй сүттүг бүдүрген. Он бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка көдээнин ишчилериниң идепкейлиг киржип турарының херечизи ол.

Тыва АССР бо чылын 33738 тонна сүт бүдүрер. Үк план майның бирге чедир 27,1 хуу күүсеттинген азы план күүселдези эрткен чылдагызындан 2 хуу хөй болган. Маңаа көскү үлүүнү Жданов аттыг, «Хемчик», СЭКП-нин XXV съездизи аттыг совхозтар киирген. Олар чылда бүдүрер сүдүнүн 40 ажыг хуузун бүдүрүп алганнар. Ынчалзажок сүт бүдүрер планныг 61 совхозтуң 9-зу планнарының 10 хуузун безин, а 47-зи 30 хуузун күүседип шылдавааны бо ажылче кичээнгейни бедидериин чугулазын айтып турар.

Сүт бүдүрер планны күүсетпейн турар ажыл-агыйларның хөй кезии планы эвээш совхозтар болуп турар. План чеже-даа эвээш болза, ажыл-агыйның шылдаар шаа-биле кылып каан болганда, күүседири албан дээрзи билдингир. Ол дүрүм-дүр. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары чаа өттүгеиниг черлерже саар инектерни дарый көжүрүп, немелде чемгерилге болгаш өскедаа курлавырларны ажыглап тургаш, сүт бүдүрерин кыска хуусаада көвүдедири чугула.

Республика эрткен чылдың май 1-ге чедир бир инекке онааштыр ортумаа-биле 448 килограмм сүт сагган турган болза, бо чылын ол көргүзүг оон 46 килограмм эвээш болган. Мынчаар ажылдаар болза, чыл планын күүседири — инектен-не 1332 килограммны саары берге. Бо көргүзүгүг улгаттырар дээш бүгү хемчегларни алыр херек.

Сүт бүдүрер талазы-биле мурнакчы ажыл-агыйлар бисте эвээш эвес. Чижээлээрге, СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Хемчик», «Большевик», ССРЭ-нин 50 чылы, СЭКП-нин XXV съездизи аттыг совхозтар бир инекке онааштыр 636—668 килограмм сүттүг саап алган. Шупту 23 совхоз республиканың ортумак көргүзүүнден хөй сүттүг бүдүргеп. Моон ап көөрге, сүт бүдүрерин бүгү ажыл-агыйларга көвүдедип болурунун, мурнакчы совхозтарның деңнелинге чедирип болурунун аргазы черле бар. Ынчангаш бо талазы-биле шынгыы хемчегларни алыры чугула.

Тарылгага—талыпчы темп, бедик шынар

АДАКТАЛГАН

«Кызыл тараачы» совхозтуң шөлдеринде тараа культураларының чаштырылгазы кидии түлүктээн. Ол чугуле кампанияны кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирери-биле совхозта комплекстиг отрядты тургускан. Бүгү машина-техниканы ында мөөңнээн.

Ипатовчуларның депшилгелиг аргазы-биле комплекстиг отрядты тургускан чорук часкы тарылганы дүргеи чорударының болдунар аргазын берген. Чаштырылганы эгелээнинин чүгле баштайгы дөрт хүнүнде безини чээрби ийи агрегат-биле 3400 гектарга тараа культураларын чаштырган.

Кол аъш-чем культуразы болур кызыл-тасты бүдүрерии көвүдедиринге совхозта улуг кичээнгейни салган. Ону эң-не үнүш-дүжүттүр 5293 гектар черге тарыыр. Оон 3386 гектарын ам-на чаштырып каапкан.

Часкы хову ажылдарынга совхозтуң бүгү салбырлары киржип турар. Агитас-массалыг ажылды партком эки организастаан. Механизаторларны ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны бригадаларда тургускан. Оон түнелиинде ажылдап турар бүгү трактористер эзелчег нормазын бүдүи чартык катап ажыр күүседип турар. Ылангыя Ленин орденнин эдилекчизи Н. И. Овчаровтун удурткан звенозу онза шалыпкын ажылдап турар. Ында Л. Даньшин, М. Кызыл-оол дээн ышкаш дуржулгалыг хоочун механизаторлар кирип турар. Олар МТЗ тракторлар-биле хүнде 12,5 гектар чаштырар нормаиы ажылдың эки шынары-биле 30 гектар чедирип тур-рар.

Бо хүнперде үрезин сөөртүп турар чолаачыларда база-ла чай чок. Аныяк коммунист Евгений Маады онаалданы эки күүседип турар. Ол механизаторларны бичии-даа саададып кербээн.

Ажылды ылаптыг организастаанының түнелиинде, ам совхозта тараа культураларының чаштырылгазы адакталыр четкен.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЧУРУКТА: солагай талазында — механизаторлар В. Н. Смирнов, Н. И. Овчаров болгаш М. Т. Кызыл-оол.

Авторнуң фотозу.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ ЗВЕНОДА

«Тес-Хем» совхозка мал чеми белеткээр бот-орулга-чарылгалыг специализастаттырган звенону эрткен чылын организастаан. Мал чеминин белеткелчилери башгайы чылында-ла багай эвес ажылдаан. Оларга суггаттыг черни бижыглаан, 150 гектарга кукуруза тараан, гектар бүрүзүнден-не 120 центнер ногаан массаны ажаан алган. Звеночулар оон аңгыда 1510 тонна сигенни болгаш 680 тонна кыыгрыышты кезип белетээн. Ниитиин малын четчир чемниле хайдырып шылдаан.

Он бирги беш чылдың башдайгы чылында партииның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле бот-орулга-чарылгалыг звенонуң эртken

Партийжи амыдырал

ТАРААЖЫЛАРНЫ СОРУК КИИРБИШААН

Майның бирги чартыы доовулган. Часкы тарылга кыска үенин эң чугула кампаниязы болгай. Чогум-на амгы үеде келир күзүн ажаап алыр чаагай дүжүттүн үндезинин салыр апаар. Ынчангаш часкы тарылганы бедик агротехниктиг деннелге, кыска хуусаада чорудары партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының бир эң чугула сорулгазы болур. Ол бүгүнү, бедик харыысалга-биле медерел билбишаан, бистин совхозтуң партком болгаш партия эге организациялары бүгү партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылды өлче үглаңдырган.

Хову турлагларында механизаторлар, тараажылар ортузунга часкы седөл үезинде чорудар организастыг болгаш политмассалыг ажылдарның хемчегларинин планын бадылаан, оларның күүселдезин партком шыкгыы контрольга алган. Хову-тракторнун үш бригадаларында партия-комсомолдун түр бөлүктерин тургускулаан. Оларда көскү агитацияны болур-чогуур-биле дерип, шимээн. Механизаторларның, өске-дээ ажыл-ишчилернин ажылының түңнелдерин хүн бүрүде бижип көргүзүп, агитхуудустарны үндүрүп турар.

Түс-түс бригадаларда агитаторларны, политинформаторларны база парткомнун төлээлерин быжыглаан. Олар тараажылар ортузунга лекция, беседаларны чорудуп, ылангыя парткомнун төлээлери бүгү ажылдың чорудулгазын доктаамал хайгааралга ап, черчерде байдалдың дугайында парткомга информастап турар. Часкы тарылганың шынарын улусчу контрольдуң бөлүү, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле парторганизацияның комиссиялары доктаамал контролька алган.

Ылангыя Чыргакының Улуг-Ховуда, Чыраа-Бажының Дагыр-Шемиде хову турлагларында кызыл-булуннарны таарымчалыг, көрүштүг кылдыр дерип шимээн. Совхозтуң Чыргакы, Чыраа-Бажы салбырларында К. Шеңне, Т. Бадыймаа олар секретарьлаан партия эге организацияларының механизаторлар ортузунга хөй таланыг ажылды чорудуп турар. Чижээ, Чыраа-Бажының албан организация чөрлерында парторганизацияның тургускан графигин өзүгаар Дагыр-Шемизе хову турлаанга дежурныйлап, механизаторларга концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылып турар. Оон аңгыда көргүзүглерни, агитхуудустарны база «крокодилдерни» үндүрүүрүнге дузалажып турар.

Ол-ла салбырда эмнелге пунктузунун эргелекчизи А. Ч. Монгуш часкы хову ажылында ажыл-ишчилернин каазын шинчип, кадыкшылдың болгаш санитарияның дугайында беседаларны эрттиргилээн. Хову турлаанга келгенде ол агитхуудустарны үндүрериниге, көргүзүг самбыразын чаартырынга база дузалажып турар.

Оон-биле кады Чыраа-Бажының «Дамырак», Хөрүм-Дагның «Хемчик» агитқульт-бригадалары ховунуң ажылышчилериниге концерттерни көргүскүлээн. Чадаана кинофикациязының көжер кинозу тараажыларга база ой-ойде чедип кээп, чаа кинолар көргүзүп келген.

Совхозтуң дирекциязы болгаш ында профэвилелинин ажылчын комитеди ажылдап кылган негелдени ёзугаар механизаторлар, тараажылар ортузунга чарыштың түңнелдерин он хонгаш-ла үндүрүп, оон тиилекчилеринге материалдыг болгаш моральдыг шаннылдарны тыпсып турар. Бригадалар аразынга чарышка Хөрүм-Даг бригадазы ийи удаа тиилекчи болгаш, акша шаннылын алган. Оларга алдаржыдып совхозтуң Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген. Хүн нормазын 135-тен 150 хуу чедир күүседип келген район Советинин депутады К. Донгак, О. Тайбын-оол, Б. Ондар, Э. Күжүгет, В. Божуннаар, Ю. Куулар ышкаш механизаторларга совхозтуң ажыл-ишчилери чоргаарланырлар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылынын бо часкы хову ажылдарының үезинде совхозтуң чер ажылдыгларының 6400 ажыг гектар черге тараа болгаш мал чеми культураларын тарып, чаштырар, сорулга улуг. Май 16-га чедир 3 мүң га черлерниң байдалын шилип тургаш, чаштырган. Хаттың хөрзүнүү үрээринге удур техниканы ажыглаар, чемишчидилгени төгер, суггарылганы чорудар болгаш өске-дээ хемчегларни база бөттандырган.

Бистиң совхозтуң чер ажылдыгларының мурунда салдынган харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирдээринге оларның ортузунга партийжи политиктиг, культура-массалыг ажыл улуг черни эдлээр. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге партия Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежнев; «Бүгү идей-кижизидилгелиг ажыл чангыс хепке куттунган болгаш белен тодарадылгаларның аңаа-ла чылдазы эвес, а амыдыралчы болгаш солун, утка-шынарлыг кылдыр чоруттунган турар ужурлуг» дээрзин айткан. Оны барымдаалаш, политмассалыг бүгү ажылды съездиниң негелделеринге дүүштүр амыдырал-биле сырый холбашкан, утка-шынарлыг, дээштиг кылдыр организастаар дээш совхозта парком болгаш партия эге организациялары улам чүткүлдүг ажылдаар апаар.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ,
«Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Оок» совхозтуң удуртукчулары комсомолчу Сергей Биче-оолдуң техниканы хандыкшылдыын эскерип көргеш, ону Кызылдың № 1 кодээ профтехучилищезинге евренири-биле чөрүткен. Ол бодунуң бүдүрүлге практиказын чылдың-на төрээн совхозунга кээп эрттирип, трактористеп ажылдап турган.

Сергей Биче-оол ам училищени доосхан, бо чылдың хову ажылдарынга тускай мергежилдиг механизатор болуп киржип турар. Оок күш-ажылга кызымаккайын, машина-техниканың барымдаалаш, улуг К-700 тракторну башкарар бүзүрелди аңаа көргүскен. Аныяк механизатор ол бүзүрелди төлептии-биле шынзыдып турар.

ЧУРУКТА: аныяк тракторист комсомолчу С. Биче-оол.

Тамара Куулар 1971 чылда Ак-Довуракты № 3 профтехучилищезин доосхаш, дериг-хереңселдер машинизи профессияны чедип алган. Ол ам «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказында ажылдап турар. Бедик сорттуг руда арыглаар участокта оок харыылап турар дериг-хереңселдери үзүк-соңсаал чокка ажылдап, планның даалгаларны чедиишкинниг күүседиринге идигни берип турар. Коммунист Т. Куулар бедик мергежилди чедип алгаш, бо үеде аныяктарның дагдыныкчызы апарган, район Совединиң депутады хүлээлгезин база эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы машинист Т. Куулар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГГА

Республиканың девискээрининге бөдүүн дүктүг хойну өстүреринин айтырыгларын чугаалашкан семинар-хурал Өвүр районнун «Кызыл тук» совхозунга болуп эрткен. Оон ажылынга Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Өвүр районнарның совхозтарының мал ажылының талазы-биле тускай эртемниглери кириштикен. Семинар хуралзы республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, республиканың Курукаажылдыга каттыжыышкыны организастап эрттирген.

«Кызыл тук» совхозта хой ажылының угланыышкынының, хөгжүдээнин дугайын ук ажыл-агыйның кол зоотехниги Д. А. Амырбит семинар-хуралдын киржикчилеринге тодаргай чугаалаан.

Республиканың курукаажылдыга каттыжыышкынының начальнигинин оралакчызы Б. Б. Балчир «Тыва АССР-де укаажылдыга ажылдарының кол угланыышкынары болгаш сорулгалары», ол-ла каттыжыышкынның хой ажылының талазы-биле кол зоотехниги К. Т. Чаш «Чартык бөдүүн болгаш бөдүүн дүктүг хойларны бонитировкалаары», Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының директорунун эртем талазы-биле оралакчызы, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады С. С. Монгуш «Кодаңны экижидерининг кол методтары», Көдээ ажыл-агый министерствозунун хой ажылының килдизинин эргелекчизи Ч. С. Хертек «Уксаажылдыга ажылы болгаш зоотехниктиг учет» деп темаларга дыннадыгларны кылгылаан.

Үш хүн үргүлчүдээн семинар-хуралдың киржикчилери санаал-оналларын солушкан. Үстүнде айттынган районнарга оон соңгаар түс черинин кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалдарынга таарыжыр, продуктулуг бедик тыва уксаанын бөдүүн дүктүг хойларын калбаа-биле өстүрерин деткип турарын семинар-хуралдың киржикчилери илергейлээн.

М. ЭРЕС-ООЛ.
Өвүр район.

КАРТОФЕЛЬ ДҮЖҮДҮН БЕДИДЕР ДИЗЕ

Аъш-чемге болгаш техниктиг сорулгага хереглээри-биле тарып өстүрүп турар бүгү культураларның аразында ийиги черни картофель эзлеп турар. Ынчангаш ону «ийиги тараа» деп адап турары хей эвес. Канчаар-даа аажок үнелиг болгаш улуг ужур-дузалыг болган ужурунда, картофельге тараа ышкаш ынчаар кичээнгей салыр ужурлуг.

Бистиң республикада черек кырында ынчыг эвес болуп турары хараадаачыг. Ону тарып өстүрер черинң хемчээли сөөлгү чылларда шоолуг улгатпаан, а картофельдиң инити чылдазы азарганчыг болуп турар. Ол чүүң-биледээ солуттунуп болбас аъш-чем культуразы дээрзин бүгүде эки билир. Улуттукчулары картофельдиң дүжүттүүн улгаттырары дээш харыысалгалыын мелереп билбейн турар ажыл-агыйлар республикада эң-даз эвээш эвес. Ол ажыл-агыйларның боттарының үрезини чок болгулаар, а ынчыг болганда картофель садарының планын күүседир дугайында кандыг чугаа турар боор?

Картофель будүрериниң талазы-биле онаалганың күүсеттинмейн турарының кол чылдагааны—ол культураны тарып өстүрериниң технологиязының күдүү деннелиде, эргежок чугула механизациянын чогунда, органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни шоолуг ажыглаабайн турарында, үрезини картофель кадагалаар оран-сава-биле ажылагыйларның кандыртынмаанында.

Ол четпестер аңаа-ла чайчыккан чүүл болу берген. Бир эвес шиитпирлиг, дээштиг хемчег ап, чайлатпас болза, ук четпестер көдээ ажыл-агыйның ол адырын улам ыңай көдүрериниге шаптык болур. Ынчаарга картофельдиң чаагай дүжүдүн өстүрүп алырының таарымчалыг байдаллары республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларында бар. Ол болдунар аргаларны ам-даа коңчуг багай ажылап турар. Таңды районнуң ажыл-агыйлары чижек кылдыр көргүзүп болур. Ол районга 1980 чылда картофельди 520 гектарга олуртканы, оон дүжүдү гектардан дөңгүн-ле 43 центнер болган. Дыка хей агровомнар Тываның агаар-бойдузунга сылдаглап турган. Ол көңгүс ышы эвес. Бүгү-ле чүвени агаар-бойдусче чаа каап болбас. Агаар-бойдустуң дүжүтке таарымча чок салдарын кудуладыр дээш, быжыг-туруштуг ажылдаар херек. Ону ам чер ажылдыглар чедип ап болур. Чижек дилеп ырак чораан херээ чок.

Ийиги төп зонада ажылдап турар Таңдының сорт участогу чыл бүргүзүнде-ле картофельдиң гектардан 200—250 центнер. Чөөн-Хемчиктиң болгаш Бии-Хемниң сорт участоктары 250—300 центнер дүжүдүн ап турар. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ап турар дүжүдү база чаагай. Сорт участоктары болгаш дуржулга станциязы картофельди тарып өстүрериниге улуг кичээнгейни салып, чер ажылының бедик культуразын чедип ап турары-биле ол культураның чаагай дүжүдүн өстүрүп турар-дыр.

Картофель хөрзүнге болгаш хоолулуг будумелдерге улуг негелделиг үнүш. Оон дазыл системазы шоолуг быжыг эвес болгаш колдуунда-ла хөрзүнүң кырында тарыыр кадыны-га өзер. Ындыг болганда, ону агаар эки эртер үлдүргей болгаш бок үнүштерден арыг хөрзүнге олуртур ужурлуг.

Суггат чок черге картофельди тараа культураларның, тодаргайларга кызыл-тастың аңгызынга, куруктурулга соонда үшкү культура кылдыр тарын олуртуп турар бис. А суггаттыг черге ону дазыл-чеминтерни ажаап апкан нотаа участогунга олуртур. Мурнунда чылын картофель олурткан черге ону катап олуртуп болбас, чүге дээрге дүжүдү аажок куулуглар болгаш оон аарыларының неп-терээринге идиг бээр.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

Картофельдиң чаагай болташ эрте быжар дүжүдүн алырының кол негелдези чемишчидилге болур. Картофель шоолуге чемишчидилге негеттинмейн баар ышдыг хөрзүн турбас. Ону чемишчидерни ыяпла албан.

Таңдының сорт участогу чылдың-на бир гектар картофель шоолуге 30—40 тонна хире ярик өдекти болгаш минералдыг чемишчидилгелерден колдуунда-ла фосфорну база калийни үш центнерни төп турар. Өдекти күзүн төккеш, черни хандыр айдарып каар. Довураан өпейтир мурнунда гектарга ийи центнер, чечектелиишкин үезинде бир центнер минералдыг чемишчидилгени төгер.

Чазын шык базырыышкынын кылыр болгаш картофельди олуртур мурнунда черни адаандан үлдүредир.

Эртеги болгаш чаагай дүжүттү алыры-биле картофель өстүрериниң агротехниказынга бедик, негелдени салын турар. Бо таварылгада олуртур картофельди 13 градус ылыгта ай дургузунда чырык черге өстүрсөн ыяап-ла албан болур. Чылыг черге ынчаар өстүрген картофельди олурткан соонда 10—12 хонганда-ла өзүмнеги көстүп кээр, а ынчаимаан картофель дыка озалдап үнер.

Тарып олуртур борбак картофельдиң ортумак денизин 60—80 грамм, бир гектарга олуртур нормазы 3,5 тонна азы 40 мүң дөс болур ужурлуг.

Олуртуру-биле чүге кадык картофельди шилип алыр, а арыг болгаш кемдээн борбаандыларны аңгылап каптар. Олуртур мурнунда хоралакчыларга база аарыгларга улур үрезин картофельди формалин-биле 1:8 хемчээлдиг кылдыр хорааннаар. Республиканың барык-ла бүгү ажыл-агыйларында бар болуп турар ГМГД препарат-биле картофельди булгуртун база болур.

Картофельди чаа кеспейн олчаанга олуртур болза эки. Ынчаар олурткаш, эки чемишчидип каарга, олуртуру чаагай болур. Бир эвес кезип олуртуру албан апаар болза, чүгле олуртур хүнүнде ону кылып болур. Багай калагалаттынган, чымчап калган картофельди кезип болбас. Ындыг картофельди кезер болза, бүгү үрезин халдавырга таварыжыр чадавас.

Суггаттыг черге дөстерни олуртурунун аразы 70х70 см, а курган черге 70х35 см, олуртурунун ханызы—8—10 см болур.

Картофельди ажаарында кол чүве, болза шелүү доктаамал үлдүргей болгаш, бок үнүштерден арыг тургузары болур. Ону чедип алырда, тарып олурткан соонда өзүмнер үнгелекте ийи катап база үнүп келгенде бир катап илиртээри эргежок чугула. Ынчаар кылырга, өзүп эгелээн дазылче агаар кирип турар апаар болгаш белен хайыр чемнин тыптырынга эң-не таарымчалыг байдаллар тургустунар, чаа-ла өзүп үнүп эгелээн бок үнүштер 80—90 күн чедир узуткаттынар. Участокту болбаазырадын илиртээри оон бокталганындан болгаш агаар-бойдустуң байдалындан хамаарыжыр.

Изиг болгаш курраг үелер, хөрзүнде өл-шыктың курлавыры шоолуг эвесте, суггат чок черлерге картофель шелүн хандыр үлдүредирин база довураан опейтирин шуут кылып болбас. Чүге дээрге, ынчаар кылырга, өл-шык улуу-биле чарыгдаттынар болгаш хөрзүнде картофельдиң чылар ол кадыы изий бээр. Оон уржуудан картофельдиң өзүп үнери ара соксаар, ол аарыыр чадавас. Ону барымдаалаш, олуруглар аразын чүгле кыдыра, 6—8 см кылдыр, биргн ээлчегле бок үнүштер үнгеп азы кырында көрлүнү када берген черлерин үлдүредир.

Магадылаттынган дүжүттү алыр төлээде, картофельди суггаттыг азы дыка чавызаан черлерге олуртур болза моргуур. Суггаттыг черге тарылга мурнунуң баштайгы суггарыгазын олуртур бетинде 2—3 хонук бурунгаар, ийигизин — массалыы-биле үнүп келгенде, оон соонда чечектелип турда чорудар. Гектарга 350—400 кубометр суг сиңер норма-биле суггарар.

Картофельди ажаап алыры эң-не берге ажыл. Суггаттыг черниң картофелин ажаап алырда, сывын баштай кестирип каптарны албан болур. Ынчаар кылырга, картофель дүрген четчип быжар, комбайн-биле ажаап алырга борбаандылары шоолуг үрелбес. Сывын ажаалдага чедир 7—10 хонук бурунгаар кезип каптар.

А. БЕЛЕНКОВ,
Таңдының курсорт участогунуң эргелекчизи.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ЧОННУҢ НИИТИ ХУРАЛЫНГА

Эрзин көдээ Советиниң күүскому, бот-башкарылгалыг хөй-ниитии организациялар суурун үлегерлиг корум-чүрүмүг болдурарынче угланыдырган тодаргай хемчегларни ап чорудуп турар.

Чоокта чаа район төвүүде Культура бажыңынга Эрзин суурнун чурттакчы чонунун ниити хуралы болуп эрткен. Бо чылдың бирги кварталында хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалыының талазы-биле кылдынган ажылдарның түңнелин анаа чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле хуралга дыннадыгны райкүүскомнуң иштики херектер килдизининг начальниги Д. К. Куулар кылган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле административтиг органнарның талазындан ап чорудуп турар хемчегларни ол чугаалавышаан, анаа хөй-ниитиниң киржилгезининг сөөлгү үеде идепкейжээнин демдеглээн.

Эки тура улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазының экижидер, дежурныйлашкынның, профилактиктиг хемчегларининг дээштинин бедидер айтырыг чогуур кичээнгейде. Оон түңнелинде тус-тус улусчу дружиналарның ажылы кескүзү-биле экижээн. Чижээ, районнуң хереглекчилер ниитилелиниде А. Д. Ширин, районнуң мал эмнелгезинде Ш. М. Монгуш удуртkан эки тура улусчу дружиналар суурнун корум-чурумун быжыглаар херекке идепкейлиг киржип, дежурныйларының графигин үезейн келгеннер. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының, сан киллизиниң дружинниктериниң ажылы мактаалдыг. Үстүнде дружиналарның дружинниктери суурнун кудумчуларында хайгаралдар чорударыбле кыыгаралаттынмайн турар болгаш чурттакчылар ортузунга хообилу-дүрүмге хамаарышкан лекция, беседаларны номчуп, профилактика ажылын чорудуп турар. 1980 чылдың түңнели-биле КАИ ажылдакчыларының ажылынга боттуг дузаны көргүзүп келгени дээш дружинниктер М. Ч. Сая, П. Б. Дульбаа олар Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң шаннылын алганнар.

Милиция ажылдакчыларыбле суурнун хөй-ниитизининң көдээ Советтиң депутаттарының, активтиг харылзазы эки. Олар рейдилерни эки кылып, суурнун чурттакчыларының бажыңнарынга, агитквартираларга барып, өреге, агитквартал бүргүзүнүң социалистиг хулээлгелеринин негелделеринин күүселдезин хынап турар. Мынчаар рейдилер чурттагларның бажыңнарының девискээрлериниң кайы-хире чаагайжыттыганын, инитилелге ажыктыг ажыл кылбайн турар кижилерин, өөредилгезин ара катган азы четпээнгерин ялередип алырынга идиглиг.

Суурда бот-башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының ажылын экижидер сорулга-биле семинар-хуралдарны эрттирип турар. Апрельде болган семинар-хуралга администратиктиг хажыдыышкынналар дээш хамаатыларга харыысалга онаарының дугайын район прокуроруу Н. А. Ондар чугаалаан.

Чурттакчы чонунун ниити хуралынга суурда хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалыында кылдынган үүлдер-биле чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга хамаарыштыр төптүт шүгүмүүлдер болган. Арагалаар, чоруктарга, алкоголизмге удур ажыл ам-даа кошкак. Бо кылдың бирги кварталында хөй-ниитиниң корум-чурумун доктаамал хажыдып турар киживерни чангыс чер чурттуларының мурунга тургузуп, хемчег алган.

Д. ТАНОВ.

РИС ӨСТҮРҮКЧҮЛЕРИНДЕ

ОДЕССА. (СЭТА-ның корр. Л. Новицкая). Буджак ховузунуң рис өстүрүкчүлери бо чазын шыңгыы шылгалданы тудуп эрттиргеннер. Олар нарын байдалдарда алды муң гектарга рис олуртулгазын дооскан.

Областың рис өстүрер ажылагыйларынга бо час берге болган. Эрткен чылын дүжүт ажаалдазы орайтаанының хараазындан рис олуртурунга шолдерни колдуун удур белеткээн. Механизаторлар ийи ээлчеглиг ажылдап, чырык үени долузу-биле ажылдап турганнар. Бүгү ажылдарны комплекстиг чорудуп, олуртур мурнунда белеткел ажылдары доостуру билек, үрезиннерни ханы олуртурунун аргазы-биле хөрзүнге киирген. Ол арга гектардан 3—4 центнер немелдени бээр. Областың рис плантацияларының кол хезин туруп турар Килий районнуң колхозтары хүнде 80—100 гектар черлерге ристи олуртуп турган.

Агаар-бойдустуң шаптараазыннары рис олуртурунга доткар боон шыдаваан—ристи ажыл-агылар кыска хуусаада эки шынарлыг олурткан.

Чоннуң байлаан хумагалаар

ЭПТЕШ ЧОК БОЛУР

Ниитиниң өөчүү-хөреңгизин үүрмек-биче хемчээл-биле оорлаар ийикпе, азы самчыгдаар, ону бодунга шиңгээдип ап, ажыглаар чоруктарның, күүнеге чедирип турар котаралының хемчээли улуг. Бо айтырыгны хообилу өзүгаар РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1977 чылдың декабрь 13-те үндүргени «Күүнеениң болгаш хөй-ниитиниң өөчүү-хөреңгизин үүрмек хемчээл-биле самчыгдаавы дээш административтиг харыысалга онаарының дугайында» Чарлыкта көргеш. Ында үстүнде үүлгедиг кылган кижилерни бир эвес оларны кеземче харыысалгазынга онаарындан хостаан таварылгада, ону административтиг торгаалга киирер ийикпе, азы хөй-ниитиниң мурнунга тургузуп, сайгарары ында көрзүнген. Оон-биле чергелештир РСФСР-ниң Кеземче хообилузунуң 96 үүлүнүң бирги кезээ өзүгаар херектиң болган байдалын база ону үүлгетккен кижиниң хүүда байдалын өөренип көргеш, административтиг хемчегни азы хөй-ниитиниң мурнунга сайгарып көөрүн байладып болуп. Бо таварылгага чедиргеп котаралдың хемчээли үстүнде Чарлыктың бирги үүлүнде тайылбырлаттынганын өзүгаар 50 рублъден ашпас ужурлуг.

Оон-биле кады ол когаралдың хемчээлин, улус ажыл-агыйынга чугулазын база барымдаалаар.

Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозу Кызыл районнуң улус судунга биче хемчээлдиг үүрмек самчыгдал кылган херектерни сайгарып көрүп турарынга хамаарыштыр хыналданы чоокта чаа кылган.

Күүнеениң, хөй-ниитиниң өөчүү-хөреңгизин үүрмек хемчээл-биле самчыгдап, боттарынга шиңгээдип ап турар.чоруктар районда эвээш эвес. Маңаа чугле районда куш фабриказынга болган ыңдыг таварылгаларны чижек кылдыр ап көрээлиңер. Хамаатыг А. Коваленко ук фабрикага ажыллаа-ла ийи ай чедип тура, дүштеки чапсар үезинде болунга ап чорааны дүлгүүрүбиле 7 дутаар корпусту ажылын киргеш, 110 дагаа чуургазын оорлап алгаш, корпус артында херимин таварты деңнеэрдеп дашкаар үндүрүп алыры-биле хааржак иштинге чажырып алгаш тургаш тутурган. РСФСР-ниң Кеземче хообилузунуң 96 үүлүнүң 1 кезээ-биле хамаатыг Коваленконун хөрээн судче шилитккен. Суд ол херекти сайгарып көргеш, А. Коваленкону 50 рубльге торгаан.

Ол-ла фабриканың ажылчыны Г. Романов дээрзин бо чылдың январь 20-ниң хүнүнде № 4 корпустан 25 дагаа чуургазын оорлап алгаш тургурган. Оок хөрээн судка киирген. Мындыг янзылыг чижектерни моон-даа ыңай киирип болур.

Фабриканың дагаа согар пегинин ажылчыны Т. Дюшеркова ийи дагаа эдлип оорлапкан, бодунга шиңгээдип алган. Ол херекти коллективтиң мурнунга сайгарып көрген, оон кижизидикчи талазы улут болган.

Үстүнде болуп турган херектерниң кол чылдагааны ында ниитиниң өөчүү-хөреңгизин самчыгдаар чоруктар-биле демиселлп кошкак тургусканынга болуп турар. Оон-биле кады куш фабриказында көдээ ажыл-агый продукциязының калагалалының негелдеге түүшпезин, улусчу контроль болуунун болгаш оон-даа өске хөй-ниити организацияларның ажылының кошкаан хереглеп турар.

Бүдүүлгеде, көдээ ажыл-агыйда хемчээл талазы-биле биче-даа бол, үүрмек самчыгдалдар эвээш эвес, мынаргаш аңаа удур демиселлп эртеп чок чорудары чугула.

А. ТУЛУШ,
Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы.

„Шынга" харыы

АМДАЖЫТПАС

Эрткен чылдың төөчүзүнде Тожу райондан редакциягга чагаа келген. «Май 1» совхозтуң болгаш ында чурттакчы чонунун хууда чылгы малын оорлап мунгаш, ынай-бээр халдыр, харын-даа өлүр мунарының, боолап өлүрүп тургының фактыларын автор илередип бижээн.

Улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы Т. Х. Монгуштуң тус чагаага хамаарыштыр харылаанын:

Сыстыг-Хем суурга чурттап турган, 1952 чылда төрүттүнген Виктор Полозов ол совхозтуң 4 аалын боолап өлүргени шын. Үүлгеткен херээнин ужурунда ол РСФСР-ниң Кеземче хообилузунуң 89 үүлүнүң 2 кезээ-биле буруудаттырып, хоруглатырган. Юрий Хунаг-Кара эрткен чылын төөшээрел чок аъттар мунуп, кайы хамаан чок халдып турганы база биче хулиган херек үүлгеткени дээш районнуң улус судунган 15 хонукта шиитгирген.

Совет демократия

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЧАГААЛАРЫНГА, САНАЛДАРЫНГА КИЧЭЭНГЕЙ

«Улустуң угаан-медерелинде чүү-ле бар болдур, ону шыны-биле илередир болзувусса, чүгле ынчан үглап-башкарып шыдаар бис» деп Ленин чугаалаан (ЧДЧ, т. 45, ар. 112). Ол коммунистерни массаларны өөредир болгаш олардан өөрениринче, «ажылчыннарның амыдыралы-биле кады чурттаарынче, оларның сеткил-хөөнүн ыяк билип», «оларны эш хүүзүнүң ёзузу-биле көрүп, оларның негелде-хереглелдерин сагыш ховангыр хандырып тургаш идегелии чедип ап билириниче кыйгырып чораан. (ЧДЧ, т. 44, арын 348).

«СЭКП-нин XXVI съездизининң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш санал-оналдары-биле ажылды улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доклады-биле таныжып тура, ол ленинчи сөстерни кижи чайгаар-ла сакпын келир. Партияның сөөлгү ийи съездилериниң аразында үеде СЭКП ТК-га барык 100 муң кижи хүлээп алыышкынга кирген. 3 миллион ажыг чагаларны алган дээрзин ол документинин бирги одуругларында бижээн. Чер-черде партия органнары бо үениң иштинде бижимел болгаш аас-биле чоннуң кирген 15 миллион билдиринишкиннерни сайгарып көрген.

Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш санал-оналдары дээрге кижилерниң негелде-хереглелдериниң болгаш күзел-чүткүлүнүң дугайында, чурттуң амыдыралының янзы-бүрү адырларында ажыл-херектиң байдалының дугайында медээлерниң эң-не бүзүренчиг, үнелиг дөстери болуп турарын ол доктаалда айыткан. Ол дээрге оларның ажыл-чорудулгазын экижидер дугайында күүрүнеринге болгаш хөй-чыгыының кандыг-даа албан черлеринге санал-оналын киирер, ажылда четпестерин шүгүмчүлээр талазы-биле ССРЭ Конституциязында айткан эргелерин боттандырарының бир аргазы болур. Ол эргейн ам улам калбак болгаш долу ажылгап турар. Совет кижилериң билиинин, профессионал болгаш ниити культуразының деннели, политиканың болгаш экономиканың, эртемнин болгаш техниканың янзы-бүрү адырларында болуушкуннарны эки билиринин деннели-биле кады оларның социал идепкейи өзүп турар.

1939 чылда 12 хүү тургузунга удур бо хүнүмде улус ажыл-агыйында ажылдап тураларының 83 хүүзү дээрге болгаш ортумак (долу болгаш долу эвес) эртемниг. Ынчангаш сөөлгү он чылдарда солунар болгаш журналлар редакцияларынга, радио болгаш телевидениеге кээп турар чагаалар саны көвүдээни аңаа эвес. Ол үгле сан талазы-биле ескен эвес: мурнуку үелердээнинге бодаарга чугула айтырыгларны угаап билири болгаш бергелери дүрген ажып эртеринче чүткүлдүү, ниитилелдин бурунгаар шимчээшкинниг мооидактап турар бүгү-ле чүүдлерни чайладырынга сонуургалдыы улам илдең апарган. Чоннуң кииргилээн шүгүмчүлелдери боттуг, үнелиг арга-сүмелерни киирип, четпестерни чайладырының оруун болгаш шиитпирлээринең аргазын айтырып ораладшкан болуп турар.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринии кол угланышкынары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелии бүгү улустуң чугаалажып көрүүшкүнү чогумна ынчаар эрткен. Миллион ажыг санал-оналдар, эдилгелер, шүгүмчүлелдер кирген. «1981—1985 чылдарга болгаш 1990 чылдарга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынары» деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелии чугаалажып көөрү улам идепкейлиг болгаш массалыг (121 млн. ажыг киржикчилиг) болган.

Совет-хамаатыларның социал талазы-биле идепкейиниң көстүп көрбээн көдүрлүүшкүнү хүн бүрүде янзы-бүрү хевирге илереп турар. Оларның иштинде — күрүне органнарынга болгаш хөй-ниитиг организацияларынга, ылангыя СЭКП ТК-га чедир партия органнарынга кирип турар чагаалар, санал-оналдар ооң бир көскү черечизи болур. Партияның алдар-хүндүзүнге, ооң коллективтиг үгаан-бодалынга үгле коммунистер эвес, харын партий кежигүнү эвестер-даа кызыгаар чок бүзүревишаан, олар эң-не чугула айтырыглар талазы-биле айтырыглар тургузуп, боттарының сагыш човзашкынынарын, бодалдарын ооң-биле сүмележип, бар четпестерин шүгүмчүлеп турар. Партияның болгаш чоннуң ийи талалыг харылзааларының ол оруу СЭКП-нин XXVI съездизинге телептиг үнелелди алган.

СЭКП ТК чагаалар-биле ажыыне, оларда тургустунган айтырыгларны чогуур үезинде сайгарып көөрүнге улуг кичээнгейни салып турар деп съездиге эш Л. И. Брежиев демделээн. Олар эвээш эвес: үгле СЭКП ТК хүнде 1500 чедир чагааны ап турар. Оларның хөй кезии — чер-черде хоорай болгаш көдээ, район болгаш область организацияларында чедир кылдынмаан үүлдерин черечизи бооп турар. Авторларның көдүрген айтырыгларын чер-черде албан организацияларның болгаш бүдүрүлгелерниң удурткулары шиитпирлеп пыдаар болгаш шиитпирлээр-даа үжурлуг.

СЭКП кежигүнү бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларына, дилегларинге, хомудалдарына дыңнангыр болурун чон мурунга, партияның мурунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр үжурлуг деп, Л. И. Брежиев чугаалаан. Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш санал-оналдары-биле ажылды улам ынай экижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы база айтырыгны ынчаар тургузуп турар. Бо чугула херекте байдалды хаңы болгаш ажыы-биле анализтевишаан, ону эдип алырының, бюрократизмнин, шүгүмчүлелди кызыпкыяр чоруктуң илерээшкиннери-биле демиселдин оруктарын айыткан. Партия организацияларының, Советтер, профэвилел, ажыл-агый органнарының айтыгнан угланышкынга дүрген бурунгаарлашкынны чедип алырының тодаргай хемчеглерин ап чорудар үжурлуг. Бодунуң эки талазын көргүскен дүржулганы: ажык чагаалар хүнүн эрттиреринге, билдиришкиннер-биле ажыл дугайында харысаалгалыг кижилерниң коллективтер мурнунга отчеттарын дыңнаарын, хамаатыларны хүлээп алырыбыле удуртукчуларының үнүүшкүннерин организастаарын, хомудалдарны тудугларга, бүдүрүлгелерге, албан организацияларга шуут барып база чоннуң чурттап турар черинин ажыы-биле сайгарып көөрүн кызымаккайы-биле иептередир херек. Чагааларны болгаш оларның допчулалдарын удаадараа парлаарын, оларны сайгарып көргенинин дугайын доктаамал дыңнадып турарын парлалгага, радио, телевидениге сүмелээн.

Л. БОБРОВ,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

Бөлбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ӨЖЭЭТЕН ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонуң делегей аэропортунга ИФБ-ниң агентилери-биле кады совет аэрофлоттуң самолединче дээрбечи халдаашкын кылган болгаш ооң чүгүүнүң чамдыызын лавырган АКШ-тың "хыналда эргечагыргалары ол чүктү совет талага дедир эгидер үжурга таварышкан. Самолетка чораан чүктер америк экспорт хообүлуларынга бичин-даа чөрүшкек эвезин ол эрге-чагыргалар боттары медеглээн.

Ындыг турбуже, чүктерни дедир эгидерде, америк хыналда эрге-чагыргалары совет төлээлекчилерге хамаарыштыр өжээтен өнчүк-чөңгээлерни база катап кылганнар. Совет төлээлер чүктерни кажан оларга дамчыдып бээрни эгезинде дыка үр манаан болгаш телефон дамчыштыр хөй удаа айтырып келген. Адактың сөөлүнде америк хыналда органнары чүктерни сөөртүр компаниянның төлээлекчилериниле чугаалажышкын кылып турган үеде аңаа полшейжилернин үш машиналары медээзин кыпсынчыг кылдыр эдиспишаан, чедип келгеннер. Чепсектиг полшейжилер аңаа турган журналистерни дүрген чоруурунче албадап, оларга шынгыы дужаал бергеп.

Совет пассажир самолединга хамаарыштыр дерзин күүлээшкин кылган америк эргечагыргалар Совет Эвилелинин мурнунга бүрүүзүн амга чедир билиннээн, ынчаарга совет таланың адрезинге шугулээшкин кылыр дээн оларның ораладжышкыннары бүрүн бүүрап дүшкен. Совет самолетка удур ол өжегерээн кылган өжээтен өнчүк-чөңгээ — ол дээрге совет-америк харылзааларны улам-на бакырадыр, чидиглендирер дээн ораладжышкын-дыр.

Маңаа хөлбаштыр америк корреспондентилер АКШ-тың күрдепартаментизинге болган парлалга конференциязында ооң төлээлекчизи Д. Фишерден хөй санныг айтырыгларны салганы таварылга эвес. Чижээ, Си-би-эс телекомпаниязының корреспондентизи Р. Пирпойнт күрдепартаментиниң төлээлекчизинге мынча деп медеглээн: «АКШ частырыг кылган-дыр, бо дугайын тускай америк албан кижилери боттары-ла чугаалап турар». Ындыг турбуже, бүрүүзүн билинген хензиг-даа илергейлээшкин чок медеглелдя америк эрге-чагыргалар кылган-дыр деп, корреспондент немеп чугаалаан. Совет Эвилели-биле харылзаалярга таарымча чок байдалдарны өжегерээн тургузарын америк чазак ораладжып турар эвес ирги бе? деп, ол айтырган.

Америк корреспондентиниң ол чөптүг айтырыгына АКШтың күрдепартаментизиниң төлээлекчизи харыы бербээн.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

СОФИЯ. (СЭТА). Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунун күштелгенинге болгаш кризистиг чаа одагларның тыптып келгенинге холбаштыр шынгыы сагышсыраашкынны Австрияның федералдыг канцлери Б. Крайскийнин Болгарияга албанның алян-чоруунун болгаш БКП ТКның Чингиге секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелининң Даргазы Т. Живков-биле болгаш БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БҮР-нуң Министрлер Чөвүделининң Даргазы С. Тодоров-биле ооң чугаалажышкынынарының түннелдериниң дугайында кады кылган дыңнадыгда айыткан.

Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар, чавырдыышкынның чорудулгазын быжыктырар болгаш хегжүдер талазы-биле бүгү күрүнелерниң дем каттыштырган шиитпирлиг хеделиишкиннериниң эргежок чугулазын чугаалажышкынарының үезинде ийи талалар онзалап демделээн. Европага тайынның, боо-чепсекти дужүренинин болгаш кады ажылдажылганын айтырыгларынче онза кичээнгейни угландырган. Хельсинкиге эгелээн кады ажылдажылганың чорудулгазы үргүлчүлээн турар үжурлуг дээрзинге хамаарыштыр ийи талалар боттарының бодалын илергейлээн болгаш нииги-европа чөвүдел хуралының Түнел актызының бүгү-ле негелдерин бүрүн боттандырарынга салыышкынын киирерине шиитпирлинин бадыткааннар. Европа дипке ядролуг чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызырар айтырыгларның талазы-биле чугаалажышкыннарны катап эгелээри дээш-ийи талалар туржуп турар. Европага шериг талазы-биле чавырлыышкынның болгаш чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин сокеадырының айтырыгларынга хамаарыштыр конференцияны дүрген чылдырары дээш, а ол ышкаш Төп Европада чепсектиг күштерни база боо-чепсектерни кызырар дээш оларның туржуп турарын илергейлээннер.

ПУР-НУҢ ЧАЗААНЫҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүделининң Даргазы В. Ярузельскийниң даргалаанывыбиле ПҮР-нуң Министрлер Чөвүделининң Президиумунуң хуралы Польшага корум-чурумну болгаш хөй-ниитиниинң айыыл чок чоруун камгалаарынның айтырыгларын чугаалашкан.

ПҮР-нуң иштики херектер министри М. Милевский хуралга чүве чугаалаан болгаш кем-херектер үүлгединишкиниери сөөлгү үеде алзаң көвүдээнин дыннаткан. Чүгле сөөлгү эрт айларда безин кем-херек үүлгедиглериниң саны 26 хүү. үптээр соругалыг халдаашкыннар—32 хүү. склатарының болгаш бажыңнарның эжиктерин үрээн, оор кылган үүлгедиглер — 60 хүү өскенин министр демделээн. Оон-биле чергелештир будурүлгелерде сагылга-чурум көшкаан, чинжен садыглаашкын болгаш ажыл кылбас маңгыстаачак чоруктар күшти чидиглендирер дээш, ПҮР-нуң Чазааның Президиумунуң Хуралы

ВКП-нин политиказын деткээн

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралынга бо чылдын 26-да соңгулдалар улуг чедишкининг болганын моон мурнуунда дыңнаткан. Соңгулда даңзызынга кирген бүгү соңгукчуларның 97, 96 хуузу республиканың Национал хуралынга соңгулдаларга киришкен. Вьетнамның Коммунистиг партиязының угланышкынын болгаш чурттуң чаа конституциязын Вьетнамның хамаатыларының соңгулдаларга идепкейлиг киржилгези-биле бадыткан көргүскен. Ол дугайын төп соңгулда комиссиязының чоокта чаа паплаан дыңнаашкына айыткан. Чурттуң Национал хуралынга соңгулдалар республиканың конституциязынга болгаш хообүлуларынга база социалистиг демократияның ёзузунга бүрүн дүүштүр болган.

ВСР-нин Национал хуралының чедиги чыыжынга 496 депутаттар соңгуттурган. Олардың аразында — ажылчын ангының, кооператив тараачынарының, интеллигенциянын төлээлекчилери, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, шажы болуктериниң төлээлекчилери бар.

СОҢГУ ИРЛАНДИЯДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ольстерде байдал улам-на чидиглеңген түрбүже, Англияның чазаа Соңгу Ирландияның чонунга үдур шериг күүнү ажыглаарын, ында патриоттарга удур шаажылаашкынның болгаш күүлээшкининиң колониалдыг политиказын улам-на ыглаарын оралдажып турар. Соңгу Ирландияга хамаарыштыр политиказы өскертиринче Ирландияның католиктиг шажының баштыңы Т. О'Фиаху Англияның чазаан кыйгырган. Соңгу Ирландияга хамаарыштыр дерзин политиказын өскертирин англи чазактың бодавайн турарын Великобританияның премьер-министри М. Тэтчерниң харыызы тодаргай бадыткаан.

Лонг Кештин кара-бажың лагеринде хоруглатканнар оларга политика талазы-биле хоруглатканнарның байдалын тыпсырын негевишаан, аш чарлаарын үргүлчүлеп турар. Маңаа хамаарыштыр М. Тэтчер мынча деп дерзин ёзу-биле харылаан: «Чөрүдээни шиитпирлээри англи чазактан эвес, а хоруглалга чылар... кижилерниң боттарындан хамааржыр». Чазактың политиказын өскертир дугайында кандыг-даа чугаа турун болбас үжуралуг деп, М. Тэтчер медеглээн.

Соңгу Ирландияның үндезин чурттакчыларының чоңтуг негелдериниге хамаарыштыр Англияның чазаның шак ыңгыр колониалдыг дерзин политиказы Ольстерде болгаш өске-даа хоорайларда байдалды улам чидиглендирип турар. Белфаста, Дериде болгаш өске-даа хоорайларда массалыг чыскаалдар үргүлчүлеп. Англияның колониалдыг шериглерин Соңгу Ирландиядан доп-дораан үндурерни негеп турар.

Лонг Кештин кара-бажың лагеринде хоруглатканнар бүгү патриоттарга политика талазы-биле хоруглатканнарның байдалын тыпсыр дугайында Англияның чазаанда негевишаан, 66 хонукта чем чивейн аш чарлаан сөөлүнде Роберт Сэндстин өлгенинин соонда Ф. Хьюз 59 хонукта аш чарлаан база өлген. Соңгу Ирландияның хосталгазы, Англияның колониалдыг тергиндезин узуткаары даңзы демиселчилерниң бирээзи Ф. Хьюзту 15 муң ажыг кижи сөөлгү оруктең үдээн. Соңгу Ирландияның католик чүдүлгелиг үндезин чурттакчыларының Белфаска чыскаалдының киржикчилерни англи шеригер боолаан түнелиниде өлүрткен 14 харлыг Джулиа Ливингстонну орукшударынга база хөй муң кижи киришкен.

Боттарының эштери аштап өлгенинге улам киленнээн дөрт патриоттар Лонг Кештин кара-бажыңында аш чарлаан демиселин уламчылап турар. Оларның ийиси 56 хонукта чем чивээн болгаш аштап өлүрүнүң кырында келгенни солуннар дыңнаткан.

Англи чазактың дерзин политиказынга удурланышкынның демдээ кыллыр аш чарлаарынга хары угла дөрт кижи киржир деп, Лонг Кештин кара-бажыңында хоруглатканнарның төлээлекчилери медеглээн. Аштап өлгеннерни оларның эштери солун, аш чарлаашкының уламчылаар болгаш Великобританияның чазаа оларның чөптүг негелдезини күүсеткиже чедир ол демиседи үргүлчүлээр бодап турар.

К. МАКСУДТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанга удур Израильдиң халдаашкынынары сөөлгү үеде дыка күштелгени-биле холбаштыр Чоокку Чөөн чүкте байдалдың улам ынай чидиглениинге хамаарыштыр шыңгыы дувүрээшкинни араб күрүнелер илергейлеп турар. Араб чурттарының Лигазының Каттышкан Нациялар Организациязының чанында доктаамал хайгааракчызы К. Максуд КНО-нуң штаб-квартиразынга болган парлалга конференциязында бо дугайын медеглээн. Израильдиң амгы чагырыкчыларының ындыг үүлгедиглери ливан улусту чарылдырар сорулгалыг болуп турар деп, ол чугаалаан. Хамаарышпас араб күрүне болуп турар Ливанның бүрүн эргезин, девискээр талазы-биле бүдүн, национал хамаарышпас чоруун камгалаарының эргежок чугулазын К. Максуд онзалап демделээн.

Израильдиң дайынзырак үүлгедиглериниң сөөлгү үеде күштелгени — Каттышкан Нациялар Организациязын Израильдин тооваанының КНО-нуң шиитпирлериң ооң күүсетирин турарының тодаргай барымдаазы-дыр деп, Араб чурттарының Лигазының доктаамал хайгааракчызы айыткан. Израильдин дайынзырак чагырыкчыларының эжелекчи хөделиишкиннери КНО-нуң тур күштериниң ажыл-чорудулгазын херек кырында ооондактап турар.

Араб чурттарга Вашингтонуң албадап турары «стратегтиг чөпшээрежилге» дээр идеязынга шынгыы удур бис деп, К. Максуд чугаалаан. Ол идея шиитпирлиг рольду Израильге бээр сорулгалыг болганда, ындыг идея биске таварышпас. «Стратегтиг чөпшээрежилгенин» идеязын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг чогаатакан.

РЕАКСЫЛЫГ ЁЗУ-ЧУРУМНАР-БИЛЕ СҮЛЧЭЭ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). 1981 чылда Гондураска шериг дузаламчызын 10 миллион доллар чедирерин азы эрткен чылдаазы-биле дениээрге ийи катап көвүдеирин Р. Рейганның администрациязы планнап турар. Бо дугайын АКШ-тың төп разведка эргелелиниң директорунун оралакчызы турган генерал В. Уолтерс медеглээн. Вашингтонуңун тускай төлээлекчизи бооп, ол Гватемалага болгаш Гондураска чоокта чаа барып чорааан. АКШ-тың шпион ведомствозунуң бедик албан-дужаалдыг кижизи турган В. Уолтерс Панама каналының зоназында америк шериг баазаларынга барып, ында америк шеригларин «өредип» чораан. Сальвадорнуң, Гватемаланың болгаш Гондурастың өлүрүкчү шеригларын ол баазаларда белеткеп турары биллингир болгай.

Төп Американың чурттарынга В. Уолтерстиң барып чорааныңың кол сорулгазы—ында реаксылыг ёзу-чурумнарбиле Вашингтонуун харылзаалары калбартыры, оларга шериг дузаламчызын көвүдерин, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин базары болуп турар.

Гватемаланың дерзин диктатуразынга шериг дузаламчызын күштелдирер дугайында Уолтерс база ааһаан. Сальвадор-биле кызыгаарга Гондурас хөй санныг шеригларин мөөнээн болгаш ында патриоттуг күштерин базарынга киржирибиле Вашингтонуун дужаалын манап турар.

Гондураска америк шериг дузаламчызын күштелдиргеш Никарагуаның айыыл чок чоруузуга шыңгыы кыжаңнышкын кылдыр Төп Американың дешпилелиг хөй-ниитизи санап турар. Американың Каттышкан Штаттарынга күзенчиг реаксылыг шериг диктатуразын Никарагуага катап тургузар сорулга-биле Гондурастың шеригнери болгаш ол чуртта чыгы берген сомосчу дээрбечилер ажыы-биле белеткенин турар.

Латин Американың хамаарышпас чурттарының иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының каржызы-биле холгаарлаашкының ылангыя эрге-чагыргага Р. Рейганның чааза киргеи сөөлүнде улам күштелгенинге шыңгыы удурлакыышкыны ол чурттарның калбак хөй-ниитизи илергейлеп турар.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рейганның администрациязының дайынзырак угланышкының америк хөй-ниитя шыңгыы буруу шаап, шериг чарыгдалдарын кызырарын негеп турар. Дараазында сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдарынга кедергей көвүдеирин — 226 миллиард 300 миллион доллар чедирерин Р. Рейганның администрациязы планнап турар.

«Совет кыжаныышкын» дээр хоозун шүүлдээшкинин АКШтың администрациязы өскүгүпшаан, боо-чепсектерни эңдере будурериге деңнээ хөй акша-хөреңгилерни чарыгдап, тайбыныың болгаш улустарының айыыл чок чоруунун дерзээге улуг кыжаныышкыны боду күштелдирип турардыр деп, АКШ-тың Тайбың чөвүделининг Нью-Йоркта салбырыының удуртукчузу А. Бретуэйт медеглээн.

СҮЛЧЭЭНИ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливия Джамахириядa деңшилгелиг болгаш революстуг ёзу-чурумга удур сүлчээни Американың Каттышкан Штаттарының белеткеп турарын илереткен чүүлду «Нью-Йорк дейли ньюс» солун парлаан.

«Ливияның удуртукчузу Муамар Каддафиниң эрге-чагыргазын дүжүреринге Египетти болгаш өске-даа араб чурттарны ажыглаар сорулгалыг чажыт планны АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чааза чогаадып турар» деп, ол солун бижээн. «Нью-Йорк дейли ньюс» солунунуң айтканын ёзугаар алырга, Американың Каттышкан Штаттары Египетти болгаш реаксылыг өске-даа чамдык араб күрүнелерни ажыглавышаан, Ливиягa контрреволюстуг күрүне эргилдеринии азы Ливияже дөрт халдаашкынны организастаар бодап турар.

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

Эрги марканың автомобильдериниң чарыжын индий найылалга чыл бүрүле эрттирери чаңчылчаан (чурукта).

С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тайылбыр булуңу

ДАЙЫНЗЫРАК ПОЛИТИКАНЫҢ ДЕМДЭЭ

Пентагон деп чүл? Бо айтырыгны харыылап бээрин Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан суурдан М. Б. Долаан дилээн. Аңаа харыыны мооң адаанда парладывыс.

Пентагон дээрге, 1947 чылда түткен беш-булун хевирлиг АКШ-тың камгалал министерствозунуң бажыңы. Капиталистиг делегейниң сайзыраңгай күрүнезининң ол бажыңы делегейде эң улуг албан чери болур. Бажыныңың үгле коридору безин 17 километр шөйлүп чоруткан. Мында Американың улуг делгем ресторанчары, эмнелгелери болгаш машина турар черлери бар. Мунмун солуннар, журналлар, каш үүс радиостанциялар болгаш телестудиялар дайын белеткелинче болгаш америк шериг күүнүн улгаттырар лугайында пропагандаңы калбаабиле чорудуп турар. Пентагон ёзулуг-ла дайынзырак политиканың делегейде демдээ болуп берген.

Амгы сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдары 178 миллиард доллар, а 1985 чылда 253 миллиард долларга чедирерин Пентагон планнап турар. Ол дээрге Американың догуунаа келген төөгүзүнде көстүп көрбээн улуг хемчээлдиг шериг-чарыгдалыыр. АКШ делегейниң 114 чурттарының девискээринде 2500 шериг баазаларын болгаш объектилерин тургузуп алган. Япон шериг бюджедин улам көвүдерини АКШ оралдажып, болуунуң авантюристиг стратегиязының оруунче албадап турар. Делегейниң хөй-ниитизининң удурланышкынынарынга чөрүштүр АКШ Тель-Авивке дайынчы боо-чепсекти болгаш техниканы берип турар. Никарагуада революстуг чорудулганы бакырадырын АКШ бүгү күштери-биле оралдажып, Сирияже ыйышкынын кылып, ооң революстуг чаалап алышкынынарын узуткаарын бодап, араб делегейниң стратегтиг чугула районнарынче Пентагон амгы үеде шүргүп, шериг баазаларын Египетке, Суданга, Сомалиге тургуспушаан, Сальвадорда революстуг шимчээшкинни боой тудар дээр кем-бууулуг оралдажышкынны кылып, Перси мугулдурунда нарын байдалды Пентагонуун дайынзырак политиказы тургускан. АКШ болгаш Кыпаттың чагырыкчылары Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды улам чидиглендирип, боттарының айыылдыг планнарың агартырын оралдашышаан, «совет кыжаныышкына» дээр хоозун шүүлдээшкинны өскүткен. АКШ болгаш Кыпат Пакистанны кедергей чепсеглеп турар.

АКШ болгаш НАТО блокта ооң барыын-европейжи эвилелчилериниң 1979 чылдың декабрь 12-де хүлээп алганы Барыын Европаның девискээринге ортумак ырактылдың 572 америк ракеталарны тургузар дугайында планнары—ядролуг халаптың тамызынче делегейни чыгаан чорук бооп турар. Бо айыылдыг планның бүрүүзүн бир-ле дугаарында АКШ чүктээр. АКШ шериг күүзүнүң талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг болурун чедип алырын боттарының кол политиктиг сорулгалары кылдыр санап турар. Ол дээрге угаан-сарыыл чөк керек-тир. ССРЭ болгаш акы-дуңма социалистиг күрүнелер оны болдурбас-даа.

Көдээниң культура амыдыралы

Кежээниң-де...

Алдан-Маадыр суурнуң Культура бажыңы көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга идей-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарны бедик деңнелге тургузуп турар. Ол культура бажыңы ёзулуг культурлуг дыштанылганың төвү болуп, суурнуң улуг, бичe чурттакчыларының кежээниң кээр ынак чери апарган. Ынчангаш Алдан-Маадырның Культура бажыңы чүгле районда эвес, республикада каш чыл улаштыр эки ажылдыг диртип мактадып турар.

Ооң ажылын ында көдээ Совет (күүском даргазы А. Ондар) доктаамал кичээнгейге ап, бир эвес херек болза, боттуг дузаны дарый чедирип турар. Клуб чөвүлелинин хуралдарынга ажыл планын үениң негелдезинге дүүштүр утка-шынарлыг кылдыр тургузуп, совхозтуң ажылчыннарының ажыл-амыдыралы-биле болгаш чуртта база делегейде болуушкунар-биле холбап турары дээштиг болгаш ажыктыг. Суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылы база-ла көдээ Советтиң кичээнгейинде. Чурттакчы чон ортузунга чорудар ажылдарны культура бажыңының болгаш библиотека ажылдакчылары-биле дугуржуп ап, демниг чорудуп турар. Кылдыңган ажылдарны, ооң иштинде корум-чурум үреэшкинерни неделяда бир катап түңнеп, четпестерни чайладып алырынче дарый хемчегларни ап турары чаңчыл апарган.

Культура бажыңынга, бригадаларга, фермаларга организастап эрттирип турар ажылдарның солун болгаш дээштиг боол турары — хөй-нинти организацияларның бир демниг, сырый харылзаазында. Олар бир дем-биле янзы-бүрү темалыг кежээлерни Культура бажыңынга организастап эрттирип турар. Чижээ, «Тыва улустуң эрги чаңчылдары» деп темалыг кежээни совхозтуң партком биле хөрээженнер чөвүлелин организастап, солун эрттирген. Ол кежээге «Билбес болзукза, айтырыш чор, херек болза дилеп чор» деп бижээн плакатты көскү черде аскан. Үлегер домактарны, чечен сөстерни болгаш чамдык тывызыктарны база-ла каастап шимеп, тодаргай кылдыр бижигилээн. Арыг-силиг, шеверген, чараш кеттинген улуг, бичe кижилер, ол бүгүнү соңуургап көрүп, аналга идепкейлиг киржип, эстетиктиг таалалды ап турган. Шаандагы чаңчылдарда эки, чаагай ёзу-чурумнар хөй. Бичалза-даа амгы үениң байдалынга таарышпас, ажыглаттынмастары база барын ол кежээге аныяк-өскенге хоочунар чугаалап берген. Улустуң аас чогаалын кижизидилгеге дээштиг чепсек кылдыр ажыглааларын ол кежээге чыылганнар билип алганнар. Чижээ, кандыг-бир үлегер домакты чогуур өйүнде ажыглаар болза, аажы-чанда четпестер эттине берип болур болгай. Ол кежээге тыва оюнарны болгаш танцыларны херээженнер чөвүлелиниң даргазы башкы А. Ондар эки организастаан. Ооң ынай күш-ажылдың хоочунары-биле ужуражылганы организастааны солун болган. Ооң бир чижээ, чаңгыс чер чурттуу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хойжу Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак-биле ужуражылга. Ооң алдан харлааны-биле холбаштыр ол ужуражылга кежээзин организастаан. Маадыр бодунуң эрткен күш-ажылчы амыдыралын болгаш ол бедик атты канчап чедип алганының дугайын чыылганнарга чугаалап берген. Ол кежээниң киржикчилери ат-алдарлыг хойжунуң чурттап чораан хеминин дугайында кыска киножурналды магадап көргеннер. Анаа аас чогаалын, ылангыя үлегер домактарны, тывызыктарны база болур-чогууру-биле дээштиг ажыглаан. Ол кежээ база-ла ырлыг-шоорлуг, оюнхөг уттундурбас, солун боол эрткен. А өске байырлыкаал хүннерин алдан-маадыржылар күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуп; лекция, беседалар дыннап, оюнготлаага киржип, кино, концерт көрүп эрттирип турар. Ол бүгүнү чурумнуг организастап эрттирер мурнунда совхозтуң парткому, көдээ Совет, херээженнер чөвүлели болгаш комсомол комитеди, Культура бажыңының ажылдакчылары чугаалажып көргеш, планны тургузуп, ону харылаар кижилерни баш бурунгаар дугуржуп алырлар. Ынчангаш Культура бажыңы ёзулуг-ла культураның одаа болуп, ооң ажылдакчылары хөй-нинти организацияларының күжүнге доктаамал даянып ажылдап турар.

А. КАРА-МОНГУШ.

Культура министерствозунуң чанында эртем-методиктиг төптүң ажылдакчызы.

ЧУРУКТА: «Алаштың ыраажызы» агитбригаданың эң идепкейлиг киржикчилери М. Суиндукай, М. Соскал.

«ХҮЛҮМЗҮРҮГ» КЛУБ

«Хүлүмзүрүг» клубту Бүлүн-Бажы көдээ Советтиң чанында эрткен чылдың мартта организастаан. Ооң удуртукчузу — Ленин аттыг совхозтуң экономизи Роза Кунуужап. Клуб чон ортузунга культураны нептередиринге, кижизидилгеге улуг ачы-дузаны чедирип турар. Клубтуң башкарылгазында сес кижи составтыг бөлүк бар. Олар тускай тургускан программа ёзугаар ажылдап турар. Программаны бөлүктер айны-биле үскен. Үк бөлүктер секторларга хуваттынган.

Секторлар клубтуң тургускан программазын ёзугаар тускай кичээлдерни айда ийи удаа чорудар. Чижээлээрге, хепти быжын даараарының кичээлдерин эгелээрде идик-хептиң төөгүзүнүң дугайында лекцияны тургускан номчаан. Хепти канчаар кеттинзе эки болуруп, хепти бөлүктеп кедерии, ону чуурун, базарын, ажаарын база өөренип таныжар. Бо талазы-биле кичээлдерни тус-туста эрттирер.

Семинар үезинде даараан хептериниң делгелгезин база организастаан. Кынырaа Маадырның даараан костюму тергиин эки болган. Үстүнде секторну школа башкызы Борбак-оол Чаймаа эки удуртуп турар, секторнуң ажыл дуржулгазы солун болган.

Аъш-чем кылырының секторунуң ажылы база солун. Ону Мария Буду удурткан. Тускай кичээлдерге баштай аъш-чем кылырының технологиязын өөренир. Ооң соонда улаштыр-ла практикага кылып эгелээр. Ынча 30 ажыг кижи кээп өөренип турар. Хлебти бөдүүн от печказынга быжырарын, далганы эки ажыдарын, ооң-биле белеткээш, совхозка дужаган. Бо чылын 300 тонна сигенни белеткеп бээр.

Эрткен чылда бүгү көргүзүтлерге 100 балл алганы дээш тиилекчи агитквартираның чурттакчылары Шушенскоеже экскурсиялап чораан.

Совхозта бо «Хүлүмзүрүг» клуву амыдыралга, ажыл-херектерге дузалакчы, сүмелекчи болу берген. Олар Антон Павлович Чеховтуң «Кижиде бүгү-ле чүве чараш болур ужурлуг» дээнин кыйгырыг кылып алган ажылдап турар.

Янзы-бүрү солун темаларга дыштанылганың кежээлерин бо клуб эрттирип турар. Чижээлээрге, «Кым болурул», «Олимпиада-80», «Тыва бижиктиң 50 чылы» деп аас журналдарын солун, хөй кижи киржикчилиг эрттирген. Клубтуң планында суур чагаагжыдылгазы, корум-чурум камгалалы, хойжу бригадаларга, фермаларга хамаарыштыр хөй айтырыглар кирип турар.

Т. САЯ.

Эрзин район.

АРЖААН СУГЛАР ОРАНЫ

Журналистиң орук демдеглелдеринден

ДЕМИР-ДАГНЫҢ ЭДЭЭНДЕ

ДЕМИР-ДАГНЫҢ мөкүрек бажы дээрже шаштыгып үне берген, ыш-лаа ышкаш, ак-көк дүдүскек-биле бүргеттинип алган турар. Бо бедик дагны Демир-Даг деп адааны аңаа эвес. Лакколит дээр кедергей быжыг, кадыг даштан ол даг бүткен. Тудугта хереглээр демир ышкаш быжыг даштыбистиң чуртувус шаанда даштыкыдан садып ап турган. Сөөлгү үеде ону Демир-Дагдан казып ап турар. Мурнуу чүгүнде Бештау дээр хаяттуруглуг калбак даг көстүп чыдар. Бо ийи дагның аразында, эзер ышкаш, кертик базылыкта, дубтуг, янзы-бүрү кат-чимистиг ыяштарлыг арга иштинде, келгерей каас-чараш курорт хоорай чаптыла берген чыдар. Ооң адын—Железноводск дээр.

– Бо курорт-хоорайны эң-не чараш деп санаш турар. Аңаа аян-чорук кылып барган кижи хоорайның чаражын шынап-ла кайгап магадаар. Ол курорт чок дээн изиг, күгүрзүг ажыг, карбонаттыг, сульфаттыг, натрий-кальцийлиг аржаан суглары-биле сурагжаан. Сураглыг орус эмчи, хөй-нинти ажылдакчы, гуманист Федор Петрович Гааз эрткен чүс чылда аңаа аян-чорук кылып чораан, Демир-Дагда изиг суг бар дел, ол черниң чурттакчыларындан дыннаан, баштайгы дилээшкинде аржаан сугларны тып чадаан. Ооң соонда 1810 чылда ййиги удаа келгеш, изиг аржаанны тыпкан. Железноводск курорт ынчаар тывылган. Баштайгы аржаан сугларының үнер дөстеринiң бирээзи ол хевээр кадагалаттынып арткан. Ооң дугайын улуг орус шулүкчүү М. Ю. Лермонтов «Измаил-Бей» деп шулүглелинде бижээн. Ол аржаан дөзүн шулүкчүүң ады-биле адап каан. 1812 чылда генерал Ермоловтуң дужаалы-биле шеритлер изиг аржаанга эштир черини баштайгы бажыңын тутkан. 1823 чылда ол-ла генерал ынаар медицина-хирургия академиязының профессору Александр Петрович Незлобинни чалаан. Ук эртемден аңаа баргаш, дыка хөй чаа аржаан суглар шинчилеп тыпкан. 1862 чылда эмчи Семен Алексеевич Смирнов аңаа чеде бергеш. Демир-Дагның изиг аржааннарының составын тодарадыр, оларга кандыг аарыгларны эмнээрии шинчилээр талазы-биле улуг ажылды кылып чоруткан. Демир-Дагның аржаан сугларын шингээдип алыры ынчаар эгелээн.

ХООРАЙ ындыг-ла улуг эвес. Чурттакчыларының үштүң бир кезээ кадык камгалалында, а өскелери — хандырылгада ажылдап турар. Хоорайның чурттакчы чону хөй эвес-даа болза, аңаа чыл санында эмнедип, дыштанып келир 100 муң ажыг кижини үлегерлиг-биле хандырып турар. Амгы Железноводскиде 14 санаторий бар. Оларга хары угда 5800 хире кижи турар.

Железноводскиниң үлетпүрү чылда 32 миллион рубльдиң продукциязын берип турар. Колдуунда-ла аъш-чем аймаан хөйү-биле бүдүрүп үндүрер. Мында чижек солун. Хоорайның хлеб бижырар черлери чаңгыс хүнде безин 25 тонна чедир хлеб, булочка кылыгларын үндүрүп шыдаар. Хүнде 65 тонна чедир сүт-биле дыштаныкчыларны хандырып турар.

Агаары өй-тап кургаг. Аңаа каан, аяс хүнер Кисловодскиниңден дудак чок. Агаар шинчилээр метеостанциянy тургускандан бээр 100 чыл ажып турар. Бында шыргай, хөлегелиг, калбак бүрүлүг ыяштар хөй болгаш, агаары улам-на экижип, кадыкшылар шынарлыг, чаагай чыттыг болуп турар.

Ол черниң кол-ла байлаа — аржаан суглары. Аржаанларын температуразы-биле үш кезекке: соок, чылыг болгаш изиг деп чарар. 11 градустан эгелээн, 55 градуска чедир изиг аржааннар бар. Оларның чамдыктарын чер иштинден 120 метр чедир хандыр өрүмнеп тургаш үндүргүлээн. Славянов аржаны эң-не изиг — 55 градус. Ону ажып эмнениринге ажыглап турар. Ол ышкаш эштип эмнеинге база болур. Ук аржаанны 1914 чылда өрүмнеп тургаш үндүрген. Смирнов аржаны 40 градус изиг. Ону база-ла ажып эмнеинге турар.

Бо курортка дыка хөй аарыгларны: колдуунуң, шөйүдүнүң, баарының, бүүректиң, өт оруктарының болгаш ижин-шөйүндүнүң өске-даа аарыгларын эккирти эмнеп турар. Үстүнде айтыкан аарыгларның түс-түзүнүң талазы-биле санаторийлерни тургускулаар, болбаазын дерт-херексел-биле дерип каан.

ЖЕЛЕЗНОВОДСКИГЕ экскурсиялап чеде бергеш, ол каас-чараш курорт хоорайның тураскаадлыг, солун черлерин кезип көрдүвүс. Эң-не көрүштүг чер — хоорайның курорт парыгы. Ооң шөлү 36 гектар, үгле калбак бүрүлүг янзы-бүрү ыяштар үнген, ишти девээлиг, серинн, агаарын тынарга чаагай. Парктың девискээринде мавряан болгаш үзбек зодчество янзызы-биле кылган «Ударник» дээр санаторий бар. Бында Пушкин галереязы дээр чайгы театрны шуут-ла демир болгаш шилден кылган, ана кылаңнаар чүве. Демги-ле сураглыг Славян, Смирнов, Незлобян аржааннары база ол парктың иштинде. Кадыр ийин куду чала кылып бадырыпкан, ооң ийи талазыбиле улус кылаштаар, а ортузу-биле аржаан суг агып батkан, кезек-кезек хөөлбектер болу бергилээн. Ол кайгамчык каас-чараш паркта кижиниң хөйүн чүү дээр! Ана үгле каржыр, солчур чүве. Садыг, делгирр мырыңай базым бурузунде. Тураскаал кылдыр кандыг-даа сүй-белектерни оон садып ап болур. Аъштанып, чемненир черлер эндерик. Кижи чеже-даа хөй болза, хоорайның арыг-силии кедергей. Октапкан чаңгыс таакпы артыы безин көзүлбес. Ындыг арыг хоорайга барган кижи боду чайгаар-ла иниги чурумга чагыртып, черже саазыы, бок безин октаар хөөп чок апаар.

Хоорайга келген турастер Демир-Дагже долганыр орукбиле үнер, ооң бедииңден эдээнде кайгамчык курорт хоорайны бараадап көөр. Хоорайның мурнуу чүгүнде Бештау дагның үн көрбес талазында хүрең хаялар бар. Оларны «Эзирлиг хаялар» дээр. Ынаар чоруткан туристер база үзүлбес.

АРЖААН суглар оранының чамдык курорт-хоорайлары-биле таныштырарга ындыгдыр. Аян-чоруктуң түңелиндеде чүнү онзалап демделеэс чогуурул? Совет кижилерниң чаагай амыдыралының, кадыкшылының дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың канчаар-даа аажок улуг сагыш салыышкынын курорт-хоорайларга чораан кижи онза тодаргайы-биле эскерип каар. Бистиң чурттувуста бүгү-ле чүвени кижиге, ооң чаагай чоруунга кылып турары оон илдең. Курорт-хоорайларга эмнедип, дыштанып чораан кижилер ол черниң эвилең-ээлдек, ак сеткилдиг, сагыш човангыр, буянныг чонунга, ылангыя улустуң калыкшылы дээш амыр-дыш билбес, ак халаттыг кижилер — эмчилерге, ол бүгү малгыг ордуларны — санаторийлерни туттуруп берген партияга, чазакка чүректин ханызындан изиг өөрүп четтиришкинии илергейлеп турарлар. Бис база оларга каттыжып тур бис. Бо орук демделелдериниде бижиттинген курорт-хоорайларга баарын кызыдынар. Силерниң күзелдер боттанып дээрзинге чигзинмейн барып болур.

К. АДАВАСТАП.

Чурттуң хоорайлары-биле

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимээшкин. 9.05—«Баранкин, кижи болуп көр». Мультфильм. 9.35 — «Хеглуг старттар». 10.20 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.20 Медээлер. 11.25 — 16.00 — Чапсар.

16.00 — «Орус чугаа» 16.30 —Ургулариың ровестник деп хореография ансамблиниң күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — «Андрей Баймуканов». Телефильм. 17.30—«Сээн бажыңынын чанында участогун». Дамчыдылга. 17.55 — Мультфильм. 18.00— «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 18.30 — 18.45 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бөгүн делегейде». 19.00 — «Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга». Таджик ССР-ниң Нурек хоорайның ажыл-ишчилериниң айтырыларынга харыы. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 19.55— Уран-чечен фильм. «Чүгле хүниүң өңү сарыг эвес болгай». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.00 Р. Габичвадзе — «Медея». Фильм-балет. Төнгенде—«Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Силерге, ада-иелер». 12.30 — «В. Шекспир». 2-ги кезээ. 13.20 — «Сээн ленинчи библиотекан». «Күрүне болгаш революция». 13.50 — «Тургузуушкун үезинин уран чүүлү». 4-кү дамчыдылга. 14.30—«Хайгаарактың кадай» Уран-чечен телефильм. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Авто база катап авто!». Телефильм. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45—«Тургузуушкунуң болгаш тайбынның ленинчи угланыышкыннары». Телелекторий. «СЭКП болгаш делегейниң коммунистиг шимээшкини». Беседа. 19.00 — Чарлалдар. 19.05—«Арагаш». Телефильм. 19.30—Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

20.00— «Чаштар, тамчыктыг чүүлүар!» «Илбилиг экран». 20.15 — Делегей байдалынга хамаарыштыр беседа. СЭКП ТК-ның Делегей информациязывын киллизинин эргелекчизи Л. М. Замятинниң чугаазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Африканыч» Уран-чечен телефильм. 22.45 —Документалдыг фильм. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Таврия» (Симферополь). Төп «Динамо» стадиондан дамчыдылга.

МАЙ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимээшкин. 9.05 — Совет Армияның ырыяның болгаш таңшының ийи дакпыр Кызыл туктуг А. В. Александров аттыг ансамблиниң концерти. 9.50 — «Чүгле хүниүң өңү сарыг эвес болгай». Уран-чечен телефильм. 10.55 — 16.00—Чапсар. 16.00— «Шыдыраа школазы». 16.30 — Болгар культурының хүнүгне. Добруджанскиниң күрүенинiң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 17.00 — «Миллионнарның ленинчи университедэ». 17.30 — Москваның пионерлериниң болгаш Пионерлерниң VIII Бүтүн-эвилел слёдунуң киржикчилериниң байырлыг хуралы.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — 18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». 19.15—«Күвайшир—аулаанар ортулуу». Документалдыг фильм. 19.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип турбис».

МОСКВАДАН

19.45 — «Имеретин ёзулуг-ла өг-бүле тудуушкуну». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Биктерниң арыннарындан». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин эрттирер. 22.30—22.45 — «Бөгүн делегейде».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Авазының школазы». 12.30—«А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан». 13.15— «Тургузуушкун үезинин уран чүүлү». 5-ки дамчыдылга. 13.55 — Совет драматургияза күш-ажылдың темазы. 14.55 — «Африканыч». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

16.05 — «Петрушканың концерти». 16.35 —«Галина Ковалева ырлаар». Фильм-концерт. 17.15 — «Бүгү-ле барымдаалар оны агартпайн турар». Уран-чечен фильм. 18.30—18.45—Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар

МОСКВАДАН

19.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 20.00 — «Чаштар, тамчыктыг удуурлар!» «Валя угбайның чугаазы» 20.15—Уран гимнастиканың ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Экивилбрист». Уран-чечен телефильм. 22.50 — 23.05 — Чадаг-терге чарыжы.

Аграар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге чыстаар. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр, чамдыкта 30 метр чедир күштелир. Дүне — 10—15, хүндүс — 24—29 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Дүне — 10—12, хүндүс — 24—26 градус изиңир.

КИНО

МАЙ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Жандарм болгаш өске өртемчей чурттуглар» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (узаткан), **«Чүүден-даа артык үнелиг».** Үшкү болгаш дөртку фильмнер — **«Берге шөл», «Тайбың азы дайын»** 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Трубачевтуң отряды тулчуп тур» 9.30, 11.30, **«Петриң чалыы назыны»** (2 сериялыг 1-ги фильм) 15.00, 20.30, **«Алдарлыг ажылхеректерниң эгези»** (2 сериялыг 2-ги фильм) 17.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мелээ ужутпазын күзеп көр» 16.50, 18.40, **«Камгалакчы»** 15.00, 20.30 (узаткан) шактарда.

Филармонияның концерт залынга май 20-де 19 шакта Москваның күрүне филармониязының солизи Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурстарының лауреады **Надежда Краснаяның ыры нежээзи болур.** Программазында Бетховенниң, Вердинин, Шуберттиң, Чайковскийниң, Рахманиновтуң чогаалдары кирип турар. Фортепианога Евгений Сейдель үдээр.

Билетгерни филармонияның кассазында садып турар. Телефону 2-16-69.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың уран чүүл училищези 1981—1982 өөредилге чылында дараазында салбырлар аайы-биле хүлээп алышкынны чарлап тур: дирижерниити ыры; улустуң хөгжүм херекселдери (баян, домра, аккордеон, балалайка, дошпулуур, чанзы, чадаган, игил); фортепиано; үрер хөгжүм херекселдери (труба, тромбон, кларнет, гобой, флейта, туба, валторна); хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка, контрабас); ыры; теоретик-композитор; уран чүүлгэ; клуб салбыры (мергежилдери — дирижер-ниити ыры, улустуң хөгжүм херекселдери, клуб хемчегларинiң режиссуразы, хореография); библиотека херээ.

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр, херээжен хамаатыларны хүлээп алыр. Дирижерниити ыры болгаш ыры салбырларынга 18 хардан өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынга сактыышалыы, дыннаарыг, ужун барымдаалап хүлээп алыр, уран чүүлгэ салбырынга чүгле ортумак школа дооскан-нарны хүлээп алыр.

Директориун адынга бижээн билдиришкинге кожар чүүлдер: аттестат азы сес чыл школазын дооскан херечилел (бодун), чурттап турар черинден № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден кадрлар киллизинин азы будүрүлгениң удуртукчузунуң адын салганы үш-та бижилге, 2х4 см хемээдиг 4 фоточурук. Училищеге келирде төрүттүүген дугайында херечилелин азы паспортун, шериг биледни азы шериг дерээзинге кирп бижидилге дептерни боду экжеп көргүзер.

Сес чыл школазын дооскан-нар дараазында эртемнеерге экзаменнер дужаар: мергежил аайы-биле, орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (аас-биле).

Он чыл школазын дооскан-нар: мергежил аайы-биле, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Киреринiң экзаменнерин ортумак өөредилге черлериниге киреринiң чурумнарын ёзугаар 1981 чылдың июнь 6-дан эгелеп эрттирер.

Кичээлдер сентябрь 1-деи эгелээр. Стипендияны иниги дүрүм ёзугаар бээр. Өг-бүлезинiң материалдыг байдалының дугайында шынзылганы барымдаалап үндезини национальдың ажылчыннарының болгаш колхозчуларының уругларын күрүенiң долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищениң адресi: Кызыл хоорай, Ленин күдүмчүзү, бажың № 2. Телефоннарыр: 2-25-79, 2-29-26.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

«РОМАНТИКТЕР» ТАРААЖЫЛАРГА

Каа-Хем районда часкы хову ажылдарының изиг түлүк үезинде Сарыг-Септиң Культура бажыңының «Романтиктер» деп агитбригадазы механизаторларның доктаамал аалчылары болуп турарлар.

Бот-тывынгыр артистерниң ол коллективи концерт программазын үргүлчү чаартып, солун номерлерни чонга көргүзүп келген. Тайбың, Төрээн чурт, Күш-ажыл дугайында амгы үениң ырлары, орус болгаш тыва улустарның ырлары база танцылары, уран номчулгалар көрүнчүлерге дыка солун болуп, оларны чаа-чаа күш-ажылче сорук киирип турар. Агитбригаданың составында лектор азы политинформатор киржип, лекция, беседа кылып бээри чаңчыл апарган. «Романтиктер» чоокну хүннерде «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Улуг Октябрь» болгаш еске-даа совхозтарның ажыл-ишчилеринге концерттиг аалдап чораан.

М. КАРАШ.

ЧАҢЧЫЛ АПАРГАН

Чоокта чаа Кызылдың башкы училищезиниң сургуулдары-биле чогаалчылар Л. Чадамба, О. Сувакпит болгаш бот-тывынгыр композитор М. Кертик-оол, журналист З. Кечил-оол олар ужурашкан. Ол училищениң сургуулдары чогаалчылар-биле чылдың-на ужуражылга эрттирери чаңчыл апарган. Чогаалчылар боттарының ажыл-херээ-биле таныштырыгаш, чаа бижээн шүлүктерин кежээниң киржикчилерине номчуп берген. А бот-тывынгыр композитор М. Кертик-оол бодунуң чогаадыкчы ажылын чугаалаан. Ооң аялгаларын, ылаңгыя аалчылар Л. Чадамба биле З. Кечил-оолдуң сөстеринге бижээн ооң ырларын училищениң сургуулдары Роза Саая болгаш ескелер-даа оркестр үделгези-биле солун, дыңнаксанчыг кылдыр күүсетпеннер.

Ужуражылга училищениң сургуулдарының оркестр-биле үделгелиг хөй эвес номерлиг концерти-биле доозулган. Оркестр үнүү чаңгыланган ол кежээ солун, хөглүг эрткен.

Бистиң көрр.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕДИ-БИЛЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың ноябрь 22-де докталын ёзугаар акша-бараан лотереязының билеттерин 1981 чылда 126 миллион 600 муң рубль түңнүг тос үндүрүлгелиг кылдыр үндүрери көрдүнген. Ол билеттериниң тос үндүрүлгезиниң бир үнүлүглези Делегейниң херээженнер хүнү — март 8-ти таварыштыр үнген. «Аас-кежиктиг» билеттерниң эзлери янзы-бүрү эткереселдерни ойнадып алганнар. Эрзин районнуң чамдык чурттакчыларының лотерея билеттери «олчалыг» болгулаан. Чижээ, Эрзин суурнуң чурттакчылы Л. Оюн 225 рубль өртектиг соодукчуну, Бай-Даг суурдан Иргит дээрги чөөктен кылган аржыылды ойнадып алган.

Лотерея билеттериниң кайы-даа хевирин ойнадыры солун-даа, ажыктыг-даа.

Эрзин районнуң ажаалга кассазы чурттакчы чонга лотерея тарадырының 1981 чылдың бирги кварталында планныг онаалдазын күүсеткен. Саттынган лотерея билеттериниң өртээ район-бюджединче чүс хуу кирип турар болгаш чоннуң чаагай чоруунга улус ажыл-агыйынга ажыглаттынып турар.

Лотерея билеттерин чурттакчы чон ортузунга тарадыр талазы-биле ажаалга кассаларының ажылынга хөй-нинти база идепкейлиг дузалакчыры чугула деп бодаар мен.

Т. САЯ,
районнуң ажаалга кассазының эргелекчизи.

(Төнчүзү. Эгези № 98, 106 «Шында»).

Солунның дараазында номери май 22-де үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Редакциянның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко күдүмчүзү, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллизериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефоннче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1042

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко күдүмчүзү, бажың № 1).

ТС—0357

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 119 (11617) | 1981 чылдың май 22, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГРУЗИЯНЫҢ БАИЫРЛАЛЫНЧЕ ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 21-де Москвадан Тбилисиже чорупкан. Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Коммунистиг партиязының 60 чылын байырлаарынга ол киржир.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов база чорупкан.

Аэродромга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, Б. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. М. Боголюбов, Б. П. Бугаев, Г. С. Павлов, Г. К. Шинев, Н. А. Шелоков, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин олар удээнир.

Тбилисиже СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүннери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат А. И. Блатов олар база чорупканнар.

(СЭТА).

Чылдың бирги чартыының планнарын бүрүн күүседиили

А Ж Ы Р КҮҮСЕТТИНГЕН

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планыг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Кызылдың дээрбе комбинадының коллективи социалистиг чарышты калбартып, кызымак ажылдап турар.

1981 чылдың эгезинде комбинаттың төлевилелде көрдүрген бүдүрүлге күүзү — хонукта 115 тонна тарааны дээрбеден, болбаазырадыры чедип алдынган. А долганы бүдүрери хонукта-ла 89 тонна төлевилеттинген болза, херек кырында дээрбе хонукта чүс ажыг тонна чедир долганы берип турар.

Чылдың бирги кварталында болгаш апрельде комбинаттың коллективи планыг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Дөрт айларда 9400 тонна долганы бүдүрер тургаш, ону 9669 тонна кылдыр күүсеткен. Пландан ажыр дээди сорттуң долганы 86 тонна, бирги сорттуң 214 тонна бүдүрүнген.

Эрткен дөрт айларда комбикорм цеги эки ажылдаан болгаш пландан ажыр 237 тонна комбикормну цехтиң коллективи бүдүрген. Цехтиң ажылдап турары дең-дескиболгаш ында сагылга-чүрүм база эки. Цехтиң начальнигиол бүдүрүлгеде 14 чыл ажыг ажылдап келген болгаш коллективте эш-өөрүүн хүндүткелин чедип алган. Дуржулгалыг бригадир цехте ажылды чеднимчелиг организастап, бодунуң ажылга төлептин-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Дээрбе комбинадының коллективиниң социалистиг хүлээлгелери, планыг онаалдалары чедиишкинниг күүсеттинип турар. Оларның социалистиг хүлээлгезинде көрдүнген бирги кварталда пландан ажыр 100 тонна долганы, 100 тонна комбикормну бээр. Херек кырында комбинат ол үениң дургузунда пландан ажыр 262 тонна долганы, 337 тонна комбикормну бүдүрүп үндүрген. Ол ышкаш пландан ажыр 29 муң рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, ону 74 муң рубль чедирген.

Е. ДЕРЕВЯГИНА,
дээрбе комбинадында кылдыс эргелекчизи.

Хову-Аксының дааранылга цегинде чүгле дааранықчылар эвес, харын база быжыкчылар-даа күш-ажылчы чедиишкинниг ажылдап турарлар. Е. Ф. Айжиниң удуртнан быжыкчылар бригадазы бо чылдың апрель айында база-ла чедиишкинниг ажылдап, планныг даалганы 160 хуу күүсеткеш, хөй санныг хепти даараарынга белеткээн.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче) бригадир Е. Ф. Айжи болгаш мурнакчы быжыкчылар В. Г. Заина, Р. М. Аңгырбан олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

ССРЭ-ниң кинематографистериниң IV съездизи

Бистиң нинтилеливистиң өндүр чаагай, бүхнүг идеалдарының бадыткалы дээш демиселге онза харыысалгалыг роль уран чүүлдериң эң маселдыы — кинематографка хамаарыжыр. Чоннуң эрге-ажыктары, сонуургалдары-биле чурттаар, оон хайыышкынныг иштери, чедиишкиннерин шыңчы болгаш сорук киришкинниг көргүзер, коммунистиг тургузуушкунуну илепкейлиг киржикчилери болур — хөй национальдыг совет кинематографтың мастерлери ону боттарының чогаалылгазының утказы болгаш угланыышкыны кылдыр көрүп турар. Амгы үеним кижилерниң угаан-бодал кижизидилгезинге уран чүүлүн бедик хүлээлгезин СЭКП-ниң XXVI съездизинге база катап онзалап демделээн. Хөй национальдыг совет кинематографияның идейлиг-чогаалыкчы программазын ол съездиниң шиитпирлери тодаратқан.

Сайзырангай социализм нинтилелиниң байдалдарында экран мастерлериниң мурнунда турар чугула сорулгалар ССРЭ-ниң кинематографистериниң Кремльдиң Улуг орузунда ажылдап турар IV съездизиниң делегаттарының кол кичээнгейинде турар.

Съездиниң ажылында 600 ажыг делегаттар — эвилелешкен бүгү-де республикаларлап режиссёрлар, сценаристер, операторлар, актёрлар-артистер, кинокритиктер, кино бүдүрүлгезиниң удуртукчулары, ол ышкаш хөй санныг таштыкы аалчылар киржип турар.

Эштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин олариы съездиниң делегаттары болгаш аалчылары байыр чедирип, адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Оларның-биле кады президиумда — ат-сураглыг кинематографистер, чечен чогаал болгаш уран чүүл ажылдакчылары, партия болгаш совет ажылдакчылар.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга сорук киришкин-биле соңгаан.

«Совет кино уран чүүлүнүң байдалының болгаш СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлериниң холбаштыр оон сорулгаларының дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары **Л. А. Кулиджанов** кылган.

ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң ревизия комиссиязының отчёт илеткелин оон даргазының оралакчызы **А. Н. Медведев** кылган.

Отчёт илеткелдерни съездиниң делегаттары ажыл-херекчи, чогаадыкчы ёзу-биле, партиниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, үениң петелдезинге хүүштүр чугаалажып турар.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыындан

ШАЛЫПЧЫ ТЕМПИЛЕР-БИЛЕ

Чурттуң ажыл-агыйлары тарылганы темпилерин дыка улгаттырарын чедип алган ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү дыңнадыын ёзугаар алырга, эртиен неделя дургузунда 30 ажыг миллион гектар шөлдү чаштырып тараан. Бо дээрге тарылга эгелээнинден бээр эң улуг немелде өзүлде болган.

Чазын чажын тарыыр культураларны 87,4 миллион гектарда тараан. Россия Федерациязының, Украинаның, Казахстанның дыка хөй областарының механизаторлары техниканы белик бүдүрүкчүлүг ажыглап турарлар. Хөрөүнүң белеткен турарының үезиндеде, тарааны болгаш өске-даа культураларны чаштырардада ажыглаар калбартыр алыр агрегаттар аажок хөй үе-шаг-ны камнап алыр арганы берип турар.

Тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны санаваскл) 52 ажыг миллион гектар шөлде тараан. Тарылга ажылдарының шынарынче ажыл-агыйлар онза кичээнгейни салып турар. Хөрөүнүң белеткээрин, чемиш-чидилгелер үндүрүп төгерин болган чаштырылганы улусчу контролдуң постулары, көдээ ажыл-агыйның специалистери хайгаарап турар.

Чурттуң дыка хөй зоналарында эрте болгаш орай тарыыр культураларның хуусаалары капсырлажы берген. Оон ужурунда хову ажылдарын бүгү культураларның үезинеринде чаштырары көрдүнген графиктерни шынгыы сагыыры-биле дүүштүр чорудуп турар. Ол сорулга-биле ажыл-агыйларның хөй нуруузу техниканы ийи эвлчегде, а хөрөүнүң белеткээринин үезинде хүн-дүн дургузунда ажыглап турар.

Ажыл-агыйлар техниктиг культураларже, хамыктын мурнунда чылыгга хандыкшылдыг культураларже улуг кичээнгейни салып турар. Чигир свёкланың 3,6 миллион гектарда, чемижин алыр тарымал тооруктуу — 3,9 миллион гектарны, лён-долгунепти — 803 муң гектарны болгаш конопляны — 70 муң гектарны тараан.

Ажыл-агыйлар картофельди олуртуп, ногааларны, мал чеми культураларны база тарып турар.

(СЭТА).

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Мөңгүк-Тайга районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агыйының коллективи партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдаларын хол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Чонга ачы-дуза чедиреринің ниити планы 128 хуу күүсеттинген.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда аалчылар бажыңының коллективи чоруп турар. Бирги кварталда 400 рубльдиң орулгазын киирер тургаш, ону херек кырында 577 рубль чедиргеш, алган хүлээлгезин 143 хуу боттандырган. Чаагайжыдыгга талазы-биле план ёзугаар 4 муң 500 рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, 10 муң рубль түңнүг ажылдарны кылып чоруткан. Район төвү Мугур-Аксы суурда стадионну долгандыр херимээн болгаш оон иштинде чадаг чарыш шөлүн кылып турар. Ук коллективтиң ажыл-ишчилери даанган ажылын чеднишкинниг боттандырарындан аңгыда хөй-ниити херээнге идепкейлиг киржилгелиг. Ылангыя уран чүүл карүлдезинге эки киришкеш, шаңналдыг черни төлептин-биле ээлеп келгеннер.

Алган хүлээлгезин күүседип келгеннерге чунар-бажың ажылчыннары база хамаарыжыр. Бо ажыл-ишчи коллектив чоогга ачы-дуза чедиреринің культуразын экижидип, күш-ажылды шын организастаарынче кичээнгейни угландырган болгаш чарышка бирги черни ээлээш, өртектиг белектер-биле шаңнаткан. Чоокта чаа ында хеп чуур цехти база ажытткан. Ол цех көдээ чурттакчыларга ажыын көргүзүп, өг-бүле кежигүннериниң бажыңга кылыр ажылын чиигеткеш, культурлуг дыштанылгага үе-шакты камнап берип турар.

Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының коллективи он бирги беш чылдың бирги кварталында Мугур-Аксы суурда үлетпүр будүрүлге чеверинин эразында калбарган чарышка кириишкеш, тинлекчи боон шылгараан, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчиниң Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге аалчылар бажыңының эргелекчизи О. Саая, ында ээлчег дежурныйлары Х. Чамзы, Х. Хертек, чунар-бажың ажылчыны А.-К. Иогит болгаш өске-даа мурнакчылар боттарының үлүүн киирип, даанган ажылынга кызымаккай ажылдап келгеннер.

Мурнакчы коллектив ийиги кварталда ачы-дуза чедиреринин планыг даалгаларын ажыр күүседир база чонну хандырарының культуразын улам экижидер сорулганы сөлып алган ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

Наадымга уткуштур

(Май 1-ниң медээзи)

Совхоздар	Шээр малдың төлү: шуптузу 1980	1981	чүс башка онаштыр 1980	1981
Республика	333446	391771	64	76
Тээли	7168	8031	62	74
Бай-Тал	9769	9920	79	82
Кара-Хөл	6061	6420	68	70
Мурнакчы	5286	5940	63	69
Малчын	12965	12930	76	76
Мөген-Бүрен	11104	10610	87	80
Барлык	8414	8717	79	85
Шекпээр	7892	6695	66	66
Хемчик	4437	4222	72	74
Дөң-Терезин	641	1900	62	128
Торгалыг	11330	12297	67	73
Кызыл-Тук	8776	8838	78	81
Коммунизмче орук	7632	8381	77	76
Ак-Чыраа	11	10	37	45
Сут-Хөл	7966	9531	63	76
Чыраа-Бажы	5810	8505	68	95
Тыва	—	—	—	—
СЭКП-ниң XXII съездизи	2852	2949	63	74
Большевик	3322	4444	61	75
Алдан-Маадыр	9992	11139	76	85
Искра	4264	4604	78	92
Октябрь 30 чылы	4656	5404	88	79
Карл Маркс аттыг	3419	4668	68	74
Хөндергей	2132	3050	50	73
Найырал	8261	13457	98	72
УТКА 25 чыль	8178	8445	72	77
Улуг-Хая	6850	7083	59	62
Күш-ажылдың хостуу	6600	8582	72	87
Жданов аттыг	5556	5523	67	66
Ак-Туруг	7701	8469	49	70
Тока аттыг	8341	8744	68	69
Россия	—	—	—	—
ССРЭ-ниң 50 чылы	5155	5841	69	78
Революцияның чалбыыжы	3839	4626	66	88
Коммунизмниң херели	7844	13095	48	87
Өөк	7145	8325	66	62
Саян	3971	6170	53	95
Шивилиг	—	—	—	—
Кызыл тараачын	7897	10311	65	82
Хадын	2882	2931	65	70
Тоора-Хем	1823	2763	58	96
Май 1	—	—	—	—
Совет Тыва	—	—	—	—
Бурунгаар	1864	2436	59	76
Кызыл тук	1592	2457	47	78
Бүреп	2875	3952	58	84
Ленинчи орук	2583	2829	55	74
Улуг Октябрь	2361	3087	74	96
Енисей	1998	3316	43	79
СЭКП-ниң XXV съездизи	87	129	—	—
Тес-Хем	4513	7743	41	76
О. Шынаа	10026	11240	77	93
Кызыгаар	3509	6191	37	88
Чолураа	4236	5936	55	79
Ленин аттыг	4845	5597	76	83
Мөрен	6575	8134	73	90
Нарын	10100	11020	72	87
Чаа орук	9983	11473	67	94
Кеж-Тей	—	—	—	—
Сукпак	—	—	—	—
Кара-Хаак	3433	5044	44	74
Тинлелге	4530	5700	65	83
Шамбалыг	3260	3657	62	71
Х. Улуг хурал	6768	9158	57	84
Тере-Хөл	2883	3001	72	83

Бо медээде хураган биле анайны каттыштыр көргүскен, ынчангаш анай-хураган кылдыр номчуур.

Май 1-ниң медээзин ёзугаар алырга, эрткен чылдың ол үезинден 58325 баш анай-хураган хөй алдынган. Ол үеге деңнээрге «Найырал», «Коммунизмниң херели», «Саян», «Тоора-Хем», «Кызыгаар», Баа-Хемнин «Кызыл тук», «Бүреп», «Енисей» совхозтар бүдүн чартык, «Дөң-Терезин» совхоз мырыңай үш катап хөй хураганны камгалап алган.

А «Малчын», «Мөген-Бүреп», «Шекпээр», «Хемчик», «Ак-Чыраа», Жданов аттыг совхозтарның ажааган хурагаиы эрткен чылдагызындан аваажээн. Оларның аразында Тыванын дуржулга станциязы база бар, ол кадыг-берге болган 1980 чылдың деңнелиндеи 1341 башты эвээжеткен.

Бо хүннерде анай-хураган ажаан алырының талазы-биле күрүне планын үгле 15 ажыл-агый, а социалистиг хүлээлгени 8-ле совхоз күүсеткен. Оон уламнынан республиканың шээр малдан чаш төл камгалап алыр планы күүсеттинмейн турар. Чамдык черлерде хөй, ылангыя өшкү ам-даа төрүп турар болганда, оларның төлүн менди ажаап алырынче кичээнгей салыр херек.

«Шынга» харыы

КҮҮСЕЛДЕ ХЫНАЛДАЗЫН КҮШТЕЛДИРГЕН

«Шынның» бо чылдың февраль 18-те үнген дугаарында «Партия эге организациязы» деп мурнуку үүлүнге СЭКП Тожу райкому партия эге организацияларының ажылының күүселдезин четпес организастап турар дээрзин шүгүмүүлээн. Айыттынган четпестерни эдер талазы-биле СЭКП райкому хемчегларни ап турар.

Хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин организастаар талазы-биле айтырыгларны партия райкомунуң бюроларынга, аппарат ажылдакчыларының хуралдарынга докладмал чугаалажып турар аппаратың инструкторлары, райкомның партия эге организациялар боттандырар талазы-биле ажылчы планнарны тургузуп, оларның күүселдезин чер-черге организастап, канчаар күүсеттинип турарының дутайында харыысалгалыг эштерни информациялардың бюроларга, хуралдарга дыннап турар.

Ол дутайында айтырыгланы СЭКП райкомунуң чанында партия активиниң школузының кичээлдеринге чугаалажып, сайгарып келгеи. Райком аппарадының ажылдакчылары партия эге организацияларының ажылынга боттуг дузаны чедирип, неделя бүрүнде оларга барган туразы чурумчуткан. Оон түнелиинде СЭКП райкомунда болгаш эге организацияларда шиитпирлер күүселдезин организастаар болгаш хынаар талазы-биле ажылдар сөөлгү үеде элээн экижип турар. СЭКП райкому ол чугула ажылды болгаш партия эге организацияларынга удурултганы улам күштелдиреринче, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидерийче угланган хемчелерни моон соңгаар-даа уламчылаарын планнап турар.

С. МОНГУШ,
СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары.

Дүвүренчиг медээ

БЕЛЕТКЕЛ БАГАЙ

Өвүр районнуң совхозтары бо чылын 62280 баш хойну кыргып, күрүнеге 106 тонна дүктү дужаар ужурлуг. Районнуң 3 совхозтарында 6 кыргылда пунктулары бар. Кыргылданы кыска хуусаада, бедик шынарлыг кылдыр эрттирер, күрүнеге планныг онаалдаларны четчир болгаш ажыр күүседир дээш бо чугула кампанияга белеткел ажылдарын амдыгааштан эгелеп чоруткан турар ужурлуг. «Торгалыг» совхоз эң-не хөй—24280 хойну кыргып, күрүнеге 50 тонна дүктү дужаар. Ол совхозтуң Торгалыг салбырында 48 хачылыг, Чаа-Суур салбырында 32 хачылыг агрегаттарның үүрмек сепгелдегери ам-даа доозулбаан. Чаа-Суурда пунктуга ажылдаар кижилерниң ажыл-хуваалдазын кылташ, кыргылдага киирер коданнарның графигин тургускаш малчын бүргүүнге ыынаткан. А Торгалыг салбырда ажыл чаала эгелеп турар. Бо салбырда чеже кижи кыргылдага киржири, хол хачызы-биле кыргыыр ужурлуг кижилерниң саны белии ам-даа толаарааттынмаан.

Районнуң өске ийи ажыл-агыйларында байдал кандыгыл? «Коммунизмче орук» совхозтуң ийи кыргылда пунктузу, «Кызыл-Тук» совхозтуң ийи кыргылда пункту-зу ам-даа белен эвес. Бо ажыл-агыйларда кыргылда пунктулары эрткен чылгы кыргылда соонда кагдынган оваар ук ажыл-агыйларның тускай эртемниглери-даа, удуртукчулары-даа ынаар сагыш салбайн турарлар.

Бо совхозтарда часкы кыргылда дугайын сактып, чугаалап орар чангыс-даа кижи чок. Күрүнеге дужаар ужурлуг планныг даалгаларын күүседиринге идиг болуру-биле дүленди болгаш кажаа дүктерин чыыр талазы-биле малчын бүргүүнге даалгаларны берген-даа болза, оон күүселдезин хынап, малчыннардан негелдени малчын бригадаларның бригадирлериниел эгелээш, совхозтарның удуртукчуларынга чедир чорудар ужурлуг турган. Ол ажылды ким-даа чорутпайн турар.

Алаттынган районнуң ажыл-агыйларында кыргылдага белеткел ажылын дарый чорудуп, ону бедик организастыг байдалга эрткирер талаа совхозтарның удуртукчуларынан, тускай эртемниглеринден, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчыларынга чедир кижи бүргүү кыргылдага чедир арткан кап хонуктарда кызымак ажыллазары негеттинип турар.

М. ДАНЗЫН.

Республиканың сураглыг сазынчыларының бирээзи, ам «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазының эргелекчизи Кувиккаал Сумбуевна Хомушкунуң уруу комсомолчу Марина ортумак школаны доосканнаан, 1977 чылдан эгелеп дежурный саанчы болуп ажыллаан. Оон соонда авазы 1979 чылда фермаг эргелекчилеп эгелээш, бодуюң саап турганы бөлүк иинектерии уруунга үлээдип берген.

Комсомолчу аныяк кыс иинек саарынга коорту мергежии, саалла аппарады-биле ажылдаарының аргазын шингээдип алган. Эрткен чылын оон көргүзүү фермага эң белик болган. Саап бир иинекке онаштыр ол 2370 литр сүттү сагган. А бо чылдың бирги кварталында саар бир иинекten-не 6 чүс ажыг литр сүттү сагган, базала саанчыларның чарыжын баштап турар. Күш-ажылга белик көргүзүглери дээш ол чоокта чаа Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москвада телелегеннге баар путёвкалыг-биле шаңнаткан, айыл нөйлап келген.

ЧУРУКТА: саанчы Марина Доңгак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: сээң кандидат стажың

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ—ПАРТИЯГА

«Мени Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежиңүнүге хүлээп алырын дилеп тур мен.» Лениниң партиязы-биле бүгү ажыл-амыдыралын тудуш холбаштырар дээн эң эки кижилер партия организацияларынга киирген билдиришкинилерин ынчаар эгелеп турарлар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде: «Партияга чаа кежигүнүер хүлээп алырын улам белик негелделиг көрүп турар апарган. Кирип турарларның политиктиг, ажыл-ишчи болгаш моральдыг мозу-шынарын хынап көрүнге кандидат стажын улам эки ажыглап турар» деп айыткан.

Кандидат стаж партияга чаа киреризерге шыңгыы шылгалда болгай. Оны тудуп эрткен эң төлептиг кижилер-биле бистиң районуң партия организацияларының хүрээлеңи доктаамал немежил, өзүп турар. СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алдынганнарның хөй хуузу, 1979 чылда — 62,9 хуузу, эрткен чылын— 68 хуузу комсомолчулар болуп турар. «Улуг-Хая» совхозтарда партком, «Шагонартяжстрой» трестеде, № 3 КМК-да, райүлеттүр комбинадында партия эге организацияларының бо ажылды эдээн экижиткен.

Партия организацияларының хүрээлеңинге үлетпүрүңү, тудугуңу, транспорттуң кол алырларында ажылдап турар ажылчыннар саны доктаамал өскен турарын партия организацияларының хандырар ужурлуг деп СЭКП ТК-ниң үстүнде алдаңывыс доктаалында айыткан. Көдээ ажыл-агыйны улам ыцай хөгжүдүрининг сорулгаларынга дүүштүр малчыннар, механизаторлар ортузунга партийжи хүрээлеңини өстүрери чугула сорулга болур. Партком, эге организациялар партияга мурнакчы ажылшчылерни шилип алырынче ыңгыы сагыш салып турар апарган. Совлуг чылдарда малчыннарны, хойжуларны хүлээп алыры эдээн өзүлделиг болган. Районуң партия организациязы мурнакчы механизаторларны партияга хүлээп алыр талазы-биле ажылды күштелдирер апаар.

Партийжи хүрээлеңиниң өзүлдезин таарыштырбышаан, чонуң социал структуразында болуп турар өскерлиишкинилерни, область, хоорай район бүрүзүнүң онзагай байдалын, улус ажыл-агыйының өнзыбүрү участоктарынга партийжи салдарны күштелдирининг чугулазын «Партияга хүлээп алышкының болгаш партия кежигүнүге кандидаттарны кижизидерининг талазы-биле Киргизиниң партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында чугулаган айыткан.

Ол айтышкынга дүүштүр ажылды күштелдирери районуң партия организацияларының харыысалгалыг сорулгазы. Амгы үеде районда тудугжулар саны өзүп, 1770 кижи четкен. Оларның аразында партийжи өзек дыка кошкак. Тудуг чөрлериде партия организацияларының боже онза кичээнгей салыры негеттинип турар.

Партияга кирип турарларның дугайында коммунистерниң-даа, кежигүн эвестеринде санал-оналын ханызы-биле өөренип көөрүп партия организацияларынга дагзып турар. Олар ажылдап турар эш-өөрүн эки билирлер. Партияга хүлээп алышкының дугайында айтырыгны партияның ажык хуралынга чугаалажып, сайгарып көөрүп «Шагонартяжстрой» тресте, № 3 КМК-да, районуң административтиг органнарында партия организациялары практикалап келген.

СЭКП кежигүнүге кандидаттарны кижизидер сорулгабиле 1979—1980 өөредилге чылында районга аныяк коммунистерниң алды школазы ажылдап, ацаа 203 кижини хаара тутканы. Школа бүрүзүнге үш-үш кичээллер эрткен. Аныяк коммунистерниң хөй кезии СЭКП-ниң Уставын болгаш Программазын, партия тургузуунуң чугула айтырыгларын шиңгээдип алырынга идиглин ол берген. Олар шуптуду доктаамал партийжи даалгалыг, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-шиитиг организацияларында ажылдап турар.

Партияга кандидат стажтың ролюн болгаш ужур-дузазын бедидеринче уланган чамдык ажыллар чоруттуган. Аңыяк коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүге кандидаттар-биле түс-түс беседаларны доктаамал чорудуп, кандидат стажын эрттирип, партийжи даалгаларын күүседип турарының дугайында олардың ынаныгларын ап турар. Эрткен чылын партия кежигүнүге 25 кандидаттарның дыңнадыгларын хүралдарга сайгарып чугаалашкан. Партия организацияларының 67 аныяк коммунистер-биле беседалажыпкыны кылган. Жданов аттыг «Ак-Туруг» совхозтарда партия организацияларында ол ажылды эки тургускан.

СЭКП-ниң район комитедиң партийжи хүрээлеңге эң эки кижилерни шилип алыр, оон-шынар составын экижилеп талазы-биле эге организацияларының ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр тургуспүшаан, партия организацияларын улам быжыглаар, дайынчы организацияларын бедидер, хээп моон соңгаар-даа кичээнгейин күштеллирер.

Ю. ГУБАРЕВ.
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң организастыг киидизиниң эргелекчизи.

ЧЕДИИШКИННЕРИВИС

«Водоканал» эргелелиниң коллективи бо чылдың эгезинден тура бедик темпилиг ажылдап келген. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг доллур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш дугайында СЭКП Тоо Комителиниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалын эргелелдин ажыл-ишчилерни көдүрүлүшкүнүг утказын болгаш Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка улам идепкейлиг киржип, алган социалистиг хүлээлгелериниң, планныг онаалдаларының күүселдезин мурнакчы коллектив чедип ап келген.

Республиканың «Водоканал» эргелези эрткен дөрт айларда база чедиишкиниг ажылдаан. Сут дамчыдылгазының участогу (улуг мастерь В. Ф. Шустов) ол үениң дургузунда 2180,5 мун кубометр сугну сайгарган, азы планныг онаалда 5 хуу ажыр күүсеттинген. Коллектив кампалгалыг ажылдап келгениниден продукциянын бот-үнезинин чингелдезин база чедип алдынган, тоолргайларга 1 кубометр сугнуң бот-үнезин 0,2 көпеекке чингээн. Ачыдуза чедиргениден алдынар оруглагын планын участок 103 хуу күүсеткен.

Канализация участогу (улуг мастери Г. П. Гордеев) планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип келген. Канализация сууң төгеринин планын участоктуң коллективи 5,8 хуу ажырган. Оруглага алыры база 102,1 хуу күүсеттинген. Ажылдың бот-үнезинин чингелдезин база чедип алдынган болгаш 1 кубометр сугнуң бот-үнезин планнаттынганындан 0,1 көпеекке чингээн.

Эрткен дөрт айларда «Водоканал» эргелези ниитизи-биле планнан ажыр 11 мун рубльдиг орулгазын база 96 мун квт. электри энергиязын камнаан алган.

Бүгү коллективтиң чедиишкиниринде төлептиг үлүг-хуузун киирип, эки ажылдап турарлар ында хөй. Слесарьлар Виктор Чапзын-оол, Василий Барков, Милодора Буянова болгаш оон-даа өскелер онзашкан ажылынга харыысалгалыг, бедик мергежилдиглер.

Канализация участогундан слесарьлар Леонид Герасимов Владимир Андреев, машинистер Татьяна Долгова, Тамара Курагина олар социалистиг чарыштың тилекчилери болуп, эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп келген.

Н. УЛЬЯНОВА.
«Водоканал» эргелелиниде киидис эргелекчизи.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук киргеи В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүүг» комбинаттың арыглал фабриказының ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен айларында кызымаккай ажылдааннар. Олар апрельже 10338 тонна сорттуг даг-дүүг арыглаан, ай даалгазын 238 тонна ажырган.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүүг арыглаар цехтиң беш эвлечлери шупту апрель айның планын чедиишкиниг күүсеткен. Ылаңгыя Ш. Күжүгеттиң № 3 эвлүү шалынчы ажылдаан. Ол коллектив сорттуг даг-дүүг арыглаар даалгазын 38 тонна, бараанның продукция будүрерин 11 мун рубльге ажыр күүсеткен. Ниити цех 140 тонна даг хөөрөнни планнан ажыр берген.

Бөдүүн рудадан даг-дүүг арыглаар цехтиң коллективи 98 тонна даг-дүүгүн планнан ажыр будүрген. Улуг мастер Н. Васильеваның № 4 эвлүүзинде ажыл эки чорун турар. Олар 1395 тонна сорттуг даг-дүүг арыглаар апрельдиң планын 123 хуу күүсеткен, бараанның продукция будүрерин эвлиег 125 хуу чедиргеи. Майда олар ажылдың темпизин бичии-даа кошкатпаан болгаш планын күүседир дээш туржуп турар.

• • •

«Тыва даг-дүүг» комбинаттың энергия цеги Ак-Довурак хоорайның мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи. Аңаа план күүсеттейн баар таварылга турбаан.

Ол коллектив коммунистиг күш-ажылдың коллективи алыя хөй чылдар улаштыр бүүрелдиг эдилеп турар. Олар апрель айда 2037 мун киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүргеш, айның планын 110 хуу күүсеткен. Боттуң хереглелиидеп 18 мун киловатт-шакты камнаи алган. Цехтиң ниити камчалгазы ыл эгезиидеп тура 66 мун киловатт-шак четкен.

Ылаңгыя улуг мастер В. А. Овсянников улурткан № 2 эвлүчег электри энергиязы ажылдап үндүрер талазы-биле бедик көргүзүглүг. Олар 476 мун киловатт-шак электри энергиязы бээр планын 565 мун киловатт-шак чедиргеи, боттуң хереглелиидеп 3 мун киловатт-шак камнаи алган. Аныяк специалист Ю. М. Лисица улурткан № 3 эвлүчет ай планындан ажыр 52 мун киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүргеи. Олар будүрулгениң хереглелиинге өскелерден хөй— 5 мун киловатт-шакты камнаи алган.

• • •

Ак-Довуракты үлетпүр будүрүлгелер комбинадының коллективи 85 мун рубльдиг бараанныг продукциязын сайгаргаш, чедиишкиниг ажылдаан.

Ол коллективте хоюдуг белеткээриниң планы ийи катап ажыр күүсеттинген. Оны 476 кубометрни будүргеи. Бараанныг бетонну 300 кубометрни будүрер тургаш, 600 кубометр чедиргеи. Чыл эгезиидеп тура эрткен айларда комбинаттың коллективи хоорайның тудугларынга 960 кубометр демирбетон бээр планныг тургаш, оны 1150 кубометр чедиргеи. Ол үениң дургузунда 660 кубометр дилиг материалдарын бээр план орнугга 808 кубометрни белеткээи. Ол коллективтиң ажыл-ишчилери моон соңгаар-даа күш-ажылчы темпиин кудулаттайн, шудургу ажылдаар шиитпирлиг.

М. ООРЖАК.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЭСТАФЕТАЗЫ

ЧУРУКТА: Волгоградтың алюминий заводунуң Культура ордузунда интернационалчы, найырал клуву. Немец делегацияның удуртукчуларының Волгоградтың дээди өөредилге черлериниге ГДР-ден өөренири-биле келген студентилери-биле ужуражып турары.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭКИЖЭЭН

Сут-Хөл кодээ Советтиниң куускому Сут-Аксы суурга хөй-ниитиниң корум-чурумун бижыглаарынче угланган тодаргай хемчегларни ап чорудуп турар.

Улусчу дружинаның ажылының дугайын кууском хураллырга кажы удаа чугаалажып көргеи. Аңаа үндүрген шиитпиларниң дээштин белээп, оон түнелиинде дружиналарның ажылы кооскузу-биле экижээн. Совхозтуң директизязы дружинниктерни транспорт-биле доктаамал хандырып турар.

Суурда тос албан организация бар. Коллектив бүрүзүнде улусчу дружинаны тургускан. Оларның ажылын кодээ Советтиң куускому шыңгыы кичээнгейде алган болгаш ону хайгаарал, харылаары-биле куускком кежигүнүерин ында бижыглаан. Оон түнелиинде дружиналар эдлчеглиг хайгаараддарынче график ёзугаар үнүп турар. Ылаңгыя байырлалдарда, дыштанар хүннерде дежурныйлаашкын шыңгыыраан.

Тус-тус албан организациялардан Сут-Хөлдүң ыяш ажылагый участогунуң, совхозтуң автопарыгының дружинниктери суурга дежурныйлаашкыны график ёзугаар чорудуп турар. Оон-биле кады хөй-ниитти ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүселип туварлар дружиналарда бар. Оларга дружинниктер В. Кёулар, Т. Ховаалыг, Х. Ондар болгаш оондаа өскелер хамаарыжыр.

Кодээ Советтиң куускому, совхозтуң директизязы, партком эки тура улусчу дружиналарның ажылын чогуур кичээнгейде алган болгаш оларның ниити хуралларын кордүнген үезинде эрттирип, оларның ажылын аңаа үнелевишаан, четпестерин чугаалажып турар.

Суурнуң улусчу дружиналарының ажылын ден-дески эки деп чугаалажы амдыгында берге. Чамдык дружиналар дежурныйлаашкыныче үнер графитин хажыдып, идепкей чок чорууп көргүзүп турар. Ажылы кошкак деп санадып турар улусчу дружиналар оон түнел үндурүп, ажылын экижидип, хөй-ниитиниң корум-чурумун бижыглаарынга идепкейлиг киржир болза эки.

Б. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

АЖЫЛГА ХҮЛЭЭП АЛЫРДА...

Бай-Тайга районуң прокуратура ажыллакчызы А. Очурнуң «Шын» солуунуң ярнынга «Кокайга хөй кадартпас» деп эгелиг чүүлүн номчаан, авторнуң бодаларын бүрүн деткивишаан, анда бижиттингени ышкаш шак ындыг чүүлдер бисте база бар дээрзин бижир болай-дыр мен.

Ниитиниң малын кадарып, ону ажаап-каректаар кижилерни ажылга хынамчалыг, бүгү тала-биле өөренип көрүп, хүлээп алыры чугула. Ажылагыйларда чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларның бирээзи ол деп санап болур. Чүгле «Кызыгаар» совхозтуң ажыл-ишкиден безин ол фактыларны көргүзүп болур.

Моон мурнунда мал ажылынга чораан, ээ-харыысалга чогу-биле ниитиниң өнүү-хөреңгизин самчыгдаан, хоойлу-дүүм ёзугаар хосталгазын казыдып, шиитпирип чораан, ам база катап мал ажылында киргеи кижилер эвээш эвес. Оларның аразында харыысалга чогун лагын көргүзүп туварлары база бар.

1979 чылдың күзүнүнде моон мурнунда чылдарда оор херек үлгеткеии дээш шиитпирип чораан Б. Шагжан, Д. Чоолу «Кызыгаар» совхозтуң Улуг-Кузег сүт-бараан фермазының 204 баш инээн хүлээп алганнар. 1980 чылдың декабрьда ол ферманың инектериниң санын хынап, санаашкын кылган. Түнелиинде үстүнде кижилерниң хүлээп алганы инээнден 40 баш саар инек четпес болган. Инектериниң баш санының үүте четпейн турарын тодарадып, дилеп турар үеде демги ийи кадарчы «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазының бир инээн оорлазы илерээн.

Үстүнде ийи кадарчы төрээн совхозунга 21200 рубль коеестиң когаралын чедирген.

Ол-ла совхозтаи ындыг ынзылыг база бир чижекти маңаа киирейн. К. Кадр совхозтуң молдургаларын кадарып тургаш, база-ла харыысалга чогубиле 58 башты чидирип самчыгдаан. 8178 рубльдиг когаралын совхозка чедирген.

Ажыл-агыйны эвес, ак сеткилдиг эвес, алыскак-чискек кижилерниң күрүнеге чедирип турар когаралы улуг дээрзин үстүнде чижектер балыткаар. Ынчангаш мал ажылынга кижилер хүлээп алырын ыңгыы көөрү чугула.

В. ДОЙБУГА.

Тес-Хем район.

АЛДАРЖААН ТУДУГЖУ

Беш чылдың кижилери

Бичежек мага-боттуг, делгем ли билдинин, оон ёзулуг тудугжу үүп болурун эскерип каап, тудуг эргелели Күжүгетти Красноярскиже үш ай хуусазылг күрсче өөредип чоруткан.

Өөредилге соокда Ак-Довуракты тудугларынга Күжүгет ажыллап кирипкеи. Дуржулгалыг эш-өөрү Калзар-оол Данзырындан, Салчак Кара-оолдан, Ооржак Комбуй-оолдан, Сергей Сендажыдан болгаш өскелерден-даа сүмелерни ап, оларның арга-мергежилгине өөренип келген.

Өттүүүчел өөренинчел дижир болгай. Тудугжуның эдээп каш мергежилин ол шиңгээдип алган.

Бир, ийи каът чурталга бажыңнарындан эгелээп, «Тыва даг-дүүг» комбинаттың бирги, ийиги эдлүзининг, Культура ордузуи, хөй каът чурталга бажыңнарын болгаш өске-даа объектилерни тударынга Күжүгет илепкейлиг киржип, күш-ажылчы үлүүн киирген.

Коммунист Алдын-оол Сүрүнович болугга негелделиг, ондашкан ажылынга харыысалгалыг, четпестерге эптеп чок. Оон кол-ла күзел чүткүлүү — берлиигеи күрүне планын болгаш бедиткеи социалистиг хүлээлгелерни хуусал бетинде эки шынарлыг күүселиирбиле бергелерни шылажып эртип, кыын ажыллагарын үзе шиитпирлеп алыр.

Каш айлар эрткеиле будүштүг эриин кызымаа, өөренинчелиг билдиниш, оон ёзулуг тудугжу үүп болурун эскерип каап, тудуг эргелели Күжүгетти Красноярскиже үш ай хуусазылг күрсче өөредип чоруткан.

— Күш-ажылчы чедиишкиниңер чажылы чүдел?— деп, Алдын-оол Сүрүновичиден айтыраргa, ол бүгүнү бригалазының кежигүнүеринге хамаарыштырар. Ынчалза-даа бригадириң боду бичө эвес рольду ойнап турар. Бригаданың ажылын ол эки удуртуп, тудуг материалдары-биле чогуур үезинде хандыртынган турзуя дээш бүгү-ле хемчегларни ап, тудугжуларның мергежилин шиңгээдип алган.

Бир, ийи каът чурталга бажыңнарындан эгелээп, «Тыва даг-дүүг» комбинаттың бирги, ийиги эдлүзининг, Культура ордузуи, хөй каът чурталга бажыңнарын болгаш өске-даа объектилерни тударынга Күжүгет илепкейлиг киржип, күш-ажылчы үлүүн киирген.

Коммунист Алдын-оол Сүрүнович болугга негелделиг, ондашкан ажылынга харыысалгалыг, четпестерге эптеп чок. Оон кол-ла күзел чүткүлүү — берлиигеи күрүне планын болгаш бедиткеи социалистиг хүлээлгелерни хуусал бетинде эки шынарлыг күүселиирбиле бергелерни шылажып эртип, кыын ажыллагарын үзе шиитпирлеп алыр.

Каш айлар эрткеиле будүштүг эриин кызымаа, өөренинчелиг билдиниш, оон ёзулуг тудугжу үүп болурун эскерип каап, тудуг эргелели Күжүгетти Красноярскиже үш ай хуусазылг күрсче өөредип чоруткан.

Өөредилге соокда Ак-Довуракты тудугларынга Күжүгет ажыллап кирипкеи. Дуржулгалыг эш-өөрү Калзар-оол Данзырындан, Салчак Кара-оолдан, Ооржак Комбуй-оолдан, Сергей Сендажыдан болгаш өскелерден-даа сүмелерни ап, оларның арга-мергежилгине өөренип келген.

Өттүүүчел өөренинчел дижир болгай. Тудугжуның эдээп каш мергежилин ол

Моолдуң улусчу революциязының 60 чылынга

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ХЕРИИ БАЗЫМЫ

Чурттуң амыдыралында алдарлыг юбилейлериң болгаш болчүшкүннәриң чылы—чедиг-ле беш чылдың бирги чылыңче улусчу Моолдуң ажылчы чоннары дидим базым-биле киргеннер. МАРН-ның XVIII съездизин, намың 60 чыл болур оюн күш-ажылчы белек көргүзүлгелиг үткүп алырыбиле экономиканы, эртемни, культураны хөгжүдер, чонуң чаагай чоруун улам экижилер дээш улуг сорулгаларны планнап турар.

Аллыгы беш чылдың үезинде улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинде чугула черни республиканың тудуг индустриязы эзлеп турар деп, тускай эртемниглер санаан. Ол билдиңгир. Тускайлаң, белик бүдүрүкчүлүг механизастаттынган алырже шилчээш, ол шапкын темп-биле хөгжүп турар. Улус ажыл-агыйында ажылдап турар бүгү кижилериң 6, национал орулганың 7, инитилел продукциязының бүгү хемчээлиниң 9 хуузу ол адырга хамааржыр. Бо адырны хөгжүдеринге улуг дузаны Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүү чурттарын көргүзүп турар. Сөөлгү беш чылда ол чурттарның техниктиг калы ажылдажылгазының ачызында республикага тудугнуң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга ажык-дузалыг 40 ажыг улуг объектилер туттунган. Оон түңелинде тудугмонтаж ажылдарының хемчээли пий ажыг, тудуг материалдарының продукциязының хемчээли 1,8 катап өскен.

Тудуг индустриязын хөгжүдеринiң темпизин шапкынчыдарынче кол кичээнгейни күүрге угландырып келген. Аллыгы беш чылда аңаа 14 миллиард тугрик акшаның капитал салыышкының чарыглаан. Ол чорук тудугнуң планнарын күүседиринге дыка дузалаан. Чылыг-энергетика үлетпүрүңүң күүзүн улгаттырарынга, көлөө ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглазырынга, ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазын экижиринге, чурттуң экономиктиг чимдик адырларын хөгжүдеринге идиглиг болган. Чурттуң тудуг индустриязы ам цементтиң, металл конструкцияларын, демир-бетон дериглерин болгаш өске-даа тудуг материалдарын бүдүрүп турар. Чуртта бажың тудар болгашыяш болбазырадыр ажылдап кылыр комбинаттар, көжүп поруур тудуг-монтаж колонналары бар. Аймактар аразының тудуг-индустрия үлетпүрүңүң баазалары туттунган.

Чаа тудуглар —амгы Моолдуң онзагай черлери болу берген. Чурттуң картазынга чылды-на чаа хоорайлар, чурттакчылыг пунктулар көстүп кээр апаран. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери ажыгланда киргилээн. Эрткен беш чылда чуртка цинтизи-биле 4 мун хире бүдүрүлгениң болгаш культура амыдыралдың объектилери, чүс-чүс мун дөрбелчин метр шөлдүг чурттала шөлдери туттунган. Капитал тудугнуң күжениишкиниг планнарын күүседиринге ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыжылга чурттарының чедирген техниктиг, экономиктиг дузазы кол рольду ойнаан. Маңаа чижек кыллыр алдыгы беш чылда бүгү тудугмонтаж ажылдарының 55 хуузу Моолда интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар совет организацияларга онаажып турарын чугаалаарга-ла четчир.

Эрткен чылдарда чурттуң көдээ районнарынга 14 мун мал кажааларын, 7 мун кудукту, суг системаларын кылган. «Үндурхан», «Тумэнцогт», «Халхин гол» болгаш «Байдраг» деп күрүне ажыл-агыйлары, сүт-ногаа ажылдыг «Улан-Толгой» ажыл-агый олуеде ажыглалга киргеи улуг объектилер болуп турар. Беш чылдың дургузунда республиканга совет, моол тудугжулар 780 мун дөрбелчин метр шөлдүг чурттална бажыннарын дужааганнар. Олар 9,12 кват бажыңнарны тударының мурнакчы методтарын шиңгээдип алганнар. Алдыгы беш чылда совет болгаш моол тудугжулар Азияда эң улуг «Эрдэнэт» дал-болбазырадылга комбинадын, Улан-Батор болгаш Чойбалсан хоорайларда чаа тудуглары, 280 километр электри шугуумун, найысылалда хлеб заводун болгаш оон-даа өске тудугларны кылганы — бүзүлбас найыралдың көскү чижээ болган. Ажыглалга киргеи тудуг объектилериниң санныга Бадылажылга ордузун, культураның болгаш эртемниң Совет бажыңын, эртем-техниктиг информацияның төвүн, моол профзвилелдериниң Культура бажыңын киирип болур.

Моол тудугжуларының мурнунда чугула сорулгалар туруп турар. Чоокку чылдарда республикага тудуг индустриязының хемчээлин улам калбартырының перспективтиг планнарын ажылдап кылган. Ында бир дугаарында, чедиги беш чылда тудуг ажылдарының хемчээлин калбартырын, ажылдың шынарын улам экижидерин онзалап айыткан. Ам ажылдап турар болгаш удавас ажыглалга киргеи комбинаттар ачы-дузазы-биле чылдың-на 210 мун дөрбелчин метр эптээр конструкцияларны чурттун найысылалы бүдүрүп үидүрүп турар апаар. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкының өскеин-биле кады тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли улам калбарар, тудугнуң бүдүрүлге баазазы быжыгар, ол адырны техникабиле, ажылчын күш болгаш кадрлар-биле хандырары экижинир.

Моол бөгүн — улуг тудуг шөлү апарган, Чурттуң эң ырааккы булуңнарында чаа бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар туттунуп турар. Чаа оруктар, электри шугумнары, чурттална бажыннары, магазиннер, школалар, клубтар немежир. Социалистиг чарыштың тугун бедик тутпушаан, тудугжулар оларның мурнунда салдыңган сорулгаларны күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турарлар.

А. ДЭНСЭ.

ӨҢНҮКТЕРИВИС ЧУРТУ

Шаг-шаандан бээр кожаделбээ чурттап келгенивис Моол Арат Республикага туристиң аян-чорук кылып чораан бис.

Моол Арат Республика — Каттыжкан Нацнялар Организациязының, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүү чурттарның, социализмни тургуспушаан, делегейге мөңге тайбың дээш демисежип турар чурттарның бирээзи.

Ажы-дуюма Моолга алдап чорун туруваста, автобус чолаачызы Баяр, Улаң-Баторда «Аян-чорукчу» деп туризм бюрозунуң төлээзи, очулдурукчу Уламнэмэг боттарының төрүттүнген хоорайының дугайын биске белдингирип-биле таныбырлап чораапнар. Бистиң туристи бөлүүвүске Тываның көдээ ажыл-агыйының аныяк мурнакчылары, чолаачылар, уруглар-албан черлериниң ажыллакчылары бар чүве. Бөлүктүң хөй кезии Эрзинниң «Навын», Тес-Хемниң «Кызыгаар», «Чодураа», Өвүрүнүң «Торгалыг», Барыын-Хемчиктиң «Хемчик», Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозтарындан барганнар.

Оң бир хонук үргүлүлээн аян-чоруувус Моол Арат Республиканың сонгу талазында Селенга аймактың төвү Сухэ-Батор хоорайдан эгелээн. Маңаа моол өңнүктер бистиң бир-ле дугаарында Сухэ-Баторнуң болгаш оон талалакчыларының 1921 чылда национал-хосталгалыг революцияга белеткеннип, чажыт хуралдар эрттирип, чыглып турган черлеринге чедирген. Селенга хемниң ол-бо талаларында бедик даглар-биле бүзээлеткен оймалыкка баштайгы чыыш болуп эрткен. Ол дугайын Моолдуң араттың революстут намының Сухэ-Батор хоорай комитединиң дэргазы эш Халтар биске таныбырлап берген.

Оон дараазында хүнде Сухэ-Батор хоорайдан ырак эвесте Кяхта деп совет хоорай-биле кожа турар Алдын-Булак деп суурга чораан бис. Алдын-Булак моол кижи бүрүзүнге мдыктыг болгаш үнелиг чер. Чүге дээрге Алдын-Булак 1921 чылдагы национал-хосталгалыг революцияның эгелээн чери, революцияның хавайы. Ында революцияның штабы турган бичии бажыңчыгашка Сухэ-Батор ажылдап турган. Бажыңның иштии ол-ла хевээр артырган. Оон чанында революция музейин тургускан. Музейни Совет Эвилели бүрүнү-биле туткаш, Моолга белек кылдыр берген.

Улаң-Батор хоорайның мурнуу талазында Богда сыныңын эдээнде бедик тей кырында совет солдатка турасказалды магадап көрдүвүс. Ол дээрге чүгле совет солдатка эвес, харын Владимир Ильич Ленинбиле Сухэ-Баторнуң үнезилеп тургускаңы хүн бүрү бызыгып, мөңгежип турар советтиң чаңгейни мөөннээр, техниктиг бедик деңнелдиң болгаш шынарның кылыгларын бүдүреринге, оларны специализастаарын күштедирер...» хүлээлгелиглер. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документизинде ынчалдыр бижээн.

Ынчаарга онзалаларны боттандырары тудугжулардан лыка хамааржыр. Үлетпүр тудугнуң эргелеп башкарар тускай угланыышкынның Кол эргелединиң тос чыл мурнунда Москвага тургускан. Бөгүн оон составында он-он адырлар-кезектер — 65,5 мун ажычыннар болгаш специалистер ажылдап турар. Олар хүн дургузунда барык ийи миллион рубльлиг керээлиг ажылдарын күүседирлер. Чыл дургузунда миллион ажыг дөрбелчин метр үлетпүр-бүдүрүлге шөлдерин ажыглалга киирип турар. Кол эргелеге чыл бүрү ажылдың янзы-бүрү угланыышкынныг мун чыгам объектилери — химиктиг арыглашкын кылыр ательелер индустриалдыг улуг бүдүрүлгелерниң корпустарынга чедир тудуглар туттунуп турар.

Москваның Кол үлетпүр тудугнуң эргелининң намдарында—«Олимпиада-80-ниң» 28 объектилери, оларның аразында Тайбың кудумчузунда, В. И. Ленин аттыг стадионда болгаш Измайловода тудуглар бар. Кол эргелединiң адырлары эмнелгелерни болгаш поликлиникаларны, школаларны болгаш уруглар албан черлерин тутқан. Оларның сан-счётунда каш-даа элчин черлериниң бажыңнары бар, оларның түс бүрүзү онзагай архитектуралыг, күүселдезиниң талазыбиле шынарның дээди чергезинiң кылыгларынга хамааржыр.

Индустриалдыг Москваны көрээлинер. Ол болза улуг 1200 үлетпүр бүдүрүлгелери болур-тур. Оларның дыка хөйүнүң марказы делегей рыноктарында сураглаан. Чурттуң улус ажыл-агыйынга найысылал Москва продукциязының нарын тургузуглуг чүсчүс хевирлерин берип турар, оларны кылып үндүрери бүдүрүлгенiң чогуур сайгырангай дерилгелиг болурун болгаш белеткеп кылырларның бедик профессионал мөргежилин негээр. Ол продукциязының бүгү параметрлерин делегейде аң дээре дээн чедип алыышкынарның деңнелинге доктаамал тургузаар чүткүл бүдүрүлгелерни чаартырының программазын амыдыралга боттандырып чорударын база негээр.

Үлетпүрге реконструкция — бүгү чүүлдер талазы-биле ажыктыг херек. Анаа чарыгдаттынган акша-хөреңгилерни орнун чаа тудугга боларга, үш катап дүрген тургузуп алыр. Оон ангы бөдө бир чугула байдал бар. Реконструкция завод девискөэрлерин улам үгаанныр ажыглаар болгаш дыка хөй таварылгаларда бүдүрүүшкүнүү немелде ажылчын күжү чокка калбартыр арганы бээр.

Москва үлетпүрүнге реконструкция — хемчээлдериниң талазы-биле улуг болгаш нарын программа. Ол, бирээде, хоорайда чиг-эт баазазы чок болгаш продукциязын сайгарар баазазы чок барык 340 заводтарны оортан үндүрерин көрүп турар. Ийиде, дыка хөй бүдүрүлгелерни планнаттынган чаа зоналарже сайгара тургузар. Чылдылга станында болгаш Ясеневода, Орехово-Борисовта болгаш Строгинода, хөйхөй чурттална бажыңнарының улуг массивтерлиг өске-даа районнарда ажылдаар черлериниң тургустуганы пассажирлер транспортунуң ажылын чиңгедир апаар.

Бо таварылгада чугаалаар апаар база бир онзагай түүл бар. Улустуң хереглел бараанарын кылып үндүрүп турар бүдүрүлгелерге ажылдарның хемчээлдери он бирги беш чылда дыка немей өзер.

«Трехгорная мануфактура» дээр алдаржаан комбинатты эрткен беш чылда чаартып эгелээп. Каш-даа объектилерни пос-таавычыларга шагдада дужаанкан-даа болза, тудугжулар ол бүдүрүлгеден амдаа чорбаан. Адырның өскеда бүдүрүлгелериңге — Красноholм комбинадынга, М. И. Калинин аттыг, ситец пестер, аргыг-каластала фабрикаларынга тудугжулар эң чоокку үеле-ле кестүп келир. Останкинога, Черкизовога, Чертановога ажыг-сүт үлетпүрүгин улуг бүдүрүлгелерин тудар. Бир эвес эгелээн чаа беш чыл дүгайын ниитилеп-биле чугаалаар дээр болза, ол үе дургузунда «Б» бөлүктүң бүдүрүлгелериниң реконструкциязының хемчээли 2,6 катап немей өзер!

Ынчанмыже аар индустриязың адыры Москвада арткан болбайн аан, оон реконструкциязының темпилери моон мурнундагы бүгү-ле сураглыг темпилерден ажыл турар. Ол—станок тудуушкунуңуң болгаш инструменталдыг үлетпүр-дүр. Станок тудуушкун үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелериниде реконструкция программазының хемчээли 3,6 катап улгадып турар. «Калибр», «Фрезер», «Красный пролетарий», С. Орджоникидзе аттыг заводтар, адырның эртем-шинчилел болгаш телевилел институттары, оларның дүржүлге бүдүрүлгелери чаа шехтерни алыр. Станок тудуушкунуңуң хереглелериниче ындыг улуг кичээнгей чер-ле биллингир болгаш тайылбырлаттыгыр: бо адыр улус ажыл-агыйын күш-ажылдың чепсектери-биле хандырып турар болгай.

Станок тудуушкунуң чаартырының программазын боттандырып турары-биле холбаштыр найысылал үлетпүрүнүң реконструкциязының база бир онзагай түүлүнүң дугайын чугаалап кээли. Москваның херек кырында доозулган деискээрлер курлавырларын каминазарының мырынай эргежок чугулазы-биле ол онзагай байдал тайылбырлаттынар. Оңгарлар кежир арткилээн болгаш ажылдаттынган карьерлерлиг черлерни, тулаларны ам шингээдип алыр апаар. Ам найысылалга үлетпүр тудуушкунуң хөй каът корпустарны тудуп тургаш, вертикалчылдар аргалар-биле хөгжүдерин шиитпирлээн. «Калибр», «Фрезер», «Энимс» харын ындыг корпустарны алыр. Ол шенелде авес-тир. Бо болза хоорай тудуунуң бадыткаттынган угланыышкыны-дыр.

— Москваның Кол үлетпүр тудуунуң эргелининң кезектеги амгы беш чылда чаартыкылып турар ындыг бүдүрүлгелерни адап болур силер бе?

— Болбайн канчаар—деп, Г. И. Каминский харылаан. — Оңу хереглээр болуңарза. 160 каттыжышкыннарның, заводтарның, фабрикаларның, оон ыңай эртем-шинчилелдиң 75 институттарының адрестерин биляп алыр апаар силер.

В. БЕЛЯЕВ.
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ның кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ТОДАРГАЙ ЧИЖЭЭ

Социалистиг чурттар-биле республиканың экономиктиг кады ажылдажылгазының улуг ужур-дузазын Кубаның Коммунистиг партиязының II съездизинге эш Фидель Кастро онзалап демделээн. Оон тодаргай барымдаазы —1975 чылда Кубаның даштыкы садыңга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның үлүү 56 хуу турган, а 1979 чылда — 78 хуу болган.

Кубаның чигир, цитрус, никель, саналга техниказы ышкаш чугула экономика адырларын хөгжүдеримче угланган программалар Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарының кады ажылдажылгазының ачызында чедиишкиниг күүсеттиниң турар. Хосталга, ортулуунуң бойдусе байлактарын шинчилеп тывар ажылдарның программазын боттандырарынга ЭДЧ-ниң кежигүнери күүнелер улуг дузаны чедирип турар. ЭДЧ-ниң кежигүннери оске чурттарда боттандырып турар хөй талалыг программаларны күүседиринге Куба база идепкейлиг киржип турар.

—Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга бистиң чуртувустуң киржилгези дыка улуг перспективалыг. Ол перспективалар Кубаның экономиктиг болгаш комгаланыр күүзүүн өстүреринге, чонуң материалдыг чаагай чорууң бедиңеринге улуг ужур-дузалыг болур — деп, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң члэнида ЭДЧ айтырыгларыңың талазы-биле Күүсекчи комитединiң доктаамал секретары эш Роне-лио Монтенегро чугаалаан.

—Кубада экономиканың болгаш эртемниң чаа хөй адырлары 1959 чылда тиилээн соонда тургустуган. Чижээ, даг рудазының болгаш геологияның үлетпүрүг чүгле революция соонда чурттарда боттандырып турар хөй талалыг программаларны күүседиринге Куба база идепкейлиг киржип турар.

—Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга бистиң чуртувустуң киржилгези дыка улуг перспективалыг. Ол перспективалар Кубаның экономиктиг болгаш комгаланыр күүзүүн өстүреринге, чонуң материалдыг чаагай чорууң бедиңеринге улуг ужур-дузалыг болур — деп, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң члэнида ЭДЧ айтырыгларыңың талазы-биле Күүсекчи комитединiң доктаамал секретары эш Роне-лио Монтенегро чугаалаан.

—Кубада экономиканың болгаш эртемниң чаа хөй адырлары 1959 чылда тиилээн соонда тургустуган. Чижээ, даг рудазының болгаш геологияның үлетпүрүг чүгле революция соонда чурттарда боттандырып турар хөй талалыг программаларны күүседиринге Куба база идепкейлиг киржип турар.

Европада шериг талазыбиле дүшкүүрлүг чорукту чаварыыдырар болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазыбиле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгга хамаарыштыр англи төлээлекчи келир үеним конференциязының мандадыя дугайты барыын талакы делегацияларның бүгү саналдарын чугаажок хүлээп алырын совет делегациязын негеп турган.

АКШ-тың делегациязының саналы база шак-ла ындыг үткалыг болган.

Совет делегациязының удыртукчузунуң оралакчызы Ю. В. Дубинин барыын талакы делегаттарның саналдарын ужураашыкшын киржикчилериниң мурнунда тураар тодаргай сорулгаларны шиитпирлээринден, ужураашыкшынның чедиишкиниг болурун хандырып, Хельсинкиге алды чыгам чыл мурнуу чарыында эгелээн ниити-европейжи чорудулганы уламчылаарын хандырып болгу дег дугуржуп алыышкыннарны чедип алырындан оларның кичээнгейин чардыктырар дээн оралдажыышкын кылдыр тодаралып көргүскен.

Мадрид ужуражыышкынының редакциязының бөлүктеринде чүүлдерни дугуржун алыр талазы-биле боттуг ажыл чорун турар деп, пленарлыг хуралга бодунуң чугаазынга совет төлээлекчи демделээн.

Чепсегленишкинни дүжүрер дээш бодунуң догуиаашкынының баштайгы хүннеринден эгелээп Совет Эвилелиниң чорудуп турар могаг чок демиселиниң дугайын, 1922 чылда аныяк Совет күрүнениң киришкени делегейниң Генуяга болган баштайгы конференциязынга оон кылган медегелиин демократтар көргүскен. Делегей терроризмни сый шаварының хемчегленишкинни АКШ дыка улуг кичээнгейни салыр деп, ол мынчан чугаалаан. Ол медегелдиң соонда каш-ла неделя арткен турда күрденартамент ийи чартык ай дургузунда маңаа келди деп ол онзалап демделээн. «Шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырар болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында кайы-даа талага тадырышкан дугуржуушкуун чедип алырына кымның шаптыктан турары кымга-даа чажыт эвес—деп, совет төлээлекчи чугаалаан.—Ындыг конференцияны чыылдырар болгаш ону эрттирер дугайында дугуржун алыышкын Барыын Европаны улам ыңай милитаризастаарының оруунга моонзак болу бээринден коргун турар ындыг делегациялар ону чыылдырарынга шаптыктан турар, ындыг орукту АКШ-тың ыйыышкыны-биле НАТО шейп турар».

Мадрид ужуражыышкынының чедиишкиниг доостуруй хандырар сорулга-биле бо ужуражыышкынның бүгү киржикчилериниң талазыдан улам ыңайгы боттуг күжениишкинниериң эргежок чугулазын ССРЭ-ниң төлээлекчиин онзалап демделээн.

Венгрия Улус Республиканың делегациязының баштыңы Я. Петран барыын талакы делегаттарның чугаалаарын делегейниң эрге-хөйлүзүн, чижээ, өске күрүнелерниң иштики херектерин холгаарлап болбазының принцибин дериин ёзу-биле үрааның кылдыр үнелеп көргеп. Ындыг янзылыг чугаалар Мадрид ужуражыышкынының сорулгаларынга шүүт уурланышкак болуп, оон ажылын дыка нарыядыгып турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ындыг чугаалардан моон соңгаар дазагалзаарынче болгаш ужуражыышкын киржикчилериниң күжениишкиниерин эргежок чугулазын ССРЭ-ниң төлээлекчиин онзалап демделээн.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилериниң 35 күрүнениң төлээлекчилериниң Мадридте ужуражыышкынының эдлчеглиг хуралы барыын талакы чамдык делегациялар ужуражыышкында байдалды чидиглендирер дээр оралдажыышкынна р ы н д а в адырылбаанын база дагын көргүскен.

Чижээ, Англияның төлээлекчизи санал бергеш, Совет Эвилелиниң даштыкы болгаш иштики политиказыңче халдап, ону нүгүдеп турган. Нейтралдыг болгаш каяа-даа каттыышпас тос чурттуң делегацияларының белеткээни түннел документиниң төлевилелин англи делегат саналынга шүүмчүлеп, оон чамдык бөлүктери болгаш чүүлдери кедергей шингыы-дыр деп медегээн.

Европада шериг талазыбиле дүшкүүрлүг чорукту чаварыыдырар болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазыбиле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгга хамаарыштыр англи төлээлекчи келир үеним конференциязының мандадыя дугайты барыын талакы делегацияларның бүгү саналдарын чугаажок хүлээп алырын совет делегациязын негеп турган.

АКШ-тың делегациязының саналы база шак-ла ындыг үткалыг болган.

Совет делегациязының удыртукчузунуң оралакчызы Ю. В. Дубинин барыын талакы делегаттарның саналдарын ужураашыкшынның киржикчилериниң мурнунда тураар тодаргай сорулгаларны шиитпирлээринден, ужураашыкшынның чедиишкиниг болурун хандырып, Хельсинкиге алды чыгам чыл мурнуу чарыында эгелээн ниити-европейжи чорудулганы уламчылаарын хандырып болгу дег дугуржун алыышкыннарны чедип алырындан оларның кичээнгейин чардыктырар дээн оралдажыышкын кылдыр тодаралып көргүскен.

Мадрид ужуражыышкынының редакциязының бөлүктеринде чүүлдерни дугуржун алыр талазы-биле боттуг ажыл чорун турар деп, пленарлыг хуралга бодунуң чугаазынга совет төлээлекчи демделээн.

Чепсегленишкинни дүжүрер дээш бодунуң догуиаашкынының баштайгы хүннеринден эгелээн Совет Эвилелиниң чорудуп турар могаг чок демиселиниң дугайын, 1922 чылда аныяк Совет күрүнениң киришкени делегейниң Генуяга болган баштайгы конференциязынга оон кылган медегелиин демократтар көргүскен. Делегей терроризмни сый шаварының хемчегленишкинни АКШ дыка улуг кичээнгейни салыр деп, ол мынчан чугаалаан. Ол медегелдиң соонда каш-ла неделя арткен турда күрденартамент ийи чартык ай дургузунда маңаа келди деп ол онзалап демделээн. «Шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырар болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында кайы-даа талага тадырышкан дугуржуушкуун чедип алырына кымның шаптыктан турары кымга-даа чажыт эвес—деп, совет төлээлекчи чугаалаан.—Ындыг конференцияны чыылдырар болгаш ону эрттирер дугайында дугуржун алыышкын Барыын Европаны улам ыңай милитаризастаарының оруунга моонзак болу бээринден коргун турар ындыг делегациялар ону чыылдырарынга шаптыктан турар, ындыг орукту АКШ-тың ыйыышкыны-биле НАТО шейп турар».

Мадрид ужуражыышкынының чедиишкиниг доостуруй хандырар сорулга-биле бо ужуражыышкынның бүгү киржикчилериниң талазыдан улам ыңайгы боттуг күжениишкинниериң эргежок чугулазын ССРЭ-ниң төлээлекчиин онзалап демделээн.

Венгрия Улус Республиканың делегациязының баштыңы Я. Петран барыын талакы делегаттарның чугаалаарын делегейниң эрге-хөйлүзүн, чижээ, өске күрүнелерниң иштики херектерин холгаарлап болбазының принцибин дериин ёзу-биле үрааның кылдыр үнелеп көргеп. Ындыг янзылыг чугаалар Мадрид ужуражыышкынының сорулгаларынга шүүт уурланышкак болуп, оон ажылын дыка нарыядыгып турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ындыг чугаалардан моон соңгаар дазагалзаарынче болгаш ужуражыышкын киржикчилериниң күжениишкиниерин эргежок чугулазын ССРЭ-ниң төлээлекчиин онзалап демделээн.

Венгрия Улус Республиканың делегациязының баштыңы Я. Петран барыын талакы делегаттарның чугаалаарын делегейниң эрге-хөйлүзүн, чижээ, өске күрүнелерниң иштики херектерин холгаарлап болбазының принцибин дериин ёзу-биле үрааның кылдыр үнелеп көргеп. Ындыг янзылыг чугаалар Мадрид ужуражыышкынының сорулгаларынга шүүт уурланышкак болуп, оон ажылын дыка нарыядыгып турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ындыг чугаалардан моон соңгаар дазагалзаарынче болгаш ужуражыышкын киржикчилериниң күжениишкиниерин эргежок чугулазын ССРЭ-ниң төлээлекчиин онзалап демделээн.

ТААРЗЫНМАС ХӨӨННҮҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк администрациянын чорудуп турар дайынзырак белеткелдери болгаш авантюристиг даштыкы политиктиг угланыышкыны чүвенин чөвүн бодаар бүгү американнарны таарыынмас хөөнүн болгаш буруу шавыышкынын хайныктыра берген.

АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазының Демократтыг партиядан бөлүк кежигүннери чаа администрацияның эрге-чагыргага туруп келген баштайгы 100 хүннеринiң дугайында илеткел парлааш, делегей ареназына оон үүлгедиишкиннерин шыңгыы шүүмчүлээн. Рейганның администрациязының мырынай сөөлгү үеге чедир кылып келген базынары дүвүрээзинiң хайныктырбайн барып шыдаваас деп, илеткедге онзалап демделээн. Делегейнин колкол девискээрлериниң чаңгызынга-даа чаа администрация бодунуң сорулгаларын болгаш политиказын таарыштыр тургузуп ап шыдаваан. Оон туржук, оон үгланыышкынынарыңың каш улаа ескерлиг келгенiниң хереглерин болдувус, оон политиказының сорулгаларының болгаш угланыышкынынарымның дугайында ниити билиишкин чок болганындан ол политика чиңдиргейдир деп бодаа тургустунуп келир-дир.

Эрге-чагыргага туруп келген баштайгы чүс хүннеринiң дургузунда Рейганның администрациязы бодунуң болугга салып алган шылгалдаларын түүп шыдаваан, ынчангаш бистиң даштыкы политикавыстың бүзүрединиң чигзиниишкинге тургузуп, болуушкуннар чорудулгазынга бистиң бөттуг салдар чедирип шыдаар шинээвисти бичелеп турар-дыр деп бодаа база тургустунуп келир-дир.

«Стратегтиг шавар халдаашкынның бөө-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында үшкү керээни чарар дугайында чугаалажыышкынынарны дөп-дөраан эгелээр» деп соңгуда мүрүндагы аазаашкыенары турбуже, чаа администрация ол үшкү керээге хамаарыштыр чугаалажыышкынынарны эгелээр азы Европага ортумак ыракшылдың ядролуг ракеталарын кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынынарны дагын эгелээр дээш амыгаа чедир кандыг-даа базымнарны кызбаан» деп илеткелде айыткан.

Администрациянын угланыышкынының удурланышкааның база бир чижээ кылыр АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтин ол албан-дужаалга ону бадылаанының соонда баштайгы парлалга конференциязынга оон кылган медегелиин демократтар көргүскен. Делегей терроризмни сый шаварының хемчегленишкинни АКШ дыка улуг кичээнгейни салыр деп, ол мынчан чугаалаан. Ол медегелдиң соонда каш-ла неделя арткен турда күрденартамент бир онзагай түүлүнүң дугайын чугаалап кээли. Москваның херек кырында доозулган деискээрлер курлавырларын каминазарының мырынай эргежок чугулазы-биле ол онзагай байдал тайылбырлаттынар. Оңгарлар кежир арткилээн болгаш ажылдаттынган карьерлерлиг черлерни, тулаларны ам шингээдип алыр апаар. Ам найысылалга үлетпүр тудуушкунуң хөй каът корпустарны тудуп тургаш, вертикалчылдар аргалар-биле хөгжүдерин шиитпирлээн. «Калибр», «Фрезер», «Энимс» харын ындыг корпустарны алыр. Ол шенелде авес-тир. Бо болза хоорай тудуунуң бадыткаттынган угланыышкыны-дыр.

— Москваның Кол үлетпүр тудуунуң эргелининң кезектеги амгы беш чылда чаартыкылып турар ындыг бүдүрүлгелерни адап болур силер бе?

— Болбайн канчаар—деп, Г. И. Каминский харылаан. — Оңу хереглээр болуңарза. 160 каттыжышкыннарның, заводтарның, фабрикаларның, оон ыңай эртем-шинчилелдиң 75 институттарының адрестерин биляп алыр апаар силер.

В. БЕЛЯЕВ.
СЭТА-ның корр.

Сонгу Ирландияда дүшкүүрлүг байдал хевээр артпышаан. Ол провинциязда терроризм байдалын Лондоннуң чагырыкчы бөлүктери улам күштелдирип турар. Англияның «айыл чок черинин күштери» хоорайның кудумчуларынга чиңдиишкиннерни болгаш хоруглаашкынынарны кылып турар.
ЮПИ-СЭТА-ның телефотозу.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ЫЙЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

ДАККА. (СЭТА). Күрүнеге улуг үүлгелиг кылган деп меге буруудалыышкын-биле эрткен чылдың апрельде хоруглаткан Бангладештиң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары М. Фаркадтың «керээн» деп илеткелиг хөй-ниитиниң ыйыышкыны-биле Дээди судка көөр кылдыр дамчылып бээр ужурга Бангладештиң эрге-чагыргалары таварышкан.

Депшилелиг политиктиг ажылдакчыны тудуп хоруглааныңга удурланышкын бүгү чүртте улам күштелген. Ажылчы чоннар болгаш профзвилел, анықтар организациялары, политиктиг өзүл-бүрү партиялар төлээлекчилери ону камгалап, зоп-зорадан хостаары чеген турар.

Ынчалзажок, М. Фаркадтың «керээн» Дээди судка көөрүн амга чедир саналдыг турарын чүртүүн политиктиг бөлүктеринде демделеп турар. Ону хостаар дугайында ниитиниң күлээп алырын эрге-чагыргалар ажегерээн саналдыг келген.

Чай болгаш школачылар

БҮГҮ-ЛЕ ЭКИНИ—УРУГЛАРГА

«Бүгү-ле эки, чаагай чүүлдерни — уругларга!» — деп, Владимир Ильич Ленининг чагыглары совет ниитилелдиң амыдыралының хоойлузу болуп берген. Аныяк салгалды каңкадык; төрээн чуртунга, чонунга бердиниг; төлептиг, мөзүшпырлыг хамаатылар кылдыр кижизидер дээш бистиң партия болгаш чазаавыс хүн бүрүүн ада сагыш човаашкыны салып турар.

Ада-иелериниң, башкылар коллективтериниң уругларны кижизидер хүндүлүг ажыл-херээнге профэвилелдерни бодунуң догуиаап тургустунуп келген уезиниң иштинде улуг дузаны чедирип келген.

Школадан дашкаар баштайгы уруглар албан черлери профэвилелдериниң инициативазы-биле тургустуунган. Маңаа чижек кылдыр уругларның баштайгы музыка школазын Путилов заводунуң профэвилел комитеди тургускаанын чугаалаарга-ла четчир. Профэвилелдерге уругларның чайгы дыштанылга лагерьлерин организастаарын Совет эрге-чагырга 1938 чылда дааскан. Эрткен 40 ажыг чылдар иштинде бистиң чуртта чүгле лагерьлериң саны көвүдээн эвес, харын янзы-бүрү хевириң лагерьлери чыл бүрү немежин турар, уруглар фондузунга чорудуп турар кижизидилге ажылының уткашынары экижин турарын билир бис.

1974 чылда чурттуң бүгү-ле пионер болгаш күш-ажыл база дыштанылга лагерьлеринче профэвилелдер 9,4 миллион уруглар чорудуп турган болза, эрткен 1980 чылда 15 миллион ажыг уруглар янзы-бүрү лагерьлерге дыштанган. 1974 чылда СЭКП ТК-ниң болгаш Совет чазактың «Школачылар-ның чайгы дыштанылгазын улам эки организастаар дугайында» докгаалын амыдыралга чедиишкиниг боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылчеректи областтың профэвилелдер чөвүлели кылып чоруткан. Онгу беш чылдың бирги чылында (1976 чыл) республикага 56 уруглар лагерьлери тургай болза, 1981 дыштанылга чайында 80 ажыг янзы-бүрү лагерьлер ажыллаар. Аңаа 12 муң школачылар дыштанып. 1976 чылга деңээрге, 4,5 муң хөй өөреникчи дыштанып. Чүгле профэвилелдер лагеринге республика школачыларының 20 ажыг хуузу дыштанып турар апарган. 10-гу беш чыл иштинде «Чагытай», «Малчын», «Азас», «Сайлык», «Дзержинец» дээн ышкаш чаа лагерьлер немешкен. Лагерьлерде клубтар, кызыл-булуңнар, чазанылга мастерскаялары, күш-ажыл бөлүмнериниң комнаталары дерип кылган. Чижээ: Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомуиуи «Байлак» лагеринде 200 олуттуг клуб, чуртталга корпустары, 140 олуттуг столованы туткан. Садыг ажылдакчыларының «Орленок» лагеринде 50 олуттуг кызыл-булуңну (шевергин дерип кылган. Ю. Гагарин, В. Дубинин аттыг лагерьлерде чазанылга мастерскаялары туттунган. Барыын-Хемчиктиң «Аяңгаты», Тес-Хемниң «Сайлык» лагерьлериниң баазазы дыка бижыккан.

Уруглары күш-ажылга кижизидери — хүниүң чугула айтырыы. Бо сорулганы чедиишкинниг боттандырары-биле республиканың профэвилелдер комитеттери күш-ажыл болгаш дыштанылга лагерьлериниң санын көвүдедип, баазазын бижыглаар айтырыгны күштелдирген.

1976 чылдың 26 күш-ажыл болгаш дыштанылга лагеринге 1200 өөреникчи хаара туттунган турган болза, бо чылын 45 күш-ажыл болгаш дыштанылга лагеринге 3576 өөреникчи дыштанылгазын боттарынын кылып шыдаптар күш-ажылыбиле холбап чорудар. Моон соңгаар күш-ажыл болгаш дыштанылга лагери кол черни ээлээр апаар. Лагерьлериң бо хевирлери Тожу, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарының школалаарында массалыг сайзыралды чедип албайы турарын четпес деп санаар апаар.

Кадыы кошкак уругларның дыштанылгазын чогуур негелдеге чедир организастаары чуруга айтырыг. Сөөлгү чылдарда облпрофчөвүлел, Кадык камгалал болгаш Чырыдыышкын министерстволары демнежип, боттуг ажылдарны кылган. Ол талазы-биле тускай лагерь баазазы чок болганындан кадыкшылга школаларының, школа-интернаттарның баазаларын ажыглаар ужурга таваржып турар. Бо чорук школаларны келир өөредилге чылынга белеткээринге шаптыктыг болуп турары шын. Ынчангаш тускай кадыкшылга лагерин республикага тударының айтырыы кол черни ээлеп турар.

Профэвилелдер чөвүлели өскүс болгаш азыралын оскунган уругларны дыштандырар ажылды кичээнгейниң төвүнде ап турар. Республикада 5 хире стационарлыг пионер лагерьлериниң баазазында өскүс, чартык өскүс болгаш азыралындан чарылган уругларны дыштандырып турар. Чыл санында аңаа 1000 ажыг уруглар дыштанып турар. Ам бо уеде школа бүрүзүнде дыштанылга болгаш күш-ажыл лагерьлери, бүдүрүлге бригадалары болгаш өске-даа өөреникчилериң күш-ажыл каттыжыышкынары ажылдап турар болганда үстүнде айтыкан категорияның уругларын болгаш кижизидери «берге» назы четпестерни олче хаара тудары ковчуг чугула. Республика масштавынга-даа, районнарга-даа спортчу-туристчи, шеригжиткен лагерьлериниң четкизин калбартыры чугула. Мурнунда чылдарда облпрофчөвүлели 200-300 уругларның спорт школаларының өөреникчилери дыштаныр лагерьлерни тускайлап берип турган. Бо чылын Кызыл чоогунда Каък болгаш Чагытай хөлдер кыдында лагерьлериң кайы бирээзинин баазазында спортчу лагерьлерни организастаарын планда көрдүнген. Аңаа «Бүүрелдин старттары», «Хөм бөмбүк» маргылдааларының киржикчилери белеткелди эртер.

160 хире пионер-комсомол активи, мурнуку чылдарда ышкаш база-ла боттарының дыштанылгазын Ю. Гагарин аттыг лагерьге эрттирер. Школаларның өөреникчилер, комсомол комитеттериниң, дружина чөвүлелдериниң кежигүннери маңаа тускай теоретиктиг база — практиктиг билиглерни алырлар. Лагерьлерге ажылдаары-биле 200 студентилер, башкы училишезиниң сургуулдары; 250 хире школалар, өөредилге черлериниң башкылары; будүрүлгениң мурнакчылары лагерьге ажылдаарынга белеткелди эрткен. 1979 чылдың август 24-те ВЦСПС-тиң президиуму, комсомол ТК-ның бюрозу болгаш ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязы янзы-бүрү лагерьлерни башкы кадрларбиле хандырарын, лагерьлерге ажылдаан башкыларга чыл дургузунда дыштанылгаларда шөлээзин долузу-биле ажыглаарын, ажылдап турар черинге шалыны долузу-биле артарын, лагерьге ажылдаан үениң шалының төлеп бээр чурумунуң дугайында тодаргай айыткан.

Башкы кадрларын пионер лагерьлеринче чорударының дугайында бо дужаалды Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу чыл бүрүде үндүрүп турар. Тожу, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем, Каа-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарның улус өөредилге килдистериниң үк доктаалды күүседир талазы-биле кошкак ажылдап турарын айтыр херек.

Пионер лагерьлеринге кижизидилге ажылының шынары чүгле ында ажылдап турар башкылардан хамаарыжыр. Бядыг чүве болганда, Чырыдыышкын министерствозу бо айтырыгны чогуур негелдеге тургузары чугула. Ол шыкаш школаларда дашкаар уруглар албан черлериниң ажылдакчыларының шөлээ хуусаазын эдекөрүп, өске край, областарда ышкаш, чайгы уеде пионер лагерьлеринге ажылдаарынче хаара тударын Чырыдыышкын министерствозу шнитпирлээри чугула.

М. ООРЖАК,
областың профчөвүлелиниң килдис эргелекчизи.

ДЕЛГЕЛГЕ

Өвүр район школачыларының уран чогаадылга делгелгезиниң ажылдышкыны улус депутаттарының район Совединиң ээлчеглиг сессиязы-биле холбажы берген. Ынчангаш районнуң бүгү ортумак школаларында уран-шевер оолдар, уругларның өөредилге чылынын дургузунда чазанылга, даараныла, чурулга бөлүмнеринге чедип алган теоретиктиг болгаш практиктиг билиглерини түннели — янзы-бүрү кылыгларны олариың ада-иелери, улус ажыл-агыйының мурнакчылары улуг сонуургал-биле көрүп танышкан. Делгелге СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаадтынган.

Тематиканы, ылаңгыяда Хандагайты ортумак школазы эки сагааны көскү болган. Бир талазында Кремльдиң Спасск суургазын, өске талазында Съездилер ордузуи чураан калбак ыяштың кырында XXVI деп санныры өңүүг сайгылгааннар-биле кылган. Олар чырып турар. Бо школа ылаңгыя физика, математика кичээлдеринге ажыглаар өөредилге херекселдерин делгелгеге хөйү-биле киирештирген.

Делгелгениң негелдезин ёзугаар даараан, аргаан, чогаатакан чүүлдер-биле чергелештир тырттырган. чураан чуруктар, графика, ыяшты оюп, демирни соп тургаш, кылган кылыглар школа бүрүзүиде бар. Бо негелде колдуунда сагыттынган. Бир школа өскезинге негелденің кандыг-бир хевириниң талазы-биле ыяап-ла үлегер-чижек болган, биргээр чугаалаарга, ашкан турары—белеткелдиң шыңгыы болганының, районда уран-шевер өөреникчилерниң санының чылдан чылче көвүдел турарының тодаргай керечизи. Хандагайты ортумак школазының өөреникчизи Маадыр Кара-Монгуштуң кылган электрогитаразын салыгнындан ылгаары ындыг-ла белеп эвес. Ону токка кожупкаш безин ойнап болур. Оон өске кылыглардан алдыгы классчы Игорь Саттың В. И. Ленининиң автомобилиниң бичелеткен моделии, оон чаңгыс классчызы Дидим-оол Донгактың «Аас-кежиктиң дагазын», 5—9 классчарының өөреникчилери Чечена, Чойгаимза, Оюмаа Монгуштарның дуктен, удазындан аргаан хептерни чыыгаанар улуг соңуургал-биле көргеп.

Солчур ортумак школазы. Эрткен чылгы көрүлдениң тиилекчизи ол. Судомоделизм мында элээн сайзырааны илдеп. Борта Амир Оңдар, Хүреш-оол Монгуш оларның киирген улуу улуг.

Торгалыг ортумак школазының өөреникчизи Саяна Сандының ангор өшкү дүгүн өңнүг удазыннар-биле холуп тургаш аргаан джембри. Ол шыкаш Орлан Монгуш, Буян Куулар, Сәлбак Баазаң оларның чураан өңнүг, шуугайдан от хереддери-биле чидиртип тураш кылган чуруктары база мактаксанчыг.

С. МОНГАЛ.

Аар атлетика талазы-биле 1981 чылда республика чемпионадынга Евгений Черногрибов ортумак деңзинге чемпионнаан.

ЧУРУКТА: Е. Черногривов маргылдаа үезинде.

В. КРИВДИКТИҢ фотозу.

телевидение

МАЙ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртекги сула шимчээшкин. 9.05 — «Хайгаарактың кадай» уран-чечен телефильм. 10.35 — Эртемтайылбырлыг фильмнер программазы: «Бедикке эмнээшкин», «Көдээ стадион». 11.05—Медээлер. 11.10 — 13.35 — Чапсар. 13.35 — Документалдыг фильм . 13.55 Медээлер. 14.15 — Кинопрограмма: «Ртивели аттыг система», «Янзы-бүрү өң». 15.05 — Уралдың баянистер трюзу ойнаар. 15.30 —Финляндияның Компартиязының XIX съездизинин ажыттынарынга. «Финляндиялап» Кинопрограмма. 15.50 — Грузияның Күрүнениң хор капеллазының концерти. 16.35 — «Москва болгаш москвачылар». 17.05 — «Тоол аалдан келди». «Буратиноның ужуралдары». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 19.35 — Чадаг-терге чарыжы. 19.50 — «Имеретин ёзу-биле өг-бүле». Уран-чечен телефильм. 2-ги серизы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 22.00 — 23.20 — «Театр болгаш үе». СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаатканы шиилериң Бүгүэвилел көрүлдезинин дугайын. да. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Орус чугаа». 12.30 —Педагогика мастерлериниң кичээлдери. 13.00 — В. Овечкин. Чогаалдарының ариннарындан. 13.45 — «Орус уран чурулга». Ыяштан кылынган. 14.15 — Совет композиторларының чогаалдарында чоңгун ырлары. 14.45 — «Экивибрист». Уран-чечен телефильм. 16.00 — 17.10 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.10 — «Сергей Лазо». Уран-чечен фильм. 18.30—18.45 —Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизинин материалдарын өөренип тур бис». 19.10— Киножурнал. 19.20 — «Хүн бүрүүн кичээнгейим — чаагайыдылгаже». 19.35 — «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктың уландар, чаштар!» «Ильичи Барамның салгалы». Мультфильм. 20.15 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 22.00 — 23.30 — «Бедикке сестинкин». Уран-чечен фильм.

Ағаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыл каап турар агаар болур. Чер-черлерге дымыраар чаъстаар. Агаарның температуразы дүне—5—10, а хүндүс 10—15 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр. Дицмирээр, чаъстаар чадавас. Дүне—7—9, хүндүс—12—14 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Кежээки нарын байдал» 9.30 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (узаткан), «Чүүден-даа артык үнелиг». Бешки болгаш алдыгы фильмнер — «Катап тургузуушкунуң маадырлыг чоруу», «Хүлден катап бүткен Феникс» 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыында 9.30, «Ак-көк чурук» 11.00, «Алдарлыг ажыл-херектиң эгези» (2 серилыг II-ги фильм) 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Петрнин чалыы назыны» (2 серилыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилге өөренирин күзээнерни бирги курска хүлээп алырын чарлап тур:

Математика.

Орус дыл болгаш литература.

Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.

Биология.

Киреринің экзаменнери июнь 2-ден 14-ке чедир дараазында эртемнерге болур:

«Математика» мергежилге—математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге —орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы» мергежилге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химилга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдиринишкиннерни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап кошкаш, чорудар: ортумак эртеминиң дугайында документ (бодуу-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, № 286 майык ёзугаар эмчи справказы, ажылдап турар черинден характеристика, билдиринишкин, 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34. Пединститут, бот-өөредилге салбыры. Телефон: 2-20-36.

Свердловскиниң юридиктиг институду чаа өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы — 4 чыл. Институт үш факультеттиг: суд-прокуроруның, истелге-криминалистиканың, улус ажылагыйының эрге-хоойлу албаныныың.

35 хар чедир назылыг, ортумак эртеминг болгаш 2 чыл чедир ажыл стажтыг (шеригге албан эрттирген үезин аңаа киредер) киижилерни, Чепсектиг Күштериниң хүрээлениинден шериг соонда халашканнарыны институтка хүлээп алыр.

Институтка киреринің дугаыңында билип алыксаан киижилер Кызыл хоорайның, районнарның прокурорларындан, республика прокуратуразының кадр килдизиниден айтырып ап болур.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 57.

Кызылдың уран чүүл училищези 1981—1982 өөредилге чылында дараазында салбырлар аайы-биле хүлээп алыышкыны чарлап тур: дириженияты ыры; улустуң хөгжүм херекселдери (баян, домра, аккордеон, балалайка, допшулуур, чанзы, чадаган, ингил); фортепиано; үрер хөгжүм херекселдери (труба, тромбон, кларнет, гобой, флейта, труба, валторна); хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка, контрабас); ыры; теоретик-композитор; уран чурулга; клуб салбыры (мергежилдери — дириженер-ниити ыры, улустуң хөгжүм херекселдери, клуб хемчеглериниң режиссуразы, хореография); библиотека херээ.

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр, херээжен хамаатыларны хүлээп алыр. Дириженерниити ыры болгаш ыры салбырларынга 18 хардан өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынга сактыычалын, дыннаарыч, үнүн барымдаалап хүлээп алыр, уран чурулга салбырынга кирелер карандаш, будукбиле чураан чүүлдерин эккел көргүзер.

Клуб салбырының режиссер мергежилге болгаш библиотека херээнің салбырынга чүгле ортумак школа дооскан-нарны хүлээп алыр.

Директорнуң адынга бижээн билдиришкинге кожар чүүлдер: аттестат азы сес чыл школазын дооскан хереченилел (бодуң), чурттан турар черинден № 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы, күш-ажыл дептериниден кадрлар килдизиниң азы будүрүлгениң удуртукчузунуң адын салганы үшта бижилге, 2х4 см хемчээлдиг 4 фоточурук. Училищеге келирде төрүттүүген дугайында хереченилеин азы паспортун, шериг билединг азы шериг херээнге киир бижидилге дептерни боду эккел көргүзер.

Сес чыл школазын дооскан-нар дараазында эртеминерге экзаменнер дужаар: мергежил аайы-биле, орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (аас-биле).

Ол чыл школазын дооскан-нар: мергежил аайы-биле, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Киреринин экзаменнерин ортумак өөредилге черлеринге киреринің чурумнарын ёзугаар 1981 чылдың июнь 6-дан эгелеп эрттирер.

Кичээлдер сентябрь 1-деи эгелээр. Стипендияны ниити дүрүм ёзугаар бээр. Өт-бүлезинин материалдыг байдалының дугайында шынызылганы барымдаалап үндезин националдың ажылчыннарының болгаш колхозчуларының уругларын күрүнениң долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищенин адреси: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 2.** Телефоннары: 2-25-79, 2-29-26.

ӨҢНҮКТЕРГЕ ЧОРААШ...

Моол Арат Республика биле Тыва АССР бижыг харылзаалыг. Культура кадык камгалал болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының талазыбиле дружулга солчулгазы ийи чуртта калбарган. Чоокта аңаа Тыва АССР-ниң кадык камгалал черинин бир ындыг делегашиязы-биле Завхан аймактың төвү Улаастайга баар аас-кежиктиг болдум.

Аймактың кадык камгалал эргелеп болгаш эмнелге каттыжышкынының коллективи бисти найыралдың байдалынга, чылыг-биле уткуп алган. Дөрт хүн үргүлчүлээн дружулга солчулгазында кадык камгалалының беш чыл планында кол көргүзүүлери-биле болгаш эмнелгениң ажылы-биле ханы танышкан бис.

Аймактың бир ясли-садигинге чораан бис. Ында медицина училищезин дооскан кыс ажылдап турар. Ясли-садиктиң иштии, даштыы арыг-силиг. Санитарлыг байдалы чогуур иелеелге дүүшкен. Бичии уруг бүрүзүнге түс-түс карточкаларны кылып каан. Уругларның кадыкшылыңың байдалын аңаа демдеглеп бижип турар.

Алдархан сумузунда көдээ ажыл-агый каттыжышкынынга чораанывыс уттундурбас. Ол мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи. Каттыжышкынның даргазы Джанчив Максар сумунуң эмнелге ажылынче улуг кичээнгейни салып келген. Келир беш чылда аңаа чаа төлевилелдиң эмнелгезин тудары планнаттынган. Ол эмнелге көдээ ажыл-агыйның каттыжышкынының күселибиле туттунар. Эрткен чылын чаа бөжуур бажыңны ажыглалга киирген. Ол эмнелге малчыннарга кончуг таарымчалыг кылдыр түттүнган. Чаа төрүттүнген чаштарга чөргектерни ында халас берип турар.

Гоби ховузунуң чоогунда мурнакчы малчыннарның бирээзиниң аалына база чорудувус. Делгем ак өгнүң ээлери ырактан-на, хүндүлүү-биле уткуп, эжиин ажыкташ чалады. Ээлдек-эвилен өг-бүленің нәпиоиал чемин чип хөөрештивис-даа. Оларның чурттап орары арыг-силиг. Амыдыралы бай-шыырак дээрге илдең болду. Ол өгден аъттанытарывыстың бетинде, малчыннарның эң-не улуг назылыы сеткилиниң ханызындан байыр чедирип, эки күзээшкиннерни йөрээди.

Тывавысче чаныл ора, совет-моол найыралдың «хөлчок бижыкканын чугаалажып чорудувус. Завхан аймакка чораанывысты коллективте эш-өөрлерге база чугаалап бергеймен.

А. ЖЕБРЕЦОВА,
Кызылдың № 2 терапия салбырының эргелекчизи.

Пионерлер слёдунуң киржикчилери

В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүүн бистиң чурттуң пионерлери чаагай ажыл-херектер, эки өөредилге-биле уткууру чаңчыл апарган.

Ол байырладыг хүүнү бистиң республиканың пионерлери база-ла эки өөредилге, чаагай ажыл-херектер-биле уткуп алган. Пионер организациязының тургустунган хүүнү май 19-гу тавырыштыр VIII Бүгүэвилел слёдуу Москвага болуп эрткен. Ол слётка бистиң республиканың өмүнээзинден эң эки өөредилгелиг, үлегерлиг сагылга-чурумнуг, хөй-ниити ажылынга эң идепкейлиг, кызымак беш өөреникчи киржир аас-кежиктиг болган. Кызылдың № 4 ортумак школазының тергини эки өөредилгелиг пионери Оля Родионова, Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазындан Марта Куулар, Бай-Тайганың Тээли ортумак школазындаа Артур Шожуңчап, Чадаананың № 1 ортумак школазындан Урана Куулар, Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг № 1 ортумак школазындан Алексей Попов олар ол слётка киришкеннер.

ЧУРУКТАРДА: Тывадан Москвага VIII Бүгү-эвилел слёдуунга киришкен пионерлер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

1981 чылдың акша-бараан лотереязының дөртку үндүрүлгезиниң билеттерни садзы республиканың хоорайларында, ажылчын суурларында болгаш көдээниң чурттакчылыг черлеринде дооступ турар. Ол үндүрүлгениң тиражы май 22-23 хүннеринде Иркутск хоорайга болуур.

Эң аас-кежиктиг билеттерниң эзлери «Москвич», «Жигули» деп автомобильдерни ойнадып алыр. Оон-даа өске өртектиг чүүлдерни ойнадып ап болур. Оларга янзыбүрү марканың мотоциклдери, пианино, телевизорлар, соодукчулар; магнитофоннар, фабрикага кылган хевистер болгаш оон-даа өске ойнап алыышкыннар хамаарыжыр.

Ойнадып алганмыр бараанның өртээп ап база болур силер.

Дөртку үндүрүлгенин лотереязы-биле 1—250 чедир акшаны ойнадып ап болур.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛА. ЖЫНАР!

«Шын» солуна курьерлеп ажыллаар кижилер дарый негеттинип турар.

* * *

Көдээ ажыл-агый министерствозуна мергежилдиг машинакчылар, ажыл-агый эргелекчизи негеттинип турар.

Айтырар черн: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Кадрлар килдизи. Телефоннары: 2-22-50, 2-41-44.

* * *

1981 чылдың май 15-тен эгелеп Кызыл — Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе аразының рейизи хүнүүн ужудар апаарын (моон мурнунда — неделяда үш улаа ужудуп турган) бүгү хамаатыларга Кызыл аэропорту дыннадып тур. Ужудуп үнер үези өскерилге чок.

Июнь 1-деи эгелеп Кызыл—Абакан — Кызыл маршруткa немедле рейсти тургускан. Кызылдан ужудуп үнер үези — 11 шак 30 минута (Москва шагы-биле).

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-53, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагза килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17806 Чагыг № 1243

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00361

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 120 (11618) | 1981 чылдың май 23, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 көп.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ

Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Коммунистиг партиязының 60 чылынга тураскааткан Тбилисиге байырлыг хурал

ТБИЛИСИ, май 22. (СЭТА). Алды он чылдар дургузунда Совет Грузия чүс чылга деңнежир орукту эрткен. Ооң ажылчы чоннары эвилелдешкен республикаларның ақы-дүмә улустары-биле кады төөгүлүг үндезин чаартылгаларны бөттандырган. Ынчангаш олар ленинчи Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чедип алган чедиишкиннеринге дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар.

Совет Грузия болуунуң бай-ырлалын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээни чурттуң экономиктиг болгаш соңзал улам ынай хөгжүлдезиниң өндүр улуг перспективаларының болдурганы политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүлүшкүнүүң байдалында демделген турар.

Грузияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Грузияга Совет эрге-чагырганың тургустуганыңдан бээр база Грузияның Коммунистиг партиязының тургустуганыңдан бээр 60 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралы партия, совет, хөй-ниити организацияларының, республиканың ажылчы чоннарының болгаш Совет Армияның төлээлекчилериниң киржилгези-биле бөгүн Грузияның күрүне филармониязының улуг залынга болган.

Эштер **Л. И. Брежневти, В. В. Гришинни, Д. А. Кунаевти, Д. Ф. Устиновту, В. В. Щербицкийни, Г. А. Алиевти, Т. Я. Киселевту, Ш. Р. Рашитовту, М. С. Соломенцевти, Э. А. Шеварднадзени** хураддың киржикчилери туруп келгеш, үр-ле соксавас диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Президиумда байырлалга келген делегацияларның баштыңнары, Грузияның удуртукчулары, күш-ажылдың мурнакчылары, шериг начальниктери.

Байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **Э. А. Шеварднадзе** ажыттыган.

Алдан чылдарның оруу— ол дээрге бистин чуртувустуң эргип четпес делгемнеринге Улуг Октябрьның тинлелгелиг базымының чылдары, ол дээрге Грузияга Октябрьның келгеи оруу деп, ол чугаалаан.

Бөгүн пайыралдың болгаш ақы-дүмәның оруктары Тбилисиже, Совет Грузияның нәйысылалыңче кээп турар. Ол орук-биле бистиң эң-не күзээ-ниивис болгаш эң-не хүндүлүг аалчывыс, биске эргим Леонид Ильич Брежнев чедип келген. ол эң чугула партийжи болгаш күрүне херектери-биле, ажок улуг политиктиг болгаш делегей айтырыгларын шинтпирлээр дээш ажок чайы чокдаа болза, бо байырлалга киржир үени болгаш арганы тып, мында келген.

Бөгүн төөгүлүг хүн. Ол болза Совет Грузияның ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга, коммунистеринге ооң алдарлыг 60 чылы-биле холбаштыр эң-не чаагай. эң-не чүректиң ханызындан сеткилдин болгаш эң-не эки күзээшкиннерни илергейлээн СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң солунларга парлаан байырлыг чагаазы-биле эгелээн.

Республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээрзин Э. А. Шеварднадзе бүгү чыылганнарның өмүнээзинден бүзүреткен.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюроозунуң составын чыылганнар кайгамчык улуг көдүрүлүшкүн-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. И. Брежневке сөс** берген. Чыылганнар шүүтү турул келген болгаш Леонид Ильичиге диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедиргеи. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, СЭКП ТК-ның ленинчи Политбюроозунга, маадырлыг совет улуска, ССРЭ-ниң улустарының пайыралынга болгаш ақы-дүмә чоруунга аддар болдурган йөрээлдер залга дыңналып турган.

ТБИЛИСИГЕ ӨӨРҮШКҮ-ХҮНДҮТКЕЛДИГ УТКУУШКУН

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Тбилисиниң аэропорту байырлалдыбиле шиметтинген. Эвиделдешкен он беш республиканың туктары ССРЭ-ниң Күрүне тугун долгандыр салгынга киискин турган. Шөлде — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнериниң портрет-чуруктары. Кыжилернің арын-шырайлары байырлалдыг хөөн кирген: республиканың күш-ажыл мурнакчылары, партияның, Ада-чурттуң Улут дайынының хоочуннары, маадырлыг Бичелерге тулчуушкуннарның киржикчилери, бүгү-ле ақы-дүмәлыкты республикаларның боттарының национал хептерин кеткен төлээлекчилери, шериг начальниктер, хөй-ниити төлээлекчилери, пионерлер аңаа чыглып келген. «Совет Грузия Силерге изиг байыр чедирип тур, эргим Леонид Ильич!» дээн орус болгаш грузин дылдарда лозуннар аэропорт бажыңында кызыл пестерде тода көстүп турган.

Грузияга Совет эрге-чагырганы доктаадып тургусканының болгаш Грузияның Компартиязының, тургустуганының 60 чылынга тураскааткан байырлалдарга киржири-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң баштыңы май 21-де ында чеде берген.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов чеде берген.

Самолет чадазының баарыңга Леонид Ильич Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы П. Г. Гилашвили, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы З. А. Патаридзе, Грузин ССР-ниң еске-даа удуртукчулары улуг өөрүшкү-хүндүткелдиң байыр чедириишкини-биле уткаан.

Эш Л. И. Брежневти Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен республикаларның юбилейлиг байырлалда барган делегацияларының баштыңнары: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының бирги секретарылары: Дагестанның — М.-С. И. Умаханов, Сонгу-Осетияның — Б. Е. Кабалоев, Чечен-Ингушетияның — А. В. Власов, Кабардин-Балкар АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы К. С. Кушхов; СЭКП крайкомнарының бирги секретарылары: Краснодарның — С. Ф. Медунов, Ставропольдуң — В. С. Мураховский олар база аэродромга турганнар.

Пионерлерниң салыр үндүргени чүс-чүс көгө-бугалар аэропорттуң кырынга бедик ужуп турган. Бүгү делегейге тайбың дээш могаг чок демиселчи — Леонид Ильич Брежневке аныяк салгал ынчалдыр байыр чедиргени ол.

Эштер Л. И. Брежнев, Э. А. Шеварднадзе олар хүндүлел таныылының чыскаалдыңчы базары-биле эртикеп, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке хүндүлел таныылының начальниги рапорт берген.

ССРЭ-ниң болгаш Грузин ССР-ниң күрүне гимнилерни күүседиген.

Хүндүлүг аалчыны бүрүнгү грузин чанчыл ёзугаар Тбилисиниң эң хүндүткелдиг болгаш эң улуг назылыг хамаатылары уткаан. Республиканың күрүне ыры грузин улустуң амыр-менди ырын ырлап күүседиген.

ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Анджапаридзе Леонид Ильич Брежневке мынча дээн айыткаан: Грузин ССР-ниң черинге Силерге бистиң улузувустуң мурнуңнан чүректиң ханызындан байыр чедирер улуг алдар биске оваашты. Он чыл мурнунда мышкаш, шак-ла ындыг ынакшыл болгаш өөрүшкү-биле Грузия Силерни уткуп тур.

Республиканы кылып турар Силерниң бүгү-ле чүүлдериңер дээш, бистиң байырлалывыска келир болгаш бүгү грузин улустуң өөртүр аргалыг болганынар дээш Силерге четтирдивис, эргим Леонид Ильич.

Тбилиси хоорайның хүндүлүг хамаатызының тураскаал демдээн Л. И. Брежневке барып тудускан.

Боттарының фронтучу политкомиссарынга чүректиң ханызындан байыр чедирген бичe-чержилер-биле эш Брежневтиң ужуражымышкыны сеткил хайымышкыныг болган. Ол минуталар кыска болган-даа бол, кады эрткен оттуг оруктарының дугайында олардың аразында кижи бүрүүнүң чүрээнге эргим үнелиг хөй-хөй сактышкыннар олардың сагыш-сеткилинге дораанга кирип келген.

Леонид Ильич Брежнев, ооң-даа эштер автомашиналарга олурупкан, хоорайже үлаландыр чорупкан. Туктар-биле, каастаан панноолар-биле, «Партияның күжү — чон-биле чангыс эптиинде, чонуң күжү — партия-биле чангыс эптиинде!», «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин күүседиптер бис!», «Думмазы акыл-биле күштүг!», «Коммунизмниң түргүзүкчүзү, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи—совет улуска алдар!» дээш лозуннар-биле ол хүн найысылалдың бүгү чурттакчылары кудумчуларга болгаш проспектилерге үнүп келген кышкаш кылдыр сагындырып турган. Эргим болгаш күзеңчиг аалчыга тбилисижилер грузин өөрүшкү-хүндүткелбиле изиг байыр чедирип турганнар.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Алдарлыг юбилейни — Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Компартиязының 60 чылын таварыштыр силерге болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден сеткилдин болгаш чүректиң эң ханызындан байыр чедириишкиннерни дамчыдары сагыш-сеткилдя өөртүп келир-дир. **(Диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).**

Силериң байырлалыңар — бүгү совет кижилерниң, совет улустарының улуг өг-бүлезиниң байырлалы-дыр. Грузия —кижиниң буянныг мөзүзүң, соруктуг ажыл-иштиң, алыс маадыр чоруун болгаш найыралга шынчызын бурун шагдан бээр үнелеп билир ажык чүректиг чон чурттаан Черниң кайгамчыктыг булуңу-дур. **(Үргүлчүлеңдиг адыш часкаашкыны).**

Көдээ ажыл-агыйда база шак-ла ындыг чаартылгалар. Онгу беш чылда силер шайның, цитрустарның, виноградтың, кат-чимистериң болгаи йогаалярның тергиин дүжүттерни чедип алган силер. Силериң республикада чорудуп турар солун шенелдерже чүрттә киичээнгейлиг көрүп турар. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрени болгаш эң-не хүндүлүг аалчывыс, биске эргим Леонид Ильич Брежнев чедип келген. ол эң чугула партийжи болгаш күрүне херектери-биле, ажок улуг политиктиг болгаш делегей айтырыгларын шинтпирлээр дээш ажок чайы чокдаа болза, бо байырлалга киржир үени болгаш арганы тып, мында келген.

Республиканың партия организациязы ол шүгүмчүлелден шын түңнелдерни кылган. Таарымча чок болуушкуннарга удур, партия болгаш күрүне сагылга-чурумун быжыглаар дээш, шын кадр политиказы дээш принципиалдыг база эптеш чок демиселди чорудуп шыдаан силер. Республиканың экономиктиг болгаш социал амыдыралынга таарымчалыг чорудулгаларны бадыткаар дээш хөй чүүлдер кылдыңган. Грузияга моральдыг байдал. силериң даг агаарыңар шыкаш. арыг болзуп дээш, а аныяктар хоочун салгакчыларның, Төрээн чуртка кызыгаар чок бердиген маадырлыг ажыл-ишчилерниң, патриоттарның эки чаңчылдарын билген турзуп база уламчылазын дээш моон соңгаар-даа сагыш салыры чугула. Совет Грузияның мурнакчы кижилери — ол дээрге бистиң ниити чоргааралывыс болгаш аллдарывыс-тыр, юбилей хүнүнде бистиң чуртувус оларга бүгү чонуң өөрүп четпиогенин илергейлеп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Бүгү чугаалаан чүүлдер силерде шыңгыы айтырыглар болгаш ажылда четпестер чок эвес дээрзин шынап-ла бадыткап турар-дыр, эштер. Ыяңы айтырыгларның болгаш четпестериң бары хомуданчыгдыр.

Хөгжүлдениң чамдык боттуг көргүзүглериниң талазы-биле Грузия чоокку чылдарда сайзыраар ужурлуг. Чижээ, көдээ ажыл-агый продукциязын, ылангыя эттиг, сүттүг, чуургалы бүдүрер талазы-биле силер хожудаш турар-дыр силер. Силериң үлетпүрде кадрларның үнер-хирер чоруу зм-даа хөй, ажыл шагының чидирим ам-даа көвей болуп турар. Чаа күчүлерни дүрген шингээдип алыр ужурлуг силер. Чамдык улуг бүдүрүлгелерни чаартырының темпизин дүргеледири, нефтиниң аныяк үлетпүрүи, марганец, чес рудазының тывыскының талазы-биле күчүлерни хөгжүдеря негеттиниң турар. Чуртталга бажыңнарын тудар болгаш өске-даа чамдык социал айтырыгларны шинтпирлээрниге хөй чүүлдерни кылыры негеттиниң турар. Күш-ажыл курлавырларын улам долу ажылдарга — силерниң чугула сорулганар. Республиканың бодунга болгаш оортан дэшкээр-даа черлерге ажылагыйның чугула сорулгаларын шинтпирлээрниге күш-ажыл курлавырларын идепкейлиг киириштирер херек.

Кавказ сыныя ажылдыр доот демир-орук тудуунуң дугайында айтырыгны тургузуп турар-дыр силер. Ол идея шагдан бээр туруп келген. Ыяңыт тудугнуң бергелери дыка улуг. Оруктуң чогу оортан дудак чок бергелерни база тургузуп турар. Инженерлиг ол нарын болгаш чугула экономиктиг сорулганы шинтпирлээр үези келген-дир.

Грузияның көдээ ажыл-агыйын шапкын хөгжүдерин болгаш оңу специализастаарын бедидерин ооң экономиказының улам ынайгы көдүрүлүшкүнү негеп турар. Никтя эвилелдиң аъш-чем программазын боттандырарының силерниң салыышкыныларны улгаттырары чугула. Бо талазы-биле силерде курлавырлар бар.

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

ТБИЛИСИ, май 21. (СЭТА. ның тускай корр). Совет Грузияның алдан чылдар дургузунда чедип алган чеднишкиннери Владимир Ильич Ленинниң чагыларын амыдыралга боттандырганының ленинчи национал политиканы чайгылыш чок чорудуп келгенинин түңнели болур.

Бөгүн, Совет Грузияның болган Грузияның Компартиязының 60 чыл болган юбилейинде республиканың нәйысылалының күш-ажылчы коллективтериниң, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары Тбилисиниң В. И. Ленинниң адын эдилээн Төп шөлүге чыглып келген. Коммунистиг партияның тургузукчузунуң болгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизиге тураскаал мында бедик чагаагай турар.

Маңаа чедип келген Леонид Ильич Брежневке чыылганнар чүректиң ханызындан байыр чедирген. Ооң-биле кады эштер В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының бирги секретарылары, Грузин ССР-ниң, байырлалга киржири-биле келген делегацияларның удуртукчулары чедип келген.

Микрофонга Кремльдиң курантыларының кагары чаңгыланган. «Ленин кезээде сээңбиле кады» деп ырның аялгазы өөдүр чаагай диңмирээн.

Эш Л. И. Брежнев В. И. Ленинниң төрээниинге тураскаалдың баарынга боодал чечектерни салган.

Грузияның Компартиязының ТК-зындан, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден, Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен республикаларның делегацияларындан чечектерни тураскаалга салган.

Ооң соонда Л. И. Брежнев болгаш өске-даа эштер Бильдиимес солдаттың хөөрүн тургускан Тиилелге парыгынга чораан. Республиканың болгаш Грузияның Компартиязының 60 чыл ооңга тураскаага Алдарның өндүр улуг мемориалын ында тудуп тургускан. Совет Ада-чурттуң мурнуңга ыдыктыг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседкен ооолдарынга байыр чедирип турар Нехерээженин, ажыл-ишчи неңиң металлда шуткаан оөүрхевирин көргүскен «Тиилелге» деп тураскаал ооң төөңде турул турар. Маадырлыг, тиилелгелиг даймчыларга шанналдың демдээ болур дуб будуун ол холунда туткан. Мемориалды чадаланып баткан аттыккан суглар, фонтаннар, «Тиилелгениң туктары» деп мозаикалап кылган панно оңзагай хевир киирип турар.

Советтер чуртунуң бүгү улустары-биле кады Грузияның алдарлыг ооолдары бистиң тиилелгевистиң тугун туюлунга чедир тудушкаанар. Ада-чурттуң Улуг дайынының шөлдеринге чеди чүс муң хире грузин дайынчылар тулчуп турган. Оларның 164-үнге Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тыпыскан, оң-оң муну орденнер болгаш медальнинге тураскаалдың баарынга боодал чечектерни салган.

Грузияның Компартиязының ТК-зындан, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден, Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен республикаларның делегацияларындан чечектерни тураскаалга салган.

Ооң соонда Л. И. Брежнев болгаш өске-даа эштер Бильдиимес солдаттың хөөрүн тургускан Тиилелге парыгынга чораан. Республиканың болгаш Грузияның Компартиязының 60 чыл ооңга тураскаага Алдарның өндүр улуг мемориалын ында тудуп тургускан. Совет Ада-чурттуң мурнуңга ыдыктыг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседкен ооолдарынга байыр чедирип турар Нехерээженин, ажыл-ишчи неңиң металлда шуткаан оөүрхевирин көргүскен «Тиилелге» деп тураскаал ооң төөңде турул турар. Маадырлыг, тиилелгелиг даймчыларга шанналдың демдээ болур дуб будуун ол холунда туткан. Мемориалды чадаланып баткан аттыккан суглар, фонтаннар, «Тиилелгениң туктары» деп мозаикалап кылган панно оңзагай хевир киирип турар.

Советтер чуртунуң бүгү улустары-биле кады Грузияның алдарлыг ооолдары бистиң тиилелгевистиң тугун туюлунга чедир тудушкаанар. Ада-чурттуң Улуг дайынының шөлдеринге чеди чүс муң хире грузин дайынчылар тулчуп турган. Оларның 164-үнге Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тыпыскан, оң-оң муну орденнер болгаш медальдар-биле шаннаткан. Чылча бастырган рейхстагтың кырынга Тиилелгениң тугун аскананың аразында грузин Мелитон Кандария чораан деп чүвени бистиң чуртувус кажан-даа утпас.

Дайынның оруктары-биле оон башгайы хүнүнден соңгуузуңе чедир эрткен Леонид Ильич Брежневти, эң-не хүндүлүг аалчыны, Алдар мемориалын байырлыг байдалга ажыдарынче чалаан. Кып-кызыл кожаланны он үзе кескен.

Эштер Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, Ш. Р. Рашитов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, делегацияларның удуртукчулары Алдар мемориалының мөңге одунга чечектер салган.

Социалистиг Төрээн чуртунуң хозталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амыдырының бергеннерни олар минута дургузунда сактып мөгейген.

В. И. Ленинниң турасказылынга болгаш Алдар мемориалынга чечектер салып турда Совет Эвилелиниң болгаш Грузин ССР-ниң гимнерни күүседиген.

Чечектер салышкыны совет Чепсектиг Күштериниң дайынчыларының — чадаг шеригленнин, ужудукчуларның, далайжыларның чыскаалы-биле доозулган.

• • •

Л. И. Брежнев Э. А. Шеварднадзениң уделгези-биле Тбилисиниң тураскаалдыг, көрүштүг черлериже ол хүн четкен. Наймыслалдың чаа тудугларын көргеп, Тбилисиниң хөй чаартылга ажылдары чоруп турар бурунгу кезээниг четкен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ЧУГУЛА АДЫР

Телефон харылзаазын тодаргай болгаш үзүктел чок болдурары — улус ажыл-агыйын чеднишкиннег эргелеп башкарарыңга база чоңнуң ачы-дузаа чедирилгезинге улуг идиглиг чүүл болур. Ынчангаш ооң ажылын болгаш хөгжүлдезин чедип алыр дээш черчер Советтери дээштиг хемчегларын алыр ужурлуг. Ол дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссиязының май 21-де болган хуралында чугаалашкан.

Ачы-дуза чедирилгезинин база бир чугула хевири болур ол алырны хөгжүлдер талазыбиле РСФСР-ниң Харылзаа министерствозунуң ажылын ынчан чугаалашкан. Автономнуг 15 республикаларда, крайларда, областарда байлалдарны, плач, сан-хөө база статистика органнарындан, эвилел болган республикаларның министерстволарынан болгаш ведомстволарындан депутаттар кээп турар медээлерни өөренип көөгеп.

Хуралды комиссияның даргазы Н. М. Иванишкий эрттиргеп.

Республиканың хоорайлар дээлинин телефон харылзаазы чедиишкиниг хөгжүп турар дугайында РСФСР-ниң харылзаа министри Г. Г. Байцура илеткелинге, депутат Г. В. Алешин база илеткелинге, депутаттар Е. А. Норка, К. С. Симонов, Е. П. Федюнин, В. И. Черушев, В. Ф. Шишканов олар саналдарынга демдеглээннер. Онгу беш чылдың дургузунда кабельдиг болгаш радиорелелиг шугумнарны 20 муң километрни ажыглалга киргеп, хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш көдээ черлерге телефон станцияларын тургузар талазы-биле план ажыр күүсеттиңген. Чаа беш чылда бүгү-ле областар, крайлар төптери болгаш автономнуг республикалар нәйысылалдары чурттуң телефонуунуң ниити күрүне четкизи-биле автоматтыг телефон харылзаазы-биле тутчур. Чамдык хоорайлардан болгаш районнар төптеринде ам-даа хол-биле кожуушкун кылып турар станцияларны автоматтыг станциялар-биле солгур үе келген.

Улус ажыл-агыйының болгаш чоңнуң дүрген өзүп орар негеллезин хандырарын харылзааның аппараты долу күүсетинде шилеп турар дээрзин депутаттар база айтканнар.

Дыка хөй хоорайларда ол чугула адырның хөгжүлдезин чүрттелга тудуунуң темпизинден хожудан турар. Ооң түңнелинде чоңнуң телефон тургузуп бээр дээн чагыының дыка хөйү күүсеттинмейн турар. Чаа микрорайоннар үр үе дургузунда харылзаанаң ол хевирни ажыглавайн тургулаар таварылгалар ховар эвес.

Чоңну, бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны телефон харылзаазы-биле хандырарын экижидер чаа техниканы дарый шингээлээ адыр. 1981 чылдың база он бирги беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседир дээш харылзаа ажылдакчыларының аразынга сопиалистиг чарыштыг улам калбартырын комиссияның министерствога берген сүмелеринде оңзалап демдеглээн. Республикага телефон харылзаазын моон соңгаар хөгжүдерп, чоңнуң хандырылгазының культуразын экижилери черчер Советтериниң сорулгазы дээрзин үк хуралга база демдеглээн.

Комиссияның ажылынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Х. П. Нешков киришкен.

(СЭТА).

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ БЕДИК ИДЕАЛДАРЫ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң кинематографистерииниң IV съездизи ажылын дооскан

ССРЭ-ниң кинематографистерииниң IV съездизи ажылын бурунгу хүн Москвага дооскан. Хөй националлыг совет кино уран чүүлүнүң мастерлери экран чогаалларының идеяллыг болгаш уран-чечен денелиин бедидериниң айтырыгларын чугаалажыр. СЭКПниң XXVI съездизиниң шинтпирлериге холбаштыр кинематографияны улам ынай хөгжүлериниң оруктарын айткан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны съездиниң киржикчилери улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алгаш, кино ажылдакчылары оларның мурнунга партияның салган сорулгаларын аддарлыы-биле күүседир, коммунизмниң өндүр улуг идеалларыбиле хей-аът кирген уран чүүлдү чаа бедикче көдүрер дээрзин ол чагаазынга айтыхазынар.

ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң съездизинден соңгуттурган баштаар черинин пленуму болган.

Чогаалыкчы эвилелдиң баштаар черинин бирги секретарынга пленум Л. А. Кулиджанованы соңгаан.

• • •

IV съездиниң делегаттары болгаш аалчылары В. И. Ленинниң Мавзолейинге чорааи болгаш чечек салган. Кремль заназында Билдинмес солдаттың хөөрүнге база венок салган.

(СЭТА).

САЛЮТ, ПИОНЕРИЯ!

Бүгү эвилелдешкен республикаларның аныяк төлээлекчилери бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалындан эң чыыткылыг сеткил-бодалдыг. чаа өөнүктериниң адрестерлиг чаныптарлар. Пионерлериниң VIII Бүгү-эвилел слёзу буруиу хүн аңаа доозулган.

Чурттуң аныяк ленинчилериниң СЭКП-ниң XXVI съездизиниге тураскааткан колчыжының программазы долу болгаш ында-бүгү чүүлдерлиг болган. «Бүгү чурттуң пионерлери Ленинниң херээнге шынчы» деп Бүгү-эвилел марыжынга боттарының отрядтары болгаш дружиналары кандыг чедиишкиниерлиг болганын, В. И. Ленин аттыг пионер организациязының келир чылын болур 60 чылынга—Советтер чуртунуң чалыы назынына кайгамчыктыг болуушкунга оларның канчаар белеткенип турарын уруглар чугаалаанар.

Партияның болгаш комсомолдуң, дайыныың болгаш күш-ажылдың хоочуиларыбиле сеткил өөрүнүүр ужурашкышкыннар болган. Уруглар будурулгелерге болгаш өөредилге черлериге, министерстволарга чорааи, найысылалдың болгаш Москва чоогунуң тураскаалдыг черлеринче экскурсиялар кылган.

Аныяк ленинчилер шуулганының байырлыг хагдынышкынынга шалыпчы пионержи ажыл-херектериниң Бүгү-эвилел беш чылынга эгелээшкин кылдыңган. Чурттуң пионержи салгалдарының эстафеталарының төлептиг уламчылакчыларын улуг назылыг хамаатылары уткаан. Республиканың күрүне ыры грузин улустуң амыр-менди ырын ырлап күүседиген.

ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Анджапаридзе Леонид Ильич Брежневке мынча дээн айыткаан: Грузин ССР-ниң черинге Силерге бистиң улузувустуң мурнуңнан чүректиң ханызындан байыр чедирер улуг алдар биске оваашты. Он чыл мурнунда мышкаш, шак-ла ындыг ынакшыл болгаш өөрүшкү-биле Грузия Силерни уткуп тур.

Республиканы кылып турар Силерниң бүгү-ле чүүлдериңер дээш, бистиң байырлалывыска келир болгаш бүгү грузин улустуң өөртүр аргалыг болганынар дээш Силерге четтирдивис, эргим Леонид Ильич.

Тбилиси хоорайның хүндүлүг хамаатызының тураскаал демдээн Л. И. Брежневке барып тудускан.

Боттарының фронтучу политкомиссарынга чүректиң ханызындан байыр чедирген бичe-чержилер-биле эш Брежневтиң ужуражымышкыны сеткил хайымышкыныг болган. Ол минуталар кыска болган-даа бол, кады эрткен оттуг оруктарының дугайында олардың аразында кижи бүрүүнүң чүрээнге эргим үнелиг хөй-хөй сактышкыннар олардың сагыш-сеткилинге дораанга кирип келген.

Леонид Ильич Брежнев, ооң-даа эштер автомашиналарга олурупкан, хоорайже үлаландыр чорупкан. Туктар-биле, каастаан панноолар-биле, «Партияның күжү — чон-биле чангыс эптиинде, чонуң күжү — партия-биле чангыс эптиинде!», «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин күүседиптер бис!», «Думмазы акыл-биле күштүг!», «Коммунизмниң түргүзүкчүзү, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи—совет улуска алдар!» дээш лозуннар-биле ол хүн найысылалдың бүгү чурттакчылары кудумчуларга болгаш проспектилерге үнүп келген кышкаш кылдыр сагындырып турган. Эргим болгаш күзеңчиг аалчыга тбилисижилер грузин өөрүшкү-хүндүткелбиле изиг байыр чедирип турганнар.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Чоннуң аъш-чем продуктулары-биле болгаш көдээ ажылагый чиг-эди-биле эн-не дүрген идегелдиг кылдыр хандырары —бүгү чурттуң хемчээлинге партияның амгы үеде салган соругазы болуп турар. Бис ол соругланы күүседир ужурлуг болгаш албан күүседир бис. Аъш-чем программазы ам кылдыныл турар. Ол программа — кабинетке кылдынган саналашкыннар эвес болгаш ажыл-агыйның дуржулгазынга база аргаларынга даянган турар ужурлуг. Бирги чергенин чугула ужур-дузалыг ол хевээне кайы хире улуг, база улуг үлүүн киирип болурун катап онзалап демдеглээйн — колхоздар, совхоздар, районнар, областар, бүгү республикалар мларптыг тодаргайлаары дыка чугула. Капитал салымшкыннарның рубль бүрүзү, чеминчидилгелериниң немелде тонна бүрүзү шөлдериң, садтарның, фермаларның продукциязының өзүлдези-биле бүрүн хемчээлдиг эгиттинерин чедип алыр дугайын эки бодап көөр херек.

Ниити эвилелдиң хемчээлинге продукциялар улам хөй болган турарынга колхозтар болгаш совхозтар, көдээ ажыл-агыйда бүгү кижилер ёзулуг соңуургалдыг болур ужурлуг. Мораль болгаш материал талазы-биле соңуургалдыг болур ужурлуг. Тус черниң курлавырларын ажыглап билир, чогуур зоонаның агаар-бойдус болгаш өске-даа онзагай байдалдарын шын барымдаалап көөр, культураларны шыны-биле шилип алыр — бо бүгү чүүлдерни тус черге эки кылып болур арга бар. Тус черниң инициативазы күрүнеңиң ниити эрге-ажымга шаптык катпас болза, ону деткиир херек. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Аъш-чем программазының эң чугула тудуш кезээ болза мал ажылы болбайн зан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге ону шалыпчы фронт деп адааны аназ эвес-ле болгай. А силерниң республикаларда амдыызында ол талазы-биле түңнелдерни ап көөрге, ам-даа хөйүг чедип ап болурун күзеп болур-дур. Мал ажылының продуктулуг чоруу ам-даа четпес өзүп турар. Ынчангаш ам Грузияны бедик продуктулуг мал ажыл-агыйлыг республика болдурарынче угланышкынны алыр болзунарза шын болур ийнк. Мал ажылын көдүрүнге кол чугула сорулга — ооң чем баазазын быжыглаары болур. Амгы беш чыл бо угланышкын-биле алырга, мал чемнерин дыка хөй хемчээлге белеткээриниң беш чылы болган турар ужурлуг.

Экономиканың өске адырларындан көдээ ажыл-агый башкаланчак турбас. Ам көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериң чугле ховуларга болгаш фермаларга күш-ажыл-биле эвес, харын чүс-чүс заводтарның база фабрикадарның ажылы-биле, транспортту узуксоксаал чок организастаныбыле хандырын турар. Ынчангаш, эштер, аъш-чем айтыыларын шинтпирлээр талазы-биле партияның салган соругларын барымдаалаш, министерство каттыжышкыны, будүрүлге бүрүзү маңаа-ийиг бээринин, тодаргай хемчеглерни боттарының планнарынга көргеи турар ужурлуг. Мында мен техниканы, минералдыг чемиичидилгелерни, кыварчаар чүүлдерни, бүдүрүлгениң өске-даа чепсектерни көдээ ажыл-агыйга белеткеп бээрикиң өзүлдезинин көргүзүглериниң, көдээ ажылагый продукцияларын болбаазырадып кылырының, көдээге будүрүлге болгаш культура-амыдыралдың тудугларын калбартырының дугайын чугаалап турарым ол.

Хоорайга-даа база көдээге-даа хамаарыжып бир айтырыгга онзалап докпаап көрейн. Ол дээрге материалдыг курлавырларны чөп, комналгалыг ажыглаары дээш демисел-дир, язы-бүрүү чидириглерге удур демисел-дир. Чоннуң байлаан эки хумагалап билир кылдыр ам-даа өөренип албаныыстан дыка хөй продукцияны чидирип турар бис. Будүрүлгеде салдыынчак чамдык кижилерниң буруузундан, конструкторларның чедир кылбаан үүлдеринден, чамдык будүрүлге удуртукчуларының ажыл-херекти күрүне ёзузу-биле көрбейн турарындан, продукцияны сөөртүрүн болгаш шыгжап кадагаларын багай организастаанындан чидириглер болуп турар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга өстүрген бүгү дүжүттү чогуур өйүнде база бүрүн ажылдап кылырын организастаарынче шыкгын кичээнгейин салыр херек. Маңаа колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, кедээниң бүгү ажыл-ишчилериниң ажыл-агыйжы чоруу база инициативазы херек апаар. Ол болза хамаарышкан министерстволарның, бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының база бир эң чугула соруглгазы болур. Ынчангаш, чигыс-даа килограмм тараа, чимис болгаш ногаа үрелип, баксыравас кылдыр ажылды ынчаар тургузар херек. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Чидириглер боттары тыптып келбес, анаа тодаргай бүрүүлуг кижилер бар болур: Ол бүрүүлуг кижилерден негелдени кошкак салып турар бис. Өске талазын алыр болза, чигэтти, одаар чүүлду, энергияны камнап ап билир кижилерни, күрүнеңиң акша-копеек бүрүзүн хумагалап билир кижилерни ам-даа четпес шаннап-мактап турар бис. А ону кылыр херек, ыяап-ла кылыр херек, эштер. Бистиң ажыл-агыйывысты улустуу деп адааны аназ эвес-ле болгай. Ооң бүгү хөгжүлдези улустуң чаагай байдалыгга чагырткан. Бир эвес бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларын, бүгү улусту ол ажылхерекче көдүрүп үндүрер болзувусса, чидириглерниң бүгү дыдыктарын дуглап болур бис. Чидириглер-биле демиселге бүгү ажылчы чоннарны идепкейлиг киириштирери — ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга массаларны киириштирериниң эки шынары.

Эштер, СЭКП-ниң XXVI съездизи бүгү совет улустуң политиктиг идепкейин болгаш күш-ажылчы амыдыралчы көдүрүүшкүнүн болдурган. Съездиниң шинтпирлери кижилериң угаан-бодалын доюлдуруп, чаа үүлдерже үүткүлдерин хайыыктырган. Съездиге болган кайгамчык улуг көдүрүшкүнүң байдалы бүгү чуртка нептерээн. Чаа беш чылдың баштайгы чазын совет кижилер багай эвес уткаан: Ол дугайын статистиканың сан-медээлери бүзүрелдиг бадыткап турар. Ам кол үүлү болза, темпиии чидирип болбас. Чедип алган чедиишкинерже бүзүрелдиг бүрүгаарлаар, чаа соруглгаларны чедип алыр. Маңаа силерниң республиканар база шак-ла ындыг

ХОВУ, ШӨЛДЕРДЕ. ПОЛИТМАССАЛЫГ АЖЫЛДАР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тараа болгаш мал чемнерин бүдүрериң көвүдедир талазы-биле салган соруглаларын амыдыралга боттандырар дээш Чөөн-Хемчик районуң чер ажылдыгларының кежигүннери хову турлагларынга концерт, агитхуудустарны үндүрүп, беседаларны номчуп турар.

«Большевик» совхозтуң чер ажылдыгларының ортузунда социалистиг чарыш алдын эки организастаттынган. Чарыштың түңнелдерин ында беш хонуктап үндүрүп, тиилекчилерге моральдыг, материалдыг шаннал-макталдарны тыпсын, кескү агитацияны доктаамал чаартып, ескертип турар. Совхозтуң Ак-Кара-Суг-Аксы деп черде хову турлаында ажыл хайнышкынныг. Ында ажылдың түңнелдерин хүнүң-не көргүзүг самбыразында чырыдып турар. Тракторист, комсомолчу Николай Ондар хүн нормазын 160—170 хуу күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар. Александр Куулар, Андрей Сат, Ондар Маадыр-оол чаштырарының хүн-нормазын 127—130 хуудан кудулатпайн келгеннер. Ында комсомолчу эдикчи-мастерлер Николай Куулар, Александр Ооржак үрелиишкиннерни шалыпкын эдип, бедик харыысалгалыг ажылдап келгеннер. «Большевик» совхозтуң хову турлагларын кескү агитация талазы-биле багай эвес дерээн. Часкы хову ажылдарының планын, агрегаттар зайы-биле кым чүү кылырын тодаргай бижээн аскылаан. Оон ында механизаторлар оруунга политмассалыг, партия, комсомол, улусчу контроль бөлүктериниң ажылдарының планын бижээн. Кескү агитацияны чогуур хуусазында чаартырын парткомнуң быжыглаттынган кежигүннери боттандырып турар.

Совхозтуң библиотекары Галина Монгуш номнарны хову турлаанга үш хонгаш-ла чедирип турар.

Часкы хову ажылдарының үезинде чорудар политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарның түскай планын кылган болгаш ону амыдыралда чедиишкиниг боттандырып турар. Тарылга эгезинден бээр районнуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң алдгалары» агиткультбригада планнаттынган үүгүшкүннерни үспейн боттандырып, ниитизин-биле 18 концерт-лекцияларны бараалгаткан. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп ниити темалыг лекцияларны, беседаларны номчуп турар. Районнуң «Билиг» ниитилелиниң лекторлары, агитхуудустар үндүрер харыысалгалыг кижилер, бот-тывынгыр уран чүүдүң артистери, ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары ында киржип турар. Оон-биле чергелештир хову турлагларынга кино үндүрер графикти тургускан.

Партия райкому, райкүүском чер ажылдыгларның ортузунга масса-политиктиг ажылды калбартыр, чернин беримчезин өстүрер соруглаганы боттандырар 12 партия, 13 партия-комсомол, 17 улусчу контроль бөлүктерин 50 бригадаларда болгаш звеноларда тургускан. Чер ажылынын бо чугула кампаниязында 82 коммунист, 174 комсомолчу ажылдап турар болгаш 8 депутат бөлүктери, 8 комсомолчу-аныяктар бригадалары организастаттынган.

Часкы хову ажылдарының үезинде политмассалыг ажылдарның үжүр-дузазын чедир үнелевес, олче киҥээнгей салбас, ону ала чайгаарлашкынның агымынче киирген фактылар чамык совхозтарда бар. «Хөнгергей», «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Карл Маркс аттыг совхозтарның хову турлагларында политмассалыг ажылдар четпес тургустунган. Ол ажыл-агыйларда Культура бажыңының чанында агитбригадалары, «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары хову турлагларынче үвүгүшкүннерни конгуг ховар чорудун, чер ажылдыгларның ортузунда социалистиг чарышты эрегей организастаан.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусазда доозар дээш ажыл-ишчилер кызымак ажылдап турар. Оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды экижидери партия организациаларының соруглазы болур.

Д. ООРЖАК.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАГА ҮНДЕЗИЛЭЭШ

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» айтыкаы болза: **«Бот-орулга-чарылганы быжыглаарының, чарыгдалдарны эвээжедириниң, кедээ ажыл-агый будүрүлгезиниң орулгалыын бедидериниң база ажыл-агыйның саң-хөө-экономиктиг байдалын эҥижидериниң талазы-биле хемчеглерниң системазын боттандырып чорудар».**

Бот-орулга-чарылганы быжыглаарының база сайзыраңгайжыдарының улуг ужур-дузалыын, база эртекен чылдың дуржулгазын барымдаалап көргеш, Кызылдың күш фабриказының дирекциязы мал чеми культуралар тарып өстүрер бот-орулга-чарылгалыг звенону бо чылын тургускан. Ук звенонуң кежигүннери мал чеми культураларны тарып өстүреринің болгаш оон витаминниг сиген далганын белеткээринің талазы-биле тодаргай хүлээлгени алган.

Звенога бот-орулга-чарылганы онаалданы берген. 100 тонна витаминниг сиген далганын будүрер. Ону боттандырар төлээде, 500 тоннадан эвээш эвес ногаан массаны ажаап алыр. Эртекен чылын мал чеми белеткээринге керээлиг арга-биле ажылдап турган азы ажыл төлевирин түңнел продукцияны барымдаалап алган дуржулгалыг механизаторлар звенонуң составынга эки тура-биле кирген. Ол болза Геннадий Гурков, Владимир Шаталов, Александр Колесников болгаш Валерий Самороков-тур.

Олар бо чылын часкы хову ажылдарынга ыяк белеткенип, ийи ДТ-75 тракторун база өске-даа машиналарын баш бурунгаар септеп алган. Мал чеми кылдыр суланы, чочактараны, доннигни, люцернаны, бо чылын бир-ле дугаарында рапсты тарып турар.

Участок бүрүзүнге агротехниканы ажылдап кылган. Кышкы үеде звено шелдерге ийи муң тонна хире ириндиэдекти сөөртүп төккен. Ону чазын апрельден эгелээш, дескилеп тараткан. Гектар бүрүзүнге 20 тонна хире органиктиг чемишчидилге оналажып турар.

Бисте суггарылга четкизинлыка хөй четпестерлиг болзаадаа, звенолар бо чылын өзүүшкүн суггарылгазын үш удаа чорударын шиитпирлеэн.

Чүгле механизаторларның күш-ажылын шын организастап, а тодаргайларга бот-орулга-чарылганы чеп ажылдап база шиҥгээдип тургаш, мал чемнери белеткээринің планын күүседиринге эки түңнелдерни чедип ап болур. Ону эртекен чылдың дуржулгазы бадыткады. 1980 чылда кужурлуг чернин гектар бүрүзүнден ийи тонна хире витаминниг сиген далганын бүдүрген. Оон түңнелинде, күш фабриказы сиген далганы өске черлерден сатпас болгаш сөөртпес апарган. Эртекен чылын белеткээн сиген далганы фабриканың бодунуң ажыглаарынга чүгле чедишкен эвес, харын кожазында «Кек-Тей» совхозка өл үнелиг чемни 15 тоннаны саткан.

Керээлиг арга-биле мал чемнери белеткээр дугайында бистиң дуржулгавыс эртекен чылын солунга бижиттинген. Ынчалза-даа чамдык ажылагыйларның специалистери ол депшилгелиг арганы ажыглаарын херекке албаанын хүрааланчыг. Мынча дижип, кыжырыш каар турган: «90-на гектар черге олар онза чүүл кылып шыдаар боор! А бистиң ажыл-агыйларывыста мал чеми культураларны муң-муң гектарда тарып турар болгай».

Ийет, бистиң мал чеми культуралар тарып турар шөлүвүстүң хемчээли бичии. Ынчалзажок дуржулга бүрүзү-ле баштай бичии черге эгелээр дээрзин специалист бүрүзү билир ужуглуг. А оон соонда делгем шөлдерге нептереэр апаар. Мында кол чүве — күш-ажылды организастаарының шын хевирин дилеп тывары. Ындыг дуржулганы шиҥгээтпейн турарының кол чылдагааны — специалистер артык ажыл-биле боттарын шүүдетпес бодап турарындадыр. Чаа чүүлдү шиҥгээдип алырда хөйүү кылыры негеттинер апаар болгай.

Бот-орулга-чарылгалыг звенонуң кежигүннери эртекен чылдыындан кулу эвес көргүзүглерни он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедип алырын шиитпирлээн болгаам бодунуң шелдеринде мал чеми культураларның тарылгазын бедик агротехниктиг деннелде, шалыпкын чорудуп турар.

А. ГЛАЗЫРИН.

Кызылдың күш фабриказының агроному.

АМЫР-ДЫЖЫН БОДАВАС

Ивини азырап өстүрери өске малга бодаарга, конгуг берге. Ол кодан-хонаш-даа билбес, тайганың ан-меҥи ышкаш, дүшкан-на черинче уччуп чоруп каар. Тайга дээрге тайга-ла болгай: араатан аҥнар—алыг, берү, дырбактыг база ында, кадыр-кашпал, хая-даш база ында. Анаа чурттап өөренмээн кижиниң ай хамаан чок, чангыс хонук арттирери безин берге. Ынчангаш иви малды азырап өстүрери эң-не эрес-дидим, коргар деп чүвени билбес, амыр-дыжын бодавас кижилернин улуг-хуузунга онаажыр. Ак биле Күнзенмаа олар чогум-на ындыгларның санынга кирип турар.

1958 чылда өг-бүле тутканындан эгелээш-ле олар доктаамал мал ажылынга ажылдап келген. Соолгу оон өш чыл дургузунда Ак биле Күнзенмаа иви малдаан. Найыралдыг, ивижи өг-бүле оңгу беш чылды чедишкиниҥ доозында. Чыл бүрүзүнде-ле төрүүр 100 мыңдыга онаашпыр 95-тен 100 чедир аныҥы дорукторуп келген. Доктаамал ындыг түңнелдерни чедип ап турар ивижилер ховар.

Тонгурбан Деберековна Күнзенмаа оңгу беш чылдың түңнели-биле Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты чедип алган. Ол бодунуң кызымак күш-ажылы дээш Ленинчи юбилей медаль-биле база «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаннаткан. Кылаткы Бырачыкович Актың хөрээн «Күш-ажылы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль болган социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектерни кааспан чорүүр.

Ак биле Күнзенмааның кайызы-биле коммунист. Кылаткы Бырачыкович Бедийниң ивии фермазында партбөлүк организакчызы. Ынчангаш ивижилер ортузунга масса-политиктиг ажылды организастап, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш эрес-шүдүргү ажылдаарынче ажылчылерни мобилизастап турар. А. Тонгурбан Деберековнаның хөй-ниитичи хүлээлелери база-ла улуг. Ол Чазылар кодээ Совеҥнииң депутады. Партияның XVIII облаһть конференциязының делегадыңга Тожу райондан соңгуткаш, оон ажылынга киришкен.

Бо ивижи өг-бүле партия съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында-ла бедик көргүзүглерни чедип алырын шиитпирлээн. Төрүүр 100 мыңдыга онаашпыр 95 аныҥы мекти дорукторар, күрүнеге садар иилерни күш-дедгелдиг кылдыр семирткеп дүжаар — оларның социалистиг хүлээлгези ындыг. Ивилери бо кыштан хүр ашкан. Ам мында аныйлаарынга тударымчалыг, өкп оттуг, ыяк чазагда хонуп алган.

В. КУРТҮЖЕК.

Тожу район.

ӨӨРЕНГЕН, ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

СЭКП Тыва өбкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга партия райкомнарының болгаш парткомнарның политиктиг чырыдыышкын кабинеттериниң эргелекчилериниң семинарын эрттирген.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр партийжи өөредилгениң соруглаларының дугайында» партия өбкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизи П. М. Самороковтун, «Идеология, оон алыс утказының, ниитилелге ролюнуң дугайында» Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зориналың, «Комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынынга партийжи удуртулга дугайында» партия өбкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизиниң оралакчызы С. М. Кудажының, «Коммунистиг күш-ажылдың школаларынга күш-ажылды организастаарының мурнакчы дуржулгазын өөредири — дыҥнакчыларның күш-ажыл болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге чугула чүүл» деп темаларга Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы Х. К. Норбунуң болгаш өскелериндеа илеткелдерин семинарның киржикчилери дыҥнаан.

Семинарның дыҥнакчылары боттарының ажылының дуржулгазын солушкан. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренир талазы-биле дыҥнакчыларның ажылын организастап турарының дугайында» СЭКП Каа-Хем райкомунуң политиктиг чырыдыышкын кабинединиң эргелекчизи В. Г. Вальковтун, «Пропагандистерниң хууда чогаадыкчы планының талазы-биле» Эрзиндеп А. К. Монгуштун, «Пропагаданың болгаш агитацияның амыдыралбиле харылзаалын экижидеринге, ажыл-агый болгаш политиктиг соруглаларны шиитпирлээринге пропагандист кадрларның ролюн бедидер дугайында» Чөөн-Хемчиктеп Б. Д. Кара-Салдың болгаш өске-даа семинарның киржикчилериниң дыҥнадыгларын аҥаа дыҥнаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле идеология ажылдакчыларының кылып чорудар ажылдарын Бүгү-эвилел семинар-төвүлел хуралының киржикчизи, СЭКП өбкомунуң секретары Д. К. Ооржак семинарның киржикчилериҥе чугаалап берген.

Чоннуң байлаан хумагалаар

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТАН

«ССРЭ хамаатызы социалистиг өөчүүлү камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг. Күрүнениҥ болгаш хөй-ниитиниҥ эт-хөреҥгизиниҥ самчыдаар болгаш төтчеглээр чоруктарга удур демисежири, чоннуң байлаанга камнаг болуру ССРЭ хамаатызының хүлээлгези» деп ССРЭ Конституциязының 61 чүүлүнде айыткан.

Чоннуң байлаанга хумагалыг болуру бистиң чуртувуста эҥ чугула айтырыгларның бирээзин. Ынчангаш ону черче шыҥгыы кичээнгейге алыры чугула. Республиканың чурттакчылыг черлеринде социалистиг өөчүү-хөреҥгиин төтчеглеп, самчыдаар чоруктарга удур демисел күштелген. Ниитиниҥ малын оорлаар, самчыдал кылыр чоруктарга удур ажыл чорудар комиссияларны чер-чер Советтериниҥ чанында тургускулаан. Ук комиссияларның ажылының түңнели чамдык черлерде көстүп турар. Оон-биле кады чамдык черлерде ук ажыл негелдеге ам-даа дүүшпес. Ылаҥгыя ниитиниҥ малын оорлаар чоруктар-биле демисел республиканың ажыл-агыйларында ам-даа негелдеге дүүшпес.

Үстүнде ол чедир тургустунмайн турар айтырыглар Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларында база бар. Чижээ, мал ажылынга ажылдаар кижилерни шилип ап турары, аныяк өскелиҥ мал ажылынга өөредири дээн чижектиг чугула айтырыгларны шиитпирлеп турары негелдеге мраква дүүшпес. Оон түңнелинде ниитиниҥ малын дүшкэн-на кижилерге хүлээлиг берип турары канчап-даа таарышпас. Ажыл-агыйжы эвезинден, хүлээгеп херээҥге харыысалга чогундан чамдык кижилер ниитиниҥ малының баш санын янзы-бүрү чылдагааннар-биле чидирип, хөй түңүг өре-самчыгдалдыг болуп турар таварылгалар эҥээш эвес. Аиза хамаарышыр тодаргай чижектерден маңаа киирейн.

«О. Шынаа» совхозтуң бода мал каларчызы Б. Донгак ажыл-агыйның 22 ниҥээн ис чок чидирип, совхозка хөй түңүг когаралды чедирген. «Кызыгаар» совхозтуң инек кадарчызы К. Кадыр хүлээгеп ажылынга ээ-харысалга чогу-биле 56 баш молдурганы чидирип, 7112 рубльниң самчыгдалын кылган. Чүгле үстүнде ажылдарда эвес, «Тес-Хемде» ниитиниҥ малының баш санын чидирген, самчыгдалдыг кижилер база бар. Чижээ, кадарчы И. Ендан—26, Д. Чагар-оол—41, Д. Седен-оол—50, Д. Шалык—34 баш бода малды самчыглаан.

Чамдык ажыл-агый удуртукчулары өре-самчыгдал кылган кижилерни ол-ла ажылынга катап хүлээп ап, ниитиниҥ малын кадартып турары таварымча чок. Оларның чамдыктарының ажылынга харыысалга чок чоруун катап көргүзе бээр таварылгалар бар. Мындыг ажыл-агыйжы эвес, хүлээгеп херээҥге ээ-харысалга чок чоруктарны болдурбазы-биле ниитиниҥ малын кадарып ажылдаар кижилерни хынамналыг хүлээп алыры чугула. Ынчангаш районуң ажылдаар кижилерни хынамналыг удуртукчуларын бо айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээр чогуур.

Ч. СУНДУЙ.

Тес-Хем район.

ЧЕРГЕ ЫНАКШЫЛ

Кубаҥының эң тергиин ажыл-агыйларын дүжүт алыр талазы-биле ажып эртер соруглаганы Горький областа «Красный маяк» колхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылда салган.

— Ол дээрге бодун улуг көрдүшкен азы хөөрээн чорук эвес болдур ийин—дел, колхозтуң даргазы. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. П. Железнов чугаалады.— Бистиҥ планнарывыс үндезиниг болгай. Ону бадыткаары-биле элээн каш сан-чурагайларда» маңаа адап көрейн. Эртекен беш чылда гектар черден алган дүжүдувус ортумаа-биле 30 центнер болган, а 1978 чылда бир гектардан 45,7 центнерни алдывыс. Тоску беш чылдыыга дениээрге ажыл-агый продукция бүдүрериҥ 1,6 катап көвүдеткен. Бистиҥ черивистиҥ агаар-бойдузу кара хөрүүнүг Кубаҥының дениээрге элээн шириин-даа болза, дүжүт алыр талазы-биле деҥге «туржүр» деп шиитпирлеп алдывыс.

— **Иван Порфирьевич, ындыг чедишкиннерниҥ үндезинии чүдеп?**

— Кижилерде. Оларның эрес-дидим күш-ажылында. Бүгү-ле агротехниктиг ажылдарны чогуур ниитилелге ёзугаар чорудуп турарында. Колхозчуларның ажылдарынга таварымчалыг байлаалдар дээрге, оларның амыдырал-чуртталгазынче сагыш салыышкын болур дээрзин дуржулга көргүскен.

Капитал түдүг кылыр дээш колхоз чыл санында миллион ажыг рубльди үндүрүп турар. Ындыг улуг чарыгдалларны хумагалыг ажыттаар херек. Ынчангаш колхозка ажылдарны биле архитектор кижи база чалап алдывыс. Колхозтуң төвүн чиҥиже план ёзугаар түдүп турар бис.

— **Амгы үениҥ сууру канаар болур үжүрлүг деп бодаар сиҥер? Оон бажыңнары кайыыр бөлүрүл?**

— Сууда бажыңнар ийи хаттан өрүлеве үжүрлүг деп болдаар мен. Ам өскээр чугаалаарга, ортумак өзүмүүр яштың бажыңдан беливе болза эки. Чүге дээрге, чер ажылдыг тараажы кижиниҥ черден дыка хоорун болбас.

Бистиҥ суурувуста чурттаргатулугларының бежеен беш хуузу чаҥгыс хаът, а артканнары ийи хаът бажыңнар. Чүгле беш хаът дөрт бажың бар. Чылдар эртсе-даа маңаа турган суурларының аттарын улус утпас.

Колхозтуң төвүн тузаларда бистер чүве өспес, ажыглаттуумас хире черлерни ажыглаан бис. Чаҥгыс-даа гектар тарылга шөлү халас барбас үжүрлүг. Мурнуула бок болган чыткан арыктарны, хемчегистерни аштап арыглаан бис. Оон соонда балык өстүрериҥ айза организастадывыс.

— Чүге чаныш дыштанмас сиҥер?— деп олардан айтырарга:

— Моон эки дыштанылга кайын турар боор— диҥир.

Суурнуң аныяктары база төрээн суурунга ынакшыл бергеннер. Соолгу чылдарда өскээр хөөрүп чоруткан кижилер көвүлбестээн, аныяктар харын ес-бүле түлүп, ажы-төлүүр апарымаан. Турумчуп чурттап орааллар. Он бир кижи ийис уруглуг...

Т. АККУРАТОВА,
М. ГОРБАЧЕВ,
СЭТА-ниң корр.

АРТ КЫРЫНГА

Алексей Куулар Хөндергей артының кырынга ууҥун келгеш, сула чүдүрген машиназын доктаатказын, ону долгандыр кылаштап, чүгүун хынамналыг топтап кергеп. Соорткеп чүүлү четче-бүрүү чедирери чолаачы кижиниҥ хүлээлгези дээрзин ол конгуг эки билир.

Ырак-узак орук чораан могап шылаанындан дыштанып, ынай-бээр кылаштап тургаш, борбак даш кырынга олуруп алган. Таңды-Уула сыныҥ эдектери, Успа-Хөлдүң ховузары, Хандагайты, Улаатайның бүүрелчин тейлери дүдүскек өттүр бүдүртүп костүп турган. Шагның кайы-даа үезинде хаттыг, чаъстыг, кааң, аяс хүннер, дүннерде бо аразында Алексей Куулар чеже-даа катап чораан. Ында оруктарның оңгул-чиҥгил черлерни пат-ла билир.

Аныяк оол А. Куулар 1974 чылда Кызыл хоорайга чолаачылар белеткээр курсту чедиишкиниҥ доозында, өскелерээн чери — Торгалыта ээп чедип келген. Арга-дуржулгалы эвээш, чал чолаачылаан кижи ырак-узак оруктар чораан могап шылаар турган. Ынчалза-даа ол аңаа үндараан. Хоочун чолаачылардан арга-сүмени айтырып, мергежил талазы-биле билиин улам бедидип турган.

Алексей Куулардың шилип алган мергежилиниҥе хандыкшылдың база онаашкан ажылынга ак сеткилдиин өөренип коргеш, совхозтуң удуртукчулары чаа автомашинаны аңаа быжыглаан.

Чаҥгыс чер чурттугларының бүүрелиниҥе сорук киргеннээныяк чолаачы онаашкан ажылын, алган хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүседип келген. Оон-биле кады ол хөйниити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи.

Чылдар эртеп, А. Куулардың арга-дуржулгазы улгатканнаан, мергежили бедээн. Төрээн совхозунуң мурнакчы чолаачыларының самында киргеп. Совхоз бүдүрүлгезиниң шалыпчызы, дуржулгалыг чолаачының өг-бүлениниң хөрээжеп ээзи — Галина Куулар Торгалыг суурда участок амнелгезинде акушер-гинеколог болуп, чоннуң кадыын камгалаар чаагай херекке бодуңун үлүүн хөй чылдар дургузунда киирип келген, буянныг эмчилериниң бирээзи. Эмчи Г. Куулар суурда «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының идепкейлиг кежигүнү болбушаан, суурнуң чурттакчыларынга, бодаанарда малчыннарга лекция, беседаларны үргүлүү номчуп берип келген.

Аныяк өг-бүлениң эдери онаашкан ажылынга бердингенин көргүзүп күжениишкиниҥ ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

Өөүр район.

КАТАП ТУРГУССА...

Мурнунда чылдарда Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң төвү Суг-Бажы суурунуң харылзаа салбырынга ажаалга кассазы ажылдап турган.

Соолгу үеде ол ажылдавастаанындан чурттакчы чон акшазын шыгжалырда аҥ үштүрда Сарыг-Сеп Кызыл чоруур ужурга таваржып турар. Бо чорук чоннуң шалып ажылгаалаарга, ортумак өзүмүүр яштың бажыңдан беливе болза эки. Чүге дээрге, чер ажылдыг тараажы кижиниҥ черден дыка хоорун болбас.

Бистиҥ суурувуста чурттаргатулугларының бежеен беш хуузу чаҥгыс хаът, а артканнары ийи хаът бажыңнар. Чүгле беш хаът дөрт бажың бар. Чылдар эртсе-даа маңаа турган суурларының аттарын улус утпас.

Колхозтуң төвүн тузаларда бистер чүве өспес, ажыглаттуумас хире черлерни ажыглаан бис. Чаҥгыс-даа гектар тарылга шөлү халас барбас үжүрлүг. Мурнуула бок болган чыткан арыктарны, хемчегистерни аштап арыглаан бис. Оон соонда балык өстүрериҥ айза организастадывыс.

— Чүге чаныш дыштанмас сиҥер?— деп олардан айтырарга:

— Моон эки дыштанылга кайын турар боор— диҥир.

Суурнуң аныяктары база төрээн суурунга ынакшыл бергеннер. Соолгу чылдарда өскээр хөөрүп чоруткан кижилер көвүлбестээн, аныяктар харын ес-бүле түлүп, ажы-төлүүр апарымаан. Турумчуп чурттап орааллар. Он бир кижи ийис уруглуг...

Т. АККУРАТОВА,
М. ГОРБАЧЕВ,
СЭТА-ниң корр.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

Арыскан суурда садыгжы Маадыр-оол Артаа садыг шугумунга он ажыг чылдар иштинде ажылдаан. Ажылынга бердингениниден аңгыда М. Артаа чогаалга база сундулуг. Оон шүлүктерин «Улуг-Хем» солун бодунуң арынарынга каш-даа удаа парлаан.

Маадыр-оол Артаа бодунуң көрген, билген чүүлдерин бижип чоруур. Оон шүлүктери — бөдүүн, нарын деннелгелер чок. Артааның шүлүктерининг сайгарылгазын кылып олурза, бо авторга орукту ажыдып бээри чугула-дыр деп түүнелге келдим. Оон черле бирээни манап болур. Оон шүлүктери амдыызында «шылгарангай» болбаза-даа, хөлүн черле часпайн турар. Моон сонгаар шудургу ажылдаар болза, эки чогаалдарны бижип болурунуң барымдаазы бар-дыр дээрзин ооң шүлүктери чугаалап турар.

Баштайгы базым. Оны кылып алыры таан берге. А чогаал ажылынга оон нарын. Маадыр-оол Артааның баштайгы шүлүктерин оруксуурже аътқарып тура, аңаа чогаалыкчы челиишкинни күзеп каалы.

А. ДАРЖАЙ,
ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.

МӨӨ-ДҮР

Ясли-садка бичии чаштар
Янзы-бүрү ажыл кылып,
Ырлап, ойнап, хөглеп
турда.
Ындыг солун чүве турбас!
Бир-ле катап бадырымга
Бичии өөрүм чүрүк чураан.
Ала-шокар инек чуруун
— А бо чүл?— деп
айтырдым оң.
Ийи холдап салааларын
Имневишаан, башка туткаш,
— Мөө-дүр—дигеш, бичии
уруг
Бөмбүүн сүрүп, ынай
болду...

САДЫГЖЫ КЫС

Делгимдерде бараан-
сараан
Дески, долу—чечектер-ле.
Эпти-ле баар черим—садыг,
Эвлечегге туруп аар мен.
Халат кеткен аныяк кыс
Каттырымзап үткүп алды.
Садыгжының чырык арны
Сагыжымны чылыктырды.
Самбыңынга деггилээрге;
Салааларын магадаан мен.
Эреге дег борбаандылар
Эптии кончуг караңнаштыр.
Шилип алган бараанымны
Ораай түткаш шарып
берди.
Чиге көргеш хүлүмзүрдү
Орлан чүрээм шимирт дидим.

НАЙЫРАЛ

Эрткен чайын хылбалаар дээш Шуурмакка чеде бергем мен. Малчыннарның кидиңне чайлаглап турган үезин чүве.

—Ол чарыкта хөй болдур ийин ол чүвең, аал. Баян-Колдарны утпаан сен ыйнаан? Ол-да. Аңаа таакпы тыртым болурунга-ла, эдээн долуп турар деп бил — деп, чайлагже хой сүрүп бар чораан Болат-оол чугаалады. Ооң-биле орук кыдыынга элээн хөөрештивистээ. Оон чарлып чоруп турумда, демгим мени арай чемелей-дир:

—Паа, бо хамык черин утуп алганын ол чөөве, аал? Бажы-биле баарга, ындыг-ла болгай. Кайыын каттап, кайыын тооруктап чораанывысты безин билбес эвес сен ыйнаан моң? Бир сигеннеп турган черивистиң кедээзинде ышкажыгай, ол Хиндик дээр гей аан, аал.

Алызы чылдың маңаа чайлап келген кижиниң аксыдан әртпедим. Шуурмактың Алдыы-Баян-Колга кәәримге, шынап-ла, тоолда-биле дөмей болду. Черниң өңү безин тос чүүл! А шала шыксымаар агаарның чылының таптынга баш дескинип тур. Ийе, агаар шынап-ла, чыттыг болду.

Баян-Колдуң Хиндик дээр черин дораан-на тып алдым: аярга-ыяшка үглеткен, үгле мөөс талазы калчан гей бо тур. Бичиимде аъттыг бо мынчаар чоруп пат болган мен, а машиналыг бир-ле дугаар кээп турарым бо. Харын-даа оруктан аспаан болдум. Тейден ырак эвес улуг ажыкта бир өг көстү-дүр. Демги ужурашкан кижимнин «Кызыл чурттуг кижи оларны кайын таныыр сен, өгленгеңден бээр ийи-де чыл болуп чоруур уруглар-дыр ийин. Чүгаалажы берзиңзе, танып каар сен ыйнаан» дээн аалы ол. Ооң алдыы талазында мойналык кырынга бичии дыштанып, оран-чурттуң каасчаражын магадап оргаш, хылба элбек боорга, чыып эгеледи-вис. Дыштаныр хүн тавариштыр бүгү өг-бүлевис кады чораан бис.

Канчангаш-ла дыннаарымга, дужумда өзөн иштинде кижи ырлай-дыр:

Эглип, эглип бады келген
Эзим аңаа Шуурмакты!

Ырызының аразында «Шушу!, «Курай-курай!»-даа дээр. Хире-хире «Ха, мооме!» деп карганыр-даа. Оон кожамыктай сыгырар-даа. Ынчап чорүй каргыраалап, хөөмейлеп эгеледи:

Каргыраамны кагбас-ла мен.
Хапка сукпаш, чүктеп аар
мен.
Хөөмейимни кагбас-ла мен,
Хөмге каггаш, сөөртүп аар
мен...

Эзимниң мыжыраан кушкаштарының болгаш ындамында хектернің үнү-биле чергелештир ол бүгүнү дынаары дыка-ла таланчыг болду. Үр-даа болбаанда кезек чыгы сүрген кижи көстүп келди. Ак черге келген дораан, дергиде сыдымыл дүрүп эгелээрге, доруг аът өөрүнден чарыгдаттынар таварылгалар эвээш эвес. Ынчангаш улус баш бурунгаар дүгүржүп, демин кадар, ооң кедерезе дес кажаа тулар, уруг, сыдымны белеткээр чүве болгай. Демги аът частырган азы сылым алган болза, өөрүн каапкаш чорүп бээр магатчок турган. Чүгле сыдымнаан кижиниң часпаанынаан, баштай-ла сезик алган дезиг аът, харынаа белени-биле холга кирген. Ол бүгүнү чүгаалажын туруустa, демги эрес эр, малын четкен бо челзин келди. Карак-ла бо: Кижим — орус! Ийе, шуут орус! Чаа-ла кожамыктап, сыгырып, хөөмейлеп чораан кижи аан.

Болат-оолдуң чугаазы бажымга чык кыпты. «...чугаалажы берзиңзе, танып каар сен ыйнаан». А мен баштай танывадым, иштимде-ле даап бодап тур мен: Захаровтарның-на бирээзи ышкаш. Чыып каан хылбаны көре сал-ла «Үүле бүтүн!» дей-дир. Экеринчилин көрем. Оон мунган малын чаа тутқан малының мойнунга баглаш, оон узунтының балдырына кыскаш, дискектенип олурун алды. Тывалар-ла олчаан. Аныяк хирезинде чугаакырын чүү дээр.

Чайын каттаан, тоорук-таан улус үзүлбес чер бо. Чаңдыктары даладаш чоруур болгаш, олаан-даа чедир өжүрбейн баргылаар-дыр. Каштыда-даа өжүрдүм. Эрткен чылын каттаан улус куду аалдың хоюнуң аразы-биле эртерге, ол хой олчаан үзүлгеш, өске аалдың хоюнга каттышкан болгай — деп, чугаа аразында бүдүү суртаал-даа салды. Оон чоорту таныжып кээривисте, шынап-ла, үжеи чылларнан бээр Тес-Хемге мал эмчилеп келген, аажы-чаңы-даа чугаа-сооду-даа суг тыва Григорий Захаровтуң оглу болду. Оон акызы Василий Захаров бо-ла «Чодураа» совхозка каш чыл чылгычылаан, оон соонда алээн ур хойжулап турган. Ам Самагалдайның суггарылга системазының эргелелинде трактористең турар. Казайы—Саңчат-оол уруу Херелмаа. Үш уруглуг. Дыштанып хүннерде өг-бүлээ-биле көдээде кататтарынга бо-ла келир. Оон лүмазы Константин Захаровка ужуражы бергенивис бо.

Дораан-на өөнче бистиң апарды.

Шокар-шокар аптараларлар. үлүүрге, хаңа бажында — үүгеп, чулар, ыңаада кызыдып каан кижең... Өг иштинин арыг-силии аажок. Үзүктеп согааш, бала-даа турар. Калайы — ол-ла совхозтуң хойжуу Төвүт-оолдуң уруу Мария —чем кылып турза, Костя кавайда Светалын чайгавышаан. хоюнда Аленазын эргеледип ор. Оон далган үзүп, кадайывга дузалажы берди.

—Чайжок улус садыга чедер эвес бис. Аан, сериидей бээрге, тараадан хооруп алыыл аа, Костя? — дээш, Мария бистиң-биле чугаалажып ора, ашаанче көрүндү. Ам бозу ажылын үламчылавышаан:

—Ажырбас, Марь, оңу мен кылыптар мен, а сен уругларывысты-ла көрүп көр. Дем маңаа ыргак-сээк-даа ыыңайның чоруур чорду — дидир.

Костя 1978 чылдың апрельде Совет Армиянын хүрээлениилеп халажын келген. Шериг бээр мурнунда-ла күзээлеп турган боорга, кайызынында ада-иелери лугурушкаш, уругларны ол-ла чайын өглеп каан. Комсомолчу өг-бүленнең оон бээр-ле хой малдап келгени бе. Эрткен чылын, хойжулаанының ийиги чылында, комсомолчу өг-бүле чүс хойга онааштыр 90 хураганны лоруктурган.

Чоокта чаа интернационалчы өг-бүлеге база катап чеде бердим. Оларга кызын база бир бичии кижи — Иван немешкен болду. Ынчангаш оларның өөрүшкүлү-даа аажок. Оон ишай Костянын эрткен чылын сес класс дооскан дүмазы — оң чеди харлыг Андрей Захаров — ук совхозта чылгычылай берген болду.

—Костя биле Сергей Магаранза ийилээ чылгыны кыштан хүр ажырды. Эрези аажок ооң-дур, акыласыдан калбас. Захаровтар ажылга черле кызымчак улус. Василий хой дегерин турда суг, амыр-да! Хураганын хоскан хойну черле чер алыспас, тоотпалап-тоотпалап алзын аптар — деп, ужурашкан кижилерим алышкыларны мактап турду.

Ч. КАРА-КЫСКЕ.

ӨӨНЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ

Эртемденнер мындыг бөдүүн дүржулга кылган. Ак-көк кылдыр будаан база хүреп кылдыр будаан ийи өрээлге ден санныг бөлүк кижилерни киирип келген. Өрээлдерниң температуразын чангыс аай 15 градус чылыг тургускан хирезинде, ак-көк өрээлдин улустары үр болбайн шыырыгып, доңүп эгелээн. А хүреп өрээлдин улустары чүңү-даа эскербээн.

База бир чижек. Ажылчынар бир черден еске черже хааржактар дажыглаан. Хааржактарның чамдыызын карартыр, өскезини агартыр будуп каан турган. Ажылчыннар ак-даа, кара-даа хааржактарны холуштур дажыглаан соонда, чангыс түңнелге келген: кара хааржактар агындан оранчак аар болган.

— Эртемден Бехтерев угааны четпес уругну өң-биле эмнээрин сүмелеп турган. Гёте «Өңнүң теориязын» чуртталгазының чартыында бижип келген болгаш ол номну «Фаустан» артык үнелээр турган. А Ньютон өң-биле хөгжүм ботботтарынга харылзаалыг дээрзинге бүзүреп чораан. Сөөлүүредир бистиң чуртувуска өң хөгжүмнүг уран чүүл тыптып келген. Оны талантылыг эртемденнер Скрябин биле Чюрлёнис үндезилээн.

Бөмбүрзекте чурттап турар чүү дел диригм амытаннар өңнерни ылгаптар дээрзин эртемденнер тодаратқан. А тоолайлар, күскелер база ыттар өңнерни ылгап шыдавас. Кижи дүрзүлүг сарбашкыннар (шимпанзе, павиана, мартышка) өңнерни ылгап шыдаар. Кижиниң карап 180 янзы өңнерни ылгаптар.

Өң кижиге улуг салдарлыг, кижиниң ажылдаар шинээ безин оон дорт хамаарыжыр. Дальтонизм дээр өң дарыы безин бар болгай. Оон-биле нургулайыкла эр улус хөй аарыыр. Херээжен улус ол аарыгдан 16 катап эвээш аарыыр. Ол база-ла элдеп.

Г. ПОЛЬСКОЙ.

ДИДИМ КЫС

Хөй каът бажыңнарның бир эжиинден улуг чемодан тутнан мөңзүгүр эр үне халаап, ыңай-бээр көрзүнүп чоруй, сезинчии аамзи далажыпкан. Ростов райкүүскомуң иштии херектер килдизиниң ажылдачызы амыдыраа кыс В. Пиденко чемоданныг кижи-биле кожаланчып келгеш көөрге, оон эдээниң ададнда кончуг улуг аңчы бижен халаңайнып чораан. Ынчалза-даа кыс оон кортпайн, демги кижини доктаатпаш, документизин көргүзөрии негазын.

Меңзүгүр кижи нараи чиеш аразында бижээн хынындан ушта тырттып келгеш, кыстың кырынче шурай-ла берген. Сегиржип алыышкын үр болбаан: улуг бижен дораан-на халдап ушпунуп чаштай берген болгаш самбо аргазы-биле октадыпкан эр чедде чыткан. Туттурган В. Ивахненко дээрзи бажың ишти оорлаанын өчүп бээр ужурга таварышкан. Ол оон мурнунда база шиттирип чораан болган. Ол хире «дүржулгалыг» хирезинде, барып-барып кыс кижиге, мынчаар туттурун алганынга бүзүревейн турган.

Вера Пиденко 18 харлыг. Милиция органынга комсомолчу путёвка-биле ажылдап келгенден бээр үр болбаан.

(СЭТА).

ШЫН ТЫПКАННАР

Май 9-та үнеген № 109 «Шын» солунда парлаттынган кроссвордту Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурза Валерий Саая, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Радик Чымба шын тыпкаинар:

Узун дургаар: 1. Чапаев. 2. Мотор. 3. Майор. 4. Ланчы. 7. Шорс. 8. Таржаа. 10. Герцен. 13. Рота. 11. Орел. 15. Капитан. 18. Кочетов. 20. Взвод. 25. Маршал. 27. Чыда. 27. Танк. 28. Солдат. 33. Тайбың. 34. Кран. 35. Колчак. 37. Чагаа. 38. Шериг.

Доора дургаар: 5. Матрос. 6. Хараал. 9. Говоров. 11. Катаев. 12. Рылеев. 16. Хола. 17. Дары. 19. Нагаи. 21. Конев. 22. Мина. 23. Даваа. 24. Киев. 29. Парад. 30. Погон. 31. Ядро. 32. Июнь. 36. Гайдар. 39. Ковпак. 40. Батарея. 41. Быстан. 42. Мичман.

ҮШ ИЙИС

Үвс аймактың «Баруун туруун» күражылгагыда сумулар аразының әмнелгезиниң сестразы 37 харлыг М. Батишиг хары үзүн үш үругну божаан. Ийистериниң ачазы И. Санжи ында школада башкы. Чаа төрүттүнген ийистерге Баяр, Цэнгэл, Жаргал деп аттарны тывыскан. Ол — Байыр, Таалал, Аас-кежик дээни ол. Ийистерни аразы-биле кады гускай самолётка олурткаш, найысылалдың № 1 бөжүүр бажыңында аппарып каан.

МАРН болгаш күрүне нечаштарны камгалаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Оон херечизи — бо үш ийистер үш харга чедир күрүнеиниң долу хандырылгазынга өзөрлер.

(«Монголия» журналдан).

ШООДУГЛАР

Кежик-оолдуң өөрүшкүзүн эскербедиң бе, Чашпаалай? Дүүн «Запорожец» садып алзан-на болгай.

— «Запорожец» че? Хө, оңу чоор боор: тормозтаварыла, артынга чораан машина чыкла киллир. А ында— мотор! Бир-ле дугаарында мотору мыычырык болур, билдиң бе? Ол-дур, «Запорож» деп чүве.

Элээн болгакда Кежик-оол боду бо келген.

— Чашпаалай, мен ам-на колдеге чединдим, машина садып алдым.

— Амыраан-дыр сен аа. А калдыызын алдың?

— Бичии чүве-дир ийин, «Запорожец» аан.

— Оо! Онза машина-дыр. Мотору соокда болгаш, мурнунда машинага, чазыга-даа үстүрер болзунда, мотору бүдүн артпр. Шынап-ла, онза машина!

* * *

— Бээр дыңнам, Мерген. Чиңзир-оол женден аңаа чээп тур. Билир сен бе, кандыы кижи ол, идегеп болур бе?

— Билбес боор бе, сен мышкаш кижи-ле болгай. Хей, бербе!

* * *

— Сувааң эмчидек чүге-ле дезер кижи сен, Самбыл, барааны, кестүп келирге-ле, ыңай болур?

— Шлдыр кижи-дир мен: свелгу ийи-үш чыл дургузунда чаңгыс-даа катап варып көрбедим.

* * *

Башкы вереникчизиниң кыдыраажын ынаап ора, айтырган:

— Чаңгыс-даа чазыг чокгур? Чугаалап көрең, аңаарга кым-даа бугаладыбады бе?

Ч. ДУКҮҮШТЕЙ.

ӨСКЕРТКЕН ЧҮВЕ

Ынчангаш ол ыяш ыдыктарны ыяштың ийи-үш катаан ыдыктарын ыяштың ийи-үш катаан ыдыктарын ыяштың ийи-үш катаан ыдыктарын

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 121 (11619) | 1981 чылдың май 24, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 кеп.

Бирги чылдың баштайгы чартыынга чедиишкинниг доозаал

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИҢ ШИМЧЕДИКЧИЗИ

Экономика, камналгалыг болуур

Стандарт биле стандартизация... Чоокка чедир-ле бо ийи сөстүң үгле специалистер эки билир турган. Амгы үеде ол сөстерни үгле специалистерден дыннаар эвес, харын бүзүн солунналардан үргүлүг ноомчуп, радиодан дыннап турар апарган бис. Чүге дээрге стандарттар бистиң амыдыралывысче улам-на ханылап кирип, коллектив бүрүзүнүң амыдыралында эргежок чугула чүүл апарган-дыр. Ынчангаш амгы үениң улуг сайзыралдыг бүдүрүлгелериниң ажылып, ооң продукциязын кылып үндүрериниң стандарттар хереглевес болза, чогуур децилге организастап шыдавас болу берген. Стандарт дээрге бүдүрүлге черинге хажыдын болбас дүрүмү, кылып турар продукцияның шынарының күрүне норма-чижээ-дир. Ынчалза-даа ындыг норма-чижек, тодаргайларга, стандарт доктаамал эвес, улам сайзырап, өскерлип турар деп үүвени билип алыры чугула.

Эртем-техниканың бурунгаар хөгжүүрүнүн, чаа-чаа материалдарның тыпкырының чергези-биле улам-на эки шынаглыг, эргежок чугула кылгыларны бүдүрүп үндүрериге таарымчалыг байдалдар тургустунар. Аңаа холбаштыр стандарт кылдыр дүзээп көрүп турар норма-чижектер болгаш негелделер-даа амыдыралдан үштүнүп, эргижиреэр болгаш чаартылга кылыры чайлаш чок апаар. Ынчангаш күштүг бооп турган стандарттарны техниканың чаа деңнели-биле холбаштыр эде кылыр, үе-үелеп чаартыр үжурга таваржыр. Бистиң чүртта стандарттарны • беш чыл болгаш-ла, чаартыры-биле көрүп турар.

Кандыг-даа стандартты үгле хажык чок, шынгыы сагыыр болза, ынчан ажыктыг болур. Ынчангаш стандарттарны ажыглалга киирериңге белеткел ажылдары, түскай хемчээшкин болгаш тодаралга херекселдери херек. Республиканың бүдүрүлге черлериңге стандарттарны ажыглаар, оларны хынаар талазы-биле ажыл четпес чоруп турар. Ол дугайын бо чылдың баштайгы кварталының түнелдери көргүзүп турар. Республиканың чамдык үлетпүр бүдүрүлге черлериңге бирги кварталда 31 стандарттарны ажыглап эгелээр турган болза, ооң чангызынга-даа ону боттандырып чорутпаан. Ооң кол чылдагаанныр хемчээшкин болгаш шепелде техниказының чогу, чогуур министерстволарның, бүдүрүлге черлериниң ол ажылче чогуур кичээнгейни салбааны бооп турар. Ол шыкаш стандарттарны кадагалаар, маркалап, савалаар үүлдер база пок бооп турар.

Дыка хөй бүдүрүлге черлеринде 1.20-69 күрстандарттарны ажыглаарының чүрүмүн үреп турар. Ол стандартты ажыглаарының хуусаазы эгелээринге, чедир тускай доктаал-шинтпирлерни үндүрбейн турар. Ажыгларга киирер дээш стандартка чагыг кылбас. Чижээ, Кызылдың хлеб заводуга кылып эгелээр дээш праникке күрстандартты чогуур үезинде чагып албаан. Ону стандарт ёзугаар кылып эгелээри-биле холбашкан хемчегларын ап чорутпаан. Ынчангаш ол стандартты ажыглаар талазы-биле ажыл алачайгаарлаашкынче шилчээн. Бо бүгүнүң түнелинде ол продукцияны кылып үндүрериңге ажыглаар стандартты чогуур хуусаада ажыглалга киирбээнин дээш ук бүдүрүлге черин 1 мун рубльга торгап, хаһысалга онаагаан.

Республиканың автомобиль септээр заводунда, Улуг-Хемняң үлетпүр ажыл-агыйында болгаш өске-даа чамдык күшажылчы коллективтерде күрстандарттарны ажыглавайн турары-биле чергелештир ону боттандырып чорударының хемчеглерин безин албайн турары элдептиг. Чамдык бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары болгаш специалистер стандарттарны ажыглап турааның болза, ол дугайында 13-НТ формалыг отчёттарын чогуур черлерге кылбайн турар. Ындыг коллективтерге Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чүрттала-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң тудуг кезектери кылып эзводу, «Шэгонартяжстрой» трестиң дузалал бүдүрүлгелер комбинады, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады хамаажыр.

Сельхозтехүркомитеттиң болгаш тудуг индустриязының бүдүрүлге коллективтериниң септелге-бүдүрүлге черлериңге стандарттарны эң-не эвээшти ажыглап турарын айтыр херек. Тудуг материалдарынга 17 стандарттарны ажыглап эгелээр үжурлуг турган. Оларның 7-зин «Тудуг кезектери» комбинатта ам-даа ажыглавайн турар. Панельдерге, демир-бетон кылыгларга, өрээлдер кылыр демир-бетон плиталар, хаарыылдаан ыяш кезектер, эжик болгаш соңга блоктары дээш шыкаш тудуг материалдарыңга күрстандарттарны амыдыраа чедир ажыглап эгелээрээн чорук ол бүдүрүлге черлеринде бо шыкаш чугула ажылдың кайы хире четпес чоруттунуп турарының тодаргай черечизи-дир. Стандарттарны ажыглавайн турарындан «Тудуг кезектери» комбинады хөй караажага база таваржып турар. Эрткен 1980 чылда комбинат стандарт эвес продукция сайгарган дээш киитизи-биле 15 мун рубльди оргулагдан каапткан. Ол болза стандарт хереглеэвээн болгаш куду шынарлыг демир-бетон кылыглар болгаш газаглыг үүлдер сайгарган дээш штрафтың түңү-дүр. Стандарттарны ажыглавайн турарындан хереглекчилер база-ла доора чарыгдалдарга таваржып турар. Чижээ, үгле 48-ки тудуг эргелели соңга болгаш эжик блоктарында үрей кылышкынарны эдер дээш 1250 кижи-хүнү чидириглиг бооп, 11 мун рубль артык чарыгдалды үндүрген.

«Тыва кадеэ тудуг» трест болгаш «Росводпром» каттыжышкынының демир-бетон кылыглар заводтары 2-2 күрстандарттарны чогуур үезинде ажыглалга киирбээн. Ол базала үк коллективтерин хөй караажага чедирер болгаш хереглекчилерни артык чарыгдаадарже албадаар деп чүве билдингир.

Чаа стандарт ёзугаар продукция бүдүрүп үндүреринге мяк белеткел, шынгыы контроль болгаш кызымаккай ажыл негеттинери үстүнде үүлдерден көстүп турар-дыр. Стандарттарны чогуур хуусаазында ажыглалга киирери болгаш хажык чок ажылдары үгле продукцияның шынары экижидер болгаш плачның даалгалар күүселдезинге улуг идиг бээр эвес, харын база экономика айтырыны камналгалыг шинтпирлээринге дузалаар.

А. МИРОНОВА,
Күрхайгааралдың лабораториязының стандарт киллизиниң инженери.

Эртем-техниканың бурунгаар хөгжүүрүнүн, чаа-чаа материалдарның тыпкырының чергези-биле улам-на эки шынаглыг, эргежок чугула кылгыларны бүдүрүп үндүреринге таарымчалыг байдалдар тургустунар.

ЧОРГААРЛАНЫР

«Тыва даг-дүгү» комбинатның коммунистери боттарының төлээзи Уйнукпан Түлүшевна Моңгуштуң СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегат болуп чораанынга чоргаарланыр. Делегаттың ажылдап турары бедик сорттуг руда болбазырадыр цехтиң ажыл-ишчилери партийжи съездиниң төөгүүг шинтпирлериңге харыы кылдыр улам эки ажылдаар, беш чыл планын долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле калбарган чарышка эң идепкейлиг киржир дээш күш-ажылчы демиселдя калбарткан.

Оларның сөөлү ажыл-херектер-биле бүрүн дүгжүп турар. Коллектив бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап келген. Шак ынчаар дөрт айларның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. Майда көргүзүү база эки. Мастер Даш-Моге Ондарның удуртқан эълчээ бо ай эгезинден бээр 400 тонна бедик сорттуг даг-дүгүн бээрин ам безин 430 тонна кылдыр күүсеткен.

Ол болза мында социалистиг чарышты эки организастаанының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинің база кижи бүрүзүү оңаашкан ажылы дээш сагылга-чурумнуг болгаш бедик харыысалгалыг болганының түңнели.

М. КАРАШ.

«Красноярсктранс» автобазазының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чартыын чедиишкиниг күш-ажыл-биле доозар соруланы салгавнар. Ону боттандырарда бүдүрүлгениң ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты калбартыры, мурнакчыларны илередип, оларның үлегерин өскелерге көргүзери болур. Эрткен дөрт айның дургузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизиниге Павел Иванович Пьянков дамчаарлыр. Ол бирги кварталдың планын 125 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: П. И. Пьянков.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Республиканың районнарының часкы хову ажылдарын чорудуп турары май 18-тиң медээзи-биле мындыг болган.

Районнар	Чаштырган бүгү культуралар (га)	План күүсеткени (хуу)
Бай-Тайга	1962	32,4
Моңгун-Тайга	130	45,3
Барыын-Хемчик	3003	36,2
Овур	1046	40,7
Чөөл-Хемчик	17687	48,0
Улуг-Хем	14875	46,2
Таңды	33995	56,2
Бии-Хем	21723	60,6
Тожу	1153	51,5
Каа-Хем	23171	46,4
Тес-Хем	2845	38,4
Эрзин	4906	56,0
Кызыл	25190	55,5
Республика	156711	51,3

Эрткен чылдың бо үезинде турганынга болаарга, республикага ниитизи-биле чазын чажар культураларны 14424 гектарны хойну тараан. Тараа культураларын 134 мун ажыг гектарга чаштырган, ол болза планның 67,7 хуузу. Кол аъш-чем культуразы кызылтасты он бирги беш чылдың баштайгы чазында 134,6 мун ажыг гектарга тарыры планнаттынган. Ам ооң 98,5 мун гектарын чаштырган, азы план 732 хуу күүсеттинген.

Үстүнде көргүскен сан-чурагайлардан алырга, кол тараалаң районнар Таңдыда, Бии-Хемде, Каа-Хемде, Кызылда часкы хову ажылдарының темпизи бедик болуп турарын демдеглээр херек. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарыга киирер техниканы ыяк септеп белеткээр дугайында кыйгырыгны Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларының механизаторлары эрткен чылдың күзүнүде үндүрген болгай. Олар сөөлүге ээ болган дээрзин часкы тарылганың амгы чорудулгазы хереченлеп турар. Ук район хову ажылдарының темпизинин талазы-биле өске районнарны дыка мурнап турар. Эвээш тарылга шөлдүг Эрзин районнуң ажыл-агыйлары чаштырылганы база дөгүле берген.

Тус-тус ажыл-агыйларны ап көөрге, «Искра», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия», «Өөк», «Кызыл тараачын», «Май 1», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Мөрен», «Нарын», «Тинелге» совхозтар часкы хову ажылдарын шапкын темпилиг чорудуп, чазын чажар культураларның тарылгазын доозар чоокшулап турар. Тараа аймааның чаштырылгазын республиканың он беш совхозу ам доозуп алган. Кызыл-тасты тарыырының планын он ийи ажыл-агыйы ыракта ажыр күүсеткенин, а ону план чок дыка хөй совхозтар база тараанын демдеглезе чогуур.

Чазын чажар культураларның тарылгазын майның 25-ке чедир дооскан турар ужуралут. Ындыг турбуже, бо чугула кампанияны чамдык районнарның ажыл-агыйлары оожум темпилиг чорудуп турары четпес. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Овур районнар чаштырылганы хожудадып турар. Ам чаштырылгага чаңгыс-даа хүн озалдаар чорук дүжүттүң кудулаарынга чедирер. Ынчангаш хожудап турар районнарның партия, совет болгаш көдээ ажылагый органнары часкы хову ажылдарының темпизин дургедиринче, ыыкарын бедядеринче кичээнгей салыры эргежок чугула.

КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ УЖУДУУШКУНУН ЧЕДИИШКИННИГ ДООСКАН

КОСМОНАВТЫЛАР ПОПОВ БИЛЕ ПРУНАРИУ ЧЕРДЕ ЧЕДИП КЕЛГЕН СЭТА-ныҢ дыҢнаДЫ ы

Орбитаның «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-40» комплекизинге кады кылыр шинчилеларының болгаш дуружулгаларның программазын дооскаанының сөөлүнде 1981 чылдың май 22-де Москваны-биле 17 шак 58 минута турда Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Попов биле Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Думитру Прунариу составтыг каттышкан экипаж Черге эээ чедип келген. Космонавтылар Владимир Коваленок биле Виктор Савиных «Салют-6» станцияда ажылын уламчылап турар.

«Союз-40» корабльдин дужуп бадар аппарады Совет Эвилелиниң девискээриниң баш удур көрдүгеп райониуга Джезказган хоорайның мурнуу-чөөн түгүнде 225 километр черге хонупкан. Черге хонупканының сөөлүнде эштер Попов биле Прунариуну кадыы эки.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз—Т-4» — «Союз-40» комплекизинге чеди хонук ужудуушкунуу дургузунда каттышкан экипаж Совет Эвилелиниң болгаш Румыния Социалистиг Республиканың эртемденериниң база специалистериниң белеткээни шинчилелдериниң болгаш дуружулгаларның планнаттынган программазын бүрүү-биле күүсеткен. Космонавтылар Черкырының болгаш делегей океанының акваториязының чамдык девискээрлерин чуруктаска тыртырган. Орбитага ужудуушкунуң байдалдарынга монокристалларны үндүрүп алырының аргаларын технологтуг дуружулгалар-биле ажылдап кылып турган. Чер чоогунуң делгемнеринде космос хереглеэнниинге күүселдээ хээл Грузия ССР-ниң ажыт-ишчилерин чүткүлдүүн бадыткаан.

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Л. И. Поповту Ленин орден болгаш Алдын Сылдыс ийиги медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космосче ужудуушкунуу чедиишкиниг боттандырганы дээш база эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Иванович **Поповту Ленин** орден болгаш **Алдын Сылдыс** ийиги медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш Л. И. Поповтуң маадырлыг чоруунуң [illegible] кылдыр ооң төрүттүнген черинге хүлер тураскаалды тургузаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль, 1981 ч. май 22.

Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Думитру Прунариуга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космосче ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырганы дээш база эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Думитру **Прунариуга Совет Эвилелиниң Маадыры** атты тывыспышаан, ону **Ленин** орден болгаш **Алдын Сылдыс** медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль, 1981 ч. май 22.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Тбилисиге болган парад болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

ТБИЛИСИ. Май 23. (СЭТА). Совет Грузияның черинде улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал. Байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга республиканың чедиишкиниерин үнелээни, чүрттүң улус ажылагыйын хөгжүдер дээш оларның мурнунга салган тодаргай сорулгалары оларны чаа-чаа тиилелгелерже сорук кипргеп. Ындыг белек көдүрлүүшкүнбиле Тбилисиниң ажыл-ишчилери, республиканың аалчылары ССРЭ Конституциязының шөлүүге чедип келгеннер. Аңаа Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Компартиязының юбилейинге турасқааткан парад болгаш чыскаал болган.

Төп индирже эштер Л. И. **Брежнев, В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе** олар үнүп келгеннер. Чыылганнар оларны дыммиттинг аныш-часказашкынынары-биле уткаанынар. Байырлалга келген делегацияларның удуртукчулары, шериг начальниктери база аңаа турганнар.

Ленинчи Коммунистиг партияны, маазырлыг совет улусту, эрес-дидим совет Армениязы алгаан кыйгылаар шөлге чаңгыланып турган. Күчүдүг «Ура!» деп кыйгы үш катап чаңгыланган.

Аныяк барабанчыларның үлегези-биле парад эгелээн.

Төп индирииң чаны-биле сан дорт чыскаалдыг офицерлер долугу эрткен. Оон мурнукла — дайынчы алдарга бүргеткен Закавказьениң шериг округунуң Кызыл тугу хинискээн.

Шериг ужудукчулар шөлге көстүп келгеннер. Тбилисиде артиллериянның Бакунуң 26 комиссарлары аттыг дээди командылал училищезиниң курсантылары дыңыг базымнарыбиле эрткен. Ала-чүрттүң улуг дайынының чылдарында аңаа өөренип турган 44 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры атты чаалап алган.

Маршта — шериг-десантылар. Оларның кыйгырыы: «Дээрден — тулчуушкунче!» Чалгының чадаг-шериг бо хүнерде кандыг-даа даалганы күүседип шыдаар.

Колониаларның дыңыг базымнары дыңзалбастаан, оларның орунга күчүдүг моторларның даажы дыңналып келген. Дайынны техниканың марыжы эгелээн. Индир чанывыбиле танкылар, бронетранспортёрлар, чадаг-шеригниң болгаш десантының дайынчы машиналары, күчүдүг ракеталар чүдүрген машиналар эртилээн.

Шериг парады Закавказьениң дайынчыларының тёргиин эки белеткелиин көргүскен.

Шөлдүң чанында кудумчуларда чыскаалган ничилерни колониалары белеткениң алган төрээн. Профтехучилищелериң үш муи беш чүс хире сурьюллары ыяш-бүрү оңнерлиг түкүгаштар-биле «Октябрьга аллар!» деп сөстерни биижээн.

«Революциянын чалбыжы» деп көргүүг эгелээн. Ында «Улустарның чаңгыс өг-булезинге чечектел-ле, Совет Грузия!» деп фрагмент бар.

Владимир Ильич Ленининиң социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези чайлаш чок дээн күүлүг сөстерни ыыткыр үнүг диниктер шөлге тараткаш. Дээрде фейерверктиң оттары чайнаан. Легендарлыг «Авроранын» даштаашкыны-биле байырлалдың салюды кылган.

Шөлде челээш көстүп келген чүс ышкаш апарган. Ол дээрге национал костюмнер кеткен танцычылар-дыр. «Буденовка» бөрттер кеткен, кызыл туктар туткан революцияның солдаттары оларның орнун солаан.

Чыскаалдың киржикчилери Ала-чүрттүң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезинге, хостакчы совет солдатка алдар болдурган кайгамчыктыг композицияны база көргүскеннер. Беш адыр дег чыскаалда «Келээле хүн чыпын турзун!», «Делегейге тайбың!» дээн кыйгылар экранда чүве дег көзүлгеп.

Совет Грузияның ажыл-ишчилериниң чеминшкиниерин байырлалдың аялгалары база ялгаан. Абхазиядан, Ажарядан, Аджариядан, мурнуу Осетиядан, республиканың бүгү-ле хоорайларындан болгаш районнарындан келген мурнакчыларга чыылганнар үргүлүгелиг эдыш часкаашкыны-биле байыр чедиргеп. Грузияның орленнинг комсомолунуң төлээлери база оргинар. Оларның мурнакчы отряды — ажылчынар болгаш колхозчулар.

Тбилисиге болган парад болгаш чыскаал ССРЭ-ниң улустарының бүзүлбас эп-найыралын улам бүдүрелин-биле көргүскен база СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлериин чеминшкинге күүселип Грузия ССР-ниң ажыт-ишчилериниң чүткүлдүүн бадыткаан.

ССРЭ-НИҢ ЛЕНИНЧИ БОЛГАШ КҮРҮНЕ ШАҢНААЛДАРЫНЫҢ КОМИТЕТТЕРИНДЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комители база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комители 1982 чылдың Ленинчи шаңналдарын алыры-биле киирген ажылдарны хүлээп ап турар.

Ажылдарны хүлээп алырын 1981 чылдың октябрь 16-га чедир чорудар. 1980 чылдың октябрь 15-тен орай эвес парлаттынган (туттунган) ажылдарны хүлээп алыр.

Ооң-биле кады 1982 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын алыры-биле киирген ажылдарны база хүлээп ап турар. Ажылдарны хүлээп алырын 1981 чылдың декабрь 15-ке чедир чорудар. 1981 чылдың июнь 15-тен орай эвес парлаттынган (туттунган) ажылдарны хүлээп алыр. Эртем ажылдары 1980 чылдың декабрь 15-тен орай эвес парлаттынган турар ужуралут.

Чаңгыс бир-ле ажылды ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналынга хары угда шаңнадыры-биле киирип болбас.

Ажылдарны шаңналга киирери болгаш белеткээри-биле холбашкан бүгү айтырыглар талазы-биле харылзажыр черлер:

Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комители — адрези: 125047, Москва, 3-кү Тверская-Ямская, бажың 46, телефоннары — 250-38-08, 250-19-47, 250-37-14.

Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комители — адрези: 101414, Москва, ГСП-4, Неглинная кудумчузу, бажың 15, телефоннары —223-44-67, 223-19-30, 295-63-25.

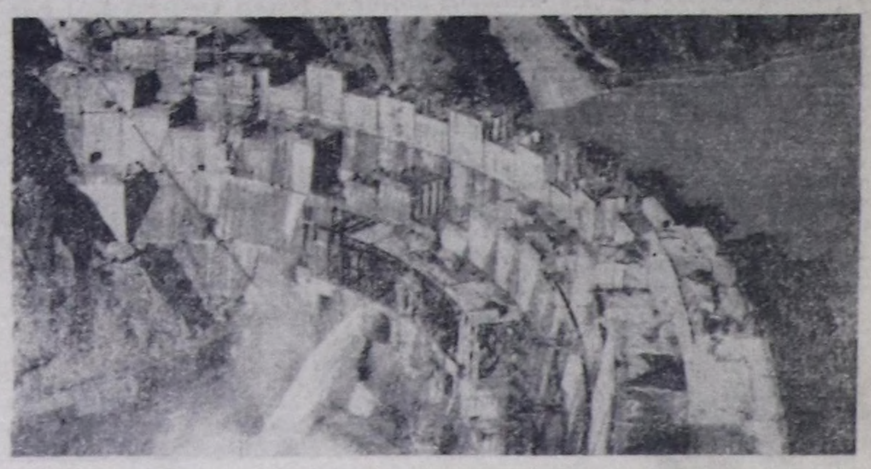

ЧУРУКТА: Грузияда Ингур ГЭС.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Кижизидилге ажылында чаа чүүлдер

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

«Масса-политиктиг ажылдың хевирлери бисте хөлүн эрттир чаңгыс черде таптап туруп берген эвес ыйнаан? Кижилериин белеткели кошкак, эртем-билии чавыс турда херек бир аңгы турган болбайн аан. А амгы үеним совет кижизи-биле чүүаа кылыры өске херек. Ол дугайын бодап көөрү, черле ынчаш үндезини-биле бодап көөрү чүгүда боор. Чаа чүүлче чүткүл идеология ажылдакчыларынга чүден-даа артык бедик деңнелге сицниккен турар ужуралуг».

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчет илеткелинден).

Бо чылдың февраль төнчүзү. Март эгези. Москвага партийжи чаа съезд болуунуң ажылын кидиң түлүк үргүлчүлеп турган. «Большевик» совхозтуң парткому болган директорлуг сургалыг кижилери, хоочуннар-биле ужуражыышкынарны организастап турар. Чижээ, сөөлгү үеде «Кандыг кижини культурлуг кижи дээрил?» деп кежээнги агитквартиралар киржикчилериниң инициативазы-биле солун, утка-шынарлыг организастаан. Чогаалчы С. Сүрүн-оолдуң «Өске кадай» деп номунга номчулга конференциязы дээш өске-даа хемчеглерни организастаан. Ортумак школада интернационалчы найыралдың, милицияның аныяк өнүктериниң клубтары болгаш өскеда яазы-бүрү бөлүмнер, клубтар ажылдап турар.

Ниитилелдиң эге үндезини өг-бүле дээрзин бистиң партиявыс айтып турар болгай. Ынчангаш төвүлел тус-тус өг-бүлелер-биле ажылдың чаа хевирни тыварын база ораллашкан. Совхоз бүдүрүлгезинге, коллективке болгаш кижизидилгеге оларның ролюн, харыысалгазын бедидер соруга-биле чон мурнунга өг-бүлелериң чогаадыкчы отчёдуун бээрни организастап эгелээн. Маңаа өг-булениң эвелери нинти ажыл-херекке киржилгезинии, ажыл-амыдыралының чедер-даа база четпес-даа талаларын, үргүлларының өөредилгезинин дугайын чокта бирлеп-бирээ чокка чүгаалап бээр. Олардан салган айтырыгларны харыылаар, ооң соонда белеткеп алганы концертин көргүзер. Углап, баштаар таварыштырылга төвүлелиниң даргазы А. Т. Шаалы доңгу чүве чүгаалаан соонда Культура бажыңынга чыылган бөөнга ооң директору Анатолий Монгуштуң өг-бүлезиниң баштай кылган отчёдун чон ажок соңуургаан. А соондагы үеде план ёзугаар

СЪЕЗДИНИЦ ШИИТПИРЛЕРИНГЕ ДҮҮШТҮР

1981 чылдын май 20-де улус депутаттарының Кызыл хоорай Советинин ээлчеглиг VI сессиязы болган. Анда «СЭКП-нин XXVI съездизининг шиитпирлеринге дүүштүр улус депутаттарының хоорай Советининг сорулгалары» деп илеткелди улус депутаттарының Кызыл хоорай Советининг күүсекчи комитединиң даргазы Ш. Д. Куулар кылган.

СЭКП-нин XXVI съездизинин шиитпирлерин Кызыл хоорайның ажылчы чоннары, совет улус-биле бир дөмей, хүлээш алгаш, долузу-биле деткип турар. Съездининг материалдары, коммунистиг тургузуушкунуң улам ынайгы сорулгаларының программазын, СЭКП-нин иштики болгаш даштыкы политиказының кол угланыышкынын тодарадып турар деп илеткелчи чугаалаан.

Совет кижилериң чагай чоруунуң дугайында партияның сагыш салыышкыны «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар» деп кыйгырыгнын адаа-биле социалистиг чарышка сорук кирген бүдүрүкчү күш-ажылы-биле харылаттынып турар.

Кызыл хоорайның ажылчы чону СЭКП-нин XXVI съездизинге уткуштур бүгү улустуң чарыжынга идепкейлиг киришкеш, онгу беш чылдың планнарын күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг-биле күүсеткен.

Тудугларга капитал салыышкынарны онгу беш чылда 9-ку беш чылга деңнээргe 30,3 хуу хөлөү шингээдип алган. Беш чылдың кол фондузу хөй млн. рубльге шингээттинген. 152 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлдерин, 1080 оруннуг ясли-садтарны туткан болгаш транспорт, харылзаа, садыг, медицина, коммунал ажыл-агый, культура болгаш улус өөредилгези улам ынай сайзыраан.

Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга 1980 чылдың түнелдери-биле чедип алган чедиишкиннери дээш хоорай РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелининг болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле база катап шаңнаткан. Бүдүрүлгенинг мурнакчыларындан 150 ажыг кижи ССРЭ-нин орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткаанар. Олардың аразында хоорай Советининг депутаттары эвээш эвес.

СЭКП-нин XXVI съездизи өрткенден бээр үш ай болуп турар. Кызыдың ажылчы чону чаа 11-ги беш чылдың күрүне планнарын күүседири дээш улуг көдүрүүшкүн-биле ажылдап келген. Бирги кварталда үлетпүр продукциязын бүдүрелининг планы 109 хуу, ону сайгарары 102,2 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өсүлдези 105,4 хуу күүсеттинген.

Ынаыг турбуже, чамдык бүдүрүлгелер 4 айларның планыг даалгаларын күүсетпейн турар. Бо талазы-биле хоорайның күүсекчи комитеди, докгаамал комиссиялар чыдыг каап турар бүдүрүлгелерниң ажылын экижидер дээш тускай тодаргай хемчеглерни алыр апаар деп, илеткелчи болгаш санал бергенвер тутаалаан.

Бо беш чылда республика найысылалын чаагайжыдарының талазы-биле улуг ажылдар чоруттунар. Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир хоорайның Ленин, Кочетов, Красноармейская, Дружба, Интернациональная, Комсомольская, Октябрьская, Чүлдүм, Гагарин кудумчуларын эде кылыр. Олышкаш хоорайның дерткү болгаш 5-ки микрорайоннарын, хоорай парыгын, хоорайның төп кезээн чагагайжыдар ажылдар чоруттунган турар ужурлуг. Электростанцияны алгыдары болгаш үлетпүр зоназынга котельнаяны дерип тургузар комплекстиг улуг ажылдарны доозары чугула. 600 кижилерни хүлээп алыр поликлиниканы, халдавырлыг аарыгларны эмнээр 120 оруннуг эмнелгени, уруглар эмнелгезин, 1560 олуттуг школаны, Пионерлер бажыңын, 600 олуттуг Культура бажыңнарын, типографияны, чурулга мастерскаазын дээш өске-даа объектилерни тудар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир аэропорт, автовокзал, хем вокзалының комплекстерин тудуп тургузарын доозар.

СЭКП-нин XXVI съездизинин материалдарында чурттарга социал-амылыралдың болгаш культура объектилерин тургузарынче онза кичээнгей салдынган. Советтер болгаш оларның күүскомнары-даа ынаыг элээш хөй айтыырларны тургузарда диленикчилер ышкаш эвес, шудургу болгаш шынгыы негелделиг ээлер кылдыр хөделир ужурлуг дээрзин ССРЭ-нин Дээди Советининг Президиумунуң хуралынга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Он бирги беш чылдың башгайы чылының харысалгалыг даалгаларын күүседир улуг сорулга хоорайның ажылчы чоннарының мурнуида туруп турар.

Сессияга хоорай Советининг депутаттары боттарының саналдарынга бүдүрүлгелерде ажылды ажыктыг болгаш шынарлыг болдурарының дугайында чугаалааннар. Кызылдың даараныла комбинадының даараныкчызы, депутат Р. Т. Сумба бодунуң саналынга коллективтиң ажыл-ажынын дугайында чугаалаан, боду хууда беш чыл планын үш чылда күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлге алганын дыннаткан. Ол ышкаш депутаттар М. Р. Еремцова хоорайның садыг хандырылгазын экижидери дээш чорудуп турар ажылдарын, Н. К. Константинов ПАТБ-нин пассажирлер аргыжылгазын экижидери дээш ап чорудуп турар хемчеглерин дугайында чугаалаанар. Оонда өске санал берген депутаттар хоорай бүдүрүлгезининг ажылында четпестерни шүгүмчүлеп, кадрлар-биле ажылды улам ынай экижидерине кичээнгейин утландырганнар.

Сессияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүү, профобларөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу киржип, чүве чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

УЖУРАЖЫЫШКЫН

СОФИЯ. (СЭТА). «Чавырлыышкын, тайбың болгаш социал депшилге дээш» деп делегей ужуражыышкыны Софияда эгелээн. Ону Болгарияның Улусчу чер эвилели организастаан. Хөй чурттарның политиктиг партияларының болгаш хөй-нинти организацияларының 112 делегациялары ужуражыышкында киржип турар. Тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш, кады ажылдажылга база улустар аразынга найырал дээш демиселдиң чугула айтырыгларын ужуражыышкынның киржикчилери чугаалажып көрүп турар.

Болгарияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары, БУР-ның Күрүне чөвүлелининг Даргазы Т. Живков илеткел кылган. Тайбының херээн камгалаарынга сонуургалдыг бүгү күштерни сырый каттыштырары амгы үеде тайбыцның херээн быжыглаарынга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Ортемчейге быжыг болгаш чөптүг тайбыңны камгалаары база хандырары амгы үенин кол сорулгазы болуп турар. Барыын болгаш Чөөн чүктерниң аразынга, ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың аразынга удур туржуушкун эвес, а тайбың чугаалажыышкыннар амгы үеде кажангызындаа артык чугула болуп турар деп, Т. Живков чугаалаан. Тайбың чугаалажыышкыннарны Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар саналдап турар.

Чамдык бөлүктер, ылангыя АКШ-та дайынзырак кижилер чавырлыышкынның херээн божаңнадырын оралдажып турар. Олар «соок дайынның» үезинче делегейни дедир киирерин, совет дашгыкы политиканы хажыдарын күзеп турар.

Совет Эвилели тайбың, чавырлыышкын дээш, улустарның айыыл чок чоруу дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп келгең болгаш чорудуудаа турар деп, Т. Живков онзалап демдеглээн.

АФГАНИСТАННЫҢ ЧОНУНУҢ КҮЗЕЛ-СОРУУ-БИЛЕ

КАБУЛ. (СЭТА-ның корр). Апрель революциязы Афганистанның чонунуң тура-соруубиле боттанган. Чүге дээрге чурттуң ажылчы чоннары мөлчүлгени болгаш дарлады үзүткаарын, чаа байдалдарның үезинде аас-кежиктиг чурттаарын күзеп келгеннер. Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Афганистанның Революстут Чөвүлелининг Даргазы болгаш АДР-ниң премьер-министри Бабрак Кармаль Афганистанның Гор деп төп можузунуң чурттакчыларының төлээлекчилери-биле ужуражыышкынынга бо дугайын медеглээн.

Афган улус аас-кежиктин, чечектелиишкининг, чөптүг ядруктуң болгаш хосталганың оруу-биле бурукгаар бар чоруур деп, ол онзалап демдеглээн. Чонунуң чаагай күзел-соруу амыдыралга боттаныр дээрзинге кандыг-даа чигзиниишкин чок.

Күш-ажылчы чонунуң деткимчези-биле Апрель революциязының дайзыннарындан бистиң чуртувус удавас арыгланган турар деп, Б. Кармаль Гор можунуң ажылчы чоннар төлээлекчилеринге медеглеп, оларга бүзүреткен. Кижини кижи мөлчүүр чоруктан хостуг чаа нинтилел Афганистанга тургустунар болгаш төлээн амыдырал, корум-чурум, аас-кежик хандыртынган турар деп, ол чугаалаан.

Афганистан Демократтыг Республиканың тайбын хамаатыларынга удур контрреволюсчуларның кеминг үүлгедиглериниң чаа фактыларын ук чернин болгаш даштыкы журналистериниң Кабулга болган парлалга конференциязынга илереткен. Афганистан нәймысылалынга хөделип турган бандиттерден болгаш диверсантылардан Улусчу армияның база айыыл чок чер органнарының күштериниң хураап алганы даштыкы боо-чепсектерни (чурукта) парлалга конференциязының киржикчилеринге көргүскен.

БАХТАР — СЭТА-ның фотозу.

КҮРҮНЕНИҢ ЧАА БАШТЫҢЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция Республиканың президентизиниң бүрүн эргелерин дамчыдып бээриниң ёзулалы болган. Президент кылдыр соңгуттурган Ф. Миттеран Елисей ордузунга чедип келирге, ону ада халажып турар президент В. Жискар д'Эстең үткүп алган. Оларның аразынга допчу беседа болган, оон соонда күрүненин эрги башгыңы ордудан чоруй барган.

Оон соонда Франция Республиканың 21-ги президентизи албан-дужаалга Ф. Миттеранның киреринге ёзулалы болган. Күрүненин чаа башгыны парламентининг ийи палатазының даргалары-биле бодунуң ажылдаар черинге ужурашкан. Елисей ордузунуң байырлал залынга Национал хуралдың депутаттары, Франциянын сенаторлары, кескү күрүне ажыллакчылары олуруп турда, Конституция чөвүлелининг даргазы Р. Фрэ президент сонгуулдарының албан ёзу-биле үндүрүнген түңнелдерин номчуп дыннаткан.

Күрүненин чаа башгыныың албан-дужаалында киргенинге холбаштыр артиллериянын 21 даштаашкыныбиле Парижке салют кылган.

Ёзулал үезинде допчу чугаазынга Ф. Миттеран «келир үенин улуг сорулгаларын боттандырар болгаш ёзулуг национал нинтилежилгеге таарышкан байдалдарны кандыг-даа үеде тургузар дээш» бүгү французтарны бодунуң сырый каттыштырар бодалдын онзалап демдеглээн. Ол сорулганы чедип алырының нүүрүнде «хамыктың мурнында боттарывыска оорагларынар ужурлуг бис» деп, президент демдеглээн.

Ф. Миттеран Франциянын чаа премьер-министрингe Социалистиг партияның Бүүсекчи бюрозунуң кежигүнү, Национал хуралдың депутады, Лилия хоорайның тергиндекчизи Пьер Моруаны томуйлаан болгаш чазакты тургузарын аңаа даскан.

НОМ КЫЛДЫР ПАРЛААН

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр). Индияның «Пипаз паблишинг» деп ном үндүрер чери «СЭКП-нин XXVI съездизинин документилери болгаш резолюциялары» деп өгелиг кылдыр чылында номну парлап үндүргең. Ол чылда номну хинди болгаш Индияның улустарының өске-даа дылдарының кырынга парлаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткели болгаш совет коммунистериниң шуулганының өске-даа документилери чылында номда кирген.

Делегейнин амгы байдалын Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинде тодаргай айыткан дёп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелининг даргазы Р. Раонун киирилде чүүлүнде демдеглээн. Тайбынга ынак күштер оон иштинде Индияның тайбың талалакчылары сырый каттыжым, шиитпирлиг демисежир болза, ядролуг халапты чайладып болурунуң ханы бүзүрелин Л. И. Брежневтиң илеткелинде тодаргай айыткан деп, Раджевара Рао онзалап демдеглээн.

Съездиге Л. И. Брежневтин айыткан тодаргай болгаш тайбын саналдарын бүгү делегейнин тайбынга ынак бүгү кижилери изин-биле деткээн деп киирилде чүүлде демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Советининг Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев амгы үениң шылгарангай күрүне ажылдакчызы болгаш бүгү делегейге тайбынын херээ дээш могагшылаг чок демиселди болуп турар деп, Р. Рао бижээн.

Тайбынын херээн болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче урланган совет дашгыкы политиканы делегейнин хөй-нинтизин изин-биле деткип турар. Ынаыг турбуже, АКШ-тың администрациязының дайынзырак дашгыкы политиказы делегейге дүшкүүрлүг чорукту улам чидиглендирип турарын Р. Рао айыткан.

Социалистиг демократтыяның Совет Эвилелинде улам ынай хөгжүлдезин Л. И. Брежневтин Отчёт илеткелинде онзалап айыткан деп, Раджевара Рао бижээн. Ындыг демократтыяның байдалдарында ажылчыннар, тараачыннар болгаш интеллигенция күрүнени болгаш оон экономиказын, политиктиг амыдыралын эргелеп башкарарынга идепкейлиг рольду ойнап турар.

Чыыда номну Индияга парлаан чорук чурттуң калбак хөй-нинтизинин улуг сонуургалын болдурган болгаш совет база индий улустарның найырал улам-на калбарыышынга чугула ужур-дузалыг болур деп, Р. Рао онзалап демдеглээн.

Б. ЧЕХОНИН.

Кижилерниң эрге-ажыы дээш

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр.). Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бадыткан көргүзер делегейниң авторитеттиг комитединиң тургузар дугайында совет удурткучу Л. И. Брежневтиң конгуг чугула саналы делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болгаш өртемчейниң бүгү кижилериниң эрге-ажыы дээш ол саналды амыдыралга боттандырары дыка чугула болур деп, «Улустар аразынга тайбыным быжыглаар дээш» делегейниң Ленинни шаңналының лауреады, Новель шаңналының ийи дакпыр лауреады шылтаңнаан америк эртемден болгаш тайынын ажыллакчызы Лайнус Полинг мелеглээн.

«Делегейнин эртемденнериниң совет эртемденнериниң кыйгырыын бүрүн деткип турарын ол онзалап демдеглээн. Милитаризмнин бүгү кижи төрелгетенге албадап келген чөнгээзинге удур шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээриниң эргежок чугулазын америк эртемден айыткан. Америк администрациянын дайынзырак политиказын соксадырындан артык чугула соругга америк эртемденнерде чок деп, ол чугаалаан.

Кижи төрелгетенниң мурнунга эртемденнер онза харысалгалыг деп, Л. Полинг айыткан. Ядролуг дайынның кайгамчык халапты айыылдын бүгү кижилере, ылангыя политиктиг ажыллакчыларга бүзүредип көргүзер ужурлуг бис.

«Кызыгаарлаттынган ядролуг дайынны» болдуруп болур дугайында Вэшингтонуның идеязын ол сарыыл чок болгаш үндезин чок бодал-дыр деп санаан. Американың Каттышкан Штаттарының ёзулуг айыыл чок чоруун хандырар төлээде, ядролуг чепсектиг эңдере бүдүрер эвес, а ону кызырар херек.

Делегейниң ийи улуг күрүнелери — ССРЭ болгаш АКШ ядролуг халапты болдурбас талазы-биле амгы үеде кады ажыллажыры дыка чугула деп, Л. Полинг мелеглээн. Ынчангаш бистиң чурттарывыстың аразынга бүгү деңнеллерге чугаалажыышкыннар, СБК-2 кергээни күштүг болдуруп базылазары, оон бүгү негелделерни күүседири чугула.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛ

ЯУНДЕ. (СЭТА-ның корр). Республиканың иогаан-сарыкызыл өңнүг национал туктары Камерунуң хоорайларының кудумчуларынга киинсии турган. Камерунуң хамаарышпас чоруун чарлаан соңгулде федерацияның орнунга чаңгыс дай каттышкан күрүне тос чыл бурунгаар тургустунган.

Бодунуң национал хамаарышпас чоруун бюжыглаар талазы-биле Камерун эрткен чылдарның дургузунда боттуг чедиишкиннерлиг болган. Чурттуң экономиказының үндезинин —кодаа ажыл-агыйны хөгжүдеринче онза кичээнгейни утландырып турар. Тарылга шөлдерни калбартыр, дужуттуг бедидер, кодаа ажыл-агый бодурүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле улуг хемчеглерни ботгандырган.

Национал үлетпүрүң тургузар болгаш боттуг базыынар кыллынган. Африкада эң улуг бүдүрүлге чери болур — целлюлоза-саазын комбинады энир чыдаар чоруттунар. Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир хоорайның Ленин, Кочетов, Красноармейская, Дружба, Интернациональная, Комсомольская, Октябрьская, Чүлдүм, Гагарин кудумчуларын эде кылыр. Олышкаш хоорайның дерткү болгаш 5-ки микрорайоннарын, хоорай парыгын, хоорайның төп кезээн чагагайжыдар ажылдар чоруттунган турар ужурлуг. Электростанцияны алгыдары болгаш үлетпүр зоназынга котельнаяны дерип тургузар комплекстиг улуг ажылдарны доозары чугула. 600 кижилерни хүлээп алыр поликлиниканы, халдавырлыг аарыгларны эмнээр 120 оруннуг эмнелгени, уруглар эмнелгезин, 1560 олуттуг школаны, Пионерлер бажыңын, 600 олуттуг Культура бажыңнарын, типографияны, чурулга мастерскаазын дээш өске-даа объектилерни тудар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир аэропорт, автовокзал, хем вокзалының комплекстерин тудуп тургузарын доозар.

СЭКП-нин XXVI съездизинин материалдарында чурттарга социал-амылыралдың болгаш культура объектилерин тургузарынче онза кичээнгей салдынган. Советтер болгаш оларның күүскомнары-даа ынаыг элээш хөй айтыырларны тургузарда диленикчилер ышкаш эвес, шудургу болгаш шынгыы негелделиг ээлер кылдыр хөделир ужурлуг дээрзин ССРЭ-нин Дээди Советининг Президиумунуң хуралынга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Он бирги беш чылдың башгайы чылының харысалгалыг даалгаларын күүседир улуг сорулга хоорайның ажылчы чоннарының мурнуида туруп турар.

Сессияга хоорай Советининг депутаттары боттарының саналдарынга бүдүрүлгелерде ажылды ажыктыг болгаш шынарлыг болдурарының дугайында чугаалааннар. Кызылдың даараныла комбинадының даараныкчызы, депутат Р. Т. Сумба бодунуң саналынга коллективтиң ажыл-ажынын дугайында чугаалаан, боду хууда беш чыл планын үш чылда күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлге алганын дыннаткан. Ол ышкаш депутаттар М. Р. Еремцова хоорайның садыг хандырылгазын экижидери дээш чорудуп турар ажылдарын, Н. К. Константинов ПАТБ-нин пассажирлер аргыжылгазын экижидери дээш ап чорудуп турар хемчеглерин дугайында чугаалаанар. Оондаа өске санал берген депутаттар хоорай бүдүрүлгезининг ажылында четпестерни шүгүмчүлеп, кадрлар-биле ажылды улам ынай экижидерине кичээнгейин утландырганнар.

Сессияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүү, профобларөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу киржип, чүве чугаалаан.

Судзукининг парлалга конференциязы

ТОКИО. (СЭТА). Вашингтондан Д. Судзуки ээп келген соонда Токиога парлалга конференциязын кылган. АКШ-тың президентизи Р. Рейган-биле оон чугаалажыышкыннарыдоозулган соонда япон-америк кадыкылган дыңнадыгга ат салдынган. Ол документиниң ёзулгаар Япония Оожум океанының районунга шериг талазы-биле чаа хүлээлгелерин алган болгаш болунуң дайын белеткелдерин улам күштелдиреринге белевин мелеглээн. Судзуки ол дугайында журналистериниң мурнунга ажыыбиле мелеглээн болгаш Японияның дайын белеткелдерине хамаарыштыр бичии-даа ажыылзыныышкынны илергейлевээн.

Япон-америк дыңнадыг шериг талазы-биле Японияга чаа хүлээлгелерни даалырбайн турар деп бадыткаарын Д. Судзуки ораладышкан. Онзагай байдалдар тургустукун келзе америк шериглер Японияның шериглеринге деткимчеңи көргүзер апаар деп, Судзуки мегелдээн.

Вашингтонга чугаалажыышкынарынга холбаштыр хөй-нинтизиниң бодалын оожукторар сорулга-биле Д. Судзуки мынча деп мелеглээн: «Япония дайынны кажан-даа эгелевес». Ядролуг чепсектиг америк шериг корабльдери Японияның өртээлеринге кирер лутайында АКШ-тың Японияга элчиин турган Э. Рейшауериң мелегелии кайнаар көрүп турарынга хамаарыштыр айтырыга Судзуки харыы бербээн. Японияның далай өртээлдери АКШ-тың болгаш Японияның сүмележир чери болур ужурлуг деп, ол бадыткаан.

ПОЛЬША СОЛУН ТЕЗИСТЕР»

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының «Дискуссияга тезистерин» парлааныбиле холбаштыр Польша Улус Республиканың төп парлалга органиары тайылбырларны парлаарын үргүлүлеп турар.

Бүгү Польшаның «Солидарность» профэвилел каттыжыышкынының чөпшээрежилге комиссиязының чоокта чаа парлаан «Дискуссияга тезистерин» программалыг документ болуп турарын бадыткаан-дыр деп, «Жолнеж вольности» солун демдеглээн. «Солидарность» бодунуң тыптып келгенинин үилезинин Польшаның Каттыкан ажылчын партиязының ачызында дээрзин база ПКАП-ка хүлээлгелиин барымдаалаар болгаш Польшага социалистиг тургузугнуң принциптерине шынчызын көргүзер ужурлуг турган. «Солидарностунун» организакчылары профэвилели политиктиг организация эвес дээрзин мелеглээн турган.

Ол принципти «Солидарность» бодунуң ажыл-чорудулгазынга хөй удаа үрен келген. Политиктиг хөделиишкиннерниң организациязын кыллыр «Солидарностунуң» ажыглаарын хөй удаа оралдажып турган. Ол оралдажыышкыннарны амыдыралга боттандырарынга теоретиктиг үилезинин база сураглап келгеннер. «Солидарность»— ол дээрге чүгле хамаарышпас профэвилели эвес, харын-даа хөй-нинтизиниң шимчээшкини-дир дээр бадыткашкыны база кылып турар. Кос-корнуң хүрээлеңинде «Солидарностунуң» эвилелчилери оны деткип, ол профэвилел каттыжыышкыны чүгле «хөй-нинтизиниң» эвес, харын-даа «политиктиг» шимчээшкин кыллыр бадытказарын база оралдажып турар.

Идей-политиктиг янзы-бүрү угланыышкынныглыг үзел-бодалдарны «тезистерде» айыткан болуп турар. Ажылчынарның ёзулуг сагыш-бодалын болгаш үйдезин эрге-ажыктарын «Тезистерде» илергейлевээн. Бистер ону таварылга эвес деп санап турар бис деп, солун бижээн. Ол дээрге — профэвилел каттыжыышкынының удуртулгазының чамдык кежигүүнериниң таарышкан программаны деткээн күткүүшкүн-дүр. Ол дээрге — профессионаллыг эвилелдиң эвес, а чаа партияның политиктиг манифези-дир.

Чуртта боттуг байдалды болгаш даштыкы талазы-биле байдалларны «Солидарностунуң» документизинде айытпаан. Улусчу Польшаның социал-экономиктиг чедиишкинин ол документиде хүлээп көрбейн турар. «Социализм» деп өөстү «тезистерле» чаңгыс-даа катап адаваан болгаш Польшаның Каттыкан ажылчы партиязының, Каттыкан тараачын партиянын болгаш демократтыг партияның, а ол ышкаш Польшаның политиктиг системазынга кирген хөй-нинти организацияларының дугайында шуут айытпаан.

«Солидарностунуң» программазының төлевилелинде частырыглыг болгаш этремге дүүшпес чүүлдерни «Жолнеж вольности» солун сойгалап илереткен. Социалистиг күрүнеде кижинин мөлчүүр чорук бар болуп турар деп, «Солидарность» дээр профэвилел каттыжыышкынының «тезистеринде» айтканы амыдыралдың боттуг чүүлүнге конгус дүүшпейн турар. Ол документиниң авторлары социалистиг демократтыяны шуут хүлээвейн, ону «долу демократия» деп сөс-биле солуп, хамаатыларның үилезин хоойлу ёзугаар эргелерин болгаш хосталгалаарын анархия кылдыр санап турар. Польшаның ажылчын шимчээшкининиң болгаш Польша нацияның чанчылдарын «Солидарностунуң» удуртукчулары өжегерээн хажыдың турар.

Социализминиң үезинде четпестер үргүлүү турар учурлуг деп бадыткаарын ол документиниң авторлары оралдажып турар. Күүсекчи эрге-чагырганың системазынга хаяы чаарталганы кылбас болза, Польшага экономиктиг чаартылга социал-экономиктиг чөгүүр түңнелдерни бербес деп бадыткаары төлевилелдиң авторлары оралдашкан.

Хүлээп көрбээн чаартылгага орнаштыр төлевилелдиң чогаадыкчылары чүнү сүмелеп турарыл? Франциянын азы Барын Германиянын экономиказы Польшаның экономиказынга үлегер болур учурлуг деп, төлевилелдиң авторлары хоозун бадыткап турар. «Кылдының турар экономиктиг чаартылга күш-ажыл кижилериниң материалдың байдалын экижидип шыдаан турзун дээш серемчилелдиг чорукту илергейлээри — профэвилелиниң кол сорулгазы болуп турар» деп, «Солидарностунуң» документизинде бижээн. Хажыызынга турары, кылдының турар бүгү-ле чүүлдерин шүгүмчүлээри, чурт камгалалын болгаш харылзааны херекке албазы дээрге болур деп төлевилелдиң авторлары бижээн.

«Рынокчуң монополиязын үзүткаары», «адаанаажылганыг хостуу» будүрүлгенің чепсек-керекселдеринге капиталистиг хевирлерни катап тургузары, күрүнеге өөчүүн бүгү хевирлерни деңнээри, экономиканың рынок механизмнице даянары дээш ышкаш социализмге удур айтырыгларны «Солидарностунуң» программазының төлевилелиниде айыткан.

«Солидарностунуң» негелделерии чедип алырынга селектилиг (шилип алдынган) дээр ажыл соксадыышкынының ролюн бедии-биле үнелеп турар. Күрүне аппарадынга удур күштүг согушкынарны таварыштырарын документиде сүмелеп турар. Ындыг ажыл соксадыышкыннары инитилелге кандыг түңнелдерни бээрил деп чөптүг айтырыгны ол солуп салып турар. Ол айтырыга чогуур дарыы «Солидарностунуң» программалыг «тезистеринде» чок.

Чазак-биле болгаш өске-даа нинтилел күштери-биле проф. эвилелиниң кады ажылдажылгазы «Солидарностунуң» кол сорулгазы болбайн турарын профэвилелиниң ол документизи сойгалап илереткен. Бистер азы система тиилээр ужурлуг деп документиде айыткан. Амыдыралдың айтырыын шак ынчаар тургузар чорук польша нинтилелге, партия кежигүүнеринге, партия кежигүү эвестерге, Польшаның шеринин дайынчыларынга көнгүс дүүшпес. Айтырыгны шак ынчаар көөр чорук Польша нинтилелдиң үидезин эрге-ажыктарынга чөрүшкек болуп турар.

Ийи эрге-чагырга социалистиг Польшада чок деп, «Жолнеж вольности» онзалап демдеглээн. Польша күрүнезининг национал эрге-ажыктарынга дүүштүр Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы социалистиг чаартылганың фактору болуп турар. Социализм болгаш чонуң хамаарышпас чоруу Польшаның коммунистеринин, нинтилелдин дешилгелиг бүгү күштериниң идеалдары-биле тудуш холбаалыг. Кады ажылдажылганың чижек бүрүзүн деткиир болгаш хүлээп көөр алдар. Хаяы кризистен үштүнүп үперинин идегели бистe бүрүн бар деп, солун онзалап демдеглээн.

ПЕНТАГОННУҢ ЧАЖЫТ ИЛЕТКЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың «амыдыралчы эрге-ажыктары» деп чылдак-биле Американың Каттыкан Штаттары Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүн нефть байлактыг районнарынче шургун, ында бодунуң шериглериниң санын улам көвүдедип турар.

АКШ-тың конгрезинге чажыт түскай илеткелди Пентагон киирген болгаш чеда чыл хуусаалыг программаны ында айытканың «Армд форсиз джорнэл интернэшнл» журнал бижээн. Делегейниң ол районуңуе хөй санныг америк шериглерни болгаш боо-чепсекти чорударын ол программада планнап турар. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүккe америк шериглерни болгаш боо-чепсекти киирерине 31 миллиард долларны чарыгдаарын чажыт илеткелде айыткан. Оон иштинден 15 миллиард долларны аар чүүк сөөртүр шериг-транспорт самолёттарын садып алырынга Пентагон чарыгдаар бодап турар.

Пентагонуң планын ёзугаар алырга, 3 мядлиард долларны шериг судноларын садып алырынга чарыгдаар. Ол судноларбиле чүс муң тонна шериг чүктерин делегейниң кайда-дага районунга чедирип болур.

Перси мугуллурга болгаш Индий океанга «далайга болу чоруур шериг складтарынын Пентагон тургузар бодап турар. Ол складтарга 130 муң тонна хире шериг чепсээ болгаш өске-даа керекселдер доктаамал турар учурлуг дёп, америк генералдар планнап турар.

Далайның чаагай шериглерин сөөртмен он ажыг шериг корабльдерин Индий океанче чорударын АКШ-тың администрациязы планнап турарын Пентагонуң чажыт илеткелинде айыткан. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүккe хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттарының дайынзырак планнарын Пентагонуң ол чажыт илеткели бадыткап турар. Делегейниң ол районунга АКШ кедергей хөй санныг шериглерни, корабльдерни болгаш самолёттарны мөөнүээн болуп турар «АКШ-тың аммыдыралчы эрге-ажыктарын» ажыглаар деп хоозун чылдакбиле бо бүгү дайын белеткелдерин америк империалистериниң чорудуп турарын «Черемэн» журнал бижээн. Америк нефть компаниаларының эрге-ажыктарын камгалаар дугайында АКШ-тың чазаа хамыктың мурнунда сагыышырап турар.

ОЛЬСТЕР: дерзии политиканың уржуктары

ЛОНДОН. (СЭТА). Англиянын чазаанын дерзии политиказынга удурланыышкынның демдээ кылдыр аш чарлаан Лонг Кештиң карабажын лагериниң база бир хоругдаткан кижизи аштап өлген. 24 харлыг Раймонд Маккриш 61 хонукта аш чарлаш, өлген дугайында чаа медээ бүгү Англианың дёпшилгелиг хөй-нинтизиниң улуг кылеңеэшкинин болдурган. Элээн каш хүнмер бурунгаар оон эштёри — Англияның парламентизининг депутады Роберт Сэндс болгаш Соңгу Ирландиянын үилезин чонуңуң хосталгазы дээш маазы үеде кажангызындаа артык чугула болуп турар деп, Т. Живков чугаалаан. Тайбың чугаалажыышкынынарны Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар саналдап турар.

Чамдык бөлүктер, ылангыя АКШ-та дайынзырак кижилер чавырлыышкынның херээн божаңнадырын оралдажып турар. Олар «соок дайынның» үезинче делегейни дедир киирерин, совет дашгыкы политиканы хажыдарын күзеп турар.

Совет Эвилели тайбың, чавырлыышкын дээш, улустарның айыыл чок чоруу дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп келгең болгаш чорудуудаа турар деп, Т. Живков онзалап демдеглээн.

«ДИСКУССИЯГА ДУГАЙЫНДА

рын анархия кылдыр санап турар. Польшаның ажылчын шимчээшкининиң болгаш Польша нацияның чанчылдарын «Солидарностунуң» удуртукчулары өжегерээн хажыдың турар.

Социализминиң үезинде четпестер үргүлүү турар учурлуг деп бадыткаарын ол документиниң авторлары оралдажып турар. Күүсекчи эрге-чагырганың системазынга хаяы чаартылганы кылбас болза, Польшага экономиктиг чаартылга социал-экономиктиг чөгүүр түңнелдерни бербес деп бадыткаары төлевилелдиң авторлары оралдашкан.

Хүлээп көрбээн чаартылгага орнаштыр төлевилелдиң чогаадыкчылары чүнү сүмелеп турарыл? Франциянын азы Барын Германиянын экономиказы Польшаның экономиказынга үлегер болур учурлуг деп, төлевилелдиң авторлары хоозун бадыткап турар. «Кылдының турар экономиктиг чаартылга күш-ажыл кижилериниң материалдың байдалын экижидип шыдаан турзун дээш серемчилелдиг чорукту илергейлээри — профэвилелиниң кол сорулгазы болуп турар» деп, «Солидарностунуң» документизинде бижээн. Хажыызынга турары, кылдының турар бүгү-ле чүүлдерин шүгүмчүлээри, чурт камгалалын болгаш харылзааны херекке албазы дээрге болур деп төлевилелдиң авторлары бижээн.

«Рынокчуң монополиязын үзүткаары», «адаанаажылганыг хостуу» будүрүлгенің чепсек-керекселдеринге капиталистиг хевирлерни катап тургузары, күрүнеге өөчүүн бүгү хевирлерни деңнээри, экономиканың рынок механизмнице даянары дээш ышкаш социализмге удур айтырыгларны «Солидарностунуң» программазының төлевилелиниде айыткан.

«Солидарностунуң» негелделерии чедип алырынга селектилиг (шилип алдынган) дээр ажыл соксадыышкынының ролюн бедии-биле үнелеп турар. Күрүне аппарадынга удур күштүг согушкынарны таварыштырарын документиде сүмелеп турар. Ындыг ажыл соксадыышкыннары инитилелге кандыг түңнелдерни бээрил деп чөптүг айтырыгны ол солуп салып турар. Ол айтырыга чогуур дарыы «Солидарностунуң» программалыг «тезистеринде» чок.

Чазак-биле болгаш өске-даа нинтилел күштери-биле проф. эвилелиниң кады ажылдажылгазы «Солидарностунуң» кол сорулгазы болбайн турарын профэвилелиниң ол документизи сойгалап илереткен. Бистер азы система тиилээр ужурлуг деп документиде айыткан. Амыдыралдың айтырыын шак ынчаар тургузар чорук польша нинтилелге, партия кежигүүнеринге, партия кежигүү эвестерге, Польшаның шеринин дайынчыларынга көнгүс дүүшпес. Айтырыгны шак ынчаар көөр чорук Польша нинтилелдиң үидезин эрге-ажыктарынга чөрүшкек болуп турар.

Ийи эрге-чагырга социалистиг Польшада чок деп, «Жолнеж в

Улустуң чогаадылгазы

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИННИ УЛАМЧЫЛААР

«Партияны, Төрээн чуртту алдаржыдып ырлажыыл» деп улуг, тода кылдыр парлап биижээн чарлалдарны пайысылал Кызылдың кудумчуларының коскү черлериге бап бурунгаар аскылаан турган. Ол дээрге хоорайның хөйүүн ыры байырлалының чарлалыдыр. Ындыг чарлалдар бир-ле дугаар көстүп келгени ол. Ону улус мэгадан көрүп турган. Хөйүүн ыры байырлалы эрттирериң, анда идепкейлиг киржирии тус-тус коллективтерге баш бурунгаар дыңнаткылаан. Ынчангаш аңаа киржир коллективтер ажыл шагындан өске хостуг үелериңде белеткенип турган.

Ыры байырлалын эрттирер хүн-даа келген. Ол байырлал чоокта чаа дыштанып хүнерниң бирээзинде культураның болгаш дыштанылганың И. Гастелло аттыг парызында болуп эрткен. Дүштекиниң 12 шак четпээнде-ле киржикчилер болгаш дыңнакчылар паркче сөктүп кирип эгелээн. Аяс каяк хүн. Чечектелген ак чодураның чаагай чыды арыг агаарда тарай бергең, кайда-ла ийик, итпиктиң эткен хоюг үнү таалайчыг дыңналып кээп турган. Ол-ла бүгү болгаш парктың каас-чаран үнүш-бойдузу улут, биче киживлериниң сагыш-сеткилин чайгаар өөртүп турган.

Эң баштайгы бо ыры байырлалын республикада хойнуң ыры киитилелиинден органнизастап эрттирген. Аңаа хоорайның эң эки ой хире коллективтерин киришкен болгаш барык чеди чүс кижи хаара туттунган.

Ол ыры байырлалы «Партияны, Төрээн чуртту алдаржыдып ырлажыыл» деп девиз-биле эрткен. Шынап-ла, хөйүүн ырларынга Ленинни, Коммунистиг партияны, Төрээн чуртту алдаржыткан ырлар күштүг, делгеми-биле чаңгыланып турган. Аңаа уран үүл училищезиниң болгаш хоорайның шериг кезээниң үрер хөгжүмү ойнап, бараан болган. Ажык черге хөй кижиниң бир дески, деңге ырлаары ындыг-ла белең эвес, үнүер адырлып, социгмурнуг апарып болур. Ол талазы-биле үүрмек четпестер турза-даа, баштайгы бо байырлалдың киржикчилери нитизи-биле эки болган. Ылаңгыя бичии ургларның болгаш элээди ургларның ыры күүселдеэн бир дески, хоюг чараш, бүзүрелдиг чангыланган. Ол коллективтери Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. Панов, Ю. Потапов, М. Григорова олар эки белеткээнер. Ол дээрге Кызылдың № 2, 7, 14 ортумак школаларының болгаш ургларның музыка школазының өөреникчилери-дир.

Ол ыры байырлалынга киржири-биле Москвадан совет ырларының эң эки күүселдеэн дээш Бүгү-эвилел конкурсунуң лауреады, ыраажы Евгений Поликанин чалаттырып келген. Ол бир-ле дугаарында РСФСР-ниң уран үүлүүңүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң Күүне шаңналының лауреады композитор А. Чыргал-оолдуң партия дугайында ырызын ырлаан. Бо ыры байырлалның, ылаңгыя түңнел кезээ солун болган. 700 хире киржикчи Лебедев-Кумачының «Төрээн чурт дугайында ырызын» (аялгазы Дунаевскийниң) үрер хөгжүм-биле үдеткеш, ырлажырга, Е. Поликанин чоон, хоюг, делгем, чоргаар, күштүг үнү-биле солистээн. Ие-чуртка чоргааралдың делгем, чараш чаагай ырызын ол чеди чүс кижиге улажып, чылган көрүкчүлер база чиртилеп, бадырэ берген.

Хөй кижи киржикчилиг мындыг ыры байырлалы бистиң республикага бир-ле дугаар болганы ол. Эң эки күүселделиг коллективтерни жюри тодараткаш, шаңнап мактаан. Бо эки эгелээшкинни районнар төптеринге база шенеп, уламчылаарын оралдажыр херек.

К. ТҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: хөйүүн ыры күүселдези.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КОЛ-ЛА ТЕМАЗЫ—СОВЕТ РОССИЯ

Иогонпес Бехер — революсчу шүлүкчү, теоретик, социализм болгаш хосталга дээш чалбыышпыт демиселчи. Аныяндан тура-ла фашизмни болгаш милитаризмни көөр хөөн чок чоруун, аңаа киленип И. Бехер шүлүктеринге илередип турган. Оон чогаалдары аас-кежик дээш демисежин чоруур кижиниң сеткил-чүрээнин хаңызындан чаңгыланып үнүп турар. Кижи төрелгетенге халаптыг үржүкту чедирген ийиги делегей дайынын шүлүкчү «Ада-чуртунуң карак чажы» кылдыр көрүп, киленип хайныгып чүрттап чораан.

Дайын болгаш милитаризмге И. Бехериң чогаал ажылынга кол тема болган, ону ол бүгү тала-биле сойгалап илередип турган. Бехер кайы хамаан чок ыыктыр сөстер октавайн, «Чөөн чүктен кээп турар чырыкты» эскерип көргеш, марксизмни өөренип турган болгаш оон Германияның коммунистиг партиязынга кежигүн болуп кирип алган. Ынчангаш харын Октябрь аңаа «дүннүң компазы» анаргаан болгаш, а Совет Россия оон чогаалдарының кол темазы болу берген үжүрү ында. 1918 чылда бижээн «РСФСР-ге немец шүлүкчүнүң байыры» деп сураглаан шүлүүнден эгелээш чаа тема—Улуг Октябрьны алган ырлаан чогаалдарны тургузуп эгелээн. Ол шүлүүнде чогаалчы кадыыр болгаш масканы, чаа амыдыралдың кызыл хаязын алгап-йөрээген.

Фашистер И. Бехерни көөр хөөн чок турган. «Дүжүлгеде сек» деп шүлүктер чыындызын үндүрген соонда чогаалчыны таажылаарын оралдашканнар. Ону төрээн чуртунуң өскерликчизи деп бурудадып турганнар. Бехерге делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш М. Горькийниң киленнинг чугаалары улуг салдарлыг болуп, шүлүкчүнүң кара-бажындан хостап алган.

Германияга турар болза хоржок хире анарган. Шүлүкчү ажык чаагай сеткили-биле Совет Эвилелинге чедип келгей. Ол ССРЭ-ге 10 чыл чурттаан, аңаа ижигип калган, ону ол ийиги төрээн чурту кылдыр санай берген.

Ол үеде-ле Бехер экспрессионизминиң хажагай, амыдыралдан хөөрүлчек символизказындан чарылган. Оон харын тодаргай революсчу символикаже шилчиин, социалистиг реализмче чүткүп, ынаар ол чоокшулап келген.

Ирак черге чурттаза-даа, Бехериниң сагыш-сеткили Төрээн чуртундан адырылбаан. Ол кезээде-ле «Германияны дилеп тывары» оралдажыы чораан. Бехер гитлержилерниң араызынга антифашистиг пропагандаяны идепкейлиг чорудуп, радиога чүве чугаалап, угуулга-хууштарны бижип турган. Шүлүкчү ол-ла бүгү демисели-биле болгаш хөстакчы совет кижиниң алдаржыдып ырлавышаан, фашизмни тиилээриниң шагыя чоокшуладырынга төлептиг үлүүн киргеп.

Оон бүгү-ле бижээн шүлүктериниң көл үжүр-утказы — фашизмни чылча шаварынче угланган. Бехер кезээде-ле хүннүң чугула айтырыгларынга хамаарышкан шүлүк болгаш проза чогаалдарын бижип чораан. Оон-биле «кады ол амыдыралдың чөрүдээлиг, каранғы талааларын база ойбайн, ону сатыраның чидиг оду-биле чула чиртип чораанарының бирээзи. 1945 чылда —улуг Тиилелгениң соон дарый Берлинге зэп келген. Атсураглыг кайгамчык чогаалчылар Гёте, Шиллер, Гейне болган өскелерниң-даа эгээртинмес улуг-хууүзун киирген немец культураның катап турустунарынга Бехер бодунуң билинии, күүнүн харам чокка ергүүр дээш чымыштыг улут ажыл-че шымныгын киринкен. Ол улуг организакчы ажылын бодунуң чогаадылга ажылыбыле х ы турган «Келир үеге-даа мөңгеде чурттаар» деп кайгамчык шүлүүнге В. И. Ленинниң, социализм үезиниң чаа кижизиниң өөрүшкевирии чуруп көргүскен.

И. Бехериң бүгү-ле чогаалдарында — шүлүктерде, балладаларында, шүлүглелдеринде, сонеттеринде, романнарында болган солунпарга бижээн үүлдериңде революсчу тура-хөөн сиңниккен болгаш амыдыралды делгеми-биле көргүскен. Оон чогаалдары орус болгаш өске-даа дылдарга өчүдлүрүтүнгүлаан— мөңге чогаал-дыр. Оон төрүттүнге-ле 90 харлааның хөй нинти чоокта чаа демделген эрттирген.

В. ЧИЧИНОВ,
Кызылдың педагогика институдунуң даштыкы литература башкызы.

СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ

ШКОЛАЧЫЛАР–МУРНУНДА

Суг дүвүнге дүрген эштир талазы-биле ССРЭ кубогу дээш болган зона маргылдаазыларынга Фрунзе хоорайда школачы Ольга Брагина элээн чедишкиннерлиг болган. Ол 400 болгаш 800 метр черлерге ийи тиилелгени чедип алган, а 200 метр черге ийиги черни алган.

— Эң баштай секцияга мени акым Игорь эдертип келген — деп, чедиги классчы Ольга чугаалап орду.— Оон бээр бир чыл хире үе эрткен. Ынчан Игорь суг адаанга дүрген эштир талазы-биле разрядтыг турган чүве. Волгоградка болган маргылдаага акым база багай эвес көргүзүглүг болган: ол ийиги черни эзлээн.

Киргизияның ортумак назыны он сес хардан ашпас шилиидек командазының киржикчилери ындыг маргылдаага бир дугаарында үшкү черни эзлээни ол.

Ол дээрге улуг чедишкинди-дир, шериг-техниктиг спорттуң Фрунзеде школачыларының кичээлдериниң комплекстиг программазының суг хевирлериниң ажылының түңнели-дир. Ол хевирлер хоорайның спорт-техниктиг клубтарының эң аныяктары болур.

Чүрттүп эң тергиин аныяк спортчу кыстарынга он үш харлыг Людмила Колесниченко база хамааржыр. Ол суг адаанга дүрген эштир талазы-биле спорт мастеринии нормазын каш-даа катап ажырып келген.

Киргизияда ДОСААФ кежигүннери болуп турар муң хире аныяктары суг спортунга бирги черлерни эпти-ле эзлеп турар.

В. ЕРМОЛИН,
СЭТА-ның корр.
Фрунзе.

ТҮҢНЕЛ ОЮННАР БҮДҮҮЗҮНДЕ

Бурунгу хүн Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионунуң иогаан шыгыга аныяктарның ча адарының бүгү Бүгү-россия оюнарының белеткел маргылдаазы ажыттынган. Түңнел оюннар юныунуң 25—26 хүнинде Челябинск хоорайга болуп эртер. Бо маргылдаага шылгараан 6 команда ынчан түңнел оюннарга барып киржир эргени чаалап алыр. Амдыызында ук эрге дээш Бурят, Тыва, Якут АССР-лериниң, Хабаровск крайның, Челябинск, Иркутск, Чита, Пермь областарның командаларындан оолдар, кыстар спортчу чидиг демисели эгелээн.

Маргылдаада киржип эгелээн 80 чыгам кижиниң ден кезии ССРЭ-ниң спорт мастерлери болуп турары ук маргылдааның солун байдалга эртерин тодаргай херечилеп турар дээрзин оон кол судьязы, Бүгү-эвилел чергелиг судья, Улан-Удэ хоорайның Д. Банзаров аттыг педагогика институдунуң күш-культура факультединиң деканы Б. Д. Сандапов корреспондент-биле кыска интервьюзунга чугаалаан. Командалардан хоочуг тренерлер Б. Дөгдема, Ц. Будаев, П. Стасов оларның баштааны Чита, Улан-Удэ, Якутск хоорайлардан келгилээн командалар тиилелге дээш бижыг туржүр. Кол судьяның оралакчызы, ча спортунга ССРЭ-ниң спорт мастери, бистиң командавыстың улуг тренери В. Сыраттың бодалы ынаар.

Челабинскиден келген С. Шелко, Улан-Удэден — О. Воронина, Читаның спортчулары П. Цыдыпов, Д. Цыренов дээш чижектиг ат-сураглыг, эвилел ужур-дузалыг маргылдааларның киржикчилерин аныяк чаа адыкчылары-биле чергелештирип. Тываның командазындан М. Оңдар, В. Доңжу, Л. Сырат, Л. Назитап, Ю. Намчылов олар баштайгы хүлүү база багай эвес эгелээнер.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

С. МОНГАЛ.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕДИ

(Амыдыралчы чугаа)

Ынчан марттың эгези чүве. Почта салбырынга открыткалар садып аар дээш кире бердим. Дистинчиг турул алган, эзлчээн маңаан кижиле хөй. Оочурлай туруп-алырым билек, «акии» дээш хад көрүүн келзе-ле, малчын Эдер-оол болду.

— Экии, сени мырай эскербедим. Чүнү канчап чоруурун ол?—деп айтырдым.

— Март 8-ке белек кылдыр кадайымга лотерея билеттери садып баар дээш келген-не хераам бо ийин, оол.

— Че, кайынам, ындыг баштак болгай сен, чүгле ол дээш бээр кел чылар кижи сен боор сен, харын —деп арай бузуревээнимни илереттим—Улуг өртектиг белек садып баар дээш акша үштүп алыр деп тур сен ыйнаан.

— Кай, менээ бүзуревейн тур сен бе? Лотерея ышкаш улуг өртектиг белек турбас чүве болгай. Сен база кадайыңга садып ал, сүмелеп тур мен—деп кижим бо-ла-дыр.

Ынчап турувуста эзлчээвис чедип келген. Эдер-оолду көрүп турарымга, карманындан он акша үштүп сунмушаан, чугаалай-дыр:

— Маңаа шуптузунга эрткен чылгы ышкаш олчалыг лотерея билеттеринден бере каалтын көрүнерем — дээш, менче караан базып кагды он.

— Эдер-оол-даа аас-кежиктиг кижи болгай. Эрткен чылын хеп чуур машина биле дуран ойнадып алган, ам «Москвич»-даа ойнадып аарыңар чадавас — дивишаан, почта эргелекчизи лотерея билеттерин Эдерниң мурнунга чада тудуп берди.

Эдер-оол-даа көзер ойнаан кижи дег дыка-ла улуг шинчилел-биле үжен үш билетти шилип алгаш, менээ туружун чайлап берди.

Мен хереглээн открыткаларымны садып алгаш, даштын Эдер-оолче далажыптым. Бижим аъдының дынын чежип чыдыр, мени көрүп каап, оорушкулуг хүлүмзүрбүшаан, айтырды:

— Че канчалдын, эжиким, лотерея билеттери садып алдың ыйнаан але?

— Чок, албадым-даа. Чүүдээ таварышпас чүве боранны кай, ынчангаш ону ойнавастаан мен — деп кагдым.

— Чүге ындыг боор. Мен эрткен чылын март 8 бетинде, бо-ла үеде боор харын, соңгаар өөренип турар уруумче акша чорудуп турумда, почта эргелекчизи арткан көпеэзимге ийи билет ал дээш турупкан. Албас мен деп турумда-ла «Силерге берипки дег адырыы көпеектер чок-тур» дээш берип каан. Ам канчаар үжен көпеек ертектиг, ойнадыр тиражтыг билеттерни октаар эвес, кармактап алгаш, улаштыр садыгже базыптым. Садыгга келгеш, кадайымга белек-селек садып алгаш аалымче чаныптым. Чанып келгеш, садып алган белектеримни ийи лотереям билеттери-биле кады «Март 8-ке таварыштыр белээм бо-ла-дыр» дээш кадайымга берип каан мен. Байырлал эрткен соолунде кадайым суур чорааш, ажок өөрүшкү-маңнайлыг келди оң. «Мээң ашаам черле буянныг кижи боор, сээң белек кылдыр садып бергениң лотерея билеттери-биле хеп чуур машина биле дуран ойнадып алдым. Дыка-ла эки билеттер белекке берген-дир сен деп бо ийин. Оон соолунде бир ай болганда ол ойнап алган чүүдүвүстү алган бис. Артында маңаа, почтага эккеп бээр чораан— дээш эзеринге кашпатайы кончуг олурупкаш уламчылай-дыр:

— Ындыг болганда ол ажыктыг чүве болду, эжиким. Ужен-не көпеек-биле хеп чуур машина ойнадып алыры дээре магалыг чүве болду. Мооң мурнунда чылдың-на кадайга улуг өртектиг белек садар кижи мен, эрткен чылын ынчап бир янзы белектиг болдум. Ынчангаш бо удаада база канчап билир, таваржыр чадавас, майдан бээр «москвич» мунуп хап турарымны канчап билир сен дээш чазала каттырып каап, чортуп чорупту. Мен Эдер-оолдуң соонче ырагыже кайган тура, почтаже дедир киргеш, ийи билет садып алдым.

В. КЫРГЫС.

КҮШТҮГ, КАДЫК БОЛУР ДЭЭШ

Эстон хоорай Кохтла-Ярвата оң чеди харлыг адыгжылларның командазы республика маргылдаазынга өскелерден эки киришкеннер. Ол чедишкиннериң чажыды чүдел дээрге, ДОСААФ-тың адыгжы чаа комплекизин спортчуларның шингээдип алганы болур. Оон үш черде тургускыны кара адар черлериңге харыя угда 45 адыгжы үш ангы хевирлерге — 25, 50 болгаш 100 метрлерге белеткенип база маргылдаа эрттирип болур. Спортчулар өөредилге класстарлыг, дыштаныр өрээлдерлиг, боо шыгжаар черлерлиг.

Эстонияның шахталарлыг наймылалының бүгү-ле будүрүлгелери ол комплекстиг тудары-биле акша-төгерикти үндүрген, а профтехучилищелериниң сургуулдары улуг күзелдин-биле тудугжуларга дузалашканнар.

Тус черниң ДОСААФ-ның спортчуларының базазы доктаамал эжиктиг орар. Амгы үеде ДОСААФ хоорайжыгажы, автошкола, аныяк техниктиң бажыңы туттунуп турар. Кохтла-Ярвата спортуң шериг-техниктиг хевириниң сайзыралынче улуг кичээнгей салдының турар.

1980 чылдың түңнели-биле социалистиг чарышка Кохтла-Ярвтың ДОСААФ организазинязы республикага бирги черни эзлээн.

(СЭТА).

Кохтла-Ярв. Эстон.

ДООЗУКЧУЛАР СЛЁДУ

Ак-Довуракты Культура ордузунга хоорайның ортумак школаларының болгаш № 3 профессионал-техниктиг училищезиниң доозухчуларының слёду болуп эрткен. Аңаа күш-ажылдың хоочуннары, аныяктарның дагдыныкчылары, будүрүлгениң аныяк мурнакчылазы, башкылар болгаш доозукчулар киришкеннер.

Слётка хоорайның комсомол комитединиң секретары А. Куулар илеткел кылган. Ол школа болгаш училище доозукчуларын ажылга быжылаар, оларны өөредир болгаш кижизидер талазы-биле ажылдың хоорайда кэнчаар тургустуганының байдалын, бо ажылды улам экижидериниң талазы-биле сорулгаларның дугайын тодаргай чугаалаан.

Хоорайның ортумак школларын, профтехучилищезин дооскаш, Ак-Довуракты будүрүлгелеринде, албан организация черлеринде ажылдай берген аныяк мурнакчылар хөй. Оларның аразында № 2 школаның доозукчулары, арыглаг фабриказының слесары, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи В. Монгуш, төп будүрүлге лабораториязының эзлчет мастери, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады Г. Күжүгет, № 3 профтехучилищениң доозукчулары, үүрмектеп сорттаар комплекстиң оператору Э. Куулар, бөдүүн рудалар бозбазырадыр цехтиң дериг-херекселдер машинакчылары Р. Хомушку, Е. Сарыглар дээш оскелер-даа бар. Хоорайның ажылтың ангызының одуруунга бо чылын база дыка хөй аныяктар немежир. Ак-Довуракты ортумак школаларын 90 хире кижи, профтехучилищени 115 кижи доозар. Оларның чамдык кезии «Тыва дагдүгү» комбинадының цехтеринге, хоорайның будүрүлгелеринге, садыгларынга тудуг болгаш албан организацияга черлеринге ажылдаар.

Слётка хоочуннарның өмүнээзинден партияның XXVI съездизиниң делегады, бедик сорттуг рудалар болбазырадыр цехтиң ажылчыны У. Т. Монгуш, башкылардан № 3 ХПТУ-нуң директору Н. К. Кустов, доозукчулардан ол-ла училищениң сургуулдары А. Монгуш, Р. Кунгаа болгаш өскелер-даа санал берген.

Доозукчулар слёдунуң будүүзүнде эрттирген тускай мергежил талазы-биле конкурстуң тиилекчилери — профтехучилищениң бо чылгы доозукчулары электроканнакчы А. Столбов, электрослесарьлар Д. Салчак, С. Борисов, бөдүүн сорттуг рудалар болбазырадыр цехтиң слесары В. Ооржак оларга тускай шаңналдарны тывыскан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

телевидение

МАЙ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.50 — «Сула шимчээшкинче чыскаалылар!» 9.15 — «Будильник». 9.45 — «Совет Эвилелиниң бараан боон тур мен!» 10.45 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.30 — Музыкалыг программа «Эртенги почта». 12.05 — «Көдээден дамчыдылга». 13.05 — «Музыкадыг кноск». 13.35 — Футболга ССРЭ чемпионады. СКА (Дониа Ростов) — «Спартак». 2-ги ужуражылга. Донда Ростовтан дамчыдылга. 14.20 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 14.30 — «Улустуң аялгалары». 14.50 — А. Цагарели — «Ханума». Ленинградтың М. Горький аттыг академиктиг Улуг театрының фильмшиниэ. 17.10 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. Рямден дамчыдылга. 17.50 — «Делегей панорамазы». 18.35—18.50 — Чапсар. 18.50 — «Кино аян-чоруктар клубу». 19.50 —Кызыгааржы хүүнүге. «Күүне кызыгаары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. Бирги фильм — «Бистер-дир бис...» 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —22.05 — «Футбол тайылбыры».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол аалдан келдиң». «Буратиноңун ужуралдары». Мультфильм. 15.45 — «Хөглүг оолдар». Аныяктар программазы. 16.50 — «Челэшиг». Улустуң чогаадылгазының делегейниң IV телефестивалы. ЧССР. 17.20 — «Омега» — вариант». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. 18.45 — «Театрга ужуражылгалар». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чашпар!» «Карандаш болгаш Клякса». Мультфильм. 20.15 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. Киевтен дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Хөл ыдыында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

МАЙ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Тоол аалдан келди». «Буратиноңун ужуралдары». Мультфильм. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клубу». 11.30 — Медээлер. 11.35—16.15 — Чапсар. 16.15 —Африканың хосталга хүнүнге. Кинопрограмма. 16.45 — «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». Африка. 17.15—«Бистиң садывыс». 17.45—«Хөглүг аялгалар». 18.00—«Беш чыл болгаш коллектив». «База катап бригада керээзинии дугайында».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45—«Мал ажылы — шалыпчы фронт». Көдээ ажылдагы министриниң оралакчызы З. Е. Шиинин чугаазы. 18.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Мооддуң Араттың революстуг намынын XVIII съездизиниң ажыттынарынга». «Моол. Хангайга ужуражылга». Документалдыг телефильм. 19.45—«Бөдүүн кыс». Телешин. Автору — В. Шкваркин. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. Эр улус. Рямден дамчыдылга. 22.20—22.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.30 — «Эртем лугайында». 12.30 — Г. Абашидзениң поэзиязы. 13.05—Өг-бүле дугайында Совет күрүнениң сагыш-салымшыкыны. 13.45 —«Эмчиниң эйраны». Элээдилерге эмчи дузазын организастаары. Эргелеп башкарылганың эртемге үндезини. 14.45 —«Кемжерек үүлгедиишкинин». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 2-ги кезээ. 16.00—16.30—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.30 —«Хем кежер черге ужуражылга». Уран-чечен фильм. 17.20—«Танцының овур-хевири». Телефильм. 18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —«Форестлия» ансамблиниң (Эстония) ажылдакчыларының эр улузунуң хорунуң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Мультфильм. 19.10 —«Хамаатының камгалалының билиглериң — кижи бүрүзүнге». 19.20 —«Улусчу контроль». 19.40 — Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чашпар!»; «Найдың экраи». 20.15—Гитарист Карлос Молинаронун (Аргентина) концерти. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Дүмбей-хем». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Шишконтун «Громовтар» деп романын сүзүглер. 1-ги сериязы.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын үүкче угланыышкынныг хаттың дургеш секундада 9—14 метр чедер, ой-ойде 18—23 метр чедер дургедээр. Агаарның температуразы республикага 20—25 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кежээки нарын байдал» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 20.50 (үзаткан), «Чүүден-даа артык үнелиг». Бешки болгаш алдыгы фильмнер: «Катап тургузуушкунуун маадырлыг чоруу». «Хүдеп катап бүткен Феникс» 15.00, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-көк портрет» 9.50, 13.10, Киночымыды 11.40, «Алдарлыг ажыл-херектериниң эзези» (2 сериялыг II-ги фильм) 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Чажыт байдалдыг ирей» 11.00, «Петрини чалым назыны» 13.00 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

МАЙ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даштыкы төптүң төлээзи» 9.30, 12.00, 17.10, 20.00, «Чүүден-даа артык үнелиг». Бешки болгаш алдыгы фильмнер: «Катап тургузуушкунуун маадырлыг чоруу». «Хүдеп катап бүткен Феникс» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вий» 10.00, 11.40, 15.10, 16.50, 21.15, «Алдарлыг ажыл-херектериниң эзези» (2 сериялыг) 18.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Жандарм болган өске өртемчей чурттуглар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакциянын 2-24-63, редакциянын оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмызыралга болгаш совет туружулга кылдыстеринин 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, калаң ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үзелер кылдызының 2-31-73, аалгы кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1214.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00368

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№122 (11620) | 1981 чылдың май 26, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЮБИЛЕЙНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Грузияның Компартиязының Төп Комитеди, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Грузияга Совет эрге-чагырганың тургустунганындан болгаш Грузияның Компартиязының тургустунганындан бээр 60 чыл оюнуң алдары дээш май 23-те хүлээп алыышкын тургускан.

Эштер Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе оларга олурушканнар чүректин ханызындан байыр чедирип турганнар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының бирги секретарьлары, делегациялар кежигүннери, Грузияның партиязының болгаш чазааның удуртукчулары, партия болгаш дайын хоочуннары, республиканың ат-сураглыг кижилери, шериг начальниктер хүлээп алыышкынга олурушкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе олурушканнарга байыр чедирбишаан, партия дугайында сөс чугаалаан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувустуң болгаш бистиң чонувустуң чедип алганы бүгү-ле үүлдер социалистиг тургузуушкунуң чылдарында дайынчы авангард болуп, Ада-чурттуң Улуг дайынынга болгаш дайын соонда катап тургузуушкун үезинде бистиң тиилелгенистиң сорук киирикчизи болган организакчызы болган ленинчи партияның удуртулгазы-биле чедип алдыганын ол онзалап демдеглээн.

Ынчангаш бистиң төөгүвустүң бүгү-ле үе-чадаларында, бүгү-ле үелеринде чурттуң бүгү улустары-биле бир дөмей, грузин улус партияга бүзүреп, партияның соо-биле чоруп, партияның удуртулгазы-биле демнежип келген.

Партияга, партияның күжүнге, партияның угаанынга бистиң улузувус кезээде бүзүреп келген. Ынчангаш ленинчи принциптерни, ленинчи идеалларның тиилээринге ол бүзүрел боттарының амыдыралчы оруунга бүгү-ле бергелерни болгаш бүгү моондактарны ажып эртерде кижилерге дузалаан.

Бөгүн шуптувустуң кайгамчык чиик болгаш хостуг тыныш турарывыс, улам эки ажылдаар болгаш чогаадыр деп күзел, чаңгыс аай бодалдыгларын — коммунистерниң ортузунда, бүгү совет кижилериң аразында-даа удурдедир бүзүрежилгенин, удурдедир хүндүлежилгенин туюлунга чедир бадыткаттыганы, удур-дедир негелделиг болур чоруктуң партияда колдааны бистиң партиявыстың, оон Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң ачызында чедип алдынган.

Ынчангаш бистиң амыдыралывысты болгаш бистиң ажылывысты, сөөлгү чылдарда бистиң партиявыстың болгаш бистиң чуртувустуң СЭКП Төп Комитединиң, Леонид Ильич Брежневтиң удуртулгазы-биле чедип алган үүлдерни Владимир Ильич Ленин минута-даа иштинде кере кааптар аргалыг болган болза:—Силер, эштер, шын оруктап бар чоруур-дур силер! Силерниң оруунар шын-дыр!— деп, чайлаш чок чугаалаар турган боор.

Ол шын орук бистерни быштан, сайзырангай социализмге чедирип келген. Ынчангаш ол кара-чангыс шын, ленинчи оруктап бистерни Владимир Ильич Ленинниң херээнии улуг уламчылакчызы, коммунистиг тургузуушкунуң улуг организакчызы эш Леонид Ильич Брежнев башкарып орар. Бистиң баштайгы дашкавысты — Коммунистиг партия дээш, Ленинчи Төп Комитет дээш, ТК-ның Политбюрозу дээш, эргим Леонид Ильич, Силерни дээш. Бо дашканы көдүрбүшаан, бистиң партиявыска, кижилерниң чаагай чоруунга, тайбыңны камгалазырынга Силериниң кылган бүгү-ле үүлдериңер дээш Силерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинии илередири күзенчиг-дир, Силерге бүгү-ле эң чаагай үүлдерни, бүгү-ле эң өскә үүлдерни, быжыг кадыкшылды, хөй чыл амыдырал-чурттарыңар, өөрүшкүнү, бүянныг кежик-чолду — эң чоок болгаш эң-не төрээн кижилериңе күзээр бүгү-ле үүлдерни Силерге күзеп чугаалазары күзенчиг-дир.

Оон соонда Э. А. Шеварднадзе найырал болгаш акыдыңма ёзузу дээш дашка көдүрген.

Совет Грузияның болгаш оон Коммунистиг партиязының 60 чылын таварыштыр байырлал найыралдың болгаш акы-дыңма ёзузунуң чыриткылаңчак, уттундурбас көргүзүү болду деп, ол чугаалаан. «Совет улустуң бүгү акы-дыңмалышкы өг-бүлези бистиң байырлалывыска найыралчы ёзуу-биле чедип келди. Бистиң аалчыларывыстың аразында — партияның, күрүненин болгаш хөй-ниитиниң кескү ажылдакчылары, улус ажыл-агыйының организакчылары, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин ат-сураглыг кижилери, улуг эртемденнер, чечен чогаал болгаш уран үүл ажылдакчылары, алдаржаан шериг начальниктер бар.

Силерниң түе бүрүнерде сагыш салыр үүлдер-ле хөй. Ынчанмыже силер шуптунар ажыл-херээнерни сонгаарлатпаскаш, маңаа, бистиннге, Тбилисиге, чедип келир арганы тыпкан-дыр силер. Оны ояа үнелеп көрүп тур бис. Өөрүктүн шенээн улам күштүг бижип тур бис, акының эктин биске улам дыңзыг апарды. Боттарывыска улам улуг бүзүрелдиг болуп, улам чаз күш кире берген ышкаш апардывыс.

Бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының ышкаш, орус болгаш грузин улустарының чайыралы база акы-дыңма ёзузу кезээде ыдыктыг болгаш арыг, ханы болгаш күштүг болзуу!

Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, Грузин ССР-биле кызыгаарлажып турар крайларның делегацияларының удуртукчулары дээш Э. А. Шеварднадзе дашка көдүрген.

Өөдүр улуг болгаш күчүлүг Совет Эвилелиниң чаагай чоруу дээш ажыл-ишке чедиишкиннерни бүгүдеге ол күзээн.

Хүлээп алыышкын киржикчилериниң диңмиттиг алыш часкаашкыны-биле уткааны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. И. Брежнев** чүве чугаалаан. Оон чугаалааны болзэ:

Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен бүгү республикаларның төлээлекчилери-биле кады байлак грузин черге кады эрттиргенивис чыриткылаңчак байырладыг хүннер шуптувустуң сагыш-сеткилинде артып калды.

Бистерге Тбилиси чараш болгаш өөрүшкү-байырладыг кылдыр сагындырар. Силерниң чаа тудугларынар карактарны өөртүп келир-дир. Тифлисиниң амыдыралче чаа ёзуубиле ээп кирген бурунгу квартылдары кайгамчыктыг-дыр. Оларны Грибоедов биле Пушкин магадап көрүп чорааннар. Оларны Пиросмани магадаашкын-биле чуруп чораан.

Байырлал магалыг болду. Ынчангаш ол дээрге, Грузияның залчыларны чүге канчаар хүлээп ап билириниве база эвес болзур ийин. Езулуг байырланчыг хөөн ажыл-херектер экп чоруп турда кирип келир болгай. Тбилиси динамочуларының чоруу база чогуду: эң хүндүлүг европейжи шаңналдарның бирээзинии эдилекчилери болдулар.

Байырладың бир демдээн — оон хөй националдыг бүдүштүг болганын онзалап айтыкээн ийик мен. Силерниң байырлалывар совет улустарының кайы хире сырый каттышканынын, бистиң бодалдарывыстың, ажыл-херектеривистиң болгаш күзээшкиниеривистиң кайы хире чаңгыс аайлыынын база бир көргүзүү болду.

Грузияның Россияга эки тура-биле каттышканының 200 чылын ындыг-ла үр болбайн демдеглээр бис. 200 чыл мурнунда силерниң бурунгуларынар шын шилиишкинии кылганнар. Оруе болгаш грузин улустарыны каттыштырган изйыралчы харылзаалар өзүп, калбаргап, Грузияның социалистиг алдан чылдарының дургузунда хөй катап бижыг апарган. Улустарны чоокшулаштырар болгаш төрелдештирер чорук харын социализмниң төөгүлүг хүлээлгези ол болгай. Оларның аразында чөпшээрежилгени болгаш тайбыны ол бадыткап тургузар болгай.

Боттарывыска, өске бүгү чурттарга тайбың аас-кежиктиг келир үени күзээр бис. Ындыг болурунга бүзүрээрдээ бис.

Совет Грузияның чаагай чоруу болгаш чечектелиишкинии дээш, совет улустарның бүзүлбас найыралын улам ынай быжыглаары дээш, бистиң өөдүр улуг коммунистиг ажылхеректеривистин чаа-чаа тиилелгелери дээш Л. И. Брежнев дашка көдүрген.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. А. Шеварднадзениң чугаалары улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргулчулелдиг алыш часкаашкыныары-биле уткаай.

Хүлээп алыышкын чүректиң ханызындан найыралдың байдалынга эртткен.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГРУЗИН ССР-НИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 24-те Грузин ССР-ниң удуртукчулары-биле Тбилисиге ужурашкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Грузияның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүнери болган бюро кежигүннеринге кандидаттар ол беседага киришкеи.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов ужуражышкынга киришкеи.

Ужуражышкынның киржикчилеринге эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан:

Партия Төп Комитеди болган Совет чазак силерниң республикаларның ажыл-херээнче болгаш хереглеллеринче доктаамал кичээнгейни уландырып турар. Экономиканың, культураның, партия ажылының айтырыгларының талазыбиле сөөлгү чылдарда кол бөш доктаалдар, партияның Тбилиси хооркомунун талазы-биле СЭКП ТК-ның сураглыг доктаалы үлээп алдынган.

Республиканың парторганизациязы ол шинтпирлерге идепкейлиг, боттуг ажыл-херектер-биле харылаан. Грузия сөөлгү чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң темпилериниң улуг бедиишкинин чедип алганын СЭКП-ниң XXVI съездизинге болгаш байырлыг хуралга чугаалаанымны база катап демдеглээр бодай-дыр мен. Хүлээп алдынган шинтпирлер республикага-даа, төпке-даа чогуур кылдыр күүсеттинген турарын моон соңгаар-даа хайгаараары чугула. Шинтпирлернин авторитедин үнелээр херек.

Республика сес чылдарның дургузунда СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле чыл бүрүде шаңнадыл келгенин демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Хоорай болгаш көдээниң хөй бөлүк ажыл-ишчилерин ССРЭ-ниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле демдеглээн.

Дээди шаңналды — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты эш Шеварднадзеге тывыскан. Оон идепкейлиг ажыл-чорудулгазының ол үнелээшкинии республиканың бүгү партия организациязының ажылының үнелээшкини-дир.

СЭКП-ниң XXVI съездизи бүгү чурттуң болгаш эвилелдешкен республика бүрүзүнүң мурнунга улуг чаа сорулгаларны айыткан. Съездиниң шинтпирлерин күүседириңче бүгү күштерни ам уландырар ужурлуг бис. Съездиниң шинтпирлерин боттандырар талазыбиле херек кырында бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларында болгаш чурттуң күш-ажылчы коллективтеринде тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш амгы үеде боттандырып турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээр бодайдыр мен.

Эш Л. И. Брежнев Грузин ССР-ниң хөгжүлдезинин тодаргай чамдык айтырыгларынга оон ынай доктааган. Республикага үлетпүр будүрүлгезинин ажыктыын бедидерине эвээш эвес курлавырларның барын ол онзалап демдеглээн. Ол сорулга-биле бүгү будүрүлгелерниң ажылынын ден-дески чоруун хандырары, планны оларның чайгылыш чок күүседири эртежок чугула. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрер болгаш бот-үнеин чигедир талазы-биле даалгаларны күүседири онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Үлетпүрге фондуларның дедир эгидиишкинии хандырар болгаш будүрүлгелериң төлевилел күүлериң ажыглаар талазы-биле херекти экижидери база эртежок чугула.

Грузияның аныяк пефть үлетпүрүнүң чедиишкиннерин быжыглаары чугула деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Пефть болгаш газты тывар талазы-биле шинчилел ажылдарын күштелдирер, өрүмнээшкинии хемчээлин улгатгырар херек. Чес рудазын тывар болгаш барит шингээлдиг чиг-этти Мадиеульскчиниң даг байлаан болбаазырадыр комбинадынга будүрерин көвүдедир талазы-биле чаа күүлерни дүргеи шингээдип алырының чугулазын ол демдеглээн.

Грузин ССР-ге күш-ажыл курлавырларын улам боттуг ажыглаарының улуг ужур-дузазын база онзалап демдеглээн.

Курлавырларның бүгү хевирлерин камналгалыг ажыглаарының чугулазын чаңгыс эвес удаа чугаалап келген мен деп, эш Л. И. Брежнев айыткан. Ажыл-агыйны камналгалыг башкарар, эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, арбын эгидиишкиннерни чедип алыр херек. Продукцияның чамдык хевирлерин будүрериңге силерде электроэнергияның чарыгдалы планнатыынган болгаш эвилелдин оптумак коргузуглеринден бедик болуп турары хомудавчыг-дыр. Хөй будүрүлгелерде металлдың улуг ажыр чарыгдалын болдурун турар.

База бир чугула айтырыг бар. Тускайлаан капитал салыышкыннарын бүрүн шинггээдип алырының эки чаңчылы республикада тургустунган болуп турар. Ынчаарга тудугну кылыры — херектиң чаңгыс талазы-дыр. Будүрүлгени эки белеткээри, күүлерин чогуур үезинде шинггээдип алыры, ажылдакчыларның күш-ажылынга болгаш амыдыралынга эргежок чугула байдалларны тургузары, бедик шынарлыг продукцияны будүрери чугулаа.

Грузияда көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинин айтырыгларынга эш Л. И. Брежнев база доктааган болгаш сөөлгү чылдарда республикага таарымчалыг болуушкуниарын чедип алдынганын демдеглээн.

Шай, виноград болгаш шитрус культураларын арбын будүрериниң быжыг темпилерни республиканың чедип алганы өөрүнчүг-дүр деп, ол чугаалаан. Продукцияның ол хевирлериниң талазы-биле Грузия чуртта улуг черни эзелеп турар.

Совет кижилериң амыдыралынга кончуг чугула мурнуу чүк культураларын будүрериң моон соңгаар-даа силериң өстүрериңерге Төп Комитет идеген тур. Оон-биле холбаштыр Колхиданың черлерин шинггээдип алырыңче кичээнгейни күштелдирер херек. Мелиорацияның темпилерин ында амдыызында четпес болуп турар.

Грузин шайның шымарын бедидер айтырыгны оюп эртип болбас ужурлуг бис. Шай улетпүрүнүң материал-техниктиг базазының хөгжүдер айтырыг тургустунуп келген. Бо айтырыгны силер чугаалажып көргеш, чогуур саналдарны белеткеп турар-дыр силер. Бо айтырыгны эңизиңге чедир шинтпирлээр херек.

Мал ажылын көдүрер, эът, сүт болгаш дүк будүрерин өстүрер, саалданы көвүдедир болгаш малдың денгизин улгаттырар талазы-биле республикага шинтпирлиг хемчелер боттанган турар ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. А малдың быжыг чем базазын тургузарыңче оноа кичээнгейни уландырар херек. Кодан чаның участоктарыга эът болгаш сүт будүрерин көвүдедир курлавырларны сөөлгү чылдарда Грузияда багай эвес ажылап турар деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Кодан чаның ажыл-агыйларын көдээ чурттакчылар күзелдиг сайзырадыш турарын эштер чугаалап турар-дыр. Нинтиинин будүрүлгезинче кичээнгейни кошкатпайн, кодан чаның участоктарында ажыл-агыйга идигни бээр херек.

Аграр-үлетпүр комплексизинин бүгү адырларын эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарының сорулгазы амгы үеним байдалдарында улам-на чугула болуп турар. Бо талазыбиле тодаргай дуржулганы силерниң чамдык районнарында чедип алдынганын мөзээ чугаалаан болгай. Ол херекти сайзырангайжыдар болгаш хөгжүдер херек.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, силериңи сагыш салыр ужурлуг үүлдериңер хөй-дүр, эштер. Ам херектиң ужуру чүл дизе, чүс-чүс муң кижилерниң каттышкан, демниг ажылын таарыштырып, углаа баштарып болур-дур.

Ындыг сорулганы шинтпирлеп шыдаар-даа силер. Грузияның партия организациязы бодуның хүрээлеңинде 350 муң ажыг кижини каттыштырып турар, ажылчы чоннарның алды кижиниң бирээзи-ле коммунист боон турар.

Республикада шыырак эки кадрлар өзүп үнген. Партияның кадр политиказын мурнунда хажыдын тургаш, партийжи амыдыралдың норма-чижээн болгаш партийжи удуртулганың принциптерни хажыдып турганын ажыл эртип шыдаан силер. Грузияның Компартиязының ТК-зы удуртукчу кадрлардан негелделни чүткулдүг бедидип, партияның болгаш күрүненин сагылга-чүрумун быжыглап, янзы-бүрү хевирлиг четпестерниң илерээшкиннеринге удур эптеш чок демиселдя чорудуп турары черле чөптүг. Ол угланымышкыннар-биле чорудуп турар силерниң ажылыларыны СЭКП Төп Комитединде билип база бедин-биле үнелеп турар.

Кадр политиказын боттандырарда чурттакчы чонуун хөй националдыг байдалын улам-на кичээнгейлиг барымдаалап турар апарганы, республикада чурттап турар бүгү нацияларны болгаш биче улустарны удуртукчу ажылче лепшээп база өстүрүп турары эки-дир. Съездиниң негелделеринге дүүшүүр бо угланышкынны моон соңгаар даа улам чүткүлдүг уламчылаар херек.

Сорулга чүл дизе, улустарның ленинчи найыралын болгаш акы-дыңмалышкы чорууп моон соңгаар-даа бүгү талазыг быжыглаары болур-дур.

Оон соонда Э. А. Шеварднадзе сөөлгү чугаалаан. Совет Грузияның болгаш оон Компартиязының 60 чылының байырлалывыска киржип, бедик ёлдарны көргүскени дээш Л. И. Брежневке сеткилдин хамыыладып өөрүп четтиришкинии илергейлээн. Л. И. Брежневтиң Тбилисиге келгени Грузияның парторганизациязына, республикага СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң доктаамал кичээнгейниниң база бир илерээшкинии болур, бүгү-ле чылдарның дургузукда Грузияның ажылчы чоннары ол бүгүнү үргулчу медереп билип, деткимчеин ап келген дээрзин ол демдеглээн. Ол сагын салыышкынга республиканың ажылчы чоннары тодаргай ажыл-херек-биле харыылаарына, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин алдарлыы-биле күүседиринге долуу шинтпирлиг. Оон ынай ол Грузияда күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг идепкейлиг бедик кедүрүүшкүнүн, ажылчы чоннар партиявын, ишчиин база даштыкы политиказын-биле чүүлдүгүнүн, летпкий турарының дугайын, партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылды күштелдирер, мораль-психологтуг байдалды улам ынай чогумчалыг болдурар талазы-биле партия организацияларының ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан.

Эргелеп башкарарының ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдарының, эчке бедик түңнелдер база бүгү ажыл-агый чорудулганың пынары дээш демиселге янзы-бүрү категорияларның ажылдакчыларының күжениишкинин моонниәрнин, бар курлавырларны эң эки ажыглаарының айтырылары партия организациязының кичээнгейлиинин төөрүне турар. Ол ажылдарны область, хоорай база район бүрүзүнүң хемчээлдеринге комиссиялаарыны, аайлап таарыштырар ажылчын болуктерни болгаш чөвүлелдерни тургузарының аргазы-биле чорудуп турар. Республиканың удургур ажылдакчылары экономиктиг, социал болгаш ниитилел-политиктиг хөгжүлдениң кол-кол айтырыгларын шинтпирлээри дээш ТК-ның бюрозунуң мурнуна хүүда харыысалгалыг болуп турар.

Улус ажыл-агыйының чугула улуг айтырыглары шинтпирлээрде, эвилел министерстволларының удуртукчулары-биле кады ажылдаарының практиказы тургустунган, оларның хөй-хөйү-биле бүзүрелдиг быжыг харылзаалар бар апарган.

Республикада ажылдап турар күүлерни бүрүн шингээлээп алырының, бар будүрүлгелерин эде дерип кылырының болгаш чаа объектилерни тударының калбак программазын ажылдап кылгаш, боттандырып турар.

Капитал салыышкыннарын үүрмектеп чашкынаар чорукка удур демиселдя күштелдирер, ажылталга кирер эң чугула тудугларже оларны мөөңнээр, тудугуңун хуусаларын кызырар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар, ол бүгү болза .тоску беш чылдыынга бодаарга онгу беш чылда капитал салыышкынын 36 хуудан хөйнү шингээдип алыр арганы берген.

Көдээ ажыл-агыйда чамдык таарымчалыг бурунгаарлашкыннар бар.

Эш Э. А. Шеварднадзе чамдык четпестерге болгаш шинтпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни уландырган. Ылаңгыя экономиктиг хөгжүлдениң чамдык көргүзүлерин эвилелдиң ортумак деңгелинден хоожудан турар чөрлер бар. Тудуг организацияларга ажыл-агый чорудулгазының чаа хевирлериге дүүшүтүр боттарының ажылын амдаа оожум эде тургузуп, чуртталга бажыңнарының шынарын экижидер талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар. Республиканың көдээ ажылагыйында хоожудан турар адыр биезки хевээр-ле мал ажылы болуп турар.

Эш Э. А. Шеварднадзе айттынган четпестерни чайладыр талазы-биле республиканың партия организациязының чорудуп турар ажылының дугайында доктааган. Грузияның Компартиязының ТК-зы четпестерге, таарымча чок чүүлдерге удур, ниитилеге удур болуушкуннарның илерээшкиннерине эптеш чок демиселдя моон соңгаар-даа чайгылыш чок чорудар дээрзин ол онзалап демдеглээн.

Ажыл-агыйжы, политиктиг эң чугула сорулгаларны шинтпирлээрниче калбак массаларны мобилизаставышаан, юбилейни ленинчи, ажыл-херекти ёзуу-биле канчаар демдеглезе чогуурул дээрзиниң тодаргай үлегер-чижээн бо хүннерде алдывыс деп, Э. А. Шеварднадзе эш Брежневке айыткаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга чугаа чок боттандырарынче, социалистиг чаршыны улам калбартырынче республиканың коммунистериниң, ажылчы чоннарының бүгү күженишкиннерин мобилизастаары Грузияның партия организациязының алдарының херээ дээрзин ол чугаалаан.

Түңнелинде эш Брежнев партияның съездизиниң шинтпирлерин боттандырар дээш демиселге чедишкиннерлиг болурун Грузин ССР-ниң удуртукчуларынга күзээн.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ТБИЛИСИДЕН ЧОРУПКАНЫ

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Эш Л. И. Брежнев майның 24-те Тбилисиден Москваже чорупкан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Грузияга Совет эрге-чагырганың доктаадын тургускан-ының болгаш Грузияның Компартиязының тургустунганының 60 чылының тураскаатказын байырлалдарга киришкен.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов база чорупкан.

Аэродромга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы П. Г. Гилашвили, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Э. А. Патаридзе, Грузия ССР-ниң өске-даа удуртукчулары үдээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненин удуртукчузун Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен республикаларның юбилей байырлалдарынга киришкен делегацияларының удуртукчулары: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнер В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының бирги секретарьлары П. П. Гришкявичус, А. Э. Восс, Т. У. Усубалиев, Д. Расулов, К. С. Демирчян, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының даргалары: Молдавияның —И. П. Калин, Туркменияның—Б. Язкулиев, Эстонияның— И. Г. Кэбин, СЭКП Ленинград обкомунуң ийнги секретары Н. Я. Суслов, каш-даа автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның делегацияларының удуртукчулары үдээнер.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүнүнери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец чорупкан.

Тбилисиниң проспектилеринге болгаш шөлдериңге турган чурттакчылары, республиканың аэродромга чыылган ат-сураглыг кижилери, партия болгаш дайын хоочуннары, шериг начальниктер, хөй-ниитиниң төлээлекчилери эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирип турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының оттуг оруктарын эрткен Леонид Ильич Брежневке Бисче черге тулчуушкуннарның киржикчизи Шалва Татарашвили селемени — бисче-чержилерниң боттарының политкомиссарынга белээн тудускан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. А. Шеварднадзе ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң үш хевирлериниң төлээлекчилериниң — чадаг шериглернин, ужудукчуларының далайжыларының чыскаалыының баары-биле эрткен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке хүндүлел таныылының начальниги рапорт берген.

Совет Эвилелиниң болгаш Грузин ССР-ниң күрүне гимнерин ырладып күүсеткен.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЧАНЫП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев май 24-те Тбилисиден Москвада ээп чанып келген. Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Компартиязының 60 чылының байырлалынга ол киржип чораан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов база ээп чанып келген.

Эш Л. И. Брежневти аэродромга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, И. А. Тихонов, Б. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, Г. С. Павлов, С. К. Цвигун, Г. К. Цинев, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат Ю. М. Чурбанов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин олар барып уткааннар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүннери А. М. Александров, Г. Э. Цуканов болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар база Тбилисиден ээп чанып келген.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ КОҢГА

Дүүн бистиң чурттуң бүгү школаларының онгу классчыларынга сөөлгү конганың байырлалы болган.

Кызыл хоорайның школаларынга сөөлгү коңганың байырлалынга киржири-биле өөреникчилер, ада-иелер чыглып келгенер. Школалар бажында шөлдерге шугум чыскаалдары эгелээн. Эң мурнуку олуругларда онгу классчылар тургулапканнар.

Школа директорлары доозукчуларга байыр чедирип, чүве чугаалаан, күрүне экзаменнеринче киирериниң дугайында дужаалдарын номчаан. Өөреникчилер болгаш ада-иелер, башкылар оларга байыр чедиргеннер.

Бирги классчылар оларга чечектер тывысканнар. Школачы чылдарын кым-даа кажаңдаа утпас. Ынак школазы, эргим башкылары бүгү назынында уттундурбазы-биле артар. Эртем-билигже чедирип, улуг делгем орукче углап берген башкыларынга өөреникчилер өөрүп четтиришкинииң чылыг сөстерин чүректиң ханызындан илередип турганнар.

ЧУРУКТА: Кызылдың Октябрьның 50 чылы аттыг № 7 школазынга сөөлгү конга үезинде шугум чыскаалы.

А. ХАСАНОВИЧИНИҢ фотозу.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов баштаан СЭКП-ниң делегациязы Финляндияның Компартиязының XIX съездизиниң ажылынга киришкен болгаш пролетар революциязының баштыңы В. И. Ленининиң 1917 чылдың күзүнүнде чурттап турганы Хельсинкиниң төвүнде бажында тураскаалдыг самбырага чечектер аппарып салган.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

МАРН: съездиден съезд чедир

Моолдуң Араттың Революстуг намының XVIII съездизинге белеткел улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы белик көдүрүүшкүнүүр байдалга эрткен.

Нам эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга, аймактар, хоорайлар, районнар организацияларының нам конференцияларынга коммунистер намның иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, XVII съездиниң соонда кылган ажылдарының түңнелин үндүрген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлерин, тайбың делегейге айыл чок чоруктуң быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативазын моол коммунистер болгаш бүгү ажылчы чоннар изии-биле деткээн.

«1981-1985 чылдарда МАРның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдеринии кол угланышкынарының дүгайында» МАРН ТК-ниң төлевилелиин бүгү чон калбаа-биле чүгаалашкаш, намның социалистиг кады ажылдажылганың ажы-дүнма күрүнелери-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар дээш чорудун турар чайгылыш чок угланышкынын долузубиле деткээн.

Съездиге, Моолдуң улусчу революциизының 60 чылыга алдар болдурган социалистиг чарыш чер болганда калбарган. Республиканың будүүлгелериниң болгаш ажылагый организацияларының коллективтериниң хөй пурузу бирги чартык чылдың планнар биаалдаларын хүүсээ бетинде күүсеткеш, бо кайгамчыктыг хүннерге чедишкинниг ужуражырын хүлээшкен.

Бо бүгү болээ улустуң бодунуң маркесчи-ленинчи авангарды — МАРН-ны долгандыр сырый каттышканың, ооң удурткулгазы-биле социализмни долу тургузарының оруу-биле чурт бүзүреалыг чорун орарын көргүзүп турар.

Моол коммунистериниң ээлчеглиг дээди шүүлгени кылган ажылдың түңнелин үндүрер, социалистиг ниитилелдин улам ыңай хөгжүдеринии чүгаалашкаш, намның социалистиг кады ажылдажылганың ажы-дүнма күрүнелери-биле улуг ажылды кылган. Ооң түңнелинде, аграр-бойдустуң таарымча чок байдалдары тура-дда, көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээли чылда ортумаа-биле 6,3 хуу оскен.

Үлетпүр бүдүүлгезиниң хемчээли 1,5 катап оскен. Сөөлгү чылдарда дөрт мун будүүлге болгаш культура-эмчилрал объектилерин тудкан база ажылгага киирген. Оларның ниитинде интернатының эң-не улуу «Эдэлчэг» дар-болбазыны-биле комбинады, эзэнгей хөй энергетиканың чаа тудуглары бар.

Одалга-энергетика, даг-руда, ыяш болбаазыралдыр, чиик болгаш азы-чем үлетпүрүнүң, тудуг материалдар индустрияланының бүдүүлге күчүзү калбарган. Чүрттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге оналаштыр үлетпүр продукциязының чүгүлээ хевирлерии бүдүүрери көвүдедир арганы ол берген.

Чоннуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг денелии бедидер талазы-биле намның XVII съездизиниң салган кол сорулгалары күүсеттингеп. Чүрттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге оналаштыр боттуг орулгазы 14,5 хуу улгаткан. Эрткен беш чылда 741,6 мун дорбелчин метр чүрттелга шөлүн ажыгларга киирген. Кадык камгалалды, улус өөредилгези болгаш культура улуг хөгжүлдеии алган.

Эрткен беш чылда МАР-ның делегейге туружу быжыккан.

Бо бүгү чедишкинниер — МАРН-ның улуг идей-политиктиг болгаш организакчы ажылының, ажылчын ангының, кооперацияга каттышкан арат-тарының база күш-ажылчы интеллигенциянын маадырлыг күш-ажылының түңнели-дир. Экономиктиг болгаш социал хөгжүдеиниң кол сорулгаларын боттандырарынга Совет Эвилели болгаш еске-дээ акыдүнма социалистиг чүрттер-биле улам калбарып база халылап турар кады ажылдажылга оваа улуг ужур-дузалыг болган. МАРН-ның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю бедээн, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуиуның сорулгаларын чедишкинниг шийтпирлээринче ажылчы масс-саны мобилизастар херекке ооң ужур-дузазы оскен.

Социализмниң материал-техниктиг базазын тургузар, ниитилел харылзаазын сайзырангайдыр, чаа кижиин кижилер талазы-биле МАРНның программалыг сорулгаларын боттандырарынга чедиги беш чыл чаа чугула үе-чада болур. Ниитилел будүүлгезии соксавал чок хөгжүдүп, ооң ажыктыын бедидип, чүрттүн экономиктиг күүү-шыдалын улам улгаттырып тургаш, моол улустуң чаагай чоруунуң чайгылыш чок өзүлдезии чедип алыр.

Салдынган сорулгаларны чедип алырда бирги кол кичээнгей салыр чүве болза материалдыг чүүлдерниң будүүлгезии хөгжүдери, одалга-энергетика базазын улам ыңай быжыглаары болур. Электроэнергияның будүүлгезин 1,9 катап өзөр, беш чылдың төнчүзүнге чедир хөмүр-даш тывыжын 6,8—7,2 миллион тоннага чедирери көрдүнгеп.

Ам болур МАРН-ның XVIII съездизинге тодарадыр бистин күрүнеии даштыкы политиктиг угланышкынны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле түңнелдерии болгаш үнелелдерии чугаажок өөренип көөр. СЭКП-ниң Тайбың программазын хөгжүткен болгаш уламчылаан чаа совет тайбың инициативаны МАР хүлээп алган. Ол болза социализмнии даштыкы политиказының ниити платформазы болур, оны ямыдыралга чедишкинниг боттандырарынче бүгү'күжеиишкинни угландырар.

Совет-моол экипажтың космоска чедишкинниг ужуткаиы бистиң чүрттүн ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн съезд бүдүүзүнде болдуранын өнза өөрүшкү-биле демделеп турар бис. Ол болза бистиң улустарның ақыдүнма пайыралының болгаш кады ажылдажылганың тургузукчу күжүнүн, социалистиг интернационализмниң чаа чайыналчак херечизи болур.

ГЭЛЭГИИН АДЬЯ,
МАРН ТК-ның секретары.

Бөгүн МАРН-ның XVIII съездизи ажыттынар

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаг мал-биле дыка байлак. Чаңгыс-ла «Ленинчи орук» көдээ ажыл-агый каттыжышкынында безин 128 мун ажыг баш мал бар. Ооң малчыннары, тускай эртемниглери ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун улам бедидер дээш хөй янзы ажылдарны кылып турар. Ылаңгыя зоотехниктер, мал эмчилери малчыннар залдарынга чорааш, малдың баш санын бүрүн камгалап алыры дээш демнеелдии мурнуку одурууида чорун турарлар.

ЧУРУКТА: хойжунуң далында мал эмчизи чедип келген.
Р. КОЗЬМИННИҢ фотозу.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

1981 чыл моол коммунистерге, республиканың бүгү ажылчы чоннарынга онзагай чыл. Улан-Батор хоорайга Моолдуң Араттың Революстуг намының XVIII съездизи бүгүн ажылдап эгелээр. МАРН тургустунгандан бээр 60 чыл болган. Июль 11-де Моолдуң ажыл-ишчилери МАР-ның 60 чыл оюн демделеп эрттирер.

МАР-ның ажылчы чоннары ол байырлалдарны төлептиг уткуп турарлар. Чаа беш чылдың баштайгы хүнүлериин эгелээш, бүгү чуртка «МАРН-ның XVIII съездизиниң — 18 шалыпчы неделязы» деп кыйгырыглыг социалистиг чарыш тарай бергеп.

«1981—1985 чылдарда МАРның культуразын болгаш улус ажыл-агыйын хөгжүдеринии кол угланышкынарыи» деп намның XVIII съездизиниң МАРН-ның Төп Комитединиң төлевилели калбак деткиишкиннерни алган. Социалистиг Моолдуң улам ыңай бүгү талалыг хөгжүдеринии перспективаларын намның ол документизиниде тодаргай көргүскеп.

Төлевилелде айыттынган МАР-ның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чаа улуг сорулгалары моол улустуң социалистиг тургузуушкуи үезинде чедип алган кайгамчык чедишкиннериие үлдезәлеттингеп. Эрткен алдыгы беш чылда кол будүүлгө фондулары ооң мурнунда беш чыл-биле деиизэрге 1,7 катап оскеп. Ниитилел будүүлгезиниң өзүлдезиниң темпизи шапкынчаан, ооң ажыктыг чоруу белээи.

Республикада улус ажылагыйының структуразы үзүктел чок чаартынын турар. Экономикада индустриалдыг адырларның ролю чылдан чылче бедип орар. Бир эвес 1965 чылда үлетпүр ниитилел продуктузуиуң ишти чылдарының 30, национал орулганың 20 хуузун берип турган болза, 1980 чылда ол көргүзүглер дараалаштыр 40 база 30 хуу апаргылаан.

Эрткен беш чылдың чылдарының дургузунда республиканың экономиказының чүгүлээ адыры — социалистиг көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы быжыккан. Амгы үеде көдээ ажыл-агый (малды санаваска) 1960 чылдарның деиигелиидеи 16 катап хөй кол фондулардыг болуп турар. Көдээ ажыл-агый продукциязын будүүлгезиниң чылда ортумак хемчээли оскеп. 1976—1980 чылдарның бирээзиидe-ле ортумаа-биле ооң мурнунда беш чыл-биле деиизэрге 200 мун чаш малды хөйиү өстүргеп, 52 мун тоина эттн хөйиү будүргеп. Ол-ла үеде тараа культураларының чылда ортумак чыылдазы 347 мун тоина болгаи.

Чоннуң амыдрал-чүрттелгазын эжиидериидe чедишкиннер бар. Чүрттакчы чоннуң боттуг орулгазы оскеп. Чижээ, үүрмектеп садар бараан саирылгазының хемчээли 30 хуу, ачы-дузаа чедиреиниң хемчээли үш катап оскеп. Ам 10 мун кижиге 107 эмиелге оруну, 22 эмчи, 2750 өөреикчи онаажып турар. Бо көргүзүглер талазы-биле чүрт сайзырангай капиталистиг чүрттарны ажыл тургар.

Совет Эвилелиниң болгаш ақы-дүнмалыкты социалистиг чүрттариың дүзазы-биле республиканың эртем-техниктиг потенциалы оскеп. Ам 10 мун кижиге-ле 20 эртем ажылдакчызы онаажып турар. Моол «Интеркосмос» программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Моол, совет космонавтыларның космоска кады ужудушкуну чедишкинниг доозулган. Моол-болуиун-хамаатыкын космосче ужудуп үидүрген ооң дүгаар чүрт болган.

Улусчу революция тиилээр мурнунда «кидис өглерниң чүрту» деп аладып турган Моолда ам экижиин туттуган чүрттелга бажыңнарының тудуу чылдан чылче калбарып турар. Чүгле 1976—1980 чылдарда 740 мун дөрбелчин метр чүрттелга шөлүү ажыгларда киргеп.

Чедип алдынган чедишкиннер МАРН-ның идей-политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазының, ажылчын ангының, кооперацияга каттышкан арат-тарының, күш-ажылчы интеллигенциянын күженишкиннің ажылының түңнели болур. Чүрттүн экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сорулгаларының чедишкиннің боттанышкыны, социалистиг Моолдуң чечектелишкини, ооң революстуг чаалап алышкынарын камгалаарының хандырылгазы ақы-дүнма бүзүлбас наймралдыг. Советтер чүрттүбиле база эң-наймралдыг еске-дээ чүрттар-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганың түңнелиидe боттанып турар.

Чедиги беш чылда МАРНның программалыг сорулгазы — социализмниң материал-техниктиг базазын тургузары, ниитилел харылзаалардың болбаазырангайларын, ажылчы чон ортузунга коммунистиг кижизидилге ажылын күштелдирери болур.

Улус ажыл-агыйының кол фондулары 55—60, ооң иштиидe кол будүүлге фондулары 60—65 хуу өзөр. Мооң мурнунда тургустунган күүлерии улам долу ажылдарын планнап, аиаа үидезилел ниитилел будүүлгезиниң ажыктыын бедидерии көрүп турар.

Кол угланышкынарның төлевилелиидe айыттынанына ышкаш ниитилел продуктузуиуң түңнел хемчээли чедиги беш чылда 41—45 национал орулга 38—41 хуу өзөр. А өзүлдезиң үшүүң ийнзи хирегээлии 5—6 хуу, сүтту—9—11, ачыгы—3—4 хуу бедидерии планнаан.

★ СССР болгаш МАР-ның аразында экономиктиг база техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага дүүштүр эрткеи беш чылда республиканга Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле улус ажыл-агыйының бүгү ажырларына 250 хире объектилерниң тудуун чоруткан. Тудут-монтаж ажылларының хемчээли мооң мурнуила эрткеи үш беш чылы кады алганы-биле дең болган.

★ 1981—1985 чылдарда СССР-ниң дузазы-биле 342 объектилерниң тудуун кылыр болгаш катап тургузуушкуиуи чорудар.

★ Эрткеи беш чылда дээди болгаш ортумак эртемниг 33 мун специалистерни белеткээн, 47 мун мергежилдиг ажылчыларны улус ажыл-агыйының янзы-бүрү алырларынче чоруткан.

★ МАРН бодунуң хүрээлецииде 75 мун коммунистерни хаара туткаң, оларның 32 хуузу ажылчынар, 17 хуузу көдээ ажыл-агый каттыжышкынарының кежигүнтери.

МАР-ның профессионал болгаш бот-тыынгыр артистери бистиң республикага каш удаа кээп, боттарының уран-чүүлүн бараалгаткан.

Моолдуң улустуң ырының болгаш танцының күүнне ансамбли эрткеи чылын Тывага чорааш, дыка хөй районнарга, хоорайларга концерт көргүскеп.

ЧУРУКТА: ансамбльдин артистери тыва көрүкчүлер-биле ужуражып турары.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Журналистиң блокнодундан

КОСМОСТУҢ МААДЫРЛАРЫ МООЛ ЧЕРДЕ

Амыдралга кайгамчык солуи болуушкунар, уттундурбас ужуражылгалар черле болгулаар. Ындыг болуушкуннарның херечизи, харын-дээ киржикчизи болу бергенивисте, аңаа чоргаарланып, үр-ле сактып, бодап чоруур болгай бис.

Бистериң, Моол Арат Республиканың Убса-Нур (Увс) аймаанга Тывадан чораан бөлүк журналистериң, сеткилдиштеи уттундурбас кылдыр арткан шак ындыг болуушкуиларның бирээзи космостуң «Союз-39» кораблиниң каттышкан экипажы — совет космонавт, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Моол Арат Республиканың Маадыры В. Джанибеков болгаи МАР-ның баштайгы космонавтызы, Совет Эвилелиниң болгаи Моол Арат Республиканың Маадыры Ж. Гуррагча-биле аймактың арат чоннарының ужуражылгазынга киржир аас-кежиктиг болганывыс.

Ам ол төөгүлүг болуушкуиуң кезик-чамдызын-даа бол, маңаа бижин көргүзерии орайдажып көрейн.

...Ол хүнүң аяс, хүнээрек хоорайже кирген чазаглыг экизи кайгамчык болган. Байырлал шинчи киир каас-шиик кеттингеп, тукчугаштар, лозуңнар, портреттер, транспарантылар туткулаан улуг-биче кижилер, ак-хөлеңнерлиг, кызыл галстуктарлыг пионерлер, школачылар хоорай кыдынга аэродромче эртеи эртелле шуужуп эгелээн. Бөгүи Улаигомда улуг болгаш төөгүлүг байырлал — ақы-дүнма ийи чүрттүң — ССРЭ биле МАР-ның бузулбас найыралын улам быжыглаарыига төлептиг үлүүн киирген, эрес-дилиигерии —космостуң маадырлары моол черге, ыракы аймактың төөгүнге утгуурунуң хүиү. Ол болуушкуи моол улуска ийи дакпыр оорүнүүр, чүге дээрге Жутлөлэмидийн Гуррагча — МАР-ның эң баштайгы космонавтызы, республиказының, төрээн чоиунуң адын делегейге алдарыктаннарының бирээзи.

Самолёт келириигe чедир каш-ла минуталар арткан. Аэродром кыдынган эгелээн, оруктуң ийи талазында чыскаалдыр тургуланкан улустуң хөйүи чүү дээр! Оларның холдарында — космонавтыларның фото-чуруктары, Совет Эвилелиниң болгаи МАР-ның партия, чазааның удуртукчуларының портреттери, тукчугаштар, транспарантылар, моол, орус дылдарда биижээн лозуңнар: «Бүгү делегейге тайбың делгерезин!», «Наймрал — Дружба!», «Моол-совет наймрал быжыгып турзун!».

Космонавтыларны үткүп келгеннериң аразында МАРН ТК-ның кежигүнүиге кандилдат, намның Увс аймак комитединиң бирги секретары Г. Бизээ, Улус хуралының депутаттарының аймак күүскомунуң даргазы Г. Баасанжап, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак болгаш удуртукчу еске-дээ ажылдакчылар, революциянын, дайынның болгаи күш-ажылдың хоочуннары, будүүлгезиниң чүс-чүс мурнакчылары, школачылар тургулаан. Бичии хостуг минуталарны ортумак сөөлгү үеде чаа чугула үе-чада болур. Ниитилел будүүлгезии соксавал чок хөгжүдүп, ооң ажыктыын бедидип, чүрттүн экономиктиг күүү-шыдалын улам улгаттырып тургаш, моол улустуң чаагай чоруунуң чайгылыш чок өзүлдезии чедип алыр.

Салдынган сорулгаларны чедип алырда бирги кол кичээнгей салыр чүве болза материалдыг чүүлдерниң будүүлгезии хөгжүдери, одалга-энергетика базазын улам ыңай быжыглаары болур. Электроэнергияның будүүлгезин 1,9 катап өзөр, беш чылдың төнчүзүнге чедир хөмүр-даш тывыжын 6,8—7,2 миллион тоннага чедирери көрдүнгеп.

Ам болур МАРН-ның XVIII съездизинге тодарадыр бистин күрүнеии даштыкы политиктиг угланышкынны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле түңнелдерии болгаш үнелелдерии чугаажок өөренип көөр. СЭКП-ниң Тайбың программазын хөгжүткен болгаш уламчылаан чаа совет тайбың инициативаны МАР хүлээп алган. Ол болза социализмнии даштыкы политиказының ниити платформазы болур, оны ямыдыралга чедишкинниг боттандырарынче бүгү'күжеиишкинни угландырар.

Совет-моол экипажтың космоска чедишкинниг ужуткаиы бистиң чүрттүн ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн съезд бүдүүзүнде болдуранын өнза өөрүшкү-биле демделеп турар бис. Ол болза бистиң улустарның ақыдүнма пайыралының болгаш кады ажылдажылганың тургузукчу күжүнүн, социалистиг интернационализмниң чаа чайыналчак херечизи болур.

ГЭЛЭГИИН АДЬЯ,
МАРН ТК-ның секретары.

КАЛБАРАР

Моол коммунистериң съездизиигe үткүштүр шалыпчы эзлчегге түрүшүшаан, улуг күш-ажылчы тиилеглеген дүк болбаазырадыр будүүлгe каттыжышкынының коллективи чедип алган, Каттыжышкынның ажылчыннары чаа беш чылдың бирги чылында планнадан ажыр 2,5 миллион төгерик ажыг түңнүг продукцияны будүрер.

Каттыжышкынның будүүлгелери продукциянын ассортиментизии калбартырынче кол кичээнгейии угландырып турар. Үүгле бо чылын безин 20 хире ацгы-ацгы аттарлыг продукцияны будүрер.

(«Новости Монголиден»).

ЭРТЕМ ЧОНГА БАРААН БООП ТУРАР

60 чыл бурунгаар моол улуска хосталганы болгаш камзырышпас чоруктуу шаңдан улусчу революция экономика, культура, эртем, уран чүүл хөгжүлдезиниң чырыткылыг перспективаларын ооң мурнунга ажытkан. Чүрттүң эң баштайгы эртем албан чериң тургузар дугайында шиитпирии МАРН болгаш улусчу чазак 1921 чылдың ноябрьда — революсчу чаартылгаларның эң эгезинде-ле хүлээп алганы солуи. Ук эртем чериң баштай Ном өргээзи деп адап турган, ооң соонда оиу Эртем комитеди деп адай бергеи болгаш ол 1961 чылда МАР-ның Эртемнер академиязын органнзастап тургузарынга үидезии болган.

Сөөлгү чылларда бистиң республиканга ооң-дээ еске хөй-хөй эртем албан черлери тургустунган, эртемденнериң болгаш эртем ажылдакчыларының саны чылдың өзүп, оларның шинчилел ажылдарының саны көвүдеп турар. Бүгүи моол эртемденнер физика, химия, биология, геология, география, экономика, философия, социология, төөгү, филология чижектиг эртеминиң шак ыңдыг чугула адырларынга фундаменталдыг болгаш практиктиг ужур-дузалыг шинчилелдерии чорудуп турар. Шинчилел ажылдарын челиннинниг чорударынга совет эртемденнер-биле болгаш еске-дээ социалистиг чонттарның эртемденнери-биле МАР-ның эртемденнериниң ында ажылдажылгазы улуг ужур-дузалыг.

Моолдуң эртем ажылдакчылары эрткеи беш чылда эң түңнелдерии чедип алган, 1976—1980 чылларда МАРның Эртемнер академиязының кылган шинчилелдери кол-дуунда практиктиг угланышкынның турган.

Уиуштериии уксаазын экижидер талазы-биле чоруткан ажылдарның түңнелиидe «Орхон» деп кызыл-тастың ийи янзы чаа хевирии тургузарын чедип алган, ук хевирлер оиза өзүүчел болгаш шинг кандаашкынарга алыспас, райончуткан сортларга бодаарга, оларлан 7—10 хонук мурнан быжар боол турар. Малдың уксазын экижидер талазыбиле шинчилелдериниң түңнелийде моол хойларың бора оңкүр генин ажыглап турган, чаа каракуль хойларның салгалын алган.

Ботаниктер Хангай даанын дыттармык чайгыар өзүүшкүиүиүң онзагай чүүлдерии болгаш оиу экижидериин орукларын тодаратkан база МАРта чугула практиктиг ужур-дузалыг арга-ыяш курлавырларының хевирлерии балуктээн.

Эртемден-физиктер элементарлыг частицаларның холбазын өөренип көөрүн болгаш улус ажыл-агыйынга хүн база хат энергиязын ажыглаарының методтарын ажылдап кылырын уламчылаашаан, ооибиле чергелештир чүрттүң чамдык районнарынга сейсмиктиг хуралдазын боттандырган.

Бистиң эртемденнериниң «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» деп орбита комплексинге чоокта чаа боттандырган моолсовет экипажтар үзүдүүшкүнүүн чергеле космоска кылган экспериментизин ажылдап кылырынга база киришкеп.

Географтар МАРның эң баштайгы улус национал атласын тургузар талазы-биле ажылды доозаи. Чериң үстүңү кадының сезон ажыл-биле доңарының болгаш эриниң картазы, ол шыкаш Моолдуң хөрүүнерии бирлеи-бирээ чокка тодаратkан хөрүң картазы база тургустунган.

Ниитилел эртемнериниң талазы-биле шинчилелдер ниитилел будүүлгезиниң экономиктиг ажыын белилериниң, социалистиг ниитилел харылзаларын сайзырангайдарының айтырыгларын өөренириие угланган турган. Оларның аразында эң чугула ажылдар болза — совет, моол төөгүчүлериин кады бижээн «МАРның төөгүзүү» деп бир томуг номиуи үшкү үидүрүлгези. «Моол-совет харылзааларының төөгүзүү» деп бага-да кады кылган чаа ажыл, ол шыкаш 1990 чылга чедир үеле МАР-ның будүүкчү күштериң хөгжүлдеринии болгаш хуваарының чиитиие схемазы боол турар.

«Чүрттә эртем-шинчилел ажылдарының байланының болгаш оиу экижидер талазыбиле хемчеглериии дугайында» деп МАРН ТК-ның 1980 чылдың төнчүзүнде үлээн алган доктаалы эртемии улам ыңай хөгжүлдеринии чаа горизонтуларын ажылдып турар. Ол чугула программыг докумеитке сорук киртеи моол эртемденнер чаа беш чылдың сорулгаларын боттандырарынга киргеи, үк сорулгаларны шиитпирлээри бистиң чүрттувеска эртемии хөгжүлдеринге база бир чаа бижик болур.

Академик ШАГДАРЫН ЦЭГМИД,
МАР-ның Эртемнер академиязының вице-президенти.

СОЦИАЛИСТИГ НАЦИЯЛАРНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ

Совет Эвилели — он-он нацияларның болгаш биче улустарның аку-дүнмалышкы дем каттыжылгазы. СЭКП-ниң XXVI съездизи улустарның бузулбас найыралының эң көскү хереченилели болган: оон ажылынга ССРЭ-ниң бүгү эвилелдешкей болгаш автономнуг республикаларның, округтарының, барык 70 нацияларының болгаш биче улустарының төлээлекчилери киришкен. Съездиниң документилеринде совет ниитилелдиг социал-ангы болгаш национал тургузуунуң улам ынай хөгжүлдезинниң айтырыгларынга хөй кичээнгейни үгландырган. Улуг хөй националдыг күрүнениң хөгжүлдезинин диалектиказы үргүлчү чаа айтырыгларны идип үндүрүп турар, оларны эртемге үндезилеп, ой-шаанда болгаш тодаргай шиитпирлээр ужурлуг. ССРЭ-ге нациялар болгаш национал харылзааларның хөгжүлдезинин моон ынайгы перспективалары кандыгыл? Ол дугайын чугаалап бээрин РСФСР-ниң эртеминиң алдарлыг ажылдакчызы, философия эртемнериниң доктору Иван Петрович Памерянцан дилелим.

Коммунистерниң соруглазы —кижилерни аңгыларга чарып аңгылавас иниитилелди тургузары болур — деп, эртемден чугаалады. — Совет ниитилел ол соруглаже бүзүрелиг бурунгаарлап орар. Сөөлгү он чылдарда совет ниитилелдиң хөгжүлдезинин дужаулгавын сайгарып көргеш, Леонид Ильич Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге тергиин чугула теоретиктиг байдалы дыка өскерилген. Ам 50 күрүнелер АЧЭО-нуң кежигүннери болуп турар. Оларның хөй науруузу делегейге чавырлышкыш, тайбың болгаш чепсегленишкинии дүжүрери дээш, Индий океанны тайбыңның зоназы, а Африканы ядролуг чепсек чок зона болдурары дээш туржуп турар. Ук диптиң политиктиг болгаш социал депшилгезиң оруубиле, даштыкы капиталдыг, тус черниң улуг буржуазиязының болгаш феодалдарының туруштарын чоорту узуткаарының оруу-биле чоруп орар аныяк чүрттарның ёзулуг бөлүү тургустунган.

Африка чүрттарының хамаарышпас чоруунуң бижытын турары АКШ-ты болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилерин хөлзедип турар. Олар делегейниң ол кезээнге оскуган тергиидели катап эгидерин, ону катап колония болдурарын күзеп турарлар. Вашингтон Африканы «АКШ-тың амыдыралга чугула эрге-ажыктарының зоназы» деп ыят чокка чарлаан. Чүгле боттарының күзээнин ёзугаар чүрттаар дээни дээш хамаарышпас чүрттарны болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин «террористер» деп Р. Рейганның администрациязы арын-күүр чок нүүлдээн. Ол администрация расизм Мурнуу Африка Республика-биле чоокшулажып, ону «фронт чоогунуң» күрүнелеринге удур шуут халдаарынче күткүп турар.

Барын чүк чүрттары Мурнуу Африка Республиканы боттарының шаап халдаар шериг-стратеттиг плацдармы кылдыр санап турар апарган. Олар ол диптиң шериг-политиктиг удур туржуушкунуун девискээри болдурарын, африканчыларны башкаланыштырарын, оларны боттарының милитаристчи политиказынче хандыкшыдарын, анаа чаа шериг эвилелдерин болгаш шериг базаларын тургузарын оралдажып турар. Кол согуушкунну хөгжүлденип революсчул демократтыг оруун-шилип алган чүрттарже утландырган. Делегейниң экономиктиг харылзаларын демократтыг үнезинерге, дең эргенин эргелеринге эде тургузар дээш Африканың хөй-ниитизиниң негелделери монополистиг капиталдың эрге-ажыктарын илередип турар барын чүк чүрттарның башкарыкчы бөлүктеринге таарышпазын.

Совет Эвилели аңаа шуут удурланышкак турушту ээлеп турар. «...Африка — ол дээрге африканнарның боттарының амыдыралчы эрге-ажыктарының чери-дир, оон еске кымнарыы-даа эвес-ле болгай. Африканың улустары боттарының хөгжүлдезинин оруктарын боттары тускай тодарадып шыдаан тургузын дээш, ол оруктарны шилип алырының хостуун хүндүлээп тургузын дээш тургужуп турар бис» — деп, Л. И. Брежнев айыткан. Социалистиг болгаш хөгжүп орар күрүнелерниң демниг хөделиишкин амгы байдалдарда Африкага болгаш бүгү делегейге айыл чок чоруктуг чугула факторну болу берген. ССРЭ-ни Африканың улустары бүгү таларга боттуг депшилге дээш, хостуг болгаш хамаарышпас хөгжүүрүнге эрге дээш демиселге ынаныштыг өнүк болгаш эвилелчи кылдыр көрүп турар.

Экономиктиг амыдыралдың ниитилешкээ — нацияларның эң чугула демдектериниң бирээзин. Социализм үезинде ол демдек нацияның түргүзүп турар бүгү ён-найыралдыг айтыларның болгаш социал белүктерининг үндезини экономиктиг эрге-ажыктарының ниитилешкээн көргүзүп турар. Ам ол демдек социалистиг ниитилелдиң өске оизагай үүлү — чанғыс аай ниити-совет экономиканың бары-биле үүлдежип каттыжып турар. Коммунизм үезинде, анғылар чок ниитилелге, экономиктиг амыдыралдың ниитилешкээ коммунистиг нацияның бүгү кежигүннериниң эрге-ажыктарының чүүл-биле-даа кызыгаарлаттынмаан чанғыс аай чоруу болуп шилчий бээр.

Нацияның девискээриниң ниитилешкээ социализм үезинде-ле интернационалдыг бүдүштүг болу бээр. Бүгү 15 эвилелдешкея совет республдакаларның түс бүрүзүнүң чонунуң составы херек кырында хөй националдыг, а республикаларның девискээрлериниң аразында кызыгаарлар колдуунда моральдыг ужур-дузалыг болуп, бүгү совет улустуң найыралының болгаш девискээриниң ниитилешкээниң бир бәрмдаазы апарган. Коммунистиг ниитилелди тургускан соонда девискээриниң интернационалызы нация бүрүзүнүң демдээ болдур болгаш улам-на долу шынарлыг апаар. ССРЭ-ге (азы элээ каш чүрттарга) коммунизм тургустунгында, ынчан — делегей байдалы таарымчалыг болур болза — Совет күрүне хөй-ниитиниң коммунистиг бот-башкарылгазынче шилчий бээр. Коммунистиг нацияларның девискээри ниитилешкек болур демдээ бодунуң күрүне-политиктиг бүдүүжүн база эрги утка-шынарын чидирер.

Дылының ниитилешкээ—нацияның кол демдектериниң эң-не бызыы. Ол дыка үр артаар. Социализм үезинде совет нацияларниң болгаш биче улустарның бот-боттарын байлакшыдарының доктаамал чорудулгазы коммунизмче шилчиишкин соонда улам шапкынчыыр. Ийи дылды билиҥи улам хөгжүүр. Ниитилелдиң кижи бүрүзү бодунуң национал дылын база нациялар аразында харылзааларның дылы — орус дылды билир апаар боор. Национал дылдар коммунизмче шилчиишкин свөлүнде-даа нацияларның социалистиг культуразының эң чугула кезээ болур утка-шынарын хевээр артгырар.

Национал херектерниң ниитилешкээ социализм үезинде бот-боттарындан байлакшыыр. Бүгү нацияларга чанғыс аай чүүлдер тыптыр болгаш көвүдээр, олар культуразының национал хевириилерин илерен көстүр. Культуразының национал хевирлери өскерлир, сайзырангайжыыр болгаш бот-боттарыңа чооштулажыыр, олар амыдыралдың чаа байдалдарынга чөрүшкек, эргижирээн бүгү чүүлдердеи адырлыр. Бүгү совет нацияларга ниити болур интернационалдыг культура хөгжүүр.

Национал онзагай чүүлдер дылдан ажыга улустарниҥ амыдыралында, чанчылдарында болгаш ёзулалдарында быжыг. Коммунистиг түргүзуукун үезинде-ле нация бүрүзүнүң эки, депшилгелиг чанчылдары бүгү нацияларны болуп бар чыдар. Чаа ниитилел чанчылдары тыптыр болгаш көвүдээр. Коммунизмче шилчээнде ол чорудулга улам-на калбарып хөгжүүр. Ынчан ямзы-бүрү чүүлдер, будуулук чорук-биле холбашкан реаксылыг, чызыл калган чанчылдар болгаш ёзулалдар эчизинге чедир узуткалыр хевирлиг.

Амыдыралдың идик-хеп, аъш-чем, бажың-балгат дээш ышкаш чүүлдериге интернационалчыдыла амгы үеде-ле болуп турар.

Литературага, музыкага, театрга, кинога, уран чурулгага, скульптурага болгаш өске-даа чүүлдерге эң эки чедишкиннер-биле бот-боттарын байлакшыдары уламчылап турар. Национал чүүлдер өске ажы-дүнма улустарның чедишкиннерин болдунга сиңирип ап турар. «Национал моойдактар чок болгаш күш-ажыл кижилерин-те деңге бараан болуп турар чаа, коммунистиг культураның үндезиннери чогум-на харын ынчаар салдынзар» (Л. И. Брежнев, «Ленинчи угланышкын-биле» т. 4, ар. 59).

Совет ниитилелдиң улам ынай хөгжүлдезинин үезинде нацияларның болгаш биче улустарның сырый каттышкынының база оларга бичии этниктиг белүктериң чайгаар каттыжып киргенинин түнелиинде национал биче улустарның саны чоорту кызырлып бар чыдар.

Чижээ, ССРЭ-ниң сонгу үүгүнде эвээш саннаг улустар эвенкилер болгаш эвеннер чоорту якуттар-биле каттыжып бар чыдар. Социалистиг революция мурнунда Дагестанга аразында оң-ежээнниг, боттарынга бүзүрешпес он-он биче улустар чурттап турган. Совет эрге-чагырганың чылдарында тус-тузугга тыптып келгенинең, дылының, культуразының болган хады амыдыралының талазы-биле чоок эвээш саннаг улустарның каттышкынының түнелиинде аңаа авар, лезгин, даргин, кумык социалистиг нациялар тургустунган.

Социалистиг нацияларның болгаш биче улустарның хөгжүлдезинин перспективаларыбиле база оларның коммунистиг келир үезин-биле төөгүде чаа ниитилешкек чүүл — совет улустуң келир үезин холбаалыг. Келир үеде коммунизм тургустунган чүрттар көвүдээн тудум, оон-даа өске калбак интернационалчы ниитилешкектер тыптыр деп баш удур чугаалап болур. Олар шаандагы эртемден-гуманистерниң кижи төрелгетенниң аку-дүнмалышкы чангыс эвинин дугайында күзел-бодалдарының херек кырында боттанышкыны болур.

ПМА-ның тайбыдырлакчызы Анатолий ДЮБИН беседаны бижээн.

Ниитилел-политиктиг темаларга беседалар

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш нады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел-хураадың киржикчилери күрүнелериҥ төлээлекчилериниҥ Мадридте ужуражылышкыны найысылалдың конгресс ордузунда үргүлчүлеп турар.

Швецияның болгаш Австрияның делегацияларының улуртунчуларының ужуражылышкынның түңнел документизин белеткээринге хамаарыштыр чүве чугааланнар. Мадридтиң ужуражылышкыны делегейниң боттуг байдалын илергейлеп турар-дыр деп, К. И. Раппе (Швеция) чугаалаан. Нейтралдыг болгаш каяда-даа каттышпас чүрттарның делегацияларының, оон иштинде Швецияның делегациязының белеткээни талевилелге илдең депшилгениң чедип алдыганын ол айыткан.

Бээ-чепсекти дужүрер талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында дугуржулганы чедип алырын Швецияда бедии-биле үнелеп турар деп, К. И. Раппе онзалап демдеглээн. Түңнел документиниҥ бүгү өске адырларының талазы-биле дугуржулганы чедип алырының чугулазын ол айыткан.

Ужуражылышкында чедип алдынган депшилгени Ф. Чесма (Австрия) демдеглээн болгаш энергетика талазыбиле чедип алдынган дугуржулгага хамаарыштыр Австрияның делегациязының сетнил ханыышкынын илергейлээн. Бээ-чепсекти дужүрер талазы-биле конференцияны чыылдырарынга хамаарыштыр чамдык чугула айтырыгларның талазы-биле чөвүлдээлерниҥ барын ол демдеглээн.

Боттарының чүрттарының улам ыңайгы милитаризастаашкынынга удуо улустар улам-на идепкейлиг демисемин тургустунган совет делегацияның удуртунчузунуң ораалачызы Ю. В. Дубинин айыткан. Бээ-чепсекти эндере будурериҥ сонсадырын улустар негеп турар. Европага чавырлышкынның болгаш бээ-чепсекти дүжүрериниҥ талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгны шиитпирлээр чорук улустарның күзел-соруунга дүүшкен турар ийин. Ындыг конференция дугайында дугуржуушкунну чедип алырының нарын байдалы барыын талакы чамдык чүрттарның удур туружунуң түңнелинде болуп турар деп, совет төлээлекчи демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге **СЭКП ТК-ның Чиҥгине** секретары **Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинге** тайбың саналдарны кедүрген болгаш ындыг конференцияны чыылдырарының идеязын тодаргай айыткан. Мадрид ужуражылышкынының киржикчилери күрүнелериҥ аразынга кады ажылдажылганың өске-даа айтырыгларының талазы-биле дугуржулганы чедип алыр дээш совет делегация турүүп турар.

ССРЭ-ниң иштики херектеринге хөлгаарлап киржирин оралдашкан Нидерландының делегациязының баштыңаның чугаазын Совет Эвилелийиҥ төлээлекчизи шыңгыы шүүмүүлээн.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДУГУРЖУЛГАГА ДҮҮШТҮР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр). Медицина эртеминиҥ болгаш кадык камгалалының талазыңга кады ажылдажылга дугайында чазактар аразының дугуржулгазынга дүүштүр совет делегация Американың Каттышкан Штаттарында чоруп турар.

Чүрек хирургиязының талазынга эң улуг дээн америк специалистериниҥ бирээзи, Калифорния университединиҥ хирургия салбырының директору профессор П. Иберт совет коллегтер-биле кайы-кайызын байытчып турар харылзаларны хөгжүдүрүнге америк эмчилериниҥ болгаш артемденнериниҥ сонуургалдының СЭТА-ның корреспондентизининҥ айтырыгларынга харылаан тура айыткан. Бистиҥ кады ажылдажылгавыс онза ажыктыг, чүге дээрге ындыг кады ажылдажылга идепларны болгаш информацияларны хостуг база калбаа-биле солчур, биске нинти болур айтырыгларны совет коллегтериниҥ кампаар шиитпирлеп турарын танывар арганы ажыдып турар деп ол чугаалаан. Америк болгаш совет медиктериҥ аразынга кады ажылдажылга ниитизи-биле медицинаның чаагай чоруунга, бистиҥ чүрттарывыстың эрге-ажыктарынга тааржып турар деп, профессор Иберт онзалап демдеглээн.

Совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң Медицина артемнериниҥ академизиниҥ А. Н. Бакулев аттыг Чүрек-дамыр хирургиязының институдунуң директору В. И. Бураковский чүрек хирургиязының талазынга совет медицинаның чедишкиннерин америк специалистериниҥ бедии-биле үнелеп турарын демдеглээ чогуур деп айыткан.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

Ф. Кастронуң чагаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Сөөк-язылгай көөр чорукту хевээр артгырып турары Каттышкан Нацияларның Организациязының Устаавын каржызы-биле үреп турары кылдыр санап көргеиин кана-даа каттышпас чүрттарның шимчээшкини мелеглээн. Мурнуу Африкага удур Парижте чыылдырган делегей конференциязының киржикчилериҥе кана-даа каттышпас шимчээшкиниҥ даргазы Ф. Кастро чагаа чоруткан болгаш Мурнуу Африканың үндезин чонун хостаар дээш демиселди улам-на күштелдиреринче хосталгага ынак бүгү кижилерни кыйгырган.

Мурнуу Африканың сөөкязы ылгаар чагырыкчы бөлүктерин деткип турары дээш барын чүктүң чамдык күрүнелери, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарын Филель Кастро шыңгыы буруудаткан. Мурнуу Африкада сөөк-язы ылгай көөр дерзин идегеттерни АКШ-тың деткип турар чоруу оларны ядролуг чепсекке чедирер чыгаан. Мурнуу Африканың расистерэ ядролуг чепсек-биле бүгү Африканы коргударын оралдажып турар.

Делегейниҥ ниитлежилгези Мурнуу Африкада расистерге шыңгыы ойтур шавышкынны бээр ужурлуг деп чагаалаайтаан.

Намибияның болгаш Мурнуу Африканың патриоттарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселди-биле эң-сеткил каттыштырылгазын Ф. Кастро каяа-даа каттышпас шимчээшкиниҥ база Куба республиканың өмүнээшиндеи илергейлээн.

БУРУУ ШИИТПИР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Бактериологтуг дайынны белеткеп турар америк генералдарның дерзин үүлгедиин эгартаан бужар шиитпирни Сан-Франциско хоорайның суду хүлээп алган. Сан-Франциско хоорайның 75 харлыг чүрттакчызы Эдвард Невин бактериологтуг чепсектиҥ шенелдезинин үезинде өлген. Хөй санныг хереченилер болгаш барымдаалар түрбүже, Сан-Франциско хоорайның суду Пентагонуҥ ыйыышкыны-биле чөптүг бүрүүдалыышкынны чазактан чайлаткан.

Кижи төрелгетенге удур ол дерзин чепсекти америк генералдар 1950 чылда чондан чаңыгбышаан, шенеп көргеин ам илерээн. Сан-Франциско-ның далай иигуллурунга америк шериг судзюлары бактериологтуг чепсектиҥ шенелдезин кылган түнелиинде ооң чоогунга чораан кижилериниҥ өкпезин болгаш үүрээ кемдеп аараан болуп турар.

Сан-Франциско хоорайның 800 муң чүрттакчылары-биле калы Невин бактериологтуг чепсектиҥ шенелдезинге таварышкаш, өлген. Бактериологтуг чепсектиҥ шенелдезинг кылган черниҥ чоогунга турган хөй кижилериниҥ өкпеин дёгдиришкинге таварышкан болгаш өлген.

ЧӨҢГЭЭЛИГ ҮҮЛГЕДИГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттары Лаоска удур үргедекчи отрядты чоруткаын биллиие берген. Ол дугайын «Вашингтон пост» солуи бижээн. Дээрбечи ол отрядтың составын 30 кижи киржикчилиг кылдыр организастаан. Оларның хөй науруузу Азия чүрттуг кижилер болуп турар. АКШ-тың камгалал министерствозуунуң разведка эргелелиниҥ директорунуң оралакчызы контр-адмирал Дж. Таттл Лаоска удур кембуруулуг үүлгедиглиг удуртур хүлээлгелиг болган.

Дээрбечи бөлүктүҥ кандыг арга-биле түргусканы база аңаа чеже хире акша-хөрецнин чарыдазыны биллиммес болуп турар деп, «Вашингтон пост» солуи бижээн. Ындыг болза-даа, дээрбечи отрядтың киржикчилерин эки белеткээн болгаш оларны бар-ла шаа-биле чепсеглээн болуп турар. Америк шпион черлериниҥе херектиг чуруктарны тырттырарыга хөй санныг фотоаппаратларны дээрбечилерге база бергеи. Американың Каттышкан Штаттарының төп разведка эргелели соолгу үеде Лаосче оиза кичээнгейни үгландырып турар.

Вьетнамга, Камбучияга болган Лаоска удур үргедекчи үүлгедиглериҥ Вашингтонуҥ боттандырарыңга Кыдаттың чагырыкчылары дузалап турар. Вьетнам Социалистиг Республикага удур чепсектиг өнүк-чөҥгээлерин Пекин үргүлчүлеп турар.

ГФР. Тайбың, кады ажылдажылга болган бээ-чепсекти дүжүрери дээш комиттединиҥ, Гайбынның немец эвилелиниҥ болгаш Герман компартияның кыйгырымын ёзугаар Бонниҥ анықтарының, херээженнериниҥ, антифашистериниҥ болгаш өске-даа 40 ажыг демократтыг организацияларның чүрттүн аңгы-аңгы хоорайларындан келген төлээлекчилериниҥ чыскаалы боон эртken. 20 муң ажыг кижи барыын-герман байысыылдың кудумчуларыы-биле чыскаалын эртken. Мюнстерниҥ шөлге барын митинг кылганнар. Оон киржикчилери ортумак ирайшылдың чаа америк ядролуг ракеталарны кылбаан. Барыын Европага тургузар дугайында НАТО-нуҥ айылдыг шиитпирин боттандырарынга удурланыҥ турарын илередип, чүгээлажышкынар дугайында Совет Эвилелиниҥ кылган саналын деткээнин илереткеннер.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

Ливанда байдал сөөлгү үеде база катап чидигленген. Израиль шериглариҥ халдашкынзары болгаш барыын үзелдиг христиан күштериҥ база сепаратистериҥ чөҥгээлиг үүлгедиглери чангыс-даа хүн соксавайн турар. Тайбың чүрттакчылар—ливаннар болгаш, палестиннер өлүп-кырлыр, орансуур чок артыш турар. Кезектерге чардырган болгаш хан төгүүшкүнүүр үскүлежишкинниҥ айылынга таварышкан Ливанның экономиказы хоозураан.

Ливанда кризистиҥ кол чылдагааны — Тель-Авивтиҥ эжелекчи угланышкызы болгаш эжелекчиниҥ деткип база күткүп турар Каттышкан Штаттарының туружу болуп турар. Израильче эдерге киририп турар амгы үениҥ америк боочепсээн ажыглап, тускай долгунаан Ливанга удур делегейниҥ өлүрүкчү болгаш үптекчи чоруунуң кемниг херектерин үүлгедип турар. Оон-биле чергелештир Вашингтон «тайбың тургузукчузунуң» ролюн ойнаарын оралдажып, «тутунарынче» болгаш «чөрүлдээни политиктиг шиитпирлээринче» мегелеп кыйгырып келген.

Ливан национал-патриоттуг күштерге болгаш удурланышкынның Палестина шимчээшкининге согуг бээр дээн Ливанны кезектерге чарар болгаш Палестинаның араб улузунуң бот-башкарыыр база болдунуң күрүнезин тургузар национал эргелерни дүрген хандырары дээш, Тель-Авивтиҥ эжелекчи үүлгедиглеринге удур чайгылыш чок шыңгыы туржуп турар Сириянь кошкадыр дээн —империалистиг агрессияның соруглалары билдингир.

Ливанның девискээриниҥ кырынга Сирияның ийи вертолёдун дүжүр аткан Израильдиң халдакчы үүлгедиглиг харыы хемчее кылдыр Сирияның «чергагаар» чергениҥ ракеталарын Ливанда тургускан дээрзин Сирияның талазындан дораан болгаш чиге медеглээн турбуже, ону долгандыр АКШ биле Израиль пропаганда шуугаазының үндүргеннер. Сирияның Ливанда шеригларин оон дүрүм ёзугаар чазаанның араб чүрттарының лигазының шиитпириге дүүштүр далаан ёзугаар туруп турар болгаш тайбың камгалалар хүлээлгезин күүседип турар дээрзин сагындырып каалыңар.

Ол ракеталар Израильдиң айыл чок чоруунга кыжанмайн турар дээрзин Сирия онзалап демдеглээн турбуже, Тель-Авив америк деткимчеге ооргаланып алгаш, турамык кыжанып база ультиматум хевирлиг иегелделер салып турган.

Империализмниҥ, сионизминиҥ болгаш реакцияның күштериниҥ Ливанга база Сирияга хамаарыштыр чөҥгээлиг үүлгедиглерин араб чүрттарда ыңгыы буруу шаап турар. Алжир, Йемен Улус-Демократтыг Республика, Ливия, Саудт Аравиязы, Кувейт болгаш оондаа өске дыка хөй араб чүрттар Сирия-биле эп-сеткил каттыштырганының база аңаа деткимче көргүзеринге белениинии дугайын медеглээнинер.. Ливанда байдалга хамаарыштыр кандыгыл дээрге, ол дугайын депшилгелиг ливан күштериниҥ төлээлекчилери каш удаа медеглээн, ол байдал чүрттүҥ девискээр талазы-биле бүдүн турарынга, чангыс эвинге, тускай догунаарынга болгаш оон араб чүрттарга хамаарылгазынга үндезилеп таарыштыр шиитпирлеттинер ужурлуг.

В. КОРОЧАНЦЕВ,
Г. КУВАЛДИН.
(СЭТА)

АФРИКАНЫҢ ХОСТАЛГА ХҮНҮ

ЛУСАКА. Делегейниҥ хөй-ниитизининҥ калбаа-биле демдеглээни Африканың хосталга хүнү болгаш делегейниҥ ол дивинин мурнуу чүгүнде чоннуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының эгелээн неделязы Мурнуу Африка Республикада болгаш Намибияда хосталга дээш демиселчилерге чаа күштүг берген деп, Африканың Национал конгрезининҥ (АНК) чиҥгине секретары А. Изо СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн.

Колониалдыг системадан эчизинге чедир бүрүн хосталырынга Африка амгы үеде кажангызындан-даа артык чоокшулаан деп, А. Изо онзалап демдеглээн. Преторияның ёзу-чүрүмүнге удур делегей камганизының күштелдиреринче ортемчейниҥ деңнелгелиг күштерин ол кыйгырган.

ФРИТАУН. Вашингтонуҥ администрациязының Африкага политиказын Африканың хосталга хүнүнге тураскаатkан материалларынга Сьерра Леонениҥ парламгазы шыңгыы шүүмүүлээн.

Африканың хамаарышпас күрүнелериниге удур өжээтен политиканы Американың Каттышкан Штаттары ажыы-биле чорудуп турарын «Прогресс» солуи бижээн. Африкага бодунуң шериг базаларын АКШ тургузарын планнап, олардың дузазы-биле хамаарышпас күрүнелерни коргударын, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниҥ божаннадырын оралдажып турар. АКШ болгаш оон барыын талакы эвилелчилери Мурнуу Африка Республикада расистер-биле харылзаазын улам калбартып турар.

АККРА. Расистиг Мурнуу Африка Республика-биле ажык сулчээзин Каттышкан Штаттар күштелдирип турарын «Фри пресс» солуи демдеглээн. Преториядың расистиг эрге-чагыргалары-биле шериг кадры ажылдажылгазының планнарын АКШ-тың чогаадып турарын ол солуи бижээн. Индий океанны милитаризастаазырынга Мурнуу Африканың далай-ортаолдерин болгаш аэродромнарын ажылаарын Пентагонуҥ генералдары база планнап турар.

(СЭТА).

Үнзоп-бурун медээлер

ААЛДАЖЫП ТУРАР

Тожу районнуң совхозтарывын, культура бажыңдарының агитация-уран түүл бригадаларының бот-тывынгыр артистери ажыл-агыйларның аразынга олуй-солуй ааллажып чоруп турар.

«Тоора-Хем» совхозтуң Культура бажыңының «Азас» аттыг агитация-уран түүл бригадазы чоокта чаа «Май 1» совхозтуң теп трактор-ховуу бригадазынга болгаш Чумуртүгда малчынарга барып концерт көргүскен.

«Май 1» совхозтуң Культура бажыңының «Артыш» агитация-уран түүл бригадазы «Тоора-Хем» совхозтуң Сайлыг-Хөлде трактор-ховуу бригадазынга оюн көргүскен.

Агитация-уран түүл бригадалары түгле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, көдээниң ажыл-ишчилеринге лекция, беселаарны кылып берип турарлар. Бо удаада олар Эрзин районнуң малчынарының республикага үндүрген кыйгырыын таныштырган.

Район төвүнүң Культура бажыңының «Чойган» агитация-уран түүл бригадазы «Тоора-Хем» совхозтуң Куштуг-Кежиге малчынарывга чораан. Ол бригада комплексилиг үүгүшкүн кылып, аъш-чем, үлетпүр бараанарын садыглап, малчынарга болгаш механизаторларга эмнелге дузаламчызын көргүзүп турар.

К. МААДЫ.

✦ ✦ ✦

ТЫВА ООЛДАР, КЫСТАР БАМ-ДА

— Авай, мунгарава даан— дээш, уруг аваазының хөрээнче чыыпшыр чырлы берген. Аваазын ол оожургадырын ораалдашкан.

Ол дээрге Кызылдың автоорук техникумунуң бир сургууулу-дур. Ада-иезинден ынчаар чарлып, ырак-узакче аъттанганнар ол хүн чаңгыс ол эвес болган. Аныяк оолдар, кыстар БАМ-ның тудуунга киржири-биле тыва черден аъттанып турганы ол. Олар шупту бежен кижи баштай Якутск хоорайга чедер...

Ол тудуг отрядының дайынчыларын үдеп аътхарарының мурнунда техникумга байырлыг митинг болган. Ында техникумнуң комсомол организациязының секретары В. Кочергин, Кызылдың ол-ла автоорук техникумунуң директору В. Мяшкин, областтың тудуг отрядының командири К. Монгуш олар чылыг, чымчак чугаалап, чагыг сөстерни бергеннер.

Ол отрядтың составында агитбригада кежигүннери, ыры-хөгжүм ансамбли болгаш лекторлар база бар. БАМ-ның тудугжуларынга Төрээн Тывазының дугайында олар чугаалап бергеннер. БАМ Тывазының аныяк оолдар, кыстарын эвилеп-эвилээ-биле уткуп алган. Эш-оорүнүң, төрээн техникумуунуң адын сыкпайн, БАМ-ның тудуунга төлептиг улуг-хуузун киирер дээрзинге оларга идегээр бис.

Л. КОСТЮКОВА.

✦ ✦ ✦

ТИМУРЖУЛАР

Суг-Аксы ортумак школазының пионер отрядтарының тимуржу командалары хостуг шактарында шупту суурнуң кырганнарының ажыл-ижинге барып дузалажып турарлар.

Ыланғыл 5 «б», 6 «а» классчарның тимуржулары эң-не идепкейлиг болуп, пенсионер кырганнар Д. Ооржак, С. Донгак оларның бажыңнарынга доктаамал барып, оттулар ыяжын, суун белеткеп, девискээрнинң богун аштап, бажыңнарын чугайлап, херимнерин септеп берип турарлар. Бичии тимуржулар ооп-даа өске кырганнарның ажылынга дузалажып турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

Агаар

Республикага шоолуг эвес булуттаар агаар болур. Мурнуу-чөөн чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр болур. Хүндүс чамдык черлерге агаарның температуразы 10—15 градус чылыр.

Кызылга база-ла шоолуг эвес булуттаар агаар болур. Мурнуу-чөөн чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр болур. Хүндүс пайысылалга 13—15 градус чылыр.

Дүне республикага болгаш Кызылга доктаттаар. Чөөн районнарга дүне 6—11 градус соок бээр.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Төрээн суурун чаагайжыдарынга кижи бүрүзү-ле бодунуң төлептиг үлүүн киирерин күзээр. Алдан-маадыржылар ол херекке база-ла чылдың-на улуг, биче чок идепкейлиг киржип турар. Арыг-шеверге болгаш иниги чаагайжыдылгага хамаарышкан деминг ажылдың түннелинде бистиң Алдан-Маадыр суурнуң аяншинчизи экижип орар. Бо ажылче чоннуң күжүн көдээ Совет болгаш херээженнер чөвүлели шалыпкын организастап турар. Үк ажылды агитквартиралар аайы-биле организаставры — кончуг таарымчалыг боор-дур. Оларда суурнуң чаагайжыдылгазынга хамаарышкан түскай планнар бар, ында кайы кудумчуга, кайы бажың чанынга ыяш, азы чечек олуртурун көрүп каал. Бистиң суурувус Хемчик хемниң унунда. А ында чыжыргана терек, тал хөй үнген. Ынчангаш кудумчуларда теректерни болгаш чыжырганаы хөйүү тарып олуртукулаан. Оларның ажаалдазы эки болганындан ам саглайтыр үүгүлеп келгилээн. Бистиинде чечек тарып, ыяш олуртпаан бажың барык чок.

Агитквартираларның удуртукчулары түгле ыяш олуртуп, херимнер кылырын хайгаарары-биле кызыгаарлаттынмайн, бажың эт-севин,— черле ниити чурттап орар байдалын өй-өйлеп хынап көрүп турары дээштиг түннелдиг. Бистиң суурда Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының парикмахерская болган идик-хеп быжып, даараар салбырларын ажыткан. Ол база-ла чоннуң культурлуг амыдыралынга улуг салдарны чедирип турар. «Бо черле таарымчалыг-дыр» дээн чугааны чурттакчы чондан бо-ла дыңнап болур.

Чоннуң аас-кежии, хосталгазы дээш амы-тыянын харам чокка берген алдан-маадырларга тураскаал обелискиин суурнуң чурттакчыларының күзели болгаш эгелээшкинибиле тургускан. Ооң чанында аллея-садчыгашты болгаш өң-баазын чечектерни тарып олурткаш, өстүр ажаан, суггарып турар. Байырлалдар үезинде пионерлер сборларын анда эрттирери чаңчыл апарган. Ол база-ла дайынчы алдарның кижилеринге хүндүткелдиң ёзузу-дур.

Суурга арыг-шевер, чаагайжыдылга болгаш корум-чурум дээн чергелиг ажылдарга агитквартираларның салдары кончуг улуг. Херээженнер чөвүлели коллуунда-ла агитквартиралар дамчыштыр ажылды чорудуп турар. Бистиң суурда 11 агитквартира бар, олар шупту аттарлыг. Оларның аразында арыг-шевер, чаагайжыдылга, үлегерлиг корум-чурум дээш социалистиг чарыш бар. А ооң түннелин доктаамал үндүрүп, шаннал-макталды тыпсып турар. Ол чорук чарыштың киржикчилериниң сонуургалын улгаттырып, хей-аъдын көдүрүп турар. Аарсаар ажылларны санавайн, доктаамал кылып турарывыс кол-кол ажылдар дугайын кысказы-биле чугаалаарга. бистиинде байдал мындыг.

А. ОНДАР.

Алдан-Маадыр суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

ЧУРУКТА: «Алаш» агитквартираның концерти.

Солун чүүлдер

СУУРНУҢ ДИРИГ ТУРАСКААЛЫ

Орина Паньковна Петренконуң чүс харлаан юбилейи бурунгу көдээ суур—Руновтуң чурттакчыларынга бир онзагай байырлал болган. Суурда чүс харны ажыр баскан үш дугаар кижи ол.

Орина Паньковна бодунуң чажыттары Галина Григорьевна Дикун болгаш Дарья Прокопьевна Гутник-биле кады чеже даалчыны юбилейге чалаарын санаарга эңмежок хөй болган. Ызыгуур төрел салгалының төлээлекчилериниң ооң уругларының уругларының уруглары безин тозан ажыг! А хөй-хөй он чылдарда кожа чурттап, кады ажылдап, өөрүшкүнү, дүвүрелди кады үлежип келген эш-өөрнү, ха-дуңманы канчап чалавазыл. Ынчангаш бүгү суурну чалаан. Руновта бажыңнар делгем болза-даа, ол улуг байырлал столу оларның кайызынга-даа сыныппас.

Ынчалза-даа сагыш човаң, хөлээнии хей болган. Бүгү чүвеин ол черле СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхозтуң баштаар чери холга ап, байырлалды Культура ордузунга эрттирген. Суурнуң төөгүзүнүң музейин тургузар ажылды ол байырлал хүнүн таварыштыр комсомолчуларның кылып доосканы база-ла солун белек.

Олар улуг күжениишкинер үндүрүп турган, тып алган ыяш андазының музейге делгээн. Ыраккы эрткен үе-биле аныяктарны ол таныштырар. А узун назылыг кижилер ону көргеш, боттарының өөрүшкү чок эрткен чалыы назыныы сактырлар. Байларның черии болбаазырадып, ол андазынга чеже катап ажыллаваан дээр. Чер иштинче сиңниге бергилээн ядамык бажыңчыгаштарга азырал маллар-биле кады чаглактанып чоранын-даа утпаанар.

Ховар чуруктар музейге чыылган чоннуң кичээнгейин хаара туткан. Черии бир дембиле болбаазырадырының эштежилгезиниң баштайгы кежигүннериниң аразындан ийиларны болгаш ооң эштерии чаңгыс суур чурттуглары танып кааннар. Төрээн колхозу область тараа болгаш чигир свёклазының эң бедик дүжүдүн ажаап ап туар. Бедик механизастаттынган, бүгү таварымчалыг байдалдарлыг кассшиник коттеджаларлыг улуг ажыл-агый кылдыр ооң чаартынганы чыылганнарның сагыжынга улам тода көстүп турган.

Чаңгыс суур чурттуглары Орина Паньковнага тураскаал белектерии эгээртинмес хөйүү сөңнээн. Ынчалза-даа ооң уруунуң уруу — Харьковтуң ветеринария институдун кончуг эки дооскан Ниназы ону чүден-даа артык өөрткен. Ол хүн кыстың колхоз кежигүнүнге байырлалдым-биле хүлээп алган.

Харьковтуң хөдээзинде ийи чүс хире чурттакчылар боттарының чүс харлаанын демдеглээнер.

Л. ЗАМЯТИН,
Л. ПИЛИПЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Совет кижи даштыкыда

МАКСИМКА ОРЛОВ

Владивостоктан үнген ээлчеглиг теплоход кампучи порт Кампонгсаомга келирге, совет далайжыларыны кампучи бичии оолдар өөрүшкү-биле үүкүп алыр. Оларны орус аттыг Максимка Орлов деп бичии оол баштап алган чоруур. А ол кампучи бичии оол канчап орус аттыг апарганы?

1979 чылдың күзүнүнде Кампонгсаом портка берге байдал тургустуунуп, келген судноларның чүгүн дүжүрери саадап туруп берген. Кампучи улуска эң-не чугула барааннарны, эмнерни, идик-хепти болгаш оон-даа өске чүктерии экклеген совет болгаш даштыкы-даа суднолар чүк дүжүрерии маңнап, неделяларда туруп берген. ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерствозу ынчан эң эки порт ажылчыннары — ыраккы чөөн-чүкчүлерии шилип алгаш, оларны техника болгаш дериг-хереккелдер-биле чепсеглээш, «Любовь Орлова» деп теплоходка олуруткаш, Кампучияже чоруткан. Ол экспедиция «Найыралдың экспедициязы» деп атты алган. Кампонгсаомга ол үш ай ажыр ажылдаан болгаш улуг ажылды кылган.

Экспедициянның киржикчилери Галина Родионова аштаан бичии оол тып алгаш, ону судногa экклелген. Ол шуут өскүс оол болган. Бодунуң фамилиязын белии ол билбес болган. Ооң ада-иезин, утбазын полпотчуларның дерзии ёзу-биле өлүргенин ол ырма сынып чугаалаан. Теплоходтуң экипажы ол бичии оолду холга алган. Кампучи бичии оолду далайжылар Максимка деп адап алган, ССРЭ-ниң улустуң артизи, ооң адын теплоходтуң эдилеп чоруурy, Любовь Орлованың фамилиязын аңаа берген.

Хөй-хөй кампучи чаштар Пол Поттуң эрге-чагыргазының үезинде өскүсүреп калганнар. «Любовь Орлованың» экипажы, түс черниң эрге-чагыргалары-биле дугурушкаш, ажылдан хостуг үезинде өскүстерге уруглар бажыңын дерип бээрии шинтпирлээн.

Далайжылар болгаш докермеханизаторлар уруглар бажыңын тударынга берген үрелик бажыңны септээриге портка бүдүү чартык шакты (а ол—12 шак-тыр) ажылдап, ооң соонда безин каш-каш шактарда бызаңчылап, будуп, өске-даа ажылдарны кылганнар. Ол чаагай үүлеге «Захари Сюянов» деп болгар суднонуң далайжылары база киришкен. Хоорайның чурттакчылары субботникче ноябрь 7-нии мурнуу чарында үнген. Уруглар бажыңы ажыттынган: өскүс 55 уруглар (оларның аразында Максимка Орлов база бар) совет далайжыларның белээ — ойнаарактарны, аъш-чемни, өөредилге херекселдерин алганнар.

1980 чылдың апрельде, найыралдың ийиги экспедициязы Владивостоктан Кампонгсаомга чедип келирге, Максимка Орлов өөрүн өртээлче экклеген болгаш далайжыларны олар куспактап, ошкап, канчаар чурттап, өөренип турарыи чугаалап бергеннер.

Бегүн ол уруглар бажыңында 350 уруглар чурттап турар. Олар шупту — совет далайжыларның хайгааралында.

Пномпеньиин төвүиде бир бажыңы, кампучи-совет найыралдың бажыңы «Любовь Орлованың» экипажы тудуп тургускан болгаш дерип кылган. Анаа кээп турарларының саны хөй.

«Любовь Орлова» деп теплоходтуң экипажының эгелээн херээн Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунуң бүгү судноларының экипажтары деткээн. «Гавриил Державиннин», «Ковдорнуи», «Тунгускаңы», «Василий Докучаевтин», «Пионерская зорькаңы» болгаш «Камчатканың» Кампонгсаомга келген далайжылары хостуг үезинде судноларның чүктерии дүжүрүп, Кампонгсаомның болгаш Пномпеньиин чурттакчыларынга өске-даа дузаны чедирип турарлар. Ынчалза-даа оларга эң үнелиг чүүл — дузалажып турары уруглар бажыңының уруглары-биле, Максимка Орлов-биле болгаш ооң эш-өөрү-биле ужуражышкын болуп турар.

Виктор КОНТАЛЕВ.
(ПМА).

«БАШТАЙГЫ ЧЕЧЕКТЕР» деп фотоэтюд.

ЭРГЕКПЕННИҢ ХАЙЫ-БИЛЕ...

Рассказ

Каттаар, тооруктаар өй-даа келген. Кадайым шуут амыраспас апарган. Дыштанып хүнер чоокшулап орда мырыңай дам барган. Эртен-даа, дүштеде-даа, кежээ-даа чугаалаан чүвези ол: кат-ла кат, тоорукла тоорук. Самойловтар кыштадыр, чазадыр кайын тоор. Үш кочал кара-кат, ийи кочал инек-караа, үш кочал кишкулаа... че-че санаан чоор! Эңдерик чүве-дир ийин! А Сарыглар үгбай сут чер албаан улус чорду. Кат чок черге баргаш түредивис дидилер. А бис кажан чоруур бис..

Хөлгем бар эвес. Эрги «Уралым» энир чылдан бээр мунмаан мен. Камеразы чарлып каарга, ол олчаан септеттинмээн чыдар. Ынчалза-даа кадайым дунмазы оолда «Жигулиэ» бар. Оон-биле дугуржуп ап болур. Бодунуң дузаргаа кончуг төл чүве. Ону бодап келгеш, кадайымга чугааладым:

— Келир пятница кежээзинде хаптар бис.

— Ол болбас ийикпе. Бисте мотоцикл бар-ла... деп бар чыда, кадайым оон үрелиин сактып келген боор, ара шак дүштү.

— Ажырбас. Андрейниң оглу турда, аът-хөлде кижи бергедээр чүү боор—дээш, кады кырыырымның мунгаргай хөнүүн чазамыктап каглым.

Ол мени мактавады-даа, бактавады-даа. Бир-ле чүвеге таарзынмааны илдең, кухняже (чем кылыр дээн боор) базып кире берди.

Санныг хонуктар билдиртпейн эрте берген. Чуржумнуң «Жигулизинге» олуруп алгаш, бажыңымга тутсуп келдим.

Кадайым машина тып экклегениге иштинде амыраспас турза-даа, меиче чемелелдиң каш сөстерии октай каапкан:

— Черле ылыг сен. Дүүн-не чугаалаза. Орукка кедер ндикхевин солуй кеттиинп, аъшчемден хүнезинге белеткеп албас бе?

— Сарыг шайывыс-даа, чаглыг эъдивис-даа бар. Честембиле дүүн-не курлап алган бис, үгбай— деп, чуржум оол мени мурнап, үгбазын оожургадып каапкан.

«Жигули» ак орукка дыка ылгын келген. Каттаар дээн чериивис бир бичежек ажылчын суурну таварып эртер чер болган. Хайлыг, өске ужуралдарывыс оон эгелээн. Кайыын каттаарын, тооруктаарын дугуржуп алган эвес бис. Душпа келбиже тутсуп үнүпкен улус болгай бис. Ам түс черииң чурттакчыларындан кайда каттыг, тооруктуг чер барын билип алыр ужурга таварыштывыс. Танывазывыс улус эртипле тур. Машинада олурбушаан хевээр бис. Кымдан чүве айтырыптар аргазын бодап орумда, дужувуста бажыңдан кирбей кара салдыг, кара шляпалыг, холунда кочал тудуп алган кижи таакпылап үнүп келди.

Ол кижиже утпуй кылаштай бергеш, мендилештим. Келген херээвис чугааладым. Ол меии танывас хөрезинде-ле алгырып-ла үнду:

— Ону билбес кижи мен—бо хемни эжелей чурттаан Эргекпен эвес-ле болгай мен. Көстүп чыткан Көшкелиг сынында чүүңүң ыраз боор. Хөлгелиг улус-тур силер, кыйыңарга кызып аар болзуңарза чедирип каап болур мен.

Черле ынаар чоруур деп турган кижи мен. Оруум аайлажыры ол-дур. Кадайга чаңгыс кочал суг аппарып бергеш, дедир чүгүрүп кээр мен. Олуйсолуй кеттиинп турумда ончээрби секунда четпес мен. Каттыг чер айтып бергеш, кайын силерден акша-мөңгүн негей бээр мен. Черниң байлаан ким-даа четтирер апаар. Чедирип каайн. Маназар силер бе?

Таныбазы кижиге, меиээ, бичии када-ла эңдере хөөреп каапгар кижиниң чаңын элдепсинзимзе-даа эдертип алыр бооп аазадым. Киживис шынап-ла ур болбаан. Ажылчын хептиг, шоодайлар дүрүп тудуп алган келди.

Чорупкан бис. Удаваанда оруктуң ийи кыдыын узуп-узун дыттар бүргей берген. Машинаның чорууру оожумнаан: оңгул-чиңгил, ээр-дагыр орук эгелээн. Бисти хөглүг чаңы, хөй чугаазы-биле Эргекпен орук дургаар чалгааратпаан. Оларның аразында каттырынчыг-даа, коргунчуг-даа чугаалар бар. Бодум хуумда аңаа бүзүревейн чораан мен. Чамдык таварылгаларны эмин эртир, эриин ажыр хөөреди бээр эш болган.

— Бо мозур хачларлыг кадыр туругнуң баары-биле эрте бергеш, бичии чоктай бээр бис. Орта машинаны тургузуп каап, даарта дең бажында кезек чокпак пөштүг, каттыг кадыр сүүр артынга силерии чедирип каар мен. Кадын чыып оруңда караанга тоорүү көстүп кээр чер чүве. Тура халаш, үзе тыртып, сайлап орунда магалыг-ла! Ажыы-биле чугаалаарга, тооруу-даа хөй, кат-чимизи-даа эңдерик оран.

Эрткен чылын Салаажык-биле тоорук сайлааш, сес-сес шоодайны чыып, чарып алган керээвисти ажырган бис. Аттыг-ла тооруктуг, каттыг чер! —деп, Эргекпен төнмес чугаазын база катап эгелей берди.

Ону дыңнаап, чаагым суу чайгаар сайырап келген. Кадайым ыыт чок дыңнап олур. Чуржум оол кежээки чем белеткээр дээш ону улуг-ла херекке албады ышкап. «Кат, тооруктуг чер билир эки зрге таваржы бергеп-дир мен. «Чыткан теве аксыиче каймыыл киргеп» деп чүве ол эвес ыйнаан. Эртен-даа эңдерик олчалыг чанар улус-ладыр бис» деп бодап, хөөремик эштиң көвей чугаазын дыңнап ор мен.

Эртеияңде машинавысты ажыт чөрге чажыра тургузуп каап, куруг кочалдарывыс ап алгаш, Эргекпенниң соондан үжелээ базыпкан бис. Чаа таныжывыстың дүүнгү мактап чугаалап орган черинге удаваанда чедип келдивис. Эргекпен аңаа кээрде бажыңындан ап алган шоодайларын кагбаан. Каттаар черивисти шинчилей бердим: улуг эвес деспек. Кады шоолуг эвес. Тарамык. Тоорук дүжүрүп апкы дег пөш-даа көзүлбес. Долгандыр көрдүм. Каракка илдигер карарып көстүр ыяш чок. Эшдаа эңдепкен-дир деп бодаап айтырдым:

— Чоп мырыкай чүве көзүлбезил, соора келбээн бис бе?

— Соора боор бе. Бо тургаи чокпак дыттың дөзүгне эрткен чылын Салаажык-биле одагланып хонган бис. Көрүптээлем... Алыр-алыр. Ам-на сактып келдим... Ол дээрге дыт... терек... терек даадым, кончуг улуг кырган шинп чүве. Шынап ыңдыг. Эңдепкен кончуумну! Эңдег-биле өскээр эккээр чүдээмин! Буруу менде. Дүүн оруккa хөөрээр дээш куду кызаадан оң талаже ээй бээр орукту эрттиринкеп-дир мен. Ат болду аа. Колдуунда бистиң. суурувустуң үстүү талазындан ээр чер болгай. Ам дедир бадар болган-дыр — дээш, Эргекпен бисти мегелеп экклегенин-даа тоомчага албайын, доора чудук кырынга олуруп алды.

Дедир бадар-дыр дээримге, чаңгыс аай кежээликтей чораай бис аан дээш улузум ынашпаан. Хүнзедир кат чыгаш, чер албаан бис. Үш кижиниң кадын бириктиштирер болза, бир кочал долбас чыгы. «Ол-даа канчаар ажыр-бас. Хүн даарта база үнүп келир, чаңгыс чорук каяа калбазыл» деп бодаан мен.

Тайгадан бадарывыста бис үштүң чугаа-соодувус чок болган. Чүгле Эргекпен шын, меге чүвезии хөөреп чораан. Ынчалза-даа ооң ол ужуралдарының чаңгызын-даа четче дыннавайн, күлаам даштындан эрттиринкеп мен. «Тоолайларым бар чүве. Оларга ийи шоодай эки шынарлыг сиген чулуп алдым. Олчалыг келген дээш кадайым мени хүндүлээр боор» дээш, ооң бисти кыжырып, каттыргаиы сагыжымдан ам-даа үнмээн. Оон бээр чүгле бодунга ажыккончаа тыварынга ынак, мегечи болгаш чылчырааш кижилерге хөңүүм чок апарган ийик.

Ш. ДОРЖУ.

МАЙ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Мюнгаузенниң ужуралдары». Мультфильм. 1-ги, 2-ги, 3-кү болгаш 4-кү сериялары. 9.45— А. Шкваркин — «Бөдүүн кыс». Телешки. 11.00 — 15.35 — Чапсар. 15.35 — «Спорт клазы». 16.05 — «Төрээн бойдус». 16.25 — Гайананың национал байырлалы—Хамаарышпас чорук хүнүнге». Кинопрограмма. 16.50 — «Звездочёт». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 18.00 — Мультфильм. 18.05 — «Найырал». Дамчыдылга. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бегүн делгейде. 19.00 — Совет композиторларның ырларының темазынга фантазия. 19.10 — «Архитектура-81». ССРЭ-ниң архитекторларының VII съездизиниң түннелдери. 19.35 — «Этезә». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Музыка амыдыралы». Делегейниң ССРЭ-ге болур музыка фестивалынга тураскаатқан тележурнал. Төнгенде — Бегүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы». 12.30 — Е. Шваритың чогаадыкчы ижи. 13.15 — «Орус уран чүүл». 13.45 — С. Маршак. Амыдыралындан болгаш чогаадыкчы ижинден арыннар. 14.35 — «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Шишковтуң романының ёзугаар. 1-ги сериязы — «Громовтар».

КЫЗЫЛДАН

16.00 — Уругларга фильм. «Алдың бажың». Уран-чечен фильм. 17.10 — «Оперettага ынак мен». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

18.00 — «Алкоголизм Эмчиниң сүмезиң». (Орбита-3).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Берге пласт». Телефильм. 19.00 — Телелекторий. «РКП(б)-ниң X Бүгүроссия конференциязының ажыттынганындан бээр 60 чылынга». Төөгү эртемнериинң кандидады О. А. Толгар-оолдуң беседазы. 19.15 — «Вера биле Федор». Уран-чечен телефильм. 19.45 — «Сөөлгү хүн». Телефильм.

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Пифтиң ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «ПТУ-га канчаар, үүү чүвеге өөредип турарыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы — «Анфиса».

МАЙ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Орленок» телестудиинiң аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры, юридиктиг эртемнериинң доктору, профессор А. Н. Косыгин-биле ужуражылгазы. 9.50 — «Этезә». Уран-чечен фильм. 11.15— Медээлер. 11.20 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35— «Сээң күш-ажылың — сээң бедиңге». Документалдыг фильмнер программазы. 15.20— Суг адаанга чүк тывар талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу дээш. 15.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. Оюнуң ортузу. 16.10— «Горнистер, харыылаңар!» Пионерлериинң VIII Бүгү-эвилел слёдунда. 16.55 — Ангола Улус Республиканың национал ансамблиинң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Эзирлер». Документалдыг телефильм. 17.55 — «Отчугаш». 18.25—«Аби Зейдер ойнап турө». Фильм-концерт. 18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бегүн делгейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Бистиң почтавыс».

МОСКВАДАН

19.25—«Кижи болгаш хоойлу». 19.55 — Хөй сериялыг уран-чечен фильм. «Күрүне кызыгаары». 2-ги фильм. «21 чылдың тайбың дээрү». 1-ги сериязы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45 — «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы.— «Өскерликчи чорук».

МАЙ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Күрүне кызыгаары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм.—«21 чылдың тайбың дээрү». 1-ги сериязы. 10.10 — Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады А. Литвиненко ырлаар. 10.20 — «Биллингирде бол, элдептиг». 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Кызыгаарже хүүнүге үүкүттүр документалдыг телефильмнер программазы: «Кызыгаарның дүнери болган хүнерлер». «Ыдыктыг болган дээш болбас». «Чанында кызыгаар». 15.30—«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.10 —Орус чугаа. 17.00 — «СЭКПниң XXVI съездизиниң шийтпирлерин — амыдыралга». 17.15 —«Чылыг час». Концерт. 17.45—«Милвоннарның лениичи университединдә». «Книжиге дилеңнең — комплекстиг ажыбиле». 18.15—«Чүрүк бүрүүлде—хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бегүн делгейде. 19.00 —«Чүрттүң ховуларында». 19.15—«Шупту—найыралдыг ог-бүле». 19.45 —«Бегүн— Кызыгааржының хүнү». ССРЭниң Күрүнеиниң айыыл чок чорук комитединиң кызытаар шеригленнин Политэргелелиниң начальныгы генерал-майор А. М. Латышевтиң чугаазы. 19.55 —«Күрүне кызыгаары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм—«21 чылдың тайбың дээрү». 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — Кызыгааржы хүнүнге тураскаатқан концерт. Күрүнеиниң Төп концерт залында дамчыдылга. Төнгенде — Бегүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Бистиң садывыс». 12.30 — А. Н. Островский.— «Оңчу чок кыс». Шин дугайында чугаа. 13.30 — «Алексей Саврасов». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.50 — «Башкыга — хогжум киңээлии». 14.50— «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы — «Өскерликчи чорук».

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Мээң салгалым». Телешки. 1-ги сериязы. 17.20— «Кыстарның ырлары». Фильм-концерт. 17.50 — «Шевекчилер». Телефильм. 18.05 —«Экономика—кампалгалыг болур ужурлуг». «Каа-Хем» хөмүрдаш разрезниде олаар түүлүг сайгарып турарының дугайында: 18.30 — 18.40 — Телемедээлер. 18.45 — «Чаагайжыдылга — кижи бүрүзүниң херээ». Дамчыдылгага улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомуунуң даргазы Ш. Д. Куулар киржир. 19.15 — Чарлаллар. 19.20— «Аныяк гвардия». 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». «Илбилиг экран». 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. ССРЭниң шилиидек командазы — Польшаның шилиидек командазы. 2-ги ужуражылга. ЧССР-ден дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 4-кү сериязы — «Бууразшыкы».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Даштыкы төптүң төлээзи» (2 сериялыг) 9.30, 12.00, 17.10, 20.00, **«Чүүден-даа артык үнелиг».** Бешки болгаш алдыгы фильмнер: **«Катап тургузуушкуның маадырлыг чоруу».** **«Хүлден катап бүткен Феникс»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Ний»** 10.00, 11.40, 15.10, 16.50, 21.15, **«Алдарлыг ажыл-херектин эгезинде»** (2 сериялыг) 18.30 шактарда.

КАА-ХЕМ»: **«Жандарм болгаш өске өртемчей чурттуглар»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи аныырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солуп келбейи барганда 2-32-75 телефояче долгаар.

Тираж 17864 Чагыг № 1215.

СОЛУП НЕДЕЛЯЛА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00582

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 123 (11621) | 1981 чылдың май 27, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 кеп.

НОМ КЫЛДЫР ПАРЛААН

«СЭКП-ниң XXVI съездизинге байыр чедириишкиннери» деп ном үнген. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, национал-демократтыг болгаш социалистиг партияларның, совет коммунистерниң дээди шуулганынга олурушкан төлөөлекчилериниң байыр чедириишкинниг чугаалары, ол ышкаш даштыкы партияларның болгаш организацияларның съездиже чоруткан байырлыг чагаалары ол номда киргеи.

Политиктиг литератураның ном үндүрер чери ук номну массалыг тиражтыг кылдыр парлап үндүргеи.

(СЭТА).

МОСКВАДА КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар Иордан Хашимит хаан чазадының хааны Хуссейн Бен Талал албанның пайыралчы аян-чорүүн кылып Москвада май 26-да чедип келгеи.

Хуссейн Бен Талалды аэродромга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң хаштыңы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери утпаан.

(СЭТА).

ЭКОНОМИКА ИНСТИТУДУНГА ОРДЕН

Экономика эртемин хөгжүдеринге болгаш эртем кадрларын белеткээрингe чедип алган чеднишкиннери дээш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Экономика институдуна Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаннаан. Бедик шаннадың институттуң коллективинге тыпсырынга холбаштыр май 25-те Эртемденнер бажыныңга байырлыг хурал болгаи.

СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин хуралга чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлериниге холбаштыр экономика эртемниң соруглаларынга од доктаагаи.

М. В. Зимянин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, чыыгганнар диңмиттиг алыш часкап турда, институттуң түгүмүнге орденни кадап бергеи.

(СЭТА).

АФРИКА УЛУСТАРЫ-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Африканың хосталга хуунге болгаш Африканың Мурнуу чүгүнүң улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязының ажыттынганынга холбаштыр май 25-те Москвага хөй-ниити төлөөлекчилерниң хуралы болгаи.

Илеткелчи— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлуулакчызы А. С. Баркаускас, расизмниң болгаш колониализмниң артыышкынарындан диптиң бүрүн болгаш туюлунга чедир хосталгазы дээш, тайбың болгаш деп-шилге дээш, делегей империализминиң болгаш неоколониализмниң агрессиг политиказынга удур Африка улустарының демисеелинге совет кижилер чайлыш док деткил турарын чугаалаан. Хосталган чурттарбиле кады ажылдажылганы калбартырынче, национал-хосталгалыг шимчээшкиннин деткиринге угланышкынны Советтиг Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет кижилер моон соңгаар-даа чайгылышчок чорудар дээрзинге Африка улустары бүзүреп болур деп, ол демделгээн.

Кения Республиканың ССРЭ-де элчиин Э. Ч. Лэнгат биле Африка чайгыс-эп организациязының Хосталга комитединиң удуртулгазының кежигүнү Жоао Хайлонда олар хуралга чүве чугаалаан. Африка улустарының хосталгалыг демисеелинге деткимче көргүзүп турары дээш СЭКП-ге, бүгү совет кижилерге өөрүп четтирнишкинни олар илергейлээн.

* * *

Африканың Мурнуу чүгүнүң улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязының программазынга дүүлүп бистин чуртувустуң янзы-бүрү хоорайларынга совет хөй-ниитиниң хураллары, найырал кежээлери эртер.

(СЭТА).

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолда эң чугула политиктиг болуушкун хүннери эгелээн. Чаа шиитилел тургузуушкуунга ажылчы чоннарның шылгаттынган удуртукчузу — МАРН-ның дүүн ажыттынган XVIII съездизинге аллар кылдыр моол найысылал, хоорайлар болгаш үлетпүр төптери туктар болгаш транспарантылар-биле чечектелдир шиметтинген. Республиканың ажылчын аңгызының, көдээ ажылагый ажыл-ишчилериниң, нителлигенциязының эң эки төлөөлекчилер—800 ажыг коммунистер партияның съездизинче соңгуткан.

МАРН ТК-ның чалааның ёзугаар даштыкы аалчылар — ажы-дунма партияларның, улус-демократтыг партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериң делегациялары Улан-Баторда барган.

МАРН-ның съездизин чүрт политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүүн байдалынга уткаан. Аңаа белеткел үезинде партияның бүгү-ле эге организацияларынга отчёт-соңгулдалыг кампания болуп, ТК-лың долгандыр моол коммунистериниң сырый каттыжыштынын ол көргүскеи.

XVIII съезднге партияның ТК-зының «1981—1985 чылдарда МАР-ның улус ажылагыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң кол утланышкынары» деп төлевилелин хуралдарга болгаш конференцияларга ажылчы чоннар чүгаалашкан.

Съезд мурнундагы күш-ажылчы ээлчег хүннеринде бүгү улустуң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеи. Чүрттүң үлетпүр болгаш тудуг коллективтериниң коммунистери, чер ажыллыглар болгаш малчыннар күш-ажылчы типселгелерин коммунистер шуулганынга турасказаткан. Съезд ажыттынар хүнге чедир МАР-га киитизбиле планнан ажыр 32 миллион тугриктиң продукциязын кылып үндүргеи.

Чүртка планга немей 10 миллион тугриктиң продукциязын берген даг-руда арыглалының интернационалчы «Эрдэнэт» комбинадының коллективи, найысылалда өске-даа үлетпүр бүдүүлгелери болгаш ажыл-агый организацияларының удуг чедиишкиннерин чедип алган. Оларның дыка хөйүү чартык чыл онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеи.

МАРН-ның XVIII съездизи моол улустуң төөгүзүнге онза чернн эвлээр. Ол болза, МАРН-ның 60 чылының болгаш Моолга улусчу революциниың 60 чылының юбилейлиг чылында эртип турары ол. Ол чылларның дүргүзүнде чонну сопиал депшилгенин оруубиле МАРН бүзүреллиг башкарып келген.

А. ДЕНИСОВИЧ,
И. МАСЛЕННИКОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧАРТЫЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

ЧЫЛЫДЫЛГА ШУГУМУНУҢ № 2 МАГИСТРАЛЫ

Чылыг дамчыдылгазының № 2 магистралының тудуу он бирги беш чылда найысылалдың чугула тудуглаының бирээзи. Ук объектиниң тудуун чорудуп турар кол тудуг организациязы «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелели. Бо чылын № 2 магистралдың тудуунга 1,5 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шингээдип алыры көрдүнген. Эрткен дөрт айларда ында 205 муң рубльдиң ажылдары кылдынган, азы бо объектиде тудуг-монтаж ажылдарының планы 131,6 хуу күүсеттинген.

Чылыдылга шугумунуң № 2 магистралының тудуунуң дугайында сонуургадып чугаалап бээрин «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң начальниги Анатолий Александрович Дрёмовтан дилээривиске ол мынчаар тайылбырлаан:

— Бистиң эргелел бо объектиниң тудуун харылап турар кол тудуг организациязы. № 2 магистралдың узуну ниитизибиле 8,5 километрге шөйлүр. А оон бо чылын 4,5 километрни тудуп доозар. Бүгү магистраль долузу-биле 1982 чылда ажыглалга кирер болгаш электри станциязындан эгелээш, төнчүзү хоорайның бешки микрорайонунуң дужунга чедер.

Бо магистралдың бир кезиин, 5 км хирени, чер кырынга тудуп чорудар. Ындыг арга-биле кылырга тудугунуң хуусаазы кыска болгаш өртээ чиик болур азы тудуг-монтаж ажылдарын чорудары дыка белен деп чугаалап болур. Чылыдылга шугумунуң 1975 чылда-ла ажыглалга кирген бирги ээлчээ-биле № 2 магистраль түүнү бээрн-биле оон түдүү доостур. Ол дээрге хоорайның чылыдылга шугуму дээрбектелдир каттыжып келир-дир. Найысылалдың төп кезиинче болгаш үшкү, дарткы, бешки микрорайонларга чылыг бээри, оон одалгазы төпчүткеп одалга системазы кылдыр тургустунар. Ынчангаш найысылалдың чурттарга бажыңнары (Улуг-Хемниң оң талазы эриинде болгаш хамаатыларның хууда бажыңнарындан айтыда) шупшуу төп одалга системазынче шилчий бээри ол.

Чылыдылга шугумунуң адырланган четкилерии түдүрын 1982-83 чылдарда база чорудар.

Келир үеде чылыдылга шугумунуң тудуу оон-даа уламчылаар. Кызылдың хлеб, сүт, йиво заводтарының чоогунга хоорайның үлетпүр зоназының котельнаязын тудар болгаш ук котельнаядан чылыдылга шугумуи шөйгеш, ону төп трасса-биле тудуштурар — деп, Анатолий Александрович чугаалаан.

Амгы үеде № 2 магистральдың тудуу план-график ёзугаар чоруп турар. Ында «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелинден коммунист, хоочун тудугжу Николай Иванович Ефримовтуң удуртканы бызаңчы-бетонщиктер бригадазы, кереэлиг тудуг организациялары — «Востокэнергомонтажтың» болгаш «Энергостроймонтажтың» участоктарындан үш бригада ажылдап турар.

Бо объектиде ажыл кидин түлүк. Ыланғыя тудуг ажылынга таарымчалыг, чылыг хүннер келгени-биле ажыл шуудаан, тудугжулар шалыпкын ажылдап эгелей берген. Ында түүле апрель айда 100 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган азы январь-март айларда кылганнибиле ден.

Н. И. Ефрямовтуң коммунистиг күш-ажылдың бригадазы апрельде бедик темпилиг ажылдаан болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планын 140 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 179 хуу күүсеткеи. Чылыг дүшкени-биле олар халыптарны, хоолайларның сыртыктарын салырын, бетонналган быжыглаарын болгаш бетон кулар ажылдарны хөйүү кылып бүдүрген.

Оларның бригадазында онаашкан ажылынга харыысалгалыг, эки ажылдан турарлар хөй. Д. Сулдреков, В. Лоскарёв, О. Катзеев, П. Карагашев, В. Монастырщин, Ю. Линке болгаш оон-даа өскелер улуг-нормазын ажыр күүседип турарлар. Бригадир Николай Иванович Ефримов ажылды эки билир болгаш организаторлуг талазы-биле эш-өөрүнүн хүндүткелин чедип алган. Оларныыында сагылга-чурум үрээр, ажыл шагы үзер таварылгалар чок. Найыралдыг бригада 1975 чылдан эгелеп коммунистиг күш-ажылдын шалыпчызы деп адын төлептин-биле эдилеп келген. А бригадир Н. И. Ефримовтуң хөрек чуруу-республиканың Хүндүлел самбыразында киргенинге бүгү бригада кежигүннери чоргаарланыр.

Мурнакчы бригаданың ол чугула объектиде ажылы көрдүнген графигинден озалдазайн, харын-даа мурнап турар. Бо чылын № 2 магистральдың 4,5 километр кезиин тудуп доозарынга тудугжулар бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) бригадир Н. Ефримов биле бызаңчы-бетонщиктер Д. Сулдреков, Ю. Линке.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЫРГЫЛДАГА ЫЯК БЕЛЕТКЕЛ—ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

Улуг-Хем — республикада эң хөй хойлуг район. Ында хойнуң саны 159,7 муң баш ажып турар. Бо чылын ол районга мал мурнуку чылдарга бодаарга, хүр кыш ашкан. Ындыг болганда, хойдан алыр үнелиг продукция — дүк арбын болур ужурлуг. Хойжуларның чылда кылып келген чымыштыг ижинниң түңнелин үндүрер үе — кыргылда кампаниязы ам удавас эгелээр. Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары хой кыргылдазынга канчаар белеткенип турарыл? Ону тодарадыры-биле каттышкан рейд бригадазының кежигүннери районнуң совхозтарынга барып, кыргылда пунктуларын белеткеп турарын сонуургап көргеи. Рейдиниң материалын мооң адаанда парлаан.

Ажыл-агыйжы эвес чорук

«УТКА 25 чылы» совхоз нарын дүктүг хойлуг. Аңаа бо сезонда 24,5 муң баш хойну кыргыыр. Бир башка онааштыр ортумаа-биле 3 кг дүктү алыры планнаттынган. Ол чедип алдынар болза, күрүне планы—86 тонна дүк садары күүсеттинер апаар. Ынчалзажок дүктүң чидириин болдурбайн, ону эки шынарлыг кылдыр кыргыш алырынга баш удур белеткенири эргежок чугула.

Совхозта чакгыс кыргылда пунктузу бар. Ону шагда-ла тутkан. Ам эргижиреп калган. Ойбак-дыдык черлер-ле эндерик. Септелге негеттинип турар. Ындыг турбуже, пунктуну белеткээринче чүгле чаа эгелеп киргеи. Оон улуг тиглерни маиза-биле дуй каккылаан. Соңгалар чадагай хевээр, шилдеттинмээн.

Пунктуга барган кижи аргажок ажыл-агыйжы эвес чорукту көрүп болур. Кыргылда машиналарының эзлигир өзектери, бичии моторлары, хачылар пунктуның иштинде үш-баш чок кылдыр, октаттынган, дашты чадагай кажаа иштинде, өдекте безин ол чүүлдер эндерик чыткылаар. Херек чок, үрелген болза, оларны бөлүп алгаш, демир хүлээп алыр черте дужаар ужурлуг. Хевирин бодаарга, эрткен чылын кыргылда доостурга, ол чүүлдерни ажаап шыгжавайн, аңаа ол-ла хевээр кадпкан хире.

Пунктуга шаанда 120 электрилиг хачы турган. Ам бо сезонда 100 машинаны аңаа дерип тургузар дээн. Ол ажыл кылдынмаан. Хой кыргыыр пунктуның иштн аштаттынмаан, ханалары чугайлаттынмаан.

Совхозтуң кол зоотехниги Н. Т. Букша биске мындыг тайылбыр кылды:

— Хойларывыс нарын дүктүг, кыргылдаже орай кирер. Ынчангаш кылып четтигиптер бис. Кыргылда машиналары складта бар. Оларны тургузарында чүү боор...

Кол зоотехник маажым хөөнүүг болду. Ынчаар дазып чок олурар болза, пункт белеткеттинмейн, хөй дүк черге тоглап дужуп каап болур. Белеткелдя соңгаарладып болбас, ужурлуг.

Ам-даа эгелээринге белен

Хой кыргылдазынга «Ак-Туруг» совхоз шынап-ла үлегерлиг белеткенген болду. Ол ажыл-агый холушкак дүктүг 24 муң хойну кыргыыр болгаш күрүнеге 64 тонна дүктү садар планныг. Ак-Туругда электрилиг 48 хачылыг, Кызыл-Дагда 62 хачылыг ийи пунктуну бүрүн септеп белеткээн, чугайлаан. Хамык машинаны аскылааш, ажылдаарын шенеп, эдиктирип, таарыштырып каан. Кыргыкчыларга аъш-чем белеткээр черлерни база кылган. Ажылчыннарның ажыл төлевирии тодаратkан, чарыштың негелдөлерин ажылдап кылган. Дүк тырып шоодайлаар ийи пресс белеп. Дүк савалаар киптерии болгаш шарыыр материалларыы районуң белеткел конторазындан ап алган.

— Бо чылын хой кыргылдазын эрткен чылдыыдан 10 хонук эрте — июнь 5-те эгелээр дээш, пунктуларны баш удур ыяк септедивис — деп, совхозтуң директору Чараш-оол Намзыраевич Чигжит биске чугаалады.— Кыргылданы бүгүн-даа эгелээр болза, шуут белеп бис. Күрүнеге дүк садар планны күүселир дээш бүгү хемчеглерии ап тур бис. Хойларның дүгүүн хозаарын улур хынап көрүп турар. Хойнуң дүшкен дүгүн малчыннар улурла чыып турар. Олар 1,6 тонна кажаа дүгүн чыып дужаагаи. Хой ажыдыыла бо чүтүлә кампания организастыг эртери чигзинип чок.

Ажыл-агый бүрүзү-ле хой кыргылдазынга ак-туругжулар белеткеп

Көскү агитация

ЭКИ, КӨРҮШТҮГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

«Идеологтуг, политика-кижизидилелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында бүгү идеология ажылын эртемге үндезилеп, ажыл-херекчи, тодаргай болгаш дээштиг, амыдырал-биле сырый холбаалыг болуруи чугулалап айыткан. Ынчангаш партия организациялары пропаганданың бир кол хевирлериниң бирээзи — көскү агитацияны улам дээштиг боллурарынче кичээнгейни утпаксырып турары таварылга эвес. Оон бир чижээн Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде партия организациязының ажылындан көрүп болур. Ол улуг бүдүрүлге черинниң кол эжизиниң кырында: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир бис!» деп лозунгу анда барган кижи бир дугаарында эскерер. Ажыы-биле чугаалаарга, автотранспорт бүдүрүлгезиниң администрativtig бажыңында, оон чанында септелге парыгында. Автобустар турар, улуг гаражка баар болза, коллективтиң мурнунда кайдыг сорулгалар турарын, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг бизаалдаларын канчаар күүседип эгелээнин оон тодаргай билип ап болур. Ук бүдүрүлгениң иштинги девискээринде лозунгар бар. Олар коллектив кежигүнерин чаа ажыл-херектеже кыйгырып турар. Чижээ, «Беш чылды күүседир бис!» «Кол курлавыр — инициатив!», «1981 чылдың күш-ажылгы хүн бүрүүн шалынчы болдураал!» Оларны чогуур чөлөөвиле аскылаан. Тодаргай, билдингир бижиттинген көскү агитацияның мыя бо хевирлерин чүгле ажылчын бүрүзүн сүмелеп эвес, а сагындырып турары билдингир. Ол кыйгырыглар кижи бүрүзүн бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынче, ажылдың шынарын эки кылырынче, хүлээнген херээже харысалгаларже болуруне кыйгырып турар.

Пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективинде партия организациязы көскү агитацияның чепсектери чаа, солун, тодаргай текстерлиг болуруи чедип алыр дээш ажылдап турар. Ында партия организациязының секретары Ю. В. Батаргинге үжурашкан, ол дугайын айтырарывыс баштай ынаа дээн:

— Бисте амдыызында мактанырлыг дег чүве чок. Көскү агитация талазы-биле кылып болгу дег ажылдар чаа эгелээн. Тодаргайлаарга, эрги чүүлдерни солуп эгелеливис.

Секретарывыың чугаазының утказын оон-биле кады администrativtig бажың иштинги дериглезин, септелге парыгын кезип көрүп чоруун, билип алган мен. Чүл дээрге, бүдүрүлгениң албан черинниң коридорунга турган, ында комсомол, профэвилел, улусчу контроль булуңнарын көргеш, ол организацияларның удуртукчуларын, составын, ажыл планын көрүп, таныжып болур. Ынчалза-даа коридорну септеп турган болгаш чамдык стендилерге хамаарышкан чуруктар, литературалар, планнар чок болган.

Пассажирлер АТБ-зиниң девискээринде Күш-ажылчы алдарның түгүн кылган. Мурнакчы чолаачыларның, септекчилерниң аттарын бирги кварталдың түңнели ёзугаар көргүскен стендиле чараштыр бижип каан. Коллективтиң социалистиг чарыжының негелделерин парлаш, септелге парыгының бир азында азып каан. Бирги кварталдың күш-ажылчы түңнелдерин көргүскен самбыраны оон көрүп болур. Ажыл шагы үзер, арагалаар кижилерге удур бижиттинген тускай плакаттар база бар. Ынчалза-даа бо бүгү бүдүрүлгениң хериминиң иштинде болгаш чүгле ында турар кижилерге хамаарылгалыг болуп турар.

— Ам оны чазарты кылыр бис. Коллективтиң кол көргүзүглери турар улуг стендиниң, септелге парыгының Дружба күдүмчүүниже талазынга ыглырын планнап турар бис. Көрүп көрээлиер — дей, Юрий Васильевич чалай-лыр.

Барып көрдүвүс. Оны болап, кылып кааны багай эвес чоруу. Орта будүрүлгениң он доот мурнакчыларының улуг чуруу, ортузунга Күш-ажылчы алдарның түгү, оске талазынга коллективтиң социалистиг хүлээлгелери, ай, квартал саныңга көргүзүлгери турарын Ю. В. Батаргин тайылбырлады. Автобудуруулеле көскү агитацияның ажыг-бүрү хевирлерин кылырынга чүгле чорукчу-кластакчылар Валерий Ачыр, Александр Давыдов багай эвес кижилелиг болуп келгеш. Олар ам эргижирей берген стендилерин, көргүзүглерин чаартып, эзе кылып турарлар.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективи он-бирги беш чылдың бирги кварталында багай эвес ажылдаан. Кварталда 827,5 мун рубльниң орулгазын киирип алыр планын 850,8 мун кылыр күүседип алган. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүг 104,4 хуу болган. А чүгле пассажирлер дажыглаарының планы 96,3 хуу күүседтинген. Оон күүседтинмейн барганының чылдагаазын база тодаратпам. Ынангыыр оннарь, февраль айларда рабочий, хоорайлар, чүрттакчылыг суурлар аразынга пассажирлер эргижилгезү эзэлээн турган. Кызыл—Абакан аразының чамдык ребстеринге беш-алды кижини чорудар таварылгалар ол болган. Кызыл—Барыын-Хемчик, Кызыл—Эрзин аразынга пассажирлер кончуг эвээш болуп келген. А назын чылыг үе түүжүп, хар эрин турда, чамдык суурлар аразының аргыжылгазы орук бүгайындан шуут соксаан. Шак ынаыг шаптараазынныг чижектер планда бир кол көргүзүүнү күүседирин, ажыл планын көрүп, таныжып болур. Ынчалза-даа коридорну септеп турган болгаш чамдык стендилерге хамаарышкан чуруктар, литературалар, планнар чок болган.

Пассажирлер АТБ-зинде социалистиг чарышты организастап турары багай эвес. Оон түңнелдиг ай, квартал саныңда үндүрүп турар. Бирги кварталдың түңнели-биле чолаачы П. П. Щегонин, септекчи-карбюраторщик Н. К. Константинов олар эки ажылдаваннар. Оларга тураскаадып будүрүлгениң Күш-ажылчы алдарның түгүн көдүрген. Оон ынай Петр Петровичиниң чүрүүн хоорайның Хүндүлел самбыразындан база көрүп болур. Николай Константинович коллективте бот-тывыгыр уран чүүл болгүмүнүң доктаамал киржикчизи, хоорай Совединиң депутады.

Бирги кварталда В. В. Бойкога үлүрткан № 3 колонна чарышка тиилеп үнгеш, будүрүлгениң шилчиир Кызыл түгүн 300 рубль-биле кады чаалап алган. Ол-ла колоннадан Ш. К. Шеримээ мергежил талазы-биле эң эки кижилерниң олуруун баштай берген. Юрий Иванов, Виктор Межов ийиги, үшкү черлерни эзэлеп.

Совет чылдарда пассажирлер АТБ-зинде бөгүнгө керээн дээргаар ажылдаарының чаа эргазы пептерел бар чыл-ла. Бо арганы бир дугаарында Владимир Стяжкиниң бригадазы амыдырал-биле бот-таныгыын эгелээн. Оон арга-хевирлерин билип алыры-биле ол Омск хоорайга хораан келген. Будүрүлгеге транспорт ажылын экижидерине оон ынаныгын чедип алырынга бригада чөлөөн үлүг ролдуг ойнаан. Оон соонда В. И. Кулешоң бригадазын № 6, № 15 маршруттарда ажылдап турар чолаачылар деткеп. Валентин Николаевич онгу беш чылда күш-ажылчы белик көргүзүглери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан. Үстүнде алдаңныыс таа арганы нептерелиринге күш-ажылчы үлүүн киирерин өскелээ чолаачылар болап турарлар.

Пассажирлер АТБ-зинде партия организациязы көскү агитация үениң негелдезинге дүжүп, кижилерниң сонуургалын болдуруп, чаа үткалыг, көргүзүг болзуи дээш эргы стендилерни, көргүзүг самбыраларын, плакаттарны чаарты кылып киирипкен. Улавас олар будүрүлгениң иштн, даштын каастап, аяк-шинчи киирип-тер.

Ш. ДОРЖУ.
«Шынның» корр.

АМЫДЫРАЛ- БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

Лекция пропагандазы

Мөңгүн-Тайга —бистиң республикавыстың бир ырак булуңнарының бирээзи. Ынчалза-даа амыдырал шапкын болгаш бүзүреллиг бүрүнгаар хөгжүп бар чыдар. Чөнүүн материалдыг чаагай байдалы улам-на өзүп орар.

Мөңгүн-тайгажылар ажылдап база чурттап билир-даа улус. Ынчангаш оларга канчап чоргаарланмазыл. Бо дээрге ленинчи национал политиканың Тыва черде, тыва улустүн бөгүнгү амыдырал-чурттал-газында херек кырында боттанып турарының тодаргай херечиин ышкажыл.

Төрээн Коммунистиг партиявыстың съезд бүрүзү — совет улустүн амыдыралынга төөгүлүг болгаш политиктиг улуг болуушкун. Бо хүннерде «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш шалынчы ажылдап турар. Эрткен онгу беш чылдың түңнелибиле алырга «Мөген-Бүрен» совхоз малдың чүзүн зайыбиле баш саның өстүрер планын чедиишкинниг күүсеткен. Ол чорук ук ажыл-агыйның бөгүн улам бүрүнгаар хөгжүүрүнге, оон экономиказын быжыглаарынга магадылалды тургускан.

Чөгүм-на харын «Мөген-Бүрен» совхозтуң парткому, онда «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы (дарга Ө. Салчак) СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт иletkелин болгаш өске-даа материалдарын ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандаар ажылды чөрүдүп турар.

«Мөген-Бүрен» совхозта «Билиг» ниитилели он ийи кежигүннүг. Оларда аңаа-ла ат аетып алгаш чоруп турар лекторлар чок. Тускай план база график ёзугаар хойжу бригадаларга, сарлык фермаларынга, суурнуң, школа, культура албан черлеринге механизаторлар база чолаачылар ортузунга лекция пропагандазын улам калбарткан. Өрге Сагаанович Салчак — Мөген-Бүрен ортумак школазынга үр үеде директорлап ажылдап келген. Оон башкы, лектор база пропагандист талазы-биле арга-дүржүлгазы улуг. Делегей байдалының дугайында лекцияларны ол чон ортузунга он чеди чылдың дургузунда номчуп турар. Оон ынай ол совхозтуң механизаторларының ортузунда организастаан теоретиктиг семинарының программазын, «Партия пропагандизи. Дүржүлгалыг башкының, лекторнуң, пропагандистиң номчуп турар лекцияларын солуп. Анаа хынамчалыг белеткенир, ону совхозтуң хүн бүрү амыдыралы-биле холбаштырар. Ынчангаш ол лекциялар дыннакчыларның ажылдашке күзел-чүткүлүн улам хайныктырып, совхозунуң ажылы, оон экономиказын быжыглаар дээш харыысалгазын бедидер.

Өрге Сагаанович Салчактың делегей байдалының дугайында лекцияларын район төвүнүң чурттакчылары улуг сонуургал-биле дыннап келген. Ол райониуң пропагандистериниң семинарларынга безин чаңгыс эвес удаа лекцияларны номчаан. Дүржүлгалыг лектор деп чүве моон безин көскү.

Ол «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының ажылын экижидер дээш биче эвес күжүн үнүдүрүп турар.

«Мөген-Бүрен» совхозта кодээ ажыл-агый, педагогика, коммунистиг мораль, экономика болгаш оон-даа өске темаларга солуп лекцияларны номчуп турар. О. Ооржак, С. Морган, Б. Успун, М. Нордуп дээш оон-даа өске идепкейлиг лекторлар хөй.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын кижи бүрүзү эки билип алган турар ужурлуг. Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга бөтандырары албан. Ынчангаш «Мөген-Бүрен» совхозтуң «Билиг» ниитилели эге организациязының лекторлары лекция, беседа бүрүзүн амыдырал-биле сырый холбап, партияның политиказын чон ортузунга пропагандаар дээш организастыр, идей-политиктиг ажылдың дениелин бедиткен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

• • •

Таисия Пименовна Чашина — Кызыл районда «Көк-Тей» совхозта дүржүлгалыг бызаа ажаакчызы. Оон ажаалдазында 24 бызаа бар. Оларның күш-деңгели шыырак. Кышкы үеде бызаа бүрүзүнге хонукта 700 грамм немелде деңзи алыр планныг тургаш, ортумаа-биле 754 грамм немелдени алган.

ЧУРУКТА: хөөчүн бызаа ажаакчызы Т. П. Чашина.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

• • •

ТААРЫМЧАЛЫГ

Бистиң Чыраа-Бажы, Чыргакы суурларывыска бо чылдың эгезинге чедир автобус неделяда ийи, бир келир, чурттакчы чоннуң аргыжылгазынга дыка берге турган. Оон уламыдан чоннуң талазындан хомудал, негелде-даа ковуден турары шын.

Чөөн-Хемчик районнуң удуртур, баштаар черлериниң ажылдакчыларының, хамыктың мурнуида Тываның транспорт эргелелиниң начальниктериниң ындыг негелде, хомудалдарны чогуур үезинде өөренип көргенинин түңнелинде байдал дыка экижээн. Бо чылдың март 10-дан эгелеп Кызыл — Чыраа-Бажы деп 40 ажыг олуттуг улуг автобус хүнүнүн-не бистиинге кээп турар апарган. Бо дээш чурттакчы чоп дыка амыраан, ол улуг кичээнгей дээш хол дыңзыг, шудургу ажылдап турарлар.

Чыраа-Бажы суурга автобус кежээ 5 шакта келгеш хонар-а эртен 7 шакта оон үнер пассажирлерин олурткаш, район төвү Чадаана хоорайже, оон ынай республика найысталынче хаптар. Байнаар-даа барып чорук, херек кылып алыр дээнде магалыг болган.

Кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу, аңаа таарымчалыг бүгү байдалды тургузаар дээш Коммунистиг партияның, Совет чазакуң ада сагыш салыышкынынга боттуг хереч бо-дур.

М. ЧАШ-ООЛ.

КӨРГҮЗҮҮГЛЕРИ БЕДЭЭН

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чазын багай эвес көргүзүглерлиг уткаан. Малдың чаш төлүн менди камгалап алган, улуг малдың өлүп хораары, чидери, ону самчыгдазары эрткен чылдынга деңнээргe, дыка кызырылган. Чижээ, бода малдың өлүп хораары 8,6 катан, шаар малдыы — 8,1 катан эвээжээн. Совхозка малдың үчёт-отчётун бо чылын эки-житкен.

Мурнакчы малчыннарның саны көвүдээн. Оларның бираззинге хойжу Кол Ломдевич Даш-оолду хамаарыштырып болур. Ол бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 103 хураганны менди доруктуруп турар. Ам малдан турар кодан хөөн 1974 чылда хураган турда хүлээп алган. Кызымак хойжу 1975 чылда дунгужун төрүүр тогдуларның. 100 бажынга онааштыр 85 хураганы, дараазында чылын 100, 1977 чылда—101 хураганны менди ап келген. Оон соонда ийи чылда база 95-тен кудулаттынаан.

Хойжуларның көргүүү бо чылын бедик болган. Совхозта ниитизи-биле 100 хойга онааштыр 94 хураган менди алдынган. Кол Даш-оол-биле чарыштыг Кыргыс Папыш 100 хойдан-на 89 хураганны алган.

Малчыннар ам эрдинчилеринниң кыйгырыын изин-биле деткээш, өдек-кыштанның үүрмек септелгезин кылып турар. Хой кыргылдазын өргеге, хойжулар малын чайлагладып көжер болган оон улаштыр чем белеткелинче кирер.

М. ИДАМ.

ИЙИ КАТАП АЖЫРГАН

Бии-Хем районнуң совхозтарының механизаторлары часкы тарылганы улам калбарты берген. Бо хүннерде олар 26 мун 780 гектар черде тарылганы чоруткан. Оон иштинде «Көк» совхозтуң ажыл-ишчилери тараа болгаш мал чеми культураларның хөй кезиин тарып алган азы 4000 гектарда тарылга чоруттунган. Анатолий Колягин К-700 маркалыг трактор-биле хүнде 50 га черге чаштырылга чоруларын ийи катап ажыр күүседип турар.

К. МААДЫ.

ШАТТА ХОНАШКА ЧУГАА

Наадымга уткуштур

ДЫКА ОРАЙТАП, карацгы дүн дүже бергенде, Ждаков аттыг совхозтуң конторазынга бардывыс. Хамык улус шагда-ла тарап чоруткан. Чангыс-ла таңнынып бэр болду. Алаң-сурап келген малчыннывыс аалын оон айтырдывыс.

— Сундуй Байыр-оол бе?— деп, ол чаавылады.— Совхозтуң шынрак дээш малчыларының бирээзи ол-ла болгай. Бо карацгыда оон аалын тывар болдунар бе. Ынчалзажок уун айтып берейн.

Таңнынып даштыгаа үнүп келгеш, малчын Сундуй сүүже баар орукту биске айтып берди. «Аза бердинер халак! Эскерт чок черле кыштаг эвес бе. Эрте халында, бээрнер чалывас. Экп-ле көрүп чоруңар» деп чагып кагды.

Аазы ажок дүве. Дээрде сыллыстар яна тараа чажып каан дег. Аразында карак бар-чын, сымыраашкан мышкаш, чивецейинге тургулаар. Таңзы-Уланың бедик сыныың барааны дөө ол кестүп тур. Чаа айның калыыр мышкаш ыргак дээрбээ оон кырында астына берген. Хап-ла ор бис. Орук ара аялдап-даа таварышпас мындыг. Эгээн чыай берген хире. «Шынчап-ла аскын эвес бис бе?» деп арай сестип чоп бис. Бир дөңүү ашкан соонда, орук хажыында отчугаш хевертен чыгый берди. Ында кыдат-ла кыштаг бар-дыр деп билип катпывыс. Чангыс бажыңнар сонгалары чабыннандыр чыгып тур. Оон чанында келгеш, машина доктаап турупту. Колаачы ыттар ээрбишкан, бистиң долганып келди. Бажыңнын эжин чыртыкылаш кыллар ажыттыңнан соонда, бир кижи үүнүп келгеш, ыттарын хай дей берди.

— Кайыынын кодаңы боор?

— Сундуй Байыр-ооллуң кыштаа-лыр — деп, уткуп келген кижи харылазы.

— Ынчаарга-ла аспайн, шын келген-дир бис— дээш, ону азап-сурап келгенивисти аңаа чугааладывыс.

— Ол кижи мен мен ийик— дээш, малчын холун сунду. Мендилешкен соонда, дораанна бажыңынче чалай-дыр.

ЫНДЫГ-ЛА ҮР эвесте тутканнар хире, чаа бажын. Үш өрээлдиг, иштиниң делгеми ажок, арыг-силиг. Бажыңның эр эзэи нааның шоолуг улатпаан, ортумак сыныг, хүнге, сырыга долуга берген хүрец арыныг, чазык, чугаакыр кижи болду.

— Дораан шайдан салыптар-дыр, Хенче Домбаевна— деп, ол кадайынга чугаалады.

— Ырак-узак орукка чоруан бо даргалар чемненикээн боор. Дүрген чем белеткевээже хоржок.

Хойжуның калайы ожук, пажында барды. Бис Байыр-оол Түлүшович-биле чугаалажып эгелеливис.

— Кыш шымбай эки болду — деп, киживис хөөреди.— Мал хүр ашкан. Улуг болуглаа, чаш-төлү-дээ менди алдынган. Ол дээрге малчын кижиге чедиишкин-дир. Кыш ажып ап деп чүве чиик эвес хёрёк. Черле ынчаш, бистиң совхозта ниитизи-биле мал хүр кыштады. Хораачга шоолуг эвес.

— Ынчаарга-ла чаа, он бирги беш чылдың баштайгы чылын эки эгелээн шыкажыл сиңер?

— Ийет, ындыг—деп, хойжу харылады.— Партияның улуг шуулганын төлептиг белекбиле уткуур, оон үндүрген төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бистиң совхозтуң малчыннары күжениишкинниг ажылдаан. Ындыг болбас арга чок. Партия болгаш чазак совет кижилерниң чаагай амыдыралын бедидер дугайында сагыш салып турар-дыр. Оон уламындай партияның планнары — чоңнуң планнары болуп турар. Оны күүседирин бистиң амыдыралды хөрээнис-тир. Кижи бүрүзү эки ажылдаан тудум-ка, чүрттүң байлаа эдбээр, күчүзү улгадыр, а ол дээрге чоңнуң чаагай амыдыралының үндезини-дир.

МАЛЧЫННЫҢ ол чугаазы кончуг шын. Ынчангаш бис аңаа каттыжып, ону деткидивис. Оон бистиң чугаавыс чоорту улам хаңылаан. Байыр-оол Түлүшович кажан, канчап малчыннай бергенин, канчаар ажылдап келгенин биске сонуургатты.

— Мал ажылынга иинти стажым 20 чыл ажып турар. А хой малдаарыма 1976 чылда кирдивис. Оон бээр беш чыл эртти. Хойну ажаап, тежээри бола малдан көңгүс өске, чымыжы база улуг боор чүведир. Инек кадарарга амыр-ла болгай. Оңу оларга каапкардаа болза, өдээнге боду чаныл кээр. А хой ындыг эвес, ону туда кадарар, бажын дозар, ойарын солуур херек. Эрткен чылларда бо малды азырап, ажаарынга мергежий бердивис. Ажыы-биле чугаалаарга, мал ажылынга кежээ, кызымак-ла кижи шыдаар чүве. Олут, чылын дивейн, үргүлчүле кичээнгей салыр болза, чүгле ынчан эки түңнелди чедип ап болур.

Кежээ, кызымак малчын хой ажылынга киргениниң баштайгы ийи чылында хураганнар кадарын турган. Олары 1979 чылда дунгужун төрээн. Тогдулардан безин багай эвес көргүзүглү чедип алган: 100 башка онааштыр 82 хураган, хойдан-на—2,7 кг дук. Ол чедиишкин, ону улам-на сорук ле чүве кижиниң бодундан хамаарыжыр дээрзин бо чижек хереченип турар.

Чугаавыс доозулбаанда-ла амданныг аъш-чемин малчынның кадайы Хенче Домбаевна столга салыпкан, чайлаг берди:

— Нарыядарайн, аъштанып-чеменнер көрүнер. Ажыл-хожуул дугайында чугааны ынчаш уламчылап тургай-ла...

БО МАЛЧЫН өг-бүле он бирги беш чылдың баштайгы чылында мурнувдазынлап-даа бедик көргүзүгүү чедип алган: төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны менди доруктурган. Ам хой бүрүзүнден 2,8 кг дуктү алырын хүлээнген, кажазда дүшкен болгаш харагында дыратынган дуктү чыып, хой кыргылдазынга белеткенип турар.

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң хойжулары Байыр-оол биле Хенче Сундуйлар кыштатлаашкынга баш удур белеткеңир дугайында Эрзин районуң малчыннарының кыйгырыын деткивишаан, кажаа-хораазының өдээн хоптарып, үүрмек септелгезин чазагже хөжер бетинде кылып алган. Ам республиканың малчыннар Нааадымынга белектиг ужуражыр дээш, хой кыргылдазын эки эрттиреринге белеткенип турар. Кыргылда доостуру билек-ле хоюн чүгдүргеш, семиртирик-биле чайлагладып үндүрер. Оон удаазында сиген кезип кириптер.

Хүндүлээчел, биче сеткилдиг, кежээ, кызымак малчыннар-биле байырлажып тура, улам-на улуг челиишкиннерни оларга күзелдивис.

— Кызын ажыллаарга, түңнел бедик болур чүве— дээш, Байыр-оол Түлүшович хүлүмзуруп кагды. Оон улаштыр:— Чоруунар чогузун— дээш, хзварыктапы берген мөге холуун орү өөдүргеш, чайын туруп калды.

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: хойжу Б. Т. Сундуй.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДААЛГАЛАР КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың үлетпүр барааннар садыынын ажыллакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың программаларын амыдыралга чеднишкиниг боттандырар дээш бүгү күжүн планныг онаалдаларны күүседирине үглалыргаан.

Садыг ажылдакчылары бо чылдың бирги кварталында үүрмектеп садар бараан саарылгазын 104,5 хуу боттандырган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 105,9 хуу күүсеткеш, планнан ажыр 23 мун рубльдың орулгазын алган. Республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш бирги черни эзэлээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобъединдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Мурнакчы коллектив 1981 чылдың дөрт айларында планнан ажыр 264 мун рубльдың бараанын саткай. План ёзугаар алыр орулгазын база ажыр күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы чедиишкиниг боттанган. Кызыл үлетпүр садыг четкизинде алды бот-орулга-чарылгалыг каттыжышкыннар бар. Ында 20 магазин хаара туттунган. Каттыжышкын бүрүзү бо чылдың дөрт айларының бараан саарылгазының планныг онаалдаларын күүсеткен.

«Саян» универмагтың коллективи (директору Лидия Николаевна Корягина) бирги кварталдың түңнели-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Чарыштың негелделин ёзугаар «Саян» универмагынга Кызылдың үлетпүр барааннар садыынын директорзам шилчиир. Кызыл тукту болгаш экша шаңналын тыаскан. Универматта шупту 179 кижи ажылдап турар. Оларның 92-зи садыгжылар, кассирлер. Эрткен дөрт айларда дөрт миллион чеди чүс он үш мун рубльдиг бараанын чоңга садар планныг тургаш. Оны дөрт миллион сес чүс үжеи аллы мун рубль чедирген. Ынчангаш олар планын 102,6 хуу боттандырган. Көргүзүг самбразында социалистиг чарыштың кол негелделерин шевергин бижээш аскан. Ол негелделер ёзугаар чоңга бедик культуруг бараан болбушаан, чогаалыкчы ёзу-биле ажылдап келгеннер. Садыгжыларга болгаш келген чоңга мында тавармачлыг байзал тургустунган.

Социалистиг чарыштың түңнели-биле ийиги черни «Детский мир» каттыжышкынын алган (директору Светлана Викторовна Петрова) Бо база зөй ажылчыннарны хаара тутткан садыг будүрүлгелериниң бирээзи. Ында беш кылдистер аразында чарышты организастаан. Эрткен айларда Ольга Алексеевна Петрованың удуртқан кылдазы социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Оон аңгыда Ольга Алексеевна бодунуң хөй кижилиг коллективинге «Эң эки садыгжы» деп хүндүлүг атты база чаалап алган.

Склад ажылдакчыларындан «Эң эки кладовщик» деп атты Матрёна Дмитриевна Игольнинаага тывыскан. Кассирлерниң аразында социалистиг чарышка эң эки түңнелди Ольга Алексеевна Завадка көргүскен. Чаа ажылдан келген аныяк садыгжыларны коллективтиң дуржулгалыг дагдыныкчыларынга быжыглаары чаңчыл апарган. Оларның аразында социалистиг чарышка Чечена Саая мурнакчы болган.

Кызылдың үлетпүр барааннар садыынын директзиязы, хөй-нинти организациялары, магазиннериң эргелекчилери үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлин улгатыраринче болгаш чонга ачыдуза чедирерин калбартырынче улганган хемчеглерин ап турар. Будүрүлгениң курлавырларын долу ажылдаарынга, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерине болташ күш-ажылдың сагылгамурумун быжыглаарынга чурттүн садыг четкизинде калбарган күш-ажылдың шынарын башкарарының системазын ажылдаанны улуг идигин берип турар. Кызылдың садыгжыларының чурттүн чамдык хоорайларында пептерээн мурнакчы дуржулганы 1978 чылдан эгелеп шиитээдип эгелээн. Эгезинде бо дуржулганы «Саян» универмагынга, «Детский мир»-ге, бежен беш дугаарлыг магазинге шенелде кылдыр көргеп. Амгы үеде күш-ажылдың шынарын башкарарының системазы-биле шупту магазинвер ажылдап турар. Бо системаның негелделерин ажылдап кылган. Оон түңнелди ай саныңда үндүрүп турар. Ынчангаш социалистиг чарыштың шын, дээштиг организаставарынче садыгның директзиязы, партия, профэвилел, комсомол организациялары улуг кичээнгейни утландырган.

Коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизидилгезин чугула айтырыг. Ынчангаш оны ажыл-херек-биле холбап, хүн бүрүүн кичээнгейни олче углаан. Культуруг хандырылга болгаш эң эки магазин шимелдезик илередирү-биле конкурстарны организастаан турар.

Кызылдың үлетпүр барааннар садыынын четкизинде 142 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары, коммунистиг күш-ажылдың 11 бригадазы бар база 7 комсомолчуланыктар коллективтери ажылдап турар. Бо чылдың бирги кварталында 25 кижиниң садыг ажылынга алды эй хуусавла өөредип белеткээн, оларны дуржулгалыг дагдыныкчыларга быжыглаан.

Садыг министерствозунуң өөредилге-будүрүлге комбинадын дамчыштыр 15 садыгжыны белеткээн. Ажылдавышаан, садыгның дээди, ортумак өөредилге черлериниде бот-өөредилге-биле 32 кижи өөренип турар.

Коммунистиг күш-ажылдың школаларын, экономиктиг өөредилгени коллектив кежигүннериниң ортузунда кижизидилге ажылын экижидериниң база бир чепсээ кылдыр ажыллап турар. Оон-биле кады ажылдакчыларның ажылдан үнер, кирер чоруу кызырылган, күш-ажылдың сатылга-чуруму экижээн. Күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынга тус-тус садыгжылар, кассирлер, товароведтер болгаш өске-даа ажылдакчылар улуг-хуузун кирип келген. Ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турар коммунистиг коллективте хөй. Оларга хооүн садыгжы Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Иргит Намчылова Декабрь, Любовь Алексеевна Магера, Нина Николаевна Лясовская болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Бо чылын Кызыл үлетпүр барааннарының садыг коллективтери «Ажыктыг ажылдаары дээрге, чонга эки бараан болуру ол» деп девиз-биле ажылдап турар. Ол кыйгырыгны херек кырында дыка хөй садыг ажылдакчылары боттандырып турар.

Кылдыгаан ажылдар-биле катай Кызылдың үлетпүр барааннар садыынга четпестер, чедир шиитпирлеттинмээн чамдык айтырыглар бар. Садыгларның чуруму хажыдар, садыгжыларның талазындан садыг алыкчыларга каржы чоруктар ам-даа бар.

Найысылалга мебель садар магазинин, Кызылдың даараныла фабриказының, чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң будүрүлгелериниң продукциязын садар тускай магазиннерни тургузары негеттинип турар. Оон аңгыда чурт үлетпүрүнүң эргелели тудуг материалдарын, чугайны, туувбуну керээ ёзугаар магазиннерже бээрининг графигин үүп турары салып алыкчыларның хомудалын болдуруп турар. Чөнүүн мебельге хереглели сөөлгү чылдарда хөлчок өскен, ынчалза-даа мебель фабриказы Кызылдың үлетпүр барааннар садыынга чараш, эки шынарлыг мебельди негелде ёзугаар хандырып шыдавайн келгеш.

Бо бүгү четпестерни чайладыр, хандырылганың культуразын бедидеринче улганган бүгү хемчеглерни алырын Кызылдың үлетпүр барааннар садыынын ажылдакчыларының чугула сорулгазы.

Б. МААДЫ.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢЧЕ ОРУК

Грузиага Совет эрге-чагырганы тургусканындан база Грузианың Коммунистиг партиязын организастаанындан бээр 60 чылынга тураскаатканы Тбилисиге болган байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы бүгү делегейге кайгамчык улуг сонуургалды болдурган. Оон чугаазында көдүрген чугула саналзар амгы үениң эң нарын айтырыгларын политиктиг тайбың арга-биле шиитпирлээринче угланган деп, даштыкы чурттарның массалыг информация органнары, политиктиг болгаш хөй-ниитии ажылдакчылары демдеглеп турар.

Чонуң чаагай чорууна болгаш тайбыны камгалаарының херээнге Совет Эвилелиниң шынчызын эш Л. И. Брежневтиң чугаазы база катап тодаргай бадыткалы деп, Болгарияның төп солуннары онзалап бижээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң даштыкы политика талазы-биле өндүр-чаагай идеялары тайбының камгалаарының кол айтырыгларының талазы-биле чугаалажышкынныарже орукту ажыдып турар деп, «Работническо дело» солун бижээн.

Ракета-ядролуг чепсектиң курлавырларын Европага кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажышкыннарны кылырынга ССРЭ-ниң беленин СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң баштыңы тодаргай бадыткаан-дыр деп, «Нойес дойчланд» (ГДР) солун демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге үш ай бурунгаар хүлээп алган тайбынга ынак саналдарның оңза чугулазын ол айыткан. Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен Израильдиң агрессиязынга удур араб улустарның чаптуг демиселин Совет Эвилелиниң чайгылыш чок деткип турарын совет удуртукчу тодаргай бадыткаан деп, Ливанның «Ан-нида» солуну бижээн.

Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдалга хамаарыштыр Л. И. Брежнев шынгыы сагыш човаашкынны илергейлээн деп, Кувейтниң «Аль-анба» солуну демдеглээн. Делегей байдалын экижидер үзүн ССРЭ идепкейлиг чугаалажышкынарны кылырын саналдан турар деп, Индияның «Нэшнл геральд» солуну бижээн.

Герман Коммунистиг партияның даргазы **Герберт Мис** мынча деп мелеглээн: «Л. И. Брежневтиң чугаазы—тайбың дээш, чаа дайын кыдалышкынынга удур СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң шиитпирлиг чорууның чаа херечизи-дир. Совет Эвилелиниң тайбың дээш маадырлыг демиселин Барын Германияның коммунистери изии-биле деткип турар».

«Ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын Барын Европага эккеп нептередир дугайында НАТО-нуң планы Европада байалды бакыраткан кол чылдагаан болуп турарын Л. И. Брежнев айыткан деп, Англияның «Дейли телеграф» солуну бижээн. ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилеринге удур углангаан ол ракеталарны Европага нептереткен таварылгада Совет Эвилели немелде камгаланыр хемчеглер дугайында болдар апаарын совет удуртукчу сагындырган деп, ол солун демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң талазы-биле делегей конференциязын чылдырарын СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң баштыңы Л. И. Брежнев база катап санаалаан-дыр деп, «Ассошиэйтед пресс» деп америк агентилел дамчыткан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ДЕМДЭЭ

Совет-румын космоска кады ужудуушкуннуң чедиишкинниг доозулганың болгаш космонавтылар Л. Поповтуң болгаш Д. Прунариунуң Черже эң келгенинин дугайында янзы-бүрү чурттарның информация агентиледдери дораан дамчыткан. Орбитага кады кылган шенелде делегей парлалгазының кичээнгейинин төвүле туруп турар.

БУХАРЕСТ. Космоска совет-румын кады ужудуушкуннуң чедиишкинниг доозулган дугайында база каттышкан экипажтың черге эң келгенинин дугайында Румынияның парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези дамчыткан. Ол дугайын республиканың ажылчы чонары улуг өөрүшкү-биле болгаш байырлал-биле уткаан.

Совет-румын экипажтың космоска чедиишкинниг доозулган кады ужудуушкуну — Румыния Социалистиг Республиканың болгаш ССРЭ-нин аралыңга найыралдың база кады ажылдажылганың тодаргай демдээ-дир деп, «Скынтейя» солун бижээн. Космоска боттандырган нарын шенелделер болгаш шинчилелдер ийи чурттарның эртемденнериниң болгаш специалистериниң аразынга чазагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың дугайын хереченлеп турар-дыр.

«Союз-40» корабльдиң бадырар аппарадын черге хондурганын көргүскен репортажты хөй миллион румын телекөрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер. Л. Поповту болгаш Д. Прунариуну черге найырадыг уткаанын, оларның чугааларын база дамчыткан.

Каттышкан экипажтың ужудуушкуну румын болгаш совет улустарның, өртемчейниң бүгү кижилериниң улуг сонуургалын болдурган болгаш кижи төрелгеенинин эртинезин тайбың сорулгаларга улам-на байыткан деп, «Лумя» солун бижээн.

СОФИЯ. «Интеркосмос» программазында улуг чедиишкин», «Совет-румын космос экипажы ужудуушкуну чедиишкинниг доозкан» деп эгелерлиг дынадыгларны Болгарияның солуннары парлаан. «Интеркосмос» программазы ол ужудуушкунбиле чедиишкинниг доозулган деп, Болгарияның телеграф агентилези дамчыткан. Ийи чурттарның эртеменнериниң белеткээн солун шенелделерни болгаш шинчилелдерни Л. Попов болгаш Д. Прунариу боттандырган. Совет-румын кады кылган ужудуушкун Совет Эвилелиниң болгаш Румынияның Социалистиг Республиканың аразында найырадың болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың тодаргай хереченил болуп турар.

БЕРЛИН. «Союз-40» космос кораблиниң экипажы болунуң сорулгаларын чедиишкинниг күүсеткен болгаш черге мендиҥгаган ээп келген деп, «Нойес дойчланд» солун бижээн. «Союз» корабльдериниң космоска кады ужудуушкуннарының программазы хүүсаа бетинде чедиишкинниг доозулган.

ПАРИЖ. Совет болгаш румын космонавтыларның орбитаның космос комплекизинге чедиишкинниг ужудуушкуну эртемниң хөгжүлдезинге чугаажок үнелиг болуп турар деп, Франс пресс агентилел демдеглээн.

(СЭТА).

ФКП-НИҢ XIX СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Коммунистиг партиязының XIX съездизи ажылын дооскан. Фин коммунистериниң шуулганынга 520 делегат кириштеп. Акы-дүнмалыкы 25 партияның төлээлекчилери анаа чораан.

ФКП ТК-ның отчёт илеткелин болгаш съездиниң өскедаа документилерин съезд чугаалажып, партияның удуртур органнарын сонгаан.

Финляндияның Компартиязының оралакчы даргазы Т. Синисало съездиниң эге сөзү-биле ажыктаан болгаш ФКП ТК-ның отчёт иелткелин партияның Даргазы А. Сааринен кылган.

СЭКП-ниң делегациязының баштыны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романовтуң чугаазы делегаттарның болгаш аалчыларның улуг кичээнгейнин хаара туткан.

СЭКП Төп Комитединден акы-дүнманың изиг байырын, фин улустуң улуг өөрүүн, Чер кырынга коммунизмниң тиилелгези болгаш тайбың дээш шылгарангай демиселчи СЭКП ТК-ның Чингиие секретары эш Леонид Ильич Брежневтен эң чаагай күзээшкиннерни Финляндияның Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң делегаттарынга, чурттуң бүгү коммунистеринге болгаш ажылчы чонынарынга ол дамчыткан.

Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның коммунистерин найыралдың болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының шагдал бээрги харылзаалары холбаштырын келген деп, Г. В. Романов чугаалаан. Финляндияның ажылчы чоннарының революстуг демисели Россия пролетариадының демисели-биле оон-оон чылдарның дургузунда сыры холбажып келген. Октябрь революциязын боттандырган болгаш оок чаалап алышкынарын камгалап турган кижилериниң хүрээлеринге аңгы талазы-биле фин акы-дүнмалар база турган. Бистиң партияларывыстың харылзааларының төөгүзүнде хөй-хөй арыннар Владимир Ильич Ленинниң ады-биле холбаалыг, оок эң хуузунда сүмелери, фин революстуг-биле ужуражышкынныары Финляндияның Компартиязының күш-ажылчы улустуң дайынчы авангарды кылдыр тургустуунарынга улуг рольду ойнаан.

Чурттуң салым-чолу дээш бедик харыысалганы угаап-билир чорук, ёзулуг патриотизм—силерниң партиянарның ажыл-чорудулгазын кезээде онзаландырып келген чүве олдур. Ажылчы чоннарның ammыдралчы эрге-ажыктары дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш бөгүн ФКП-ниң чорудуп турар ажылы чиик эвес, эрес-шудургу болгаш бүүнүг ажыл дээрзин эки билир бис. Боттарының мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээринин эң чүгүле негелдези кылдыр санавышаан, партия хүрээленинин чаңгыс эвин бижыглаарынга фин коммунистер улуг күжениишкиннерни салып турар.

Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын бо чылын силерниң-биле кады демдеглээр деп турарывыс — ФКП-ниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинининиң кескү ажыдакчызы О. В. Куусинен марксизм-ленининизмиң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, партияның чаңгыс эвин хумагалаарынче кезээде кыйгырып, коммунистерниң башкаларчак быдаргай хөделиишкиннери оларның нийти аштырышкыны-биле торгаттырар деп К. Маркстың сөстерин үргүлчү катап-катап чугаалап чораан.

Финляндияның экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң ойу келген чугула негелдерин барымдаалаш, ФКП ажылчыннарның, тараачыннарның, улусчу интеллигенциянның калбак кезектерининг, тайбын болгаш дешилге оруу-биле чурттуң бурунгаарлаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр демократтыг чугула чаартылгаларны боттандырарынче угланган программа болур кашдаа документилерни соңгу чылдарда ажылдап кылган Совет коммунистер силерниң-биле эң-сеткилиң кезээде каттыштырып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи үш дире ай мурнуу чарында доозулган деп, Г. В. Романов чугаалаан. Коммунистиг тургузуушкунуң чорудулгазында, бүгү делегей социализмниң хөгжүлдезинге, делегей байдалынга оон үнелээшкиннери, түңнелдери болгаш шиитпирлери боттуг салдарын чедирип турар. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Леонид Ильич Брежневтиң салган улуг сорулгаларының дугайын билир силер. Чаа-чаа бедиктерже ССРЭ-ниң бүзүредиг бурунгаарлаарының, чоннуң чаагай байдалын чайгылыш чок бедидеринин, кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг чечектелиишкинин төлевилеттинген калбак болгаш боттуг программазы партияның удуртулгазы-биле Совет Эвилелиниң улустарының чедип алганы алызындан төөгүлүг чаалап алышкынарның бижыг фундаментизинге үндезилеттинген.

Бистерниң-биле кады марксизм-ленинчи оруктап бөгүн социалистиг күрүнелерниң улуг өг-бүлезиниң улустары чорун олурары бистерни сорук кирип турар. Кубаның Компартиязының, Болгарияның Компартиязының, Чехословакияның Компартиязының, Германияның Социалистиг чаңгызай партиязының чоокта чаа болгулаан съездилери ону чаа күш-биле бадыткаан.

Оон соонда Г. В. Романов капиталистиг делегейниң таваржы бергени ханы кризистиг, капитал чурттарында чорудулээлериниң чидилеттенииниң дугайын, Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказының дугайын чугаалаан.

Финляндияның Коммунистиг партиязының XIX съездизинге СЭКП ТК-дан белек кылдыр картина—чурукту Г. В. Романов дамчыдып бергеи. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түңнел документизинге эш Леонид Ильич Брежневтин 1975 чылда Хельсинкиге ат салганының төөгүлүг актызын ол чурукта көргүскен.

Съездиге санал бергеннер партия хүрээленинин чаңгыс эвин бижыглаарының, массаларга оон салдарын күштелдиреринин, чуртуун ажылчын аңгызының, бүгү ажылчы чоннарының политиктиг, экономиктиг болгаш социал эргелеринче база эрге-ажыктарынче монополияларның болгаш бөрүнүн үзелдиг күштериниң халдаашкыннар кылыр дээр оралдажышкынныарынга шиитпирлиг ойтур шавышкынны организастаарының эргежок чугулазын айтып турганнар.

Съездиниң делегаттары, ол ышкаш акы-дүнма партияларның төлээлекчилери тайбын дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырары дээш, чепсегленишкинни дүжүрери дээш демнеделди улам ынай идепкейжидеринче боттарының чугаларынга кыйгырып, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң Президиумуунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылганы совет тайбын инициативаларны деткип турарын илергейлээн.

Амгы үениң делегей байдалынга, Финляндияда экономиктиг болгаш политиктиг байдалга дүзлиз бердинген, келир үеде партияның сорулгалары тодаргайлаттынган политиктиг документини фин коммунистерниң шугулганы базылаан.

ФКП-ниң чингиие шүтүмү — монополияларга болгаш политиктиг реакцияга удур, демократтыны калбартыр, тайбынны бижыглаар болгаш социализмни тургузарының эге белеткелин тургузар дээш демиселдиг демократтыг фронтузуну тургузары болуур.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганың улуг ужурдузалымын документиде демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура харылзааларын бүгү хемчег-биле улам ынай калбартыры эргежок чугулазын айтып турганнар.

Съездиниң делегаттары, ол ышкаш акы-дүнма партияларның төлээлекчилери тайбын дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырары дээш, чепсегленишкинни дүжүрери дээш демнеделди улам ынай идепкейжидеринче боттарының чугаларынга кыйгырып, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң Президиумуунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылганы совет тайбын инициативаларны деткип турарын илергейлээн.

Амгы үениң делегей байдалынга, Финляндияда экономиктиг болгаш политиктиг байдалга дүзлиз бердинген, келир үеде партияның сорулгалары тодаргайлаттынган политиктиг документини фин коммунистерниң шугулганы базылаан.

ФКП-ниң чингиие шүтүмү — монополияларга болгаш политиктиг реакцияга удур, демократтыны калбартыр, тайбынны бижыглаар болгаш социализмни тургузарының эге белеткелин тургузар дээш демиселдиг демократтыг фронтузуну тургузары болуур.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганың улуг ужурдузалымын документиде демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура харылзааларын бүгү хемчег-биле улам ынай калбартыры эргежок чугулазын айтып турганнар.

Съездиниң делегаттары, ол ышкаш акы-дүнма партияларның төлээлекчилери тайбын дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырары дээш, чепсегленишкинни дүжүрери дээш демнеделди улам ынай идепкейжидеринче боттарының чугаларынга кыйгырып, СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң Президиумуунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылганы совет тайбын инициативаларны деткип турарын илергейлээн.

«ФКП-ниң организастаат ажылын, чаңгыс эвин болгаш дайынчы арга-шинээн күштелдирер дүтаймында» документиниң база съезд хүлээп алган. ФКП — ажылчы ангының революстуг партиязы, оон ажыл-чорудулгазы Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң тургускан эртемниг социализмге үндезилеттинген. Партияның чингиие шүгүмүн ammыдралга боттандырарын организастаарының

Театр болгаш көрүкчү

«ГОНЧАРОВКА СУУРГА КУДАЛААШКЫН»

Украин ССР-ниң Ровно облазының О. Островский аттыг хөгжүм-шиң театрының чогаадыкчы коллективиниң биске оюн көргүзүү адакталыр чыгай берген. 80 ажыг шиң, балет артистериниң база хөгжүмчүлериниң байлак репертуарлыг аалдап келгени — Тыва АССР-ниң культура амыдыралынга чүгула болуушкун. «Бо хире хөй санныг, бо хире солун шиилерлиг театр биске бир дугаар келген.» деп көрүкчүлериниң чугаалажып турары-биле чөпшээрешпес аргажок.

Тыванын хөгжүм-шиин театрының залын май 9-тан эгелээш, кежээнин-не көрүкчүлер долдур олуруп, орус болгаш украин дылда шиилерни улуг сонуургал-биле көрүп, аалчыларга адыш часкаашкынын сөннел келген.

Театрның 700 ажыг олуттуг залынга хоорайжыларның долдур чыглып кээп турганы — Ровнодан келген артистерниң шиилеринге, бедик мергежилдиг оюнунга кызылчыларның чөптүг үнелелиниң, акы-дүмә уран чүүлдүн төлээлеринге ынакшылының болгаш хүндүткелиниң херечизи болган.

Ровно театрының ажылдакчыларының шиилерин чарлааның, көрүкчүлер-биле ажылдаанын мактавас арга чок. Театрның өнүүг, көрүштүг чарлалдарын баш бурунгаар хоорайның бүгү булуңнарынга аскан. Бичии хуудус чарлалдарны автобустарга, албан организация черлеринге безин азып, көрүкчүлерни чалаан. Бистиң театрывыстың ажылдакчылары шиин чарлаарынга, көрүкчүлер-биле ажыллаарынга өнүктеривистен хөй чүүлдерни өөренип алган боор деп көрүкчүлер бистер идеген турар бис.

Ровножуларның репертуарында кирген шиилеринден украин дылда ойнап турар-йий шиин бар. Ол болза Н. Гоголь-дүң «Май айның дүнезинде» болгаш Квитко Основьяненконуң «Гончаровка суурга кудалаашкын» деп шиилер-дир. Бо шиилерни национал дылга көргүссе-даа, көрүкчүлер залынга хостуг олут чок турган. Шиин доостурга чыыллган чон туруп келгеш, Ровнодан келген аалчыларга байыр чедирген.

Украин чогаалчы Квитко Основьяненко «Садыгжы Шельменкоң», «Москаль Черымных» деп шиилерниң болгаш хөй санныг тоожуларының чечен чугааларның автору.

Ооң «Гончаровка суурга кудалаашкын» деп шиилиниң кол өзээ — база-да менге ынакшыл, кижилерниң аразында харылзаа.

Ядыы тарааачын Прокопчүк ег-бүлезинге дангына дег чараш кыс Ульяна өзүп келген. Ашак биле кадай аныяк чассыг кызынга аас-кежиин күзээш, ызыгуурган кижиниң оглу, угааны четпес, тенексимээр Стесько деп кижиге кадай кылдыр бериптерин дугуржур. Ульяна чөпшээрешпейн дедирленирге, «Бис ышкаш ядыы-түрениг чоруктуг көрбес сен. Тенек-даа болза бай, акшалыг кижи-дир, барып ал, чоор сен...» деп аразы чугаалап турар.

Ындыг-даа болза кымга ынакшыырын кижи боду шилип алыр, чүрекке дужар арга чок. Ульяна бодунуң үезин, чойган дег хөнү сыныыг Алексей дээр аныяк оолга ынак, ол дээш кыстың чүрээ саргып чоруур.

Ульянаның аалынга бирде тенекпей Стесько: бирде Алексей кээп, ег-бүле болур дугайында санал-оналын киирип, ойнап-хөглеп турар. Кыстың арагачы ачазы, аразы кадай сээден-даа болза, бай Стеськога уруун бээр дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Көрбээн чүвези, көдүрбээн хөнээ чок солдат Скорик бо айтырыгны шиитпирлээр. Ульянаның бажыңынга Стеськога уругну кудалаары-биле чедип келгеш, оп-меге арга, оюн-баштак, илби-шиди-биле бүгү чүвени будап тургаш, тараачын ег-бүленин чангыс кызын ынакшааны Алексейге кудалаар.

Уругнуң ынакшааны Алексей-биле кудалаашкын үезинде ыр-шоор күттулар сам-танцы диңмиреп үнер.

Шиинин допчу утказы бо. «Гончаровка суурга кудалаашкын» деп шиин хөгжүмнүг, ырлыг, оюн-баштак хөглээшкин долган каттырынчыг.

Мында Скорик деп солдаттың ролюн артист Владимир Бабичиниң ойнап турары солун, тывынгыр болгаш көрүкчүлерниң кичээнгейин баштайгы минуталардан эгелээш-ле хаара туда бээр.

Артист Елизавета Новохацкая ынакшаан кыс Ульянаның ролюн бүзүреллиг кылдыр ойнап турар. Ооң ырлаары хөөрү болгаш дыңнаштыг, хеви чараш.

Кудалаашкын үезинде келгеннерниң аразында эленейнип турар азырык кижиниң ролюн артист Владимир Дьяков ажок тывынгыр ойнаан. Ол чүве чугаалавас, чүгле шимчээшкиннер-биле чыыллган чонуң кичээнгейин хаара тудар, чаптанчыг, каттырынчыы ажок.

Хөгжүмнүг, каттырынчыг шиин украин дылга болза-да, көрүкчүлер анда бедик үнелелди берип, сонуургаан.

А. ЧАРАШ-ООЛ

АЖЫКТЫГ ХОРАН

Ховар дээн профессияның кижилери — герпетологтар (чылан азыракчылары) ботгарынга хамаарыштыр «чыл чылы-биле ажылдаан, граммнан дүжүт алыр» деп чугаалап турарлар. Чуртта эң улуг дээн Ташкентиниң чылан азыраар чери чылда ортумаа-биле чүгле 150 грамм чылан хоранын ап турар.

Ташкентиниң чылан азыраар чериндө чартык муң чылан бар. Ортаакы Азияның кобралары, гюрзалар, щитомордниктер, эфалар ында бар.

Герпетолог эртемденнер чылан азыраарының эң эки аргаларын дилеп, оларның санын өстүрериниң талазы-биле хөй ажылдарны кылып турар. Азыраар черге чартык чылдан ажыг үеде турган чыланнарны төлдери-биле кады салып чорудуптар. Элээн болганда катап тудуп алгаш, немежи берген хоранын алыр.

Ташкентиниң чылан азыраар чери чылланның кургаг хораны-биле чурттуп чеденийн шинчилел болгаш фармацевтика албан черлерин хандырып турар. Чылан хораныдан кижилерниң кадыынга хереглиг ховар дээн эмнерни кылып үндүрүп турар.

ЧУРУКТАРДА: чылан азыраар черниң продукциязы — кристаллдар кылдыр кургаткан чылан хораны; гюрзаны поливитаминнер-биле чемгерип турары.

А. ВАНШТЕЙННИҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

БУРУНГААР БАЗЫМ

Сөөлгү беш чылларда тыва драматургтарның одуруунче аныяк шүлүкчү Владимир Серек-оол үнүп келген. Ооң шин жанрында идепкейи күштелип орар. Авторнуң «Сөөскеннер чечектелип турда» деп лириктиг драмазы хөгжүм-шиин театрының репертуарында киргеи. «Улуг-Хем» альманахтың № 45-те үнген. Оны көрүкчүлер көргеш, номчукчулар номчаш, улуг деткимчеин берип турар. Шиниң кол темазы — геологтар биле тыва малчынкарның бижыг найралары, аныяктарның ынакшылы болган ажыл-ижи. Драматург болуунуң чогаалын амгы болган эрткен үелериниң бир мөзүлеш чөрүлээлеринге өзектээш, чонунуң сагыжынга чоок эстетиктиг ниелиы илередирии орааллашкан. Лириктиг драманың маалыларын Азиймаа, Дондок, Оксана, Болат интернационалчы идеялар-биле ий-аът кирип, кижизиттиргеннер болур. Тыва студент, малчының уруу Азиймааның болгаш практикант — геолог бурят Дондок Цыденовтуң ынакшылы арыг-чаагай чараш. Дондок Цыденовтуң Азиймааның овур-хевирлери тыва шин чогаалында чаазы-биле озаланып турар. Оларның найыралын, ынакшылын көргүскеин совет амыралдың интернационалчы ёзугуига долгуу-биле дүүшкен.

Азиймааның авазы Хандываанын соругазы — уруун Чамбал-биле өглеп баштаар, оон салым-чолун Чамбалдыбиле холбаар. Ол кажар хөлелир. Азиймаа биле авазының үзел-бодалдарының үскүлежии амгы шагның база бир мөзүлеш боттуг чүүлү-дүр.

«Сөөскеннер чечектелип турда» деп лириктиг драмаиың сюжеди малчын Чамзынның өгбүлезиниң кежигүнериниң болгаш геологтарның, Чамбалдың харылзааларындан, Азиймааның, иезиниң Хандываанның удурланышкак күзелчүткүлдеринден тургустунуп болур. Кол маадырлар Азиймаа, Дондоктуң ишти-хөөнүн оларның күзел-чүткүлдеринге, амгы үениң тодаргай бодалдарынга дүүштүр дамчыткан. Болуушкуннарның хөгжүлдезиниң дүшкүүрүг черлеринге Дондоктуң сагыш-сеткилиниң хайныышкынын автор көргүскен, Чижээ, чазыйлаан алыг маңан оргаш, каранғы дүмбейде, малчынның чүтүрүк аъдын адыг деп эндээш, Дондок адып каан. Ол болуушкун сюжеттиң дынзыышкыны. Оон Дондоктуң Азиймаанын сагыш-сеткилиниң хөлээшкиниң бедик чадаже көдүрүлүр. Мында шиниң нштики драматизми күштелип турар. Чаъс-чайыктан тайга хеминиң күштүг үези, кижилериниң аңаа удур демисели шиниин дыңзыгыышкынының бедик чазыы.

Үер үезинде озал-ондак болган. Хандываа сугга дүшкен. Оон амы-тыным Дондок алыр. Ыыленов база аар кемдээн. Берге үеле Дондокка Чамбал дузалажыр. Чедир бодавайн, чаңгыс талалап билип турган чамдык чүүлдерни Хандывза эмчиге чыткаш, билип алыр. Соонда кээп кадай уруунга сүме кадар: «Кыска үениң иштинде кымның кандыг эки талалары көстүп, идеген болурунуң аргалары барын бодуң көрген сен. Донгакты (Дондокту) майнап ал, кызым». Ынчангаш Азиймааның, Дондоктуң сагыш-сеткилиниң драмазы шиниң драматиктиг шимчээшкиин болуп турар. Аваның бүянныг сүмези шиниң сюжединиң чешгинишкии, түнелги. Оптимистиг идея-биле шин төнер. Сөөскеннерге ынакшыл төрүттүнген, үнелиг эртинелер тывылган, ынакшылдың хоорайы тыптыр.

Лириктиг драмада эки талалар-биле чергелештир тодаргай эвес, эрегей, сула чүүлдер бар. Шиниң бирги кезээниң эгезинде болуушкуннар малчының майгынында болуп турар. Амгы үеде Тываның малчыннары өглерде чурттавышаан хевээр. Малчын амыдыралдың бир мөзүлеш национал талазы ында. Майгында чурттап турар малчыннар ховар таваржыр. Автор иинти национал чаңчылдап чоп чайлап турарыл? Азы келир үени бодаан бе? Ынчалза-да амгы амыдыралдың мөзүлеш национал үүлдеринге доктаавза үүлдүг боор.

Ийиги кезектиң эгезинде бүзүренчиг эвес чүүл база бар. Дээр дескйлежип, улуг чаъс бооп турар. Радиога хем эриинде аалдар оваарымчалыг турзун, үер бооп болур деп база чарлаан.

Агаар-бойдус бергедеп, улуг чаъс-чайык келгенде, малчын кижи даандырган мал-маганын каапкаш, байыр-наадымнап чоруп турары элдеп. Ол амыдыралга дүүшпес. Малчынны чаъс-чайык мурнунда чоруп турар кылдыр көргүскен болза, чөпшээрежии болур ийик.

Шиниң ийиги кезээниң чедиги көргүзүүнде Болаттың чугаазы тодаргай эвес. Бөлүктүң кызыл тукту чаалап алганы тодаргай билдинмес. Болат ажыл-иштин түнелдерин билбейн турар. Кандыгдаа коллективтиг кежигүнүң кылган ижинин түнелдерин хире-шаа-биле билген турар болгай. Ниитизи-биле мындыг чергелиг четпестер бар-даа болза, «Сөөскеннер чечектелип турда» деп лириктиг драмаиың төлептиг маалырлары бот туруштур, тура-соруктур, социал идепкейлиг, интернационалисчи болганындан онзаланып турар.

С. ОЮН.

«АЛДЫН КЛЮШКАНЫ» — ВЛАДИСЛАВ ТРЕТЬЯККА

ССРЭ-нии болгаш ЦСКА-ның хоккей талазы-биле шиилиндеи командазының вратары Владислав Третьякты 1980-1981 чылдарның хоккей сезонунуң Европаның эң эки хоккейжизи деп адаан. Хоккей специалистериниң болгаш журналистериниң «Известия» солуннуң айтырыгларынга харыызынга түннели-биле Третьякка «Алдын клюшка» шаналды тыпсыр.

Европа хоккейиниң эң эки ойнакчызын тодаралыры-биле чоруткан ол айтырыглар харыызынга 22 чурттардан 458 төлээлекчи киришкен. Третьяк 119 бирги, 51 ийиги, 3 үшкү черлерни алган кылдыр адаткаш, 462 санныг болган.

Ийиги черни ССРЭ-нии болгаш Москва «Динамозунуң» халдакчызы Александр Мальцев — 453 санныг, үшкү черни 160 саныыг болган чехословак хоккейжи Иржи Лала алган.

«Алдын клюшканы» Третьякка «Известияның шаналы» маргылдаанын байырлыг ажыттынар хүнүнде — декабрь 15-те тыпсыр.

(СЭТА-ның корр).

Агаар

Бөгүн республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге дымыралыр чаъстаар. Соңгударыын чүк угланыышкыныыг хаттын дүргени секундада 9-14 метр чедер, орайтадыр дүргедээшкин секундада 18-23 метр чедир күштелир. Дүне—0, хүндүс 15-20 градус чылыыр.

Кызылга база-ла көжүп турар булуттаар, чагбас. Соңгударыын чүк угланыышкыныыг хат секундада 9-14 метр чедир дүргедээр, вежээликтей дүргедээшкин 18-23 метр чедир күштелир. Дүне — 3-5, а чогум хүндүс 18-20 градус чедир чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

МАЙ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Орленок» телестудиянын аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры, юридиктиг эртемнериң доктору, профессор А. Н. Косыгин-биле ужуражылгазы. 9.50 — «Эгезин». Уран-чечен фильм. 11.15— Медээлер. 11.20 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35— «Сээн күш-ажылың — сээн беднің». Документалдыг фильмнер программазы. 15.20— Суг алдаанга чүк тывар талазы-биле ССРЭ-нин кубогу дээш. 15.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. Оюнчуң ортузу. 16.10— «Горилстер, харыылаңар!» Пионерлериң VIII Бүгү-эвилел слёгунда. 16.55 — Ангола Улус Республиканың национал ансамблиниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Эдирлер». Документалдыг телефильм. 17.55 — «Отчугаш». 18.25—«Аби Зейдер ойнап тур». Фильм-концерт. 18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Бистиң почтавыс».

МОСКВАДАН

19.25—«Кижи болгаш хоойлуу». 19.55 — Хөй сериялыг уран-чечен фильм. «Күрүне кызыгаары». 2-гн фильм. «21 чылдың тайбың дээрэ». 1-гн сериязы. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Силерге, ада-иелер». 12.30—Ф. Купер. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының арыннары. 13.15 — Ажыл-агыйжы чоруктуң ленинчи школазы. 14.00—«Торгу дугуй». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.10—Кижиниң анатомязы, физиологязы болгаш гигиенязы. «Халлавырлыг азырглар-биле демисел». 14.40— «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-гн сериязы — «Анфиса».

КЫЗЫЛДАН

16.00 —«Көк кылыраш». Уран-чечен фильм. 17.25 — «Романстар. Р. Глиэр».

МОСКВАДАН

17.30 —«Кижилерге бараан болуушкун». Эртем-тайылбырлыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45 —«Эстрадалыг концерт». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00—«Кодээден дамчыдыга». 20.00—«Тамчыктыг улуг-нар, чаштар!» «Илбилиг укран». 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Польшаның шилиндек командазы. 2-гн ужуражылга. ЧССР-деп дамчыдыга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Дүмбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы.— «Өскерликтиң корук».

МАЙ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалынгар!» 9.05— «Чөвен үүктүң чедиг миниатюралары». Фильм-концерт. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Көдээден дамчыдыга. 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45— «Футбол тайылбыры». 14.15 — Д. Валеев. «Сенээ амыраалды хайырладым». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шиизи. 16.35 — «Амыдыралче путёвка». 17.35—«Бөгүп—Химиктиң хүнү». Дамчыдыгага ССРЭ-ниң химия үлетпүрүүн министри В. В. Листов киржир. 17.55—«Делегей панорамазы». 18.40 —«Сээн хүнүңүн өңнери». Документалдыг телефильм. 18.50—19.05 — Чапсар. 19.05 — «Бистиң байыр чедириишкинивисти хүлээп ап көрүңер». Химиктиң хүнүнге музыкалыг программа. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клубу». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Кинопрограмма». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Калыкшыл». 15.05 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. Югославияның шилиндек командазы— ССРЭ-ниң шилиндек командазы. ЧССР-деп дамчыдыга. 16.25 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы. Финляндия. 17.00 — «Омега» деп варнант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 18.20 — Күрүнеиң улустуң Н. Осипов аттыг академиктиг хөгжүм хоревселдериниң концерти. 18.55 — «Билдиниг-даа бол, аллеттиг». 20.00 — «Тамчыктыг улуг-нар, чаштар!» 20.15— Фехтованиеге ССРЭ чемпионазы. Рапира. Хереэжеңнер. ЦСКА-ның футбол — чиик атлетика комплексизиден дамчыдыга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Кара далайже...» Уран-чечен фильм.

МАЙ 29-ТАН 31-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 —«Күрүне кызыгаары». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-гн фильм —«21 чылдың тайбың дээрэ». 2-гн сериязы 10.15 — «Сылдысчыгаш». Уругларга кинопальманах. 11.05—РСФСРниң улустуң артизи Ф. Лузанов (виолончель) ойнаар. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Мээң оруумга туруп алам». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Хөтлүг старттар». Донецкиден дамчыдыга. 16.10—Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң үругларын Улуг хорунуң биче бөлүүнүң күүселлези. 16.25—«Москва чоогунга ужуражылгалар». 16.55 —«Маргылдаа-клуб». 18.15 — —«Татар АССР-ниң улустуң артизи Р. Ибрагимов мырлап тур».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Тарноги» деп тоол». Документалдыг телефильм. 19.10 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.40 —«Эртен болур шыйыг». Телешин. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.55—«Че-ле, кыстар!» Телеконкурс. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«БАМ-ны тудуп тур бис». 12.30 —«Эртенги хүнүүн расписаниези». Уран-чечен телефильм. 13.50 — «Ленинградтың айлан-куштары». Фильм-концерт. 14.40—«Дүмбей-хем». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы—«Буурасшкыш».

КЫЗЫЛДАН

16.00 —«Мээң салгалым». Телешин. 2-гн сериязы. 17.35— «Виктор Малыгин болгаш оон ажыл-херээ». Телефильм. 18.00 —«Чүс оруктуң бирээзи—сээңии». 18.30—18.45—Телемедээлер. 18.45—Чарлалдар. 18.50 —«Культура болгаш дамчыдыгал». Дамчыдыгага

МОСКВАДАН

19.20 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. Италияның шилиндек командазы— ССРЭ-ниң шилиндек командазы. ЧССР-деп дамчыдыгага. Чапсарда —«Тамчыктыг улуг-нар, чаштар!». Мультфильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.55—«Каттырынчыг книжи». Уран-чечен телефильм. Турк чогаалчы Назым Хикметтиң шинзин ёзугаар. 1-гн, 2-гн сериялары.

МАЙ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.45—«Буратиноиуң делгелгези». 9.15—«Сылерге, ада-иелер». 9.45—«Аймыл чок шимчээшкин дээш». 10.15— Музейлер болгаш делгелге залдарылап». Архангельскоеде музей. 11.05—«Эки бараанларны хөйнуу». 11.35 — «Номчулга дээрбээр». 12.20 —«Спортлото» тиражы». 12.30 —«Кижи. Чер. Октаргай». 13.15—«Дириг амытаннар дугайында». 14.15 — Моол Арат Республиканың Күрүенниң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 14.45— Кыска метражтыг «Аист оглу» деп телефильм. 15.25—Бөгүн делгейде. 15.40 — Делегей конкурстарының лауреады Н. Гаврилованың күүселдези. 15.50 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шинтпирлер». Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эртирер. 17.20—«Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV Делегей фестивалының телепрограммазы. Афганистан. 17.55 —«9-ку студия». 18.55— 19.10 — Чапсар. 19.10 —«Музыкалыг магазин». Фильм-концерт. 19.55—Экранда — кинокомедия». «Нян өңнүк, модель болгаш кыс». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Ужудуушкунуң эвилелдежишкини». Ереванда дамчыдыга. 22.00—23.44—футболга делегей чемпионадының шилилге оюну. Уэльстиң шилиндек командазы ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Англияда дамчыдыга. Чапсарда — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. Оюнчуң ортузу. 14.50— ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Джаманова ырлаар. Алма-Атадан дамчыдыга. 15.15 — «Кинокоруктуңуң демделгели». 16.00 —А. Корнейчук — «Чүректиң чуразаалы». Күрүнениң Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 18.10— «Олимпий регатазының сылдыстары». Фильм-концерт. 19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00 — «Тамчыктыг улуг-нар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — Баскетболга Европа чемпионазы. Эр улус. ССРЭ-ниң шилиндек командазы— Турциянын шилиндек командазы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.00— «Бижиг доңгал». Уран-чечен фильм.

МАЙ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалынгар!» 9.05— «Чөвен үүктүң чедиг миниатюралары». Фильм-концерт. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Көдээден дамчыдыга. 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45— «Футбол тайылбыры». 14.15 — Д. Валеев. «Сенээ амыраалды хайырладым». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шиизи. 16.35 — «Амыдыралче путёвка». 17.35—«Бөгүп—Химиктиң хүнү». Дамчыдыгага ССРЭ-ниң химия үлетпүрүүн министри В. В. Листов киржир. 17.55—«Делегей панорамазы». 18.40 —«Сээн хүнүңүн өңнери». Документалдыг телефильм. 18.50—19.05 — Чапсар. 19.05 — «Бистиң байыр чедириишкинивисти хүлээп ап көрүңер». Химиктиң хүнүнге музыкалыг программа. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Кинопрограмма». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Калыкшыл». 15.05 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. Югославияның шилиндек командазы— ССРЭ-ниң шилиндек командазы. ЧССР-деп дамчыдыгага. 16.25 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы. Финляндия. 17.00 — «Омега» деп варнант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 18.20 — Күрүнениң улустуң Н. Осипов аттыг академиктиг хөгжүм хоревселдериниң концерти. 18.55 — «Билдиниг-даа бол, аллеттиг». 20.00 — «Тамчыктыг улуг-нар, чаштар!» 20.15— Фехтованиеге ССРЭ чемпионазы. Рапира. Хереэжеңнер. ЦСКА-ның футбол — чиик атлетика комплексизиден дамчыдыгага. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Кара далайже...» Уран-чечен фильм.

ЧАРАШ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Эрткен дыштанар хүннерде элээди оолдар аразынга дзю-до хүрешке республика маргылдаазы Кызылга болган. Ук маргылдаага Кызылдың, Чадаананың, Кызыл районнуң спорт школаларының өөреникчилери чемпион ат дээш күжүн шенешкеннер. Маргылдаа шаңналдыг чер дээш чидиг спортчу демиселге эрткен. Чүте дээрге аңаа шыырак дээн дзю-дочылар хүрешкен. Оон аңгыда аныяк могелериниң арга-мергежилин бедидер соруга-биле чамдык треперлериниң хүрежирии база чөпшээрээн. Могелерни беш денгеге чарган.

Могелериниң аразынга шаңналдыг черлер дээш болган түнелдер оюннар чидиг спортчу демиселге эрткен. Кызылдың № 2 школазының өөреникчизи Р. Онгар А. Шавыраана, Кызылда спорт школазының төлээзи А. Хертек өөреникчи Артур Хертекти тус-тузунда окташ, I—II чер дээш хүрежир эргеви, чедип алганнар. 57 килограмм чедир деңзиге элээди оолдар аразынга дзюдога республика чемпиону, № 2 школаның өөреникчизи бирги разрядчы Орлан Ойдупза хүрештиң техниказын эки биларинин талазы-биле оске өөрүиден онзаланып турган. 62 килограмм деңзилиг могелериниң аразынан № 2 школаның өөреникчизи Андрей Биче-оол Кызыл районнуң төлээзи Олег Тевекти. Васильей. Хураган Сергей Кондрашовту тиилээш, түнел оюнче үнгеп. 68 килограмм деңзиге ийиги разрядчы Валерий Сыпаа Чөөк-Хемчиктеп келген чаа хүрежип чоруур Хеймерол Ондарны, чоокта чаа РСФСР-ниң ИХМ-ниң ажылдакчыларының аразынга болган дзю-до маргылдаазынга бешки черни эзлээп, республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң чемпиону Д. Лоовай студент Юрий Шаравинни чүске ашкылыг арга кылган тиилээнивер.

Деңзи айбы-биле дзю-до хүрешке бирги—үшкү черлерни дараазында могелер алган: **53 кг.** 1. А. Хертек. 2. Р. Ондар. 3. А. Шавыраа, О. Тевек. **57 кг.** 1. О. Ойдупза. 2. М. Тулуш. 3. О. Хомушку, М. Мукур. **62 кг.** 1. В. Хураган. 2. А. Биче-оол. 3. М. Очур. **68 кг.** 1. Д. Лоовай. 2. В. Сыпаа. 3. Х. Ондар, А. Данзанын. **75 кг.** 1. В. Сымчаа. 2. Е. Ондар.

Э. МОНГУШ.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ЧИТАЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

Бистиң чуртувуста ча адарының маргылдаалары сөөлгү чылдарда улам нептерээн. 1957 чылдан бээр ча адарыга секциялар тургустунуп, баштайгы маргылдаалар эгелээн. А 1971 чылдан бээр ча адарын ССРЭниң улустарының спартакиазыныче киргеп.

Бистиң республикага ча адарының баштайгы секциязын 7 чыл бурунгаар Кызылда уругларның спорт школазынга ажыктаан. Аныяктарның VI Бүгү-россия спортчу оюнларының ча адарынга белеткел маргылдаалары Кызылга бир дугаар болуп эрткеин ча спортунун бисте хөгжүлдезин көргүзүп турар. «Совет Тываның 5 чылы» аттыг стадионга 4 хүн үргүлүлээн спортчу демиселдиң түнелдери ам тодараан. Баштайгы хүнден эгелеп Чита областың оолдар-даа, уруглар-даа командалары багай эвес түнелдерни көргүзе берген. Ынчангаш олар бо чылдың июньда Челябинскиге болуур, ча адарының Бүгү-россия маргылдааларының түнел оюннарынга киржир 6 команданың бирги одуруунга бүзүрелдии-биле кирген. Бистиң ча адыкчыларывыстан ол түнел оюннарга киржир эргени уруглар командазы чаалап алган.

Дүүн маргылдааның тугун тиилекчилер— Читаның спортчулары дүжүргеп. Аңаа эң эки түнел дээш «Молодежь Тувы» солуннуң тускай шаналын Читаның ча адыкчызы Наташа Болотовага тывыскан. Ол кымдан-даа хөй — 2381 санны алган. Ол ышкаш тус черниң спортчуларындан хөй санны часпайн атканы дээш Лёня Сыратка «Тываның аныяктары» солуннуң тускай шаналын тывыскан.

Маргылдааның киржикчилери колдуунда 8-10 класстарның өөреникчилери. Ындыг-даа болза оларның аразында чурттуп аныяктарының шилиндек командазының кежигүнери база бар.

Н. ЭРГЕПМАА.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилге өөреннирин күзээнгери бирги курска хүлээп алырын чарлап тур:

Математика.

Орус дыл болгаш литература.

Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.

Биология.

Киреринің экзаменнери июнь 2-деп 14-ке чедир дараазында эртемнерге болур:

«Математика» мергежилге—математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге —орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), дашты-кы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы» мергежилге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологиягa (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Документилерни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап кошкаш, чорудар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, № 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы, ажылдап турар черинден характеристика, билдиришкин, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34. Пединститут. Бот-өөредилге салбыры. Телефон: 2-20-36.

КИНО

МАЙ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даштыкы төөтүң төлээзи» (2 сериялыг) 9.30, 12.00, 17.10, 20.00, «Чүүдеп-даа артык үнелиг». Бешки болгаш алдыгы фильмнер: «Катап тургузуушкунуңуң маадырлыг чоруу», «Хүлден катап бүткен «Феникс» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кызыгаар ыды Алый» 10.00, 11.30, 14.50 «Бодунуң хөлегезинден дүргеп» 16.20, 18.10, «Дүне болган таварылга» 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээки нарын байдал» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ДОСААФ-тың Кызылда натгышнан техниктиг школазы секретарь-машинистерниң хүндүскү куретарынга хүлээп алышкынны чарлап тур.

8-10 класстарны доосканнарны хүлээп алыр. Өскаартен келгеннерни чурттаар чер-биле хангырар. Кичээлдер июнь 1-де эгелээр.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, «Одун» ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-22-41, бухгалтериянуң 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефониче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1246.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 124 (11622) | 1981 чылдың май 28, четверг | 1925 чылда үндезилеттиниген | Өртээ 2 кеп.

Орбитаның «Салют»-6—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге башкарар үр космос ужудуушкуннарын болгаш «Интеркосмос» программа талазы-биле делегей экипажтарының ужудуушкуннарын белеткээринге база чедиишкинниг боттандырарынга киришкен эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга болгаш космонавтыларга, бүгү-ле коллективтерге болгаш организацияларга

Эргим эштер!

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувус космосту тайбың шинээдип алырынга чаа магалыг тиилелгени чедип алган. Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге совет космонавтыларның башкарар үр ужудуушкуннарының база «Интеркосмос» программа талазы-биле делегей экипажтарының ужудуушкуннарының программазы чедиишкинниг доозулган.

Космос делгемин шинчилээринең болгаш ажылдарының талазы-биле Совет Эвилелиниң шылгараңгай чедиишкиннери бүгү делегейге калбаа-биле билдингир. ССРЭ-ниң хамаатызы Ю. А. Гагаринниң «Восток» кораблиге чээрби чыл мурнунда космосче баштайгы ужудуушкуну 108 минута үргүлүлээн. Орбитаның «Салют-6» эртем станциязы үш чыл сес ай ажылдап турар, шынаарга оон ийи чыл хирезин — башкарар режимге эрттиргеп. Ол хире үр космос программазын бир-ле дугаар боттандырган. Космос делгемин тайбың соруглаларга шингээдип алырының планнарын СЭКП-ниң удуртулгазы-биле хажык чок боттандырып турар совет кижилериң карак кызыл күш-ажылының ачызында ол чорук болдунар аргалыг болган.

Фундаменталдыг эртемнерни хөгжүдеринге база улус ажыл-агыйынга практиктиг ажыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалаш, геофизиктиг, астрофизиктиг, технологтуг, физика-техниктиг болгаш медика-биологтуг шинчилелдерниң база шеңелделериниң улуг комплекизин орбитаның «Салют-6» станциязынга күүседкеп. Черниң бөдүүе курлавырларын калбаа-биле шинчилээрии болгаш Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның девискээрии чуруккa тырттырарын чоруткан. Космос ужудуушкуунуун байдалдарынга янзы-бүрү материалдарны база чайырлаашкынарны алырының технологиязын ажыглап кылырынга улуг дуржулгазы мөөнеттингеп. Чоруткан шинчилелдериң болгаш шеңелделериң түңнелдерин улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының эртем-шинчилел болгаш бүдүрүлге организациялары ажыглап турар. Децзи чок чоруктуң байлалдарынга чаа материалдарның хевирлери база алдынган.

Автоматтыг «Прогресс» чүк кораблиериниң дузазы-биле чедирер одалга, янзы-бүрү материалдар, дериишкин болгаш приборлар-биле «Салют-6» станцияны доктаамал хандырарының принципиалдыг чаа системазы бедик ажыктыын көргүскеп. Орбита станциязының аңгы-аңгы борт системаларын база дериишкиннерин катап тургузар талазы-биле нарын септелге-профилактика ажылдары чедиишкинниг күүсеттингеп, ол чорук станцияның ажыллаарының үргүлүлелдиин боттуу-биле улгатырарының аргазын берген. Сайзыраңгайжыткан «Союз-Т» сериязының космос кораблиин шенеп көөрүн болгаш эдиктир ажылдадырын «Салют-6» станция-биле кады ужудуушкунга чедиишкинниг чоруткан, ол кораблыдн ажыглаар чорук космос делгемин шинчилээрииң ажыктыын боттуу-биле бедидер. Солчуп турар экипажтарлыг үр үеннии орбита станцияларын эдиктир ажылдадырының үгүла үе-чаазы доозулган. Доктаамал ажылдап турар орбитаның эртем-шинчилел комплекстерин тургузарының перспективазын ажылдың турар мелээлер алдынган.

«Интеркосмос» программазы ёзугаар космос делгемин шинчилээрииң база тайбың соруглаларга ажыглаарының талазы-биле социалистиг чурттарның эртемденнериниң калы чорудар ажылдары «Салют-6» станцияның ужудуушкунуун үезинде улам ыдай хөгжээн. Совет Эвилелиниң, Чехословак Социалистиг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Болгар Улус Республиканың, Венгр Улус Республиканың, Вьетнам Социалистиг Республиканың, Куба Республиканың, Моол Арат Республиканың болгаш Румыниянын Социалистиг Республиказының космонавтылары составтыг тос делегей экипажның ужудуушкунарын орбита станциязынга болгаш космос кораблъдеринге чедиишкинниг боттандырган. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының эртемденнериниң белеткээ программазы-биле космоска калы чоруткан эртем шинчилелдери —социализм чурттарының найыралының болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының чайынналчак чижээ.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге ажылдарның төлептиг доостуушкуну бешки үр экспедиция болган. Космонавтылар Владимир Васильевич Ковалёнок биле Виктор Петрович Савиных 75 хонук ужудуушкуннуң программазын чедиишкиниг күүсеткеп, оон чорудулгазында эртем-шинчилелдериниң болгаш шеңелделериниң комплекизи бүрүүг-биле доозулган. Моол Арат Республиканың болгаш Румыниянын Социалистиг Республиказының космонавтылары киришкеп делегей экипажтарының станцияга баар ийи экспелициязын боттандырган.

Эргим эштер Владимир Васильевич Ковалёнок болгаш Виктор Петрович Савиных Силерге, ужудуушкуунуң чедиишкинниг доозулганыг-биле. Төрээн чурттуң хүндүлүг даалгазын коичуг эки күүсеткеңиңе холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

«Салют-6» станцияның орбитага ажылының үезинде үр үеним башкарар беш ужудуушкуун болгаш баарының он бир экспелициязын боттандырган чорук туруп көрбээн космос шеңелдези болур. Ала-чурттуң космос техниказы магалыг ажытлал шынарларын база бедик ынаныштыын ол үеле көргүскеп.

Космосту шинчилээрииңе ээа чедиишкин-биле холбаштыр космодромнуң, ужудуушкун башкарар төптүн, космонавтылар белеткээр төптүн, командылал-хемчээлдер болгаш дилеп-тывар комплекстериң ээлчегеринге, конструкторларынга, инженерлеринге, техниктеринге, ажылчыннарынга, космонавтыларга, специалистеринге, орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге башкарар үр космос ужудуушкунарын база «Интеркосмос» программазы ёзугаар делегей экипажтарының ужудуушкунарын белеткээринге болгаш чедиишкиниг боттандырарынга киришкеп бүгү коллективтерге база организацияларга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байырны чедирип тур.

Ала-чурт космонавтиказының чаа чедиишкин болза, СЭКП-ниң XXVI съездиниң салгалы, эртемниң, техниканың болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга космос делгемин улам ыдай өөренип көөрүүн база шинээдип алырының талазы-биле он бирги беш чылдың соруглаларын шинтпирлээринге чүгүлээ салыышкын болур.

Силериниң харыысалгалыг ажылыңарга — тайбыныын, депшилгенин ужун, черниң бүгү кижилериниң чаагай өөрүүнга космосту энче соруглаже угланыыр шинчилээринге чаа чедиишкиннериң силерге күзедивис, эргим эштер.

СЭКП Төп Комитеди

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиуму

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

ПРОГРАММА ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗУЛГАН

Космонавтылар Владимир Ковалёнок болгаш Виктор Савиных Черде

(СЭТА-ның дыңнадыы)

1981 чылдың май 26-да «Москваны-биле 16 шак 38 минута турда космонавтылар эштер Владимир Васильевич Ковалёнок болгаш Виктор Петрович Савиных орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге планнаттынган программаны чедиишкиниг күүсеткеңиниң соонда черде ээп чедип келгеп.

«Союз Т-4» кораблиниң кудулап бадар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде айытқан районунга Джезказган хоорайның чөөн талазында 125 километр черде ээп хонупкан.

Хонупхан черинге кылган эмчи шинчилгези оларның орбитага ужудуушкуунуу болгаш черге ээп кээрии-даа эки байдалдыг эрттиргенин көргүскеп.

Эштер В. В. Ковалёнок болгаш В. И. Савиных олар боттарының ужудуушкуунуң 1981 чылдың март 12-де «Союз Т-4» кораблиге эгелээнь, марттың 13-те орбитаның «Салют-6»—«Прогресс-12» комплекс-биле кораблъдиң тулушканынын соонда космонавтылар оон иштинге ажылдап эгелээннер.

Космонавтылар 75 хонук иштинде ужудуушкуунуң үезинде транспорттуң «Прогресс-12» кораблъдиң чүгүн дужүртеп, станцияның оон соонда башкарылгалыг ужудуушкуунуң боттандырар соруглa-биле эргежок чугула профилактиктиг хөй ажылларны кылган болгаш айытынган шинчилелдерни болгаш дуржулгаларны долуу-биле күүсеткеннер.

Экипажтың ажылының программазынга эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарын ёзугаар геофизиктиг шинчилелдерни кылыры чугула черни ээлеп турган. Космонавтылар ол соруглa-биле пер кырын болгаш делегей океанының девискээрлерин доктаамал хайгаарап, чуруккa тырттырганнар. Космос материалоделениезиниң программазын ёзугаар орбитага ужудуушкуунуң байдалынга чаа шынарлыг чартык проводниктиг, материалларны, металл эппилириглерии болгаш каттыжышкынарын кылып алыр соруглa-биле «Сплав», «Кристалл» болгаш «Пион» дээр хемекселдер-биле шеңелделерни кылган, а ол ышкаш масса-чылыг солчуушкуунуун байдалын шинчилээн. Орбита комплекизиниң экипажы кижилиг организмиге болгаш нарын үнүштериниң өзеринге космоска үжулуушкуунуң факторларының салдарын өөренип көөр талазы-биле хөй санныг медицина-биологтуг шинчилелдерни база күүсеткеп.

Социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының «Интеркосмос» программазы ёзугаар космонавтылар Владимир Ковалёнок болгаш Виктор Савиных-биле кады орбитаның «Салют-6»—«Союз» комплекизинге Моол Арат Республиканың болгаш Румыниянын Социалистиг Республиказының хамаатыларының киржилгези-биле ол чурттарның каттышкан экипажтары база ажылдаан.

1977 чылдың сентябрь 29-та орбитаже салып үндүрген «Салют-6» станцияга беш кол экспедициялардың болгаш анал чедериниң он бир экспедицияларының программаларын күүсеткеп: станцияның башкарылгалыг чүрүм-биле ажылдаан үези 676 хонук болган. Оон-биле кады транспорттуң сайзыралын кылдынган «Союз Т» кораблиң шенээри чедиишкинниг чоруттунган. Чүүктүң «Прогресс» кораблъдери ажылдап турган, башкарылгалыг комплекстерни хандыраарының таарымчалыг системазы бүрүүг-биле бадыткаттынган. Аңаа кылып чоруткан септелге-профилактиктиг ажылдар станцияның иштинде хөй-хөй системаларның болгаш дериг-херекселлерниң ажылдаар күрлавырларын улгаттырар, оон чедиишкинниг ажылдаарының хүүсээвын үзадыр аргазы берген.

Ажылдың үргүлүүелезиг программазының күүседип турарының үезинде башкарылгалыг болгаш автоматтыг космос кораблъдери-биле 34 түттүнүүшкүнүү. экипажтарның ажык космосче үш үнүүшкүүн кылган. Станцияны кылын тургузарының болгаш оон ужудуушкуунуң үезинде боттанылырган конструктор болгаш технологтуг шинтпирлер орбитаның «Салют-6»—«Союз» — «Прогресс» комплекизинин составынга үш чыл болгаш сес ай иштинде ылеглиг ажылдаар аргазы берген.

Космонавтыларның экипажтары эртем болгаш техниканың янзы-бүрү адырларынга калбаа-биле ажыглаттынар хөй хемчээлдиг үнелиг информацияларны алган.

1978 чылдың марттан 1981 чылдың майга чедир үениң иштинде «Союз» совет космос кораблъдеринге болгаш «Салют-6» эртем станциязынга чурттар аразының тос экипажтарының ужудуушкуунуң кылган. Чер чоогунуң орбитазынга совет космонавтыларбиле кады Чехословак Социалистиг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Болгария Улус Республиканың, Венгр Улус Республиканың, Вьетнам Социалистиг Республиканың, Куба Республиканың, Моол Арат Республиканың болгаш Румыниянын Социалистиг Республиказының хамаатылары барып ажылдаан. Совет Эвилелиниң болгаш национал эртем академияларының эртемденнериниң кады ажылдап кылган эртем шинчилелдерни күүседиринге үезинде «Интеркосмос» программазының киржикчилеп чурттарның белеткээри апаратуралары ажыглаан. «Салют-6» станцияга кылыры-биле социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының кады белеткээри шинчилелдерниң болгаш шеңелделериң программазы бүрүүг-биле доозулган.

Эртемниң «Салют-6» станциязынга ажылдарының калбак программазын чедиишкинниг күүсеткеп, дөрт чылыың иштинде «Союз» болгаш «Союз-Т» дээр үзэрби космос кораблъдери, а ол ышкаш чүүктүү «Прогресс» деп автоматтыг он ийи кораблъдерни белеткээш, салып үндүрген лыка хөй эртем, конструктор, будуруге коллективтериниң, космонавтылар экипажтарының, космолромнуң, ужудуушкун башкарар төптүн, космонавтылар белеткээр төптүн; командылал-хемчээлкин болгаш дилеп-тывар комплекстериниң специалистериниң толаагай болгаш деминг ажылының түңнели боол турар.

Эртемниң «Салют-6» станциязының ужудуушкуну доктаамал ажылдаар башкарылгалыг эртем-шинчилел комплекстерни тургузарының оруунга чугула үе-чаазы боол, космонавтика төөгүзүнге Ала-чурттуң космос техниказының тайбыңнын, бүрүүгаар депшилгенин эрге-ажыктарынга, черниң бүгү кижилериниң чаагай өөрүүнга космосту шингээдип алырынга чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар шылгараңгай чедиишкини кылдыр кирер.

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш В. В. Ковалёнокту Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медаль-биле шаннаар дугайында

СҢРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космиктиг ужудуушкуну үр үеде боттандырганы база эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Владимир Васильевич **Ковалёнокту Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» ийиги медаль-биле шаннаар.**

Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Ковалёноктуң маадырлыг чорууңуң демдээ кылдыр оон төрүттүнген черинге хүлер тураскаалды тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың май 26.

Ужудукчу-космонавт эш В. П. Савиныхка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космиктиг ужудуушкуну үр үеде боттандырганы база эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Виктор Петрович **Савиныхка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр шаанаар, Ленин орден болгаш «Алдын сылдыс» медаль-биле шаннаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың май 26.

Эш В. П. Савиныхка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космиктиг ужудуушкуну боттандырганы дээш эш Виктор Петрович **Савиныхка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың май 26.

СОВЕТ-ИОРДАН ЧУГААЛА ЖЫЫШКЫННАР

Совет-иордан чугаалажыышкыннар май 26-да Кремльде эгелээн.

Чугаалажыышкыннарны совет таладан — СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ныи кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков:

Иордан таладан — Иорданияның Хашимит Хаан күүгенииң хааны Хусейн Бен Талал, Премьер-Министр болган камгалал министри Модар Мадран, хаан канцелярязының начальниги Ахмед Керим Аль-Лаузи, хааның секретариадының начальниги ызыгуур салгаан Раад Бен Зейд, эжелеткен девискээрлер херектериниң талазы-биле министр Хасан Анис Ибрагим, даштыкы херектер министри Марван Аль-Касем олар чорудуп турар.

Чоокку Чөөн чүкте байдалдың болгаш ол районга чөптүг болгаш бижыг тайбыңны тургузар аргаларың дугайында, а ол ышкаш делегейниң эң чугула өске-даа айтырыгларының, хамыктың мурнуида тайбыңны бижыглаар дээш, боо-чепсекти эдерее бүдүрерин соксадыр дээш демисел-биле холбашкан айтырыгларының талазы-биле саналонналдарың толаргай солчуушкуну найыралдыг, ажылишчи чугаалажыышкыннарның үезинде болган.

Делегей байдалының сөолгү үеде бакысрааның болдурган дайынзырак империалистиг бөлүктериң ондактыг хөделиишкиннериниге удур Совет Эвилели тайбыңның, улустарының эргелерин хүндүлээринин, оларның айыыл чок чоруун хандырарының, даштыкыдан холгаарлаашкын чокка хостуг хөгжүүрүнүң политиказын утландырып турар деп. Л. И. Брежнев демдеглээн.

Делегей байдалын экижиде-ринче, чавырлыышкынны камгалаарынче, бүгү делегейге тайбыңны бижыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чайгылыш чок угланыышкынын Иордан тала белии-биле үнелээн.

Израильдиң дайынзырак үүлгедиглериниң болгаш Чоокку Чөөн чүкке бүгү-ниити чөптүг тайбыңны тургузарынга мооңдактыг чарылдырыкчы сүлчээлер политиказының ол районга болдурганы айыылдыг дүшкүүрлүг чоруктуң күштелгенинге холбаштыр ханы сагыш човаашкыны ийи талалар илергейлээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегейниң чаа конференциязынга соңуургалдыг бүгү талаларның чүгле коллективтиг күжениишкиннери-биле ыңдыг таарыштыр шинтпирлээшкинни чедип ап болурун Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Палестинаны хостаар организацияның төлээлекчилери ол конференцияга өскелер-биле деп эргелиг киришкен турар ужурлуг. Ыңдыг конференцияны чылдырарынга холбаштыр совет инициативаны деткип турар дугайында Иорданияның хааны медеглээн болгаш арабтарның чөптүг херээнге Совет Эвилелиниң коргүзүп турар дузаламчызын база деткимчезин белии-биле үнелээн.

Израильдиң дайынзырак үүлгедиглерин Чоокку Чөөн чүкке чөптүг тайбыңны тургузарынга удур Израильдиң соксаал чок агрессиязын, ол чурттуң иштики херектеринге оон каржызы-биле холгаарлап турарын шыгыы буруу шаңкан болгаш Ливанда байдалды дүрген экижидерининг, оон бүрүн эргезин база девискээр талазы-биле будүн чоруун камгалаарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Тургустунган амгы байдалдың үезинде боттарының национал эрге-ажыктарын камгалаар, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болган бижыг тайбыңны тургузар дээш нияти демиселге үндезилеттинген арабтарның хөделиишкиннериниң чангыс эвээ онза чугула болуп турары демдеглеттинген. Арабтар боттарының эргелерин камгалаар дээш сырый каттышкан, бижыг болгаш принципиалдыг турушкан тудум-на, ол демиселге оларның туруттары уламна бижыг болур деп, Л. И. Брежнев онзалап айытқан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргалары Н. А. Тихонов, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының орлакчылары, ССРЭ-ниң Министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албаның өске-даа кижилери келгеп.

СЭКП ТК-ныи Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага үүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ

ч у г а а з ы

Дээрги мындаагылар!

Хүндүлүг иордан аалчылар!

Эштер!

Совет Эвилелиниге найыралдың аян-чоруун кылып Иорданиядан чедип келген хүндүлүг аалчыга чүректиң ханызындан байыр чедирери ооруүчүг-дүр. Бистиң чурттарлыстың аразында харылзаалариың чедиишкиннииг хөгжүп турарын бо аян-чорук болгаш эгелээн совет-иордан чугаалажыышкынар бүзүреллиг херечилел турар-дыр.

Иордания — улуг эвес чурт. Ынчалзажок күрүнелериниң политиктиг деңзизин олариың девискээриниң хемчээли болгаш чурттакчы чонунуң саны толаргайлавайн турар болгай. Ол деңзийи олариың делегей херектериге угланыышкыны, эртемчейге тайбыныы ханызларынга олариың салыышкыны тодаргайлап турар. Тайбыңны — улус бүрүзүүнүң бүрүн эргелерин хүндүлээрииге болгаш өске чурттариың херектериңе аңгы чурттариың улуг комплекизин орбитаның «Салют-6» станциязынга күүсеткеп. Черниң бөдүүе курлавырларын калбаа-биле шинчилээрии болгаш Совет Эвилелиниң, Чехословак Социалистиг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Болгар Улус Республиканың, Венгр Улус Республиканың, Вьетнам Социалистиг Республиканың, Куба Республиканың, Моол Арат Республиканың болгаш Румыниянын Социалистиг Республиказының космонавтылары составтыг тос делегей экипажның ужудуушкунарын орбита станциязынга болгаш космос кораблъдеринге чедиишкинниг боттандырган. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының эртемденнериниң белеткээ программазы-биле космоска калы чоруткан эртем шинчилелдери —социализм чурттарының найыралының болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының чайынналчак чижээ.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге ажылдарның төлептиг доостуушкуну бешки үр экспедиция болган. Космонавтылар Владимир Васильевич Ковалёнок биле Виктор Петрович Савиных 75 хонук ужудуушкуннуң программазын чедиишкиниг күүсеткеп, оон чорудулгазында эртем-шинчилелдериниң болгаш шеңелделериниң комплекизи бүрүүг-биле доозулган. Моол Арат Республиканың болгаш Румыниянын Социалистиг Республиказының космонавтылары киришкеп делегей экипажтарының станцияга баар ийи экспелициязын боттандырган.

Эргим эштер Владимир Васильевич Ковалёнок болгаш Виктор Петрович Савиных Силерге, ужудуушкуунуң чедиишкиниг доозулганыг-биле. Төрээн чурттуң хүндүлүг даалгазын коичуг эки күүсеткеңиңе холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

«Салют-6» станцияның орбитага ажылының үезинде үр үеним башкарар беш ужудуушкуун болгаш баарының он бир экспедициязын боттандырган чорук туруп көрбээн космос шеңелдези болур. Ала-чурттуң космос техниказы магалыг ажытлал шынарларын база бедик ынаныштыын ол үеле көргүскеп.

Космосту шинчилээрииңе ээа чедиишкин-биле холбаштыр космодромнуң, ужудуушкун башкарар төптүн, космонавтылар белеткээр төптүн, командылал-хемчээлдер болгаш дилеп-тывар комплекстериң ээлчегеринге, конструкторларынга, инженерлеринге, техниктеринге, ажылчыннарынга, космонавтыларга, специалистеринге, орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге башкарар үр космос ужудуушкунарын база «Интеркосмос» программазы ёзугаар делегей экипажтарының ужудуушкунарын белеткээринге болгаш чедиишкиниг боттандырарынга киришкеп бүгү коллективтерге база организацияларга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байырны чедирип тур.

Ала-чурт космонавтиказының чаа чедиишкин болза, СЭКП-ниң XXVI съездиниң салгалы, эртемниң, техниканың болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга космос делгемин улам ыдай өөренип көөрүүн база шинээдип алырының талазы-биле он бирги беш чылдың соруглаларын шинтпирлээринге чүгүлээ салыышкын болур.

Силериниң харыысалгалыг ажылыңарга — тайбыныын, депшилгенин ужун, черниң бүгү кижилериниң чаагай өөрүүнга космосту энче соруглаже угланыыр шинчилээринге чаа чедиишкиннериң силерге күзедивис, эргим эштер.

СЭКП Төп Комитеди

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ССРЭ-ниң Күрүнениң айыл чок чорук комителиниң органнарының болгаш шериглериниң удуртукчу составының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы май 25—26 хүннерде Москвага болуп эрткеп. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлеринге база СЭКП ТК-ныи Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге үндезилээш күрүнениң айыл чок чорук органнарының соруглаларының дугайында аңаа чугаалашкан. Ол айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыл чок чорук комителиниң даргазы Ю. В. Андропов кылган.

Чыылганнарга изиг болгаш чүректиң ханызындан дүткүттүрген СЭКП ТК-ныи Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге үндезилээш күрүнениң айыл чок чорук органнарының соруглаларының дугайында аңаа чугаалашкан. Ол айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыл чок чорук комителиниң даргазы Ю. В. Андропов кылган.

Чыылганнарга изиг болгаш чүректиң ханызындан дүткүттүрген СЭКП ТК-ныи Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев хуралдың ажылынга киришкеп. Бистиң социалистиг Төрээн чурттувустуң айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле партияның салган соруглаларын чедиишкиннииг күүседир дээш бүгү күжүн бээрии бүзүреткеп чагаазы СЭКП ТК-га, СЭКП ТК-ныи Чиңгине секретары Л. И. Брежневке хуралдың киржикчилери чорутканнар.

БЕДИК НЕГЕЛДЕ ЁЗУГААР

Машина тудугжуларының Бүгү-эвилел хуралынга продукциянын шынарын болгаш техниктиг деңгелин белиидер база металл камналгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол май 26-да, Эвилеллер Бажыңының Колонналыг залынга болган.

Хуралдың ажылынга эштер А. П. Кириленко, Н. А. Тихонов, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң ЭА-ының президентизи академик А. П. Александров, министерстволарының, ведомстволарының удуртукчулары, сураглыг специалистер, инженерлер, эртемденнер киришкеннер.

Эш Л. И. Брежневтиң хуралдың киржикчилериниге чедиргеп байырын чыылганнар диңмиттиг адыш-часкаашкынары-биле уткаанынар. Ол байыр чедиришкинин А. П. Кириленко номчаан.

Ала-чурттуң машина тудуушкуну чаа беш чылче эртем-техниктиг болгаш бүдүрүлгечи чаа күш-биле киргеп дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер. Улус ажыл-агыйының эртем-техниктиг деңшилгезин бүрүүг-биле тодаралын турар продукциянын бүдүрүп үндүрер талазы-биле күүү улгаткай.

Партийжи съездиниң негелдезин ёзугаар чедип алган чедиишкиннерии улус ажыл-агыйының удуртукчулары, инженерлери эртемденнери үнелээннер. Ынчалзаа-даа чамдык машиналарның, дериг-херекселлерниң болгаш приборларың техниктиг деңгели амгы үениң чогуур стандартынга дүүшпейн турарын база аңаа айыткан.

Улус ажыл-агыйының техниктиг эде дериглезин болгаш ону сайзыралдың ден-дескиоруунче шилчидерин 80 чылдарла доозары — машина тудуушкуи продукциязының шынарын дарый экижидерин бирги чергенин айтырыы кылдыр негеп турар.

Чурттуң техниктиг деңгелдиң болгаш машина тудуушкуниуң үгүла продукциязының шынарын, бүдүрүлгенин механизациязының болгаш автоматчылылгазының деңгелин, оон культуразын болгаш канналгалыг чорууң толдарлыр турар заводтарның болгаш каттыжышкынарның толдаргай соруглаларын үк хуралга чугаалашкан.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. май. № 6 (107)

АЛДАРЖААН АЛДАН ҮШ ЧЫЛДАР

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң сүлдедмээ бистиң кызыгаарывыста байза бүрүзүде чоргаары-биле чайынанып, улуг чүртувустуң кызыгаарын көрүспүшаан, кызыгаар камгалалы күрүнеңиң хүндүлүг болгаш эң-не харысалгалыг херээ дээрзин бадыткан турар. Советтер чүртүнүң айыл чок чоруун болгаш социализмниң чаалап алышкынарын камгалаарын Владимир Ильич Ленин болгаш Коммунистиг партия кезээде политиктиг болгаш күрүне масштабтыг эң кол айтырыг деп санап келген. Кызыгаар камгалалын тургузар дугайында төөгүлүг декретке 1918 чылдың май 28-те В. И. Ленин ат салган. Кызыгаар шеринниң бүгү-ле дайынчы херектери бистиң чонувустун, оон Чепсектиг Күштериниле, күрүнеңиң айыл чок чоруунуң органнары-биле болгаш Совет чүртүнүң бүгү-ле сайзыралының кол үе-чаламалары-биле тудуш харылзаалыг.

Хамааты дайынының шөлдеринге кызыгааржылар эрес-дидим-биле демисешкенер. Хамааты дайын доозулган, чүрт тайбың социализмни тургузарынче киришкен. Ынчалза-даа кызыгаар амыр-дыштыг көрбээн. Аныяк совет республиканың дайыннары оожургаваан, чүгле болунуң контрреволюстуг стратегиязының тактиктиг аргазын өскерткенер. Ынчан кызыгааржылар Бүгү-эвилелдиң кол комиссиязының шериглериниң составынга киргеп. Совет күрүне кызыгарын камгалаарын органнозатаарынга болгаш кызыгаар шеригнерин сайзыралынга Коммунистиг партияның база совет күрүнеңиң көскү ажылдакчызы Ф. Э. Дзержинский улуг рольду ойнаан.

Ногаан бөрттүг дайынчылар ак гвардейжи идегеттерниң, шпионшкиннериң, диверсантыларының, басмач банданың болгаш контрабандиттерниң оруулга дайынын-биле доза туруп, оларны он-он, чүс-чүс болгаш мун-муңу-биле тудуп болгаш чылча шаап турганнар.

Алдаржаан Никита Федорович Карацупаны сагынмайн барып болбас. 338 агеитнин ол туткан болгаш даштыкы разведканың 129 шивишкиннерин үзүткэн чок кылган. Андрей Коробицынның, Андрей Бабушкинниң, Георгий Шамаевтиң болгаш өскелерниң-даа аттары кызыгааржыларның төөгүзүнде алдың үжүктер-биле хезээ мөңгезе кирер бижиттинген.

Ада-чүрттүң Улуг дайыны бистиң күрүневиске, оон Чепсектиг Күштерингe дар-берге шылгалда болган. Баренцеводан Кара далайга чедир дайзынның чепсектиг күштерингe удур бистиң кызыгааржыларывыс эрес-дидим демисешкен. Брест шивээзинiң камгалакчыларының, Лопатин, Кижеватов, Усов, Морин аттыг заставаларының болгаш өске-даа кызыгааржыларының өлүм чок маадырлыг чоруктары кажаидаа уттундурбас.

Ада-чүрттүң Улуг дайынынга кызыгааржыларның маадырлыг чоруун Төрээн чүрт белии-биле үнелээн. Мун-муң кызыгааржылар чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. 200 ажыг кижи Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атка төлептиг болган.

Дайын сөөлүнде кызыгааржыларга харысаалгалыг даалгалар онаашкан. Империалистиг күрүнелер, ылангыя АКШ, Совет Эвилелиниге болгаш социалистиг чүрттарга удур хоралакчы ажылдарны чорудуп турган. Ынчалза-даа ол ораалдажымышкынар буураан.

1969 чылдың чазыныда болгаш чайынында Даманск ортулуунга маоистерниң чоңгээлиг чоруктарынга кызыгааржылар шыңгыы харыны бергенер.

Кызыгаар шериглери Төрээн чүртүнүң мурнунга болдунуң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турарлар. Олар кандыг-даа даалганы күүседиргe хезээде белеп. Кызыгаар шериглериниң күжүнүң эгээртинмес үндезини Коммунистиг партияның мерген угаанныг удуртулгазында, чон-биле оон сырый харылзаазында болуп турар.

Кызыгааржыларны кижизидеринге кол рольду офицер кадрлар ойнап турар. Ол болза командирлер, политажылдакчылар, специалистер-дыр, оларның хөй нуруузу дээди эртеминиг, волдуунда шүптүзүү коммунистер. Бо мергежил харыысалгалыг болгаш хүндүлүг Солдаттарны өөредикри болгаш кижизидеринче, кызыгаар камгалаар талазы-биле албанны организастаарынче сагыш салыры оларга онаажыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчет илеткелии база съездиниң өске-даа материалларын хандыр өөренирinче, ону амылыралга боттандырарынче кызыгаар шериглери амгы үеде кол кичээнгейни угландырган.

Тываның кызыгааржылары боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин шупту күүсеткеннер. Офицерлер А. А. Шалдуга, В. Лысов оларның удурткан кызыгааржылары социалистиг чарыштың биргн олуруунда чоруп орар.

Солдаттарны кижизидерингe болгаш өөредирингe дуржулгалыг офицерлер В. В. Зятьков, А. Г. Лихтин, А. Н. Ягодкин, В. И. Соламой, прапорщиктер Чихачев алышкылар, В. И. Мельведев болгаш өскелер-даа улуг ажылды чоруткан. Төрээн чүртүнүң мурнунга болдунуң хүлээлгезин анда дайынчылар В. С. Монгуш, Э. К. Оргу, ефрейторлар Ю. А. Першинов, М. А. Султанов, Р. А. Чернышев, сержант В. Н. Захаров, улуг сержант Г. В. Соколов болгаш өскелер-даа эң эки күүседип турарлар.

Кызыгааржылар боттарының харысаалгалыг хүлээлгезин эрттирип тура, совет кижилериниң детяимче дузаламчызыман келгеи. Ийи дакпыр орденниг Тываның ажыл-ишчилери кызыгааржылар-биле кады Төрээн чүртүн камгалажып, кандыг-даа айтырыгны шиитпирлежиринге белеңнер. Чер болганда кызыгааржыларның дуза-биле Төрээн чүртүнүң Улуг дайынында Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атка төлептиг болган.

Дайын сөөлүнде кызыгааржыларга харысаалгалыг даалгалар онаашкан. Империалистиг күрүнелер, ылангыя АКШ, Совет Эвилелиниге болгаш социалистиг чүрттарга удур хоралакчы ажылдарны чорудуп турган. Ынчалза-даа ол ораалдажымышкынар буураан.

1969 чылдың чазыныда болгаш чайынында Даманск ортулуунга маоистерниң чоңгээлиг чоруктарынга кызыгааржылар шыңгыы харыны бергенер.

Кызыгаар шериглери Төрээн чүртүнүң мурнунга болдунуң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турарлар. Олар кандыг-даа даалганы күүседиргe хезээде белеп. Кызыгаар шериглериниң күжүнүң эгээртинмес үндезини Коммунистиг партияның мерген угаанныг удуртулгазында, чон-биле оон сырый харылзаазында болуп турар.

Кызыгааржыларны кижизидерингe кол рольду офицер кадрлар ойнап турар. Ол болза командирлер, политажылдакчылар, специалистер-дыр, оларның хөй нуруузу дээди эртеминиг, волдуунда шүптүзүү коммунистер. Бо мергежил харыысалгалыг болгаш хүндүлүг

офицер Б. ЧАМЬЯН.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛ!

Репортаж

«Юра! Болдуңнуң хүлээлгеңии ак сеткилдиг күүсет. Кезээде серемчилелдиг бол!».

Заставаның бажыңыига кирип келген кижи бүрүзү ол сөстерни бир дугаарында номчуур. Бөдүүн чазык шырайлыг кижи ортузу чеде берген иениң чуруу. А демги ол сөстер оон оглу Юрий Целоусовка чагаалыидан олуруглар-дыр.

— Сержант, ненериин чагыын канчаар күүседип чор силер?

— Авам чагыы—Төрээн чүртүм чагыы-лыр. Ону ыдыктыы-биле күүседир апаар.

Көргүзүтлер самбыразы. Ында дайынчы бүрүзүнүң бүтү талазы-биле чедиишкиннерин бирден бирээ чок даңзылаан. Юрийниң адының дужунда дөрт дөрбелчин чыпшырып каан — дөрт хүндулел бижик: кымчыындан-даа хөй.

Застава начальиигы офицер А. Жатконуң кабинединде олур бис. Хөлчок эки, шевергии, биддилиг дерээн өрээл. Дзержинскийниң барельевы. Шкафтар, приемник, магнитофон. Көжегелеп каан карта.

— Кызыгааржылар байырлалын чедиишкиниг-ле уткуп турар чоор аа?—диштивис.

— Чүү дээр чоор харын—дээш, Александр Иванович эгенгензиг-даа ышкаш хүлүмзүрдү. Аныяк офицериың чараи ары улам-на аиныг апарлы. — Бирги периодта (бистe үеии ынчаар санаар) социалистиг чарышка бешки черни ээлээн бис. Мону барымдаалаар болза, шаиалдыг черде кирбейн шоолуг эвес, түнелдиг болгаи деп болгу дет. Ынчалза-даа ол база ындыг эвес. Чарыш дээрге чарыш болгай, бирде моозу, бирде өскези мурнай бээр. А бис сөлган сорулгавыс— бирги чер —чедер дээш ажылдавышаан бис...

«Сорулгавыс чедер дээш»— ол чүл? Заставаның социалистиг хүлээлгезииден: дайынчы болгаш политиктиг белеткелге ниитизи-биле «дөрт» демдектя чедип алыр; класстыг 9 специалисти, 5 спортчу-разрядчыны, 7 значкисти белеткээр...

— Хүлээлгелериивис күүсеттинип-ле турар чүве. Социалистиг чарыштың түнелдерии айлап үндүруп турар. Партияның XXVI съездизиин төлептиг уткуур дээш чарышка бистиң кызыгааржыларывыс идепкейлиг киришкен. Ниити түнелди чугааладым. А тус-тус дайынчылар аразында коор болза...— дээш, начальиик мурнунда чыткан журиалдарны ашкылады. — Константин Ивашенко, сержант—эрес дайынчы. Азы—база-ла сержант Слава Ушивцев. Ефрейтор Владимир Шкляев. Олар кызыгаар шериглериниң тергиннери-дир. Кызыгаарга келгеш, чаа-ла чыл четкен ооллар Виталий Головии, Михаил Абрамов база мергежилдиг дайынчылар болуп бар чоруур...

— Съездиниң материалдарын?..

— Ийет, чугаажок. Бис ону кидии түлүк өөренип, конспектилеп тур бис. Ында сөс, домак бүрүзү ханы утказыг. Ол чоокку келир үеде чүрттээрывыстың программазы-дыр. Ынчангаш богүнгү кызыгаажы, даартагы ажылчын, студент оон кол чүүлдерии билгеи турар ужурлуг.

Черле ынчаш бо чылдың эгези биске дыка өөрүнчүг боолтур ийии. Съезд дугайын чугааладым. Забайкальеның кызыгаар округу майда Дайынчы Кызыл тук орден-биле шаңнатты. А бистиң отряд бирги квартала бирги черни эзелди, а өөрткен чылдың түнелди-биле округтуң Шериг Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туғун чаалап алды. Бо бүгүде бистиң эвээш-биче үдүүвүс барынга чоргаарланмас аргавыс чок.

Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар кызыгааржы бүрүзү бодунуулаи ангыда ийи-үш мергежилди шингээдип алыр ужурлуг. Ону чедип алганнар эвээш эвес.

Ленинчи өөрээл. Кызыгааржының «күш-ажылчы» хүнүнүн элээн кезии маңаа эртер: радио дыңнаары, политкичээлдер, солун номчулгазы, «Время» программазын телевизордан көөрү... Кызыгааржы харын-на моон бөмбүрзектиң судалының катарын дыңнап орар. Өрээлди дерип кылганы тергиин эки болду. Дорукде эргим овур-хевир Владимир Ильич Ленииниң портредн. Чанында партияга, комсомолга тураскаатказан стендилер.

Түс черниң эрге чагыргалары, хөй-ниити организациялары кызыгааржылар-биле сырый харылзаалыг. Застава деиискээрии чавагайыдарынга олар эки дузалаан, бот-тывынгыр артистер, спортчулар маңаа бо-ла келир. Улустуң дружина кызыгаар камгалалынга төлептиг үлүүн киирип турар.

...Часкы боралгак хем чалгыларын дүргектеп даллажып бадып чыдар. Оон ол чарыында көжүп чоруур кызыл эдезиннит бархаиар —Кызыл-Кумзуг, Хемни өрү ырап чоктаан тудум даглар бедип, кызаалап кээр — Памирде-даа дег. Ийет, ол кызыгаар чөбүгу девискээриниң иниити хевири ыдыг. Бистиң улуг Төрээн чүртувустуң он-он муң кило. метр шөйүлген кызыгаарының кезек участогу ынчаар көзүлдү. Төрээн чүртувус моон эгелээн.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

ЧУРУКТАРДА: ленинчи өөрээлде политкичээл: аъттыг хайгыылчылар: аиаа дайынчылар В. Шкляев биле М. Абрамов нарядче үнүпкен.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

АРМИЯНЫҢ, ФЛОТТУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

Кызыл туктуг Ортаакы Азиянын шериг округу. Офицер Г. Тихоновтуң командалаиы хайгыыл салбыры эң тергиннериниң одуруунда доктаамал чоруп орар. Ылангыя адыгжыларының көргүзүглери эң-не эки. Оларның аразында сержант А. Молодцов, аиаа дайынчы Е. Прасолов тергиин часпас адыгжылар болган.

Салбырда бар бүгү бооларны часпас адарынга командир болуу шылгараан. Ол бир дугаарында отту ажыдар болгаш эң эки түнелдээн маргылдаага үлегерии көргүзер.

Кежектиң методика чөвүлелиниң инициативазы-биле ай санында прапорщик хүиүн эртирип турар.

Подполковник Л. ГОЛОВНЕВ.

Ийи дакпыр Кызыл туктуг Балтий флоду. «Олекма» танкериниң экипажы корабльдерии кывар-чаар материалдар болгаш суг-биле хандырар харыысалгалыг даалганы бо хүиинерде күүседип турар. Капитан Анатолий Иванович Ивановтуң судиозу матростарга үлегерлиг болуп келгек. Чоокта чаа күшажылчы стажының 20 чыл юбилейии океанга ол демдегдээн.

Хоочуиның юбилейи болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле шаңнаны-биле холбаштыр эш-өөрү. матростар байыр чедиргеннер.

Капитан-лейтенант С. ЧЕЙПЕШ.

Ленин орденниг Москваның шериг округу. Н. полктуң прапорщиктери солдаттарны өөредирингe болгаш кижизидерингe улуг үлүүн киирген. Оларның дыка хөйү дайынчы өөредилгениң тергиннери. бедик класстың специалистери. Прапорщиктер А. Сибиряев, В. Куваев дайынчы мергежилдиң мастерлери, полктуң эң тергии механик-чолаачызы деп атты чаалап алганнар.

Майор В. Поленовтуң удурткаиы кежектиң методика чөвүлелиниң инициативазы-биле ай санында прапорщик хүиүн эртирип турар.

Подполковник Л. ГОЛОВНЕВ.

Ийи дакпыр Кызыл туктуг Балтий флоду. «Олекма» танкериниң экипажы корабльдерии кывар-чаар материалдар болгаш суг-биле хандырар харыысалгалыг даалганы бо хүиинерде күүседип турар. Капитан Анатолий Иванович Ивановтуң судиозу матростарга үлегерлиг болуп келгек. Чоокта чаа күшажылчы стажының 20 чыл юбилейии океанга ол демдегдээн.

Хоочуиның юбилейи болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле шаңнаны-биле холбаштыр эш-өөрү. матростар байыр чедиргеннер.

Капитан-лейтенант С. ЧЕЙПЕШ.

ЧАҢГЫС ИЕНИҢ ТӨЛДЕРИ ДЕГ

Кызыгаар дургаар шыпшың. «Н» кызыгаар заставазының 2 кат бажыңының даштында хайгыылда турар кызыгаржы бистии уткуп алды. Бажыңныг бир хаиазын дургаар «Партия —бистиң үенин утааны, алдарыы болгаш күүрү» деп бижээн лозуң кайы ыракта тода көстүр. Херим иштинде база бөрээ: «ССРЭ-ниң күрүне кызыгаары — ыдыктыг болгаш кым-даа дээп болбас». Оон-биле кожа «Ыдыктыг шериг хүлээлгевисти эрттирип турар крайывыс» дээш Тыва АССР-ниң чүрт уруун улгаттыр чураан. Ийет, бистиң улуг, делгем Төрээн чүртувустуң күрүне кызыгаарын үрээрии кым-даа кажаи-даа семевес. Ол идегелдиг камгаладыг. Ыидыг дээрзин каш-ла чыл бурунгаар Даманскиге совет кызыгааржылар шыизыткан болгай. Бир эвес херек болза бо минутада кызыгааржылар ону бадыткаарынга белеиии Төрээн чүрттүң мурнунга дангыраглаан...

Кызыгаарда ынчангаш ыржым. Кирер эжиктиң ийи талазында «Кызыгаар шеринии тергиин» деп хөрек демдээниц 1,2 чергезииң улгаттырган хевйлерии аскылап каан. Бозаганы артап кээривиске, застава начальиигa Александр Евгеньевич Яковлев шериг ёзузу-биле кээп мендилешти. Таныжып, хөөрештивис. Заставаның ажыл-херээн күзелдин-биле каксы чугаалай-дыр. Күрүне кызыгаарын камгалаарынга шылгараан дайынчыларны мергежил аайы-биле тодаратказ, оларның чуруктарының адаанда вымпелдерии аскылап каанын көрдүвүс. Бо удаада контролёр, сержант Юрий Орлов, харылзаачы ефрейтор Юрий Титов, кызыгаржының дыижы «кулаа» — кызыгааржы ыттар инструктору, улуг сержант Александр Писарев, чолаачы, ефрейтор Иван Кузьминых олар төлептиглериии төлевтиглери болганнар. Күшажылчы алдарның тугун база сонуургадывыс. Ону мында чүгле «Сылдыс кыпсыры» деп адаар чүве боон тур. Ам ону кызыгаар шеринииң тергиини ефрейтор Ершовтуң алдары дээш кывыскан болду.

Ол ышкаш мында «Кызыгаржы» деп хана солуниуң ээлчеглиг дугаарын аскаи. Ол айда доктаамал бир катап үнер. Февраль 23, май 9, май 28 дээн чижектиг байырлалларда база бир солун орта кожаланчы бээр. Оон кыдымда дайынчы хуудустар, «Чаңнык-тар» үзүлбес. Кезек сонуургадывыс-даа. Бирээзинде кызыгаар дамчыштыр ап чоруурy хоруглуг эт-херекселдя хураатаның дугайында тодаргай бижээн. Өскезинде холунда туткан документ чок хамаатыны автомашинадан дүжүргеш, дедир эдиргеи. Ону биче сержант Князев, аиаа дайынчы Карпиков олар илеркеш, командирден аас шаииалы алган.

Ол аразында А. Е. Яковлевке күрүне кызыгаарының кампалалыиче киреp ээлчеглиг бөлүктүң беленин начальииктиң политкижизидиге талазы-биле оралакчызы В. И. Присич кээп дайынчы ёзу-биле илеткеди. Белеткелди хынап, кызыгааржыларны аъткарары-биле офицерлер үвүптүлер. Начальииктиң өске бир оралакчызы А. С. Марсов чеде хонуп келирге, дайынчы белеткелди эрттирер тускай классты, библиотеканы, политкичээл чорудар ленинчи комнатаны сонуурган көрдүвүс. Оларның бирээзинде «Кызыгаар отрядының эң дээре комсомол организациязынга» деп каан вымпелди ээлери чоргаарал-биле көргүстүлер. Чергелештир хөй-ле оруннар салып каан өрээлге келдивис. Мырыиай чаа дайынчы ээлчээн эштериие түр када хүлээдип бергеш келгеи кызыгааржылар дыштанырынче белеткеиген тур. Сонгалардан хүи хереддерии кирбес кылдыр дуглаан бүлүртүн өрээлден ангы-ангы дылдарга чугаа дыңнаан, ол дугайын сонуургаарывыска, лейтенант Марсов күзелдии-биле тайылбырлады:

—Бисте орустар, тывалар, украинner, белорустар, татарлар, мордвиннер, чуваштар болгаш өске-даа нациинын төөлери бар. Шупту-ла чаңгыс иениң төлдери дег пайыралдыг шериг албанын эрттирип. күрүне кызыгаарын карак огу дег камгалаар хүлээлгезии ыдыктыы-биле күүседип турарлар...

С. МОНГАЛ.

Ол кежээ хостуг үе менээ таварышкан. Төрээн Тывамче чагаа бижип олур мен. Өөрүм оолдар база-ла бижиттинген, номчуттуган, даараиган, шеверлеттиигеи турлар. Эштеримниң бирээзи кызыгаржы ыттарын чемгерген, өскези аътгарын суггарган. Белеткел ол. Ол аразында кызыгаардан келир эштеримниң кээп, хайгыылче үнерлер чорупкан. Эжим-биле дан бажында беш шакта хүлээлгевисче үнер мындыг бис.

Кидии түлүк удуп турувуста, дүвүрээзин медээзи эгелээн. Саииыг минутада кеттиннипкеш, чепсээвис алгаш, чыскалыпкан бис.

ЫРАККЫ КЫЗЫГААРГА ХҮЛЭЭЛГЕМ ЭРТТИРГЕНИМ

Кызыгаарга чүү болбас боор. Херек болза, не-чуртувус дээш аткылажып кириптериие белеиивис ол.

Чүү болганыл? Девискээриисте хамаатыларның документилерии хынаар эртилге черинии хаалгазы ажыттына бергеии, застаавис начальиигн биске тайылбырлады.

Начальиик баштаан дүвүрээзин болүү ажыттынган хаалгаже ону тодарадыр дээш чорупканнар. Начальииктиң оралакчызы каш кижи девискээривистиң оң талазынче, а бистер солагай талазынче оруктарны, кежиглерии дуглай баш дозар дээш маңнажып үнүпкен. бис. Ырак черлерже аъттарлыг, машиналыг солдаттар база чоруткулаан. Прожекторлар ынаар чыдып турган.

Январьның бир соок, карангы дүнүнүн бирээзи ол. Хынаар. көөр ужурлуг черлеривисти кээп көрдүвүс, Чүве-даа билдиртпес, элээн үр апарган. Заставаже дедир келириниң медээзи кызыл, көк ийи чырыкты дээрже адып үндурүпкеи. Ээп келдивис, өөрлериивис база четкилеп келгеи болду. Төрээн чүртүмиүң ыдыктыг кызыгаарын аиғы-аиғы наииаларның ооллары-биле кады камгалап эрттиргеним менээ кажан-даа уттуидурбас.

Ю. ХОВАЛЫГ.

ТӨЛЕПТИГ БОЛУР БИС

Бай-Тайга районуиуң шериг комиссариады болгаш ВЛКСМ райкому шериг албанынче оолларны үдээн. Шериг комиссары капитан В. И. Кеня митингии ажыткаш, СЭКП райкомуиуң ийиги секретары М. Х. Сарыгларга сөс бергеи.

— СЭКП-ниң XXVI съездизии Төрээн чүртүүн **камгалалынче** оиза кичээнгейии салган. Шериг албан эрттирери силериии ыдыктыг хүлээлгеңер болгай— деп, ол чугаалаан.

Ала-чүрттүң Улуг дайыиының киржикчизи, эки турачы гвардейжи, пенсионер А. С. Адыгбай оолларга чагыт сөзүн берип, Төрээн чүрттүң бүзүрелдиг камгалакчылары болуруи күзээн.

Төрелериниң мурнуидан Н. Хомушку мынча дээи:

— Бистиң үш оглувус шериг албанын эки эрттирген келгеи. Ам дөрт дугаар оглувусту шериг албанынче үдеп турарывыс бо-дур. Өске акылары дег, Төрээн чүрттүң камгалалынга төлептиг бараан болгаш ээш келирии оглумга база оске эш-өөрлериие күзеп, оруксуур меиди чагагай чоруурун йөрээп тур мен.

ВЛКСМ райкомуиуң ийиги секретары Алевтина Очур районнуң бүтүү комсомолчуларының болгаш аныяктарының мурнудан оолларга байыр чедирбишаан, шериг албанын чедиишкиниг эрттиргеш келирии күзээн.

Чаңгыс чер чурттугларының, дөргүл-төрелдериниң берген чагыларынга шыичы болуп, шериг албанын төлептиг эрттиргеш, чанын келирии шериг баар ооллар хүлээнгеинер.

Дөргүл-төрелдери, эш-өөрлери-биле байырлашкаш, ооллар автобустарга олурупкан.

Б. БАРБА.

Сергей Торбостаевтиң эктинден бир-ле кижи тыртыпкан. Хая көрүп келирге, салбыр командири болган.

— Ажыл-херек кандыгыл, Сергей?

— Шупту белен бис!—деп, биче сержант илеткээн.

— Эки-дир. Эр-хейлер! Атака үезинде адыңар сыкпацар. Силериниң салбырынар оң тала-биле элээн аймылдыг черлеп кирер эвеспе. Ону боданар...

Ынча дээш офицер чоруй барган. Сергей оон соонче үрле көрүп чыткан. Ол аңаа чоргаарланып, дайынчы амыдыралдың баштайгы хүииерии сактып келген. Курс доосказ, ротага кээрге ону сэлбыр командири кылып каан. Арга-дужулга чок кижиге баштай дыка берге турган. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумуига өөреиип турда, ону шериг херээнии башкызы бөлүктүң комиилири кылдыр томуйлап кагза-даа, Сергей ону улуг-ла хөрекке-албаан. Ам аңаа дуза херек апарган. Ону рота командири билип каан, дузалажып, орта сүмезии берип эгелээн. Чартык чыл иштиде Сергей командириден дыка хөй чүвеии билип алган. Оон командылап турары салбыр мурнакчыларның одуруунче киргеи.

Сергейге бир дайынчы өөредилгениң хүиү уттундурбас. Ынчан боо адарынга агаар шаптыктап турган. Дүүи кежээ-де чагган хар соксаваай. Мотоадыгжылар боо бооларр черге кээрге безии хар үрлүүп-ла турган. Чоокта чүве безии көзүлбес.

— Агаар багай-даа болза боолаар бис. Бир дугаарында мотоадыгжылар барык хүиледир автоматтардан, пулеметтардан, гранатомёттардан боолап келгеннер. Оиу болгаш траишея иштинден хол база танкыларга удур гранаталарны октап шаг болганнар.

Боо адары кежээ соксаан. Ыржым, шөлээии коичуг апарган. Рота командири ведомость көргеш дыка өөрээп. Солдат бүрүзүнүң фамилиязының дужунда «тергиин» болгаш «эки» деп демдектер хөй.

Ол хүи эң эки адыгжы биче сержант Торбостаев болган. Офицер аңаа болгаш оон салбырыига аас шаииалы чарлаан.

— Совет Эвилелиниге бараан болуп тур бис!— деп, солдаттар чаңгыс кижи дег харыылаавнар.

...А бөгүи база-ла наа шылгалда. Чер чырып кээри бижек кызыл ракеталар дээрже ужуга бергеннер. Атака эгелээриниң медээзи ол. Биче сержант оңгудан үне халаап, бурунгаар маңнапкан.

«Дайзыиның» оңгуларынга чедяр шоолуг эвес чер арткан. Атакалап киргеи солдаттарны «дайзыиның» аткан октары доктаадыпкан. Солдаттар чыткылапкан. Атака бүтпес чыгаан. Канчаарыл? Ынчан комсомолчу Торбостаев гранаталар ап алгаш, бурунгаар үнгеп чорупкан. Ол часпас октаашкын кылгаш, «дайзыиның» от точкаларын чок кылып каан.

База катап атакалаап, биче сержант Торбостаевтиң салбыры «дайзыиның» траишеяларын, кампалал пунктузуи эжелеп алган.

Биче сержантының сөөлгү атаказы ынчаар доозулган. Ол удавас төрээн Кызылынга чаиып келир.

А. ГОРЯЧИЙ.

Чаңгыс чер чурттугларывыс

СЕРЖАНТЫНЫҢ СӨӨЛГҮ АТАКАЗЫ

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

(Төмөнүзу. Эгеэи 1-ги арииди).

Израильдин агрессиязын оятур шаан соксадыры, Чоокку Чөөн чүкке чаа даиынаы болдурбазы — ол районга тайбынга, быжыг туруштуг чаагай чорукка, хамаарышпас, бүдүн девискээрлиг Ливан күрүнезин камгалаарынга соиуургалдыг бүгү чурттарның дорт хүлээлгези-дир. Ливанны долгандыр халыыдаашкынны өжүреринин болгаш дайын месилдежишкинин болдурбазының аргазы ам-даа бар.

Чоокку Чөөн чүктүн чөрүлдээзин таарыштыр шиитпирлээрининг үезин шагда-ла келген дээрзин Ливанда амгы болуушкуинар бүгү делегейге база катаи шыигыы сагындырып турар-дыр.

«Ийи улуг күрүнелериин адаанаажышкыны» Чоокку Чөөн чүктүн айтырыын тайбың шиитпирлээрииге мооидактап турар деп чамдыкта чугаалажып турар. Ынчалзажок бистер кымиын-биле-даа адаанашпайн турар болгаш адаанажыр деп бодавайн турар бис. А адаанажымышкын дугайында ол чугаалар болуушкуиарииң алыс утказын чүле хажыдып турар-дыр.

Бир улуг күрүне — Америкаиың Каттымшкан Штаттары — ол районну адыжынга аспактап алырын күзээи ийик. Хамаарышпас күрүнелерге бодуиун тура-соруун ол албадаярын, ыиаар Синайиың изиг элезиининг ээи ховузунче-даа бол, бодуиун чепсектиг күштери-биле шургун киреии оралдажып турар. Чоокку Чөөн чүктүн бойдус байлактарын ол күрүне АКШ-тың Техас азы Калифорния штаттарыиың девискээрииде чыдар ышкаш кылдыр санап турар-дыр.

А база бир өске күрүне — Совет Эвилели — ыидыг хевирлиг кандыг-даа иегелделерии кылбайн турар. Чоокту Чөөи чүк чурттарының бойдус курлавырларынга хамаарыштыр кандыг-бир эргелеривис бар деп санавайн турар бис. Ол чурттарга хамаарыштыр боду адаттынган камгалакчы болуурун күзевейн турар бис.

Бистер чүгле чангыс чүүлдү Чоокку Чөөи чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыиы күзеп турар бис. Делегейиин ол районунун бүгү чурттары-биле чаагай сеткилдиг харылзаалары күзеп турар бис. Ол дээрге, бистиң-биле иайыралдыг болгаш боттарын билчир чурттарга-даа, бистиң-биле харылзаалары долу тургустунмаан азы шуут тургустунмаан чурттарга-даа хамааржыр. Ол дээрге, Израиль оскенің черлерин эжелеп алырының политиказындан ойталаар болгаш агрессиянын политиказын эвес, а тайбың политиканы чорудар болза, аиаа база хамааржыр.

Соиуургалдыг чурттар, хамыктың мурииида араб чурттар Чоокку Чөөи чүкке тайбыиы болгаш шөлээи чорукту тургузуп шыдаар дугуржулгаларны ажылдап кылырынга күжениишкиннерии салырын дүрүм ёзугаар күзеп турар. Ол районга ёзулуг тайбыиы хандырар күжениишкиннерии каяа, кайчаар кылыр болза, эки болурул?

Соиуургалдыг бүгү талаларның, палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чайгыс төлээлекчизи — Палестинаиы хостаар организациияның киржилгезибиле Чоокку Чөөи чүктүн айтырыын бүгү-иинти бүрүи таарыштыр шиитпирлээрии дугуржур делегейиин чаа конференциязын чугаалаан. Хөй-хөй эргелелдериин болгаш совхозтарның удуртукчулары, специалистери ам-даа эрги ёзу-биле ажылдап турарын эрткен кыштың түнелдери көргүскен. Чүгле Мөнгүн-Тайга райондан өске районнар эът садарының планын күүсетпээн-даа болза, ажыл-агыйларның хөй иуруузунда ииитиинии малының баш саны өспейн, харын-даа кызырлып турар. Чижээ, бо чылдың май бирдеги байдал-биле алырга, Кызыл, Эрзин, Тожу, Тес-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның малының баш саны эрткен чылдың ол үезиидеи тургаиындан эвээжээн. Бир эвес ажыл-агыйлары алыр болза, «Дөн-Терезин», «Коммунизмче орук», «Сүт-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Тоора-Хем», «Тес-Хем» совхозтарының малының баш саны дыка кызырылган.

Мурнуку чылдарныидан мал чеми элбек белеткеттиргеи-даа болза, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөи-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтарынга малдың чудап өлүрү хөй болганын иletкелчи чугаалаан. Адаттынган болгаш өске-даа районнарга, чамдык совхозтарга малдың баш саиы кызырлыры-биле чергелештир сүт бүдүрерии база кудулаткан. Чамдык совхозтар эрткен чылдың чогуур үезиинге деннээрге, саар инек бүрүзүидеи-не сүттү 20-деи 166 кг. чедир эвээштн саап алганы ооң тодаргай бадыткалы боол турар.

Үстүиде айттынган улуг четпестериин кол-ла чылдагааннары мал кыштагладыышкынынче организас чок киргени, мал чемнериинің цехтерии болгаш кухияларын, кажаахорааны, дериг-херекселдерни чогуур үезиинде белеткевээни боол турар. А кыштагларже-соөртүрүи үзүктелдирер, а ол ышкаш шуут үзер чоруктар хөй боол турган.

Дыка хөй районнарда иниинии малын оорлап, самчыгдаар, чидирер болгаш ажылагыйның иштики хереглелиигe согар чоруктар ам-даа хөй боол турар. Малды оорладыр, самчыгдаар чоруктардаи Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тожу, Чөөи-Хемчик районнарга эң-не хөй санныг мал чидип, самчыгдатгыган. Эрзин, Чөөи-Хемчик, Кызыл болгаш Бии-Хем районнарның совхозтарында малды иштики хереглелдерге соп, чарыгдаар чорук ам-даа хөй. Чижээ, чүгле эрткен дөрт айларда Таиды районга 1656, Бии-Хемге 1676 баш малды соккаш, чарыгдаан болган.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле ажыл база багай. Чамдык ажыл-агыйлар төрүүр чүс баш малдан чүгле 25-27 быжаа алганы ооң тодаргай херечизи-дир. Малдың баш санының немелде өзүлдезиинин чылдын-на куду боол турарының кол-ла чылдагаанкы малды эдериштиреринии болгаш тарып боозадырының талазы-биле ажылды доктаамал бедик деннелге чорутпайн турарын-да. Ажыл-агыйларның зоовет-специалистери бо чугула ажылды чүгле тарып боозадылга техниктеринче чүүл каташ, боттары анза кирипейн турар деп чугаалап болур. Тес-Хем, Бай-Тайга районнарда болгаш «Революциянын чалбыыжы», «Россия», «Бурунгаар», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда малды тарып боозадыр ажыл шуут ала-чайгаарлаашкынче шилчээн ужурундан малдың баш санының немелде өзүлдезии эң эвээш боол турар.

Уксаажылга каттыжышкынының болгаш районнарда уксаажыдылга черлериин-даа специалистери малдың кызыраар чоруун узуткаар, эдериштирилгени чогуур үезиинде организастаар болгаш малды тарып боозадыр талазы-биле ажыл-агыйга ам-даа багай дузалап турарын айтыр керек. Ол ышкаш чамдык удуртукчулар мыйыстыг бода малды эдериштирер болгаш тарып боозадыр талазы-биле ажылга харымсалга чок, эрекгейлээр чоруктарны болдуруп турар. Ооң түнелиинде малдың кызыраар чоруу ам-даа хөй боол турар. Чижээ, 1980 чылдың апрель айда 3119 инекти эдериштирип, тарып боозаткан болгаш олардан чүгле 2136 быжаа төруттүнген, азы 983 баш эвээш болган. Малдың кызыраар чоруу Бай-Тайга, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа районнарда дыка хөй. Чылгы мал ажылында байдал база-ла ооң дээредевейн турар. Чылгының баш саны немештир өзер хамаан чок, харын улам кызырлып турарын сөөлгү чылдың түнелдери көргүзүп турар.

Республиканың хөй ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш четпестер хөй. Эрткен чылдың чогуур үезиинге деннээрге, бо чылын ооң 58 муң хөй анай-хураганны алган-даа болза, төрүүр чүс шээр малга оиаштыр алган чаш төл 78 баштан ашпаан. Чамдык районнарда болгаш совхозтарда ооң-даа эвээш, чижээ, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөи-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарда чүгле 68-тей 76 баш төл алдынган.

Шээр малдың чаш төлүн ол хире эвээштн ап турарының чылдагааннарының бирээзи мал чемнерин белеткээринде четпестер боол турар. Ол ышкаш мал ажылын чорударының технологиязын каржызы-биле үреп, оиу сайзыратпайн турарында. Хөй малдың оолдаашкыны 4-5 айлар иштинде узамдыгып турар. Хураганнарны чогуур үезиинде нелериинден чарбае, хөй чуулдезии озалдадыр, оларны эдериштирилгеге орта белеткевес чоруктар хөй. Ол бүгүнүң түнелиинде иинти республикада алдынган чаш малдың 43 хуузу декабрь-январь, 29 хуузу — февраль, 19 хуузу — март, 8 хуузу — апрель айга оиаажып турар. Ынчалза-даа хөй оолдаашкының ам-даа уламчылавышаан. Ылаигыя төп болгаи барыын зоиаларның ажыл-агыйларында хөй оолдаашкының хуусаазын 30 хонук чедир кызырып, ол кампаниияны эрте кышкы үеде чорударын чедип алырының чугулазын олар демдеглээннер. Республикага хаван ажылын хөгжүдеринче улуг кичээнгейин салыры негеттиниң турарын олар база айтыканнар.

Чөвүлел хураадың ажылынга партия обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** киржип, республиканың малчыннарының болгаи мал ажылының специалистериин мурнунда оң бирги беш чылда улуг сорулгаларның дугайында делгереигей чүве чугаалаан. Ол, республикада мал ажылының байдалың тодаргай аналиэтеп, малчыннарнын кол сорулгазы эмгы үеде төрүүр малдың саиын өстүрери, олариын эдериштирилгезиинче болгаш тарып боозадылгазынче кол хичээнгейин салып, ол ажылды эртемге үндезилеп чорудары болуруун демдеглээн. Хаван, чылгы мал ажылы мал ажылының продукциязын будүрүп, белеткээриите база-ла кол черии ээлтээр ужурлуг деп, ол чугаалаан. Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээриите бүгү күштү болгаш курлавырны долу ажыглаарының чугулазын ол түнелиинде демдеглээн.

К. ЧООДУ.

Акы-дуңмалышкы партияларның съездилериндe

МООЛ КОММУНИСТЕРНИҢ ШУУЛГАНЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның тускай корр). Моолдуң ажылчы чоннарының дайынчы авангарды — Моолдуң Аратгың революстуг намының XVIII съездизи май 26-да мында ажылдап эгелээн.

Чазак бажыңының байырлалдыы-биле шиметтинген залынга делегаттар — ажылчын ангының, кооперативчи арат-тарның, улусчу интеллигенцияның эң эки төлээлекчилери чыглып келген. Социалистиг чурттарның акы-дуңмалышкы партияларының, коммунистит болгаш ажылчын өске-даа партияларының, улус-демократтыг партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниериин делегациялары ол съездиде чеде берген. Азалчыларның аразында — СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев баштадыр СЭКП-ниң делегациязы.

«МАРН-ның XVIII съездизинге Төп Комитеттиң отчёду болгаш эң чоокку чылдарда сорулгалар» деп иletкелди МАРН ТК-ның Бирги секретары Ю. Цеденбал кылган. Бистиң партиявыстың съездизи — чүрттүң политиктиг амыдыралында улуг болуушкун, ооң улам ыиайгы хөгжүлдезиниң чугула чүүлү-дүр деп ол чугаалаан. Амгы, XVIII съезд Моолдуң Аратгың революстуг намының тургустунганының болгаш улус революциязының тиилелгезиинин 60 чылын демдеглеп турарывыс юбилейлиг чылда эртип турары-биле ол кайгамчык.

Бистиң чүртүвүстүн коммунистери болгаш ажылчы чоннары боттарының чеднишкиннерин, келир үеде планнарын бистиң өндүр улуг өнүгүвүс болгаш эвилелчивис — Совет Эвилели-биле дүрүм ёзугаар холбаштырып турар деп иletкелчи чугаалаан. Бистиң партиявыс, бүгү моол улус СЭКП-ниң XXVI съездизин амгы үеиин шылгарангай болуушкуну кылдыр уткаан. Совет Эвилелинге коммунистиг тургузуушкунну улам ыиай калбартырының ажжок улуг чаа перспективаларын съезд айтып, иинтизи-биле делегейиин революстуг чорудулгазының хөгжүлдезиигe күчүлүг идигни берген.

Съездиге эш Л. И. Брежневтин кылганы СЭКП ТК-ның Отчет иletкели — амгы үеиин эң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин ханы эртем болгаш чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнүн бүзүрелдиг үлегер-чижээ, эртемниг коммунизмниң теориязынга болгаш практиказынга үнелиг салыышкын-дыр. СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажылдап кылганы даштыкы политиктиг угланыышкын кажи төрөлгетеиниң ажжок хөй иуруузуиуң үидезии эртежажыктарынга тааржып, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин делегей харылзааларынга бадыткаар дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырарының хөрээи камгалаар болгаш уламчылаар, боо-чепсектиг эидере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш демиселди улам ыиай калбартырыиче бүгү-ле дешилгелиг, тайбынга ыиак күштерии сорук киирип турар.

Моол-совет харылзаалар отчёттуг үе дургузуида чаа, улам бедик чадаже көдүрүлүп, улам-на хей-аът кириишкиннинг болгаш улуг хемчээлдерлиг болуу бергенин партияның Төп Комитедиң съездиге чаагай сеткил ханыышкын-биле иletкеп тур. Моол-совет харылзаалардың чедиишкиниг хөгжүлдезиниң үидезиниериниң үидезии МАРН биле СЭКП-ниң аразында сырый кады ажылдажылга болур.

Бистиң эң чугула сорулгавыс чүл дээрге, СЭКП биле болгаш Совет Эвилели-биле найыралдыг база бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзаалардың моон соигаар-даа чайгылыш чок бижыглаары болгаш ханыладыры болур деп, иletкелчи медеглээн. Совет Эвилели-биле эвилел, найырал болгаш аку-дуңма ёзузу — соцналзм түргузуушкунуун оруу-биле бистиң шапкын буруйгаарлазарывыстың идегелдиг магадылалы-дыр.

Социалистиг өске чурттар-биле МАР-ның харылзаалары-ның чедиишкиниг хөгжүлдезии иletкелчи демделгээн, КУР-биле харылзаа-байдалдарның айтырыы кандыгыл дээрге, ол харылзаалар КУР-ның буруузу-биле дорайтаан деп ол чугаалаан. Ооң чылдагаанының чүл дээрге, социализмниң принциптерии Кыдаттың удуртукчуларының хажыдып, күрүнелер аразының харылзааларының норма-чижектерии дерзии ёзу-биле үреп, ол харылзааларны улуг күрүнезирек гегемонизмниң кыжанышкынларның болгаш албаласкынының политиказы-биле база үүлгедиишкиннери-биле солуп турарында болур.

Моол болгаш кыдат улустарының эрге-ажыктарынга таарыштыр КУР-биле чогумчалыг, чаагай кожа-хелбээ түрарының харылзааларын катап тургузар болгаш калбартыр дээр бодуиуң принципиалдыг угланыышкының МАР барымдаалавышаан. Ынчалза-даа ол чорук маоизмниң дерзии шугүмуидан болгаш практиказындан кыдат талаиың ойталаар-ойталавазындан хамааржыр.

Делегей амыдыралынга кол боттуг өскерлиишкиивер СЭКП-ниң болгаш ооң ленииии ТК-зының моғаг билбее чайгылыш чок күжениишкиннери-биле, эш Л. И. Брежневтиң бедик инициативатыг үреүүнелдиг ажыл-чорудулгазыбиле чарылбас холбаалыг деп, иletкелчи демделгээи.

Ынчалзажок империалистиг болгаш реаксылыг белүхтериин, хамыктың мурнунда АКШ-тың буруузу-биле сөөлгү үеде делегейде байдал дыка нарыдаап. Төөгүнүң боттуг базымын моондактаарын, боттарының божаниаан туруштарын катап тургузарын, социализм чурттарындан шериг-стратегтиг артык күштерии чедип алырын қызыткаш, империалистер делегейде кедергей айылдыг, авантюристиг шугумну чорудуп турар.

Делегейде амгы байдалды ханы эртемчи, марксисчи ёзубиле аналиэтээш, СЭКП-ның XXVI съездизи ядролуг дайынның кыжанышындан улустарны чайладып алыр сорулгабиле дыка хей боттуг саналдарны көдүрген. Ол саналдар Тайбың программазының алызындан уламчылалы болгаш хөгжүлдези болуп турар. Ол программаны тайбын болгаш бүгү-иинти айыл чок чорук дээш, дайын кыжанының болдурбас дээш демиселдиң иинти платформазы кылдыр көргеш, аиаа изиг байыр чедирип, бүрүи деткип турар бис.

Азияга тайбыны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарының, бо диптин улустарының болгаш чурттарының аразында чогумчалыг, чаагай кожа-хелбээ харылзааларны хөгжүдерининг айтырыы кезээде бистиң партиявыстың онза киченгейинде турарыи чүрле билдингир.

Ыраккы Чөөи чүкке бүзүрежилге хемчеглерии ажыглаар талазы-биле чаа совет инициативаның улуг ужур-дузалыын МАРН ТК-ның Бирги секретары М. С. Горбачев съездиге чүве чугаалаан, делегаттарга аку-дуңманың байырын дамчыдып, пайыралдың болгаш кадың ажылдажылганың совет-моол харылзааларының чедиишкиниг хөгжүлдезии демделгээи. Ооң чугаалаиы болза:

Эш Л. И. Брежиев — советмоол пайыралды быжыглаарының идегелдиг камгалакчызы. МАРН-ның XVIII съездизинче бистиң делегашиавыстың чорудары-биле холбаштыр Леонид Ильич моол коммунистерге, бүгү моол улуска ооң чедиишкиннерлиг, чаагай байдалдыг болгаш аас-кежиктиг болукар дээи эң чаагай күзээшкиннериин дамчыдарын дилээн.

Бо часкы айларда аку-дуңма партияларның — Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Чехословакияның, Герман Демократтыг Республиканың партияларының съездилери болду, а ам моол коммунистер боттарының дээди шуулганында чыглган-дыр. Социализм чурттарының коммунистериин съездилеринде иинти, кол тема база бар — ол болза, ажылчы чоннарның чаагай чоруунун дугайында, боттарының чурттарииың чечектелиишкиниин дугайында, социал дешилгеиин болгаш тайбының бедик сорулгалары дээш демисеглге бистиң улустарывысты сырый каттыштырарының дугайында саиаш салыышкын-дыр.

Бөгүн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партииязын, оон Төп Комитединиң, СЭКП ТКның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин адыгга чыглыг сөстерии бо залга дыиаавыс деп, М. С. Горбачев медеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегейге үжурдузазын бедии-биле үнелеп, ооң шиитпирлерии калбаа-биле деткип турары биске эргим үнелиг. Силерниң шиичүктериивер — бистиң чурту-ӱстүн коммунистери, бүгү ажылчы чоннары совет-моол найыралды улам ыиай быжыглаар болгаш хөгжүдер шиитпирлиг тура-соруктуглар.

Кады ажылдажылганың хевирлерии сайзарынгайжыдып, байлакшыдып, кады күжениишкиннерии улгаттырбышаан, социалистиг дем каттыштырылгазының улустары чаа-чаа чедиишкиннерии чедип ап турар. ЭДЧ-де киржилге моол национал экономиканың өзүлдезии дүргедедип, амгы үеиин эртем-техниктиг чедиишкиннерии дүргеи-не шииргээдип алырынга дузалап турар. Акы-дуңма чурттар сырый пайыралы-биле, бот-боттарының чедиишкиннери-биле күштүг, иичаигаш чүрт бүрүзү шаикын болгаш чайгылыш чок хөгжөөи турарынга бүгүле эргежок чугула чүүлдер бисте бар.

Ам делегейде байдал дыка нарын деп ол демделгээи. Дайынзырак империалистиг белүктер боо-чепсектерии улаи эндерилир бүдүрүп, социал дешилге хереэи эра доктаадырын күзээш, өске чурттарның иштики херектерии холгаарлаарын ораддажып, делегейни дайынның бис кырынче чыгап турар. Делегей байдалын боттуубиле үнелеп көөр чорук социалистиг дем каттыштырылгазының камгалалын чогуур бедикке тургузарының эргежок чугулазын бүзүредип турар деп, СЭКПниң делегациязының баштыны онзалап демделгээи. Совет улустуң болгаш ооң эвилелчилериин тайбын ажыл-ижиниң быжыг камгалалы бар. Аиаа ким-даа чигзинмес ужурлуг. Улустар ооңургалдыг чурттарын, ажылдаарын, амыдыралдарын ажаап өстүрерии күзеп турар. Кижиниң эң ыдыктыг эргези — тайбың амыдырал-чурттаар эрге-дир. Черниң бүгү кижилериин ол эң бирги эргези коммунистерге кандыг болуру ышкаш шак ыиалдыр камгалап келген болгаш камгалап турмуур-даа бис.

А. ДЕНИСОВИЧ,
И. МАСЛЕННИКОВ.

КУРП-НИҢ IУ СЪЕЗДИЗИ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА-ның корр.). Республиканың ажылчы чоннарының бүгү чедиишкиннериниң болгаш тиилелгелериниң сорук киирикчизи база организакчызы — Кампучиияның Улусчу-революстуг партиязының съездизи май 26-да ажыттынган. Кампучия Улус Республиканың хөгжүлдезиниң чугула үе-чадазының түнелдерии партийжи шуулган үндүрер болгаш чаа-чаа сорулгаларны тодаргайлаар.

Социализмниң акы-дуңма чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегациялары, ооң иштинде Туркменистаииың Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров баштаан СЭКП-ниң делегациязы съездиниң ажылында киржип турар.

Кампучиа Улус Республиканың ажылчы чоннары КУРПниң съездизинге улуг чедиишкиннерлиг ужурашкан. Пекииниң чалчаларының дерзии ёзу-чурумун дүжүрген сөөлүнде эрткен кыска үеде чурттуң экономиктиг күчүзүн катап тургузары доозулган, кадык кампалалын болгаш улус өөредилгезин экижиткен, республиканың хамаатыларының амыдырал деценели бедээн.

Республиканың партия организациялары съездиге боттарының эң эки төлээлекчилерин — 162 делегаттарны чоруткан, оларның аразында — ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенцияның төлээлекчилери, Кампучияның Улусчу-революстуг армиязың дайынчылары бар.

Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының кежигүнү Чеа Сим съездии ажыткан. Чурттуң национал хамаарышпас чоруу болгаи хосталгазы дээш партияның революстуг демисели үш үе-чадаларны эрткен деп, ол чугаалаан. Француз колониализмге удур, америк империализмниң агрессиязынга удур, Пекиниин чалчалары Пол Поттуң, Иенг Сариниң дерзии ёзу-чурумун дүжүрёр дээш чоннуң демиселин партия баштап келген. Чоннуң улуг херээ дээш демиселге мун-мун патриоттар боттарының амытының берген.

Партияның тургустуганын чарлаан ооң баштайгы съездизи 1951 чылдың февраль 19-та болуп эрткен. Вьетнамның болгаш Лаостуң аку-дуңма улустары-биле сырый эвилелдешкен кампучи улус француз колонизаторларны чылча шапкан тиилелгени 1954 чылда чедип алган. 1960 чылда болган партиниың ийиги съездиии чурттуң ёзулуг национал хамаарышпас чоруун чедип алырынче угланган стратегтиг угланыышкынны айыткан.

Америк империализмге болгаи ооң чалчаларынга удур демиселге төөгүлүг тиилелгени Кампучияның улузу 1975 чылдың апрель 17-де чедип алган. Ынду болза-даа Кыдаттың чагырыкчыларынга саттынган өскерликчилер Пол Пот, Иенг Сари, Кхиеу Самфан партияның удуртулгазын эжеделп алгаш, Кампучияның революциязының чаалаи алышкыннарын узуткаайнар. Пекиниң айтыышкынын ёзугаар олар чуртка дерзии өлүрүкчү чоруктуң политиказын боттандырып, аку-дуңма Вьетнамның болгаш Лаостуң улустарынга удур агрессчи дайынны эгелээн турганнар. Кампучияның черии кайгамчык улуг кара-бажың лагери кылдыр олар шилчиткеннер. Ынчалзажок Кампучияның ёзулуг коммунистери сырый каттыштыкаи болгаш дерзии ёзучурумну дүжүр октаан.

1979 чылдың январь 7-де болган партияның үшкү съездизии партия тургузуунуң комиссиязын тургускан, а ол комиссияны дараазында — Төп Комитет кылдыр эде организастаан. Ооң бирги секретары Пеи Сован болган.

Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының Төп Комитединиң отчёт иletкелин КУРП ТК-ның Бирги секретары Пеи Сован кылган.

Съезд боюунуң ажылын үргулчүлеп турар.

Б. КАЛАШНИКОВ,
В. КАПРАЛОВ.

МОСКВАДА АЖЫТТЫНГАН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр Россия Федерациязының сцена мастерлериниң сорулгаларын Бүгү-россияның театр конференциязының киржикчилери чугаалажып турар. Ол дүүн Москвада ажылдап эгелээн. Чурттуң сцена ажылдакчыларының хөй муң кижилиг отрядын төлээлээн муң ажыг ажылдакчылар ында киржип турар.

(СЭТА).

МАЛ АЖЫЛЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ ТЕМПИЗИН БЕДИДЕР

Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң бүгү оруу, чонның материалдыг деннелиниң хөгжүлдези мал ажылын дүрген хөгжүдериниң сорулгаларын бирги чергении болдурган. Мал ажылы ам — көдээде шалыпчы фронт. Ол сорулгаларны боттандырарынче партия организациияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, көдээниң бүгү ишчилериниң кичээнгейин угландырары чугула. Совхозтар директорларының, кол зоотехниктериниң, мал эмчилериниң, көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко ыидыг сөстер-биле эгелээн.

Партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерии амыдыралга ботандырар дээш республиканың мал ажылдыглары эвээш эвес күштү салып турар. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында күрүнеге эът болгаш сүт будүрүлгези 5,9 хуу, садары 6 хуу, эът садары 17,8 хуу өскеи. Малдың чаш төлүидеи быжаа 1446 баш, хаван оолдары 1076, кулун 293, анай болгаш хураган 58,2 муң баш хөй алдынган. Бүгү чүзүи малдың чидирии 30 хуу кызырылган. Ооң уламыидан мыйыстыг бода малдың баш саны элээи көвүдээн.

Илеткелчи чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерии тодаргай чижеэтер-биле бадытканар чугаалаан. Хөй-хөй эргелелдериин болгаш совхозтарның удуртукчулары, специалистери ам-даа эрги ёзу-биле ажылдап турарын эрткен кыштың түнелдери көргүскен. Чүгле Мөнгүн-Тайга райондан өске районнар эът садарының планын күүсетпээн-даа болза, ажыл-агыйларның хөй иуруузунда иiитиинии малының баш саны өспейн, харын-даа кызырлып турар. Чижээ, бо чылдың май бирдеги байдал-биле алырга, Кызыл, Эрзин, Тожу, Тес-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның малының баш саны эрткен чылдың ол үезиидеи тургаиындан эвээжээн. Бир эвес ажыл-агыйлары алыр болза, «Дөн-Терезин», «Коммунизмче орук», «Сүт-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Тоора-Хем», «Тес-Хем» совхозтарының малының баш саны дыка кызырылган.

Мурнуку чылдарныидан мал чеми элбек белеткеттиргеи-даа болза, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөи-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтарынга малдың чудап өлүрү хөй болганын иletкелчи чугаалаан. Адаттынган болгаш өске-даа районнарга, чамдык совхозтарга малдың баш саны кызырлыры-биле чергелештир сүт будүрерии база кудулаткан. Чамдык совхозтар эрткен чылдың чогуур үезиинге деннээрге, саар инек бүрүзүидеи-не сүттү 20-деи 166 кг. чедир эвээштн саап алганы ооң тодаргай бадыткалы боол турар.

Үстүиде айттынган улуг четпестериин кол-ла чылдагааннары мал кыштагладыышкынынче организас чок киргени, мал чемнериинің цехтерии болгаш кухияларын, кажаахорааны, дериг-херекселдерни чогуур үезиинде белеткевээни боол турар. А кыштагларже-соөртүрүи үзүктелдирер, а ол ышкаш шуут үзер чоруктар хөй боол турган.

Дыка хөй районнарда иниинии малын оорлап, самчыгдаар, чидирер болгаш ажылагыйның иштики хереглелиигe согар чоруктар ам-даа хөй боол турар. Малды оорладыр, самчыгдаар чоруктардаи Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тожу, Чөөи-Хемчик районнарга эң-не хөй санныг мал чидип, самчыгдатгыган. Эрзин, Чөөи-Хемчик, Кызыл болгаш Бии-Хем районнарның совхозтарында малды иштики хереглелдерге соп, чарыгдаар чорук ам-даа хөй. Чижээ, чүгле эрткен дөрт айларда Таиды районга 1656, Бии-Хемге 1676 баш малды соккаш, чарыгдаан болган.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле ажыл база багай. Чамдык ажыл-агыйлар төрүүр чүс баш малдан чүгле 25-27 быжаа алганы ооң тодаргай херечизи-дир. Малдың баш санының немелде өзүлдезиниң чылдын-на куду боол турарының кол-ла чылдагаанкы малды эдериштиреринии болгаш тарып боозадырының талазы-биле ажылды доктаамал бедик деннелге чорутпайн турарын-да. Ажыл-агыйларның зоовет-специалистери бо чугула ажылды чүгле тарып боозадылга техниктеринче чүүл каташ, боттары анза кирипейн турар деп чугаалап болур. Тес-Хем, Бай-Тайга районнарда болгаш «Революциянын чалбыыжы», «Россия», «Бурунгаар», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда малды тарып боозадыр ажыл шуут ала-чайгаарлаашкынче шилчээн ужурундан малдың баш санының немелде өзүлдезии эң эвээш боол турар.

Уксаажылга каттыжышкынының болгаш районнарда уксаажыдылга черлериин-даа специалистери малдың кызыраар чоруун узуткаар, эдериштирилгени чогуур үезиинде организастаар болгаш малды тарып боозадыр талазы-биле ажыл-агыйга ам-даа багай дузалап турарын айтыр керек. Ол ышкаш чамдык удуртукчулар мыйыстыг бода малды эдериштирер болгаш тарып боозадыр талазы-биле ажылга харымсалга чок, эрекгейлээр чоруктарны болдуруп турар. Ооң түнелиинде малдың кызыраар чоруу ам-даа хөй боол турар. Чижээ, 1980 чылдың апрель айда 3119 инекти эдериштирип, тарып боозаткан болгаш олардан чүгле 2136 быжаа төруттүнген, азы 983 баш эвээш болган. Малдың кызыраар чоруу Бай-Тайга, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа районнарда дыка хөй. Чылгы мал ажылында байдал база-ла ооң дээредевейн турар. Чылгының баш саны немештир өзер хамаан чок, харын улам кызырлып турарын сөөлгү чылдың түнелдери көргүзүп турар.

Республиканың хөй ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш четпестер хөй. Эрткен чылдың чогуур үезиинге деннээрге, бо чылын ооң 58 муң хөй анай-хураганны алган-даа болза, төрүүр чүс шээр малга оиаштыр алган чаш төл 78 баштан ашпаан. Чамдык районнарда болгаш совхозтарда ооң-даа эвээш, чижээ, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөи-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарда чүгле 68-тей 76 баш төл алдынган.

Шээр малдың чаш төлүн ол хире эвээштн ап турарының чылдагааннарының бирээзи мал чемнерин белеткээринде четпестер боол турар. Ол ышкаш мал ажылын чорударының технологиязын каржызы-биле үреп, оиу сайзыратпайн турарында. Хөй малдың оолдаашкыны 4-5 айлар иштинде узамдыгып турар. Хураганнарны чогуур үезиинде нелериинден чарбае, хөй чуулдезии озалдадыр, оларны эдериштирилгеге орта белеткевес чоруктар хөй. Ол бүгүнүң түнелиинде иинти республикада алдынган чаш малдың 43 хуузу декабрь-январь, 29 хуузу — февраль, 19 хуузу — март, 8 хуузу — апрель айга оиаажып турар. Ынчалза-даа хөй оолдаашкының ам-даа уламчылавышаан. Ылаигыя төп болгаи барыын зоиаларның ажыл-агыйларында хөй оолдаашкының хуусаазын 30 хонук чедир кызырып, ол кампаниияны эрте кышкы үеде чорударын чедип алырының чугулазын олар демдеглээннер. Республикага хаван ажылын хөгжүдеринче улуг кичээнгейин салыры негеттиниң турарын олар база айтыканнар.

Чөвүлел хураадың ажылынга партия обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** киржип, республиканың малчыннарының болгаи мал ажылының специалистериин мурнунда оң бирги беш чылда улуг сорулгаларның дугайында делгереигей чүве чугаалаан. Ол, республикада мал ажылының байдалың тодаргай аналиэтеп, малчыннарнын кол сорулгазы эмгы үеде төрүүр малдың саиын өстүрери, олариын эдериштирилгезиинче болгаш тарып боозадылгазынче кол хичээнгейин салып, ол ажылды эртемге үндезилеп чорудары болуруун демдеглээн. Хаван, чылгы мал ажылы мал ажылының продукциязын будүрүп, белеткээриите база-ла кол черии ээлтээр ужурлуг деп, ол чугаалаан. Бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээриите бүгү күштү болгаш курлавырны долу ажыглаарының чугулазын ол түнелиинде демдеглээн.

К. ЧООДУ.

ОРУС УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ЧОРГААРАЛЫ

Россиянын культура төөгүзүнде 1856 чыл уттундурбас чыл болур. Чогум-на ол чылын, 125 чыл бурунгаар орус бай Павел Третьяков ам Москвада Третьяков галереязы деп аттыг сурагжаан чуруктар чыылдазының эгезин салган. Ол чуруктарны садып ап, чыын тура, бүгү-ниитиге тааржыр орус национал уран чүүлдүң музейин тургузар сорулгазын боттандырып эгелээн ол. Ол музей — Третьяков галереязы бүгү делегейде сураглыг.

Галереяның директору, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин секретары Юрий Королев мынча дээр:

— Павел Третьяков галереяны тургускаш, орус чурулга уран чүүлүнүң сайзыраарынга улуг салдарлыг болган. Кызыл туйбулардан салган, шил крышалыг, соңгаларының, эжиктериниң кыдыгларын угулзалап каастаан Третьяковтуң ол бажыңы орус теремге дөмей. Ындыг кылдыр ону Третьяков кайгамчык орус чурукчу Виктор Васнецов-биле кады чогаадып төлевилээн. Кирер эжинин кырында «1856 чылда үндезилеттингея, Москва хоорайга белек кылдыр 1892 чылда дамчыткан» деп чараштыр бижээн.

Революция соонда В. И. Ленинниң ат салганы тускай декрет-биле галереяны национализастаан болгаш улустуң музейи апарган. Ону Күрүнениң Третьяков галереязы деп адаарын Ленин боду сүмелээн.

Ынчан аңаа дөрт мүң ажыг чуруктар бар турган. Ам ында 57 мүң чурук бар. Оларның аразында Андрей Рублевтуң «Троица», Илья Репинниң «Иван Грозный болгаш оглу Иван», Василий Суриковтуң «Боярыня Морозова», Александр Ивановтуң «Христостуң чонга келгени» болгаш өске-даа ховар дээн үнелиг чуруктар бар. Ол ам чүгле орус эвес, а харын хөй националлыг советтер эвилелиниң чыылдазы апарган.

Третьяков галереязы чүгле коллекция эвес, чүгле чуруктар азып каан залдар эвес. Ол дээрге уран чүүлдүң чараш чүүлдерин чонга нептередип турар школа-дыр. Галереяның ажылдакчылары заводтарга, ажылчын коллективтерге, көдээниң ажыл-ишчилерине чедип, чуруктарның репродукцияларын бараалгадып, лекция, беседаларны эрттирип турар.

Чон ортузунга ажылдың база бир чаа хевири тывылган. Сураглыг чуруктарның репродукцияларын, графика ажылдарын аскылаан, скульптураларын делгеп салган тускай дерип кылган вагоннарны

чурттуң булуң бүрүзүнге көрүп болур. Ынчангаш Күрүнениң Третьяков галереязының эртинелери-биле бүгү чурт танышар аргалыг болуп турар.

Николай НЕЙЧ.

ЧУРУКТАРДА: 125 чыл болган галереяның үндезилекчизи П. М. Третьяковтуң портреди. Илья Ефимович Репинниң чурааны (репродукция); Третьяков галереязының эртинелеринче чон үзүлбес кээп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ном болгаш номчукчу

«УЛУГ-ХЕМ» УЛАМ СОЛУН БОЛЗУН

Литературага шинак кижи бүрүзү-ле «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының ээлчеглиг номерин четтикпейн маннаар. 1980 чылдан эгелээш оон квартал санында үнер апаргаңы номчукчуларны үр манаттпас таарымчалыг, өөрүнүг болган. Ол дээрге чечен чогаалдың бүгү жанрларының дүрген сайзыралынга чаа, аныяк авторларның санының өзүлдезинге идиглиг апарган. «Улуг-Хемниң» ээлчеглиг 45 дугаарының эге арыннарында аңы-дуңма республикаларның аныяк шүлүкчүлериниң Тывага эрткен XI Бүгү-эвилел фестивалының киржикчилериниң чогаалдарының болгаш оон дугайында демдеглелдерин киргени таварылга эвес.

Фестивальдың киржикчилериниң бир бөлүүн кедээже маршрутка удуртуп чораан чогаалчы О. Сувакпиттиң орук демдеглелдери солун бижиттинген. Аныяк шүлүкчүлериң Барыын-Хемчик районунуң, Ак-Довурак хоорайның ажылишчилери-биле ужуражылгаларын ол тодаргай болгаш аянныг, солун кылдыр бижип турар. Орукка чоруп ора автор төрээн Тывазының болгаш Чаа Шагаан-Арыг дугайында аныяктарга улуг чоргаарал-биле соруктуг чугаалап чоруур. Демдеглелдерин номчуп ора, Украинаның аныяк шүлүкчүлери В. Затулывитер, В. Герасимюк, С. Короненко, Н. Пшеничный, москвачылар Г. Векшин, В. Ведякин, кыргыс М. Азматов, БАМ-ның төлээзи Б. Райнис олар-биле барык хандыр таныжар бис. Аныяк шүлүкчүлерни авторнуң кичээнгейлиг хайгаарал көргени номчукчуну чоортуп-ла оларның психологтуг портреттери-биле таныжарынче шилчиде бээр. О. Сувакпиттиң орук демдеглелдери публицистика хевирлиг боп турар болгаш ында бижиг найыралдың, хүндүткелдиң чымчак сеткили сиңиккен.

Ол померле К. Кулажының тоожузундан «Ырлыг булак» деп үзүиду парлаттынган. Оон «Ырак булуттар» болгаш «Ыржым булун» деп тоожуларының маадырлары Эрес. Долаана, Анай-кыс, Лапчор олар-биле хатап ужуражыр бис. Оон өске чаа маадырлар база бар. Ол эгелерни номчуп көөрге, ук тоожу черле солун боор хире. Бүдүн ном боп оон ам кажан үнүп кээрин номчукчулар манап турар.

Эвээш-даа болза «Улуг-Хемниң» сөөлгү номерлеринде дайынчы жанр боор очерктер көстүп кээп турар апарганы өөрүнүг.

А рассказтар номер бүрүзүнге көстүп кээп турар апарган. Ийет, эки күштүг рассказтар бар-ла харын. Ынчалза-даа композиция биле сюжет тургузарында, төлептиг болгаш төлеп чок маадырларның овур-хевирин ажыдарында ниити четпестер барын номчукчулар эскерип турар. № 45 «Улуг-Хемде». А. Арапчорнуң «Амыдыралдың уланчызы» деп рассказы бар. Оон маадырлары Дембилдей биле Дарыймаа — башкылар. Амыдыралга ынакшыл — оон идейлиг үткази ындыг. Черле ынчаш үк авторнуң чогаалдыкчы ажылында кижизидилге болгаш школа темазы кол черии эзлеп турар. Ава чок чартык өскүс арткан бичии уруу Оюмаяны — амыдыралының уланчызын ала Дембилдей төлептиг кижи кылдыр өстүрүп доруктуруп алырын орландажып чоруур, оон бижиг чаагай сорулгазы-ла ол. Рассказтың сюжеди бөдүүндээ бол, номчукчу ону хандыгып номчуур. Ынчалзада-даа автор даштыкы хевириче эмин эрттир сагыш салгаш, кижилериң иштяки сагыш-сеткилин хандыр көргүспейн барган. Маадырларның психологтуг байдалын оларның хөделиишкиннерин дамчыштыр көргүзери ында четпейн турар. В. Саган-оолдуң «Канчап Соок-Ирей болган мен» деп рассказында культуразы хуу кижини кыжырып, шоолуп турар. Композициялыг тургузуу бижиг эвес, чалгараныг, чангыс зайланчак черлер хөй.

Черле ынчаш рассказтарда болгаш очерктерде амгы үениң эң чугула айтырыглары барык-ла чыыттынмайн турар, мен бодаарымга проза чогаалының ниити четпезин ындыг ышкаш.

Ол альманахтың уругларга тураскаатkан «Сылдысчыгаш» деп кезээнде К. Экер-оолдуң, И. Иргиттиң рассказтарында бичии уругларны мал-магана, дириг амытаннарга ынак болур чорукка кижизидер сорулга салдынган. Кичээнгейлиг номчуур болза оларда четпестер база бар. Ол авторларның кол-ла четпези — уругларның хар-назыны бар-ымдаалап көрбейн турары деп эскердим.

«Тыва чечен чогаалда төөгү болгаш амгы үе» деп айтыгны Москвага РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинге чугаалажып турган. Оон стенографтыг отчёттуу альманахта бергени солун. Тыва чечен чогаалга атсураглыг Москва чогаалчыларының үнелел берип турганы черле солун, өөредилгиг ажыктыг-дыр.

«Улуг-Хемниң» номер бүрүзүнден амгы үени шыпы-биле уран-чечен чуруп көргүскен проза-лаа, поэзия-лаа, шинда чогаалдарын номчуурун күзенчиг.

С. ОЮН.
Таңды район.

ДЕТКИДИМ

1981 чылдың март 29-та үнген солунга парлаттынган «Делегейниң эмчилеринге кыйгырыгны» кончуг чөпсүүл номчудум. Ында болза, бир эвес ядролуг дайын кыптыгар болза 200 миллион ажыг эр, херээжен кижилер, бичии уруглар дораан кырлып өлүр. 60 миллион ажыг кижилериң балыгланып өртенириниң чижээн киирген-дир. Делегейниң чүс-чүс миллион кижилериниң кырында дириглеген ол айылдыг байдалды билир эмчи кижилер ону болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдү кылыр ужурлуг деп ында бижээн болду. Ол мшкаш бүгү эмчилер ядролуг дайынның медицина талазыбиле уржуктарының айтырыгларынга хамаарыштыр чурттакчы чон мурнунга тайылбыр кылыр, ол талазы-биле чүүлдерни белеткээш парлалгага үндүрер дээн.

Бистиң партиявыс, чазаавыс делегейге ыжыг тайбын дээш канчаар-даа аажок улуг күженнишкинни кылып турар болгай. Мен болум делегейниң бүгү кижилерни ядролуг дайынның халавын болдурбас дээш чаңгыс эп-сеткил каттыжарынче кыйгырыгга, бүгү совет улус ышкаш, каттыжар мен.

О. ДАЛБЫЙ.

В. ШАЙФУЛИННИҢ «Чечектерни— доозукчуларга» деп фотоэтюду.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

МАЙ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 —«Күрүне кызыгаары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм.—«21 чылдың тайбын дээри», 1-ги сериязы. 10.10 — Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады А. Литвиненко ырлаар. 10.20 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Кызыгаржы хүнүнге үткүштүр документалдыг телефильмнер программазы: «Кызыгаарның дүнери болгаш хүннери». «Ыяктыг болгаш черии болбас». «Чаңыда кызыгаар». 15.30—«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.30 —Орус чугаа. 17.00 — «СЭКП. вин XXVI съездизиниң шийтирлерии — амыдыралга». 17.15 —«Чылыг час». Концерт. 17.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Кижизидилгеии — комплекстиг аргабиле». 18.15—«Чуруқ бүрүзүн-

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Чүрттүп ховуларында». 19.15 —«Шупту—найыралдыг өг-бүле». 19.45 —«Бөгүн—Кызыгааржының хүнү». ССРЭ-ниң Күрүнениң айыл чок ворук комитединиң кызыгаар шериглериниң Политэргелелиниң начальниги генерал-майор А. М. Латышевтиң чугаазы. 19.55 —«Күрүне кызыгаары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм—«21 чылдың тайбын дээри». 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05 — Кызыгааржы хүнүнге тураскаатkан концерт. Күрүнениң Төп концерт залынан дамчыдылга. Төнгенде — Бүгү делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Бистиң садывыс». 12.30 — А. Н. Островский.— «Оңчу чок кыс». Шин дугайында чугаа. 13.30 — «Алексей Саврасов». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.50 — «Башкыга — хөгжүм кичээлин». 14.50—

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Мээң салгалым». Телешки. 1-ги сериязы. 17.20— «Кыстарның ырлары». Фильм-концерт. 17.50 — «Шенекчилер». Телефильм. 18.05 —«Экономика—каналгалыг болур ужурлуг». «Каз-Хем» хөмүрдаш разрезинде олаар чүүлү сайгарып турарының дугайында. 18.30 — 18.40 — Телемедээлер. 18.45 — «Чаагайжылдыга — кижи бүрүзүнүң хереэ». Дамчыдылгага улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунун даргазы Ш. Д. Куулар киржир. 19.15 — Чарлаллар. 19.20— «Аныяк гвардия». 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00. — «Тамчыктыг удуралгаштар». «Ийбилиг экран». 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. ССРЭ-ниң шилиидек командазы — ГФР-ниң шилиидек командазы. 2-ги ужуражылга. ЧССР. деп дамчыдылга. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 —22.55 — «Думбей хем». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 4-ку сериязы — «Бууражыкын».

Агаар

Бөгүн республикага хаттың дүргеии секундада 9—14 метр чедер. Дүне донаттаар. 0—5 градус чедир соор, хүндүс 10—20 градус чылыыр.

Кызылга дүне—2—4, хүндүс 18—20 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 28-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Даштыкы төптүң төлээзи» (2 сериялыг) 9.30, 12.00, 17.10, 20.00. «Чүүдеи-даа артык үнелиг». Бешки болгаш алдыгы фильмнер: «Катап тургузуушкунуң маадырлыг чоруу», «Хүлден катап буткен Феникс» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кызыгаар ыяы «Алый» 10.00, «Бодунуң хелегезинден дүргеи» 11.30, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаар» 15.00, «Оон өскээр болбас ужурлуг» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

«Сверстники» деп ыры-хөгжүмнүг бөлүктүң гастрольдары Тывага май 29-тан эгелээр. Режиссёру — Ленинчи комсомол шаиналынын лауреады Аркадий Певзнер. Балетмейстери — уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы Ефим Осмоловский. Удуртукчузу — Валентин Егоров.

Концерттер май 29-та Ак-Довурак хоорайга; май 30-да Кызыл-Мажалык суурга; май 31-де Чадаана хоорайга; июнь 1,2-де Кызыл хоорайга, июнь 3-те Туран хоорайга болур.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы секретарь-машинистерниң хүндүскү курстарынга хүлээп алышкыныны чарлап тур.

8-10 класстарны доозканнарны хүлээп алыр. Өскээртен келгеннерни чурттаар черлерле хандырар. Бичээлдер июнь 1-де эгелээр.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Свердловскиниң юридиктиг институду чаа өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы — 4 чыл. Институт үш факультеттиг: суд-прокурорнуң, истелге-криминалистиканың, улус ажылагайынга эрге-хоойлу албанының.

35 хар чедир нызылыг, ортумак эртемниг болгаш 2 чыл чедир ажыл стажтыг (шеригге албан эрттирген үези аңаа кирер) кижилерни, Чепсектиг Күштериниң хүрээлецииден шериг соонда халашканнарны институтка хүлээп алыр.

Институтка киреринии дугайында билип алыксаан кижилер Кызыл хоорайның, районнарның прокурорларындан, республика прокуратуразының кадр киллдизиидеи айтырып ап болур.

Адрезииз: Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, № 57.

Тыва АССР-ниң Культура министерстводунуң уран чүүл школазы 1981-1982 өөредилге чылында белеткел классынга өөренир үндезин националдыг уругларның конкурузуи чарлап тур.

Ниити билиг школазының 1-ги классынга өөренир ужурлуг 7 харлыгларны школага дараазында салбырларга хүлээп алыр:

Фортепиано, үрер хөгжүм херекселдери (флейта, кларнет, труба, ксилофон), хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка, виолончель) улустуң хөгжүм херекселдери (баян, домра), уран чүүлдүң.

Конкурсту ийи залчеглиг эрттирер. Уругларның сактыычылыш, дыңнаарын, үнүн хынаар, уран чурулга салбырынга киирелер бажынга чураан, кылган чүүлдерин экскээр.

Конкурс Кызылдың уран чүүл училищезинге 1981 чылдың июнь 8-те эртенгииниң 10 шанта эгелээр.

Киреп күзелдигаер школа директорунуң адынга бидиргишкинин, төрүттүнгенииң дугайында херечилелии, 7 харга чедир өзүлдезиниң эмчи карточказын, өг-бүлезиниң байдалының дугайында шынызганы эккээр.

Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле республика эргелеи сес чыл болгаш ортумак школаларның доозукчуларын мергежил чедип алыры-биле республиканың дараазында ПТУ-ларынга өөренирииче чалап тур:

Кызылдың болгаш Балгазының көдээниң ортумак 1 болгаш 2 дугаар ПТУ-лары.

Слесарь-септекчиниң болгаш автомобиль чолаачызының ажылыи күүседии шыдаар, калбак мергежилдиң трактористмашинистерии белеткеп турар.

Ак-Довурак хоорайның ортумак № 3 ПТУ-зу.

Арылал дериг-херекселдериниң машинистерии, слесарь-септекчилерии, электромонтёрларыны, шеверлекчилерии белеткеп турар.

Кызыл хоорайның ортумак № 4 ПТУ-зу.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерии, штукатур-облицовщиктерии, шеверлекчилерии, электрогазосварщиктерии, кодуртүр кран машинистерии, слесарь-сантехниктерии белеткээр.

Ак-Туругда (Улуг-Хем район)-чаа ажыттынган № 7 ХПТУ.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерии, шеверлекчилерии, бызаңчы-столярларны, электросварщиктерии белеткээр.

Чадаанаиың техниктиг училищези (№ 6 ХПТУ-иун баазазында тургустунган).

Лашчыларыны, бызаңчылар-

Магистральная кудумчузунда № 45 магазин ажыттынган. «Тыва тудуг» трестиң общежитиезиниң чанында. № 6 автобус-биле чедер). Аңаа ажылдаары-биле ажылчыннарны, шеверлекчилерни, электросварщиктерни бир чыл хуусаалыг өөредир. Ортумак школаларның доозукчуларыга училище айда 75 рубль стипендия төлээр.

Училищелерге өөренириниң хуусаазы: 8 класс доозканнар — 3 чыл, 10 класс доозканнар—1 чыл. 3 чыл хуусаалыг ортумак ПТУ-лар доозканнар мергежили-биле чергелештир ниити ортумак эртемни чедип алыр болгаш тураланы дээдя болгаш ортумак өөредилге черлериче өөренип кирип болур диплому алыр. Ынаар киреп чингеллелиг. ПТУ-ларга өөренип турган үезин ажыл стажыиче киир саналр.

Сургууулдарны аъш-чем-биле, чаңгыс ааи хеп-биле, ажылдап келер хеп-биле, стипендия-биле хандырар. Хоорайдан чурттавайн турарларга общежитие бээр.

Училищелерде спортчу секциялар, бот-тывыгыр уран чүүлдүн болгаш техниктиг чогаадылганың бөлүүмнери ажыллап турар. Сургууулдар чыллыц-на бөлүктер-биле Кара далайже, Москваже, социалистиг чурттарже туристеп чоруп турар. Профтехөөредилге сургууулдарының ыры болгаш таныы ансамбли, «Күш-ажылчы курлавырлар» спорт шнтилелиниң республика чөвүлели училищелериниң баазаларында ажыллап турар. Чамдык мергежилдерге өөредилгеии спортчу утланыышкын-биле чорудар.

Училищеге киреринии күзээнде:

Дашчы — өөренир хуусаазы 3 ай.

Шеверлекчилер — өөренир хуусаазы 2 ай.

Өөренип турган үезиниде айда 75 рубль стипендия төлээр. хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр. Кичээлдер доозулган соонда каттыжыышкынның тудуг организацияларына ажылдап болур.

Белүктер четчелеишеи соонда кичээлдер эгелээр.

Айтырар адреви: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, 7. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның өөредилге комбинады.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу, 29, 4 дугаар кабинет. Телефон: 2-54-36. Кызылдың аъш-чем бараанарының садыы, калр киллдизи.

Айтырыңар, харыылап берээли

КАЖАН КӨРГҮЗҮП ЭГЕЛЭЭРИЛ

Мөнгүн-Тайга районнуң Кызыл-Хая суурунуң бөлүк чурттакчылары: «Бистиң суурга 1980 чылдың августан эгелеп телевидение дамчыдылгалары эгелээр турган. Аңаа чурттакчы чон кончуг өөрээн, чамдык чурттакчылар телевизорларыны саткылап алгылаан. Ынчалзада-даа телевидение дамчыдылгазы ам-даа эгелевээн. Теледамчыдылгаларны кажан көрүп эгелээр ирги бис?»—дээн айтырыглыг чагааны редакцияже чоруткан.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы, кол инженер В. Г. Левченконуң ук айтырыгга харыылааны болза:

—Космостуң «Экран» системазын дамчыштыр телевидение программазын Кызыл-Хая суурга 1980 чылдың ийиги чартыныдан эгелеп көргүзүп эгелээр турган. Дериг-херекселдерни чүгле чоокку үеде алган бис. Бистиң монтажниктеривис ам удавас оларны аңаа аппарып эптеп тургузуп кириптерлер. Ынчангаш Кызыл-Хаяның чурттакчылары бо чылдың июльдан бээр телевидение дамчыдылгазын көрүп эгелээр.

«Арагага хандыккаш...» деп чүүлге хамаарыштыр

САЛДАРЫ БАГАЙ

Солун арыында үүп турар «Арагага хандыккаш...» деп чүүлге хамаарыштыр парлаттынып турар чүүлдерни номчуп, оон авторларының саналгаларын, бодалын деткип, аңаа каттыжып турар мен. Шынап-ла, арагаиы ижип билбес кижилериң ниити чурттаргага, уруглар кижизидилгезинге чедирип турар салдары багай. Араганың уржуундан болуп турар язызбүрү озал-ондактарывыл саны көвүдээн болгаш күш-ажылдың сагыла-чурумун хажыдар чоруктар эвээш эвес. Ынчангаш алкоголизмге болгаш арагалаар чоруктарга удур демисел чер-черде күштелген. Ол айтырыгны чер-черде партия, совет организациларының шыңгыы кичээнгейге алганы-даа ында.

Арагалаар чоруктарга, алкоголизмге удур демисел чорударыга күш-ажылчы коллективтиң ролю улуг. Бистиң аравыста төрээн коллективиңден ыракта командировкалап, ажыллап туралар бар болгай. Ол кижилериң ажылчынның, амыдырал-чурттагаының ниити байдалын харыысалгалыг кижилер доктаамал хайгаралга алыры чугула. Удуртукчуларның хайгаарал чогун ажыглап, чамдык кижилер ажылынга харыысалгазын кошкалып, харын-даа арагаже сундугар чоруктар болганчок таварышкылаар. Аңаа хамаарыштыр дараазында чижекти маңаа киирейн.

Эрзин суурнуң тудугларынга тудуг-монтаж ажылдары кылыры-биле эрткен күзүн «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының тускайжыттынган КМК-зының сантехниктери келген. Оларның канчаар чурттап, ажылдап турарын хамааржыр организациязындан кым-даа сонуургавайн келген. А ажылчыннар оны ажыглап, автомашиназы-биле ол-бо суурлар кезип, арагалап чоруп турган, КАИ, милиция ажылдакчыларынга каш улаа тутурганнар. Ол дугайын тускайжыттынган КМК-ның Кызылда удуртукчуларынга милиция ажылдакчылары дыңнадып турган, ындыг-даа болза аңаа таарзымнаан хөөнмөр илеринр чоруктар тургулаан. Оны шынгыы кичээнгейге ап, хайгаарап, хемчет алыр туржук, кандыгдаа дээштиг хемчет албайн турганы канчап-даа таарышпас.

Малчыннарның ажылы хөйге үнелиг. Буянныг ишчи деп алыр бодавас ийи-чангыс кижилер оларның аразында база бар. Чамдык ажыл-ишчиге харыысалга чок кижилер суур киргеш, ол хевээр үш-дөрт хонук иштинде дедир ээп келбейн туруп бээр болгай. Ниитиниң малының баш саны эвээжедип, оорга алзыр, чидирер чоруктарның үлүп турарының чыллагааны-даа ында. Хүлээгеи херээже харыысалга чогубиле самчыгдал кылган малчыннар эвээш эвес болгай. Шак ындыг «кошкак» кижилер-биле ажылды күштелдирери чугула. Арагаиы хөлүп эртпир ижерге ажыл-ишке багай салдары ындыг. Оонбиле кады арагаже сундулуг ада-иелериниң уруг-дарыының кижизидилгезинге салдары багай. Ол кижилерге билдингир. Ылангыя уруглар көрүп турда араганы хөлүп эрттир ижип, кижизиг эвес ажыл-чаң көргүзери хоралыг. Уруглар чүү болуп турарын көрүп, билип турар болгаш харын-даа улуг кижилерге дөмей болуп, ону өттүнүксээр болгай. Харын-даа хөглээшкин болган черге арага артыын ишкеш, эзирээн таварылгалар амыдыралда бар. Ындыг болганда назы четпээниериңң келир үези улуг кижилериин, бистиң холувуста болганда, оларга ала-иениң, ону долгандыр турар кижилериңң салдары улуг болганда, харыысалгавысты утпас ужурлуг бис. Оон-биле кады назы четпээн уругга арага ижиртпкени дээш хоойлу-дүрүм ёзугаар онаажып болур харыысалгаиы утпазы чугула.

Арагалаар чоруктар-биле демисел чер-черде күштелген. Ол айтырыгны чүгле чогуур черлерниң, милиция, административаиың органнарының херээ деп көөрү таарышпас. Аңаа харын хөй-ниити улуг күш болур. Оон-биле кады садыг шугумунуң ажылдакчыларының талазындан эзиртир суксун садарыкың доктаатkан чангыс ааи чурумун хажытпас ужурлуг. Бо айтырыгны деминиг күш-биле шиитпирлээр болза, хөлүн эрттир арагалап, ниити чурттагаының дүрүмнерин хажыдар кижилер частырының мииниң, корум-чурумун шегжей көөр апаар.

Д. КУУЛАР.

Эрзин район.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 125 (11623) | 1981 чылдың май 29, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧУРТТУҢ ХОВУ-ШӨЛДЕРИНДЕ

Часкы тарылга кампаниязы доостур чыгаан. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, чурттуң колхозтары болгаш совхозтары май 25-ке чедир чазын чажар тараа культураларын 117,8 миллион гектар шөлге тараан.

Часкы тарылганың кампаниязы чурттуң Соңгу болгаш Чөөн чүк районнарында үргүлүлеп турар. Алтайның, Сибирьниң, Казахстанның тараалаң областарының тараажылары күженишкинниг ажылдап турар. Чурттуң муруу чүгүүнүң ажыл-агыйларының дуржулгазын колхозтар болгаш совхозтар ажыглавышаан, каттышкан болгаш калбаа-биле тараа чаштырар агрегаттарны ажылдаткан түннелинде часкы хову ажылдарының темпизи бедээн. Чурттуң ховуларынга эрткен неделяларда ыядыг арга-биле 30 миллион 400 мун гектарга үрезинни чаштырган.

Тараа болгаш тараа-бобы культураларын (кукурузаны санаваска) 73,6 миллион гектарга, кызыл-тасты — 31 миллион 600 мун, арбайны — 21,5 миллион, чинге-тарааны — 1,7 миллион, кырлыг-караны —790 мун гектарга чаштырган.

Кукурузачылар база күженишкинниг ажылдап турар. Үнелиг ол культураны өстүрериниң индустриялыг аргазын делгем шөлдерге ажыглап турар. Кукурузаны 13,5 миллион гектар шөлге тараан. Оон иштинден тараазын алыр кукурузаны 3,3 миллион гектарга тараан.

Чигир свёклазының, тарымал-тооруктуң, соянның, хендирниң тарылгазы үргүлүлеп турар.

Мал ажылын бедик шыкарлыг чемнер-биле хаядырар дээш тараажылар мал чеминге хереглээр культураларже улуг кичээнгейни база угландырып турар. Мал чеминге хереглээр культураларны өстүрер шөлдерге чаа культураларны — редьканы, үс бээр хендирни, перкону, күзүн болгаш чазын тарыыр рапсты бо чылын база тараан.

Мал чемин бүдүрериңче, дужут ажаалдазыңга белеткелче эгелеп кирер дээш ажыл-агыйлар часкы тарылганы дүргеп доозарын чедип ап турар.

(СЭТА).

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Чоңнуң хуузунда дузалал ажыл-агыйының бар аргаларын долу ажыглаарынче СЭКП-ниң XXVI съездизи чогуур кичээнгейни угландырган. «Ажылчы чоннарга хамааржыр садтар, огородтар, куш, мал — ол дээрге бистиң ниити байлаавыстың кезээ болур» деп съездиге ТК-ниң Отчет илеткелинде айыткан.

Маңаа дүүштүр СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларынга көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды чоокта хүлээп алган болгай. Ол доктаалда бо талазы-биле көдээде партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларының сорулгаларын айыткан. Көдээде өг-бүле бүрүзү дузалал ажыл-агыйлыг болурун чедип алыры-биле тайылбыр ажылын калбартырын, оларга бүгү тала-биле дузалаарын амгы үеде бирги чергениң сорулгазы кылдыр тодараткан.

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели аңаа дүүштүр чоокта чаа доктаал хүлээп алгаш, республикага чоннуң дузалал ажыл-агыйын моон соңгаар хөгжүдериниң перспективтиг айтырыгларын көрүп турар хемчеглерни бадылаан. Ында дузалал ажыл-агыйларынга продукция бүдүрериниң 1985 чылга чедир чыл санында немей өзүп орар хемчээлдерин ниити республикага болгаш районнар аайы-биле тодарадып турар. Ылангыя «Картофель, ногааны өреге бүрүзүнге» деп кыйгырыгның адаа-биле бо ажылче чонну эвилелдээри, ону ылангыя көдээ, суур Советтери, профэвилел, комсомол организациялары, херээженнер чөвүлелдери шефке алза чугула дээрзи демдеглеттинген.

Бистиң республикага чурттакчы чоннуң дузалал ажыл-агыйын, ылангыя картофель, ногаа тарып өстүрерин калбартырынче сөөлгү чылдарда элээн кичээнгейни салып келген. Оон түңнелинде хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларындан садыг четкилеринче болгаш рыноктарже эът, сүт, картофель, ногаа элээн арбын кирип турар апарган.

Чурттакчы чоннуң картофель болгаш ногаа тарып өстүрериңче сөөлгү чылдарда көдээ болгаш суур Советтери, херээженнер чөвүлелдери, чамдык ажыл-агыйларның, коллективтериниң удуртукчулары сагыш салып турар апарганындан ол культураларны мурнунда шоолуг тарывайн турган барыын болгаш мурнуу районнарның чурттакчылары амгы үеде эвээш эвести тарып ап турар апарган. Моонбиле чергелештир ол үнелиг аъш-чем культураларын өстүрери ам-даа эки нептеревээн. Кодан чанында огородунда херими чок, чүнү-даа тарывааң, бок үнүштер ээлээн өг-бүлелер төп районнарда безин бо-ла таваржып турар. Ол четпестерни чайладырынче чер-чер Советтериниң күүскомнары, совхозтар, коллективтер удуртукчулары кичээнгей салза чогуур.

Дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринче чогуур сагыш салып турар черлерде бо чугула херек эки болуп турар болгаш ооң ниитиге-даа, өг-бүлелерге-даа ажыы биче эвес. Таңды районнуң Дүрген көдээ Соведи, Дуржулга станциязы чоннуң дузалал ажыл-агыйын чогуур хайгааралга алганындан ында барык өг-бүле бүрүзү малдыг, огородтуг, элээн хөй чимистиг үнүштерлиг. Олар оон алган продуктуларының элээн хөйүн белеткел организацияларынга саткаш, ниитиге дузаны чедирип турар. Бо ажылды организастаар талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр көдээ Совединиң, ында совхозтуң, хөй-ниити организацияларының ажылында эки түүлдер хөй.

СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында дузалал ажыл-агыйларга продукция бүдүрериниң болдунар аргалары ыракта чедир ажыглаттынмайн турарын айыткан. Бо байдал бистиң республикага долузу-биле хамааржыр. Көдээ черлерде мал азыравайн, картофель, ногаалар өстүрбейн турар өг-бүлелер бисте ам-даа хөй. Дузалал ажыл-агыйлардан ап турар продукцияның хемчээли, дүжүдү чавыс, шынары куду. Оларны чондан садып алырын чер-чер Советтери, совхозтар удуртукчулары, белеткел организацияларының планнавайн, керээ-дугуржулга чарбайн келген.

Мындыг байдал болза, үстүнде доктаалдарда демдеглеп турары ышкаш, хамаатыларның дузалал ажыл-агыйлыг болурунга, малдар, үрезиннер тыптынып алырынга, черни ажылдап кылырынга, мал чемнери белеткеп алырынга совет, ажыл-агый органнары четпес дузалап, хуу малды нормага дүүштүргеш, ниитиниинден аңгылааш, чембиле, одар-биле, кажаа-хораа-биле, кадарчы-биле хандырарын боттандырбайн турарындан болдунуп турар.

Чер-чер Советтериниң күүскомнары, совхозтар дирекциялары, коллективтер удуртукчулары, хөй-ниити организациялары хамаатыларның дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер айтырыгны чаа ёзу-биле көрүп, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын херек кырында күүседири, бо талазы-биле хамаатыларга бүгү хемчег-биле дузалаары, ылангыя бо хүннерде өреге бүрүзү картофельди, ногааны тараан турарын чедип алыры, оларның шөлдерин суггатчыдып, ниити күш-биле эрги суггарылга системаларын септээри, чааларын кылыры чугула. Хуузунда дузалал ажыл-агыйынга продукция бүдүрүп тура, кижи бүрүзү ону хууда байыырынга эвес, а бодунуң хереглелин хандырбышаан, ниитилелге ажыктыг керекти кылып турар мен дээрзин ханы угаап билир херек.

Часкы хову ажылдары

ДҮРГЕН БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ ДООЗАР

(МАЙ 25-ТИҢ МЕДЭЭЗИ-БИЛЕ)

Районнар	бүгү культураларны чаштырганы га-биле	Планны күүсеткен хуу-биле
Бай-Тайга	4233	69,8
Мөңгүн-Тайга	130	45,3
Барыын-Хемчик	3640	43,9
Өвүр	1431	55,7
Чөөн-Хемчик	25343	68,7
Улуг-Хем	24106	74,8
Таңды	45550	75,4
Бии-Хем	28959	80,8
Тожу	1451	64,8
Каа-Хем	33887	67,9
Тес-Хем	3760	50,7
Эрзин	7334	97,2
Кызыл	37849	83,4
Республика	225459	73,7

Эрткен чеди хонук дургузунда республикага немей чаштырган тарылга шөлү 68,7 мун гектар ажыг, азы 22,4 хуу болган. Сөөлгү чеди хонукта Кызыл районнуң ажыл-агыйларынга чаштырылганың темпизи эң-не бедик—27,9 хуу болган азы 12,6 мун ажыг гектарга янзы-бүрү культураларны чаштырган. Каа-Хемниң чер ажылдыглары ооң база дудак чок дүрген темп-биле чаштырылганы чорудуп турар. Майның 18-тен 25-ке чедир аңаа 10,7 мун гектарга тарааларны немей чаштырган. Бии-Хемниң ажыл-агыйларынга немей чаштырган чер 7,2 мун, Таңдыныңга — 11,5 мун, Чөөн-Хемчиктиниңге — 7,6 мун гектар четкен.

Майның 25-ке чедир тараа культураларын республикага 179,5 мун гектарга чаштырган, ол— планның 90,6 хуузу. А кызыл-тас чаштырарының планы 101,7 хууга ажыр күүсеттинген. Тараа аймаанның чаштырылгазын Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары бүрүн дооскан. Тараалаң районнар болур Таңдыда, Каа-Хемде бо талазы-биле темп ооңум болуп турарын демдеглээр херек.

Тараа культуралары-биле чергелештир, ажыл-агыйлар мал чеми культураларның тарылгазын база агелээн. Чижээ, чулуктуг чем болур кукурузаны 5900 ажыг гектарда чаштырган. Ол—планның 22 хуузу. Картофельди 1300 ажыг гектарда, а ногааларны —99 гектарда тарып олурткан. Чангыс чылдыг сигеннерни 35518 гектарда чаштырган, азы планның 49,8 хуузу болган.

Эрзин районнуң ажыл-агыйлары кукуруза чаштырылгазын доозар четкен. Ону тарыырын Тес-Хемниң совхозтары база шалыпкын чорудуп турар.

Ам республиканың чер ажылдыгларының чугула сорулгазы болза, тараа культураларының чаштырылгазын каш хонукта бүрүн дооскаш, картофельди, ногааларны олуртуруп, мал чеми культураларны чаштырарын үргегедирип, куруктурулга аңдарылгазын чорудары, тарааларның чайгы ажаалдазынче киреринде болур.

Чаа, он бирги беш чылдың баштайгы чылында чаагай дүжүттү алыры часкы тарылганы чогуур ейүнде, бедик агротехниктиг деңнелге чорударындан аңгыда, чайгы ажаалдадан хамааржырын үттүп болбас.

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хоочун чолаачызы Дала Чаизаевич Монгуш 20 чыл ажыг чолаачылап келген. Часкы тарылга үезинде үрезинни сеялказарга чедирип, күзүн дүжүттү сөөртүп, бичин-даа чидириг болдурбайн ажылдаарын ол чедип ап келген.

Д. Ч. Монгуш байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып берип, ажылга төлептин-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп келген. Хоочун чолаачы Дала Чаизаевич чарышка хой удаа тиилеки болгулаан, ол совхозтуң мурнакчы чолаачыларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Д. Ч. Монгуш.
В. КРИВДИКТИҢ фотозу.

СОВЕТ-ИОРДАН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

Совет-иордан чугаалажыышкыннар май 27-де Кремльге доозулган.

Совет таладан чугаалажыышкыннарны кылганнар — СЭКП ТК-ниң Чиигние секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков.

Иордан таладан — Иорданияның Хашимит Хаан күрүнезинии Хааны Хусейн Бен Талал, Премьер-Министр болгаш камгалал министри Модар Бадран, хаан канцеляриязының начальнигни Ахмед Керим Аль-Лаузи, хаанның секретариадының начальнигни изигүүр салгаан Раад Бен Зейд, эжелеткен девискээрлер херектериниң талазы-биле министр Хасан Аннс Ибрагим, даштыкы херектер министри Марван Аль-Касем, планнаашкынның национал чөвүлелиниң даргазы М. Ханна Ода.

Чоокку Чөөн чүкте байалды болгаш ол районга бүгүнниги чөптүг кылдыр тааржыр шиитпирлээшкинниң айтырыын, а ол ышкаш делегейниң эң чугула чамдык өске-даа айтырыгларын найыралдыг байдалга, бот-боттарын билчиринии ёзугаар чугаалажып көргеш. Палестинаны хостаар организацияны киришкирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгези-биле Чоокку Чөөн чүк айтырыынга хамаарышкан делегейниң чаа конференциязын чыылдырарынче араб чурттарның күженишкиннерин мөөнүзээринии эргежок чугулазынга бүзүрээшкинни моон-биле холбаштыр совет таладан илергейлээн.

Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыянны чедип алырының сорулгаларын ынчаар көрүп болгаш оларны ыядыг арга-биле шиитпирлээрин деткип турарын Иорданияның хаанны бадыткаан.

Израильдин агрессиязынга удур демиселге Сирияны ССРЭ бижыы-биле деткиир дээрзин Ливанда байдалдың болуушкунарын чугаалажып көрген үеде онзалап демдеглээн. Ливанның дүрүм ёзугаар эрге-чагыргаларын, Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле каттышкан араб күштерин ССРЭ моон соңгаар-даа деткиир болгаш ол чүртка национал чөпшээрежилгени чедип алыры дээш туржур бодаллыг.

Перси мугулдурунда байдалдың дүшкүүрлүүнге холбаштыр сагыш човаашкыны делегей айтырыгларын ооң ынай чугаалажып көрген үеде илергейлээн, иран-ирак чөрүлдээни дүргеи соксадырының болгаш кайы-кайызының негеллелерин чугаалажыышкыннар столунга таарыштыр шиитпирлээрииң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Перси мугулдурунуң районунга даштыкының шериг баазазын тургузарынга, ядролуг чепсекти аңаа нептередиринге, ол районуң күрүнелериниң иштики херектеринге даштыкының кандыг-даа хевирлиг холгаарлаашкынынга талалар удур болуп турарын илергейлээн.

Политиктиг, садыг-экономиктиг, культура болгаш өске-даа талаларга совет-иордан харылзаалардың чедиишкинниг хөгжүп турарын чугаалажыышкынарның үезинде демдеглээн. Ол харылзааларны улам ынай быжыглаарынче, тайбыңның эрге-ажыы дээш делегей ареназынга совет-иордан кады ажылдажыларны калбартырынче чүткүдүүн бадыткаан.

Чугаалажып көрген айтырыгларга хамаарыштыр талаларның үнелээшкиннери база түңнелдери хөй-биле дүжүп турарын бадыткан көргүскен санал-оналдарның ажыктыг солчуушкунунга сеткил ханыышкынын Л. И. Брежнев болгаш Иорданияның Хааны илергейлээн.

Аян-чоруктуң түңнелдериниң талазы-биле совет-иордан кады кылган дыннадыгны парлалгага парлаан турар.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар найыралдың түскай аян-чоруубиле ССРЭ-де келген Иорданияның Хашимит Хаан күрүнезинии хааны Хусейн Бен Талал май 27-де Москвадан Киевче чорупкан.

Аэродромга Хусейн Бен Талалды СЭКП ТК-ниң Чиигние секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилеря үдээн.

(СЭТА).

УЛАН-БАТОРДА ЧОРУП ТУРАРЫ

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары М. С. Горбачев баштаан СЭКП-ниң делегациязы МАРНниң XVIII съездизиниң ажылынга киржии турар болгаш В. И. Ленининиң Улан-Баторда музейинге барып чораан. В. И. Ленининиң революстуг ажыл-чорудулгазын, ооң кезээде тиилеттирбес өөредиинии Совет Эвилелинге, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарынга, ооң иштинде моол черге тиилээнин көргүскен чүүлдерни СЭКП-ниң делегациязы сонуургап көрген. Хүндүлүг аалчылар-ның дептерине делегацияның кежигүннери демдеглел кылып, ат салганнар.

СЭКП-ниң делегациязы ооң дараазында Моолдуң чурулга уран чүүлүнүң музейинге барып чораан.

(СЭТА).

ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Дүүн, Кызылда Политиктиг чырыышкын бажыңынга Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинии калбак пленуму болуп эрткен. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии, СЭКП ТК-ниң Чиигние секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтыынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни боттандырар талазы-биле Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң сорулгаларының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелли Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черииии даргазы. «Шын» солуниун редактору В. С. Шаравии кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүгү чурттаазында ышкаш, республиканың журналистери, солуннар база радио ажылдакчылары бүрүн долузу-биле чүү-дүгүзүнүп, ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар дээрзиниң дугайын илеткелчи болгаш санал бергеннер сеткил ханыышкын-биле демдеглээнинер. Совет журналистериниң ажылын съездиге бедии-биле үнелээнии Тыванын журналистери чогаадыкчы ажыл-херек-биле харылавышаан, партийни съездиниң шиитпирлерии мергежилдиг пропагандалаарынга оң бирги беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседири дээш ажылчы чоннарның күштерин мобилизастаар херекке боттарының бүгү билиглерии, күштерии бээрииге долу шиитпирлиин олар айытканнар.

Плеиумиун ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киржип, идеология ажылдакчыларының Бүгү-эвилел семинар-чөвүлел хуралының түңнелдериниң болгаш съездиниң шиитпирлерин боттандырарыга холбаштыр республиканың журналистериниң мурнунда сорулгаларга доктаап чүве чугаалаан.

Пленумга чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң ханы идеяларын чоннуң кижи бүрүзүнүге чедиреринге, он бирги беш чылдың планнарын күүседир дээш демиселче ажылчыларны мобилизастаарынга идепкейлиг киржири республиканың дарлалга, телевидение болгаш радиодамчыдылга ажылдакчыларының кол соругазы дээрзи айыткынган.

Тыва АССР-ниң журналистериниң эвилелиг IX съездизин бо чылдың декабрьда чыылдырар дугайында шиитпирни пленум хүлээп алган.

Парлалга конференциязы

Социалистиг чурттарның космонавтыларының киржилгезиниле башкарылгалыг экспедицияларның сөөлгүзү— космосче каттышкан тоску ужудуушкун чедиишкининг доозулган. Совет-румын экспедициязының киржикчилери космонавтылар, а ол ышкаш эртемденнер болгаш специалистер совет база даштыкы журналистер-биле май 27-ле ужурашкан.

Парлалга конференциязыңга экипаждың кежигүнүри СССРниң ужудукчу-космонавтызы Л. Попов, РСР-ниң космонавтышинчилекчизи Д. Прунариу, эртемденнер, «Интеркосмос» төвүлелиниң удуртукчулары келген. ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга төвүүнүң залынга румын-совет найырал иниилелиниң делегациязының кежигүннери, РСР-ниң ССРЭ-де элчиниң Т. Дулаш олурган.

Парлалга конференциязының эрттирикчизин ССРЭ-ниң ДХМниң парлалга кылдазының эгелекчизиниң оралакчызы В. Хазов ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизиниң оралакчызы, «Интеркосмос» төвүлелиниң даргазы академик В. Котельниковка сөс берген.

Румын Социалистиг Республика «Интеркосмос» программа ёзугаар кады ажылдарның эгелээниниден бээр ында киржип турар деп, эртемден демдеглээн. Кады ажылдажылганың бүгү кол угланыышкынарының талазы-биле ажылдарга румын эштер көскү салыышкының киирип келген «Интеркосмос» сериянның спутниктеринге, «Космос» биоспутниктерге, геофизиктиг, метеорологтуг ракеталарга тургузар дериг-херекселдерии РСР-ниң специалистери чогаадып кылган. Оларның дузазы-биле эртемге чугула ужур-дузалыг шинчилелдерни болгаш шенелеларии чоруткан.

Совет-румын «каттышкан экспедициязга совет болгаш румын эртемденнер эртем-шинчилел ажылдарының тускай улуг программазын белеткээн. Ону белеткээринге «Интеркосмос» программаның киржикчилери социалистиг өске чурттар база киришкен. Космонавтылар Л. Попов биле Д. Прунариу ниитизи-биле 20 хире шенелелдерии кылган.

Каттышкан чаа экипаждың ужудуушкуну совет-румын найыралдың, бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында хөй талалыг кады ажылдажылганың коскухереечизи, социалистиг чурттарның эртем-техниктиг демиежилгезиниң, аксы-дуңмалыкты интернационализмниң амыдыралчы күүнүң тодаргай чижээ болур деп, академик демдеглээн. Ынчангаш бис «Интеркосмос» программазының хөгжүлдезинде чугула үе-чадаиы доосканывыс ол.

Совет-румын экипаждың командири **Л. Попов** ужудуушкун программазының күүселдезиниң дугайында чүве чугаалап тура, кады ужуткан румын эжиниц эки белеткелдиин, ниитизи-биле каттышкан экспедицияларның космос шинчилелдериие байлак дуржулгаиы бергенин, оларның моон соңгааргы космос программаларынга болгаш ужудуушкуннарынга чедиишкинниг ажылгаттынарын демдеглээн болгаш каттышкан экипаждың мурнудан тергиин эки космос кораблиниң тургузукчуларынга, оларның ажылын бедии-биле үнелээнии дээш ийи чурттарның баштыңнарынга өөрүп четтиргенин илереткеи.

РСР-ниң космонавт-шинчилекчизи **Д. Прунариу** аңаа көргүскен бедик илегел дээш РКП ТК-га, СЭКП ТК-га, РСР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чазактарынга, эштер Н. Чаушеску биле Л. И. Брежнев оларның боттарынга сеткилдии хамыындан өөрүп четтиргенин илереткеи. Совет-румын экипаждың ужудуушкуну румын-совет харылзааларыг улам ынай-быжыглаарынга, бистиң улустарывыстың кады ажылдажылганың база эп-сеткил каттыштырылгазының хөгжүлдезинге, делегейге тайбыңның болгаш депшилгениң херээнге бараан болур деп, ол медеглээн.

Ужудуушкун үезинде күүсеттинген эртем шинчилелдериниң түңнелдерииге ханы доктаагаш, оларның ужудуушкуиун белеткээн болгаш хамыыган бүгү коллективтерге, киижилерге өөрүп четтиргенин румын космонавт илереткеи.

Космонавтылар болгаш эртемденнер журналистерниң айтырыгларыга харыылаан.

(СЭТА).

Ровнонуң күрүненин Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрын Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының культура хандырылгазынга идепкейлиг киржилгези дээш Ровнонуң күрүненин Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың май 26.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ АРНЫ

1981 чыл

Май

№ 5 (86)

ДАЯНЫР КҮЖҮВҮС

«Чаңгыс-даа хажыдыышкын, албан-дужаалын шын эвес ажыглаар чоруктуң чаңгыс-даа фактызы улусчу контролёрларның ажыл-агыйжы көрүнгүр караандан чандыр барбас ужурлуг» дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт иелткелинге айыткан. Съездиниң ол айтыышкынын Өвүрүңүң хайгыылчылары канчаар боттандырып эгелээнин, ол дугайын чугаалап бээри-биле районуң улусчу контроль комитединиң даргазы Таразчы Чамыянович ЛИКТАНГА сос бердивис.

— Съездиниң айтыышкынарын улусчу контрольдуң органы, хайгыылчы бүрүзү бодунуң ажылынга дайынчы программа хылдыр хүлээп алдап, ол бүгү оларга бедик харыысалганы, улам инициативалыг ажылдаарын хүлээндирип турар. Бистиң районда улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар киллистериниң инспекторлары болгаш түс-түс коллективтерде, организацияларда 28 бөлүк, 13 поет ажылдап турар. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунуң сорулгаларын шиитпирлээринге, олар партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга дээштиг дузаны чедирип турар.

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы алырларынга улусчу контрольду съездиниң айтыышкынынга, дүүштүр күштелирер сорулгаларның дугайында айтырыглыг хайгыылчыларның хүралдарын апрель-май айларда эрттиргилеэн. Ол ышкаш, аңаа холбашкан айтырыгларны контрольдуң штаттан дашкаар ажылдакчыларының, бөлүктер даргаларының доктаамал ажылдаар семинар-кичээлдеринге чугаалашкылаан. Амгы үеле улусчу контрольдуң чер-черде бөлүктери, постулары чоп мурнунга отчёттарны берип, ону күш-ажылны коллективтериниң мурнунда сорулгалары-биле сырый холбаштырып турар.

Контрольдуң район комитединиң бүгү ажыл-чорудулгазынга оон даяныр кол күжү — штаттан дашкаар киллистер, чер-черде бөлүктер болгаш постулар, оларның хой сайның хайгыылчылары болуп келген. Олар хажыдыышкынарга, четпестерге удур эттеш чок демиселли чорудуп турар. Чижээ, районуң орук-септелге, бүдүрүлге, тудуг септелге участоктарынга, амыгырал хандырылга комбинадынга план күүселдезиннге хоозун немей бижилгелер кылып турганың хайгыылчылар чогуур өйүде илереткен.

«Ак-Ыраа» совхозта социалистиг өнүрүү ажыглап, хумагалап турарының, «Торгалыг» совхозта малдың отчёт-учёдунуң, «Коммунизмче орук», «Кызыл-Тук» совхозтарда чамдык хыналдаларга илерээн четпестерни чайладыры-биле хемчеглерни четпес ап турар. «Коммунизмче орук» совхозта мал ажылының дугайында айтырыгны районуң улусчу контроль комитединге иий катап сайгарып көргеш. Бо ажыл-агыйда көргүзүүр өске совхозтарыныңдан куду. Төрүүр чүс малга онзаштыр алган чаш төл эвээш, шээр болгаш бода малдарның өлүп, хораары, оларны самчыгдаар, чидирер чорук эрткен чылдың бо үезиниден көвүдээн. Бо совхозтуң удуртукчулары болгаш специалистери ол фактылардан чогуур түүнел кылып ужурлуг.

«Мал ажылы көдээге шалыпчы фронт» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев демделээн. Ынчангаш бо чүгүлә херекке боттарының үлүг-хуузун киирерин районуң улусчу контроль органнары, хайгыылчылары бир үн чүгүлә сорулгазы кылдыр, бедик харыысалга-биле көрүп турар. Амгы үеле олар часкы хову ажылдары-биле холбаштыр, мал ажылының өске-даа кампанияларын чорударынга контрольду күштелдирип, ол бүтүнү челишкинниг эрттирер дээш боттарының талазындан бүгү чүүлдерни кылып аваар.

Оон аңгыда садыгга, чуртталга-коммунал ажыл-агый, чоннуң амыгырал хандырылга будүрүлгелеринге, харылзаа, орук-туруг организацияларынга болгаш улус өредилгезинге хамаарыштыр контрольду хайгыылчылар база күштелдирип келген.

СЭКП райкомунуң, партия комитеттеринің болгаш эге организацияларының удуртулгазы, доктаамал деткимче, дузазы улусчу контролёрларның чорудуп турар организас-масалыг бүгү хемчеглерни үлам шалыпкын, дүүштиг болдурарынга үлүг идигни берип келген. Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын күүселиннге, партияның болгаш назактың салган сорулгаларын күүседир херекке районуң мурнунда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунуң сорулгаларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, принципиалдыг ёзу-биле ажыллаары — бистиң улусчу контролёрларывыстың кол чүгүлә сорулгазы болур.

«Большевик» совхозтуң улусчу контролёрлары часкы хову ажылының үезинде боттарының ажылын улам идепкейжиттеги. Ак-Кара-Суг аксында № 2 хову-трактор бригадазында улусчу контроль постузунуң хайгыылчызы А. Монгуш (солагай талдан оң талаже) биле кол агроном Ю. Ооржак олар механизаторлар А. Сат, Н. Ондар оларның ажылының шынарын сайгарып көрүп турда бо чуруктү тырттырган.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Штаттан дашкаар килдистиң ажылының практиказындан

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Бистиң Чөөн-Хемчик районуң улусчу контроль комитединиң көдээ ажыл-агый талазы-биле штаттан дашкаар килдизиниң сектор бүрүзүнүң ажылын перспективтиг болгаш квартал планнарын ёзугаар чорудуп турар. Оларда килдиске хамаарышкан янзы-бүрү айтырыглар хаара туттунган.

Килдистиң составында 16 специалист — штаттан дашкаар инспекторлар, активтер бар. Олар мал болгаш чер ажылдары база механизация талазы-биле ажылларга холбаштыр хуваттынган. Көдээ ажыл-агый будүрүлгезинде курлавырларны дилеп тыварынга, эң чүгүлә кампанияларны, сезонныг ажылларны организастыр бедик деңнелге эрттиреринге идиг бээр, техниканы чөп ажыглаар, четпестерни болдурбас дээш баш удур сагындырар, оларны чайладыр талазы-биле хемчеглерни алыр болгаш өске-даа ажылдарны чорудуп келген.

Планнаттынган хемчеглерни амыгырала боттандырары-биле килдистиң штаттан дашкаар инспекторлары бижыглаан, олар планда айыткан хуусаанны ёзугаар хыналдаларны организастаап, оон материалдарын киллисче киирип турар. Шиитпирлээрни чүгүлә айтырыглары районуң улусчу контроль комитединге киирип турар бис, а чамдык чедир хынаар үжүрлуг материалдар бар болза, ону киллис бодунга арттырып алыр.

Комитеттиң көдээ ажыл-агый талазы-биле штаттан дашкаар килдизи чүгле эрткен чылын безин 32 хыналданы чоруткаш, оларның түнеллерин килдистиң хүралынга сайгарып көргеш, а 7 хыналданың материалдарын хемчеглер алыры-биле улусчу контрольдуң район комитединче шилчиткен, 9 хыналдаан иелээн четпестерни киллис бодуңуп ап чоруткан хемчеглери-биле чайлаткан. Оон аңгыда район комитединиң даалгазы-биле килдистиң штаттан дашкаар инспекторлары янзы-бүрү 21 хыналдага киржип, чугаалажыр айтырыгларны белеткекшеннер.

Килдистиң штаттан дашкаар инспекторлары барык шуптузу ол хөй-ниитичи, чугула даалганы бедик харыысалга-биле инициативалыг күүседип, ажылга принципиалдыг чоруун көргүзүп келген. Олар шупту хыналдаларны ажыл-агыйларда болгаш оларның салбырларында улусчу контроль бөлүктериниң база постуларының хайгыылчыларының киржилгези-биле чорудуп турар. Бистиң чорудуп турар ажылывыс колдуунда-ла көдээ ажыл-агый продукцияларын күүнеге садар планнарының күүселдезиниң, оон шынарының болгаш сезонныг чүгүлә ажылларның, ылаңгыя мал кыштаглаашкының эрттирип турганының, часкы хову ажылынга белеткелдиң, оон чоруп турарының, малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле багай эвес көргүзүглүг болган. Ниитизи-биле хураганны эрткен чылдыңнан 8287 баш хөйнү алган.

Ол бүгүнү чедип алырынга бистиң штаттан дашкаар килдистиң ажылдакчылары база үлүүн киирген. Ынчангаш моон соңгаар-даа бо угланыышкын-биле улам чүткүлдүг ажылдаар деп чүвени бедик харыысалга-биле билип турар бис. Бистиң партиявыстың негеп турары-даа ындыг болгай.

С. ОНДАР,
Чөөн-Хемчиктиң улусчу контроль комитединиң көдээ ажыл-агый талазы-биле штаттан дашкаар килдизиниң эргелекчизи.

БАЗА КАТАП ХЛЕБ ДУГАЙЫНДА

Тараа хлеб болу бээрингe чедир дыка улуг күш үнери, хой-хөй кижилерниң холуун эртери билдингир. Механизаторлар черни чаргаш, болбаазыраткан соонда, үрезинни чаштырыкчылар чажар. Оон соонда тараа шөлүн ажаар, бок үнүштерин арыглаар, суггарар. Дүжүт бышкан соонда ону тараажылар ажаан алыр. Оон соонда тараны кургадып, складтарга кадагалаар. Адактың соонда ону далган кылыр дээрбеңээр. Далгандан пекарылар хлебти быжырар дээш өске-даа хой-хөй үе-чаагылыг ажыл соонда ам хлеб боон, хереглекчилерниң ходунга киирер болгай. Моон ап көөрге, тарааның шынарындан ангыда пекарыларның, хлеб заводунуң ажыллакчыларының ажылындан хлебтиң шынары дорт хамааржыр-дыр.

Сан-даа, шынар-даа айтырыы — канчыг-даа будүрүлге черлериниң хүн бүрүде шиитпирлеп турар айтырыы апарган. Кызылдың хлеб заводунга ол айтырыг чүүлен-даа артык чүгүлә боон турар. Ында продукцияның шынарын экижидер талазы-биле ажыл шуут кылынмайн турар деп чугаалап база болбас. Наймыылалдың будүрүлгелериниң продукциязының шынарын хынаар түскай комиссия үк коллективтиг бо талазы-биле ажылының дугайын чугаалажып көрген. 1981 чылдың бирги кварталында продукция шынарын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарның кылынганы хлеб заводунуң лабораторияның ассортиментизин немежирибиле кады шынары база экижип турарын комиссия демделээн.

Сөөлгү үеле завод уругларга сүттүг болгаш сметаналыг булочкаларны, найысылалдың болгаш хоорайның деп аттарлыг батоконарны, ниитизи-биле он беш чүүл хлеб-булочка чаа кылыгларын будүрерин шиңгээнип алган.

Кызылдың хлеб заводунуң удуртукчулары хоорайның аъш-чем садыгларының ажылдакчылары-биле ужуражышкынарны кылып, коллективтиг продукциязының шынарының дугайында чүтаа кашдаа удаа болган. Ындыг ужуражышкынарның, шынар көрүлделериниң соонда хлебтиң шынарын экижидер хемчеглерни ажыллап кылып келген. Ынчалза-даа ол хемчеглениң херек кырында күүсеттинмейн турары эллептиг. Чижээ, 1981 чылдың бирги кварталында шынары багай дээш 2 тонна 850 кг. хлебти бракташ. Садыг четкилерниге хлеб хирлиг, өртең, карталып калган көөр. Чамдыкта деңзизи артык, чиг болгулаар. Ындыг болганда садыг алыкчылар хлебти багай быжырган дээш холуур, садыгжыларга дөй хомудал кылып турарлар. Оон шынары эрткен чылдыңдан чүгээртеп, бракташкының хуузу элээжээн-даа болза, заводтуң ажылдакчылары шынар айтырыынче чогуур кичээнгей салбайн турары факт-барымдаалардан көстүп турар.

Бо заводтуң продукциязының шынары чүге дээрге, технологияны сагырының, үрей кылышкыны болдурбазының харыысалгазы чүгле удуртукчуларга эвес, харын база ажылдакчы бүрүзүнүге онаажып турар. Бир эвес кижи бүрүзү харыысалгалыг, эки ажылдаар болза, брак киллынмас болгай. Адактың соонда Кызылдың хлеб заводунда көзигидилге ажылының четпези, шынар башкарарының системазының негелдеринге долузу-биле ажыглавайн турары оон продукциязының шынарын кудуладып турарын айтыр херек.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге шынар айтырыының амгы, он бирги-даа беш чылда эң чүгүлә черле тургустунганын онзалап айыткан болгай. Ол ышкаш съездиге аъш-чем программазын ажылдап кылырын, оон чүгле сан талазы эвес, шынар талазынче улуг кичээнгейни угландырарын демделээн. Маңаа холбаштыр Кызылдың хлеб заводунуң коллективиниң мурнунда улуг соруланың тургустунганын оон удуртукчулары, ажылдакчы бүрүзү, ылаңгыя янда улусчу контролёрлар хапызы-биле медереп билип, чонга берип турар продукцияның шынарын үениң негелдезиниге дүүштүр экижидер хемчеглерни алыр ужурлуг.

Р. ГАЛИНА,
Күрхайгаарал лабораториязында улуг инженер.

Шынар — ажылдың көрүнчүү

фельетон

Бичии

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

К ы з ы л

Күрүнеиин Тывада уксаажыдылга каттыжыышкынында учёт болгаш отчёт сандаргай, саң-хөөүүнде улуг четпестерниң дугайын хайгыылчыларның хынаддазы илереткен. Ол дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң хүралынга чугаалашкан. Оон удуртукчулары чыл отчёдуун тургузарда карак ажыттап, отчёт көргүзүглерин өжегээр хажыдып турганнар. Уксаажыдылганың Россия каттыжыышкынынче болгаш күрүне банкызынче чоруткан отчёттары дүүшпес, оларда көргүзүглер эге документилерниинден улуг ылгалдыг болган.

Чижээ, ниитизи-биле 151 муң рубль каражаны чыл отчёдунга чүгле 12 муң рубль кылдыр көргүскен, а оон 139 муң рубльди чажырган. Өске организациялар-биле санажылганың хынаддаларын эрткен чылын кылабаан. Учёттуң саннар айыбиле дептерлерге киир бижиирин беш ай дургузунда чорутпаан.

Чыл дургузунда көргүстүнген 65 муң рубль түңнүг капитал септелге ажылының хүлээп алдыган актылары чок. Ажыглалга кирген дээш учётка кирген 28 муң рубль өртектиг эдиелел-хереклер складта чыдар болгаш чамдызы тоймаглаттынган. 9 муң рубльдиң дериг-хереклерин бухгалтерия учётка шуут албаан.

Эрткен чылын болган аварияларның соонда бо каттыжыышкынга чиик 7 автомашина тоймаглаттынган, оларны катап тургузар дугайында уксаажыдылганың Россия каттыжыышкынының дужаалы күүсеттинмээн, оларның чүгле йиизин тургускан, а өскелерин үндүр бижээн.

Үстүнде улуг четпестери дээш бо уксаажыдылга каттыжыышкынының учёт болгаш отчёт килдизиниң начальныгы С. Р. Зрюкинаны комитет ажылындан дүжүрген, ында кол инженер А. В. Каракуловту шынгыы доңгуткан болгаш оон бир айда шалының тырттарын шиитпирлээн. Каттыжыышкынның начальныгы К. Ш. Ялаковту доңгуткаш, четпестерни шалыпкын чайладырының хемчеглерин алырын оон негээн. Каттыжыышкынның мурнундагы начальныгы турган И. Е. Турнун бо айтырыгга холбашкан четпестерни барымдаалаш, оон чартык айда шалыңын тырттар дээн.

Ч а д а а н а

«Алдан-Маадыр» совхозта сөөлгү 3—4 чылда чыгы малдың баш саны 507-ге кызырылган. Эрткен беш чылда ортумаа-биле 100 беден 52 кулун алдынган. 526 баш чыгы читкен-болгаш чыгычылардан дудаан. Оон аңгыда өлген болгаш чиңке херегээн мал база эвээш эвес. Оон кол чылдагааны учёт, отчёттуң кошкаында. Амгы үеде совхозта чыгы мал өреликге 68 кижи бар. Оларның 45-и 138 малдың өртээн дедир эгитпээн.

Ол бүгү четпестериң дугайында айтырыгны Чөөн-Хемчиктиң улусчу контроль комитединиң хүралынга чугаалашкан, М. Б. Донгактың бо совхозтуң директорунга үр ажылдаваанын барымдаалаш, ону сагындырган. Кол зоотехник И. Д. Ооржакты шынгыы доңгуткаш, оон бир айда шалының тырттарын шиитпирлээн.

Х а н д а г а й т ы

Бо чылдың дөрт айларында «Коммунизмче орук» совхозтуң бода малынган 268 баш кызырылган. Оон хөй нурруузу Бора-Шайның сарлык фермазында кадарчыларның харыысалга чогундан болган. Совхозтуң директорунга, оон специалистери малчыннарның харыысалгазын бедидер хемчеглерни четпес ап турар. Хөй өреликге, мурнунда суд харыысалгазынга кирип чораан кижилерни мал ажылынга катап хүлээп ап турарының фактылары база бар.

Өвүрүүң улусчу контроль комитединиң хүралынга ол совхозта бода малдың ынчаар өлүп, хорап турарының дугайында дүвүрээзиниг айтырыгны чугаалашкан. Демделеттинген четпестерни шалыпкын чайладырын, специалистерниң база малчыннарның харыысалгазын бедидип, олардан негелдени күштелдирер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын совхоз директору Б. К.-Б. Монгуштан комитет шынгыы негээн. Оон аңгыда күрүнеге чедирген когаралдың чамдызын эгидер сорулга-биле ажыл-агыйның кол зоотехниги А. Д. Ооржак биле Бора-Шай бригадазының бригадири В. Д. Монгуштуң бүдүн чартык айда шалыннарын тус-тузунда тырттар дээн.

С а р ы г - С е п

Бо чылдың часкы хову ажылдарынга болгаш суггат сезонунга Каа-Хемниң суггарылга системазының аргелели кошкак белеткелдиг киргенин хайгыылчыларның хынаддалары илереткен. Ол дугайында айтырыгны Каа-Хемниң улусчу контроль комитединиң хүралынга чугаалашкан. Эрткен чылын мелиорация ажылының планын херек кырында 61 хуу күүсеткеш, а оон күүсеткенииң дугайында отчётка автомашиналар-биле кылган ажылды катай санап, мөге немей бижилгени кылганы база илерээн. Мелиорация ажылының планы күүсеттинмээн хирезинде-ле аңаа ажыл төлевиринге 4,6 муң рубльди ажыр чарыгдаан.

14 муң 900 рубль өртектиг 2 автомобильди болгаш бир экскаваторну септээр хамаанчок, шуут тоймаглаш каапкан. Эргеледе хамааржып турар техниканың ажаалда-тежээлдезинде база ажыглалында улуг четпестер бар. Сөөлгү ийи чыл дургузунда бо коллективке 6 механик солушкан. Ындыг байдал техниканы чөп ажыглаар талазы-биле ажылды сандарадырынга чедирген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хүралынга үстүнде айтырыгларның дугайын бүгү талалыг сайгарып чугаалашкаш, суггарылга системазының эргелелиниң начальныгы П. В. Лузянин биле код бухгалтер А. Н. Белозерованы шынгыы доңгуткаш, оларның бир-бир айда шалының тырттарын шиитпирлээн.

ФОТО БУРУУДАДЫП ТУР

Үнелиг тудуг материалдары: цементини, демир арматуразын, дузалал техниканы «Шагонартяжстрой» трестиң № 20 КМК-зиниң ажылдаар объективинде ажык дээр адаанда эмге-сеске чок октагылапкан чылар. Тудуг материалдарының кадагалалыг харыысалга чок тургусканы дээш үстүнде КМК-ниң прорабы В. И. Денисенкону Чаа Шагаан-Арыгның улусчу контроль штабы штрафтаан. Оон бээр бир ай эрткен. Ынчалза-даа байдал хевээр: үнелиг тудуг материалдары ажык черде чытпышаан, арматура дадарып, цемент өл-шыкка үрелип чыдар.

Хайраан тудуг материалдарын КМК-ниң удуртукчулары кажан холга алыр ирги?

ЧУГААЛАЖЫЛГАЖЕ КЫЙГЫРЫГ

Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Компартиязының 60 чылынга тураскаатканы байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын массалыг-информациянның даштыкы чепсектери, политиктиг болгаш хөй-ниитичи кескү ажылдакчылар дайының болгаш тайбының кол айтырыгларын дугайты политихтиг чугаалажылгаже кыйгырыг, удурланыштыр туржур болгаш боо-чепсекти эндерилдир бүдүрер дээш политика талалакчыларыга шынгыы кичээндиргиг кылдыр үнелеп турар. Оон-биле кады тайбыны быжыглаарыңче болгаш дайын айылының одагларын чайладырыңче угландыр чугаада киргеи идеяларның болгаш саналларның чугуазын онзалап демдеглеп турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң удуртукчузуңуң ол онза хаңы уткалыг чугаазы Вашингтонуңуң империалистиг стратегиязың — удурланыштыр туржурунуң, кыжанырының, боо-чепсекти улам эндере бүдүрениң стратегиязың барымдаалап алырга, онза чугула кылдыр чангыланың үнеген деп, **Болгарияның «Работническо дело»** солунуң тайылбырында айыткан. Ол хаңы бүңнүг болгаш үндезин барымдаалыг чугаа амгы үениң эң чугула айтырыгларыңа шын харыыларны берип турар. Ол айтырыгларны шиитпирлээрин кайчаар көөрүңүн совет аргазы планетаның миллион-миллион кижилериниң ёзулуг эрге-ажыктарынга таарыжып, а кижи төрелгетеңге амыдыралчы чугула айтырыгларны күш дегээриниң туружундан шиитпирлээрин оралдажыг турар АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң көрүжүгүре шуут удурланышкак болуп турар.

Тбилисиге чүве чугаалап тура Л. И. Брежнев дайының болгаш тайбының кол айтырыгларын дугайты Чөөн болгаш Барыын чүктериниң арагында шынгыы чугаалажылгаже, бүгү күрүнелериң болгаш улустарның эрге-ажыктарынга таарыжыг дег чугаалажылгаже оруктуг ажыктаң деп, **ГДР-ниң радиозунуң** тайылбырында чугаалаан. Бөгүнгү хүнүң эң чугула соруглазы — СЭКП-ниң XXVI съездизинге кэдүүлгеи даштыкы политиктиг инициативаларны амыдыралга боттандырары-дыр. Ол эки мөзүүт инициативаларны бүгү делегейниң деңшилгелиг күштери деткээн. Совет удурткучүнүң планетаның салым-чо-ту дээш ханы харыысалга сиңиккен чугаазы Совет Эвилели удур-дедир коргужарынга чидезилеттинген тайбың дээш эвес, харын боо-чепсектериң деннеи улам-на кудулап бар тыдар база бүгү адырларга күрүнелер аразында кады ажылдажылга улам-на калбарып болгаш сайзыраңгайжып орар ыдыг тайбың үе дээш туржун турарын база катап көргүскен.

Амгы үениң шылгарангай политиктиг удуртукчузу, тайбың дээш чүткүлдүг демиселчи Леонид Ильич Брежнев шынгыы кичээндиргини делегей байдалын баксыраткан делегейде ыдыг күштериң адрезинге кылган деп, **Моолдуң МОНЦАМЭ** агентилелиниң тайылбырында онзалап демдеглээн. Артында Пентагон турар НАТО-луң чаа планнарының алыс утказын ол сойгалап үлдерткеи. ССРЭ-же болгаш ооң эвилелчилериңче шыгаатынган чаа америк ракета-ядролуг чепсектерни Европа черинге эккеп сайгара тургузары харыы камгалал хемчелерин болдура бээр деп эш Л. И. Брежнев медеглээн. Оңу моол хөй-ниити милитаристериң чимзеннишкиниерин барымдаалаш, социалистиг дем каттыштырылгазының амыдыралчы эрге-ажыктарының дугайында дүрүм ёзугаар «сагыш човаашкын кылдыр үнелеп турар.

Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европага сайгара тургузарындан НАТО-ну Леонид Брежнев база катап бүгүлеп чүткүл-биле киченгидирди деп, **барыын-герман «Штутгартер цайтунг»** солун бижээн. Күштерниң бир дөмей турарында үндезилээш, Европага чепсегленишкинни дүжүреринің айтырыгларын дугайты АКШ-биле чугаалажышқкынар кылырынга ССРЭ-ниң белениң ол бадыткаан.

«Европага ракета-ядролуг чепсектиң арсеналдарын кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажышкинарны соңгаарладыышкын чок эгелээр дугайында саналын бадыткаш, совет удуртукчу АКШ шериг талазы-биле артык күштүг болуруң чедип алыр чүткүлдүг деп, президент Рейганның чарлаан үүлүн Совет Эвилели сагыш амыр көрүп олурбас деп тодаргай медеглээн» деп, **Австрияның «Фольксштимме»** солуну онзалап демдеглээн.

Европага шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынын дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың кирэжикчилери күрүнелериң Мадрид ужуражышкынынга хүлээп алырынга идиглиг чаа инициативаны Совет күрүнеңиң удуртукчузу үндүрдү деп, **Испанияның национал радиозу** айыткан. Бир эвес бүзүрежиринии зоналын калбартыр талазы-биле харыы базымы кандыг болурун ам чугаалаптарынга барыын талакы күрүнелер белен эвес болза, олар ол харыысын Мадридке эвес, харын конференцияның шуут бодунгадаа берип болурлар ийик деп, Л. И. Брежневтиң чугаазында киргеи ол сөстерже испан радио кичээнгейни угландырган.

Ливанда болгаш Чоокку Чөөн чүкте онза айыылдыг байдалга хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң чугаазында киргеи ол үүлдер бүгү делегейде, ылаңгыя араб чурттарда калбак үнелээшкинни болдурган.

«Л. И. Брежнев Чоокку Чөөн чүкте байдалды таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле делегей конференциязын эрттиреринче бодунуң кыйгырыын база катап чугаалады деп англи «Обсервер» солун бижээн. Женева конференциязы хевирлиг ыдыг улам калбак конференцияже Кэмп-Дэвидтен дораанга шилчий бээри АКШ-ка берге боор. Ынчалзажок Чоокку Чөөн чүкте херек кырында болуп турар үүлдер улам калбак тайбың хемчегленнин эргежок чугулазың чүткүлдүг деп, президент Рейганның чарлаан үүлүн Совет Эвилели сагыш амыр көрүп олурбас деп тодаргай медеглээн» деп, **Австрияның «Фольксштимме»** солуну онзалап демдеглээн.

Европага шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынын дүжүрер болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың кирэжикчилери күрүнелериң Мадрид ужуражышкынына

ХҮНДҮЛЭЭЧЕЛ ЧОНГА...

Сөөлгү чылдарда Украин ССР-ниң Ровно облазы-биле бистиң республиканың культура харылзаазы улам калбарган. Оон бир тодаргай херечизи — Украин ССР-ниң Ровно облазының Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрының артистериниң бистиң республикавыста далдап чоруп турары. Олар Н. Гогольдуң «Майның дүнезинде» болгаш К. Основьяненконуң «Гончаровка суурга кудалашкын» деп шнилерни украин дылда, К. Кудажының «Ой бир» болгаш өске-даа авторларның элээн каш шнилерин орус дылда ойнап турарлар. Ук шнилерни найысылдал Кызылдың чурттакчылары болгаш чамдык районнарның ажыл-ишчилери каш удаа ажок сонуургап көргүлээн. Бо дээрге Тываның культура амыдыралынга улуг болуушкунарының бирээзи. Олар улуг Тиилелге байырлалының бүдүүзүнде келгеш, оюн көргүзүлгелерин май 9-тан чонга бараалгадып эгелээн.

Хүндүлүг ажылчыларывыс бистиң республиканың хөгжүм-шиин театрының хоочун-даа, аныяк-даа артистери-биле, тыва эки турачылар-биле болгаш «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары», «Молодежь Тувы» солуунарының, радио болгаш телевидениениң журналистери-биле ужуражылгаларны эрттирип, арга-дружулга солгуп, Тыва дугайында көрген, билген үүлдерин аңаа чугаалаанар.

Ажылчылар эвилеглиг үнүүшкүн. — Чөөн-Хемчик районче аъттанып мурнунда журналистер-биле ужуражып, ажык чугаа кылган. Оларның шии көргүзүлгелери ам барык дооступ турар чүве болганда, бо чугаанын кол-ла үе-шиин көрүүкчүлер болгаш Тыва дугайында болаллар, күзелдер-биле холбашкан. Ол айтырыгга УССР-ниң алдарлыг артизи А. Гаврюшенко мынчаар харыылаан:

— Тываны мен хөй-ле дагларлыг шыпкан чер деп билип чоруп мен. Кызылга тургаш, оны эң баштай эскербээн мен. А кажан районнарже үне бээрииске, ындыг эвес, хову-шөлдүнүүн болгаш элезининг оргу черлер-даа таварышкылаардыр. Чөөнүн сеткил-сагыжы өөлдех, чымчак, хүндүлээчел. Барган-четкен чер бүрүзүнгеле бистиң улуг хүндүткел, найыралчы сеткил-биле хүлээп алыр-дыр. Тывага келгеш көргеш, билген үүлдеривис сеткил-сагыжывыска кезээде артып каар, оттуңдурбас!

Аңаа парторганизация секретары Л. Изарова:

— Хеминер, хөлдерлиг-даа, аныяр-ла ыракта көстүр харлыг баштыг дагларлыг-даа чер-дир. Тыва эки турачылар-биле ужурашканывыс уттуңдурбас. Эң солуун болду—деп, иемей тыртып кагды.

— Сеткил-сагыжыларга черле үүг эң уттундурбас боор арты? — деп айтырыгга, комсомол эге организациязының секретары Л. Новохацкая кысказы-биле харыылады:

— Кеҗээге бир суурга шии көргүзүп турувыста сайгылгаан өже берген. Ынчан каранғы черге сцена кырынан украин дылга-ырлапкан бис. Карангыдаа бол, зал ыржым-на барган, таалап дыннаан. Уран үүлге ынак болгаш хүндүлээчел сеткил деп үүве ол-дур. Тыва улегер домактар чыындызы «Чөөнүң чечени» деп оттуғныг хааржаайлап арай улуг чараш чурук хасталгалыг ломчугаш белекке алган мен. Ында орус, тыва дылда бижеп. База бир утпас, кагбас үүлүг белээм ол, ынчуп чоруур мен.

К. Кудажының «Ой бир» деп шнизинде кол рольдарның бирээзи — Салчак Тоютчуктуң фролюн чедиишкиниг ойнап турар П. Хредченкога хамаарышкан айтырыгга ол:

— Тоютчуктуң овур-хевирииге контуг таарзынар мен. Ол чонунга, Төрээн чуртунга өзулуг-ла бердинген, маадырлыы-биле өлзе-даа, оон чырык чаагай херээ өлүм яок боор артып калган. Ындыг тыва маадырның ролюн ойнаары мнээ аас-кежик болду—деп, чоргаарал-биле чугаалады.

Ол ужуражылгага кол режиссёр Я. Бабий болгаш ол шни театрының директору А. Дацков олар база Тываның бойдузунуң каас-чараҗының, оон хүндүлээчел чонунуң дугайында чылыг, чымчак сөстерни чугаалаан. Журналистер оларга өөрүп четтиргении илередип, чогаадыкчы ажылынга чедиишкиннерни күзээн.

Бистиң корр.

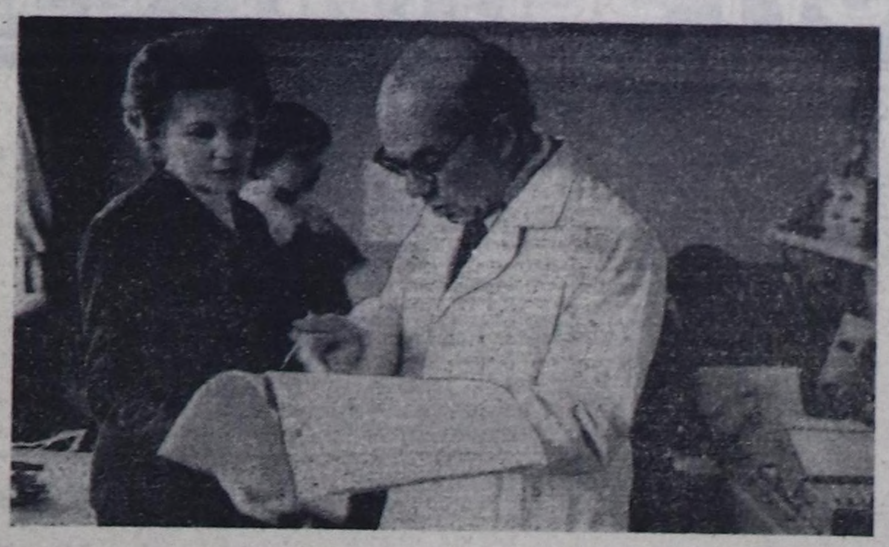

Галина Сергеевна Сердюковская шынаппла аас-кежиктиг салым-чолдуг болган. Ол —академик, медицина эртемнериниң доктору, профессор. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң Угругларың болгаш элээдилерниң гигиеназының Москвада институдун ам он сес чыл удуртуп турар. Институтта 130 эртем ажылдакчылары бар. Олар уруглар садтарынга, школаларга, пионер лагерьлеринге, училищелерге, спортчу клубтарга угругларны долгандыр турар үүлдериниң байдалдарның салдарын өөренип турарлар. Шинчилекчилерниң кол сагыш салышкыны — кадык угругларның кадыкшылын камгалаары.

Үстүнде айтырыг дыка хөй үүлдерни хаара тудуп турар: коллективке бичиилерниң бот-боттарының аразында харылзаа-хамаарылгалары, киҗээлдээр, чурттаар өрээлдериниң чыры, үн эрттирбезинден эгелээн синтетиктиг материалдардан кылган идик-хептиң салдарынга чедир...

ЧУРУКТА: Г. Сердюковская болгаш профессор Ю. Пратусевич угаан ажылының физиология лабораториязында. Мында электроинуг саналга машиналарының дузазы-биле школага киҗээлдерниң мээниң туруп-шылаарынга салдарының дугайында медээлерин ап турар. Ол шинчилеттер школачы режимни чогаадып тургузар, туруп-могаарының деннелин тодарадыр аргаы бээр.

О. ИВАНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АҢАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ДООЗУЛБААН

Көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Леонид Сергеевич Камзалаков-биле оон ажылдаар өрээлинге Советтиң, оон депутаттарының ажылыжининг дугайын чугаалажып олурувуста кижи ортузу чеде берген назылыг, силиг кеттинген, эр кижи кирип келгеш, амыр-менди солушту. Арнын көргеним, харын-даа мырынай таныырым-даа ышкаш кылдыр көзүлдү. Каяа, кажан көргенимни сактып келирин болап олурумда, «Ам чаа-ла силерге таныштырып олурганым депутаттарның бирээзи бо-ла болгай — Иргит Араптанович Достай бо-дур, чугаалажып көрүңер, школада төөгү башкызы кижи»— дээн. Леонид Сергеевичиниң чугаазы бодалымны үзе киргитти. Оңу дыҥнаашаш, районга-даа, Кызылга-даа башкыларның хүралдарынга, семинарларга бола чеде бээр болгаш демги башкыны аңаа көөр турганымны ам-на сактып келдим. Оонбиле кады каш чыл буруугаар «Народное образование» журналдан Сарыг-Сеп ортумак школазында лениичи зачёттуу эрттирип турарының дуржулгазындан оон бижээн үүлүн номчаанын база сагышка кире хонуп келди.

Сарыг-Сеп көдээ Советиниң депутадынга сөөлгү ийи чыышта улаштыр соңгутканын башкы чугаалааш, бактаан киргенин улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының болгаш социал хандырылгазының талазы-биле доктаамал комиссиянын ажылын таныштырды.

Депутат В. П. Харченко удуртказ бо комиссия Советтин девискээринде школаларның, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң ажылы-биле холбашкан эң чугула айтырыгларны шинтпирлежип турар. Чижээ, И. А. Достай баштаан депутаттар Г. А. Пересторонина, Л. М. Никитина олар Көк-Хаак сес чыл. Дерзиг-Аксы эге школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажыллы хынаашаа, күүскөм хураллына чугаалажыры-биле белеткээннер. Үстүнде ийи коллективтиң ажылдарының четпестерин эдип алырыга оон дузалыг болганы чугаажок.

Дерзиг-Аксы эге школазының хыналла чоруп турар үеле коллективтиң удуртукчузунуң ажылынга практиктиг дуза көргүзери негеттиниң турарын Иргит Араптанович билгеш, аныяк башкы-биле сүмележип, ол-бо айтырыгны кайчаар тургузуп, шиитпирлезе экил деп айтып берип, харындаа херек кырынга болу шуут тудуп көргүзүп тургаш, аныяк директорга деткимчени көргүскен. Депутат-биле аныяк директор башкының харылзаазы үзүлбээн. Депутат башкының ажылындан бо үүле чаҥгыс чижек-тир.

Комиссияның ажылы-биле таныжып олурумда Иргит Араптанович дүүн округунга барып, Советтиң сөөлгү сессиязының шиитпирлери-биле соңгукчуларын таныштырып чорааның чугаалааш. демдегледдер дептеринге элээн бижилгелер кылып кагды.

Башкы шагынче көргеш, школаже мени барыптарын сүмеледи. Башкы-биле чугаамны оон башкы ажылынче угландырда бердим. Ындыг-даа болза Иргит Араптанович бодунуң кылган ажылынга хамаарыштыр шоолуг үүве чугаалавас болду. Ынчалза-даа школа коллективиниң 1980-81 өөредилге чылын кайчаар доозуп турарын чугаалап чорду.

— 29 чыл башкылап келдим. Бо үеним дургузунда ортумак школаны доостуруп, амыдыралдың оруунче үдеп үндүрген өөреникчилеривистиң саны арбын-на болур боор. Оларның ам кайызын ол дээр. Кандыг-даа мергежилдиг кижилери бар — деп, ол чугаалады. Кудумчуңуп он талазында ийи хире бажың ажылдыр, соңгаларын ногаан бүрүлерлиг белик-белик терекпер дуглай берген бажыңче ол айыткаш, 1978 чылда доостурган өөреникчилериниң бирээзи З. Шир-ооллуң маңаа чурттап турганын, чаҥгыс классчыларындан саанчылар звеноуун тургузуп алгаш, «Улуг Октябрь» совхозка оон ажылдап киргенин, ажыл-амыдыралын көдээниң чымыштыг ижи-биле холбаанын чоргаарал-биле таныштырды.

Башкының дерт чыл буруугаар доостуруп үндүрген өөреникчилериниң ийизи—Татьяна Арапчаа биле Алефтина Салчак оларның Красноярскиниң башкы институдунда төөгү факультединде өөренип турарын, практиказын маңаа, төрээн школазынга, кончуг эки эрттиргеш, чоокта чаа чорупканын чугаалай-дыр.

Школа шыпшың. Класстарда бо өөредилге чылының сөөлгү киҗээлдери чоруп турар. Коридорнун солагай талазында эжикте — башкылар өрээли. Иргит Араптанович эжикти ажыткаш, ынаар чалады. Ол аразында конга эдинкен. Плажымны уштурунга дузалашпышаан аскаш, чаҥчыл ёзугаар башкы баштай школаның ленинчи өрээли-биле таныжарын сүмелээш, ынаар эдертип келди. Ында үш өөреникчи бир-ле чүве бижип, сүмележип олурлар. Тоску классчы өөреникчилериниң бо өөредилге чылының сөөлгү политинформациязынга белеткеннин турары ол болду. Иргит Араптанович ол аразында уругларга дузалажы каапты. Оон үнгеш, машина тургузуу, шериг херээ өөренир кабинетке келгеш, школада өөреникчилерни күш-ажылга чаҥчыктырар, төрээн черинге ынак болур чоруккa оларны кижизиндер, шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын канчаар тургусканың башкы сонуургатты. Школада тургускан туризм-краеведение, чурук тырттырарының белүүмнеринге уругларның сонуургалы улуг. Ол белүүмнерни И. А. Достай 13 чыл удуртуп келген. Туризм белүүмүнүң кирженкчизи турган А. Алымчы ам күш-культура башкызы. Ол бо хүннерде Бүреи-Хем ортумак школазында башкылавышаан, ында туризм белүүмүн удуртуп турар. Туризм талазы-биле район маргылдааларынга башкылар бола ужуражы бээрлер.

Иргит Араптанович белүүмүнге өөренип турганы В. Одушпаяктың чугаа аразында сактып келди. Виктор шериг албан-хүлээлгезин эрттиргеш, ажыл-амыдыралын шериг херээ-биле кезээде холбап, аскек хемнериниг Тывазының каш муң километр ырык черде артып калган Чылдар шуужул эртип турза-даа, Тываға эргим башкызы-биле харылзаазын Виктор үспейн чоруур.

Михаил Н. башкызын кажак-даа утпас. Чеди класска өөренип тура, ол берге кижизидилгелиг өөреникчи кыллыр ажадып турган. И. А. Достайның сеткил-сагыжы ол дээш оожургавайн келген, орайтаваанда аңаа дузалажып, ээ көрнүр дээн бодал-биле ооллудуң сонуургалын билип ап, чугаалашкаш, чурук тырттырар белүүмге кирип алырын сүмелээн. Башкызының удуртулгазы-биле Михаил Н-ниң чурук тырттырарынга сонуургалы улгаткан.

Каш чыл бурунгаар школаже С. К. Токаның ажыл-амыдыралынга тураскаатткан бичии булуң тургускан. Аңаа үлелиилээш, краеведение белүүмүнүң киржикчилериниң, школа коллективиниң, ада-иениң күжү-биле булунну улгаттырып, музей кыллыр эде тургускан.

И. А. Достайның удурткан 4-кү классы бо өөредилге чылын үүс хуу өөредилгелиг дооскан. Уруглар ам башкызы-биле күске чедир байырлашкаш, пионер лагеринче, чайлаглаже дыштанып-биле тарай бээрлер. Башкының мурнунда ажыл-ла хөй. Экзаменнер, депутаттың, хөй-иниин ажылы дээш-ле бааp.

И. А. Достай районда эки ажылдыг пропагандистериниң бирээзи. Башкының удурткаңы теоретиктиг семинарының дыңнакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин өөренирииниң сөөлгү киҗээлинге белеткеним турар. Хоочун башкы районнуң бүдүүлгелериниге, ажыл-агыйларынга, малчын коданнарга, сүт-бараан фермаларынга лекция, беселарааны каш чыл улай кылып келген.

Улус өөредилгезиниң төрээни, коммунист, депутат башкының ажыл-амыдыралында база бир өөредилге чылы дооступ турар.

Иргит Араптанович мээнбиле байырлашкаш, көдээ Советче ылажыпты. Соңгукчуларының берген санал-оналарын күүскомга чедирип, сүмележип дээн.

В. КУУЛАР.

УБСА-НУРНУҢ КЫДЫЫНГА

Ол-бо талаларындан бедик дөңнер хаажылаан ногаан ыык. Оон ортузунда арыкчыгаш шулурткайындыр агып чыдар. Черниң чаражы, агаарның арыы кижиниң сеткил, чүрээн сергедип кээр. Акыдүүмә Моол Арат Республиканың Давс сумузунуң малчынарының чайлаа — Тээли. Ол бистиң Тыва АССР-ниң чурт чуруунда көргүстүкген Убса-Нурнуң мырыңай чоогу чер. Хөл дөө көгере берген көстүп чыдар. Ам кызыл галстуктарлыг, ак-ак хөлеңнерлиг бичии чаштар бо шөлдү шыва ала берди. Оларны хөлбелчиңээн ногаан оът-ситенге үүлдештир көөрге — чүэүн-бүрүн чечектер-ле. Улаштан чок ССРЭ-ниң, МАР-ның Күрүне туктары, эвилелдешкен республикаларның туктары салгын аайы-биле киискип үнүп. Тыва АССР-ниң Өвүр райониүнүң Хандагайты биле Торгалыг ортумак, ол ышкаш Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймагның Давс база Сагил 8 чыл школаларының пионерлери улур-дедир чыскаалыптылар. Шупту 100 чыгам кижи. Чыскаалдың кыдыында орус, моол дылдарда: «МАР биле Тыва АССР-ниң пионерлер слёдуунуң киржикчилериге изиг байыр!», «Советмоол пионерлериниң мөңге найыралы улам бужыксын!» деп бижигилеп каан лозуңнар кайы ыракта тода көстүр.

Адаттынган совет, моол пионерлериниң В. И. Ленин болгаш Д. Сухэ-Батор аттарлыг пионер организацияларының төрүттүнген хүннерин тавары шыр чылдың эртем чаҥчыл болган найыралчы ужуражылгазынга Өвүр райкүүскомниң улус өөредилге киллизиниң эргелекчизи Д. С. Донгак бир дугаарында сес алган. Оратор пролетариаттың улуг баштыңчызы болгаш башкызы В. И. Ленин биле моол улустуң шынчы оглу Д. Сухэ-Батор оларның эгезин салганы совет-моол улустарының бузулбас чаҥгыс эвиниң улам өзүп, бужыгып турарын бо ажыттынып турар слёт безин тодаргай херечилээр дээрзин чижекке чугаалаан. Ылаигыя оон чайынналчак херечизинге «Интеркосмос» шугуму-биле совет-моол космос экипажының октаргайже ужуткаш ээп келгени болур. Эш Донгак ук слёттуң МАРН-ның XVIII съездизи ажылын эгелээрининг бүдүүзүнде болуп турарын онзалап демделгээш, улуг шуулганның кел чылар ажылдыышкыны-биле, Моол улусчу революциянның 60 чылы-биле өңүчүктерге чүректиң ханызынан изиг байырны чедиргеш, слёттуу ажыттынган деп чарлаан.

Слётка киржиринге белениинң дугайында отрядтар вожатыйлары тус-тус школаларның улуг пионер вожатыйларынга илеткээн. А улуг пионер вожатыйларындан илеткелдерни Өвүрнүң районо эргелекчизи Д. Донгак биле Давс сумузунуң көдээ ажыл-агый каттыжышкынының партком секретары Б. Батжаргал олар хүлээп алганнар. Ийи таланың пионерлери гори, барабанныи үделгези-биле чыскаалдың бажынче туктарын эрттирип эккелген. А слёттүң түгүн совет моол дөрт пионер көдүрген соонда, бистиң республиканың хоочун башкыларының бирээзи, Торгалыг ортумак школазының директору Д. Сюндюп сес ап, үүве чугаалаан. Ол школаның 1980—1981 өөредилге чылында чорудуп келген өөредилге - кижизидилгелиг ажыл-ижин чыылганнарга кандыг таныштырган. А Моолдуң Убса-Нурга «эргеленген» Давс 8 чыл школазы эрткен чылын мугур 40 харлаан. Школада хаара туттуинан 450 бичии оолдар, уругларны 25 башкы моол, орус дылдарның, төөгү, физика, химия, математиканың эртем дайынче киирип турар. Башкылар коллективи өөреникчилерин Моолдуң улусчу революциязының 60 чылынга, аймактың тургустууганыңдан бээр 50 чылынга эң эки өөредилге-биле ужураштырар соругаиы болуунун мурнунга салган дээрзин школаның директору Д. Жүглэр чугаалап турду.

— Хандагайты ортумак школазы эрткен уллунда 99 хуу өөредилгени чедип алган. Өөредилгезинге кызымак, чүгле ынак бот-боттарының аразында харылзаа-хамаарылгалары, киҗээлдээр, чурттаар өрээлдериниң чыры, үн эрттирбезинден эгелээн синтетиктиг материалдардан кылган идик-хептиң салдарынга чедир...

Слётка киржиринге белениинң дугайында отрядтар вожатыйлары тус-тус школаларның улуг пионер вожатыйларынга илеткээн. А улуг пионер вожатыйларындан илеткелдерни Өвүрнүң районо эргелекчизи Д. Донгак биле Давс сумузунуң көдээ ажыл-агый каттыжышкынының партком секретары Б. Батжаргал олар хүлээп алганнар. Ийи таланың пионерлери гори, барабанныи үделгези-биле чыскаалдың бажынче туктарын эрттирип эккелген. А слёттүң түгүн совет моол дөрт пионер көдүрген соонда, бистиң республиканың хоочун башкыларының бирээзи, Торгалыг ортумак школазының директору Д. Сюндюп сес ап, үүве чугаалаан. Ол школаның 1980—1981 өөредилге чылында чорудуп келген өөредилге - кижизидилгелиг ажыл-ижин чыылганнарга кандыг таныштырган. А Моолдуң Убса-Нурга «эргеленген» Давс 8 чыл школазы эрткен чылын мугур 40 харлаан. Школада хаара туттуинан 450 бичии оолдар, уругларны 25 башкы моол, орус дылдарның, төөгү, физика, химия, математиканың эртем дайынче киирип турар. Башкылар коллективи өөреникчилерин Моолдуң улусчу революциязының 60 чылынга, аймактың тургустууганыңдан бээр 50 чылынга эң эки өөредилге-биле ужураштырар соругаиы болуунун мурнунга салган дээрзин школаның директору Д. Жүглэр чугаалап турду.

— Хандагайты ортумак школазы эрткен уллунда 99 хуу өөредилгени чедип алган. Өөредилгезинге кызымак, чүгле ынак бот-боттарының аразында харылзаа-хамаарылгалары, киҗээлдээр, чурттаар өрээлдериниң чыры, үн эрттирбезинден эгелээн синтетиктиг материалдардан кылган идик-хептиң салдарынга чедир...

ЧУРУКТА: Г. Сердюковская болгаш профессор Ю. Пратусевич угаан ажылының физиология лабораториязында. Мында электроинуг саналга машиналарының дузазы-биле школага киҗээлдерниң мээниң туруп-шылаарынга салдарының дугайында медээлерин ап турар. Ол шинчилеттер школачы режимни чогаадып тургузар, туруп-могаарының деннелин тодарадыр аргаы бээр.

О. ИВАНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛАМЧЫЛААР БОЛЗА

Хөйүн ыры-шоору куттулуп, хөгжүм-музыка дыҥмиреп турду. Чоокта чаа бир дыштаныр хүнле найысылал Кызылдың Н. Гастелло аттыг шырыгына хөйүн ыры байырлалды магаданнан болуп эртти. Мында байырлал бистиң кайысылалга, республикавыска бир дугаар болганы ол. Ынчангаш мен хуумда ону кончуг сонуургап көрдүм.

Хүндүскүнүң 12 шак. Байырлал-даа эгелээн. Паркты лал ортузунга, делегелге павильонуүң баарында фонтан чаны көрүлле залы апарган.

Каас-шиинх. Оң-баазың чечектер ышкаш кылыр кеттинген ыраажылар, ногаан үүштер баарынга белигээштерде тургулаакан — чаражын канчаар! Оларның баарында — оркестр.

Бир дугаарында А. Чыргал-оолдуң «Төрээн чуртка аллар» деп ырызын хөйүн ыры коллективтери шупту күүсеткен. Оон дараалаштыр хөйүн ыры коллективтери тус-тус ырлап бараалган эгелээн. Р. Кенденбильдин, Б. Нуховтуң ээш еске-даа композиторларның аялгалары өткүт тода чаҥгыланып турду. Уран үүлү училищезинин башкызы И. Мининиң удурткаңы оркестриң ол хөйүн ырларын үдеп турганын көрүкчүлер база магаданнан, таалал-биле көргеннер.

Бо байырлал бир дугаар эртип турар болгаш ындыг ийикпе, ында четпес талалар база бар болду. Кижи болаарга, ону баш бурунгаар эки чарлап пропагандалаар, чарлалларны хөйүү азар турган. Ол ажылларны баш бурунгаар эки чоруптаанындан дыңнакчы көрүкчүлер көнүг эвээш болганы хомудаңчыг.

Бо байырлалды көрүп орда кижиниң сеткилинге хөй-ле бодаллар кирер: «Үүге мону шагда-ла эгелевээн чоор, бо байырлалды чылдың-па эрттирип турза. Оон ынай хөйүн ыры байырлалын районнарга эртирерии практикалап көрзе. Ону чаҥчыл болдуруп уламчылаза».

М. МАНЫП.

Кызыл хоорай.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

телевидение

МАЙ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Күрүне кызыгаары». Хөй сериялыг ураң-чечен фильм. 2-ги фильм —«21 чылдың тайбың дээри». 2-ги сериязы 10.15 — «Сылдысчыгаш». Уругларга киноальманах. 11.05 — РСФСР-ниң улустуң артизи Ф. Лузанов (аволончель) ойнаар. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Мээң орнумга туруп алаам». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Хөглүг стартгар». Донецкиден дамчыдылга. 16.10 — Төп телевиденениң болгаш бүгү-эвилел радиозуның уругларның Улуг хорунуң бичии белүүнүң күүселдези. 16.25 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 16.55 — «Маргылдаа-клуб». 18.15 — «Татар АССР-ниң улустуң артизи Р. Ибрагимов ырлап тур».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Тарногиз» деп тоол». Документалдыг телефильм. 19.10 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.40 — «Эртип болур шыйыг». Телешии. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.55 — «Чс-ве, кыстээ!» Телеконкурс. Часпарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 12.30 — «Эртенги хүннүң расписаниези». Ураң-чечен телефильм. 13.50 — «Ленинградтың айлан-куштары». Филим концерт. 14.40 — «Дүмбей-хем». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 4-кү сериязы. —«Бууражашкын».

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Мээң салгалым». Телешии. 2-ги сериязы. 17.35— «Виктор Малыгин болгаш оон ажыл-херээ». Телефильм. 18.00 —«Чүс орукчун бирээзи — сээнии». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.20 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. Италияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. ЧССР-деп дамчыдылга. Чапсарда — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Мультфильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.55 — «Каттырыпчыг кижи». Ураң-чечен телефильм. Турк чогаалчы Назым Хикметтиң шиизин ёзугаар 1-ги, 2-ги сериялары. Информастыг программа. 21.35 —23.55 — «Чс-ве, кыстээ!» Телеконкурс. Часпарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың экскурсия бюрозу дараазында черлерже туристээрин күзээннерге путёвкаларны сүмелеп турар:

Ленинградче май 30-ден эгелеп 10 хонук чоруур.

Путёвканың өртээ—270 рубль.

Новосибирскиже июнь 1-ден, 8-тен эгелеп 5 хонук чоруур. Путёвканың өртээ—95 рубль.

Вильнюс-Палангаже сентябрь 1-ден эгелеп 12 хонук чоруур. Путёвканың өртээ —330 рубль.

Самолётка ийи талазынче ужударының өртээ, аъш-чеми, чурттаары, экскурсия хандырылгазы путёвканың ертээнде кирип турар.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Моңгулек» гостиницазы, 102 дугаар өрээл. Экскурсия бюрозу. Телефоннар: 997-1-94 азы 2-41-02

Теплоходка олурупкаш, аян-чорук кылып туристээринче чалап тур. Дыштанырыңга таарымчалыг бүгү-ле үүлдер ында тургустуган: ыры-хөгжүм, оюннар, аттракционнар.

Теплоход аян-чорук үезинде чараш бойдус чурумалдыг черлерге доктаар. Ол үеде эриккеп дыштанып-даа, эштап-даа, балыктап-даа болур.

Ажыл соонда азы дыштанар хүнле дыштанырын күзээнер Улуг-Хемни дургаар 1 азы 3 шак агаарлаар. Тываның эң чараш бойдус чурумалдыг черлерни — Тожуже 2 хонук агаарлап болур.

Путевкаларны дараазында адрестеп, садып ап болур:

Кызыл хоорай. Кочетов кудумчузу, 1. «Моңгулек» гостиницазы, 102 дугаар өрээл. Экскурсия бюрозу. Телефоннары: 997-1-94 азы 2-51-76

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

«Сверстники» деп ыры-хөгжүмүг бөлүктүң гастрольдары Тывага май 29-тан эгелээр.

Режиссёру — Лениичи комсомол шаналыбын лауреады Аркадий Певзнер. Балетмейстери — ураң үүлүдүң алдарлыг ажылдакчызы Ефим Осмоловский. Удуртукчузу — Валентин Егоров.

Концерттер май 29-та Ак-Довурак хоорайга; май 30-де Кызыл-Мажалык суурга; май 31-де Чадаана хоорайга; июнь 1,2-де Кызыл хоорайга, июнь 3-те Туран хоорайга болур.

Магистральная кудумчузунда № 45 магазин ажыттынган. «Тыва тудуг» трестиң общежитиезининг чанында, № 6 автобус-биле чедер. Аңаа ажылдаары-биле ажылчыннарны, чүдүрүкчүлерни, савалакчыларны, костеляншаны, дворникти чалап тур.

Ол ышкаш 50, 15 дугаар магазинниерге үүрмектеп садар бараанга садыгжылар иегеттинип турар.

Айтырар черн: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу, 29, 4 дугаар кабинет. Телефон: 2-54-36. Кызылдың аъш-чем бараанналрының садыы, каар кылдызы.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның өөредилге комбинады дараазында мергежилдерге өөренирин күзээннерни курстарга өөредири-биле чалап тур:

Автокран машинизи — өөренир хуусаазы 1,5 ай. Чолаачы мергежилдиглерни хүлээп алыр.

Дашчы — өөренир хуусаазы 3 ай.

Шеверлекчилер — өөренир хуусаазы 2 ай.

Өөренип турган үезинде айда 75 рубль стипендия төлээр, хоорайда чурттаайн турарларга общежитие бээр. Киҗээлдер доозулган соонда каттыжышкынның тудуг организацияларынга ажылдап болур.

Бөлүктер четчелеңген соонда кичээлдер эгелээр.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, 7. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның өөредилге комбинады.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы секретарь-машинистерниң хүндүскү куретарынга хүлээп алышкынны чарлап тур.

8-10 класстарны доосканнарны хүлээп алыр. Өскээртен келгеннерни чурттаар чер-биле хандырар. Кичээлдер июнь 1-де эгелээр.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дамчыткынын ёзугаар алырга, богун-республикага шокар булуттаар, дымыралыр чаҥстаар. Соңгу чүк угланышкынныг хат секундада 9—15 метр чедир дургедээр.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хат секундада 8—19 метр чедир дургедээр.

Агаарның температуразы хүндүс 15—20 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Чедиишкинни күзедим» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (үзаткан), 21.20, **«Чүүдең-даа артык үнелиг».** Чедиги болгаш сескн фильмнер: **«Дан хаязы чырып келгеп», «Соруганы салыр херек»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шипканың маадырлары» 10.00, 12.00, 15.30, **«Даштыкы төптүң төлээзи»** (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыында 10.00, 13.00, **«Алдарлыг ажылхеректиң эгезинде»** (3-кү болгаш 4-кү сериялары) 15.00 17.30, 20.00 шактарда.

СЭКП кежигүнү, улус өөредилгезиниң тергиини, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы

Салчак Норбуевна АРАКЧААНЫҢ

үр болгаш аар ааражының соонда мөчээнии улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүскомунуң улус өөредилге киллизи, чыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел райкому, Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының администрациязы, партия, профэвилел организацияларының ыңнатпышаан, оон төрелдериниге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакциянның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганла 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1248

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00602

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 126 (11624) | 1981 чылдың май 30, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛГА—САЙЗЫРАҢГАЙ ТЕХНИКА

Будурулгенин адыр бүрүзүнүң продукциязының шынарын болгаш техниктиг деңнелин бедидерининг, металлды хамаарының айтырыгларын Эвилелдер Бажыңының улуг залынга май 28-те ажылын дооскан Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген.

Чаа беш чылдың эгезинде машина тудуунда байдалды. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр негелделиг ёзу-биле тодарай чугаалажып көрген. Үлетпүрүнүң ол адырының ажылының ажыктыын болгаш шынарын база даандырган ажыл-херек дээш партия, совет, ажыл-агый удуртукчуларының бот-харысалгазын бедидерининг, күш-ажылдың болгаш будурулгенин, сагылга-чурумун быжыглаарының, ажылчынарның, албан-хаакчыларның ажылдаарынга, чурттаарынга база дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларынче кол кичээнгейни доктаамал салып келген.

Масса-политиктиг ажылдың хевирлерин янзы-бүрү, солун, идейлиг утказы бедик деңнелдиг болдурарынче идеология ажылдакчыларын партияның съездизи кыйгырган. Ону амыдыралга боттандырар хемчегларни ап турар. Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң парткому кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле хөй-нниги организацияларының демин чаңгыс аай кылдыр удуртур, башкарар чөвүлелди тургускан. Чоннуң идейлиг, мөзүшынар кижизидилгезин экижидер, амыдыралдың культуразын бедидер болгаш өске-даа айтырыгларже кичээнгейни чөвүлел угландырып, хөй янзы, солун ажылдарны чорудуп эгелээн. Шак ындыг чөвүлелдерни районнуң өске ажыл-агыйларында база тургускулаан. Съезд сөөлүнде тыптып келген чаа үүл ол боөп турар.

Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың амгы байдалын съездиге ханызы-биле болгаш шүгүмүүлекчи ёзу-биле чугаалаан.

«Шынында чугаа болза идеология ажылынын хөй-хөй участоктарынга болгаш адырларынга эде тургузуушкун дугайында,—ийе, мен чандыр чугаалавадым,— чогум-на харын эде тургузуушкун дугайында чоруп турар. Ооң утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилериниң амгы үедеги негелде-хереглелдерин долу хандырган турарын чедип алыр хёрек» деп, эш Л. И. Брежнев Отчёт илеткелинге демдеглээн. Идеология ажылында айыттынган четпестер биске бүрүнү-биле хамааржыр. Чамдык партия организациялары чорудуп турар идеология ажылының дээштии, ажыктыы эвээш болуп турарын хандыр сайгарып көргеш, ону амыдырал-биле сырый холбаар, хүннүң чүгүла политиктиг, ажыл-агый айтырыглары-биле дүүштүрер, улустуң негелделерин долу хандырарынче, ооң хевирлерин янзы-бүрү, солун болдурарынче кичээнгейни угландырар херек. Ол ышкаш пропаганда болгаш агитация ажылын доктаамал болдуруп, ооң дайынчы арга-шинээн чедип ап, ажылчы чоннуң бүгү кезектерин олче хаара тудар херек.

Амгы үеде кол сорулга—пропагандаңың амыдырал-биле харылзаазын чайгылыш чок быжыглаар, ооң дээштиин, ажыктыын бүгү хемчегларни-биле бедидери болур. Чугаа болза партияның идей-теоретиктиг, политика-кижизидилге, организакчы болгаш ажыл-агый ажылдарының чаңгыс аай чоруун чедип алыр дугайында чоруп турар. Кажан сөс ажыл-херекке, а ажыл-херек — чугаалаан сөске дүгжүр болганда — ынчан үүле пропагандаңың эвес, харын-даа партийжи бүгү ажылдың чедиишкиниг болурунуң үндезини ол.

Бистиң пропагандавис чидиг темаларны, берге айтырыгларны оюп кагбазын съездиге айыткан. Ындыг болганда бүгү идей-кижизидилгелиг ажылды амыдыралчы, солун чорудар ужурлуг бис.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң марксисчи-ленинчи өөредилгезин организастап турарында четпестер бар, ону съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр экижидери негеттинип турар.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиннери кадрлардан хамааржыр. Оларны шилип алырынче, кижизидериче, теоретиктиг билиин бедидеринче партия организациялары кичээнгейни салыр. Лектор, пропагандист, политинформатор, агитатор бүрүзү хаңы билиглиг, бедик культуралыг, чонну дыңнаар, оларны бүзүредип шыдаар болур.

Партия организациялары, идеология ажылдакчыларын бодунуң бүгү политиктиг, организакчы, кижизидикчи ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идеяларын массага калбаа-биле пропагандалаарынче, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угландырар сорулгалыг.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Коммунистиг кижизидилгениң методтарын партия доктаамал сайзыраңгайжыдып турар. Ону СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң ийи чыл мурнунда хүлээп алганы «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалы чаа күш-биле бадыткап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия ТК-ниң Отчёт илеткелинге доктаалды узун хуусаалыг документ деп санаан, партияның идей-кижизидилгелиг ажылының калбак программазы ол болур.

Бистиң республиканың идеология ажылдакчылары мурнунда салган сорулгаларны боттандырар дээш сөөлгү үеде эвээш эвес ажылдарны кылган. Коммунистиг кижизидилгени комплекстиг чорудар хемчеглер алдынган, идеология албан черлериниң ажыл-чорудулгазы идепкейжээн. Чаңгыс аай политхүннүң чер болганда чорудуп турар. Дыка хөй бүдүрүлге коллективтеринде партия өөредилгезиниң дээштии бедээн.

«Тыва кобальт» комбинатта партком (секретары В. Б. Петров) кижизидилге ажылын комплексилиг чорудуп турар. Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын база даандырган ажыл-херек дээш партия, совет, ажыл-агый удуртукчуларының бот-харысалгазын бедидеринiң, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгенин, сагылга-чурумун быжыглаарының, ажылчынарның, албан-хаакчыларның ажылдаарынга, чурттаарынга база дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларынче кол кичээнгейни доктаамал салып келген.

Масса-политиктиг ажылдың хевирлерин янзы-бүрү, солун, идейлиг утказы бедик деңнелдиг болдурарынче идеология ажылдакчыларын партияның съездизи кыйгырган. Ону амыдыралга боттандырар хемчегларни ап турар. Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң парткому кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле хөй-нниги организацияларының демин чаңгыс аай кылдыр удуртур, башкарар чөвүлелди тургускан. Чоннуң идейлиг, мөзүшынар кижизидилгезин экижидер, амыдыралдың культуразын бедидер болгаш өске-даа айтырыгларже кичээнгейни чөвүлел угландырып, хөй янзы, солун ажылдарны чорудуп эгелээн. Шак ындыг чөвүлелдерни районнуң өске ажыл-агыйларында база тургускулаан. Съезд сөөлүнде тыптып келген чаа үүл ол боөп турар.

Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың амгы байдалын съездиге ханызы-биле болгаш шүгүмүүлекчи ёзу-биле чугаалаан.

«Шынында чугаа болза идеология ажылынын хөй-хөй участоктарынга болгаш адырларынга эде тургузуушкун дугайында,—ийе, мен чандыр чугаалавадым,— чогум-на харын эде тургузуушкун дугайында чоруп турар. Ооң утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилериниң амгы үедеги негелде-хереглелдерин долу хандырган турарын чедип алыр хёрек» деп, эш Л. И. Брежнев Отчёт илеткелинге демдеглээн. Идеология ажылында айыттынган четпестер биске бүрүнү-биле хамааржыр. Чамдык партия организациялары чорудуп турар идеология ажылының дээштии, ажыктыы эвээш болуп турарын хандыр сайгарып көргеш, ону амыдырал-биле сырый холбаар, хүннүң чүгүла политиктиг, ажыл-агый айтырыглары-биле дүүштүрер, улустуң негелделерин долу хандырарынче, ооң хевирлерин янзы-бүрү, солун болдурарынче кичээнгейни угландырар херек. Ол ышкаш пропаганда болгаш агитация ажылын доктаамал болдуруп, ооң дайынчы арга-шинээн чедип ап, ажылчы чоннуң бүгү кезектерин олче хаара тудар херек.

Амгы үеде кол сорулга—пропагандаңың амыдырал-биле харылзаазын чайгылыш чок быжыглаар, ооң дээштиин, ажыктыын бүгү хемчегларни-биле бедидери болур. Чугаа болза партияның идей-теоретиктиг, политика-кижизидилге, организакчы болгаш ажыл-агый ажылдарының чаңгыс аай чоруун чедип алыр дугайында чоруп турар. Кажан сөс ажыл-херекке, а ажыл-херек — чугаалаан сөске дүгжүр болганда — ынчан үүле пропагандаңың эвес, харын-даа партийжи бүгү ажылдың чедиишкиниг болурунуң үндезини ол.

Бистиң пропагандавис чидиг темаларны, берге айтырыгларны оюп кагбазын съездиге айыткан. Ындыг болганда бүгү идей-кижизидилгелиг ажылды амыдыралчы, солун чорудар ужурлуг бис.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң марксисчи-ленинчи өөредилгезин организастап турарында четпестер бар, ону съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр экижидери негеттинип турар.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиннери кадрлардан хамааржыр. Оларны шилип алырынче, кижизидериче, теоретиктиг билиин бедидеринче партия организациялары кичээнгейни салыр. Лектор, пропагандист, политинформатор, агитатор бүрүзү хаңы билиглиг, бедик культуралыг, чонну дыңнаар, оларны бүзүредип шыдаар болур.

Партия организациялары, идеология ажылдакчыларын бодунуң бүгү политиктиг, организакчы, кижизидикчи ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идеяларын массага калбаа-биле пропагандалаарынче, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угландырар сорулгалыг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА

ЧҮСТЕН-НЕ 115-ТИ ХҮЛЭЭТТИМ

СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы чедиишкиннериг уткуур дээш социалистиг чарыш бистиң республикага эрткен чылын-на калбарган. Хой-жулар хой бүрүзүүден-ие хураган алырын, кыштаглаанынга үлегердиг белеткенирин, ону организастыг эрттирерин хүлээпгеп. Бис база-ла оларны деткип, хойларның чайгы, күскү семиртилгезин эки чорудуп, кышкы хынамчалыг белеткенгеш, оларны кыштан хүр ажырдывыс.

Кыш—малчын кижиге шыгыы (шылгалда. Моңу эртип алыры берге. Ынчалза-даа хүлээгеп херээн күүседир дээш шудургу ажылдаар апаар. Кышкы үеде хойнуң одарын, суггадын шын таарыштырар, ажаалдазын экижидер, бичеле күзүү бакшыраанарга немелде чемин дораан бээр чанчылдыг бис. Мындыг хемчегларни ап келирге, коданга арган хой черле турбас, ооң бээр продукциязы элбек болур.

Бистиң коданга төрүүр 530 хой кыштаан. Оларның эдерилгезин чогуур үезинде эрткен күзүн чоруткан бис, ынчангаш февральда ооллан эгелээн. Хой массалыг-биле ооллдай бээрге черже кадарбайн, тургузу азыран турдувус. Мал чемнерин совхозувус сөөртүп берген. Көк сиген, витаминниг сиген далганы, сула, дус биске четчири-биле турган. Оларны хойларга, чаш хураганнарга рацион ёзугаар берип, чогуур үезинде суггарып келген бис.

Чаш хураган төрүттүнгерге доктаамал хайгааралга алыр, кадыының байдалын көөр, шала кошкактарынга эм ижиртир, сыкыртыр хемчегларни ап келген бис. Хураганнарны төрээн үезинiң зайын-биле аңгы көзенектерге, нийстерни бир тус көзенектерге ажаап, азыран турдувус. Хой ооллдап турар үеде дүн-хүн дивейн доктаамал дежурныйлап, төрээн хойларны, чаш хураганнарны сагыш човангыр ажаап, чемгерип келгенивис багай эвес түннелдиг болган. Чаш хураганнарны онча-менди өстүрер херекке өөм ээзи, улуг сакмаячы Кара-кыс Кечил-оол төлептиг үлүүн киирип, кончуг кызымак ажылдаан. Сакмачылар Михаил Сагаандай, Тамара Тувенчик, Шимик Апанрол ажыл-ишчизин, кызымаан хөргүскеннер. Бир деминг, эки ажылдың ачызында төрүүр чүс баш хойга онаштыр 115 хураганы совхозка чооктa чаз хүлээттим. Ол болза инитизибиле хүлээлгеден ажыр 80 хире хураганны ажыл-агыйга бергеним ол, аңда кижи өөрүүрдүр. Хой кыргылдазын удавас эгелээр, аңда белетженип тур бис. Хой бүрүзүүден дөрт килограммдан эвээш эвес дүктү кыргып алыр арга бисте бар, чүге дээрге хойларның дүгү эки. Он бирги беш чылдың баштайгы чылын мынчаар эгеледивис. Орта ооружургавайн, чеднишкинни улам көөдедир дээш ажылдап турар бис.

Эрзин районнуң мал ажылдакчылары мал кыштаглаашкынынга чедиишкиниг белеткенир дугайында кыйгырыгны республикага үндүрген. Ону бүгү малчыннар шыкаш, сеткилинин ханызындан деткип, малдың бажын өстүрер, уксазын экижидериче, продуктулуун бедидеринче улуг сагыш салышкын кылдыр санаар мен. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелди амдан эгелээн бис. Кыштагда кажаны казып, үүрмек септелгезин кылган. Чайгы, күскү семиртилгени, эдерилгени эки организастаар, 5 тонналдан эвээш эвес сигенни кезип алыр сорулганы салган ажылдан турар бис.

О. КЕЧИЛ-ООЛ,
Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

УЛАМ ЧААГАЙЖЫЫР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде чурттакчылыг черлерни улам чаагайжыдып, совет кижилериниң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын онзалап айытхан. Ол талазы-биле херек кырында ажыл бистиң республиканда база кылдыныр турар.

Республика — пайысылалы Кызылда чүгле чаа-чаа хөй каът чурттарга болгаш культура-амыдыралдың тудуглары немежип турар эвес. Харын база ооң эргн кудумчулары, шөлдери болгаш скверлери чаартынып, амгы үениң негелдезинге дүүштүр эде кылдыныр турар. Ол талазы-биле хоорайның күүсекчи комитединиң шиитпирин ёзугаар эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ооң чижээн Кызылдың көл кудумчуларының бирээзи Кочетов кудумчуузундан көрүп болур. Улуг-Хемниң көвүрүүнден эгелээш, «Найырал» кинотеатрга чедир калбак-делгем, ногаанчыдылгалыг болгаш чырыдыкчыларлыг Кочетов кудумчузу найысылалдың каасчараш черлериниң бирээзи апарган. Ону улаштыр алгыдып, чаагайжыдарының ажылы үргүлчүлеп турар...

Ол кудумчуну алгыдып, чаартырының яйгы аалчаа эгелээн. Бо удаада «Найырал» кинотеатрдан культурапарк черлерин ажылдап, чемгерип келгенивис багай эвес түннелдиг болган. Чаш хураганнарны онча-менди өстүрер херекке өөм ээзи, улуг сакмаячы Кара-кыс Кечил-оол төлептиг үлүүн киирип, кончуг кызымак ажылдаан. Сакмачылар Михаил Сагаандай, Тамара Тувенчик, Шимик Апанрол ажыл-ишчизин, кызымаан хөргүскеннер. Бир деминг, эки ажылдың ачызында төрүүр чүс баш хойга онаштыр 115 хураганы совхозка чооктa чаз хүлээттим. Ол болза инитизибиле хүлээлгеден ажыр 80 хире хураганны ажыл-агыйга бергеним ол, аңда кижи өөрүүрдүр. Хой кыргылдазын удавас эгелээр, аңда белетженип тур бис. Хой бүрүзүүден дөрт килограммдан эвээш эвес дүктү кыргып алыр арга бисте бар, чүге дээрге хойларның дүгү эки. Он бирги беш чылдың баштайгы чылын мынчаар эгеледивис. Орта ооружургавайн, чеднишкинни улам көөдедир дээш ажылдап турар бис.

Эрзин районнуң мал ажылдакчылары мал кыштаглаашкынынга чедиишкиниг белеткенир дугайында кыйгырыгны республикага үндүрген. Ону бүгү малчыннар шыкаш, сеткилинин ханызындан деткип, малдың бажын өстүрер, уксазын экижидериче, продуктулуун бедидеринче улуг сагыш салышкын кылдыр санаар мен. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелди амдан эгелээн бис. Кыштагда кажаны казып, үүрмек септелгезин кылган. Чайгы, күскү семиртилгени, эдерилгени эки организастаар, 5 тонналдан эвээш эвес сигенни кезип алыр сорулганы салган ажылдан турар бис.

Кочетов кудумчуу найысылалдың эң хөй шимчээшкинниг кудумчуларының бирээзи болганда, ону тудугжулар хуусаадан эрте, шалыпкын ёзу-биле тудуп доозарын хүлээнгеш, кызымаккай ажылдап турарлар.

— Кудумчу кыдыында хөй санныг ногаан ыяштарны тура казар, чамдыктарын хоорайның өске черлериниче көжүрүп, олуртур апаар. Тротуарларны база шуут чаартыр. Ынчангаш ажыл улам нарыядап турар — деп, участок мастери Виктор Петрович Власкин чугаалап турар.— Чарыштың мурнуку одурүүнда Валерий Васильевич Петрусевичиниң бригадазы чоруп, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Бригадага Алексей Афанасьевич Утвенко, Николай Артемьевич Шишков, Иван Георгиевич Лютик олар мурнакчыларга санадыы турар. Олар — дуржулгалыг оруктулар. Херек апарза, оларның кайызы-даа орук таптаар машинаны-даа, чер казар бульдозерни-даа башкарып шыдаар, бедик мергежилиг механизаторлар. Чогум-на ынчангаш бо участокта машина-техниканы олар боттары башкарып, бригаданың ажылын улам шапкынчыдарын чедип алганнар. Мурнунда чылын олар 14-ку механизация болгаш 81-ги тудуг эргелеринiң механизмнерин механизаторлар-биле чагыдып ап турганы биливиңер.

ЧУРУКТАРДА: кудумчуунуң бир кезээнде өртке удур кудукту чаартып турары; кудумчу тудугжулары (солагай талдан он талазынче) И. А. Шишков, В. В. Петрусевич болгаш мастер В. В. Петров.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ЗАРИНСК. (СЭТА). Алтайның коксхимия заводунуң тудугжулары он бирги беш чылдың баштайгы чылында үредүнелдиг болгаш шалыпчы ажылдап турар. Чугула ол чаа тудугну доозуп, ажыглалга киирериниң үе-чадазы эгелээн.

Заводтуң дузалал бүдүрүлге объектилери ам безин ажыглалга киргеп. Удавас ажыглалга кирер бүдүрүлге черинiң «чүрээ» — Зариискиниң чылыдыгга-биле ажыллаар электростанциязы ажыллап эгелээн. Датын хереглеп болур курлавырларны — кокс газын ажыглаар агрегатты Барнаул тоорайның котёл ажылчыларының төлевилээн болгаш белеткээн.

— «Ажыглалга киирер!» деп команда бо чылын ийи удаа дыңналыр: бирги кокс батареязын бо чылдың августа ажыглалга киирер, а йиигизи он бирги беш чылдың баштайгы чылының төнчүзүнде база ажыллап эгелээр. Ол дээрге — улус ажыл-агыйынга чугула продукцияны бээр чаа бүдүрүлге черин хуусаа бетинде ажыглалга киирери-дир. Тудугжуларның бо хүлээлгези бедик-даа болза, чогуур хуусаазында күүсеттинер — деп, продукциязын берип эгелээр бүдүрүлге черинiң директору СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Заводтуң батарея бүрүзү чылда миллион тонна кокстуң бүдүрер күчүлүг. Ынчаарга завод ниитизин-биле сес батареялардыг болур. Бүгү бүдүрүлге чорудулгаларын бүрүн механизастаар болгаш автоматчылар.

Алтайның коксхимия заводунуң дериишкини — бүгү-эвилелиң комсомолуу шалыпчы тудуу, хайнымышкыныг чоруп турар. Алтайның баштайгы кокузун Төрээн чурт удавас алчы.

ЧАА СТАНОКТАР

ВИТЕБСК. (СЭТА). Машиналарның чартык тоина чедир деңнелдиг кезектерни бедик шынарлыг болгаш хензиг-даа карышкак чок кылдыр бүдүрер чаа станоктарны Витебскиниң С. М. Киров аттыг станок тудуунуң заводунда бүдүрүп эгелээн. Ол станоктар саналга-программалыг башкарылгабиле ажыллаар.

Автоматиканың ачызында бир оператор кижи хары үгда үш мынаш станоктарны башкарып болур. Ол станоктар амгы беш чылда ол заводтуң кол продукциязы болгаш турар.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ ЧАА ҮҮЛ

МОСКВА. (СЭТА). «Үлетпүрге үндезилеттинген сут бүдүрүлгезинiң ажыктыы» деп делгелге салбырыг ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Бүгү-эвилел делгелгезинде ажыткан. Мал ажылының комплекстиг механизациязының амгы үеде деңнелиниң дугайында хөй санныг материаллар толаргай көргүзүп турар. Ында материаллар чурттуң янзы-бүрү зоналарында ажыл-агыйларның дуржулгазы-биле анаа келгеннерни таныштырып, амгы совет кезээ черде социал сварттылгаларны бадыткап турар.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫ

ЛУЦК. (СЭТА). Ыяш ажыл-агыйының ажыллакчыларының бүгү-эвилел семинары анаа болуп эрткен. Чурттуң ыяш чиг-от курлавырларын комплекстиг ажыглаарының дуржулгазын, илангыя ыяштың чемге ажыглаар продуктуларын белеткээриниң база болгаларадыг кылырының деңнелгелиг болгаш камналгалыг аргаларын семинарга түңнеп көргеш.

Львов болгаш Ровно областарының бүдүрүлгелериниге шинээдип неперетken технологиябиле семинарның киржикчилерге таныжып, ыяш ажыл-агыйының бүдүрүлгелериниге барып чораан. Оларның дуржулгазын чурттуң бүгү ындыг бүдүрүлгелериниге непередир дугайында сүмелерин хүлээп алган.

ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТКЕН

ИВАНОВО. (СЭТА). Ивановонуң пос-таавычыларының сөөг оларның ажыл-херээ-биле карышпайн турар. Ф. Зиновьев аттыг пос-таавы фабриказының коллективи — бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының эгелекчилериниң бирээзи. Фабрикадың ажылчыннары боттарының социалистиг хүлээлгелериниң кол үүлүн хуусаа бетинде күүсеткен. Станоктар комплекизин хуусаазындан үеден ай бурулгаар ажыглалга киирген. Ол комплекс чыл төнчүзүнге чедир барык бүдүн чартык миллион метр сатинин болгаш өске-даа пос-таавыны планга немей бүдүрер.

УЗУН УЖУДУУШКУН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). «Север-33» деп экспедициялыг Арктикага ужудар самолёттары үүле бо чазын безин дыка хөй ужудуушкуннарны кылган — оларның ниити узун дурту чер бомбүрээзи элээн каш катап долганлыр ужутканынга деңнежир. Экспедицияның эртемденнери болгаш специалистери Сөңгү чүк далайларының болгаш бассейннериниң 111 ортулукчуганнар девискээрлеринге, лоштарынын кырынга барып, бойлустуң болуушкунларын шинчилеп көргеннер. Эртемденнер болгаш специалистер ам Ленинградта ээп келген.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГА ДООЗУЛГАН

РИГА. (СЭТА). Чазын чажар культураның тарылгазын Латвияның колхозтарының болгаш совхозтарының тараажылары доозулган. Республиканың чер ажылдыглары чажылданы доозуптары билек барык бүгү ажыл-агыйларының девискээрниге часкы чаъстаашкын эгелээн. Часкы тарылгага техниканы болгаш үрезиннерни хынамчалыг белеткээни, механизатор кадрларны четчелээни чажылданы эң эки хуусаалардa доозар арганы берген.

СУГГАРЫЛГАНЫҢ ЧАА СИСТЕМАЗЫ

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Алазаның хемиңң суун ажыглаар чаа суггарылга системазының баштайгы эвээн ажыглалга киирген. Оон-биле эки хөрээлүнүг беш үүе гектар черни суггарар. Ол шөлдерге эртекей ылдың күзүүнде виноград бээр үнүштерни тарып олуртканы турган. Ол бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир республикага суггаттыг шөлдериниң темчээли 60 мун гектарга немей калбарар. Ол дугайында кол угланышкыннарда айтыкан.

ТАРЫЛГА ШӨЛҮ КАЛБАРГАН

УРАЛЬСК. (СЭТА). Областың колхозтары болгаш совхозтары кызыл-тастың, арбайның болгаш чиңге-тараанның тарылга шөлүн бо чазын 25 мун гектарга немей калбартканнар. Олар чазын чажар культураларны 1 миллион 600 мун гектар шөлге тараан. Областың чер ажылдыглары тарая будурериң көвүделир сорулгабиле кур болгаш курукшак черлерни шинээдип ап турар.

ЧУГУЛА ХЕМЧЕГЛЕР

НОВГОРОД. (СЭТА). Информация-пропаганда төптериниң областың колхозтарында болгаш совхозтарында тургускан. Будурулге звеноларының, төөлиниң организацияларының болгаш культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын хол-баштырар талазы-биле өөдээниң идеология ажылдакчыларынга практиктиг дүрген дузалаы ол төптер төхнирип турар.

«Шынга» харылылар

ӨРЕЛЕРНИ ЭГИДИП ТУРАР

Бо чылдың январь 31-де «Шын» солунга парлаттынган «Этиттинiң турары эвээш» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг материалда айыттынган фактылар шын.

Районнуң совхозтарында малды чидирер, оорладыр чорукту эвээжелир болгаш чок кылыр дугайында айтырыгны райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниге база совхозтарның техниктиг чөвүлелдериге мал ажылының тускай артемниглериниң хиржилгезинбиле чугаалашкаш, тускай хемчеглери ажылдап кылгаш, күүселдени боттандырып турар.

Бо чылдың эрткен дөрт айларында районнуң совхозтары 64 баш мыйыстыг бодз малды, 28 болгаш 6 чыгы малды өре-ширелеп эгидип алган. Шүгүмчүлелдиг материалда адаттынган харыысалга чок малчыннар Владимир Сарл, Иргит Девер-ооп, Екатерина Сат оларны ажылындан хостаан. Курунеге когарал чедирген, харыысалга чок дөрт малчынның херээн иствлге органнарынче киирген.

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН.

«Тыва даг-дүгү» комбинадының арыглал фабриказының цехтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка сөөлгү айның түңнелин ёзугаар бедик сорттуг рудалар арыглаар цех тиилекчи болган. Комбинаттың эң хоорунарының бирээзи С. Гайдуллин, ниң удурткаы бо коллектив даг-дүгү бүдүрер планын 102,9, а бараанның продукция бээрин 103,5 хуу кылдыр күүсеткеш, фабриканың шилчинир Кызыл тугун база акша шаңналын алган.

Ук цехтең ыяңгыя Ш. Күжүгет биле А. Лузяниниң удурткан эвилелдери эки ажылдаан. Регулировщиктер И. Ермоленко, Р. Касаткина, дерең-хереккеллер машинисттери З. Ооржак, М. Шемятюк олар тус-тус ажылчынар аразында социалистиг чарышка тиилээнiер.

Үүрмектеп-сорттаар комплекстеп улуг мастер А. Седиптиң баштаан эвилел эвилчеглер аразында чарышка бирги черни эвилээн. Олар рудадан даг-дүгүн ылгаар планын 102 хуу күүсеткеннер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХОВУДА АЖЫЛ-ИШ ТҮЛҮКТЭЭН

«Кызыл тук» совхоз часкы тарылгага белеткел чок ужурашкан деп көдээ авторнуң бижээни чөптүг. Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый будурулге эргелелиниң техниктиг совединиң бо чылдың март төнчүзүндеру Балдан-ооп Кара-Салдың информациязын дыңнап, часкы кампанияга уткуштур чедир кылдынмаан чүүлдерни кыска хуусаада кылыр талазы-биле хемчеглерни ажылдап, тускай шиитпирни хүлээп алган турган. Ындыг турбуже, ооң боттанныышкыны оожум болуп келтем.

Совхоз бо хүннерде петчир хемчээлдиг 72 тонна чаңгыс чылдыг сиген үрезинiң сөөртүп алган. Сес суггатчы 2 звено болуп алгаш апрель 25-тен эгелеп ажылдап келген. Часкы ховуда ажылдарында 7 трактор ажылдап турар.

Тарылга шөлүнче совхоз май 15-ке чедир 310 тонна органиктиг чемнешчидилгезин аппарып төккен. Бо хүннерде часкы ажылдар Хорумнуг-Ойда тулуктээн.

А. СЕМИС-ООЛ
улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүскомунуң даргазы.

Тувинский республиканский БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

Кыйгырыгга харыылаавышаан

МАЛЧЫННЫҢ БОДУНДАН ХАМААРЖЫР

«УТКА 25 чылы» совхозка хойжулааш, ам 23 чыл ажыл тур мен. Бо аразында кандыг тавармылгалар турбады дээр! Бергелерни-даа, чымыштыг ништин өөрүшкүзүн-даа көрдүм. Эрткен онгу беш чылдын түнели-биле Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты чедип алдым. «Куш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле база шаңнаттым.

СЭКП-нин XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистин совхозтун хойжуларын он бирги беш чылдын баштайгы чылында кызып ажылдап турар. Оларның карак кызыл күш-ажылынын ачызында мал кыштан хүр ашкан болгаш совхозта ниитизи-биле төрүүр 100 башка онааштыр 77 хураган менди алдынган. Ол болза районда ийиги черниң түннелин-дир.

Мээн кадарып турар хойларым кыраан. Оларны совхозтун специалистери эрткен чылын-на күрүнеге эткже дужаар деп турган. Хураганындан тура өстүр азыраан, мынчага чедир кадарып келген хойларымны харааданаш, күрүнеге дужаатпаан, арттырып алган кижи мен. Түн дижи чок хойлар-ла болгай. Бо чылын сөөлгү катап, чедиги оолдаашкынын эрттирдим. Кырган хойнуң баш бүрүзүнден хураган алыры кончуг берге. Ону хойжулар билир. Мен кызын тургаш, кыраан хойларның баш бүрүзүнден хураганы менди доруктуруп алдым. Коданда 455 хой бар. Ам оларның хурагаными ангылап үскеш, кыргыткаш, чуулда эрттиргеш, күрүнеге дужаары-биле семиртип, чайлагладып үндүрер мен.

Эрзин районуң малчыннарының өдек-кыштаг септелгезин эрте чорудар дээн кыйгырыын бистин совхозтун хойжуларынан чүүлдүгүнүп деткээн. Ынчангаш кодан бүрүзүнде септелгеге ажылын чорудуп турар. Чазаглап көжер мурнуында бүгү чүвени кылып, кыштагны арыглап-шеверээр. Совхозтуң хойжулары чаа кыштаг тударындан, капитал септелгеге чорударындан аңгы ажылды боттары кылып ап чаңчыга берген. «Совхоз кылып бергей аан» дээр ындыг азырадыкчы хөөн бисте чок. Хой кыштагларының үүрмек септелгезин ам колдуунда дооскан.

Совхозтан чаа кажаалар, бажынар тудар бригаданы база тургускан. Ол ам бир чаа кажаанын тудуун доозуп турар. Мээн кыштаамда хой кажаазы үр болган, шуут ярип кенгирээн. Ынчангаш ону септеп канчаар боор. Чаа кажаа тудуп бээр дугайында айтырыгны совхоз дирекциязынга тургускан кижи мен. Тудугжулар ам хонашка удавас келир үзүрлүг.

Ажылга чедишкин малчының бодундан хамааржыр болганда мен хостуг, чайлыг үемде анаа олурбас кижи мен. Чаа кажаа тудар болза-даа, анаа олурбайн, 10 тонна ажыг өдекти бөлүп алдым. Июнь ортан үезинде кыргылда эгелээр. Ынчан хойну кыргыткаш, эки оттуг черже көжерге апаар. Чайын он тонна сигенни база белеткеп алыр мен.

Бо чылын малчыннар наадымы болур чүве-дир. Кылган ажылдың түннелин аңаа үндүрер апаар. Ынчангаш Наадымга чедир эрес, шуурургу ажылдаш, өдек-кыштаг септелгезин доозары, хой кыргылдазын организастыг эрттирери, бир деминг чайлаглап үнери, ниитининң малын эки семиртири, эът, сүт будүрерин база күрүнеге садарын көвүдедири, чартык чылдын планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседири малчыннар бистерниң эң чүгүлә соруглавыс болур.

П. ШАҢМАК,
«УТКА 25 чылы» совхозтун хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

Улуг-Хем район.

Шиитпирлээр өйү келген

ӨГ ЫЯЖЫН — ЧАГЫГ ЁЗУГААР

Өг—көшкүн амыдыралдыг улустарның шаг-шаандан бээр эдилеп келген эки эдиг, оран-савазы. Амгы үениң чаагайжыды туттунган кәзт-каът бажыңнары-даа, хоорай суурлары-даа ону амыдыралдан үндүр кызып шыдавааш. Ылаңгыя хойжуларга, черле малчын кижилерге ооң ужур-дузазы ам-даа улуг. Чайын эки оътсигеннiг черлер дилеп, мал семиртип одарладырда, хойжуларга, кадарчыларга түү хередил? Өг. Чүгле малчыннар эвес, харын өске-даа хөй-хөй кижилер чайын өгге чурттаварыга ынак. Өгнүң ниити серини, чырык. Бир черден өске черже хоиаш солуп көжерингe улуг күш-даа, күүдүг техника-даа негеттинмес, эптиг.

Ынчалзажок бисте чамдык совхозтарның хөй санныг малчыннарында өглер чедишпейн турар. Хана, дээвиир шывар кидистерни, брезентнии, өг ниитининң дериг-хереселлерин бичелеп салып ап болур, а өгнүң ыяжын тып алыры дыка берге. Чүге дээрге ону чаңгысла Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр комбинадында эвээш кижилер хол-биле чазап кылып турар.

Чоокта чаа комбинаттың директору Ымыр-оол Монгушович Тас-оол-биле ужурашкаш, ооң сеткилин дүвүредип чоруур элээн каш айтырыгларның дутайын чугаалаштывыс. Оларның бирээзи бо-дур —өг ыяжын кылып будүрерин үлетпүр аргазынче шилчидери болгаш ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери. Ол дээрге үениң-даа, чагыкчыларның-даа негелдези-дир.

Комбинаттың ус-шевер чазакыкчылары республиканың кайы-даа районунуң совхозтарының баш бүрүнгаар киирген чагыгларын ёзугаар чылда 200 чедир өг ыяжын кылып турар. Эрткен чылын 214-үү ажыл-агыйларга белеткеп берген. Бо чылдың чүгле март, апрель айларында 40 өг ыяжын кылгаш, чагыкчыларга хүлээткен. Чижээ: Тандыла «Революцияның чалбыыжы» совхоз беш, Улут-Хемде «УТКА 25 чылы», Кызыл районда «Тиилелге» совхозтар оң-оң өг ыяштарын чагыгбиле кылдырып алган.

Мында өгнүң ыяжын чазаарынган аңгыла өг иштининң эт-хереселлерин база кылып турар. Март, апрель айларда 40 үлүүрүнү, 80 аптараны, бичежек 200 столлу болгаш 800 сандайжыштыг кылган. Азы ийи ай дургузунда 10 мүң 597 рубльдин продукциязын бүдүрүп саткан.

Бир эвес бо чүгүлә ажылкереги бүрүнгаар хөгжүдеринче чөгүүр кичээнгей салып, үлетпүр аргазынче шилчиткен турган болза, ооң ийи катап хөй продукцияны будүрүп болур турган. Ук комбинаттың чагыртып турары чурт үлетпүрүнүң эргелелининң удуртукчулары (начальниги И. П. Пешков) өг ыяжы кылыр төпчүткен мастерскааны азы цехти тургузарын аазаандан бээр ам ийи чыл ашкан болгаш тускай өрээл хостап, дериг-хереселлер, станоктар бээр талазыбиле мынчага чедир кандыгдаа хемчеглер алдынмаан. Өг ыяжы кылып турар кижилер «Сүт-Хөл» совхозта, Кегээни-Булакта, Чадаана хоорайда чер быларгай чурттап, бажыннарында ажылдап турарлар. Оларга өг ыяжы кылыр ыяш белеткеп, сөөртүп чедирип бээри-даа, белеи продукцияны барып алыры-даа бергедей бээр таварылгалар хаая эвес, чүге дээрге комбинатта транспорт чедишпес. Оон аңгыла өг ыяжы кылыр ыяшты кайнын, чежени кезии алыры фондуда көрдүнмээн. Ынчангаш комбинат ыяш кескени дээш үргүлүү штрафтамп турар. Мындыг байдалда хөй-хөй совхозтарның чагыын дүрген болгаш эки шынарлыг кылыр будүрүп бээрининң дугайында чугаа чорудары берге.

База бир айтырыг. Өгнүң чүгле ыяжын, ниитиин эт-хереселлерин кылыры комбинатка оруглалыг эвес. Ындыг болганда, өгнүң ыяжы-даа, ниитиин-даа, кидистеринден эгелээш бүрүнү-биле дерип белеткээш, садары ажыктыг. Ам бир өг ыяжының өртээ 311 рубль, а иштинь-даштын бүрүнү-биле дерип каан өгнүң чиик өртээш чижеглеп саналарга, 2165 рубль хире болуп турар. Бир эвес төпчүткен мастерскааны азы цехти тургузуптар болза, будурулгени чогум-на шынаар организастап, хөй оруглаиы ап болур арга комбинатка бар апаар-дыр.

Чүрт үлетпүрүнүң эргелелиниң улуртулгазы маңаа хамаарыштыр чүнү болап турарыл?

Х-К. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

Арыг-Үзүүнүң участок эмнелгезинiң медицина ажылдакчылары малчыннарга улуг кичээнгейни салып турар. Олар 52 малчын коданны хандырбышаан, ай дургузунда кодан бүрүзүнге ийи удаа барып четтирип турар. Эмчилер келген санында малчыннарны, оларның ургуларын шинчип көөр, эм аймаан бээр, беседа кылыр. Планнаттынган бүгү чүүлдер ынчаар күүсеттинип турар. Эмчилериниң сагыш салыышкынынга малчыннар өөрүп турар.

Аныяк өг-бүле эмчилер: дыш эмчизи Октябрь Туя-оол биле акушер Тамара Чамзырай 1973 чылда Кызылга медучилище дооскаш, Арыг-Үзүүнге чедип келген. Оларны хойжулар турлагларынга удаа-дараа көрүп болур.

ЧУРУКТА: акушер Т. Д. Чамзырай мурнакчы хойжу П. К. Шаңмактың турлаанда.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭЪТ БҮДҮРҮЛГЕЗИ

Чаа эът 160 ажыг элементилерден тургустунган болур. Бүгү мал аймааның эъдэ тургузуунуң химиктиг составының болгаш биологтуг шынарының талазы-биле нургулайында дөмей. Ону хуу-биле көргүзерге мынаар:

Малдар	суг	белок	ут	минералдыг будүмелдер
ынек	54	15	26	4,6
хой	60	16	20	3,4
хаван	58	15	24	2,7

Бүгү чүүн малдың шыгганнарында ортумаа-биле белок 18,5 хуу, суг 71 хуу, хүл 1,1 хуу, липид 3—5 хуу, белок чок азот аймаа 0,1—0,3 хуу. Аминокислоталарның хемчээли эът бүрүзүнде барык-ла дөмей.

Химиктиг составының талазы-биле хой эъди инектиниидеи шоолуг былгалбас. Витаминнер-биле липидтернiң саны база-ла дөмей. Ынчангаш хой эъди биологтуг үнезиниң талазы-биле инек эъдинден дорайтавас, а хоолузу-биле харын ажып турар. Ынчалзажок делегейде эът будүрүлгезинде хой эъди элээн эвээш. Чижээлээрге, бүгү чуртгарда эът будүрүлгези (инек, хаван, хой, куш) сөөлгү он чылда (1970—1980) 117610 мүң тонна турда, ооң иштинде хой эъди 7094 мүң тонна азы чүгле 6,5 хуу болган. Ындыг турбуже, көдээ ажыл-агыйның көл черии хой ажылы эвелеп турар чуртгарда бо көргүзүг белек. Хой эъдин үндүр салып турар. Чаа Зеландияда ол 52,8 хуу, Ортаакы Чөөн чүктүң чурттарында 46,3 хуу, ооң иштинде Иранда 49,8 хуу, Австралияда 26,4 хуу, Африка чурттарында 22,6 хуу, ооң иштинде Суданда 31,7 хуу, Нигерияда 26 хуу, Мурнуу-Африка Республикада 22,1 хуу чедип турар. Барыын Европа чурттарындан Францияда хой ажылы сайзырангай. Ында будүрүп турар эъттиң 32 хуузу—хой эъди.

Шинчилелдер ёзугаар алырга, 1985 чылга чедир кижи бүрүзүйге чылда 30,2 килограмм (ам 28,4 килограмм) эът онаажыр апаар, ооң иштинде инектиң 11,3, хой биле өскээртен садып алыр апаар.

ЧЫЛДА БҮДҮРГЕН ЭЪТ (мүң тонна).

Чурттар	инектиң		хойнуң	
	1970—1980	1985	1970—1980	1985
Делегей	**41037**	**53720**	**7005**	**8270**
Аргентина	2179	3330	135	160
Бразилия	2146	2910	59	70
Колумбия	437	610	5	10
Мексика	517	720	34	40
Уругвай	293	390	52	60
Нигериг	157	210	84	120
Иран	109	150	208	280
Судан	200	330	98	140
Турция	197	290	320	410
Кытат	1984	2660	589	760
Канада	811	1250	8	10
АКШ	10236	13040	233	100
Франциия	1664	2000	130	150
ФРГ	1263	1450	18	20
Ирландия	340	490	48	50
Италия	758	740	30	50
Нидерланды	334	430	12	20
Великобритания	870	1110	237	270
Испания	358	460	145	150
Югославия	282	420	50	70
ССРЭ	5560	7480	931	1070
Чехословакия	333	430	8	10
ГДР	343	390	13	20
Венгрия	175	220	21	30
Польша	578	760	27	40
Румыния	265	380	87	120
Океания	1858	2320	1178	1420
Австралия	1396	1770	636	770
Чаа Зеландия	422	540	542	640
Мурнуу Африка респ.	355	440	171	190

Хостуг шакта номчуңар

Чиктиг өг-бүле

Квартираптыларыига хамаарыштыр бажың эезиниң хомудалының талазы-биле англы судтуң шиитпири маргыжар арга чок болган: чурттакчылар сес хүн иштинде эелеп турар шөлүн хостан бээр йиикпе азы өг-бүлезиниң кежигүнериниең чарлыр ужурлуг. Чүл дээрге, ашак-кадай квартирага... 130 мыты, 8 диисти болгаш бир дилгиии тудуп турган.

Элдептиг

Швейцар истекчилер болгаш солуп ажылдакчылары бир элдептиг болуушкуунуң айыы тып чадавнар. Байкыта бир биллиимес херээжен касса сонгажыгажынга шиитпирлиг кылаштап келгеш, кассириниң столунуң кырынче саазын хап октайкаш, чиде берген. Ол хапка долу үнелиг... 30 мүң швейцар франктар чораан болган оон ынаа түү-даа чок болган. Ол элдептиг херээженни эмдиглаа чедир тып чалашканнар.

Амы-тынын камгалаңар

Стокгольмга зоомагазиниең «улу-балыкты» оор алган. Магазининиң ээзи ол дугайын полицияже доп-дораан дыңнаткан. Ол чүгле чидирген чүвези дээш эвес, а харын орииун салым-хуузу дээш дүвүреи турган. Чүге дээрге Индий Океанида болгаш Кызыл далайда бар ол балык хоралыг кобра чылаи дег айыылдыг. Оон чидиг теин бир кадалырга-ла, кижи чартыктай бээр ийикпе, харын өлүп болур.

Номчукчунуң чурумалы

БЫЖЫГ ТУРУШТУГ

Торжап Бичe-оолович Куулары эпти-ле дүвүредип чоруур бодалы база катап бажыига кире хонуп келген. «Адырам, бо эрткен үеле ажыл-амыдыралымга чүнү чедип алган кижи боор мен? Ачам 40—50 чылларда Тываның сураглыг малчыны-даа чорду. Коостов суурнуң чурттакчылары, малчын эш-өөрү ону орденниг Бичe-оол диижирер болгай. (Ол ТАР-ның «Малчын» ордени-биле шаңнаткан). Ында база-ла утка бар. Пенсиялыг орза-даа, биске аргасүмезиге берип чоруур. Ооң малчыннап чораан үезинде чедишкиннериие бодаарга, мээн чеди чыл иштинде чедип алган онза чүвем чок мшкажыл. Көргүзүтлерим харын ортумак-даа, эки-даа болур-ла-дыр. Бо дооступ турар 1980 чылда 100 хойга онаштыр 101 хураганы камгалап доруктурдум. Келир он бирги беш чылдың баштайгы чылында ооң-даа хойиу ап, өстүрер дээш кызып ажылдаар апаардыын ийин.

Тока аттыг совхозтуң мурнакчы малчыннары Дадар-оол Оюн, Дортуй-оол Торлаа, Сарала Көржек-оол сугларга ужуражып, чугаалажып, арга-дүржүлгазы-биле танышып көрзе. Бистиң совхозтуң, районнуң-даа специалистери мурнакчы малчыннарның арга-дүржүлгазын интерединче чүге кичээнгей салбазыл? Делегат кылдыр совгуткан коммунист кижи болганымда, районнуң партия конференциязынга ол дугайын саналдан көрейн адырам».

Партиянын Таңды район конференциязынга Т. Куулар шынап-ла санал бергеш, совхозтуң хойжуларының эрес-шудургу ажылдап турарын дыңналып, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктаап, шүүмүүлээн. Ынангыя хойнуң уксазын экижилер ажылда, мурнакчы арга-дүржүлгаиы иитередиринде, түскай эртемниглериниң ажылында хөй четпестерииң эрен-гейлээр чоруктуң барын хойжу шиитпирлетпейн, шүүмүүлээн. Ол шынаар аныяктарны хөй ажылынче хаара тудар ажыл районда кончуг четпес чоруттунуп турарын ол айыткан. Т. Куулариың саналын делегаттар бир үн-биле деткип, чүүлдүзүүгеннер.

Торжап Бичe-оолович биле Бак-кыс Сымчановна Куулар бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 100 хураганы камгалап алган, онча-менди доруктурүп турар. Чоокта чаа малчыннын ажылына барып, ооң арга-дүржүлгазы-биле танышпыт. Ынаан ол хойжу кижиниң белеи эвес ажыл-ажыңнын дугайын чугаалап ора, мынаар түүкеди: «Улуг арга-дүржүлгалыг мен деп чөрле мактанмас мен. Чалгаа-шүүлтеп кижиге хой малдаары берге болгай. Кыштың чыккылама соогунда, чайның изиг хлынында мал кадарарда быжыг тура-соруктуг-ла кижи ыыдажыр дийин. Ажылыгга ымак, кызымак, эрес кижиниң кадарган малы безин эки, хүр болур болгай...»

Торжап Бичe-оолович бодунуң ажылының арга-дүржүлгазын база каксы чугаалады. Чайны ол хоюн Шанганның чаагай оттуг чайлаанга семиртип алыр, а күзүн ооң ырак эвесте тараа оъдуига экжеп оларладыр. Хойнуң элержилгезин, тарын боозадылгазын база эки организастап чаңчыккан. Кыжын олар-белчиир-ин хуваар, чыл бүрүде 15 тонна чедир сигенни боду белеткеп ап турар.

Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында «Коммунизминиң херели» совхозтуң малчыннары багай эвес ажылдаан. Совхоз ниитизи-биле төрүүр 100 хойдан-на 85 хураганы менди камгалап алган. Ол эрткен чылдыындан оранчок бедик болгаш районда-даа багай эвес көргүзүт-дүр.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны коммунист Торжап Бичe-оолович Куулар күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш эрткен чылын Ленинiң хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Ооң мурнуида ол Бүгүзавилелдиң Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң хүлер медалы-биле база шаңнаткан.

Т. Куулар хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Агитатор кижи болгаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле малчыннар ортузуига тайылбыр ажылын чорудуп, коммунистиг, хөй-ниитининң үлегер-чижээн өскелерге көргүзүп турар.

Торжап Бичe-оолович биле Бак-кыс Сымчановнаның өг-бүлези малчыннар ортузунда «Культүрлүг амыдырал дээш» деп социалистиг чарыштың тнилекчизи. Оларның коданлевискээри безин кеэзеде арыг чыдар.

Ажыл-ажынге бердинген, амыралга быжыг турушгут бо малчын өг-бүле эрзичилериниң кыйгырыын деткиишпээн, ам өдек-кыштавның үүрмек септелгезин кылып, хой кыргылдазынга чайлаглаашкынга баш-удур белеткеиип, бодунуң мурнуида салдынган соруглаларны бүрүн бөттандырар дээш эрес-шудургу ажылдап турар.

С. ОЮН.

Чижек хүн чуруму мындыг болур

Суггарары болгаш кадарары 5 шактан 10—11 шак чедир.

Хойну коданга дыштандырары 10—11 шактан 16—17 шак чедир.

Суггарары болгаш кадарары 16—17 шактан 21—22 шак чедир.

Коданга дыштандырары 21—22 шактан 5 шак чедир.

Одарның чоогунда суг чок болза, автотранспорт-биле сугну үзүктел чок сөөртүп, хойну суг-биле хандырар. Хойларны суг-биле четпес хандырар болза, олар шоолуг эът чивес апаар, немелде денизин кудулаар. Ногаан эът-сигенниг одарга турда, бир хойнуң-на хүнде сугга хереглели 2 литр болур, а бир эвес сиген кургаг болза — 2,7—3 литр, чамдык изиг хүнерде — 4,5 литр хереглеттинер.

Одарладып семиртирiiиң үүнелп коданга чангыс аай хойларны шын шилип тургузарындан база хамааржыр. Коданы назын-хар, эр-кыс аайы-биле, а болдунар болза, күш-денгелиниң аайы-биле шилип тургузары эки түүнелди бээр. Улуг иттерни, 1,5 харлыг иртчигештерни, холуттунган кырган хойларны, бо чылын төрүттүнген хураганнарны ангыаиы коданы кылдыр тургузар. Коданга хойнуң санын одарның характеринден, ижер суулдан, эът-сигенинден, чер кырының байдалындан база кадарчының мергежилинден хамаарыштыр тодаргайлаар.

Одарладып семиртир хойну хамыкты мурнай кыргыдар болгаш эътке дужаарынын 1,5 ай мурнуида агарлаар. Дужаалда үезинде чаа дүгү 2 см-ден кыска эвес кылдыр үнүп келген турар ужурлуг.

Семиртилгени контрольдаар, а ол ышкаш хойжуларның күш-ажылын төлээр дээш, семирти одарладып хойну баштай шуптузун денгилээр, күш-денгелин тодаралыр. Оон соонда семирти одарладылгала хойну ай сайында денгилеп, кайы хире семирин турарын көөрү чугула. Одар багай болза, ону солуур, дүнеки кадатты организастаар, холуксаалыг чемнерни, ногаан массаны немей бээр.

Хойларга ажыктыг сүмелер

ХОЙ КЫРГЫЛДАЗЫ

Хой кыргылдазы — ол дээрге, хой ажылында эң чугула хемчег. Кыргылданы кыска хуусаада (15-20 хонукта) эрттирер, дүктүн бүгү-ле үнелиг технологтуг шынарларын бүрүн хевээр арттырар, ооң чидириин болдурбас төлээде, кыргылданың планын баш удур тургузары эргежок чугула. Планга кыргылданы организастаары база эрттирери дээш харысалгалыг кижинин (кыргылда пунктузунуң эргелекчизиниң) фамилиязын, кыргыкчыларның, класстакчыларның база оларның дузалакчыларының, дүк лабораториязының эргелекчизиниң, пресстекчилерниң, маркалакчыларның, дузалаар ажылчыннарның данзызын, а ол ышкаш савага, шарыыр хендирге, сувурундакка, дериг-хереселдерге хереглелди база айтыр.

Кыргылдага кирер хойнуң санын эр-кызынын, назы-харының аайы-биле, кодан бүрүзүн, кыргыыр хуусаазын, кыргылдар пунктузун, ынаар сүрүп чорудар орууи планга айтыр.

Хой кыргылдазын чедишкинниг эрттирери хөй нуруузунда пунктуну, кыргылда дериишкинии, эргежок чугула хереселдерни чогуур үезинде белеткээриниең хамааржыр. Амгы үеде 30 мүң болгаш ооң-даа хөй хойлуг ажыл-агыйлар кыргылданы чангыс улуг пунктуга эрттирип турар апарган. 36 болгаш ооң-даа хөй кыргылда машиналыг агрегаттарны аиаа дерип тургузар.

Чангыс аай дески нарын, чартык нарын дүктүг болгаш хайнак хойларны чылда чангыс катап, а дески эвес бөдүүн дүктүг болгаш хайнак хойларны — чылда йи катап, назын болгаш күзүн кыргыыр.

Кыргыкчылар чанчыгып алзын, агрегатка илерээн четпестерни эдикчилер чайлатсын дээш, баштай кыргылданы дүгү шоолуг үнелиг эвес хойлардан эгелээ чогуур. Ооң соонда дүктүн чидирини болдурбазы-биле кыжын төрээн хураган иезп хойларны кыргыыр, а ооң улаштыр-ла тогдуларны, назын оолдаан хойларны, ирттерни болгаш кошкаржыктарны айыткан дараалашкаа-биле кыргыыр. Будүрүкчү кошкарларны эң сөөлүнде кыргыыр.

Кыргыыр муриида хойну соодары-биле 12-14 шак дургузунда чемгербес болгаш 10-12 шак иштинде суггарбас.

Кыргылда үезинде дүктү хээндектей кезер чорук ооң технологтуг үнелиин дыка кудуладыр. Ынчангаш электрилиг машина-биле бир черден дүктү ийи катап кезип, хээндектээрни канчап-даа болдурбас херек. Кыргылда үезинде хойнуң кежии кезип болбас. Ол чорук чүгле хойга хоралыг эвес, дүкте арткан кеш ооң шыиарын кудуладыр.

Кыргаан дүктү кыргыкчының номери-биле дензилээр черге апгаар; учётчик ону дензилээш, журналга бижиир. Дүк ооң соонда класстаар столга баар. Класстакчы база ооң дузалакчызы дүктү шаараш четкиглиг стол кырынга салгаш, довураадоозуну, богу, кестиигеи дүктери дүшүүн дээш, силгиптер болгаш куду шынарлыг (өек, кудурук, быгын) дүктерни аңгылап каапгар. Ооң соонда клазын тодарадыр.

ХОЙНУ ОДАРЛАДЫП СЕМИРТИРИ

Колдуунда-ла даг база чартык кургаг хову зоналарында туруп турар чайгаар бүткен одар черлериниң шөлү бистин чуртувуста дыка деллем. Чайгаар бүткен одарларга хой кадарар болза, ол черлер эң-не ажыктыг кылдыр ажылаттынар, чүге дээрге ол мал хөй санныг янзы-бүрү сигеннерни оъттаар. Чижээ, бок сигенниериң 600 хевириидеи мыйыстыг бода мал 56, чылгы — 82, а хой 570 хевирни оъттаар.

Улуг хойларга одарның ногаан сигени — кара чаңгыс чем ол. Хой хүннүң-не 7-8 кг сигенни чиир, ооң иниги хоолулуу 1,4 — 1,6 кг чемгериге единиазы болур. Ол хойга бедик дензи немежилгезии хандырып турар. Ындыг болганда хойну одарладып семиртириие оиза кичээнгей салыр херек.

Хойну семирти кадарарын одарладылга үезиниң бүгү дургузунда чорудары эргежок чугула. Чайның ортаа үезиигe чедир ирттерни семирти кадарылгага тургузар, чайның ийиги чартыыидан эгелээш — холуттунган хойларны, а ол ышкаш күзүн барып, 7-9 айлыында эътке дужаар иртчигеш хураганнарны семирти кадарылгага тургузар.

Хойну семирти кадарарының ажыктыы элээн каш организастыг айтырыгларны шиитпирлээриниең хамааржыр. Хамыктың мурнуида ажыл-агыйга хойну одарладып семиртириниң планын кылып тургузар. Ук планга үндезилээш, хойнуң эрткызын, назын-харын барымдаалап, кодан хойнуң хемчээлии, ай аайы-биле чем хереглелии тодарадыр, одарның эргежок чугула шөлүн төлевилээр. Күш-ажыл чарыгдалдарын санаар, ажылчын күжүн база эргежок чугула хереселди тускайлап бээр. Одар участокгарын хойжу бригаделарга быжыглаар болгаш оларны одарладырының даралашкаан доктаадыр, дыштандырар, суггарар черлерни шилип алыр, хойну сүрер орукту төлевилээр, хүн чурумуи кылып тургузар.

«Чазагда» деп фотоэтюд.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдааны дээш база күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көргенниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өөрүкээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Монгуш Ыдай-оолович **Базытпаа** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дамбадаи Дембирелович **Донгак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны.

Любовь Алексеевна **Доржулдай** —райониуң күрүрезин инспекциязының начальныгы.

Терентий Игнатьевич **Маковкин** —Чадаананың ыяш ажылагый черииң ажылчыны.

Доржу Конзаланович **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Каваа Сайчаевич **Монгуш**— Чыраа-Бажы суурда пенсионер.

Делгер Чымбаевна **Ондар** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Аиай Досумаевна **Ооржак** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны.

Сынзыг-кыс Чымбаевна **Ооржак** — Чыраа-Бажы суурда пенсионер.

Бичии Дөрбет-оолович **Соян** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны.

Дамбаа Сүрүнмаевич **Соян** — Чыраа-Бажы суурда пенсионер.

Сайаа Лопсаович **Донгак**— «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны.

Николай Төртен-оолович **Хайдытан** — Чадаананың ыяш ажыл-агый черииң леснигы.

Мунзук Кайдан-оолович **Ховалыг** — Чадаананың уксаажыдыла бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Мария Ивановна **Баковкина** —Сарыг-Септи харылзаа белдириниң почтачызы.

Билчирмаа Сандыевна **Дамбыы** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сергей Бильчаевич **Дондуп**— «Ленинчи орук» совхозтуң малчыны.

Чаш-Уруг Манчынаевна **Кажин** — «Енисей» совхозтуң малчыны.

Марк Максимович **Кудрявцев** — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чирум Чимитовна **Лопсан** — «Ленинчи орук» совхозтуң малчыны.

Севилбаа Тоюновна **Макпын** —«Бурунгалар» совхозтуң саанчызы.

Шадрин Кегезинович **Натпит** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Майдаш Опанаевна **Ооржак** —«Совет Тыва» совхозтуң малчыны.

Фэина Пахомовна **Ошарова** —СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Иван Адамович **Рассыпчук**— суггарылга системаларының эргелелиниң электроканнакчызы.

Өнер Даваевна **Салчак** — СЭКП-ниң XXV съездизи ат-

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **М. МЕЙДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай,
1981 чылдың май 21.

тыг совхозтуң малчыны.

Анна Павловна **Саморокова** — Сарыг-Сеп ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Агафья Иосифовна **Селянинова** — «Бүрен» совхозтуң саанчызы.

Агафья Петровна **Соколова** — аныыр-будурулге ажылагый кооперациязының склад эргелекчизи.

Ирина Андреевна **Солдатова** — «Бүрен» совхозтуң нефтебазазының эргелекчизи.

Зоя Леонтьевна **Фотьянова** —Сарыг-Сеп суурда № 2 ясли-садтың эргелекчизи.

Ирина Алексеевна **Юркова**— «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Антонина Афанасьевна **Гадельшина** — Кызылдың куш фабриказының ажылчыны.

Аверьян Иванович **Глазырин** — Кызылдың куш фабриказының агроному.

Александра Ананьевна **Ярославцева** — Тываның электри четкилериниң хемүр-даш дениелекчизи.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Алексей Егорович **Булгаков** — райониуң автомагазин садыгжызы.

Ида Николаевна **Воробьева** — райониуң газтыг суг цегиниң эргелекчизи.

Анна Ивановна **Дюбина** — «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Мария Кирилловна **Зверева** —райониуң оргмассалыг ажыл талазы-биле инструктору.

Анна Тимофеевна **Кириванова** — Туранның ыяш ажылагый черииң ажылчыны.

Екатерина Николаевна **Кузьмина** — Туранның ыяш ажылагый черииң ажылчыны.

Лидия Ивановна **Кылосова**— райпо ажылчыны.

Кызыл-Уруг Бартыковна **Маады** — «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Очур Самбуевич **Монгуш** — «Саян» совхозтуң инек кадрчызы.

Шактар Байрбю-оолович **Сат** — «Саян» совхозтуң малчыны.

Лидия Егоровна **Шульгина**— Туран хоорайның бирги харылзаа белдириниң начальныгы.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Екатерина Ивановна **Базыр** —санэпидстанцияның санитар эмчизиниң дузалакчызы.

Агния Емельяновна **Бухтуева** —Тоора-Хем суурда аптека ажылчыны.

Кол Кыспаевич **Дажыжык**— Чазылар суурда пенсионер.

Кол Дамбаевич **Маначчык**— Адыр-Кежиг суурда пенсионер.

Лия Филипповна **Семеновых** —Ий ортумак школазының башкызы.

Василий Александрович **Соколов**—аныыр үлетпүр ажылагый кооперациязының директору.

Серен Ширинеевич **Сульдум** —Тоора-Хем» совхозтуң малчыны.

Кол Максимович **Хувалга** — Сыстыг-Хемниң күрүлетпүр ажыл-агыйының ажылчыны.

Кол Дажы-Сегбеевич **Шошукпан** —райкүүскомнуң ниити киллизинин эргелекчизи.

Кооператорларда

МАКТАЛДЫГЛАР

Ажыл-ижи-биле чонунга мактадыг чоруурларның бирээзинге Эрзинниң Мөрен суурда холушкак бараанар магазининиң садыгжылары Б. Допчут биле А. Сиирек оларны хамаарыштырып болур.

Суурнуң чурттакчыларының холушкак бараанар магазининиң ажылы эки, садыгжыларывыс келген кижилерге ээлдек-эвилең, магалыг-ла улус дижири таварылга эвес.

Планныг онаалданы алган соонда, садыгжылар ону албан күүседир хүлээлгелиглер. Социалистиг хүлээлгениң кол негелдемерииниң бирээзи — хандырылганың бедик культуразын чедип алырын мында эки боттандырып турар. Магазинге хүн бүрүнүң чугула бараанарын садып алыкчыларның чагыын ёзугаар садыгжылар складтан үзүктелишкин чок, ей-шаанда кирип ап, садып турар. Олар ыланғыя бараанарны сезон аайы-биле садарынче улуг кичээнгейни үгледырганнар. Садыгжылар мактыг коданнарже, бригадаларже айда үштен эвээш эвес удаа үнүп, садыглап турарлар.

Бистиң садыгжыларывыс чүгле хүлээнген ажылынга эвес, хөй-нинти ажылынга база идепкейлиглер. Белекмаа Амыровна Дөпчут Мөрен суурнуң № 2 агитквартиразының ажылын удуртуп турар. А комсомолчу садыгжы Аиззй Сиирек уран чүүлдүн идепкейлиг киржикчизи. «Хайыракан» агитквартирада уран чүүл ажылын анаа бажыглаан.

Ч. ЧООДУ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КӨРҮЛДЕ БОЛУР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели сугларга айыл чок болурунуң көрүлдезин 1981 чылдың май 25-тен сентябрь 15-ке чедир эрттирер дугайында докгаал хүлээп алган.

Көрүлдениң соругазы болза республика девискээринде хемнерге, хөлдерге болгаш суг хөлбектериге кижилериниң амы-тынын камгалаарын экижидери, сугларга озал-ондак болуруп чайладыр тайазыбиле чон ортузунга тайылбыр болгаш организастыг ажылдарга хөй-нинтиин калбаа-биле киириштирери болуп турар.

Сугларга озал-ондак чок болурунуң республика көрүлдезин эртер хемчелериниң плзыын республиканың Министрлер Чөвүлели бадылаан болгаш көрүлдени удуртуп эрттирерин сугларга кижилериниң амы-тынын камгалаар талазыбиле республика комиссиязынга даасхан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

МАРН-ның XVIII съездизинде

БҮЗҮЛБАС НАЙЫРАЛДЫҢ ЁЗУЗУ-БИЛЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның тускай корр.). Моолдуң Улусчу-революстуг намының XVIII съездизи болуунуң ажылын үргүлүлеп турар. Партияның чаңгыс аай чоруунуң, ооң Төп Комитетти долгандыр сырый каттыжыышкыныңың, ажылхерекчи, тодаргай чоруктуң байдалында делегаттар республиканың моон соңгаар социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң оруктарын, улус ажыл-агыйының ажыктыг чоруун бедидериниң айтырыгларын чугаалажын көрүп турарлар.

Партияның тургусканы Моолдуң улустуң шериин 60 чыл үргүлүлеэн дайынчы оруу-биле чораан, Совет Эвилелиниң шериг тургузуушкунуңуң байлак дуржулгазындан кажан-кезээде үлегер ап, ооң бүгү талалыг интернационалчы дузаламчызынга даянып, чаа хевирниң ёзулуг улусчу шерии апаргаш, Төрээн чурттуң дээллаларын аллардыы-биле күүседип келген деп, МАР-ның камгалал министри генерал-полковник Ж. Авхиа демделээн.

Моолдуң улусчу шериниң дайынчылары моон-даа соңгаар улустуң революстуг чаалап алышкыннарын илегелдиг камгалаар, Совет Армия-биле Варшава Керээзинииң киржикчилери күрүнелерниц өске-даа армиялары-биле дайынчы аскы-дуңмалышкы харылзаазын болгаш кадыы ажылдажылгазын быжыглаар деп, ол чугаалаан.

Делегаттар-даа, чымштың индиринден чүве чугаалаан. Даштыкы залчылар-даа СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң санылдаңы даштыкы политика талазы-биле инициативаларын бүрүнүбиле чүүлдүгүнүп, деткип турарлар. Ядролуг дайынның кыжаныышкыныңың узуткаарынга ол саналдарның канчаардаа аажок улуг ужур-дузазын олар онзадап демделеп турарлар.

ЭРДЭНЭТ. (СЭТА-ның тускай корр.). Майның 29-та, Эрдэнэт хоорайның чурттакчылары, комбинаттың коллективи СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёвка баштаткан СЭКП-ниң делегациязын хүлээп алган. Делегация МАРН-ның XVIII съездизиниң ажылында киржип турар. Комбинатка болган совет-моол найыралдың митингизинге СЭКП-ниң делегациязының баштыны М. С. Горбачёв чүве чугаалаарга, чыылганнар чылыы-биле үзүлгеннир.

Хамыктың мурнуда силерге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң изиг-байырын дамчыдар-дыр мен деп, ол чугаалаан. Леонид Ильич Брежнев комбинаттың тудугжуларынга, дагжыларынга, бүгү ажылчыныларынга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга аас-кежиктиг болгаш тайбың-чагай чорукту, моол улустуң чаагай чоруу дээш, бузулбас советмоол найыралдың эрге-ажыы дээш чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алырын күүседип дамчыткан.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАРН ТК-ның секретары Д. Моломжамц митингиге база чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның МАРН-ның XVIII съездизинге байырлыг чагаазы улусчу Моолдуң коммунистерин, ажылчы чонларын социализмниң эрге-ажыктары дээш чаа-чаа чедишкиннерже сорук киргенн деп, ол чугаалаан.

КУРП-НИҢ IV СЪЕЗДИЗИНДЕ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизинге КУРП ТК-ның бирги секретары Пен Сован отчёт илеткел кылган. Съездиниң кол соруглаларының бирээзи — политика, идеология болгаш организастыг байдалдарның талазыбиле партияны быжыглаары, партияның иштики сырый каттыжыышкының быжыктырары, делегейниң ажылчын шимээжикини-биле эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдирери болдур деп, ол онзалап демделеэн. Сөөлгү чылдарда чедип алдынган түңнелдер кампучи улустуң патриотизминиң болгаш маадырлыг чоруунуң, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң, Вьетнамның, социалистиг өскедаа чурттарның улустарының болгаш делегейниң депшилгелиг организацияларының чагай сеткилдиг дузаламчызының ачызында боттанган болуп турар.

Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының дайынчы оруунуң дугайында илеткелчи годаргай чугаалаан. Хөй саяның бергелерни кампучи улус ажып эртпишаан, 1975 чылдың апрель 17-де төөгүлүг тиилелгеин чедип алган. Ынчалзажок Пол Поттуң, Иенг Сариниң, Кхиеу Самфаның бөлүү чоинуң чаалап алышкыннарын боттарынга шингээдип алыр аргалыг болган. Пекинге саттынган ол бөлүк маонызмниң утланыышкының эдербишаан, революциянын, партияның болгаш чонунуң херээжеге ажыы-биле өскерлии, чурттуң чонунга удур өлүрүкүү дерзин үүлгедиглерни кылган. Кампучияның ёзулуг коммунистери вьетнам коммунистериң дузазы-биле партияның хүрээлелии эде организастаан болгаш Кампучияны камгалап алырының Чаңгыс аай национал фронтузун тургускан. Пол Поттуң саттынакчы болүүрүне удур чонуң демисели ол фронт баштап келген. 1979 чылдың январь 7-де болган тиилелгенин сөөлүнде Кампучия Улус Республиканы чарлаан болгаш Совет Эвилелибиле, Вьетнам, Лаос база социалистиг аны-дуңма өске-даа чурттар-биле найыралды болган эп-сеткил каттыштырылгазын калбартырының оруунче аныяк республика киргеи.

Чурттуң социал-экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң кол соруглаларын илеткелчи годаргай чугаалаач. Чурттуң көдээ ажыл-агыйын социалистиг орукче киирериниң, күрүнениң эргелел системазын сайзырангайжыдарының, кадрлар белеткелин экижидериниң эргежок чугулазын ол айтыкан.

Социализмче шилчиишкинни чурттуң социал-экономиктиг байдалдарынга дүүштүр чоорту боттандырар ужурлуг бис деп, Пен Сован демделээн.

Пекинниң гегемонистери-биле америк империализминиң сулчээзи туроа-даа, Совет Эвилелинге даянган амгы үеник революстуг күштери империализмниң база реакциянын аймылдыг бүгү планнарын болгаш хөделиишкиннерин ойтур шаан шыдаар.

Делегей байдалының дүшхүүрлүг чоруун чавырыдырарынче, боо-чепсекти эдерге будүрерии соксадырынче, ядролуг дайынны болдурбазынче, тайбынны болгаш аймыл чок чорукту быжыглаарынче үлегер эң чугула чаа саналдарны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген. Ол саналдар делегейниң бүгү улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга болгаш күзел-соруунга бүрүн деткиир турар. СЭКП-ниң ол саналдарын бистер бедиң-биле үнелеп, бүрүн деткип турар бис деп, илеткелчи медеглээн.

ҮШ МИЛЛИОН КИЖИ...

ПРАГА. (СЭТА). В. И. Ленинниң Прагада музейиниң ажылдакчылары үш миллиончу көрүкчүнү байырлыг байдалга уткаан. Праганың экономиктиг техникумунуң студентизи Ирэн Бречанова ол музейниң үш миллиончу көрүкчүзү болган.

«В. И. Ленинниң музейи миллион-миллион кижилерге коммунизмниң школазы болзун» деп, Клемент Готвальд 1953 чылдың март 21-де тураскаадыг дептерге бижээн. Оон ынчаар бижээн күзели амыдыралга боттанган-дыр. В. И. Ленинниң музейи Праганың болгаш бүгү Чехословакияның интилел-политиктиг амыдыралының чугула төвү болуп турар.

Хүн бүрүде Чехословакияның хоорайларының болгаш суурларының муң-муң чурттакчылары музейге кээп, шиңээ үүлдерни сонуургап көрүп турар. Владимир Ильич Ленинниң чаш болгаш аныяк чораан үелерии, марксисчи дайынчы партияны тургузар болгаш Россияга социалистиг революстың тиилелгези дээш оон могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын, маадырлыг демиселин көргүскен үүлдерни музейде делгээн.

1912 чылда Россияның Социаал-демократтыг ажылчын партиязының алдагы Бүгүроссия (Прага) конференциязы болуп эрткен бажында музейни ажыктаан. В. И. Ленинниң Прагага чоруп турган дугайында материалдар көрүкчүлерниң оныа сонуургалын болдуруп турар.

Чехословак Социалистиг Республикада бүгү-ниити соңгулдаларынга белеткелдин амгы хүнеринде аныяк соңгукчулар-биле ажылды чоруулар агитпунктуну ол музейде организастаан.

ССРЭ-БИЛЕ НАЙЫРАЛ ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). «Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында найырал — бистиң улустарывыстың үнелеп четпес эртинези-дир» деп сөстүг лозун индий найысылалдың эң улуг залдарының бирээзи — «Маваланкар аудиториумда» бо хүнде көстүп турар. Совет Эвилелиниң делегациязының чүгле бир-сеткил каттыштырылгазын калбартырының оруунче аныяк республика киргеи.

Чурттуң социал-экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң кол соруглаларын илеткелчи годаргай чугаалаан. Чурттуң көдээ ажыл-агыйын социалистиг орукче киирериниң, күрүнениң эргелел системазын сайзырангайжыдарының, кадрлар белеткелин экижидериниң эргежок чугулазын ол айтыкан.

Социализмче шилчиишкинни чурттуң социал-экономиктиг байдалдарынга дүүштүр чоорту боттандырар ужурлуг бис деп, Пен Сован демделээн.

Пекинниң гегемонистери-биле америк империализминиң сулчээзи туроа-даа, Совет Эвилелинге даянган амгы үеник революстуг күштери империализмниң база реакциянын аймылдыг бүгү планнарын болгаш хөделиишкиннерин ойтур шаан шыдаар.

Делегей байдалының дүшхүүрлүг чоруун чавырыдырарынче, боо-чепсекти эдерге будүрерии соксадырынче, ядролуг дайынны болдурбазынче, тайбынны болгаш аймыл чок чорукту быжыглаарынче үлегер эң чугула чаа саналдарны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген. Ол саналдар делегейниң бүгү улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга болгаш күзел-соруунга бүрүн деткиир турар. СЭКП-ниң ол саналдарын бистер бедиң-биле үнелеп, бүрүн деткип турар бис деп, илеткелчи медеглээн.

Индияның премьер-министри Индира Ганди, даштыкы херектер министри Нарасимха Рао, чазактың өске-даа кежигүннери, парламентиниң сураглыг депутаттары, эртемденнер, культура ажылдакчылары, профэвилелдерниң төлээлекчилери тургузукчу конференциянын ажылынга база киришкен.

Конференциянын залчыларының аразында — Совет-индий найырал нинтилелдиг орлакчы президентизи, РСФСРниң геология министри Л. И. Ровнин баштаан совет хөөнинтиниң делегациязы, а оң мыкаш Совет Эвилелиниң Индияда элчизи Ю. М. Воронцов.

Конференцияны ооң даргазы, чыыдышкыны министри турган профессор Нурул Хасан ажыктаан.

Премьер-министр Индира Гандинин чугаазын конференциянын делегаттары болгаш залчылары динмиттиг адыын часхаашкыны-биле утаан.

Чүгле премьер-министр болгаш эвес, харын-даа Совет Эвилелиниң шынчы өөнүү болганымда, бо конференцияга чедип келдим деп, ол чугаалаан. ССРЭ-биле найырал дээш шимчээшкиниң үзүк төлүүлүг болуп турар. Махатма Ганди болгаш мээң ачам Джавахарлал Неру бо шимчээшкиниҥ үндезилекчилери болган. Совет Эвилели-биле найыралывыска бөгүн чоргаарланып турар бис. Барыын чүүте чамдык кижилер ол найырал дээш бистерни шүгүмчүдээрин ораалдаып турар. Оларның салдарынга бистер ниң бүрүн чагыртырын ол болуктер күзеп турар-дыр. ССРЭ-биле найырал бистич төрээн чуртувуска берге үелерде шылгалдаы төлептиг туткан. Хамаарышпас экономиканы, хамыктың мурнунда ажып үлетпүрүү болгаш машина тудуушкуюн тургузар талазы-биле совет улус биске үнелеп четпес улуг дузаламчыны көргүскен. Бхилайниҥ, Бокаронуң кайгамчык улуг металлургия будүрүлгелери болгаш индий-совет кады кылган өске-даа тудуглар ол дузалажынын дириг херечилери болуп турар.

Национал экономиканы тургузары-биле чергелештир, Совет Эвилели өске-даа чүтүлга хөй дузаламчыны биске бергей деп, Индира Ганди онзалап демделээн. Колониалдыг дарлалга үдүр Индияның болгаш өске-даа чурттарның улустарының демиселинге Совет Эвилели доктаамал дузалап келгей болгаш дузалап-даа турар.

Совет Эвилелин болгаш Индияны хөй үүлдер, иликтиг социал, культура, экономиктиг идеаллар холбаштырып турар. Бистиҥ туругбустуң хөгжүлдезиниге ССРЭ-ниң бүтү талалыг дуржулгазы кайгамчык улуг салдарны чедиргей. Кадык кунгалалының, урад чүүлдүң, киноның делегаттарывыстың бистиң ийи чурттарывыстың аразынга доктаамал ажыжып турар.

ССРЭ-биле найырал быжыг үндезинге тургустуктан деп, премьер-министр айыткан. ССРЭ-биле найырал бүгү делегейге тайбыны быжыглаарынга чугула роль-ду ойнап турар. Совет Эвилели болгаш Индия — ол дээрге, бүгү делегейге, тайбыныҥ улустары чүткүп турар ийи улуг күрүнелер-дир. Совет Эвилелиниҥ чангыс эвес удаа барып чораан мен деп, Индира Ганди чугаалаан. Индияга хамаарыштыр совет кижилериҥ болгаш оларның удуртукчуларының шынчы болгаш чаагай сеткилдиин ылап-ла бүзүреп көргеи мен.

Совет Эвилелиниҥ өөнүктери деп организациянын соруглазы. — Индияның болгаш Совет Эвилелиниҥ улустарының аразында найыралды улам-на быжыглаары болуп турар деп, конференцияның даргазы Нурул Хасан бодуның чугаазынга онзалап демделээн. Индияның төөгүзүнге социализмниң баштайгы чурттуҥ кайгамчык чаагай рольду ойнаанын ССРЭ-биле найырал тодаргай херечилеп турар-дыр деп, ол чугаалаан. Совет улус ооң чазаа, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниҥ Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев өртемчейже тайбынын эрге-ажыктары дээш ол найыралды улам-на быжыглаарыгга, совет болгаш индий улустарның аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартырынга бүгү-ле үүлдерии амгы үеде кылып турар деп, ол онзалап демделээн.

Совет хөй-нинтиниҥ делегациязының баштыкы конференцияга харыы сес чугаалаан болгаш ынтилелдиҥ ажылчорудулгазы ССРЭ-ниҥ болгаш Индияның аразынга, совет болгаш индий улустарның аразынга найыралды база кадыы ажылдажылганы улам-на калбартырынга улуг идиглиг болуп дээрзинге быжыг бүзүрели илергейлээн.

Джавахарлал Неруге бедик хүндүткелдиҥ ёзулалын илерелээш резолюцияны конференцияның делегаттары бирүн-биле хүлээп алган. Джавахарлал Неру хостуг Индияның үүле бирги премьер-министри эвес, харын-даа тайбын болган депшилге дээш, күштүг болгаш чечектелген Индияны тургузар дээш шылгарангай демиселчи болуп чораан деп, резолюцияда айытқан.

Б. ЧЕХОНИН.

Эрткен чылын болган чер шимчээшкиниҥниҥ үезинде бажыңнары бузулган херээженер бичии уругларын эдертип алгаш, чылган болган оларның байдалын экижидер талазы-биле дээштиг хемчегелерни алырын негеп турар. (Чурукта).

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КРИЗИС

РИМ. (СЭТА). Италиянын чазаанын ээлчеглиг кризиза эгелээн. Христиан демократтарның, социал-демократтарның, республиканчыларның болгаш социалистерниң дөрт партиялары киргеи турган кабинеттиҥ баштыкы А. Форланы чазактың дүшкеининиҥ дугайында медеглеледи республикаҥ президентизи А. Пертиниге дамчыдып бергеи. Ыынчаргаш сөөлгү үеде Италиянын дөртеиги чазаа дүшкен.

«П-2» дээр чажыт масон организациязының хоойлуга удур ажыл-чорудулгазы чазактың дүшкеининиҥ кол чылдаганы болган. Парлалганың дыынатканын ёзугаар алырга, ол чажыт масон организациязынга чазак партияларының төлээлекчилери, оларның иштинде үш министрлер, чепсектиг күштерниң, айыыл чок чорук органнарының дээди дужаалдыг кижилери, сенаторлар, буржуаз партияларың мурнундан соңгуткан депутаттар киргеи турган.

«П-2» дээр чажыт организациязының 962 кежигүннериниҥ данзызын Италиянын солуунары парлаан. Фашистиг партиязын кежигүнү турган Л. Джеллиниҥ удуртканы ол чажыт организациязының кежигүннериниҥ саны хөрек кырында ийи муң хире болуп турар. Чажыт организациязының чажыт лозуюун «Эрге-чагырга болгаш акша» деп адаан.

Массалыг информация органнарының медээлерии ёзугаар алырга, чажыт организациязының кежигүннери сөөлгү беш чылдар дургузунда Италиягa болган өлүрүкчү хөй үүлгедиглерге, реаксылыг күүне эргилдезии белеткээринге киришкен.

БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Египеттиҥ президентизи Садат Суданның президентизи Нимейриниҥ чазаанын ёзугаар Хартумга чоран.

Ийи чурттуҥ аразында кадыы ажылдажылганы калбартыкпайтырыгларының талазы-биле чугаалажышкыннарны ол президент Нимейри-биле цыыган. Египеттиҥ болгаш Суданның аразында шериг кадыы ажылдажылгазын калбартыры Хартумга чугаалажышкыннарның кол темаларының бирээзи болганы Египеттиҥ «Маю» солуну бижээн.

ДАМАСК. (СЭТА). Хартумга келир кыдыр Садатты Суданның удуртулгазының чаланы Судартың ёзу-чурумудан ойталаар дугайында араб чурттар Лигазының (АЧЛ) шинтиирлериҥе болгаш араб нацияның дээди эрге-ажыктарынга дүүшкей турар деп, Сириянын Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелиндe айытқан.

Суданның болгаш Египеттиҥ аразынга политиктиг чоокшулажышкыннының Сириянын чазаа буруу шаппышаан, бодунуң элчизин Хартумче чоруттырбас дугайында шинтиирии үүлээп алган болгаш Египеттиҥ ёзу-чурумуу-биле Суданның харылзааларының дугайында айтырыгны АЧЛ-ниҥ чоокку үеде болуур хуралынга чугаалажын көөр кылдыр тургузарын, Судартың чазаанга удур дээштиг хемчегелерни алырын араб чурттар Лигазының чиңгине секретарыкан дилээн.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Суданның ёзу-чурумуу-биле дипломаттыг харылзааларыы үүрниче болгаш Египетке удур хемчеглер ышкаш мындыг тогуур хемчегелерни Суданга удур ап чоруларынче араб чурттарны Ливия революциянын удуртукчузу М. Каддафи болгаш Палестинаны хостаар организациянның күүскомунун даргазы Я. Арафат кыйгырган.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Садаттың Хартумга барып чораны — араб нацияга удур америк империализминиҥ удуртулгазыбиле боттандырып турар суллчээлериҥ чаа кезээ болуп турарын Ливаниын Национал-патриоттуг күштериниҥ Төп политиктиг чөвүлелиниҥ медеглелиндe айытқан.

Улуг-Хемниң культура одагларында

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Культура министерствозунуң ажылдакчылары чоокта чаа Улуг-Хем районуң культура одагларының ажылы-биле танышып, райониуң төөчүткен библиотека четкизи иниитизиибиле солуп ажылдарны кылып, экн ажылдап турарын олар райониуң культура ажылдакчыларының каттышкан хуралынга демделээн.

Ыланғыя район төвүнде уруглар библиотеказынга кире бээривиске, ында шимелдени амгы библиотека чүрумуга таарыштыр эстетиктиг уран деннелге кылган болду. Ол библиотеканың ажылдакчылары школалар болгаш садиктер-биле быжыг харылзаалы тутқан, уруглар-биле кижизидилге ажылын план ёзугаар докгаалмал чорудуп турарлар. Аас журналдарын, номчулга конференцияларын библиотека эргелекчизи С. Салчактың эрттирип турары дээштир.

Районуң төөчүткен библиотекаларының директору Т. Никитина кадрлар быжыглаар ажылды багай эвес тургускан. Район иштинде библиотема ажылдакчыларының билиин белдилер, консультацияларны чорудуп турар. Чижээлээрге, эрги Чаа-Хөлде Д. Чозугу ол-ла черде 15 чыл докгаамал ажылдап турар. Ол тускай шрифтер-биле шевергин шимелде кылырын, библиография, каталог-биле ажылдарын ыяк шингээдип алган болду. Чыл, квартал төөчүзүнде номчукчуларның анализин кылып, түңнеади үндүрүп, планның күүседип турар. Ооң библиотеказының фондузунда 21000 номнар тускай малгавырларлыг, эмгесескелиг.

Д. Чозугу библиограф дузалакчы чок бергелеп тур мен дээрге, экономист Борис Иргит келир чылын штатка бир ажылдакчы немээрең планнарыла ол боор, блокнодунга демделеп алды. Библиотекарьларның ниити хомудалы тыва номнарның чедишпезин айтыр болду. Ниити район фондузунга чаа тыва ном 5-6 экземпляр келир. Ол чүге-даа чедишпес. Ак-Талдың көдээ библиотека эргелекчизи Екатерина Агыы «Улуг-Хем» альманагының 44 дугаарын безин көрбедивис деп хомудап тур.

Көдээ черлерде Культура бажыңы-биле библиотека колдуунда чангыс-бажында туруп турар. Хана, артында библиотека арыг-силиг турда, а клубта байдал чүттүг черлерни база көрдүвүс: Көк-Чыраа, Чаа Чаа-Хөл, Чаа Шагаан-Арыг, Кара-Талда байдалды ыяқлыг деп болур. Көк-Чыраакың көдээ Культура бажыңын Чаа чыл мурнунда доңурган соолунде үш ай дургузунда аяқа хандыг-даа ажыл чоруттун, Культура бажыңында клуб төвүлелиниҥ өөренип болур.

Районда 2 музыка школазының өөредилге-кижизидилгелиг ажылы сула. Эрги Шагаан-Арыг хоорайда музыка школазындан 141 өөреникчилерден чыл эгезинде 6 кижини доостурар деп планнап турган болза бо хүннерде чүгле 3 кижи шылгалдага киржир деп белеткенип турар. (Директору А. Хохлова).

Торгалыгның музыка школазының арыг-силиг байдалы кудуу дениелде: адрези көстүрбөзүлбес, балалың эргилээн, эжик аксында багай сөстер бижиттингеп, херим иштинде хүл шуут тейлени берген. (Директору Л. Прокопчук). Адаиелерге дузалаштырыг турган музыка школазын чогуур деннелге силидерии директорга сүмелээн бис.

Районуң Культура бажыңында темалыг кежээлерии эрттиржириҥге бо чылын комсомолдуң район комитединден идепкейлиг киржип турар апарган.

Культура бажыңының методистери Л. Сека, А. Мохова олар «Чөве, оолдар!», «Дайын-чыны алдаржыдаал» деп кежээлерни комсомол райкомунуң секретары М. Мандаржаптың тывынгыр, сүмелеечи киржилгези-биле бедик уран деннелге эрттиргеиивер. Хормейстер Р. Доржу хоорайның школазынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүдезии база-лга эки организастаан.

Районда 42 клуб ажылдакчыларындан чүгле 8 кижи ортумак тускай эртемниг, тускай дээди эртемниг кадр чангыс-даа чок. Бо чылын совхоз бүрүзүиден культураның өөредилге черлериче бир-бир стипендиаттар чорудар хемчегелерни алыр деп турар.

Ч. КУУЛАР,
Культура министерствозунуң чанында улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдыышкын ажылының республика эртем-методиктиг төвүнүң киллис эргелекчизи.

Шүлүк кыдыраажындан

ЭДИСКИЛЕП КЕЛБЕС СЕН БЕ?

Ынаак кыстың аныяанда
Ырларындан бадыр, өңнүүм-
Алтай, тыва аалдарга
Ам-даа хөйну ырла-ырла!

Салым-чолдуң ыры болган
Чалыы кыска ынакшылың
Дамырактың агымы дег,
Дагда чаңгы болу берген.

Чүлдү чүрек ханызындан
Шүлүктериң номчуп орадың..
Аныяанда чалыы кыстың
Арыг чүрээ болган чорадың.

Дагда аалда нүжүр кыстың
Дакпыш чүрээн саймаарадып,
Ээир төрүүр хаялардан
Эдискилеп келбес сен бе?

З. НАМЗЫРАЙ.

ДЫҢНАКСААР МЕН

Чемненилкеш, авамга мен
Сеткилимниң ханызындан
«Четтирдим»—деп бо-ла
сестү
Черле утпас сеглээр ийик
мен.

Авам ынчан меңээ өврүүр.
Арны хүннеп, чайынап
кээр.

Ээлгир холу бажым сүйбап,
Эргеледип, эр-хей»—деп
каар
Аяк, сава чугжуп бээр мен
Авам меңээ «четтирдим»—
дээр
Кайгамчык бо эзледен сестү
Катап, катап дыңнаксаар
мен.

К. БИЖЕК.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ЧЕРИНДЕ

Моол Арат Республиканың найысылалы Улан-Батор хоорайда бо хүнкерде МАРН-ның XVIII съездизи болдунуң ажылын үргүлүлевишаан. Моол улус ооң калында болдунук чүртүкүа үлусчу революциялың тиилээнииҥ 60 чыл оюн база удавас байырлалдыы-биле демделген эртиирер. Акы-дүңма моол чонуң амыдыралында эң чугула дээн бо улуг болуушкуннарның бүдүүзүнде бистиң республика-биле кызыгаарлашкан Убса-Нур аймактың Давс сумузунга чедип, өңнүктериниҥ социализм тургузуушкунунга чайынанчак чедишкинилери-биле база катап чоок таныжар эргелыг болган мен. Бо черге МАРН ТК-ның Бирги секретары, Моолдуң улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал төрүттүнген. Ооң өскен-төрээн бо Давс сумузунуң бактаап турары Убса-Нур аймактың төп Улангом хоорайда эш Цеденбалдың хүлер хөрек тураскаалын тургускан.

Бир-ле дугаарында адаттынган сумунуң 8 чыл школазының өредилге-кижизидилгелиг ажылын соңуургап көргенивис соонда өг хевирлиг кылдыр көстүр аалчылар бажыҥын, Улангомда чурт-шинчилел музейиниҥ Давста салбырын өңнүктеливис биске көргүстүлер.

Даштында «Давс сумузунуң төп музейи» деп каан бижиктиг 2 каът ак бажың суурнуң кайы-даа талазындан онзаланып көстүр. Ооң эргинии артап кээривиске, аныяк моол кыс Аюрзанин Янжимаа бисти уткуп алды. Музейниҥ экспонаттары-биле таныжылгавысты МАРН Төп Комитединиҥ Бирги секретары, Моолдуң улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Юмжагийн Цеденбалдыи делегейге бижиг тайбын дээш ажыл-чорудулгазын көргүскен өрээлден эгелеливис. Ынчаарга мында хөй санныг делгеттинген чүүлдериниҥ база бир колун эш Цеденбалга Тайбээр. Ында эш Цеденбал артилдерия огунда мынча деп бижип каан: «Гитлержи араатаннарга өлүмү». Сөөлгү кашчылдарда Ю. Цеденбалдың СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш делегейге бижиг тайбың дээш өске-даа билдингир демисел-чилер-биле кады тырттырган фото-чуруктары база кижиниҥ кичээнгейин хаара тудар.

Бирги каътта кирер эжиктиҥ оң талазында арат кижиниҥ бүгү-делегей чөвүлелиниҥ президентизи Ромеш Чандранын делегейге тайбыңны бижиглаарының Жолио-Кюри аттыг алдын медалын тыпсып турар чурук эвлеп турар. Ол ышкаш Ала-чурттуң Улуг дайынының үезинде тырттырган бир төөгүлүг чуруктү көргеш, кижи ала-чайгаар доктаай шаг-шаанда бээр эдилеп келгеи эт-херекселдерии делгээн. Ында эзер, алгы эттээр эдирээ, өрүм, эрги шагның дензизи, өжүк-паш, дээрбе дээш чүнү чок дээр. Аттара кырында көгээржик, калгак, аяк-сава аймаан чурум-тыскаалдыг салган. Ак кидистеи сырын турган ширтекте кажык баштадыр моол оюнарны көргүскен.

Дараазында өрээлде Давс сумузунуң девискээрии чураан өңүг картаны ханала эскан. Хандагайты суурну база ында айтып каан. Ол Убса-Нур аймак биле бистиң республиканың Өвүр районнуң пайыралчы бижиг харылзаазының база бир тодаргай хереснзи. Бо-ла аалда ол ышкаш туе черде таваржып турар казымал-байлакты, эм үнүштерии, от-сигении делгээн.

Ол бүгүнү магадал-биле көрүп танышкан дораан өөрүшкүнүң состерии демделгелеп депгериие арттырган, өңнүктерииң чылыг холдарын тудуп, байырлашкаш, аттанган бис.

С. МОНГАЛ.

Күжүвүс—найыралда

АЙ ХӨЛЕГЕЗИ КАЙЫЛАП ЭРТЕРИЛ?

1981 чылдың июль 31-де бистиң чүртүвүстүң девискээрииге Хүн долузу-биле туттурар. Москва шагы-биле 7 шак 19 минута турда, Кавказтың Кара-Далай эриниҥ девискээрииҥ кырынга Айның төгерии Хүнүң долузу-биле дуглай бээр.

Айның хөлегези дагларның кыры-биле, Каспий далайлап, Казахстанның соңгу талазы-биле, Новосибирск, Кемерово областарыны, Красноярск крайны тавырып эртер. Ооң маршруду Забайкалье, Ыраккы Чөөн чүктү дургаар — БАМ-ның трассазын тавырыр. Ол Сахалинге база Курил ортулуктарынга четкеш, Оожум океанның кырынга доостур. Ооң оруу 8 муң километр, ону кончуг дурген — бир шак 40 минута иштинде эртер.

— Бистиң астрономнарывыс ам болур деп турар Хүн туттуруушкунунга хамаарыштыр солун түңнелдерии манап турар—деп, ССРЭ-ниҥ Эртемнер академиязының астрономия чөвүлелиниҥ тургускаиы Хүнииҥ долу туттуруушкунуиуи хайгааралыи белеткээр база чорудар талазы-биле комитеттиҥ удуртукчузу чугаалаан.

Бистиҥ хүнүвүс болдунуң улуг назылыг цикливииҥ чаа эргилдезинче кирер, кайчаардаа аажок улуг күүлүг частыышкынар, кызаннааштар, дыка улуг шокар үүлдер бары илереттинген. Хүнүҥ долу туттуруушкунуиуң үезинде хүнүҥ даштыкы карттарын, ооң хромосферлерии, короналарын шинчилээри кончуг тавымчалыг. Ол үеле тырттырган чуруктарның, спектрограмманың аналиэтери Хүн бойдузуиуң динамиказының, механизмнериниҥ дүгайында чаа солуи үүлдерии бээр.

Совет эртемденкер ол солун болуушкуиу шинчилээр улуг программаны ажылдап кылган аиаа чурттуң бүгү обсерваторияларының эртемденнери киржир. Хайгаарал шөлдери көрдүнген, аппаратураны улуг кичээнгей-биле белетиеп турар.

Пулковскиниҥ астрономнары эрткен чылдарда Мексикага база Соңгу Америкага болган Хүн туттуруушкуиларын шинчилээриие багай эвес түңнелдерии көргүскен шенелле хүн телескову-биле ажылдаарлар. Ам ол телескоп чаартынган, немелле херекселдер-биле дериттинген. Шинчилелдерге эртемденнерден аңгыда астрономиға сонуургалдыглар база калбаа-биле киржир. Даштыкы эртемденнер база келир.

Н. КОНСТАНТИНОВ.
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

«Төрээн Тываның делгемнеринде» деп А. Таймановтуң фотоэтюду.

ТААКПЫЛААРЫН КААР

Таакпының тывылган чери Америка дижир. Кажан шагда американ индейлер табако дээр үнуштүү бүрүлерии бир дугаар тыртып эгелээн турган. Ынчалза-даа чогум таакпылаашкыны эгелээн кижи болза Ж. Нико боон турар. Чогум-на харын Нико Лиссабон ордузунга Франциияның элчинчигежи тургаш, аңаа табаконуң бүрүлерии доктаамал тыртып, 1560 чылда ооң үрезиннерии Парижче чорудупкан, таакпылаашкыныҥ неитерээрииге улуг идиг болдурган. Чаз үнүштүү адын ынчангаш Никонуң ады-биле атташ кылдыр никоциана деп адай берген.

Барык-ла ол үеде таакпы база-ла Россияга көстүп келген. Ынчалза-даа орус хаан болгаш орус хүрээ оиу удаваанда хорүп каан. 1697 чылда Пётр 1-иниҥ чарлыы-биле ук хоруушкунну күш чок болдурган.

Бистиң бо хүнериивисте таакпылаар чорук бүгү кижи терелтетенге хамааржыр айтырыг апарган. Кадык камгалалының делегей организациязының санаавы-биле алырга, хөгжүп сайзыраан чамдык чурттарда эр улустуң барык деп кезии таакпылап турар. Таакпының хоразындан кижиниҥ өлүп хоржар чоруу хүнү бүрү көвүдеп турар. Чижээ, сөөлгу 35 чыл дургузунда Великобританияның чурттакчыларының барык бир миллион хирези таакпының хайыпдан амы-тынындан чарылган.

Таакпылаар кижини таакпыдан каар кылдыр бүзүредип болурунуң аргазы бар бе?

Ол талазы-биле тускай шинчилеллериҥ көргүскенин ёзүгаар алырга, бүгү таакпыжыларның чүгле бештиң бир хуузу ол бага чанчылын каан шылавайн турар. Маңаа реклама база улуг черии эзлеп турар. Чижээ, Англияда таакпы бүдүрүп турар компаниялар болунуң ол продукциязын садып саарар дээш рекламага чылдың-на 80 миллион фунт стерлинг акшаны чарыглап турар. А таакпыга удур демиселан күштелдирер дээш казахтың үндүрүп турар акша-хөреңгизиниҥ сан түңү чылда чүгле бир миллион фунт стерлинг акша четсе-ле чедип турар.

Таакпылаашкыныҥ бүрүиүбиле узуткаар дээш бодаар болза, кандыг-кандыг чүгула хемчеглерии алза чогууруг?

Бир дугаарында таакпы кылыгларын неитередип рекламалаар чорукту бүрүн соқсадыры чүгула. Ону делегейниҥ 14 чурттарында, ооң иштинде бистиҥ Совет Эвилелинде боттандырып турар. Бисте таакпы кылыгларын рекламалаар чорукту бүрүн соқсаткан.

Ийнде, хөй-ниити черлериге болгаш ажылдаар чер бүрүзүнге таакпылаар чорукту хорүүр-херек.

Үште, таакпының бодунда кадыкка хоралыг будүмелериҥ болгаш никотииниҥ дугайында чогуур биилгерии таакпы хавының даштыига (пайка бүрүзүнге) бижип, билиндирер херек. Ону АКШ-та, Канадада, Великобританияда кылып турар. Ол чорук кандыг таакпы кижиниҥ кадыныга оиза хоралыгыл, а кандымы шала чүгээрял дээрэки садып алыкчы бүрүзүге билиндиреринге чугула.

Дөртте, таакпы кылыгларының даштыига таакпының хоразыныҥ дугайында сагындырыгларыны бижиир херек. Ону ССРЭ-де болгаш делегейниҥ оон ангыда 14 чурттарында боттандырып турар.

Беште, таакпы кылыгларыиға никотииниҥ болгаш өскеда хоралыг будүмелериҥ санын кызырар херек. Специалистериҥ санап турарын ёзүгаар алырга, сигарета бүрүзүнге смолыныг будүмелериҥ хемчээлии 15 миллиграммдан, а никотииниҥ — 1 миллиграммдан хөй эвес болур кылыр кылыр ужурлуг. Таакпы кылыгларыига янзы-бүрү хөй канцерогениҥ будүмелерии холуурун шуут болдурбас херек.

Аллыла, таакпы аймаан бичии уругларга саларын хорүүр херек.

Чедиде, хөй никотииниг, ынчангаш ойза хоралыг чамдык таакпыларның ортээи улгаттырар херек. Ону Великобританияда боттандырган, оон түңнелинде кижиниҥ кадыныга оиза хоралыг чамдык таакпыларны тыртары тус чуртка 5 катап эвээжээн.

Г. СОКОЛОВ.
(ПМА).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ЧЕЧЕК УГБАЙ

Новелла

* * *

Ол валдың уруглары чаа келген чаававысты көөр дишкеш, өөгүү дез аккыр өөнүң чоогунга ойнаар апарган бис. Чаававыс, боду-ла бистиң чанывыска кылаштап келгеш, кымның каш харлыын, молдурга, богба мунуп билир, билбезин айтыра бергилээр. Ынчан ооң хүлүмзуруг долган характарынче чиге-ле кайгай бергилээр бис. Ам кем чок. арың-шырайынга часкы херелчигештер ойнап тургулаанзыг апаар... Тараар өйүвүсте кижи бүрүзүнге элээн каш үзүм чигир бээр ыйнаан...— дээш, авам кавайда чаш дүңманың өдээн солуй берди.

А ол өйде, ачам соп орган илбээн шинчилел көрбүшаан, чугааланың үндү:

— Эр кижи эндээр, эрик, хал бустур болгай. Арбан даргазы чедир ажылдай берген кижи-дир, өске аныяктарга салдарлыг болур ужурлуг. Ооң башка, улус электей бергей.

— Көстү-ле бээр ыйнаан. Көрө-ле бээр бис ыйнаан — дээш шай сүттей берди.

Чунар-оол дээрге, кыстар ышкаш, ак йырайлыг, хүнде беш-алды катап саваңнаныр тургаш, хемге чунар, бажының дүгү чушкүүзүндан шагда-ла ажа берген, а оозун чымыйты дыраптарга, бажыңга чыштыма бергензиг апаар, суук кара, хулумзуруп чорааны көөлбес эр-ле болгай.

— Назы-харыл дөгүй бербээн бе оң?— деп, ачам сонуургай берди.

— Ыт чылдыг боор. Ужен ашканы ол-дур — деп, авам харылай тыртып кагды.

Чайның чедишкен айы кылаң дээрге эштип турган уеле боор, дүндүк өттүр айның чырыы дөрде чыткан бистерии — бичиилерни эргеледип, чырыдып турар чораан.

Кудажылар чедип келгеннер. Авам биле ачамны келиңер дээнин дыңнадып чораан кижи бисти оттурупканы ол.

Инек саар өйде элээди олдарның кол хүлээлгези—бызаа тыртары болгай. Ол-ла бызаа тыртып чорup турза-турза, инекти саап өөрени бээр чүве. А хой, өшкүнү ооң-даа мурнунда барывалтар апаар. Ол ашке өөрени берген оолдар авааларындан мактанды бо-ла алырлар. Мактанчыгларның араазында кирип чораан мен.

Эртенги саалда үезинде авам чаныл келген. А ачам хүн чыгыдай өрүлей бергенде үзүп келгеш:

— Че, кенивис кандыг ышкаш-тыр, кадай? Мен бодаарымга, ұайы-даа тала дала-жыпкан ышкаш-тыр, аң-даа чаш төл-дүр. Келир чылын мынчан суг дүгдеп турган болза, чорук чогуур турган ийик.

Мен чүү дээр мен аан. А мен сени алырында, бир чыл күдээлежик мен чоп? Чунар-оолдуң бо кадайын чоокта чаа айтырдылар чоп?

— Че, сээң-биле мээң үем эвес-тир. Хөй чүве чүлчүрүп олурбайн, кезек удуй каавыт — дет, авам ачаның сургафы.

Чөп кончуг орайтаанын ол, шайдан чылдып берейк бе — дей-дир.

— Сээң шайың чылыг-даа турза чоорул. Бодуңну хынаар дээш орайтап чораан чүве-дир. А сен ам маңнап чана бер, ооң — деп, Чунар-оол шыңгыс хөректенди-даа.

— Үш дүн ортузунда чаш төлдү чана бер деп чүүл? Хемчик суу база улгады бергсек болгай. Эртен чана бергей аан — деп, үгбам болчу берди.

— Ынчаарга, дөрден барып чыдып ал, чыышкындан бир тондан эштип ал — дээш, Чунар-оол мени ковайты тыртып эккелди.

— Адың Чечек, а шынында хадыыр-сарыг деп хову чашпаны ышкаш ажытан-дыр сен. Сенден шынын билип алырыбыле айтырыг салыйн, чүгле шыны-биле харылаарыг ааза — деп, Чунар-оол Чечекти чанчады.

— Ала часпы өттүр Кажыоол биле Бичек чүге аалдарынга элчип-селчип эртинип турган деп бодаар сен?

— Кырым сынар! Оларның кайызы-биле-даа чугаалажып безин көрбээн мен.

Арбан, сунунда аныяк, чараш кыстар чок эвес, мени хилинчектеп турбайн, чандырып көрем. Бодуң дарга-бошка-даа кижи-дир сен. Сөөлгү дилээм бо-дур — дээш үгбам туруп келди.

* * *

Болган үүлдү авамга чугаалаарымга.

— Чечек үгбай чана бээр-бир ийин, оглум. Улуунче сөс чорудупкан. Акылары амыр эвес оолдар болбазыкпе. Кыс дүңмазын кандыгбир Чунар-оолга базындырар хире эвес — дей тыртып кагды.

— Ачам кайыл, авай?— дидим.

— Хандагайтыда төрелдеривис аразынче көжериивис олдур. Ачаң ачыланып чорупту. Силерниң өөренир назы-харыңар база чоокшулаан. Школаллыг черже чоокшулаарывыс ол-дур — дээш, авам бичии дүңмамны эмзире берди...

Оон, каш хонганда кожа өлеривис-биле байырлашкаш, үзүн орукче аттанылкан бис.

* * *

Республика солуннарының бирээзинге ажылдап тургаш, барыын районнуң бир ажылагайынга командировкалаттырган мен...

Конторада колхоз даргазыбиле ийиләэн бис. Дарга мээң айтырыгларымны харылап каап олуру:— Бо кежээ журналчы колхозчуну пенсиятке үдээр бис. Бижиир болзуңарга, солун амыдыралдыг үгбай болдур ийин — дей тыртып кагды.

— Кайызы боор ол? Ат, фамилиязын билип алзыза — дидим.

— Чечек Мергеновна Мончгуш. Колхозтуң баштайгы тургузукчуларының бирээзи — көрбээн чүвези чок үгбай-дыр ийин — деп, дарга улам хандыкшыбыл кагды.

— Чечек, Чечек — сагыскының ханызындан шагдагы — чашкы шаамда, хүннедип чорадан Чечек үгбам чоорту эштип үнүп келгени бо.

М. ДОРЖУ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45—«Буратиноиуң делгелгези». 9.15 — «Силерге, ада-иелер». 9.45 —«Айыыл чок шимчээшкин дээш». 10.15 — Музейлер болгаш делгелге залдарылап». Архангельскоеде музей. 11.05—«Эки бараанларны хөйнү». 11.35 — «Номчулга дээрбээ». 12.20 —«Спортлото» тиражы». 12.30 —«Кижи. Чер. Октаргай». 13.15—«Дириг амытаннар дугайында». 14.15 — Моол Арат Республиканың Күрүнеиниҥ ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 14.45— Кыска метражтыг. «Анст оглу» деп телефильм. 15.25—Бөгүн делегейде. 15.40—Делегей конкурстарының лауреады Н. Гаврилованың күүселдээри. 15.50— «Айтырыглар — дилээшкиннер — шинтпирлер». Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эттирер. 17.20—«Чеелээш». Улустуң чогаадылгазының IV Делегей фестивалының телепрограммазы. Афганистан. 17.55—«9-ку студия». 18.55— 19.10 — Чапсар. 19.10 —«Музыкалыг магазин». Фильм-концерт. 19.55—Экранда — кинокомедия». «Ийи өңнүк, модель болгаш кыс». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Ужудуушкуиуң эвилележишкини». Ереванда эмчыдылга. 22.00—23.44—футболга делегей чемпионалының шилилге оюну. Уэльстиң шилиндек командазы, ССРЭ-ниҥ шилиндек командазы. Англияда эмчыдылга. Чапсарда — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. Оюнуң ортузу. 14.50 —ССРЭ-ниҥ улустуң аржизи Р. Джаманова ырлаар. Алма-Атадан эмчыдылга. 15.15 — «Кинокөрүкчүүиүң демделгези». 16.00—А. Корнейчук — «Чүректиң түүкээ расказы». Күрүнеиниҥ Ев. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шизи. 18.10— «Олимпий регатазының сыдыстары». Фильм-концерт. 19.00 — «Кино аян.-чоруктар клуубу». 20.00 — «Тамчыктыг удупар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. ССРЭ-ниҥ шилиндек командазы—Турциянын шилиндек командазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 —«Быжыг донда». Урапчечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуубарыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга эзир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус чылыг.

КИНО

МАЙ 30-ДЕ

НАЙЫРАЛ: «Чеднишкинии күзедим» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (үзаткан), 21.20, «Чүүдек-даа артык үнелиг». Чедиги болгаш сескн фильмнер: «Дан хавазы чырып келген», «Сорулганы салыр херек» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шипканың маадырлары» 10.00, 12.00, 15.30 «Даштыкы төптүң төлээзи» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдарлыг ажыл-херектериия эгезинде» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ДЫШТАНЫКЧЫЛАРГА

Агаар байдалы-биле холбаштыр «Үш-Белдир» курорттуң сезоннарының ажыттынар хүннери өскерилген: 1-ги сеэн июнь 10-да, ийигиан — июльдуң 3-те, үшкүзү —июль 28-те эгелээр.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле республика эргелеи сес чыл болгаш ортумак школаларның доозукчуларын мергежил чедип алыры-биле республиканың дараазында ПТУ-ларынга өөренириичe чалап тур:

Кызылдың болгаш Балгазының көдээниҥ ортумак 1 болгаш 2 дугаар ПТУ-лары.

Слесарь-септекчиниң болгаш автомобиль чолаачызының ажылын күүседип шылаар, калбак мергежилдиг тракторист-машинистерии белеткеп турар.

Ак-Довурак хоорайның ортумак № 3 ПТУ-зу.

Арыглаа дериг-херекселдерилиг машинистерии, слесарь-септекчилерии, электромонтерларыны, шеверлекчилерии белеткеп турар.

Кызыл хоорайның ортумак № 4 ПТУ-зу.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерии, штукатурщиковщиктерии, шеверлекчилерии, электрогазосварщиктерии, көдүртүр кран машинистерии, слесарь-сантехниктерии белеткээр.

Ак-Туругаа (Улуг-Хем район) чаз ажыттынган № 7 ХПТУ.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерии, шеверлекчилерии, бызаңчы-столярларыны, электросварщиктерии белеткээр.

Чадаананың техниктиг училищези (№ 6 ХПТУ-нуң базазында тургустунган).

Дашчыларыны, бызаңчыларыны, шеверлекчилерии, электросварщиктерии бир чыл хуусаалыг өөредир. Ортумак школаларчың доозукчуларынга училище айда 75 рубль стипендия төлээр.

Училищелерге өөренириин хуусазы: 8 класс дооскаиар — 3 чыл, 10 класс дооскаиар—1 чыл. 3 чыл хуусаалыг ортумак ПТУ-лар дооскаиар мергежили-биле чергелештир иниги ортумак эртемиия чедип алыр болгаш тураланы дээди болгаш ортумак өөредилге черлериие өөренип кирип болур диплому алыр. Ында, кирери чингеллелиг, ПТУ-ларга өөренип турган үезии ажыл стажыиче кирип саналр.

Сургууллариы аъш-чем-биле, чангыс эй хеп-биле, ажылдап кедер хеп-биле, стипендия-биле хандырар. Хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр.

Училищелерде спортчу секциилар, бот-тывыгыр уран чүүдүк болгаш техниктиг чогаадылганың бөлүмнери ажыллап турар. Сургууллар чылдың-на бөлүктер-биле Карадалайже, Москваже, социалистиг чурттарже туристеп чорup турар. Профтехөөредилге сургууллариның ыры болгаш танцы ансамбли, «Күш-ажылчы курлавырлар» спорт иитилелиниҥ республика чөвүлеи училищелериҥ баазаларында ажыллап турар. Чамдык мергежилдерге өөредилгени спортчу углаиышкын-биле чорудар.

Училищеге киреринң күзээнер шилип алган мергежилии айытпышаан, дирекгорнуң адыига билдириишкии бижиир. Билдириишкиие кожар документилер:

1. Ортумак эртеминиҥ дугайында аттестат азы сес чыл школазын дооскан дугайында черечилел.

2. 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы.

3. Чурттап турган черинден шынызылга.

4. 3х4 хемчээлдиг үш фоточурук.

5. ВЛКСМ райкоркомунуң азы будурулгениҥ өөредип чорутқан бижии.

Документилерии ол училищелериҥ бирээзиие өртектиг чагаа-биле почта дамчыштыр чорудуп болур.

Училищеге келгеш, төрүттүнген дугайында черечилелии азы ундур бижиктеи паспортуи көргүзер.

Аныяктарны училищелерге киреринң экзаменнери боор токка, черечиллелериида болгаш аттестаттарында хемдектерии барымдаалап хүлээп алыр.

Кичээлдер сентябрь 1-леи эгелээр.

Тус черлериҥ партия, совет болгаш комсомол органнары, совхозтарның, будурулгелериҥ, болгаш тудугларның удуртукчулары, школаларның башкылары ПТУ-ларже аныяктарның кирии өөренириие дуза чедирерии, будурулгелер болгаш комсомол органнары оларга путёвкаларны боор талазы-биле ажылды чорударыи Профтехөөредилге талазы-биле эргелеп дилеп тур.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы секретарь-машинистерии хүнүскү курстарынга хүлээп алыышкынны чарлап тур.

8-10 класстарны дооскаиарны хүлээп алыр. Өскээртеи келгеннери чүртгаар чер-биле хандырар. Кичээллер июнь 1-ле эгелээр.

Редакциянық адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи амыдыраа болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлегүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа келлизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерииың 2-12-45. солун келбейи баргында 2-32-75 телефиче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1249.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелеливиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00806

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 127 (11625) | 1981 чылдың май 31, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

НААДЫМНЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

«Мал ажылы—ол дээрге бөгүн көдээде шалыпчы фронтдур деп, СЭКП Төп Комитеди республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларын, районнарның партия организацияларын, көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин ыйгырып тур. Төлевилеттинген планнарны чүгле күүседир эвес, харын боттуу-биле ажыр күүседир дээш, эң-не бижыг-туруштуг чорукту, эң-не инициативалыг болгаш аваангыр чорукту илередир, бүгү курлавырларны база болдунар аргаларны ажыглаар херек...» СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев ынчаар чугаалаан. Бистиң республиканың партия, совет, профсоюзтар, комсомол база көдээ ажыл-агый органнарының организаторлары болгаш масса-политиктиг ажылы, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң, бирги эвелчегде малчыннарның күжен-ниишкиннери партийның ол чугула айтыышкынын амыдыралга беттандырарынче угланган.

Республиканың малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылын багай эвес эгелээн. Республиканың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының алган боттуг хемчегларининг база малчыннарның кара кызыл күш-ажылының ажыында, мал ыштаглаашкыны мурнуку чылдарныңдан организастыг, хүр чаагай эрткен. Республика ниитизик-биле күрүнеге сүт, эт садарының бирги кварталда планын хуусаа бетинде күүсеткен, эрткен чылдың деңнелиинден ону дыка ажырган. Бо чылдың дөрт айының дургузунда, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, сүттү бүдүрери база күрүнеге садары 5,9 болгаш 6 хуу, эт садары—17,8 хуу көвүдээн. Бүгү чүзүн малдың өлүп хоразары 30 хуу кызырылган.

Бирги кварталда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедир, малды меңги камгалап алыр дээш социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни Таңды район, «Саян», «Мурнакчы», «Мөрен» совхозтар чедип алгаш, шилчиир Кызыл туктар-биле шаңнаткылаан.

Бо чылын республикага малчыннар Наадымын июль айның 18—19 хүннеринде эрттирер дугайында докталады СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу чоокта чаа хүлээп алган. Ону малчыннар улуг чүүлдүгүнүүшкүн-биле утпаан. Наадым дээрге малчыннарның, мал ажылы-биле холбашкан кижилерниң чаңчыл болган байырлалы-дыр.

Наадымга киржир эрге дээш чарыш ам малчыннар ортузунда калбарып эгелээн. Ол дугайында чаа-чаа медээлер республика солуннарының редакцияларынга хүннүк-не кээп турар. Чижээ, Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары Наадымга төлептиг ужуражыр дээш, ажыл-агыйның ийи кыргылда пунктузун үлегерлиг кылдыр септеп белетеп алган, ам чүгле хой дугүнүң хозаарын манап турар. Ыракы Тожунуң «Тоора-Хем» совхозунуң малчыннары эрзинчилерниң кыйгырыы-биле өдек-кыштаанның үүрмек септелгезин кылып дооскан. Кыйгырыг үндүрген Эрзинниң малчыннары боттарының сөзүнге эз болуп, өдек-кыштаг септелгезин үлегерлиг чорудуп турар. Ындыг фактыларны хөйүү-биле көргүзүп болур.

Республиканың малчыннарының Наадымын төлептиг уткуур сорулга салдынган болганда, ажылда бар четпестерни чайладырынче онза кичээнгей салза чогуур. Республиканың мал ажылында ам-даа шыңгыы четпестер бар. Чижээ, совхозтарның хой нуруузунда мал бажы өспейн турар. Мыйыстыг бода мал эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, Кызыл, Эрзин, Тожу болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларынга эвээжээн. Ол ышкаш Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарга янзы-бүрү малдарның өлүп хоразары эрткен чылдыындан хой болган. Ол бүгү четпестерниң кол чылдагааны—эрткен ыяжын ажыл-агыйларның ыштаглаашкынга белеткел чок киргенинде. Ону бо чылын катаптавас херек. Эрзинчилерниң кыйгырыы-биле өдек-кыштаг септелгезин чогуур өйүнде доозар дээш чүткүлдүг ажыл республикада калбарып турар. Септелгеге бүгү малчыннарны хаара тудар херек.

Малчыннар Наадымынга төлептиг ужуражыры-биле артканң будун чартык ай иштинде ыяпып чорудар ажыл-херектерниң тодаргай планын район, совхоз, хойжу, бригада, ферма кылып тургузар. Амгы үеде бирги эргежой чугула ажыл өдек-кыштагның үүрмек септелгезин доозарынче малчыннарны болгаш туснай тудугжуларны мобилизастаары. Малчын бүрүзү кыштааның болдунар септелгезин баш удур кылган турарын чедип алыр.

Хойжуларның чылда чорутқан ажылының түңнелин үндүрер кыргылда үези келген. Ол эң чугула кампанияны организастыг, бедик деңнелге эрттирери, күрүнеге дүк садарының планын күүседири—Наадымга белеткелдиң бир кол чүүлү. Хойну чугдургаш, дораан эки ээттуг черлерже чайлагладып үндүрер. Чайлагда барган малчыннарның культура, амыдырал хандырылгазынга онза кичээнгейни салыр.

Малга бижыг чем баазазын тургузарының магадылалын амдан-на эгелээр. Малчыннар коранда малынга хереглээ 10—15 тонна сигенни белетеп алырын хүлээнип турар. Ындыг болганда, сиген кезер шөлдерни суггарарын, ыяш, дажын аштарын амдыгаалтан эгелеп чоруулар. Сигени эки үнген суггаттыг азы тулаа черлерден сиген кезеринче июльда кирер апаар. Ынчангаш аңаа белеткелди база дораан чорудар.

Зэтти, сүттү будүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге чайның калбан болдунар аргаларын ажыл-агыйлар, малчыннар бүрүн ажыглаар. Чайлаг одарынче бода болгаш шээр малды үндүрерин амдан эгелеп организастаар. Күрүнеге садар малдарны одарладып семиртириниң хемчегларин алыр. Саар инек фермаларын чайлагларже үндүрер. Ынчангаш бо чылдың бирги чартыында мал продуктуларын күрүнеге садарының планныг онаалдаларын Наадымга чедир бүрүн күүседирин чедип алыры—районнарның партия, совет база көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтар дирекцияларының, парткомнарның, ажылчын комитеттериниң болгаш бүгү малчыннарның чугула сорулгазы.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР-БИЛЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында онаашкан ажыл-ижинге кызымак малчыннар хөй. Ындыларның бирээзинге өшкү кадарчызы Норжуң-оол Шалдаң-оолович Сатты хамаарыштырып болур. Ол эрткен чылын 100 өшкүге онааштыр 106 аңайны камгалап, доруктурган болгаш бир өшкүден 900 грамм дүктү кыргын алган. Ынчангаш совхозтуң малчыннарының чарыжынга тиилекчи болуп, өзерлиг аът-биле шаңнаткан.

Бо чылын II. Саттың көргүзүү база-ла бедик: 100 өшкүге онааштыр 136 аңайны камгалап, бир баштан-на 850 грамм дүктү кыргаан. Ол коданында 250 баш өшкүзүн Алдың-Ишкинниң кадар өттүг мээстериңде семирти одарладып турар.

Республиканың малчыннарының удавас болур Наадымын Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Норжуң-оол Сатындыг чедиишкиннер-биле утпаан.

Т. САНДЮ,
«Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Торгалыгның малчыннарында

Өвүр районнуң ажыл-агыйларында өшкү кыргылдазы уламчылап турар. Районда кыргылдага кирер 7267 баш өшкүден бо хүннерде 6875 баш өшкү кыргыттынган. Өшкү кыргылдазын «Торгалыг» совхоз дооскан. Ажыл-агыйның кыргылдага кирген 5566 баш өшкүзүнден 3463 килограмм дүк алдынган. Ук ажыл-агый 1 баш өшкүден 623 грамм дүктү кыргын алган боон турар.

«Коммунизмче орук» болгаш «Кызыл тук» совхозтарда өшкүүн саны Торгалыг совхозтан эвээш. Ындыг турбуже, ол ажыл-агый өшкү кыргылдазын кончуг оожум чорудуп турар.

Бо хүннерде ажыл-агыйлар хой кыргыыр пунктуларның септелгезин, кыргылда агрегаттарының белеткелин чорудуп турар.

* * *

«Торгалыг» совхозтуң Чоза хойжу бригадазы 1981 чылда 100 хойга онааштыр 85 хураганы камгалап алыр социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, чаруштуң түңнелдерин үндүрген. Ол ышкаш хойжу бригаданың 8 малчыннары боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткенер. Бригаданың кежигүүн Донгак Бады-Суур бодунга бижыглаан 309 хойдан 312 хураганны ап, 100 башка онааштыр 101 хураганы, Күулар Шуур-оол 322 хойдан 307 хураганны азы 100 башка онааштыр 95 хураганны камгалап алган.

К. ХОВАЛЫГ.

ЦЕХТИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

«Тыва кобальт» комбинаттың септелге-тудуг цехиниң тудугжулары он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарлаттынган Бүгүзвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржири-биле түс-түс ажылчыннар, бригадалар арасында күш-ажылчы маргылдааны улам калбартқан. Сөөлгү эрткен айларның түнелин үндүрерге Тамара Петровна Васильковскаяның удурткан шеверлекчилер бригадазы алган хүлээлгезин ажыр күүседип келген бригадалар хөй. Фёдор Ильич Коҥминиң бызанчылары база өскелерден дудак чок ажылдап келген. Эрткен айның тудугмонтаж ажылдарының планын 149 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның санында киргеп. Ында хоочун бызанчылар Орлан Оюн, Василий Анашкин, Доржу Оюн олар хууда даалгаларын хүн бүрү ажыр күүседип келгеш бүдүрүлгенин мурнакчылары болуп шылгараанар. Мурнакчы ажылчыннар тудуг материалдарын хумагалыг ажыглавышаан, ажылдың ажыктыг чоруун улгаттырып тургаш эки шынарлыг тудуг объектилерни ажыглалга киирер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шудургу ажылдап турар. Мурнакчы цехтиң ажылчыннары тудугмонтаж, шеверлел ажылдарының планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доозарынга бүзүреллдилер.

М. БАДЫЖИК,
бызанчы.

ХООЧУНУҢ ҮЛҮҮ

Чадаананың хлеб заводунуң коллективи он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир, ажылдың шынарын экижидер, ажыктыг чорукту бедидер дээш социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Ол коллективтиң эзэлчегларинден болгаш түс-түс ажылчыннарның аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин айлар, кварталдар аайы-биле үндүрүп турар. Чоокта чаа Чадаананың хлеб заводунуң бо чылдың апрель айда ажылының болгаш социалистиг чарыштың түңнелдерни үндүрген.

Апрель айда Чылбак Лоҥсаңмаповна Ооржактың болгаш Евдокия Ивановна Созмеваның эзэлчегларин эки ажылдап, планныг даалгаларын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эзэлээн. Мастер Ч. Л. Ооржактың хлеб бижырар өөрүнге сагыш човангыр, негелделиг бригадирниң бригадазында чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, прогулдаар кижилер чок. Ынчангаш ук бригадада мурнакчылар хөй. Дуржулгалыг шеверлекчилер Анна Чыргал-оол, Көк-кыс Оюн, Сарыг-ыяс Хурумаз болгаш оон-даа өскелериниң аттарын улуг чоргаарал-биле ада болур.

Септелге-тудуг цехиниң мурнакчылар-биле чарыштың салып алган алган хүлээлгезин ажыр күүседип келген бригадалар хөй. Фёдор Ильич Коҥминиң бызанчылары база өскелерден дудак чок ажылдап келген. Эрткен айның тудугмонтаж ажылдарының планын 149 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның санында киргеп. Ында хоочун бызанчылар Орлан Оюн, Василий Анашкин, Доржу Оюн олар хууда даалгаларын хүн бүрү ажыр күүседип келгеш бүдүрүлгенин мурнакчылары болуп шылгараанар. Мурнакчы ажылчыннар тудуг материалдарын хумагалыг ажыглавышаан, ажылдың ажыктыг чоруун улгаттырып тургаш эки шынарлыг тудуг объектилерни ажыглалга киирер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шудургу ажылдап турар. Мурнакчы цехтиң ажылчыннары тудугмонтаж, шеверлел ажылдарының планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доозарынга бүзүреллдилер.

М. БАДЫЖИК,
бызанчы.

Чадаананың хлеб заводунуң коллективи он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир, ажылдың шынарын экижидер, ажыктыг чоруктуң бедидер дээш социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Ол коллективтиң эзэлчегларинден болгаш түс-түс ажылчыннарның аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин айлар, кварталдар аайы-биле үндүрүп турар. Чоокта чаа Чадаананың хлеб заводунуң бо чылдың апрель айда ажылының болгаш социалистиг чарыштың түңнелдерни үндүрген.

Апрель айда Чылбак Лоҥсаңмаповна Ооржактың болгаш Евдокия Ивановна Созмеваның эзэлчегларин эки ажылдап, планныг даалгаларын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эзэлээн. Мастер Ч. Л. Ооржактың хлеб бижырар өөрүнге сагыш човангыр, негелделиг бригадирниң бригадазында чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, прогулдаар кижилер чок. Ынчангаш ук бригадада мурнакчылар хөй. Дуржулгалыг шеверлекчилер Анна Чыргал-оол, Көк-кыс Оюн, Сарыг-ыяс Хурумаз болгаш оон-даа өскелериниң аттарын улуг чоргаарал-биле ада болур.

Септелге-тудуг цехиниң мурнакчылар-биле чарыштың салып алган алган хүлээлгезин ажыр күүседип келген бригадалар хөй. Фёдор Ильич Коҥминиң бызанчылары база өскелерден дудак чок ажылдап келген. Эрткен айның тудугмонтаж ажылдарының планын 149 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның санында киргеп. Ында хоочун бызанчылар Орлан Оюн, Василий Анашкин, Доржу Оюн олар хууда даалгаларын хүн бүрү ажыр күүседип келгеш бүдүрүлгенин мурнакчылары болуп шылгараанар. Мурнакчы ажылчыннар тудуг материалдарын хумагалыг ажыглавышаан, ажылдың ажыктыг чоруун улгаттырып тургаш эки шынарлыг тудуг объектилерни ажыглалга киирер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шудургу ажылдап турар. Мурнакчы цехтиң ажылчыннары тудугмонтаж, шеверлел ажылдарының планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доозарынга бүзүреллдилер.

М. БАДЫЖИК,
бызанчы.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Бистер, о-г ганың «Салют-6» эртем станциязының, «Союз», «Союз Т» космос корабльдериниң болгаш автоматтыг «Прогресс» чүүк корабльдериниң ужудушкунарын белеткээринге салып үндүреринге, боттандырарынга киришкен совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, ажылчыннар болгаш космонавтылар бистиң коллективтеривистиң күш-ажылын бедин-биле үнелээнин, «Салют-6» орбита станциязының бортуга ажылдарның программазының доозулганы-биле холбаштыр байыр чедириишкинниҥ чылыг сөстери дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭниң Дээди Соведининиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге ханы өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

«Салют-6» эртем станциязы Чер чоогунуң орбитазында үш чартык чыл ажыг үеде ажылдап турар. Ол үенин дургузунда беш кол экспедицияның, оон иштинде космонавтиканың төөгүзүнде эң узун хуусаалыг 185 хонукта экспедицияның, четкеш кээринин он бир экспедицияларының ужудушкуннарын боттандырган. Станцияның башкарылгалыг режимге ажылының ниити үези 676 хонук болган.

«Салют-6» станцияның үр үеде идегелдиг ажыглалы оны тургузарда үлетпүрүн хүлээп алганы конструктор болгаш технологтуг чаа шинтпирлерниң ачызында чедип алдынган. Станцияга 22 тонна ажыг чүүл бүрү чүктерни чедирген автоматтыг «Прогресс» чүүк корабльдери ажыглаан, оон материал-техниктиг хандырылгазының системазы бүрүнү-биле эки деп бадыткатқан. Ол байдал экспедицияларның үр хуусаалыг ажылдаарын хандырган, станцияның эртем аппаратуразының составын калбартыр болгаш септелге-хыналда хемчегларининг комплекизин чорудар арганы берген.

Башкарылгалыг ужудушкуннарны моон соңгаар-даа уламчылаарынга хепеглеттинер сайзырангайжыктан «Союз Т» космос кораблиниң «Салют-6» станция-биле кады ужудушкуннарга шенелделерин чедиишкининг эрттирген. Башкарылгалыг болгаш автоматтыг космос корабльдери-биле 34 тутчулгаларны, станцияның даштынга ажылдарны күүседири-биле ажык космосче үш катап үнүүшкүннерни боттандырарын хандырганы станцияның конструкциязының болгаш борт системаларының идегелдиин көргүскен.

«Салют-6» — «Союз» орбита комплексиниң ажыглалының үезинде хөй хемчээлдиг эртем шинчилелдерин болгаш шенелделерни күүсеткен. Оон иштинде Чериң бойдус курлавырларын өөренири база хөй кирип турган. Оларның материалдарын улус ажыл-агыйның хөй-хөй адырларын хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга ажыглаарыла-биле хөй санныг эртем-шинчилел болган будүрүлге организацияларынга дамчыдып берген. Деңнээ-чок байдалга чаңгыс талалыг эрттирикчи материалдарны, металлдарның холуксаларын болгаш тутчулгаларын алырының 200 хире технологтуг шенелделерин кылын чорутқан, аңгы-аңгы металлдардан чайырлаашкының 250 ажыг хевирлерин алган.

Чер чоогунуң орбитазынга «Салют-6» станцияның үр хуусаалыг идепкейлиг ажылдап турарының үезинде «Интеркосмос» программа ёзугаар социалистиг чурттарның космонавтыларының киржиргезинбиле башкарылгалыг тос ужудушкуннарны боттандырган.

Орбитаның «Салют-6» станциязының үр хуусаалыг ужудушкуну болгаш оон боттунга эртем-техниктиг шинчилелдерниң база шенелделерниң калбак программазын чедиишкининг күүсеткени, «Союз» болгаш «Союз Т» космос корабльдерин 20-ни, автоматтыг «Прогресс» чүүк корабльдерин 12-ни кыска хуусаада белеткеп, салып үндүрерин боттандырганы Ада-чурт космонавтиказының хөгжүлдезинге улуг салыышкын, доктаамал ажылдаар эртемшинчилел комплекстерин тургузарының оруунга чугула үе-чада болур.

Бистиң коллективтеривис космос техниказының чаа хевирлерин тургузарының талазы-биле моон соңгаар-даа соксаал чок ажылдаар, совет улустуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажызынга тайбың сорулгаларга космос делгемин улам ынай шингээдириниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинин төөгүлүг шинтпирлерин боттандырар дээрзин СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга болгаш Совет чазакка бүзүредилгүр бис.

● ● ●

ПРИМОРЬЕ КРАЙ. ССРЭ-ниң ЭА-ның Ыраккы Чөөн чүкте эртем төвүүн биоорганиктиг химиязының Оожум океан институду далай организмнериниң химиктиг болгаш биохимиктиг шинчилелдер чорудар болгаш иммунохимия талазы-биле нарын ажылдарны кылып чорудуп турар. Ине кештиглерни, далайның оорга сөөлгү чок амытанларының ферментилерин база далайның өскелдээ организмнерин шинчилээнинин солуун түңнелдери алдынган.

Институттуң эртемденнериниң улус ажыл-агыйынга киирип турар үлүү улгаткан. Чүгле элээп каш түңнелдерни аъш-чем будүрүлгезинге шингээдип алганының чыл бүрүдеги экономиктиг ажыы миллион рубль чыгап турар. Институттуң эртемденнери сөөлгү каш чылдарда кылган чаа ажылдышкынары дээш 30 хире автор хереглелин алган.

ЧУРУКТА: институттуң ажылдакчызы Алексей Беленов лабораторияда ажылдап тур.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

● ● ●

ХАЖЫЫЗЫНДАН ДУЗА МАНААШ...

Рейд

Хову ажылдары кайы хире чоруп турарының дугайында бистиң айтырыгларывыска «Дөң-Терезинин» совхозтуң директору Салчак Шавыраевич Комбу дорт харыы бербейн:

—Бөгүн кукуруза үрелиин чажып эгелээр ужуралыг улус бис. Трактористер кедээр белде. Машина оруу оларга чайгаар-ла чедире бээр. Аспастаа силер — дээн кагды.

Шыпап-ла, удатпаанда суур кедээзинде белде үш трактор-нуң барааны көстүп келди. Шупту «Беларусьтар». Ийизи ажыктан турар, бирээзи шимчевес. Тракторист бистиң-бараанывыс көргеш, тарылга шөлүн кежир кылаштап келди. Ол совхозтуң база бир хоочун механизатордарының бирээзи Моигуш Содаачы болду. Трактору үрелгеш, септеттинип турар кижи деп билгенивис чазыг болган.

—Бо эртен чеди шакта-ла кызыл-тас чажып эгеледим. Сериин хүнде шыырак ажылдаптар бодадым. ам үрезин төнген, туруп алганым бо — деп, ол хомудан чугаалай-дыр.

Даң бажында-ла бо шөлдүң кожазынга кызыл-тас үрезини чаштырып эгелээш, оозу төнерге, үрезин сөөртүр машинаны манап чадаан, оон бо кукуруза шөлүнде келгени ол. Чажып кириптер дээрге, база-ла үрезин чок. Кукуруза үрезинин хову бригадири шоодаевы-биле шөлде дүжүрүп каан, кайдалын айтып бербээн, болу база келбээн. Ынчангаш трактористер суурже далажыптар. Аъш-чем, үрезин болганчок-ла үүктели бээр. Бистиң кээривис мурнунда дүштеки чем келбейн бээрга, трактористер үрезин сөөртүр машиназы-биле суурнуң столовазынга келиргеш чем төпүп калган болган. Оон орайтаан, суурга хонар ужурга таварышканнар. Ол дүне Монгуш Содаачының тракторунуң карактарын өске кижилер адырып ашпарган, дугуйларын чара кезип каапкан болган. Ону удур септээн.

Совхозка үжен чыл чедир ажылдап турар база бир хоочун механизатор Ооржак Болгум-оол-биле эрткен күзүн Балгазының профтехучилишезин доозкан аныяк тракторист Алексей Ооржак бо шөлде чер чардырып ажылдап турарлар. Оларның хүнде кылыр нормазы 3,5 гектар. Байлыг-даа дөрт гектар чедир, харын оон ажыртаа чарыырып турарлар.

Бир эвес суггарчыларның ажылын шын организастаан болза, ийи-даа нормаңы күүседип болзурунуң аргазы бар. Суггарган соонда кеве берген черлер сүргеш, хөй үе-шак чиндирер-дир бис. Бо шөлдү чардырып доозарывыска, та кала аппарын каар. Мурнунда чылдарда мыңдыг эвес улус бис, бо чылын черле бергеш коңчуг ийин — деп, Болдум-оол хомудаан сеткилин илереттп.

Механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты эрелгей организастаан турары трактористерниң чугаазындан билдингир болду. Оон түңнелин чангыс катап үндүрбээн, а чогум кым тиилекчи болганы, кандыг көргүзүгнү чедип алганы билдиннее. Совхозтуң удуртукчуларының специалистери бо чылын хову ажылдарын эң четпес организастаан турары үстүнде фактылардан илдеп-дир. Тарылганы мыңдыг шынар, хагысалга чок чоруткаш, күзүн кандыг дүжүт алырынга идегеп турарыл?

«Шекпээр» совхозтуң Алнгаты салбырында байдал «Дөң-Терезинниидең» көңгүс ылгалдыг болду. Мезага деп черде үш трактор ажылдап, долу үрезиниг ийи машина оларны белеп маңаан тур.

—Хүнде 36 гектарга үрезин чажар планывысты херек кырында 45 гектар чедирип тур бис. Үүрмек септелгелер даарден башка, үрелишкиннер болбайн турар. Үрезин четчир, аъш-чем-биле халдырылга база эки — деп, звено удуртукчузу М. Алдың-оол чугаалады.

Бо звено сөөлгү чеди хонукка база эки киргүзүглерни чедип алган. Чаштырылгада трактористер Монгуш Алдың-оол, Монгуш Шолбан-оол, үрезин сөөртүп турар чолаачылар Монгуш Артис-оол, Валерий Монгуш дээш өскелерда багай эвес ажылдап келгеннер.

Дөрүүн-Бажынга коммунист Күулар Эрес-оолдуң дөрт кижи составтыг звенозу чер чардырып турда келдивис.

— Бистиң салбыр бо чылын 1000 гектар черни чардырар планныг. Ону кыска хуусаада күүседир дээш механизаторлар кызымаккай ажылдап турар. Оон ангыда Доора-Даг-да 200 гектар черде кызылтаспы база чаштырдывыс. Үш «Беларусь», ийи ДТ-75-биле чардырып четтикпейн тур бис. Суггаттыг черивис кургаар деп барган, топ салбырдан дуза дилээривиске, немей ийи трактор чорудар болган, эртен келир ужурлуг чүве—деп, үчётчик Х. Монгуш чугаалайдыр.

Социалистиг чарыштың түңнелин ийи хонук бүрүнгаар үндүрген. Суггатчылардан А. Ооржактың, трактористерден Э. Куларның звеноларды бирги черже үнгеш, акша шаңналын алган. Трактористер Б. Куулар, Д. Соян, Н. Ооржак олар хүнде 3,6 гектар чер чарар планын чеди гектар чедирип, дүнекинин сериин үезин ажыглаан, 2—3 шакка чедир ажылдап турарлар.

Ийи ажыл-агый. Бирээзи совхоз, өскези салбыр. Бирээзинде үш, өскезинде тос трактор ажылдап турар. Эрткен чылын бо үеде байдал база-ла кыныг турган. «Дөң-Терезин» совхозтуң удуртукчузы (директору С. Комбу, партком секретары М. Сарыглар, кол инженери А. Ооржак) оон кандыг-даа түңнел үндүрбээни үстүнде фактылардан көскү-дүр. Бо совхозтуң тарылгазын, дүжүт ажаалдазын чылдың-на кожалында ажыт-агыйлар шефтежирип чаңчыл болган. Херек апарган үеде дузалашпайнаан, ынчалза-даа өскелерден дуза маңап олурбайн, боттары база чогуур үезинде машина-техниказын белеткеп ап, ажылды шын организастаар-ла болгай.

С. МОНГУШ, Барыын-Хемчик районнуң үзүсчү контроль комитединиң дэргазы, Б. ДОРЖУ, районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң агроному, А. БЕГЗИН-ООЛ, «Шынның» корр.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГЛАР

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжының үшкү сессиязының ажыттынарының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжының үшкү сессиязы 1981 чылдың июнь 4-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдышкын бажыңында болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың июнь 4-те эртенгиниң 9 шакта 30 минутада СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдышкын бажыңында болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутаттарынга

Республиканың Дээди Соведининиң бешки чыыжының үшкү сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутаттарын 1981 чылдың июнь 3-те эртенгиниң 9 шактан кежээниҥ 22 шакка чедир СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдышкын бажыңының бирги кабинединге бүрүткээр. Телефону 2-34-46.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссияларының кежигүннериниг

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1981 чылдың июнь 3-те болур.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ООҢ ПАРТИЙЖИ ДААЛГАЗЫ

ООН БЭЭР беш чыл эрткен. Ынчан Седип-оол Седиевич Ооржактың партийжи стажы ийи чыл бичии-ле ажыл чораан. Оон хөй-иниитичи идепкейин, организакчы мергежилин барымдаалаш, суггатчы коммунистер ону ында партбөлүк организакчызынга соңгуп, аңаа бедик идегелди көргүскен.

Суггатчылар ортузунга партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажылды канчаар тургусса экил, коллективти сырый каттыжыкан, демниг болдурар дизе, чүнү канчаза экил дээш өске-даа янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле баштай «Дөң-Терезин» совхозтуң парткомунга оон-биле сеткилдин хандыжыкан беседа, чугаалаарны кылган. Баштай-ла коммунистер-биле сумележип турган, партбөлүктүң чорудар ажылының планын кичээнгейлиг болган турган, ол оогадып кылган. Кварталда база ай санында чорудар ажылдың планын суггатчыларны чыгый каапкаш, партбөлүктүң ажык хуралынга сайгарып көргеш, бадылап ап келген. А оон соонда күүселдезин тус-тус коммунистерниң, активтиң күжү-биле организастап турар.

Партбөлүктүң хуралын ай санында азы эргежок чугула херек апарганда дүргеп, кыска чыштарны эрттирерп база чүрүмчаан. Седип-оол Седиевич оларга тургузар айтырыгларны болүнүң хүн демделлиниге кирер бижиринииң мурнунда парткомга кээр сүмележип алыр, ол мшкаш чугаалашкан айтырыгларның түңнелин база аңаа информастап турар. Ким кандыг санал бергеп болдур, азы кандыг негелде тургусканын ол дугайында база-ла парткомга, чамдыкта ажыл-агый талазы-биле айтырыгларны совхозтуң дирекциязынга дыңнадып турар. Чижээ, суггатчыларның негелдези — түскай хеп, чепсек-херексел болгаш аъш-чем-биле хандырылгазы, транспорт дээш мшкаш айтырыглар дугайты шүүт-ла ол директорга ховү бонгалыр-биле кады кээр. Өөредилгелиг организастаары, лекция, беседа номулгазы, чамдык ийи-чаңгыс ажылга үнмейн баар, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреттер кижилер дугайында, солун-сеткүүл чагыдылгазы, агитхуудус, хана солун үндүрери дээн мшкаш айтырыглар дугайын сүмележип турар.

— Партбөлүк организакчызы С. С. Ооржак кандыг бир түүлдүн дугайын чүле дыңнаарга, мелээлеп каар эвес, харын оон күүселдезин чедип алырынга чүткүлдүг кижи. Негелдези бедик болдур ийин. Эрттирген хуралларның дугайында хүн айтырыгларын демделгел дептерине кирер бишыңгыы барымдаалап турар.

Эрткен чылын маңаа суггатчыларның аныяктар звенозу турган. Ук звенону совхозтуң күш-ажылдың хоочуну, коммунист Баир-оол Кандаович Дакар баштап турган болгаш колдуунда мал чеми культураларын тарааш шелдерни харылап турган болгаш звено бүрүзүнден планда көрүнгенинден хөй ногаан, масс аны ажаап алган. Эң эки күш-ажылчы көргүзүглери дээш звенону шаңнап-мактаан. Баир-оол Кандаович назылап пенсиялаза-лаа, ажылдавышаан, аныяктарның дагдыныкчызы болуп турары өөрүнүг.

Коммунист дугайында чугаа

жээш, ким кандыг айтырыг тургускан болдур, ону черле утпас — деп, партком секретары М. А. Сарыглар чугаалап олурар.

АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ тараадаа, мал-даа чеми культураларын колдуунда суггатчыларның саны 35 кижи, оларның язы-кара язы-бүрү, аныяк-даа, пенсиялаандаа кижилер бар. Оларның ортузунга өөредилгени совхоз директору С. Ш. Комбу, кол агроном М. К. Ооржак харылап тураралар. Суггатчыларның дуржулгазын солчүр талазы-биле район-даа, республика-даа семинарларына оларның төлөөлерн бо-ла киришкен тураралар. Ылангыя гидротехник Ооржак суггатчыларның техниктиг хандырылгазы, оон чүрүмүнүн дугайында бодүүн билиин-даа, дуржулгазын-даа эш-өөрүнге дамчыткан, чугаалаан турар. Суггатчыларның ортузунда коммунистиниң күжүн таарыштыр хүваап тургускан. Маңаа оларның ажылды билиринииң, мергежилиниң айын, каандырган ажыл-херекке харыысалгазын шиңгыы барымдаалап турар.

Эрткен чылын маңаа суггатчыларның аныяктар звенозу турган. Ук звенону совхозтуң күш-ажылдың хоочуну, коммунист Баир-оол Кандаович Дакар баштап турган болгаш колдуунда мал чеми культураларын тарааш шелдерни харылап турган болгаш звено бүрүзүнден планда көрүнгенинден хөй ногаан, масс аны ажаап алган. Эң эки күш-ажылчы көргүзүглери дээш звенону шаңнап-мактаан. Баир-оол Кандаович назылап пенсиялаза-лаа, ажылдавышаан, аныяктарның дагдыныкчызы болуп турары өөрүнүг.

АМ БО чылын бо суггатчыларда план ёзугаар 800 га черни ажаап суггарарыбиле хүлээндирген. Ынчалажок бригала кежигүннери партбөлүктүң саналы-биле аңаа немештир 400 ганы азы нитизи-биле 1200 ганы хүлээнип алган, ажаап суггарып турар. Суггарылганы бүгү-ле агротехниктиг чүрүм ёзугаар чорудуп, суггыг чеп ажылап, ону шелдерге чедиштирер бүгү чүрүмүн барымдаалап турар, ам ол шёлдүң хөй нуруузунда мал чеми культураларын тарып турар. Үстүле партия болүүнүң ажылының дуржулгазын совхозта 60 ажыг коммунистерниң ортузунга, харын-даа районгаа-даа чүге неперединп болбазын? Партия ажылында, оон эге звеноларында эки түүлдү деткикир, инициативаны эскерери чүгүла. Хуралга чугаалажып, хана солунга, дайынчы хүүдустарга бижип, районда түс черниң радиодамчыдылгазынга чүге дамчыдып болбас деп? Черле ынчаш ында бар партболуктерниң ажылын парткомга ёй-ёйлеп чугаалажып дынаары, планга киирип, чедер, күзелдии-биле чугаалашкан турар.

ПАРТКОМНУҢ оон ортузунга партийжи организакчы-даа, политмассалыгдаа ажылынга партия балуктерн улуг дузаны чедирер болгаш партком оларга даянып ажыллаар, оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын чедирген турар ужурлуг болгай. Ынчалажок совхозтуң парткомунуң, оон кежигүннериниң талазындан партболуктерге эвээш дуза чедирип турар. Үстүле партия болүүнүң ажылының дуржулгазын совхозта 60 ажыг коммунистерниң ортузунга, харын-даа районгаа-даа чүге неперединп болбазын? Партия ажылында, оон эге звеноларында эки түүлдү деткикир, инициативаны эскерери чүгүла. Хуралга чугаалажып, хана солунга, дайынчы хүүдустарга бижип, районда түс черниң радиодамчыдылгазынга чүге дамчыдып болбас деп? Черле ынчаш ында бар партболуктерниң ажылын парткомга ёй-ёйлеп чугаалажып дынаары, планга киирип, чедер, күзелдии-биле чугаалашкан турар.

ПАРТКОМНУҢ оон ортузунга партийжи организакчы-даа, политмассалыгдаа ажылынга партия балуктерн улуг дузаны чедирер болгаш партком оларга даянып ажыллаар, оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын чедирген турар ужурлуг болгай. Ынчалажок совхозтуң парткомунуң, оон кежигүннериниң талазындан партболуктерге эвээш дуза чедирип турар. Үстүле партия болүүнүң ажылының дуржулгазын совхозта 60 ажыг коммунистерниң ортузунга, харын-даа районгаа-даа чүге неперединп болбазын? Партия ажылында, оон эге звеноларында эки түүлдү деткикир, инициативаны эскерери чүгүла. Хуралга чугаалажып, хана солунга, дайынчы хүүдустарга бижип, районда түс черниң радиодамчыдылгазынга чүге дамчыдып болбас деп? Черле ынчаш ында бар партболуктерниң ажылын парткомга ёй-ёйлеп чугаалажып дынаары, планга киирип, чедер, күзелдии-биле чугаалашкан турар.

Суггатчылар ортузунга чорудар чугула ажылдың бирээн — социалистиг чарыштың дээштинп, оон кижизидикчи ужур-дузазын чедип алыры болуур. Бо талазы-биле парткомның ажылдарны ажылчын, комсомол комитеттери-биле кады чорудуп турар, илаңгыя коммунист Ооржактың удуртканы партия болүүнде бүгү суггатчыларның аразынга элээн түүлдерни кылып, күш-ажылга үлегерлиг мурнакчы кижилерни шаңнап-мактаары чаңчыл апарган. Ону ажыктыг, дээштиг база үре-түңнелдиг, калбак неперединг болдурар дээш суггатчыларда коммунистер, оларның организакчызы С. С. Ооржак бүгү талалыг хемчеглерни ап турар.

Партия болүүн удуртуру, оон организакчызы болууры — коммуниске улуг идегел болгаш харыысалга. Ону С. С. Ооржак эки билири, организакчы ажылы-биле коллективинде, парткомда, совхозта хүндүткелди, бүзүрелди чедип алганы таварылга эвес.

Д. ЕНДАН.

Бөгүн — Химиктиң хүнү

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИҢ ШАКПЫНЧЫДЫКЧЫЛАРЫ

Бистиң чуртувус минералдыг чемиштидилгелер болгаш кымыл волокно бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп турар. Чонга бараанарының көвүдел турарында химиктерниң ачы-дузазы эвээш эвес. Аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге ук адырның ролю база улуг. Химияның хөгжүлдезиниче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак үргүлүү сагыш салып келген.

Беш чылда химия адырының мурнуида харыысадгалыг сорулгалар салдынган. Минералдыг чемиштидилгелер болгаш синтетиктиг чуктар, пластмасс болгаш кымымал волокно бүдүрери улам улгадыр. Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрининң темпизии дүргедедири, продукцияның шынарын бедидери база көрдүнген.

Ындыг сорулгаларны СЭКП-ниң XXVI съездизи ол адырның мурнунга салган. Химия хүнүнүң бүдүүзүнде СЭТА-ниң корреспондентилери ол сорулгаларның канчаар күүсеттинип турарын дыңнатканнар.

КҮЧҮТЕННЕРГЕ «ИДИК»

«Бобруйскшина» бүдүрүлге каттыжыышкынының бүдүргении бедик бир каът бажың хире дугуйларны 110—180 тонна чүк сөөртүр машиналарга болгаш өске-даа күчүлүг техникага таарыштыр кылган.

Кайгамчык улуг дугуйлар бүдүрер заводту түлүп эгелээнден бээр үр болбаан. А каттыжыышкынның химиктери Днепропетровскиниң улуг дугуйлар талазы-биле эртемшинчилел институдунуң ажылдакчылары-биле кады ол элдептиг продукцияның комплексtиг шенелдезин кылып киришкен. Ол бүгү Химиктиң хүнүнге алдар болдурган социалистиг хүлээлгеде көрдүнген.

— Чаа продукцияны, технологияны болгаш дериг-херекселдя хуусаа бетинде шингээткени машиналарның шенелдезин кылырынга идиг болган — деп, каттыжыышкынның чиңгине директору В. Суровцев чугаалаан. — Бир-ле дугаарында заводка ажылдаар кадрларны белеткээри чугула. Дугуйларның хемчээлиниң болгаш деңзинниң улуу ону кылырын автоматчыдарын, ындыг болганда, ажылчыннарның мергежилин белидерии негеп турар. Оон уламнынан дугуй кылыр улустуу баш бүрүнгаар өөредир дуржулга бүзүрүлгезин тургускан бис. Оон ынай бүдүрүлгениң тускай эртемниглери болгаш эртемденнер дугуйларның шынарын белидер дээш чогаатказ технологтуг кылыгларны бүгү тала-биле кыныарын болдап турарлар. Чаа завод ажыттынарга-ла, бүгү күш-биле ажылдаар кылдыр графикти тургускан.

В. БИРЮКОВ.

Бобруйск, Могилёв область.

КУРСКИНИҢ ЛАВСАНЫ

Курскиниң «Химволокно» каттыжыышкынында, чээрби чыл мурнунда чүртка бир-ле дугуур лавсан бүдүрген черде, цехтин эде дериглеэн эгелээн. Ол үнелиг чиг-эт токтан камгалал материалдары болгаш резина кылыглар, пөс-таавы, кымымал алгы-кеш кылырынга ажыглаттынар. Эрткен чылдарда каттыжыышкын он-он язы продукция бүдүрерин шиңгээдип алган. Эде дериишкин доозулган соонда, Курскиниң химиктери чүртка эң-не баштайгы тергиин быжыг болгаш үрелбес удазын бүдүрер апаар. Ындыг удазын нефть скважиназының шүүрүн болгаш савазын кылыр машиналарның четкизин кылырынга ажыглаттынар. Удазыннар бүдүрери бүдүн чартык чыл болгаш эгелээр, оон соонда даштыкдан ону сатпас.

— Курск лавсанының алдарын бедик тударын кызар бис: ам безин оон алды хевири күүненнин Шынар демдээн алган — деп, лавсан бүдүрер цехтин оператору, эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнелинде «Химия үлетпүрүнүң мергежил талазы-биле эң эки ажылчыны» хүндүлүг дипломиуң эдилекчизи О. Жилина чугаалаан.— Лавсандан кылган удазын база-ла хүндүлүг бешбулуңчук алыр дээрзинге идегелим. Улус кызымак, хейаттыг ажылдап турар, ынчанмас болза хоржок. Ажылывыстың болгаш амыдыралывыстың байдалы үргүлүү экижип турарын көрүп тур бис. Бүдүрүлгевис чанында хадылыг арыг иштинде бичии хоорайжыгаш он-он, чаа чараш, эптиг культура тудуглары тургустунду, ынчангаш күш-ажыл өөрүнчүг-дүр.

А. ШИГАЛЕНКО.

Курск.

КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Чыл эгезинден бээр планнан ажыр чээрби муң тонна минералдыг чемиштидилгелерни «Навоиазот» каттыжыышкындан Химиктиң хүнүнүң бүдүүзүнде чоруткан. Ол хире хемчээлдиг немелде продукцияны чыл дургузунда бүдүрери көрдүнген турган.

Ук бүдүрүлге чоокка чедирле планын күүседип чадап турган. Ам ол хире чедиишкинни чедип алырынга чүү дузалаваныл?

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң кол фактору болза кижилерже кичээнгей, оларның дугайында сагыш салыышкын болган деп, директор А. Нестеренко чугаалаан. Чижээ, ээлчег эгезинде болгаш дүштеки чем үезиниде ажыл шагының чидирии каттыжыышкынга канчаар-даа аажок улуг когаралды чедирип турган. Хоорай болгаш бүдүрүлге аразында чоруп турар автобустарның шимчээшкинин чогумчалыг таарыштыр тургузуп, столоваяга цехтериниң ажылчыннарын чемгерериниң графигин шыгыы контрольга алгаш, четпестерни чайлаткан.

Ол ышкаш өөредилге төвүн тударынга бүдүрүлгениң фондузүнден ёлээн хөй акша-хөреңгини үндүрген. Эрткен чылын аңаа беш муң ажылчын өөренип турган. Ам олар азот болгаш нитрон комплекстериниң тургузугларында режимни чогумчалыг сагыышаан, планнан ажыр продукция бүдүрерине энергияны болгаш чигэтти камнап ап турар.

Эң эки ажылчыннарны моральдыг деткип турарының хөй янзы аргаларының дугайында чугаалап болүр. Бо таварылганы-даа көрүнер даан. Чоокта чаа директорнуң хүлээп алышкынына хоорай чоогунда кишлактан узбек кыргай чедип келген. Ол бир-ле саазынны чада туткаш, директордан айтырган: «Мээң оглумга бо чагааны сен бижип чоруттуң бе? Четтирдим!» Оон мөгейгеш үне берген. Херектин ужуру мындыг болган. Каттыжыышкынның директору, партком секретары болгаш завком даргазы СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаадыг алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен бүгү ажылчыннарга байыр чедирген чагааларны чоруткандар. Ол белен эвес, ынчалаадаа чугула турган — чугаа болза баштайгы улуг чедиишкин дугайында чоруп, кижи бүрүзүнүң хүүда салыышкынын чүгле шаңнал ведомозунга демделгээри-биле кызыгаарланмас ужурлуг турган.

Навоинии химиктериниң шалыпчы ээлчээ уламчылап турар. Продукцияның планнан ажыр фондузун чыл төнчүзүнге чедир ийи катап улгаттырарын олар шинтпирлээн.

Ю. КРУЖИЛИН.

Навои, Бухара область.

Суггаттыг черниң беримчези дээш

АРЫКТАРНЫ ШЫН ТЫРТТАР

«Ак-Туруг» совхозтуң Аймыырлыгда инженерлиг суггарылга системазын шагда-ла кылган. Ол буганың шеддерине эгезинде хөлчок чаагай дужуттуг өстүрүп ап турган. Ынчангаш Аймыырлыгнын ат-сураа чүгле Улуг-Хем районга эвес, харын бүгү республикага тарап нептерээн.

Ынчалза-даа ам Аймыырлыгның суггаттыг черлериниң беримчези кудулаан. Оон чылдагааны чүдел? Черни эвчи ёзу-биле ажыглавайн, ону суггарарын, чарарын, чемиштирерин ат-чодуп чорудуп турарында.

Мындыг фактыларны көргүзер бодай-дыр мен. Чазын шелдерге суггарылганы чорудуп турар. Оон соонда көөрге, шелдерде улуг, биче хоорголдар, тодаргайларга, суг чараштанган черлер эндерик апарган болгулаар.

Суг биле черни шынап-ла амыырадын үнделгини деп болур. Ол ийини чөптүг, мергежилдиг ажыглаар болза, амырадга херек түүлдерни элбээ-биле будүрүп ап болур. Ындыг турбуже, суггатчыларның харыысалга чок, чалгаа, карак ажыттаар чоруунуң ужуру-биле ажыктыг суг чоннуң кол байлаа — черни үреп турары ол-дур.

Шак ындыг харыысалга чок чоруктар-биле моон соңгаар эртежип болбас деп болзаар мен. Ийи-чангыс кижилерге кол байлакты үредип болбас.

Оон ангыда шелдерни суг үреп турарының база бир чылдагааны арыктарны, сумуннарны шын эвес тырттырып туварында. КЗУ дээр аңдазын-биле арык тырттырарда, механизаторлар гидротехник-биле болгаш хоочун, дуржулгалыг суггатчылар-биле сумелеттидес, айтырып албас, боттарының кара туразы-биле кылып турар. Ол шын эвес. Ындыг механизаторларны шынгыы кезедир болза чогуур.

Шаанда улус буганың дөңүү, ой-чикти ойлу-кыйзы кылыр турган болгай. Ынчаар кылган буганы суг чара теппес, чүге дээрге суг хөлбектелбес-тир. А андазын-биле сан дөрт тыртып кдан сумунче сугну бадыраргa, дөң черге келгеш, оон ынай акпайн, хөлбектелип чыткаш, чара тептер: Ол чыылган суг черни хоорголдай чара шаап апаар. Ону барымдаалаш, арык тырттарда дөң, онгул черлерни олбо оюп чораш, дыйлаңнадыр кылыры күзенчиг.

Шаанда хуу ажылдыг араттарның суггарган, тараа тарып, дужут ап турган черлерни ам ажыглалдан үнген чыдары база харааданчыг. Чижээ, «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында Күзег деп чер бар. Шаанда ону суггаргаш, чаагай сигенни кезип ап турган. Ам ол алаактарны тал, харагай, чадан үнүштер дүй үнген, ажыглал чок чыдар. Амгы үеде, күчүлүг техника барда, ол алаактарның хараганың, талын турун ашталш, аңаа мал чеми культуралар тарыыр болза, магалыг чаагай дужуттуг ап болур ийик. Суггаттыг черниң ажыглалынче, оон беримчезин бедидеринче «Ак-Туруг» совхозтуң дирекциязы кичээнгей салза чогуур. Ү-ө ону негеп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериң амыырадга боттандырар төлээде, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көрүдедир херек. А оон магадылалы суггаттыг чер-дир.

Ш. ДЕВЕК,

Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору.

Улуг-Хем район.

ӨӨРЕНГЕН, ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыышкын бажыңы үлетпүр будүрүлгелерде, транспорт, харылзаа черлеринде экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң семинарын эрттирген. Оон дыңнакчылары үш хүн дургузунда СЭКП-ниң иштики, даштыкы, экономиктиг политиказынга, коммунистиг кижизидилгеге болгаш өскелээ чугула темаларга лекцияларны дыңнаан.

«Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге күш-ажылчы коллективтиң ролюнүң дугайында» СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизининг эргелекчизи В. П. Суровтуң, «СЭКП-ниң XXVI съездизи сайзырангай социализм үезинде партияның экономиктиг политиказының дугайында» Кызылдың педагогика институдунуң кафедра эргелекчизи, экономика эртемнериниң кандидады В. А. Колеёлдуң, «СЭКП-ниң XXVI съездизи социалистиг экономиканы удуртурун сайзырангайжыдар соруглалар дугайындада» көдээ ажыл-агыйга ажылды эртемге үидезилеп организастаар талазы-биле лабораторияның начальныгы Ю. Н. Хлыбовтуң, «Удуртулганың ленинчи стили болгаш методу» деп темага СЭКП обкомунуң инструктору М. Н. Тахвитулинниң, оратор уран аргазының талазы-биле Кызылдың педагогика институдунуң башкызы С. И. Лебелеванын болгаш өскелерниң-даа лекцияларын, илеткелдерин семинарның киржилери дыңнаан.

Экономиктиг анализти кылырының практиктиг кичээлдерин база эрттирген. Тудуг банкызының эргелекчиин Ч. В. Кирдеевтиң будүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазының экономиктиг анализин кылыр талазы-биле эрттирген кичээли ажыктыг, өөредиглиг болган.

Пропагандистер ажылының дуржулгазын солушкан. Тожуда хоочун пропагандист В. С. Тамдын-оол, Кызылда П. А. Дежнев, И. С. Некрасова болгаш өскелер-даа кичээлдерге канчаар белеткенип, оны эртгирип, дыңнакчылар-биле ажылдап турарының дугайында дуржулгазын эш-өөрүнге чугаалап берген.

ӨӨРҮШКҮ ӨГ ДОЛАР

Дүн дег мокулчак ак өг таар оттуг ховуда кайы ыяктан-на көстүп келди. Хой база-ла аал чоогунда оттап чор. Ишкээр, шынаа кыдын дургаар чаптылган шыкта инектер аразында дуруулар көстүг-дүр. Ангыр-даа эдер.

Белген аалывыстың эдлери Окчаа биле Кара-кыс Доңмуттар — дөртен хар-даа четпээн аныяк хойжулар. Олар мал малдаан үезинде ажылга кызымаан көргүзүп, чонунуң макталын чаалап алган. Оларның ажаарын малы, алган дүгү чыл санында-ла хөй болуп келген.

— Чүс хойга онаалтыр 90 хураган алыр хүлээлгелиг улус бис. Оовусту 96 кылдыр күүсеттивис. Ам хойдан-на 1,5 килограмм дүк кыргыыр ужурлуг бис. Ынчангаш бээр, ак чер тырнын, бо Баян-Оваа-Эдээнде хонганывыс ол. Хой дүгү чулар хараган-даа чок, суу база күжүрлүг эвес — деп, Окчаа өөрүп ор. — Чогум чайын Аптара-Бажынче үне бээр бис. Хойну көл семиртип-алыр черивис ол чүве.

Доңмуттар кыштаан чазагже кажер мурнунда-ла септеп алган. Сеги аланда он тонна ажыг өдек база белүп кээн. Онгача, шагжа, кажаа-хораа шупту кышка белен. Ам чүгле сиген кагар, ол-ла.

— Эрзин районнуң көдээ ишчилериниң май айны кыштаглаашкынга белеткелдин шалыпчы айы кылдыр чарлаанны болгаш республиканың бүгү малчынарын кыштаглаашкынга белеткелче кыйгырганы кончуг чеп. Ол кыйгырыгны бистин совхозтуң малчынарны изии-биле деткээн — деп, Кара-кыс чугаалады.

Кара-кыс чүгле мурнакчы малчын эвес, ол он үргүнү доруктурган Маадыр-ие. Хой терүп турар үеде, оон ийи үруу хураган ажаарынга дузалажып турган. Тракторист оглу сигенлаа аккеп бээр. Өскелери өөренип турар. Оларны бо хүннерде өөнге чаңып келир, ынчан өөрүшкү ылап-ла ёг долар.

Т. МОТОРК.

СОРУКТУГ АНЫЯКТАР

Кара-Булак «О. Шынаа» совхозтуң төвүнден чээрби ажыг километр черде. Ийи-үш чыл бурунгаар аңаа чүү-даа турбаан. Совхозтуң дирекциязы ол девискээрниң делгем одар-белчиирин өөренип көргеш хой өстүрер чер кылдыр шилип алган.

Кара-Булакта муң ажыг хой кирер, амгы үениң негелдезинге дүгжүп турар кажаанны кылгаш, хойларны семиртир азыраарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Ында ийи чурттаалга бажыңны, бир чүпар-бажыңны база тутkан. Аныяктар бригадазында электрииң бичежек моторун тургускан. Бригадада 6 кижи ажылдап турар.

Бригаданың удуртукчузунга Михаил Ангыр-оолду томуйлаан. Ол боду механизатор мергежилдиг болгаш, электри моторун база ажылдадыр хүлээлгелиг. Оон кадайы Мичеймаа база механизатор. Ол ийи чыл бурунгаар Балгазында көдээниң механизация училищезин дооскан. Бо аныяк өг-бүледен аңгыда дөрт кижи ниити чурттаалга черинде чурттап турар.

Бригадада дугуйлуг бир, илчирбелиг ийи тракторларны быжыглаан. Бригаданың кежигүннери эрткен чылын 1200 хураганы хүлээп алган. Бүдүн чыл дургузунда хураганнарны тургузу азырап келген. Сигенни үүрмектеп болбазыраткаш, оңгачаларга чарба, силос, микроэлементилер-биле холуп берип турар. Хураганнарны июнь бирге чедир кыргааш, күрүнеге садар. Ам безин бир иртчигештиң деңзизи 40 кг ажып турар. Ынчангаш 48 тонна эътти будүрер.

Бригаданың кежигүннери комсомолчу кыстар Зоя Кыргыс, Уран Дүшпүң кызымак ажылдааш, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Олар совхоз төвүнден кино, концертти эдлечежип көрүп ап турарлар.

Даалырган хүлээлгезин эрестин-биле күүселип турар бо аныяктардан үлегер ап, өске совхозтарга мындыг бригадалар тургузары күзенчиг.

М. КЫСТАЙ.

Кооператорларда

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Өөүр районнуң хереглекчилер инитилелиниң хуучу кежигүннериниң чоокта чаа болган хуралынга коллективтиң моон соңгааргы сорулгаларын чугаалаавап.

Район девискээринде 34 садыг четкизи бар. Олар эрткен чылда түс-туста бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Үүрмектеп садар барван спарылгазының 1980 чылда планныг онаалдазын 100,1, ниитиниң чемисилеазынын 101,5 хуу күүсеттингеп. Хуучу кежигүннер хүлээп алырының чыл планын район 104,9 хуу боттандырган.

Районнуң пекарниязының ажылы көскүзү-биле экижээн. Үш цехтиң быжырып үндүрүп турары булочка кылгыларының, хлебиниң шынарынга хамаарыштыр хомудал чурттакчы чоңдан кирбейн турар. Ук цехтериниң аразында социалистиг чарышка Хандагайты суурда пекарниянын төп шеги чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Үстүнде коллективтер бо чылдың эрткен айларында база планныг онаалдаларының күүселдезин чедип алган.

Райпода 177 кижи бар. Мурнакчыларның саны чыл санында вемежип турар. Чижээ, садыгжылар. Д. Шогдур-оол, Т. Сат, Р. Моңгуш, С. Сат, С. Бюрбю, Ч. Чинан, Д. Дадар, З. Айыр-Санаа болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилээнгер. Үстүнде мурнакчылар көдээниң чурттакчыларының негелде-херегледерин долу хандырып, садыгның бедик культуразын чедип алыр дээш кызымак ажылдап турарлар.

Хуралга санал бергеннер райпо коллективиниң чоңнуң садыг-биле хандырып турарында эки түүлдерни демделеп, ында бар четпестерни айтып, чөптүг шүүтүмүүлдерни кылганнар. Чижээ, социалистиг өөүү-хөреңгиниң калагалалы кошкак. Оон түңнелинде ниитиниң өөүү-хөреңгизин самчыгдаар, оорладыр чоруктар эвээжеевей турар. Үүгле 1980 чылда аллы удаа самчыгдал болган, когаралдың түңү 13 муң ажыг рубль. Бо чыл-дың эгезинден бо хүннерге чедир база эвээш эвес түңнүг самчыгдал болган. Ынчангаш эрткен чылдан бээр болган өре-самчыгдалдың катай хемчээли биче эвес. Администрativtиг органнарның киржилгези-биле буруулуг кижилерден 13800 рубль эгиттинген, 22900 рубль түңнүг өре ам-даа эгиттинмээн. Мындыг ээ-харыысалга чок чоруктун үнүп турарының кол чылдагааны — коллективте кижизидилге ажылын, ниитиниң өөүү-хөреңгизиниң калагалалын кошкак турганында. Ол талазы-биле төптүг шүүтүмүүлдер болган.

Д. АГБААН.

Тыванның агрохимлабораториязында

Тыванның агрохимлабораториязының ажылдакчылары республиканың кедээ ишчилерингe улуг дузаны чедирип турар. Бо организацияның беш килдизинде ажылдап турар дээди болгаш ортумак тускай эртемниг хөй санныг специалистер бүгү совхозтарның тарылга шөлдеринде хөрзүнүүң болгаш чемишчидилгелерниң составын шинчилеп, мал чемнериниң шынарын хынап турарлар.

Ажылдың кол нуруузу оперативтиг килдиске онаажып турар. Оон аныладакчыларының черниң чамдык көзектерин алгаш, лабораторияга хынап, хөрзүннүң химиктиг шынарын тодарадып турарлар. Ол хыналадаларның түңнелдерин ёзугаар хөрзүн карталарын тургузуп турар. Ынчангаш совхозтарның удуртунчулары, специалистери ол карталарга, агрохимиктерниң сумелеринге үндезилеп, черниң үнүш-дужүттүрүн бедиделиниң хемчеглерин алыр.

Ажыл-агыйларның тарылга, одар шөлдери хаттан, сугдан дыка үрелип турары билдингир болгай. Оон-биле демисежирде эрозияга удур ажылдарны кылырындан аңгыда, черни эки чемишчидери негеттинер. Ынчалзажок чамдык совхозтарның агрономнары олче чогуур кичээнгей сап-байн, ук ажылды эрең гей чорудуп турар. Бо талазы-биле шыгыы контрольду долгандыр турар бойдусту камгалаарының килдизи боттандырып турар.

Агрохимлабораторияның дуржулгалыг ажылдакчылары А. Сосинова, Н. Аюшинов, Р. Журавлёва, Л. Некрылова болгаш өскелер-даа бистиң эң-не үнелиг байлаавыс — черни, оон хөрзүнүн намгалаар талазы-биле улуг ажылдарны кылып, кедээ ишчилерге боттуг дузаны чедирип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: хөрзүн болгаш чемишчидилгелер шынары тодарадыр килдистиң ажылдакчылары ажыл үезинде (үстүнде). Анализ кылыр техник Л. И. Некрылова биле агрохимик инженер В. П. Юркова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ сөзү, фотолары.

Кужувус — найыралда

УЖУРАШКЫЖЕ, БАЙЫРЛЫГ, ӨӨРЕНИКТЕР

Частын кайгамчык каан хүннеринде бистиң аҢы-дүүма Украин ССР-ниң Ровно облазының Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрының чогаалыкчы коллективиниң артистеринин ак-көк хемнерлиг, хүндүлеэчел чонуут тыва черге аалдап келгени — чаагай найыралдың үзүлбес харылзаазын база катап бадыткаан. Украин болгаш тыва улустуң аразында Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чаалыг шөлге доҢаттынган бижит найыралы улам хөгжүп, бижиккан. Оон бир тодаргай херечизин Ровнонуң хөгжүмшиин театрының артистериниң бистиң республикага кээп, солуун шиилерин тыва чонга баа-

раалгадып, малчыннар, тараажылар, тудугжулар, өөреникчилер, тыва эки турачылар-биле чер-черге чүректиң хамызындан ужуражып, бот-боттарының ажыл-амыдыралы-биле сонуургап, танышканы болур.

Бистиң хүндүлүг залчыларывыс республиканың ажылчыларынга боттарының уран талантызын мээҢиң 9-тан 29-ка чедир бараалгаткан. Оларның оюн-көргүзүүлериин ниитизи-биле 70 муҢ ажыг улуг, биче кижилер көргеп. Ровножулар Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик. Кызыл районнарга болгаш Хову-Аксыга аалдап четкен. Оларның көргүзүглериниге көрүкчүлериин улуг сонуургалдыын барымдаалаан, олар оюнуң бир хүн чаҢгыс черге ийи-үш удаа көргүзер ужурга таваржып турганнар.

Хөй национальдыг аҢы-дүүмаа совет литература болгаш уран чүүл бот-боттарын улам байытчып, аразында быжыг харылзааны тудуп турары өөрүнүүр. Оон бир көскү херечизин ровножуларның Тывага көргүскен шиилеринден көрүп болур. Олар К. Основьяненконуң «Гончаровка суурга кудалаашкыы» болгаш Н. Гоголдуң «Майның дүнезинде» деп шиилерин украин дылда, бистиң чаҢгыс чер чүрттүүвүс К. Кудажының «Оң бир» болгаш өске-даа авторларның шиилерин орус дылда ойнап турарлар.

Ровножуларның Тывага оюн көргүзүглери оларның белеткеп алганы улуг концертибиле бүрүнгү хүн доозулган. Ол хежээ Кызылдың хөгжүмшиин театрының шупту олуттарыи көрүкчүлөр долдур олурупкан. Бистиң хүндүлүг залчыларывыс ураа талантызының база бир оҢаа талазын чыылган чонга бараалгаткан.

Концерт Тываның алдарлыг чогаалчызы К. Кудажының «Оң бир» деп маадырлыг драмазындан үзүндү-биле эгелээн. Оон соонда Украина биле Тываның найыралының дугайында шүлүк, украин, орус улустуң ырлары, баштактанмыглары, шиилерден үзүндүлер, совет улустуң ынак ырлары сценадан улай-улай куттулуп турган. Ийи шак ажыг уеле үргүлүүлээн солуун концертти залга олурганнар сагыш-сеткилиин ханызындан үткүп, сонуургап хүлээп алган.

Концерт доостурга залды долдур олурган чөн шупту туруп келгеш, адыг часкап, байыр чедирген. Ол акы-дүүмаа үзүүлдүң төлээлеринге кызылчыларның мнакшылының болгаш хүндүткелиниң херечизи болган.

Ооң соонда бистиң республиканың партия, совет, культура ажылдакчылары украин өҢүктери-биле кады сцена кырыга үнүп келгеш, оларга сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, Тыва черниң айыраН-хаас дириг чечектерин оҢүктеринге сунганнар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының культура хандырылгазынга идепкейлиг киржилгези дээш Ровнонуң күрүнеинің Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрын шаҢналаны Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижини СЭКП обкомуниуи секретары Д. К. Ооржак байырлаачыг байдалга тыпсыскан. СЭКП Кызыл хооркомуниуи болгаш хооркүүскомуниуи, Тыва АССР-ниң культура министерствозунуң Хүндүлел бижиктерин тыпсып, Тываның комсомол шаҢналыының лауреады С. Сааның чураан чуруун чуруктар.

ЧУРУКТАРДА: Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижини СЭКП обкомуниуң секретары Д. К. Ооржактың тыпсып турары: украин өҢүктериниң концертиниң үезинде (үстүнде).

Авторнуң фотолары.

КУРП-ТИҢ IV СЪЕЗДИЗИНДЕ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучиянның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизин ажылын аңаа үргүлчүлээн.

СЭКП-ниң делегациязының баштыны, Туркменистанның Коммунистиг партиязының бирги секретары М. Г. Гашуров съездиге чүве чугаалаан болгаш совет коммунистерниң, бүгү совет улустуң болгаш СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы аш Леонид Ильич Брежневтиң өөрүнээзинден Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизиниң делегаттарынга иниг байырны чедирген.

Пролетаржы, социалистиг интернационализмниң амыдыралчы улуг күжүн 1979 чылын январьда Кампучияга революциянның тиилелгези база катап тодаргай бадыткаан деп, ол чугаалаан. Империализмге улур, хосталга дээш демисежип турар улустарга деткимчени көргүзерин совет коммунистер боттарының интернационалчы бирги хүлээлгезин кылдыр саналып турар. Ол угланыышкынны СЭКП-ниң XXVI съездизи бадыткаан. Советкампучи харылзаалар чедиишкинниг калбарып турар. Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш бүгү делегейде байдалды экижеринче угланган Кампучия Улус Республиканың болгаш Индий-Кытайның өске-даа чурттарының дашты политиктиг угланышкынын Совет Эвилели деткип турар деп, СЭКП-ниң делегациязының баштыны демдеглээн.

Кампучияның Улусчу революстуг партиязы марксизм-ленинизмниң, болгаш пролетаржы интернационализмниң тугун бедик-биле тудуп турар деп, Вьетнамның Коммунистиг партиязының делегациязының баштыны, ВКП ТК-ниң Чингине секретары Ле Зуан медеглээн. Вьетнам Социалистиг Республиканың политиказы Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Индий-Кытайның аҢы-дүүмаа үш күрүнелериниң найыралын база эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглазарынче утланган.

Кампучияга революциянын тиилезин — тайбың дээш улустарның демиселинге чүгүлә салыышкын-дыр деп, Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының делегациязының баштыны, ЛУРП ТК-ниң Чингине секретары Кейсон Фомвихан медеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кадыргени тайбың инициативаларга Лаос Улусдемократтыг Республика иниг байырны чедирип турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Чоокку чылдарда экономика талазы-биле сорулгалар дугайында Кампучияны камгалаарының ЧаҢгыс аай национал фронтузунуң даргазы, Кампучияның Улусчу-революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Хенг Самрин съездиге илеткел кылган.

БӨМБУРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыҢнадып тур

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ ТЕХНИКАНЫҢ ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕЗИ

БЕРЛИН. Социалистиг чурттарның космос делгемин шинчилээринин «Интеркосмос» программазының чедиишкинниг күүсеттингенин «Нойес дойчланд» солун совет эртемниң болгаш техниканың чайыннанчак тиилелгези деп адап турар. Ол программаның боттанышкыны Совет Эвилелиниң, оон-даа өске аҢы-дүүма чурттарның эртем, конструктор болгаш бүдүрүлге коллективтериниң демниг, тодаргай ажылының түҢнели болуп турар.

Орбитада «Салют-6» эртем станциязының ужудуушкуну космосту эчис сорулгалыг шинчээдип алырынга чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар шылгараңгай чедиишкин болуп космонавтика төөгүзүнге кирер. Ол ужудуушкун тайбының эрге-ажыктары дээш, планетаның бүгү кижилериниң чаагай чоруу дээш аҢы-дүүма чурттарның кады ажылдажылгазының кайгамчык улуг хемчээлдиниин дугайын херечилеп турар деп, ол солуп демдеглээн.

«Интеркосмос» программазының боттанышкыны болза башкарыкчылыг доктаамал ажылдап турар болгаш космосту шинчээдип алырынга чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар эртем-шинчилел комплекстерин тургузарының оруунда чугула үе-чаа болуберген. Каттышкан экипаждарның шинчилеэлер үезинде алган үнелиг информациязы улус ажыл-агыйынга калбазакшыдып, эртемниң дыка хөй угланышкынныарының болгаш улус ажыл-агыйының адырларының чедиишкинниг хөгжүүрүнге дузалап турар.

БУХАРЕСТ. «Орбитада комплексте эртем-шинчилелдиң калбак программазының чедиишкинниг доозулганы», «Космонавтылар Ковалёнок биле Савиных Черде чедип келген» деп эгелерниң адаанга совет космонавтыларның орбитада ажылының доозулганының дугайында информацияларны румын солуннар боттарының ярлыларында медеглээн.

Орбитада «Салют-6—Союз-4» эртем комплекизинге космонавт-шинчилекчи Д. Прунариу биле ужудукчу-космонавт Л. Попов составтыг румын-совет каттышкан экипаж ажылдап чорааш, космос шинчилелдериниң нарын программазын чедиишкинниг күүсеткен деп, парлалга демдеглээн.

СОФИЯ. «Программа күүсеттингеН» («Работническо дело»), «Төрүттүнген черимде» («Земледелско знаме»), «Чедиишкинниг хонупкан» («Народна младеж»), «Байлак эртем түҢнелдери» («Труд»), «Чедиишкинниг доозулган» («Народна армия»), «Совет космонавтылар шаҢнаткан» («Кооперативно село») деп эгелерниң аазайга орбитада «Салют-6—Союз Т-4» эртем-шинчилел комплекизинге ужудуушкун программазының чедиишкинниг күүсеттингенинин дугайында медээни болгаш «Интеркосмос» программазының талазы-биле каттышкан экипаждарның ужудуушкуннарының доозулганы-биле холбашкан оон-даа өске материалдарны болгар парлалга дыҢнаткан.

ВАШИНГТОН. Америк парлалга болгаш радиотелевизиня компаниялары совет космонавтылар В. Ковалёнок биле В. Савиныхтың космоска ужудуушкунуунуң доозулганын калбаа-биле тайылбырлап турар.

Си-би-эс компанияның телемедээлер тайылбырлакчызы А. Разер совет космонавтыларның менди чаагай аҢ чедип келгенинин дугайын дыҢнаткаш, оларның орбитада «Салют-6» станциязынга ажылы чедиишкинниг доозулганын демдеглээн. Чер чоогунуң орбитазынга чорун турганының үезинде станция космостуң башкарыкчылыг болгаш автоматтыг кораблъдери-биле 34 катап тудуштур коштунганын ол онзалап демдеглээн.

В. Ковалёнок биле В. Савиныхтың космоска ажылы чедиишкинниг доозулганының дугайын «Вашингтон пост» солун «Делегейни дескиндирээ деп болуунге бижин дыҢнаткан. Олар космоска 75 хоган дээрзин солун онзалап айытқан. Совет космонавтылар ужудуушкуунуң программазын чедиишкинниг күүсеткен болгаш ужудуушкун соонда оларның кадыының байдалы эки деп, ол солун база онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

НАЦИОНАЛ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУККА КЫЖАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий океанның районунга АКШ-тың шериг күжүн моҢшээн чорук Индияның болгаш ол чоок кавызының күрүнелериниң национал айыыл чок чоруунга дорт кыжаныышкын болуп турар деп, чурттуң кол солуннарының бирээзи «Индиан экспресс» бижээн.

Диего-Гарсия ортулукта баазага америк шериг күчүзүн улам күштелдиргени ол кыжаныышкынны тодаргай барымдаазы болуп турар. Диего-Гарсияны АКШ-тың ядролуг чепсектеринин моҢшелеп чери болдурар планны Вашингтонуң боттандырып эгелээнин Индияның камгалалының күрүне министри В. Патил чоокта чаа парламентиге медеглээн. Ол баазаны чаартыр түҢнелинде ядролуг чепсек сөөрткен «В-52» деп америк бомбалакчы самолёттарны анаа тургузарын планнаан. Ол бомбалакчы самолёттар болгаш ядролуг чепсектиг суг адаанын хемелери Индий океанның районунда күрүнелерге оныа айыылдыг болур.

Электроннуг харылзааның төвүн ол ортулукта дерип, кымар чүүлдүн улус складтарын тудуп турар. Индий океанга шериг күчүзүн АКШ-тың администрациязының улгатты-рын турарынга удурланышкынны Индияның хөй-ниитизи илергейлеп турар. Ынчаарга ол удурланышкынны Вашингтон херекке азбаан. Пакистанга шериг-далай баазазын тургузар дугайында кады кылган америк-ыдат план тайбынның херээнге база улуг кыжаныышкын болуп турар.

ГЕРМАН КОМПАРТИЯНЫҢ VI СЪЕЗДИЗИ

ГАННОВЕР. (СЭТА). Герман Компартияның залчыглиг VI съездизи ында ажыттынган. Оон ажылында 850 делегаттар киржип турар.

АҢы-дүүма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң төлээлекчилеринге, оон иштинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнеге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштаан СЭКП-ниң делегациязынга съездиниң делегаттары изиг байыр чедирген.

Съездиниң хүн айтырыышкында — ГКП-ниң отчёт илеткели, иштики болгаш дашкы политиканың аҢ чугула айтырыгларының талазы-биле шинчилээшкини чугаалажып көргеш, хүлээп алыры, партияның удуртукчу организациязын сонгуур.

«Бүгү-ле чүвени тайбыңга!, «Социал болгаш демократтыг эргелерни камгалаалы!» деп отчёт илеткелди Герман Компартияның даргазы Р. Мис кылган.

Партияның V съездизиниден бээр аҢгы мөҢгүлгениңга чедир Барыын Германияның коммунистериниң болгаш демократтыг бүгү күштериниң тайбың дээш, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары дээш демиселиниң түҢнелдерин илеткелчи тодаргай аналител түҢнээн болгаш моон сонгаргы сорулгаларны айыткан.

Герман Компартияның съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

С. НУЙОМАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. (СЭТА). Барыын талакы күрүнелериниң, хамыктың мурнуида Р. Рейганның америк администрациязының кара сагыштыг чажыг хөделишкиннери Намибияга бүгү-иинтн хостуг сонгулдаларны чорударынга моонлактаар, бистиң төрээн чуртувуста колониализмни дүжүреринге киржиринден Каттышкан Нациялар Организациязын чайладыр сорулгалыг болуп турар-дыр деп, Мурнуу-Барыын Аффрканың Улусчу организациязының (СВАПО-ның) президентизи С. Нуйома Бонига болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Бо талазы-биле ылангыя Американың Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктери келертей ораалдажып, Намибияга америк эрге-ажыктарны чугле саттынакчы чазак хандырып шылаар деп санап турарын президент онзалап демдеглээн. Мурнуу Африка Республикада расисчи ёзу-чуурмга удур экономиктиг шыҢгыы болгаш дээштиг кызыгаарлаашкынларны кылырынче угланган КНО-нуң Аймыл чок чорук чөвүлелиниге резолюциязына АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның төлээлекчилериниң удур бадылааны бо дугайын тодаргай херечилеп турар-дыр.

Хамаарышпас Намибия бүгү чурттар-биле дең эргелиг кады ажылдажылганың политиказын чорудар, ынчалзажок төрээн чуртун бойдус бәйлактарын араатанзыг ёзу-биле уптээрин кымга-даа кылдырбас деп, С. Нуйома чугаалаан. Төрээн чуртувустуң хосталгазы дээш чепсектиг демиселди улам күштелдирер бис деп, ол демдеглээн.

БОЛГАРИЯ. Сливенниң Пионерлер бажыныың чанында тургустунган уругларның «Тракийче» танцы ансамбли чуртта сураҢжаан. Бот-тывынгыр ураа чүүдүн республиканың бешки фестиналынга бичии танцычылар алдын медальды алган. «Тракийче» ансамбль чуртунуң иштинде болгаш даштыкыга концерттерлиг чорун турар.

ЧУРУКТА: танцы коллективиниң киржикчилери.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

ПОЛИТИКТИГ СОДАА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дээди дужаалдыг шериг кижилериниң саҢ-хөө үүлгедиишкиннерге киришкен содаазынга холбаштыр Уругвайның шериг ёзу-чуруму муҢгадай берген деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. Политиктиг ол содаалажыышкын Уругвайның иштинде хереткерге азбаан. Пакистанга шериг-далай баазазын тургузар дугайында кады кылган америк-ыдат план тайбынның херээнге база улуг кыжаныышкын болуп турар.

Пакистанда массалыг хөлзээшкиннер

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Пакистанга парламент сонгулдаларын доп-лораан эрттирерин, дайын байдалын күш чок болдурарын, хамааты эргелерин хандырарын, политика талазы-биле хоруглатканнарны хостаарын чурттуң политиктиг сес кол партияларының — демократияны катап тургузар дээш шимчээшкиниин Төп күүсеткен комители эрге-чагыргалардан ыңгыы негээн. Амгы үеле Пакистанда саттыныкты болгаш дүрүм чок чоруктар, массалыг шаажылаашкынныар келеп, ажылчы чоннарның хосталгаларын болгаш хамааты эргелерин хүн бүрүле боогдап турар деп, комитеттиң Исламабадка болган хуралынга хүлээп алган медеглелде айытқан.

Чуртка байдал база катап чидигленген соон дарый комитеттиң хуралы болган. Митингилер болгаш чыскаалдар Белуджистан можуда болгаш Кветта хоорайда болуп турар. Шериг эрге-чагырганың дүжүрерин негээн студентилер демиселди баштай эгелээн. Чыскаалгаларга удур карак чажы төгүлдүрер газеты ажыглаан болгаш чүс ажыг кижини тудуп хорулаан.

Пакистанның шериг эрге-чагыргаларының дерзии шаажылаашкынары чоннуң удурланышкынының чалгыын соксалын шылаваан. Студентилериниң демиселиин ажылчы чоннарның чизы-бүрү келектери деткээн болгаш амгы эрге-чагырганың үш удурланыкчыларын шаажылап өлүрер дээш дерзии шиитклдя күш чок болдурарын негээн.

КҮРДЕПАРТАМЕНТИНИҢ БОЛГАШ ТРЭ-НИҢ НҮГҮЛДЭЭШКИНИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сальвадорда байдалды «делегей коммунизмниң чимзеннишкиннериниң түҢнелю» кылдыр бадыткаарын ораалдаткан Вашингтонуң нүгүлдээшкини саван көөрү ышкаш эстп берген. Сальвадорнуң партизаннарынга боо-чепсекти бээринге «Совет Эвилели киришкен» дээр хоозуп нүгүлдээшкинни АКШ-тың күрдепартаментизи болгаш төп разведка эргелели чарлаан турган. Ол нүгүлдээшкинниң үндезин чогун американнар боттары хүлээп көөр ужурга таварышкан.

Сальвадорда партизаннарга Совет Эвилели боо-чепсек-биле дузалап турар" дээш нүгүлдээшкинниң үндезин чогун АКШ-тың койтрезинин ажылдакчызы турган Дж. Сегал «Вашингтон стар» солунга бижээн. Сальвадорда болуушкунныарга Совет Эвилели киржирин күзевээн деп, ол демдеглээн. Сальвадорда чөөн үзелдиг күштерге ССРЭ-ниң шериг дузаламчызын берип турар дугайында медээни бадыткаан чаҢгыс-даа барымдаалың чогун автор бижээн.

Сальвадорнуң болуушкунныарынга Совет Эвилелиниң «киржилгезин» бадыткаан хевирлиг чүгле ийи «документ» бар. Бирээзи — Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чингине секретары Хорхе Шафик Хаидальдың Совет Эвилелиниге кээп чорааны. Өске «документ» — Сальвадорнуң бөлүк студентилериниң ССРЭ-де өөренип турары болган. Ол ийи болуушкунныарның кайызы-даа делегей харылзааларының практиказы болуп турар.

Сальвадорда болуушкунныарга Совет Эвилели киржип турар дээр нүгүлдээшкин кандыг-даа үндезинги чок деп, Дж. Сегал бижээн. АКШ-тың күрдепзртаментизиниң "болгаш шпион ведомствозунуң ол нүгүлдээшкини Сальвадорда болуушкунныарга Американың Каттышкан Штаттарының боттарының киржилгезини, дерзии холгаарлаашкынын чажырар дээш өжегерээн өөскүткен болуп турар.

ИТАЛИЯ. Римге эрткен дайын белеткелдеринге удур массалыг чыскаалга муң-муң кижилер, оон иштинде уруглар (чурукта), киришкен, АКШ-тың дайызырак бөлүктериниң боо-чепсекти эндере будүрериие делегейге ыңгап турарын политиказын чыскаалганнар шиитпирлиг буруу шаңкап, Барыын Европага америк ядролуг чаа ракеталарны тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпиринге удурланганнар.

АП.-СЭТА-ның телефотозу.

Даарта-Уруглар камгалалының делегей хүну

УРУГЛАРНЫҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

Июнь 1. Чайның баштайгы айының ол хүну уруглар камгалалының делегей хүнүн дешилгелиг кижи төрелгетен, чылдын-на демделеп арттирери чаңчыл апарган. Бүгү-ле ажы-төлдүн чырык чаагай амыдырал-чуртталгазын дээш, биче чаштарның амыр шөлээн, хөлүг, омак өзүп доругары дээш чайгылыш чок демисежиринге беленип бөдүүн, ак сеткиидиг кижи бүрүзү-ле шынзыдар.

Уругларны камгалаары дээрге-ле чырык чер кырынга мөңге тайбыны тургузары. уруглар дайын деп чүвени билбес кылдыр бүгү-ле чүүлдерни кылыры, оларны улустар аразының найыралын болгаш бот-боттарын билчир чоруккa база тайбың ёзуга болгаш бурунгаар дешилгелиг чоруккa кижизидери-дир.

Капиталистиг чуртталга бичии уругларның амыдырал-чуртталгазының байдалы конгүг куду деннелде бооп турарын факт көргүзүп турар. Аш болгаш ядыы түрелги чорук, аарыг-ажык болгаш эрте өлүр чорук — капиталистиг чуртарның мун-мун бичии уругларының чайлаш чок оруу бооп артпышаан.

Бистин чуртта бичии уругларның амыдырал байдалы кайгамчык чаагай. 1979 чылдың сентябрьда Москвага болган «Бүгү уругларның тайын болгаш аас-кежиктиг келир үези дээш» деп Бүгү-делегей конференциязының киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумунун Даргазы Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Аас-кежиктиг чаш назын дээш демисежири дээрге-ле, ол болза, тайбыңны, национал хамаарышпас чоруктуг болгаш улустарның аймыл чок чоруун быжыглаары, чепсегленишкинни кызырарын, боо-чепсекти дүжүрери чедип алыры-дыр. Ол дээш бистин Совет күрүневис бодунун турустунуп келген хүнүндеи бәәр-ле идепкейлиг туржуп келген болгаш доктаамал демисежип-даа келген, ынчангаш бис ол оруктан кажан-даа хажыш дивес бис».

Ол амыдырапда херек кырында бадыткаттынып турар. Бистиң чуртувуста уругларга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустуган. Оон чижектерин чүгле бистиң республикадан көргүзерге-ле четчир.

Июнь бир. Бистиң республикага база уругларның ёзулуг байырлал хөглээшкиннери болур. Уруглар камгалалының делегей хүнүнге тураскаатkан программаларның хемчеглери Пионер бажыннарынга, школаларга, стадионнарга болгулаар. Улуг улус биле уруглар хоорай, суурларга селгүүстээшкиннер кылыр.

База бир солун чүве уругларның боттарының чүгүлә каасталга база сиилбилге уран кылыгларының болгаш техниктиг чогаадылгазының делгелгелерии көөрү.

Найысылалга аныяк чурттакчылар болгаш конструкторларның ийиги республика слёт база болур. Ол шыкаш кинотеатрларга. Культура бажынарынга уругларга эң эки киноларның көргүзүглерии организастаар. Байырлалдарны уруглар камгалалының делегей хүнүнге тураскаатkан уругларның бот-тывынгыр коллективтериниң концертеринин көргүзүглери-биле доозар.

Бис сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузуп турар бис. Кижиниң чаагай чоруунга бүгү-ле чүвени кылып турар. Ол дээрге аныяк салгалдың бүгү талазы-биле сайзыралынга таарымчалыг чүүлдерни болдунар-ла аргазы-биле турғузуп берип турары болур.

Медицина эртемн уругларның кадык чаагай төрүттүнеринге болгаш оларга аарыглар таварышпазын дээш уругларның өзүп доругарынга бүгү чүвени кылып турар. Бистин республикада 868 орунныг уруглар эмнелгелери болгаш салбырлары ында 109 педиатр — эмчилер база хөй санныг медицинаның ортумак артемнигнери уругларның кадының камгалап турарлар. Ол ышкаш он бирги беш чылда Кызыл болгаш Ак-Довурак хоорайларга уруглар эмнелгелерин болгаш санаторийин база районнарга уруглар эмнелгезининң салбырларын тургузар.

Сөөлгү беш чылда бистин республикага 6632 олуттуг школаларны, 2610 олуттуг школа назыны четпээннериниң уруглар албан черлерин тудуп тургускан. Бо өөредилге чылында узаткан хүнүң болүктеринде 10326 өөреникчилер хаара туттунган.

Школаларның башкылар коллективтери өөреникчилерии коммунистиг кижизидилгези дээш, оларның күш-ажылга болгаш мөзү-шынар талазы-биле сайзыралы дээш будуулгелер, ажыл-агыйлар, албан организациялар-биле быжыг харылзааларны тургузуп, кады ажылдан турарлар. Өөреникчилериң янзы-бүрү техниктиг, туристчи, кызыл иске чи болгаш аныяк биологтарның, аныяк геологтарның хөй-хей бөлгүмнеринде 42 мун хире кижи киржип турар. Ылангыя Кызылдың болгаш Тураның пионерлер бажыңнарында хөй ажылдар кылдынып турар. Кызыл хоорайның Пионер бажынында болгаш школаларда 22 бөлгүмнерде 500 ажыг өөреникчилер киржип турар.

Уруглар-биле спорттуң масса-лыг ажылдарын Бай-Хаакпын, Тураның уругларның спорт школаларында чылдан чылче улам экижилип келген.

Республиканың школадан дашкаар албан черлериниң уруглар-биле бөлгүмнерге-даа, организас-массалыг-даа, методиктиг-даа ажыл-чорудулгаларының кол утказы болгаш хевири идейлиг мөзү-шынар кижизидилгезинин принциптерин тодарадып турар. Оон чижээн өөреникчилерниң экспедициз отрядтарының ажылы-биле көргүзүп болур. Оларны аныяк туристернин станциязы удуртуп турар. Оон түннелинде республикаларның школаларынга 22 музейлерни тургускаңы болур. Оларның иштинден Чадаананың № 1, 3 школаларында. Шүй школазында музейлер эки болуп, ылгалын турар.

Уругларның кадыкшылы чайгы дыштанылгалардан, аян-чоруктардан, күш-ажылдан улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш будуулгелер болгаш албан организациялар пионер лагерьлерин тургузуп, материал-техниктиг дериглелер-биле хандырын турар. Спорт болгаш чаагайжыды кылдынган шөлдерии тургускулаан. Бо чылын республиканың пионер болгаш школа лагерьлеринге, экскурсия-туризм базаларынга 12 мун хире бичии болгаш элээди уруглар дыштанырлар.

...Июнь 1. Уруглар камгалалының делегей хүну. Бүгү делегейде мындыг кыйгы күштүү-биле чаңгыланып турар: «Уругларның аас-кежии дээш демисежир!», «Биске тайбын херек!», «Дайыныы болгурбас!»

Т. ДАВАА,
СЭКП Тыва обкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

«СОВРЕМЕННИКТЕ» ЧАА НОМНАР

Россия Федерациязының чечен чогаал талазы-биле «Современник» деп ном үндүрер черии юбилейин демдеглеп эрттирген. Ол ном үндүрер черииң эң баштай үндүрген ному—Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры М. Шолоховтуң дайын дугайында ному болган. Сураглыг чогаачының «Олар Төрээн чуртту дээш демисежип турганнар» деп романы чартык миллион тиражтыг чоокта чаа парлаттынып үнген.

Оон соонда талантылыг прозаиктериин, шүлүкчүлериин, критиктериин, публицистериин, очеркистериин чогаалдарын парлап, оларның чогаадылга ажылын пропагандалаар ажыл калбарган. «Современник» янзы-бүрү нацияларның чогаалчыларының чогаалдары-биле номчукчуларны таныштырып турар.

Оларның арасында Тыва АССР-нин чогаалчыларының чогаалдары база парлаттынып үнүп турар. Чижээ, О. Сагаан-оолдуң «Төрээн кижилер», Д. Бегзинин «Оңмүк дугайында тоожу», С. Козлованың «Динмирээшкинни дыңнап тур мен», М. Кенин-Лопсанның «Улуг хемнин шапкыны» деп номнарын болгаш К. Антошкинниң Тыванын чечен чогаалынын хүгайында «Улуг идегелдерниң үези» деп номун парлагылаан. Оларның хөй кезиин «Современник» деп ном үндүрер черии юбилейлиг делгелгезинге киргиштирген. Ол ном үндүрер черии планында Тыва АССР-нин чогаалчыларының чаа номнары база кирип турар.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва.

СОНУУРГААН

РСФСР-нии алдарлыг, Тыва АССР-нин улустуң артизи Николай Өлзей-оол ырлап үлүп келген. Оон чакгыс чер чурттуглары кедергей өөрүшкү, сонуургал-биле арыннары хүлүмзүүргеи чыып келген, адыш-даа халчып турдулар. Орус, тыва, итали улустарның таңмыларын Галина Сапогованың күүседкеин кайгамчык өөлгир чараш болган. Василий Саянын шайзыга ойнавышаан сыгыртканы онзагай. Ирина Викторованың акробат этюдтарын, Эльвира Черганың цыган ырларын көрүкчүлер база сонуургаанар. «Аян» бистин сүүрга өөрүшкүнү эккеп берген барган. Тыва улустуң ырларын Н. Өлзей-оолдуң кайгамчык эки ырларын кижи бүрүзү ам-даа мактап чугаалап турар.

И. БУГАП.

ИЙИ УДАА ТИИЛЭЭН

Кызылдың Пионерлер бажынының шыдыраачылары арга-дүржүлга солчуру-биле Абакан хоорайның пионерлеринге чораан. Орта ийи хоорайның аныяк шыдыраачылары эш хүүзүнүн үжуражышкынын база эрттирген.

Бирги разрядчылар Пионерлер бажынының чемпиону Б. Кульбистеев, О. Монгуш, ийиги разрядчылар С. Калинин, О. Галактионов, Т. Хертек составтыг бистиң командавыс баштайгы ужуражышкынга удурланыкчыларын 5:0 санга уткан. Ийиги хүн 3,5:1,5 санбиле база-ла кызылчылар тиилээн.

Н. ШИШИГИН.

ӨРТТҮ ӨЖҮРГЕН

Арга-арыгга өртүү болдурбас, орттен камгалаары —хамааты кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болур дээрзин арга-арыгны камгалаар талазы-биле хөйлүү, доктаалларда айыткан болгай. Арга-арыгга өрт үнеринге, апрель 15-тен октябрь 20-ге чедир, айылдыг үеде арга-ыяштыг черлер баар кижилер ыяш ажыл-агый черлериниден тускай чөпшөөредиг чоруп болур. Ындыг чөпшөөрел чок чораан кижилерни 30 рубль чедир торгаары көрдүнген. База өрт өжүрениинден ойталаан кижилерни 80 рубль чедир, албан организация удуртукчуларын 100 рубль чедир торгаал онаштырыы болурун хөөлүдә айыткан болгай.

Бо чылдың май 2-де «Чыраа-Бажы» совхозтуң девискээринде Тожектин деп черге өрт үнген. Чадаана хоорайның өртке удур камгалал черинин начальныгы Н. Соколов Чыргакы көдээ Совет күүскомунун даргазы Ш. Куулар, салбырда механик К. Чылбак олар өрттү ажыглаан. Трактарларны механизаторларга бызыглавайн, кадагалалга дужаавайн тургандыгдан ДТ-75 база Т-40 маркалаглыг ийи трактор ажыглалдан үнгеп. К. Коожап база-ла техника кадагалалының талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турганыңдан К-700 маркалыг ийи трактор ажыглаар арга чок кылдыр үрелген.

Ажылынга харыысалга чок, күрүне өнчүзүн камнаар, камгалаар дугайында сагыш салбайн турган ол бригадирлер социалистиг өнчүге хамаарыштыр кемниг харыысалга чок чоруктары дээш эдип-чазаар күш-ажылга шиттиргеннер болгаш совхозка чедирген когаралын долузу-биле эгидер болгаш.

Хамык ужур чүгле ийи бригадирде-даа эвес дээрзин район судуиун үнүүшкүнүүр хураалынга келген механизаторлар илередип чугаалап турган. Олар болза көдээ ажыл-агый машиналары кадагалаар шал, ежүрениинин хемчээн дарый алган. Ук өртүү өжүрери-биле суурнуң чурттакчылары 32 кижини чыгаан, автомашинага олуртканы, ынаар чоруткан. Ол үеде агаарның байдалы кончуг таарымча чок, май 2-де кежээ улуг хат халаап, өрт улам хөрлээлээн. Май 3-те өрт колдуунда өжүртүнген. Ынчалза-даа май 4-те база катап хат күштелгениинден ерт база алдыртпайн хыя эгелээн. Өрт өжүрениге киржип турган кижилер боттарының амыр-дыжын бодавайн, от-биле шулургу демисежип, аргарыгны камгалаар дээш хөй күжүн үндүрүп, ажылдаанындан өртүү май 5-те шуут погун үзе өжүрген.

Чадаананың өртке удур камгалал черинин парашютистери иденкей чок болганын айтыр апаар. Май 4-те самолёт-биле 5 парашютистерни ерт өжүрери-биле дүжүрген турбуже, олар ерт өжүрениге бичиидаа киришпээн.

М. ЧАШ-ООЛ.

ЧҮНҮ КӨРҮП ТУРАР ИРГИ?

Бистиң Бай-Тайга районнуң Тээли суурнуң дужунда, Хемчик арыы узун-даа, калбак-даа, ында кандыг ажыктыг үнүштер чок дээр: ыт-кады, чыжыргана, чодураа...

Бо чазын арыг кажангызындан-даа удаа-дараа өртенип турар, көөрге, харааданчыыда кедергей. Та чеже үнүштер өртенин, кара хүлче шилчип турар чүве.

Арга-арыгны камгалаарынга хамаарылгалыг организациялар: ертке удур камгалал черинин, ыяш ажыл-агыйының, көдээ Советтиң удуртукчулары өртүү болдурбазының, оны өжүрениин кандыг-даа хемчеглерин албайн келген.

Үстүнде адаттынган организацияларның удуртукчулары чүнү көрүп турар ирги? Хемчээн алыр ёйу келген.

Р. ХЕРТЕК,
Р. САЛЧАК,
Тээли суурнуң чурттакчылары.

Бистиң чуртувуста биче чаштар аас-кежиктиг, омак-хөглүг өзүп, доругун турарлар. Олар төрээн партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга бүрүтеткен. Чылдын-на уругларның ясли болгаш садиктериниң, школаларның, пионерлер бажыннарының болгаш ордуларының, музыка школаларының, уруглар библиотекаларының саны өзүп турар. Найысылал Кызылда ясли, садиктер база хөй.

ЧУРУКТА: Кызылда № 19 садиктиң чанында ойнаар шөлде бичии уруглар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Өөрүшкү арның каастаан
Өөреникчи эрес чаштар
Чаа күштер немеп алыр
Чайгы дышче киривитти...

Хамык ыяш — ногаан далай
Ханаландыр бүргей алган
Каас-чараш лагерьлер
Катка, ырлыг болу берди.

Чоннуң байлаан хумагалаар

ХУУЗУНДА БАЙЫКСААШ, КУРУГ КАЛГАН

Социалистиг өнчүүге кым-даа халдап, дээп, самчыгдап болбас. Ол дугайын Үндезин Хоойлуда тодарадып айыткан. Ниитининиң өнчүзүн болгаш байлаан камгалаары, оларны хумагалыг көөрүнге хамаатыларны кижизидери, Совет эрге-чагырганың баштайгы чыдарындан эгелээп бо хүннерге чедир күрүне ужур-дузалыг, эң чугула сөөлгеларының бирээни болуп турар. Бо талазы-биле партия, совет, администрациянын органнар, хөй-ниити организацияларының хөй ажылды чорудуп турары билдингир болгай. Ынчалзажок материалдыг үнелиг чүүлдерни төтчеглээр, самчыгдаар болгаш оорлаар чоруктар ам-даа эвээш эвес бар болуп турар.

...Таңды районнуң улус судунуң кеземче хереэн сайгарып көөр талазы-биле хуралы эгелээн. Бүрүүдаттырганнарның сандайында 5 кижи олуруп турар. Олар дээрге «Коммунизмниң хереели» совхозтуң ажылчыннары Комбужап Оюн, Цетр Самбала, Кара-оол Оюн, Александр Оюн болгаш Тыртык-Кара Хомушку олар-дыр. Бо кижилерниң дөртү баш удур дугурушкаш, оларның ажылдап турган ыяш кезер черииң чанынга одарлап чораан С. Тока аттыг совхозтуң 4 аъдын 1981 чылдың февраль 4-те боолап алганнар. Оон соонда Т.-К. Хомушкунуң дузазы-биле ыяш кезер черден үндүр сөөртүп алгаш, ъдин бежелээ үлежип алганнар.

Судтатырганнар мурнунда база ындыг херек дээш шиитгирип чораан Хомушкудан өскелери чаңгыс чер чурттугларынга эки кижилер кылдыр санадын чорааннар.

Кемниг херек үүлгедирии, харын-даа араатанзыг чорук кылырынче бо кижилерни чүү албадапканы? Маңаа чүгле чаңгыс харыы турун болур — оорлаар, чажырар арганы ажыглаар турган, күрүне өнчүзүнүң күселеи-биле хуула байын алыр чазый чүткүл оларны албадаан. Кемниг херек үүлгедикчилери совет хообілу ёзугаар кеземче харыысалгазынга онаашканнар. Оларның совхозка чедирген материалдыг когаралын бүрүн эгиттирген. Ниитининиң байлаанын күсели-биле хуузунда байын алырын бодаан оорлар, кедизинде баргаш, харын-даа куруг калганнар.

Социалистиг өнчүнү дорту-биле оорлап, самчыгдаарындан аңгыда аңаа еске хевир-биле когарал чедирер чоруктар болгаш аңаа дөгүм болуп турар байдалдар базы бар. Оларга удур демиселди оорлаар, самчыгдаар, төтчеглээр чоруктар-биле демисел ышкаш, чидинбиле чорудары база чугула соруга болуп турар.

Күрүне өнчүзүн ак сеткиидиг эвес кадагалааны дээш Мөңге Оюн, Тудачков Оюн олар Таңды районнуң улус судунга шиитгиргеннер. Т. Оюн ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Аллакта № 2 фермазынга дүнеки таңныыл болуп ажылдап турган. 1980 чылдың ноябрь 7-деи 9-ка чедир таңныылдап үнмээн, ол хүннерде арагалап турган. Ынчан ферманың саар ийи иннээ читкен. М. Оюн ол-ла совхозтуң улуг чылгычызынга тогуур керээлиг ажылдап турган, чылгыны шынааже сүрүп каапп, арагалап чорун турган. Бир неделя хире болганда баарга, 19 мал чок болган. Ону чажырыпкан. Бо ийи факты-дан совхозка материалдыг улуг когарал таварышкан. Ынчангаш оларның хосталгазын казып шиитккен болгаш совхозка чедирген каражазын төлеттирер белген.

М. Оюн биле Т. Оюн кайызы-даа мурнунда-ла арагалап, кадарган малын ээн салыптар турган. Ол дугайын совхозтуң директиязы билип тура-ла, оларны мал ажылындан баш удур чайлатпаанындан бо кемниг херектер болдунар аргалыг болган.

Көдээ ажыл-агый техниказын багай кадагалаар, эдилээр, үрээр болгаш тоймаглаар чоруктар база дувуренчиг байдалды тургузуп турар.

«Коммунизмниң хереели» совхозка бригадирлеп ажылдап турган К. Ч. Оюн биле К. К. Коожап олар подотчёдунга турган көдээ ажыл-агый техникаларын хамаан чок көөрүп, багай кадагалап, ажылынга ээ-харыысалга чоктаалып турган, совхозка каража чедиргеннер. Бригадир К. Оюнүн айтышкыны-биле бир ДТ-54 тракторну тоймаглаан, кезектерин ажыглаан. Трактарларны механизаторларга бызыглавайн, кадагалалга дужаавайн тургандыгдан ДТ-75 база Т-40 маркалаглыг ийи трактор ажыглалдан үнгеп. К. Коожап база-ла техника кадагалалының талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турганыңдан К-700 маркалыг ийи трактор ажыглаар арга чок кылдыр үрелген.

Ажылынга харыысалга чок, күрүне өнчүзүн камнаар, камгалаар дугайында сагыш салбайн турган ол бригадирлер социалистиг өнчүге хамаарыштыр кемниг харыысалга чок чоруктары дээш эдип-чазаар күш-ажылга шиитгиргеннер болгаш совхозка чедирген когаралын долузу-биле эгидер болгаш.

Хамык ужур чүгле ийи бригадирде-даа эвес дээрзин район судуиун үнүүшкүнүүр хураалынга келген механизаторлар илередип чугаалап турган. Олар болза көдээ ажыл-агый машиналары кадагалаар шал, машина коданы чок, гараж девискээриниң хериин үрелик, артык кезектер чедишпес, Кызылга септээн техниканы дораан катап септээр—мындыг берге байдалдар бар деп чугаалааннар.

Совхозта техника шимчээшкинининг үчёду болгаш контролю шуут чок, бухгалтерияда санаҗыдганын болгаш ревизиянын чаңгыс-даа актызы чок, бригадирлерниң подотчёдунда техниканың ончалалын кылып көрбээн дээрзин механизаторларның чугаазынга немеп каары чугула. Бо бүгү болза кол бухгалтерниң, кол инженерниң (ам ажылдавайн турар), адактың соонда совхоз директорунуң социалистиг өнчүге хамаарылгазын база көргүзүп турар-дыр.

Л. РОЖКОВА.
Таңды районнуң улус судунуң судьязы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

телевидение

МАЙ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалынар!» 9.05—«Чөөн чүктүң чедиг миниатюрлары». Фильм-концерт. 9.30 — «Будилынник». 10.00 — «Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен!» 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Келээдеп дамчыдылга. 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45— «Футбол тайылбыры». 14.15 — Д. Бегзеев. «Сеңээ амыдыралды, хайыралдым». Москвадың М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шинзи. 16.35 — «Амыралче путёвка». 17.35 —«Бүгү—Химиктиң хүну». Дамчыдылгага ССРЭ-нин химия үлетүргүнүң министри В. В. Листов киржир. 17.55—«Делегей панорамазы». 18.40—«Сээн хүнүңүң өөнери». Документалдыг телефильм. 18.50—19.05 — Чапсар. 19.05 — «Бистин байыр чедириишкиннивисти хүлээп ал көрүңер». Химиктиң хүнүнге музыкалыг программа. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Кинопрограмма». Төнгенде—медээлер.

ИЯИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кадыкшыл». 15.05 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр улус. Югославияның шилиндек командазы — ССРЭ-нин шилиндек командазы. ЧССР-деп дамчыдылга. 16.25 — «Челээш». Улустуң иогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы. Финляндия. 17.00 — «Омега» деп вариант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 18.20 — Күрүнеиин улустуң Н. Осипов аттыг академиктиг хөгжүм хереселдериниң концерти. 18.55 — «Биллингир-даа бол. элдептиг» 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 —Фехтованиеге ССРЭ чемпионалы. Рапира. Херээженнер. ЦСКА-ның футбол — чиик атлетика комплексизинден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.50 —«Кара далайже». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ананси». Мультфильм. 9.25 —Уруглар уран-чечен кыска телефильмнер программазы. 10.20—«Кино аян-чоруктарының клуву» 11.20—Медээлер 11.25—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Уруглар камгалалының хүнүнге документалдыг фильмнер программазы. 15.30 —«Волгала дуруг бар». фильм-концерт. 16.00 — Аваимның школазы». 16.30 — «Интеркосмостуң» 15 чылынга.

КЫЗЫЛДАН

17.30— Уруглар камгалалының хүнүнге тураскаатkан концерт. 17.55 —«Аргала ары өө». Документалдыг фильм. 18.00 — Дамчыдылгага культура министриниң оралакчызы А. Ф. Емельянов киржир. 18.30—Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Далай дуңүнде душкен корабльдериин эртиглери». Мультфильм. 19.00 — «Беш чыл болгаш коллектив». Астраханьның судно тудар будуулге каттыжышкынында эштин чораан өрүмнээр тургузуглариы тудуп турарының дугайында. 19.30—Штраустуң өгбүлези» деп хөй сериялыг уранчечен телефильмниң баштайгы көргүзүглеи. 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—«Өнүктерии арыннары». Чогаалчы А. Алексин эттирер. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40—23.15— Казахстанның аныяк артистериин концерти.

ИЯИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Капитан Немо». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.15 — «Футбол тайылбыры». 13.45 — «Хөгжүм амыдыралы». Тележурнал. 14.50 — Чүнү номчуурул». 15.35 —«Зерн аттыг хоорай». Документалдыг телефильм. 15.55—17.30 — Чапсар. 17.30—«Ырывые, ужук-ла».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Иван Пырьев». Документалдыг фильм. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Кезиндекчигеш болгаш булут». Мультфильм. 20.15— «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.10—«Өлүрүүшкүнге бурууладттырып турарлар». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага ниитизи-биле көжүп турар будуттарлыг, чамдык черлерге дымыраап чаастаар агаар болур. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 4-14 метр, хүнүң ийиги чартыында 20-25 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы хүндүс 25-30 градус изиг болур.

Кызылга база-ла көжүп турар будуттарлыг, дымыраап чаастаар агаар болур. Хаттың дүргени секундада 20-25 метр. Агаарның температуразы бөгүн 28-30 градус болур.

КИНО

МАЙ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Челиишкинии күзедим» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (узаткан), 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шипканың маадырлары» 10.00, 12.00, 15.30, «Даштыкы төптүң төлээзи» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кижочыынды 10.00, «Алдарлыг ажыл-херектерии эгези» 13.00, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ИЮНЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чажыт байдалдыг ирей» 9.30, «Силерниин дүжүнерге-даа кирбээн боор» 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (узаткан), 21.30, «Түүден-даа артык үнелиг». Чедиги болгаш сескн фильмнер: «Дың хаваы чырып келген», «Сорулганы салыр херек» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холун көдүр!» 10.00, 11.30, 14.20, 15.50, «Чедиишкинни күзедим» 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Часкы олимпиада азы ыр начальныгы» 10.00, 11.30, «Даштыкы төптүң төлээзи» (2 сериялыг) 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

ДЫШТАНЫКЧЫЛАРГА

Агаар байдалы-биле долбаштыр «Үш-Белдир» курорттуң сезоннарының ажыттынар хүннери өскерилген: 1-ги сезон июнь 10-да, ийиги сезон — июльдуң 3-те, үшкүзү — июль 28-те эгелээр.

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейи Уруглар камгалалының делегей хүнүнде — июнь 1-де уругларны болгаш школачыларны экскурсияларже болгаш кинофильмнер көрүлдезинче чалап тур. Кирери халас.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалкчыларының 2-35-24, 2-31-75 карыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет гургузуг киллистерииин 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1250.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериин талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00809